
14
37 G
23

IN HOC OPERE CONTINENTVR TOTIVS PHILOSOPHIÆ naturalis paraphrases, a Francisco Vatablo, insigni philosopho, ac linguæ hebraicæ apud Parisios professore regio, recognitæ, adiectis ad literam scholijs declaratæ, & hoc ordinæ digestæ.

¶Introductio in libros Physicorum.
Octo Physicorum Aristotelis, paraphrasis.
Quatuor de cælo & mundo completorum, paraphrasis.
Duorum de generatione & corruptione, paraphrasis.
Quatuor Meteororum completorum, paraphrasis.
Introductio in libros de anima
Trium de anima completorum, paraphrasis.
Libri de sensu & sensato, paraphrasis.
Libri de memoria & reminiscentia, paraphrasis.
Libri de somno & vigilia, paraphrasis.
Libri de insomnijs, paraphrasis
Libri de diuinatione per somnum, paraphrasis.
Libri de longitudine & breuitate vitæ, paraphrasis.
Dialogi insuper ad Physicorum tum facilium tum difficilium intelligentiam introductorij duo.
Introductio Metaphysica.
Dialogi quatuor ad Metaphysicorum intelligentiam introductorij.

D. M. A. G.

¶PARISIIS,
Typis Petri Vidouæi,
M. D. XXXIII.

¶ Literæ, librorum nomina indicantes, & in cuiusq; folij prima fronte annotatæ.

P C D G M A S MR SV L

P.	Liber Physicorum.	A.	Liber de Anima.
C.	Liber de Cælo & mundo.	S	Liber de Sensu & sensato.
D.	Dialogus.	MR.	Li. de Memoria & reminiscẽtia.
G.	Liber de Generatione & corruptione.	SV.	Liber de Somno & vigilia.
M.	Liber Meteororum.	L.	Li. de Lõgitudine & breui. vitę.

Ioannis Pellitarij in naturalis Philosophiæ commendationem ad lectores carmen.

Naturæ liber est mundi pulcherrimus ordo,
Quem dignata dei est scribere dextra manus.
Et quæcunq; sinu cœlum complectitur amplo,
Notæ, literæ. Sunt quibus est talis pagina scripta, notæ.
Eius item Physicæ voces & sensa recludit,
Qua duce Naturam nosse cuiq; datur.
Anaxagoras. Doctus Anaxagoras hoc euoluisse volumen
Fertur, & Empedocles, Bistoniusq; senex.
Empedocles. Attamen hos omneis longo discrimine vincit
Magnus Aristoteles, & loca prima tenet.
Democritus. Nam cœli penetrans summum, telluris & ima,
Edocuit totus quicquid hic orbis habet.
Trachsius Cuius opus Physicum solito limatius, omni
Aristoteles. Nube procul pulsa, lucidiusque nitet.
Nam Stapulensis ei labor haud mediocre parauit
Lumen, & exeruit quæ latuere prius.
Siqua tamen superant minus explorata legenti,
Quod nouus adiecit Portus, aperta facit.
Ergo age Naturæ studium complectere lector,
Et clarum gemina luce reuolue librum.

IACOBI STAPULENSIS IN PHYSICOS LIBROS ARISTOTELIS, PROLOGUS.

Um antiquorum Philosophorum plurimi postetitati suæ aliquam suorum laborum frugem relinquere pio benignoque affectu cogitarint: non vana gloriæ cupiditate illecti, & sine inuidia quidem perquirendis disciplinis vires animumque appulerunt, vt laboribus & vigilijs suis partas inuentasque disciplinas, nostræ instituendæ vitæ apprime necessarias relinquerent. ❡Quorum hi quidem tantæ rei pondus ferre non valentes, succubuere. Hi porro quę conducerent, pauca repererunt: aut ad opinionum tenebras demersi deuolutique sunt, aut obscuris ambagibus legentium mentes natura cognoscendi cupidas, eluserunt, in diesque ob nostram quidem imbecillitatem illudunt: quod illorum abstrusa sensa, & secretam sententiam, nostra cognoscendi non penetret obtusitas. Hi vero ex sublimibus & æternis, istorum caducorum longo interuallo & pene inaccessabili ab illis distantium scientiam nobis parare curauerunt. Sed noster admodum in firmis intuitus e nostris profundis tenebris ad illos diuinos fulgores omnino deficiēs hebetescit: ❡Quæ omnia summus Aristoteles persentiens, & diuino beneficio iutus, nostram sortem miseratus, nostræ literariæ vitæ ducem sese præbuit, & nos de cæco ignorantię carcere pie atque benigne exemit: constrinxitque sub certo pręcepto, certaque regula, quę ad eruditam & beatam vitam necessaria putauit omnia: non lacessite, non inuolute, non in opinionum caligine, sed integre, lucide, certe. ❡Et eo ordine, eaque facilitate nobis scientiarum & virtutum viam patefecit, vt plane videatur ab illo diuino munere nullum excludi voluisse, cui quantulūcūque mentis adesset, diuinius id bonum putans, quod pluribus cognosceret profuturum. ❡Cęterum etsi omnia eius opera mira breuitate & vtilitate sint referta, videri tamen potest eius naturalis editio plurimum admiranda, in qua quidem vel omnes & antiquos & recentiores exuperasse facile cōsentiunt omnes. ❡Cuius & nos diuino beneficio confisi, non vana similiter gloriæ cupiditate allecti, & sine inuidia, sed solum vtilitatem aliquam afferre cupientes, paraphrasim ordinare suscepimus. Ea enī beneuolentia Peripateticos prosequor omnes, & pręsertim summum Aristotelem omnium vere philosophantium ducem, vt si quid ex illorum disciplinis depromserim quod vtile, pulchrum, sanctumque putem, id omnibus communicatum esse velim, quo omnes vna mecum ipsorum rapiantur amore, ipsosque digna veneratione prosequantur & ament. Optoque omnes ita in ipsorum proficere disciplinis, vt quę nos ipsi ob paruas ingenij vires minus sufficienter explemus, ad communem omnium vtilitatem expleant, ad finemque perducant. ❡Si quos tamen hæc nostra scripta iuuabunt, admonuisse velim, in hac sacra philosophia semper Aristotelem aliquid arduum moliri, & cum de caducis, ad horamque transitorijs agat pariter diuina tractare. Immo vero hāc totam sensibilis naturæ philosophicam lectionem ad diuina tendere, & ex sensibilibus: intelligibilis mundi parare introitū. Qui inuestigationis modus nobis connaturalis congeneusque (vt ipsi placet) habetur. ❡Id præterea animaduertere licet. Peripateticos opiniones tanquam grandem & pernoxiam mentis pestem fugere. Ad quam prorsus deuitandam passim suorum dictorum sanam intelligentiam expetunt, & singula secundum subiectam materiam volunt esse intelligēda, & omnia Physica physice intelligunt, & Metaphysica diuine, & Logica logice: voluntque singula in proprijs locis & ex proprijs esse disquirenda. est enī ex proprijs vnaquæque disciplinarum ratiocinatio. ❡Et nulla discutiunt, nisi duorum cognitione præcedente atque pręuia. Primum est, quid sit vnumquodque eo=

rum quę discutienda assumuntur. Secundum, quę principia prenoscenda sint ad id quod efficere student. Quę publica intellectus & disciplinarum sunt lumina, & ex aliorum propriorum principiorum luminibus nequaquam dignoscenda. Quę si dignitates, proloquia, communesve scientię existant, talia sunt. vt nos ipsis mente dissentire non putent, & quę statim probamus audita. Si suppositiones, plerūque subobscuriores habentur, vt aliqua declaratione egeant, sed non principiorum, ad quæ ponunt inductionem viam habere. est enim inductio, talium immediatarum propositionum. ❡ Pręterea indignum putant, & a philosophiæ dignitate quamplurimum alienum, in sophisticam expositionem incidere, & amica sophistarum syncategoremata sequi: vimque in ipsis vllam facere: idque damnandum e a constantia esse, qua Socrates Euthydemum Dionysodorūque perditos sophistas damnat, quorum studium (vt ait) vilissimum est, & qui in eo versantur, ridiculi. Et vitium hoc tanto detestabilius in sapientiam caderet, quanto studium hoc diuinius esse debet. Et contra hęc alta & sublimia dogmata captiosas orationes texere, machinamētaq; sophistica, ridiculosius esse videtur, quam terram olim ridiculam simiolam in contempum deorum peperisse. Sed missa hæc faciamus. non sunt enim eiusce rei admonēdi, quos verus allexit philosophicus amor. ❡ Id insuper te latere nō debet, per totam Aristotelis philosophiam, abditam latentemque esse quādam secretam analogiam: perinde atque per totum corpus sparsus fusus que tactus est: sine qua (vt sine tactu corpus) nostra philosophia inanima est, vitęque expers. Quam (si deus hanc mihi largiatur gratiam) in commentarijs aliquantulum detegam, non quidem omnino (tanta enim eius virtus est & amplitudo, vt id impossibile putē) sed quantū mihi concessum fuerit. ❡ Demum, ne ego te plus ęquo in prologo demorer, paucis annotatum firma mente teneto, annotatiunculas capitum quibus pręponuntur, prę notioni quid est subseruire, interiectasque interim (sed raro) dignitates atque positiones. hę siquidem vt plurimum proprium in litera locum obtinent. Et quando ad Physicum intellectum procedimus, si patentissimum de se non fuerit principium, exemplo imperfectaque inductione vt plurimum vtimur, aut aliqua Topica persuasione. Cum vero Physica scientia traditur, propositionis & assumptionis (quas maiorem & minorem dicimus) si per seipsas manifestę nō fuerint, suas approbationes subnectimus. Et vbi vltimo decumbitur, principium est, aut principij loco positum: ex principiove cognitum, Cętera vero tua cura diligentiaq; adhibita facile deprehendere valebis.

¶IVDOCVS CLICHTOVEVS NEOPORTVENSIS
Ludouico Pinello, celeberrimo doctori Theologo,
Cancellario Pariſienſi. S.

Lutarchus author grauiſſimus, Ariſtotelis vitā conſcrbens de ſtudio & doctrina eius hoc perhibet teſtimoniū, digniſſime pater Cancellarie. Ariſtoreli, inquit, permultū debet humanū genus: qui diſciplinas ante ſe varie diſperſas, in vnum quaſi corpus ſingulas redigere dignatus eſt. Itaq; diſcere qui volūt, hūc amplectātur oportet. Cuius libri ita ſcripti ſunt, vt & paruulos inſtituere, & mediocres alere, & robuſtos exercere ac pficere voluiſſe illū appareat, ac oīs ętatis noſtrę curam cogitationēq; ſuſcepiſſe. Ad hęc ipſis in rebus explicatio ſerioſa atq; pdiligens: vt ſiue Logicę, ſiue Phyſicę, ſiue Ethicę tradat pcepta, cōtinuata vbiq; doctrina ſit, & ab ipſis primordijs rerū ad finē vſq; pducta ſciētia, tanq̄ pater diligēs, qui nō ſolū genuiſſe filios, ſed p pueritiā adoleſcētiāq; educatos nō prius deſerat, q̄ cōtinuato diligētię ſtudio in viros traduxerit. Hæc ille. Atqui Ariſtotelē diſciplinas ante ſparſim & indigeſte cōpoſitas, in vnū collegiſſe, rectoq; ordine ab initio ad calcem vſq; pduxiſſe, cū in cæteris ab eo traditis diſciplinis, tū in phyſicis apprime pſpicuū eſt. Nēpe ante ipm philoſophi naturæ perſcrutatores diuerſa prorſus & abſurda de rerū principijs, de anima, de motu ſenſerūt: et inter ſe plurimū diſſētiētes, nihil certū, nihil cōſtās, nihil deniq; exactū definierūt. In tāta vero ſentētiarū diuerſitate, authorūq; diſſidio. Ariſtoteles abiectis ignorātię deuijs, veritatē ſyncerā amplex⁹, de rebus ſenſibilibus dilucide, accurate, integreq; diſſeruit, et philoſophiā naturalē ante tēpora ſua lacerā, in fruſtulamētaq; diſſectā, in ſolidā et cōſummatā diſciplinā digeſſit. In qua vſq; adeo copioſe de rerū naturaliū (quibus hic mūdus ſenſibilis coaleſcit) ratione cauſiſq; pertractauit, vt nullū ferme huiuſcemodi rerū genus ptermiſerit, cuius nō abſolutā peregerit & peculiarē determinationē. Quocirca auſcultatiōis ſuę Phyſicæ lectio maiorē in modū vtilis atq; accōmoda cēſeri debet: qñquidē nō ſolū rerū ſublunariū trāſmutationiq; ſubiectarū naturā inibi diligenti indagine diſcutiat, verū etiā ex ipſis vt ſubſterniculis qbuſdā & adminiculis ad ſupramūdana cōtēplāda interitus īmunia, motuq; et mole vacātia, viā paret, & moliat̄ aſcēſum. Quippe mūdus iſte corporeus grȩca nūcupatiōe κόσμος (vt norūt oēs) denoīatur, qđ ornatū ſonat, quia pulcherrimus eius decor, ordinatiſſima diſpoſitio & ſpecies oculis ſubiecta mortaliū, cęleſtiū ſubſtātiarū longe pſtātiorem pulchritudinē ornatūq; nobis inſinuat: et ad eā vel vmbratiliter tenuiterque aīo cōcipiēdā, viā ſternit, affertq; pſidiū. Ex magnitudie eī ſpeciei et creaturę (vt ait Sapiēs) cognoſcibiliter poterit creator horū videri. Quib⁹ qdē mecū pſpectis, nō ſū ſuperuacuū rat⁹ ad Phyſicā paraphraſim Iacobi Stapulēſis pceptoris mei ſuperioribus annis elaboratā ſcholia adijcere, nō perpetua cōtinuaq; lectione decurrentia, ſed ſucceſſiua atq; īterpollāta, ſicubi loc⁹ efflagitabat, vt ea dūtaxat q̄ abſtruſā habēt & elucidatiōe indigētē ſentētiā, adaperiāt. In quib⁹ quidē, et litera paraphraſeos, idē prorſus ſeruat̄ ordo: vt pfixi cuique ſcholio numeri facile indicēt cui nā loco literæ eodē nūero annotatę vnūquđque reſpōdeat et accōmodet̄. Introductiōib⁹ idētidem in Phyſicā, i libros de aīa, et metaphyſicā, explanatiūculas adiūxi, q̄ vel i trāſcurſu a legētib⁹ intelligant̄, prōptiorque ſit earū ad literā ſentētia. A q̄ſtiōib⁹ autē recētiorū more agitādis, et vētilādis argutijs cōtra pbatas philoſophiæ propoſitiones, cōſulto tēperaui, q͏ haec verā nō pariāt diſciplinā, ſed futilem potius loquacitatem, obſtreperāque garrulitatē, a modeſtia trāquillaque philoſophia lōge abhorrentem. Enīuero ſolent hæc ratiūcularum cōtra ſcientiarum veritatē pugnātium commenta, non ad amplectandā earum certitudinem ſynceritatēque conducere, ſed ab

ea detorquere potius,& ad captiunculas quaſdā ſophiſticas prolabi,nihil cū vera doctrina commercij habentes:quibus imbuti ingenuorum adoleſcentum animi,cū ad maturā ſcientiarū frugem prouehi deberēt,exareſcūt prorſus, & in ſteriles herbas vaneſcunt,perſimiles agris ſuapte natura feracibus,quibus cū ſemen vtile mandari deberet & frugiferum,nehlectis tamē ob agricolarū incuriā infœlix lolium & ſteriles dominantur auenæ.Haud diſſimeliter pręclara iuuenū ingenia ad capeſſendas rectas diſciplinas optime nata, cū circa inania ſophiſmatum tendicula , decipulaſque tanq̄ muſcarū reticula occupātur,& a ſerijs diſtrahuntnr literis, & illis percipiendis apta tēpora miſere conterunt.hinc incultis eorum animis loco nitidiorum ſciētiarū lappæ & tribuli inaſcunt,carduus,& ſpinis ſurgit paliurus acutis. Diſſoluentur quidē in adiectis ſcholijs nonnunq̄ quæſtiones pro rei materia occurrentes, ac agitari dignę,nō tamen modo barbaro,inſulſo & craſſo,quo noſtra tēpeſtate in diſciplinis moueri cōſpiciuntur ac deprehenduntur.Porro hanc noſtram quantulācūque operā tuæ grauiſſimæ dignitati nuncupatā voluimus pręſtantiſſime pater Cancellarie,ꝙ cū in hoc celeberrimo Pariſiorum gymnaſio ea fungaris authoritate,quą palæſtræ literariæ metā cōſecutos pro meritis laurea inſignias, libertateque profitendi quas callent artes dones,ꝑ eſt vtique bonas literas tuis auſpicijs in lucem prodire,propagari in cæteros,atque trāſfundi.Siquidem nullius authoritate poti⁹ fulſcientur,& robur aſſument nitidiores authorū diſciplinę,q̄ ei⁹ qui patronus literarum & pater inſtitutus eſt,quem tota Pariſienſis academia vt vindicem & tutorem rei literarię ſuſpicit & obſeruat. Itaque tuo grauiſſimo patrocinio fultum id opus ad alios fœliciter prodeat.qui ſi quid (quod vel maxime optamus) fructus ex eo ceperint,id totum tuę dignitati acceptum referāt,cui & hęc & multo maiora nos debere fatemur. Vale ſtudij noſtri decus & pręſidium.

Figura introductionis.

¶INTRODVCTIO IN PHYSICAM Paraphraſim, adiectis annotationibus explanata,

Atura eſt ſubſtãtiale pricipiũ quod vnicuiq; trãſmutationi ſubiectũ eſſe natũ ẽ: aut trãſmutatiõis effectiuũ. ¶Materia eſt natura quę vnicuiq; trãſmutatiõi ſubiecta eſſe nata eſt. ¶Materia, ſubiectũ, hylę, potẽtia, potentia ſubiectiua. ¶Forma eſt natura trãſmutationũ effectiua. ¶Forma ſpecies, termin⁹, actus prim⁹, ſubſtãtialis. ¶Principia ſunt quę cũ nõ ſint ex alijs neq; ex alterutris: ex ipſis omnia alia fiunt. Omnia alia: res naturales omnes. ¶Res autem naturalis eſt quę cõſtat ex naturis. ¶Rerum naturaliũ genera ſunt. elemẽta, animalia, vegetabilia, mineralia, mixta imperfecta. Earũ vero accidẽtia cum eis conueniant: dicuntur ſecundum naturam. Cum vero diſconueniant: contra & pręter naturam. ¶Res naturalis, totum, compoſitum, corpus ſenſibile, hoc aliquid.

Figura introductioni phyſicæ pręfixa, mundũ ſenſibilem nobis inſinuat, de quo quæcunq; in libris phyſicorum dicuntur, intelligenda ſunt, neq; extra eũ ferenda eſt intelligentia. Eſt autẽ mundus ſenſibilis, rerum quę intra concauum cœli lunę continentur, vniuerſitas. Primus circulus cęteros ambiens deſignat cõcauum cœli lunę, id eſt interiorẽ extremamq; cœli lunę ſuperficiem igni proximam, vt in ima figurę parte collocata ſcriptura indicat. Spatium interceptum inter primũ circulũ & ſecundum, denotat elementum ignis, vt in ſummo conſtituta ſcriptura deſignat. Secũdus circulus ſignificat concauum ignis tangẽs aerem. Spatium ſecundo & tertio circulo clauſum, ipſum aeris elementum deſignat. Tertius circulus, concauum eſt aeris, tangens aquam ſi elemẽta ſecundum naturalem ſitum diſponerentur, quo aqua totam terrã operiet. verum vt viuẽtium ſaluti conſulatur, vna pars detecta eſt, & aeri proxima. quare concauum aeris nunc partim quidem aquam, & partim terram tangit. Deniq; ſpatium tertio & quarto cõtentũ circulo, elementũ aquæ deſignat. Quartus vero circulus, cõcauum eſt aquæ tangens terrã. Terra autem infima nõ claudit alia elementa ſuo ambitu, ſed ſubſidet omnibus. Et his quatuor elemẽtis itidem cõtinentur corpora naturalia mixta, vt mineralia in terrę viſcerib⁹, vegetabilia partim terra, & partim aere. animalia vero hęc in aere, hęc aqua, & illa terra ſubſiſtunt. Deinceps ſeptem circuli minores ordine diſpoſiti ſignificant ea quæ in hac introductione determinãtur. Et quãuis dũtaxat quatuor librorũ phyſicorum materiã complecti videantur, illis tamen intellectis ſufficiens habetur in omnes phyſicorũ libros introductio. Et horum primus quidem circulus primo reſpõdet libro phyſicorũ, ſecundus ſecũdo, tertius & quartus tertio, quintus ſextus & ſeptimus quarto. Cuiq; aũt circulo ſuũ reſpondet in introductione caput. In primo itaq; natura diuiditur in materiã & formã. Res autem naturalis ibidẽ ponitur, quod de ea illic determinetur vt toto ex his partibus conſtituto. In ſecundo circulo cauſa diuiditur primum in cauſam materialem, formalem, efficientem, & finalem Secundo in cauſam propinquam & remotam. Tertio in cauſam per ſe, & per accidens. Quarto in cauſam actus ſiue actualẽ, & in cauſam potentię ſiue potentialẽ. In tertio circulo motus primũ diuiditur in ſex ſpecies, generationem, corruptionem, augmentationem, diminutionem, alterationem, & mutationem ſecundum locum. Secundo in motum ſubiectiuum, terminatiuum, & cõpletiuum. quę diuiſio innuitur per hęc vocabula, ſubiectũ, forma, totũ. Tertio in motũ per ſe, & motũ per accidẽs. Quarto in motũ acquiſitiuum & deperditiuũ. Quinto in motũ naturalẽ, violentum, & indifferẽtem. In quarto deinde circulo infinitum diducitur in infinitũ primo modo ſiue in prima acceptione, ſecundo, tertio, quarto & quinto mõ. Sphęrula vero nigra ſecũdo infiniti modo ad latus adiuncta, deſignat infinitũ ſecundo in mundo ſenſibili natura non inueniri. In quinto circulo locus primo diducitur in locum communem & propriũ, ſecũdo in locũ naturalẽ & violentũ. In ſexto vacuũ diuiditur in vacuum primo modo, ſecũdo & tertio modo, ſed nullo illorum modorum vacuum in mũdo ſenſibili inueniri poſſe adiectæ cuilibet modo notæ nigrę ſignificant. Demum in ſeptimo circulo diuiditur tempus in pręſens, pręteritum, & futurum. Poſt diuiſionẽ eorũ quę in hac introductione conſideranda ſunt, diffinitur natura eſſe principiũ ſubſtãtiale, id eſt quod eſt ſubſtantia, ad excludenda principia accidẽtalia, vt caliditatẽ & leuitatẽ ignis, quę non ſunt naturę, ſed formę ſubſtantialis inſtrumenta. Et cum in ea diffinitione diſiunctio ponatur, prior particula propter materiã ponitur, poſterior vero ꝓpter formã ſubſtantialẽ, vt vtriuſq; ſequẽs diffinitio declarat. Diffinitur eñ mox materia per primã ſuperioris diffinitionis particulã, ꝙ ſcilicet nata ſit eſſe ſubiecta vnicuiq; trãſmutatiõi, id eſt generationi, corruptioni, augmẽtationi, diminutioni, & ita de alijs ſpeciebus. nõ quidẽ ꝙ nata ſit illas ſimul ſuſcipere, ſed viciſſim. Nempe materię officiũ eſt quãlibet in ſe tranſmutationẽ indifferenter recipere, perinde atq; cera cuiuſcũq; figurę aut ſigilli efformationẽ in ſe ſuſcipere nata eſt. hinc materia ſubiectum dicitur, &

potentia paſſiua ſiue ſuſceptiua, ꝙ omnes formas & ſubſtantiales & accidẽtarias in ſe ſuſcipiat. ꝙ ſi tota denominentur ſubiecta, id ſolũ gratia alterius partis, ſcilicet materię accidit, vt ignis ſubiectũ eſt caliditatis, & aqua frigiditatis. Dicitur & materia ab antiquis hyle. Forma vero ſubſtãtialis diffinitur eſſe natura q̃ nata eſt tranſmutationes efficere, non quaſlibet ſine diſcrimine, ſed ſuo toti cõuenientes, haud aliter ac ſigillum non quãlibet impreſſionem, ſed ſolũ ſibi reſpondentem effigiat, vt forma ſubſtantialis ignis efficit tranſmutationes igni conuenientes, & forma aquæ mutationes aquæ naturales. & ita de cæteris. Eſt enim proprium formæ officium, agere & efficere tranſmutationes. Proinde actus dicitur, ſiue actus primus & pręcipuus phyſicus, quia primum eſt & pręcipuum agens. Accidentia autem dicuntur actus ſecundi, quia omnem agendi vim a forma ſuſcipiunt. Dicitur præterea forma, ſpecies ſiue terminus, ꝙ materiam determinet definiatque ad certam rem naturalem conſtituendam. Cęterum quia natura diffinita eſt eſſe principium, quid principia hic dicantur, ſequens diffinitio declarat, tria exprimens ad phyſicorum principiorum rationem neceſſaria. Primum. Principia phyſica non debent eſſe ex alijs principijs, id eſt alterius ſpeciei & naturę compoſita, vt materia nõ componitur ex alijs diuerſę rationis principijs, neque forma, quãuis vtraque ex eiuſdem rationis partibus componatur. Secundũ. Principia phyſica non debent conſtitui ex alterutris, id eſt, primũ non debet componi ex ſecundo, neque ſecundum ex primo, vt materia non componitur ex forma, neque forma ex materia. Tertium. Ex principijs phyſicis omnia alia fiunt, id eſt res naturales omnes natę ſunt fieri. Omnia enim expetenda ſunt ſecundum materiam ſubiectam. Et quæ vniuerſaliter ſonant apud authores, particulariter, vel efflagitat materia, intelligi debent. Siquidem omnis res naturalis ex materia & forma duobus principijs phyſicis conſtat, vt oſtendit rei naturalis diffinitio, qua dicitur ea eſſe quæ conſtat ex naturis, vtpote materia & forma ſubſtantiali tanquam ſuis partibus eſſentialibus. Quãuis enim partes integrales ſint rerum naturalium partes ſubſtantiales, tamen non ſunt naturę, neque rerum naturalium principia, quia ſunt ex alijs principijs, ſcilicet materia & forma partiali. Deinde enumerantur rerum naturalium genera, id eſt ſpecies. quę ſunt quinque, ſcilicet elementa, ignis, aer, aqua, terra. Animalia, vt piſces, aues, vermes, & greſſibilia. Vegetabilia, vt arbores, frutices, & herbę. Mineralia, vt aurum, argẽtum, ferrum, plumbum. Mixta imperfecta, vt pluuia, ros, pruina, nix, grando. Et hę ſunt totę res naturales, quarum quidem partes integrales ſiue homogeneę, & eiuſdem cum toto denominationis, ſiue heterogeneę, & diuerſę denominationis a toto, etiam res ſunt naturalee, ſed partiales, vt pars ignis, & radix arboris. Deinde ſubiungitur diuiſio accidentium rebus naturalibus inexiſtentium, quod eorum aliqua ſunt ſecundũ naturam, alia vero contra ſiue præter naturam. Accidentia ſecundum naturam ſunt quæ rebus naturalibus conueniunt. Illa vero eis conueniunt, quę ipſas conſeruare nata ſunt, vt caliditas & leuitas igni ſecundum naturam conuenit, frigiditas vero & grauitas, aquę. Accidentia pręter naturam ſunt, quę rebus naturalibus diſconueniunt, & eas corrumpere nata ſunt, vt aquę caliditas, per quam reſoluitur in vapores, & animali ęgritudo, qua diſponitur ad corruptionem. Itaque quicquid eſt in mundo ſenſibiſi, aut eſt natura, aut res naturalis, aut eius accidens. Poſtremum ponitur interpretatio rei naturalis, quæ alio nomine dicitur totum & compoſitum, habita ratione ad ſuas partes. dicitur & corpus ſenſibile, quod ſubſtantia completa ſit in mundo ſenſibili conſiſtens. Denique res naturalis dicitur hoc aliquid, id eſt tota ſubſtantia indiuidua, & vna numero.

Auſa eſt ad quam aliquid ſequitur. ¶ Ad eam vero aliquid ſequi, eſt ex ea, per eam, ab ea, aut eius gratia aliquid fieri. ¶ Quod vero ad eam ſequitur, effectus nominatur. ¶ Cauſa materialis primo eſt ex qua cum aliquo fit aliquid. ¶ Rerum vero naturalium materia eſt ex qua cum forma fit compoſitum. ¶ Secundo eſt in qua aliquid fit vt in ſubiecto. ¶ Cauſa materialis ſecundo, in qua, ſubiectiua. ¶ Cauſa formalis eſt per quam res habet eſſe. Nam dat eſſe rei, & eam conſeruat in eſſe. Ipſa nanq; prę ſente res eſt, & ipſa fugiente perit. ¶ Rerum vero naturalium forma, ea eſt per quam res naturales exiſtunt. ¶ Subſtantia, accidens. ¶ Cauſa efficiens eſt a qua aliquid fit. ¶ Conſeruans, producens, corrumpens. ¶ Cauſa finalis eſt gratia cuius aliquid eſt. ¶ Primaria, ſecundaria. ¶ Cauſa propinquã eſt quę particulari nomine deſignatur, aut inter quam & effectum haud multę interiacent cauſę. ¶ Remota vero, quę nomine communi deſignatur, aut inter quam & effectum multę interiacent cauſę. ¶ Cauſa per ſe eſt quę cum ad aliquid ſuaptæ natura fit, cauſalitatis nomine pariter eſt expreſſa. ¶ Per accidens autem ea dicatur, cum ad effectum non ordinetur, aut cauſalitatis nomine minime ſit expreſſa. Caſus, fortuna, neutra. ¶ Caſus, cauſa eſt per accidens eorum quæ raro con

tingunt, & alicuius gratia. ¶ Fortuna vero, cauſa per accidens agentium ſecundum propoſitum, eorum quę raro eueniunt, & alicuius gratia. ¶ Fors fortuna, mala fortuna. ¶ Propoſitum, ratio, voluntas. ¶ Cauſa in actu eſt, quę ſimul cum effectu exiſtit. ¶ Cauſa vero in potentia ea dicatur, quę non ſimul cum effectu exiſtat.

Quid cauſa.

Quid effectus.

Diffinitionis cauſæ hęc eſt intelligentia. Cauſa eſt ad quam effectus natus eſt ſequi. hoc eſt, ex qua, propter materiam, per quam, propter formam, vel a qua, propter efficiens, aut cuius gratia, propter finem, aliquis effectus natus eſt fieri. Effectus autem eſt quod ad cauſam ſequi natũ eſt, id eſt quod ex ipſa fit, propter effectum materię, aut per ipſam, propter effectum formę, aut ab ipſa propter effectum efficientis, aut gratia ipſius, propter effectum finis. Deinde vnaquæque cauſarum particulariter diffinitur & primo cauſa materialis, quę diuiditur in cauſam materialem primo modo ſiue prima acceptione, & in cauſam materialem ſecundo modo, & in ſecunda ſignificatione.

Cauſę materialis diuiſio

De cauſa materiali primo exemplum, vt lapis eſt id ex quo cum aliquo, ſcilicet figura ſtatuę, fit ſtatua lapidea, & aurum eſt id ex quo cum aliquo ſcilicet figura annuli fit annulus. Et hęc ratio complectitur omnem materiam ex qua, ſiue rerum naturalium, ſiue artificialium, ſiue quorumcunque aliorum quibus materia attribuitur. Idcirco diffinitur deinde materia ex qua rerum naturalium, quod ea ſit ex qua cum forma ſubſtantiali fit totum compoſitum ſcilicet ipſa res naturalis. vt corpus hominis eſt ex quo cum anima rationali fit homo. Cauſa autem materialis ſecundo modo eſt in qua vt ſubiecto aliquid eſt, ſiue illud ſit forma ſubſtantialis ſiue accidentalis. Omnis enim forma in materia eſt vt ſuo ſubiecto, & eam ob rem cauſam materialis ſecundo dicitur materia in qua, ſiue materia ſubiectiua. Quo circa eadem numero materia ſi ad rem naturalem cuius eſt pars conferatur, dicitur cauſa materialis primo & materia ex qua & ſi ad formã ſubſtantialem aut accidentia, quorum ipſa ſubiectum eſt, cauſa materialis ſecundo & materia in qua. De cauſa formali exemplum, vt forma ſubſtantialis ignis, quia per eam ignis habet eſſe. Dat enim ipſa eſſe igni, & ignem conſeruat in eſſe. Ipſa nanque forma ignis exiſtente, ignis eſt, & ipſa fugiẽte diſcedenteque a materia perit ignis. At quia hęc cauſę formalis diffinitio datur de omni cauſa formali, ſiue phyſica ſiue non, idcirco ſubiungitur diffinitio formę rerũ naturaliũ, cui⁹ id: quod prius ſumatur exemplũ, vt forma ignis. Nam per eam res naturales vna quidem aut plures exiſtunt.

Cauſę formalis diuiſio.

Deinde ſubiuncta duo vocabula, ſubſtantia, accidens, ipſius cauſę formalis diuiſionem inſinuant in cauſam formalem ſubſtantialem & accidentalem. Cauſa formalis ſubſtantialis, eſt forma per quam res habet eſſe ſubſtantiale, vt forma rerum naturalium. Cauſa formalis accidentalis, eſt forma per quam res habet eſſe accidentale. vt per albedinem nix eſt alba, & per frigiditatem aqua eſt frigida.

Efficientis diuiſio.

De cauſa efficiente exemplum. vt ędificator. Nam ab eo aliquid fit, id eſt natum eſt fieri ſcilicet domus, & a ſtatuario fit ſtatua. Et eſt triplex, quẽadmodum ſequentes dictiones oſtendunt ſcilicet conſeruans, producens & corrumpens. Cauſa efficiẽs conſeruans eſt a qua aliquid conſeruatur. vt a caliditate conſeruatur ignis, a frigiditate, aqua. Producens, eſt cauſa efficiens, a qua aliquid producitur, vt a forma ignis gignitur ignis, & a calore calor. Corrumpens vero eſt a qua quicquam corrumpitur, vt a forma ignis corrumpitur aqua, & a calore frigiditas.

Finalis diuiſio.

De cauſa finali exemplum. vt ſanitas. Nam eius gratia aliquid eſt, vt exercitium, alimentum, moderataque requies. Et diuiditur in cauſam finalem primariam, & ſecundariam. Cauſa finalis primaria eſt cauſa finalis quę vlterius in aliud non ordinatur, vt homo comparatus ad ea quę ſunt in mundo ſenſibili. Cauſa finalis ſecundaria ſiue non vltimata, eſt cauſa finalis quę vlterius ad aliud ordinatur vt animalia rationis immunia ad hominem, & ſanitas ad rei conſeruationem. Poſtea ſubiungitur diffinitio cauſę propinquę, duas ſub diſiunctione cõtinens particulas, quarum prima rationem exprimendi reſpicit, ſecunda vero conditionẽ rei. Tunc ſiquidem cauſa deſignatur nomine particulari, quando explicatur nomine ſingulari aut ſpeciei ſpecialiſſimę, vt hic ędificator & ędificator reſpectu huius domus. Tũc vero inter cauſam & effectum non multę interiacent cauſę, quando inter ea non mediat, eiuſdem generis cauſa vel paucę admodum. vt inter filium & patrem, inter nepotem & auum. Oppoſito modo diffinitur cauſa remota duabus itidem diſiunctione connexis particulis. Exemplum primę. vt artifex & operarius cauſę ſunt remotę huius domus. nam communi nomine vt generis ſubalterni aut generaliſſimi explicantur. Exemplum ſecundę, vt ipſius filij abauus & atauus cauſę ſunt remotæ. Nam inter ipſas & effectum multę in eodem genere ſcilicet efficientis interiacent cauſę, vtpote pater, auus, & proauus. Deinde cauſa per ſe diffinitur duabus quidem particulis copulatione connexis. quarum prima rei conditionem, ſecunda vero rationem exprimendi concernit. vt lucidum eſt cauſa per ſe luminis. Nam cũ ſuapte natura ordinetur ad lumen producendũ, etiã exprimitur nomine denotãte rationẽ ad illũ effectum. ita calidũ cauſa eſt per ſe caliditatis. Cauſa vero per accidens eaſdẽ particulas negatiue & diſiunctim in ſua ratione cõplectitur, vt calidũ cauſa eſt per accidẽs motus ſurſum. Nã ſuapte natura nõ ordinatur ad illũ effectũ. & ambulatio cauſa per accidens inuentionis theſauri. non enim exprimitur noĩe importãte rationẽ ad illum effectũ.

Cauſę ꝑ accidens diuiſio.

Diuiditur autem per ſubiuncta vocabula cauſa per accidẽs, in caſum, fortunã, & cauſam ꝑ accidens neutrã. De caſu exẽplũ, vt ſi lapis cadens deorſum lędat prętereuntẽ, ipſe lapis eſt caſus.

Nam est causa per accidens, cum suapte natura ad huiusmodi lęsionem non sit, neq; causalitatis nomine exprimatur. est pręterea eorũ quę raro contingunt. non enim frequẽter accidit prętereuntẽ lapide deorsum cadente lædi. Postremo est alicuius gratia nã est illius, quod si pręcognosceretur, dignum esset experi aut euitari. De fortuna exemplum, vt si quis arborem conscẽdat ad decerpendos fructus, & ramo cui innitebatur fracto decidat, brachiũq; frangat, ille est fortuna. Nam est causa per accidens, cum ad eum effectũ nõ ordinetur. Insuper est agens secundũ propositũ siue rationẽ. Nam ex intentione & proposito arborem conscendit. Est pręterea eorũ quę raro cõtingũt, & alicuius gratia, vtpote illius qđ vbi pręsciretur, dignũ esset euitari. Idẽ quoq; est casus, per ante datam diffinitionem. Nam fortunę ratio specialior est, casus vero cõmunior. Et diuiditur fortuna. Nam quędam est fors fortuna, siue bona prosperaq; fortuna, qua aliquod grande bonum pter intentionem euenit, vt si quis effodiens ad plantãdam arborem, inueniat thesaurũ. Quędã vero est mala fortuna, qua ingens malũ inopinato accidit. vt si quis equo cui insidet deiectus grauiter lędatur. Et in diffinitione fortunę propositum capitur pro ratione siue volũtate. quę cũ solius sit hominis, solus homo fortuna dici potest. Cętera vero animalia & etiã inanimata bene sunt casus. Causa per accidens neutra, est causa per accidens quę neq; casus neq; fortuna est, q non sit alicuius gratia, neque aliquid vt expetatur fugiaturq; dignũ efficiat. vt pede lapillũ mouẽs inter ambulãdũ, aut capillũ capite dimouẽs. Postremo diffinitur causa in actu esse ea, q̃ solũ simul cũ effectu existit, vt calefaciens cũ calefactione, & ædificãs cũ ædificatione. Causa vero in potẽtia est q̃ non solum simul cũ effectu existit, sed plerunq; est effectu nõ existente. vt ædificator esse potest nõ existẽte domo quã extruxit. aut ipsa causa nõ est, effectu tñ existente. vt interdũ nõ est domificator, attamẽ est domus ab eo constructa. Et cũ effectus ad causam referatur, consimiliter potest diuidi, & diffiniri singula diuisionum mẽbra sicut de causa dictũ est. Nam oppositorũ eadẽ est disciplina.

Fortunæ diuisio.

Motus est alicuius in aliquo aut acquisitio aut deperditio. ¶ Dicitur acquisitio aut deperditio: quandiu aliquid rei acquiritur aut deperditur. ¶ Acquisitio: aut deperditio: actus entis in potentia secundum quod in potentia. Motus, mutatio, transmutatio. Generatio est substantialis formę in aliquo acquisitio. ¶ Corruptio vero: eius deperditio. ¶ Augmẽtatio est maioris quãtitatis acquisitio. ¶ Diminutio: est a maiore quantitate in quãtitatem minorem mutatio. ¶ Alteratio est a qualitate aut ad qualitatẽ mutatio. ¶ Contrarium, medium, habitus priuatio. ¶ Mutatio secundum locum, est ad locum aut circa locum mutatio. ¶ Mutatio secundum locum motus localis: latio. ¶ Rectus, circularis, mixtus siue neuter. ¶ Id subiectiue mutatur: quod est mutationis subiectum. ¶ Id terminatiue: quod (quę acquiritur) forma est. Completiue vero totum mutatione acquisitum. ¶ Quapropter formę ad materiam mutatio subiectiua: ad seipsam, terminatiua: ad totum, mutatio completiua dicitur. ¶ Id mutatur per se: quod a motu (qui in eo est) mouetur. ¶ Id per accidens: quod non a motu qui in eo est sed alterius mouetur. ¶ Motus acquisitiuus est, quod aliquid acquiritur. ¶ Deperditiuus: quo aliquid deperditur. ¶ Naturalis est, cum ei natus est conuenire cui inest. ¶ Violentus vero: qui disconuenit, atque contra naturam eius est. ¶ Indifferens: qui proprie neque conuenire neque disconuenire natus est. ¶ Omnium horum motuum: ex opposito intelligimus quietem.

Quid motus.

Diffinitur motus esse acquisitio aut deperditio alicuius formę (siue substãtialis, vt in generatione & corruptione, siue accidentalis, vt in cęteris trãsmutationibus) in aliquo subiecto, vtpote materia, quę primum est transmutationum subiectũ. Dicitur autẽ acquisitio q̃diu aliquid formę acquirit, estq; eius aliquid acquisitum, & aliquid superest acquirẽdũ, vt cum toti⁹ caliditatis quinque gradus acquisiti sunt, & quinq; restãt acquirẽdi. Sic dicitur deperditio q̃diu aliquid formę cuius est motus, deperditur, estq; aliquid ei⁹ deperditum, & aliquid relinquitur deperdẽdũ. vt cũ totius caliditatis sex gradus deperditi sunt, & quatuor adhuc sunt abijciendi. Ex quibus cõstat idẽ esse acquisitionẽ aut deperditionẽ, ac si quis dixerit, actus entis in potentia secundum q in potentia. quę sunt verba diffinitionis motus ab Aristotele traditę, eiusdẽ sane sentẽtię cum diffinitiõe modo data. Nã quod hic dicitur, acquisitio aut deperditio alicuius, illic dicitur actus in potẽtia secũdum q in potẽtia. Et quod hic dicitur, in aliquo, illic denotatur per genitiuum entis designãtẽ subiectum in quo est motus. Vocat autem motus alio nomine mutatio, siue trãsmutatio. Deinde sex motus species diffiniuntur. Et primo gñatio, q est formę substãtialis in aliquo, scilicet materia, acquisitio. vt generatio ignis est acquisitio formę ignis in materia. Corruptio est formę sub

stãtialis in materia depditio, vt corruptio ligni est deperditio & abiectio formæ ligni a sua materia in qua prius fuit. Augmentatio est maioris quantitatis, vt magnitutinis extentionisq;, in aliquo acquisitio, vt cum quid pedale per alimenti susceptionem aut rarefactionem fit bipedale. Diminutio vero est a maiori mole in minorem mutatio, vt cum quippiam bipedale per defluxum partium aut condensationem fit bipedale. Alteratio vero aut mutatio est a qualitate solum, vt cum ex luminoso fit tenebrosum, aut ad qualitatem solum, vt cũ contra ex tenebroso fit luminosum, aut simul a qualitate, & ad qualitatem, vt cum ex calido fit frigidum. Et sunt alterationis sex modi, his quatuor dictionibus, contrarium, medium, habitus, priuatio, designati. Primus est de contrario in contrarium, siue extremo in extremum, vt cum ex albo fit nigrum. Secundus de contrario atq; extremo in medium, vt cum ex albo fit flauum. Tertius de medio in contrarium siue extremum, vt cum ex flauo fit album. Quartus vero de medio in medium, vt cum ex flauo fit rubrum. Quintus ex habitu in priuationẽ, vt cum ex luminoso fit tenebrosum. Sextus ex priuatione in habitum, vt cum ex tenebroso fit luminosum. Mutatio secũdum locum aut est mutatio ad locum, vt motus ignis sursum, & terrę deorsum, & cæteri motus rerum naturalium recti, aut est mutatio circa locum, aut proprium, vt motus circularis sphærarum inferiorum, aut circa loca corporum inferiorum, vt motus circularis vltimæ sphæræ, quæ proprium circa quem moueatur locum non habet. Et mutatio secundum locum dicitur alio nomine motus localis, & etiam latio. Et triplex est, vt designant dictiones subiunctæ, scilicet motus localis rectus, qui fit secundum spatium rectum, vt motus grauium & leuium. Circularis, qui fit secundum spatium circulare, vt motus orbium cælestium. Et mixtus, qui fit partim secundum rectum, & partim secundum circulum, vt volatus auium. Dicitur autẽ huiusmodi motus mixtus, ꝙ aliquid vtriusq; & recti scilicet & circularis participet. Dicitur etiam neuter, ꝙ neq; simpliciter rectus, neq; simpliciter circularis sit. Postea cætera, per quæ motus ante diuidebatur, mẽbra diffiniũtur, & primo quid sit mutari subiectiue, terminatiue, & completiue. Siquidem id mutatur subiectiue, quod est mutationis subiectũ, primum quidem & incompletum, vt materia, quæ si generationis subiectũ est, dicitur generari subiectiue. si corruptionis, corrumpi subiectiue, & ita de alijs speciebus. Id vero mutatur terminatiue, quod est forma quę acquiritur aut deperditur, vt forma substãtialis quę per generationem acquiritur, generatur terminatiue, & quæ per corruptionem deperditur, corrumpitur terminatiue. Et quantitas maior quæ per augmentationem acquiritur, augetur terminatiue, & ita de alijs. Nempe reipsa motus nihil aliud est quam ipsa forma vel substantialis vel accidentaria, quæ per motum acquiritur, aut aboletur. Completiue vero id mutatur, quod est totum compositum, corpusque naturale per mutationem acquisitũ aut deperditum, vt totus ignis qui per generationem acquiritur, generatur cõpletiue. Et tota aqua que per corruptionem deperditur, corrumpitur completiue. Et tota arbor quæ ex quantitate bicubita fit tetracubita, augetur completiue, & ita in alijs. Quo fit vt hæc tria nomine concreto atq; denominatiuo explicata, re ipsa inter se differant etiam specie. Nam quod mutatur subiectiue, non mutatur terminatiue, nec completiue, sicut subiectum non est forma, neque totum completum. Tamen denominantia abstractaque, re ipsa idem sunt, & sola ratione dissident. Nam formæ mutatio ad materiam compara, dicitur mutatio subiectiua, id est subiecti, & quæ est in subiecto. Eadem comparata ad ipsam formam, dicitur mutatio terminatiua, id est quæ est ipse terminus & forma. Comparata vero ad totum, dicitur mutatio completiua, id est ipsius compleri, & totius compositi. Deinde diffiniuntur mutari per se, & per accidens. Id quidem mutatur per se, quod mouetur a motu qui in eo est vt subiecto, aut primo, cuiusmodi est materia, aut secundario, cuiusmodi est totum compositum, quod gratia alterius partis, scilicet materiæ, transmutationis subiectum dicitur, vt materia in qua acquiritur forma ignis, per se generatur. Totus etiam ignis qui acquiritur, per se generatur, quia mutatur eo motu qui est in ipso vt subiecto. Id vero mutatur per accidens, qđ nõ a motu qui in eo vt subiecto est. mouetur, sed motu alterius, & qui est in altero, vt cũ lapis cadit deorsum, forma lapidis, eius magnitudo, calor & frigiditas, etiam per accidens mouentur deorsum, non quidem motu qui sit in ipsis, sed in materia lapidis, cui etiam insunt. Et quiescens in naui, per accidens mouetur ad motum nauis qua continetur. De motu acquisitiuo exemplũ, vt generatio ignis. Nam per eam aliquid, scilicet forma ignis, acquiritur. Similiter augmentatio arboris. Per eam enim aliquid, scilicet maior quantitas, acquiritur. De motu deperditiuo, vt corruptio ignis. Quippe per eam aliquid, scilicet forma ignis, deperditur. Et decalefactio aquæ, id est deperditio caliditatis in aqua. Præterea datur motus qui simul est acquisitiuus & deperditiuus, collatione facta ad diuersa, vt sonatio & motus localis acquisitiuus est patiũ posteriorum, & deperditiuus partium priorum, quæ factæ non manent, sed depereunt, perinde atque si quis continue protrahat lineam in directum, & partes illius descriptas continue deleat, considerando partes quæ in continuum describuntur, ille motus acquisitiuus diceretur, sed attendendo eas quæ abolentur atq; obliterantur, diceretur deperditiuus. De motu naturali exẽplum, vt motus terrę aut lapidis deorsum. Nam is natus est terrę aut lapidi conuenire. Motus vero terrę sursum, violentus est, quia ei discõuenit, atq; contra naturam eius est. De motu indifferẽte, vt cũ leue sursum fertur, & offendens obstaculũ mouetur ad latus, ille motus neq; omnino cõuenit leui, quia non est ad locum sursum, neq; omnino disconuenit, quia nõ est ad locũ deorsum, sed quodãmodo inter vtrũq; medius est. Et quia vnum oppositorũ per alterum cognoscitur, motus autẽ & quies adinuicem

Sex modi alteratiõis

Motus localis diuisio.

Quid est mutari p se.

Quid mutari per accidens. m

sunt priuatiue opposita, idcirco per ea quę de motu dicta sunt, facile natura quietis, cognoscit. Est

Quid qes

em̃ quies, in subiecto nato motus priuatio, cũ scilicet subiectũ nõ mouetur quãdo vbi & quomodo moueri natũ est. Et per cõsimilia penitus mẽbra diuitur, diffiniturq; cõformiter sicut motus.

Nfinitum primo, non finitum, non quantum. ¶Secundo, quantum, transitum habens inconsummabilem. ¶Magnitudo, multitudo. ¶Infinitũ magnitudine est quod suæ magnitudinis caret extremis. ¶Infinitum multitudine, quod suæ quidem discretæ multitudinis caret extremis. ¶Infinitum secundo, infinitum actu. ¶Tertio est spatium, cuius cum pars transita sit, nondum totum est pertransitum. ¶Quarto est quod cum sit transibile, difficilem habet transitum. ¶Quinto infinitum, est cui semper additio subtractiove fieri potest. ¶Additio, subtractio. ¶Subtractio, diuisio, idem. ¶Infinitum quinto, infinitum potentia.

Infinitum in prima acceptione, est quod non habet quãtitatẽ, aut continuam, vt punctum, aut discretam, vt vnitas. Dictum infinitũ, quasi non finitum, & non quantũ. In secunda vero acceptione est quantũ habens transitum, sed inconsummabilẽ. Dicitur autem transitus inconsummabilis, extensio aut pluralitas quę semper sumendo partes eiusdẽ & determinatę quantitatis, nunq; absolui & finiri potest, vt si daretur linea a qua sumptis continue pedalibus, eius non posset longitudo tota absumi, aut numerus a quo dempto semper binario aliove determinato numero, non posset ad eius finem quispiam peruenire, ea linea & is numerus esset hoc modo infinitus. Et diuiditur hoc modo infinitum, in infinitum magnitudine, & multitudine, quemadmodum designãt dictiones eius diffinitioni subiunctæ. De infinito magnitudine, vt linea quæ suæ extensionis nec principium haberet, nec finem, vtrinque in immensum porrecta. Ea enim suæ longitudinis caret extremis, & partibilibus, nam neque primam haberet pedalem, neque vltimam, & impartibilibus quia non haberet punctum initians, neque finiens quibus clauderetur. ita superficies suæ latitudinis, & corpus suæ profunditatis extrema & partibilia & impartibilia nõ habẽs, est hoc modo infinitũ. De infinito multitudine exemplũ, vt si sumatur numerus cuius neque prima dari posset vnitas, neq; vltima, similiter neq; primus binarius, aut alius certæ multitudinis numerus, neque vltimus, is careret suę multitudinis discretę (quod consulto adiectũ est, ad excludendã multitudinẽ continuam partiũ cõtinui) extremis, & partibilibus quidẽ, & impartibilibus, essetq; hoc modo infinitus. De infinito tertio exemplũ, vt via cuius medietas peracta est, & altera superest peragẽda, est infinita in tertia acceptione. Et numerus cuius pars numerata est, & restat altera pars numerãda, eodẽ quoq; modo infinitus est. De infinito quarto, vt totũ spatium inter orientẽ & occidentẽ interceptũ, pertransibile quidẽ est, sed difficilem habet transitũ. Et numerus arenarum maris, aut capillorũ capitis, numerabilis est, sed difficilis est ea nũeratio. De infinito quinto exẽplum, vt magnitudo, & quoduis continuũ. Nam ei semper potest fieri subtractio, id est diuisio in minores partes, neq; vnquã per talem diuisionẽ peruenietur ad partes impartibiles. Similiter numerus consurgens ex diuisione partiũ continui est hoc modo infinitus, quia ei semper fieri potest additio. Quantum enim decrescit magnitudo, tantũ crescit partium eius multitudo, neq; vnquã ad maximum numerorũ, cui vlterius additio fieri nõ possit, peruenire possibile est. Et diuiditur (vt subiunctæ dictiones designant) in infinitũ quinto additione, cui scilicet semper additio fieri potest, cuiusmodi est numerus, & infinitũ quinto subtractione, cui semper subtractio diuisioq; fieri potest, cuiusmodi est magnitudo. Quibus tertium mẽbrum ex vtroq; compositũ adiungi potest, scilicet infinitum additione & subtractione, vt partes cõtinui quibus semper subtractio magnitudinis fieri potest, ex qua earum semper multitudo crescit, & continue aliquid adijcitur. Authores autem per membra simplicia intelligunt composita. Et infinitũ quinto dicitur infinitũ potentia, infinitum vero secundo, infinitum actu.

Infinitaactu diuisio.

Infiniti potentia diuisio.

Ocus, est extrinsecus terminus corporis alterum continentis. Locus communis est qui multa cõtinet, quibus immediatus, non est. ¶Locus proprius est terminus corporis continentis contento immediatus. ¶Terminus, superficies concaua. ¶Ea vero concaua est, quæ est continentis interior vltima. ¶Et ea conuexa est, quæ est corporis circundans extrema. ¶Locus naturalis est in quo res naturales natura quiescunt. ¶In eo enim natura quiescunt, in quo conseruari natę sunt.

Quid locus.

¶Violentus, in quo res naturalis minime natura quiescit.

Diffinitur locus esse terminus superficiesq; concaua corporis continentis alterũ, vtpote locatũ.

extrinsecus, non quidem corpori locanti, quia ei inest vt suo subiecto, sed ipsi corpori locato, respectu cuius dicitur locus. Non est enim locus in locato, aut vt pars eius, aut accidens, cum possit ab eo separari, & separatus permanere. Corpus tamen locatum dicitur esse in loco denominatione extrinseca, quemadmodum pannus mensuratus ab vlna, non quæ sit in panno, sed ei extrinseca, vt superficies concaua dolij continentis vinum, est locus vini, quia est terminus dolij continentis alterum corpus, ipsi corpori contento extrinsecus. De loco communi exemplum, vt concauum cæli lunæ ad aerem, aquam & terram, locus est comnis. Nam illa continet corpora, quibus non est immediatum, cum inter ipsa & concauum lunæ, aliud corpus, scilicet ignis, interiaceat. De loco proprio, vt concauum cæli lunæ ad ignem. nam est terminus ipsius cæli lunæ ignem continentis, igni contento immediatus, cum inter superficiem cæli lunæ concauam, & ignem, nullum aliud intermediet corpus. Et in diffinitione loci, terminus non pro quacunque corporis superficie sumitur, sed duntaxat pro superficie concaua. Siquidem duplex est extrema superficies, scilicet concaua, quæ interior est corporis continentis superficies & vltima, nempe vltra eam nulla est illius corporis interior superficies, vt intima dolij aut vitri alteriusve corporis continentis superficies. Et hæc dicta est esse locus, & secundum eam vnum corpus continet alterum. Alia est superficies conuexa, & est exterior corporis superficies & vltima, cum vltra eam nulla sit alia exterior eiusdem corporis superficies, vt extrema superficies terræ tangentis aquam, aut aerem, extrema aeris tãgentis ignẽ, & inter exteriores vltima ignis vltima superficies tangentis cęlũ lunæ. Et ista non est locus, quia secundum eam corpus non continet, sed potius ab altero continetur, excepta solum vltima sphæra, quæ nullum habet aliud corpus supra se. Quo fit vt omne corpus habens superficiem concauam, habeat itidem conuexam, qua clauditur vt termino intrinseco, & qua tangit corpus ipsum continens (si modo habeat) quemadmodum inferiores sphæræ cælestes. Non tamen quidquid habet superficiem conuexam, habet concauum, vt terra & cætera corpora, quæ continentur solum, & non continent. De loco naturali exemplum, vt concauum aeris hominem continens, est locus eius naturalis, & concauum aquæ ad piscem. De loco violento, vt concauum aquæ ad hominem, & aeris ad piscem. Nam neque in aqua homo, neque in aere piscis conseruari natus est.

Acuum primo, est locus non repletus corpore, natus repleri. Cum enim inter superficiei latera non interiacet corpus, quãdo interiacere natũ esset: ea superficies vacua diceretur. ¶ Vacuum primo, vacuũ priuatione. ¶ Vacuum secundo, est dimẽsio omnia intra se corpora non cedendo recipiens. ¶ Vacuum secundo, spatium separatum. ¶ Tertio, est quod corporibus immersum, plenum non est, ¶ Priuatio, spatium.

Tres istæ diffinitiones vacui, non rei naturam explicant, cum natura non sit natum esse vacuum, sed conuertibilem nominis rationem insinuant. De vacuo primo exemplum, vt si aqua vitero contenta effundatur, nullo alio vitrum subeunte corpore, cum ipsa esset penitus effusa, superficies concaua vitri est vacuum primo. Nam ipsa est locus non repletus corpore, cum nullum intra se per hypothesim corpus contineat, natus tamen corpore repleri, nam suapte natura nata est aliquod corpus continere, cum omnia corpora nata sint proximum corpus tangere, quo excludatur vacuum, quod summopere natura abhorret. De superficie vacua exemplũ, vt si intra cõcaui cæli lunæ latera non interiaceret corpus, omnibus scilicet ab ipso remotis cũ tamen natũ esset interiacere concauum cæli lunæ, superficies vacua diceretur, & vacuum primo. Vnde constat vacuum primo non capi pro medio illo interhiante spatio intra latera superficiei concauæ remoto omni corpore concepto, sed solum pro superficie concaua corporis non continente aliquod corpus. Et vacuum primo, dicitur etiam vacuum priuatione, quia loci priuationem designat. Quid vacuum primo.

De vacuo secundo exemplum, vt sit esset dimensio per totum mundum (quemadmodum ponebant aliqui antiquorum) extensa, omnia intra se corpora non cedendo suscipiens, & illius tanta moles esset cum corpore in se recepto, quanta esset corporis in eo contenti magnitudo, vt in corpore bicubito, illius dimensionis magnitudo bicubita, & in tricubito tricubita, mobili corporis contenti omnino respondens, illa dimensio esset vacuum secundo. Verum nulla talis esse potest, quia natura quammaxime refugit penetrationem dimensionum, corporumque occupationem, ad quam prorsus excludendam corpora sibi inuicem cedunt, & vno locum aliquem subeunte, alterum prius eo loco contentum exit egrediturque, neque vnum alterius dimensiones subit atq; subintrat, vt aqua cedit lapidi, & aer homini. Quod si altero corpore secundum consimilem situm adueniente, primum non exiret loco suo, neque diuideretur, sed eundem penitus cum secundo, & secundum cum primo situm haberet, neq; plus duorum q̃ vnius dimensio spatij oppleret, illa corpora non cederent, sed se penetrarent atq; occuparẽt. Et dicitur vacuũ secundo, alio nomine spatium separatum, q̃a substantia rerum quibus cõiungitur, separatum sit atque semotum. Quid penetratio dimensionum.

Vacuum tertio, duas primas vacui acceptiones complectitur, & ideo est duplex, scilicet vacuũ tertio priuatione. Et est parua quædã concauitas quæ corporibus immersa, plena non est, nata ta- Vacui tertio du[plex].

men repleri, quomodo aliqui posuerunt parua quædam vacua corporibus animatis insita, in quibus alimentum susciperent. Aliud est vacuum tertio, spatio. Et est parua quædam dimensio corporibus immensa, ipsaque non cedendo recipiens, vt nonnulli nolentes concedere vacuas huiusmodi concauitates, posuerunt exiguas dimensiones corporibus immersas, quæ non cedentes alimentum susciperent, eique coniungerentur.

Empus est numerus primi motus secundum prius & posterius. ¶ Primus motus is est qui est primi mobilis. ¶ Mobilia hoc ordine sunt sita. terra, aqua, aer, ignis, cœlum Lunæ, Mercurij, Veneris, Solis, Martis, Iouis, Saturni, firmamentum, primum mobile. ¶ Præsens primo, est impartibile, præteritum futuro connectens. ¶ Præsens, nunc, instans, adiacens. Secundo, est tempus vtrinque a dicto impartibili non multum distans. ¶ Præsens, nunc. ¶ Præteritum: est tẽporis pars prior. Futurum vero, pars posterior. ¶ Esse in tempore; est mensurari tempore. ¶ Ea vero mensurantur tempore, quorum tempus duratio est, aut quæ incipiunt & desinunt in tempore.

Quid tẽpus.

Diffinitur tempus esse numerus, non quidem numerans, sed numeratus, hoc est partes ipsę numeratæ, & secundum aliquem numerum appręhensæ, ipsius primi motus secundum prius & posterius sumptæ, id est secundum successionem, qua vna temporis pars est prior, & non permanẽs cum posteriori, altera vero posterior, & priore præterita continue succedens, vt annus est numerus trecentorum sexagintaquinque dierum sibi inuicem succedentium, & dies, numerus viginti quatuor horarum, secundum prius & posterius sumptarum, hora vero, numerus sexaginta minutorum, quorum vnum prius durationem habet, & aliud posterius ei succedit. Et in hac temporis diffinitione primus motus dicitur motus circularis, qui est primi mobilis, supremæque sphæræ. Nam solę partes illius motus secundum prius & posterius sumptæ dicuntur tempus, & non partes motus sphærarum inferiorum, aut rerum naturalium. Mobilia autem, nõ quolibet motu, sed eo qui secundum locum est (nam is solus cælo conuenit) hoc ordine sunt sita, ab infimo ad supremum, & a proximis nobis ad remotiora conscendendo. primo quatuor elementa, quæ mouentur motu recto, scilicet terra, aqua, aer, ignis. Deinde septem orbes planetarum, quorum inferiores superiorum ambitu continentur, scilicet cælum Lunę, cęlum Mercurij, Veneris, Solis, Martis, Iouis, Saturni. Cui proxime supereminet firmamentum, stellis fixis & quidem plurimis ornatum. Postremo primum mobile omnium est supremum, cęteraque suo claudit ambitu. Et omnes cælestes orbes circunferuntur motu circulari. Deinde subnectuntur ipsius præsentis duæ acceptiones.

Quid pręsens primo.

In prima acceptione præsens est impartibile secundum successionem, partem temporis præteritam futuræ connectens, vt, sit tota pręsens hora a b, cuius medietas sit præterita, & medietas futura, coniunganturque adinuicem per instans c, tale instans est præsens primo, quia est impartibile temporis, connectens præteritum a c, ipsi futuro c b, perinde atque in linea a c b, punctũ c est extremum & impartibile secundum extensionem, coniungens priorem partem lineæ scilicet a c, parti posteriori c b.

a c b

Et quemadmodum in philosophia naturali supponendum est, punctum esse prorsus indiuisibile secundum magnitudinem, nullasque dimensionis partes habere alioqui non posset esse lineæ vltimum, ita quoque supponendum est, & principij loco habendum, instans esse impartibile secundum successionem, nullasque durationis partes habere. alioqui temporis extremum esse non posset. Et præsens in ea acceptione dicitur alio nomine nũc primo, siue instans adiacens. Quod postremum adiectum est ad excludenda instantia coniungentia partes temporis præteriti inter se, aut temporis futuri, quæ non sunt præsentia primo, quia non adiacent nobis, nec assunt. Siquidem omne præsens primo est instans, sed non omne instans est præsens primo. Præsens secundo; est tempus vtrinque a dicto impartibili distans, non tamen multum. Distat quidem vtrinque tempus, quando eius vna pars pręcedit instans adiacens, & altera sequitur. Quare totum tempus præcedens instans adiacens, siue præsens primo, aut totum tempus sequẽs, non est præsens secundo, quia neutrum vtrinque iacet, sed solum altera ex parte. Tunc vero non multum distat tempus vtrinque iacens, quando vtraque eius pars, & præcedens scilicet, & sequens, est propinqua instanti, vt præteritæ partis principium non longo interuallo semoueatur a prædicto instanti, nec futuræ partis finis. Quare totus annus, aut quinquennium, aut decennium non est hoc modo tempus præsens, quia eius partes ad instans nobis adiacens comparatę, multo interstitio ab eo distant, sed hora aut dies recte dicitur secundum hanc acceptionem præsens, cum sit tempus vtrinque ab instanti adiacente non multum distans. Deinde diffinitur pręteritum esse temporis pars prior, & quæ exacta est. Quæ si non multum a præsente primo distat, dicitur præteritum actu, & temporis præsentis est pars, vt horæ præsentis medietas quæ pertransijt. Si vero multũ distat ab impartibili nobis adiacente, dicitur præteritum potentia, & non est pars tẽporis præsentis. Futurũ vero est temporis pars posterior, & quæ adhuc vẽtura est. Et ea si parũ distat ab adiacẽte impartibili, dicitur futurũ actu, estq; pars tẽporis præsentis. Si vero multũ ab eo distat, est futurum potentia, & non pars tẽporis præsentis. At quia omni rei naturali cõuenit esse

in tẽpore, quid sit rẽ esse in tẽpore, postea ostenditur. Est em̃ eã mẽsurari tẽpore, aut vt mẽsura intrinseca, quẽadmodũ primũ mobile, in quo est tẽpus vt suo subiecto, aut vt mẽsura extrinseca, sicut sphęrę cęlestes inferiores, & res naturales oẽs, in quibus nõ est tẽpus vt subiectis. Perinde atq; vlna mẽsuratur sua magnitudine, vt mẽsura intrinseca, pannus vero ab eadẽ dicitur mẽsurari, vt mẽsura extrinseca, cũ vlnę extensio sit extra pannũ. Et hic quidẽ mensurat secundũ extensionẽ, res vero naturales & sphęrę cęlestes secũdũ durationẽ. Duplicia aũt sunt quę mẽsurãtur tẽpore. Quędã eo mẽsurãtur vt mẽsura ęquãte, quorũ scilicet totũ tẽpus est duratio, & quę ęquã cũ toto tẽpore habẽt permanẽtiã, vt orbes cęlestes, & rerũ naturaliũ materia. Et hęc similia sunt pãno ęquã ipsi vlnę extẽsionẽ habẽti. Alia vero tẽpore mẽsurant, vt mẽsura excedẽte, quę scilicet incipiũt & desinũt in tẽpore, quẽadmodũ res naturales ortũ in tẽpore atq; obitũ habẽtes, & quarũ duratio toto tẽpore cõtractior, alicui tẽporis particulæ respondet. Et hæc assimilãtur panno minorẽ & principio & fine extensionẽ habẽti, q̃ vlna ipsum mẽsurans, significãturq; per secundã diffinitionis particulã, alia vero per primã. Et hęc literę introductiõis succincta breuisq; declaratio huic loco sufficere visa est, in prĩcipio quidẽ adiecta, quo ipsa introductio secũdũ literę seriẽ vel in trãscursu intelligatur, anteq̃ ad primi dialogi exactiorẽ ipsius explanationẽ cõtinentis lectionẽ accedatur.

ℂ Introductionis finis.

ℂ Ad lectorem.

Candide lector, quicunq; ad hanc lectionẽ accessurus es, & cui nostram operam profuturã cupimus, ne mireris si aliquot in locis Aristotelicæ literæ non simus ordinẽ secuti, sed parũ postposita interdũ præposuimus. hoc eñ cõsulto fecimus: quo omnia & clariora, & memoratu prõptiora redderentur: & nos hac de causa vbi Aristoteles in literis demonstrat, literarũ ordinẽ mutauimus, alijs literis vsi. nam grecarũ literarum & latinarũ altera & altera series est. Græcam secutus est Aristoteles, nos latinã potius, quo cõfusio vitaretur, esset'q; intellectui peruior demonstratio: rati nõ esse paraphrastis officiũ, in omnibus authoris seriem sequi, & nihil immutare: verũ id potius, seruata literæ sententia, & authoris mente, eã modis quibus potest clarã & facilem efficere, & omnẽ quoad potest amputare confusionis occasionẽ. ℂ Insuper summo conatu studere debes intelligere quo pacto aliqua subiecto sint vnũ, & ratione multa. Nam ex huius sana intelligentia, multa in hac Peripatetica philosophia pẽdent: panditq; id ad sapientiã introitũ, habetq; id præcipuum, vt intellectũ nos defendat ne lababamur ad ea ponẽda quæ non sunt, nec ad neganda quæ sunt: quæ duę extremæ sunt in nostra philosophia Syrtes, ad quas qui applicãt, periclitationẽ in philosophia faciũt, surguntq; horrenda iurgia, Phorcidos Scyllę latratibus similia, longe vano garritui, q̃ trãquillę & pacificę philosophiæ aptiora: quæ solũ pulchrã & pulchrorum contẽplationem intendit, nullius maledica, clamorosa iurgia vitãs, ea sophistis relinquẽs: quibus cedere magis ipsi operæpretiũ est, & eos tacendo superare, q̃ cũ ipsis cõcertando garrula videri. Neq; quæ sunt alterius artis aut peritiæ, sibi vẽdicat, sed Logica Logicis, & Mathematica Mathematicis, & diuina Metaphysicis relinquit discutienda, ad omnes iustitiã seruans. Quo fit vt quoties inciderit sermo an quicquam ea potentia quæ supra naturam est, esse possit: quod naturæ potentia esse non potest, vt infinitum, vt vacuum: ius illic nostra naturalis philosophia nullum habet, sed alteri disciplinæ relinquit cognoscẽdum. Supponit enim illam pulchram & admirandam vniuersi ordinationem: quæ illam summam & stabilissimam optimi naturæ opificis quantum potest imitatur. In qua decora vniuersi ordinatione, ipsi ab ordinatissimo rerum opifice concessa, hęc philosophia suum locauit fundamentum. Hinc euenit vt qui cõtra hanc ordinationem quicquam sibi admitti petunt, non amplius philosophice agant. Sunt enim extra philosophiæ bases & fundamenta: neq; a naturali philosopho magis id recipiendum esse cẽseo, quam a Mathematico lineam esse infinitam: quo admisso, sua principia & suæ cõtemplationes pereunt. ℂ Conducet tibi quicunq; es Peripateticæ philosophiæ amator, si introductorios dialogos paraphrasticæ expositioni prælegeris: præsertim primum, qui præcedenti introductioni seruit. Vale.

¶ICOBI FABRI STAPULENSIS IN ARI- stotelis octo Physicos libros paraphrasis, adiectis Iudoci Clichthouei Neoportuensis scholijs.

¶Primi Capitis paraphraseos in primũ Physicorum, annotatiunculæ.

¶Principia, elementa, causæ, principiorum sunt nomina. ¶Incertius, ignotius. ¶Notiora nobis, notiora quo ad nos. ¶Confusiora, compositiora.

Libri Physicorum Aristotelis, octo. Primi libri ca-
pita, nouem. Primum caput, libri procemium est:
quod, quo pacto in libris Physicorum procedẽ-
dum sit ostendit, tres continens conclusiones.
¶Prima. Prius naturalis philosophiæ determinã- 1
da sunt principia. ¶Patet, quia ea prius determi-
nanda sunt, ex quorum cognitione, rerum natura-
lium acquiritur notitia. At ex principijs naturalis
philosophiæ, rerum naturalium acquiritur noti-
tia: quoniamquidem intelligere & scire contingit
circa omnes scientias quarum sunt principia, ele-
mẽta, aut causæ, ex horum cognitione. Arbitran-
tur enim omnes tunc vnumquodque cognoscere, cum principia, elementa & causas
cognoscunt. Sunt igitur prius naturalis philosophiæ determinanda principia. ¶Se- 2
cunda. Ad ipsa principia ab incertioribus natura procedendum est. ¶Patet, quia a
notioribus nobis ad minus nota procedendum est. Incertiora autem natura, nobis
sunt notiora certioribus natura. Non enim oportet eadem nobis & natura similiter
nota esse. Sunt enim compositiora nobis prius manifesta, simpliciora vero poste-
rius. Ad ipsa igitur principia ab incertioribus natura procedendum est. Etenim in-
genita est nobis via ex nobis notioribus & certioribus, in notiora & certiora natura
procedere. ¶Tertia. In hac disciplina ab vniuersalioribus ad minus vniuersalia 3
procedere expediet. ¶Ratio, quia a notioribus ad minus nota procedendum est. In
disciplinis autem vniuersaliora notiora sunt minus vniuersalibus. ¶Primo, quia
vniuersale, totum est intellectus (comprehendit enim sub se partes multas) sicut cõ-
positum, totum est sensus. Compositum autem notius est sensui suis partibus: ita
& vniuersale notius erit intellectui suis partibus. ¶Secundo, quia vniuersaliora con-
fusiora sunt, suæ enim diffinitiones, quæ indistinctæ important. distinguunt, & in
particulas diuidunt. Compositiora autem nobis sunt notiora. ¶Tertio, quia pueri
primo omnes viros communi appellatione vocant patres, & omnes mulieres vocant
matres: & cum perficitur in ipsis cognitio, particularibus nominibus eos nuncupant,
& distinguunt. Signum est igitur vniuersalia nobis esse notiora. Est igitur in hac di-
sciplina ab vniuersalioribus ad minus vniuersalia procedendum.

Rimi cap. primi Physicorũ scholia. 1. Quoniãquidẽ intelligere & scire cõtingit. Principia, elemẽta & causę, nõ hic diuersorũ generũ causarum rationem importãt, vt pleriq; arbitrantur, dicẽtes per principia intelligi debere causas efficientes, per elementa, materialem & formalẽ, & per causas, finẽ, sed (vt etiã præfixæ huic capiti declarant notæ) illa tria principiorum sunt nomina, non quidẽ rei, sed doctrinæ. Disciplinarũ enim principia, propositionesque per se notę, ex quibus ostenduntur cõclusiones, sunt principia, elemẽta & causæ, ob diuersas, tamen rationes. Siquidẽ principia dicũtur, quod prima sint a quibus in vnaquaq; disciplina sumendũ est exordiũ. Elementa vero, quia non in alia priora, sed conclusiones in ipsa resoluuntur. Demũ dicuntur causæ, quod cõuenienter respondeantur ad quæsitiuũ quare, vt interrogãti quare ignis est res naturalis, apta datur responsio, quia constat ex naturis. Itaq; huius propositionis Aristotelicæ intelligentia est, in

omni disciplina habente principia doctrinalia, intellectum & scientiam eorum quæ traduntur, haberi ex ipsorum principiorum cognitione. ij. Non enim oportet eadem nobis & natura similiter nota esse. Sentiunt nonnulli hanc propositionem solum particulariter intelligi debere, & nonnulla eadem inueniri quę sint notiora ad nos, & notiora natura respectu eiusdem. Verum eorum dictum abhorret a sententia Aristotelica, & non satis veritati conspirare videtur. Nam notiora ad nos sunt, quæ sensui sunt propinquiora, vt singularia & effectus. Notiora autem natura & simpliciter, sunt que a sensu magis sunt semota atque distantia, vt vniuersalia & causæ. Nulla autem eadē sunt respectu eiusdē & secundū idem causæ & effectus. nulla itidem eadem singularia sunt & vniuersalia. Quocirca vniuersaliter asserendum est, nulla eadem nobis & natura notiora esse, sed quæ nobis notiora sunt, natura sunt ignotiora, & quæ certiora natura, nobis incertiora. Et compositiora, vt totæ res naturales, sunt notiora ad nos. simpliciora vero, vt partes earum substantiales, sunt posterius nota. Siquidem ignem sensu cognoscunt omnes, materiam autem eius atque formam posterius, soloque intellectu physicis elementis instituti cognoscunt: iij. In hac disciplina ab vniuersalioribus ad minus vniuersalia. Non repugnat hæc conclusio præcedenti, quæ proponit ab incertioribus natura ad ipsa principia procedendum esse. quæ quidem natura incertiora, singularia sunt, aut eis propinqua. Nam pręcedens conclusio intelligitur de eo progressu quo proficiscimur ad principia doctrinalia manifestanda, quæ subobscuriora aliquātam efflagitant declarationem. Debēt enim illa per inductionem aut aliam topicam persuasionem ex notioribus ad nos, vt singularibus, fieri dilucidiora, quemadmodum rem naturalem omnem in suo loco naturali recte conseruari, manifestum euadit ex eo quod pisces in aqua natura conseruantur, animantes autem respirantes in aere, & ignis in cęli vicinia. Præsens autē cōclusio intelligitur de progressione quæ fit ad scientiam capessendam, vtpote a principijs ad conclusiones demonstrandas. Sunt etenim principia vniuersaliora, conclusiones autem contractiores, & strictioris ambitus. Et non modo in hac disciplina, verum etiam & reliquis omnibus ab vniuersalioribus ad minus vniuersalia tendit, vt in logicis prius de syllogismo quam de demonstratiuo aut dialectico fit pertractatio. Suæ enim diffinitiones, quæ indistincte important, distingunt. Vniuersalia hic vocantur, quæ communiorem sortita sunt rationem, vt homo, animal, quæ confusiora, compositioraque proinde dicuntur, ꝙ confuse indistincteq; ea important q̄ per suas diffitiones distinctius explicātur, & in partes digeruntur atq; dirimuntur, vt homo cōfuse vniuersaliterq; significat id qđ sua diffinitio, animal terrestre bipes intelligens, in particulas diuidit. Potestq; homo, vt inquit Hermolaus in Themistium, si cōmunionem aut consortium nominis spectes, pro alijs etiā plerisque rebus capi, veluti pro homine ficto, pictove. sed diffinitio videtur substantiam subiectam in mēbra partiri. Compositiora autem, huiusmodi logica, & quę dūtaxat rationū est cōpositione, prius a nobis natura cognoscuntur q̄ simpliciora & particulariora, quemadmodum composita secundū sensum sunt notiora ad nos, & prius sensu deprehenduntur quā simpliciora, & singulæ earū partes tum integrales, tum substantificæ. Sunt igitur vniuersaliora minus vniuersalibus prius & natura quidem nota. Et plane assumptio huius secundæ rationis intelligitur de compositioribus nō ad sensum, sed intellectum. notiora autem nobis eodem loco dicuntur nō notiora ad nos, sed quæ alijs natura prius cognoscimus. In approbatione autē secundæ cōclusionis compositiora sumūtur pro cōpositioribus secundū sensum, & notiora nobis (vt notæ admonent) pro notioribus ad nos. vt vtrūque dictū intelligatur secūdū sensum loco accōmodū, & inter ea nō sit discrepans sententia.

Signum est igitur vniuersalia nobis esse notiora. Et hoc quoque loco notiora nobis dicūtur nō notiora quoad nos, sed quæ a nobis natura prius cognosci nata sunt. Sunt enim vniuersalia a sensu semotiora atque elongatiora, & proinde ignotiora ad nos. Quod si quis contendat singularia prius a nobis cognosci, & ex singularium cognitione vniuersalium notiones in nobis aggigni, id sane verum est de eo cognoscendi modo quo a distincte cognitis ad confusiora progredimur. hic autem sermo fit de modo illi opposito, & quo proficiscimur ab indistincte confuseque cognitis ad distinctiora & digestiora. Planum est autem vniuersaliora primum offerri & suggeri intellectui, & subinde ad specialiora progressum fieri, vt de homine procul distante prius cognoscimus quod sit substantia quam animal, & prius itidem ꝙ animal quam homo.

¶Secundi capitis annotatiuncule.

¶Diuisio, disiuncta suppositio. ¶Atomi sunt sensu impartibilia corpora: qualia in radio solis, sed grossiuscula, videntur. ¶Hæ homœomeræ sunt, quæ similis naturæ sunt, totumq; similium partium constituunt. ¶Hyppocrates Chius quadrās circulū per lunulas, ex proprijs procedebat, Geometriæ principia retinens. Lunula enim est superficies plana contenta duabus circūferentijs supra eandem chordam in eandem partem. ¶Antiphon vero circulum quadrare volens, Geometriæ principium negabat, constituendo in circulo triangulum ęquilaterum, & deinde supra quodlibet latus trianguli, isoscelem constituebat: quousq; foret (vt putabat) vltimi isoscelis latus æquale parti circunferentiæ.

Hippocratis figura.

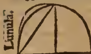
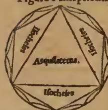

Figura Antiphontis.

¶Cōis philoſophia, metaphyſica. ¶Tātū, pluralitatis excluſiuū. ¶Vnū cōtinui
tate, vnū cōtinuū. ¶Vnū īpartibile, qđ diuidi nō pōt. ¶Vnū actu & potētia, vna
res naturalis. ¶Vnū actu eſt, cū nō eſt alteri⁹ pars. ¶Poteſtate vero vnū eſt, q̄ diu
eſt alteri⁹ pars. ¶Poteſtate, potētia. ¶Cōſimiliter multa actu & ptāte diffiniātur.

SEcundū caput cōtinet duas diuiſiones, quinq; cōcluſiones, duas rationes
ad primā, tres ad quartā, & remotionē dubij. ¶Prima diuiſio. Rerū na 4
turaliū aut vnū eſt principiū mobile, qđ naturales dixerūt alij ignē, alij
aerē, alij aquā. aut īmobile, qđ dixerūt Parmenides & Meliſſus finitū
aut infinitū: aut multa mobilia aut īmobilia, finita aut infinita, qđ dixerūt Anaxa
goras & Democritus. Anaxagoras quidē infinitas atomos homœomerias oſſis, eſſe
principia oſſis: & carnis, eſſe principia carnis: & nerui, eſſe principia nerui. Demo
critus vero infinitas atomos eiuſdē generis, figura & ordine differētes, eſſe principia
rerū. ¶Scđa. Si principia rerū multa ſint finita, at ſunt duo, aut tria, aut quodā al= 5
tero certo numero. Et ita de reb⁹ naturalib⁹ dicēdum eſſet. ¶Prima cōcluſio. Cō= 6
tra aſſerētes tm̄ eſſe vnū ens īmobile, minime phyſico diſputādum eſt. ¶Primo.
Quia nullius artificis eſt diſputare cōtra ipſi⁹ principia deſtruentē: vt Geometræ
diſputādum nō eſt cōtra deſtruentē Geometriæ principia. Qui autē aſſerunt tan=
tū eſſe vnum ens immobile, deſtruunt phyſicæ principia, Negāt em̄ motum eſſe,
& entium multitudinē. Si em̄ tm̄ vnum eſt, & nō multa, ipſum nullius erit princi=
pium. nō autē erit ſuiipſius principium, Eſt em̄ principium, alteri⁹ cuiuſdā aut quo=
rundā principiū. Contra igiť ita aſſerentes, minime intereſt phyſici diſputare, ſed
alterius cōmunis artificis, dialectici, aut metaphyſici. ¶Secundo. Non magis eſt
phyſici diſputare cōtra aſſerētes tm̄ vnū eſſe ens, q̄ cōtra aliā quātūcūq; extraneā
orationē, vt cōtra Heracliti orationē, nullū hoiem cōtinuo eſſe id qđ eſt. Sed ma=
nifeſtū eſt phyſici nō intereſſe cōtra huiuſmodi extraneas oratiōes diſputare. Neq;
igr̄ ſua intererit cōtra vnū tantū eſſe ens īmobile aſſerētes diſputare. ¶Secūda cō= 7
cluſio. Similiter phyſici nō eſt rationes Parmenidis & Meliſſi ſoluere. Ratio, quia
non eſt phyſici rationes litigioſas ſoluere. habet enim ꝓprias ſoluere, & eorum qui
ſua principia nō negāt: vt geometræ rationē Hippocratis ſoluūt, nō aūt Antipon=
tis. At ratiōes Parmenidis & Meliſſi litigioſæ ſunt. neq; em̄ ſyllogizāt, et falſum
aſſumūt, Ratio quidē Meliſſi defectuoſa magis eſt, & minus apparēs. Vno tn̄ incō
uenięti dato, multa cōtingūt. qđ nulli dubiū eſſe debet. Parmenidis vero ratio mi=
nus. Rationē em̄ ita formabat Meliſſus, ſi quid eſt factū, habet principiū: igiť ſi nō
eſt quid factū, nō habet principiū. Vniuerſum aūt nō eſt factū igiť nō habet princi
piū, quare neq; finē. eſt igitur infinitū. Et cū nō habeat vnde moueať, eſt immobi=
le. Parmenides vero ſuā ſic: Quidquid eſt preter ens, nō eſt ens. quod aūt nō eſt ens;
nihil eſt, igiť quidqd eſt preter ens, nihil eſt. At ens & vnū cōuertūtur. igiť tm̄ vnū
ens eſt. ¶Tertia cōcluſio. Nō īconueniēs videbiť aliquātiſper contra tm̄ vnū eſſe
ens aſſerētes diſputare, Nā cōmunis philoſophia ad hæc viam habet, & dialectica. 8
¶Quarta concluſio. Non recte dicūt Parmenides & Meliſſus tantū vnū eſſe ens 9

immobile, ille finitum, hic vero infinitum esse dicētes. ¶ Primo, quia aut capiunt ens vt multipliciter dicatur, de substātia, quātitate, & qualitate. quo mō si capiāt, siue substātia, quantitas & qualitas cōiuncta sint, siue abinuicē separata, multa erūt, & nō tm̄ vnū. Aut faciunt ens vniuocū, & tunc aut solū significat substantiā, aut solum quantitatē, aut qualitatē vt genus, aut vt species: qđ si sic, multa erunt, & nō tantū vnū. Et genus em̄ & species de pluribus prędicātur. Aut significat vt indiuiduū: & tunc illud ens nō erit substātia. nā aut omnia essent vnus homo, aut vnus equus, aut vna anima numero: quę impossibilia sunt. Neq; illud ens erit vnū accidēs, nam ipsum esset sine subiecto: qđ esse nequit. Nullū enim accidentiū a substantia separabile est, sed oīa in subiecta substātia esse necesse est. Neq; erit ens illud vnū ex accidente & substantia constitutū, vt vnum quantū, vnum quale. nā multa iam essent, & non tantū vnum. ¶ Secūdo. Parmenides dixit ipsum esse finitū, & Melissus ipsum esse infinitū. Non erit igitur illud ens solū substantia. Nā sola substātia neq; finita neq; infinita est. Quātitati enim ratio finiti & infiniti cōgruit. Nā magnitudo quę trāsiri potest, finita est. quę vero transiri nequit, infinita. Neq; per idem erit vna qualitas, aut vna actio aut passio. Nā qualitates, actiōes & passiones, finitę aut infinitę per accidēs dicuntur. Neq; erit illud ens finitū (vt vult Parmenides) aut infinitum (vt Melissus) solū quātitas. Nā esset accidēs sine subiecta substātia. Neq; erit vna substātia quanta. nam si est substātia quanta, substātia est, & quātitas est. Quę si sunt, duo vere sunt quę sunt. Erūt igitur multa, & nō tm̄ vnum. ¶ Tertio. Vnū multipliciter dicitur. Primo vnū cōtinuitate. Secūdo impartibilitate. Tertio ratione: q̄ vnā eandeq; rationē habent: vt merū & vinū. Quarto actu & potentia. Sed illud ens, vnū cōtinuitate nō erit, nā multa essent. Est em̄ cōtinuū, in infinitū diuisibile. Neq; vnū impartibilitate. nā neq; esset finitū, quod dicit Parmenides, neq; infinitū, quod dicit Melissus. Impartibile em̄ neq; finitū neq; infinitū est. Neq; tm̄ erit vnū diffinitione, vt tunica & vestis. Nā incōuenientia sequerētur ad quæ perducebat Heraclitus: quia boni & mali, boni & nō boni, hominis & equi, quantitatis & qualitatis, cōtrariorum & contradictoriorū, disparatorum, diuersorū generum eadē erit ratio, & de eodē affirmatio & negatio: vt idē erit bonū, & nō erit bonū. nā erit non bonū, boni em̄ & nō boni eadem esset ratio, quę impossibilia sunt.
10 Neq; erit vnū actu & potentia. nā statim multa essent, & nō tantū vnum. ¶ Dubitatio. An totius partes sint ipsum totum, an multa sint, & diuersa? ¶ Respōdet quālibet partem eē a toto diuersam. Nam si quęlibet pars esset toti eadē, quęlibet pars cuilibet parti esset eadē. quęcūq; enim vni & eidē sunt eadē, illa inter se sunt ea
11 dē. Omnes tamē partes simul, nihil aliud q̄ ipsum totū sunt. ¶ Quinta conclusio. Posteriores incōuenienter orationum copulas auferebāt, aut eas in adiectiua verba mutabant cū prędicaretur accidens: ne vnum esse multa cōcederēt: vt Lycophron & eius sequaces dicebant duntaxat, homo albus, homo ambulās: & nō, homo est albus, homo est ambulans. Alij vero dicebant, homo albatur, homo ambulat: dicere non audētes, homo est albus, homo est ambulās. Videbatur enim eis quia verbū est subtraherēt, non multa esse vnū significare, sed vnū simpliciter dicere: quasi vnū aut ens vnice diceretur. Quod aūt id nō recte faciāt, patet: quia vnū subiecto, ratione multa est: vt Socrates albus et musicus subiecto idē est: ratione vero multa. Est enim alia ratio Socratis albi, et eiusdem musici. Et vnū actu: multa potestate: vt cōtinuum est actu vnū, potestate vero multa. Tot enim potentia est, in quot diuidi potest. quo fit vt vnum et multa nō repugnēt, vt credebāt. nā vnum subiecto, et ratione multa, eidē conueniunt: et vnū actu, et multa potentia, eidē: licet vnum et multa eodem modo cōsiderata, vt vnum actu, et multa actu, bene repugnent. Nō igitur oportuit eos copulas auferre, et alias rationes accidētaliū prędicatorū expressorū negare, ne vnū multa esse concederent: cum id inconueniens minime sit.

Secundi capi. scholia. v. Et ita de rebus naturalibus dicendum esset. Huius loci sentẽtia est. Cõsimiliter diuidi possent res naturales duabus diuisionibus istis respondentibus. Prima. Res naturalis aut est vna, mobilis aut immobilis, finita aut infinita. aut multæ, mobiles aut immobiles, finitæ aut infinitæ. Secunda diuisio. Si res naturales sunt finitæ, aut sunt duę aut tres, aut alio quodã determinato numero. vi. Destruũt physicæ principia. Supponit physicus, motum transmutationemq; naturalem esse, quod vel sensu perspectum est. Supponit itidẽ entium multitudinem esse, vt res naturales, earũ partes, & affectiones, quod itidem sensuali perceptione satis est exploratum. Parmenides autem & Melissus cũ ponant esse tantum vnum ens, negant entium multitudinem, & cũ idipsum asserant immobile, interimunt motum. Manifestum est itaq; ipsos destruere principia huius disciplinæ. Præterea id vnicum ens quod ponunt, astruunt esse principium affectiuum, & non aliarum rerum a se. nam tunc esset rerum pluralitas. consequens igitur est vt asserant illud suipsius principium esse productiuum, interimũtq; id proloquium metaphysicum, nihil suipsius est principium, sed quicquid principium est, alterius cuiusdam aut quorũdam principium sit oportet. Vt cõtra Heracliti orationem. Propter continuum partium corporearum defluxũ, deperditionemq; pręexistentium, & acquisitionem nouarum, ponebat Heraclitus omnia continue moueri, & non eundem esse hominem qui oculos clauderet, & clausos protin⁹ aperiret, sed iam demutatum esse, neque eundẽ equũ qui ducitur aquatum in fluuium, & qui reducitur, neque eundem solem tempore matutino & vespertino. Verum hæc positio physicę institutioni prorsus repugnat. Siquidem trifariam quippiam dicitur idem. Primo, quod substantia manet indefluxa, & cui nihil subtrahitur aut adijcitur quo pacto supramundanę mentes & corpora cælestia sunt eadem. Secũdo, cuius principaliori parti substantificę nihil detrahitur, aut de nouo apponitur, etsi altera subtractionem adiectionemq; aduentitiarum partium sustineat, quo modo idem est homo puer, & deinde vir, vt cuius animæ nihil adimatur, etsi corpus eius partium defluxũ sentiat. Tertio dicitur idem, a cuius vtraq; parte substantiali fit partium ademptio, nouarumque suffectio, verum consimiles situ ordine & figura deperditis continue reparantur, quo pacto equus & cęterę res naturales dicũtur eædem prius & posterius. Et huiusmodi identitas sufficit vt res ortui & obitui obnoxię denominentur eędem.

vij. Vt geometræ rationem Hippocratis soluunt. Hippocrates principia geometriæ admittebat quidem, sed perperam applicabat. Nam lineas ab eodem puncto ad idem ductas æquari debere (quod de rectis duntaxat intelligendum est) inepte accommodauit ad lineas obliquas. Antiphon autem asserens toties super ęquipedi latus propinquius circunferentię circuli cui inscribitur, alium minorem isoscelem cõstitui posse, quousq; nullo amplius intercepto spatio inter isoscelis latus & circunferentiam, quo vlterius posset huiusmodi triangulus formari, vltimi isosceiis latus ęquetur parti circunferentię, immo sit ipsa circunferentia, negat geometrię principia, scilicet superficiem esse diuisibilem in infinitum, cum dicat tandem inter vltimi isoscelis latus & partem circunferentiæ respondentem, nihil superficiei clausum iri. Præterea lineam curuam ęquat rectæ, scilicet partem circunferentię, lateri ęquipedi. quod etiam aduersatur proloquio geometrię.

ix. Quomodo si capiant. Debet reuera ens in physicis & metaphysicis secundum Aristotelis sententiam homonyme æquiuoceque sumi. Nam non eadem est substantiæ & accidentis ratio, vt neque viui vultus, & imaginis eius in speculo. Verum id ex tertio dialogo commentariorum metaphysicę introductiõis diffusius dignoscitur. Coniuncta sint, siue adinuicem separata. Substantia & quantitas siue qualitas coniuncta sunt, quod vnum in altero sit tanquam accidẽs in suo subiecto. Essent autem ab inuicem separata, cum vnumquodque eorum se subsisteret. quod naturę potentia atque lege neutiquam fieri potest. Quantitati enim ratio finiti & infiniti conuenit. Substantia quidem finita est secundum molem, nõ suapte natura, sed ratione alterius, vtpote inexistentis dimensionis. Qualitates autem, actiones & passiones finitæ sunt actu secundum magnitudinem, non per se, sed per accidens, sicut & quantæ, scilicet ratiõe magnitudinis sui subiecti cui assunt. Magnitudo autem finita aut infinita est non alterius ratione, sed sui. Finita quidem, si trãsiri, hoc est partes determinatæ quantitatis sumendo, absolui potest. Infinita vero, si huiusmodi definitæ quantitatis partes accipiendo, tota absumi nequit. Iure itaque dictum est rationem finiti & infiniti quantitati congruere, vt cui per se & primum competat, cæteris autem per quantitatem.

Quantitatẽ a re quãta distingui.

Quæ si sint, duo vere sunt quæ sunt. Physica suppositio est, vel sine probatione recipiẽda, quantitatem a re quanta distingui, magnitudinemque aliud esse re ipsa q̃ materiam. Est enim magnitudo accidentaria affectio, materia vero eius subiectum, non minus a mole ei inexistente re ipsa & genere quidem physico diuersum, quam ab albedine aut caliditate. Et huic proloquio atq; principio innititur hæc Aristotelis ratio. Si, inquit, substantia & quantitas sunt, duo vere sunt quę sunt. Neque recipienda est extorta illa & obliqua non interpretatio sed tergiuersatio nonnullorum subterfugium quęrentium, dicentiumque, si sit substantia quanta, duo quidem esse, verum illa duo non esse substantiam & quantitatem, sed diuersas substantiæ quantę partes, in quas dirimitur. Id enim nõ est exponere Aristotelem, sed in sensum repugnantem trahere, cum Aristoteles aperte quænam sint illa duo expromat, nominatimque declaret. Insuper si id dictum de partibus substantiam quantam integrantibus intelligi debeat, non dicendum fuisset esse duo potius quam tria aut quatuor, aut alio quouis numero, cum partes huiusmodi potentia diuisionis sint infinitę. Demum partes illę non speciei inter se discrimen habent, sed solo

numero discrepāt. quocirca Aristoteles si intellectum ad eas partes deflexisset, non dixisset duas aut diuersas. In disciplinis enim pluralitas & diuersitas solum attenditur inter ea quæ specie dissident. Verum nonnullorum conatus est, non quid authores sentiant peruestigare, aut eorum sensa inquirere, sed recta eorum dicta ad suas opiniones (quibus pertinacius addicti sunt) quoquo modo trahere, quo videātur authores astipulati fuisse eorum sententijs. Et qui id annituntur, nō modo sibi ipsis, sed & alijs aditum veritatis obsepiunt, clauduntque viam capessandarum bonarum disciplinarum. Impartibile enim neque finitum neque infinitum est. Impartibile hic pręsertim dicitur, quod in partes secundum quantitatem est indiuisibile, aut continuam, vt punctū, aut discretam, vt vnitas. Et tale neque finitum est secundo & actu, neq; illo modo infinitum (nam de alio finiti aut infiniti modo hic non versatur sermo) cum non sit quantum. Omnes tamen partes simul, nihil aliud q̃ ipsum totum sunt. Non est annitendum vt adducantur demonstrationes probationesve ostendentes partes simul easdem esse toti, sed tanquam metaphysicum proloquiū id est supponendum, vt partes substantiales simul, nihil aliud esse q̃ totum substantiale integrales, integrale, partes continui esse totum continuum, & discreti, discretum, quemadmodum mathematicus proloquium habet, partes simul sumptas (vt magnitudinis, numeri aut tēporis) ęquari suo toti. Proinde huiusmodi propositiones, totum est maius suis partibus, partes sunt minores toto, totum conflatur coalescitq; ex suis partibus, totū suis partibus posterius est, intelligendę sunt de partibus diuisim sigillatimque & seorsum acceptis, & non de ipsis vna collectim.ꝑ sumptis. Alioqui illę & consimiles essent refutandę. Et hoc loco potissimum cauendum est ne in captionē diuisionis incidatur ex diuersa terminorum pluratiui numeri secundum diuisionem collectionemque acceptione. Indignum enim est, & ipsius philosophię naturalis excellentia longe inferi⁹, vbi grauia huius disciplinę sensa exquirenda sunt, decipulas texere & captiosas argutias quibus incauti inuoluantur atque illaqueentur respondentes. Et non minus ridiculum id est, quā si quispiam maturam adultamq; nactus ętatem, puerilia exerceat ludicra, & infantilem vitam degentibus mixtus, eorum lusus leuiter actitet. xi. Neque vnum & multa repugnant, vt credebant. Ad cognoscendam conuenientiam aut repugnātiam vnius actu & potentia, ad multa actu & potentia, sex annotentur propositiones, ex diffinitione horum quatuor facile cognoscibiles. Est em̄ vnum actu, quod non est alterius pars, vt tota linea. Vnum potentia, quod est alterius pars, vt medietas linee. Multa actu sunt quę non sunt alterius partes, vt duę lineę totę. Multa vero potentia sunt quę alterius sunt partes, vt duę medietates eiusdem lineę. Prima propositio. Vnum actu non est vnum potentia. Nam dato opposito, idem esset alterius pars, nam vnum potentia, & nō esset alterius pars, nam vnum actu. Secunda. Vnum actu non est multa actu. Alioqui idem esset vnum totum, quia vnum actu, & non esset vnum totum, quia multa actu. Tertia. Vnum actu est multa potentia. Nam tota linea est vnum actu, per diffinitionem, & est multa potentia, scilicet suæ partes simul sumptę. Quarta. Vnum potentia non est multa actu. Alioqui idem esset alteri⁹ pars, quia vnum potentia, & non esset alterius pars, quia multa actu. Quinta. Vnum potētia est multa potentia. vt medietas lineę est vnum potentia, nam totius lineę pars, & etiam multa potētia, scilicet suę partes. Quare id literę dictum, ꝙ vnum & multa eodem modo repugnant, nō vniuersaliter intelligendum est (vt ostendit hęc quinta propositio) sed particulariter, & de eo vnius multorumque modo, qui illic exprimitur, scilicet de vno actu, & multis actu. quę secunda modo adducta propositio ostendit repugnare. Sexta. Multa actu non sunt multa potentia. Alioqui eadem essent alterius partes, nam multa potentia, & non essent alterius partes, quia multa actu. Id autem inconueniens.

Partes simul, toti easdē esse.

¶ Tertij capitis annotatiunculę.

¶ Prima Parmenidis ratio. Quidquid ē pręter ens, non est ens. quod autē non est ens, nihil est. igitur quidquid est preter ens, nihil est. At ens & vnum conuertuntur igitur quidquid est pręter vnum, nihil est. est igitur tantum unum. Si autem est tātum unum, non habet locum igitur ipsum est imobile. ¶ Secunda eius ratio. Si illud unum diuidi potest, illud non ꝓprie unum est. Nā eius sectio in infinitum abiret. est igitur illud unum, īpartibile. ¶ Melissi ratio. Si aliquid ē factum, ipsum habet pricipium igitur si non est aliquid factum, ipsum non habet pricipium. Ens autē non est factum. igitur non habet pricipium. Qđ autē non habet pricipium, nō habet finē. ipsum igitur est unum, & infinitum. & qđ est unum, & infinitum, locū non habet. ipsum igitur īmobile est. ¶ Ratio Melissi ꝙ ens non sit factū: quia aut fieret ex ente, aut ex non ente. non fiet autē ens ex ente, quia ipsum ens esset prius q̄ fieret. neq; fiet ex non ente: nam ex nihilo nihil fit. Non est igitur ens factum. ¶ Qđ uere est, substātia. ¶ Id habet principiū tēporis, cuius aliquod tempus suę durationis est principiū. ¶ Et illud principiū est magnitudinis, cuius aliqua magnitudo est suę extensionis principium. ¶ Pricipium magnitudinis, principium rei-

TErtium caput continet ſex concluſiones,& tres rationes ad tertiam. ¶ Pri=
ma concluſio. Non eſt difficile rationes Parmenidis & Meliſſi ſoluere. 12
¶ Patet,quia ſtatim ſophiſticę apparent: vitioſe enim concludunt, & fal=
ſum aſſumunt. Ratio tamē Meliſſi deterior eſt,& minus apparens. Attamen vno
inconueniente dato,multa contingunt. ¶ Secunda. Parmenidis ratio & vitioſe cō 13
cludit,& falſum aſſumit. Argumentatur enim ſic. Quidquid eſt pręter ens,non eſt
ens.quod autem non eſt ens,nihil eſt.igitur quidquid eſt pręter ens,nihil eſt. ¶ Fal=
ſum quidem aſſumit. Cum enim ens dicatur multipliciter,ipſum vno modo capit.
Si igitur capiat ens pro ſubſtantia, falſum eſt. Eſto enim quod illud ens ſubſtantia
non ſit: eſſe tamen poteſt quantitas,aut qualitas. Si vero pro accidente, rurſum fal
ſum eſt. Nam quod non fuerit accidens, ſubſtantia eſſe poteſt. Et cum vltra dicit,
ens & vnum conuertūtur: eſto.igitur quidquid eſt pręter vnum,nihil eſt: eſto. Cū
vero concludit,igitur tantum vnum eſt,hoc non oportet. Nam ſi ſolum eſſent al=
ba,ſimili modo cōcludi nō poteſt,quidquid eſt pręter album,nihil eſt. poſita enim
ſunt ſola eſſe alba.igitur tantum vnum album eſt.hoc non oportet. Nā cum aſſum
ptum ſit verum,conſequens eſt falſum. Et cū vltra argumētatur: eſt tantum vnū
igitur eſt immobile,nam nullus erit locus in quo moueatur, hoc non oportet: quia
ipſum alterabile eſſe poteſt,& partes, vt aquę,in toto moueri. ¶ Tertia concluſio. 14
Qui tutari volunt Parmenidē,ens pro ſubſtātia ſolū capere nō poſſunt. ¶ Primo
quia de illo ente dicitur accidens,vt album aut nigrū, aut aliquid aliud. Et tamen ni
hil eſſet album,aut nigrum. Nam ſola ſubſtantia eſſet: hęc autē accidēs importāt.
illud igitur ens nihil erit. ¶ Qđ ſi dicit albū quod vere eſt ſignificare,iā multa erūt
Nā album,qđ vere eſt,& quod ei accidit,ſignificabit. ¶ Secundo,quia ſi illud ens
ſit ſubſtātia,nō erit magnitudo,neq; aliorū accidentiū vllum. Nā ſolum erit ſub=
ſtantia,& qđ vere eſt,vt homo,animal,bipes. Quod aūt vere eſt,nulli eſt accidēs.
hoc aūt impoſſibile eſt. ¶ Tertio. Si ſubſtātia eſſet,ipſum eſſet diffinibile. Diffi=
nitio igitur eius diuerſas partes explicabit,quę vere: ſunt.non enim accidentia expli
cabit. Nā accidentia aſſunt & abſunt pręter ſubiecti corruptionem.at neq; diffini=
tio,neq; diffinitionis pars abeſſe poteſt: vt ſi diffiniatur homo eſſe animal greſſibi
le bipes,neq; poſſibile eſt hominē non eſſe animal,neq; non eſſe greſſibile,neq; nō
eſſe bipedē. Erunt igitur multa quę vere ſunt,& nō tantum vnū ens,etiā ipſum ꝓ
ſubſtantia capiēdo. ¶ Quarta concluſio. Parmenides non ſolū ens pro accidente 15
capere poteſt. Nā cum eſſet accidens,eſſet eius ſubiecta ſubſtātia. Impoſſibile eſt
enim accidēs ſine ſubiecta ſubſtantia eſſe. Et cū ſolum eſſet accidēs, nō eſſet ſubie
cta ſubſtātia.eſſet igitur eadem ſubiecta ſubſtātia,& nō eſſet: qđ eſt impoſſibile.
Non igitur ens capiet Parmenides ſolū pro accidente. ¶ Quinta concluſio. Nō re 16
cte ſoluerunt aliqui Parmenidis rationem,illud vnum eſſe impartibile continuum
volentis probare. Argumentabatur enim ſic Parmenides: Si illud vnum diuidi po
teſt,illud proprie vnum non erit. Nam eius ſectio in infinitum abibit. non eſt igi
tur illud vnū partibile. ¶ Soluebat Xenocrates dicens illud eſſe ex impartibilibus
lineis. Et ne cōcederet vnum quodammodo eſſe multa (credebat eñ illa eſſe repu
gnātia) dicebat quamlibet impartibilium linearum eſſe illud vnum: & idē eſſe ma
gnitudinem,& non magnitudinem: diuiſibile: & non diuiſibile: in parem errorem
Parmenidis relabens. Nam inconueniens non eſt (vt diximus) vnum eſſe quodā=
modo multa, vt vnum actu,multa potentia. Incōueniens tamē eſt idē eſſę magni
tudinem: & non magnitudinem: partibile,& non partibile. ¶ Sexta cōcluſio. Ra 17
tio Meliſſi & vitioſe cōcludit,& falſum aſſumit. Argumētatur eñ hoc pacto. Si
aliquid eſt factū,ipſum habet principium.igitur ſi non eſt aliquid factum,ipſum
nō habet principium. Hic autem vitioſe concludit. Nam ex deſtructo antecedē=
te intendit perimere conſequens. Et cum dicit: ſi aliquid eſt factum, ipſum habet

principium: cum principium ęquiuocum ſit, ſi intelligat ipſum habere principium temporis, hoc non oportet: vt patet in momentaneis. Si autem intelligat ipſum habere principium magnitudinis: neq; hoc oportet. Sunt enim alterationes, & impartibilia, quę principium magnitudinis non habent. Et rurſum cum dicit: Si non eſt aliquid factum, non habet principium: ſi intelligat ipſum non habere principium temporis: eſto. Si vero intelligat ipſum non habere principium magnitudinis, hoc non oportet. Nam & cælum & ſol & aſtra principium ſuę magnitudinis habent. Et cũ vltra argumentatur, Quod non habet principium, non habet finem, ſi intelligat, q͂d non habet principium temporis, non habere finem temporis: eſto. Si vero intelligat id non habere finem magnitudinis, hoc non oportet: quod tamen intendit; & ex quo ſequeretur ipſum eſſe infinitum. Cum vlterius argumentatur. Quod eſt infinitum, non habet locum: igitur eſt immobile: hoc non oportet. Nam nihil prohibet partes in ipſo moueri, & ipſum alterari. Non enim vt alterabile ſit, requiritur locus.

¶Dicebant Meliſſum ſequentes, illud vnum eſſe vnum ſpecie. Sed quomodo homo & equus, & quę adinuicem ſunt contraria, eadem ſpecie eſſent? Sane hęc per ſe ipſa falſa eſſe deprehenduntur.

Ertij capi. ſcholia. xiiij. Quia de illo ente dicitur accidens. Philoſophus contra Parmenidem & Meliſſum logicis agit & metaphyſicis principijs, vt ſe facturum prædixerat. Logicum autem proloquium eſt, accidens de ſubſtantia prædicari natum eſſe, quare ſi illud vnicum ens Parmenidis eſt ſola ſubſtantia, de ipſo natum eſt prædicari aliquod accidens. Et cum ſola ſit ſubſtantia, nullum de ipſo poterit accidens dici. De illo igitur ente dicetur accidens, & non dicetur accidens, quo nihil abſurdius. Si illud ens ſit ſubſtantia, non erit magnitudo. Supponit metaphyſicus & ſubſtantias eſſe in hoc mundo ſenſibili, itidem & accidentia, vt quantitates, qualitates, neque ſubſtantias ſine accidentibus hic natura comperiri. Si itaque illud vnum ens quod aſtruit Parmenides, eſſet ſola ſubſtantia, tunc nullum eſſet accidens. quod dictæ ſuppoſitioni metaphyſicę aduerſatur. Si ſubſtantia eſſet, ipſum eſſet diffinibile. Supponit enim logicus, omnem ſubſtantiam diffinibilem eſſe. ſi media fuerit, & infra ſupremã, diffinitione ſubſtantiali & eſſentiali. ſi ſuprema, deſcriptione, accidentariaque finitione. Et quę in hac ratione adducuntur deinceps de accidentibus, & partibus diffinitionis, tametſi de rebus intelligi poſſent, incongruum tamen viſum non fuerit, vbi Ariſtoteles logicis agit rationibus, & ea quoque ad logicam intelligentiam accommodare, neque id eſt quicquam præter materiam ſubiectam expetetere. Itaque accidentia aſſunt & abſunt præter ſubiecti corruptionem, quia vere affirmantur & vere negantur de ſuo ſubiecto accepto pro eodem, cum præſertim ſeparabilia ſunt, quibus ſolis id applicandum eſt. Neque diffinitio autem neque diffinitionis pars vnquam abeſſe poteſt, quia diffinitio de ſuo diffinito nunquam negari poteſt, neque diffinitionis item pars ab ipſo diffinito dimoueri, vt ſi animal greſſibile bipes ponatur hominis diffinitio, neque animal de homine negari poteſt, neque greſſibile, neque bipes. xvi. Et idem eſſe magnitudinem, & non magnitudinem. Ratio Parmenidis probans illud vnum eſſe indiuiſibile, eſt valida & efficax, quia ſi diuidi poſſet vt continuum, ipſum proprie & ſimpliciter vnum non erit. Nam illud diuiſibile eſſet ſuæ partes, quarum diſſectio in infinitum decumbit. Xenocrates autem volens illam rationem diluere, in maiora incidit incommoda. Nam cum ponat id totum eſſe coalitum ex lineis, quæ ſunt magnitudines, illud totum erit magnitudo. Et quia eſt vnum ſolum ens, ipſum non eſt magnitudo. Alioqui multa eſſent, vtpote partes in quas magnitudo dirimitur. Eſſet igitur idem magnitudo, & non eſſet magnitudo. Similiter quia illud ens ponebatur a Xenocrate compoſitum ex lineis impartibilibus, ipſum eſt diuiſibile in illas lineas. Et cum ſecundum ipſum vnaqueq; linearum impartibilium ſit illud ens, ipſum non eſt diuiſibile. igitur idem eſt diuiſibile, & indiuiſibile.

xvij. Nam ex deſtructo antecedente intendit perimere conſequens. Meliſſus in conſequentia quę non remeat ac recurrit, argumentatur a deſtructione antecedentis ad deſtructionem conſequentis, inciditque in fallaciam conſequentis, acſi hoc pacto argumentaretur. ſi homo eſt, animal eſt. igitur ſi non eſt homo, non eſt animal. Si vero intelligit id non habere finem magnitudinis, quod ſcilicet non habet principium temporis, non habere finem magnitudinis, id non oportet. Nam ſecundum Ariſtotelem cœlum & mundus principium temporis non habent, finem tamen magnitudinis ſortita ſunt, nam ſupremi cæli clauduntur ambitu atq; conuexo.

¶Quarti capitis annot.

¶Segregatio, extractio. ¶Congregatio, confuſa commixtio. Et eſt confuſa, cum res amplius non appareant. ¶Ab ijs quę ſunt actu, magnitudinis & paruitatis determinatio ſumitur.

Vartũ cap. cõtinet sex opiniões antiquorum, duas Anaxagorę ratiões
quinq; conclusiones Anaxagoram reprobando, duas rationes ad secundam, 18
& quatuor ad tertiam. ¶ Sex naturaliter loquentium opiniones. ¶ Prima
est ponentium ignem omnium materiale principium, & cõtraria raritatem & den=
sitatem formalia. ¶ Secũda est ponentium aerem omnium materiale principium, 19
& contraria superabundantiam & defectum esse principia formalia. ¶ Tertia est 20
Anaximandri ponẽtis vnum corpus igne densius, aere vero rarius, omnium rerum
esse materiam, & contraria illi infinito corpori inserta esse rerum formas. ¶ Quar 21
ta est Platonis, magnum & paruum contraria duo principia rerum naturalium po=
nentis, & vnam formam & efficientem ideam. Et in hoc Plato ab alijs differt, quia
alij vnam ponunt materiam. Plato autẽ plures. Alij contraria ponunt formas, Pla
to materias. ¶ Quinta est Empedoclis, quatuor elemẽta rerum omnium materias 22
esse ponentis, & contraria immixta formas, & duo effectiua, litem & amicitiam, &
res in se inuicem esse commixtas, & mundum sępius generari & sępius corrumpi.
¶ Sexta est Anaxagorę, infinitas similares atomos rerũ materias ponentis, & con= 23
traria immixta formas, & vnum efficiens diuinum intellectũ, & omnes res in om=
nibus esse adinuicem cõmixtas & confusas, & eas generari per segregationẽ. Dicit
enim intellectum diuinum eas segregare, & eas facere apparere, quę latebant, et eas
corrumpi per congregationem, et mundum dicit semper generari, et nunq̃ corrum
pi. ¶ Et differt Anaxagoras ab Empedocle. ¶ Primo, Quia Empedocles ponit tã
tum quatuor elementa rerũ materias, Anaxagoras vero infinitas ponit rerum mate
rias. ¶ Secundo. Empedocles ponit duo effectiua, Anaxagoras autẽ vnũ. ¶ Ter=
tio. Empedocles ponit mundũ sępius generari, et sępius corrũpi: Anaxagoras aũt
ponit mundũ semper generari, et nunq̃ corrũpi. In cęteris cõueniunt. ¶ Duę ratio
nes Anaxagorę. ¶ Prima. quia videmus ex contrarijs cõtraria fieri. At impossibi
le est contrariũ in suum contrariũ abire. sunt igitur contraria in cõtrarijs, et omnia
in omnibus. ¶ Secunda, omne quod fit, aut fit ex ente, aut ex non ente. non autem
fit ex non ente. nam ex nihilo nihil fit, fiet igitur ex ente. Et cũ videamus ex quoli=
bet quodlibet fieri, erunt omnia in omnibus, et quodlibet in quolibet. Hę sunt duę
Anaxagorę rationes, propter quas credebãt quãlibet rem esse in qualibet, et rerum
generationem nihil aliud esse, q̃ rerum a cõfusa cõmixtione segregationẽ, et appa=
rentiam. Et cum interrogabatur, Cum omnia sint omnibus, quomodo igitur illa
non videntur? respondebat ea non videri propter nimiam eorum paruitatem. Et
cum iterũ, Cur potius dicẽdũ sit id os, id caro, id sanguis, cũ oĩa sint in omnibus?
dicebat, quando plus esset de osse, dicebatur os: et quando superabundabat caro, di=
cebatur caro: et quãdo sanguis, id dicebatur sanguis. nihil tamen est purum, aut os,
aut caro, aut sanguis, aut aliorum quęq̃. ¶ Prima cõclusio. Incõuenienter Anaxa 24
goras infinita rerum naturalium assignauit principia. ¶ Patet, quia tolebat rerũ na
turalium sciẽtiam. infinitum enim et magnitudine et multitudine quantũ sit, notũ
esse nõ potest. si igitur rerum naturalium ĩfinita essent principia: ipsę essent igno
tę. Nam composita cognoscimus, quando ex quibus et quot composita sint, cogno
scimus. Non igitur conuenieter Anaxagoras rerum naturalium infinita assignauit
principia. ¶ Secunda conclusio. Non omnia cõmixta sunt in omnibus. ¶ Primo, 25
Quia impossibile est animal aut plantã sub quãtulacũq; esse magnitudie, aut sub
quãtulacunque paruitate, sed determinatę sunt quantitatis, et totius magnitudo ex
partium magnitudine resultat. Voco enim partes, quę a se inuicem et a toto sepa=
rari possunt. Impossibile est igitur omnia in omnibus esse cõmixta. Quõ enim
et homo in milio, et ęquus et planta? et quę et quanta eius caro esse possit infinitis
alijs rebus distracta? et quod os? et qui nerui? et qui arboris fructus? Secũdo. Si ex
finita aqua, determinatę quantitatis carnem segreges, et iterum tantam, hoc toties

facere poteris,vt tãdem nihil carnis residuum sit. Nam omne finitũ, p determi-
natę quãtitatis ablationẽ tãdẽ cõsumitur: quo facto, relinquitur nõ omnia mix
26 ta esse in omnibus. ¶Tertia. Nõ quodlibet segregabile est a quolibet. ¶Primo,
quia caro magnitudine & paruitate determinata est. Quãuis enim carnis,in eo ꝙ
corpus est,infinitam sectionem intelligas: in eo tamen ꝙ caro, esse non potest: sed
tandem ex sectione desineret esse caro. ex minima igitur carne non est segregabile
aliquod corpus. Nam cum omne corpus ex corporis subtractione fiat minus, esset
caro minima carne minor, quod est impossibile. nõ igitur quodlibet a quolibet est
segregabile. ¶Secũdo, q̃a si quodlibet sem p esset a quolibet segregabile, i aliquo
finito esset infinita caro,& infinitũ os. nã p subtractionẽ determinatę carnis nũq̃
consumeretur, neq; os: immo & quodlibet quantulumcũq; parum esset, contine-
ret infinita. At impossibile est infinitũ finito cõtineri. Igitur nõ quodlibet segre
gabile est a quolibet. ¶Tertio,quia accidẽtia,habitus, & colores a substantia sub-
iecta nõ sunt segregabilia. Non igitur quodlibet a quolibet est segregabile, Ponit
enim Anaxagoras & substãtias & accidẽtia simul mixta. ¶Quarto,quia incõue
niens est Anaxagoram dicere sapientissimã mentem conari omnia segregare,&,
quia infinita sint,nõ posse: & id eam latere, non autem latere Anaxagoram. Nõ
igitur quodlibet esse in quolibet, & quodlibet sem p esse segregabile a quolibet, cõ
27 tra sapientissimam dei prouidentiã attestari debet Anaxagoras. ¶Quarta. Non
omne quod fit,ex specie similaribus fit partibus,vt vult Anaxagoras. Nam lutum
non fit ex lutulis,sed terra & aqua: & lateres nõ ex lateribus, sed luto, & domus nõ
ex domibus, sed lateribus & lignis,& aer ex aqua, & aqua ex aere,vt sępius vide-
28 mus. ¶Quinta. Minus errauit Empedocles, finita ponens rerũ naturalium prin-
cipia,ipso Anaxagora. Nam rerum naturalium posse esse scientiam non aufere-
bat, neque pleraque eum incommoda sequuntur, quę sequuntur Anaxagoram,

QVarti capi. scholia. xviij. Sex naturaliter loquẽtium opiniones. Naturaliter loquentes dicũtur qui philosophię naturalis principia non negauerunt, quales Empedocles, Democritus, Anaxagoras, & cęteri quorũ hic afferũtur de rerũ naturaliũ principijs sententię. Et hi secũdo capite huius in prima diuisione naturales etiam dicti sunt. xxiij. Hę sunt duę rationes Anaxagorę. Ex his quę ab Aristotele determinata sunt, hę rationes haud difficile diluũtur. Prima quidẽ, cõcedẽdo cõtraria fieri ex cõtrarijs, nõ manẽtibus transmutatione facta, sed deperditis, negãdo tamẽ ea fieri ex se inuicẽ secũdũ substãtiã manẽtibus post trãsmutationẽ factã, vt ex semine oliuę fit oliua, corrupta forma seminis, & nõ manẽte in oliua. Et particula ex, nõ habitudinem materię permanẽtis designare debet, cũ admittũtur ex cõtrarijs contraria fieri, sed termini a quo proficiscitur motus, & qui abijcitur. Quare negãdũ est cõtraria esse in cõtrarijs, quãdoquidẽ ipsorũ natura est ab eodẽ subiecto se mutuo expellere. Negãdũ itidẽ & oĩa esse in oĩbus. Secũda vero eius ratio dissoluitur, admittẽdo omne quod fit, fieri ex ente, incõpleto quidẽ, & potẽtia, vtpote ex materia, quę in omni generatione pręsupponitur, negando tamen quodlibet fieri ex quolibet. Nam determinatũ fit ex determinato, & cõtrariũ ex suo cõtrario, vt paulopost ostẽsurus est philosophus, quemadmodũ ex semine oliuę fit oliua, nõ triticum. Quare nõ est id Anaxagorę tribuẽdũ, quodlibet esse in quolibet. xxiiij. Infinitũ enim & magnitudine & multitudine. Infinitum actu magnitudine, posset quidem quoquo pacto notum esse secũdum rationes generales, vtpote ꝙ sit extẽsum, ꝙ partes habeat dimẽsionis adinuicem continuas, quod sua parte sit maius. Itidem & infinitũ multitudine, quod ex vnitatibus constituatur, quod suę partes sint adinuicẽ discretę, ꝙ quauis multitudine finita sit maius. Neutrũ tamẽ notũ esse potest secundum rationẽ specialẽ, & explicantẽ determinatam magnitudinem aut multitudinem. Nempe qui interrogatus fuerit quantum est infinitũ magnitudine, nõ habebit quicquam peculiare quod apte respondere possit, vt ꝙ sit centum cubitorũ, vel mille. Et si quis sciscitetur ex quot vnitatibus cõstat infinitũ multitudine, nihil itidem occurrit accommodatę respondendum, vt quod ex centum aut mille monadibus cõstituatur. Refugit enim omnẽ determinati numeri rationem. Nam cõposita cognoscimus, quãdo ex quibus & quot cõposita sunt, cognoscimus. Ad cõpositi cognitionem requiri suarum partium notitiam, quę & quot sint, nõ intelligẽdum est de partibus quãtitatiuis, quas tota res naturalis habet ratione dimensionis, & in quas ratione molis cõiunctę materię diuidua est, (illarum enim partium diuisio in infinitum progreditur, neque cuiusque earũ peculiarem notitiam habere possemus) sed secũdum materiam subiectam applicari debet ad partes substantiales, vt huiusce principij hic habeatur intellectus. Corpora naturalia composita cognoscimus, quando ex quibus substantialibus principijs & quot partibus essentialibus cõstituta sunt

cognoſcimus. Et qui idipſum ad quantitatis partes accommodauerit, pſeudographiam incidet, falſamque deſcriptionem, ex principio perperam applicato. xxv. Et totius magnitudo ex partium magnitudine reſultat. Partium ſcilicet integralium. hi enim partes vocantur, non quæ rei ſubſtantiam conſtituunt, & neque a ſe inuicem neque a toto natura ſeparari poſſunt, ſed quę ſecundum magnitudinem ſumptę, totum integrant, & a ſe inuicem & toto ſeparabiles ſunt, vt rami ab arbore. xxvi. Caro magnitudine & paruitate determinata eſt. Quāuis caro ratiōe dimēſionis diuidi poſſit in partes minores ſemper vlterius diuiſibiles, quarum quęlibet manens toti coniuncta ſit caro (nam homo, geneum eſt, & partes cōſimilis naturę & denominationis retinēs) & hoc pacto data quacūque carnis particula, poſſit dari minor quę ſit potentia, & alterius pars, neque poſſit dari minima caro potentia, tamen caro actu & tota exiſtens eſt determinatæ quantitatis, & hoc pacto datur minima quæ non eſt alterius pars, eo quod forma carnis ſub minoris molis materia ſubſiſtere nata non ſit. Res autem naturales (vt & notę admonent) ſecūdum ea quæ potentia ſunt, non ſunt determinatę magnitudine & paruitate, ſed ſecundum ea quę ſunt actu, & totę ſubſiſtentes. Quāuis etiam minima caro (quę ex petitione phyſica aſſignabitur) poſſit ſecūdum molem diuidi in duas medietates per diſtractionem earum, in illis tamen diſtractis particulis non manebit forma carnis, ſed deperdetur per diſſectionem, quod ipſa non ſit nata ſubſiſtere ſub mole adeo exigua, ſicut eſt moles diſtractę medietatis, vt litera quoque commonefacit. Itaque ſi a minima carne actu ſit ſegregabile aliquod corpus, per cuius ſegregationem non deperdatur forma carnis, reſiduum illud facta ſegregatione erit caro, & erit minus ea carne a qua facta eſt ſegregatio. nam omne corpus ex corporis ſubtractione fit minus. Igitur reſiduum illud erit caro, minima carne minor, quod eſt impoſſibile. Non enim eſt dabile minus minimo, ſicut neq; maius maximo ſubſiſtere natura poteſt.

¶ Quinti capitis annotatiunculę.

¶ Prima, quibus non ſunt intrinſeca priora principia. ¶ Aliqua fieri ex alterutris, eſt vnum ex altero ſua quidem ſubſtantia fieri. ¶ Subſtantia, eſſentia.

Vintum caput continet vnam concluſionem, & duas ratio-
nes ad eam. ¶ Cōcluſio. Rerum naturalium principia ſunt
contraria. ¶ Primo, Quia concorditer dixerunt hoc omnes 29
phyſici. Qui enim tantum vnum poſuerunt, vt Parmeni-
des & Meliſſus, calidum & frigidum, quę ignem & terram
vocabant, principia poſuerunt. qui plura & finita, vt Plato
& Empedocles, magnum & paruum, par & impar, congre-
gationem & ſegregationem, litem & amicitiam, raritatē &
denſitatem. Qui infinita dixerunt rerum naturalium eſſe principia, vt Democri-
tus, plenum & vacuum (quorum ipſe alterum vt ens, alterum vt non ens eſſe dixit)
ſitum, ordinem, & figuram: quę ponebat habere cōtraria, vt ſitum ſurſum, ſitum
deorſum, ſitum anteriorem & poſteriorem, ſitum dextrum & ſiniſtrum, figuram
rectilineam, figuram circularem. Et hoc omnes antiqui dixerunt, non tam ratione
quam veritate coacti. ¶ Differunt tamen, quia quidam poſuerūt poſteriora & par-
ticularia, vt calidum & frigidum, contraria principia, ſenſum ſequentes. Alij vero
priora & vniuerſalia: vt magnū paruum, par impar, congregationem ſegregationē,
litem amicitiam, raritatē & denſitatē: ſequētes rationem. Nam ſingulare ſecundū
ſenſum notum eſt, vniuerſale autē ſecūdum rationem. Eſt enim ſenſus particula-
rium, ratio autē vniuerſalium. ¶ Secūdo, Quia ea rerū naturaliū aſſignanda ſunt 30
principia, quę nō fiunt ex alijs, neq; ex alterutris, ſed omnia alia fiunt ex ipſis. pri-
ma aūt cōtraria nō fiūt ex alijs, neq; ex alterutris, ſed omnia alia fiunt ex ipſis. Nā
cū ſint prima, nō fiūt ex alijs, & cū ſint cōtraria, nō fiūt ex alterutris. Nā cōtrariū
in ſui cōtrarij ſubſtātiā nūq̄ trāſire poteſt. Quod autē oīa fiant ex cōtrarijs, patet:
quia res naturales omnes per generationē fiūt, quę eſt de cōtrario in cōtrariū. Nam
nō quodlibet agere in quodlibet, neq; quodlibet pati a quolibet natum eſt, ſed deter-
minatum a determinato, & contrariū a contrario, vt albū non fit ex quolibet (non
enim fit ex muſico, niſi ſecundū accidēs) ſed fit ex nigro, aut colorato medio. & mu
ſicū nō ex quolibet nō muſico, ſed ex immuſico. & domus ordinatio nō fit ex quali-
bet inordinatione, ſed ex inordinatione domus. Similiter album nō corrumpitur in
quodlibet, ſed in nigrum, aut mediū, neq; muſicum corrūpitur in quodlibet, ſed in

immusicum.& domus ordinatio non corrumpitur in quodlibet, sed in domus inordinationem, ¶ Attamen ex quibus contrarijs res fiant, & in quę contraria corrumpantur, nos plerũque latet: quia huiusmodi dispositionibus contrarijs non sunt nomina imposita: generalia tamen apte dici possunt, conuenientia, inconuenientia, ordinatio, inordinatio. at specialia non sunt vsitata: sed ea ex communibus circũloqui poterimus. Nam omne conueniens ex inconueniente fit, & in inconueniens corrũpitur: vt conuenientia statuę ex inconuenientia fit non qualibet, sed ex statuę incõuenientia: & corrumpitur non in quãlibet inconuenientiam, sed in statuę inconuenientiam, Et ita in cęteris est dicendum vbi nomina desunt.

Vinti capitis scholia. xxix. Rerum naturalium principia sunt contraria. Hęc conclusio non vniuersaliter intelligenda est de quibuscunque rerum naturalium principijs. (nempe prencipia per se, & transmutatione facta rem naturalem constituentia, non sunt contraria, vt materia & forma. siquidem materię nihil est contrarium) sed particulariter, & de principijs formalibus transmutationis rerum naturalium, vtpote de forma substantiali, quę acquiritur, & ea quę deperditur, vt cum ex aqua generatur ignis, forma aquę q̃ abijcitur, & ignis forma quę acquiritur, adinuicẽ contrariantur. Sunt enim sub eodem genere, scilicet substantia, & maxime a se inuicem distant, naturę dissidio atque repugnantia. Eidem etiam susceptibili, subiectoque incompleto vicissim insunt. Nam eadem numero materia, quę prius substernitur formę aquę, postea recipit in se formam ignis. Neque ratio contratiorum exigit quod vicissim assint formę illę eidem subiecto completo, cum vnaquęque forma substantialis completo assit a natura, neque posset manẽre cõpleto eidem abesse, vt neque caliditas igni. Demum ab illo susceptibili incompleto cui vicissim assunt, mutuo se formę prędictę expellunt. nam non possunt illi simul secundum eandem subiecti partem adesse. Verum hæc in dialogo difficilium physicalium apertius elucidantur. Nam non quodlibet agere in quodlibet. Nonnulli conati sunt ponere formas substantiales habere esse incompletum in materia antequam producantur, & per productionem eas educi de potentia materię, perspicueque & complete tum in materia subsistere, quę prius latenter & incomplete in ea subsistebant, vt in semine oliuę insita esse quædam seminaria & primordia formę oliuę, quę in lucem edantur per oliuę generationẽ. Alioqui non esset (vt aiunt) assignanda ratio cur ex semine oliuę potius fiat oliua, quam alia quæuis arbor, aut cur ex ouo anseris quod fouetur a gallina, potius prodeat pullus anseris quam gallinę. Verum id asserere nihil aliud est quam sententiam Anaxagorę occulte approbare, dicentis mentem diuinam per segregationem res prius latitantes in apertum depromere, & hoc pacto rerum fieri generationem. Et si pensiculatius hæc attendatur assertio, deprehẽdetur solo verborum discrimine ab ea quæ Anaxagoræ est dissidere. Quod autem ex semine oliuę gignatur semper oliua, non eo venit, quod forma oliuæ quoquo pacto subsistat in materia seminis ante sui productionem, sed quia forma seminis oliuæ determinata est vt in formam oliuæ corrumpatur, quodque in materia seminis per agentia extrinseca, vt naturalem vim terræ, producantur dispositiones accidentariæ quæ materiam disponant ad formam oliuæ & non aliam quãuis suscipiendam. Eodem modo quod ex ouo anseris gignatur pullus anseris, id in causa est, quod forma oui anseris a natura determinata est vt in suum contrarium formam anseris deperdatur. Et ab extrinseco fouente oua (siue sit anser, siue alterius generis auis) per natiuum calorem inducuntur materiæ oui qualitates formę oui disconuenientes, & formæ anseris conuenientes, per quas vt instrumentarias affectiones & oui forma abijcitur, & forma anseris inducitur. Quocirca extrinsecum illud fouens oua (quodcunque fuerit) solum est generationis agens instrumentale, principale autem est ea volucris a qua primo ouum prodijt. quare non generatur anser a dissimili secundũ speciem nisi tãq̃ adminiculario instrumento. Nam omne conueniens ex inconueniente fit. Conueniens hic dicitur forma substantialis quę acquiritur, reiq; naturalis constitutioni conuenit, ad quam forma cõparata, hoc nomen sortitur, vt forma hominis ad hominem. Inconueniens autem est forma substantialis illi contraria, vt ea quæ in formam conuenientem, aut in quam ipsa conueniens forma corrumpitur, vt forma seminis & cadaueris humani ad formam hominis. Quare conueniens & inconueniens hic relatiue dicuntur, & omne conueniens ad suum inconueniens semper referendum est, & contra inconueniens ad suum conueniens.

¶ Sexti capitis annotat.

¶ Genus, genus transmutationis. ¶ Contrarietas, duo adinuicem cõtraria. ¶ Generis substantię contraria, transmutationis substantialis contraria. ¶ Transmutationes substantiales, generatio, corruptio. Contraria, priora, substantialia. Posteriora, accidentalia. ¶ Per se, non in alio. ¶ In vtroque quinti modo. ¶ Primę instantię solutio. Contrariorum principiorum subiectum est principium subiectiuum, non essentiale & constitutiuum.

Extũ caput cõtinet quatuor cõclusiones, quatuor rationes,
ad secũdã, duas instãtias ad tertiã, duas ratiões ad quartam.
¶ Prima cõclusio. Nõ tãtũ est vnũ rerũ naturaliũ princi- 30
pium. ¶ Patet, Quia rerũ naturaliũ principia sunt contra-
ria: ipsa aũt cõtraria nõ sunt vnũ. igitur nõ tãtũ vnũ est re-
rum naturaliũ principiũ. Nam nihil sibi ipsi cõtrarium est.
¶ Secũda cõclusio. Nõ sunt rerũ naturaliũ infinita cõtra-
ria principia. ¶ Primo, Quia rerũ naturaliũ tolleret̃ scien-
tia. ¶ Secũdo, Quia in vnoquoq; gñe est vna prima cõtrarietas: contrarietas autẽ 31
duob⁹ extremis claudit̃. Igitur in vnoquoq; genere cõtraria sunt finita. Rerũ aũt
naturaliũ cõtraria principia uni⁹ sunt generis. Est eñ substãtia gen⁹ quoddã. igit̃
ipsa sunt finita. ¶ Tertio. Melius ex finitis principijs rerum naturalium genera-
tiones, corruptiões, & cęteras trãsmutatiões saluam⁹, q̃ ex infinitis: ut Empedo-
cles melius ipsa saluabat ipso Anaxagora. Igit̃ potius ponẽda sunt finita, q̃ infini-
ta. ¶ Quarto, Contrariorum quędã sunt priora, & quędã posteriora: igit̃ nõ sunt
infinita. Nam in infinitis neq; priora neq; posteriora inueniunt̃. ¶ Tertia cõclu- 32
sio. Pręter duo cõtraria principia ponẽdum est tertium principium eorum subie-
ctum. Nã sicut cõtrarium, suũ cõtrarium nõ efficit: ut caliditas nõ efficit frigidi-
tatem, neq; lis amicitiã, neq; raritas dẽsitatẽ: ita idẽ cõstituere nequeunt: & nulla
cõtraria p se subsistunt: ut caliditas & frigiditas, raritas & dẽsitas: & ita de singulis.
Est igit̃ ponẽdum tertium principium, quod modo cum uno unã rẽ constituat na-
turalẽ, & modo cum altero alterã: & quod eorum cõtrariorum uicissim sit subie-
ctum. ¶ Prima instãtia. Si principia cõtraria essent in subiecto, principiorum es-
set principium. Nã subiectum, prius & principium esse uidet̃ eorum quę in ipso
sunt. Hoc autẽ incõueniẽs uidet̃. ¶ Secunda. Substãtię nihil est cõtrarium: igit̃
rerũ naturalium (q̃ substãtię sunt) pricipia nõ sunt cõtraria. ¶ Respõsio. Si ratio
pbãs rerum naturalium pricipia esse cõtraria, vera est, illa cõtraria esse substãtias
oportet. alioqui res naturales nõ cõstituerẽt. Nã ex nõ substantijs nõ fit substãtia:
neq; qđ pri⁹ est nõ substãtia, postea vnq̃ est substãtia. Et illorum cõtrariorum est
est aliud pricipiũ subiectiuum, qđ vicissim eis subiectum est, & cum ipsis res con
stituit naturales. Et antiqui fere oẽs vnã cõmunẽ substãtiã posuerunt cum cõtra-
rijs, ex qb⁹ oia fierẽt. quidẽ eã posuerunt ignẽ, alij aerẽ, alij aquã, alij substãtiã me
diam. Cõtraria ṽo quidã calidum & frigidum, alij magnum & paruum, alij con-
gregationẽ segregationẽ, litẽ, amicitiã, raritatẽ & dẽsitatẽ. & duo posuerunt agen-
tia, & vnum patiẽs. Plato autẽ posuit duo patiẽtia, magnum & paruum: & ideam
vnum principium agẽs. Et vetustissima fuit opinio, rerum naturalium tria esse pri
cipia, subiectum, supabundãtiã, & defectum. ¶ Quarta cõclusio. Trãsmutatiõis 33
rei naturalis tria pricipia sufficiunt. ¶ Primo, Quia vnum subiectum sufficit ad
patiẽdum, & duo cõtraria ad agẽdũ. Si eñ duo fuerĩt subiecta, duę erunt cõtrarie
tates, cuiuslibet eñ subiecti transmutationis est vna contrarietas. & sic diuersę ge-
nerabuntur res naturales. Si autẽ sint duę contrarietates, & subiectum vnum: cum
vnum cõtrarium sufficiat suum corrumpere cõtrariũ, & rei naturalis facere trãs-
mutationẽ (nam quicquid habet cõtrarium, ab eo corrumpi natum est) altera con-
trarietas erit ociosa. Non autẽ ponẽda est pluralitas ociosa. Sufficiunt igitur trãs-
mutatiõis rei naturalis tria pricipia. ¶ Secundo. Vniuscuiusq; generis est vna cõ
trarietas: quę cum subiecto trãsmutationis est sufficiẽs. Substãtia autẽ quoddã ge-
nus est: igitur substantię est vna contrarietas: quę cum subiecto transmutationis
substãtialis est sufficiẽs. Trãsmutationis igit̃ rei naturalis (est enim ea, substãtia-
lis trãsmutatio) tria sufficiunt pricipia: duo scilicet contraria, & subiectum vnum.
¶ Et differunt illa secundum pri⁹ & posteri⁹, & non genere. Nã subiectum con-

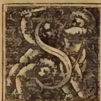
trarijs prius est, & vnũ contrariorum prius inest, & alterũ posteri⁹: & omnes aliȩ contrarietates in hanc primam & substantialem reduci videntur contrarietatẽ.

SExti cap. scholia. xxxi. In vnoquoq; genere est vna prima cõtrarietas. Id non de genere logico aut eius contrarietate dictum putetur, sed de genere physico, contrarietateq; physica, & de genere quidẽ (vt etiam commonefaciunt notȩ) transmutationis physicȩ. Sunt autem transmutationum physicalium tum substantialium tum accidentalium genera quatuor substantia, quantitas, qualitas, & vbi, quod secundum ea sola fit motus, vt ostensurus est Aristoteles in tertio physicorum. In vnoquoque autem eorum esse vnam primam cõtrarietatem, hinc liquet. Nam in genere substantiȩ, transmutationis prima contrarietas est vnius formȩ substantialis acquisitio, & alterius in eodem subiecto eodemque tempore deperditio. In genere quantitatis, maxima natura rarefactio, & maxima condensatio. In genere qualitatis, maxima qualitatum simpliciter contrariarum intensio. Et demum in genere lationis, maxima latio sursum, & maxima latio deorsum. Ad quas primas quatuor generum rerum contrarietates, aliȩ sui generis contrarietates (quȩ posteriores sunt, & minus prȩcipuȩ) habẽt reductionem. Verum hȩc ex dialogi difficilium physicalium lectione euadent clariora. xxxij. Nam sicut contrarium, suum contrarium non efficit. Tria in hoc loco afferuntur proloquia physica ad ostendendum quod prȩter duo principia contraria, requiratur eorum subiectum. Primum. Nullum contrarium, suum contrarium efficit. Et id intelligitur de efficiente producente aut conseruante, non autem de corrumpente, cum contrarium natum sit suum corrumpere contrarium. Intelligitur itidem de efficiente per se. nam nihil prohibet frigiditatem efficere caliditatem, & e diuerso per accidens, & propter contrariorum adiacentiam, atque circunstantiam. Secundum. Duo contraria idem tertium constituere nequeunt. quod de contrarijs simpliciter intelligitur, & quæ non sunt nata se in eodem permittere. Nam duo contraria secundum quid, idem tertium ex vtroque aggregatum facile constituunt, vt caliditas & frigiditas remissa tepiditatem. Tertium. Nulla contraria per se & sine subiecto subsistunt. Nec abs re quidem. nam contraria, formȩ sunt aut substantiales, aut accidentariȩ. Atqui nullȩ formȩ sine subiecto subsistere natura possunt. Neque igitur contraria. Prima instantia. Hȩc obiectio diluitur (vt & notȩ ostendunt) admittẽdo principiorum substantialium esse prinicpium subiectiuum, vtpote materiam quȩ vicissim formis cõtrarijs substernitur, neque id inconueniens est. Nam illius principij subiectiui non est vlterius ponendum aliud principium subiectiuum. est enim primum subiectum. Negãdum tamen est principiorum esse aliud principium constitutiuum, & quod eis essentiam subministret. nam tũc principia essent ex alijs, & in ipsis abiretur in infinitum, cum quȩcunque darentur, deberent eadẽ ratione ex alijs constitui. Secunda autem cauillatio dissoluitur concedendo voci dictionique de genere substantiȩ nihil esse logice contrarium, vt quarta substantiȩ proprietas in Cathegorijs ostẽdit. Rei tamen quȩ subantia est, aliquid est physice contrarium, vt vni forme substantiali altera, cum in vnoquoque genere rerum physico sit vna prima contrarietas, non quidem dicibilium, sed rerum. xxxiij. Si enim duo fuerint subiecta. Si duo diuersarum naturarum ponantur subiecta transmutationis substantialis, consequens est & duas esse omnino diuersas contrarietates in substantia. vnam, quȩ cum primo subiecto transmutationem faciat substantialem, & alteram omnino a prima discrepantem, quȩ cum secundo subiecto specie quidem a primo dissidente, transmutationem etiam efficiat substantialem. Et sic diuersȩ specie fient res naturales. hȩ quidem ex primo subiecto, primaque contrarietate, illȩ vero ex secundo subiecto, eiusque contrarietate, quȩ longo interuallo, specieique discrimine a primis distabunt, neque vnquam natȩ erunt primi subiecti res naturales transmutari in eas quȩ secundi, propter subiectorum diuersitatem, neque e diuerso secundȩ in primas. Hȩc autem sunt perquam absurda, cum physicus supponat mutuam rerum transmutationem fieri posse. Non autem ponenda est pluralitas ociosa. Esset ociosa pluralitas, cum plura quidem essent, sed sine vsu & functione aliqua in natura. quod summopere natura & ipse optimus naturȩ conditor refugit. Nihil enim in tanta rerum huius mundi multitudine ociosum, nihilque sine vsu subsistit. Et hanc metaphysicam dignitatem nonnulli recentiores in hanc commutarunt. Non est ponenda pluralitas sine necessitate. qua velut herculea claua aut Achilleo telo magnitudines, numeros, lationes, & tempus enitunrur interimere, contendereque illa nihil a substantia discrepare. Verum hȩc propositio non modo proloquiũ nõ est, sed ne veritati quidem consentanea. Videmus enim in hac pulcherrima mũdi dispositiõe, ordinatissimoque tenore complura esse rerũ genera, vt herbarum, lapidum, stillarum aquȩ, sine necessitate, nulla tamẽ eorũ sunt ociosa. Quȩ obsecro necessitas est tam numerosam esse hominũ multitudinem, aut astrorũ stelliferi cæli? quȩ omnia non propter necessitatem, sed exuberantissimæ bonitatis diuinȩ largitatẽ adeo multiplicata conspiciuntur. Cȩterum nõ parua labes disciplinis hinc illata est, ꝙ loco doctrinalium proloquiorum a probatis authoribus positorum, recipiũtur ea quæ principiorũ speciem prȩferũt, attentiuscule autẽ pensiculata falsa sunt. Et differunt illa secundum prius & posterius. Principia rerũ naturalium, vtpote duo cõtraria, & tertium subiectũ, differunt secundũ prius & posterius tẽpore. Nam subiectũ est prius tẽpore cõtrarijs, vt materia prior quã forma seminis oliuȩ, etiam quam forma oliuȩ. Et contrariorũ vnum, scilicet forma quȩ abijcitur, prius tempore inest subiecto, alterum vero, vtpote forma quȩ acquiritur, posterius inest. Non tamẽ illa principia genere differũt, nã & subiectũ ipsum, & cõtraria, substãtiȩ sunt. Et oẽs aliȩ cõ-

trarietates, & secundū alia genera physica quantitatem qualitatem & vbi sumptę, in substantialē reducuntur cōtrarietatem quę est inter duas fortunas essentiales, tanq̄ minus verę & pręcipuę in verissimā & principalissimā, quemadmodū secundus dialogus physicus abundantius differit.

¶ Septimi capitis annotatiunculę.

¶ Modus exprimēdi est simplex, quando extrema sunt incomplexa. ¶ Compositus, quando alterum cōplexum est. ¶ Priuatio primo, est formę in subiecto nato carētia. Est autem carentia formę in subiecto nato, subiectum forma quam natum est habere, carens. ¶ Secundo, est forma, qua, adueniente altera, materia priuatur. ¶ Vnum numero, vnum essentia. ¶ Sub alteratione generatio, corruptio, & alij motus comprehenduntur. ¶ Dignitas. Quę eadem ratione dicuntur, si vnum conuenit, & alterum conuenire necesse est. Principia per se sunt quę remanētia rei naturalis constituunt essentiam. ¶ Principia per accidens sunt principia quę vt fiat res naturalis, requiruntur: factę tamen non constituunt essentiam. ¶ Res naturalis, hoc aliquid, totum, compositum, completum, ens in actu.

Eptimum cap. continet duas diuisiones, quatuor conclusiones, duas rationes ad primam partem primę, vnum corollarium, & instantiam ad tertiam, & vnum corollariū ad quartam. ¶ Prima diuisio. Duobus modis aliquid fieri exprimi
mus. ¶ Primo simplici: vt homo fit musicus, ex immusico 34
fit musicus. ¶ Secundo composito: vt immusicus homo fit
musicus. ex homine immusico fit musicus. ¶ Secunda di- 35
uisio. Duobus modis aliquid fieri modo simplici exprimimus. ¶ Primo in recto: vt, homo fit musicus. ¶ Secundo in obliquo: vt ex immusico fit musicus. Nam cum aliquid fieri exprimimus nomine permanentis materię & formę, vt plurimum recto vtimur: vt, homo fit musicus. Nō tamen id semper oportet. Nam dicimus, ex ære fit statua, & ex lignis fit dom⁹. & non es fit statua, & ligna fiunt domus. Cum vero nomine non permanentis materię, habitu & priuatione, aut nominibus contrarijs transmutationem exprimimus, obliquo vtimur: vt, ex semine fit equus, & ex immusico fit musicus, & ex nigro fit albus. Et de modo exprimendi composito ita dicendum est, Et hoc vniuersaliter de transmutatione intelligimus. Nam natura communia prius determinanda sunt, deinde cir
ca propria speculandū est. ¶ Prima cōclusio. In omni trāsmutatiōe aliquid subij- 36
citur, quod vnum numero est, ratione vero duo. ¶ Prima pars patet. Primo, quia omne quod fit, aut fit simpliciter, aut non simpliciter. fit em̄ aliquid simpliciter, cū acquiritur substantia. non simpliciter vero, cum acquiritur accidēs, sed cū aliquid fit simpliciter, aliquid subijcitur. Nam formę quę acquiritur, subiecta est materia subijcitur em̄ vicissim formis cōtrarijs, Et etiā cū fit nō simpliciter, aliquid subijcitur. Nā nō erit accidens quod acquiritur, sine subiecto. igitur omni trāsmutatiōi aliquid subijcitur. ¶ Secundo. Existimant oīa fieri transfiguratione, appositione, subtractiōe, cōpositione, aut alteratione. Transfiguratione quidem, vt cū ex fuso ęre fit statua. Appositione, vt cū quid augetur. Subtractione, vt cū quid diminuitur, aut cum ex lapide sculpitur Mercurius aut Apollo. Cōpositione, vt cū ex lapidibus lignis & lateribus cōgestis fit dom⁹. Alteratione, vt cū aliquid fit albū. Sed in omnibus his subijcitur materia ex qua fiunt: vt ęs trāsfigurationi statuę, corpus augmentationi aut diminutioni, lapis isculptioni Mercurij, lapides ligna & lateres constructioni dom⁹, & subiectū suum alterationi. Igitur in omni transmutatione aliquid subijcitur. ¶ Secunda pars, φ transmutationis subiectū vnū sit numero, ratione vero duo, patet. Q đ vero sit vnū nūero, superius dictū est: alias nō fieret vnum. Sed quod ratione duo, patet: quia in omni transmutatione subiectum forma quam natū est habere, caret, & quam quidē facta transmutatiōe habet. est igi-

tur idem & subiectum, & priuatio. At alia est ratio subiecti, & priuationis: sicut
alia est ratio hominis, & immusici. Nā factis transmutationibus, quod subijcitur:
dicitur subiectū, non autem formæ (cuius prius) dicitur amplius priuatio. & homo
semper dicitur homo, non autem immusicus. Igitur quod subijcitur, vnum nume-
37 ro est, & ratione duo, subiectū, & priuatio. ¶ Secunda cōclusio. Subiectum & for-
ma, rerum naturalium per se sunt principia. ¶ Patet, quia illa per se rerum natura-
lium sunt principia, quæ intrinsece eas constituunt, & earum substantiā cōplent &
perficiunt. quālibet autem rem naturalē subiectū & forma intrinsece cōstituunt,
& eius substantiā cōplent & perficiunt. Sunt igitur subiectū & forma rerū natura-
38 lium per se principia. ¶ Tertia cōclusio. Priuatio, & cōtrariorum alterū, principia
sunt per accidens. ¶ Patet, quia rei naturalis non cōplent & perficiunt essentiā. nā
facta re naturali, eius priuatio & contrariorum alterum non manēt. igitur principia
sunt per accidens. ¶ Corollarium. Vnde fit vt rerum naturalium principia sint vt
duo: sint vt tria: sint vt contraria. Nam duo sunt per se, subiectum, & forma. tria
vero, subiecta natura, & duo contraria, esse vero contraria, prius ostensum est.
39 ¶ Instantia. Si rerum naturalium sint principia contraria, ea adinuicem non age-
re aut pati impossibile est. non poterit igitur consistere res naturalis. ¶ Respondet,
in re naturali illa contraria nō manere, sed vnū cum subiecto. Sufficit enim cōtra-
riorum alterum sua præsentia & alterius absentia cū subiecta materia rem consti-
40 tuere naturalem. ¶ Quarta. Materia secundū proportionem & analogiam cogno
scibilis est. Nam sicut æs se habet ad statuā, & lignum ad lectum, & vnumquodque
talium formam habentium: ita materia ad rem naturalē, & hoc aliquid. ¶ Corol-
41 lariū. Vnde materia vnum est, non vt forma, neq; vt hoc aliquid. Nam forma vnū
est vt actus: hoc aliquid vnum est vt totum: materia vero vnum est vt subiectum.
Dicere autem quomodo materia & forma & hoc aliquid substantiæ sint, non am-
plius Physici est, sed philosophi primi.

Epiimi capitis scholia. xxxv. Non tamen id semper oportet. Cum primū extremū, & quod primū in propositione locū sortitur, importat materiā permanentē in qua, subiectumq; denominationis, potissimum nominatiuo vtimur in exprimenda transmutatione, vt homo fit musicus. Cū vero primū extremū designat materiā ex qua permanentē, vtimur obliquo, vt ex ære fit statua, ex lignis domus, neq; accōmodate dixerit quispiā, ęs fit statua, ligna fiūt domus. At cū primū extremum designat materiā trāseuntē, habitū, priuationē, aut cōtrarietatem, & generatim cum explicat terminū a quo motus proficiscitur, vtimur obliquo ablatiuo, vt exēpla literę declarant, videlicet ex semine fit equus, ex immusico fit musicus. xxxvi. Est igitur idē subiectum & priuatio, sicut idē re ipsa est homo & immusicum, ratione tamen duo. nam homo substantiam nominat, immusicū autem priuationem musicæ, quam cum assecutus quispiam fuerit, adhuc dicetur homo, non tamen amplius erit immusicus. Quemadmodum etiam idem subiecto & essentia est aer & tenebrę, diuersam tamen rationem sortitum. nam aer substantiæ rationem designat, tenebræ autem priuationem luminis. At cum fuerit aer perfusus lumine, adhuc aeris nuncupationem retinet, non autem tenebrarum. Sic idem re ipsa est subiectum, & priuatio primo; in primaque acceptione in notis declarata, vtpote ipsa materia quæ transmutationi subijcitur. Illa tamen inter se iate secundū rationem differunt. Subiectum enim respicit formam quæ inest, priuatio autem eam quæ necdum adest, sed potest adesse. Proinde completa transmutatione, perfectaque generatione, adhuc materia ipsa dicitur subiectum acquisitæ & in existentis formæ, illius tamen non amplius dicitur priuatio, cum eam actu habeat, quod sufficiens est argumentum illa inter se ratione differre. Nam ea quorum vno alicui conueniente, alterum simul eidem non conuenit, vt rationis discrimen habeant necesse est. Neque hoc in loco prolabēdum est in captiosam altercationem, sophisticumq; sensum, quo hæc concedatur. completa generatione priuatio manet, sed non manet priuatio. propter proprietatem quandam terminorū a recētioribus excogitatā, sed disciplinis indignā, quam appellationem nuncupant, Nam huiusmodi propositionum discrimē curiosius obseruare, non doctrinale est, sed contentiosum & litigiosum, nihil habēs frugis, nihil vsus. Authores enim suarum propositionum rectam potius intelligentiam expetunt, quam contentiosam disceptationem, neq; propter terminorum diuersam collationem atque situm, veritatis aut falsitatis discrimē constituunt. Proinde secundum Aristotelis philosophiam vtraque prædictarum neganda ve-

nit. vt quę sint prorsus eadem. xxxviij. Eius priuatio & contrariorũ alterum non manet. Facta transmutatione, priuatio primo formæ iam acquisitę etsi secundum rem maneat (quod nihil aliud re ipsa sit quam materia) non tamen manet secundum rationem. nam post completam generationem amplius non dicitur priuatio illius formæ, idcirco priuatio primo, dicitur non manere. nam in philosophia naturali non tam rerum quam rationum, vbi aliqua dicuntur differre, non differre, manere, non manere, & cætera id genus, habetur cõsideratio. Alterum autem contrariorum, scilicet forma quæ acquiritur, neq; secundũ rem neq; secundũ rationem manet cõpleta transmutatione, sed omnino deperditur. Et ex his constat in omni transmutatione naturali duas requiri formas substantiales contrarias. Si enim solum esset forma quę deperditur, materia post corruptionẽ maneret sine forma, aut prius habuisset duas formas, quarum vna esset deperdita, & altera remaneret. quorum vtrunq; est impossibile. Si vero solum esset forma quę acquiritur, tũc materia ante generationem fuisset sine forma, aut post generationem simul haberet duas formas, vtpote formam præexistentẽ, & alteram de nouo acquisitam. quorum vtrunq; manifestum itidem est incõueniens, & physicorum principiorum oppositum. xxxix. Nam duo sunt per se. Principia constitutionis rerum naturalium, & manentia in re naturali complete acquisita, sunt solum duo, scilicet materia, & forma per generationem acquisita. Principia autem trãsmutationis rerum naturalium re ipsa distincta sunt tria, vtpote materia, forma quæ acquiritur, & priuatio secundo, siue forma quę deperditur. Nam vt præcedente scholio dictũ est, nunquam forma substãtialis in materia acquiritur, quin simul alia ab eadem deperdatur, & e diuerso nulla deperditur, quin simul alia in eadem acquiratur. Neq; natura comperitur seiuncta corruptio a generatione, aut generatio a corruptione. Principia autem transmutationis rerum naturaliũ ratione distincta, sunt quatuor, scilicet materia, forma quę acquiritur, priuatio primo (quæ idem est re ipsa ipsi materię) & priuatio secundo. Nisi enim materia esset priuata forma acquirenda, & nata eam suscipere, nõ esset ipsa subiectũ transmutationis naturalis. quare non minus ratio priuationis primo, requiritur ad generationem, q̃ priuatio secundo. Cæterum cũ dicimus secundum Aristotelem tria esse rerum naturalium principia, materiam, formam, & priuationem, intelligimus tria re ipsa distincta, & priuationem pro priuatione secũdo accipimus. Cum vero dicimus priuationem aliud nihil esse q̃ materiã forma priuatam, priuationẽ sumimus pro priuatione primo. Quod dictũ voluimus, ne quispiam vocabuli priuationis homonymia, multiplicitateq; & æquiuocatione hallucinetur. xl. Materia secundum proportionem & analogiam cognoscibilis est. Materia non est cognoscibilis secundum analogiam & conuenientiam quam habet ad formam rerum artificialium, quia ad eam non habet rerum naturalium materia respõsum, sed ad rerum arte paratarum materiam. Nempe per rerum artificialium materiam facile inducimur ad cognoscendum materiam rerum naturalium. Sicut enim se habet æs ad statuam æream, & lignum ad lectum ligneum, & vnumquodque talium figuram artificialem habentiũ ad rem artificialem, ita se habet materia ad rem naturalem. Vtrunque enim præexistit suo toti, & præcipuam formam (quę dat esse) suscipit, hoc quidem substantialem, illud vero artificialem. Et sane materia rerum naturalium est vt æs ex quo fit statua, forma substãtialis vt figura statuæ, res autem naturalis vt statua ærea.

¶ Octaui capitis annotat.

¶ Ratio quam subiungebant ad probandum non esse multa entia. Nã si multa essent entia, ipsa inter se essent diuersa. & si essent inter se diuersa, essent diuersa ab entibus. quæ autẽ sunt diuersa ab entibus, esse non possunt: igitur non sunt multa. ¶ Fit aliquid ex aliquo per se, quãdo ipsum factũ constituẽs, in eo remanet. ¶ Per accidens vero, cum non manet in facto. ¶ Priuatio, secundo. ¶ Per se nõ ens, quod hoc aliquid non est, aut ipsum constituendo remanens. ¶ Ens in potentia, potentia, materia. ¶ Non ens simpliciter, quod nullo modo est ens.

Ctauum caput cõtinet vnã conclusionem, & duas dubitationis dilutiones. ¶ Conclusio. Soluenda est ratio dicentiũ nihil posse fieri neq; corrumpi. ¶ Qui ita argumentabãtur: 42
Si fiat aliquid, aut fiet ex ente. & hoc nõ, quia iã est. esset enĩ prius q̃ fieret. Aut ex non ente: hoc aũt nõ, quia ex nihilo nihil fit. non potest igitur aliquid fieri. Et hi statim credebant non esse multa entia: & ex disputandi imperitia longe a veritate in quandam aliam viã digressi sunt. hæc itaq; indissoluta ratio posset nos a veritatis perceptione distrahere. ¶ Prima dubitationis dilutio. Ex ente aut non ente potest intelligi dupliciter aliquid fieri. Primo per se, secundo per accidens: sicut dicimus medicum medicationis causam esse per se, & ædificationis per accidens. medicus enim in eo q; medicus, medetur: per accidens autem 43

ędificat. nam accidit medicum habere ędificandi habitum. Nos itaq; dicimus, ex
ente hoc aliquid, per se non fieri aliquid (alias redit opinio Anaxagorę) sed per ac
cidens: vt ex quodam animali per se non fit canis: aut aliud, sed per accidens. Ita ex
nō ente, vt priuatione (quę nō est ens per se) nō fit per se aliquid, sed per accidēs.
¶ Secūda dilutio. Ens dicitur multipliciter. Primo ens in actu. Secūdo ens in po
44 tētia. Ex ente in actu, per se nō fit aliquid: sed ex ente in potētia, per se probe fit ali
quid. Similiter nō ens dicitur multipliciter. Primo nō ens in actu. Secūdo nō ens
in potētia. Ex nō ente in actu per se ꝓbe fit aliquid: nā ex materia per se fit ali-
quid. Ex nō ente aūt in potētia, per accidēs: nam ex cōposito, Ex nō ente tamē sim
pliciter, nihil fit: neq; per se, neq; per accidēs. Ex his distinctiōibus (ob quam co-
acti sunt generationem, & corruptionem negare) omnē soluimus ambiguitatem.

Ctaui cap. scholia. xlij. Qui ita argumentabatur. Hęc antiquorum ratio dissoluitur, admittendo totum corpus naturale quod fit, fieri ex ente, scilicet materia, quæ in omni transmutatione subijcitur. In cuius partis improbatione cum assumunt nō fieri aliquid ex ente, quia iam ens est, si intelligant ipsum ens ex quo fit alterum, esse quando fit generatio, id admittendū est, vt materia ignis est quando generatur ignis, quinetiam & ante ignis productionem. Neq; ex hoc sequitur aliquod incommodum. Nam illud ens ex quo aliquid fit, non est id ipsum ens quod fit. quare non sequitur aliquod ens esse prius quam fiat. Q đ si intelligant ipsum ens quod fit, tunc cum fit, esse, id refutandum est. nam ex illo sequeretur illatum incōueniens. Verum ex eo quod fit, non conceditur aliquid fieri. Nam longe aliud est ens quod fit, & ex quo fit. Quare ad saluandas rerum generationes necessarium est concedere pluralitatem entium. quam interimere volentes per rationem in principio notarum positam, peccabant perperam inferētes, si entia sint inter se diuersa, idcirco illa esse diuersa ab entibus. nam ex interemptione inferioris interimunt superius, haud aliter quam si hoc pacto argumentarentur. Socrates & Plato sunt homines inter se diuersi, ergo sunt diuersi ab hominibus. quæ quidem illatio infirma est & inualida. Demum admittendum est ex non ente simpliciter nullum ens natura gigni posse, quia ex nihilo nihil fit. Negatio clausa in ablatiuo nihilo, infinita intelligi debet, & clausa in nominatiuo nihil, negans, vt hic sit huiusce principij physici intellectus. Ex non ente simpliciter, nullum ens physica naturaliq; transmutatione fieri natum est. Si autem negatio vtroq; loco intelligatur infinita, sitque sensus, ex non ente simpliciter fieri non ens simpliciter, aut vtroq; loco negās, sitque intelligentia, ex nullo ente nullum ens fieri, quod tantundem valet atque ex omni ente fieri aliquod ens, dicta propositio est falsa. Demum si primo loco clausa negatio sit negans, & secundo infinita, sitque sensus, ex nullo ente fieri non ens simpliciter, vera quidem est propositio, sed in eo sensu huic loco minus accommoda. xliij. Sicut dicimus medicum, medicationis causam esse per se. Id non exemplum est diuisionis ante datæ, nā ex medico non fit per se medicatio, neque per accidens ædificatio, sed declaratio est membrorum positę diuisionis per aliud in quo inuenitur per se, & per accidens, vtputa per genera causarum, in quibus sicut inuenitur causa per se, quę ad effectum ordinatur, & causalitatis nomine pariter exprimitur, vt medicus medicationis, & causa per accidens, quæ aut ad effectum non ordinatur, aut nomine causalitatis nō designatur, vt medicus ædificationis, ita in ijs ex quibus aliquid fit, inuenitur per se, & per accidens. Ex aliquo enim ente fit aliquid per se, vt ex materia quę manet in re facta. Ex aliquo etiam ente fit aliquid per accidens, vt ex toto composito quod corrumpitur, & nō manet in re quæ gignitur. Alias redit opinio Anaxagoræ. scilicet omnia in omnibus esse commixta. Nam si ex igne per se fieret aer, per definitionem maneret ignis in aere facto. et si ex aere aqua, maneret aer simul cum igne in aqua. & si ex aqua fieret terra per se, maneret aqua simul cum igne & aere inexistentibus in terra, quare ignis, aer, aqua, terra, simul essent commixta, & deinde a terra ad cæteras res naturales progrediendo, tandem efficeretur res naturales omnes in omnibus esse confusas. quod prius improbatum est. xliiij. Similiter non ens dicitur multipliciter. Nō ens in actu, hic intelligitur materia, quæ cum non sit ens in actu, neque tota res naturalis, recte dicitur non ens in actu. Nō ens in potentia, res naturalis. quæ cum non sit ens in potentia, neq; materia, apte dicitur, nō ens in potentia. quare hæc duo non entis membra, duobus entis modis re ipsa coincidunt, tametsi ratione discrepent. nam ens in actu est non ens in potentia, & ens in potentia est non ens in actu.

¶ Noni capitis annotatiunculę.

¶ Potentia, materia. ¶ Diuersa, multa. ¶ Substantia, res naturalis. Appetere, ad absens inclinari, instingi, ordinari. ¶ Desiderium, appetitus, inclinatio, instinctus. ¶ Generari, vt terminus. Corrumpi, vt terminus.

Omum caput cõtinet quinq; cõclusiones. ❡ Prima cõclusio. 45
Nõ recte defendũt aliqui aliquid fieri simpliciter, Parmeni
dem approbãtes. ❡ Nã cũ ipsi approbẽt illud Parmenidis,
Quicquid est prẹter ens, nihil est: & cõpletũ intelligant (nã
aliud ens nõ cognoscunt) & credant, qđ non sit hoc mõ ens,
nihil omnino esse: ex quo quidẽ ente nihil credũt simpliciter
fieri: restat sane vt dicant ex oĩno non ente aliquid fieri, &
materiã ponant oĩno non esse ens. Id aũt recte defendi non
potest. ❡ Secunda. Nõ item recte existimãt ꝙ si potẽtia vna est numero, oĩno nõ 46
sit diuersa. ❡ Nã diximus idem esse numero potẽtiam, & priuationẽ: illa tamẽ la
te inter se differre. nã potentia, rei naturalis principium est per se: priuatio vero per
accidẽs. Est enim materia vt per se ens, & prope substantiã: priuatio vero non. Nã
rei naturali sua potentia semper adest, eius vero priuatio nunquã adest. ❡ Tertia.
Nõ est nostrẹ trinitati eadẽ Platonis principiorũ trinitas. ❡ Nã Plato magnum, 47.
paruum, & ideam, tria posuit rerum naturalium principia: & magnum & paruũ, no
mina materiẹ ponebat, & non priuationis. Quod si eandem materiam intelligebat,
erat solũ nominum trinitas. sin vero diuersas, trinitatem sine priuatione ponebat.
Priuationem enim despexit: quẹ despicienda nõ est. Nam tametsi res naturalis ex
sua materia sicut omnium matre, suaque forma subsistat, priuatio tamen vt ad ma
leficium plerunque contemplantibus occurrit. Nam ab ea proficiscũtur rerum in-
teritus. ❡ Quarta. Materia rerum formas appetit. ❡ Patet. Nã est bonũ quoddã 48
diuinum, optimum, summe appetibile, summa abstracta forma, a qua omnes rerũ
formẹ proficiscuntur: huic autem diuino bono, optimo, vnaquẹque res, quantum
potest, quam simillima fieri natura appetit, & ei ad hoc summa illa prouidẽtia natu
rale indidit desiderium. At materia formas a bono optimo omnium absoluta for-
ma manantes recipiendo, illi, quantum cõceditur, bono optimo fit q̃ simillima. Ap
petit igitur materia rerum formas. Appetit enim materia rerum formas, vt fœmi
na marem, & turpe honestum: non quidẽ quia per se turpis sit, sed per accidens, &
perfectionis carentiam. Et forma seipsam nõ appetit: quia nihil seipso eget. Neq;
formã contrariã appetit: quia nihil suijpsius appetit corruptionẽ: ea vero a suo cõ
trario corrumpitur, neq; materiã: quia priusquã sit in materia, non est. ❡ Quinta. 49.
Materia per se neq; generatur, neq; corrũpitur: generatur autẽ & corrũpitur per ac
cidẽs. ❡ Primum patet, quia quodcunq; per se generatur aut corrumpitur, ei subijci
aliquid oportet: quod autẽ ei subijcitur, materia est. Vocamus enim materiam, sub-
iectum vnicuiq; primum, ex quod fit aliquid, cum insit non secundum accidens. qđ
si corrumpatur, in hoc abibit vltimũ. Igitur si per se generaretur, esset antequã ge-
neraretur: & si corrumperetur, corrupta esset antequã corrũperetur. Est igitur per
se ingenita atq; incorruptibilis. ❡ Secundum, ꝙ per accidens, patet, quia dicitur ge-
nerari aut corrũpi ad corruptionẽ eius quod in ipsa est: hoc autem est per alterum, &
per accidens. igitur. ❡ Vtrum vero formẹ multiplices sint, an vna sit a qua formẹ
prodeunt omnes, primi philosophi est, & in illud tempus id quærendum differatur.
De formis autem physicis & corruptibilibus in his libris intendimus, & primum
quot naturæ, & quẹ, & quot numero rerum causẹ, determinandum est.

NOni cap. schollã. xlvi. Est enim materia vt per se ens. Non dicitur materia per se ens, quia per se susibstat, non enim sine forma natura subsistere potest, sed quia rei naturalis principium est manens in re facta. & prope substantiam esse dicitur, quia consummata generatione remanens, substantiẹ reique naturalis constituit essentiam. Priuatio autem hoc modo non est ens per se, neque prope substantiam, quia secundum rationem non manet in re facta, licet re ipsa maneat. Rei enim naturali (quandiu saluatur) sua materia semper adest. Priuatio autem primo, rei naturali cuius est, nunquam adest, vt non est simul priuatio formæ ignis cum igne. Proinde asserendum est materiam vere esse ens & subsistens. est enim substantia, & quidem incompleta, reique naturalis constituens substantiam, quãuis ipsa sit nõ ens actu, quia

non est totm compositum, neque res naturalis. xlv. Priuatio tamen vt ad maleficium. Priuatio primo, dicitur occurrere contemplantibus vt ad maleficium & corruptionem, quia ex ratione priuationis res naturales cognoscuntur corruptibiles, cum earum materia sit p riuatio, & nata habere in se formam quam non habet, quare non est nata perpetuo manere sub eadem forma Et cum hæc materiæ inclinatio non sit otiosa neque frustra, ipsa cognoscitur non semper permansura sub eadē forma, sed eam quam habet deperditura, & alteram habitura. Hinc a priuatione dicuntur pendere rerum interitus. xlviij. Nam est bonum quoddam diuinum. Hæc attributa non rerum naturalium formis sunt ascíscenda, vt nonnulli applicant, (nam forma physica non est optimum, neq; summe apetibile, & summe abstracta) sed ipsi primo enti & formæ metaphysicę dūtaxat ascribēda sunt, quæ purissimus est & simplicissimus actus, summe bonū, & proinde summe apperibile, & ab omni porentia substantiali semotissimus. Cuius quidem simulacra & imagines sunt rerum naturalium formæ, quod vt ipsum primum ens est, summe potens, & maximam habens agendi vim. patiendi aut nullam, ita formæ rerum actiuæ quidem sunt, pati autem nequeunt. Et rerum naturalium materia suscipiendo rerum formas, absolutissimæ illius formæ remotas quasdam effigies & imagines, imitatur vtcunque potest illud summe bonum, neque aliud est in quo datum sit materiæ ipsam imitari. Proinde materia appetit rerum formas, naturaque ad eas suscipiendas inclinatur. Et hæc ratio metaphysicis innititur proloquijs, & magni est momēti. Appetit enim materia rerum formas. Hic materiæ appetitus non sensitiuus est, sequensve apprehensionem sensualem (qualis est animalium ea quæ sensu præcepta sunt tanquam conuenientia concupiscentium. nam is solius est rei sensum habentis) sed naturalis est, & quo vnūquodq; natura ad id ordinatur, quod ad suam attinet perfectionem, suæque consentaneum est naturæ. Et consimili etiam appetitu fœmina quæ est vt quiddam imperfectum, appetit esse virum, tanquam quippiam perfectius. est enim secundum Aristotelem vir vt intellectus, & mulier vt appetitus. Et turpe, id est carens perfectione quam natum est habere, vt ignorans, & virtutis expers, appetit honestum, vtpote sciētiam & virtutem, qua perficiatur. Et qui eorum quæ hic dicuntur, quippiam de appetitu sensitiuo intellexerit, longe abhorret & alienus est a sentētia Aristotelica. xlix. Vocamus enim materiam, subiectum vnicuique primum. Hic ipsius materiæ definitio innuitur, quæ vocatur subiectū vnicuiq; transmutationi primum, quinimmo actui omni tum substantiali, tum accidētali, quia nata est formas substantiales omnes & etiam accidentarias affectiones suscipere, & cum acquiruntur, & cum fuerit completa mutatio. Ex quo quidem subiecto fit aliquid. vtpote res naturalis, cum ipsum subiectum illi insit vt pars toti. Quod quidem aliquid & totum si corrumpatur, abibit in hoc subiectum vltimum. Nam cum res naturalis corrumpitur, nihil manet substantiæ quæ prius fuerit in ipsa re naturali, nisi materia. quare res naturalis cūcorrumpitur, vltimo in materiam resoluitur, quæ sicut præexistit antequam res naturalis acquiritur, ita manet superstes postquam res naturalis fuerit deperdita, 'quia sicut impossibile est natura ex nihilo aliquid fieri, ita & aliquid in nihilū corrumpi. Dicitur autem materia generari aut corrumpi per accidēs ratione formæ ei inexistentis, quæ cum acquiritur, materia dicitur generari subiectiue, q eius incipiat esse subiectum. Et cū corrumpitur forma, eius materia dicitur corrumpi subiectiue, q desinat eius esse subiectum. Non autem generatur materia terminatiue, quia natura non habet esse post non esse, neque corrumpitur terminatiue, quia naturaliter non habet non esse post esse. Et idipsum intendit hæc vltima cōclusio, ;vt & notæ insinuant.

¶Paraphraseos in primum Physicorum finis.

¶PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN SECVNdum Physicorum annotatiunculæ.

¶Ens habens naturam,ens naturale. ¶Secundũ se,quæ cõuenire nata sunt. ¶Accidunt,accidentia sunt. ¶Propter,per. ¶Priuatio,priuatio secundo.

Ecundus liber Physicorum continet nouem capita. Primũ continet vnam diuisionem,vnam differentiam, tres definitiones,tres conclusiones,quatuor rationes ad tertiam. ¶Diuisio. Eorum quæ sunt,quædam sunt a natura,quædam vero per alias causas. A natura sunt elementa,ignis,aer,aqua, terra,animalia,animalium partes,plantæ,& similia. Per alias causas,domus,lectus, indumentum per artem scilicet, thesauri inuentio per fortunam. ¶Differentia. Differunt ea quæ sunt a natura,ab alijs,quia ea quę sunt a natura,habent a sua forma principiũ sui motus & quietis,augmentationis,& diminutionis,alterationis,& secundum locum mutationis. Ea vero quę sunt per alias causas,vt per artem,domus, lectus, indumentũ,a forma artis nõ habẽt principium sui motus & quietis,sed secũdũ ꝙ ipsa lapidea,lignea,aut terrea sunt. ¶Prima definitio. Ex his naturę definitio nota esse potest,quę est. Natura est principiũ & causa motus & quietis eius in quo est,primũ, per se,& non secũdum accidens. Non secundum accidens dico,nam medicus æger in se habet suę sanationis principium,medicinam scilicet:non tamẽ est natura. Nã nõ est in eo primũ,& per se, sed secundum accidens:accidit enim ipsum esse medicum,& sanari. quapropter et separãtur aliquãdo abinuicẽ. Similiter dom⁹:lectus, & alia artefacta,artificiales formas in se habẽt:quę nõ sunt causę quę primũ et per se insunt,sed secundum accidẽs.quapropter hęc dici nequeunt naturę. ¶Secunda. Ens habens naturam:est substantia ex naturis constans. Est enim naturarum vna semper subiectũ:altera vero semper in subiecto. ¶Tertia. Secundum naturã sunt hęc:& quę secũdũ se his accidũt,vt ignis motus sursum:neque natura est, neque natura habens,sed secũdum naturam est. ¶Secundũ naturã,et a natura,idem. ¶Prima conclusio. Ridiculum est conari demõstrare naturã esse. ¶Patet, Quia ridiculum est conari manifesta pet immanifesta nota facere,& nõ potentis iudicare quid propter se notũ:et quid propter alterũ notum esse debeat. Qui autem conabitur demonstrare naturam esse:hęc ei accident, Nam qui ea q̃ per se manifesta sunt,nõ intelligens,syllogismum quęret,accident ei quę cæco nato de coloribus syllogyzanti accidunt,meras voces audire,& nihil de rebus ipsis intelligere. Nõ igitur demõstrãdum est naturam esse,sed vt per se notum capiẽdum est. ¶Secunda cõclusio. Prima vnicuique subiecta materia habentium in seipsis motus principium,natura est. ¶Patet. Nã antiqui solum id credebãt esse naturã,quod facta trãmutatiõe et facta corruptione semper manet,vt Antiphon,quia putrescente lecto,si vim germinandi accepisset, remanebat lignum, et non remanebat lectus,ideo lignũ dicebat naturam lecti,et non eius formam:et qui crediderunt omnium materiam esse ignem qui factis inesset:et qui idẽ corruptis remaneret,solum ignem vocabant naturam: et qui aerem,aerẽ:et qui aquã,aquam:et qui terram,terram. Et qui plures posuerunt materias,plures posuerunt naturas,et eam solam credebant perpetuam:et ortus et interitus immunem. Cætera autem vocabant qualitates:habitus:dispositiones: passiones:quas credebant infinities fieri,et infinities corrũpi. Sed qđ vere facta transmutatione et facta corruptione semper manet,est prima vnicuique subiecta materia habentium in seipsis motus principium. Igitur ipsa est natura. ¶Tertia conclusio. Forma reum naturalium etiam natura est. ¶Primo, Quia sicut se habet forma

artis ad artificiale, ita & ipsa forma ad ens a natura. Sicut enim lignum prius quã artis formã recipiat, nõ lectus actu est, sed sola potentia: habita vero forma, actu simul lectus est, & res artificialis: ita prius quã materia formã ossis aut carnis acci piat, nõ actu ẽ os aut caro, sed solũ potẽtia, sed simul atq; forma ossis aut carnis ẽ, ipsum os aut caro est. At a forma artis res denominatur artificialis. igitur & a sua forma denominabitur ens a natura. est igitur ipsa forma natura. ❡Secũdo. Q͞d ex materia & forma existit, vt elemẽtum, animal, planta: nõ natura, sed a natura esse dicitur: sed magis a forma quã a materia eẽ videtur. Nã simul cũ forma & est, & suũ nomẽ recipit, neq; prius. Tũc enĩ sunt singula, & esse dicũtur, cũ actu ipso sunt. Est igitur forma, illius cuiꝰ est, natura, & veriꝰ quidẽ natura, q̃ materia ipsa. ❡Tertio. Antiphon dicebat lignũ esse naturã, ꝙ putrescẽs regerminaret lignũ: & nõ formam artis esse naturã, ꝙ nõ regerminaret lectũ. Sed lignum potius a forma regerminat lignum, quam a materia: vt homo a forma generat hominẽ, & bos bouẽ. Igitur forma est natura, immo & magis ipsa materia. ❡Quarto. Formã artis non ponimus naturã: quia non sit principium motus & quietis. At eorum quæ sunt a natura, forma est principium motus & quietis, generationis, corruptionis, & reliquarũ mutationũ. Et vnaquæque res quę fit, nomen sumit ab eo quo pergit, et non ab eo vnde venit: vt a fabro dicitur fieri scamnum, non lignũ: et cum aqua vertitur in aerem, dicitur fieri aer, non aqua, et denominatur ens a natura, non sicut medicatio a medico, sed sicut sanatio quę est ad sanitatẽ. Est igitur forma, etꝰ cuius est, natura, et potius natura ipsa materia. Et quia forma dicitꝰ quodãmodo et de forma principio per se, et de eius priuatione (nã eius priuatio et contrarium quodammodo species est) ideo natura etiã quodãmodo dicitur de priuatione. Sed quomodo circa generationem erit forma, et eius cõtraria priuatio, postea determinandũ est.

PRimi capitis secundi physicorum scholia. ij. Ea vero quę sunt per alias causas. Q͞d artificialia non habeant a forma artis principium sui motus, perspicuum est ex eo ꝙ absente forma artis non minus artificialiter consimilia mouẽtur, q̃ ea pręsente non est igitur forma artis effectiua motus & quietis rerum artificialium. vt lignum ex quo factus est lectus, si inseratur terrę, & repullulet, illa regerminatio non est a figura lecti (cum ea absente nihilo minus fieret) sed a forma substantiali ligni. Et si statua ærea procumbit deorsum, figura artificialis motum illum non efficit (quanuis enim non inesset æri huiusmodi figura, nihilo secius adhuc moueretur deorsum) sed forma substantialis lapidis. Nam a forma substantiali quę in rebus artificialibus est, rerum artificialium transmutatio & quies proficiscitur, & mouentur, quiescuntve, secundum ꝙ ipsa lapidea, lignea aut terrea sunt. Nihil enim incommodi est eandem esse rem naturalem & artificialem, vt annulus re ipsa nihil aliud est q̃ aurum, & statua lapidea re ipsa est lapis, rationes tamen sunt longe diuersę. nam dicuntur naturales a forma substantiali, artificiales vero a figura ab opifice per artem inducta, quę quidem figura re ipsa est quantitas, solamq; habet a magnitudine rationis discrepantiam. Nempe magnitudo dicitur, ꝙ secundum eam aliquid est magnum. figura vero, ꝙ modo quodam sit terminata atq; definita. Et propter hoc rationum discrimẽ, ad quãtitatem ponit Philosophus per se esse motum, ad figuram vero minime, cũ figurę ratio motui nõ competat. Ita.g cum artificialia dicitur differre a naturalibus, illic rationum diuersitas & nõ rerũ attenditur. nã in disciplinis quæ ratione ab inuicem differunt, licet eadẽ sint re ipsa, nihilo minus differre dicuntur. Cæterum cum quantitas aliud sit re ipsa q̃ substantia quãta (quemadmodũ pręcedẽte libro dictum est) & figura nihil aliud sit quã magnitudo certo quodãmodo terminata, res autẽ figurata dicatur substantia habẽs in se figuram, vt statua, & annulus, consequẽs est & figurã a re figurata non modo ratione, sed & re ipsa discrepare. iij. Natura est principiũ & causa. Vtriq; naturæ, & materiæ & formę, hęc definitio communis est. Est enim forma principium & causa efficiens mouendi & quiescendi eius entis naturalis in quo est vt in toto. Materia vero principiũ est subiectiuũ, & causa materialis in qua, mouẽdi & quiescẽdi eius identidem entis naturalis in quo est vt pars substantialis in toto. Vtrunq; itidem principium primũ est. forma quidem, primũ & pręcipuũ efficiens transmutationũ & quietis. Nam transmutationes omnes rerum naturalium fiunt a forma, aut intrinseca, vt frigefactio aquæ a forma aquę, aut extrinseca, vt calefactio aquę a forma ignis tanquã agente præcipuo. Neq; est dare vllam operationẽ rei naturalis, siue naturę subiecti conueniens fuerit, siue violenta, quæ non reducatur ad aliquam formam substantialẽ vt pręcipuam & primam causam. Accidentarię autem affectiones sunt earumdẽ operationum efficientes minus pręcipuę, & substantialium formarum adminicularia instrumenta, vt caliditas, frigidi-

figuram a re figurata distĩguit

tas, grauitas, leuitas. Materia vero primum est vnicuiq; transmutationi formæque subiectũ. Demum vtrunq; principium per se est, & remanens rei naturalis constituit essentiam. & ergo nõ secundum accidens, siue accidentale, sed substantiale principium est. v. Secundum naturam sunt hæc, scilicet entia, habentia naturam, modo diffinita, aut accidẽtia entibus naturalibus cõuenire nata, vt ignis est ens secundum naturam per primam diffinitionis particulam. quinimmo omne ens habens naturam, est ens secundum naturam, sed non conuertitur. Nam caliditas ignis, & leuitas & raritas eiusdem, entia sunt secundum naturam, per posteriorem diffinitionis particulam, quæ tamen nullus concesserit esse entia habentia naturam, cum non sint substantiæ. viij. Tunc enim sunt singula atq; esse dicuntur. Tunc res naturales singulæ completæ sunt, & denominantur esse, cum forma substantiali omnino in materia acquisita subsistunt, quod forma det esse substantiale rei naturali, eamque conseruet in esse. Immo & magis ipsa materia. Magis, perfectius, dignius, præstantius. Nam officium formę est agere, materiæ vero pati. Atqui agens præstantius est, & natura perfectius patiente, cum ipsi summo agenti propinquius euadat & similius. Et denominatur ens a natura. Non denominatur res naturalis a natura tanquam ab eo vnde proficiscitur, & causa efficiente, quo modo medicatio dicitur a medico, sed tanquam ab eo quo pergit, & causa formali, & sicut sanatio a sanitate, ad quam tendit. Quodammodo species est. quodammodo, incomplete, imperfecte, & non remanens. nam priuatio hoc in loco, forma substantialis est quæ deperditur. quæ quidem forma est, sed tum cum deperditur, imperfecta. Et ergo huiusmodi forma etiam quodammodo natura est, scilicet natura incompleta, per accidens, & non remanens mutatione completa. forma vero quæ acquiritur, natura est simpliciter, per se, & post mutationẽ perfecta atq; superstes.

¶ Secundi capitis annotatiunculę.

¶ Mathematicus, qui quadriuium cõsecutus est. ¶ Quadriuium, Musica, Arithmetica, Geometria, Astronomia. ¶ Lõgitudines, plana, solida, lineę, superficies, corpora. ¶ Magnitudines, figuras, & similia cogitatione & intellectu a re naturali, materia & motu, abstrahere, est ea, rem naturalem, materiam & motum nõ considerando, considerare: curamque an rei sint naturalis, an sint in subiecta materia, an cum motu sint nec ne, relinquere. ¶ Abstrahere, abiungere, separare. ¶ Architectonica, ars principalis.

Secundum caput continet duas conuenientias, tres differentias, vnã quęstionem, vnam conclusionem, & quinq; rationes ad illam. ¶ Duæ conuenientię. ¶ Primo cõueniunt Physicus & Mathematicus: quia vterq; 9
puncta, longitudines, plana & solida cõsiderant. ¶ Secundo conueniunt Physicus & Mathematicus, vt Astrologus, qui propius ad physicam accedere videtur: quia Astrologus de iis quę mouentur cõsiderat, & de magnitudine & figura:
vt quod terra, celum, sol, mũdus, sphęrica sint: quæ cõsiderat & Physicus. ¶ Tres 10
differentię. Differũt primo, quia Physicus & Mathematicus hęc eodem modo nõ cõsiderant. Nam physicus magnitudines & figuras considerat vt termini sunt rei naturalis, et coniuncta materię, et intentio eius est omnia ad motum referre. Mathematicus autem ea a re naturali, materia et motu, cogitatione et intellectu abstrahit. Neque idcirco arbitrandum est abstrahentium esse mendacium. Nam quanuis magnitudines et figurę et cætera accidentia a materia et subiecta substantia re ipsa separari non possint, cogitatione tamen et intellectu possunt. Et hæc latuerunt Platonem ideas introducentem: quas non modo cogitatione et intellectu, sed re ipsa a materia seiungebat. faciebat enim Physica magis Mathematicis abstracta: cum ea minus abstracta sint. ¶ Secundo, Quia Physicus et Mathematicus non eodem modo diffiniunt. Nam Physicus diffinit sumendo nomina materiam formam et motum importantia: vt os, quod materiam et formam ossis habeat, et caro, et homo: et vt diffinitur simitas cum dicitur, est nasi cauitas. Nam nasi, eius materiam: cauitas vero, eius formam explicat. Sed Mathematicus cũ diffinit par, impar, lineam, figuram, curuum, rectum, et reliqua huiusmodi quę considerat,

non sumit nomina materiam & motum importantia. Abstrahit enim ab ijs illa
cogitatione & intellectu. ¶ Tertio, quia Physicus & Mathematicus, vt Musicus,
Perspectiuus, & Astrologus, qui ꝓptus ad physicam accedere videntur, nō eodem
modo demonstrant, quia Musicus, Perspectiuus & Astronomus demōstrationes
ab Arithmetica & Geometria accipiunt, Physicus vero non, sed a materia, motu,
& ijs quę rem naturalem cōsequuntur. Nō tamen omnino eodem modo Musica,
Perspectiua & Astronomia, vt Arithmetica & Geometria demōstrant. Nam
Geometria de linea vt Mathematica est demonstrat, Perspectiua vero de linea
Mathematica nō vt Mathematica (nam cogitatione atq; intellectu a motu eam
11 nō separat) sed vt Physica (mutuatur enim a Physica motū) ex Geometria demō
strat. ¶ Quęstio. Quoniā cōsideratio Physica est vt de simo, & natura de duobus
12 dicitur, vt de materia, & de forma: an vtriusq; sit physica cōsideratio? ¶ Conclu-
sio. Vtriusq; naturę, & materię & formę, est physica cōsideratio. ¶ Prima ratio.
Si ad antiquos respicias, vt Democritū & Empedoclem, inuenies eos de materia
amplissimā fecisse determinationem. hic em̄ de quatuor elementis, ille vero de ato
mis, & de forma in parte determinauit: vt Democritus de figuris, & Empedocles
de lite & amicitia. ¶ Secunda. Ars, naturę imitatrix est & ęmula. Ars autem ma-
teriā & formam ad aliquem vsq; finem considerat: vt medicus choleram, & phleg
ma, & ceteros humores, in quorum cōtemperamēto, & suarum qualitatū ꝓportio
ne cōsistit sanitas. Et ędificator ligna & lateres (quę sunt materia domus) & do-
mus formam cōsiderat. Igitur est Physici vtranq; naturam cōsiderare. ¶ Tertia.
Eiusdē scientię est finem & media in finem ordinata cōsiderare. Forma autē, quæ
vt dictum est, est maxime natura, materię finis est. Nā cum cōtinue mota sit, for
mam (vt id gratia cuius mouebatur) assecuta quiescit. Igitur cuius est considerare
formā, eiusdem est & considerare materiam. Est enim forma vltimū quoddam, &
id gratia cuius est materia. Quapropter ridicule poeta mortem, quia vltimum sit,
finem: & gratia cuius orti sumus, appellat. Solet enim nō omne vltimum esse fi-
nis, sed quod vltimum est, & pręstantissimum. ¶ Quarta. Artium factiuarū quę
dam suam materiam simpliciter facit: vt ars laterum factiua. Alia disponit: vt quę
dolando, aut partes distrahendo formam inducit. Alia rebus factis vtitur (nos em̄
quodammodo sumus omnium finis. sed finis, vt in morali philosophia dictū est,
duplex est) quę & architectonica quodammodo est. nam est materię cognoscitiua,
& alij pręceptiua. Cognoscit enim gubernator qualis formę temo esse debeat, et
pręcipit alij, vt architecto, q̄ formā temonis habet inducere: vt q̄ quo ligno et qua
si temo formandus sit, cognoscit. Igitur Physicus materiam et formā habet consi
derare. Vt enim factiuę ad operandum se habent, ita speculatiuę ad cognoscendū
se habere videntur. ¶ Quinta. Materia ad aliquid refertur, vt ad formā. Est enim
materia, alicuius formę materia. Igitur eiusdem est materiam et formā considera
re. Qui enim eorum quę ad inuicem referuntur, vnum considerat, cōsiderabit et al
terum. ¶ Et si quęratur, Vsquequo Physicus rerum formas cōsiderat? Quousq;
materię cōiunctę generant, corrumpunt, augmentant, minuunt. Ex materia enim
homo et Sol hominem generant. Quę vero separatę, et a materia seiunctę for-
mę sint, et quomodo, non Physici, sed Philosophię primę consideratio est.

SEcundi cap. scholia. x. Vt termini sunt rei naturalis, vt sunt formæ accidentariæ rei naturali inexistentes, eamq; definientes, claudentes, atq; determinantes. Considerat enim physicus magnitudines vt coniunctas materię & motui, nō modo re ipsa, sed & ratione, cum secundum dimensionem ostendat fieri motus naturales, augmētationem, diminutionem, rarefactionem, condensationem. At cū mathematicus dicitur abstrahere magnitudines a materia & motu, id de pręcipua mathematicę parte magnitudinem pertractante intelligendum est, vtpote de geometria, cui cęterę mathematicę partes, quę cir

ca magnitudinem versantur, subiacent atque subijciuntur. Nam astronomia magnitudinem non vsquequaque a materia & motu ratione subtrahit, cum cōsideret eam quatenus cęlo adest, motuique circulari coniuncta. x. Nam physicus diffinit sumendo nomina. Non vult Aristoteles in vnaquaque diffinitione physica poni debere nomina importantia materiam, formam, & motum, sed in vna quidem vnum nomen, & in altera alterum, vt natura principium & causa est mouendi & quiescendi. materia est natura transmutationum susceptiua, forma vero effectiua. res autem naturalis est substantia ex naturis constans. Neque id contendit Aristoteles in omnibus diffinitionibus physicis fieri debere, sed in plerisque. Est enim nōnullas diffinitiones inuenire in quibus nullum talium nominum ponitur, sed in eis tamen quippiam comperitur quod ad motum quoquo modo referatur, quales sunt diffinitiones continui, contingui, consequentium, vacui, & infiniti, quorum determinationem omnem ad motum refert. Sed mathematicus cum diffinit par, impar. In nonnullis mathematicis diffinitionibus videntur poni vocabula motum importantia, vt cum dicitur centrum esse in circuli medio constitutum punctum, a quo omnes lineæ ad circumferentiam eductę sunt æquales, & cum dicuntur lineæ parallelæ atque æquidistantes, quæ in eadē superficie constitutę, & in vtranuis partem protractæ, nunquam concurrunt. Verum hæc nomina eductæ, protractæ, & cętera id genus, quę passim in his diffinitionibus reperiuntur, non motum designant, sed descriptionem, delineationemque mathematicam, quę etsi aliquid habere videatur motui cognatum & affine, minime tamē motus est. Non possunt autem deformationes figurarum & protractiones linearum commodius explicari quam hisce nominibus, quorum tamen Mathematica ratio a motu est perquam aliena. Non tamen omnino eodem modo musica, perspectiua, & astronomia. Tres disciplinę, musica, perspectiua, & astronomia, dicuntur a plerisque medię inter physicam & mathematicam, non quidem per abnegationem aut participationem, & quia neque physicę sint, neque mathematicę, aut quia partim Physicę sint, & partim mathematicę. Sunt enim multipliciter mathematicę, & mathematicis disciplinis subordinatę. Musica quidē Arithmeticę, perspectiua vero & astronomia Geometrię. Sed medię dicuntur per abstractionē, quod minus abstrahant quam Geometria & Arithmetica, & magis quam Physica. Nempe non omnino a materia & motu abstrahunt, sed motus particulam a Physica pręcario accipiunt. Musica quidem alterationem quæ secundum auditum est, perspectiua eam quę secundum visum, & Astronomia lationem circularem cęlestibus corporibus addictam. Minus igitur abstrahunt, quam eæ quibus subordinantur. Cęterum non ad quamuis motus speciem ea quę determinant, referunt, neque cuiuis materię addicta considerant, vt physicus & motum omnem & quarumlibet rerum naturalium materiam contemplatur, sed earum vnaquæque vnicam motus speciem, & peculiari materię accommodatam speculatur. Itaque magis abstrahunt quam Physica. Et cum non demonstrent ex principijs Physicę, neque ea quę considerant, ad rem naturalem referant, ipsę nullo pacto Physicę dicendę sunt, neque ad physicam reducendę, quanuis aliquantam cum ea habeant conuenientiam. xij. Et ridicule poeta mortem, quia vltimum sit. Finis interdum terminus est durationis, & vltimum, quo modo mortem licet finem vocare. Nam, vt inquit Horatius, Mors vltima linea rerum est. Interdum vero id gratia cuius alia fiunt, vt finis medicationis & exercitationis, sanitas. Quo modo minime licet mortem finem generationis humanę appellare. Non enim orti sumus vt moriamur, sed vt naturę functiones exequamur in corpore, & animæ perfectionem assequamur. Et Homerus vocans mortem finem humanum, ironice locutus est, volens illius innuere oppositum, & quod non omne vltimum secundum successionem, finis cēseri debet, sed id vltimum quod antecedentibus præstantius est, & quod sit etiā vltimum ordinationis. Atqui planum est interitum non esse præstantiorem ortu, aut vitæ functione.

Nos enim quodammodo sumus omnium finis. Nos homines omnium artificialium quodāmodo sumus finis, quod omnia arte facta ad vsum ordinentur & accommodentur humanum. Nec artificialium modo, verum etiam omnium rerum naturalium & sensibilium sumus finis, neque ipsi vlterius finem habemus substantialem gratia cuius ordinemur in hoc mundo, vt primus qui Physicam introductionem fronti pręfixam declarat dialogus dilucide ostendit. Verum finis est duplex, vt in Ethicis ostensum est, scilicet pręcipuus & vltimatus, qui vlterius ad alterū non ordinatur, & minus pręcipuus, siue non vltimatus, qui subinde ad aliud ordinatur atque refertur. Qualis formæ temo esse debeat. Temo lignum est oblongum in anteriori carpenti parte p[ro]minens, cui iugum alligatur, vt Ouidius. Prono temone profundum Respicit.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Modi causarum, genera causarum. ¶ Ratio, diffinitio. ¶ Vltima causa est, qua habita, nulla vlterior relinquitur quęrenda. ¶ Vniuersales causę sunt, quas vniuersalibus nominibus exprimimus. ¶ Particulares, quas particularibus. ¶ Ita et vniuersales effectus, quos vniuersalibus nominibus exprimimus: et particulares, quos particularibus.

TErtium caput continet quinq; concluſiones, quatuor modos cauſarum poſt
primam, tres diuiſiões poſt quintam, vnam differentiam. et duo documē-
13 ta. ¶Prima concluſio, Determinandum eſt de cauſis. ¶Nam hæc diſci-
plina, ſciendi gratia inſtituta eſt. Scire autem maxime arbitramur vnumquodque
cum cauſam primam propter quam res eſt, cognoſcimus. Determinandę ſunt igi-
tur cauſæ rerum naturalium, generationis, corruptionis, et cęterarum phyſicarum
14 mutationum, vt eas cognoſcamus. ¶Quatuor modi cauſarum. Primo modo cau-
ſa eſt, ex qua fit aliquid cum inſit: et materia dicitur, vt æs materia eſt ſtatuę, et ar-
gentum materia phialæ, et metallum, et horum genera. ¶Secundo. Cauſa eſt for-
ma aut ratio (vt ipſius diapaſon, qui ex dupla proportione, vt duorum ad vnum,
naſcitur concentus) et rationis partes. ¶Tertio eſt a qua aliquid fit: et dicitur effi-
ciens: vt principium a quo motus et quietis, et qui dat conſilium, et pater filij, et
faciens facti, et tranſmutans tranſmutati, cauſæ ſunt efficientes. ¶Quarto eſt
gratia cuius aliquid fit, et dicitur finis: vt ambulationis finis eſt ſanitas. Cum
enim quærimus, gratia cuius quis ambulat, reſpondemus, vt ſanetur: arbitrantes
ambulationis finem reddere. Eſt enim ſanitas, finis non modo ambulationis, ſed
et maciei, purgationis, et potionis, his indigentibus (quæ media ordinata in finem
dicuntur) et omnium inſtrumentorum quæ inſtaurandæ ſanitatis gratia ſunt,
15 ¶Secunda concluſio. Vnius eiuſdemque plures cauſas per ſe eſſe cōtingit. ¶Nam
æreæ ſtatuæ æs cauſa eſt per ſe pariter et ſtatuæ factor. nō tñ eodem modo. Nā
16 æs per ſe cauſa eſt vt materia: ſtatuæ vero factor ꝑ ſe cauſa eſt vt efficiens. ¶Ter-
tia. Poſſunt et cauſæ ſibi inuicem eſſe cauſæ. ¶Nam ambulatio cauſa eſt ſanita-
tis, et ſanitas cauſa ambulationis, non tamen eodem modo. Nam ambulatio ſani-
tatis cauſa eſt vt efficiens, ſanitas vero ambulationis vt finis. Efficit enim ambu-
17 latio ſanitatem, & ſanitatis gratia ipſa plerūque ambulatio eſt. ¶Quarta. Inter-
dum eadem cauſa, contrariorum eſt effectuum. ¶Nam idem aliquando præſens
cauſa eſt vnius, abſens vero alterius. Gubernator enim ſua præſentia cauſa eſt ſa-
18 lutis nauis: qui idem abſens cauſa eſt periclitatiōis. ¶Quinta. Omnes cauſę in di-
ctos quatuor coincidunt modos. ¶Hæc in ſingulis ſcientijs videre prōptum eſt.
literę enim dictionū, dictiones orationum, ſuppoſitiones argumentationū, mate-
ria factibilium, partes totius, elementa, ignis, aer, aqua, terra, mixtorū ſub materia
cōprehenduntur. Cōpoſitio, definitio, forma, ſub forma, genitale ſemen, Medicus,
cōſilium dans, faciens & tranſmutans, ſub efficiente. Bonum, aut quod videtur bo-
num (nihil enim hic differt eſſe bonum, & videri bonum) ſub fine. Manifeſtū eſt
19 igitur omnes cauſas in dictos quatuor coincidere modos. ¶Prima diuiſio. Cauſa-
rum quædā eſt propinquior, & quædā remotior: vt ſanitatis cauſa propinquior eſt
medicus, remotior artifex. Et ipſius diapaſon cauſa propinquior duplū, remotior
20 numerus. ¶Secunda. Cauſarū quædā eſt per ſe, & quædam per accidens. Statuæ
enim cauſa per ſe eſt ſtatuæ factor, per accidens vero Polycletus, homo, animal,
album, muſicum. Accidit enim Polycletum. & hominē, & animal, & albū, & mu-
ſicum, habitū habere quo efficiat ſtatuam. Et harum cauſarum quædā eſt propin-
21 quior, & quædā remotior. ¶Tertia. Cauſarū quædā ſunt actu, aliæ vero potētia,
vt ædificans ædificationis cauſa eſt actu, ædificator vero cauſa potētia. ¶Et has
cauſas quandoq; cōplexe, & quandoq; incōplexe exprimimus. Complexe, vt Poly-
cletus ſtatuæ factor, ſtatuæ cauſa eſt. Incomplexe, vt Polycletus eſt cauſa ſtatuæ.
Prędicta quoq; cauſarū mēbra de ſe inuicē hoc ordine formāt: vt an cauſa particu-
laris, an vniuerſalis, ꝑ ſe ſit, an ꝑ accidēs, actu, an potētia, cōplexe, an incōplexe ex-
22 preſſa. De effectibus etiā eodē modo dicēdū eſt. ¶Differētia. ¶Differunt cauſæ
actu, & potētia. Nā cauſę actu ſimul ſūt cū ſuis effectibꝰ, et ſimul cū illis eſſe deſi-
nunt: vt hic medicās eſt ſimul cū eo cui medela adhibet: et hic ædificans eſt ſimul

cum eo quod ędificatur. Cum autem non amplius fuerit is cui medetur, neque hic medicans erit. & cum non fuerit quod ędificatur, neque hic ædificans. Causæ vero potentia nõ simul cum effectibus sunt, neque cum ipsis esse desinunt: vt ędificatorem non simul cum domo esse oportet, neque eundem desinente domo desinere.

¶ Primum documentum. Quærenda est in singulis causarum generibus vltima causa: vt, cur hic ædificat? quia ædificator est. cur ædificator? quia ædificandi habitum habet. Hæc autẽ vltima causa est, vltra quam nulla vlterior superest quærenda. 23

¶ Secundum. Assignandæ sunt vniuersalium effectuum vniuersales causæ. & particularium particulares, & actualium actuales, & potentialium potentiales: vt statuæ assignanda est causa statuæ factor, & huius statuæ hic statuæ factor, & statuæ factionis statuam faciens, & statuæ potestate, statuæ factor. 24

Tertij capitis scholia. xiiij. Primo modo causa est, ex qua fit aliquid, scilicet totum aut naturale aut artificiale, aut quiduis aliud, cum materia illi alicui insit. Sunt enim hę causarum definitiones non modo physicis verum etiam & quarũlibet disciplinarum & rerum causis communes atque accommodabiles. Et metallum, & eorum genera. Eorum, æris & argenti, genera, vt minerale, res naturalis, substantia. sunt etiam materiæ ipsius statuę & phialę vniuersaliores quidem, & rationibus communioribus designatæ. Non enim generis nomen hic dicibilia, sed vniuersaliorum causarum rationes notat. Commutans commutati causæ sunt efficientes. Commutans est vnum pro altero dans, & vicissim accipiens, vt qui dat panem, & accipit pecuniam, aut qui dat pecuniam, & accipit domum. Commutatum autem, quod in humanis cõmercijs ab vno in alterius possessionẽ transfertur, quodque pro altero aut datur aut recipitur, vt panis, domus. xvi. Quædam est propinquior, & quædam remotior. Propinquior, quæ nomine particulariori designatur. Remotior, quæ communiori, vt medicus rationem habet specialiorem quam artifex, & ergo sanitatis hic causa remotior est, ille vero propinquior. Cæterarum diuisionum partes in introductione physica definitæ sunt, & dialogo illam declarante apertius explicatæ. xxi. Et dicta causarum membra de se inuicem formantur. Quatuor diuisionum hic positarum octo sunt membra, causa vniuersalis, particularis, per se, per accidẽs, actu, potentia, complexe expressa, incomplexe expressa, quæ de se inuicem formantur ea ratione, quod de aliquo præcedentium membrorum quæruntur omnia subsequentia, vt discernantur quænam illi assignato conueniunt, & quæ non, vt data causa aliqua vniuersali (qualis est artifex ad domum) percontamur de ea an causa sit per se, an per accidens, an actu, an potentia, an complexe an incomplexe expressa. Deinde data causa particulari (qualis est ædificator ad domum) singula posteriorum membrorum de ipsa sciscitamur, vt an causa sit per se, an per accidens, & ita deinceps, Postea assiassignata causa per se, vt statuario ad statuam, interrogamus an sit actu, an potentia, an complexe an incomplexe expressa. Et similiter de data causa per accidens. Demum vbi proposita fuerit causa aut actu aut potentia, percontamur an complexe expressa fuerit, an incomplexe, & cum denique absoluto membrorum oĩm ordine, quiescimus & absistimus ab interrogatione. xxiiij. Et simul cum illis esse desinunt. Non quidem secundum rem. nam cessante ædificatione, non oportet idipsum quod ædificans est, secundum substantiam interire, sed secũdum rationem, quæ potissimum hic attendenda est. Nempe cum desinit ædificatio, amplius ipse artifex non denominatur ædificans, neque ædificantis nomen sortitur aut rationem. Et hoc pacto causæ actu etiã cum suis effectibus simul incipiunt, secundum rationẽ scilicet, & nuncupationem. Quocirca hę causæ cum suis effectibus secundum subsistendi consequentiã remeant atque recurrunt, vt si ædificans est, ędificatio est, & si ædificatio est, ædificans est. Et hæc reciprocatio non minus valet negatiue. Causę autem potentia non simul sunt cum suis effectibus, vt ędificator non simul est cum domo, aut si simul sunt, id accidit, neque ad rationẽ causæ potentia attinet quicquam, vt si ędificator simul sit cum domo, aut simul cum ea esse desinat, id accidentarium est rationi causæ. Nã vbi non simul esset ędificator cum domo, aut non simul cũ ea desineret, nõ minus sane diceretur causa potentia, quam tunc quãdo simul esset aut desineret. Et eam ob rem in huiusmodi causis ab esse causę ad esse effectus, aut e diuerso argumẽtãdo procedere nõ possumus, sed solũ ad posse esse.

¶ Quarti capitis annotatiunculę.

¶ Causa indeterminata, est causa quæ in aliquem effectum non ordinatur.

Vartum caput continet vnam conclusionem, tres opiniones cum solutionibus duarum rationum primæ, & improbatione secundæ. ¶ Conclusio. Casus & fortunæ, physica determinatio est. ¶ Nam casus & fortuna causæ sunt a quibus multa fieri dicuntur. Causarum autem talium physica determinatio est: igitũ & casus & fortunæ. 25

¶ Prima opinio est dicentiũ nihil fieri a casu & fortuna. ¶ Primo, qa oim effectuũ videm⁹ causam determinatã 26

esse: vt si quis it ad forum, & inuenit debitorem, quem inuenire non intendebat:
ipsius rei causa determinata est debitoris veniendi ad forum voluntas, pariter et
repertoris ad forum veniendi voluntas. Non igitur fit aliquid a casu aut fortuna.
Nam casus et fortuna, causę essent indeterminatę. ¶ Secundo. Antiqui rerum
naturalium causas perquirentes, et casus et fortunę omnino non meminerunt, ni-
hil igitur sunt casus et fortuna. vnde nihil a casu et fortuna fieri cōtiget. ¶ Solutio.
Multa fiunt a casu et fortuna: et licet illas causas in effectus determinatos refer-
re possimus, vt voluntas eundi in forum, causa determinata est emendi aut nego-
tiandi, non tamen causa est determinata inuentionis reperti. Quod autem anti-
qui casus & fortunę non meminerint, hoc quod arguit authoritatem, verum eo-
rum potius insufficientem determinationem. quod & falsum est. Nam etsi Empe
docles casum & fortunam non ponat esse litem, amicitiam, ignem, aerem, aquam,
terram, dicit tamen in mundi origine ignem, aerem, aquam, terram, in loca in qui-
bus sunt, casu incidisse, & aliter sępius excurrisse, & multas animalium partes a
17 casu & fortuna factas fuisse. ¶ Secunda opinio est dicentium omnia a casu & for-
tuna fieri, & fortunam voluere cœlum, & eo motu omnium rerum trahere ordi-
nem. Sed hęc inconuenienter dicunt. ¶ Primo, quia videmus animalia & plan-
tas a determinata causa procedere: vt hoiem ex homine, & ex semine oleę oleam,
& vnamquāq; reliquarum plantarum ex suo determinato semine, & nō esse a for-
tuna. Minus igitur erit et coelum, et eius motus, et diuiniora illa superiora corpora
(quę semper eodem tenore constantissime perseuerant) a fortuna. ¶ Secūdo, quia
in inferioribus pleraque a fortuna fieri comploramus: in coelo vero nunquā quic-
quam aut casu aut fortuna fieri conspicimus, sed certo tenore, immutabili ordine,
constantissime omnia illic perseuerare videntur. Male igitur fortunę sedem cœ-
lum posuerunt, cum plura deberent percipi in cœlo fieri a fortuna, quam fiant in
18 his inferioribus: quare potius fortunam in inferioribus locare debuissent. ¶ Ter-
tia opinio est dicentium fortunam esse quid diuinum et fœlicissimū, supra huma-
nam mentem, et cuius humanus intellectus non sit capax: quam plurimi mortaliū
vt numen coluerunt. ¶ Hanc opinionem hoc in loco non reprobat Aristoteles.

QVArti cap. scholia. xxvi. Omnium effectuum videmus causam determinatam esse. Id assertoribus primę opinionis tribuendum est, omnium effectuum causas determinatas esse quidem in aliquos effectus, quorum scilicet sunt causæ per se, & non casus aut fortuna, vt fossio agri determinata est in sationem, aut arboris plantationem, & illius per se causa est. Negandum tamen est omnium effectuum causas determinatas esse in quoscunque effectus quorum sunt causæ siue per se siue per accidens. Non sunt enim causæ determinatę in eos effectus quorū sunt causæ per accidens, vt agri fossio minime determinata est in thesauri inopinatam inuentionem. Et hoc modo casus & fortuna sunt causę indeterminatæ in eos effectus quorum sunt casus & fortuna. ad quos solos referri debent, licet eędem numero causæ determinatæ sint in alios effectus, ad quos neque casus dicuntur neque fortuna. Verum qui casum & fortunam ad effectus per se confert, non minus indignam rem facit, quam si patrem referat ad seruum, aut filium ad dominum. In calce enim pręcedentis cap. Aristotelis documentum est, causas omnes ad suos peculiaresque effectus esse referendas, vt causam per se ad suum effectum per se, & causam per accidens ad suum effectum per accidens. Neque incommodum putandum est eandem numero causam ad diuersos effectus collatam, & determinatam esse, & indeterminatam, vt neque eundem ad diuersos patrem esse & dominum, aut filium & seruum. xxvij. Pleraque a fortuna fieri comploramus, id est, comploratum perspectumque & cognitum habemus. xxviij. Quamplurimi mortalium vt numen coluerunt. Vt Romani, qui ædem Fortunæ extructam habuisse leguntur, eique aras & sacra instituisse. Ignari enim diuinę prouidentiæ omnia sapientissime moderantis, putabant eius deæ quam Fortunam vocabant numine aut prosperitatem mortalibus concedi, aut aduersitatem, rerumque alternationes & vicissitudines ab ea pendere. Verum Iuuenalis inopinatos nobis euentus & insperata interdum mala potissimum cōtingere causatur ob nostram improuidentiam, quod non recto consilio vitam dirigamus, aut agamus opera, sed pręcipiti & inconsulto animo. Hinc si quod numen habet fortuna, id solum ab imprudētia nostra, & temeritate vendicari inquit enim de ea. Iuuenalis.

Nullum numen habet, si sit prudentia, sed te
Nos facimus Fortuna deam, cœloque locamus.

¶Quinti capitis annotatiunculę.

¶Secundū propositū,secundum electionem,consulto. ¶Ea quę fiunt a casu,aut
a fortuna:effectus casuales,aut fortuiti. ¶Offendit,iuenit. ¶Infinita,nūero ide-
terminata. ¶Sicut boni cōsecutio,ita & mali fuga,bona dicit̃: & sicut incommodi
assecutio,mala:ita boni habiti ꝑditio, aut quasi ad manū p̄sentis frustratio, mala.

Vintū caput cōtinet quinq; diuisiones,duas definitiōes,& tres cōclusiōes
post quartā,vnū corollariū ad secūdā diffinitionē,vnū ad primā conclu-
sionem,& vnum ad secundam. ¶Prima diuisio. Eorum quę fiunt,quę- 29
dam semper consimiliter fiunt,alia frequenter, alia vero raro,quę scili-
cet neque semper neque frequenter fiunt. In ijs quę semper consimiliter fiunt, nul
lus fortunā locat:neque in ijs quę frequenter. Aiunt enim quę a fortuna eueniunt,
raro contingere esse omnia: & hinc quę raro eueniant omnia dicere solent a fortu-
na. Et ipsi, vt & nos, fortunam esse aliquid a quo pleraque fieri cognoscimus,sup-
ponunt. ¶Secūda diuisio. Eorum quę fiunt, quędam fiunt propter quippiam,alia 30
vero non. Hęc enim sunt propter quippiam,quęcunque a natura,intellectu,aut vo
luntate facta,vt prosequantur,fugianturve,digna sunt. ¶Tertia. Eorū quę fiunt, 31
quędam fiunt ab agente secundū propositum,quędam vero non. ¶Quarta. Cau- 32
sarum quędam est per se,vt domus causa per se ars ędificatiua. Alia vero per acci-
dens,vt album & musicum. Et causam per accidens oportet esse fortunam. Nam
causa ꝑ se,finita & determinata est: ꝑ accidēs vero, incerta & indeterminata. For-
tuna autē,causa est incerta & indeterminata:& vni ifinita accidere possunt. ¶Pri- 33
ma definitio. Hęc fiunt a casu aut fortuna,quę raro & ꝑ accidēs fiunt,& quę pro-
pter aliquid sunt. Et quādo a casu,& quādo a fortuna, horum differētia postea de-
terminabitur. vt, venit quis in villā,non quidē vt debitorem inueniat: debitorē of-
fendit:debitam pecuniam reportat. reportatio huiusmodi pecunię,a casu aut for-
tuna fit. Nam taliter raro euenit,& per accidēs. nō enim reportandi gratia in villā
ierat.& hoc est eorū quę propter quippiam fiunt. Si enim frequenter fieri huius-
modi reportatio,aut reportādi intētiōe locum adijsset:hęc neq; a casu neq; a fortu-
na facta fuisset. ¶Secūda definitio. Fortuna est causa per accidens secūdū proposi 34
tum,extra semꝑ & frequēter,& eorū quę ꝓpter quippiā fiunt. ¶Corollarium. 35
Quapropter circa idē & itellect⁹ & fortuna sūt. Nā ꝓpositū sine itellectu nō est.
¶Prima cōclusio. Infinitę causę esse possunt a quibus qđ fit a fortuna,fiat. Nā in- 36
finita sunt quę ad idē accidere possunt. pecunię eñ reportatio accidere potest aut
quia quis amici vidēdi gratia aliquē locū adeat,aut quia ꝓsequat̃ fugiētē,aut fugiat
ꝓsequētē,aut quia spectacula videre desideret:& sic de inumeris alijs. ¶Corolla- 37
riū. Vnde merito fortuna ifiniti esse videtur,& homini imanifesta. Nā ifinitis ex
causis accidere potest,q̄ ad rei quę a fortuna fit,nō ordinātur exitū. ¶Secūda cō- 38
clusio. Quodāmodo recte videt̃ nihil a fortuna fieri, et quodāmodo a fortuna ali-
quid fieri etiā recte videt̃. Nā ꝑ se nihil fit a fortuna. Si enim solū essent causę ꝑ
se,(vt domificator ꝑ se causa est dom⁹) nihil fieret a fortuna. Atvero ꝑ accidēs re-
cte videt̃ aliq̄d a fortuna fieri. Causas aūt ꝑ accidēs dictū est numero esse ifinitas.
¶Corollariū. Quapropter quodāmodo recte dici videt̃ fortunā carere ratiōe. Nā 39
ratio,solū eorū est quę semꝑ aut frequēter fiūt, fortuna aūt nō horū est,sed eorū
quę raro. ¶Tertia cōclusio. Fortunarū altera causa est per accidēs ꝓpinquior , al- 40
te a vero remotior. Nam sicut aliarū causarū efficientium alia est propinquior,vt
Polycletus statuę,et alia remotior,vt homo:ita et fortunarū esse videt̃. sunt enim
efficiētes causę vt cū ęgroto sanitatis causę sint,tonsio,ventus,et ęstus,et nihil ho-
rum sanitatis gratia suscipit:propinquior causa,ęstus,et deinde ventus,et remotior
est tonsio. Quia tamen infinitę huiusmodi per accidens causę esse possunt,si assi-
gnandę sunt quę propinquiores,et quę remotiores : statuendę aliquot et figendæ

41 sunt. alioqui quæ sunt priores, et quæ remotiores, assignare non possis. ¶ Quinta diuisio. Fortunarũ quædam est bona, qua bonũ aliquod contingit. Alia vero mala, qua aliquod contingit incõmodũ. Quę quidem fortuna si circa bona excellentem magnitudinem habentia contigerit, prosperitas, et fors fortuna dicitur, si vero circa excellentia mala, infortunium. vnde fit vt qui prope est vt magnũ aliquod bonum malumve accipiat, bene fortunatus sit aut infortunatus. iam em̃ mens illud se tenere arbitratur. Nam id quod prope est, quasi nihil distare videtur. Est aũt fors fortuna, & infortunium, inconstans, & incertũ. nam omnis fortuna, inconstans & incerta est, vt quæ nunquã semper & frequenter, sed raro et inopinate contingat.

Vinti cap. scholia. xxix. Et hinc quę raro eueniant om̃ia. Id nõ recte asserũt. Raro em̃ contingit cometes, aut draco ignitus, & nonnullę tales impressiones ignitę. Raro etiã contingit in his occiduis regionibus terrę successio ac tremor. Nullum tamen eorũ cum euenit, accidit a fortuna, sed causam habet determinatã, & ad huiusmodi effectum natura ordinatã. Et sane fieri a fortuna, minus est. raro aũt cõtingere, in pluta se fundit, atq; cõmunius est. xxx. Hęc em̃ sunt propter hoc. Sane propter hoc fieri dicũtur, quę si pręcognoscerent, digna quidẽ viderentur experi aut refugi, vt quę tanti sunt momenti, quod cognita quis libẽs amplecteretur, aut deprecaretur, qualis est ex fossione thesauri inopinata inuentio. Nam si quis pręsciuisset ibidem abstrusum esse thesaurum, dignũ vtiq; fuisset illud prosequi. sic subitaria repentinaq; ex lapsu mors. Illa vero non sunt propter hoc, quę non sunt tanti ponderis & mom̃eti, quę cognita digna sunt prosequi aut refugi, vt offensio inopinata pedis ad calculũ, casus capilli ex capite. xxxiij. Hęc fiunt a casu aut fortuna, quę raro & per accidens fiunt Quãuis hic vtrũq; nomẽ & casus & fortunę sub disiunctione ponatur, hęc tamen nõ est vtrorũq; effectuũ & casualiũ & fortuitorũ diffinitio, sed solũ casualium. Quęcunq; em̃ raro & per accidens fiũt, & quę sunt propter hoc, sunt a casu. & quęcũq; sunt a casu, & raro fiunt, & per accidẽs, & sunt propter hoc. At nõ sic remeat data diffinitio cũ ijs quę sunt a fortuna. Nã effectis casualibus quæ fiunt ab inanimatis, aut animalibus rationis expertibus, cõuenit data diffinitio, & tamẽ nõ fiunt a fortuna. Nempe quẽadmodũ fortuna debet esse agens secundũ propositũ, ita ea quę fiunt a fortuna, debent fieri ab agente secundũ propositũ. Adiectũ tamen diffinito est, aut a fortuna, quę sicut omnis fortuna est casus, & nõ e diuerso, ita quęcũq; fiunt a fortuna, fiunt & a casu, nõ aũt econtra. quare quęcũq; fiunt a fortuna, fiunt raro & per accidens, & propter hoc sunt, nõ tamen remeat ac conuertitur. Itaq; diffiniũtur ea quę fiunt a casu, quęcũq; raro & per accidẽs fiunt, & quę sunt propter hoc, siue fiãt ab agẽte secundũ propositũ, siue nõ. Ea vero quę fiunt a fortuna, diffiniõtur esse ea ipsa quæ raro & per accidens fiunt, ab agẽte quidẽ secundũ propositũ, & quę propter hoc sunt.

xxxv. Circa idẽ intellectus & fortuna sunt. Non solũ circa idẽ specie sunt intellectus & fortuna sed & circa idem subiectũ numero. nã quęcũq; causa fortuna est, habet intellectũ. Nẽpe cũ propositũ sit ipsa volũtas, aut ordinatio volũtatis aliquid agendũ eligentis, quæ per intellectũ actiuũ cõsultatiuũq; fit (siquidẽ per intellectũ fit rationis inquisitio, & de re faciẽda cõsultatio. deinde a volũtate vnius partis quæ potior intellectui visa fuerit, electio, & postremũ operis executio) constat propositum sine intellectu nõ esse, neq; intellectũ sine proposito. Fortuna aũt non est sine proposito, cũ sit causa per accidens agentium secundũ propositũ. Igitur fortuna nõ est sine intellectu. Inuenitur igitur semper fortuna intellectui coniuncta, & circa idem subiectum versari atq; consistere.

xl. Vt cum ęgroto sanitatis causę sint. Siquis patiatur catarrhum vel pituitã, qui exosus nimiã capillorum multitudinẽ, grauemq; cęsariem, illã abradat, non intendẽs sanitatem, deinde nudato capite exponat se vento, & deinceps æstui, feruoriq; solis, non tamen intendens leuamẽ morbi, ventoque claudente poros, & æstu sistẽte distillantem humorẽ, sanus fiat, illius sanitatis per accidens cõparatę, æstus est causa propinquior, cum inter eã & effectum nullę interiaceãt causę, deinde secundoq; loco ventus concurrit ad eam curationẽ. nã calor cum vento vehementius desiccat. Postero vero tonsio (quę causa est æstu ventoque in hac serie remotior) cooperata est ad occidẽtariã illã sanationẽ. Tonsione em̃ capillorũ effectũ est vt ventus poros facilius clauserit. Omnes tamen illę causę sunt per accidens, cum nulla in huiusmodi effectum aut natura aut arte aut intẽtione ordinetur. xli. Fortunarum quędã est bona, qua bonũ aliquod cõtingit. Contingere bonũ
potest aut assecutione alicuius prosequendi, vt thesauri, aut persolutionis debiti. quo pacto bonã
sortitus est fortunã Phæreus ille Iason, de quo memorat Valerius, quod cum hostis eius ex insidijs eũ Pheræus
adortus gladio percussisset, vomicã eius (quę a nullo sanari poterat) ita rupit, vt ipsum graui illo Iason.
morbo liberauerit. Siquidẽ grande bonum illi percusso Iasoni euenit, gratia tamen illius nõ fuit Valerius.
percussio, quin potius gratia occisionis. Potest & bonum contingere euitatione impendentis mali, & iamiã instãtis, quo quidẽ pacto legitur Simonidi poetę bona fortuna obtigisse, cui (vt refert Simõides.
Valerius) apud Scopũ oppidũ in Thessalia cœnitanti nunciatũ est duos iuuenes pro foribus astare, Scopum.
rogantes magnopere vt ad eos cõtinuo prodiret. Vix eo limen egresso, triclinium in quo epulabatur decidit, & oppressi conuiuæ omnes eo solo exempto. Egressio illa non ad euadendam

ruinam ordinabatur,sed ad collocutionē quærentium ipsum.Eodem modo bifariā obtingere po
test mala fortuna,aut mali insperati perpessione,aut boni imminētis frustratione,vt promptū est
exempla desumere.Malum sinistrāq; fortunā perpessus est Carthaginensiū dux Amilcar,qui(vt
Amilcar. narrat Valerius)cū obsideret Syracusas,inter dormiendū exaudire vocē sibi visus est nunciantē
Syracusæ. futurum,vt proximo die in ea vrbe cœnaret. lętus igitur perinde ac diuinitus promissa victoria,
exercitum ad pugnā parauit,vbi captus,in vrbem vinctus perducitur, infortunatus quidē,& q
fraudatus fuerit sua spe quam de expugnatione vrbis conceperat,& quod præter spem captiuus
Adrastus in hostium potestatē venit.Haud dissimiliter infortunatus vtroque modo Adrastus , Atys filij
Arys. Crœsi pædagogus ac custos designatus,qui cum aprum venabulo transfigere parasset,& sua exci
Crœsus. dit spe,& Atym Crœsi filium suæ custodiæ in venatione creditū pręter opinionem interfecit.Ita
infortunati,qui adagijs equi Seiani & auri Tholosani occasionē locumq; dedere, & senex ille, qui
sententię illi quæ in omniū ore versatur,occasionē præbuisse creditur, multa cadūt inter callicem
supremaq; labra. Nonnunquā vero & mala fortuna & bona in eodē succedunt, & subinde compe
riuntur,vt in remige & nauta illo quem(vt author est Valerius)cum aquā e naui haurientem flu
ctus in mare abiecisset,latere altero repercussum cōtrarius fluctus in nauem retulit . Is sane infor-
tunatus primum,& paulo post fortunatus fuit.

❡Sexti capitis annotatiunculæ.

❡Actio,hominis secundum electionem operatio. ❡Actio,praxis. ❡Eupraxia,
bona hominis secundum electionem operatio . ❡Tripes , trium pedum sedes.
❡Priora,principaliora, ad suos effectus perfectiora . ❡Frustra,incassum, in va-
num,temere, *μάτην*. ❡Casus,per se vanum,temeritas, *αὐτόματον*.

Extum caput continet quinq; conclsiones, duas rationes,&
vnū corollariū ad secundā:duas rationes ad tertiam, & vnū
corollariū ad quintā . ❡Prima conclusio, Casus & fortuna
differunt. Nā casus de pluribus dicitur, fortuna vero de pau
cioribus. Quidquid enim fortuna fit , casu fit : non autem
omne quod casu fit,fit & fortuna. ❡Secunda.Fortuna solū 43
est eorum circa quæ est actio . ❡Primo , Quia fortuna est
eorum quæ voluntate & consilio reguntur : nam agentium
secundum propositum:hæc autem sunt circa quę versatur actio. ❡Secundo,Quia
fortunatos dicere solemus felices:& fors fortuna prope felicitatem esse videtur.Fe-
licitas autem solum est eorum circa quæ est actio,est enim bona secundum electio
nem operatio.signum est igitur & fortunam solum circa ea versari , circa quæ est
actio. ❡Corollarium. Vnde fit vt inanimata,beluæ,ac infantes nihil a fortuna fa- 44
ciant,neq; fortunata aut infortunata nisi secundum similitudinem dicantur . Nam
hæc omnia nihil consilio & electione agunt. Similitudine autem dicuntur & fortu
nata & infortunata,quemadmodum Protarchus lapides eos fortunatos dicebat, qui
aris extruendis aptantur,quia coluntur & venerantur. Infortunatos autem , qui illis
iunctissimi,humi strati pedibus conculcātur. Possunt & hęc a fortuna multa pati.
❡Tertia. Casus & inanimatis & animalibus rationis expertibus conuenire potest, 45
Primo,quia si tripes qui cecidit,aptus ad sedendū iaceat,id casu fit. Non eṁ vt apta
sedes fieret cecidit,sed vt in loco quiesceret. Et si equus furto sublatus,bibendi desi
derio fontē petat,& in manus domini incidat,a casu saluatus est. Casus igitur & in-
animatis & animalibus rationis expertibus conuenire potest. ❡Secundo. Fieri fru-
stra,est tam inanimatorū q̃ animatorū, & rationis expertiū , Fit enim aliquid fru-
stra,cum ad finem ordinatur, quē non consequitur:vt si quis cibi in fundum stoma
chi descēdēdi gratia ambulet,& cibus non descēdat:hæc ambulatio frustra fit,& va
na est. Si eṁ quis diceret se frustra balneū intrasse,quia sol nō defecit:ridendus es-
set. nō enim ideo se,vt sol deficeret,lauabat. Igitur signū est casum esse inanimato-
rum,& animatorū,& rationis expertiū. Videtur enim frustra & casus solū in hoc
differre,quia quod frustra fit,ad quē ordinatur nō consequitur effectum , casus autē
consequitur,sed nō ad quē ordinatur:vt si ceciderit lapis , & cadendo lædat præter-
euntem:id casu fit. non enim eius gratia ceciderat. ❡Quarta conclusio. Fortuna et
casus in genuus efficientis causæ reducuntur. Nam naturæ & voluntati accommo-

dantur: quę causę sunt efficientes: vt natura cecidit lapis, qui casu vulnerat prętere=
euntem: & voluntate fodiens Socrates, reperit thesaurum. Reducuntur igitur ca=
sus & fortuna in causas efficiētes: huiusmodi tamen causarum multitudo indeter
47 minata est. ¶ Quinta. Casus & fortuna causę posteriores sunt natura & volūtate.
Nam natura & voluntas causę sunt per se: casus vero & fortuna, per accidens. At
vero semper priora ea sunt quę per se sunt, iis quę per accidens dicuntur. Sunt igi=
tur natura & voluntas causę priores: casus vero & fortuna posteriores. ¶ Corol=
48 larium. Quare non conuenienter fortunam causam cæli assignauerunt. Nam cū
causa esset, esset per accidens. esset igitur causa cæli, natura & voluntate & simili=
bus posterior. quod statim per se absurdnm esse deprehenditur.

SExti cap. scholia. xliii. Fortuna solum est eorum circa quę est actio. Non quidem eorum effectorum circa quę tanquam obiecta sit actio, sed eorum efficiētium circa quæ vt effectiua sit actio. sensusque est, fortunam solum esse illorum efficientium, quibus conuenit actio, atque secundum electionem operatio, vtpote hominum, qui soli agūt secundum propositum. Fortunatos dicere solemus felices, nō quidem felicitate vera & morali, quę consistit in optima virtutis operatione, sed vulgari, quę censetur esse, cum prosperum quippiam ac lętum cuiquam obuenerit, aut rerum oppulentia suppeditatur. At quia huiusmodi corporea felicitas nonnihil commercii habet cum felicitate morali, idem sibi nomen asciscit. xliiii. Protarchus, author græcus. Possunt & hæc a fortuna multa pati. hæc scilicet inanimata, belue ac infantes possunt a fortuna multa pati, vt domus ab homine ignem vt se calefaciat struente, & incautius eum asseruante, sui exustionem equus a ducente ipsum ad fluuium aquatū, & incidente in voraginem, sui demersionem. infans qui fertur a nutrice, & in terram cadit, claudicationem, aut pedis detorsionem. xlv. Videntur enim casus & frustra solum in hoc differre. Differunt quidem casus & frustra ratione, quod pene oppositas & aduersas sortitæ rationes videantur, Nempe casus consequitur effectum quem non intendit, frustra vero non consequitur effectum quem intendit. hinc non potest idem respectu eiusdem esse casus, & frustra. nam consequeretur effectum, & eundem non consequeretur, & eum intenderet, & non intenderet. Veruntamen nihil prohibet idem re ipsa esse casum & frustra, collatione facta ad diuersa, vt si quis proficiscens ad forum gratia emendorum piscium, non offendat pisces in foro venales, sed reperiat inopinato & pręter propositum debitorem, qui ei debitam pecuniā prompte persoluat, is respectu emptionis piscium est frustra, ad inuentionem autem debitoris comparatus est casus. Similiter si quis vrbem petat, vt debitorem offendat, non inuenit autem debitorem, sed creditorē, quē minime inuentum vellet, qui cogat eum sine cunctatione debitum persoluere, is ratione diuersorum & casus est, & frustra. xlvi. Nam naturæ & voluntati accommodantur. Casus, naturæ accommodatur, quod re ipsa sit forma substantialis effectiua operationis natura non intentæ, vt cum lapis sua grauitate deorsum corruit deorsum, & lædit prætereuntem, illius læsionis propria causa efficiens est forma substantialis lapidis, quæ quidem natura est, & ad illam lęsionem casus. Et voluntas accommodatur fortunæ. nam fortuna re ipsa aliud non est quam voluntas determinans cuiuspiam rei operationem, aliud tamen pręter determinationem efficiens, vt voluntas Socratis terram adiacienda futuræ domus fundamenta effodientis, collata ad inuentionem thesauri præter expectationem, est fortuna. xlviii. Nam cum causa esset, esset per accidens. Si fortuna (inquit) esset causa cæli, esset causa per accidens, ipsorum confessione, ponentium fortunā esse causam per accidens. At natura & voluntas (quę sunt causę effectorum inferiorum) sunt causę per se. nam ordinantur in ea quę aut natura aut proposito efficiuntur. Et causę per accidens posteriores sunt, minusque præcipuæ, per se vero, priores atque pricipaliores. igitur causa cæli esset posterior natura & voluntate, causis istorum inferiorum. quod statim absurdum apparet. non est igitur astruenda fortuna causa cæli, vt secunda quarti capitis huius libri asseuerauit opinio.

¶ Septimi capitis annotatiunculę.

¶ Mouens, agens. ¶ Prima mouentia physica, mota sunt terminatiue, & per accidens. Primum autem mouens metaphysicum, omnino non.

SEptimum caput continet duas cōclusiones, & tres rationes ad primam partē secundę. ¶ Prima conclusio. Sufficienter videntur esse assignata quatuor causarum genera. Nam tot assignanda erant, quot, vt causas quęramus, inuenimus quęsitiua. Quatuor autē inueniuntur quęsitiua, ex quo, per quid, a quo, & cuius gratia: vt si quęras, ex quo res sit naturalis, ex materia: cur corrumpitur, quia est ex materia, materiam respondes. Et si in mathematicis quęras, per quid est rectum? per medium non discrepare ab extremis, cur sit rectum? quia medium non discrepat ab extremis: respondes formam. Si vero quę=

ras,a quibus Thebanorum ſpoliatum eſt templum? a Phocenſibus, cur Thebani Phocenſibus bellum intulerunt? quia eorum templum ſpoliauerunt: cauſam efficientem reſpondes. Si vltra quęras,cuius gratia Perſarum rex Grecis bellum indixit? vt dominaretur, cur Grecos debellauit? vt dominaretur: reſpondes finem. Et ſimiliter de reliquis cauſis omnibus quęras. Sufficienter igitur aſſignata fuerũt quatuor cauſarum genera. ¶ Secunda. Phyſicus omne genus cauſę habet conſiderare, lo
pariter & per quodlibet habet demonſtrare. ¶ Quod vero omne genus cauſę habeat conſiderare,patet primo,quia tres cauſę.forma,efficiens,& finis,in idẽ coincidunt. homo enim ratione formę hominem generat: quę quidem operationum efficiens eſt,& quę ſunt eius gratia. At phyſicus formam (quę natura eſt) habet conſiderare. igitur & efficientem & finem illi coincidentem. Et habet (vt prius dictum eſt) materiam conſiderare. Habet igitur phyſicus omne genus cauſę, materiam, formam, efficientem, & finem conſiderare. ¶ Secundo. Quędam ſunt mouentia non mota: quę phyſicę non ſunt conſiderationis. Alia vero mouentia mota: & hęc phyſicę ſunt conſiderationis. Vnde phyloſophię conſideratio tripartita eſt. Eſt enim partium vna quę immobilia conſiderat: vt metaphyſica,& partim mathematica. Alia mobilia,ſed incorruptibilia: vt aſtronomia. Tertia mobilia & corruptibilia: quę phyſica nominatur. Habet igitur phyſicus efficientes cauſas cõſiderare,& materiã & formã quę fini coincidit: vt dictum eſt. quare & quatuor genera cauſarũ. ¶ Tertio. Phyſici eſt cõſiderare generationes,& in quo fiũt: & hoc eſt materiã cõſiderare. & q̃d ſint: & hoc eſt cõſiderare formã. & a quo ſint: & hoc eſt cõſiderare mouens. nõ dico mouẽs omnino immobile, & omniũ primũ (nam hoc nõ eſt phyſicę conſiderationis) ſed quod mouetur & mouet. Et quia natura propter aliquid eſt,habet etiam finẽ conſiderare. Habet igitur Phyſicus quatuor cauſarũ genera conſiderare. ¶ Quod vero p̃ omne genus cauſę demonſtret, patet,quia cum omne genus cauſę conſideret, eas ad quęſita habet reſpondere, & per eas facere manifeſta,quia ſi quęratur ex quo, materiam reſpõdere habet: quid, formam: a quo, efficientem: & gratia cuius, finem. Quod ſi reſpondet cauſas quę ſint frequẽter,concludit quod eſt frequenter. Dignius enim eſt ſic, vt vnũquodq; vt materia ipſa patitur, fiat. Igitur phyſici eſt per omne genus cauſę demonſtrare.

SEptimi cap. ſcholia. xlix. Quatuor autem inueniuntur quęſitiua. Id de ſpecialibus cauſarum quęſitiuis intelligendum, quorum ſingulum, ſolum vnum cauſę genus interrogat, vt ex quo, ſolam materiam. per quid, ſolam formã. a quo, efficiẽs. & propter quid, finem. Nam plura his inueniuntur quęſitiua generalia, & ſine diſcrimine quodque genus eiuſę interrogantia, qualia ſunt, cur, quare, vtrum, & ſimilia, nulli cauſarum generi peculiariter addita & aſcita. Cur Thebani Phocẽſibus. Thebę vrbs Bœotię clariſſima, a Cadmo Agenoris filio condita, cuius incolę Thebani dicuntur. Phocis vero regio Bœotię inſignis oraculo Apollinis Delphici, cuius indigenę Phocẽſes vocantur. De bello Thebanorum cõtra Phocẽſes Iuſtinus abunde meminit, ex quo quod hic dicitur requirendũ. Cuius gratia Perſarũ rex. vtpote Darius filius Hidaſpis, & deinde Xerxes filius eius paterno regno potitus. hiſtoriã huius ex Herodoto require & Iuſtino. l. Tres cauſę, forma, efficiẽs, & finis. Idẽ re ipſa, ad diuerſa collatũ, eſt cauſa formalis, efficiens & finalis, vt forma ſubſtantialis rerũ naturalium, eſt cauſa formalis ad totum, cum per eam res naturalis habeat eſſe. Eadẽ eſt cauſa efficiens propriarũ operationum, vt anima viſionis, auditionis, ambulationis. Et ipſę operatiões naturales ſunt gratia formę ſubſtãtialis, & vt ipſa cõſeruetur, quemadmodum nutritio in animatis gratia animę cõſeruandę in viuente, & frigefactio in aqua gratia formę aquę melius ſaluandę. eſt igitur forma ſubſtantialis cauſa finalis & ipſarum quidem operationum quarum eſt effectrix. Neque incommodum putandum eſt idem ad idem cauſam eſſe efficientẽ & finalem ob diuerſas rationes. Quare cuiuſlibet rei naturalis forma ſubſtãtifica eſt cauſa formalis, efficiens & finalis, & tres cauſę, forma, efficiens & finis, in idem numero coincidere facile in ipſa conſpiciuntur. Et in hac triformi cauſarũ ratiõe ipſa vna imitatur primum ſummumq; ens. quod prima eſt & abſolutiſſima forma, primũ omnium efficiens, & pręcipuus omnium rerũ optimuſq; finis. Quędam ſunt mouẽtia non mota, qualia ſunt entia ſupramũdana, ab omni motu & per ſe & per accidẽs, ſemotiſſima. Mouẽtia autem mota ſunt, aut tota corpora naturalia, quę mouent gratia formę, & mouentur gratia materię, aut corporum naturalium formę, quę primo quidem & per ſe mouẽt, mouẽtur autem, aut termina-

tiue, cum gignuntur & intereunt, aut per accidẽs, & gratia subiecti cui insunt, vt cum viuẽs augetur aut minuitur, & eius anima partium accessionem, detractionemve etiam sustinet. Et cum res loco mouetur, & eius forma itidem de loco in locũ transfertur. Atqui materia per se quidẽ & primo mouetur, nullo tamen pacto est mouens. Et partim mathematica. Secundum aliquam partem mathematica considerat immobilia, vt secundum Arithmeticã considerantem numeros, qui sane immobiles sunt, & secundum geometriã considerantem magnitudines ratione immobiles, ꝙ eas vt ad motũ referantur, minime tractet. Secundum aliquã vero partem, vt musicam, perspectiuã, & præsertim astronomiam, ipsa mathematica mobilia considerat. Dignius eñ est sic. Rationi consentaneum est vnumquodq; in disciplinis eo pacto ostendi, vt materia subiecta substinet ac efflagitat, scilicet vt ex ijs quæ sunt semper, concludantur ea quæ semper, & ex ijs quæ frequenter, ea quæ frequenter, vt hoc pacto similis sit vniuscuiusq; conclusio principijs.

¶ Octaui capitis annotat.

¶ Par, rationabile, consentaneum, idoneum. ¶ Area, campi planities. ¶ Contundere, conterere. ¶ Absoluere, perficere. ¶ Id natura intendere dicitur, qđ non impedita produceret. Itidẽ dicitur & illius gratia agere, quod nõ impedita cõsequeretur, & quo habito quiesceret. ¶ Portenta, monstra. ¶ Monstrum est naturę peccatum. ¶ Id naturę peccatum est, quod natura nõ impedita aliter produxisset. ¶ Ανδροπρώρους, id est ἀνδροπωσόπους: hoc est humana facie prędítos. ¶ Vitigenę ἐλαιοπρῷραι, plantæ quarum priora sunt oleę, & posteriora vitis. ¶ Priora, partes priores. ¶ Deliberare, rõne inquirere.

Ctauum caput continet duas conclusiones, tria Empedoclis dicta ad primam, sex rationes ad secundam, tres instantias cum earum solutionibus.
15 ¶ Prima conclusio. Par est naturam alicuius gratia agere ostendere, & vnde in rebus naturalibus pendeat necessitas. ¶ Nam naturam alicuius gratia agere, prius a nobis positum est: quod plerisq; antiquorum non videtur. Nã qui calidum & frigidum principia posuerunt, dixerunt res non alicuius gratia fieri, sed quia materiale principium tale sit, vt ex eo rẽ fieri necesse sit: & materiã & necessitatem idẽ dicebant. ¶ Empedocles vero (qui pręter materiam litẽ & amicitiam efficiẽtes causas posuit) & Anaxagoras (qui pręter materiales atomos, efficiẽtem intellectum) primo dixerunt res nõ alicuius gratia fieri, sed sicut pluit Iupiter, nõ vt increscat triticũ huius in agro, & illius perdatur in area: sed si augmentetur alterum, & alterum putrescat & perdatur, hoc vtrunq; accidere. ¶ Secundo. Dixerunt pluuiã de necessitate cadere, & vaporẽ sursum dictum de necessitate cõgelari, & de necessitate redire in aquã, non alicuius gratia. ita & animalibus anteriores dẽtes acutos esse, maxillares latos, non quidẽ ciborum diuidẽdorum & contundẽdorum gratia, sed ex materię necessitate. Similiter ꝙ reliquę animalium partes ita sitę sint, vt ad ipsorum opera apte iaceant, & vt ipsa animalia saluari possint, hoc a casu euenire. ¶ Tertio. Dixit Empedocles, si huiusmodi partes situm non habeãt ad opera facienda conuenientẽ, animalia illa interire, vt bouigenas dicebat, quorum priora viri, & posteriora bouis erant. ¶ Secunda conclusio. Nequaquam ea quę a natura eueniunt, a casu eueniunt, vt vult Empedocles, sed alicui⁹ gratia. ¶ Primo, quia quęcunq; a natura eueniunt, semper, eodem modo, aut frequẽter fiunt: quæcunq; vero a casu fiunt, non semper, eodem modo, aut frequenter fiunt, vt in hyeme frequẽter pluit: & ideo id natura esse dicitur. raro vero fit cauma: & ideo id a casu euenire. contra sub Cane frequenter fit cauma: ideo id natura est. raro vero pluit, ideo id a casu fieri putant. Nequaquã igitur ea quæ a natura eueniunt, a casu eueniunt. quæ cum a casu non eueniant, propter aliquid igitur erunt. id enim ipsi concedunt, aut a casu, aut propter aliquid esse. ¶ Secundo. Quorumcunque est finis, eo semper habito quiescunt: & quę id antecedunt, eius gratia facta esse videntur. At res naturales semper mouentur, quousque vt natę sunt fieri factæ sint: quo facto quiescunt. Nnumquodq; enim sicut agitur, sic natum est eẽ: & sicut natum est esse,

fic agitur, nisi superuenerit impedimentū. Igitur quę id antecedunt, eius gratia fiūt. ¶ Tertio. Si natura extrueret domū, non aliter q̃ nunc ab arte extructa est, eā faceret: & si ars efficeret animal, nō aliter ipsum faceret, q̃ nunc ipsum natura factū est. Ars enim antecedentia propter sequentia & finem faceret: igitur & natura. Eadem enim in arte & natura antecederent, & sequerentur. ¶ Quarto. Ars aliquādo perficit quę natura nequit absoluere: vt medicina. & quędam imitatur naturā: vt ars quę imagines fingit: & quę antecedunt, sequentium gratia facit. igitur et natura (quam ars adiuuat, aut imitatur) quę antecedunt, propter sequentia et finem agit. ¶ Quinto. Quędam animalia quę neq; arte neq; consilio reguntur, alicuius gratia agere cognoscimus manifestissime: vt araneas texere telas, et formicas grana cōgregare, & hirūdines nidos ponere, & plantas fructuū protegendorum gratia folia producere, & radices deorsum alimenti attrahendi gratia porrigere. Agit igitur natura propter finem. ¶ Sexto. Duplex est natura, materia, atq; forma. materię aūt finis est forma. Est igitur natura, alicuius gratia. ¶ Prima instantia. Si natura propter finem ageret, nunq̃ deberet peccatum cōmittere, vt producere monstrum. At videmus eam plerūq; edere monstra. nō igitur gratia alicuius agit. ¶ Respōdet. Quāuis natura aliqua peccata vt mōstra cōmittat, nō tamen idcirco sequit̄ eā nō ꝑpter finē agere. Nā & ars quę alicuius gratia agit, interdū peccata cōmittit: vt nōnunq̃ grāmaticus nō recte scribit, & medicus non recte potionem ministrat. Et sicut in artibus finis intenditur, & quod nō attingitur, peccatum est in finē: ita in naturalibus finis intenditur: & cum monstrum edatur, peccatum in finem cōmittitur. Nā natura neq; monstrū producere intendit, neq; illius gratia agit. impedita tñ a suo fine, monstrū edit. ¶ Secunda. Si natura alicuius gratia ageret, nō videretur vnq̃ bouigenas (vt vult Empedocles) ꝑducere, quorū priora sunt viri, & posteriora bouis. nō enim ad aliquem finem videtur eos natura producere. non agit igitur natura alicuius gratia. ¶ Respōdet primo. Si talia monstra ederētur, natura esset impedita, & aliquod principium eius, vt semen, corruptū. Nā animalia nō statim fiūt: sed oportet mollem illam massam quę e semine orta est, primum disponi. quæ si corrupta, deficiens, aut exuberans fuerit, plerūq; contingere solet monstrū. ¶ Secundo. Empedocles bouigenas ἀνδρογενέας cōfinxit. Debuisset autem potius in plantis huiusmodi portenta confingere, vt vitigenas ἐλαιοπρῴρας. Nā plāte minus propter finem q̃ animalia agere videntur. quę tamen ausus confingere non est. quę si fierent, fierent (vt dictū est) quemadmodū cętera mōstra, aut semine deficiēte, aut exuberante, aut corrupto. ¶ Tertio. Empedocles reliquit nomē naturę, dicendo aliquid a natura fieri. Fiunt enim a natura, quęcūq; ab intrinseco principio cōtinue mota, in aliquē finē tēdunt, quem semper eundē nō impedita attingūt. & nō mouētur indifferenter a quolibet, neq; indifferēter in quodlibet tendūt: & tñ cum casu aut fortuna ait ea fieri, tollit ea a natura fieri. Fieri enim nequit vt casus & fortuna (quę neq; determinata sunt, sed infinitorum: neq; ad determinata semper aut frequenter ꝓcedunt, sed ad infinita) simul cum natura conueniant, quę & determinati est, & ad determinatū semper (nisi impedita fuerit) procedit. ¶ Tertia instātia. Natura nō deliberat: nō igitur agit propter finem. ¶ Respōdet, nō oportere, si nō deliberet, ipsam nō agere propter finē. Nā & artifex semper alicuius gratia agit, nō autē semper deliberat. ad agēdum igitur alicuius gratia nō requiritur deliberatio. Et sicut ars semper propter finē agit, ita & natura eius exēplar, & quā ars imitatur, semper propter finem agit. Inter artem tamen & naturam hoc interesse videtur, ꝙ ars extra opus est, natura vero intra. Intellige igitur nauifactiuam in ligno, & nauem efficere. eodem modo ars hęc sicut natura operaretur: & huic q̃ simillima est natura. Similiter cum medicus seipsum sanat, hęc ars naturę est q̃ simillima: & vt hęc, eodem modo natura operatur.

Ctaui capitis scholia. ii. Prius a nobis positum est. positum, propositione assertum, & suppositum tanquam per se manifestum, vtpote in fine praecedentis cap. Sicut pluit Iuppiter. Anaxagoras & Empedocles pluuiae descensum & lapsum hoc modo exprimebant, more gentilium, qui Iouem putabāt summum deorum pluuiam, vt & caetera naturae munera, mortalibus cōcedere. Nobis autem ea oratio nihil aliud hoc loco designat, nisi, sed sicut pluuia delabitur ac descēdit in terram. Porro haec tria vtriusque dicta refutanda sunt prorsus & inficianda. primum quidem, quod falsum sit pluuiam non alicuius gratia fieri, cum naturae, immo sapientissimi naturae conditoris prouidentia ordinata sit ad terrae irrigationem, agrorum fertilitatem, & fructuum vbertatem. Secundum vero, quod falsum sit de necessitate materiae pluuiae materiam praestiturū vaporem sursum duci, & ibidem densari, rursumque in aquam cōuerti, aut dentium hos quidem latiores, illos autem acutiores esse. omnia enim haec non ex materiae necessitate, sed propter finem contingunt, & disposita sunt. Tertium denique Empedoclis dictum negandum est, scilicet quod non contigat natura produci animalia carentia debito partium ad operationes exercendas situ. Nusquam quidem reperiuntur ea animalium genera, quae bouigenas appellitabat, & si aliquando producantur, id & raro obuenire, & solum natura impedita fieri censendum est. non tamen idcirco protinus consequitur nulla gigni animalia debito partium situ destituta. iij. Sub cane vt frequenter. Canis, sidus est coeleste exoriens cum cancro; ad quod cum peruenerit sol, duplicatur aestus, & vehementior est solis feruor in subiectis mundi partibus. inde dies caniculares dicti, quibus sol cani coniungitur. Cauma autem, feruorem, aestum, caloremque grauem designat. Quorūcūque est finis. duo physica proloquia hac propositione claudūtur. Primum. Quorūcūque est finis, ipso habito illa quiescūt. Haud aliter quam assecuto profectionis termino quo tendebat viator, quiescit a progressione, vt medicationis finis est sanitas, & habita sanitate medicus cessat a medicatione, sic aedificationis finis est consummata domus. ipsa itaque domo perfecta desinit aedificatio. Secundum. Quae finem antecedunt, gratia finis facta sunt, & media in finem ordinata dicuntur, vt potio & incisio aegroti praecedūt sanitatem, & gratia sanitatis instaurandae fiunt. Sic lapidum & lignorū aptatio praecedunt domus cōsummationē, & gratia domus extruendae fiunt. Igitur & natura. Tertia & quarta ad secundam conclusionem ratio innituntur loco a simili & minori. est enim ars vt solum imago & vestigium naturę, natura autem exemplar & veritas artis, & minus ordinata conspiciuntur opera artis quā naturae. si igitur ars quae imperfectior est, propter finem agit, multo valentiore iure & natura. Et Aristoteles tum hic tum in aliis plerisque locis, per ea quae inueniuntur in arte, declarat ea quae sunt in natura, quod opera artis notiora sunt ad nos, & sensui domestica magis atque manifestiora, & proinde admodum accommoda ad opera naturae quae latentiora sunt, dignoscenda. Vt araneas texere telas. Conspiciuntur araneae in muscarum aucupium texere telas, ducendo fila in orbem & circulum secūdum certam proportionem magnitudinis & distantiae, vt quae centro propinquiora sunt, minora sint, minusque distent, quae vero remotiora, maioris ambitus & distantiae. Quae quidem ne seiuncta diffuliant & frangantur, rectis filamentis ab vna circulari linea passim in proximam ductis fulciuntur, colliman turque & connectuntur, vt ne exercitatissimus quidem geometra circino concentros circulos exactius deformare posset. Formica etiam excauat sibi domum in terra, in quam aestate grana congerit, quibus hyeme victitet, maiorisque molis pondus quam ipsa sit defert, eo tamen ingenio, vt ingrediens egredienti viam nō praepediat. Et sane in hoc tam exiguo animali (vt & mellificis apibus) magnum est diuinae prouidentiae vestigium. Hirundines itidem in locis inaccessis nidum componunt ex luto, quod duratum vix humana industria dissolui potest, quo rapacia animalia arcent a suorum pullorum discrepatione, & surripiendorum pullorum suorum auidos homines prohibent a nidi confractione. Nam neque natura monstrum producere intendit. Neoterici proprietatem vnam terminorum recentius ab eis inductam, quam appellationem nuncupāt, curiosius attendentes, discrimē constituunt inter has propositiones, natura monstrū intendit, & natura intendit monstrum. & hanc quidem falsam astruunt, illam autem veram. Verum id factitantes, monstra in naturali philosophia pariunt, quae cum rectam in omnibus expetat intelligentiam, & circa illam potissimum operam intendat, faciunt eam circa vocabula ipsa contentiosam, ac si quiddam minutulum & exiguum, vtpote praepositionis nominū aut postpositionis discrimen curaret, quod plane captiosum est sophisticum, & ab hac philosophia longe alienum. Itaque sine discrimine vtraque datarum propositionum neganda est, siue accusatiuus verbum praecedat siue sequatur, cum eadem prorsus apud Aristotelem sit intelligentia. Natura enim non impedita nunquam aliquod naturae peccatum committeret. per diffinitionem igitur neque mōstrum intēdit, neque intendit monstrum. Quod si natura id monstrosum quod produxit enutriat, curetque ad illam exuberantem corporis particulam vt struniam dorsi alimentum mitti, non protinus efficitur ipsam intendere monstrum. Nam cum tale vitium ipsa corrigere non possit, facit de illo quod conducentius est & melius. Melius autem est ipsum nutriri & vegetari, quam inanime relinqui, & corpori coniunctum. anima tamen destitutum, putrescere. Siquidem natura, pro possibilitate semper optimum facit, & cum omnino naturae peccatum emendare non potest, facit pro viribus vt minus exorbitet & noceat. Cū autē obiectār, de mōstraro monstro, id natura intendit. & id est mōstrū, cōficitur igitur, mōstrū natura intēdit. Plane negādū quod infertur, & quod primo loco assu-

Sophistica a philosophia repellēda.

mitur.nā id ipsa nō īpedita minime produxisse,nō igit̄ id intendit,sed rem naturalē circa defectū
omnem naturæ intendit. Quod si corruptum,defficiens aut exuberās fuerit. Si deficiens fuerit
semē,deest quippiā mēbrorū ad naturæ integritatē requisitum,vt manus aut digitus.si abundās
superfluit quicquā in re producta,vt sextus in manu digitus,aut in tergo prętumida carnis moles
Si corruptū cōfusumq; fuerit semē,producuntur mēbra indigesta atq; cōfusa, q̄ digeri distinguiq;
debuissent,vt pes aut manus sine digitorū distinctione in vnā massam cōglobata. Nō tamē quic
quid a nostra forma,naturaliq; mēbrorū dispositione alienū & discrepans in humana specie produ
citur,mōstrum censendū est secundū hāc(quā solam philosophia intendit)monstri significantiam,
sed solum quod aliter q̄ natura nō impedita ederet,producitur,& a suo producēte perfecto,aut ex
operatione aut defectu aliquo dissidet.Pigmei etenim exiguæ molis,& gigātes proceræ staturæ,
mōstra appellāda nō sunt,q̄ taliter producātur qualiter nati sunt natura pduci. Ita & Cynocepha
li,& Cyclopes,quorum hi vnū tātum habēt oculū,illi vero corpori humano supereminēs(vt per
hibēt)caput caninum.Troglodytæ etiā,& qui sine capite oculos habent,& os in pectore, & cęte-
ra variarum formarū in humana specie genera,quæ & a Plinio & a Gellio referūtur,minime hic cē
senda sunt mōstra,cum non aliter q̄ eorum fert natura producātur,tametsi vulgus illa mōstra vo
cet,q̄ a nostri corporis effigiatione diuersa,admirationem nobis inducāt,videanturque a natu-
ra impedita sic producta. Hæc vero cum sint & indeterminatorum.hæc,casus & fortuna. Non
autem semper deliberat.Nam interdum artifex consummatum assecutus habitū, operationē suæ
artis agit sine deliberatione,q̄ ea nō indigeat,perinde atq; grāmaticus ex tempore & sine præme
ditatione latine loquitur,& citharœdus sine attentione fides pulsat. Et plane ad agendum gratia
prosequendi aut fugiendi cum proposito,deliberatio plerumque requiritur . Ad agendum autē
quicquam ex naturali instinctu & ordinatione,nō requiritur cōsultatio. Alioqui solus homo pro
pter finem ageret,cum ei soli cōpetat cōsultatio. Quod ars extra opus est.Opus est quod ex ope-
ratione relinquitur,vt domus,statua.extra quod liquido cōstat artem esse,quia nō in opere per ar
tem facto vt in subiecto,sed in artifice. Natura vero est intra id quod per naturam fit , vt forma
oliuæ in oliua quæ augetur aut alteratur Ad intelligendum autem quonam pacto natura opere-
tur, Aristoteles duplici analogia vtitur.Prima est si quis intelligat artem construendæ nauis esse
in ligno ex quo extruitur nauis,(quod etsi impossibile sit,manuducit, tamen intellectum ad id qđ
in natura necessarium est,intelligendum)& nauem componere,illa ars operaretur vt principium
intrinsecum suarum operationum.Eodem modo natura principium est & intrinsecum suarū ope
rationum.hoc autem duntaxat applicandum est ad operationes naturæ intrinsecas , & quæ fiunt
a forma in propria materia.In operationibus enim extrinsecis naturæ,id non oportet, vt forma
ignis est extra aquam quam calefacit.Secunda analogia est.si medicus æger seipsum sanet,ars me-
dicandi est principium sanationis intrinsecum,& intra id quod recipit sanationē,scilicet in medi-
co.haud dissimiliter natura operatur in propria materia.

¶Noni capitis annotat,

¶Necessitatē simpliciter ab aliquo esse intelligim⁹,quādo eo existēte, alia vt sint
necesse est. Necessitas aūt ex suppositiōe ab aliquo est,qn̄ id esse altero existēte ne=
cesse est. ¶Fastigiū,summitas. ¶Intritum,cemētum. ¶Præmissis existentibus,
pręmissis veris. ¶Cōclusio fit,cōclusio fit vera. Ratiocinationis,cogitationis.

Onū caput cōtinet tres cōclusiones,& duo corollaria. ¶Pri
ma cōclusio. Videndū est vnde in rebus naturalib⁹ pendeat 53
necessitas,& an ea simpliciter,an ex suppositiōe sit. Nā ali
qui existimauerūt totā in rebus naturalib⁹ necessitatem ex
materia & motibus materiæ ꝓuenire,queadmodū si existi
mares parietū lapides necessario deorsum esse,quia grauio=
res:& lateres supra necessario,quia leuiores,& ligna necessa
rio tenere fastigiū,quia leuissima. Videdū igit̄ est an sit ita
an aliūde pēdeat. ¶Secūda,In rebus naturalib⁹ necessitas simpliciter, nō ex ma=
teria prouenit,sed ex suppositiōe. ¶Nā nō ꝓpterea qđ materia est,rē naturalem 54
statim esse necesse est,sed cū quęuis res sit naturalis,materia vt sit necesse est. Si ei
quærat aliquis propter qd oporteat aliquā rem naturalē,vt ignē,esse:nō sane respō
deas,quia materia est. At vero si quęrat,propter quid vt sit materia necesse est:pro
be respondeas,quia ignis est. Et hęc necessitas consimiliter in artificialibus sese ha
bet:vt si sint intritum,ligna & lapides,nō propterea statim est domus. At si domus
est,saluat,& protegit:vt sit intritum,ligna & lapides,necesse est. Et si sit ferrū, aut

quod vsum ferri obtineat, non propterea necesse est esse serram. At ferrũ aut quod ferri vsum obtineat: propterea ꝙ serra sit, ꝓtinus esse necesse est. Si enim quęrat abs te, propter quid esse serram necesse est: nõ bene propterea ꝙ ferrũ sit, aut quod ferri vsum obtineat, respondeas: contra tñ optime dixeris, vt sit ferrum, aut quod eius vsum obtineat, propterea ꝙ serra sit, necesse esse. ¶ Tertia. Necessitas simpliciter, in rebus naturalibus a forma & fine est. Nã forma & fine existẽte (est enĩ forma in rebus naturalibus finis) materia, & motus materię vt sint aut fuerint, necesse est. materia autem existente, & eius motibus, non protinus vt sit res naturalis necesse est. Et hęc necessitas similitudinem quandã habet ad necessariũ in disciplinis: quia sicut si forma sit, eius quoq; dispositiones esse necesse est, at contra illis existentibus nõ oportet vt ea forma sit: ita in disciplinis, pręmissis existentibus (vt q̃ demonstrant triangulum tres duobus rectis ęquales habere) vt sit cõclusio necesse est et pręmissis necessarijs, vt cõclusio necessaria sit oportet. sed conclusione existẽte non ꝑpterea pręmissas esse necesse est: nec cõclusione necessaria, pręmissas esse necessarias oportet. ¶ Hoc tamen in rebus et disciplinis primo interest, ꝙ hę necessitates e diuerso sumuntur. Nam in rebus, posterioribus existentibus, pręcedẽtia vt sint necesse est, nõ autẽ contra. In disciplinis vero, prioribus existentibus, posteriora esse necesse est. nam pręmissis existentibus, est cõclusio, nõ autem contra oportet. ¶ Secundo, Quia in rebus hę necessitates priora et posteriora sunt actionis, in disciplinis vero ratiocinatiõis. Et sicut necessitas in rebus naturalibus a forma est, ita et in artificialibus est a fine: vt si sit domus, protinus vt sint intritum, ligna, et lapides, necesse est. at nõ cõtra oportet. et si sit a pluuijs niuibus et ventis defensio: et domus, ligna et lapides sunt. quę si sint, nõ idcirco talem defensionẽ esse oportet. Et si sit serra, aut ligni sectio: et ferrũ, aut quod eius vsum obtineat, ꝓtinus est. at cõtra nõ oportet. Quare manifestum est et in naturalibus et in artificialibus
56 necessitatem simpliciter, a fine esse quęrẽdam. ¶ Primum corollarium. Quare cũ vtraq; natura a Physico sit cõsideranda, magis tamen forma et finis. ¶ Nam ab ea in rebus naturalibus pendet omnis necessitas. Et similiter in artificialibus forma et finis maxime spectanda sunt, sic tamen, vt materia (quę vt talis forma et finis cõ
57 sequantur, necessaria est) non negligatur. ¶ Secundum corollarium. Quapropter et Physicus et artifex a forma et fine potissimũ suas diffinitiões ducunt. Ducunt enim ab ijs quę suę cõsiderationis pręcipua sunt. Et si artifex finem diffiniat, et materiam nõ exprimat, eã facile intelligimus, vt quid opus dom⁹? defensio a pluuijs, niuibus, et vẽtis: statim intelligas ligna et lapides in ędificiũ erecta: quę, si sit huiusmodi defensio, vt sint necesse est. Quid medicinę opus? sanitatis introductio. ꝓtinus intelligas medicamenta: quę, si sit introducta sanitas, vt sint, aut pręcesserint, necesse est. Quid opus serrę? ligni sectio. statim intelligas ferrũ et dentes: quę, si sit ligni sectio, vt sint necesse est. Idcirco si opus serrę ita diffinias, est ligni sectio quę ferro dentato, aut qđ eius obtineat officium, cõpletur, cõpletam operis serrę exprimis diffinitionem, et finem et materiam aperte ponis.

¶ Paraphrasis in secundum Physicorum, finis.

NOni capitis scholia. liiij. Nam non propterea ꝙ materia est. Quemadmodum in artificialibus existente materia nõ oportet rem cuius esse possit materia, esse, vt existente auro non oportet esse annulũ aut calicẽ aureum, ꝙ in ijs quæ arte fiunt, materia pręexistere possit, ita neque in ijs quę natura fiunt, si materia sit oportet rem naturalem aliquam cuius esse possit materia, existere, vt si sit materia quę possit ignem cõstituere, non protinus oportet ignem esse, aut si materia existat quę subijci possit formæ oliuę, non opus est cont[in]uo oliuam esse. nam pręexistit materia rei cuius est compositura substantiam, & est antequam quippiam formę illius sit acquisitum. Ad hęc cum forma rei naturalis per generationẽ acquiritur in subiecto, ipsa materia est, nõ minus sane quam consummato motu, & tamen res naturalis quæ gignitur, necdum est. Planum igitur est, existente materia, non oportere rem cuius est materia, existere.

lv. Nam forma & fine existente. A forma rerum naturalium ad materiam collata, pendet ne-

cessitas simpliciter, quia forma existente, materiam existere est necesse, cum nō possit forma naturaliter sine materia existere. Non autem ex ea dependet necessitas ex suppositione, quia nō oportet materia existente determinatam formam, vt equi aut oliuę, cuius esse possit subiectū, esse, etsi aliquam indeterminate indefiniteq; esse necesse sit, quod non possit materia sine forma aut completa aut incompleta subsistere. Pręterea cum formę sit acquisitio, est materia, & tamen non necesse est formam esse, formam inquam completam & perfectam, quam solam nomine formę hic intelligimus. A forma autē comparata ad rem naturalem, pēdet necessitas ex suppositione, & simpliciter. Ex suppositione quidem, quod re naturali existēte, formam existere est necesse, nō minus quam materiā. Non enim totū sine partibus subsistere potest. Simpliciter vero, nā forma existente, rem naturalem esse est necesse, id de forma completa perfectaq; intelligendo, quę sine re naturali subsistere nequit, quāuis imperfecta & incōsummata existat, cum sit motus antequā res naturalis existat. Verū hic & formā & rem naturalem completam intelligimus. Nā in rebus posterioribus existentibus. Posteriora in rebus sunt, quę alia tempore sequuntur, priora autem, quę pręcedunt, vt materia eiusq; dispositiones pręcedunt formam substantialē. quare hęc posterior, illa vero priora. & forma existente, necesse est materiā eiusque dispositiones esse, non autem e diuerso, quare posterioribus existentibus priora in rebus esse oportet. In disciplinis autē priora sunt, ex quibus alia colligūtur & ostenduntur. Posteriora vero, quę per alia suę cognitionis lucem, & illationis vim habent. At ex principijs, & ijs quę assumuntur, ostenduntur cōclusiones. sunt igitur pręmissę priora ordine doctrinę, & conclusiones posteriora. At pręmissis veris, necesse est conclusionem veram esse, & necessaris necessariā, non autem conclusione existente vera aut necessaria, opus est pręmissas veras esse aut necessarias, cum ex falsis verū, & ex non necessarijs sequi possit necessarium. Perspicuū igitur est, in disciplinis prioribus existentibus posteriora existere, & non e diuerso.

¶PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN TERTIVM PHYSICORVM ANNOTATIVNCVLÆ.

¶Hęc sunt actu, quę pręsentialiter existunt. Hęc vero potētia, quę nondum pręsentialiter sunt. ¶Hęc sunt ad aliquid, quę in comparatione ad aliud considerantur, vt actus & potentia, motiuum & mobile. sunt enim ad hoc sua indita nomina. ¶Secundum excessum, vt maius. ¶Secundum defectum, vt minus. ¶Commune, commune vniuocum. ¶Priuatio, priuatio secundo.

Ertius liber physicorum continet octo cap. Primum contiınet duas conclusiones, duas rationes ad secundam, & quinq;
diuisiones, vnum corollarium ad vltimam. ¶Prima conclu 1
sio. Oportet Physicum motum non ignorare. ¶Nam physica, de natura scientia est. at naturam vt diffinita est, ignorato motu ignorare necesse est. diffinita est enim esse principium motus & quietis eius in quo est, per se, & non secundū accidens. oportet igitur Physicum motum non ignorare.
¶Secunda cōclusio. Eodē modo de consequentibus motū, vt infinito, loco, vacuo, 2
& tēpore, ad Physicum spectat determinatio. ¶Primo. Nā motus primo occurrit esse cōtinuus: continuū autē infinito diffinimus. Dicimus enī id esse cōtinuū, quod in infinitū diuisibile est, deinde nullū cōtingit sine loco, & (vt existimauerunt) vacuo & tēpore esse motū. Ad Physicum igitur, infiniti, loci, vacui, & tēporis spectat determinatio. ¶Secūdo. Dictū est quę omnibus erunt cōmunia, prius determināda esse, deinde ppria. Est enī de proprijs speculatio, ea quę de cōmunibus est, determinanda posterior. At motus, infinitū, locus, & (vt putant) vacuū & tēpus, oībus rebus naturalibus cōmunia sunt. ea igit in libris physicis determināda sunt.
¶Prima diuisio. Quędā sunt actu, quędā vero sunt potētia. ¶Secūda. Eorum quę 3
sunt actu, quoddā est substātia, quoddā quantū, quoddā ad aliquid, quoddā quale, 4
& ita de cęteris prędicamentis. ¶Tertia. Eorum quę sunt ad aliquid, quędā dicū 5
tur secundū excessum & defectū, quędā secundū actiuū & passiuū, hoc est secundū motiuū & mobile. Est enī motiuū, mobilis motiuū, & mobile, a motiuo mobile.

6 ℭQuarta. Eorum quę mutantur, quædam mutantur secundum substantiã, quę-
dam secundum quantitatem, quędam secundum qualitatem, & quędam secundum
locum. ℭVnde fit vt totidem sint motus, quot sunt res secundum quas fit motus:
quibus non est res commune nomen, sicut neq; decẽ prędicamentis. Non enim erit
7. motus pręter res ad quas fit mot⁹, & ea quę dicta sunt, extra quę nihil est. ℭQuin
ta. In vnoquoq; horum quidam est motus perfectior, alius vero imperfectior. In
substãtia, forma & priuatio. In quãtitate, quãtitas perfecta, & imperfecta. In qua-
8 litate, albedo & nigredo. In loci mutatiõe, sursum et deorsum. ℭCorollariũ. Qua
re motus tot sunt species, quot et entis. diuisio em̃, secundum vnumquodq; genus.

PRimi capitis tertij physicorum scholia. §. At naturam vt diffinita est. in primo capite præcedentis libri. nam illic diffinitur natura per motum. At si quippiam in diffinitione positum ignotum sit, necesse est totam diffinitionem ignotã esse, quare & id quod diffinitur. ij. Motus primo occurrit esse continuus. Rationem enim motus apte continuo explicamus, dicentes tum motum esse, cum aliquid in aliquo continue acquiritur aut deperditur. Omnibus rebus naturalibus communia sunt. Motus, infinitum, locus, & tempus, omnibus rebus naturalibus conueniunt secũdum veritatem. Nam omnis res naturalis est mobilis, omnis item infinita quinto, & in loco, & tempore. Vacuum autem ipsis commune est secũdum opinionem antiquorum, qui putabant res naturales in vacuo subsistere, sicut & vacuum consequitur motum secundum opinionem ꝗ antiqui posuerunt nulla moueri posse nisi in vacuo. Cætera autem tria, scilicet infinitum, locus & tempus, motum vere consequuntur. v. Quædam dicuntur secundum excessum. Ea secundum excessum dicuntur, quę acquiruntur & referuntur etiam ad mouẽs actu, vt quod generatur, ad generans. Ea vero secundum defectũ, quæ deperduntur, & referuntur etiam ad mouens actu, vt quod corrumpitur, ad corrumpens. Illa dicuntur secundũ motiuũ, quæ sunt ipsius motus causæ efficientes potentia, vt generatiuum, corruptiuum. Secundum mobile vero, quæ sunt ipsius motus effectus potentia, vt quemadmodum actus actui, ita potẽtię potentia respondeat, vt generans ad id quod generatur, & generatiuum ad generabile. vi. Quędam mutantur secundum substantiam. Quia in secunda diuisione ponuntur decem membra eorum quæ diuersas habent rationes prædicamentales, & in quarta diuisione dicuntur duntaxat quatuor esse genera rerum, operæpretium est cognoscere quonam pacto illa decem ratione distincta ad quatuor rerum genera reducantur. Decẽ prędicamẽtorũ ad quatuor gña rerũ reductio. Substantia quidem primum genus a cæteris & re & ratione differt. Quantitas itidem tam continua quam discreta a cæteris omnino dissidet, & similiter quantitas continua a discreta, vt ex logicis & potissimum Categorijs Aristotelis dilucidum euadit. Ad aliquid ab alijs ratione sola differt, & non re. Nam quoddam ad aliquid est substantia, vt res naturalis sibi ipsi eadem, & ab alia diuersa. Quoddam est quantitas, vt linea pedalis comparata ad lineam pedalem, cui est æqualis. Quoddam qualitas, vt albedo ad albedinem collata, cui est similis. Denique quoddam eorum quæ sunt ad aliquid, est latio & motus secundũ locum, vt motus sursum comparatus ad motum deorsum ei contrarium. Quo fit vt ad aliquid ambiat omnia entium genera. Qualitatis (quod tertium est genus rerum) prima species complectitur res ab alijs re ipsa distinctas, vtpote habitus & dispositiones. Secundæ autem speciei qualitatis res significatæ, si sint naturales potentiæ substantiales, vt intellectus, voluntas, memoria, non distinguuntur re ipsa a substantia. Si vero sint accidentales, vt naturalis potentia ad scientiã & virtutem, aut naturalis pronitas atque procliuitas ad vitium aut ignorantiam sunt vera animi accidentia, perinde atque bona aut mala oculi dispositio in oculo. Tertię speciei qualitates re ipsa ab alijs discrepant. quartæ vero, re ipsa quantitates sunt, vt figurę, quantitates continuę, & magnitudines, sola ratione ab illis distantes. Formę vero, & numerorum proprietates, sunt quantitates discretę, solamque habent qualitatis rationem. Actio ratione quidem a cęteris differt, re autem conuenit. Nam aliqua actio substantia est, vt forma substantialis quę producitur a generante. Aliqua quantitas, vt maior quantitas quę producitur ab augente. Aliqua qualitas, vt caliditas cum producitur a calefaciente. Denique aliqua est latio, vt motus sursum qui fit a mouente. Sic & passio ambit quatuor entium genera. Nempe aliqua est substantia, vt forma substantialis quę producitur in materia. Aliqua quantitas, vt maior extensio quę acquiritur in eo quod augetur. Aliqua qualitas, vt caliditas quę acquiritur in aqua. Denique aliqua passio, motus est secũdum locum, vt motus sursum qui fit in subiecto. Cæterum ipsum quando, reducitur ad tempus, quod re ipsa est motus secundum locum, vtpote motus circularis primi mobilis, licet ipsum tempus habeat rationem quantitatis continuæ. Vbi autem, siue motus secundum locum (quam lationem siue successionem dicunt) est quartum genus entium a cęteris distinctum. Situs vero re ipsa est quantitas continua, ratione cuius est ordo, propinquitas, distãtia, & habitudo collationis partium ad totum & ad locum. Vnde manente eadem quantitate continua, diuersa partium ad totum & ad locum ordinatio variat situm, vt cum idem homo stat & sedet. per quod dignoscitur ratione a quantitate discrepare. Demum habitus re ipsa est substantia, vtpote res artificialis adia-

cens circa corpus, vt tunica, calceus, ratione tamen a substantia differt. Constat itaque inductiõe omnia genera entium sub aliquo prædictorum quatuor contineri, & decem rationum genera ad quatuor genera rerum reduci. Vnde fit vt totidem sint motus. Sunt enim quatuor res, & genera rerum ad quas fit motus, substantia inquam, quantitas, qualitas, & vbi. Et quatuor itidem sunt motus species ab illis generalibus nominibus denominatę, scilicet motus secundũ substantiam, cõplectens generationem & corruptionem. motus secundum quantitatem, qui continet augmẽtationem & diminutionem. motus secundũ qualitatem, qui est alteratio. & motus secundũ vbi, qui est secundũ locum mutatio. Sunt igitur totidem motus, quot sunt res secundum quas fit motus, nã vtraq; quatuor. Et his quidem rebus nomẽ res non est cõmune vniuocum, sicut neq; decẽ prædicamentis. Nã quãuis nomen rei cõmune sit ipsis, ratio tamẽ est longe diuersa, quia res alia ratione dicitur de substantia, & alia de quantitate, & ita de alijs, sicut & ens. Et non erit motus, inquit litera, pręter res ad quas fit motus, & pręter ea quæ dicta sunt, scilicet substantiã, quãtitatem, qualitatẽ, & vbi. Nẽpe motus re ipsa non est aliud q̃ res ipsa, & forma aut substantialis aut accidentaria ad quã fit motus, & quæ acquiritur aut deperditur, vt generatio nihil est aliud q̃ forma substantialis quæ acquiritur. corruptio, forma quæ deperditur. augmẽtatio, magnitudo quæ viuenti adijcitur. Alia tamen est ratio motus, & alia substantiæ aut quantitatis. nam vt quicq̃ motus dicatur, oportet eius aliquid acquisitum esse aut deperditum, & aliquid continue acquirendum aut deperdendum, quod ad formæ substantificę aut accidentarię rationem non exigitur. nam siue incompleta sit siue cõpleta, semper formæ rationẽ sortitur. Proinde perfecto motu, actus ipse omnino acquisitus adhuc forma dicitur, & tamen amplius non dicitur motus. Et extra ea quatuor rerũ genera quæ dicta sunt, nihil est. nã omne quod est, aut re ipsa est substantie, aut quantitas, aut qualitas, aut vbi. & quod non est aliquod illorum quatuor, nihil est. vij. In vnoquoq; horum quidam est motus. Horum, quatuor generum entis. Perfectior quidem motus est acquisitiu9 ad deperditiuum, aut inter acquisitiuos qui est ad formam perfectiorem. Imperfectior vero est deperditiuus ad acquisitiuũ (q̧ hic ad esse proficiscatur, ille autem ad non esse. esse autem perfectius est q̃ non esse) aut inter acquisitiuos qui est ad formam imperfectiorem, vt in substantia, generatio quę est ad formam acquirendam, perfectior est. corruptio vero quę est ad formam deperdendam, & priuationem secundo, imperfectior. In quantitate, augmentatio, quę est ad quantitatem perfectam, est perfectior. Diminutio vero quę ad imperfectam, imperfectior. In qualitate, albefactio, quæ est ad albedinem alteratio est perfectior, nigrefactio vero imperfectior, q̧ albedo nigredine sit pręstantior, haud aliter q̃ lumen tenebris. Deniq; in motus secundum locum, motus sursum natura perfectior est, motus autem deorsum imperfectior, q̧ locus sursum dignior sit loco deorsum. Et in vnoquoq; genere philosophus hos motus innuit per terminos ad quos proficiscuntur exempli loco in arte expressos. Nempe in singulis motus generibus duo exempli gratia nuncupat, quorũ prius motũ perfectiorem insinuat, posterius vero imperfectiorẽ, quẽadmodum in substantia perfectior est motus qui est ad formam, q̃ qui ad priuationem. In quãtitate perfectior habetur motus qui est ad quantitatẽ perfectam, q̃ qui tendit ad imperfectam. deniq; in qualitate dignior est motus qui proficiscitur ad albedinẽ, q̃ is qui ad nigredinem. Deniq; in loci mutatione pręstãtior est motus qui sursum tendit, q̃ qui procumbit deorsum. viij. Diuisio enim secundũ vnumquodq; genus. Diuisio motus est secundum vnumquodq; genus entis, scilicet substãtiam, quantitatem, qualitatem, & vbi, cum secundum quãq; entis speciem ostensum sit vnam sumi speciem motus. Itaq; consequens est tot esse motus species, quot & entis, nam vtriusq; quatuor.

¶Secundi capitis annotat.

¶Vt generabile, vt corruptibile: vt in potẽtia continuę generationis aut corruptionis. ¶Secundum q̧ huiusmodi, secundum q̧ in potentia. ¶Vt, inquantũ, secundum quod. ¶Idem subiecto, idem essentia. ¶Visibile, potens videri.

¶Coordinationes Pytagorę sunt hę.

¶Coordinatio positiuorum.		¶Coordinatio priuatiuorum.	
Impar	Rectum	Par	Curuum
Finitum	Quadratum	Infinitum	Altera parte longius
Dextrum	Intellectus	Sinistrum	Opinio
Masculum	Vnum	Fœmininum	Multa
Quietum	Lumen.	Motum	Tenebrę.

¶Mouens, mouens completum. ¶Quiescere, est non moueri quãdo et vbi quid moueri natum est. ¶Quies, priuatio motus in subiecto quando et vbi moueri natum est. ¶In subiecto quãdo et vbi moueri natum est, in subiecto nato.

SEcundum caput cōtinet vnam diffinitionem, vnam instantiam, & re-
sponsionem ad illam, quatuor conclusiones, vnum corollarium ad pri-
mam. vnum ad tertiam, duas ratiões. & vnum corollarium ad quartam.
9 ¶ Diffinitio. Motus est actus entis in potētia secundum ꝙ huiusmodi.
Vt generatio actus est generabilis inquantum generabile, & corruptio actus cor-
ruptibilis inquantum corruptibile, & augmentatio actus augmentabilis inquātum
augmentabile, & diminutio diminuibilis inquantum diminuibile. & augmētatio-
ni & diminutioni non est nomen commune impositum. & alteratio actus est alte-
rabilis inquantum alterabile, & loci mutatio actus loco mutabilis vt est loco muta-
bile. Et dixi huiusmodi actum entis in potentia vt in potentia est, esse motū. Nam
cum ędificabile mouetur, actu ędificatur, & aliquid ędificationis potentia relin-
quitur, & hic motus ędificatio dicitur. & ita cum alia mouētur, in singulis est perci-
pere actū incōpletū, aliquid semper potestatis habentē: sicut cum est doctrinatio,
medicatio, volutatio, saltatio, adolescētia, & vt ita dicā, senescētia, aliquid eorū actu
est, & aliquid potentia remanet. ¶ Instantia. Si motus esset actus entis in poten-
tia, vt dictum est, idem simul esset actu, & in potentia. quod videtur incōueniens.
¶ Respōdet idē nō esse simul actu & potētia secūdū idem, licet bene secūdum di-
uersa: nec hoc est incōueniens: vt idem nō simul est actu calidū, & potētia calidū:
sed simul bene est actu calidū, & potentia frigidū: sicut multę res naturales adinui-
cem agunt & patiūtur, sed nō simul, aut non secūdū idem. Nec inconueniens est
omne mouens physicū simul mouere & moueri, agere & pati secundū diuersa. Et
crediderūt aliqui omne mouēs moueri: quod verum nō est. est enim quoddā mo-
uētiū immobile: licet hoc cōcedi possit de ijs mouētibus quę potētiā & formā in
10 se habent. Sed de his alias quid verū sit, fiet manifestū. ¶ Prima cōclusio. Secun-
dum ꝙ huiusmodi, referri debet nō ad id quod habet: sed ad id quod nondum ha-
betur, verū adhuc habēdū est. ¶ Nam statuę factio nō dicitur actus æris secūdum
ꝙ æs (iam enim æs actu habetur) sed actus æris secundum quod est in potentia ad
11 statuā, quę quidē nondū habetur, sed adhuc remanēt habēda. ¶ Corollariū. Qua-
ꝓpter quis æs, & æs in potētia statua, vnū numero sint: ratiōe tamen sunt diuersa.
¶ Nam si eadem ratiōe essent, actus æris inquātū æs esset motus æris: queadmo-
dū actus æris vt in potētia statua est, est motus æris. quod iā dictū est esse falsum:
neq; idcirco quia æs, & æs in potētia statua, idē sint, credēdū est ea nō esse diuersa,
nā potens sanari, & potēs ęgrotare, subiecto idem sunt: quę tamen late ratione dif-
ferūt. Nam si diuersas nō haberēt rationes, idē & sanū & ægrū simul esse posset:
quę contraria sunt. quorū enim potentiæ nulla ratione differunt, neq; eorum actus
differēt. Similiter idem est & color et visibile: color tamen et visibile ratione diffe-
runt, atq; diuersas habent rationes. ita et similiter æs, et potentia statua. ¶ Secunda
12 conclusio. Cum res solum in potentia est, aut solum in actu, nō mouetur. ¶ Nam
res tunc mouetur, cum in ea est actus entis in potentia, vt dictum est: et neq; prius
neq; posterius. At cum res sit solū in potentia, in ea nondum est huiusmodi actus,
nec similiter cum solum sit in actu. Solet enim vnumquodq; mobile interdū mo-
ueri, et interdū non moueri: vt domificabile, cum nondum ligna, lapides et cætera
talia ab artifice mota sint, non mouetur. Cum vero actu operatur, et eius operatio-
nis aliquid in potentia relinquitur, domificabile mouetur, et talis motus domifica-
tio nuncupatur. Cū vero est cōpletus actus, et est domus: ipsum vt huiusmodi non
amplius mouetur. et ita in singulis. Cum igit̄ res solum sit in potētia, aut solum in
13 actu, non mouetur. ¶ Tertia. Nō recte diffinierūt motum Pythagorici, dicentes
motum esse alteritatē, inęqualitatem, et non ens. ¶ Nā si sit alteritas aut inæquali-
tas, non magis ex his oportet esse motum, quam ex suis oppositis. Similiter si quid
non est ens, nō protinus sequitur esse motū. Non possunt igitur per hęc recte mo-

tum diffinire:& certe aliter quam dictũ est difficile est motum diffinire. Ponebant
autem motum esse non ens,quia videbatur eis motum esse aliquid indeterminatũ:
& ponebant ipsum in coordinatione priuatiuorum: quorum nullum est (vt doce-
bant) vt hoc aliquid,vt quantum,aut aliquod aliorum prędicamentorum. Nos ve-
ro dicimus motum esse quid indeterminatum, non quia sit pura priuatio (nam non
omne dicimus actu determinatum & completum, aut puram potentiam & priua
tionem) sed est aliquid quod est partim actu, & partim potentia: quomodo dici-
mus motum esse quid indeterminatum,videtur enim omnis motus esse actus im-
perfectus. ¶ Corollarium. Quapropter nihil mirũ,si, quid sit motus,difficile fue- 14
rit inuenire. ¶ Nam neque simpliciter est actus,neque simpliciter potentia: sed,vt
dictum est,eorum quę partim sunt actus, & partim potentia. qui quãuis sit vt dif-
finitus est,difficile est tamen ipsum videre. ¶ Quarta. Omne ens naturale mo- 15
uens,mobile est:& eius immobilitas,quies est. ¶ Primo, Quia quidquid potesta-
tem habet vt moueatur ,mobile est, & eius immobilitas quies est. Quibuscunque
enim inest motus,quoties non mouentur,quiescere dicuntur. Omne autem ens na-
turale mouens,potestatem habet vt mou atur . Est enim ,ex actu & potentia. Ex
actu enim aget,potentia autem patietur. Igitur omne ens naturale mouens,mobi-
le est,& eius immobilitas quies est. ¶ Secundo. Res naturales tactu agunt.agendo
igitur simul & patiuntur. Erit igitur omnis res naturalis mouens, mobilis:& eius
immobilitas,quies. ¶ Corollarium. Vnde fit vt iterum recte diffiniatur motus,vt 16
sit actus mobilis inquantum mobile est. vt cum res naturales actu agant,est intelli-
genda vna species,vt substantia,quantitas,aut qualitas, actus continue effectiua in
eo quod mouetur : sicut actu homo,ex potentia facit hominem: qui quidem actus
quãdiu continue acquiritur,actus est mobilis inquantum mobile,& motus.

SEcundi capi. scholia. ix. Motus est actus entis. Diffinitionis motus hic habeatur intellectus, motus est actus, formaque aut substantialis aut accidentalis. nam hæc motus ratio omnem physicam transmutationem complectitur,siue ea ad substantiã fuerit,siue ad accidens. Entis in potentia,ipsius scilicet mobilis, pręsertim incõpleti,quod materia est omni transmutationi subijci nata , existentis in potentia ad aliquid suscipiendum, quod continue suscipit, aut deperdendum,quod continue deperdit. Secundum quod huiusmodi,id est pro quanto aliquid est acquirendum aut deperdendum, quod continue acquiritur aut deperditur. Et hęc diffinitio rationem motus aperte declarat,quod scilicet motus forma est incompleta,cuius aliquid est,& aliquid nõ est,quod continue acquiritur aut deperditur. quia enim motus dicitur actus, debet eius aliquid esse. si enim nihil illius esset, non diceretur actus,& quia dicitur in potentia,debet eius aliquid non esse,quod supersit acquirendum. Non est nomẽ cõmune impositum. nomen simplex,& incomplexum, quod vtrũq; motum ad quãtitatem in sua ratione includat,quẽadmodũ motui ad qualitatem positum est cõmune nomen alteratio, & mutationi secundũ locum latio. Idcirco nomẽ commune augmentationi & diminutioni circũloquimur per nomen generis & prędicamẽti ad quod fit,hoc pacto,motus ad quãtitatem. Nam cum ędificabile mouetur.cũ materia ad ędificium aptanda,pro domo cõstruenda disponitur. Et pleraque eorum quę hic adducũtur,proprie motus non sunt,habent tamen aliquantam cũ motu similitudinem,eo ꝙ in sua ratione includunt aliquid esse acquisitum, & aliquid acquirendum. quare ad naturã motus aperiendam sunt admodum conducentia. Licet bene secũdum diuersa. Siquidem motus est in actu,attendendo partem eius priorẽ, acquisitam & existentem,in potẽtia vero attendendo partem posteriorem,acquirendam,& nondũ existentem. Ita quod mouetur,secundũ hanc partem dicitur esse in potentia,secundũ illam vero in actu. sed neutrum est in actu & potẽtia secundum eãdẽ partem,vt acquisitam,aut acquirendam. Aut nõ secundum idem. Ignis interdum agit in aquam,& non e diuerso. alio vero tempore aqua valentior agit in ignem, & non e diuerso. & tunc res naturales adinuicem agunt & patiuntur,sed non simul eodemque tempore. Aqua autem calida infusa aquæ consimiliter frigidæ,agit secundum caliditatem, & patitur secundum frigiditatem , frigida autem econuerso. & tum res naturales adinuicem simul agunt & patiuntur,at non secundum idem. Nec inconueniens est omne mouens physicũ. Id (vt & notæ admonent) de mouente physico cõpleto,toeaq; re naturali intelligendum, quę mouet secundum formã,& mouetur secundum materiam. Siquidem mouens physicum incõpletum, immobile est, vtpote forma substantialis,quę nullius motus est susceptiua. xi. Nam si eadem ratione essent. Si æs,& æs in potentia statua,essent eadẽ ratione,sicut sunt eadem re ipsa, tunc actus æris quatenus est æs completum,esset motus æris,sicut actus æris quatenus est in potentia ad figuram statuę,est motus æris. Nempe quæcunque eadem ratione dicuntur,si vnum alicui conuenit,& alterum ei-

dem conuenire necesse est. At falsum est quod actus æris inquantum est æs, est motus æris, quia iam æs actu habetur, neque ad ipsum est motus. igitur & falsum est illa duo esse eadẽ ratione. Non minus enim habent rationis discrimen, quam aqua, & aqua calefactibilis, aut quam ignis, & ignis mobilis. Quorum enim potentiæ nulla. Potentiæ, res nominibus potẽtiatum explicatæ, vt potens ambulare, potens sedere. Actus, res nominibus actuum designatæ, vt ambulans, sedens.

xij. At cum res solum est potentia. Tunc res solum est potẽtia, cum nihil eius adhuc acquisitum est, vt cum ne minima quidem (vt ita dixerim) caliditatis particula in aqua acquisita est. & planum est rem tunc non moueri, quia non est in ea actus. Tunc vero res solum est in actu, cum tota forma acquisita est, & nihil eius restat habendum, vt cum perfecta consummataque caliditas parta est in aqua, & perspicuum est nec tunc quidem rem moueri, cum non sit amplius in potentia. At vero tunc partim est in actu, & partim in potentia, cum aliquid formæ per motum acquirendæ acquisitum est, & aliquid restat producendum. Vt sit a b caliditas decem graduum producenda in aqua, cuius quinque gradus priores a c acquisitæ sint in aqua, & quinque posteriores c b in eadem acquirendæ, quæ continue acquirantur. tunc aquam moueri, & in ea motum esse, per diffinitionem liquet. Atqui motus ille nõ est caliditas a c, quia iam tota est per hypothesim, neque caliditas c b, quia nihil adhuc ipsius est. sed caliditas tota a b, motus est, cuius vna pars est, & altera non est. Neque ex eo quod pars eius c b non est, consequitur motum non esse. Nam existente toto, omnes eius partes existere debere, intelligẽdum est de toto quod sit ens simpliciter, & omnino ens, motus autem non est huiusmodi, sed partim ens, & partim non ens, & in sua ratione includens aliquid partium eius debere non esse. Quod si concedatur motus ille vt calefactio fieri, non protinus efficitur motum non esse. Nam quod fit, tum cum fit, non esse, intelligendum est de ijs quæ nata sunt completa consummataque subsistere, vt de domo, statua, oliua, equo, & non de ijs solum quæ habent esse incompletum, qualis est motus, qui solum tum esse dicitur, cum fit, & cum non fit, iam perdit motus nomen & rationem, neque amplius dicitur motus. Neque ex eo quod motus conceditur partim esse ens, & partim non ens, contradictoria eidem insunt. nam partim ens, & partim non ens, non sunt affirmatio & negatio contrapugnans, sed partim ens, & non partim ens, quorum hoc de motu negatur, illud vero affirmatur. Contradicunt itidem, partim non ens, & non partim non ens, quorum prius motui attribuitur, posterius vero ab eo remouetur. Quinimmo si ens & non ens sumũtur vt contradictoria, comperietur semper eorum vnum de motu vere affirmari, & alterum negari. Nempe ens pro completo & omnino ente sumitur, ens negatur de motu, & non ens suum oppositum de eodem affirmatur. Et si ens solum pro ente incompleto, & partim ente accipiatur, ens affirmatur de motu, & nõ ens suum oppositũ de eodem negatur. Denique si ens generatim sumi intelligatur pro omni eo quod aliquo modo est ens, siue omnino siue partim, & non ens suum oppositum pro eo quod nullo modo est ens, neque secundum totum, neque secundum partem, tunc ens affirmatur de motu, & non ens de eodem negatur. quare ex eo quod motus conceditur partim esse ens, & partim non ens, non consequitur affirmationem & negationem dici de eodem. Et cum motus dicitur esse ens, capitur ens aut secundo aut tertio modo nunc positis, vtpote aut pro ente incompleto, aut generaliter pro quouis ente. Cum vero dicitur motus esse non ens, sumitur non ens primo modo, vtpote pro eo quod est quidem, sed non est ens completum. Atqui manifestum est huiusmodi ens, & non ens, non esse opposita. Nam non ens, solum opponitur enti eiusdem modi, vt non ens primo, enti primo, & non ens secundo, enti secundo, & ita in cęteris. xiij. Nam si sit alteritas. Quãuis fortasse motus omnis concedi posset esse alteritas, inæqualitas, & non ens, ad bonam intelligentiam, non tamen remeat ac reuertitur. non enim oportet omnem alteritatem esse motũ. Nempe inter substantias hominem & lapidem est alteritas, & vnius rei ab alia diuersitas, inter quas tamen non est motus, neque ex eo quod sit alteritas, magis sequitur motum esse, quam si sit identitas eius oppositum. Ita si sit inæqualitas, non magis sequitur esse motum, quam si sit æqualitas eius oppositum. Nam inter lineam pedalem & bipedalem est inæqualitas, & tamen idcirco inter eas non est motus. Similiter non oportet si quid est non ens, idcirco illud esse motum. Nam quod solum est in potentia, est non ens, & tamen non mouetur. xv. Et eius immobilitas, quies est. Immobile hic dicitur, quod non mouetur quando & vbi moueri natum est. quare immobile & quiescens hic idem sunt, & immobilitas itidem & quies pro eodem sumuntur. Est enim ex actu & potentia, actu forma, secundum quam res naturalis agit, potentia, materia, secundum quam patitur. xvi. Vt cum res naturales actu. Cum (inquit) res naturalis per formam substantialem vt pręcipuum efficiens agit & mouet. In singulis transmutationibus est intelligenda forma siue substantialis siue accidentalis producens illum actum qui acquiritur in mobili, quemadmodum cum homo generat hominem, intelligitur forma substantialis hominis continue effectiua illius actus qui producitur. Et huiusmodi actus qui acquiritur, siue substantialis sit siue accidentalis, est motus, & actus mobilis inquantum mobile.

a c b

❡Tertij capitis annotatiunculę.

❡A. Athenæ. ❡T. Thebæ. ❡Linea, spatium interceptum inter Thebas & Athenas.

Ertium caput continet tres queſtiones, tres concluſiones, tres rationes ad
primam, tres inſtantias ad tertiam, & earum ſolutiones. ¶ Prima queſtio.
In quo eſt motus ſubiectiue? ¶ Prima concluſio. Motus ſubiectiue eſt in 17
mobili. ¶ Primo. Quia eſt actus mobilis, vt dictũ eſt. ¶ Secundo. In eo eſt actus 18
qui motus eſt, cuius prius erat potentia: eſt enim motus, actus entis in potentia. At
vero ipſius mobilis prius erat potentia. eſt igitur motus ſubiectiue in mobili. ¶ Se-
cunda queſtio. An motiui & mobilis idem ſit actus? ¶ Secunda concluſio. Motiui 19
& mobilis idem eſt actus. ¶ Nam illorum eſt idem actus, quorũ vnum actũ pro- 20
ducit, & alterum eundem recipit. Motiuum autem, actum producit, & mobile eun-
dem recipit. Eſt enim motiuum, mobilis motiuum: & mobile, a motiuo mobile. igi
tur motiui & mobilis idem eſt actus. Et licet actus ille re ipſa ſit vnus, eſt tamẽ ra-
tione & conſideratione duo: ſicut idem eſt ſpatium aſcenſus & deſcenſus, ratione ta
men duo. Nam actus ille vt eſt a motiuo, dicitur actio: vt vero in mobili, dicitur
paſſio. ¶ Tertia queſtio. An actio & paſſio diuerſi ſint actus, quorũ vnus in agẽ- 21
te ſit, & alter in patiente? ¶ Tertia cõcluſio. Actio & paſſio nõ ſunt diuerſi actus. 22
¶ Nam aut vterque in agente, aut vterque in patiente: aut actio in agente, & paſſio
in patiente: aut contra actio in patiente, & paſſio in agente locaretur. Non vterque
in agente locabitur. Nam omne mouens moueretur, aut habens motum non mo-
ueretur: & ipſum patiens & mobile nũq̃ moueret̃. ſine motu enim non moueretur,
quę ſunt impoſſibilia. Nec vterq; in mobili: quia omne mobile moueret: vt ſi quis
diſciplinaretur: quia haberet vtrũq; actum, actionem doctionem, & paſſionem di-
ſciplinationem, ſimul doceretur & doceret. quod ſtatim ridiculũ apparet. Et idem
duobus motibus ad eundẽ terminum moueretur: quod fieri nequit. Neq; erit actio
in agente, et paſſio in patiente: quia ſicut omne patiens moueret̃, ita et omne agens
moueret̃. haberet enim vtrũq;, actũ in potẽtia ſecundum ꝙ in potẽtia, Et minus
locabitur actio in patiente, & paſſio in agente, alioqui omne patiens ageret, & omne
agẽs pateretur, cum cõtra ſit: aut nominibus abuteremur. Actio igitur & paſſio nõ
ſunt diuerſi actus, ſed vnus, vt dictum eſt: ratione tamẽ diuerſi. ¶ Prima inſtãtia.
Actionis & paſſiõis diuerſa ſunt opera & effectus. eſt enim actiõis effectus, actũ:
& effectus paſſiõis, paſſum. ſunt igit̃ diuerſi actus, & nõ vnus. ¶ Solutio. Vt actio
& paſſio vnus ſunt actus numero, & ratione duo: ita actũ & paſſum, vnũ ſunt nu-
mero, ratione duo. ¶ Secũda inſtãtia. Inconueniens eſt duorum ſpecie differentiũ,
agentis & patientis, eſſe vnũ & eundem actum. igitur actio & paſſio minime ſunt
vnus idemq; actus. ¶ Solutio. Nõ eſt incõueniẽs, duorum ſpecie differẽtiũ, vnius
vt ab hoc, & alterius vt in hoc, eſſe vnũ & eũdẽ actũ. Eſt enim actus ille agentis
vt ab hoc, & eſt patientis vt in hoc. Non tamen eius ratio vtriq; eſt vna, ſicut tuni-
cę & veſtis. ſed ſicut vię de Thebis ad Athenas, & de Athenis ad Thebas: vt prius
dictũ eſt. ¶ Tertia inſtãtia, Si actio & paſſio eſſent idẽ actus, doctio & diſciplina
eſſent idẽ. hoc autem eſſe nequit. ¶ Primo, quia omne diſceẽs doceret, & omne pa-
tiens ageret. Nam diſcens omne in ſe haberet doctionẽ, & omne patiẽs actionem.
¶ Secũdo, quia ſi doctio eſſet diſciplia, & actio eſſet paſſio, docere eſſet diſcere, &
agere eſſet pati. quę ſtatim abſurda videtur. Nõ erũt igitur idẽ actio, actus & paſ-
ſio. ¶ Solutio. Licet doctio & diſciplina, & actio & paſſio idẽ ſint, nõ tamẽ idcirco
omne diſceẽs docet, & omne patiẽs agit. Nã nõ dicit̃ quis docere, quia doctionẽ ha-
beat, ſed quia ab hoc eſt doctio. Ita neq; quid agere dicitur, quia in hoc ſit actio: ſed
quia ab hoc eſt actio. Nõ tamen proprie actionem eãdem paſſioni dicimus, ſed po-
tius ꝙ actio et paſſio vnus ſint actus: q̃ quidẽ quia eſt huius in hoc, et huius ab hoc,
ratiõe diuerſus eſt. Neq; oportet, ſi doctio diſciplina ſit, et actio ſit paſſio, idẽ eſſe
docere et diſcere, agere et pati: ſicut neq; ſi idẽ ſpatiũ eadẽq; diſtantia ſit de Thebis
ad Athenas, et de Athenis ad Thebas: idem eſſe diſtare de Athenis ad Thebas.

& diſtare de Thebis ad Athenas. Ille enim qui diſtat de Thebis ad Athenas, non diſtat de Athenis ad Thebas. Et ita ſufficienter dictum videtur quid ſit motus: ex cuius generali diffinitione facile eſt ſuarum ſpecierum diffinitiones trahere, vt q͏̃ generatio ſit actus generabilis vt generabile eſt. & ita de corruptione, augmẽtatione, diminutione, alteratione, ſecundum locum mutatione, domificatione, medicatione, & ſingulis alijs.

Ertij cap. ſcholia. xviij. In eo eſt actus qui motus eſt. In eo (inquit) ſubiecto eſt actus qui motus eſt, cuius ſubiecti ipſe actus prius erat potentia. Hoc eſt, in eo ſubiecto eſt motus cum actu eſt, in quo prius fuit in potẽtia, & in quo anteq͏̃ erat, natus erat eſſe, vt in eo eſt calefactio, in quo antequã eſſet, nata erat eſſe. At ipſius mobilis ipſe motus prius erat potentia. Nam antequam aliquid ipſius motus eſt, non eſt motus in mobili, ſed poteſt eſſe in eo. eſt igitur motus in mobili. Et cum nihil ſit in ſeipſo tanquã in ſubiecto, conſtat ex hoc loco omnẽ motũ & ſubſtantialem & accidentalem re ipſa diſtingui a mobili tum cõpleto, tum incompleto. quod facili inductione per ſingula perſpicuum efficitur. Generatio enim & corruptio re ipſa nihil aliud ſunt quam forma ſubſtãtialis quæ acquiritur aut deperditur. At illa omnium confeſſione neq; materia eſt, neq; totum compoſitum. Augmentatio & diminutio (ſub quibus rarefactio & condenſatio comprehenduntur) ſunt ipſa magnitudo quæ acquiritur in re naturali, aut deperditur. At illa moles & dimenſio ex primo phyſicæ auditionis libro re ipſa a materia & toto corpore naturali cognita eſt diſcrepare. Alteratio re ipſa qualitas eſt, quæ acquiritur in re naturali, aut deperditur, vt caliditas, frigiditas. Atqui huiuſmodi qualitas, omnium aſſenſu & a materia & a tota ſubſtantia alia eſt. Demum motus ſecundum locum, affectio eſt accidentaria & ſucceſſiua, cuius pars prior non manet cum poſteriore. Cum enim ſit latio ſuper ſecundam partem ſpatij, amplius non eſt ea quæ facta eſt ſuper primam, ſed euanuit, & quæuis lationis pars tum ſolum eſt cum fit. immo vero & tota latio tunc ſolum eſt cum fit. nam cum tota eſt completa, ipſius amplius nihil eſt, vt neq; completæ atq; perfectæ ſonationis (ad quã latio reſponſum habet & analogiam) quicquam ſupereſt. At huiuſmodi ſucceſſiua affectio, re ipſa & a mobili incompleto, quod eſt materia, & a mobili completo, vt toto corpore, alia eſt. Nempe vtriuſq; mobilis partes ſimul manent, lationis autem partes non manent. Et id poſtremum, motum inquam ſecundum locum, re ipſa diſtingui a ſuo mobili, non tam rationibus, vt verum eſſe oſtendatur, fulciendum eſt, quam ſine aliqua ratione recipiendũ. Nam apud Ariſtotelem phyſica ſuppoſitio eſt, q͏̃ qui negauerit, & admittere abnuerit, fere in tota philoſophia ab Ariſtotelis ſententia aberret & exorbitet neceſſe eſt. Conſequens itidem eſt & ipſum concedere debere, ſonũ nõ diſtingui ab aere in quo recipitur. Nam conſimilis eſt vtriuſq; natura, & par idemq; de vtroq; iudicium. Verum id ex priore dialogo phyſico amplius cognoſcas. xxij. Nam omne mouens moueretur, Siquidem omne agens per hypotheſim haberet intra ſe actionem, & paſſionem, quæ ſunt motus. omne igitur agens moueretur. & omne agens eſt mouẽs. omne igitur mouens moueretur, aut agens habens ex ſuppoſitione actionem & paſſionem (quare & motum) nõ moueretur. quod perinde eſt, atque habens albedinem non eſſe album. Præterea patiens neque actionem intra ſe haberet, neque paſſionem, quare neque motum. igitur patiens (quod & mobile) nunquam moueretur, aut aliquid ſine motu moueretur. quod non minus eſt inconueniens, quã quicquam ſine albedine eſſe albũ. Et hoc pacto cætera huius rationis mẽbra deducenda ſunt. Quia omne mobile moueret. Cum omne patiens haberet intra ſe actionem per hypotheſim, omne patiẽs ageret, & omne mobile moueret. habent enim ita dicentes ponere patiens denominatione intrinſeca denominari agere ab actiõe, ſicut denominatur patiẽs a paſſione, & ſi quid habet actionẽ, ab illa ipſum debere dici agere, ſicut habens paſſionẽ dicitur ab ea pati. Ariſtoteles autẽ ponẽs illos duos actus eſſe vnũ & eundem numero, & eſſe in patiente, in id inconueniens non incidit. Nam nõ ponit ab actione patiẽs intrinſece denominari, vt ij qui ponũt eos eſſe actus re ipſa diuerſos, ſed ab ea agẽs denominatione extrinſeca dici. Dicitur enim agens, quia ab eo eſt actio, vt oſtendit litera. Ita actũ & paſſum vnũ ſunt numero. Vnum & idem numero eſt effectus actionis qui dicitur actũ, & paſſionis, qui paſſum, vt eadẽ caliditas quæ producitur ab igne, & ſuſcipitur in aqua. & idem numero lumẽ quod producitur a ſole, & recipitur in aere. Eſt tamẽ ratione diuerſum. Nã id quod per motum acquiſitũ eſt, ſi cõparetur ad agens a quo eſt dicitur actũ, ſi vero cõferatur ad ſubiectũ in quo eſt, dicitur paſſum. Præterea non recte colligit hæc obiectio. Nam inconueniens non eſt vnius & eiuſdem cauſæ diuerſos eſſe effectus, vt ab igne calefactionem & rarefactionem. Omitto quod actum non proprie effectus eſt actionis, ſed agentis. & paſſum non paſſionis effectus eſt, ſed patiẽtis. Vtrumque autem, actum inquam, & paſſum, actionis & paſſionis potius denominatiuum eſt. Eſt enim actus ille agentis. Etſi eadẽ numero ſit frigefactio quæ producitur a forma ſubſtantiali aquæ, & ſuſcipitur in eius materia, eius tamen ratio longe eſt diuerſa. Nam effectus ille (frigefactio inq͏̃) eſt agentis & formæ ſubſtãtialis vt ab hoc, & tanquã a cauſa efficiente, ad quam cõparatus dicitur actio, & idem effectus eſt patientis, & materiæ ſuſcipientis vt in hoc, & tanquam in

Nullũ motũ eſſe ipſum mobile.

Motũ ſecũdũ locũ diſtingui a mobili.

causa materiali atq; subiecto, ad quod collatus dicitur passio. Neque vsquequaq; & omnino verum est diuersorum specie differentium non posse esse vnum & eundem effectum numero. Nam solis & ignis specie discrepantium nihil prohibet eandem numero esse calefactionem, & a forma substantiali terræ & eius grauitate fieri eundem numero motum, tametsi inter illas causas quippiam semper diuersitatis comperiatur. Doctio est disciplina. Disciplina hic nō habitus, sed actus nomen est, tantundē valens atq; disciplinatio. Et sane idem numero est doctio & hoc modo disciplina. Nempe cognitio alicuius peius ignoti, vt traditur a docente, dicitur doctio, & vt recipitur a discente, disciplina. est eñ doctio actio, & disciplina passio. Neque ex hoc sequitur omne discens docere. Nam doctio nō denominat id in quo re ipsa est, scilicet discentem, denominatione, intrinseca (non enim si in aliquo est doctio, protinus consequitur ipsum docere) sed denominat id a quo est, scilicet docentem, denominatione extrinseca. dicitur enim quis docēs, quia ab ipso sit doctio. Quare admittendum est idipsum quod est doctio, esse in discente, & omnem actionem in paciente, cum idem re ipsa sit actio quod passio, quæ in paciente est vt subiecto. reijcienda tamen & refutanda est hæc propositio, doctio est in discente, & actio in paciente, non quia falsa, sed ꝙ impropria sit, & minus accommoda. Nam actio rationē non habet qua subiectum respicit, sed efficiēs. Proinde recte & apte concesserim actionem esse ab agente, & passionē in paciente. Deinceps ex eo ꝙ doctio sit disciplinatio, nō recte quis intulerit docere esse discere. Nam cum principale principali insit, & denominatiuum denominatiuo inesse debere, per locum a coniugatis, in substantialibus solum prædicationibus locum habet. Datæ autem prædicationes accidentariæ sunt. & idcirco hanc rationem apte refellit Aristoteles.

¶Quarti capitis annotat.

¶Numerus quadratus est, quid descriptus, quatuor latera habet ęqualia. Et idem est qui ex ductu alicuius numeri in seipsum resultat. ¶Arithmeticus gnomo, est numerus qui numero quadrato circumpositus, quadratum relinquit.

¶Quadrati magni, siue totales.

16														•	•	•	•	•
9								•	•	•	•			•	•	•	•	•
4			•	•	•			•	•	•	•			•	•	•	•	•
•	•		•	•	•			•	•	•	•			•	•	•	•	•
•	•		•	•	•			•	•	•	•			•	•	•	•	•

25

1 3 4 5 9 7 16 9

¶●nota paruorum quadratorum. ¶●nota circumpositorū gnomonū. 1.4.9.16 parui quadrati. ¶3.5.7.9. circumpositi gnomones, qui paruis quadratis additi, magnos constituunt quadratos. ¶Sensibile, res naturalis. ¶Magnitudo sensibilis, rei naturalis magnitudo.

Quartum caput continet vnam conclusionem, duas rationes ad eā quinq; infinitum ponentiū antiquorum opiniones, sex quas ipsi assignabant infiniti proprietates, sex rationes infinitum esse probantes, & quinque modos infiniti. ¶Cōclusio. De infinito Physica determinatio est. ¶Primo, Quia de magnitudine, motu & 15
tempore Physica determinatio est, quæ aut finita aut infinita necesse est esse. non tamen omne quod est, finitum aut infinitum est: vt punctum, & qualitates, quæ neque finita neque infinita sunt. igitur de infinito Physica determinatio est. ¶Secundo. Quia qui de naturalibus scientiam tradere curauerunt, Pythagoras, Plato, Anaximander, Democritus, Anaxagoras, & plurimi alij, omnes de infinito mentionem fecerunt. signum est igitur de infinito Physicam determinationem esse. ¶Quinq; antiquorum opiniones. ¶Prima est pythagoræ infi- 14
nitum principiū per se ponentis vt subiectū, scilicet solū parē numerū. ¶Primo
quód in æqualia semper sectionē recipit, nō aūt impar. sed cum primū sit impar,
clauditur & terminat̄, vt huiusmodi sectionē recipere nō possit. ¶Secūdo. Quia 15
par numerus numero vt quadrato additus, aliquando mutat numeri speciē: quadra-

tis vero suis cōsequēter adiuncti impares, nunq̄ mutāt speciē: sed semper quadra-
tos relinquūt. Hac de causa impares, eorū gnomonas vocāt: quod solum in rebus
25 sensibilibus intra cęlū & terrā ponebāt. ¶ Secūda est Platonis infinitū principiū
per se vt subiectū ponentis. & numerū parē & imparē. magnum & paruū, & sensi
bilium & intelligibiliū: sed nihil extra cęlū ponebat, neq; corpus, neq; ideā. Ideas
enim nusquā ponebat. Et differt a Pythagora. Primo, q̄ ponit īfinitū etiā imparē
numerū. Secūdo, q̄ in rebus intelligibilibus. Tertio, q̄ nihil sit extra cęlū. quorū
26 opposita dicebat Pythagoras. ¶ Tertio est Anaximādri, & aliquorū aliorū infini
tū vt accidēs ponentiū. aliqui eñ posuerunt in igne, vt in subiecto, aliqui in aere.
27 Anaximāder vero in corpore densiori igne, subtiliori vero aere, posuit. ¶ Quarta
est Democriti infinitas atomos ponētis: ex quibus adinuicē iunctis infinitū magni-
tudine conflatur: ex quo omnia fierent, neq; posuit quodlibet fieri ex quolibet. Nā
28 primas atomos, & prima rerū principia ex se inuicē fieri nō posse dixit. ¶ Quinta
est Anaxagorę infinitas similares atomos ponētis, & omnia esse in omnib⁹, & om
nia fieri ex omnibus, diuino intellectu omnia ab omnibus segregāte. ¶ Qui vero
principia rerū naturaliū & nūero & magnitudine finita posuerūt, nullū locū infi
nito in rebus sensibilibus reliquerunt. Nō enim in principijs reliquerūt. nā ea &
numero & magnitudine finita faciūt. Neq; in ijs q̄ ex principijs sunt. nā quicquid
29 ex ijs quę nūero & magnitudine finita sunt, cōsistit: finitū eē necesse est. ¶ Sex in
finiti (quas antiqui ipsi attribuebāt) ꝓprietates. Quod esset principiū, ingenitū,
incorruptibile, oīa cōtinens, omnia gubernās, et diuinū ipsum (vt dicebat Anaxi-
māder) et numē immortale. Quę rationabiliter statuto infinito dicere videtur.
Nā quicquid est, aut principiū, aut ex principio est. īfiniti aūt nō est principiū: cū
ipsum ponendū esset infinitū. et cū nō haberet a quo generari posset, neq; corrūpi
(nā alioqui haberet principiū) ipsum esset incorruptibile, atq; ingenitū. extra qd
cū nihil esse posset, cōtineret oīa. quod cū esset principiū, ingenitū, incorruptibi-
le, omnia cōtinēs, iure videret̄ gubernare debere genita, corruptibilia, et ex eo prin
cipiata. esset igitur diuinū quiddā, et vt numē (vt dicebat Anaximāder) habendū.
30 ¶ Sex ratiōes q̄ infinitū sit. ¶ Prima. Tēpus est: igit̄ et īfinitū. Nā tēpus immē
sum est, et qd̄ percurri nequit. ¶ Secunda. Magnitudo est: igitur et infinitū. Nā
magnitudo īfinitā partitionē (vt ponit Arithmetic⁹) recipit. ¶ Tertia, Perpetuę
sunt gn̄ationes: et hoc esse nequit nisi infinita sit quędam materia ex qua quęli-
bet generatio partem suā accipiat, alioqui tandem casurę essent rerum generatio-
nes. est igitur infinitū. ¶ Quarta. Omne corpus finitū semper ad aliud corpus ter
minatum est. necesse est igitur esse infinitum. Nā corpora claudēdo, nō erit pertin
gere ad finē et terminū. ¶ Quinta. Intellectus numerū intelligit infinitum, et ma
gnitudinem infinitā. Intelligit enim extra cęlum esse spatiū infinitū, quod infini-
tū corpus et infinitos mūdos recipere potest. quod si potest, iā recepit. Nā cum sit
supra tempus, esset ęternum. in ęternis autem simul sunt esse, et posse esse. Et cur
etiā potius illic q̄ hic esset vacuū? est igitur infinitū. Nam intellectus intelligendo
nō deficit. ¶ Sexta. Eos qui nō ponūt infinitū, multa incōmoda sequūtur. Nā di
sciplinę mathematicę tolluntur, infinita numerorum progressio, et infinita ma-
gnitudinum et temporum diminutio. Ponendum est igitur infinitum His argumē
tis statuere volunt infinitum. Et q̄uis concedentes infinitum, grauissimę sequan-
tur quęstiones, an videlicet vspiam sit infinitū, an substantia sit, an accidēs: Phy-
sica tamen quęstio est, an sit magnitudo sensibilis infinita. ad quod rite cognoscē-
31 dum ponendi sunt modi infiniti. ¶ Quinque modi infiniti. ¶ Infinitum primo
est quod non potest pertransiri: quemadmodum vox dicitur inuisibilis, quia non sit
nata videri. ¶ Secundo. Infinitum est quantum, transitum habens, sed inconsum-
mabilem. ¶ Tertio. Transitum habens, nondū totum pertransitum. ¶ Quarto.

Transitum habens, sed transitu difficilē. ¶Quinto. Est cui semper additio, subtractiove, aut vtrunque fieri potest.

Varti capitis scholia. xxiiij. Non tamen omne quod est, finitum aut infinitum est, secundo vel quinto, quod hi duo modi philosophię naturali sint accommodi, reliqui autem perparum aut nihil. Neutro autem horum modorum pūctum aut finitum aut infinitum est, cum ipsum non sit quantum, tametsi sit infinitum primo, de quo hic non agitur sermo. Qualitates autē etsi per accidens sint finitæ secundo, & infinitæ quinto modo, sicut & per accidens quantæ, ratione scilicet extensionis subiectorum quibus insunt, non tamen simpliciter finitę secundo aut infinitæ esse sunt admittendæ. Nam hoc finitum aut infinitū dicimus, quod per se est quantum, aut vt subiectum, aut vt ipsa quantitas. xxiiij. Par numerus numero vt quadrato additus. Parem numerū alteri pari vt quadrato additum, non semper quadratum constituere, etsi id aliquando contingat, vt. xij. ad. iiij. quadratum, constituunt. xvi. quadratum, sed interdum alteram numeri speciem efficere, per inductionem facile est sumere. Siquidem binarius additus quaternario quadrato, constituit senarium altera parte longiorem. Et senarius additus quaternario, constituit denarium, qui numerus est triangularis. Quadratis autem suis consequenter, id est eiusdem ordinis adiuncti impares numeri, non mutant numeri speciem, sed semper quadratos proxime sequentes constituunt, vt si vnitati primo quadrato addatur ternarius primus impar, fit quaternarius secundus quadratus. Cui quidem secūdo quadrato si subinde addatur quinarius secundus impar, conflatur nouenarius tertius tetragonus. Illi si rursum adijcias septenarium tertium imparem, fient. xvi. quartus tetragonus. Et ita deinceps. Et quam ob rem id ipsum fiat, facile dilucet ex vigesimosexto theoremate septimi elementorum Arithmeticorum Iordani, quod est, Si ab vnitate impares coacerruentur, qui prouenies, erit quadratus. Nēpe per hanc propositionem vnusquisque quadratus ęquatur imparibus ab vnitate (ipsa quidem connumerata) coaceruatis. Et si illis sequens adiungatur impar, per eandem propositionem proueniet & constituetur quadratus, ergo & quadrato ex imparibus coaceruato additus sequēs impar, eundem constituit quadratum. Si enim ęqualibus idem commune addatur, tota erunt æqualia. Et hanc ob causam Pythagoras numeros impares vocat gnomones quadratorum, quia quadratis minoribus circumpositi, quadratos totales, vt declarant notæ, constituunt, more gnomonis geometrici, qui ex duobus supplementis & vno parallelogrammorum circa diametrum constantium constitutus, quadrato per diametrum in duo æqua diuiso circumpositus, totalem quadratum constituit, vt in Categorijs affert Aristoteles. xxix. Cum ipsum ponendum esset infinitum. Ipsum, principium infiniti (si quis poneret infinitum esse ex principio) ponendum esset infinitum, cum finitum nequaquam esse possit infiniti principium, & infinitum aut efficere, aut constituere. At inconueniens est concedere infiniti principium esse infinitum, quia tunc plura essent infinita actu & secundo, quod esse nequit. Relinquitur igitur infinitum esse principium. Et cum non haberet a quo generari possit aut corrumpi (nam si id assignaretur, haberet pricipium, quod modo ostensum est esse non posse) ipsum esset ingenitum & incorruptibile. Et ita cęterę proprietates deducantur. xxx. Tempus est igitur, & infinitum. Hæ rationes in vltimo cap. huius exactius diluentur. Hic autem in transcursu, vt quid verum, aut secus se habens assumant aut colligant, cognoscatur, dissoluentur. Prima quidem & secunda, admittendo tempus & magnitudinem esse, & proinde infinitum quinto. nam hæc talia sunt, non autem infinitum secundo. Tertia soluitur, cōcesso primo assumpto, negando secundum, quia non vnaquæque generatio nouam accipit materię partem, & quę ab alia prius accepta non fuerit, sed eandem numero quam prior generatio cepit. quare non est ponenda materiæ infinitudo. In quarta refutādum est quod primum assumitur. nam supremum coelum non ad aliud corpus, sed propria superficie cōnexa terminatur. In quinta concedendum quidem est, intellectum & numerum infinitum & magnitudinem infinitam vt immensum extra coelum spatium concipere, atque animo complecti, sed false prorsus, & non vere, ex quo infirmum est & inualidum quicquid deinde infertur. Nam neque extra coelum est spatiū infinitorum corporum capax, neque vacuum, tum ibi non sit natum esse corpus, vt primus de coelo liber ostendet. Demum sexta ratio diluitur, admittendo illa incommoda eos sequi qui non ponunt infinitum quinto. nulla tamen accidunt inconuenientia eis qui non ponunt infinitum secūdo, immo destruuntur. Mathematica principia ponendo magnitudinem actu infinitam, aut numerum actu infinitum. Et cur etiam potius illic. Non est maior & valentior ratio quare illic, scilicet extra coelum, esset vacuum, quam hic in mundo sensibili. Atqui in mundo sensibili non est ponendum vacuum, igitur neque extra coelum. quare sunt illic infinita corpora spatium illud opplentia. Id enim colligere volunt hanc rationem agitantes. Caeterum huius rationis omnes particulæ admittendæ sunt pręter vltimam, quia neque extra caelum tale est quale ponunt spatium, neque corpora quę in eo recipiantur. xxxi. Quod non potest pertransiri. quod non potest secundum quantitatem absolui, quia quantitatem non habet, vt vnitas, & punctum. Aut vtrūque fieri potest. Vtrūque, additio, scilicet, & subtractio, vt supposita mundi perpetua duratione secūdū Aristotelis sententiam, tempus. Potest enim ei fieri semper additio similium partium, vt dierum, horarum, & subtractio diuisioque in partes semper diuisioni obnoxias, more aliorum cōtinuorum.

¶Quinti capitis annotatiunculę.

¶Actu infinitū, infinitū secundo. ¶Corpora sensibilia simplicia, elemēta, ignis,

aer,aqua,terra. Cōpoſita,aïalia,vegetabilia,mineralia,mixta imperfecta. ¶Motus,motus localis. ¶Fulciat,ſuſtineat. ¶Nitatur,ſuſtineatur. ¶Idem,ſimilis.

32 Quintum caput continet duas concluſiones. tres rationes ad primam,& ſex ad ſecundam. ¶Prima concluſio. Non eſt ponendū actu infinitū a ſenſibilibus ſeparatum. ¶Primo,Quia aut eſſet ſubſtantia, & tūc impartibile erit. Omne enim partibile,aut magnitudo,aut multitudo eſt. Si autem eſt impartibile,nō erit infinitum,niſi quēadmodū punctus dicitur infinitus,& vox inuiſibilis. de quo infiniti modo nō agitur hic: neq; de eo ipſi intendunt. Agimus eñ (& idem ipſi intendūt) de infinito,tranſitū,ſed inconſummabilē habente. Aut accidēs eſſet,& tunc non eſſet principium,ſed potius id cui ineſſet. ¶Secundo. Infinitū paſſio eſt magnitudinis,& numeri magnitudinis. ſeparata vero a ſenſibilibus,neq; magnitudinem,neq; numerū qui ex magnitudinis ſectione conſurgat,habent. neq; igitur ex eis conuenit infinitū. quibus enim ſubiectū non conuenit, neq; eius paſſio conueniet vnquam. ¶Tertio. Quia ſi tale infinitū ſubſtantia eſſet, cū eſſet principiū,ipſum eſſet ſimplex. aut ergo partibile eſſet, & tunc quelibet pars eius eſſet infinita,ſicut quelibet aeris eſt aer. hoc autem impoſſibile. Nam idem plura infinita eſſe impoſſibile eſt. Aut erit impartibile, & tunc relinquitur ſolum infinitū vt punctus. Ponendū igitur eſſet accidēs,quod (vt dictū eſt) eſſe nequit. Nam non eſſet (vt ipſi volunt) principiū. Patet igitur Pythagoricos male ipſum ponere ſubſtantiam partibilem. Hęc tamen queſtio: an ſit huiuſmodi infinitū ſeparatum aut in Mathematicis,aut in intelligibilibus, & omnino magnitudinū & dimenſionū expertibus,Phyſica non eſt: ſed ea qua queritur, an ſit corpus ſenſibile actu infinitum. ¶Secunda concluſio. Non eſt corpus ſenſibile, neq; numerus

33 actu infinitus. ¶Prima ratio,quia omne corpus ſuperficie clauſum eſt. nullū autem infitum claudi poteſt. igitur nullum corpus ſenſibile infinitū eſt, immo neq; intelligibile,vt mathematicum. Sed quod neque numerus infinitus ſit,patet,quia omnis numerus,numerabilis eſt. quod autem numerabile eſt, percurri & tranſiri poteſt. Nullus igitur numerus infinitus eſt. nam infinitum neque percurri neque tranſiri poteſt. & hę rationes communes ſunt: quę autem ſequūtur,phyſicę. ¶Secunda ratio. Si eſſet aliquod corpus ſenſibile actu ifinitum,aut ſimplex eſſet, aut compoſitum. Non compoſitū,quia cum ſit ex multitudine finitus,ſi illa ſint et magnitudine finita,totum erit finitū. quod eñ ex multitudine et magnitudine finitis conſtat, vt finitum ſit neceſſe eſt. Aut ergo eorum alterum ex quibus eſt,infinitum eſſet,et alia finita. hoc autē eſſe nequit,quia ea ꝓportionata eſſe oportet. nūc autem cum eorum quodlibet vim habeat,ifiniti vis eſſet infinita, et finitorū finita. quod ideo ſtatim deſtrueret finita, vt ſi ignis ſit finitus,aer vero infinitus: quātūcunq; etiam ęqualis ignis ęqualem aerem potētia ſuperaret, et vim ſuam duplaret nihilo ſecius aer infinitus ignem finitū extingueret. non igitur erit ſenſibile cōpoſitum infinitum,ex altero infinito et ceteris finitis cōſtans. Neq; erit ex omnibus infinitis. Nam vnū infinitum omnia occuparet. Nullus igitur alijs relinqueretur locus,aut omnia ſimul eundē occuparent. hęc autem impoſſibilia. Neque corpus ſenſibile infitum,ſimplex erit. Nam ſenſibilia ſimplicia corpora adinuicem contraria ſunt. Eſt enim ignis calidus et ſiccus,aer humidus et calidus, aqua frigida et humida,terra ſicca et frigida. Si igitur vnū eſſet infinitū, alia ſtatim cōſumeret et corrūperet. ¶Neque eſt (vt Anaximāder credidit) corpus ſimplex mediū infinitū,ex quo omnia fiant. ¶Primo,quia eædē quę de alijs ſenſibilibus, prohibent rationes. nam ſi vim agendi habeat,alia conſumet omnia, et nullus cæteris quem occupare poſſint, reliquetur locus. ¶Secundo. Quia vnumquodq; reſolui videmus in ea ex quibus componitur: vt ignea in ignē,aerea in aerem, aquea in aquam,et terrea in terrā. Nihil autem in illud corpus reſolui compertū eſt, ſed

omnia in ignem, aerem, aquam aut terrā resolui videtur. Non igitur tale ponendū est, ex quo omnia fieret. ¶ Tertio. Quia si dicant tale corpus simplex vim nullā habere qua cętera absumat, igitur neq; ex eo fient omnia, neq; in ipsum corrūpentur. Fiūt enim sensibilia ex cōtrarijs, & in sua corrumpūtur cōtraria. Quapropter cū finita sint elemēta, & cōcordi pportione ligata, nō sane Heraclitus audientes territurus comminabatur aliquādo futurū vt omnia ignis fierent: vt omnia ad suā recurrāt originem. Faciebat enim Heraclitus ignem omnium principiū: vt Anaximāder igni aeriq; corpus medium. ¶ Tertia ratio. Quia omne corpus sensibile alicubi esse natum est: & cuilibet assignādus est pprius locus, & totius rei sensibilis & eius partis idem est naturalis locus: vt totius ignis, & scintillę ignis, & totius terrę, et glebę terrę. Si vero illud infinitum ponatur similium partiū, quomodo erit in loco naturali? cum omnē occupet locū, & eius vna partiū in vno loco sit, & altera in altero? Mouebitur igitur semper. Nā res naturalis omnis extra locum, non phibita, ad suum locum mouetur. At cum infinitū sit, & extra se locum non habeat, nō mouebitur, stabit igitur, & semper. hęc autē impossibilia. Si autē sit dissimilium partiū, iam nō est vnum sensibile corpus, sed pluravt se tāgētia. Aut ergo erit ex finitis partibus & numero et magnitudine. hoc autē nō. Nā ex talibus nō nisi finitū oriri potest. aut vna infinita est, et cæterę finitę. Neq; hoc quidē. esset em̄ infinitū similiū partium: quod pauloante esse nō posse mōstratum est, qđ cū esset simplex, alijs sensibilibus simplicibus cōtrariaretur corporibus, et ea statim corrūperet. Et tanto minus plures aut omnes infinitę esse possunt. Aut erunt omnes magnitudine finitę, multitudine vero infinitę. Sic autem infiniti erunt loci. quodlibet enim corpus simplex diuersum locum habet. essent autem illa infinita infinitum cōstituentia, simplicia: cū oporteat infinitum, si sit, ipsum esse principiū. Hoc autem impossibile est. Qđ si finiti sunt loci, et locata finita erūt. Oportet em̄ corpus et locū simul esse, vt neq; corpus maius sit loco, alioqui esset corpus sine loco, neq; locus corpore maior sit minus, vacuū aliquid relinquet. Neq; recte sentit Anaxagoras illud infinitū immobile esse, qđ seipsum fulciat, et seipso nitatur, quia nō habeat a quo contineri possit. ¶ Primo. Nam quod immobile esset tale sensibile corpus, hoc nō natura sua esset, sed vi quadā, et quia infinitū esset: vt terra mobilis est et si esset infinita, nō idcirco natura immobilis esset. nā natura mobilis est. liceret tamen dicere eā seipsam fulcire, et seipsa niti. Reddenda igitur esset ab Anaxagora causa cur huiusmodi sensibile corpus esset immobile. ¶ Secundo. Quia quęrendū est ab Anaxagora an infiniti partes finitę fulciāt se, et immobiles sint? Nō em̄ poterūt ea ratione, qua dicebat, se fulcire, et immobiles esse, quia non habeāt a quo contineri possint. sunt enim finitę. Quod si mobiles sint, et totū mobile erit. Sensibilium enim simpliciū corporum vt partes mobiles sunt, et totum. et partis et totius idē est locus: vt si ignis scintilla mobilis est, et totus ignis, et unius scintillę ignis et totius ignis idē est locus. Et si gleba terrę mobilis est, et tota terra mobilis est: et idem vnius glebæ terræ & totius terrę locus est. ¶ Quarta ratio. Omne corpus sensibile leue est, aut graue. & omne leue fertur sursum, & omne graue deorsum. At si esset infinitum, neque esset leue, neque graue. non enim esset totum leue & graue, nam opposita sunt. Neque totum leue: nā totum sursum ferretur. neque totum graue, nā totum ferretur deorsum. Neque medium leue, & medium graue. quo pacto enim infinitum dimidiabitur, quod principio, medio & fine careat? Nō igitur si esset infinitum, corpus esset sensibile. ¶ Quinta ratio. Omne corpus sensibile in loco est. Atqui infinitum corpus est sensibile, infinitū igitur in loco est. At omnis loc⁹, sursum, deorsum, ante, post, dextrorsum, aut sinistrorsum est. Sūt em̄ hę, sursum, deorsum, ante, post, dextrum, & sinistrū, differentię positionū, nō solum a nobis, sed a natura determinatę. Erūt igitur eædē differentię positionum

in infinito. hoc autē esse nequit: quia in solis finitis natura sursum, deorsum, ante, post, dextrū & sinistrum licet intueri. nō erit igitur tale infinitum, corpus sensibile. ¶ Sexta. Omne corpus sensibile est in loco. quicquid autem est in loco, terminatū est. est enim locus, terminus. igitur quicquid est in loco, finitum est. Nā infinitum termino contineri nequit. non est igitur infinitum sensibile corpus. nō enim erit in aliquo loco, aut sursum, aut deorsum, aut aliquo alio. Si autem nō est in aliquo loco, in nullo loco est, sicut si infinitum nō est aliqua quantitas, vt bicubitum, tricubitum, aut aliqua aliarum; ipsum nulla est quantitas.

QVinti capi. scholia. xxxij. Omne enim partibile, aut magnitudo. Omne partibile primo, & gratia sui, secūdum partes extensionis aut discretionis aut magnitudo est, aut multitudo. Nam ꝙ substantia in partes extensionis dissecetur, id a se non habet, sed a magnitudine cui coniungitur. Substantia itidem per se & primo diuidua est in partes substantificas, essentialisque constitutionis, materiam, & formam. At illa neque in partes extensionis neque discretionis partitio est. Ipsum esset simplex. Cū infinitum esset principium, ex prima proprietate quā antiqui ei attribuebant, consequens esset ipsum esse simplex, & non constitutum ex partibus diuersarum rationum aut contemperamentorum. Si enim esset compositum, ipsum non esset principium, sed ex principio constans. Quod si concedatur esse simplex & partibile, oportet vnamquanque eius partem esse infinitam. Nam corpora simplicia partes habent eiusdem cum toto denominationis, vt quælibet pars aeris est aer, & quælibet pars aquæ est aqua. quare idem infinitū esset plura actu infinita, scilicet suæ partes. quod est impossibile. Quod, vt dictum est, esse nequit. Substantia potius habet principijs rationem ad accidens, quam accidens ad substantiam, cū substantia sit accidētis substerniculum quoddam, vt principiū eius quod ex eo est. Si igitur id infinitum actu (quod posuerunt aliqui antiquorum a rebus naturalibus semotum, & extra eas existens) esset accidens, ipsum non esset principium, sed potius subiectum cui adesset huiusmodi accidens, esset principium. Atqui infinitum non esse principium, repugnat proprietatibus ipsi infinito prius assignatis. Aut in mathematicis aut intelligibilibus. In mathematicis, in ijs quæ re ipsa materiæ coniuncta sunt, & sola ratione ab ea separata, quales sunt magnitudines vt a geometra cōsiderantur, aut in intelligibilibus substantijsqꝫ supramundanis (quæ solo intellectu adeundæ sunt) tam re ipsa quam ratione a materia & motu seiunctis, & nullo modo dimensionem habentibus.

xxxiij. Immo neque intelligibile est vt mathematicū, subintelligendum, infinitum, vt hic habeatur sensus. Non modo nullum corpus sensibile est infinitum, sed neque ītelligibile corpus vt mathematicum, & sola ratione a materia seiunctum, est infinitum. Omnis numerus numerabilis est. Numerabilis, vnam discretionis multitudinisque partem post aliam sumendo, pertransibilis atque consummabilis, vt si in centenario binarium quinquagies sumpseris, eum totum absolueris. Et ita de alio quantumcunque magno numero. Et hæ rationes communes sunt. Hæ duę rationes ad probationem secundæ conclusionis adductæ dicuntur communes, quia non modo physicæ, sed & geometriæ & Arithmeticę principia assumunt. Quinque autem sequentes ad eandem conclusionem astruendam rationes propriæ sunt, quod ex solis procedunt naturalis philosophiæ principijs. Non compositum. Non ex diuersis elementorum qualitatibus contemperatum, quia cum huiusmodi infinitum ex hypothesi compositum esset ex multitudine finitis, scilicet quatuor elementis (supponit enim physicus omnem mixtorum contemperationem ex quatuor elementis fieri) si illa multitudine finita ex quibus conflatur infinitum, etiam sint finita magnitudine, totum compositum erit finitum. Ex finitis enim compositum, finitum esse necesse est. Id autem est contra hypothesim. Quod si vnum eorum ex quibus infinitum secundum contemperamentum coalescit, infinitum ponatur, & alia tria finita, tunc non poterit infinitum consistere. Nam vt corpora naturalia composita subsistant, oportet ea ex quibus componuntur, esse contemperata, & ad mediocritatem temperiemque reducta, vt vnū non insigniter excedat alterum, neqꝫ corrumpat. At cum infiniti vis esset infinita, & finiti finita (nam in simplicibus virtutes, qualitates, & cęteræ accidentarię affectiones, vt grauitas, leuitas, caliditas, frigiditas, quæ ad magnitudinis diffundūtur extensionem, ipsius molis sequuntur conditionē, vt sicut in finitis sunt finita, ita in infinitis esse deberent infinita) non essent ea quæ infinitū componerent, adinuicē proportionata. nā quod infinitæ esset virtutis sicut & molis, alia quæ finita essent & virtute & mole, statim corrumperet, quia sunt adinuicem contraria, non posset igitur subsistere infinitum. Non sane Heraclitus. Cū omnia resoluantur in ea ex quibus componūtur, & secundum Heraclitum omnia cōponantur ex igne tanqꝫ primo principio, secundum eundē necesse est omnia tandem in ignem resolutum iri, & omnia ignem fieri. quod in sua metamorphosi ex Heraclito annotasse videtur Ouidius.

Ipse quoqꝫ in fatis reminiscitur affore tempus
Quo mare, quo tellus, correptaque regia cœli
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Idem est naturalis locus. Non quidem numero, eiusdemve capacitatis. nam cū totum sua parte secundum dimensionem sumpta sit maius, & locus totius maior est loco partis. Oportet enim

locum,& id quod loco cõtinetur,adinuicẽ æqua esse,sed idem specie & similis naturæ,vt sicut to
ta terra concauo aquæ totali continetur,ita & gleba terræ concauo aquę partiali nata est contine
ri. Et eiꝰ vna partiũ sit in vno loco,vt sursum,& altera in altero loco specie diuerso a primo,vt
deorsum.nam cũ partes sunt in locis inter se diuersis,si vna est in loco naturali,altera erit in loco
violento.non igitur totum erit in loco naturali,vtpote cuius non quælibet pars loco naturali cõ
tineatur,vt si intelligaẽ alicuius animalis caput in igne esse,& pectus in aere,pedes vero in aqua,
id animal,vt homo,nequaq̃ erit in loco naturali.Consimile de infinito intellige locum omnẽ oc
cupante,cuius vna partium esse deberet sursum,& altera deorsum. Si autẽ sit dissimiliũ partiũ.
Si infinitum componitur ex partibus diuersarum specierũ secundum dimensionẽ sumptis,tunc
nõ esset vnum corpus naturale,quia nõ haberet vnam formam substãtialem,sed essent plura spe
cie diuersa,& sibi inuicem ꝓxima,quemadmodum aggregatũ ex igne,aere,aqua & terra. Esset
enim infinitum,similium partium.Si vna pars infiniti esset infinita,& cæterę finitę,oporteret fi-
nitum componi ex partibus specie similibus cum parte infinita. Alioqui pars infinita partes fini-
tas sibi specie dissimiles corrumperet.Superius autem & in huius tertiæ ratiõis principio ostẽsum
est ipsum infinitũ nõ posse esse similium partium. Hoc non natura sua esset.Nam omne ens natu
rale suapte natura est mobile.Cum itaq; id infinitũ per hypothesim esset ens sensibile & naturale,
esset suapte natura mobile.Q̃d si foret immobile,id non suapte natura,sed violentę cõtingeret,&
quia infinitum. Non enim poterunt ea ratione.Partes finitæ ipsius infiniti aliquid habẽt a quo
cõtinentur,scilicet totum. igitur nõ seipsas fulciunt & sustinent. igitur sunt mobiles,ex opposi-
to rationis assignatę ab Anaxagora.Dixit enim Anaxagoras,infinitũ,quia seipsum sustinet,esse
immobile. Nam opposita sunt.Quia leue & graue sunt opposita,non possunt simul eidẽ adesse,
nõ erit igitur infinitum totum leue,& simul totum graue.Non totum leue,quia tunc per defini-
tionem sursum ferretur,quod ostensum est esse nõ posse.Similiter non erit totũ graue,quia opor
teret ipsum ferri deorsum,quod itidem esse non potest.nam nõ esset extra ipsum locus ad quẽ fer
ri posset.Neq; erit vna eius medietas leuis,& altera grauis.Nã in infinito nõ potest assignari me-
dietas,neq; tertia pars,neq; quarta,aut alia quæuis explicata nomine proportionem certam ad to
tũ designante,tametsi in eo assignari possent ꝑtes determinatę quãtitatis,vt pedalia,& cubitalia.

¶Sexti capitis annotatiunculę.

¶Infinitum potẽtia,infinitum quinto.¶Agon,certamen,ludus.¶Olympia,cer
tamina erant quę in honorem Iouis Olympij apud Pisas & Elidẽ Græcię oppida
celebrabãtur.¶Partes proportionales sunt quę ad suum totum semper similẽ re-
tinent proportionem,vt duplam,tripalm,quadruplã,& ita de cęteris.¶Partes ꝓ
portionales,partes eiusdem rationis,partes eiusdem proportionis.

SExtum caput continet tres diuisiones,& duas conuenientias post secun-
dam.¶Prima diuisio.Infinitum esse dupliciter intelligi potest: vno mo 34
do esse infinitum actu:quo modo dictum est infinitum non esse. Alio
modo esse infinitum potẽtia:quo modo bene est infinitũ. Nam omnino
nõ esse infinitũ,multa incommoda sequuntur.¶Primo. Tempus principiũ & fi
nem habere,& esse ex impartibilibus constitutum. ¶Secundo. Magnitudines
non esse diuisibles in magnitudines. ¶Tertio. Numerum non esse in infini-
tum augmentabilem.quę quidem incommoda,posito infinito in potentia,cessant.
Nam cum ponitur magnitudo non esse infinita actu,sed infinita potentia,vt diui
sione,facile est cognoscere magnitudines diuisibiles esse in magnitudines,& in-
teminere impartibiles lineas.Et cum ponitur multitudo infinita non actu,sed po-
tentia,vt appositione,statim saluatur numerum in infinitum augeri posse.
¶Secunda diuisio.Dupliciter aliquid potest esse in potẽtia.Primo modo sic in po 35
tentia,vt cõpletum illius cõsequi possit actum:quo modo æs nõdum formatũ,est
in potẽtia statua.Secũdo modo sic in potẽtia,vt nũq̃ cõpletum cõsequi possit actũ
sed semper sit in ipso fieri:ita vt cũ aliquid eius fit actu,eiusdẽ aliquid relinquatur
in potentia:vt dies,& agon,& Olympia. Hæc enim in ipso fieri semper consi-
stunt,quę cum aliquid habeant actu,alterius sunt in potentia:quomodo dicimus in
finitum potentia diuisionis,& infinitũ potentia appositionis:quia semper fieri pos
sit diuisio,& semper potẽtia relinquatẽ faciẽda,& sem ꝑ fieri possit additio,& sem
per relinquãtur addẽda.Nõ autem infinitũ potentia diuisionis primo,ita vt infi-
nita actu diuisio facta esse possit.Nam cum magnitudo diuisibilis non sit in nõ ma

gnitudines:infinita actu diuisa infinitam actu constituissent magnitudinē. quod
36 esse nequit. ¶ Prima cōuenientia. Conueniunt infinitū potentia in successiuis,vt
tēpore & hoībus,& infinitū potentia in permanētibus: quia vtrūq; est in cōtinue
accipiēdo vnū post alterū·sic vt acceptū finitū sit,& nunq̄ accipiēdo alterū,defi-
cere possimus.& sunt semper in ipso fieri,vt dies & agon, generatio & corruptio.
37 ¶ Differunt tn̄:quia in successiuis,vt tēpore,prius acceptū non manet cum poste-
riore.In permanētibus autē,vt magnitudine,prius acceptū bene manet cū posterio
38 re. ¶ Secunda. Cōueniunt infinitū diuisione,& infinitū appositione. Nā ex ma-
gnitudinis diuisione accrescit multitudo,& infinitum appositione.quantū em̄ ma
gnitudini detrahimus,tm̄ numerosę multitudini adijcimus. Ediuerso tamen sibi
39 mutuo respōdent.Nam illud detrahēdo,hoc autem semper apponēdo fit. ¶ Ter-
tia diuisio. Vno modo intelligitur infinitū diuisione sumendo semper partes alicu-
ius determinatę quantitatis,quo modo non est infinitū diuisione.Nam omnis ma
gnitudo finita est.omne autem finitum,per determinatæ quantitatis ablationē tā
dem absumitur. Alio modo sumendo partes non quidem alicuius prefixę & deter
minatę quantitatis,sed bene eiusdem rationis,quas partes ꝓportionales vocant: &
hoc modo est infinitū diuisione.nā tales partes sumendo, nunquā a diuisione de-
ficimus. Et ita de infinito appositione dicendum est.nam vt sumendo partes non
alicuius determinatę magnitudininis,sed ꝓportionales, nunquā diuisioni materia
deest,ita quoq; neq; appositioni.Hoc tamen interest,quia diuidēdo,quātalibet ma
gnitudine minorē facere possumus:apponendo autem,quātalibet maiorem facere
non possumus.Nā vt Physici aiunt,non est corpus coelo maius, neq; esse potest.
Et si quātalibet magnitudine esset apposita maior,infinitū actu eē oporteret . qd̄
esse nequit,sed est infinitum appositione (vt dictum est) e diuerso infinito diuisio
ne respondens.quanta enim vni quantitati diuidendo detrahis,hęc & tanta crescē
ti ex diuisione multitudini apponis.Propter hęc Plato duo infinita fecit, magnū,
& paruum.Magnum quidem,quia apponendo videtur in infinitū excrescere.Par
uum vero,ꝙ diuidendo videtur in infinitū minui. Quę licet dicat rerum princi-
pia,nō tamen illis vtitur.Nā vtitur principijs numeris,in quibus nullum locat in-
finitum.Non enim in numeris posuit infinitum diuisione,quia omnes in vnita-
tem resoluuntur, qua nihil minus est.Neq; in ipsis posuit infinitum secundū aug-
mentum.cum ad denarium vsq; numeros solum augeri putet.

Exti capitis scholia. xxxiiij. Primo.Tempus principiū & finem habere.Si non admittatur esse infinitū additione, nō semper diei succedet dies, neq; hora horæ.quare tempus principium & finē habebit,quod supposita mūdi perpetuitate incommodū est,vt octauus liber ostendet,etsi simpliciter non sit inconueniens,neque secundum veritatem.Etsi non admittatur esse infinitum subtractione,non poterit partium tēporis semper fieri diuisio,quare tandem dissecaretur in impartibilia, & ex illis itidē componeretur.quod simpliciter inconueniens est.Et ita de magnitudine sentiendum, videlicet ꝙ si omnino tollatur infinitū,nō esset magnitudo infinita diuisione,& quia omnis magnitudo est diuisibilis, oporteret ipsam tandem diuidi in impartibilia,quæ non essent magnitudines , & ex illis cōponi. quod physicę suppositioni;mathematicæq; repugnat. Demū & de numero,si interimatur prorsus infinitum,concedendū esset ꝙ nō posset in immensum & sine statu crescere , cum nō esset infinitum additione.Id autem Arithmeticæ petitioni repugnat & aduersatur. xxxv.Non autem infinitum potentia diuisionis primo.Si infinita actu,magnitudinis aut cuiusuis cōtinui diuisio facta esse ponatur,consequens est infinita actu esse omnino diuisa.Et cum magnitudo non sit diuisibilis in non magnitudines,illa infinita actu diuisa sunt magna,& magnitudinē quæ diuisa est cōstituerunt.Ergo cum simul erāt iuncta,cōstituerūt magnitudinem actu infinitā.Nam in quot diuidi secariq; cōtinuum potest,ex totidem ipsum est compositum. Et quot ex infinitis actu cōstat, est infinitum actu.Id autem impossibile.Præterea si quis dicat magnitudinem esse infinitā potētia diuisionis primo,& quia cōpleta actu partiū omniū diuisio facta esse possit, ponatur gratia disciplinę tota magnitudo esse oīno diuisa,vel ea ī quę facta ē diuisio,sunt partibilia, vel impartibilia.Si impartibilia,ergo magnitudo in impartibilia diuisa est, et ex impartibilib⁹ cōposita . qd̄ sextus huius ostēdet esse nō posse,Si vero partibilia, poterunt illa vlterius in alia minora diuidi,et

per consequens non fuerat omnino facta diuisio. quod repugnat hypothesi. xxxviii. Quanid
eñ magnitudini detrahimus. Bifariam fieri potest magnitudinis in partes eiusdem rationis pro-
portionalesq; diuisio. Primo partẽ in quã prius facta est diuisio, in minores partes eiusdẽ cum su-
periorum diuisionũ partibus denominationis distribuendo, vt si linea diuidatur in duas medie-
tates, & iterũ prima medietas in duas dissecetur medietates, quarũ prima rursum in duas diduca
tur, & ita cõsequenter vnã partem diuisionis factę semper secundũ eandẽ proportionẽ diuiden-
do. Et in huiusmodi diuisione non idẽ est in omnibus eorum quod diuiditur, cuiusq; autem diui-
sionis partes ad suum quod diuidunt totũ, eandem seruant proportionẽ, quam partes primę diui
sionis ad suum, vtpote subduplam. Alio vero modo eandem totam magnitudinem in partes ꝓ-
portionum denominationem diuerso modo sortitas dispertiendo, sic ꝙ eiusdem diuisionis par-
tes eandem habent vnaquęq; ad suum totũ proportionem, diuersarũ autem diuisionũ diuersas,
& secundũ naturale numeri crementũ semper a maiore numero subinde denominatas, vt si tota
linea diuidatur in duas medietates, deinde eadẽ in tres tertias, rursum eadẽ in quatuor quartas,
quinq; quintas, & ita sine statu, in omnibus his diuisionibus idem est totũ quod diuiditur, & eius
dem diuisionis partes eandẽ ad totum denominationẽ habent ꝓportionis, diuersarũ autem diui
sionum diuersas. Nam vnius diuisionis partes secundę dicuntur, alterius tertię, & alterius quar-
tæ. Et secundum vtranque harum diuisionum in infinitum fit continui partitio, quantunq; dimi
nuitur magnitudo, tantũ crescit multitudo. In primo enim diuidendi genere, posteriorum diui-
sionum partes minores sunt partibus priorum, & quanto maior fit in diuisione progressio, tanto
maior est partium in quas facta est diuisio, numerus. In secũda autem diuidendi ratione id multo
apertius & clarius elucet. nam in eo posteriorum diuisionum partes minutiores sunt, vt quę a ma
iore numero denominentur, & plures. Minor enim est tertia pars lineę quam secunda eiusdem, &
plures sunt tertię q̃ secundæ. sic quarta minor tertia, & plures quartę q̃ tertię. & quemadmodum
numeri crementũ sine termino progreditur, ita & partium magnitudinis distractio, cum a quan-
tolibet numero denominari possint eius partes. Idcirco quod hic Aristoteles affere, potius de se-
cunda quã prima diuidendi ratione accipiendum est. xxxix. Ediuerso, infinito diuisione respõ
dens. Quod est maius in numeris, id est minus in magnitudine, & quod maximũ in magnitudi-
ne, id minimũ in numeris. Sicut eñ datur minima magnitudo actu, & qua nulla alia nunc minor
est (alioqui oporteret magnitudinẽ in infinitum actu diuisam esse, & cuius paruitas assignari non
posset) nõ tamen est dabilis minima magnitudo potentia, ꝙ data quacunq;, possit dari minor, ita
datur numerus maximus actu, & quo nullus alius imprę sentiarũ est maior, alias oporteret nume
rum in immensum actu creuisse, & cuius numerositas determinari non posset. at non datur maxi
mus potẽtia, ꝙ quocunq; dato possit dari maior. Et sicut datur maxima magnitudo tũ actu, tum
potentia, vt cœli, ita datur minimus & actu, & potentia, vtpote binarius, infra quam vnitas sim-
pla & indiuidua numeri principium proxime collocatur.

Septimi capitis annotat.

Quantitatem, determinatam quantitatẽ. Semper esset extra accipere, si extra
quascunq; quantitates acceptas semper alię ab ipsis relinquerentur accipiendę.

SEptimum caput continet tres conclusiones, duo corollaria ad primam, &
vnum ad secundã. Prima conclusio. Nõ recte definierunt infinitum,
ipsum esse dicẽtes, extra quod accipere nihil est. At potius dicendũ esset
cuius est semper aliquid extra accipere. Prima pars patet, quia hęc de- 40
finitio conuenit toti & perfecto, quę finita sunt. Nam id totum & perfectum dici
mus, cui nihil deest, neque est eius aliquid extra accipere: vt totum & perfectũ ho
minem: totũ & perfectam arcam. totũ enim & perfectum aut omnino eadẽ sunt,
aut parum inter se differunt. Non enim extra vniuersum est accipere aliquid, etsi
finitum sit. Non igitur recte definitum est infinitum, ꝙ sit extra quod nihil est ac
cipere. Secundũ patet. nã annulos pala carentes vniformesq; cõsueuerunt dicere in
finitos, ꝙ voluendo extra partem captã semper sit aliã accipere. Signum est igitur
infinitum potius dici debere extra quod semper est aliquid extra accipere. Hoc ta
men inter infinitum & huiusmodi annulos interest, ꝙ infiniti semper est aliud ac
cipere, nunquã prius acceptũ repetendo, nõ autẽ annulorum. Nã pręacceptę par-
tes iteratis repetuntur vicibus. Primum corollarium. Quapropter recte poterit 41
definiri infinitũ, vt dicatur esse cuius quantitatẽ accipientibus semper sit extra ali
quid accipere. Secundũ. Vnde fit vt Parmenides totũ vniuersum, vnũ esse & fi 42

nitum rectius opinatus sit Melisso ipsum vnum & infinitũ esse dicẽte. ¶ Nã quo
modo, cum sit cuius semper est aliquid extra accipere, vnũ erit? Et quomodo infi
nitum toti continuabitur? cum nõ omne linum quidem omni lino continuetur.
43 ¶ Secunda conclusio. Non recte dicunt infinitũ omnia continere, & in se omnia
habere, ꝑpter similitudinem quam ad totum habet & perfectum. ¶ Nam potius
rationem habet partis vt materię & imperfecti. Nam vt materia potentia est, &
nõ actu: ita infinitũ solum potentia est, & diuisione, & appositione, & nõ infinitũ
actu. & si totum est infinitũ, hoc non est secundum se, sed secundum alterum, vt di
uisione, aut appositione: quę quidem non cõtinet: sed potius a toto cõtinetur. & vt
materia quot species extra habitas accipiat ignota est, ita infinitũ vt infinitũ igno=
tum est. Habet igitur infinitũ potius rationem partis & imperfecti. quapropter
nõ recte dixisse videntur ꝑpter totius similitudinem et perfecti, ipso omnia cõti
44 neri. ¶ Corollarium. Vnde fit etiam vt Plato qui magnũ & paruum infinita po=
nebat, et vt materias, incõuenienter dixisset ea omnia continere. Nã incõueniens
esset ipsa ĩtelligibilia, quę perfectissima et determinatissima sunt, cõtinere. Igno
45 tum em̃ et indeterminatũ continere et determinare nequit. ¶ Tertia cõclusio. Nõ
sine ratione euenit magnitudinem secundum paruitatẽ in infinitum abire, secundũ
autem excessum, appositione in infinitum abire nõ posse: et contra in numeris ad
minimũ deueniri, ad maximũ vero deueniri non posse. ¶ Nam materia sub ma=
gnitudine clausa, se cum ea semper pręstat diuisibilẽ. At vero secundũ excessum
non abit in infinitum. Nã quantacunq; magnitudo sensibilis esse potest, tanta est
actu. non enim maior cœlum esse potest. Itaque magnitudinem secando nõ occur
rit minimũ: adijciendo tamen peruenitur ad maximũ. Quod vero in numeris cõ
tra eueniat, hoc ideo est, quia numerus est vnitates multę. Nam binarius a duabus
denominatur vnitatibus: et ternarius a tribus, et ita de reliquis. At vero vnitas quę=
cunque sit, impartibilis est secundum numerum, vt vnus homo, vnus est homo, et
non multi homines: et numerus in vnitates secatur. Ad minimum igitur in nume
ris secando deuenitur: apponendo tamen semper relinquitur potentia maior. nam
ex partium magnitudinis decisione semper crescit: nõ quidem quia sit huiusmodi
infinitas actu, sed potẽtia, et semper in ipso fieri, sicut tempus, et numerus tempo=
ris. Et quãuis infinitum potentia, et motui, et magnitudini, et tempori conueniat,
non tamẽ intelligi debet vt quædam natura illis inexistens, sed magnitudo suapte
natura hoc modo infinita esse videtur, et per eam motus, generatio, corruptio, al=
teratio, quia illi cõiuncti sunt, et tempus per motum. Hęc tamen posterius euadent
manifestiora.

Eptimi capitis scholia. xl. Hęc definitio cõuenit toti & perfecto. Non improbat Aristoteles hanc antiquorum definitionem, ꝙ falsa sit (nam per hypothesim statuto infinito extra ipsum nihil esset accipere, cum omnia occuparet) sed ꝙ non recurrat conuertatur que cum definito, quin potius transcendat ipsum, & transgrediatur, quod minime in recta definitione fieri potest. non enim omne id extra quod nihil est accipere, est infinitum. Extra totum enim & perfectum nihil est accipere quod ad suam attineat integritatem & perfectionem, cum ei nihil desit ad suam constitutionem necessarium, & tamen totum & perfectum, vt homo, equus, planta, minime infinitum est. At si causentur extra totum & perfectum quicq̃ accipi posse quod non sit de eius constitutione, vt extra hominem, aerem aut aquam, extra infinitum vero nihil accipi posse etiam quod ab ipso separatum sit & seiunctum, refellit Aristoteles eorũ definitionem in vniuerso, quod quidem finitum est, & tamen extra ipsum non est accipere corpus aliquod, etiam ab vniuerso diremptum & semotum, ipsumq; non constituens. Q͛d infiniti semper est aliud accipere. Aliud, aliam partem determinatę quantitatis. nam in magnitudine potest semper accipi alia pars proportionalis, prius acceptã non repetendo, quam tñ nullus dixerit actu infinitã. Id tamẽ discriminis est inter partes ꝓportionales magnitudinis, & partes infiniti subinde acceptas, ꝙ partes magnitudinis posterius sumptę etsi alię sint a partibus prius sumptis, non tñ sumuntur extra eas, sed prius sumptarũ sunt partes, & in eis continentur. In infinito autẽ partes determinatę quãtitatis posterius acceptę sunt extra partes pri⁹ acceptas, neq; earũ quoquo pacto sunt partes, aut intra ipsas cõtinẽtur. xlij. Nã quomodo, cũ sit cuius semp̨ est. Cũ vniuersum

sit infinitum secundum Melissum, eius semper est aliquid extra accipere per deffinitionẽ. quare nõ erit vnũ. quod est cõtra eundẽ. Prȩterea nõ omne linũ omni lino continuatur, quȩ sunt eiusdẽ naturæ, similiaq; specie. Vnius enim agri linum, alterius lino, immo eiusdem vnum, alteri coniunctum minime est. Valentiore igitur iure neque omnia vniuersi ambitu cõtenta, & naturæ diuersitate discrepantia, adinuicem continua sunt, quare totum vniuersum nõ est continuũ. igitur neq; infinitũ actu. Necesse est em̃ infiniti magnitudine partes adinuicẽ continuas esse. xliij. Nã potius habet rationẽ partis infinitum eo modo quo esse potest. scilicet infinitum quinto (de quo intelligitur hȩc approbatio et conclusio) potius habet rationem partis in quã sit diuisio, aut secũdum quam fit appositio, quam totius. Non em̃ quicquam ratione sui totius vt totum est, infinitum dicitur, sed ratione partium quȩ subtrahuntur aut apponuntur. Etiam infinitũ potius habet rationem imperfecti, cũ in ipso semper imperfecta sit diuisio aut appositio, q̃ perfecti. Demũ infinitum potius assimilatur materiȩ quam formȩ, q᷑ sicut materia quotcunq; formas acceperit, nata est successiue alias accipere, ita quacunq; diuisione facta aut appositione, potest infinitum aliã diuisionem aut appositionem habere. Atqui pars, imperfectum, & materia, potius cõtinentur a toto, perfecto, & forma, q̃ ea contineant. igitur infinitum eis analogum potius cõtineri dicendũ est q̃ continere. xliiij. Nam inconueniens esset ipsa, scilicet magnum & paruum, cõtinere intelligibilia, vt ipsa, verbũ prȩcedat, & intelligibilia, sequatur. xlv. Quia numerus est vnitates multȩ. Totum em̃ nihil aliud est q̃ suȩ partes simul sumptȩ. vnitates autem, numeri sunt partes. siquidem numerus multitudo est ex vnitatibus aggregata. Et quod hic dicitur, de vnitate & numero numerante solũ intelligendũ est. vnitas enim numerata, vt vna aqua, vnus aer, diuidua est rõne dimensionis. Vnitas autẽ numerans (de qua sola loquuntur Arithmetici) est indiuidua. Et q͞d de vnitatis numerantis impartibilitate dicit Aristoteles, declarat in vnitate numerata, & re vna, vt vno homine, q᷑ sicut is denominatur vnus, & non plures, ita vnitas absoluta, pluralitatis diuisionem nõ admittit. Vt quȩdã natura illis inexistens. vt forma quædã accidentaria inexistens magnitudini, motui & tempori. non enim est infinitũ accidentaria affectio, diuersa magnitudine tã quam accidens a suo subiecto, sed magnitudo, & infinitum potentia, idem sunt re ipsa, & sola ratione differunt. sic motus & infinitum, itidem & tempus & infinitum sunt idem.

¶Octaui capitis annotatiunculȩ.

¶Intrinsecus terminus corporis, superficies conuexa.

Octauum caput continet sex rationum quarti capi. solutiones. ¶Primæ 46
rationis solutio. Tempus & motus infinita sunt potentia, & semper in
ipso fieri, posteriore cum priori non manente. & quanuis illas partes co=
gitatione capiamus, simul tamen non permanent. ¶Secundȩ solutio.
Magnitudo nec actu diuisione infinita: neq; intelligẽtia in infinitum aucta est, sed,
vt dictum est, potentia infinita. ¶Tertiȩ solutio. Non vt generationes & corru=
ptiones aliquando casurȩ non deficient, ponenda est materia actu infinita. Nam
quam portiunculam materiȩ vnum in corruptione deponit, alterum eandem in ge
neratione assumit. ¶Quartȩ. Falsum est omne corpus finitum ad aliud corpus
esse terminatum. Est enim aliquod suo intrinseco termino & finitum et termina=
tum. Vnde aliud est aliquid finiri, & ab alio tangi. qui enim dicunt omne corpus
finitum ad aliquid finiri, volũt intelligere ad aliquid quod ipsum tangat. quod nõ
oportet. Nam vt finiatur, satis est (vt dictum est) ipsum sua superficie terminari.
¶Quintȩ. Credere infinitum esse, quia intellectione effingi possit, incõueniens
est. Non enim idcirco si cogitatione atque intellectu rei excessum aut defectũ ap=
prehendo, protinus est rei excessus aut defectus: vt si te extra vrbem cogitatione &
intellectu effingo, & te ad cœlũ vsque magnitudine excrescere, non protinus extra
vrbem existis, & capitis vertice cœlum cõtingis, sed solũ tantus eris, quantus prius
extiteras. Nam ista a nostra cogitatione & intellectu non pendẽt. Ita neque huius=
modi spatium, quod extra cœlum cogitatu effingunt. Cum enim quis aliquid cogi
tat, si ita sit vt cogitat, accidit. ¶Sextȩ. Non ponere infinitum actu, nulla incom=
moda sequuntur, nec matheseos aufert considerationem. Nam mathematici nec
infinito actu in suis demonstrationibus egent, nec vtuntur, sed quantacunque vo=
lunt quantitate finita. Neque curant an talis alicubi & alicui insit, sed eam quan=
tamcunque volunt suis demonstrationibus aptam cogitatione effingunt. ¶Ex his
perspicuȩ esse possunt rationũ superius positarũ & similium solutiones, & quomõ

infinitũ in materiam & causam materialem potius reducendum sit, q̃ in aliarum causarum vllam. Quapropter satis incõueniẽter semper ab ipsis dictum apparet, infinitum continere, & terminare: cum formę potius sit continere & terminare.

Octaui capitis scholia. xlvi. Vnde aliud est aliquid finiri. Aliquid finiri, est ipsum intrinsecis aut extrinsecis terminis claudi atq; contineri, vt omne corpus suo finitur conuexo, superficies extremis lineis, & linea finalibus punctis. omne etiam contentum suo finitur corpore cõtinente. Aliquid vero ab altero tangi, est ipsum ab extrinseco & circumambiente corpore circundari atque concludi, vt terra tangitur ab aqua, & aqua ab aere. Itaque quicquid ab altero tangitur, finitur & suo conuexo, & circundantis concauo. at nõ quicquid finitur, ab altero tangitur. nam suprema cœlestis sphæra finitur suo conuexo, & tamen ab altero non tangitur, quod non habeat supra se aliud corpus circundans. Cętera vero vniuersi corpora infra supremam sphæram & finiuntur, & ab altero exteriore scilicet corpore locante tanguntur. Nam esse res a nostra cogitatione. Quemadmodum rerum existentia a sensus iudicio nõ pendet, non enim oportet si sensus iudicet solum pedaneum, protinus eum esse tantum, ꝙ sensus recte iudicet, & non recte, ita neq; res ipsas esse, dependet a nostro intellectu, neq; oportet si quo modo intellectus intelligat rem esse, protinus eã hoc pacto existere, ꝙ intellectus & vere intelligere possit, & non vere, & cũ false intelligit, huiusmodi intelligentię res ipsa nõ respõdet. Neque curant an talis alicubi, & alicui insit. Nõ curãt mathematici an magnitudo finita pro suo arbitratu magnitudine aut paruitate determinata, sit in aliquo loco, aut in aliquo subiecto. nã cogitatione & intellectu a loco & materia abstrahunt. sed quantãcũq; volunt siue magnũ siue paruã, semper tamẽ finitã, suis demõstrationibus accommodant, neq; geometra vsquam magnitudine infinita in suis vtitur considerationibus, ꝙ supponat omnem magnitudinem terminis cõtineri.

Paraphraseos in tertium Physicorum, finis.

PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS in quartum Physicorum annotatiunculę.

Quomodo: an p se, an ĩ alio subsistẽs. Naturã loci, quę res sit locus. Hermolaus. scandulę, imbricamentaq; ędiũ. & sunt scãdulę vt asserculi quibus domus integuntur: imbricamenta vero, stillicidia. Chaos, hiatus. Alia natura, alterius naturę & rationis res. Elementũ, id simplex quod rei constituit essentiam.

Vartus liber Physicorum continet decem & quatuor capita. Primum caput duas conclusiones, duas rationes ad primam, duas ad secundam, quatuor rationes locum esse probantes, & sex ipsum non esse contendentes.
1 Prima conclusio. De loco, si est, quomodo, & quid est, Physica consideratio est. Primo, Quia omnes Physici res naturales existimauerunt esse in loco. Nam quia viderunt ea quæ non sunt. vt Hircoceruus, & Sphinx, nusquam esse crediderunt omnia quæ sunt, oportere in loco esse. Secundo, Quia de motu Physica determinatio est. At motus rebus naturalibus communissimus & primus, motus est qui secundum locum dicitur, qui sine loci cognitione deprehendi non potest. Est igitur de loco Physica consideratio. Secunda. Consideratio de loco,
2 ardua atque difficilis est. Primo, Quia ex proprietatibus loco conuenientibus non facile est naturam eius (vt paulo post ostendetur) apprehendere. Secundo, Quia ab antiquis nihil nobis certum quod in quæsitæ rei cognitionem ducat, relictum est. Determinauerunt quidem & de loco, sed omnia dubitata atque perplexa relinquentes, nihil exquisite perquisierunt. Quatuor rationes locum esse
3 probantes. Prima. Corpora sibi inuicem succedunt: vt vbi prius erat aer, modo sit aqua. At in quo ita sibi succedunt, locus est, vtriusque successiue receptaculum: sicut dolium successiue diuersos liquores recipiens. Est igitur locus: & non modo est, sed & est a quolibet eorum quę alternatim suscipit, alterum. Secũda. Vnũquodq; Physicorum corporum non prohibitum in suum locum fertur: vt ignis sursum, terra & grauia deorsum: in quo lata conseruantur. Est igitur locus. & non

modo eſt, verum etiam vim quādā locatorū conſeruatricem retinet. Cuius diffe-
rentię ſunt, ſurſum, deorſum, ante, poſt, dextrum, & ſiniſtrum. Quę aliquādo ad
nos relatione facta ſumuntur: vt quod mihi ſurſum eſt, ſi ſcandulas conſcendero,
fit deorſum. & quod deorſum: ſi cliuum deſcendero, fit ſurſum. & quod ante: me
ad oppoſitum verſo fit poſt. & quod mihi eſt dextrum: ſi me vertero, fiet ſiniſtrū.
Sed hęc in natura non ſic ſunt: ſed determinata eſt differentia: vt ſurſum natura,
ad quod leuia (vt ignis) ferri nata ſunt. & deorſum, ad quod grauia (vt terra) na-
tura feruntur. Quod vero hęc in natura & nobis non ſimiliter ſint, oſtendunt ma-
thematica: quę cum omnium cōfeſſione in loco non ſint, ea tamen ad nos & dex-
tra & ſiniſtra cogitatione effingimus. ¶ Tertia. Antiqui vacuum poſuerunt, in
quod corpora reciperentur, & quod locum nuncupabant: quem locum tunc dice-
bant vacuum, cum corpore priuaretur. Signum effigitur locum eſſe. ¶ Quarta.
Etiam authoritate vetuſtiſſimi poetę locum eſſe confirmatum eſt. Inquit enim
Heſiodus peruetuſtus poeta primum fuiſſe chaos, rerum omnium receptaculum
& locum. qui videtur opinionem ſecutus (quam & aliorum multi) omnia alicu-
bi & in loco eſſe. Quod ſi ita ſit, vt Heſiodo viſum eſt, mirabilis loci potētia: quę
omniū prima eſt: & qua non exiſtente, vt nulla alia ſint neceſſe eſt: ipſo vero exi-
ſtente, nō idcirco ſint alia. Poſuit enim chaos prius quam res cęterę eſſent, primū.
¶ Sex rationes locū eſſe tollētes. ¶ Prima. Quod locus non ſit, videt̄ primo, quia
aut locus eſſet corpus, aut alia a corpore natura. Non corpus: quia cum locus & lo- 4
catum ſimul ſint, & locatum in loco recipiatur, duo corpora ſimul eſſent. quod eſt
impoſſibile. Neque alia a corpore natura. nam tres dimenſiones habere ſoli corpo-
ri proprium eſt. At vero locus tres dimenſiones habet. eſt enim longitudinis, lati-
tudinis, & profunditatis particeps. Non eſt igitur alia a corpore natura. ¶ Secun-
do. Si ponas locum corporis receptaculum, eadem ratione & ſuperficiei & lineæ
& puncti ponas locum. Par enim eademque ratio eſt. Sicut enim vbi prius erat
aqua, poſtea pones eſſe aerē: ſic & vbi prius aquę ſuperficies, lineæ & pūcta, poſtea
illic aeris ſuperficies, lineæ & puncta. ſed pūcti non eſt aſſignandus locus. nullam
enim dimēſionem habet. igitur neque corporis, neque alicuius aliorū. ¶ Tertio.
Quicquid eſt: aut eſt elementum, aut ex elementis. quod verum eſt & de corpo-
reis, & de incorporeis. Nam corporeorum corporea ſunt elementa, et incorporeo-
rum incorporea. At locus, neque elementum, neque ex elementis eſt. Nō enim in-
incorporeorum, quia ex incorporeis et intellectualibus elementis nulla prodit ma
gnitudo. Nec corpus: nam eſſet corpora in ſe recipiens: quod fieri nequit. ¶ Quar
to. Qui locum ponunt, cauſam locato faciunt. Sed neque materia, neque ſpecies,
neq; efficiens, neq; eius finis eſſe videtur. dicant quam velint. Nō eſt igitur ponē-
dus locus. Quinto. Efficax eſt, et vigorem ſuum retinet zenonis ratio. Si enim po-
ſueris locum eſſe aliquid, ſic dictū refellet zeno. Quicquid aliquid eſt in loco eſt.
locum autem ais eſſe aliquid. igitur locus in loco eſt. qui alter locus eadem ratione
in loco eſt: et hoc in infinitum abiret: quod eſt impoſſibile. nihil igitur eſt locus.
¶ Sexto. Qui ponunt locum, omne corpus ponunt in loco eſſe, pariter et in omni
loco corpus. De rebus igitur quę augentur et creſcunt, quantum additur corporis,
tantundem addere et loci oporteret, et pariter cum corpore locum creſcere. Nam
neq; maior neque minor corpore locus debet eſſe: quod facile nō eſt videre: quin po-
tius videtur impoſſibile. Sane igitur non videtur locum eſſe.

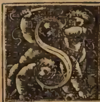

Rimi capitis quarti Phyſicorū ſcholia. ⁋ Ea quę nō ſunt, quę natura ſubſiſtere ne-
queunt, qualia ſunt hircoceruus, & ſphinx. Siquidē hircoceruus monſtrū eſt (vt fe-
runt) partim hirci, & partim cerui figurā obtinens, & gręce tragœlaphus dicitur.
Sphinx itidē monſtrū eſt, quod ſingunt faciem habere virginis, pēnas auium, & pe
des leonis. cuius ęnigma ꝓpoſitū quo pacto Oedipus diſſoluerit, vulgatiſſimū eſt.

Nempe ferunt eo tempore quo exorta inter Phocenses seditione, ira accensus Oedipus Laium parentem inscius occidit, Sphingem beluam biformem Thebas venisse, proposuisseque ęnigma, quod qui non solueret, periret. Inde plerique ob rem ambiguam ac perobscuram interempti sunt. Soluenti, Thebarum regnum propositum pręmium erat. Pręter Oedipum ęnigma soluere potuit nemo. Id autem erat huiusmodi, quodnam animal bipes, idem tripes, ac quadrupes foret. Cęteris ambigentibus, Oedipus hominem esse asseruit, quod infans quatuor pedibus obrepat, manibus ad gradiendi officium etiam vtens perinde atque pedibus, annis autem confirmatus, duobus pedibus incedat, senior tribus, quoniam scipione quasi tertio pede vtatur. Sphinx suo iudicio victa, ex editiore loco sese pręcipitem dedit. Oedipus Thebarum imperium adeptus est. Verum hęc figmenta sunt animi) sicut Gorgones & Cētauri) nusquam subsistere nata. Non tamen ex eo quod non existentia non sunt in loco, recte colligunt, quæ existunt, omnia in loco esse. nam ex interempto antecedente interimunt consequens, deinde atque hoc pacto argumentarentur. Siquid non est animal, ipsum non est rationale, igitur si quid est animal, est rationale. vbi quod assumitur, verum est, & quod infertur, falsum. quod & in antiquorum ratione accidit. Suprema enim sphęra (vt sequentia ostendent) in loco non est. At motus rebus naturalibus. Motus secundum locum rebus naturalibus communissimus dicitur, quod omnibus cōueniat. Primus vero quod præcipuus sit, & natura præstantissimus, vt octauus huius physicæ auscultationis liber ostendet. iij. Si scandulas conscendero. Scandulæ gradus sunt, quod his altiorem locum cōscendamus. Et id latinū esse nomen, & a probatis authoribus vsitatū, probant notę, per id quod Hermolaus Barbarus nostra tempestate ingenio & doctrina clarissimus, & qui (si fata vitam ei diuturniorem concessissent) literas philosophicas (ad quas illustrandas ingenium conuerterat) plurimum adiuuisset, physicam paraphrasim Themistij in latinam linguam ex græca elegantissime traducens, circa hunc locum his vtitur verbis, scandulæ, imbricamentaque ædium. Sunt autem imbricamenta, impluuia siue stillicidia, quod in eis imbres recipiantur, quæ & imbrices dicuntur. Antiqui vacuum posuerunt. Prima & secunda ratio probans locum esse, efficaciam & robur habet. Tertia vero & quarta infirmæ sunt, & inualidæ, quod ea assumunt quæ inficianda refutandaque sunt, & concludunt id quod vltro & non propter assumpta est tribuendum. Siquidem negandum est vacuum esse, quod cum corpore plenum sit, vocetur locus. Negandum itidem est chaos illud Hesiodi, quod rerum omnium sit receptaculum. iiij. Quod locus non sit, videtur primo. Hę rationes contendentes locum non esse, quinto capite huius ab Aristotele diluentur. Verum non irrationabile videbitur easdem hic vel in trāscursu dissoluere, vt in eis quid recte aut perperam dictum sit, impręsentiarum cognoscatur. Itaque prima diluitur admittendo locum esse aliud a corpore, negando tamen ipsum tres habere dimensiōes. Nam cum sit superficies, solam habet longitudinem & latitudinem. Secunda vero ratio dissoluitur, admittendo corporis id est substantiæ corporeę locum esse receptaculū. negādo tamē corporis, id est quātitatis corporeę atq; profunditatis locum per se esse receptaculū. nam dimensiones sunt instrumenta existendi in loco, quibus sublatis amplius res non sunt in loco, neque dimensiones ipsę in loco sunt nisi per accidens, & ratione rerum naturalium quibus insunt, more cęterorum accidentium. Quare negandum est, superficiei, lineæ, & puncti ponendum esse locum. Licet enim vbi prius erant aquæ superficies, lineæ, & puncta, postea sint aeris superficies, lineæ & puncta tanquam extrema, & termini magnitudinum in ijs quorum sunt termini, non tamen vt locata in suis locis. nam solæ substantiæ per se sunt in loco. Tertia dissoluitur, admittendo quod primo loco assumptum est de substantijs, & non de accidentibus. locus autem accidens est. quare id ad locum non recte applicatur. neque enim elementum, principiumque locus est, neque ex elementis & principijs aut corporeis aut incorporeis constans. Quarta ratio diluitur concedendo locum esse causam efficiētem locati, aut conseruantem, si sit locus naturalis, aut corrumpentem, si violentus. Quinta vero dissoluitur, negādo id quod primum assumitur. nam vltima sphæra non est in loco, neque etiam accidens, saltem per se. quare etiam negandum est quod concluditur. At primū assumptū de corpore naturali existente actu, verum est, locus autem non res est naturalis, sed eius accidens. Demum sexta diluenda est admittēdo omne corpus naturale esse in loco (nam de cœlesti id nō oportet vniuersaliter) & in omni etiam loco esse corpus, alioqui esset vacuum. Cum vero res naturalis augetur, admittitur locus effici maior, non quidem per augmentationem (nam augmentatio soli conuenit corpori per se, corporeæque magnitudini) sed corporis locantis (quod locato cedit, vt mollius solidiori) diuisionem. Ex hoc autem nullum paritur incommodum, neque sequitur inconueniens.

¶ Secundi capitis annotatiunculę.

¶ Timæus, dialogus Platonis, quem ipse a Timæo Locrēsi sic inscripsit. ¶ Res, res naturalis.

Hermolaus.

Ecundum caput continet vnam diuisionē. duas de loco opiniones, vnam conclusionē, & sex ad eam ratiões. ¶ Diuisio. 5
Quidam est locus cōmunis, qui plura continet corpora: vt aliquid est in celo, quia in igne. illic vero, quia in aere. ī aere, quia in terra. Alius est ꝓprius, in quo locatū primo inest: vt locus nihil, preter te immediate continēs. ¶ Due de loco opiniones. Prima est dicētiū locum esse formā: quia forma est 6
que terminat: immo primus rei termin⁹, & locus est primus locati terminus. erit igitur locus forma. Secunda est dicentiū locum esse materiā: quia locus videtur esse distantia magnitudinis: que quidē materia est, que a magnitudine altera est, cōtēta terminis & speciebus, & que de se finita nō est: a cuius sphæra si remoueātur species & termini, nihil preter materiā informē, interminam, & magnitudinis spatium relinquitur. ¶ Et huius opinionis fuit Plato, solus, quid eēt locus, dicere aggressus. Dicit enim in Timæo, materiā, receptaculum: & locū esse idem: & in dogmatibus que agrapha nuncupantur, receptiuū, & locum, idem. Et hec & similia de loco dicta difficilem faciunt eius determinationē. ¶ Conclusio.
Neq; locus species est, neq; materia. ¶ Primo, quia materia & forma a re nō separātur: locus autē separatur: vt vbi prius fuit aer, nunc est aqua, & sepe cōtra: quemadmodū prius dictum est. Igitur locus neq; species neque materia ē. Quapropter etiā neque locus sui locati pars, neq; habitus, neque passio erit. est em̄ separabilis ab ipso toto. ¶ Secundo. Locus persimilis est vasi, vt eado continēti. vas autē, eorum que cōtinet, nihil est: igitur neque locus locati. Non est igitur locus, aut eius species, aut materia. ¶ Et si a ꝓposito licet digredi, mirabile est quomodo Plato numeros (quos dicebat rerum species) nō diceret esse in loco: cum diceret eos materia vt magno & paruo participatiuos: & materiā in Timæo dicat esse locum. 7
¶ Tertio, quia res in sua loca feruntur. In suam autem speciem aut materiam nulla res fertur. habent enim eam intra se. igitur locus neque species neque materia ē.
¶ Quarto. Sursum & deorsum differētie sunt locorū, non autē speciei aut materie. igitur locus neque species neque materia est. ¶ Quinto. Si dicas locum speciem aut materiā esse, mouebuntur loci, & locus in loco erit. Transmutantur em̄ simul cum re et species et materia: et vbi res ipse sunt, ibi pariter assunt. Hec autem absurda. ¶ Sexto. Si locus esset species, cum ex aere fit aqua, perditus esset locus pariter et corruptus. nam corrupta est species. Hoc autē non oportet, quia potest aqua in eodem loco in quo prius aer fuerat (vt ipsi concedunt) esse. Non est igitur locus species.

SEcundi capitis scholia. v. Qui plura continet corpora. Actu existentia, & quorum vnumquodque totum est, & non alterius pars, & quibus non est immediatus. nam locus proprius continens totum, & etiam eius partes, plura quidem continet corpora, sed potentia. Proprius autem locus est, in quo locatum primo, immediate, proximeq; inest, vt concauum dolij, locus vini in eo contēti. vi. Quia forma est que terminat. Forma, terminus est intrinsecus, & pars substantialis. locus autem, terminus extrinsecus, & non pars eius cuius est locus. Preterea qui ita ratiocinantur, ex ambabus affirmatiuis secunde figure conficiunt syllogismum, qui inualidus est. Verum hec amplius ex quarto capite huius cognoscentur. Quæ quidē materia est. que distantia magnitudinis, est materia. quæ quidem materia a magnitudine altera est, non modo ratione, sed & re. Et ipsa materia cōtenta est terminis & speciebus, formisque tum essentialibus, tum accidentalibus, neque de se quidem finita determinataque est. A cuius materie sphera, scilicet concauo orbis lune materiam suo ambitu complectente, si remoueātur formæ & accidentia, nihil preter materiam nudam formis, atq; non terminatam, & magnitudinis spatiū (vt dicunt) relinquitur. Sed in hac ratione, quod primo & secundo assumitur loco, interimendū est. nam distantia magnitudinis nihil aliud est quam magnitudo a magnitudine distās. illa autem neque materia est, neq; locus. Verum ex quarto capite huius planior erit ratiōis locum materiam esse probantis solutio. Que agrapha nuncupantur. Agrapha, non scripta, quod ea dogmata ipso Platone docente ab auditoribus excepta, inter opera eius nō numerātur, neq; in lucē sunt edita. vij. A re nō separātur. Ipsa quidē re naturali manente, non enim potest forma ignis aut ma-

teria separari ab igne, ipso igne vt prius manente. locus autem separatur a locato, ipso locato manente, quia cuius prius erat locus, postea amplius non est eius locus, re tamen locata adhuc existēte, sed in alio loco. Similiter non potest pars integralis a suo toto manente integro separari, neq; accidēs a subiecto, aut ab vno in alterum demigrare. locus autem a toto locato separabilis est nulla subtractione a locato facta, & idem diuersorum successiue est locus. Non est igitur locus pars substantialis aut integralis aut accidentaria affectio locati. Eorum quæ continet, nihil est. Nihil inquam intrinsecum, etsi aliquid eorum sit extrinsecum, scilicet continens & conseruans. Ita locus nihil intrinsecum est locati, neque pars eius, neque accidens, etsi aliquid sit eius extrinsecū, scilicet terminus & continens. Habēt enim eam intra se. Res naturales omnes habent intra se & suam materiam & formam, nihil autem fertur ad ea quæ habet. igitur res naturales vbi completæ fuerint (alias non adhuc dicuntur res naturales) non feruntur in formam suam substantialem aut materiam. Non autem speciei aut materiæ. subaudiendum, sursum & deorsum sunt differentiæ. vna enim forma non dicitur sursum, & altera deorsum, nisi forte per accidens. ex quo recte conficitur locum neque speciem esse neque materiam. Eorundem enim eędem sunt differentiæ. Mouebuntur loci, & locus in loco erit. Si locus esset materia, cum materia moueatur per se & subiectiue, & locus per se moueretur. quod est inconueniens. definitur enim postea locus esse immobile primum. Et cum materia in eodem loco sit in quo res tota naturalis, locus esset in loco. quod est impossibile. Itidem si locus esset forma, cum forma moueatur terminatiue aut per accidens, consequens esset & locum eodem pacto moueri. Et cum forma in eodem sit loco per accidens in quo res sua naturalis, locus esset in loco, quod rursum est impossibile.

¶ Tertij capitis annotatiunculę.

¶ In secundo, ex, ¶ Primo, secūdum se, idem. ¶ Idem esset in seipso primo per accidens: cum aliquid primum in ipso esset, in quo etiam primum inesset. ¶ Maxima. Datis duobus quorum primo, secundum primo inest: quicquid secundo primum inerit aut per se, aut per accidens, inerit & primo.

Ertium caput cōtinet octo modos quibus aliquid est in alte-
ro, vnam quęstionem, solutionem, vnam conclusionē, tres
rationes ad eam, & obiectionis zenonis solutionē. ¶ Octo
modi esse in altero. ¶ Primo aliquid dicitur esse in altero vt
pars in toto, queadmodū digitus in manu. ¶ Secūdo vt totū
in partibus. nō enim pręter partes totū esse potest. ¶ Ter-
tio vt species in genere, vt homo ī animali. ¶ Quarto sicut
genus in specie, & superius in iferiori: vt animal in homine.
¶ Quinto sicut accidēs in subiecto, & forma in materia: vt sanitas in calidis, frigi-
dis, humidis, & siccis. ¶ Sexto sicut in efficiente: vt Gręcorum gubernatio in Grę
corum rege. ¶ Septimo vt in fine: quemadmodum dicimus omnia ī optimo vt in
felicitate esse collocanda. ¶ Octauo sicut in loco: secundum cuius similitudinē ali-
9 quid est in vase. Et hic modus hoc in loco maxime est proprius. ¶ Quęstio. Vtrū
aliquid sit in seipso? ¶ Solutio. Aliquid esse in seipso, bifariam ītelligi potest. Pri-
mo modo vt sit in seipso primo, cū ipsum & quodlibet sui ī ipso est: quo modo ni-
hil in seipso est. ¶ Secūdo vt sit in seipso per alterum; vt quia partes in ipso sunt:
quo modo aliquid bene est in seipso secundum locutionem quam, synecdochen vo-
cant, quia eius pars sit in ipso: quemadmodū aliquid dicitur album, vt corpus, quia
pars eius est alba: Id enim album est, cuius superficiei coniūcta est albedo. & ali-
quis dicit̄ sciens, ꝙ anima eius sit sciens, a parte sumpta denominatione. ¶ Cōclu-
10 sio. Nihil est in seipso primo. ¶ Primo, quia nihil est ī seipso (vt vinū in seipso, &
amphora in seipsa) vt pars in toto, neq; vt totū in partibus, neq; secundum aliorum
modorum vllum. Quod autē amphora vini dicatur in amphora esse, hoc est deno-
minatione facta a parte: quēadmodū dicimus albedinem esse in corpore, quia in su-
perficie sit: & scientiam in homine, quia sit in anima, & non quia idem sit in seip-
so primo. ¶ Secundo. Quicquid recipitur, in re altera recipitur. Sunt enim ratio-
nes diuersę eius quod in aliquo est, & eius in quo aliquid est. at vero vinum est vi-
num, & amphora est amphora. Nō igitur vinū recipitur in vino vt huiusmodi, ne-

que amphora in amphora. hęc enim adeo discrepant, vt vinum esse amphoram, et
amphoram esse vinum: quorum rationes inter se discrepant, et sunt diuersę. Et hę
rationes probant aliquid non esse in seipso primo et per se. ¶ Tertio. Quod idem
non sit in seipso per accidens primo, vt amphora in seipsa primo per accidens, vt
per vinum, patet: quia duo corpora simul essent, vt vinum et amphora: quod esse
nequit. non igitur erit idem in seipso primo, et secundum accidens. ¶ Obiectionis 11
zenonis solutio. ¶ Ex dictis, zenonis obiectionem soluere difficile non est, Cum
enim ita insurgit, quicquid aliquid est, in loco est: falsum est. Quod si cōtendit lo-
cum in aliquo esse, concedimus: sed ex hoc non conficitur locum esse in loco, neque
hoc oportere abire in infinitū, quia concesserim quod locus sit in aliquo, vt accidens
et passio, et sicut sanitas in calidis et frigidis. Dictum est etiam satis locum esse ne-
que materiam neque formam.

Tertij cap. scholia. viij. Vt species in genere. In hoc tertio & quarto modo, nomine speciei quoduis inferius intelligitur, siue subalterna sit species, siue specialissima, siue indiuiduū & nomine generis, quodcunque superius. Sicut accidens in subiecto. Duo huius quinti innuuntur in litera particulares modi. primus quo accidens in subiecto, vt sanitas in corpore, & scientia in anima. Secundus quo forma substantialis in materia, & consubstantiale in consubstantiali, vt anima in corpore. ix. Quam synecdochen dicit. Synecdoche figura est grāmaticalis, qua quod parti conuenit, attribuitur & toti, vt quia caput hominis est in homine, dicitur homo esse in homine. Cuius superficiei coniuncta est albedo. non quidē vt accidens suo subiecto, cum accidens non sit subiectum accidentis, sed vt accidens suo coaccidenti. nempe albedo & superficies sunt in materia vt sŭo subiecto. x. Quod autem amphora vini. Amphora vini dicitur amphora cum vino sumpta. quæ si dicatur esse in amphora. id est œnophoro & reconditorio vini, hoc est denominatione sumpta a parte, & quia vna pars, scilicet vinum, est in altera, scilicet in amphora, quemadmodum aīal in seipso esse diceretur, quia vna pars animalis est in altera parte reposita. Quemadmodum albedinem dicimus esse in corpore. Si corpus pro substantia corporea tota & composita capiatur, aut pro materia parte eius substantiali, in eo est albedo tanquam in subiecto. Si vero sumatur vt nomen est quantitatis, & pro magnitudine corporea, in eo est albedo non vt in subiecto, sed quia ei est coniuncta in eodem subiecto, quemadmodum albedo dicitur esse in superficie, quia cōiuncta est superficiei in eodem tertio, vtriusque subiecto. Hæc enim adeo discrepant. hæc, vinum recipi in vino, & amphorā recipi in amphora, non magis fieri natura possunt, quam amphoram esse vinum, & vinum esse amphoram, quod recipientis & recepti rationes adeo diuersæ sunt, & non magis eidem ad idem conuenire possunt, quam amphora & vinum eidem attribui. at nō possunt vinum & amphora inter se idem esse. igitur neque vinum a seipso recipi potest, neque amphora a seipsa. Duo corpora simul essent. Nam cum vinum esset primo in amphora, esset secundum se & quodlibet sui in amphora, & eodem modo amphora in vino. quare duo corpora se penetrarent. Exemplum autem vbi idem esset in seipso primo per accidens, vt pręsentis capi. diffiniunt notæ, sumatur huiusmodi, vt si vinum esset in seipso dolio primum, in quo quidem vino ipsum dolium etiam inesset, tunc dolium esset in seipso primo per accidens. Patet illud per maximam in notis subiunctam. Nam datis duobus, scilicet dolio & vino, quorum primo, scilicet dolio, secundum vtputa vinum, primo inest, quicquid secundo, vtpote ipsi vino, primum inerit, aut per se aut per accidens, inerit & primo, scilicet dolio. Sed dolium inest secundo, scilicet vino, per accidēs, vt positum est. igitur dolium inest etiam ipsi primo, scilicet dolio, per accidens, & per consequens idem est in seipso. quod est propositum. Quia concesserim locum esse in aliquo, scilicet locāte, tanquam accidens in suo subiecto. Verum ex hoc non recte colligitur locum esse in seipso, nam posito particulariter superiore, progreditur ea ratio ad ponendum inferius. quod minime oportet. Adde quod in antecedente, esse in, capitur quinto modo, in consequente vero, octauo.

¶ Quarti capitis annotat.

¶ Locus, locus proprius. ¶ Primum, immediatum. ¶ Primum, neque maius ne-
que minus. ¶ Latio, secundum locum mutatio. ¶ Spatium, dimensio corporibus
recipiendo non cedens. ¶ Quæcunque, res naturales omnes.

Quartum caput continet septem loci positiones, duas conclusiones, tres di-
uisiones post primam, duas rationes ad secundam, diffinitionem loci, et
eius declarationem. Septem positiones. Prima. Locum, eam rem cuius
est locus, continere. ¶ Secūda. Rei quam continet, nihil esse. ¶ Tertia.
Priorem esse locato, et neque maiorem neque minorem. ¶ Quarta. A corpore 12

locato esse separabilem. ❡Quinta. Nō esse locatum sine loco, neque locū cui desit locatū. ❡Sexta. Quęcunque sunt in loco, aut sursum aut deorsum esse. ❡Septima. Vnumquodque Physicaliū corporum in ꝓprium locum natura ferri, & in eo quiescere natū esse. ❡His itaque suppositionibus positis (quæ omnibus qui intelligētia vigeāt, recipiēdę sunt) talem loci definitionem quæremus, qua opposita diluantur argumēta, & qua, quæ loco insint, quæve nō insint, cognoscamus.

13 ❡Prima cōclusio. Motus localis in inquisitionē loci homines permouit. ❡Nam si nullus motus localis fuisset, nullus locū perquisisset. Arbitrati sunt enim omnes cælum in loco esse oportere, qđ velocissimo motu feratur. Signum est igitur motum nos in loci perquisitionē mouisse. Et tria, augmentatio, diminutio, & latio, ad huiusmodi inquisitionē mouerunt. Nam res aucta, maiorē locum quam prius oc-

14 cupat, & diminuta minorē, & qđ fertur, cōtinue alterum. ❡Prima diuisio. Eorum quæ loco mouētur, quædam per se mouentur: & hęc ad loci cognitionem perduxerunt. Alia vero per accidens: quę minime ad perquisitionem loci necessaria sunt.

15 ❡Secunda diuisio. Eorum quę mouentur, quædam vnum actu sunt, & quædā po

16 tentia. ❡Tertia. Eorum quæ per accidens mouentur, quędam separata nata sunt per se moueri. vt totius partes, & clauus in naui. Alia vero nō, vt scientia, albedo, & alia accidētia. Et hęc quę actu sunt, & per se mouentur, in cognitionem loci vti-

17 lia fuerunt, nō autem alia. ❡Secunda cōclusio. Extremum continentis ipsum locatum ambiēs, locus est, nō autem totum cōtinens. ❡Primo, quia eius solius extremi gratia aliquid esse in loco dicit: vt, cur es in cœlo? quia in aere. cur in aere? quia in eius extremo te circunquaque ambiente. Cōtinet enim te tale extremum, neque tui aliquid est, & tibi primum est, neque maius, neque minus, & quod abs te separari potest. Si enim tibi cōtinuum esset, nō esses in eo vt in loco. Nam cum aliquid est in cōti nuo, est potius vt in toto, vt oculus in capite, & manus in brachio: ad cuius quidem motionē pars ipsa mouetur: vt vinum in scypho, & vinum in cado. At vero cælum & aer & tota cōtinentia nō sunt prima neque maiora, neque minora locatis. nō igitur sunt loca. ❡Secundo. Locum esse oportere horum quatuor aliquod, materiam: formam, spatium, aut corporis cōtinentis extremū, omnes cōcedunt. At ipsum esse nō posse materiam aut formam, iam ostēsum est. Et ꝙ spatium nō sit, videtur primo: quia cuiuslibet rei, vt aeris aut aquæ, infiniti essent loci per se. Nam cum aqua fuerit in vase, qua ratione cōcedas totū esse in loco, & vas, & aquam vasis, & quamlibet aquę partem in loco per se esse cōcedas oportet, & in cuiuslibet rei locis per se, abiri in infinitum: quod omnes cum zenone negare certū est. Nō igitur locus erit huiusmodi spatiū. ❡Secūdo. Si cōcedas huiusmodi spatium cum cōtento (vt cum vase) simul transmutari, cum recipiatur in spatio, & nouo loco, erit locus in loco. qđ si nō concedas simul transmutari, accidit idem, omnē locum esse in loco, & semper minorē locum esse maioris loci partem. quę absurdissima reputāt omnes. Fieri igitur nequit vt locus huiusmodi spatiū existat. Manifestū igitur est, ꝙ locus, cum neq; materia, neq; forma, neq; spatium eē possit, terminus & extremū corporis cōtinentis relictus sit. Qđ vero cōtendunt locum esse materiā, quia vt materię est diuersas formas in se recipere. vt albedinē, nigredinem, & similia quę in ea quiescunt, sic & locū videmus diuersa in se recipere, & quę in eo sunt quiescere, hoc locum nō arguit esse materiam. Nā vtraq;, & locus, & qđ recipit, seiuncta manēt. Nō autem vtraq;, & materia, & quod recipit, seiuncta atq; separata (vt diximus) manent & cōseruantur. ❡Quod arguunt esse formam, quia vt locus terminus est & cōtinens: ita & forma terminus est & cōtinēs: hoc statim diluitur: quia locus cōtenti terminus est extrinsecus, & cōtinens extrinsecum, forma vero eius terminus est extrinsecus, & cōtinens intrinsecum. ❡Qđ etiam nituntur ꝓbare esse spatium, quia cum ex vase funditur liquor, & aliud sub

intrat corpus, semper inter vasis latera manet idem spatium prꝫter subeuntia corpora, quod quidem nullo subeunte corpore maneret. Id nos spatium & vacuum natura esse posse negamus. immo vero ne fit, semper nos videmus simul atque vnũ corpus aliquem locum exit, eundem aliud subire. Sumũt autem ij qui ita arguunt, id quod probare habeant. Huiusmodi tamen de loco apparentię, eius cognitionem
reddiderunt difficilem. ¶ Diffinitio, Locus est corporis continentis terminus, et 18
extremum immobile primum. ¶ Est enim locus persimilis vasi. Hoc tamẽ interesse videtur; quod vas per se defertur et mouetur, non autem locus: at de se et natura sua immobilis permanet. Cum enim aliquid in altero est quod defertur, vt nauis in flumine ipsam deferente, verisimilius est eam intus vt in vase esse dicas, quam in loco. ¶ Quapropter locus vt vas immobile est, et vas vt locus mobilis. Existimauerunt enim vltimum cæli conuexum, locum sursum, quo versus leuia omnia feruntur: et terram locum deorsum, quam versus omnia feruntur grauia: quia immobilia sunt. Ex quo quidem locum esse planum quoddam et superficiem apparet, et vt vas continentem. Sed non recte putant. nam conuexa superficies locus non est: sed quæ circundans simul cum contenti extremo sit, et quę eidem contigua ipsum tangat.

QVarti capitis scholia. xij. Primum esse locato, & neque maiorem neque minorem. Ex hac tertia positione habetur hæc loci conditio, quod debet esse æqualis locato, nõ quidem denominatione sumpta a tota locati magnitudine (quia illa corpus est, locus autem superficies. non potest autem superficies corpori secundum æqualitatem aut inæqualitatem conferri) sed a corporis contenti extremo, atque conuexo, secundum quod tangitur a locante corpore. Id enim conuexum æquatur concauo corporis locantis atque loco, qui proinde dicitur æqualis esse locato. Et idipsum est quod alijs verbis alij exprimunt, dicentes locum non esse ęquũ locato secundum trinam dimensionem, cum locus profunditatis sit expers, sed secundum continentiam, quia locus proprius continet locatum, & nihil minus neque amplius. hinc locus (vt habet hæc positio) neque maior est locato, neque minor. Non quidem maior, quia nihil est loci, quin ei respondeat aliquid locati. alioqui esset vacuum. Neque minor, quia nihil est locati, quin loco contineatur. alioqui esset locatum sine loco, quod vetat quinta positio. A corpore locato esse separabilẽ. Nõ dicitur locus separabilis a corpore locato, quia possit natura esse nullum prorsus locatũ cõtinẽs, (id enim esset vacuum, quod natura abhorret) sed quia idem locus prius continens aliquod locatũ, potest postea idem non continere, sed eo remoto aliud, vt concauum dolij prius continens vinum, eo exhausto aut aerem aut aquam cõtinet. Hinc exploratum est vno corpore contento locũ aliquẽ egrediente, protinus aliud eundem locum subire, ne maneat locus sine locato. Sic & locatum est separabile a loco, quia potest nũc vno loco cõtineri, nunc illo dimisso concludi altero. nunquam tamen locatum vnum locum dimittit, quin e vestigio subeat alterũ, ne maneat sine loco, quod sequens positio prohibet. xiij. Et quod fertur, continue alterũ. Quod fertur secũdum rectum, vt deorsum, sursum, aut ad aliam quãlibet differẽtiam positionũ, liquido cognoscitur continue alterũ posterius quam prius locum occupare. Quod vero secundũ circulum fertur, re ipsa eodẽ semper loco, cælique superioris concauo continetur, cõtinue tamen altero secundũ rationẽ, si quis partes cæli cõtenti partibus loci prius & posterius coaptauerit. Verum de hoc sextus huius abundantius disserit. xiiij. Eorum quę loco mouetur. Per se secũdũ locum mouẽtur tota, quę motu in eis existente ferũtur, vt lapis, lignum, & hæc per se sunt in loco. Per accidens autẽ mouentur, quę non tota sunt mobilia, sed partes ad motum totius solum agitatę, aut formę in se motum non habentes, sed ad sui subiecti lationem moueri dictę, vt medietas lapidis, & albedo lapidis. Et hęc per accidens atque alterum in loco esse dicuntur. xv. Quędam vnum actu sunt. Ea dicũtur vnũ actu, quę tota sunt, & non alterius partes, vt vnus homo. vnus equus. Et hęc dicũtur per se & proprie esse in loco. Ea vero sunt potẽtia, quę alterius sunt partes, vt caput & pes animalis, & hęc solum in loco sunt per alterum, & secundum totum. xvi. Quędam separata nata sunt. Talia sunt, quę cũ sint potẽtia, & alterius partes, possunt per diuulsionẽ & distractionem a toto, fieri actu, & tota per se subsistẽtia, vt partes ĩtegrales rerum naturalium aut artificialium. Quę vero non sunt nata per se moueri separata, ea sunt quę non sunt nata ab ijs quibus insunt separari, & separatim existere, vt albedo, nigredo, sciẽtia, & similia accidẽtia. non enim a subiectis separari possunt & seiungi. xvij. Infiniti essent loci per se. Sicut tota res naturalis cõmẽsuratur spatio dimẽso in quo recipitur, secundũ eos qui ponunt locum esse spatiũ, & idcirco est in loco, ita quęlibet pars totius respondet parti spatij sibi coniunctę, & intra quam recipitur. quare etiam est per se in loco, eadem prorsus & consimili ratione. Atqui partes ipsę sunt infinitæ potentia diuisionis, & earum vnaquæque (vt ostensum est) est in loco per se. ergo in cuiuslibet rei locis per se, proceditur in infinitum, quod est impossibile. Cum recipiatur in spatio,

Si ſpatium illud ſimul loco mouetur cum corpore contento, & contentum recipiatur in ſpatio & nouo loco, conſequens eſt huiuſmodi ſpatium cõiunctum ſimiliter recipi in ſpatio & nouo loco. At huiuſmodi ſpatiũ cum recipiẽs tum receptum, eſt locus, vt dictũ eſt, ergo locus eſt in loco vt continẽte, quod impoſſibile eſt. Si autem ſpatium non moueatur cũ corpore contento, ſimile accidit incõueniens, ſcilicet locũ eſſe in loco vt partẽ in toto. Nã quemadmodũ totum corpus habet ſpatium ſibi reſpondẽs, ita & pars corporis partem ſpatij ſibi ęquatam, quod quidem minus ſpatium eſt in maiore, ſicut pars in ſuo toto, & ſicut pars locati in toto locato. Eſſet enim minus ſpatium, pars maioris ſpatij. quare ſemper minor locus eſſet pars maioris loci. Hęc autem impoſſibilia. Nam vtraq;, & locus, & quod recipit, ſeiuncta manẽt. ſeiuncta, ſeparata, & extra ſe inuicẽ. Et ſi enim ꝓxima ſint & attigua, tamen locus eſt locato extrinſecus, & e diuerſo. Materia vero, & forma quę ab ea recipitur, nõ eo modo ſeparata ſunt, ſed vnum alteri vt ſubiecto ineſt. xviij. Locus eſt corporis cõtinentis terminus. Dicitur locus eſſe terminus corporis continentis, ipſi quidẽ continenti intrinſecus, nã eſt in eo vt ſuo ſubiecto, extrinſecus tamen corpori cõtento, quod vndiq; circundat. Dicitur pręterea locus extremũ, id eſt ſuperficies extrema concaua, ad ſecludendã ſuperficiem cõuexam & contenti & cõtinentis, quarũ neutra eſt locus. Nõ contẽti, quia nõ extrinſeca cõtento, neq; continentis, quia nõ eſt contento immediata. Extremum inquam immobile, per ſe, & ſuapte natura, licet per accidens moueri poſſit ad motum ſui ſubiecti, vt caliditas, & cętera accidẽtia. Demũ locus eſt extremum primũ, id eſt immediatum locato, & neq; maius eo, neq; minus. nã hic ſolum definitur locus ꝓprius. Quapropter locus vt vas immobile eſt. Verba in analogia, quę commuta dici poſſit. Nã vas eſt per ſe mobile, & locus eſt per ſe immobilis. tranſmutatis igitur ſubiectorũ prędicatis, locus eſt vt vas immobile, & vas vt locus mobilis. Licet enim impoſſibile ſit eſſe vas immobile, ſi tamen huiuſmodi eſſe intelligatur, ei perſimilis eſſet locus, & ſi quis eſſet locus ſuapte natura per ſe mobilis, ei perſimile eſſet vas continens.

❡Quinti capitis annotatiunculę.

❡Corpus cœleſte, totum quod mundo ſenſibili ſupereminet. ❡Aether, ignis.

19 QVintum caput continet tres concluſiones, & ſex rationum locum nõ eſſe
contendẽtium ſolutiones. ❡Prima concluſio. Terra, aqua, aer, ignis, in
loco ſunt: corpus autem cœleſte non amplius in loco eſt. ❡Nam omne
corpus extra quod alterum corpus eſt, ipſum continens, in loco eſt: extra quod vero
nihil eſt, in loco non eſt. At extra terram, aquam, aerem, & ignem, alterum cor
pus eſt, eorum quodlibet continens, extra vero corpus cœleſte, nihil eſt. Eſt igitur
terra, aqua, aer, ignis, in loco: corpus vero cœleſte non amplius in loco eſt: & quan-
uis in loco nõ ſit, mouetur tamen aliquo modo. Nam globi ſphęręq; cœleſtes quę
citra globum vltimum circulo torquentur, & ſemper ſecundum ſe totas in eodem
loco permanent, ſecundum ſuas partes locum egrediuntur, et mutant, quemadmo
dum ſi partem aquę in tota aqua rotari intelligas. Ea vero quę non circulo agun-
tur, ſed deferuntur, ſecundum ſe et ſuas partes totum mutant locum, vt leuia et ra-
20 ra ſi deorſum ſunt: ſurſum ferũtur, nõ prohibita, et grauia et dẽſa, deorſum. ❡Se-
cunda cõcluſio. Vniuerſum ſecundum ſe totum in loco nõ eſt, ſed ſecundum vari-
as ipſius partes in loco varię exiſtit. ❡Nam quod ſic in loco eſt, ſemper extra illud
aliquid eſt. extra autem vniuerſum nihil eſt. extra enim omne et totum quid eſſe
poſſit? Vniuerſum autem, omne et totum eſt. vniuerſum igitur ſecundum ſe totũ
in loco non eſt. ❡Quod vero varie ſecundum ipſius varias partes in loco exiſtat,
hoc ideo eſt, quia quędam eius partes actu in loco ſunt, vt quę ſeiuncta et ſeparata
a circundãtibus tanguntur. quędam potentia, vt quę toti continua, a continente cir
cunquaq; tãgi nequeunt, ſeparata vero poſſunt. quędam per ſe, vt quę latiõe mo-
bilia ſunt, aut auctione, diminutione ve. quędam vero per accidens, vt accidentia,
anima, cœleſte corpus, quod ab ipſius parte, et inferioribus globis (qui circulo tor-
quentur) in loco eſſe denominatur. Varie igitur vniuerſum ſecũdum varias ipſius
21 partes, actu, potẽtia, per ſe, per accidẽs, in loco exiſtit. ❡Tertia cõcluſio. Cœleſte
corpus quãuis extra alia corpora ſit, ea cõtinẽs, nõ tamẽ ſecundũ ſe totũ eorũ locus
eſſe poteſt, nã locus, corporis cõtinentis extremum eſt immobile. erit igitur nõ to-
tum cœleſte corpus, ſed extremum eius, corpus contentũ circũquaq; tãgens, locus,

¶ Est enim terra in extremo circundátis aquę vt in loco sita, aqua in extremo aeris, aer in extremo ętheris, ęther vero in extremo tágente & cõtiguo cœlestis corporis: corpus aũt cœleste non amplius in loco est. ¶ Sex rationum locũ non esse contendentiũ solutiones. ¶ Primę solutio. Locus nõ est corpus, neq; ei tres competũt dimensiones. Est enim (vt dictũ est) terminus, planũ, & superficies quędam Vnde fit vt nõ conficiatur, idcirco quia locus est, duo corpora simul esse: neq; vt spatiũ & dimensionem longitudinis, latitudinis, & profunditatis capacem concedere cogamur. ¶ Secundę. Puncti, lineę, superficiei per se non est locus, vt dictũ est, sicut neq; aliorũ accidentium. Neq; eadem in ipsis quę in corporibus a loco circunquaq; contentis, militat ratio. ¶ Tertię. Locus est elementorũ, & corporeorum, non quidem quia ex ipsis essentia constet, aut corpus sit, sed quia elementorũ & corporeorũ extremum quoddam & terminus sit. Vnde rationabiliter corpora naturalia in se inuicem natura sita sunt: vt terra in aqua, aqua in aere: & aer in ęthere: quę adinuicẽ cognata sunt corpora, vt in se inuicem conseruentur, & se tangãt mediante loco, & suis extremis, vt adinuicẽ agant et patiãtur. Est enim aqua vt potentia, aer vt forma et actus, et aqua potentia aer est. sed hoc alias diligentius exequemur. ¶ Quartę. Locus, locati efficiens est vt cõseruans, et vt finis. Illius enim gratia mouetur cũ extra fuerit: atq; locus locatũ conseruat. ¶ Quintę. Locus non est in aliquo vt in loco, sed vt numerus in finito, et terminus in eo cuius est termínus. Non enim omne quod est, in loco est, sed corpus sensibile. ¶ Sextę. Non omne corpus dicimus in loco esse. Nam cœleste corpus aut eius vltimũ globũ in loco esse negamus, quanuis omne sensibile corpus in loco esse concedamus. Neq; aucto corpore locũ augeri ꝑportet. est enim terminus, cui per se augeri non cõuenit. Continens tamen corpus, aucto aut diminuto corpore contento aliquãdo densatur, aut rarescit. ¶ Hęc itaq; de loco, an sit, et quid sit, abundanter dicta sufficiant. zz

QVinti capitis scholia. xix. Corpus vero cœleste non amplius in loco est. Corpus cœleste non pro vnoquouis particulari cœlo sumitur, vt lunę aut mercurij, neq; ꝑ vltima sphæra, sed pro aggregato ex omnibus cœlis supereminente huic mundo sensibili, atq; elemẽtari regioni. huiusmodi autem aggregatum nõ habet aliquod corpus supra se, circundans ipsum, quare planum est ipsum nõ esse in loco. Quãuis enim ipsius partes omnes citra supremã sphęram in loco sunt, scilicet sphęrę planetarũ, & stellifer orbis, ratione quarum partium dicitur corpus cœleste per accidens esse in loco, suprema tamẽ eius pars & extrema (a qua totum deberet denominari esse in loco) minime in loco est, ꝙ supra vltimã sphęram non sit aliud corpus, ipsum ambiẽs. Et ratione illius, totum cœleste corpus, immo vero & vniuersum (quod omnium tum naturaliũ tum cœlestium corporum est aggregatũ) dicitur non esse in loco. Ex eo autem ꝙ vltima sphęra conceditur esse alicubi, non conficitur eam esse in loco. Nam nõ est alicubi, siue in aliquo, tanquã contentum in cõtinente, & locatum in loco, sed tanquam pars aggregati in toto aggregato, scilicet vniuerso. Et quia vltima sphęra (quę hic supponitur esse primum mobile) properantiore & celeriore motu fertur, q̃ sphęrarum inferiorum aliqua, conficit quidem in ęquali tẽpore maiorẽ circulum intrinsecũ, qui intelligitur describi in suo cõuexo, & nõ maiorem extrinsecum, vt sphęrę inferiores. nã hę mouẽtur omnes per spatium extrinsecum, suprema autem per solũ intrinsecum. Neq; ex eo ꝙ vltima sphęra loco mouetur, recte conficitur eam esse in loco. non enim oportet omne quod secundum locum fertur, in loco esse, potissimum si gyro torqueatur, & agitetur secũdum circulum, sed satis est ipsum circa locum moueri, vel ꝓprium, vel aliorum. Mouetur autem suprema & extima sphęra circa loca corporum inferiorum, & ab ea contentorum. Est autem suprema sphęra nõ minus finita q̃ reliqua corpora, & terminata, non quidẽ extrinseco, sed intrinseco termino, vtpote suo conuexo, quod eius locus minime dici potest, quia non est ei extrinsecum, neq; ab eo separabile naturaliter remanente corpore. quare non conueniunt ei ꝓprietates loci. Secundũ se & suas partes totum mutat locũ. Id intellige, cum ea quę recto motu ferũtur, non mouẽtur cum corpore locãte, vt vinũ cum vase. Vbi enim cõtentum fertur cũ continente, ipsum contentũ nequaq̃ locũ demutat. xx. Nã extra vniuersum nihil est. nihil, nullũ corpus, nullaq; substãtia corporea, etsi extra ipsum dicantur esse entia supramundana. Extra omne em̃ & totum, hoc est perfectũ, & quod omnia cõplectatur corpora, quodnã corpus eẽ potest? Vniuersum autẽ, & omne & totũ est, ꝙ & perfectũ sit, & omnia corpora suo cõprehẽdat ambitu, vt primus de cœlo ostendet. xxi. Erit igitur nõ totũ cœleste corpus. Eadẽ quoq; ratione ostẽditur nullũ corpus cõtinẽs esse locũ, sed solũ corporis cõtinẽtis cõcauum, ꝙ locus esse debeat extremũ corpo-

ris continentis immobile. At nullum continens, extremum est corporis continentis immobile, quin potius totum continens. Quocirca non consentiunt philosophię Aristotelis', qui ponentes magnitudines (vt lineas, superficies, & corpora) non distingui a substantijs, locum nihil aliud re ipsa esse astruunt, quam locans corpus & continens, & solo rationis interuallo illa abinuicē distare, ꝙ corpus locans (inquiunt) non secundum quanuis partem, sed extremam & concauam, locus dicatur. Nam hęc assertio plane repugnat ijs quę ab Aristotele afferuntur, discrimen ponēte inter locum & vas, ꝙ hoc mobile sit per se, locus autem immobilis. Verum non mirum cuiquam videri debet ex magnitudinum interemptione hanc sequi absurditatem, quandoquidē vno inconueniente dato multa cōtingunt. Est enim terra in extremo aquę. Id intelligitur, si ponantur elementa secundū naturalem situm esse disposita, secundum quē terra esset tota aquis adoperta, & aqueo cōcauo vndiq; conclusa. At quia, vt saluti viuentium consuleretur, aliquāta terrę pars est discooperta, quę non ꝓxime tangitur ab aqua, sed aere, tota terra non est in loco simpliciter vno, sed loco ex duobus specie diuersis locis, vtpote cōcauo aeris & aquę, aggregato. nam secundum vnā partē est in aqua, & secundū alterā in aere, perinde atq; si globū intelligas natantem in aqua, cuius superior pars aere circūdetur, is in loco vno per aggregationem esse diceretur. Sic & plantę partim in aere, partim in terra, & interdū partim in aqua existunt. Rem autem naturalem debere esse in vno vniusq; naturę loco, intelligitur de ea quę ab vno duntaxat cōtinente corpore tota circundatur, nō a diuersis secundū diuersas partes. Neq; ex hoc cōsequitur idē esse in diuersis locis totalibus, & secundū se totū, etsi secūdum diuersas partes sit in diuersis partialibus locis.

xxij. Vnde rationabiliter corpora naturalia. Sane vnumquodque elementum cum proximo inuenitur magis conuenire ꝙ cum cęteris, & in pluribus cum eo conuenire quam disconuenire, quare proxima elementa intra se potius consetuantur quam corrumpūtur, vt maior est terrę ad aquam affinitas, ꝙ ad aerem aut ignem, maior etiam est terrę cum aqua conuenientia ꝙ disconuenientia. Nam conueniunt adinuicem in frigiditate, grauitate, & densitate, discrepant autem sola humiditate & siccitate. Et ita in cęteris id inductione compertum habebitur. Cęterum elementa contenta sunt imperfectiora, & se habent vt materia, continentia autē perfectiora sunt, & vt forma. Quod enim continet, in corporibus naturalibus secundum subsidentiam & supereminentiā in mundo sensibili dispositis perfectius est, contentum vero imperfectius. hinc aqua ad aerem vt potentia est atque materia, aer autem ad aquam vt forma, secundum perfectionis comparationē. Et aqua deinde potentia aer dicitur, quia potest facile aqua in aerem transmutari. Sed vt numerus in finito. vt mensura finiens, extremumque claudens, in finito & terminato, scilicet corpore locante, quod a loco finitur atque clauditur, & sicut terminus magnitudinis in eo cuius est terminus, vtpote corpore continente, in quo locus est tanquam accidens in suo subiecto.

ℭ Sexti capitis annotatiunculę.

ℭ Vtres, vasa quędam ex pellibus animalium consuta, vt caprarum, & quęcunq; in animali continentur, vt stomachus, & vesica.

SExtum caput continet duas conclusiones, & quatuor rationes vacuum
23 esse contendentes. ℭ Prima conclusio. Consequens de vacuo, vt de lo
co, Physica determinatio est. ℭ Nam locus & vacuum apud antiquos
eandem habuerunt fidem, atque incredulitatem. Putauerunt enim idē
subiecto, spatium, locum, & vacuum esse, ratione vero differre: & plura esse. Nā
spatium cum est corpore plenum, vocant locum: cum vero corpore vacat, appel-
lant vacuum. Idcirco Physica consideratio (vt de loco) erit videre, an sit, quomo-
do, & quid sit uacuum. ℭ Secunda conclusio. Peccabat Anaxagoras uolens uacuū
24 non esse ostendere. Argumentabatur enim sic, utres inflati fortiter resistunt, quos
uulgus putat inanes & uacuos. Est igitur aer aliquid quæ uacua uidentur replens,
non est igitur uacuum. ℭ Item clepsydrę obturato superiore ore, per inferiora fo-
ramina aquam non admittunt: & hoc est quia aer aliquid est intus resistēs: qui nisi
egressum habeat, aqua subire nequit. igitur uacuum nihil est. ℭ His enim ratio-
nibus bene contendit aerem esse aliquid, sed ad datum problema non arguit. Nam
ostendere habet non esse spatium actu a corporibus separatum, aut non esse om-
nibus (ut uult Democritus & Leucippus) insertum, aut supra cœlum, ipsum & ter
ram ambiēns, ut uult Citiensis zeno. ℭ Quattuor rationes uacuum esse contendē-
25 tes. ℭ Prima. Motus localis est: est igitur uacuum. Nam si res per uacuum nō mo
ueatur, per plenum moueatur necesse est. Corpus igitur locatum, per corpus mo-

uebitur,& duo corpora ſimul erũt:quod eſt impoſſibile. Nam ſi duo,& plura duo‐bus ſimul erũt,et in paruo corpore ſimul erit et maximum (nam plura perua vnũ magnum conſtituunt) et in eodem ſimul plura ęqualia et inęqualia. ℂHac ratio‐ne victus Meliſſus,quod nihil niſi in vacuo moueri queat, nolens concedere va‐cuum,nihil poſſe moueri dixit. Et conſimilem formant de augmentatione ratio‐nem,quia oportet alimentum recipi aut in pleno,aut in vacuo. ℂSecũda. Dolia tantum vini recipiũt vino cum utribus recepto, quantum ſine utribus reciperent. Eſt igitur i vino uacuum,ubi ſe huiuſmodi utres recipiant. ℂTertia. Vas cineri bus plenum, tantũdem aquę recipit, quantum idem uacuum. Eſt igitur uacuũ,in quo aqua excipiatur. Quarta. Sine uacuo corpora a ſe inuicem diſſecta et diſcon‐tinuata eſſe nõ poſſunt. Aiunt eñ Pythagorici, diſcretionis omniũ rerũ cauſam eſſe uacuum,et a cœlo in omnia inſpirari, et primũ numeros,et numerorũ unita tes diſiungere et diſcriminari. Eſt igitur vacuum. ℂHę ſunt rationes vacuum eſ‐ſe contendentes. Poſtea quid nomine vacui intelligendum eſt,perquirendum.

Exti capitis ſcholia. xxiij. Eandem habuerunt fidem atque incredu litatem. Nam ex antiquis qui conceſſerunt locum eſſe, poſuerunt iti‐dem eſſe vacuum, & qui negauerunt locum, negauerunt & vacuum. Ipſorum vero dictum, ſcilicet, ſpatium, locum, & vacuũ re ipſa idem eſſe, & ratione ſola diſcrepare, perinde atque aer, luminoſum, & tene‐broſum, minime approbandum eſt. Nam & locus & ſpatium natura ſunt, vacuum autem (vt ſequẽtia oſtendent) neutiquam eſſe poteſt, neque vnquam dandum eſt ſpatium quod corpore vacet, quãdoqui‐dem vno egrediente corpore, alterum ſimul eundem ſubit locum. xxiiij. Item clepſydræ obturato ſuperiore ore. Clepſydra vas eſt fi‐ctile, ſuperiori parte ſtrictum, & vnico foramine apertũ, inferiori autem parte amplum, & mul‐tis foraminibus minutioribus paſſim diſtinctum, quod vbi aqua oppletur, irrigãdis hortis eſt eſt accommodatiſſimum, idque nomen apud gręcos, quod aquas furetur, ſortitur. Per clepſy‐dram autem philoſophi experimentum ſumpſerunt neque vacuum eſſe poſſe, neque dimenſio‐num penetrationem, huius quidem, quod obſtructo ſuperiori foramine, clepſydra aere plena, per inferiora foramina aquam non admittat (vt recte dixit Anaxagoras) quod non poſſunt aquę dimenſiones, aeris intus cõcluſi & non habentis exitum dimenſiones penetrare atq; ſubi‐re. Illius vero, quod obturata itidem ſuperiore parte clepſydræ aqua omnino repletę, nõ de‐fluant guttæ per inferiora foramina, tametſi graues ſint & natæ deorſum tendere, apertaque ſit eis deſcendendi via, quod non poteſt per ſuperiores partes ingredi aliud corpus, vt aer, qui lo‐cum a defluentibus guttis dimiſſum oppleat, neque eſſe poſſit vacuum. xxv. Motus localis eſt, igitur vacuũ eſt. Hę rõnes vacuũ aſtruere cõtendentes, ſequenti capite diluentur. Veruntа‐men & hic ſecundum literæ ſeriem eas diſſoluere vel in tranſcurſu, non importunum videatur, quo quid in eis recipiendum, quidve refutandum dicitur, intelligatur. Itaque prima ratio ſolui poteſt negata prima conſequentia, cõcedendo rẽ non moueri per vacuum, ſed per plenum, ſi mo do recto motu feratur. Nam quod circulariter mouetur, non per aliud corpus, ſed in alio corpo re fertur, in eodem loco ſecundum ſe totum manens. Et cum infertur, corpus locatum moueri debere per corpus, ſi intelligatur ipſum moueri debere per corpus cedens, vt lapis per aerem, & per aquam piſcis, id verum eſt. ſi vero per corpus non cedens, ſed cuius dimenſiones recipian‐tur intra dimenſiones eius quod mouetur, id refutandum eſt. nam tunc ſequeretur incõueniens illatum, ſcilicet duo corpora ſimul eſſe. De augmentatione autem conſimilem rationem antiqui formabant hoc modo. Oportet alimentum recipi aut in pleno, aut in vacuo. Non autem recipi‐tur in pleno, quia tunc duo corpora, ſcilicet alimentum quod recipitur, & plenum in quo recipi‐tur, ſe penetrarent. quod eſt impoſſibile, igitur ipſum recipitur in vacuo. quare vacuum aliquid eſt. Verum hæc ratio ſimiliter vt altera ſoluitur, admittendo alimentum quidem recipi in ple‐no, ſed cedente corpore molliori aduenienti nutrimento. aereum enim corpus poris contentum egreditur ſubeunte cibo, vt ſequens caput oſtendet. Secunda ratio de vtribus & vino ſoluitur negando id quod aſſumitur. nam eo conceſſo, neceſſe eſſet admittere penetrationem dimenſio‐num. Tertia itidem de aqua & cineribus diluitur interimendo aſſumptum. nam qui illud admit‐teret, & dimenſionum penetrationem ipſum fateri neceſſe foret, vt ſequenti capite monſtrabi‐tur. Demum quarta diluitur, negando corpora ſine vacuo diſiungi non poſſe. Nam corpora molem habentia ab inuicem ſeiuncta ſunt per ſuam magnitudinem, & plenitudinem oppoſitam vacuo. Neque Pythagoricorum dicta veritati conſentanea ſunt. Non enim numeri per vacuũ, ſed per ſuas vnitates, & vnitates ſeipſis diſcernuntur. Eſt enim vnitas (vt definit Iordanus) rei per ſe diſcretio.

¶Septimi capitis annotatiunculę.

¶Priuatū corpore, nō repletū corpe, natū repleri. ¶Circuli, orbes, sphęrę, globi
SEptimū caput continet tres conclusiones, duas rationes ad secundam, &
26 quatuor rationum vacuum esse contendentiū solutiones. ¶Prima cō
clusio. Non recte definierunt vacuū, dicentes ipsum esse id in quo nihil
est. ¶Nā punctum est in quo nihil est non autem est vacuum. Crede
bant enim hi omne quod est, esse corpus, & omne corpus alicubi esse: & hinc fieri,
27 vbi nō esset corpus, nihil esse, & vacuum esse. ¶Secūda. Neq; recte definitur, qđ
sit in quo nullū graue est aut leue. ¶Hanc definitionē syllogismo perquirūt, hoc
pacto. Omne corpus est tangibile. & omne tāgibile est graue aut leue: est igitur om
ne corpus aut leue aut graue. Sed hoc incōuenienter. ¶Primo, quia punctum esse
vacuum consequitur. nullum enim in eo graue est, aut leue. ¶Secūdo, quia si quid
corpore colorato aut sonoro grauitatis & leuitatis experte sit repletū, id vacuū non
dicant, haud secus quam si quid corpore cœlesti (quod neq; graue esse neq; leue po
stea ostendemus) repletum sit. cui tamen assignata definitio competeret. Nō re-
28 cte igitur ea definitione vacuum definitum est. ¶Tertia. Item neque hoc pacto,
Vacuum est in quo nō est hoc aliquid, neque substantia corporea vlla, ipsum recte
definiunt. ¶Nam ipsis concedentibus, hęc definitio materię competit, et vacuum
dicunt esse materiam. Atqui materia a corporibus separari non potest: vacuū au-
tem petūt a corporibus esse separabile. Fieri igitur nequit vt ex hac definitione nō
incurrant contradictionem. Rectius ergo definiuissent vacuum, dicentes vacuum
esse locum priuatum corpore. Locū enim et vacuum sola ratione seiunxerunt, pu
tantes idē cum corpus exciperet, locū dici debere: cum vero corpore deficeretur,
idē esse vacuū. Sed quod non sit huiusmodi dimensum spatium rerum locus, iam
ostensum est. Et de hoc, et quod neque alijs modis ponendū sit vacuum, latius fu-
29 tura est disputatio. ¶Nunc vero rationes vacuum esse contendentes diluamus.
¶Primę solutio. Vt sit motus, vacuo non est opus. nam corpora alterari videmus,
quę vt alterētur, loco non egent. Et ideo iusta obiurgatione arguitur Melissus, qui
ꝙ nō esset vacuum, nihil posse moueri dicebat. Sed neq; vt sit motꝰ localis, vacuo
opus est. Possunt enim corpora sibi mutuo succedere, possunt et circuli locum nō
mutando in seipsis moueri, et partes aquę in aqua rotari, et alia humida in suis lo-
cis ipsa nō egredientia vertigine torqueri. Non igitur ꝙ sit vacuum, quia sit motꝰ
localis, efficere possunt. ¶Quod vero de augmentatione insultant, si augmenta-
tionē accipiant ꝓ quolibet magnitudinis incremento, et diminutionem ꝓ quoli-
libet diminumēto, rarefactionem et densationē sub se continent. Quorū rarefa-
ctio nullo subeunte corpore fieri potest, sed alteratione: vt cum ex aqua fit aer: et
densatio per subtiliū corporū egressum, vt cum quippiam comprimitur, a quo aer
aut aqua exprimitur. Vnde fit vt vacuo non sit opus tali augmentationi aut dimi-
nutioni, ne corpora se penetrent, atq; plura simul sedeāt. Si vero augmentationem
viuentium (q̄ fit alimēto suscepto) intelligant, neq; id quidē oportet. Si eñ corpa
se penetrarent, et alimenti dimensiones et residui corporis simul essent, nequaquā
maius redderetur corpus neq; si in vacuo reciperētur. sed de hoc alius determinādi
locus. ¶Secundę et tertię. Quod arguūt de dolijs et cineribus, hę rationes se im-
pediunt, et se falsas ꝓdentes, in authores retorquentur. Si enim dolia cōtentis vtri
bus, et vas plenū cineribus minus vacui habeant quā si vtres et cineres nō contineāt
(hoc eñ per se manifestum est) et tantundē aut vini aut aquę recipiant, ac si vtres
non haberent aut cineres, recta ratione effectum est vt vinum et vtres, aqua et cine
res se penetrent, et plura corpora simul existant: quod tantopere moliūtur defen-
dere esse non posse. ¶Quartę. Negamus corpora interstite vacuo esse dirempta.
Neque Pythagoricorum testimonium recipimus.

Fptimi capitis scholia. xxvi. Nam punctum est, in quo nihil est. Hęc definitio & cęterę duę consequētes non reprobantur ab Aristotele ex eo ꝙ prędicatū subiecto vniuersaliter non conueniat, nā in vacuo (si esset ex hypothesi) nihil esset, neq; in eo esset corp⁹ graue aut leue, neq; esset in eo hoc aliquid, aut substantia corporea vlla, sed quia definitio transcendit trāsgrediturq; definitum, & alijs a definito (vt in litera de vnaquaq; ostēditur) competit, quod rectam definitionem minime decet. Non recte itidē antiqui crediderunt, omne quod est, esse corpus, cum materia, forma & accidentia, corpora, substantięq; corporeę non sint. Neq; recte dixerunt, omne corpus alicubi esse, cū supremum cœlū non sit in loco. Deniq; perperam putauerunt, vbi non esset corpus, esse vacuū. Nā supra supremū cœlum corpus nō est, illic tamen non est vacuū, cum non sit ibidē natum esse corpus. Neque id vltimum, vbi non esset corpus, vacuum esse, recte intulerunt ex precedente dicto, omne corpus alicubi esse. nā ex antecedentis interemptione interimunt consequens, & captionē consequētis incidunt. xxviij. Hanc definitionem syllogismo perquirunt. Antiqui hoc syllogismo contendunt colligere, omne corpus graue aut leue esse debere. Proinde cum fuerit definitum vacuū id esse, in quo nullū graue est aut leue, illā definitionem tantundē valere, ac si diceretur id vacuum esse, in quo nullū est corpus. Verum vt hic syllogismus falsum colligens diluatur, annotare operępretiū est bifariam corpus dici tangibile. Primo per tangibile proprium, qualitatemque solo tactu perceptibilē, vt caliditatē aut frigiditatē. de quo si dati syllogismi ꝓpositio (quā maiorem dicunt) intelligatur, ipsa est falsa. nam cœlum corpus est, & tamē hoc modo non est tangibile. assumptio vero (quam vulgo minorem vocant) eo in sensu est vera. Secundo dicitur corpus tangibile per cōmune sensibile, vt magnitudinem, & hoc modo ꝓpositio vera est, & assumptio falsa. nam cœlum hoc pacto tangibile est, & tamen neq; graue neque leue. Quocirca conclusio falsa semper ex altera pręmissarum falsa sequitur, aut committitur ęquiuocatio. xxix. Quod vero de augmentatione insultant. Augmentatio cōmuniter dicta, est magnitudinis quarumuis rerum siue viuentium siue inanimatarū incrementū, cōplectiturque in sua ratione rarefactionē, cum impropriam, tum propriam, quarum vtraque vacuum prorsus secludit. Nempe rarefactio improprie dicta fit aliquo corpore poros eius quod dilatatur subeunte, vt aere ingrediente concauas spongię particulas. Propria vero rarefactio (quę est deperdita priori mole, maioris quantitatis in eadem prorsus materia acquisitio) fit nullo ingrediente corpore, sed maioris quantitatis (abiecta mole precedente) in eodem subiecto acquisitione, vt cum ex aqua fit aer. Diminutio autem communiter dicta, est molis quarunlibet rerum siue anima participantium siue vitę expertium decrementum, comprehenditque suo ambitu condensationem & impropriam & propriam, ad quarum etiam neutram opus est vacuo. Nam condensatio impropria fit per egressum corporis subtilioris, & cōplicationem partium molliorū intra poros, vt cum spongia comprimitur, exprimitur aer. Propria autem condensatio fit per minoris quantitatis, abiecta ea quę prius inexistebat, in eadem materia acquisitionem, vt cum ex aere fit aqua. Quod si augmētatio capiatur proprie, & vt solis asciscitur viuentibus, ad eam non requiritur vacuum, quia alimenti receptacula sunt plena corpore aereo, cedente ipsi alimento aduenienti, & cum per diminutionem proprie speciatimque sumptam detrahitur molis particula, succedit in eius locum corpus subtilius, locū deperditę partis occupans, vt nulla ex parte hiet & intersit vacuū. Quod arguunt de dolijs & cineribus. Quod videatur vas cineribus plenum tantundem aquę recipere quantum sine cineribus, id in causa esse potest, quod cineres porulenta sunt corpora, multum subtilium corporum vt aeris cōtinentia, quæ infusa aqua egrediuntur & cedunt, cuius facile periculum fiet, si candela accensa super vas illud cui infunditur aqua, teneatur. nam eius flamma tanquam flabello quodam agitata, ab egrediente aere motabitur. Quod si comprimantur cineres, non tantundem recipient aquę quantum nō cōpressi, quia post compressionem minus in eis continetur subtilium corporum, per factam cōpressionem egressorum. Consimilem de nummis solent rationem formare ad probandū vacuum, ꝙ per eorum intra vitrum aqua plenum impositionem, aqua non extumescat, neque altius se attollat, proinde in aqua vacuum esse debere, in quod huiusmodi nummi sese recipiant. Nam quia nummi figurę sunt sphęricę, quę ipsi aquę est accommodatissima, facile adaptat se aqua nummis recipiendis, sine perceptibili sui extumescentia, tamen singulo quoque nummo aquę imposito, aqua ipsa aliquantum extuberat, & cedens erigit se altius, quanuis id vix bene percipiatur. nam impositis sex aut septem nummis, aqua effluet vitro, quod minime fieret, si per illorum impositionem non cogeretur in altum cedere. Argumentantur itidem & de vase omnino repleto niue, & vndique obstructo, vt non pateat ingressus aeri. quod vbi admouetur igni, resoluitur nix in aquam longe minus occupantem spatij quam nix occupauerat. Proinde contendunt inter vasis illius latera relinqui vacuum. Respondendum enim est corpora aerea & subtilia contineri poris niuis, alioqui comprimi non posset, neque manibus constringi. & illa per resolutionem niuis in aquam egressa, itidem & vapores ab igneo calore ab illa aqua sublatos illam vasis partem replere, quam aqua non occupat. Quod si non fuerit vas sufficientis capacitatis ad illos vapores continendos, etsi ferreum aut adamantinū esset, dirumpetur, ne fiat dimēsionum penetratio. Et de quibuscunque alijs experimētis adducātur obiectiones contendētes vacuū esse debere, ferme respondendū est semper subtilia corpora quę nostros fugiūt obtutus, id qđ vacuum videtur, opplere, ꝗ sane natura ad id ordinata videtur, vt facili ipsorū ingressu vacuū, egressu vero ex-

Natura si eri nō posse vacuū neque penetrationē dimensionum.

tra poros penetratio euitetur dimensionum. Nempe cum ouum recens admouetur igni, per exte riores testę poros educuntur vaporosi spiritus ouo inclusi, & vi caloris educti, in aquā cōuertuntur, apparetq; sudor aquę passim in oui superficie. Concauitas aūt interior aereo corpore natura insito repletur, & ne illic quidē admittendū est vacuum. Tantus aūt naturę conatus est ad secludēdum vacuū, vt & grauia cōtra propriam naturę inclinationē ascendāt, cū quis stramine concauo cuius vna extremitas liquori vt aquę aut vino immersa est, attrahens aerem, eo aspiratu attrahit & liquorem, ne post aspirationē inter latera straminis aut alterius rei oblongę teretis & introrsum concauę relinquatur vacuum. Grauia itidē eandem ob causam descendere nequeunt, tametsi patet per quam descendant via, vt facta apertura in imo lateris dolij per quam defluat vinū in vas quo excipiatur, nisi suprema eius parte admittatur aer per tenue foramē, non defluet vinū in vas. Neq; minor naturę conatus est ad fugiendā dimensionum penetrationem., ob quod solida & ferrea magno impetu dirumpuntur, vt tormenta, machinęq; bellicę, vasa igni admota, & obstructa vt ne vapor quidē exitū habeat ex humore contento genitus, confringuntur & diffindūtur. Castaneę etiā nō fisso exteriore cortice igni iniectę, ꝓpter solutionē halituū ab igne factā intra corticem contentorū, cū ingenti crepitu resultant ab igni. fisso autē extremo tegmine, sonitū nō edūt.

ℭ Octaui capitis annotatiunculę.

ℭ Pondus, grauitas. ℭ Aequę velocia, & ęque tarda sunt, quę eodem tempore idē aut ęqualia percurrunt spatia. ℭ Id vero velocius, quod eodem tempore (modo cętera paria sint) maius percurrit spatium. ℭ Id tardius, quod ęquali tempore pertransit minus.

Ctauum caput continet vnam conclusionem, & octo rationes ad eam. ℭ Conclusio. Non est vacuū priuatum quoddam corpore. ℭ Primo, Quia qui tale vacuū introduxerūt, id fecerunt vt causa motuum esset, & potissimum motus localis. Hoc autem non oportet. Nam omnes res naturales determinatas suorum motuū causas spectatas habent: vt corpora simplicia, suorum motuum sursum & deorsum causas habent suas formas. Non igitur introducendū est huiusmodi vacuum priuatum, vt motuum assignemus causas. ℭ Secundo. Si in huiusmodi vacuo sit corpus, causa esse non potest vt sursum feratur, neque vt deorsum: differentiam enim nullam habet, aut naturę diuersitatē. quare quantum est ex uacuo, aut ubiq; feretur, aut nusquā, ubiq; autem, impossibile est. Non igitur assignandū est tale uacuū, ut motuum causa existat: at potius oppositum eius quod efficere uolunt, afferemus. Si uacuum est, ut uolunt, motus localis non est. potius enim ut motū localem interimerent, adducere debuerūt: quā ut ratione monstratum est, ut ipsum efficerent. ℭ Tertio. Si esset tale uacuum, in locis actu in infinitum abiretur. Nam sicut in uacuo erit totum, ita & totius partes: quemadmodum & de spatio prius dictum est. ℭ Quarto. Omnis motus aut naturalis est, aut uiolētus. At in uacuo nihil secundū naturam moueri natum est. Primo, Quia non est differentia qua potius huc q̄ illuc feratur. Secundo, quia motus secundum naturam, aut sursum est, aut deorsum. Vacuum autem est ut infinitum, ī quo neq; sursum neq; deorsum assignari queāt. Tertio, Quia ut nihili differētias assignare nō possis: ita neq; uacui. est eñ uacuū ut nō ens: & priuatio q̄dā. Sūt autē loci mutatiōes natura distinctę, quare & ea ad q̄ feruntur, erūt natura distincta. Igit̄ neq; pręter naturā, & uiolēter. Est eñ motus secundū naturam, prior: uiolentus uero posterior. Cuicunq; enim motus prior natus conuenire non est, neque eidem posterior conuenire natus est. Qui igitur tale statuunt uacuum: omnē interimūt motū, non mō naturalē, sed & uiolentū. ℭ Quinto. Videm' ꝓiecta moueri ꝓijciēte non tāgente: & hoc (ut aliq uolūt) quia diuisum retro circūfluit: et uelocissime reciprocat, et pellēdo succedit: aut quia corpus pariter pulsum, ut aer, q̄ ad motū aptior est, ipsum cōtinue pellit. At uacuo existente, neutra pōt esse harum causarū ut ꝓiecta moueātur. quare si uolumus saluare motus, necesse est interimere uacuū. ℭ Sexto. In uacuo nullus assignare possit causam cur q̄d mouetur, hic poti' quiescat, q̄ alibi ubicūq;. Quare unūq̄dque q̄d moueatur, aut ubiq;

natum est quiescere,& vbiq; ferri,aut tollendū est vacuum. Res autē vbiq; natas quiescere,& vbiq; natas ferri,manifestum est impossibile esse. Cōfectum est igitur vacuū,quod de agimus,nō esse,& de natura tolli debere. ¶Septimo, Duas causas cognoscimus quibus mobilia velocius & tardius mouentur. Prima est mediorum per quę mobilia mouentur,in raritudine & densitate inęqualitas. Medio eñ rariore mobile velocius(modo cętera paria sint) q̄ densiore mouetur, vt aere q̄ aqua,& aqua quā coeno aut terra. Et causa in promptu est, quia rarius medium & subtilius minus resistit & impedit quod fertur,densius vero & grossius magis.

¶Secunda causa est ponderum aut leuitatum inęqualitas.corpus enim leuius aut grauius corpore minus aut leui aut graui(modo cętera paria sint) velocius fertur. Quę vt liquidius appareant,sit a mobile, b densius medium(vt aqua) per qđ feratur a. c tempus in quo feratur, d ęquale medium subtilius, vt aer. e tēpus quo mobile a per mediū subtilius d fertur. a mobile tardius feretur per b q̄ d secundū exigentiam densitatis & resistentię. vt si b duplo sit densius, & duplo magis resistēs, d vero duplo rarius,& minus resistens,a per b duplo tardius mouebitur,& tempus c erit duplum ad e. Et semper quanto fuerit densius & magis resistens mediū, tanto tardius mouebitur: contra vero quanto subtilius & minus resistens, tanto velocius. His itaque positis,sic deducimus rationem. Quanto corpus medium magis resistet,tanto tardius:& quanto minus resistens fuerit,tanto mobile mouebitur velocius. Et quę proportio excedentis medij ad excessum,talis erit temporis ad tempus:& qualis temporis ad tēpus,talis & spatij ad spatium. Vt enim spatium ad spatium,ita tempus ad tēpus,& motus ad motū. Quod si nulla ꝓportio excedentis & excessi inueniri queat,neq; ꝑfecto temporis ad tēpus inuenietur vlla. At vero pleni ad vacuum nulla est ꝓportio,vt neq; nihili ad numerū,& lineę ad punctū. Diuiditur enim excellens omne in excessum,& id quod excedit. Si quid igitur moueretur nūc in pleno,nūc in vacuo,temporis ad tempus nulla esset proportio. At vero omnis temporis ad omne tēpus est ꝓportio. Mouebitur igitur,in vacuo in nō tempore. hoc autem impossibile. ¶Octauo. Sit a mobile, b alterum,& omnino ęquale,c vacuum,d tantum plenum. Et moueantur mobilia a b. si possibile est,a in vacuo,& b in pleno. Si dicas a mobile moueri in c in tempore, hoc statim ostē do impossibile. Primo,quia omnis temporis ad tempus proportio est:& quę temporis ad tempns ꝓportio,eadē spatij ad spatiū : vt si dupla, dupla: si tripla,tripla, aut quęuis alia. Erit igitur proportio vacui ad plenum: quod esse nequit. Secundo, si proportio vlla sit,vt exempli causa tripla(quancunque aliam posueris, idē valuerit) effingo e spatium plenum ęquale spatio d, triplo subtilius, atque triplo minus resistens, per quod moueatur b. ipsum b triplo mouebitur velocius per e q̄ d. quare & tempus in quo mouebitur per d, erit triplum tempori in quo mouebitur per e,et in tempore ęquali ęqualia mobilia per ęqualia spatia alterum vacuum et alterum plenum mouebuntur. Et non modo hoc incommodi sequatur, sed et vacui et pleni c et e ad d plenum eadem erit proportio:quæ manifeste impossibilia sunt. Igitur mouebitur in non tempore. quod cum iterum sit impossibile, relinquitur ipsum in c moueri non posse. Confectum est igitur, propter quod ponebant vacuum,(ponebant enim propter motum localem) propter id neque poni debere,neque esse posse.

a mobile. b. spa. duplo dēsius c tps mot a in b. d spa. duplo rarius. e tps mot a in d.

a mobile in c. b mobile i d & e. c vacuum d spa. triplo dēsius. e spa. 3. rarius. f tps mot b in d. g tps motus a in c & b in e.

Ctaui cap. scholia. xxx. Causas habēt suas formas, causas, primas & pręcipuas, accidentarias autem & instrumentales, grauitatem aut leuitatem. Quemadmodū & de spatio prius dictum est quarto cap. huius numero. xvij. Quia sicut totum corpus secundū ponentes vacuum est in vacuo, & ergo in loco actu, ita vnaquęq; totius corporis pars erit in vacuo, & eadem ratione in loco actu. At in partibus secundū diuisionem in infinitum proceditur, ergo & in locis actu. quod est impossibile. Et hoc(vt aliqui vo-

sunt) quia diuisum velocissime reciprocat. Aristoteles hic duas assignat causas motus proiectorū secundū antiquos. Primā, quia diuisum spatium velocissime rursum se continuando reciprocat, & assidua huiusmodi reciprocatione corpus proiectum pellit, quemadmodum aqua nauem. Secundam, quia spatium per quod mouetur proiectū, simul mouetur cū eo, & cōtinue pellit proiectum. At istę non sunt verę causę motionis proiectorū, queadmodū ostensurus est Philosophus in fine octaui huius, & illic verā causam quare proiecta moueātur proijciēte ipsa nō tāgēte, dicturus. Verū hoc ī loco sufficit ipsos antiquos ex suis causis reuīcere, & posito vacuo, motū violētū (vt ponūt) esse nō posse ostēdere. Medio enī rariore mobile velocius mouetur. Rarius mediū magis est diuisibilitati obnoxiū, faciliusq; a mobili diuiditur. Dēsius autē mediū diuisioni sui ipsius magis obluctatur & obsistit. hinc per hoc tardior, per illud vero motus fit velocior, dūmodo cętera sint paria, id est mobilia eiusdē speciei & naturę, grauitate aut leuitate ęqualia, atq; cū inter mobilia nullū discrimen, sed dūtaxat interspatia secundum raritudinē & densitatem cōperitur, vt si lapis pedalis moueatur in duobus minutis per stadium aquę, idem in eodem tempore mouebitur per maius spaciū aeris, quemadmodū si aer sit duplo rarior, in duobus minutis fereretur per duo stadia aeris. Secundę autē causę velocioris aut tardioris motus positę in litera, ratio in promptu est, quod mobile leuius per idem spatium secūdū resistentiam velocius mouetur, quam alterum minus leue. vt si ignis cētupedaneus vno minuto transeat decē stadia aeris, ignis decupedaneus decuplo minus leuis, eodē tēpore transibit vnum solū stadium aeris. & quanto mobilis est maior leuitas, tanto cęteris paribus ipsius erit maior velocitas. Ita mobile grauius per idē mediū velocius mouetur, quam minus graue, vt si vncia plūbi minuto horę transit stadium aeris, eius medietas eodem tempore transibit medium stadium. Et sicut in prima causa manente eadem virtute mouēte, variatur spatiū, ita in secūda, manēte eodē spatio variatur virtus mouēs. Ex his duabus tertia colligi potest causa ex vtrisq; cōposita, scilicet spatij secundū raritatē aut dēsitatē diuersitas, & mobilis penes grauitatē leuitatē ve inęqualitas. Nā medio rariore mobile leuius velocius fertur, densiore autem mobile grauius tardiuscule. Verū authorum mos est ex simplicibus cōposita intelligere. Et quę proportio excedentis medij ad excessum. Medium excedens, quod maiorem altero habet resistēdi virtutem, excessum vero, quod minorem, vt aqua, excedens est mediū, aer vero, excessum. Quę ergo proportio medij magis resistentis ad minus resistens, ea tēporis motus in illo facti ad tēpus motus in hoc medio peracti, vt si mediū vnū est duplo magis resistēs altero, & tempus motus in illo est duplū ad tēpus motus alterius, & motus eius duplo tardior quam alterius. Illa enim tria, spatiū, tempus, & motus, cōsimilem inter se seruant proportionū habitudinem. Quare ex opposito si nulla spatij ad spatium secūdum resistentiam inuenitur proportio, neque temporis ad tempus. Diuiditur enim excellens omne in excessum. Proloquiū est cōmune, omne excedēs & maius diuidi in excessum minus, & id quod excedit. vt linea tripedalis maior bipedali, diuiditur in excessum lineā bipedalē, & id quo excedit, scilicet pedalē, & denarius maior senario diuiditur in id quod exceditur, scilicet senarium, & id quod excedit, vtpote quaternariū. Itaq; si vacui ad plenū esset proportio, & plenū ponatur excedens, diuideretur plenū in ęquale vacuo vt excessum, & id quo vacuū excederetur. igitur in pleno esset vacuum. quo nihil absurdius. Quod si vacuum excedens ponatur, diuideretur ipsum per dictum prīcipium in ęquale pleno, & id quod excedit, erit igitur plenum in vacuo. quod non minus quam alterum absurdum. Fatendū igitur est vacui ad plenum nullam esse proportionem, quare neq; temporis quo quicquam mouetur in vacuo, ad tempus quo fertur in pleno, erit proportio. Et quia omnis temporis ad omne tēpus est proportio, vt lineę ad lineam, & numeri ad numerū, perducit hęc ratio ad id īcōmodum, scilicet quicquam in vacuo moueri debere in non tempore, & in temporis impartibili, quod cū rursum impossibile sit, & huic physicę positioni repugnans, omnem motum fieri in tempore, id ex quo tale sequitur incōueniens, etiam impossibile est, scilicet quippiam posse natura moueri in vacuo. Neque hoc in loco Aristoteles (vt plerique arbitrātur) astruere contendit, si quippiam ponatur in vacuo, ipsum in eo motum iri in instanti. Nam sententia Aristotelis est, illud nullo modo in vacuo moueri posse. non enim in tempore, vt aperte probat, neq; in instanti, quia illud transmutationi naturali repugnat. neq; etiam huiusmodi mobile in vacuo quiescere dici debere, quia nō est in eo natū moueri. Sed hoc in loco Aristoteles adducit ponentē aliquid in vacuo moueri, ad id incōmodi concedendum, quod ipsum deberet moueri in instanti, ex cuius interemptione interimit & quippiā posse moueri natura in vacuo, quemadmodū in syllogismo ducēte ad impossibile, ex interemptiōe cōclusionis falsę interimitur pręmissa falsa. Triplo mouebitur velocius per e quam d. Nam quę proportio spatij ad spatium, eadem est motus ad motū, & tēporis ad tempus. Per hypothesim autem spatiū e est triplo rarius & minus resistens quam spatium d, ergo b mobile per e triplo velocius mouebitur quam per spatium d. & tempus motus ipsius b per spatiū e, scilicet g, est triplo minus quam f tempus motus b per d. Tūc sic vlterius proceditur. Motus ipsius c in a vacuo est triplo velocior quam motus b in d, vt probatum est. Et motus b in e pleno etiam est triplo velocior quam motus b in d, vt etiā ostensum est. Igitur motus ipsius a in c vacuo, & ipsius b in e pleno, sunt ęquales inter se, & ęque veloces. Quęcunq; enim ad idem eādem seruant proportionē, illa inter se sunt ęqualia. quare ęqualia mobilia a & b mouentur ęqualiter & ęque velociter in eodem tempore g per ęqualia spatia, a per c vacuū, & b per e plenum. quod est impossibile. Deinceps quę proportio motus ad motum, eadem & spatij ad spatium. At motus a in c, ad motum b in d, tripla est proportio, ergo & c vacui ad d plenū tripla est proportio

Similiter ipsius motus b in e ad motum b in d, tripla est ꝓportio, igitur e pleni ad d plenum tripla est proportio. quare e vacui ad d plenum, & e pleni ad d plenum eadem est ꝓportio, scilicet vtrinque tripla. At quęcunq; ad idem eãdem seruãt ꝓportionem, inter se sunt ęqualia. Igitur e vacuum & e plenũ inter se ęquãtur secundum resistentiam, quod perinde est atq; si dixeris punctum lineę ęquari, & manifestũ impossibile. quare & id ex quo sequitur, scilicet vacui ad plenum esse proportionem, & aliquid moueri in vacuo in tempore, similiter est impossibile.

¶Noni capitis annotatiunculę.

¶Dimensiones se penetrarent, si eũdem situm in se inuicem habentes quicquid occupat vna, occuparet & reliqua. ¶Cubus est corpus ęquam longitudini latitudinem & profunditatem retinens, qualia sunt quę tesserarum figuram habẽt. ¶Dimensus, dimensio. ¶Cyathus, vasculum potorium.

NOnum caput continet duas conclusiones, tres rationes ad primam, tres ad
secundam, & Xuthi rationis solutionem. ¶Prima conclusio. Vacuum vt
separatum spatium & dimensio minime est. ¶Prius enim nõ esse huius= 31
modi separatum spatium diximus, & ideirco recte dictum vacuum, ꝗ rei pro qua
capi possit, nomen vacuum sit & inane. Id tamen adhuc his nitimur ostendere ra=
tionibus. ¶Prima. Dimensiones se penetrare nequeunt. vt corpus, corpus alterũ:
vt si ponas cubum in aqua, tantũdem aquę cedere cubo liquido perspicimus, & ita
si ipsum in aere locas: quãuis hoc vsqueadeo sensui manifestũ non sit. Et hoc est,
ne dimensiones & corpora se penetrent. Igitur et eidem cubo in separato vacuo si=
to, tantũdem dimensionis vacui cedere oportet: alioqui dimensiones et corpora se
penetrant. Quod si duę dimensiones et duo corpora se penetrant, cur se non pene=
trent tria, quatuor, immo et omnia? par, eademq; militat ratio, quę sunt impossibi=
lia. ¶Si forte dicas corpus penetrare posse vacuũ, quia nihil sit tale vacuũ: hoc nos
ipsi volumus, et nomẽ vacuũ et natura et re subiecta vacuũ et inane bene reputa=
mus. Quod si dixeris corpora posse penetrare vacuũ, quia neq; graue neq; leue va=
cuũ est, subterfugiũ est. Nã ꝗuis intelligas ligneũ cubũ caliditate, frigiditate, gra
uitate, leuitate, et cęteris accidẽtibus remanẽte dimẽsione spoliatũ, tãtũdem aquę
occupabit, atq; cũ cęteris accidẽtibus, et tãtũdem aquę ei cessurũ est. Occupat enĩ
locum, non quidem quia calidus, frigidus, grauis, aut leuis, sed quia tanti (qui reli=
ctus ponitur) dimensus. Sed quo differet tum cubus, et cubi dimẽsio, a tãto spatij
quod confingunt? ¶Secũda. Si esset huiusmodi spatium, et in se recepta conser=
uaret, non opus esset altero exterius circũdãte, quod tamen omnibus naturę enti=
bus exploratũ est esse. Quod si non saluet, quid eo naturę opus est? nõ enim vt lo=
cus sit. nam aliũ natura rebus prouidit locũ, neq; vt saluet, neq; ob aliud quidquam
esse videtur. Non est igitur tale vacuum vt separatũ spatium in rebus locandum.
¶Tertia. Tactu corpora ĩ mũdo discernũtur, vt aer, vt aqua. sed vacuũ nusquã
apparet, neq; in aere, neq; in aqua: etiam si pisces ferrei essent, ne sentirẽt quidem.
Exulat igitur huiusmodi vacuũ a natura explosum, & quod nusquam cõparere au=
deat. ¶Secũda cõclusio. Item neq; vacuum corporibus immersum ponendũ est. 32
Existimauerũt enim aliqui propter rarum & densum (quę ex corporis compres=
sione. & cõpressi iterata ampliatione percipiũtur) oportere esse quędã minutula
vacua, quę & vacuum corporibus immersum dicebãt. quod nisi esset, vt Xuthus di
cebat, oporteret totum mundum turbari & fluctuare aliquo rarefacto, aut semper
ex ęquali, vt aeris cyatho, ęquale, vt tantũdem aquę, generari: aut nunquam quic=
quam aut rarefieri aut condensari. Sed ꝗ non oporteat huiusmodi vacuũ esse, his
paucis ostẽdimus. Nam ipsum primo spatium esse separatũ, ratiões eędẽ quę su=
perius factę sunt vetãt. Neq; erit vacuũ nõ separatum. ¶Primo, quia huiusmodi
vacuũ ponunt vt causa motus sit: causa autẽ motus esse nõ posset nisi eius qui sur=
sum. Est enim (vt aiũt) raritatis & leuitatis causa, quę solũ sursum ferũt: vt ignẽ

ocyſſime ferri ſurſum, quod rariſſimus & leuiſſimus ſit, credunt. At vero vt ſaluent huiuſmodi motum, non oportet ponere ipſum. Nam dicant: cur graue mouetur deorſum? ſi dicant natura, & id de leuibus dici poterit, nō ponendo vacuum. ¶ Secūdo, Quia tale vacuum moueret corpora quibus eſſet immerſum: vt vtres corpus ſibi annexum e fundo aquæ ſurſum euehunt. moueretur igitur vacuum, & in vacuo altero reciperet. Sed quo ferri poſſet? & quomodo i loco recipi? ¶ Tertio. Si ponūt ipſum per ſe moueri, oporteret eius motum eſſe velociſſimum, immo nulli motui velocitate comparabilem, quod eſſe nequit. Sed eſto, dicas ipſum non per ſe moueri: de corporibus quæ ab ipſo moueri dicunt, idem accidere contingit. Nam aut ipſorum plenum (cum moueantur) in pleno recipitur. hoc autem eſſe nequit, vt & ipſi concedunt. nam corpora ſe penetrarent. Recipitur igitur ſemper in vacuo, quod nullam ei præbet mouendi reſiſtentiam. Et nihil refert an eorum vacuum in pleno, vacuove recipiatur: quia nihil ei reſiſtere poteſt. Perinde igitur erit, ac ſi corpora ponas in vacuo moueri. At vero oſtenſum eſt corpus in vacuo non poſſe moueri, aut moueri in non tempore. Non eſt igitur huiuſmodi vacuum vllum corporibus immerſum in natura ponendum. ¶ Xuthi rationis ſolutio. Soluenda eſt igitur eorum ratio, qua vincuntur aſtruere vacuum corporibus immerſum, & qua quidem volunt, ſi non ſit vacuum, neque eſſe raritatem aut dēſitatem, aut oportere cælum turbari & fluctuare vno corpore rarefacto aut condenſato, aut ſemper ex æquali æquale generari, vt ex æquali aqua æqualem aerē, & ex æquali aere ſemper aquam æqualem: quorum oppoſita manifeſta conſpiciuntur: ut ex aqua plus aeris fieri. ¶ Dicimus non eſſe tale uacuum, & tamen raritatem & denſitatem eſſe, & neque idcirco cælum turbari & fluctuare oportere, neque ſemper ex tanto & æquali tantum æquale generari. Nam contrariorum calidi & frigidi & aliorum eadem eſt materia: quæ quidem quod prius eſt potentia, poſtea fit actu. Neque alia eſt frigidi & calidi materia re ipſa, ſed una numero, ratione uero duo. Similiter eadem eſt materia rari & denſi, magni & parui: ut cum ex aere fit aqua, nec aliud quicquam eſſentia ipſa accipit materia, ſed fit actu quod erat potentia, ex magna dimenſione paruam accipiens: aliquando contra ex parua in amplitudinem ſurgens: ut cum ex aqua fiat aer, aut cum maioris molis aer in minorem recidit, aut ex minori in ampliorem iterum exurgit. Eſt enim materia ad utrunque in potentia. nam ſicut ex calida fit frigida, & ex frigida fit calida, ita et aliquando ex magis calida minus calida, et ex minus calida iterum magis calida: nulla tamen eius pars calidior fit, quæ nō eſſet prius calida, cum minus calida erat: ſicuti ſi intelligas circuli circunferentiam quæ cōtinue in orbem arctior fiat, centrum uerſus decumbens, nullæ partes illius deuexiores curuioreſque fiunt, quę non deuexæ & incuruæ fuiſſent prius. Item ſicut ſcintillæ non eſt accipere magnitudinem ſine caliditate & candore, ſic neque eſt accipere materiæ partem quæ non extendatur rarefacto corpore, & quæ non denſetur & coartetur corpore denſato: quia ſicut alijs affectionibus eadem materia eſt, ſic & rarefactioni & condenſationi, & vtriſque, quēadmodum cæteris, eſt potentia. ¶ Ex his ad id quod obijciunt, prompta patet reſponſio, neque ſtatuendum eſſe vacuum, vt ſit leue. Nam leue & molle, rarum conſequuntur, quod ſtatuimus ſine vacuo: & graue & durum conſequuntur denſum. Non tamen ſemper oportet vt quicquid grauius fuerit, durius ſit. Hoc enim in ferro & plumbo cognoſcimus diſcrepare. Et leuitas ſurſum eſt motiua, & grauitas deorſum: mollities vero & durities paſſiones ſunt potius alterationis effectiuę, & non ſecundum locum mutationis. Nos ergo motum ſurſum & deorſum & eorum cauſas ſaluamus ita dicentes. Introducentes vero vacuum, ſolum motus ſurſum, & eius cauſam (ſed apparenter quidem) ſaluabant. Et hæc de vacuo abundantius dicta ſufficiant.

Oni capitis scholia. xxxi. Sed quia tāti qui relictus ponitur dimensus. sed quia tantę dimensionis, quę semota grauitate & leuitate a cubo, ponitur in cubo relicta. Sed quo differet tum cubus. Sicut spatiū separatum ponunt antiqui non esse graue neque leue, & tamē dimensum, ita seruata hypothesi paulo ante posita, ligneus cubus neq; grauis erit, neque leuis, & tamen magnus. quare omnino simile est iudicium de huiusmodi ligneo cubo, & de spatio separato. Atqui ligneo cubo grauitate & leuitate carenti cedunt corpora, & ipse corporibus cedit. ergo & spatio huiusmodi separato (quamuis ipsum neque graue neque leue intelligunt) corpora cedunt, & ipsum corporibus cedit. Alioqui esset penetratio dimensionum. qua sane admissa, nulla rerum corporearum inter se esset discriminatio, sed ipsarū intra se inuicē confusa commixtio. ad quam euitandam, natura quāque rem sua mole ab altera discreuit. xxxij. Quod nisi esset, vt Xuthus dicebat. Xuthus tria adduxit inconuenientia, in quorum aliquod cogebantur (vt ait) incidere, qui negarent vacuum tertio, & corporibus immersum. Primum, quod oporteat totum cælum turbari aliquo corpore rarefacto aut condensato. Nam rarefacto corpore, maior acquiritur moles, quæ nisi recipiatur in vacuis immersis, pellit proximum corpus suo loco, cum non possit fieri dimensionum penetratio. & eadem ratione corpus pulsum pellet alterum, vt locum quo contineatur obtineat. & ita tandem ignis pellet cælum, cogetque ipsum retrocedere. Similiter aliquo corpore condensato, minor est corporis moles, locusque dimittitur. qui nisi occupetur a proximi corporis partibus se extra vacuum immersum ampliantibus, oportebit proximum corpus accedere, vt tangat corpus condēsatum. Alioqui inter prima duo corpora interceptum relinqueretur vacuum, quod natura est impossibile. Eadem ratione alia corpora oportebit accedere propius ad inferiora, vt ignem ad aerem, & cælum ad ignem, ad prohibendum vacui interhiationem. quod rebus ipsis interseri & interstare Xuthus arbitrabatur inconueniens, immersum tamen esse rebus & insitum, non censuit incommodum. Secundū inconueniens est, quod oporteret ex ęquali, vt vitro aquę, generari æquale, vt vitrum aeris, quo eundem locum occupet genitum corpus, quem corruptum. Tertium, quod vel oporteret nihil vnquam rarefieri aut condensari, sed omnia semper sub eadem mole permanere. Cæterum nullum horum trium inconuenientium sequi negantem vacuum immersum, & tamen rarefactionem condensationemque fieri posse, ostendit secundus physicæ auscultationis dialogus, per hoc, quod quando vnum corpus vno in loco rarefit, alterum in alio loco condensatur. & e diuerso cum vnum densatur, alterum alibi rarescit. quo fit vt quantum loci vnum dimittit, alterum tantundem occupet. & e conuerso quem locum de nouo occupat vnum, ab altero dimittatur. Vt vtres corpore clausi. Sicut vtres, & vesicæ plenæ aere, & clausæ in aliquo corpore, vt vase, ipsum corpus fundo aquę immersum, sursum mouent (quemadmodum & alligatæ lateri natantis, ipsum ne demergatur sustinent) ita & vacuum sursum moueret corpora quibus esset immersum. Quare sicut vtres sursum mouerentur cū corpore cui includerentur, ita & vacuum sursum moueretur cum corporibus quibus est immersum. & in altero vacuo reciperetur. At vacuum ad nullum locum potest moueri, neque in loco recipi. Non est igitur ponendum tale vacuum. Oporteret eius motum esse velocissimum. Motus ille quo vacuum per se moueretur, esset sine resistentia spatij, & proinde infinite velox, nullique alteri motui velocitate comparabilis, cum alter quicunque motus sit cum resistentia, & finitæ velocitatis. infinitæ autem velocitatis ad finitam nulla est proportio, sicut neque lineæ infinitæ ad finitam. Impossibile est autem natura motum esse infinitæ velocitatis, sicut & lineam infinitæ extensionis, aut infinitæ intensionis qualitatem. & omnis motus omni motui secundum velocitatem comparabilis est, sicut & linea lineæ secundum extensionem, & qualitas qualitati secundum intensionem. xxxiij. Nam contrariorum calidi & frigidi, & aliorum, eadem est materia. Aristoteles hoc loco per analogiam calidi & frigidi aperit totam naturam conditionemque rarefactionis & condensationis. quæ quidem analogia magni ponderis & momenti existimanda est, quod calefactio & frigefactio hisce duobus motibus sint propemodum similes. Sicut enim cum quippiam calefit, tota frigiditas deperditur, & acquiritur caliditas in eodem subiecto, & cum frigescit quicquam, depulsa caliditate acquiritur in eodem frigiditas, ita cum corpus rarefit, deperdita quantitate densa præexistente acquiritur in eodem quantitas rara, & in condensatione, deperdita quantitate rara, acquiritur densa. Et quemadmodum eadem numero materia manet sub calido & frigido, ita & eadem re ipsa sine cuiuspiam subtractione & adiectione sub raro & denso, solum habens rationum discrimen, quod nunc sub parua, nunc sub magna est mole. Porro huiusmodi analogia in secundo dialogo qui difficilium est physicalium, libro de longitu. & breui. vi. subiuncto, diffusius elucidabitur, vbi & altera explicabitur analogia de albo & nigro, medijsque coloribus, ad intelligendam raritatis & densitatis contrarietatem conducens. Similiter si intelligas circuli circunferentiam. Si intelligatur circunferentia circuli amplior, quæ continue secundum circuitum decrescat, & in minorem redigatur ambitum, propinquius ad centrum accedendo, aut eadem prorsus superficie atque quantitate cū materia manente intra circunferentiam, posterius quidem contractiore, & prius diffusiore, licet id impossibile sit, aut non eadem manente quantitate, sed eadem omnino manente materia per condensationē sub amplo, & sub arcto, tūc primo modo eędem sunt partes & quantitatis & materię contentę intra minorem ambitū, quę intra maiorem. Secundo vero modo eędem sunt par-

tes materię contentę, posterius arctiore circuli circunferentia, & prius ampliore. Ita eadem omnis no est materia sub raro & denso. Hoc enim in ferro & plumbo cognoscimus discrepare. hoc, quicquid grauius est, semper esse durius. nam plumbum grauius est ferro, ferrum tamen plumbo durius est.

¶Decimi capitis annotatiunculę.

¶Id alterum metitur, quod aliquoties sumptum, aut excedit, aut ęquat. ¶Nunc, primo. ¶Totius cœli conuersio intelligitur, cum motus ipsius ab eodem puncto in eundem punctum fuerit regrediens.

Decimum caput continet tres rationes tempus non esse contēdentes, quatuor de tēpore antiquorum opiniones, secūdę, tertię & quartę reprobationes. ¶Tres rationes ꝙ tempus nō sit.
34 ¶Prima. Quod cōstat ex ijs quę nō sunt, non est. Tēpus autem cōstat ex pręterito & futuro, quę non sunt. Nā pręteritum, iam factū abijt: futurū vero, nondum est. Igitur tempus nō est. ¶Secūda. Omni cōposito existente, vt omnes aut aliquę eius partes exīstāt, necesse est. Nulla autē partium tēporis vt dictū est existit. Igitur neq; tēpus existit. eēt em̄ tēpus compositū. Et esto nunc sit, nunc tn̄ temporis non est pars. Nā pars est, quę totū metitur. nunc autem, tēpus metiri nequit, vt neq; punctus lineā. non ergo tēporis erit pars. Non em̄ tempus ex nunc cōpositum esse videtur. ¶Tertia. Si tempus est, cum nunc temporis nō sit pars, est tēporis termin⁹. Videtur enim pręteritū & futurū determinate. hoc autē videtur esse nō posse: quia aut continue esset alterū et alterū nunc, aut semper vnum idemq; manens. Non continue alterum & alterum: quia aut prius maneret cum posteriori. hoc autem non. nam plura instantia simul esse nō possunt, immo neq; plures temporis partes, nisi forte alteram vt plus, alteram vt minus continērē intelligas. aut corrūperetur nunc prius. hoc autē n.ō minus impossibile est, quia nō corrumpetetur in seipso. esset em̄ simul, & non esset. Neq; in tempore sequente. nam partes haberet. Neq; in altero nūc, quia vnum nunc nō simul est cum altero, vt neq; punctus cum puncto: sed inter quęlibet duo est tempus interiacens, in quo quidem sunt alia nunc innumera: cū quibus oporteret simul ipsum nunc prius manere. Neq; semper est nunc vnum idemq; manens. ¶Primo, quia nullius diuisibilis finiti (cuiusmodi aliquod esset assignabile tēpus) tantū vnus terminus est: nūc autē est terminus. ¶Secūdo, quia nullū continuum vno termino contentum esse potest: tempus autem est continuum. ¶Tertio. Quia ea quę facta sunt ante annū decies millesimū, simul essent cum ijs quę facta sunt hodie. nā in vno eodēq; nūc quę statim impossibilia vidētur. Nō igitur est tempus. ¶Quatuor de tēpore opiniones, ¶Prima est dicentiū tempus esse cœli motū. ¶Secunda est dicentium tē-
35 pus esse circulū sphęramq; cœlestem. qui hac ratione moti dicuntur, ꝙ tempus cōtineat omnia. circulus autē sphęraq; cœlestis omnia continet. nō intelligentes res aliter tēpore, & aliter circulo & sphera contineri. poterāt enim in oppositum illius facilius duci videntes quamlibet partem temporis, vt pręteritum & futurum, esse tempus, non autem circulum & sphęram: neq; quanlibet partem circuli sphęręq; circulum esse & sphęrā: & si plures circuli sint & sphęrę, plura simul esse tempora. Sed hoc certe stultius est, q̄ vt considerationem requirat, vt quę ex ipso sequuntur: impossibilia recenseantur, refellanturq;. ¶Tertia est dicentium tempus esse totius cœli conuersionē. Sed quomodo? cū die existente, & nocte existente, tēpus nō esset. nō enim aut die aut nocte existente, est totius cœli conuersio. ¶Quarta est dicentium tempus esse motui idem, qui ꝙ non recte dicant, facile est perpendere. ¶Primo, quia motus sunt diuersi, tempus vero omnium vnum: & motus solū in ijs sunt quorum sunt motus, tempus vero vbique & rebus omnibus adest.

¶ Secundo, quia simul motum motu velociorem, & motum motu tardiorem assignas: non autem tempus tempore velocius aut tardius assignare potes. ¶ Tertio, Motus uelox & tardus tempore diffinitur. Est enim motus uelox, quo mobile in pauco tempore multum pertransit. Tardus uero, quo quidem mobile in multo tempore pertransit parum. Tempus autem (adiunge, si lubet, aut uelox aut tardum) tempore non diffinias. Non est igitur tempus aut motui aut mutationi idē. Nihil enim hic inter motum & mutationem interesse ponimus.

Ecimi capitis scholia. xxxiiij. Tres ratiões quod tēpus nō sit. Hę rationes ab Aristotele sequēti capite diluētur, impręsentiarum tamen eas vel in transcursu diluere, nō superuacaneum videbit, vt in eis quid verū, quidve falsum sumptū sit, secundū literę seriem (quemadmodū in pręcedentibus factitatū est) cōspiciatur. Itaq; primę rationis maior si intelligatur de eo quod componitur ex ijs quę nullo modo sunt actu, admittitur. Si vero de eo quod cōstat ex ijs quę partim sunt actu, & partim potentia, negatur. Insuper negandum est tempus constare ex ijs quę non sunt. nam tametsi pręteritum potentia, & futurū potentia, non sint, tamen pręteritum actu, & futurum actu (quę temporis sunt partes) sunt. Secūda ratio diluitur cōcedendo cōposito existente omnes eius partes esse, si totum sit permanētis naturę, aut aliquas eius partes esse, si sit euanidū & fluxum, cuiusmodi est sonus & latio. Deinde negandū est nullas temporis partes existere. nam vt tempus successiuum est, ita eius partes, vna prius, & altera posterius existunt. Cōceditur insuper, nunc & impartibile tēporis nō esse partem temporis, vt neq; pūctum partem lineę. nam omnis pars mensurat totū. nunc autem nō mensurat tempus, cum aliquoties sumptū minime tempus absoluat. siquidem tempus minime ex instantibus est cōpositū, sicut nec linea componitur ex punctis. ergo nunc & impartibile nō est pars temporis. Tertia ratio diluitur admittendo ipsum nūc esse terminū & vltimū temporis. & sicut cōtinue est alia temporis pars, ita alterum & alterum cōtinue est nunc, illas partes terminans. Admittendum est insuper nunc prius non manere cum posteriori, quia plura instantia simul esse nō possunt sibi proxima & immediata secundum durationem, nō quidem quod nunc habeat durationē, sed quod nō possint vnius & eiusdem duratiōis eadem ex parte esse terminus, sicut impossibile est plura esse pūcta secundum extensionem quę sint vnius & eiusdē extensionis terminus, & secundū eandem partem. Immo neq; plures temporis partes simul esse possunt, nisi vna pars vt maior, altera vero vt minor intelligatur. Totius em̄ tēporis a b, partes a c & a d simul sunt. Nam pars a c est maior & cōtinens, pars autē a d est minor & cōtenta. Deinceps dicendum est nunc prius nō deperdi mutatione temporanea, sed momentanea atq; instantanea, ad deperditionem tēporis cuius est terminus. Et sicut tēporis vna pars non deperditur in altera, sed seipsa (nam sibi ipsi est deperditiōis mēsura) ita instās seipso aboletur, vt cū prius fuerit, postea non sit, vnoq; abeunte alterum succedit, vt secundus physicę declarationis dialogus planius mōstrabit. Cęterum negādum est, quod si in seipso corrūperetur, ipsum nunc simul esset & nō esset. nam eius deperditio successiua nō est, sed cum corrūpitur, amplius non est. Deinde concedendum est quod ipsum nūc nō corrumpitur in tempore, tanquam mensurante suam deperditionem. haberet enim hoc posito partes, temporis partibus respōdentes. Conceditur pręterea quod vnum nūc in altero nō corrumpitur, vt neq; vna temporis pars in altera, quia vnum nunc nō est simul & proxime cum altero, sicut punctum nō est puncto continue proximum, sed inter quęlibet duo instantia mediat tēpus, in quo & alia sunt instantia. Modo si vnum nūc maneret cum altero nunc extremo & signato, etiam maneret cum oībus nunc intermedijs. quod impossibile est. Nam licet plura nūc bene simul sint in eodē tempore tanquam terminus in terminato, non tamen simul secundum successionē, sicut neq; plures temporis partes secundum successionē simul sunt. Demum cōcedendum est nō semper esse idem nunc, sicut in tota linea non est vnum numero idemq; punctum, vt probant rationes literę. xxxv. Quatuor de tēpore opiniones. Istarū opinionū prima si per motū cæli intelligat motū primi mobilis, recte sentit. nam tempus re ipsa nihil aliud est quā prima latio, supremiq; cæli gyratio, ab ea tamen ratiōe differt. nam dicitur latio, eo quod per eā cælum circulariter fertur. tempus vero, quod partes successiōis eius secundum prius & posterius sumptę, secundum aliquem numerum ab anima eis applicatum apprehendantur. Sic idem numero est nunc temporis, & momentum primi motus. sed hoc motus, illud vero temporis dicitur extremum ac vltimū. Secunda opinio philosophię naturali penitus est dissona, & inualidę ratiōni innixa. nam ex solis affirmatiuis in secūda figura syllogismum constituens, multiplicate quoque fallitur. Nempe cælū omnia continet, tanquam corpus locans ipsa locata. tempus autem continet omnia, sicut mensura durationis ea quę sunt in temporali duratione. Sed quemadmodū Philosophus hāc positionem ꝓpter suam absurditatem non existimat dignamq; refellatur, ita neq; assertio eorum recentiorum ob manifestam falsitatem est digna refutari, qui tempus nihil aliud esse dicūt quam primum mobile, quod motū localem nō ponant distinctum a mobili, vt quę sit huic secundę opinioni omnino conformis. Tertia opinio deficit a veritate, eo quod tempus solum dicat esse cōpletam cæli circulationē, cum non modo tota cæli conuersio, sed & quęuis illius conuersionis pars sit tempus, quandoquidem quęlibet pars temporis est tempus, sicut & quęlibet pars

a d c b
______

motus est motus. Demum quarta non omnino Aristotelicę philosophię est consona, quod ponat tēpus & re & ratione idem esse motui, secundum locum, cum a motu, rationis interuallo dissentiat, & aliqua attribuuntur motui, vt velox & tardum, quę tempori recte accommodari non possunt. Contra vero nonnulla tempori ascribuntur, vt longum & breue, quę nequaquam motui apte congruunt, vt sequentia declarabunt apertius.

¶Vndecimi capitis annotatiunculę.

¶Motus, motus localis, latio. ¶Nunc primo, mobile: ut id quod est ad tempus relatum. ¶Secundo, temporis: impartibilis terminus. ¶Numerus primo, numerus quo numeramus, numerus numerans: ut ratio 2,3,4,5,6. ¶Secundo, numerus numeratus res numeratę.

VNdecimum caput continet duas conclusiones, duas rationes ad primā,
definitionem temporis, declarationem, & trium rationum tempus nō
36 esse conteudentium solutiones. ¶Prima conclusio. Tēpus aut aliq̄d
motus est, aut sine motu nō est. ¶Primo. Nā cū itelligētia motū non
capim⁹, neq; tēp⁹ capimus: quēadmodū accidit nobis dormientibus. Cū enim expergiscimur, nunc primnm, posteriori nunc iungimus, ac si nullum intercessisset medium: quia motum interiacentem non percipimus. quod iis quoque accidit, qui (vt fabulę tradunt) in Sardo apud Heroas dormiunt. Signum est igitur, aut tempus aliquid motus esse, aut sine motu non esse. ea enim aut simul percipimus, aut nos simul latent: & tēporis sensus cum motus sensu semper coniunctus est. ¶Secundo. Si secundum corpus omnino quiescamus, & obortis tenebris omni officio sensus vacemus, solum animo motum aliquem contemplantes, protinus occurrit & tempus: immo cum nobis cogitantibus occurrat tempus, protinus sese animo offert & motus. Quare nō modo tempus sine motu non est, sed & motus, aut
37 aliquid motus esse videtur, vt quod a motu seiungi separarique non possit. ¶Secunda conclusio. Motus est continuus, simul & tempus continuum. Nam quod loco mouetur, ex quodā mouetur in aliquid, spatio quodam & interuallo medio: & simul cū magnitudine cōtinua attenditur. Est igitur motus (vt spatiū, & mediū interuallū) cōtinuus: qui cum sit continuus, & tempus, aliquid ipsius motus, continuum erit. Videtur enim tēpus, prius & posterius esse in motu. Vnde sicut in magnitudine & spatio aliquid est prius, & aliq̄d posterius, ita & in motu aliquid prius est, & aliquid posterius. Id eīn motus prius est, quod magnitudinis respōdet priori: & posterius, qđ posteriori. At hoc interest, quia magnitudinis prius & posterius fixa ꝑmanēt, motus vero prius abolet̄ posteriore succedēte. Et prius & posterius
38 in motu, & motus, idem sunt, rationes autem diuersę. ¶Ex his definitionē tēporis elicimus, ꝙ tēpus sit numerus motus secundum prius & posterius. Tunc enim tēpus intelligimus, cum in motu duo extrema animo constituamus, hoc prius, illud posterius, inter quę medium apprehendimus, cuius pars prior atq; pars posterior mente cōcipitur: & illud est tēpus. Est enim nunc, temporis terminus. Et hoc quidē suppositio est. Potest & nunc vnū, in apprehensionem tēporis ducere, cum ipsum vt finis & exitus vnius sit capimus, & initiū alterius. Ex hoc eīn prioris & posterioris sensus elicit̄. Nā prius id erit, cuius nūc exitus fuerit. Id posterius, cuius nunc ponetur initium. At vero ꝙ tēpus recte dicatur numerus, signū, quia ratiōe temporis plus & minus motui attribuimus. Hęc autem soli numero competunt.
39 Est igitur recte dictum, tēpus esse numerum. ¶Bifariam tamē dicitur numerus.
¶Primo, qua quicquā numeratur ratio. ¶Secundo, quod numerat̄, & res ipsę nu
40 meratę. ¶Tēpus autē numerus est qui numeratur, & res ipsę numeratę. ¶Triū rationū tēpus nō esse cōtendentium solutiones. ¶Primę & secūdę. Tēpus & tēporis partes sunt, quomodo motus, & motus partes: & sicut motus cōtinue alius et alius est, ita et tēpus. ¶Tertię. Ipsum nūc qđ defertur, ipsum mobile est. qđ ideo nūc appello, ꝙ ipsum motui comparatum sese habeat vt pūctus ad lineam, nihil

ſua entitate ſuaque eſſentia ſucceſſionis retinens,& hocquidem prius & poſterius metitur tẽpus. Et eſt continue vt idem:quia vnumquodque eſt idipſum quod eſt: & eſt vt nõ:quemadmodũ pũctum quod differtur (vt lapis, aut aliquid quicquã) ſemper idipſum quod eſt,idem eſt,ratione vero alterum, ſicut nituntur ſophiſtæ oſtendere Coriſcum alterum eſſe in domo, & alterũ in theatro. Et in ipſo quidẽ nũc vt fertur,cognoſcimus prius & poſterius.& ex eius numero conſtatur. Quod enim mutabile eſt ſecundũ prius & poſterius, ipſum nunc eſt. Et motus propter id quod mouetur,eſt:& loci mutatio,ꝑpter id quod fertur, Et ſi nõ ſit tẽpus,neque nunc eſt:& ſi non eſt nunc, neque tempus. ſunt enim hęc ſimul, vt ſi non ſit loci mutatio,neque quod fertur. Et ipſum nunc quod fertur, vt numeri vnitas eſt:quę continue cogitatione & intellectu alia numerum conſtituit,tẽporis numero corre ſpõdens. Nunc vero capimus & alio modo, vt quod ſit temporis extremum & terminus. Vnde dictum eſt,vt magnitudo continua eſt:ita & ſecundum locum mutatio:a qua & tempus habet vt ſit continuum. Et ſicut magnitudinis punctũ terminat & continuat,vt vnius finis,& alterius principium:ita & nũc quodammodo terminat tempus,& nunc uno ut duobus utimur:numerus hic tamen tẽpus non eſt. nam mobile ſtaret & quieſceret. ſed numerus prioris et poſterioris motus inter duo nunc conſtitutus,ille eſt tempus. ¶ Vnde fit ut nulla temporis pars euadat ipſum nunc:ut neque lineæ pars euadit punctum. Neque tempus in nuuc et momẽta,ut neque linea in pũcta,ſed tempus in tempora,ut linea in lineas (quę eius ſunt partes) dirimitur,et ipſum tempus cum numero quo numeramus,maximam gerit ſimilitudinem:quanuis ſit numerus qui numeratur. Nam ſicut idem numerus, plurium, ut hominum, equorum,et canum, quo ea numeramus,eſſe poteſt:ita et tempus idem plurium motuum numerus. Sed quod tempus ſit numerus prioris et poſterioris motus,quodque continuum:plus ęquo dictum uidetur.

VNdecimi capitis ſcholia. xxxvi. Cũ enim expergiſcimur,nũc primũ. Nũc primũ, vocatur impartibile tẽporis inceptiõis ſomni. Nunc vero poſterius, dicitur inſtans inceptionis euigilationis,quia hoc ratione temporis quod terminat, ſequitur, illud vero pręcedit. Et quod Ariſtoteles hic memorat accidiſſe viris illuſtribus qui per multa tempora in Sardo vrbe Lydiæ dormierunt,& experrecti arbitrati ſunt ſe paruo admodum tempore dormiuiſſe,tradunt hyſtoriæ accidiſſe Epimenidi Cretenſi,quem referunt ſeptem & quadraginta annis dormiuiſſe in ſpeunca,& poſt experrectionem domum reuerſum neminem agnouiſſe. Quin & ſanctitate inſignea viri, qui ab eccleſia Chriſtiana ſeptem dormientium nomine honorantur, apud Epheſum amplius quam trecentos annos dormiuiſſe tradũtur in mõte Cælio vrbi illi propinquo, ad quẽ confugerant Decium graſſantem in Chriſtianos metuentes, & ſub Theodoſio imperatore Chriſtiano experrecti ſũt, vt ſanctorũ referũt annales. xxxvii. Id enĩ motus prius eſt. Moueatur mobile per ſpatiũ a d, diuiſum ĩ tres partes a b, b c, c d. latio a b eſt prior pars, quia fit ſuꝑ primã partẽ totius ſpatij. & latio b c, ſecũda pars motus, quia fit ſuper ſecundã partem ſpatij. latio autem c d, poſtrema lationis eſt pars, quia reſpondet poſtremæ parti ſpatij. Et ita qualis ordo & diuiſio partiũ ſpatij ſecũdum extẽſionem, talis eſt partitio partium lationis ſecundum ſucceſſionẽ, ſpatij partibus reſpondẽtiũ. xxxviij. Tunc enim tẽpus intelligimus. Si in motu primi mobilis (exempli gratia vnius horę, vt a b) duo extrema impartibiliaq; cõſtituam⁹, a momẽtũ ĩcipiẽs, & b momẽtũ finiens, a quidẽ prius, & b poſterius, inter quę mediũ apprehendimus totũ motum a b, cuius pars prior a c, & poſterior c b mente cõcipitur, tunc id totũ interceptũ eſt tempus, cuius a eſt inſtãs incipiẽs, & b inſtans finiens, & a c pars tẽpis prior, c b vero pars poſterior. Sicut enim tẽpus re ipſa eſt motus, ita inſtans tẽporis eſt momẽtũ motus, ſecundum tamen diuerſas rationes. Et quemadmodũ ſupponit geometricus punctũ eſſe terminũ lineæ, ita naturalis philoſophus pro principio ſuppoſitioneq; habet, nũc eſſe terminũ tẽporis. Ex vno etiã inſtanti cõtinuãte, vt c, poſſumus quid tẽpus ſit ĩtelligere, quod eſt finis vni⁹ partis tẽporis, vt a c, & prĩcipiũ alteri⁹, ſcilicet c b, ex quo, quę tẽporis prior eſt pars, & quę poſterior, cognoſcit. Nã tẽporis pars prior eſt, cui⁹ datũ nũc finis fuerit, vt a c. & pars poſterior, cui⁹ datũ ĩſtãs eſt prĩcipiũ, vt c b. xl. Ipſum nũc qđ defertur. Hęc tertię rationis ſolutio in litera ſuboſcura eſt, poteritque hoc pacto ſeruata literę ſerie fieri dilucidior. Primũ mobile vocat hoc loco ipſum nũc quod defertur, quia ſicut nũc & impartibile tẽporis omnino ſucceſſionis eſt expers, ita primũ mobile ſua ſubſtãtia & eſſentia nihil habet ſucceſſiõis, ſicut neq; pũctus quicquã extenſionis linea. hinc ipſum nũc quod defertur, ad tẽpus eſt vt pũctũ ad lineã. Rurſum quẽadmodũ materia ſua eſſentia nihil

a b c d
c
a c b

habet albedinis,sed albedo ei accidens est & aduētitia, sic primū mobile de sua essentia successionem non habet,sed accidentariā & aduentitiā. Et successio ipsa,quæ tempus est, secundū prius & posterius mensurat primum mobile,& hoc nūc quod defertur, sicut mēsura intrinseca id in quo est,& quemadmodū longitudo vlnę ipsam vlnę substantiam dimetitur. Alia autē entia infra primum mobile mensurat tempus,vt mensura extrinseca,& tanquā vlna pannū. Et ipsum nunc qđ defertur,est continue idē secundū substantiam,& re ipsa,quia nihil substantię fixę eius subtrahitur aut adijcitur. Siquidem metaphysicum principium est, Vnumquodq; esse id ipsum quod est, vt homo sua substantia est homo,& equus quādiu est, sua substantia equus est, & quodlibet sibi ipsi idē,quo summam rerum idētitatem quā perfectissime potest imitetur. Et ipsum primū mobile etiā est non idē secundum rationē,quia gratia successionis in ea existentis diuersas sortitur rationes & denominationes,quemadmodū lapis s aut quolibet aliud loco mobile(quod Aristoteles vocat in analogia punctum qđ defertur,quia suapte natura nihil habet successionis, lationisve,vt neq; punctum quicquā extensionis)idem essentia est per totum spatium a e, neq; ei quicq; additur aut subtrahitur,continue tamen est vt alterum secundū rationem. Cum eñ mouetur per spatium a b,habet successionē a b,secundū quam denominatur moueri,& quando fertur in spatio b c,aliam habet successionē,a qua nouam sumit rationem, & ita quando super spatium c d & d e mouetur,aliam & aliā subit denominationem ob rationum diuersitatem, quemadmodū idē est re ipsa Coriscus in domo & in theatro,alter tamen ratione,ex qua rationum differentia nō recte(tametsi id sophistę annitantur)concludimus illa esse duo re ipsa. Et in ipso quidē nunc vt fertur,cognoscimus prius & posterius. Neq; ab re adiecta putetur hęc particula,vt fertur. nā in ipso mobili secundū essentiam suam non attēditur prius & posterius,sed in successione sua, quę est in ipso sicut extensio in materia. Vnde sublata successione, & manente sola cęli substantia, amplius in eo non esset prius & posterius,ex cuius quidē prioris & posterioris numero conflatur tempus. Quod enim mutabile est secundum prius & posterius successionis,est ipsum nunc quod defertur. Et loci mutatio propter ipsum loco mobile est,vt ipsum sit quo modo natum est esse, sicut ambulatio data est homini vt per eam prosequatur cōueniens,& fugiat disconueniens. Et si non sit tēpus,neq; ipsum nunc quod defertur,quia ociosum esset,sicut materia sine forma. Et e contra si nō est nunc quod defertur,neq; est tempus,alioqui esset accidens sine subiecto. Vt igitur vnitas numeri vna & eadem re ipsa,ratione tamen diuersa,diuersos constituit numeros,(vnitas eñ binarij cōstituit binariū,& vnitas ternarij ipsum ternariū)sed vnitas binarij & ternarij rōne sunt diuersa,sic vnitas ipsius primi mobilis re ipsa eadē, tamen continue altera & altera secundū diuersas rationes,numerū rationum constituit,qui quidē numerus rationum respondet numero successionū,vt si quatuor sint ipsius mobilis diuersę rationes,& quatuor sint partes successionis siue temporis. Recte ergo vnitas mobilis,cogitatione & intellectu alia,numero tēporis correspondēs dicitur. Capitur pręterea nunc in altera acceptione pro tēporis termino & extremo, analogo ad punctum in linea,& nūc vno secundū rem(vt e cōtinuante)tanquā duobus secundū rationem vtimur,principio scilicet vnius partis,& fine alterius. hic tamen numerus sumptus ex nūc extremo, minime tempus est. nā si numerus ille esset tempus,primum mobile staret, cū non sit natum moueri nisi per motū. illud autem nūc,non est motus,quia est indiuisibile secundū successionē. quare per ipsum nūc,mobile nō moueretur. igitur mobile staret & quiesceret. quod natura est impossibile,sed prius & posterius in motu inter duo nunc clausum,tempus est. Vnde sicut nulla linę pars euadit punctū,quia vnaquęq; punctis clauditur,ita nulla tēporis pars euadit ipsum nūc, quia quęlibet eius pars ipsis impartibilibus terminata cōtinetur. Et quāuis tēpus sit numerus numeratus,tamen magnā habet cum numero numerāte cognationem atq; affinitatē. Nempe sicut idē numerus numerans est plurium rerū numeratarū(vt idē denarius etiam numero, decē hominum,decem equorū,& decem canum)ita idem numero tempus est plurium motuum,vt generationis ignis,calefactionis aquę,& ambulationis hominis(modo simul, eademq; duratione fiant) mensura,vt ex sequentibus planius euadet. Nempe in secunda conclusione sequentis capitis ostēsurus est Philosophus, q; omnium simul existentium & vbiq;,est idem tempus.

¶Duodecimi capitis annotat.

¶Id dicimus esse in motu,quod partes partibus motus habet respōdentes: vt actū actui,atque potentię potentiam.

Vodecimum caput continet septem conclusiones, tres rationes ad quartā. vnum corollariū ad sextam, quatuor ad septimam. ¶Prima conclusio. Temporis quodammodo est minimum,quodammodo vero non est. ¶Nam numerorum
41 minimus est dualitas & numeri minimum, ipsa vnitas. Tēpus autem descriptum est esse numerus. Igitur temporis vt numerus est, minimum, aut duo, aut unum est. Est igitur tēporis quodammodo minimum. At uero cū(ut dictum est) tempus sit continuum,& continuorum, ut linęę, non sit minimum, semper eñ di-

uisibilis linea est. temporis vt continuum est, non eit tempus minimum. ¶ Vnde ratione non caret, cur tempus multũ & paucum, longum & breue, & non velox proprie dicatur atq; tardum. Nam vtriusq; quantitatis & discretę & continuę conditionem retinet. Vt igitur numerum esse consideramus, ipsum & multum & paucum dicimus: vt uero continuum est, longum & breue. Et cum nullus numerus ꝓprie uelox dicatur atq; tardus, ipsum tempus neq; uelox proprie dicimus, neq; tardum. ¶ Secunda conclusio. Omniũ simul existentiũ & ubiq;, est idẽ tẽpus: prius 42
tamen tẽporis et posterius, nõ idem. ¶ Nã omnia simul existentia et ubique, metitur: ut numerus idem centum homines, & centum equos, quorum alter est numerus centum hominum, et alter centum equorum. Et tempus est numerus nõ numerans, sed qui numeratur secundum prius et posterius, cuius una pars prius iam facta est, altera uero futura est. unde oportet semper prius alterũ esse a posteriori.
¶ Tertia cõclusio. Sicut eundem et consimilem motum redire contingit, ita et idẽ 43
tẽpus. ¶ Redeunt eñ consimilia secundũ uices suas, uer, ęstas, autũnus, et hyems: quemadmodũ cõsimiles motus. Est enim tempus, numerus ex priori et posteriori motus sumptus. ¶ Quarta conclusio. Non solum motum tempore metimur, sed 44
et contra motu metimur et tẽpus. ¶ Primo. Nam tempus metitur motũ: est enim numerus motus. & dicimus tempus multum aut paucũ, in quo multus motus aut paucus factus est, tempus hoc pacto metientes. ¶ Secũdo. Quia idem in numerabilibus accidit. Nam denario numero decem equos apprehẽdo, & ex denario equorum denarium numerũ mente concipio, denario decem equos metiens, & decem equis e diuerso denariũ. Nõ mirũ est igitur & idvideri accidere tempori & motui.
¶ Tertio. Motus comitatur magnitudinem, & motum tempus. Merito igitur sic sese habet tempus ad motũ, vt ad magnitudinẽ motus. At magnitudo metitur motum, & motus magnitudinem. Nã profectionem dicimus multã, quia via est multa: & e diuerso viã multam, quia ꝓfectio multa est. Debita igitur ratione ꝓuenit vt & tẽpus motum metiatur, & e diuerso a motu remetiatur. ¶ Quinta. Res esse 45
in tempore est eas mensurari tempore. ¶ Nam tempus est mẽsura motus, & eius quod mouetur: quemadmodũ cubitus alicuius magnitudinis magnitudinem metitur. Cęteras igitur res quę sunt in tempore, metitur tempus: & eas esse in tempore, est eas mensurari tempore. ¶ Bifariam enim potest aliquid esse in tẽpore. ¶ Pri- 46
mo, quia tũc sit, cũ tempus ipsum est. Sed putare hoc modo quodcunq; esse in tẽpore, nihil aliud est quam si putes cœlum esse in milio, quia tunc sit cœlum cum miliũ est, & omnes res in omnibus, et aliquid esse in motu et loco, quia tunc sit cũ motus et locus est. ¶ Secũdo, quia sit in tempore vt in numero. Et hoc diducitur. quia hoc est aut vt pars, aut passio, vt vnitas, par, impar, in numero. Aut vt in continente et metiente, quemadmodum res dicimus esse, contineri, et mensurari a loco. Cęteræ igitur res cum non dicantur esse in tempore, quia tunc sint cum sit tempus (nam nihil proprie hoc modo in tẽpore esse dicas) neque sint in eo vt partes aut passiones: relinquitur igitur eas esse in tẽpore vt in numero continente et metiente. Res igitur esse in tempore, est eas mensurari tempore. Consequitur tamen, cũ aliquid sit in tempore, tunc ipsum esse cum tempus est. et cum aliquid est in loco, tunc ipsum esse cum locus est. sed propterea ipsum esse aut in tempore, aut in loco, accidit. ¶ Sexta conclusio. Res quę sunt in tempore, patiuntur in tempore: et tempus videtur per se esse causa corruptionis. ¶ Nam consueuerunt (vt videmus) res 47
in tẽpore tabescere, putrescere, consenescere omnes: obliuione multa deleri: quorum nihil pręter tẽpus causam afferre possumus. Est enim numerus motus. motus autẽ disturbat, et alterũ esse facit id quod prius erat. At nihil nouũ oriri videmus cuius nullã causam pręter tempus afferre possimus. Res igitur quæ sunt in tẽpore, patiuntur in tẽpore: et tempus, corruptionis causa esse videtur. ¶ Corolla- 48
rium. Vnde fit vt immortalia atq; perpetua in tẽpore nõ esse dicantur. ¶ Neq; eñ

continentur,neq; mensurarantur a tempore,neq; quicquā patiūtur in tempore, vt
quę neq; tabescunt,neq; senescunt.quod iterum signum est ea nō esse in tempore.
49 ¶ Septima conclusio. Tempus mensura est quietis. ¶ Nam tempus metitur mo
tum.quies autē,priuatio motus est. Metitur igitur tempus & quietem. Eadē em̄
habitus & priuationis mensura est. ¶ Vnde sicut motum dicere solemus esse in tē-
pore,& quantus sit assignare,ita & quietē esse in tēpore,& quanta sit assignare,mo
tum tamen per se,& quietem per accidens. Tantam em̄ quietem dixeris, quantus
esset motus si tum mobile continue motum fuisset, atq; quantus qui alibi exerce-
tur motus. Neque idcirco tamē proprie dixeris quietem, quia sit in tempore,eam
50 esse in motu.nā nō idem est. ¶ Primum corollarium. Vnde fit vt tempus id quod
mouetur,& quod quiescit,vt talia sunt,metiatur. ¶ Est enim vt dictū est, men-
sura motus & quietis,qua quāta ipsa sint cognoscimus. Non tamē omnino immo
51 bile quiescit,sed priuatum motu,aptum natum moueri. ¶ Secundū corollarium.
Vnde etiam quod mouetur,essentia ipsa non metitur tempus. Nam quantitatem
52 nō habet,sed eius motus quāti sint metitur. ¶ Tertium corollariū. Quapropter
iterum ea quę neque mouentur,neque quiescunt,in tempore nō sunt. Nam tēpus
solū motus quietisque mēsura habetur. ¶ Quartū. Fit etiam vt ea quę nunq̄ ali-
53 ter se habere possunt,nō sint in tempore. ¶ Vnde quędam sunt quę nunquā aliter
se habere possunt: vt diametrum esse incōmensurabilem costę. Quędā vero nū-
q̄ esse possunt, vt diametrum esse cōmensurabilem. Et hęc in tempore non sunt,
vt quę a tēpore, vt ęterna, claudi non possint. Alia vero aliquādo sunt, & eadem
aliquando non sunt: vt Homerus in pręterito fuit, qui modo non est: & aliquid fu
turum est quod nūc non est. & talia,& quęcunque aliquādo cum nō sint oriuntur,
& orta intereunt, esse dicimus in tempore: vt quod eorum esse excedat & superet,
& quorum sint generationes & corruptiones.

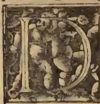

Vodecimi capitis scholia. xli. Igitur temporis vt numerus est. Quatenus tēpus vt numerus numeratus consideratur, eius est minimū multitudinis, quia minimus ei numerus aut numeri principium applicatur. quantenus vero tempus vt continuū intelligitur, eius nō est minimum successionis. Nempe numerorum numerantiū minimus est dualitas, cum nullus numerus pauciores duabus habeat vnitates. vnitas em̄ numerus nō est, sed numeri principium, & quidem minimū, quia indiuisibile in partes discretionis. Tempus autem est numerus numeratus. igitur eius vt numerus est, aut duo sunt, cum scilicet ei applicatur binarius, quo minor numerus ei applicari non potest. aut vnum, cum ei applicatur vnitas numerans. igitur eius, ratione applicati numeri, quodammodo minimum est. Cum autem omne continuum in minores partes sit diuisibile, nullius continui est minimum aut minima pars. Tempus autem est continuum, vt pręcedens caput monstrauit. igitur temporis non est minimum, quatenus ipsum cōtinuum est, quęadmodū lineę bipedalis aut pedalis secundū numerum est minimū, non autē secūdum extensionē. sicut enim linea bipedalis, & continuę quātitatis & discretę rationē habet, ita tēpus in sua ratione vtriusq; quantitatis cōditionē retinet. xlij. Nā omnia simul existentia & vbiq; mensurat. Si eadē numero vlna mensuremus pānum, purpuram & linteum, quāuis res mensuratę sint diuersę, tamen eadem illorum est mensura. Et si centenario numero animi numerante numeremus centum homines, & centum equos, idem est prorsus numerus numerans, licet alter sit numerus numeratus centum hominū, & alter centum equorū. ita omnium simul in tempore existentiū est idem numero tempus mensurās, etsi res duratione mensuratę sint diuersę. Et quęadmodū vlnę pars prior secundū extensionē alia est ab eiusdē parte posteriori, ita & prior pars tēporis iam pręterita alia est a parte posteriori & futura. xliiij. Debita igitur ratione prouenit. Ferme in omnibus mensuris id vsu venire compertum est, q̄ a priori res mensuratas metiantur, & reciproca reflexaq; mensuratione a posteriori mensurata remetiantur mensuras, vt vlna pannum metitur, & pannus mensuratus vlnam. Ita & in tempore accidere liquido perspicitur, & iis quæ tempore fiunt. Primum enim scriptionem aliquātam, vt paginę, hora metimur, cognoscimusque nos hora vna absoluere scripturam paginę. Deinde e diuerso per scriptionem paginę metimur horam, perpēdimusq; cū paginam scribendo absoluerimus, nos hora vna scriptitasse. Sic qui primū inuenerunt industriā deprehēdendę durationis horarię per casum arenularum a parte superiore vitri in partē inferiorem, hora mēsi sunt casum arenarū, cōsiderauerūtq; quantū arenarū horę vnius spatio delabi potuerit. nunc autem earum motu deprehendimus horarum interualla, dignoscimusque cum arenæ omnes sensim deciderint, horę spatium esse transactum. xlvi. Consequitur tamen cum aliquid. Ad aliquid esse in tēpore, & mensurari

tempore, sequitur ipsum esse cum tempus est. Nam valida est ratiocinatio, id est in tēpore, atq; ipsum tēpore metimur, igitur ipsum est cū tempus est. si em̄ non esset tempus, neq; quicq; tēpore mensuraretur. sicut ad aliquid cōtineri a loco, sequitur ipsum esse quando locus est, cū si non esset locus, neque quicq; loco contineretur. Non tamen contra quicquid est quādo tēpus est, est in tempore, sicut neque quicquid est qn̄ locus est, debet dici esse in loco. Alioqui supramundana a tēpore & loco abstractissima, deberent dici in tēpore & loco esse, quandoquidē sunt quando tempus & locus est. quare propter idipsum q̄ quippiā existat quādo tēpus est, nō debet quicq; dici esse in tempore, nisi forte per accidēs. xlix. Eadem enim habitus & priuationis est mēsura. Vt visus mensura est luminis & tenebrarum, auditus, soni & silentij, olfactus, odoris & odore priuati. Motus autē & quies, sunt habitus & priuatio. Eorū igitur eadem est mensura. Atqui tēpus mensura est motus, est igitur mensura & quietis. huius quidē per accidens, illius autem per se. Tanta enim quies esse dicitur, quātus fuisset motus si toto tempore quietis mobile continue motū fuisset, aut quantus est motus qui eodē tempore alibi fit, vt si quieuero vna hora ab ambulatione, illa quies est vnius horę, quia tanta fuisset mea ambulatio si illa quietis hora ambulassem, aut quia tāta est ambulatio quā quis alibi exercet. Et quāuis quies sit in tēpore, & tempus re ipsa sit motus, nō tamen recte quis dixerit quietē esse in motu. Nam non oportet si vnū eorum quę re ipsa eadē sunt, & ratione discrepantia, accōmodate alicui attribuitur, eidem & alterū apte attribui, cū possit alterius ratio illi eidē prorsus discōuenire, sicut recte dicimus motū esse in tempore, inepte autē motum esse in motu, quemadmodū etiam motū vnum dicimus velocem aut tardum, tempus autē proprie nullus velox aut tardum dixerit. l. Vt talia sunt mensuret. Vt talia sunt, quatenus mouentur, aut quiescentia sunt. Qua, quanta ipsa sint, cognoscimus. qua mensura, quanti sint secūdum durationē motus, quantęque quietes, cognoscimus. li. Essentia ipsa nō mensurat tempus. Corollarij sensus est, tempus nō mensurare mobile secundū ipsius mobilis substantiam, & secundum id quod est. si em̄ non esset in ipso motus aut quies, tempus nullo modo ipsum metiretur, cū mobile essentia sua quantitatem & successionem nō habeat, sed quanti sint ipsius mobilis motus, mensurat tempus, quemadmodū vlna non mensurat pannum essentia sua, sed quia extensus est. Et oculus nō metitur album aut nigrum secundum ipsius subiecti substantiam, sed quia albedinem aut nigredinem habet, qua sublata, oculus ipsam substantiam amplius non percipit.

¶ Decimitertij capitis annotat.

¶ Terminus, impartibile. ¶ Dirimens, diuidens. ¶ Dirutum, destructum. ¶ Ilium, Troianum ꝓpugnaculum, Regia Priami. ¶ Atomum, impartibile. ¶ Nuper modo. ¶ Caries, putredo. ¶ Situs, vetustas.

Ecimumtertium caput continet duos modos nunc, quid olim, quid iam, nuper, quondam, repente. duo de tempore dicta, & vnā conclusionē. ¶ Nunc duobus modis dicimus.
¶ Primo. Nunc terminus est, vt prius dictū est. pręteritū 54
futuro continuans, & omnino tēporis terminus, vt huius finis, istius vero vt principiū: vt puncta in linea. ¶ Sed hoc interest, nā punctus manet, nunc autē non. & vt punctus lineam mathematicā dirimens, vt dirimens vnus subiecto est, ratione & cogitatione duo: & vt coniungens, vnus utroque modo: ita & nūc in tēpore. ¶ Secundo. Nunc est tempus non longe a prędicto nunc utrinque iacēs: ut, quando uenit? quia hodie uenit, nunc dicere solemus. Et, quando ueniet? quia hodie ueniet, nunc ueniet dicimus. At uero si quęritur: quando dirutum est Ilium? quando factum est diluuium? non nunc respondebimus, quia ea ab atomo nobis
adiacente plurimum remota sunt. ¶ Olim, tempus importat ad certū impartibi- 55
le in pręterito aut futuro relatū: ut olim Troia diruta est, cum Troes admiserunt equum ligneum. Olim fiet diluuiū, cum fuerit cōiunctio pōderosorum. ¶ Et si quęras, cū omne tempus sit finitū, an aliquādo deficiet, ut ne ullum quidem postea sit futurū? ¶ Responsio in promptu est. Si semper est futurus motus, & tempus: & si alius & alius motus, & aliud atque aliud tempus. & si idem motus, & idē tempus. Si uero aliquando cadet motus, & tempus casurum est. At uero ipsum nunc uidetur ostendere tempus nunquā casurum, quod sese habere uidetur ut punctus in circulo, ut semper sit principium & finis. Non autē principium potest esse et finis, nisi priori tempori succedat alterū. Nam eiusdem esse principiū pariter &

finis.pugnãtia ſunt. Videtur igitur potius tempus nunq̃ caſurum, quin ſemper re
56 liquum futurũve ſit vllum. ¶ Iam,tempus ꝓpinquum ante aut poſt pręſenti ato=
mo quod nobis adiacet,ſignificat:vt,quando profectus es? quia in pręterito noſtro
pręſenti ꝓpinquo profectus es,reſpondes,iam. Quando proficiſceris? quia in fu=
turo ꝓpinquo pręſenti ibis,reſpondes,iam. Non autem ſic dicimus Iliũ iam di=
57 rutum,quia eius deſtructio longe a noſtro pręſenti abſit. ¶ Nuper,temporis prę
teriti pars eſt,cum a pręſenti nunc parũ diſtet: vt,quãdo veniſti? Nuper dicimus,
58 cum id pręteritũ parũ a nunc adiacente atomo ſemotum ſit. ¶ Quondam, tem=
59 pus importat quod multum diſtet: atque a noſtra memoria ſit remotũ. ¶ Repen=
60 te,quod ſubito fit,& ob paruitatẽ pene inſenſibile eſt tempus importat. ¶ Duo di
cta antiquorũ de tempore. ¶ Primũ eſt Simonidis. dicebat enim. Simonides tem
pus eſſe ſapiẽtiſſimum, quia temporis beneficio omnia diſcuntur & inueniuntur
ſcibilia. ¶ Secundũ eſt Paronis Pythagorici. Dicebat enim Pythagoricus Paro
tempus indocile eſſe,& ſtultiſſimum: ꝙ omnia obliuione deleantur in tempore.
61 ¶ Cõcluſio. Rectius Pythagoricus Paro Simonide dixiſſe videtur. Nam tem=
pus poti⁹ cauſa per ſe corruptionis q̃ rerũ ortus eſſe videtur. mutatio enim omnis,
a natura remotiua eſt. tempus autem numerus motus eſt. Videmus enim cariem:
ſitum,obliuioneſq; fieri: quarum cauſam neſcimus niſi tempus afferre. contra au
tem nihil oritur,cuius non ſit alteram cauſam afferre,actum,artem, naturam,au
thorem,aut quiduis aliud. Eſt igitur potius (vt Paro ſentiebat) tẽpus cauſam eſſe
obliuionis,& ſcientię interitus,quã contra ſentiendum. Sed quid ſit tempus, nũc,
olim,iam,nuper,quondam,repente: abunde dictum eſt.

Eclmitertij capitis ſcholia. liiij. Primo nũc terminus eſt. Nũc primo,duobus modis in hac diffinitione ſumi innuitur. Vno proprie, & tunc eſt impartibile tẽporis nobis adiacẽs,& pręteritũ futuro continuans,tangiturq; per primã acceptionis huius partem. Secundo cõmuniter,& eſt temporis impartibile vnam eius partem alteri continuans,ſiue in pręterito,ſiue pręſenti,ſiue futuro. Et hic modus per ſecundã diffinitionis partẽ tangitur,quę dicit,& omnino temporis terminus. Et harũ acceptionũ vtraq; frequens eſt in tota philoſophia. Vt autem recte cõcipiatur quid ſit nunc in tẽpore, philoſophus ſubiungit analogiã eius ad punctum in linea,cui non minus apte reſpondet, q̃ tempus lineę. Sicut enim punctum cõtinuans in linea mathematica,& a ſubiecto cogitatione abſtracta vt eam diuidens,eſt vnum numero,& ratione duo,ſcilicet vnius finis,& alterius principiũ,vt autem punctum eſt cõiungens partes lineę,eſt vnum vtroq; modo,ſcilicet & re,& ratione, ſic nunc in tempore,pręteriti finis eſt,& futuri principium,immo generatim prioris partis finis eſt, & poſterioris principium. lv. Tunc factum eſt diluuium. Id literę exemplum nõ ex ſententia Ariſtotelis eſt,ſed aſtrologorum,& eorũ quę hic cõtingunt cauſas ad aſtra referentium, qui dicunt tunc factum fuiſſe diluuiũ,cum fuit coniunctio planetarum põderoſorũ,ſcilicet Iouis & Saturni,quę vocant aſtra põderoſa,ꝙ lõgo tempore quaſi pondere aliquo tardata, ſuum motum perficiant. Ad quęſtionẽ vero quã deinde ſubiungit,quid reſpondendũ ſit,ex octauo Phyſicorũ euadet manifeſtius,ſcilicet ſecundũ philoſophi ſententiã ponendũ eſſe,tempus neq; principiũ neq; finem habere. Ad ſecundũ veritatem (quę Ariſtotelem de mundi exortu & obitu latuit) dicendũ eſt tẽpus principium habuiſſe,& inſtans incipiens,ipſumque finem habiturum, inſtanſq; finiens. Neque nunc in tempore conferendũ eſt ad punctum in circulo,ſicut hic cõparat,ſed ad punctum in linea recta,& tempus ad lineã rectam. quę cõparatio vbi primũ facta fuerit, protinus deprehendetur tempus cũ mundo exordium habuiſſe,& cũ eo pariter deſiturum. lvi. Non autẽ ſic dicimus, Illium iam dirutum eſt. Quonam pacto Troia poſt decẽnalem obſidionẽ, innumeraſq; ſtrages & cędes tum Gręcorum,tum Troianorum,miſerabili excidio fuerit exterminata a Gręcis, qui inſidias meditati,equum ligneũ immenſę molis conſtruxerunt,& armato milite repletum intra mœnia Troię ducendum curarunt, vulgatiſſimum eſt,& pręſertim ex ſecundo Virgilianæ Aeneidos apprime cognitum. lx. Primum eſt Simodis. Simonides poeta dicebat tempus eſſe ſapientiſſimũ,ab effectu,ꝙ homines ſapientes & doctos efficiat. Sic Paro Pythagoricus contra aſtruebat tempus omnium ſtultiſſimũ,itidem ab effectu,ꝙ homines efficiat prius ſcitorum immemores,indoctos & imperitos. Et ſententię Ariſtotelicę (qua dictum Paronis approbat potius quam Simonidis) aſtipulatur Ouidius ex Pythagorę ſententia id annotans.

Tempus edax rerum,tuq; inuidioſa vetuſtas
Omnia deſtruitis,vitiataq; dentibus ęui
Paulatim lenta conſumitis omnia morte.

¶Decimiquarti capitis annotatiunculę.

¶Regularis motus est,qui continue ęquali tēpore ęqualia acquirit spatia. ¶Spatium,forma,quantitas,qualitas,localis mutatio,atq; motionis spatium. ¶Subiectum,terminus motus. ¶Sub anima intelligentiā cōprehendimus. ¶Gradarius, triangulus trium inęqualium laterum. ¶Gradarius,Scalenus.

DEcimumquartum caput continet quinq; conclusiones, duas rationes ad
primam,& quatuor quęstiones,vnam instantiam ad vltimam, & eius
solutionem. ¶Prima conclusio. Omnem motum,omnēq; mutationē 62
fieri in tempore necesse est. ¶Primo, Quia in omni motu & mutatio
ne inuenimus velocius & tardius.est igitur omnis motus & mutatio in tempore.
Velocius enim id dicimus,quod continue mutatum secundum eandem speciē mo
tus,& motu quidē regulari,minori tempore transit in subiectum: vt datis duobus
deorsum latis,regulariter eodem spatio motis, id velocius est, quod in minori tē=
pore spatium conficit,pertransit & absoluit. Et ita datis duobus circulariter motis,
¶Secundo. In omni motu est prius & posterius. prius autem & posterius dicun=
tur collatione facta ad nunc impartibile nobis adiacens,secundum eius aut distan=
tiam,aut appropinquationem. est enim nunc,pręteriti & futuri terminus. est igi=
tur omnis motus,omnisq; mutatio in tēpore. Interest tamen inter prius & poste=
rius pręteriti,& futuri prius & posterius. Nam pręteriti id dicitur prius,qđ a prę=
senti nunc est remotius,& id pręteriti posterius, quod pręsenti impartibili est ꝓ=
pinquus.cōtra vero fit in futuro.nā id prius est futuri: quod est pręsenti impartibi
li ꝓpinquius.id vero posterius,quod ab eodē est remotius. ¶Quatuor quęstiones.
¶Prima. Cur tempus esse in cęlo,in terra,in mari,& quibuslibet alijs rebus poni 63
mus? ¶Secūda. Quomodo se tempus habeat ad animā? ¶Tertia. Vtrū tempus 64
sine anima esse possit? ¶Quarta. Qualis motus numerus tempus sit? an cuiusli= 65
bet? ¶Secunda conclusio. Tempus in cęlo,terra,mari, & cęteris sensibilibus po= 66
nendū est. ¶Nam omnia hęc mobilia sunt. sunt enim in loco. At tempus,motus 67
passio aut affectio quędam (quę numerus est) existit. Sunt enim motus et tempus
simul,ita vt actus actui,et potentia potētię respōdeat. Bene igitur hęc omnia in tē
pore esse dicimus. ¶Tertia. Si nō sit anima vlla, consequēs est vt nō sit tempus 68
¶Nam si nō sit numerans,neq; numeratū vllum erit. At vero si non sit anima,
nullum relinquitur numerans.quid enim pręter animam,aut animę portionē in=
tellectum,numerat? Igitur si nō sit anima,nō erit numeratū. Atqui si nō sit nume
ratum,nō erit tempns.est enim tempus,numerus qui (vt dictum est) numeratur.
At forte cui tēporis ratio accidit, nihil prohibet sine anima existere. Et enim mo
tus prius & posterius,vt numerabilia sunt tempus. ¶Quarta. Tēpus non omnis 69
motus, sed primi motus numerus est. ¶Nam tēpus,omnium motuū mēsura es= 70
se videtur. Primus autem motus merito aliorū metrum et mensura ponendus est.
Est igitur tēpus,primi motus numerus, ¶Quinta, Primus motus delatio est,quā
circulo sphęręq; accōmodamus. Nā is motus maxime regularis percipitur,cuius
numerus nunq̄ in incerto est,sed cōstantissime omni ęuo perseuerās.generatio au
tē,corruptio,augmentatio,diminutio,nō plane regulares, neq; secundū rectū la=
tio,quę non semper perseuerat. Iure igitur delatio,quę toti circulo sphęręq; accō=
modata est,primus motus dicitur,et eius tēpus esse,quod omnia metiatur. Et cer=
te nō lōge a veritate sentiebant dicētes tēpus esse cęli motū, quod alios motus me=
tiatur omnes. Ob hoc em̄ dici solet,res humanas trahi in circulo,et omnia quę mo
uentur,generātur,et corrūpuntur:quod omnia in tēpore principiū atque finē acci
piant,qui circulus quidā esse videtur. Est em̄ circularis, orbicularisque motus nu=
merus. In ijs em̄ quę mensurantur,mensura conspicitur, vt extra quā nihil cadat.
¶Instantia. Cuiuslibet motus numerū dicimus esse tēpus. Quod em̄ generatur,

generatur in tempore. quod corrumpitur, in tempore corrũpitur, & quod augetur, diminuitur, alteratur, & fertur. Ast alius videtur esse numer⁹ eius quod generatur, & alius eius quod corrumpitur. & ita de ceteris. Non igitur erit tempus vnum, et vniuscuiusque motus. ¶ Respõdet idem esse tempus omnium dictorũ, vt septẽ hominum et septem equorum numerus idem septem eos numerans: quãuis septẽ homines et septẽ equi diuersi sint: sicut triangulus ęquilaterus et gradarius diuersi sunt. et eundem ipsorũ esse numerum, sicut ęquilateri et gradarij eadem figurę ratio est. Non enim cuiuslibet motus tempus est intrinsecus numerus, sed primi, vt dictum est. alioqui simul duo, tria, et quotlibet haberi possent ęqualia tẽpora. Hãc ob causam motus cęteri & tempus seorsum sunt: hi multi, tempus vnum: quia numerus idem vbique existens, & omnium simul existentium. immo & tempus cętera metitur, & circularem ipsum motum, & tempus finitum tempore finito metimur vt horam minuto (complectitur enim hora suam mensuram, sexaginta minuta) et diem horis et minutis, et mensem diebus. Sed hactenus de tempore dictũ pro pollicitatione nostra sufficiat.

Decimiquarti capitis scholia. lxij. Minori tempore transit in subiectũ. Nomine subiecti in diffinitione velocioris, terminum ad quem, formamq; completam siue substantialem siue accidentariam intelligere debemus. nam in omni genere motus inuenitur velocius & tardius, quemadmodum in diffinitione motus regularis posita in notis (quę etiam omne transmutationis genus complectitur) spatium sumitur ꝓ omni eo quod motu acquiritur aut deperditur, sicut vocabula diffinitioni subiũcta in arte designãt. Siquidẽ generationis & corruptionis spatium, est forma substantialis, augmentationis, & diminutionis spatium, quantitas siue magnitudo. Alterationis spatium, qualitas. Motus autẽ localis spatium intrinsecum, est ipsa localis mutatio, extrinsecũ vero, magnitudo per quã fit latio. Et ex ipsa generali regularis motus diffinitione facile est cuiuslibet speciei motus regularis diffinitionem elicere, pariter & quid motus irregularis dicatur cognoscere. Est em̃ is, quo mobile in ęquali tempore non ęquale absoluit spatium, vt rerum naturalium motus naturales & violenti. Nã pręteriti id dicitur prius. Detur linea a b significans totum tẽpus pręsens, quę diuidatur in duas medietates per punctum significans instans nobis adiacens. Pars autem a c significet totum pręteritum, quod diuidatur in signo d. & pars c b totum futurum, quod diuidatur signo e in duas medietates. Tunc pars a d est prius pręteriti, & pars d c eius posterius. nam a d a pręsenti temporis atomo remotius est, d c vero eidem propinquius. Sed c e futuri prius est, & e b posterius. nã c e instanti nobis adiacenti propinquius est, & e b ab eodẽ remotius atq; distantius. lxiij. Quatuor quęstiones. harum quatuor quęstionum (etsi nonnullę earũ sequentibus diluuntur conclusionibus) talis adhiberi poterit responsio. Primę quidem, ꝙ tẽpus in cęlo & rebus sensibilibus omnibus ponitur, quia eorũ, quatenus mobilia sunt, mensura est, & mensura in rebus mensuratis esse dicitur, quẽadmodum vlna in panno. Secundę vero, ꝙ tẽpus se habet ad animã vt numeratũ ad numerans, mensuratum ad mensurans, paries visus ad oculum videntem. Deinde tertię, tempus sine anima esse nõ posse, sicut tertia ostẽdet cõclusio. Demum quartę, cuiuslibet motus tẽpus esse numerũ atq; mensurã, alicuius quidẽ numerũ intrinsecum, vtpote motus primi mobilis, cęterorum autem motuũ numerum extrinsecum, vt docet instantia in fine capitis posita. lxviij. Nam si non sit numerans. Sicut nõ dicitur quicq; mensuratũ, quia ei possit aplicari mẽsura, neq; visum, quia possit videri, sed quia hoc visu perceptũ est, illud, vero applicatione mensurę dimensum, ita non dicitur quicq̃ numeratũ, quia ei possit applicari numerus. est em̃ numeratũ, sicut & numeratis, nomen actus & non potẽtię, haud aliter q̃ mensuratum & visum. Participiũ em̃ pręteriti tẽporis nunquã ponitur eiusdẽ esse significationis cũ nomine verbali desinente in bile, vt amatũ non idẽ est quod amabile, quare nec numeratũ idẽ quod numerabile. Vnde sicut aliqua denominantur a formis accidentarijs intrinsecis, a quibus dependent vt sint talia, quẽadmodum album ab albedine, qua sublata amplius nõ dicitur album, ita nõnulla sunt quę denominationẽ sumunt atq; dependent a formis accidẽtalibus extrinsecis, quibus sublatis deperditur huiusmodi denominatio, vt numeratũ a numero numerante, quo sublato amplius res non dicuntur numeratę. Est igitur ꝓposita conclusio non minus veritati innixa q̃ hęc, si non sit oculus, nõ est albedo visa. Probatio vero similis huic. Si non sit videns, nullũ erit visum, cum hęc adinuicem referantur. At si non sit oculus, nullum erit videns, cũ nihil pręter oculum videre possit. igitur si non sit oculus, nullum erit visum. At si non sit visum, non erit albedo visa, igitur si non sit oculus, non est albedo visa. Quod si ponatur omnis homo esse somno solutus, & nullam animę intellectusq; functionẽ exercere, nihilo minus erit tempus. nã mens supramundana (quę hic sub anima, vt & notę declarant, intelligitur) numerũ motui primi mobilis applicans etiam numerat, & dicitur numerans. At sicut nihil prohibet eam qualitatem cui cõpetit videri, vt albedinem, existere sine oculo, sicut sonum sine auribus, ita & id cui ratio tẽporis conuenit, vtpote motus circularis primi mobilis, bene pos-

a d c e b

fet fine anima existere. lxix. Primus autem motus merito aliorū. Hęc conclusio rationem assignat, cur potius motus primi mobilis dici debeat tempus, q̄ motus cęli solis, a quo tamen videntur manifestius temporum interualla distingui posse. Id enim eo accidit, q̄ primū in vnoquoq; genere dici debet metrum & mensura aliorum. At in genere motuum, primę sphęrę motus primus est, perfectissimus, maxime regularis, & cuius vertigine sphęrę inferiores omnes aguntur. motus autem solis, huiusmodi primatum nō habet. Potius igitur ille q̄ hic tempus dicitur, quod omnium motuum esse debet mensura. lxx. Ast alius videtur esse numerus eius quod generatur. Hęc instantia diluitur per id, q̄ quāuis alius sit intrinsecus numerus eius quod generatur, & eius quod corrūpitur, nam alię sunt partes generationis, & alię corruptiōis, idem tamē est numerus eorū & quoruuis mobiliū citra primum extrinsecus, eadēq; durationis mensura, tametsi ipsa mobilia & eorū transmutationes etiā genere discreparent, quēadmodum isopleurus & gradari specie differunt, eis tamen eadem figurę ratio est. dicitur enim vterq; dictorū triangulorum, figurata, q̄ sit magnitudo quę termino vel terminis clauditur. Cęterū non putandū est cuiuslibet motus tempus esse numerum intrinsecum, neque id vspiam ab Aristotele dictum est. non enim numerus partium generationis, corruptionis, augmentationis, diminutionis, alterationis, & lationis secundū locum alterius a prima latione, neque earū partes priores & posteriores ab anima numeratę, sunt tempus. Sed alicuius motus, vt primę lationis, tempus numerus est intrinsecus, cęterorū vero omnium motuū qui itidē in tēpore fiunt, extrinsecus numerus & mensura est. Q d' si cuiuslibet motus tempus esse ponatur numerus intrinsecus, cū duo, & tres, & quotlibet simul fieri possint motus ęquales, & eorū quilibet per hypothesim re ipsa esset tempus, sequeretur q̄ duo simul secundū durationem essent tēpora ęqualia, immo & tria, & quotlibet, quod impossibile esse primus physicę introductionis declaratorius dialogus ostendit. hanc ob causam motus cæteri a motu primi mobilis, & tempus, seorsum sunt, id est inter se re ipsa discrepant, & in diuersis existunt subiectis, & extra se inuicem. Et motus quidem multi sunt, tempus autem omnium vnum, quod omnia transmutationum genera citra primam lationem mensurat vt mēsura extrinseca, & ipsum circularem primi cęli motum vt mensura intrinseca.

¶ Paraphraseos in quartum Physicorum, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS in quintum Physicorum, annotatiunculę.

¶ Thorax, pectus. ¶ Pars, pars secundū dimensionem, pars quātitatiua. ¶ Tendit motus in speciem: sicut quod partim actu, partimq; potentia est, in totum actū. ¶ Europa, orbis pars tertia. ¶ Subiectum, affirmatione monstratum. Et est affirmatione monstratum, cum affirmationis nomine pariter compositū explicamus & terminum. ¶ Non subiectum simpliciter, negatione mōstratum: composito nō manente. ¶ Non subiectum secundū quid, negatione mōstratum, composito quidem aut completa substantia manente. ¶ Generatio secundum quid, generatio secundum accidens, secundū accidens mutatio. ¶ Motus, de subiecto in subiectum mutatio, accidentalis mutatio.

Q Vintus liber Physicorum continet sex capita. ¶ Primū caput continet quatuor diuisiones, & tres conclusiones, vnam ad tertiam diuisionem, duas ad quartam, & duas rationes ad secundam cōclusionem. ¶ Prima diuisio. Eorum quę trāsmutantur, quędam transmutantur per accidens, quemadmodum per accidēs dicimus musicum ambulare: quia id cui accidit esse musicū, ambulet. Alia transmutantur secundū partem: vt cum homo dicatur sanari, quia eius oculus sanetur, aut eius thorax. Alia vero per se, vt quę neque per accidens, neque secundū partem transmutantur. Et hęc diuersa sunt secundum diuersas transmutationes, vt alterum est augmentabile, diminuibile, alterabile, sanabile, calefactibile. Et ita mouentium dicimus quoddā per accidens, vt cū medicus ędificat. quoddam secundū partem, vt homo percutit, quia eius manus percutiat. & quoddam per se: vt medicus sanat. ¶ Secūda diuisio. Ea quę, cū quid per se transmutatur, reperiūtur, quinque sunt, quod mouet per se, quod per se mouetur, tempus in quo mouetur, termi- x

nus vnde fit motus,& id in quod cõtinue tendit motus:vt cum lignum calefiat,in-
uenimus mouens,calefaciens.quod mouetur,lignum.tempus motus, horam,mi-
nutum.terminũ vnde fit motus,frigidum.id quo tendit motus,calidũ. Et nõ est
motus in specie caliditate, in quam tendit,sicut neq; motus localis in loco. neque
enim ea mouet,neque mouetur:sed,vt iam pridem dictũ est,est in mobili vt in li-
gno. Et mutationes potius ab eo quo pergunt,denominantur,q̃ ab eo vnde veniãt:
vt generatio quę est a non esse, & tendit in esse,nomen capit ab esse. & corruptio
quę est ab esse,& tendit in nõ esse,nomen capit a non esse. ¶ Et si queras, An paſ
siones,albedo,negredo,& similes,sint motus? Forte ꝙ non,sed albatio,denigratio,
motus vt sint necesse est. Et terminorũ motus quidam consimiliter est secundum
accidens:vt cum dicitur,albescens intelligitur.quidam secundum partem, vt si cũ
quid mutetur secundum albedinẽ:terminum assignemus colorem. albedo enim,
coloris pars est. & cum quem dicimus proficisci in Europam, quia proficiscatur
Athenas. Athenę enim sunt Europę pars. Et horum motuũ termini per se sunt
albedo, Athenę:non,intellectio,colos,Europa. Et de iis quę per accidens mutan-
tur,determinatio relinquitur:quia per accidens mutationes infinitę & indetermi-
natę sunt:secundum quas quodlibet in quodlibet mutari possit, & quę nullo certo
precepto claudi possint. De iis vero quę per se sunt,futura determinatio est, vt
quę sint finitę & determinatę. Sunt enim de contrario in contrariũ,aut medium,
aut inter terminos cõtradictorios:quod facile inductione cognoscere possis. Neq;
hisce quodlibet transmutatur in quodlibet, sed determinatum in determinatum,
vt contrarium & conueniens in suum inconueniens. Nec mireris si dixerim de cõ
trario in contrarium:cum aliquando mutetur in mediũ, aut a medio in extremũ.
Nam medium vtrique extremo comparatum, vim naturamq; contrarii obtinet:
quemadmodum in fidibus medię chordę vltimis comparatę,graues apparent:eę-
dem vero primis comparatę,acutę apparent,& tinnulę. ita fuscum albo compara
tum,nigrum:nigro vero,protinus apparet album. proinde nos medio vt contrario
5 vtimur. ¶ Tertia diuisio. Omnẽ mutationem esse oportet aut de subiecto in sub-
iectum,de subiecto in non subiectũ,de nõ subiecto in subiectũ:aut de nõ subiecto
in non subiectum. Subiectum voco, affirmatione monstratum : vt album nigrũ.
4 ¶ Prima conclusio. Solum secundũ tria datę diuisionis membra transmutationes
sumuntur. Nã trãsmutationes sunt inter terminos oppositos,id est contrarios aut
contradictorios. Hoc autem solũ erit quãdo transmutabuntur de subiecto in sub
iectum:vt de albo in nigrum. Aut de subiecto in nõ subiectum : vt de aqua in nõ
aquam. De non subiecto in non subiectum nihil proprie & per se mutari dicitur:
quia neque cõtraria neq; contradictoria sunt. Solum igitur secundũ tria datę diui-
sionis membra transmutationes sumuntur. Et mutatio illa quę est de nõ subiecto
simpliciter in subiectum,generatio est. & quę est de subiecto in non subiectũ sim
pliciter,corruptio. Est & generatio secundũ quid,& corruptio secundũ quid,vt cũ
ex non subiecto secundũ quid in subiectum,aut ex subiecto in nõ subiectũ secun-
5 dum quid,trãsmutatio fit:vt ex non albo in album,ex albo in nõ album. ¶ Quar
ta diuisio. ¶ Quod non est,tripliciter dicitur. ¶ Primo,falsum:& id circa cõposi
tionẽ & diuisionẽ est. ¶ Secundo, quod non est hoc aliquid : etsi potentia existat.
¶ Tertio,nõ ens secundũ quid:vt nõ album,nõ musicũ. vnde nõ ens primo & se
6 cundo,hoc in loco nõ moueri dicuntur. ¶ Secunda conclusio. Generatio pariter
& corruptio nõ sunt motus. ¶ Primo. Quia quod nõ est, non mouetur. quod autẽ
generatur:non est. Etsi enim quod secundũ quid generatur,fit:non tamen id quod
simpliciter generatur,est. igitur generatio nõ est motus. Et cum solum motus con
trarietur motui,aut motui quies,& corruptio cõtrarietur generatiõi: corruptio nõ
est motus. Nõ sunt igitur generatio pariter & corruptio motus. ¶ Secũdo. Omne

quod mouetur, in loco est. quod autẽ generatur, in loco nõ est. Nam quod non est, in loco non est. quod igitur generatur, non mouetur. nõ est igitur generatio motus: quare neq; & contraria corruptio motus est. ¶ Tertia conclusio. Omnis motus est de subiecto in subiectum. ¶ Patet. Nam omnis motus mutatio est: & omnis mutatio est de subiecto in subiectum, de subiecto in non subiectũ, aut de non subiecto in subiectũ: igitur omnis motus est de subiecto in subiectũ, de subiecto in non subiectũ, aut de nõ subiecto in subiectũ. Sed nullus motus est de subiecto in non subiectũ. est enim hęc mutatio, corruptio. neq; de non subiecto in subiectũ. nam hęc mutatio generatio est. Igitur omnis motus est de subiecto in subiectũ. Subiecta enim diximus affirmatione monstrata, contraria, media (sub quibus & priuatiua comprehendimus) vt album, nigrum, flauum, fuscum, silens et nudum.

PRimi capitis quinti physicorum scholia. §. Eorum quę transmutantur. Ea dicuntur per accidens trãsmutari, quæ non motu qui in eis est, sed alterius mouentur, vt homo dormiens ad motum nauis defertur, & forma substantialis ad motum rei naturalis loco mouetur. Sicut enim musicus dicitur p accidens ambulans, quia est causa per accidens ambulationis, minime ad effectum ordinata, ita quicquam per accidens transmutari dicitur, vt exemplo textus analogico, eius quod transmutatur per accidens, ad causam per accidens intelligatur analogia. Id autem trãsmutatur secundum partem, cuius solum vna pars integralis mouetur, a qua totum moueri denominatur, vt cum homo dicitur calefieri, quia manus eius incalescat. Ea autem transmutantur per se, quę & motu qui in ipsis est, & secũdũ quãlibet sui partem mouentur, vt aqua tota calescens, & lapis totus deorsum tuens. ij Ea quę cũ quid per se trãsmutatur reperiuntur, quinque sunt. Cum vterque terminorum motus positiuus est, prędicta quinque re ipsa distincta inueniuntur, vt in calefactione aquę frigidę ab igni, per se mouens, ignis, quod per se mouetur, aqua, tempus alterationis, hora, minutum, terminus a quo alterationis, frigiditas, terminus ad quem, caliditas. Vbi vero alter terminorum est priuatiuus (vt cum ex tenebroso quippiam fit lucidum, aut ex lucido tenebrosum) huiusmodi priuatiuus terminus re ipsa cum mobili coincidit. & quatuor inueniuntur solum re ipsa distincta, quinq; vero ratione diuersa. Si enim ex tenebroso, exortu solis fiat aer luminosus, mouens est sol, mobile aer, tẽpus, mora acquisitionis luminis, terminus a quo, tenebrę, quę nihil aliud sunt re ipsa, quam aer priuatus lumine, & natus illo perfundi. terminus autem ad quem, lumen. Quod si e diuerso ex luminoso fit aer tenebrosus, terminus ad quem, & mobile, rei discrepantiam non habebunt. Cęterum ipsius motus localis duplices sunt termini a quibus, & duplices itidem ad quos tendũt, scilicet extrinseci, vt locus a quo proficiscitur mobile, est terminus a quo, extrinsecus, & locus ad quem tẽdit, terminus ad quem extrinsecus, qui duo inter se & re & ratione sunt diuersi. Sũt prętera eiusdem motus termini intrinseci, vt terminus a quo ambulationis, quies ab ambulatione, eadem re ipsa ipsi mobili, & terminus ad quem, ipsa tota latio cõpleta & perfecta, quemadmodũ & in cęteris motibus, forma cõpleta per motũ acquisita est terminus ad quem sui motus. Et non est, inquit litera, calefactio in ipsa caliditate perfecta, cõpletaq;, tãq; accidens in subiecto, sicut neq; motus localis est in loco ad quem mobile tendit, neq; vllus motus in termino ad quem. Ipsa enim caliditas nõ mouet neq; mouetur, sed est calefactio in mobili vt ligno, quemadmodũ prius dictũ est oẽm motũ esse in mobili. Et si quęras an passiones albedo, nigredo, & similes. Huic quęstioni adhibenda est respõsio, q; qualitates secũdũ quas fit alteratio, quales sunt albedo, nigredo, interdum re ipsa sunt motus, vt cum partim sunt actu, & partim potentia. interdum vero nõ sunt motus, vt cum totę sunt actu, earũ tamen ratio non est rationi motus respondens. albefactio autẽ & nigrefactio & re & ratione sunt motus, quocirca q̃uis albefactio & albedo interdum re ipsa sunt idem, inter se tamen semper ratione discrepant. Sunt enim de cõtrario in contrariũ aut medium. Trãsmutationes sunt inter terminos cõtrarios, cum & res ipsę cõtrarię sunt, & contrarijs dicibilibus explicãtur, vt ex albo fit nigrũ. Tũc aũt inter cõtrariũ & mediũ, cũ inter terminorũ forma est extrema, & alter media, eisq; respõdent dicibilia simile sortita nomen, vt ex albo fit fuscũ. Demũ transmutationes sunt inter terminos cõtradictorios, cũ cõtradictorijs dicibilib[9] earũ termini explicantur, vt ex nõ igne fit ignis, aut ex igne fit nõ ignis. iiij. De nõ subiecto in nõ subiectum nihil. Hui[9] ratio est, quia illã trãsmutationẽ explicãtes termini, neq; cõtrarij sunt, neq; cõtradictorij, vt cũ dicimus, ex nõ aqua fit nõ aqua, vel ex nõ igne fit nõ aqua. Pręterea, huiusmodi mutationes indeterminatę sunt, & nõ alicu[9] certi generis. Siquidem cũ de rariore aere fit aer minus rarus aut cõtra, de nõ aqua fit nõ aqua, cũ de calido aere fit aer frigidus, itidẽ de nõ aqua fit non aqua. & cum de loco sursum quicquam deorsum mouetur, consimiliter de non aqua fit non aqua. Trium autem cęterorũ membrorũ mutationes sunt alicuius certi & determinati generis. Vnde quando ex aere fit ignis (quę mutatio est per se, & de cõtrario in cõtrarium) ex non aqua fit non aqua, id tamen accidit, neq; per se hęc trãsmutatio dicenda est, quia eius termini nõ recte explicantur. Vt autem ꝓpria fiat transmutatio, & res & ratio conuenire debent. quæ quidem ratio attenditur ex cõuenienti explicatione transmutationis per terminos contrarios aut contradictorios. Et mu-

tatio illa quę eſt de non ſubiecto ſimpliciter in ſubiectum. Generatio ſimpliciter, eſt de non ſubiecto ſimpliciter, in ſubiectũ mutatio, vt ex non igne fit ignis. Corruptio ſimpliciter, eſt de ſubiecto in non ſubiectum ſimpliciter, mutatio, vt ex igne fit non ignis. Nõ ſubiectum ſimpliciter, eſt negatione monſtratum, compoſito non manente, vt non ignis, non aqua. Generatio ſecundũ quid, eſt de non ſubiecto ſecundum quid in ſubiectum mutatio, vt ex non albo fit album. Corruptio autem ſecundum quid, eſt de ſubiecto in nõ ſubiectum ſecundum quid, mutatio, vt ex albo fit non album. Non ſubiectum ſecundum quid, eſt negatione monſtratum, cõpoſito manẽte, vt non album, nõ nigrum. Et hę diffinitiões per proprios huius libri terminos datę ſunt, poſſentq́ eorũdem alię dari diffinitiones, vt quod generatio ſecũdum quid, ſit mutatio accidentis acquiſitiua, corruptio autem ſecũdũ quid, mutatio accidentis deperditiua. vi. Nam omnis motus, mutatio eſt. Motus hoc in toto libro eſt de ſubiecto ſimpliciter ĩ ſubiectum ſimpliciter mutatio, vt cum ex albo fit nigrum, aut ex calido frigidum. Subiectũ ſimpliciter dicitur, cum terminus motus explicatur nomine affirmatiuo importante pariter cõpoſitũ, quod manet idem ante trãſmutationem & poſt, vt calidũ, albũ. Cum autem termin⁹ motus nomine affirmatiuo explicatur importãte cõpoſitũ, ſed quod nõ manet idem ante tranſmutationẽ & poſt, dicitur ſubiectũ ſecũdum quid, vt ignis, aqua, & tales termini ſunt generatiõis & corruptionis. Quę quidẽ duę trãſmutationũ ſpecies etſi in tertio Phyſicorũ motus dictę ſunt, hic tamen minime motus dicuntur, vt oſtẽdit litera. nam hic motus nõ ęque cõmuniter vt illic, ſed tantũmodo ꝑ mutatione accidentali ſumitur, quatuorq́ ſpecies cõplectit, augmẽtationẽ, diminutionẽ, alterationẽ, & mutationẽ ſecũdũ locũ. Et quãuis interdũ cõpoſitũ mutetur cũ ſecũdũ accidẽs fit trãſmutatio (quẽadmodũ ſi cũ ex calido ſit frigidũ, ignis mutet in aquã) illa tñ cõpoſiti mutatio nõ eſt de ratiõe motus accidẽtalis, quandoquidẽ ſine huiuſmodi trãſmutatiõe ęque fieri poſſit accidẽtalis mot⁹, & ſi cũ eo cõiũcta ſit cõpoſiti mutatio, hoc accidit. Mutatio aũt ſiue trãſmutatio ęque cõmuniter hic ſumit atq́ in tertio ſumebatur, vt ſcilicet cõplectitur ſpecies oẽs mutatiõis & ſubſtãtialis & accidẽtalis.

¶ Secundi capitis annotatiunculę.

¶ Subſtantia, completa ſubſtantia. ¶ Secundum aliquod prędicamentum intelligimus eſſe motum, quando quicquã a prędicamenti ratione ſine rei ipſius in eo facta deperditione decidere non poteſt, & cũ prędicamenti rationem ſine ſui mutatione, reiq; prędicamenti acceptione, non valet aſſumere. Sic itaque cum ſecundum aliquod prędicamentum eſt motus, & res & prędicamenti ratio conueniũt. ¶ Augmentum, augmentatio. ¶ Decrementum, diminutio. ¶ Sub contrarietate, mediorũ diſcrepantiam & priuationem comprehendimus. ¶ Simpliciter contrarium, vt ſimpliciter album: quod nihil ſui contrarij habet admixtum.

SEcundum caput continet quatuor concluſiones, duas rationes ad tertiã, vnam inſtantiam ad quartam, & tres modos immobilis. ¶ Prima con=
8 cluſio. Secundum ſubſtantiam nullus eſt motus. ¶ Nam motus eſt de ſubiecto in ſubiectum mutatio, & de cõtrario in contrarium. Nullum autem entium ſubſtantię contrarium eſt. ſecundum igitur ſubſtantiam non eſt mo
9 tus. ¶ Secunda, Secundum relationem non eſt motus. Nam ea quę dicuntur ad aliquid, de ſuo ſtatu decidunt, nulla in ipſis mutatione facta: vt duobus exiſtentibus albis, quæ ideo ſimilia ſunt, primo mutato in contrarium aut medium, ſecundum a ſimilitudine decidit, quod quidem prius erat ſimile, nulla in ipſo facta mutatione. At vero id in ijs ſecundum quæ eſt motus, eſſe nequit, vt a ſuo ſtatu ſine mutatione decidant. Secundum igitur relationem non eſt motus :
10 ſed ſiqua in ea reperiatur mutatio, hæc ſecundum accidens eſt. ¶ Tertia. Actionis & paſſionis non eſt motus. ¶ Primo, Quia motus non eſt motus, immo neque mutationis illius, mutatio, vt generationis non eſt generatio, & ita de cæteris. igitur neque actionis & paſſionis eſt motus. Eſt enim mouere ſub agere, atque moueri ſub pati continetur. ¶ Secundo. Dupliciter intelligi poteſt motum eſſe motus. Primo vt ſubiecti, ſecundo vt termini. ſed impoſſibile eſt motum eſſe motus vt ſubiecti. ¶ Primo. Quia ſubiectum res alia a motu eſt: vt cũ homo ex albo fit niger, & ex calido frigidus: res alia diuerſaque eſt ſubiectum homo, & motus nigrefactio & frigefactio: vt accidentia quæ illi ſubiecto hæreant. ¶ Secundo, Quia ſi motus ſubiectum eſſet motus, ſubiectũ igitur eſſet & quietis. Nam motus & quies priuatiua ſunt, quę ſemꝑ circa idem fieri nata ſunt. eſſet igitur motus quies, & ſecũdum idem moueretur & quieſceret. hoc autẽ impoſſibile:

vt si ponas mutationem subiectum mutationis, vt generationē corruptionis: proti nus cū quid fit, mox corrumpitur. ¶Tertio. Quia cū omni motui subijci aliquid oporteat, si subiectum motus ponis esse motum, iterū illi motui subiectum motū esse oportet, & illi alterū. quod statim euadet in infinitū. vnde nihil cōtinget mo ueri. hoc autē impossibile. Sed vnam materiā motuū subiectam cōstituere opor= tet, & quę se pręstet mouenti eius operationis receptiuam: vt corpus alterabile, vt anima. ¶Quarto. Id est subiectū motus, quod mouetur. sed motus nō mouetur, neq; mutatio mutatur: vt generatio non generatur, sed res a motibus & mutationi bus alia. ¶Quinto. Doctrinatio subiectū non est doctrinationis, neq; gn̄atio ge= nerationis: immo & cū sint tres mutationū species, quātitatis mutatio, alteratio, & latio, quę est secundū locum mutatio: nō videmus aliquam earum esse alterius subiectū, neq; secundū alteram mutari, nisi secundū accidens: vt cū qui disciplī= natur, sanatur. Nō est igitur motus vt subiecti motū esse ponendū. ¶Sed qđ neq; ponendū sit motū esse motus vt termini, patet primo, quia si motus esset motus vt termini, cū aliquid moueretur, nūquam quiesceret: vt si quis ęgrotaret, illius ęgro tationis esset motus terminus vt sanatio, & iterū illius alter motus terminus. At res motas contingit interdū quiescere. Igitur motus nō est ponendus esse motus vt terminus. ¶Secundo, Quia motus est ex quodam in quoddā, vt determinato in determinatū. & sic oporteret semper idē secundū opposita continue mutari, vt ex sanitate in ęgritudinē, & ex ęgritudine iterū in sanitatem: & ex recordatione in obliuionem, & iterum ex obliuione in recordationem. Hoc autem manifestū est nō oportere, sed aliquādo mutatur ex obliuione in scientiam. ¶Tertio. Si motus est motus vt terminus, & mutationis mutatio, hoc in infinitum euadit. quare non dabitur alicuius rei prima mutatio, neque vltima, immo neque aliquid erit muta= bile. nō est igitur ponendus motus esse motus vt termini, & mutationis mutatio.

¶Quarta. Secundū quantitatē, qualitatem, & vbi, est motus. ¶Nam secundū 11
substātiam, ad aliquid, actionem, passionē de quādo, situ, & habitu, vt de relatio ne & ad aliquid diceretur) nō est motus. Relinquitur igitur solum secundū prædi= cta tria genera, quantitatē, qualitatem, & vbi esse motū. Et ratio cur secundū ipsa sit motus, est, quia secundū ipsa, contraria ad motum sufficientia reperiuntur. & motui secundū quantitatem non est commune nomē positum, sed eum qui est ad quantitatem perfectā ac ampliorē, augmentum nūcupamus. eū vero qui est ad im perfectam, & qui in minorem tendit quantitatē, decrementum. Et motui secun= dum qualitatē alludit commune nomen alteratio. Et vocamus hoc in loco qualita tem, nō quomodo differentias substātiales qualitates dicimus, sed vt sunt passiōes, & passibiles qualitates. Secundū locum mutatio, nomine proprio quo ipsam vo= cemus, caret, sed vocemus eam lationē, quāuis improprie. Nam ea ꝓprie ferri di= cuntur, quę mota, se ipsa sistere citra terminum nō possunt: & quę se ipsa loco nō mouent, qualia sunt inanima. ¶Instantia. Quędā alteratio est de minus in magis vt de minus albo in magis albū. hęc autē non videtur esse de cōtrario in contrariū. Non igitur recte dictū est motum esse oportere de contrario in cōtrarium. ¶Re spondet huiusmodi motū non esse de simpliciter contrario in contrarium: sed de contrario tamen non simplici in contrarium. nam minus, vt minus album, est con trario permixtius: magis vero, vt magis album, quod minus nigredinis particeps fuerit. ¶Tres modi immobilis. Primo. Immobile est quod nullo mō potest mo= ueri: quemadmodum sonum inuisibilem dicimus, quia nullo modo possit videri. 12
Secundo. Immobile, difficile mobile, aut quod tarde incipiat moueri, quod & di= cimus grauiter feroque mobile. Tertio. Quod non mouetur quando, vbi, & quo= modo moueri natum est. & id quiescere dicimus. quies enim est motus quando vbi & quomodo moueri natum est, in corpore priuatio.

Ecundi capitis scholia. viij. Nullum autem entium, substantię contrarium est. Quãuis substantię incõpletę & simplices, vt forma ignis, & forma aquæ, contrarientur, totæ tamen substantiæ & completę, vt ignis & aqua, minime cõtrarię sunt adinuicem. Quod si interdum inueniantur dici contrariæ, id ratione formarum, aut affectionum caliditatis & frigiditatis esse censendum est. hic autem (vt & notæ ostendunt) substantia capitur pro substantia completa. ix. At vero id in ijs secundum quæ. Id, a suo statu denominationeque decidere nulla in ipsis facta mutatione. Nam in ijs secundum quæ est motus, non deperdi potest ratio prędicamenti sine rei eiusdem deperditione, neque res sine deperditione rationis, vt siquid prius fuerit album, & postea non amplius sit album, decidit a ratione qualitatis, quia prius denominationem qualitatis habuerat quam postea non habet, & simul deperdit rem eiusdem prędicamenti, scilicet albedinem. Similiter siquid fiat nigrum, simul specialem qualitatis rationem sortitur, & rem scilicet nigredinem. In ijs vero secundum quę non est motus, vt ad aliquid, & similibus, deperdi potest ratio p̃dicamenti sine deperditione rei, & res sine deperditiõe rationis, vt si Plato filius vnicus Socratis moriatur, deperdit Socrates rationem denominationemque patris, sine rei cuiuspiam deperditione. Et si aqua densa & sphærica fiat rara seruata eadem figura sphærica, deperditur res atq; dimensio pręexistens, manente eadem figuræ ratione atque denominatione. Proinde secundum figuras non est motus. x. Est enim mouere sub agere. tanquam minus commune sub magis communi. Siquidem mouere hoc in loco est transmutationem accidentalem efficere. Moueri autem est transmutationem accidentalem recipere. Sed agere, est quãlibet transmutationẽ siue substantialẽ siue accidentalem efficere. Pati vero, est quãlibet transmutationem in se suscipere, Primo vt subiecti. Secundo vt termini. Bifariã dicitur motus esse alicuius, primo tanq; subiecti, vt calefactio est eius quod calefit, & motus secundum locum, eius quod fertur, id est in eo tanquam in subiecto. Secundo motus est alicuius vt termini ad quem tendit & proficiscitur, vt calefactio est caliditatis, & albefactio albedinis, q ad albedinẽ euadat. Neutro aũt modo motũ esse motus, ostendit litera. Et cũ actio & passio sint motus, cõsequens est neque actionis & passionis esse motũ vt subiecti, neq; vt termini, q neq; actio & passio motuum sint subiecta, neq; ad actionẽ & passionẽ tãquã terminũ ad quem fiat motus. Nõ videmus aliquam earũ esse alterius subiectũ. Quãuis interdũ duo motus simul fiãt eodem tempore, & in eodem subiecto, vt calefactio & rarefactio in aere, cõdensatio & frigefactio in aqua, eorũ tamen vnus nõ est alterius subiectũ, sed ambo sunt in eodem subiecto, vt cũ lac rarescit, nõ acquiritur raritas in albedine lactis, sed ambo accidẽtia, scilicet albedo & raritas, sunt in vno eodemq; subiecto, scilicet materia lactis. Hoc in infinitum euadit. Quemadmodum in tertia ratione probante non esse ponendum motum esse motus vt subiecti, Philosophus deduxit ad inconueniens, q illa subiectorũ motus subinde cõstitutio in infinitum euaderet, (nam si b ponatur subiectũ ipsius motus a, cum b sit motus, ei subiectũ motũ esse oporteret, vt c, facta scilicet suppositione motũ esse motus vt subiecti. Et motui c eadẽ ratione motũ aliquem subijci oporteret, vt motum d, & iterum illi nouum motum pro subiecto assignare oporteret, fieretq; huiusmodi in motuum subiectis progressio in infinitũ) ita hoc loco deducit Philosophus ad simile inconueniens eos qui ponerent motum esse terminum ad quem ipsius motus, vt si ipsius motus a, terminus esset motus b, eadem ratione ipsius b terminus ad quem esset alter motus, vt c, & ipsius c alter motus, vt d, & ita in infinitum procedendo, quocunque motu dato, dandus esset vlterior motus, qui prioris esset terminus ad quẽ. quare nõ posset dari vltimus motus, & cũ impossibile sit simul fieri motus infinitos, nihil posset moueri. xi. De quãdo, situ & habitu, vt de relatione & ad aliquid diceretur, scilicet quod secũdum illa tria prędicamenta nõ est motus, cõsimili ratione qua dictum est secundũ ad aliquid nõ esse motum. Nam secundũ illa tria aliquid a suo statu decidit, nulla in eo rei facta deperditione, & nouam acquirit illorũ rationem, sine nouę rei illorum prędicamentorũ acquisitione, vt aliquid prius dicitur vnius diei, & deinde duorũ dierum, nulla in eo facta mutatione. similiter si prius sedens fiat stans, ibi ratio situs deperditur, nulla rei eiusdẽ prędicamẽti facta deperditione. Et si quis se tunica exuerit, deperdit rationem habitus, sine rei tamen prędicamenti amissione. Alludit cõmune nomen alteratio. Alteratio hic cõmune nomen dicit. nam antiqui eo generaliter vtebant, & omnem motũ vocabãt alterationẽ, q omnis motus alterũ esse faciat id quod mouetur, q̃ prius erat. Aristoteles autem eo nomine peculiariter vtitur pro mutatione quę fit scundũ qualitatem, nõ quidem essentialem (quomodo differentię substantiales dici solent qualitates) sed accidentalem, & sumendo qualitatẽ potissimũ p passione, aut passibili qualitate. secundum illas enim potius q̃ alias qualitates ppria fit alteratio. Potest & alteratio cõmune nomen dici, q in sua ratione cõplectatur mutationẽ secundũ qualitatẽ & acquisitiuã & deperditiuã, quę in substantia & quantitate diuersis nominibus exprimũtur. Sed de cõtrario tamen non simplici. Nam quantum illius eiusdem qualitatis acquiritur, tantum contrariæ qualitatis expellitur, vt si acquiritur albedo sex graduum, totidem graduum deperditur nigredo. quare prima mutatio de minus albo in magis albũ, est de nigro secũdũ quid, in albũ. Pręterea non est propria motus explicatio, cum dicimus ex minus albo fieri magis album. nam non explicatur determinate terminus a quo qui abijcitur, an sit nigredo, an quispiam medius color, sed potius est explicatio intensionis eiusdem qualitatis, quando ex remissa fit intensa.

¶ Tertij capitis annotatiunculę.

¶ Primo, ꝓprio, immediato. ¶ Vltima, termini & magnitudinũ limites. ¶ Termini, punctus, linea, superficies, nunc momentum. ¶ Habitum, adhibitum, proximum, contiguum, attiguum.

Tertium caput continet octo diffinitiones, duas conclusiones, & vnum corollarium. ¶ Prima diffinitio. Simul secundum locum esse dicuntur, quę 13
sunt in eodem loco primo. Separata vero secundum locum, quęcũq; sunt
in altero & altero. ¶ Secũda. Tangentia sunt, quorum vltima sunt simul. ¶ Ter- 14
tia. Medium est id quod natura continue mutans, quam in extremum, prius attin- 15
gere natum est. Et tale medium, contrariorum & non contradictoriorum est, quia
contradictoriorũ non est medium. Et tribus ad minimum constat, media scili-
cet ipsa consistenti ę natura, & duobus extremis, quibus ipsum hincinde respõdet.
¶ Quarta. Cõtinue mutans est cum nihil temporis in quo fit motus, neq; rei qua 16
fit transitus motus, intermittitur: vt cum ima & pręcipua chorda, quam hypaten
dicunt, sonat, possibile est vt statim nihil temporis pretermittendo, vltima respon
deat, qui motus quãuis interpolis nõ videatur, quia tamen rei qua fit transitus, ali-
quid intermissum est: nõ omnino iugis est & continuus. Solet tamen dici talis ple-
rũque (cum nihil temporis, licet rei qua fit transitus, paucissimum pretermitta-
tur) esse continuus. ¶ Quinta. Contraria secundum locum sunt contraria quę se- 17
cundum rectitudinem plurimum distant. ¶ Sexta. Cõsequenter sunt, quę cũ vnũ 18
sit post alterum, inter ea nõ intercedit eiusdem rationis medium: vt linea lineę cõ-
sequẽs est, inter quas nulla alia interiacet linea. & vnitas vnitati, & domus domui.
Et nihil prohibet esse alterius naturę medium: vt vnitas vnitati consequenter est,
quãuis intersint atque interiaceant duo. ¶ Septima. Habita sunt quę cum se con- 19
sequenter habeant, se tangunt. ¶ Octaua. Continua sunt quę cum se tangunt, eo- 20
rum vltima sunt vnum. Fieri enim nequit, vt continua sint, quorum sunt duo di-
stincta atque diuersa extrema. Ideo quod arte fit continuum, vt glutino: contactu,
vt clauo: aut adnascentia, vt planta plantæ inserta, proprie continuum non est,
¶ Prima conclusio. Consequenter se habere communius est quam se tangere. 21
Nam quæcunque se tangunt, consequenter se habent: non autem quæcunque cõ-
sequenter se habent, se tangunt. nam consequenter se habere in numeris reperitur,
in quibus non est tactus. ¶ Secũda. Rursus eadem ratione se tangens generalius 22
continuo est. Nam si quid continuũ est, protinus vt se tangat consequens est. non
tamen contra fit, quod tangens est, protinus sit & continuum. Si enim vltima sint
vnum, vt sint simul oportet. non autem si simul sint, ea protinus sunt vnũ. ¶ Co- 23
rollarium. Vnde fit vt punctum ab vnitate discrepet. Nam puncto se tangere
possunt, vnitate autem non tangunt: & inter puncta semper linea intercipitur: in-
ter vnitates autem aliquid intercipi non necesse est: immo neque inter vnitatem
quidem & duitatem quicqnam intercipitur. Sed hactenus quæ sint simul, quæ
tangentia, quid medium, quid continue mutans, quæ contraria, quæ consequenter,
quæ habita, & quæ continua, satis dictum est.

Tertij capitis scholia. xiij. Simul secundum locum sunt. Hæc diffinitio non est quid rei. nam nulla esse possunt naturæ potentia in eodem loco primo, & immediate, alias esset penetratio dimensionum (vt si eodem dolij concauo simul contineretur vinũ, & tantundem aquæ, vtrũque totum replens dolium) sed duntaxat diffinitio quid nominis. Separatorum vero secundum locum diffinitio, quid rei est. xiiij. Tangentia sunt quorum vltima sunt simul. Vltima sunt simul, inter quæ nullum neque eiusdem rationis neque diuersæ intercipitur mediũ, vt dolium continens, & vinum contentum se tangunt, quia eorum vltima scilicet concauum dolij, & conuexum vini, simul sunt. siquidem inter ipsa neque superficies aliqua neque corpus interstes est. Ipsa autem vltima nõ se tangere dicuntur, sed sunt instrumenta quibus corpora se tangunt. Et aliquorum se tangentium vltima sunt simul, sed nõ sunt vnum, vt corporis locãtis, & corporis locati. Aliquorũ vero vltima simul sũt, & vnum sunt, vt linearũ

a b c

ab & bc se tangentium vltima continuantia, simul sunt & vnum. xv. Mediũ est in quod natura cõtinue mutans. De medio ipsius motus (nã id solum hic diffinitur) exemplũ, vt si planta pedalis fiat sex pedum, prius attingit quantitatẽ quatuor pedum q̃ sex. quare quãtitas quatuor pedum est mediũ in augmẽtatione. Et prius aqua nata est attingere caliditatẽ quatuor graduũ quã decem, & proinde quatuor graduũ caliditas est mediũ in alteratione. Et quod loco mouetur, prius per primã & mediam spatij partem defertur, q̃ extremam contigerit. quare illa super primam & mediam partem delatio, hic mediũ est. Et tale mediũ tribus cõstat, scilicet duobus extremis, termino a quo, & termino ad quẽ, & medio ipso motu inter illos intercepto. xvi. Neq; rei qua fit transitus motus intermittitur. Id est, neq; dispositionis & formę quę per motũ acquiritur aut deperditur fit interruptio. Vt em̃ quicq; dicatur continue mutans, requiritur tẽporis continuatio, & affectionis accidentariæq; dispositionis, vt si ignis in aquam inducat continue caliditatem per totam horam, ignis est continue mutans. nam efficit mutationẽ vnam non intercisam in eodem subiecto, & tempore cõtinuo Sic cum lapis deorsum mouetur sine interruptione tẽporis, & lationis intermissione forma substantialis lapidis est continue mutans. Cum aũt grauissima & prima citharæ chorda sonat, & sine temporis intermedia mora vltima & acutissima etiã sonat, licet ibi nulla sit tẽporis intermissio, tamen quia diuersi sunt specie soni, & diuersa eorum subiecta, nõ est continue mutans, tametsi talis motus interdũ dici soleat continuus, propter non intermissionem temporis. xvij. Cõtraria, secũdũ locũ sunt cõtraria. Hic possunt intelligi diffiniri loca cõtraria, q̃ loca sint quæ secundũ rectitudinẽ plurimũ distent, vt locus sursum simpliciter & deorsum simpliciter, aut potius motus simpliciter secũdũ locũ cõtrarij hic diffiniũtur, atq; lationes. quę quidẽ dicũtur plurimũ secundũ rectitudinem distare, quando fiunt secundum loca maxime rectitudine distãtia, vt a sursum simpliciter in deorsum simpliciter, aut e diuerso, cuiusmodi sunt maxima latio sursum, & maxima latio deorsum. Contrarij autẽ non simpliciter motus secundum locum sunt, qui non maxime secundum rectitudinẽ distant, vt latio a deorsum secundum quid ad sursum aut simpliciter, aut secundum quid. xix. Habita sunt quæ cũ se consequenter habeant. Habita dicuntur attigua siue contigua, id est quæ sibi adinuicẽ proxima, separata tamen sunt, vt dolium, & vinum in eo contentũ, & generatim corpus locans, & locatũ. quare omnia habita sunt se tangentia, non tamen e diuerso. continua enim se tangunt, habita tamen non sunt. omnia etiã habita consequẽter se habẽt, & non e cõuerso, vt vna domus alteri consequẽter se habet, quãdo inter eas aliquid spatij intercipitur, modo nõ interstet domus, & tamẽ non sunt habita, quia non se tangunt. xxiij. Et neq; quidẽ inter vnitatẽ & duitatẽ nequaquã quicquã intercipitur. Auxesis negationũ est, & duæ negationes, scilicet neq; & nequaquã, nõ vnã constituũt affirmationem, sed vehementius negant, vt sensus sit · immo inter vnitatẽ & duitatẽ nihil intercipitur. Et id apud Aristotelem frequens est, duas negationes tantundem vt vnam valere.

¶ Quarti capitis annotat.

¶ Species indiuidua, specialissima. ¶ Species diuidua, subalterna ¶ Ophthalmia, lippitudo. ¶ Habitus, forma. ¶ Continuum, intensionem, dimensionem, & successionem complectitur. ¶ Forma, species.

QVartum caput cõtinet tres motus unius acceptiones, quatuor cõclusiones
24 & tria corollaria. ¶ Tres motus vnius acceptiones. ¶ Vnum motũ multipliciter dicimus, sicut & vnũ. Primo vnus motus genere dicuntur, qui secundũ idem prædicamentum sumuntur: vt omnia augmenta & decrementa, vnus motus genere dicuntur: quia secundum quantitatis prædicamentum sumuntur & omnes adinuicem alterationes, vnus motus genere: quia sunt secundum qualitatem sumptæ. & omnes adinuicem loci mutationes: quia sumuntur secundum vbi. Sed augmentum & alteratio diuersi genere sunt motus? similiter alteratio, & loci mutatio. ¶ Secundo vnus motus specie: & sunt motus qui eiusdem speciei indiuiduæ sunt: vt albefactio et albefactio, nigrefactio et nigrefactio. Omnis enim albefactio omni albefactioni specie eadẽ est: et omnis nigrefactio omi nigrefactioni. sed albefactio et nigrefactio motus sunt specie diuersi. At vero quia specierũ quædã est indiuidua, quę in alias species diuisionẽ non recipit: et altera diuidua, quę in alias species diuisionem admittit: ideo motus secundum illas sumpti, eadem naturam seruant et retinent: vt qui secundum speciem diuiduam sumantur, iidem specie non simpliciter, sed diuidua dicantur. ¶ Sed queret aliquis: An semper motus eiusdẽ mobilis, et qui sunt ab eodem termino in eundẽ terminum, iidem sint specie? ¶ Non oportet. Nam contingeret motum circula-

rem & rectũ, volutationẽ & ambulationẽ, motus esse specie eosdem. nam contingit idem de eodem termino in eundem terminum nunc gyro, nunc recto tramite transferri, & eundem ab aliquo & eodem termino alterũ eundem terminum nunc volutatione, nũc ambulatione cõsequi. Tertio dicitur vnus motus numero, qui & dicitur simpliciter vnus: ad cuius quidẽ vnitatem numero tria requirũtur: mobile numero vnum: vt vnus homo, vna planta, hoc aurum. na vnumero forma secũdũ quam est motus: vt linea vna, color vnus, loci mutatio vna. & vnũ numero tẽpus: quod quidẽ est, cum motus tempus iuge continuumq; est, sic vt nulla ipsius motus intercipiatur quies. Quod si horũ trium aliquod defecerit, motus non simpliciter suam seruat vnitatẽ: vt si Coriscus & Callias simul ophthalmia (quę oculorũ infirmitas est) sanẽtur, sanatio Corisci & Callię nõ est vna simpliciter: qa subiectũ vnũ numero nõ est. Et si Coriscus simul ambulet & albefiat, tametsi mobile numero sit vnum, & tempus numero vnum, nõ tamẽ ambulatio & albefactio vnus numero sunt motus, nisi secũdum accidens. nam albefactionis & ambulatiõis nõ est forma numero vna. Et si Socrates in hoc tẽpore sanetur, post quod desinat, aliquo tẽpore sanari, & iterũ alio tẽpore sanetur: Socratis sanatiões non vnus sunt motus. nam tempus, vnum numero (vt quod intermedia quiete interlaxatũ sit) non est. Vnde dicere primam & secundam eãdem numero esse Socratis sanationem, nihil aliud est q̃ dicere corruptũ idem numero posse reuerti. quod si impossibile est, & eãdem quoq; Socratis primã & secũdam vnam numero esse sanationem, impossibile est. ¶ Dubitãt quomodo subiectũ motus oporteat esse numero vnũ, cum naturalia corpora fluxa sint & labentia oĩa. Et quomodo vna numero sanitas diluculo & vesperi: cum neq; eius subiectum quidem vnum maneat. Sed satis hic dictũ sit, ꝙ si actus & motus vnus, & habitus erit vnus. nõ autẽ cõtra esse oportet habitu existente vno, & motũ esse vnum. Potest enim habitus esse acquisitus mobili interim interpausante & quiescẽte. Et nihil rationi dissentaneũ est habit⁹ eosdẽ mane & vesperi esse, actus autẽ & operationes non esse easdem, nisi quę iunctæ continue defluant. ¶ Amplius dicere quomodo corporũ substãtię eædẽ sint, & nihilominus continue occiduę & defluę, a nostro ꝓposito est alienũ. ¶ Prima conclu- 25
sio. Omnis motus vnus cõtinuus est, & omnis qui cõtinuus est, idẽ vnus est. Nam oĩs motus cõtinuus est, vt qui secabilis & diuisibilis sit. At fieri nequit vt quilibet motus cuilibet motui sit continuus: sicut neq; vt quodlibet corpus cuilibet corpori vniatur: sed ea quorũ extrema sunt vnũ: & hęc eadem sunt natura. Rerum enim quędam extremis carent, vt vnitates, quę ideo vnitę & cõtinuatę esse nõ possunt. Alię vero extrema possident, sed quę specie diuersa sint, et ęquiuoca appellatione extrema dicãtur: vt linea extrema habet, et ambulatio extrema habet, sed appellatione ęquiuoca: et ideo linea et ambulatio vniri continuariq; nõ possunt: vt quorũ extrema vnũ esse nõ possint. Relinquitur igitur omnẽ motũ vnũ esse continuũ, et omnẽ cõtinuũ esse unũ. Nã si subiecta diuersa essent, neq; mot⁹ esset cõtinuus. diuersorum eñ et discretorũ mobiliũ motus continuari impossibile est. Et si forma unum nõ esset, neq; extrema unum essent, ut quę diuersa natura essent, et ęquiuoca appellatiõe dicerẽtur extrema. Quod si etiã nõ adesset tẽporis unitas, neq; iterum cõtinuus esset. Fieri enim nequit ut motus intercepta quiete adinuicem continuentur: immo diuersi sunt motus, et nõ unus. ¶ Secũda. Cum motus neq; specie neq; 26
genere cõueniũt, solum aut cõseqũẽtes, aut habiti esse possunt. Nam cũ ijdẽ specie nõ sint, eiusdẽ naturę non erũt. quare cõtinui non erunt. eorum enim extrema unum facere nõ poterunt. Sed nihil prohibet eos esse consequentes et attiguos: ut si quis ambulando febrire incipiat, febritio ambulationi consequens et attigua est.
¶ Tertia. Verius motus unus appelletur siue genere, specie, aut simpliciter, cũ con- 27
summatus perfectusq; fuerit. ¶ Nam perfectus motus est qui ad finẽ et absolutio-

nem ſuam peruenit,imperfectus vero,qui nō peruenit. At vero vnum,de totis & perfectis iuſtius aſſertur. Igitur & motus cum conſummatus completuſq; fuerit, veriusvnus dicetur. Erit tamen motus vnus:etſi imperfectus ſit,mō ſit continuus.
28 ¶Quarta. Rectius & motus vnus dicetur qui regularis habetur, eo qui habeatur
irregularis. Nam illa irregularitas,vt difformitas quędam,ipſum quodāmodo di=
uidere videtur,& differre videtur vt magis & minus. Et certe in omni motu,aug=
mentatione,diminutione,alteratione,& latione tam circulo quam ſecundū rectū,
contingit regularitas & irregularitas. quę quidē regularitas eſt in ęquis tēporibus
continue eadem mouēdi velocitas. Irregularitas vero,cum eadē non ſit velocitas.
Et hęc irregularitas aliquando ex magnitudinis irregularitate naſcitur. Fieri eñ
nequit vt in magnitudine obliqua & difformi ſeruetur motus ęqualitas. Aliquan=
do vero non ex magnitudine,neq; ex tempore,ſed ex ſola ipſius motus inęquali ve
29 locitate. ¶Primū corollariū. Vnde intelligere promptū eſt velocitatem & tardi=
tatē non eſſe motus ſpecies aut differentias. Nā omnibus motibus,etiam ijs qui di=
30 uerſę ſunt ſpeciei,conueniunt. ¶Secundum. Quapropter neq; grauitate maiore
et minore eorū quę in eundem locum feruntur,neq; leuitate, ſpeciei diſcrimen et
differentiam concludimus. Nam terrę ad terram maior et minor grauitas, et ignis
31 ad ignem maior et minor leuitas,quæ ſpecie non diſcordant. ¶Tertium. Vnde
iterū lucidius euadit,motus ſpecie diuerſos continuos eſſe non poſſe,etſi habiti at=
que attigui eſſe conceſſi ſint. Nam omnis motus continuus regularis eſſe poteſt.
Motus autem ſpecie diſcrepantes,regulares adinuicem eſſe non poſſunt. quomo=
doenim vnius velocitas,alterius velocitati reſpondeat? vt alterationis et ambula=
tionis. Non ſunt igitur vnus motus continuus.

QVArti capi. ſcholia. xxiiij. Nam cōtingeret motum circularem & rectum. Philoſophus reputat ineōueniens, motū circularem & rectū etiam ab eodem termino in eundem terminum factos, eſſe eiuſdem ſpeciei, vt vnum factum per ſpatium circūferentię medię, & alterū factum per diametrum ab vna diametri extremitate ad alteram. Et recte quidem. nam vt motus ſecundum locum dicantur ijdem ſpecie,oportet ſpatia per quę fiunt,eſſe ſpecie eadem, vt aut vtrunq; rectum,aut vtrunq; circulare. Diuerſitas enim ſpatij penes rectum & circulare, faceret motum eſſe diuerſum ſpecie. Adiectum eſt,penes rectum & circulare.nā diuerſitas ſpatiorum ſecundum ſubſtantiam,modo eadem ſint ſecundum rectum & circulare, non facit motum eſſe diuerſum ſpecie,vt ſi moueatur lapis deorſum per ignem,aerem, & aquam, motus eius in igne,in aere,& aqua,ſunt ijdem ſpecie,& adinuicem continui,& vnum totalem ſine interruptione motū conſtituunt,quāuis ignis,aer,& aqua ſunt ſpecie diuerſa ſecundū ſubſtantiam,quia qđlibet eorū eſt ſpatium rectum. Neque obſtat vnitati ſpecificę illorum trium motuum partialium,diuerſitas penes velocitatem & tarditatem,propter raritudinis denſitatiſque ſpatiorum varietatem. Nam velocitas & tarditas non variant ſpeciem motus ſecundum locum,ſicut neque intenſio & remiſſio ſpeciem qualitatis. Vt linea vna,color vnus. Id exemplum de linea vna analogicū eſt, & nō proprium,quia ſecundum lineam nihil contingit moueri, ſed poſitum eſt ad ſignificandum motum ſecundum quantitatem,ſicut color vnus ponitur pro motu ſecūdum qualitatem, & loci mutatio vna pro motu ſecundum locum. proprium autem exemplum eſſet pro quantitate, vt dimēſio vna. Quia ſubiectum,vnum numero non eſt. Ad motum ſimpliciter vnum,nō modo requiritur vnitas numeralis mobilis incompleti,ſcilicet materię, ſed & mobilis completi, vt viuentis quod augetur,aquę quę alteratur,lapidis qui deorſum ruit. nam hęc mobilis completi vnitas ante tranſmutationem,in tranſmutatione & poſt eam completam dicta eſt requiri ad rationem motus. Quod ſi interdum mobile completum ſit numero diuerſum,propter coniunctam motui corruptionem, vt ſi viuens cum mouetur deorſum,inter cadendum emoriatur, & aer cum frigeſit, tranſmutetur in aquam, nihilominus is motus adhuc vnus numero eſt, quia quod non maneat mobile completum,non ratione lationis aut alterationis eſt,ſed corruptionis eodem tempore factę,cum eadem ſecundum ſpeciem fieri poſſit latio aut alteratio manente eodem mobili completo. Itaque quod illic non maneat idem ſubiectum completum,id accidit, ſicut & alterationem cōiungi lationi,aut alterationem lationemve coniungi corruptioni. Dubitant quomodo ſubiectū motus oporteat eſſe numero vnum. Huic dubitationi reſponſio adhibenda eſt, corpora naturalia non manere eadem numero,quo modo entia ſupramundana & cœlum eadem ſunt,ꝙ ſcilicet nihil ſuę ſubſtantię amittant aut acquirant,ſed duntaxat ea identitate, quę in hoc mundo ſenſibili motui & alteritati coniuncta cernitur,ꝙ etſi aliquid ſui deperdunt,conſimiles tamen partes in ſimili ſitu & ordine recuperant. Et eo modo diſpoſitiones ſunt eędem numero, quia ſimiles ijs quę

deperditę sunt partes reparantur. Et hęc idẽtitas sufficit vt mobile vnum numero, & forma numero vna dicatur. potius enim a maiori quod remanet, eædem dicuntur, q̃ a pauxillo quod deperditur, diuersę. Vnde si motus est vnus numero, & habitus, formaque omnino acquisita est vna numero, vt si calefactio est vna numero, & caliditas acquisita est vna numero. Non tamen e diuerso oportet, si tota forma est vna numero, idcirco motum esse vnũ numero. Si enim aqua in quinq; minutis acquirat quinq; caloris gradus, deinde quinq; minutis quiescat a calefactione, quibus exactis, iterum in sequentibus quinque minutis acquirat quinque gradus caloris, qui cum prioribus quinq; manentibus in aqua constituant caliditatem decem graduum, tota forma acquisita est vna numero, & tamen motus nõ est idem numero. Diuersis itaq; temporibus, vt matutino & vespertino, eadem forma manere potest, operationes autem & mutationes non erunt eędẽ numero. xxv. Nam omnis motus continuus est. Continuum (vt & notę admonent) comprehendit sub se primo dimensionem, quę cum acquiritur, eius vltima dicuntur momenta quantitatis. cum vero acquisita est, eius vltima extremaq; dicuntur aut puncta, aut lineę, aut superficies. Necesse est enim cuiusq; continui partes eodem termino cõmuni copulari, & cum motus omnis continuus dicatur, q; in semper diuisibilia sit diuisibilis, oportet in vnoquoq; motu vltima partes motus connectentia assignare. Secunda cõtinuum complectitur intensionem. Sane cum qualitas acquiritur, eius vltima dicuntur momenta qualitatis. est enim momentũ, cuiusq; motus vltimum & impartibile, vt instans temporum. cum vero qualitas acquisita est, & permanet, eadem re ipsa vltima dicuntur notę vel signa qualitatis. Tertio continuum cõtinet successionem, vt lationem, cuius vltima sunt momenta lationis, aut tempus, cuius vltima sunt nunc impartibilia. Sicut autem successio cum facta est non permanet, ita neq; eius vltima. Et si qua alia ab his tribus continua dicuntur, id ratione alicuius istorum accidit, vt substãtia gratia dimensionis continua dicitur, si continuum sit denominatiuum ad substantiam. verum hoc modo continuum hic non sumitur, sed pro eo quod per se, primo, & gratia sui est continuum. Sed appellatione ęquiuoca. Eadem ratione generali, vltima lineę, & vltima ambulationis dicuntur extrema, quia scilicet impartibilia sunt, cõtinui partes aut terminantia aut cõtinuantia. sed ratio specialis diuersa est, suntque illa extrema diuersę inter se speciei, dissimilisq; naturę. idcirco ęquiuoca appellatione extrema dicuntur. sunt em̃ ęquiuoca in physicis, diuersarum naturarum entia. xxvi. Vt siquis ambulando febrire incipiat. Si Socrates in tempore a b ambulet, & sine interruptione consequenter

a b c

in tẽpore b c ęgrotet febrę, ambulationis momentum finiens, & ęgrotationis momentum incipiens, eorum quidem vltima simul sunt, cum inter ea nullũ intercipiatur medium. Et cum ęgrotatio post ambulationem sit, inter ea nullum interiacet eiusdem rationis medium, ergo ęgrotatio & ambulatio, qui sunt motus specie diuersi, consequentes & contigui siue habiti sunt, per diffinitionem. xxviij. Nam illa irregularitas vt difformitas quędam. Motus regularis ꝓpter eandem virtutis motiuę ad mobile proportionem, & ęquam mouendi velocitatem, vniformis, & continua successione fieri videtur, & in ęqualitate consistere. Motus autẽ irregularis ꝓpter velocitatis & tarditatis varietatem diuidi & interrumpi videtur, vt cum quis prius velociter currit, & deinde lentius progreditur, quędam ibi interruptio motus facta esse censetur, aut cum e diuerso primo quis lente ambulat, & deinde celeriter currit. Enimuero motus irregularis consistit in quadã inęqualitate, exuperatione, & defectu, cum aut in ęquali tempore maius absoluat spatium, aut in minori tempore ęquale, aut in ęquali tempore minus spatium, aut in maiori ęquale. Nihilominus tamen motus irregulares continui sunt, vt naturales & violenti motus rerum naturalium, qui sine temporis intermissione atque interlaxatione fiunt.

¶Quinti capitis annotat.

¶Quodam, quodam subiecto.

Vintũ caput cõtinet vnã quinquemembrẽ quęstionẽ, quatuor cõclusiones, tres rõnes ad secundã, & duas ad tertiam.
¶Quęstio. Vtrũ motus q̃ est ex aliquo, cõtrarietẽ motui q̃ 32
est in idẽ: vt q̃ est ex sanitate, ei qui est in sanitatẽ: vt eiusdẽ
gñatio & corruptio. aut q̃ sunt ex cõtrarijs terminis, vt mot⁹
qui est ex sanitate, motui qui est ex ęgritudine. aut q̃ sunt in
cõtrararios terminos: vt motus q̃ est in sanitatẽ, ei qui est in
ęgritudinẽ. aut q̃ est ex cõtrario, ei qui est in contrarium: vt
motus qui est ex sanitate, ei qui est in ęgritudinẽ. aut motus qui est ex cõtrario in cõ
trariũ, ei qui est ex cõtrario in cõtrarium: vt motus qui est ex sanitate in ęgritudi-
nẽ, ei qui est ex ęgritudine in sanitatẽ. Nõ enim sunt alij modi secundũ quos sume
re possis motuũ cõtrarietatẽ. ¶Prima cõclusio. Motus qui est ex cõtrario, ei q̃ est 33
in cõtrarium, nõ est cõtrarius. Nam vnus idemque motus est qui est ex cõtrario,

& qui est in contrarium: vt idē motus est qui est ex sanitate, & qui est in ęgritudi-
34 nem. Nihil autē, sibijpsi contrariū. Motus igitur qui est ex contrario, ei qui est in
contrariū, non est contrarius. ¶ Secunda neq; oportet motus qui sunt ex contra-
rijs, esse cōtrarios. ¶ Primo. Quia contingit motus qui sunt ex cōtrarij, eosdē esse
& similes. Cōtingit enim ex cōtrarijs mutari in extrema pariter & media. Nō igi
tur illos oportet esse cōtrarios. ¶ Secundo. Quia in cōtraria mutari, potior vide-
tur cōtrarietatis causa, q̄ ex contrarijs mutari. nam hic dimittuntur contraria, illic
vero accipiuntur. Non igitur oportebit motus qui sunt ex contrarijs, esse contra-
rios. ¶ Tertio. Vnusquisq; motuū potius dicitur ab eo quo pergit, q̄ ab eovnde ve
nit. Igitur non denominādi erunt motus cōtrarij, quia sunt ex cōtrarijs, immo po
tius quia sunt in cōtraria. Vnde fit vt potius contrarij motus dicantur, qui sunt in
35 contrarios terminos. ¶ Tertia cōclusio. Maxime motus contrarij sunt, qui ex cō
trarijs terminis in contrarios terminos euadunt. ¶ Primo. Quia qui secundū plu-
res sumuntur contrarietates, magis cōtrarij videntur. Quamcūq; enim contrarie-
tatis causam habebunt ij qui secundū pauciores sumuntur, habebunt illi eādem, &
adhuc alteram. Motus autem qui ex cōtrarijs terminis in cōtrarios terminos eua-
dunt, secundū plures sumuntur cōtrarietates. Nam ij motus ex quibusdam termi-
nis sunt in terminos subiecto eodem (per hoc enim mutatio, vt generatio & corru
ptio, a motu differt) & vtriq; vtrisq; sunt contrarij. Sūt igitur motus a cōtrarijs ter-
minis in contrarios terminos, maxime adinuicē cōtrarij. Et licet motus ad cōtra-
rios terminos, & motus a cōtrarijs terminis in cōtrarios terminos: contingat esse
eosdem, contingit etiam interdum nō esse eosdem. possunt enim esse ad cōtrarios
terminos nō ex contrarijs terminis. ¶ Secundo. Inductiue hoc idem licet intueri.
Nam sanationē & ęgrotationē motus maxime putamus contrarios, & motus qui
a deorsum fit sursum, & qui a sursum fit deorsum, & ita in cęteris qui ex cōtrarijs
terminis in cōtrarios recidunt terminos: vt ante & post, dextrū & sinistrū. Est igi-
tur manifestū, eos motus maxime esse contrarios. Quod autē in contrarium est, &
non ex quodam subiecto, vt cum nō ex quodam aliquid mutatur in album, nō pro-
prie motus est (est enim motus, ex quodam in quoddam mutatio) sed potius muta
tio. Et in quibus nō est cōtrarium: mutatio quę est ex ipso, ei quę est in ipsum, quo
dammodo cōtraria est, nam ratione contraria est, vt generatio corruptioni, & acce
ptio remotioni. ¶ Quarta. Contrariorum medium habentium motus qui fiunt
39 ex cōtrario in medium, & ex medio in contrarium: quodammodo sunt contrarij.
¶ Nam medio ad extrema vt cōtrario vtimur. cum enim quid ex nigro mutatur
in fuscum, mutatur vt ex nigro in album. & cum ex fusco in nigrum, vt ex albo in
nigrum. & cum quid ex albo mutatur in fuscum, mutatur vt ex albo in nigrum. cū
vero cōtra ex fusco in album, vt ex nigro in album fit mutatio. Medium enim ad
vtrūq; quodāmodo dicitur extremorum oppositū. Sunt igitur huiusmodi motus
quodammodo contrarij.

QVinti capitis scholia. xxxiiij. Quia contingit motus qui sunt ex contrarijs. Non est inconueniens, motus qui fiunt ex diuersis terminis, esse eiusdem speciei, cum fiunt ad eundem specie terminum ad quem, vt cum ex contrarijs extremis in idem mediū, aut ex diuersis medijs in idem extremum fit transmutatio, quemadmodum si ex albo fiat croceum, & ex nigro itidem croceum, aut si ex croceo fiat album, & ex fusco etiam album, vtraq; albefactio eiusdem est naturæ. nam non a terminis a quibus proficiscuntur, sed ab eis ad quos tendunt, capiunt motus suam denominationem. xxxv. Per hoc enim mutatio, vt generatio & corruptio, quia scilicet generatio & corruptio fiunt subiecto non manente eodē motus aūt subiecto eodē manente. Et licet motus ad cōtrarios terminos. Aliqui motus ad cōtrarios terminos, sunt a contrarijs terminis in contrarios terminos. Nā omnes motus qui sunt a contrarijs terminis in contrarios terminos, sunt in contrarios terminos, vt duo motus quorum vnus est ex albo n nigrum, & alter ex nigro in album, & in contrarios sunt terminos, & ex contrarijs terminis in contrarios terminos. Aliqui tamen motus in contrarios terminos, non sunt a contrarijs termi nis in contrarios terminos, vt quorum termini ex quibus non sunt contrarij, quemadmodū duo

motus quorũ vnus est ex fusco in album, & alter ex fusco in nigrũ. Est enim esse in contrarios terminos, cõmunius, esse vero ex contrarijs terminis in contrarios terminos, specialius. Quod autem in contrarium est, & nõ ex quodã subiecto. Sententia literę est, q̃ cum quicquam mutatur in contrariũ non manente sub vtroq; termino eodem subiecto completo, nõ proprie motus est. nã motus est ex quodã in quoddã, manente eodẽ toto subiecto & ante motus inceptionẽ, & in ipsi⁹ cõtinuatione, & post ipsius desitionẽ, vt cũ ex igne fit aqua, ex calido fit frigidum, & cũ ex aqua fit ignis, ex frigido fit calidũ. In quibus autem vnum eorum quę explicantur, non est alteri contrariũ, vt motus qui est in aliquid, & motus qui est ab eodẽ, quemadmodum motus in albedinẽ, & motus ab albedine, quodammodo contraria mutatio est. nã quãuis re ipsa non sit contraria, cũ nihil sibijpsi sit contrariũ, tamen ratione cõtraria est alicuius acquisitio, & eiusdẽ deperditio, quẽadmodũ formę generatio, eiusdem corruptioni, & eius acquisitio deperditioni. Nẽpe quãuis terminus a quo vnius, & terminus ad quẽ alterius, vt albedo & albedo, cõtrarij non sint, sed ijdem, tamen terminus a quo vnius & alterius, contrariãtur, itidem terminus ad quẽ vnius & alterius, cõtrariantur. Motus eñ qui est ex albedine, est in cõtrarium albedinis, & motus qui est in albedinem, est ex contrario albedinis, quandoquidẽ motus omnis est ex contrario in contrariũ. quare duo motus quorũ vnus est ex albedine, & alter in albedinẽ, sunt ex cõtrarijs terminis in cõtrarios terminos, & proinde contrarij. Verũtamen quia contrarietas terminorũ a quibus proficiscũtur, & ad quos prodeunt, non innotescit huiusmodi explicatione, quia vnius solum exprimitur terminus a quo, & alterius solum terminus ad quem, idem alteri, vt ab albedine, & in albedinem, minus elucescit huiusmodi contrarietas in eo q̃ altero explicandi modo.

¶ Sexti capitis annotat.

¶ Quies, in subiecto motus priuatio. ¶ Naturale dicitur, quod solitam naturę seriem seruat. ¶ Innaturale, quod nõ seruat. Innaturale, violẽtum, preter naturam. ¶ Dies critici, dies ad morbi extensionem aut depulsionẽ natura ordinari, qui latine decretorij siue iudiciarij vocãtur. ¶ Stat, manet, quiescit. ¶ Sisti, ad statum siue quietem cõtendere atq; ꝓficisci. ¶ Status, mansio, quies.

Extum caput continet quinque conclusiones, duas rationes
ad quintam, & quatuor quæstiones cum earum solutioni-
bus. ¶ Prima cõclusio. Quies, motui termini vnde motus, 37
& nõ motui termini quo tendit & proficiscitur, opponitur.
¶ Manifestum est enim motui motum & quietem oppo-
ni: sed motum motui simpliciter, & vt cõtrarium cõtrario:
quietem vero vt priuationem habitui. Sed quod quies mo-
tui termini vnde motus, & nõ motui termini quo pergit, op
ponatur, patet: quia mobile mouetur vt quiescat in termino quo pergit. Nihil au-
tem in suum cõtrarium aut oppositum pergit. Nõ igitur opponitur quies motui
termini quo ꝓficiscitur & pergit. At motuum solum sunt duo termini: terminus
vnde motus, & terminus quo tendit & ꝓficiscitur, & quies alicui motui opponi-
tur. Relinquitur igitur eam esse oppositam motui termini vnde venit motus. non
enim aliorum terminorum motibus opponi posset: vt motui qui est in sanitatem,
nõ opponitur quies in sanitate, sed quies in sanitate opponitur motui in ęgritudi-
nem, & nõ motui alterius termini, vt motui in albedinem. ¶ Secunda conclusio. 38
Nõ modo quies motui opponitur, sed interdum quies quieti opposita est. ¶ Quie
tem motui opponi est manifestum: quietem vero quieti itidem esse oppositam, hinc
liquet. Dictum est motus a cõtrarijs terminis in contrarios terminos, esse contra-
rios: vt qui ex sanitate in ęgritudinẽ est, ei qui est ex ęgritudine in sanitatẽ. igitur &
in illis terminis quietes sunt oppositę. Si eñ in aliquos terminos motus sunt cõtra-
rij, in eisdẽ quietes contrarias nõ esse, inconueniens esse videtur. ¶ Tertia. Earũ 39
mutationũ quę non sunt de quodã in quoddam, mutatio quę est ex termino, ei op-
posita est quę in ipsum euadit terminum. Quomodo id fit, iam dictũ est: vt gene-
ratio corruptioni, & positioni ablatio. ¶ Quarta. Tali in terminũ mutationi itidẽ 40
quodãmodo opposita est immutatio in termino a quo mutationis. ¶ Nã sicut est
in motibus & quietib⁹ oppositis, ita & in mutationibus q̃ motus non sunt, & immu
tationibus eis oppositis esse videt̃. Motibus aũt, quietes termini vnde motus op-

ponuntur,& nō termini quo proficiſcuntur. Ita erit igitur in huiuſmodi mutationibus,& oppoſitis immutationibus,vt mutationi in terminum,oppoſita ſit immutatio in termino a quo mutationis:vt mutationi quę eſt in eſſe, immutatio quę eſt
41 in nō eſſe,oppoſita eſt. ¶Quinta. Talis oppoſita immutatio,quies non eſt. ¶Primo. Quia ſicut ſua mutatio ſe habet vt ſit motus,ita ea vt ſit quies. Manifeſtū eſt autem ſuam mutationem oppoſitam nō eſſe motū.neq; igitur ea immutatio,quies eſt. ¶Secundo. Omnis quies motui opponitur.huiuſmodi autē immutatio, quies eſt.motui igitur opponitur.hoc autem falſum eſt. aut generatio & corruptio ſunt
42 motus.quod nō ſecus falſum eſt.nō igitur huiuſmodi immutatio,quies eſt. ¶Prima quęſtio. Cur ſicut motuū ſecundum locum quidam eſt naturalis,& alter violētus,itidem & quietum,nō ſimiliter eſt in generatione & corruptione,augmētatione & diminutiōe & alteratione? Videtur enim & generatio & corruptio, vtraq; ſecundū naturā eſſe,ſicut iuueneſcere & ſeneſcere ſecundū naturā ſunt. Et augmētatio & diminutio vtraq;.& alterationes oppoſitę ſecundū naturam ſunt, vt ſanatio & ęgrotatio,albatio & denigratio.horum enim alterum altero nō magis ſecundum naturam eſt. ¶Soluit dicens motus penes naturale & violentū ſumptos eſſe contrarios,ſimiliter & quietes. Et ſicut hi in motibus ſecundū locū inueniūtur,vt videre promptū eſt,ita eſt quędam generatio naturalis , quę fato & naturę ſeruata ſerie euenit:& quędam pręter naturam,& violēta. Et quędam corruptio naturalis,& quędam corruptio violenta ipſi oppoſita,& quę pręter fatum & naturę ſeriē eueniat. Et quędam augmentatio naturalis,quę naturę ſeruat ordinem: & quędam violenta:vt tritici pręcox illud immaturumq; & ante tēpus incrementum,cum ſeminibus nōdum humo bene opertis cōpreſſiſq; ſubito adoleſcit,& in longam porrigitur ſegetē. Et quędā alteratio , vt ſanatio,naturalis eſt: vt quę fiat criticis diebus.quędam vero innaturalis,vt quę criticos dies pręueniat,eoſdemve ſequatur.
¶Vnde fit vt generatio generatiōi cōtraria ſit,& corruptio corruptioni,vt corruptio quę ſecundū naturam eſt,& quę dulcis nominatur,ei quę violenta et triſtis dicitur,quodāmodo cōtraria eſt:et augmētatio augmentatiōi:et ita in cęteris. Neq; hic modus inueſtigandi cōtrarietatē,alius eſt ab eo quē ſupra probauimus,vt ignis motus ſurſum naturalis,cōtrarius eſt eiuſdem motui deorſum violento, et contra naturam,qui ſunt motus cōtrariorum terminorum in contrarios terminos. cōtrariantur enī locus ſurſum,et locus deorſum. Itidē et de terra et cæteris dicas . Ignis motui ſurſum,oppoſita eſt violenta quies in imo et deorſum : quæ eſt quies in termino vnde motus,et in termino a quo:et ignis quieti naturali ſurſum,oppoſita eſt quies innaturalis deorſum,quę motuū oppoſitorū et in terminis oppoſitis quietes ſunt. Vnde perſpicuū euaſit,naturalē motum eiuſdē motui violēto eſſe cōtrariū: et quietē violentā,eiuſdem motui naturali. Dico enim eiuſdē. nam nihil ꝓhibet motū vni naturalem,eundem aut ſimilē alteri eſſe violentum: vt motus ſurſum, igni naturalis eſt,terrę violentus:qui contrarij non ſunt:et ita de quiete intelligas.
43 ¶Secunda quæſtio. Vtrū cum quippiam violenter fertur,ad quietē pergat,et hoc ſit ſiſti? Reſpōſio. Nō,quia quod violēter quieſcit,vt terra ſurſum,quietem ſuam ſortitum eſſet.quod ſi ita eſſet,quando igitur ſurſum violenter ferebatur, ſiſtebatur. At quod ſiſtitur,ſemper velocius ferri videtur . Quod autē violenter fertur, tardius. Quod igitur violēter fertur,nequaq̄ ad quietē pergit : nec ratione quietis illius qua poſtea quieſcet,fertur. Preterea ſiſti videtur aut omnino eſſe ſecundū na
44 turā in ſuū ferri locū:aut ſimul accidere. ¶Tertia quæſtio. Cū quies in termino a quo motus venit,oppoſita ſit motui inde ꝓficiſcenti : et quādo mobile mouetur, partem motus parteq; quietis illius habeat,quomodo igitur nō ſimul erūt oppoſita? aut nō eſt quies in termino vnde motus ei vt dictū eſt oppoſita? Reſpōdet, nō ſecundū idē moueri,et ſecundū idē adhuc manere et ſtare. Nā ſi motū actu et prio

rē respicis, vt cū lapis deorsum feratur, quietē illius priorem nō habet. Si uero ad motū attendis qui futurus nondum actu est, sed potentia, mobile stare adhuc apprehendis: sed status ille et quies, et pars ea motus: nō simul sunt. etsi motus pars alia simul cum quiete illa existat. Vnde fit ut motus motui, ut motus sursum motui deorsum, magis euadat oppositus, q̄ quies motui. Nam motus illi neq; secundum totū, neque secundum partes aliquas se in eodem admittunt: id autem admittunt motus et quies. ¶ Quarta questio. An motus ignis sursum, qui est secundum naturā, cōtrarietur motui ignis deorsum, qui est prēter naturam? aut motui terrę deorsum, qui etiam est secūdum naturam, sed non eodem modo? Respondet. Ignis motum sursum, qui est secundum naturam, eiusdem motui deorsum, qui est prēter naturam, proprie contrariari: & ita in quietibus oppositis. ¶ Sed hactenus qui motus vnus, & quę quies vna, qui motus contrarij, quę quies motui, & quies quieti opposita sit: satis dictum videtur.

SExti capitis scholia. xxxvij. Quies motui termini vnde motus. huius cōclusionis intelligētia est, q̄ quies in aliquo termino, opponitur motui qui est ab illo termino in oppositū, & nō motui qui est in eundem terminū, vt quies in loco deorsum, opponit̄ motui qui est a deorsum in sursum, & nō motui qui est a sursum in deorsum. Sic quies in loco sursum, opponit̄ motui qui est a sursum in deorsum, & nō motui qui est a deorsum in sursum. Et vnam huius assertionis rationem philosophus hic adducit, q̄ nihil in suum priuatiue oppositum mouetur. Mobile autē mouetur, vt quiescat in termino ad quē. igitur quies in aliquo termino nō opponitur motui in illū terminum. Alterā rationē assignaturus est deinceps in hoc capite philosophus, q̄ naturale naturali neq; in motibus neq; in quietibus opponitur, aut violentū violento, sed naturale violento, aut violentum naturali. Quies autem in aliquo termino, & motus ad illum terminum, consimiliter se habent penes naturale & violentum. Nam si motus ad aliquē terminum, naturalis est, & quies in eodem termino, naturalis erit, & e diuerso. & si motus ad quēpiam terminū est violentus, & quies in eodē termino violenta erit, & e diuerso. nō igitur oppositionis rationē adinuicem sortiuntur. At vero quies in aliquo termino, & motus ab eodem termino, diuerso se habent modo penes naturale & violentū. nā si quies in aliquo termino naturalis est, & motus ab eodē termino violentus erit, atq; e diuerso. & si quies in aliquo termino violenta, motus eiusdē mobilis ab eodem termino, erit naturalis, igitur oppositionē adinuicem seruant. xxxix. Mutatio quę est ex termino, ei opposita est. huius cōclusionis sensus est, q̄ earum mutationū in quibus non manet idē sub vtroq; mutationis termino subiectū, vt in generatione & corruptione (quę hic mutationes dicuntur) ea quę est ex aliquo termino, est opposita ei quę est in eundē terminū, vt corruptio quę est ab esse alicuius formę substantialis, contrariatur saltem secundū rationem generationi quę est ad esse eiusdem formę. E diuerso generatio quę est a nō esse alicuius formę, cōtrariatur saltē secundum rationē corruptioni quę est ad nō esse eiusdem formę, quemadmodū in superiori capite dictum est motui ex albedine quodammodo cōtrariari motum in albedinē. Ita & positioni ablatio opponitur, id est formę substantialis a materia deperditio per corruptionē, opponitur eiusdem in materia susceptioni per generationem. xl. Quodammodo opposita est immutatio in termino a quo mutationis. Mutatio hoc in loco dicitur motio in qua nō manet idem subiectū in vtroq; termino, vt generatio & corruptio. Et illius priuatiue oppositū est immutatio, quę est mutationis in subiecto nato priuatio, vt cū generatio aut corruptio perfecta est, aut nondum incepta. huius itaq; conclusionis intelligentia est, quod mutationi in aliquem terminū priuatiue opponitur immutatio in termino vnde ipsa mutatio proficiscitur, vt mutationi quę est ad esse, priuatiue opponitur immutatio quę est in nō esse, ex quo quidē termino mutatio quę est ad esse, proficiscitur. Et mutationi quę est ad nō esse, opponitur immutatio quę est in esse. nam ex eo termino mutatio quę est ad non esse, progreditur. Nam sicut quies opponitur motui, sic immutatio mutationi. similis enim est eorum adinuicem ꝓportio, & vtrobique priuatiuę oppositionis habitudo. At quies in aliquo termino, opponitur motui qui est ex illo termino, & non motui qui est ad illū terminum, vt ostendit prima cōclusio. Ergo immutatio in aliquo termino, priuatiue opponitur mutationi quę est ex illo termino, & non mutationi quę est ad illū terminū, quare per cōuertentiam relatiuorū, mutationi in aliquē terminum opponitur immutatio quę est in termino vnde ipsa mutatio ꝓficiscitur. xli. Omnis quies motui opponitur. Sicut motus hoc in loco solū pro ea sumitur mutatione quę fit subiecto eodē manente, vt sępenumero dictum est, ita & quies hoc in loco nō pro cuiuscūque transmutationis priuatiōe sumitur, sed illius dūtaxat qua idē subiectum cōpletum sub vtroq; termino manet. quare priuatio generationis aut corruptionis minime hic quies dici debet. xlij. Et quędā corruptio naturalis, & quędā corruptio violenta. Bifariā corruptio naturalis dici posset. primo quia nata sit cōuenire ei cuius est, quo modo nulli naturalē inuenias. nō enim naturę, conseruationique & saluationi eius cuius est cōuenit, sed ducit ad exitium atque interitū. Secundo, quia solitum naturę ordinem seruat, & hoc pacto aliqua naturalis est, vt qua defecti senio extinguūtur. Sic & corruptio violēta dicitur primo, quia discōuenit rei cuius est, eāque ad obitū disponit. & sic nulla est q̄ nō sit violēta.

Secundo, quia non solitum atq; consuetum naturę ordinem obseruat, vt ea qua repentino interitu, naufragio, incendio, aut ferro quis ante determinatam vitę suæ periodum occumbit. Et ita naturale & violentum in cęteris transmutationum generibus distinguas. Dico enim eiusdem. Nā nihil prohibet. Vt motus naturalis motui violēto aut quieti violentę opponatur, necesse est ipsa eiusdem esse subiecti, & mobilis consimilis speciei. Nam diuersorū subiectorū motus aut quietes adinuicem non opponuntur, etsi vnus naturalis, & alter violentus fuerit, vt motus ignis sursum naturalis, non contrariatur motui terrę sursum violento, neq; quieti terrę sursum violentę, quia non sunt consimilium mobilium. xliij. Stat tamen partim cum fertur. Signetur spatium a e, per quod sursum violente feratur graue f, intelligaturq; huiusmodi spatiū diuisum in quatuor partes, a b, b c, c d, d e, cum mobile f mouetur in parte a b, non omnino quiescit, sed partim, scilicet a latione futura in b c, c d, & d e. Sic quando ipsum f mouetur in b c, non amplius ab illa latione quiescit, habet tamē quietē a latione futura in c d, & d e, cum eam nondū habeat, natum ipsam habere. Et sicut motus ad partem b c violentus est, ita & quies ante eam lationem facta in signo b violenta est, neque idcirco oportet mobile in posterioribus spatij partibus velocius moueri. nam violente quiescens, postea velocius mouetur, cum sequēs quietem motus naturalis fuerit, ob minorem scilicet spatij resistentiam. Cum autem motus post quietem violentus fuerit, tardius mouebitur, ob debiliorem virtutem motiuam. xliiij. Quomodo igitur non simul erunt opposita. Supposita precedente hypothesi, cum mobile f mouetur per a b, habet partem motus, scilicet lationem a b, & partem quietis, scilicet quietem a latione b c, c d, & d e. non tamē idcirco opposita, motus & quies, sunt in eodem, quia mobile f non secunndū idem mouetur & quiescit, mouetur enim secūdum primam partem spatij, & quiescit a motu cęterarum partium eiusdem. Motus autem spatij a b, & quies a motu spatij b c, non opponuntur, cum non sumantur secundum eandē spatij particulam, & se simul admittant in eodem. Sed motus spatij a b, & quies a motu eiusdem spatij, adinuicem opponuntur, neque vnq̄ se simul admittere queunt.

¶ Paraphrasis in quintum Physicorum, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS. in sextum Physicorum, annotatiunculę.

¶ Coalitum, concretum, constitutum, compositum. ¶ Secundum, super. ¶ Momētum, mutatum esse, in motu impartibile, vt punctus in linea, & instans in tpe.

Extus Physicorum continet decem capita. Primum caput continet vnam conclusionem, & tres rationes ad eā, & vnū corollarium ad primam rationem. ¶ Conclusio. Nullum continuum ex impartibilibus est compositum. ¶ Primo, Quia si aliquod continuū, vt linea, esset ex impartibilibus, vt punctis, compositum: aut illa insecabilia puncta essent adinuicē continua, attigua, aut consequentia. alius enim modus vt continuum & lineam constituant, effingi non potest. Adinuicem autem continua non erunt. nam continua sunt, quorum vltima sunt vnū. Impartibiliū autem nō est vltimum, cum omne vltimū diuisum distinctūque sit ab eo cuius est vltimū. Neque per idē erunt se tangentia. Nā se tangentia sunt quorū vltima sunt simul. ipsorū autem nō sunt vltima. Sed esto dicas quia se tangant. tāgit igitur aut pars partem, aut pars totū, aut totum totum. Non pars partem, aut pars totum. nā insectile partem haberet, & partibile esset. Confitearis igitur oportet totum tangere totum, atq; totū simul cum toto esse, quod esse nequit. Nam omne continuum partes extra se habet, vt hanc hoc situ, illam vero illo. qd manifeste cernitur in linea. puncta autem se tangentia, extra se non essent sitū vllum habentia, neq; magnitudinem vllam attollerent. Neq; consequēter erunt. nā consequenter esse ea diffinita sunt, inter quę, cum vnum sit post alterum, nullum eiusdem generis intercedit medium. At vero inter quęlibet duo puncta interiacet longitudo & linea. & inter quęlibet duo nūc, tempus. & in qualibet linea assignanda sunt puncta. Inter quęcunque igitur assignaueris puncta, interiacent in conti

nuo puncta. vnde fit vt illa adinuicem non sint consequentia. Et sic ex diffinitionibus continui, attigui, & consequentis (si recte & bene intellectae & posite sint) effectum est nullum continuum esse ex impartibilibus compositum. Quod enim linea dictum est, de reliquis continuis intelligas: vt superficiem non esse ex lineis, neque corpus ex superficiebus, neq; tẽpus ex impartibilibus instantibus & momentis. ¶ Corollarium. Vnde palam fit, vt omne continuum in semper diuisibilia diuisibile euadat. Nam si in impartibilia resoluatur, cum vnũquodq; in ea ex quibus est resoluatur, erat ex impartibilibus cõpositũ. qđ mõ ostensum est esse nõ posse. Ex hoc itaq; sic nectimus argumentum. Omne continuũ, partibile est, aut impartibile. Non impartibile: quia ex diffinitione continuum esse non posset. erit igitur partibile. & tunc aut tale partibile in partibilia secatur, aut in impartibilia. Nõ autem, vt dictum est, in impartibilia. nam ex impartibilibus coalitũ & compositum esset. secatur igitur semper in partibilia. omne igitur continuũ diuisibile euadit in semper diuisibilia. ¶ Secundo. Si continuũ, vt magnitudo, esset ex impartibilibus compositum, & motus qui supra eam fieret, esset ex impartibilibus cõpositus. Nã (vt alias est dictum) vt magnitudo diuiditur, pariter & motus, & tẽpus, & vt magnitudo continua, ita ea cõtinua esse videntur. Si igitur magnitudo in impertia diuidatur, ita consentaneum est & motum & tempus in impertia diuidi. Quod adhuc vt liquido magis constet, sit a b c magnitudo ex tribus impartibilibus a b c cõposita, & motus d e f super eam factus, g vero ipsum mobile. dico motum d e f ex tribus impartibilibus d e f esse compositum. Nam si d partẽ motus factam in a contendis esse diuisibilẽ, & a oportebit esse diuisibile, & partes habere, quibus partibus partes motus d respondeant, & ita de e in b, & f in c. quod statim posito aduersatur. positum est enim a impartibile, & b, & c. Si igitur magnitudo esset ex impartibilibus composita, & motus super eam factus esset ex impartibilibus cõpositus. hoc autẽ impossibile: quia rem moueri motu non pręsente impossibile est itidem & motu pręsente secundũ aliquam partẽ moueri necesse est. & quis est motus: sic, taliterq; ipsum mobile mouetur. Si igitur d motus super impartibile a, fuerit impartibilis, & ipsum g mobile super a indiuisibiliter & impartibiliter mouetur. quod esse non potest, quia rem quę aliquo mouetur, simul moueri, & motam esse quo mouetur, impossibile est: vt impossibile est Thebas simul proficisci, & ꝑfectũ esse Thebas. hoc autẽ accideret mobili g super a motu d pręsente & simul moueri in a, & motũ esse. alioqui si dicis prius g moueri in a, quam permotũ esse, a facis diuiduum & partibile. At vero si cum Epicuro contendis g moueri super magnitudinem a b c, non tamen super a, neq; b, neq; c, sed secundum a motum esse & b & c: erit igitur d & f ex momentis & non ex motibus compositus: & aliquid alterum pertransiuit, quod nunquã erat pertransiens: & aliquid est pertransitum, quod nunquam pertransibatur: & multa pręterita vera, quorũ nulla fuerunt pręsentia. Nã secundũ a, aliquando non est verum ꝙ pertransitur, neq; secundũ b, neq; secũdũ c, est enim pertrãsitum. Et si dicant omne aut moueri aut quiescere oportere: cũ g mobile in a b & c non moueatur, in a b & c quiescet. quare aliquid continue mouetur & quiescit: & d e f quietes. Quod si dicant impartibilia d e f esse motus, cõtinget pręsente motu nihil moueri, sed quiescere. Porro si effugium quęrentes dixerint d e f neque quietes, neque motus: iterum sequetur motũ esse ex non motibus: & cum motus et tempus consimiliter diuidantur, tempus esse ex nunc impartibilibus. Hęc ꝑfecto incommoda sequuntur eos qui continuum ex impartibilibus cum Epicuro defendere volunt esse compositũ. ¶ Tertio. Quia si continuum ex impartibilibus esset conflatum, et tempus ex impartibilibus conflari oporteret. Nam si g super a ferri putas in partibili tempore, in minori tempore ex diffinitione ęque velocis percurret minus. Est enim ęque velox, quod in ęquali tempore ęquale per-

g d a
e b
f c

transit ſpatium: & uelocius, quod in minori tempore pertranſit æquale: & tardius, quod in æquali pertranſit minus. aut continget idem ſeipſo eſſe uelocius. Quod ſi in minori tempore pertranſit minus, erit a partibile. in impartibili enim non maius aut minus aſſignari poteſt. Non igitur mouebitur in a impartibili tempore, ſed in nunc, & impartibili quodam. quo dato, ablata eſt motuum uelocitas atque tarditas, quæ per ſe manifeſtiſſime conſtant. Nam in atomo & impartibili nihil uelocius aut tardius moueri uel effingi poteſt, Non eſt igitur continuum ex impartibilibus compoſitum,

PRimi capitis ſexti Phyſicorum ſcholia. i. Ex impartibilibus eſt compoſitum. Duplicia ſunt impartibilia. quædam ſimpliciter, quæ omnis prorſus diuiſionis ſunt expertia, vt puncta in linea, momenta in motu, & inſtãtia in tempore. Alia vero ſunt impartibilia non quidem ſimpliciter, ſed ſecundum quid, quæ ſecundum vnũ magnitudinis interuallum diuidua ſunt, & ſecundum aliud indiuidua, quemadmodũ linea & ſuperficies. Eſt enim linea diuiſibilis ſecundum longitudinem, & impartibilis ſecundum latitudinem & profunditatem. Et ſuperficies ſecundum longitudinem & latitudinem diuidua, ſecundum profunditatem autem indiuiſibilis. Et ea quæ primi generis ſunt, ſolum ſunt termini, & non terminantur ab alijs, quæ ſecundi, quatenus diuiſibilia ſunt, terminãtur, vt linea punctis, & ſuperficies lineis. quatenus autem indiuiſibilia, termini ſunt, & ſiniunt continuantque poſteriores magnitudines, vt linea ſuperficiem, & ſuperficies corpora. Præſens autem concluſio non ſolũ intelligitur de impartibilibus ſimpliciter, ſed & de impartibilibus ſecundum quid, verumque eſt, nullum continuum componi ex ſuis terminis. qui quidem termini indiuiſibiles ſunt ſecundũ id, ſecundum quod ea quorum ſunt termini, diuiſionem recipiunt, vt nulla linea cõponitur ex punctis, nulla itidem ſuperſicies per hanc concluſionem componitur ex lineis, & nullum corpus ex ſuperficiebus. Neque ex eo quod numerus ex indiuiduis vnitatibus cõſtat, conſicitur & continuũ ex indiuiduis conflari poſſe. nam in numeris datur minimum, & ipſos diſſecãdo tandem peruenitur ad vnitatem, in qua eſt diuiſionis ſtatus. In continuo autem minimum aſſignari non poteſt, cum quæcunque detur continui particula, ipſa vlterius ſit in minores partes diuiſibilis. Neque itidẽ ex motu corporis ſphærici ſuper planum, efficere poſſunt lineam ex punctis abire compoſitam. Nam quanuis ſphæricum nõ poſſit tangere planum niſi ſecundum ipſius plani punctum, ſtando a motu, tamen cum ſit motus, ſphæricum tanget planum inadæquate ſecundum plani lineam, & in toto quidẽ tempore motus ſphæricum percurret lineam plani, in nunc autem & temporis impartibili continget planum ſecundum punctum, & mutatum erit. quare nõ oportet totum quod tractu vel rotatiõe ſphærici conſicitur ſpatium, ex punctis eſſe compoſitum, aut punctum pũcto immediatum venire. Effectum eſt nullum continuum ex impartibilibus. Multi recentiorum hãc Ariſtotelis concluſionem veram quidem eſſe admittunt, ſed ob hanc (vt dicunt) potiſſimum rationem, quia nulla ſunt impartibilia. Interimunt enim puncta, negantque ea eſſe lineæ terminos, deſtruunt lineas ſecundum latitudinem impartibiles, & ſuperſicies indiuiſibiles ſecũdum profunditatem. Et id cuiquam mirum videri non debet, quod magnitudinum terminos negent, quia & ipſas negant magnitudines, dicũtque eas a ſubſtantia re ipſa nõ diſcrepare. Verum hi verbo quidem cũ Ariſtotele hoc in loco ſentiunt, ſententia autem & intelligentia longe ab eo diſſident. Nam ipſi dicunt continuum ex impartibilibus non eſſe compoſitum, ob id ipſum quod nulla ſint impartibilia. Ariſtoteles aũt cenſet impartibilia quidem in continuo eſſe conſtituenda, tanquam continuorũ vltima, limites, extrema, atque terminos, ex ipſis tamen continuũ non coaleſcere, ſed ſolum ex partibus diuiſibilibus. Et negatis impartibilibus, nõ modo ferme tota philoſophiæ Ariſtotelicæ ſententia manca redditur & cæca, verum etiam & diſciplinæ mathematicę potiſſimum quę circa magnitudines verſantur, vt geometria, perſpectiua, & aſtronomia, pereunt omnes. Quomodo enĩ lineam in duo media ſecabunt per punctum medium ab extremis æquidiſtans, cum nullam lineæ partem aſſignare poterunt vndique ab extremis æquo interuallo diremptã? Quo pacto itidem in circulo conſtituent centrum, vt docet inuenire geometria, ſi centrũ circuli ponant oportere eſſe diuiſibile? nam ſi diuiduum eſt, haudquaquã a quauis circũferentię parte æquidiſtabit, neque lineæ ab eadem illius diuiſibilis centri parte ad oppoſitas circũferentię partes ductę æquales erunt. Prętere a quo ingenio a puncto ad punctum lineam rectam ducent, vt petunt geometrę? aut quomodo cõtinua recte diffinierint, quorum vltima ſunt vnum, cum nullum diuiſibile ſimpliciter vltimum eſſe poſſit? Quod ſi dicant puncta quidem in mathematicis poni non ſecundũ veritatẽ, ſed eorũ (vt verbis ipſorum vtar) imaginationẽ atque effictionẽ, continuo reſpõdendũ eſt quod ſi illi imaginationi res ipſa diſcrepet, & mathematici imaginẽtur ea eſſe quę neque ſecũdũ rem ſunt, neque eſſe poſſunt, falſa eſt illa conſictio, & nullum in re habet reſponſum. quare tota mathematica falſo & inualido niteretur fundamento. Quod ſi cõfiteantur puncta eſſe ſecundum mathematicorũ poſitionem, & diſciplinæ ipſæ inter ſe diſſonantiam non habeant, ſed omne verũ vero conſonet, & in philoſophia naturali pũcta eſſe ponẽda fateãtur oportet, quę nullus ſane negauerit, qui Ariſtotelis ſenſa & ſententias in naturali philoſophia capeſſere, & recte intelligere cõtendit. ij. Si igitur

Cõtinuũ ex indiuiduis cõponi nõ poſſe.

In continuo ponẽda eſſe impartibilia

magnitudo in impertia diuidatur. In impertia, in impartibilia. Impertia eñ dicũtur, quæ partes nõ habẽt in quas dirimi diuidiq; possint, vt pũcta. Et quis est motus, sic, taliterq; ipsũ mobile mouetur. id est, qualis est motus, taliter ipsum mobile mouetur, vt si motus est velox, mobile mouetur velociter. si tardus, tarde. si partibilis, partibiliter. si ĩpartibilis, impartibiliter, sicut qualis est albedo, taliter subiectũ est albũ, vt si intẽsa, intense. & si remissa, remisse. Quia rẽ quę aliquo mouetur, simul moueri, & motam esse. Id de motu physico atq; tẽporaneo (quo de Aristoteles semper loquitur) intelligendũ est, secũdum quẽ repugnat quicq; moueri, & permotũ esse, quinimmo implicat contradictionẽ. nam si permotum est, totus motus absolutus est. si autẽ adhuc mouetur, restat aliquid motus peragendũ, quare idẽ motus esset perfectus, & non perfectus. De motu autẽ instantaneo atq; momẽtaneo (modo eum liceat motũ vocare) id nõ est intelligendũ, quia cũ quicq; subitarie mouetur, simul permotum est, vt cũ pũctũ peroritur, totũ perortũ est, alioqui partes haberet in quas diuideretur. Et si dicant oẽ aut moueri aut quiescere oportere, id non tanq; verũ sit sumitur, sed tanquã datũ ab aduersariis pro responsione. nam mobile instanti cõtinuante partes temporis motus non mouetur, neq; quiescit, quia nõ est natũ in instãti moueri. Iterũ sequitur motum esse ex non motibus. Id inconueniens est. nam sicut quęlibet pars lineæ est linea, & quęlibet pars temporis tẽpus, ita quælibet pars motus est motus. Quod si quis capiat partem motus priorem, quæ iam tota est acquisita, quemadmodum in continua calefactione aquæ, cum iam sex gradus caliditatis acquisiti sunt, si quis accipiat caliditatem quatuor primorum graduum totam acquisitam, concedendum est & eam esse motũ, non quidem quia partim acquisita est, & partim non, sed quia pauloante erat partim acquisita, & partim nõ, & quia continuatur alteri cuius continue aliquid acquiritur, scilicet caliditati sex graduum, cuius duo gradus acquisiti sunt, & quatuor partes æquales secundum intensionem superant acquirendæ.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Signum, punctum, instans in tempore, momentum in motu. ¶ Infinitum secũdum magnitudinem, infinitum secundo. ¶ Infinitum secundum diuisionem, infinitum quinto. ¶ Hemiolium est cum maius continet minus, & insuper minoris dimidium. ¶ Hemiolium, sesquialterum.

Secundum caput continet sex conclusiones, instantiã zenonis post quar
tam, & vnum corollarium post sextam. ¶ Prima cõclusio. Mobile ve-
locius in æquali tempore maius pertransit spatium. ¶ Iam liquet ma- 3
gnitudinem semper in magnitudines esse secabilem: pariter & est osten
sum, nullum continuum ex impartibilibus esse compactum. omnis autem magni-
tudo continua est. vnde fit iterum vt ex impartibilibus & atomis compacta con-
iunctaq; non euadat. Sit igitur a mobile velocius, b tardius, c d spatium & magni-
tudo. e f tempus percursus a per spatium c d. Argumentatur sic. a mobile velocius
pertransit spatiũ c d totum in tempore e f, & b mobile tardius nõ pertrãsit idem in
eodem tempore e f: alioqui esset æque velox. neq; maius. nã esset velocius. Deficit
igitur in eodẽ tẽpore in magnitudine c d citra d, vt in signo g. pertrãsit igitur velo
cius in æquali tẽpore maius. Secunda conclusio. Mobile velocius in minori tẽpo-
re pertransit maius. ¶ Diuido magnitudinẽ c d inter g d in signo h. Et arguo. a ve 4
locius mobile pertransit magnitudinem c d in tempore e f. pertransit igitur c h mi-
norem magnitudinẽ in minori tempore, tẽpore e f. In æquali enim non pertrãsit,
nã esset seipso tardius. Neq; in maiore: quia seipso esset velocius. Sit igitur tẽpus
illud minus, e i. Tunc sic, a mobile velocius in minori tẽpore e i pertrãsit magni-
tudinem c h. Et b tardius mobile in toto tempore e f solũ pertrãsit magnitudinem
c g. pertrãsit igitur mobile velocius in minori tempore, vt e i, spatium maius. Est
enim c h spatium maius spatio c g. nam c h totũ, c g autem eius pars. ¶ Tertia mo 5
bile velocius in minori tẽpore spatiũ percurrit æquale. ¶ Tametsi hãc velocioris
diffinitionem posuerimus, ex dictis tamen manifesta iterũ abire potest. Nã a mo
bile uelocius in minori tẽpore e i percurrit c h spatiũ maius, ut modo ostensum est.
Adhuc in minori igitur, ut tempore e k, percurrit c g spatium minus. quod quidem
c g spatium minus percurrit b mobile tardius in toto tempore e f, per hypothesim
prius factã. Percurrit igitur mobile uelocius in minori tempore æquale. Item ne-

cesse est mobile velocius aut in æquali tēpore, aut minori, aut pluri æquā magnitudinem cū tardiore decurrere. Non in equali. nam tunc illa æque velocia essent, ex æque velociū diffinitione: quod hypothesi aduersatur positæ. Neq; in pluri tēpore. nā quod in maiori tempore æquale cum altero absoluit spatiū, id quidē tardius est. Relinquitur igitur in minori tēpore mobile velocius æquale cū tardiori per=
6 currere spatium. quod est propositū. ¶ Quarta. Vt magnitudo continua est, ita tēpus continuū. & vt magnitudo semper diuisibilis, ita quoq; tempus semper diuisibile. & vt mobile tardius semper magnitudinē secat, ita velocius, tempus. ¶ Nam magnitudinem comitatur motus: motum aūt tempus. Et sicut in omni magnitudine contingit moueri, & in omni tēpore. Et quicquid contingit moueri, cōtingit & velocius & tardius moueri intelligere: & in oīn tēpore intelligere velocius & tardius. Sit igitur, vt prius, a mobile velocius, b tardius. c d magnitudo. e f tempus. & percurrat a mobile velocius magnitudinē c d in toto tempore e f. Quia velocius æquali tempore percurrit maius, b mobile tardius eo in eodem tempore percurrit minus, & magnitudinis partem, vt c g. & mobile tardius in eodem tempore percurrit minus, vt c h. et adhuc tardius, minus, vt magnitudinē c i: quā diuido signo i. Et si intelligis tardius, iterū minus percurret, vt magnitudinē c k: quā signo k diuisam intelligimus. Et ita si semper tardius intelligere pergis, semper magnitudinem c d diuides, et diuisibilē ex mobili tardiore intelliges. Item qa a mobile velocius in tēpore e f percurrit c d: velocius eo in minori tēpore, vt e l, quod signo l diuido, eādē percurret magnitudinē: & adhuc velocius, in minori tēpore, vt e m, eandem. Et ita semper quo velocius fuerit, in minori tēpore eādem magnitudinē trāsibit, atq; minus tempus secabis: vt magnitudinem ꝑ tardius mobile secabas. Perspicuū est igitur, vt magnitudo cōtinua est, ita tempus esse cōtinuū: & vt magnitudo semꝑ diuisibilis, & tēpus: & vt mobile tardius semper magnitudinem secat, ita temp⁹ mobile veloci⁹. & has sectiōes quasi e diuerso sibi respōdere, & itelligi oportere. Enimuero vt mobile tardius in æquali tēpore minorem percurrit magnitudinem, ita & veloci⁹ in minori tempore magnitudinē ꝑcurrit equalem. Est & alius mod⁹, quo cōsimiliter diuidātur magnitudo et tempus, vno eodemq; mobili: vt cū mobile a magnitudinem c d in toto tempore e f totā absoluat: idem mobile a in minori tempore, ut e l, minorem magnitudinem vt c g absoluet, et in minori tpe, ut e k, adhuc magnitudinem, ut c h, minorem. et hoc pacto semꝑ cōsimiliter utrūq; diuidendo partiendoq; (ut uoles) ꝑcedes. Est igitur iā satis manifestū, ut magnitudo semper diuidua est, et temp⁹: et si temp⁹ diuiduū, itidē et magnitudinē diuiduā esse oportere. ¶ Instātia zenonis. Sed insurgit zeno, uolens magnitudinem nō in semꝑ partibilia esse partibilem ostendere. Si magnitudo (inquit) in semꝑ diuisibilia partibilis abeat, et si q̄cq̄ super eā moueri ponat̄, ipsum infinita trāsire oportebit, et infinita seorsum tāgere (essent em̄ in ea nō modo infinite, sed infinities ptes īfinite) et hoc in tempore finito. hoc aūt impossibile est. nō est igit̄ in semper diuisibilia secabilis magnitudo. ¶ Respōsio. Magnitudinem esse infinitā, similiter et tempus, bifariam dicitur. Primo secūdum magnitudinem, ut si nullū finem extremaq; habeant: quomodo neq; magnitudo neq; tempus infinitū est ullum. Secundo modo secundū diuisionem: quomodo et magnitudinem et tempus infinitū esse dicimus. Et alia infinita transiri posunt, et infinita seorsum tangi. infinita autem secundū magnitudinem neq; transiri, neq; tangi omnia. Infinita em̄ secundū diuisionem, actu finita sunt, extrema et finem habentia. Et cū contendit illa infinita transiri, et tāgi oīa in tempore finito: dicimus utrūque magnitudine finitū, et utrūque diuisione infinitū: et quo pacto unū finitum, et alterū finitū: et quo modo unū infinitū, et alterū. Et ideo in magnitudinis extremis finite, infinita diuisione et potentia transeuntur, et tanguntur in tempore extremis finito. quod identidem est in tem=

poribus diuisione & potestate infinitis, illa hoc pacto infinita pertrãsiri. Si igitur
cõtendisset zeno de infinito magnitudine, sua ratio robur & põdus (modo falsum
nõ assumeret) habere videret, qđ paucis ostendemus. ¶ Quinta conclusio. Ma- 7
gnitudo hoc pacto infinita, tẽpore finito percurri non potest. Sit a magnitudo in-
finita: que tẽpore finito c d (si fieri potest) percurratur. sumo magnitudinis infini
tę partẽ finitã quãcũq;, vt a b: quę in tẽpore & minore c d percurritur. sit igitur tẽ
pus c e. Manifestũ est c e temporis finiti partẽ, toties, & finito quidem numero, re
plicari posse, aut ęqualem, vt totum tempus c d metiatur. totidẽ igitur infiniti ęqua
les partes a b, in tempore c d finito transibuntur. quę cum sint & numero & magni
tudine finitę, totum pertransitum est finitum. Et si transitur totum, a & totum a
erit finitum: cuius positum est oppositum. Nec refert si eam magnitudinem nõ re
gulariter percurri posueris. nã velocitatis tantulę partis cuiuscũq; ad acceptã par-
tem erit aliqua ꝓportio, & tẽporis ad tẽpus, quare & spatij ad spatium. Et semper
cum partes acceptę adinuicem habebunt ꝓportionem, singulę finitę erunt, & nu-
mero etiam finitę. quare & totum pertransitũ abibit finitum. ¶ Sexta conclusio.
Itidem neq; tẽpore infinito percurritur magnitudo finita. ¶ Cõsimili vt prace- 8
dens pateat argumento. Sit magnitudo finita a b, tempus infinitum c. a tempore
infinito seco partẽ finitam c d, in qua percurritur pars aliqua magnitudinis finitę a
b, quę sit a e. Manifestum est a e partem magnitudinis finitę toties, & numero qui-
dem finito replicari posse, vt magnitudinẽ a b finitã metiatur, aut ęquando, aut su
perando, nihil refert. quare in tot tẽporis c ęquis partibus parti finitę c d, tota trãsibi
tur pertransita magnitudo: quę cum sint numero & magnitudine finitę, & totum
tempus transitus erit finitũ. quare si transitur in toto c, & totum c erit finitũ, cuius
cõcederetur oppositũ. Et de motu aut difformi aut irregulari idẽ valuerit argumẽ-
tum. ¶ Corollariũ. Vnde iterũ altera ratione ostẽdere nobis promptum est, ma-
gnitudinẽ ex atomis & impartibilibus cõstitui nõ posse. hoc enim superioribus sa 9
tis dilucet rationibus. attamen hac adhuc ostẽdere possumus ratiõe. In omni tempo
re velocius & tardius res moueri cõtingit. & velocius in ęquali tempore plus confi-
cere spatij ostensum est: vt duplum, aut hemiolium. Sit igitur magnitndo a b c (si
possibile est) ex tribus atomis cõflata: supra quam moueantur duo mobilia, d velo
cius secundum hemiolium, & e tardius: vt cum mobile d velocius transit tria im-
pertia, a, b, c, in tribus temporis impertibus f. g. h, (magnitudini enim diuisione
respõdet & tempus) e duo impertia transeat: consequens est vt e mobile tardius, c
residuam eius quam transiuit magnitudinis dimidietatem in temporis quo transi-
uit a b magnitudinem, parte media conficiat. quod enim in aliquo tempore transit
totum, in temporis dimidio transit dimidium. hoc autem esse nõ potest, nisi tem-
poris patiatur atomus. Nam esse nõ potest in vno atomo, neq; in duobus atomis.
atomum autem partiri impossibile est. Non est igitur magnitudo aut continuum
vllum ex atomis & impartibilibus constitutum.

SEcundi capitis scholia. iij. Alioqui esset ęque velox. Si b mobile tardius pertrãsi-
ret totũ spatiũ c d in tẽpore e f, in quo a mobile velocius positũ est idẽ spatiũ percur
rere, b esset æque velox ipsi a. nã in æquali tẽpore pertransiret ęquale spatiũ. Si vero
mobile b (quod positum est tardius) in tempore e f pertransiret maius spatiũ q̃ c d,
quod positũ est pertransiri ab a in eodẽ tempore, b mobile esset velocius q̃ a, quia in
æquali tẽpore maius pertransiret spatiũ. hoc autẽ (sicut & b esse æque velox) repugnat hypothesi
positæ. iiij. In æquali enim non pertransibit. Si a velocius mobile pertransiret c h partem spatij
in æquali tempore ipsi e f, in quo totum transit spatium, esset seipso tardius, nam in æquali tẽpo-
re e f minus pertransiret spatium, & vt transiens c h partẽ spatij in e f, esset tardius quã vt percur
rens c d totam magnitudinem eodem tẽpore. Si vero idem mobile a ponatur absoluere partẽ spa
tij c h in maiori tẽpore q̃ e f, esset seipso velocius, quia in minori tẽpore maius absolueret spatiũ.
Vt enim pertransiens c d in tẽpore e f, esset velocius q̃ vt pertransiens c h partem spatij in maio-
ri tempore quam e f, quandoquidem in minori tẽpore maius absolueret spatiũ. v. Relinquitur
igitur mobile velocius, Cõsimiles his tribus cõclusiõibus de motu velociori, tres fieri possent de

mobili tardiori conclusiones. Prima, ꝙ mobile tardius in ęquali tempore spatium percurrat minus. Secunda, ꝙ mobile tardius in maiori tēpore minus pertransit spatium. Tertia, ꝙ mobile tardius in maiori tempore spatium absoluit æquale. Quæ iisdem exemplis atq; prologuijs probandæ sunt, vt tres prædictæ. vi. Et vt mobile tardius semper magnitudinem secat. Dicitur mobile tardius semper secare magnitudinem, quia seruato eodem tempore omniū motuum, si aliquod mobile pertransit aliquod spatium, tardius mobile in eodem tempore minus peraget spatium, & tertium mobile tardius secundo, adhuc minus abibit spatij, & ita deinceps quanto tardius dabitur mobile, tanto eodem tempore minus spatij pertransibit, atq; hoc pacto per tardiorum mobilium assignationem deuidetur spatium in diuersas partes. Sic mobile velocius dicitur diuidere tempus, quia retento semper eodem spatio, si quod mobile illud percurrit in aliquo tempore, velocius illo idem spatium absoluet in minori tempore, & tertium velocius secundo idem percurret spatium in minori tempore ꝙ secundum. Et ita deinceps per velociorum mobiliū dationē diuiditur tempus, semper ad principium accedendo, in varias partes. Est & alius modus quo cōsimiliter. In primo modo, seruato eodem tempore diuiditur spatium per mobile tardius. In secūdo, seruato eodem spatio diuiditur tempus per mobile velocius. In hoc autem modo, seruato eodem atq; eiusdem virtutis mobili, consimiliter diuiduntur spatium & tempus, vt graue l in toto tempore a e in quatuor partes æquas diuiso, pertranseat spatium f k, distributum itidem in totidem partes æquales. idem mobile in tempore a d pertransibit spatium f i, & in a c medietate dati temporis pertransibit f h medietatem dati spatij. & hoc pacto deinceps diuidendo. Ipsum infinita transire oportebit. Hæc Zenonis instantia ab Aristotele in litera diluitur, concedēdo mobile cum per aliquod spatium transit, percurrere infinita potentia & diuisione tempore finito, quę tamen diuisione infinita, actu finita sunt, & principium atq; finem habent, tamen mobile non pertransit spatia actu infinita, & quæ suæ magnitudinis careant extremis. Illud autē principiū quod loco assumptionis ab eo desumitur, impossibile esse tempore finito infinita pertransire, intelligēdum est de infinitis actu, & secūdo infiniti modo. Idcirco Zeno aut multiplicitatem aut amphiboliam incidit. Et complusculi Zenonis modo argumētātes petunt motum fieri per partes proportionales spatij, & in prima parte proportionali horæ pertransiri primam partē spatij proportionalem, & in secunda secundam, & ita deinceps, qui non recte itidem sumunt spatij in tempore trāsitum neq; abitionem. Aristoteles enim per partes determinatæ quantitatis spatij & tēporis lationem fieri, & secundum eas ipsam sumi contendit. Illi autē contra Aristotelis morem, in infinitudinem, confusionem, & tenebras partium proportionaliū se inuoluunt atq; demergūt, vnde facilis non patet exitus. vij. Manifestum est c e tēporis finiti partē. Proloquium enim est, quālibet finiti partem aliquoties sumptam suū totum mensurare. Pars autem suum totum mensurat, quæ aliquoties sumpta suū totū aut æquat, aut superat, vt binarius quinquies sumptus ęquat denariū, & ternarius quater sumptus ipsum superat. quare & binarius & ternarius mensurāt denarium. si c e pars accepta sit decima pars totius temporis finiti c d, ipsa decies sumpta mensurat totum tēpus c d. viij. Et de motu aut difformi aut irregulari. Quēadmodū in pręcedēte cōclusione idē erat iudiciū de motu irregulari sicut regulari, ut ponendo æquali tempore semper duplā pręcedēti absolui magnitudinē, scilicet in secunda temporis parte duplam magnitudinē ad magnitudinē primi motus, & in tertia duplam magnitudinē secundæ parti, & ita consequēter. nam partis proxime sequentis velocitas ad partem proxime præcedentē habet aliquam proportionem, & tempus ad tempus. ergo & spatium ad spatiū. Cuiuslibet igitur illarum partium magnitudinis, quæ
24 in decem temporis partibus absoluūtur, ad alterā est proportio. quare earum quælibet, extremis finita, quicquid igitur toto tempore c d pertrāsitur, finitū est. Eodem quoq; modo & hoc in loco idem subit iudicium de motu irregulari, ponēdo secundā magnitudinis partem in duplo tempore ad tempus primæ transiri, & tertiam in tēpore duplo ad tempus secundæ, & ita consequenter. nam tarditatis secundæ partis ad primā, & semper sequentis ad proxime pręcedentē est proportio dupla, & spatij ad spatiū proportio ęqualitatis. ergo & temporis ad tēpus est proportio. Quicquid autem ad alterum proportionem habet, vt finitum sit necesse est. ergo totum tempus motus est finitum. Et ipsum est c, per hypothesim. igitur c est finitū, quod repugnat posito. ix. Nā esse non potest in vno atomo, neq; in duobus. Quia e mobile probatum est absoluere totum spatium a b in toto tempore f g h, per principium in litera positum, dimidium spatij a b, scilicet c, deberet absoluere in medietate dati temporis f g h. At illius totius medietas dari non potest, nisi nunc temporis impartibile diuidatur. nam vnus atomus, eius non est medietas, sed minus medietate, scilicet tertia pars, neq; duo atomi sunt eius medietas, sed maius medietate, scilicet duæ tertiæ, sed eius medietas assignari deberet vnus atomus cum dimidio, vt f cum dimidio ipsius g. Atomum autem temporis diuidere est impossibile. igitur non potest continuum ex insectilibus componi, aut aliqua daretur magnitudo super quam non posset fieri motus, & mobile pertrāsiret duplum, cuius non posset transire dimidium. quod est impossibile.

a b c d e
o l f
g
h
i
k

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Nunc, nunc primo.

TErtium caput cõtinet quinque cõclusiones, & tres rationes ad quartam.
¶Prima cõclusio. In omni tẽpore, nunc non secundũ alterum, sed per se 10
& primum impartibile esse necesse est. ¶Modos nunc prius claros reddi-
dimus, sed hic adhuc opportunum videtur esse huiusmodi nunc impartibile esse
in tempore ostendere. Nam finis pręteriti est id ante quod nihil futuri habeatur.
quo pacto enim futuri aliquid habeatur prius quam pręteritum finitum sit? Et
initium futuri id, in quo pręteriti nihil relinquatur. Nam quomodo post futuri
initium, pręteriti aliquid maneat? hoc autẽ nunc, dicimus vtriusq; terminum. Est
a c d b igitur nũc in tẽpore quiddam impartibile. ¶Secunda cõclusio. Idẽ est nunc vtris- 11
que tẽporibus vltimum: pręterito vt finis, futuro vt initiũ. Nam si duo diuersa &
abiuncta ponerentur: se tangere non possent: quia sunt impertia, & quorũ nõ sunt
vltima. satis aũt monstratum est supra, impertia se tangere non posse, neque vnũ
alteri cõsequenter esse, quia impertia continuũ non attollunt. & cũ tempus sit con-
tinuũ, inter illa, eiusdẽ naturę continuũ intercipi oportet, quod non nisi tẽpus esse
potest. At cũ post pręsens inductũ nihil pręteriti habeatur, ante vero nihil futu-
ri, illud igitur tempus interstes in atomo erit. Et cũ omne tẽpus (vt ostensum est)
partibile sit, ipsum erit partibile: quare & atomus partibilis. Immo vero tale tem-
pus cũ neq; pręteritũ sit aliquid, neque futurum, nihil nisi simplex & impartibile
nunc esse potest, quod si diuidatur, pręteritũ erit in futuro, & futurũ in pręterito:
immo & ipsius nunc hoc erit pręteritũ, illud vero futurũ: & in eodem nunc pluri-
ma simul esse conspicientur. quę si impossibilia sunt (sunt nãq;) non erunt diuer-
f. sa nunc, tẽporis extrema, hoc pręteriti finis, illud initium futuri, sed vnum idẽq;
a numero. ¶Tertia. In ipso nunc impartibili nihil moueri contingit. Nã continge- 12
ret in ipso velocius & tardius moueri. Sit igitur magnitudo a b. tardius vero mo-
bile d. velociuse. & f nunc & impartibile. & d mobile tardius pertranseat magni-
d o c tudinis partẽ a c in atomo tẽporis f, si fuerit possibile. e mobile velocius eandem a
c magnitudinis partem in minore quam sit nunc, mora absoluet. partietur igitur f
nunc impartibile. quod est impossibile. ¶Quarta. Itẽ neque in nũc cõtingit quicq̃
quiescere. Primo. Nã aliquid quiescere dicimus, cum non mouetur quando, vbi, 13
e o b & quomodo moueri natum est. in nunc autẽ ostensum est nihil moueri continge-
re. neq; igitur in nunc quicq̃ cõtinget & quiescere. ¶Secũdo. Potest mobile toto
tẽpore pręterito moueri, & toto futuro quiescere. nullus id negabit. Atqui si in ato
mo quiesceret, in illo eodẽ simul et moueretur. Nam si in toto pręterito mouebi-
tur, et in quolibet pręteriti in quo moueri natũ est, mouebitur. Si igitur natũ esset
quiescere in atomo, et in eodem natũ moueri esset. moueretur igitur in nũc atomo
pręteritum finiente. Et cũ in toto futuro quiesceret, in quolibet futuri in quo quie-
scere natum esset, quiesceret. igitur et in nunc futurũ ipsum initiante quiesceret.
Quiesceret igitur in eodem nunc simul et moueretur. est enim nunc idem vtro-
rũque temporum vltimum: huius vt finis, illius vero (quemadmodum dictũ est)
vt initium. ¶Tertio. Aliquid quiescere putamus, cum prius et posterius cõsimi-
liter secundũ se et suas partes sese habeat. In nunc vero neq; prius neq; posterius
est. In nunc igitur nihil quiescere ponendũ est. ¶Quinta. Omne quod mouetur,
vt diuisibile sit necesse est. ¶Nam omnis motus ex quodam in quoddã est. et cũ 14
mobile in eo in quod mutatũ est, omnino existit: nõ amplius mouetur. Et cũ omni
no in eo est ex quo mutatum est secundum se et partes omnes: nondum mouetur.
quod enim consimiliter se habet secundum se, et partes omnes: nõ mutatur. omne
igitur quod mouetur, diuisibile est. quod quidem cum mouetur, partim in vno ter
mino, partim in altero est. nam nõ omnino in vtroq;, neque omnino in neutro est:
vt cũ ex albo fit fuscum, et non nigrum. Non enim necesse est quod moueatur, in
alterutro esse extremorum.

Ertij capitis scholia. x. Nam finis præteriti est id. Diffinitio literæ imperfecta est. Nã si detur totum tẽpus a d, cuius præteritum sit a b, & futurum b d, instans c signatum in præterito, est ante quod nihil futuri habetur, & tamen non est totius præteriti finis, cum ipsum adhuc sequatur aliqua pars præteriti, scilicet c b. Debet itaq; data diffinitio ita conpleri. Finis præteriti est id temporis vltimum ante quod nulla pars futuri habetur, & post quod nulla pars pręteriti relinquitur. vt signum b in dato exẽplo. Impossibile est enim aliquam partem futuri esse antequam præteritum sit finitum. alioqui duo tempora præteritum & futurũ simul essent secundum durationem. Sic & initium futuri per duas partes consimiles debet complete diffiniri, quod est id vltimum post quod nihil præteriti relinquitur, & ante quod nihil est futuri. Siquidem impossibile est aliquam partem præteriti esse postquam futurum est inceptum.

a b c d

xi. Quod si diuidatur, præteritum erit in futuro. Si diuidatur tempus interstes atq; intermedium inter duo illa instantia, quorum vnum est finis præteriti, & alterum subsequẽs principium futuri. præteritum erit in futuro. nam quia finem sequitur pręteriti, per diffinitionem erit in futuro, & quia futuri principium pręcedit, erit pręteritum, & futurum erit in pręterito. nam ipsum f tempus per hypothesim inter duo instantia (quorum prius est finis pręteriti, & posterius initium futuri) interceptum, quia est ante principium futuri, est in præterito, & quia est post finem pręteriti, est futurum. quare idem est pręteritum & futurum, & ipsius f dati temporis (quod diuisum intelligamus in g h) aliquid, vt g, erit pręteritum. nam temporis prior pars. aliud vero, vt h, futurum, & in eodem instanti plurima instantia simul esse concedenda essene, quæ sunt impossibilia. quare & illud ex quo sequitur, scilicet diuersa esse instantia, quorũ vnum terminat præteritum, & alterum futurum. xiij. Potest mobile toto tempore præterito moueri. Sit totũ tempus præsens a b, quod diuido atomo c in præteritum a c, & futurum c b. moueaturque mobile d toto tempore præterito a c, & quiescat toto tempore futuro c b. Cum d per hypothesim moueatur toto tẽpore præterito a c, in quolibet præteriti in quo natum est moueri, mouetur. At d mobile natum est moueri in c instanti finiente præteritum, cum in eo per hypothesim sit natũ quiescere. igitur d mouetur in c atomo præteritum claudente. Rursum d mobile quiescit in toto tempore futuro c b. ergo in quolibet futuri in quo natum est quiescere, quiescit. At mobile natum est quiescere in atomo c futurum incipiente, per hypothesim. ergo in atomo c quiescit. Sed idem est nunc & impartibile c, quod est finis præteriti, & principiũ futuri, vt secunda conclusione ostẽsum est. igitur mobile d in vno eodemque atomo c & mouetur & quiescit. quod est impossibile. Neq; ex eo quod mobile non mouetur in nunc impartibili, efficax habetur argumentum, ipsum in instanti quiescere. Nam ex negatione vnius priuatiue oppositorũ ad affirmationem alterius non recta sumitur argumentatio, nisi in antecedẽte ponatur affirmeturq; aptitudo eius quod negatum est, vt Socrates non est nunc videns, & natus est esse nunc videns, igitur est cæcus. Consimili modo ita constituenda esset raciocinatio, mobile non mouetur in nunc impartibili, & natũ est in eo moueri, igitur in ipso quiescit. sed quod assumitur, non minus falsum est quam quod infertur. xiiij. Omne igitur quod mouetur, diuisibile est. Hęc cõclusio (vt satis litera insinuat) potissimum intelligitur de ente naturali quod mouetur completiue. omne enim tale diuisibile est in partes secundum dimensionem sumptas, quarum aliquę formam habent quæ acquiritur, alię eam quę deperditur. Nam quandiu durat motus, vtriusq; aliquid esse debet in mobili, vt ipsum quodammodo in vtroque sit termino, scilicet incomplete, & quodammodo in neutro, scilicet complete. hinc impartibilia, & dimensionis expertia, in fine huius sexti probabũtur nõ posse physice moueri. Quod si mobile completum diuisibile est, consequens est & mobile incompletum (scilicet materiam, quę est transmutationum subiectum) diuisibile esse. nam gratia magnitudinis quę in materia est, ipsum totum diuisibile est in partes ipsum integrantes. Et non id modo, sed & mobile terminatiue (id est formam quæ per motum acquiritur aut deperditur) partibile esse oportet, cũ debeat eius vna pars prius, & altera posterius aut acquiri aut deperdi, & ea motio successioni partium temporis respondere. quod impartibili competere neutiquam potest.

d ●
a c b

Quarti capitis annotat.

Id totum mouetur, quod & ipsum & eius quęlibet partium mouetur. Pars, pars secundum dimensionem sumpta.

Vartum caput continet duas conclusiones, & tres ad secundam partem primæ rationes. Prima conclusio. Motus bifariam diuisionem recipit: penes tempus scilicet, & penes eius quod mouetur partes. Penes autem tempus, hoc ideo est, quia longior motus longiore tempore, breuior vero tempore breuiori semper perficitur: & vt tempus, pariter sectionem recipit. At vero quod partibilitate mobilis itidem partiatur, patet primo. Sit a b mobile quod totum moueatur. ipsum diuido in c. & totus motus eius sit

15

de. quia totum mobile a b mouetur, & eius pars a c mouetur. habet igitur quo moueatur motum: qui sit d f. & eius pars altera c b etiã mouebitur, & motum habebit, qui sit f e. Et quamcũq; aliã aſſignaueris, eã moueri oportebit: alioqui nõ totũ mouebitur: neq; alterã alterius motu moueri poſſibile erit. Eſt igitur totus motus d e, in toto mobili a b. & pars motus d f, in parte mobilis a c. & pars altera motus f e, in parte altera mobilis c b: vt liquido percipias motum partium, mobilis partibilitate partiri. ¶ Secundo. Omnis motus, alicuius eſt totus: qui & idẽ, pluriũ totus eſſe nõ poteſt. d e igitur alicuius eſt totus. & poſitus eſt totus eſſe mobilis a b. Nõ eſt igitur totus a c, aut totus c b. partes enim ſunt vtraq;. & idẽ motus pluriũ eſſet totus. neq; per idem, alterius partium vllius totus erit. erit igitur totus motus d e, totius mobilis a b. & partes eius, partibus mobilis a b cõſimiliter reſpondentes. Et certe perfectũ eſſe videt̃, vt totũ toti⁹ exiſtit, & ptes partiũ eſſe ptes. ¶ Tertio. Quia cũ totus motus d e ſit totius mobilis a b: cum diuidet̃ mobile in partes a c, & c b, & quaſcunq; alias libuerit: ſi partes motus, mobilis partibus æquantur, cõfectum eſt quod volumus, motũ ſcilicet, mobilis partitione partiri. Si vero motus deficit, ita vt liceat mobilis partẽ extra accipere motũ nullum habentem, vt a g: cum totum mobile a b poſitum ſit moueri, & pars eius a g mouebitur, quæ motũ nõ habet. mouebitur igitur aliquid ſine motu, qđ eſt impoſſibile. Si vero dixeris motũ mobilis partes ſuperare, ita vt aliqua pars eius, vt h e, extra mobilis partes cadat: erit igitur motus h e ſine mobili. non em̃ erit in altero mobili, cũ totus motus d e poſitus ſit eſſe vnus. At vero ſi totus motus ſit vnus, & mobile eſſe vnũ, vt iam cognitũ eſt: neceſſe eſt, quę ſi impoſſibilia ſunt, perſpicuum euaſit motũ non modo temporis, ſed & partitione mobilis partiri. Et quãuis & quod mouetur, & motus, & tempus, & pleraq; alia, diuiſiones correſpondẽtes habeant, vt vnius diuiſionem reliqua omnia ſequãtur: non tamen omĩa hæc cõſimiliter diuidũtur, ſed quãtitas, vt magnitudo & tẽpus, per ſe diuiduntur: quod mouetur, ſuæ magnitudinis diuiſione: & affectiones et qualitates, per accidens: quia ſimul iis accidunt, quibus ea quę per ſe ſunt diuiſibilia, inſunt. ¶ Secunda concluſio. Non modo vt tẽpus, motus eſt diuiſibilis, immo 16
cõtra retroagitur: vt motus diuiſibilis, et tempus diuiſibile eſſe oportet: et vt motus diuiſibilis, et quod mouetur. ¶ Sit a motus. b tẽpus. diuido motũ per mediũ. Motus medium eſt in minori tempore, q̃ totus motus a. et iterũ medij ſumo medium aliud, quod erit in minori tempore, vt manifeſtum eſt. et ſemper hoc modo. Vnde fit notũ, vt motus, ita et tẽpus diuidi oportere. Sit iterum a totus motus c. c uero quod mouetur. Medietas motus, minoris eſt q̃ c: et iterũ medij medietas, minoris erit. Et ita ſemper procedendo, vt quãcũq; motus partẽ accipias, eius quod mouet̃, parti correſpondeat: vt pars motus a d, parti eius quod mouetur c d. & pars a e, parti c e, & a f, c f. & ita quancunq; aliam acceperis: ita vt prædemonſtratum eſt, vt nũq̃ partes motus, eius quod mouetur deficiãt partibus: aut quod mouetur, aliqua parte motũ excedat, ſed ut totum totius, & partes partium exiſtunt. Vt igitur motus diuiditur: & quod mouetur, diuiſibile eſſe oportet. Et conſimiliter mõſtrari poſſet ſpatium eſſe diuiſibile, et id ſecundum quod eſt motus: et ex unius (ut quod mouetur) diuiſione, omnium aliorum diuiſiones perſpicere. Vno enim diuiſo, cætera ut diuidantur neceſſe eſt. Et ut unum finitum, ut actu, et cætera finita eſſe oportet. et ut unum infinitum ut poteſtate et diuiſione in ſemper diuiſibilia, et cætera conſimili modo eſſe et infinita. ſi enim alio modo, et alia alio modo.

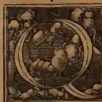

Varti cap. ſcholia. xv. Penes tempus. ſcilicet & penes eius quod mouetur partes. primo motus diuiſionẽ habet penes tẽpus in quo fit, & hoc modo in partes ſucceſſionis priorẽ & poſteriorẽ in eadẽ ſubiecti parte viciſſim exiſtẽtes diuiditur. Nã hic potiſſimũ de motu ſecundũ locũ fit ſermo, cuius pars prior nõ manet cũ poſteriore, quamuis & hæc cõcluſio etiã motibus illis quibus acquirũtur res permanẽtes, aſciſci, accõmodariq; poteſt. Secundo partitionẽ habet motus penes ipſius mobilis partes ſecundum dimenſionem

ſumptas,& hoc modo in partes ſimul ſecundũ duratione m exiſtentes diuiditur, ſed quæ in diue r
ſis ſint ſubiecti partibus, vt motus lapidis bipedalis in vna hora, primo diuiditur ſecundũ diuiſ-
ſionẽ tẽporis,& prior pars motus prioris temporis parti reſpõdet, poſteriori vero poſterior. Se-
cundo idem diuiditur in motũ primi pedalis,& motum ſecundi pedalis , ſimul ſecundũ tẽpus in
diuerſis ſubiecti partibus exiſtentes. Et harũ diuiſionum prima motui ꝓpria eſt,& per ſe cõuenit,
ſecunda autẽ impropria & accidentaria, quẽadmodum albedo in partes intenſionis (quos gradus
dicunt) per ſe dirimitur, in partes autẽ extẽſionis per accidẽs,& gratia ſubiecti. Nõ tamẽ omnia
hęc cõſimiliter diuidũtur. Triplicia aſſignantur in litera eorũ quę diuidũtur genera. Primo, ali-
qua per ſe & primo, nulliuſq; alterius gratia, in proprias partes diuiſionẽ habent, vt magnitudo
in partes extenſionis, qualitas in partes intẽſionis, latio in partes ſucceſſionis , numerus in partes
diſcretionis atq; multitudinis. Secũdo, aliqua nõ ſui gratia, ſed alterius quod in ipſis eſt, diuidun
tur, vt ſubſtãtię in partes integrales, gratia magnitudinis quę eſt in ipſis. Tertio, alia neque per ſe
primo, neq; gratia alterius quod ſit in ipſis vt ſubiectis diuidũtur, ſed per accidẽs,& gratia alteri⁹,
quod ſimul eſt in eodẽ cũ ipſis ſubiecto, vt albedo in partes extẽſionis diuiditur, quia eſt in ſubie
cto in quo eſt magnitudo cui⁹ diuiſiõe in huiuſmodi partes albedo ſecatur. Motus autẽ (vt dictũ
eſt) penes tẽpus, ꝑ ſe & primo diuiditur, eſtq; de primo eorũ quę diuidũtur genere, penes ſubiectũ
vero, per accidẽs,& in partes accidẽtarias, eſtq; de tertio hic poſito eorũ quę partitionẽ ſuſcipiũt
genere. xvi. Diuido motũ per medium. Hic mediũ non ſumitur pro medietate ſecundum mo-
lem, quę attenditur ſecundũ ſubiecti diuiſionẽ, ſed pro medietate ſecundũ ſucceſſionem. nam par
tes ſucceſſionis attendẽdo, tempus diuiditur, quẽadmodum & motus. quod hac in parte proba-
tur. Cum vero deinde litera ſubiungit, medietas motus, minoris eſt quã c, ibi medietas motus ſe-
cundũ molem & extẽſionem ſubiecti ſumitur, diciturq; medietas motus, quę eſt in medietate ſub
iecti. nã partes extẽſionis motus attendẽdo, ſubiectũ cõſimiliter atq; motus diuiditur. quod in ſe-
cunda parte ꝓbare litera annititur. Et vt vtraq; cõcluſionis pars elucidetur, ſit a f motus qui fiat
in toto tẽpore b k. Sumo medietatẽ ipſius motus, quę ſit a d. manifeſtũ eſt ipſam fieri in minori
tẽpore, vt b g. Et iterũ illius medietatis ſumo medium, ſcilicet a e, quod ſiet in minori tẽpore, vt
b h,& ita partes temporis, ipſius motus partibus ęqua diuiſiõe reſpõdent. Prȩterea ſit a totus mo
tus, c vero mobile. medietas mot⁹, ſcilicet a d, eſt in minori ſubiecto quã c, ſcilicet in c d,& illius
medij medietas, vt a e, eſt adhuc in minori ſubiecto, vt c e,& iterũ minor pars motus, vt a f, in mi
nori parte ſubiecti c f,& ita conſequenter, vt non inueniatur pars mobilis ſine motu, neq; motus
ſine mobili. Et hoc ſecundum poſteriorem concluſionis partem explanat.

b h g k
a
e
d
f

ℂQuinti capitis annotat.

ℂQuod mutatur, mobile. ℂIn aliquid, terminũ aliquem . ℂMutatio ſecundũ
contradictionẽ, generatio, corruptio. ℂMutatum , mutatũ ſecundum finẽ, muta-
tum eſſe cõpletum. ℂMutatum eſſe ſecundum principiũ, mutatum eſſe incõple-
tum & imperfectum. ℂMagnitudo, ſpatium.

17 Vintum caput cõtinet tres cõcluſiones,& tria corollaria, pri
mum primę, ſecundũ ſecundę,& tertiũ tertię. ℂPrima cõ-
cluſio. Oẽ quod mutatur, cum primum mutatũ eſt, in eo quo
proficiſcebatur termino eſt. ℂNã omne quod mutatur, ex
quodã in aliquid mutatur,& quod mutatur, a termino vnde
mutatur deficit,& cum mutatũ eſt, deficit. vt enĩ mutari ad
deficere ſe habere videt, ita & mutatũ eſſe ad defeciſſe. Tũc
ſic. Vt in mutatione ſecundũ contradictionẽ comperimus,
ęquũ eſt in cęteris mutationibus ita ſeſe habere intelligere. nã ſimile eſt & in cęte-
ris. At vero cũ quid generatur, cũ primũ ex non ente in ens mutatũ eſt, ipſum eſt,
& eſt ens. igitur ita ſe habere in cęteris eſt intelligendũ. erit igitur omne quod mu
tatur, cũ primum mutatũ eſt, in eo ad quem proficiſcebatur termino. ℂItẽ quod
mutatur, cum primum mutatũ eſt, aut eſt in termino vnde proficiſcebatur, aut in
eo quo proficiſcebatur, aut in vtrorunque medio. horũ triũ vnum eſſe oportet. At
vero nõ erit in termino vnde ꝓficiſcebatur. nã mutatum eſſe, eſt ab eo termino de
feciſſe. Neq; alicubi in medio, vt in c, cũ mutatum ſit in b. nã cũ mutatio continua
ſit, quod mutatũ eſt, tum cũ mutatũ eſt, ad id moueret in quo mutatũ eſt. hoc autẽ
impoſſibile. relinquitur igitur, qđ mutatur, cũ primũ mutatũ eſt, in eo eſſe termi-
18 no ad quẽ ꝓfectum eſt. ℂCorollarium. Vñ fit vt oẽ genitum, cũ primum genitũ
eſt, ſit. & oẽ corruptum, cũ primum corruptũ eſt, nõ ſit. & oẽ auctum, cũ primũ au
ctum eſt, ſit auctum, vt bicubitum, tricubitum,& ita de reliq̃s mutatiõibus omni-

bus. Hoc tamen in mutatione secundū cōtradictionē clarius quodammodo elucet. ¶ Secūda cōclusio. In quo res primo mutata est, atomū & impartibile esse necesse est. 19
¶ Nō terminū motus, sed moræ atomū intelligimus. Si id igitur in quo res pri
a d c b mo mutata est, partibile sit, esto ipsum a b. quod partiatur in signo c, vt pas prior sit a c, posterior vero c b. aut res primo mutata est in a c, aut in c b, aut in toto a b. Non in a c, quia cū posita sit esse primū mutata in a b, & a c prius existat, erit prius primo. quod esse nequit. In eo enim primo dicimus aliquid mutatū, in quo, cū nō secūdū alterū, nihil eo sit prius in quo sit res itidē mutata. Nec in c b, quia mutatū esset in a b secūdū alterū. Neq; in toto a b, quia iterū mutatū esset in a c parte eius priore, atq; esset prius primo. Nō erit igitur id in quo res primū mutata est, ptibile. relinquitur igitur ipsum atomū esse, & impartibile. ¶ Corollariū. Vnde manifestū 20
est quod primū genitum est, in atomo esse genitū. & qđ primo corruptū est, in atomo esse corruptū. & ita in ceteris mutationibus intellige factū. ¶ Attamē duplex concipe mutatū. hoc secundum finē, in quo res cōsecuta est cōpletum finē & actū. aliud vero secundum principium, prius q̄ res suum finē nacta sit cōpletum. Et nos mutatum esse scđm finē primum esse, & secundum atomum ipartibile sumi, mōstrauimus. De eo quod est secundum principium, nunc agēdum est. ¶ Tertia con- 21
clusio. Secundum rei principium, nullum mutatum primum dādum est. ¶ Nā si dabit vllum, sit primo mutatum scđm pricipium in a d. manifestū est a d atomū (vt mōstratum est & ipartibile esse. Aut ergo a d atomus est vñ motus. hoc autē esse nō pōt. nā mutatū esse, est ab eo termino defecisse. Erit igitur ipartibile alterum qđ cū ponas in quo primo mutatū est, erit atomo vñ motus ꝓximum & attiguum, & nunc in tēpore sibi inuicē proxima. quod esse nequit. Si vero dixeris a d impartibile, & nō ꝓximum atomo vñ motus, & tamen esse in quo primo mutatū est: tunc sic. Inter primum ipartibile, & a d, est tēpus medium: in quo sunt innumera nunc alia, & in quo dicis mobile nunquā prius fuisse mutatū. quieuit igitur continue in toto intercepto tēpore, et a d (in quo dicis ipsum esse primum mutatum) finis est quietis. qđ esse nequit. aut in quolibet nunc intermedio mouebať. qđ non minus impossibile est. Nō igitur erit ad impartibile. Sed esto dicas ipsum ꝑtibile,
a f c e d diuiduo ipsum per medium in signo c. Aut mutatum est in a c priori parte, aut in c d, aut in toto a d. Si in a c mutatum est, cum sit prius a d, primum mutatum non est in a d. alioqui dabitur prius primo. Si solum in c d, nō est primum mutatum in a d, nisi secundum alterum. Et iterum de c d vt a d procedo. Si das in neutro, neque in toto a d mutatum est. et si in toto a d, et in a c prius mutatum est. quod esse non potest. Neque dici poterit aliquando deueniendum esse ad id in quo primo mutatum est, et dare primum mutatum. nam diuisiones in infinitum proruunt. Nam detur pars a c. eam diuido in signo e, et argumentabor ipsum prius esse mutatum in a e parte priori. quare nō est primo mutatum in a c. Et si dederis a e in quo primum sit mutatum, diuido a e in signo f, et statim ostendo prius mutatum esse in priori parte a f. et abibo hoc pacto a versus in infinitum diuidendo, et ostendendo prius mutatum esse. Satis igitur arbitror demonstratum ꝓpositum, secundum rei principium nullum mutatum primum iueniri posse. ¶ Corollarium. Quo fit vt eius qđ 22
mutatur, tēporis in quo mutatur, et eius secundum qđ mutatur, non sit dabile primum. ¶ In mutatione enim qualibet tria reperiuntur: qđ mutatur, tēpus, et id secundum quod mutatur: vt homo, hora, albedo. quorum duo, quod mutatur, et tēpus scđm se sunt diuisibilia: tertium autē nō semꝑ, sed interdum scđm accidēs: vt quaiis q̄ secundum diuisibilia sunt, accidat. Et quia de tempore et magnitudine simile est, sit magnitudo a b, et moueatur mobile ex a in c. Si c sit impartibile, erit impartibile impartibili cōiunctum. Si partibile: ergo pars erat in a c, in qua mobile prius mouebatur: et iterum in illa ꝑte (si eam seces) aliquid erat prius in quo mouebatur.

a
c o
b

Et quia diuidendo nũquam sectio defectura est, hinc fit vt neq; eius quod mutatur, neq; temporis, immo neque spatij, & dispositionis secundum quam fiat motus, primum dari possit, Sed hęc adhuc clariora ex sequentibus euasura sunt.

Vinti capitis scholia. xvij. Omne quod mutatur, cum primum mutatũ est. Hic quod mutatur, non id quod actu mouetur, significat. non enim simul aliquid actu mouetur, & mutatum est secundum finem. Et tamen haec conclusio dicit, quod mutatur, simul mutatum esse, sed denotat id quod mutari natum est, siue mobile, vt & notę explicant. estq; huiusmodi conclusionis sententia, q̃ mobile cum primum secundum finem & complete mutatum est, in eo ad quem mouebatur est termino, vt cum quid complete calefactum est, est in termino ad quem calefactionis, & quod complete loco mutatum est, est in termino ad quẽ mutationis secundum locum. Vt in mutatione secundum contradictionem. Mutatio secundũ contradictionẽ, est mutatio substantialis inter terminos cõtradictorios cõstituta, & illis explicata, vt generatio quę est de nõ esse, ad esse, vt de nõ igne in ignẽ, & corruptio quę est de esse ad nõ esse, vt de igne in non ignem. Ea vero quę fieret de albo in nõ album, aut de non albo in album, proprie mutatio nõ est secundum contradictionem, quia etsi inter terminos cõstituatur cõtradictorios, non tamen est ad substantiam. xix. Non terminum motus, sed motę atomũ intelligimus. Non id in quo tanquam termino ad quem motus, res primo mutata est, impartibile esse intelligendum est. nam omnis terminus ad quẽ motus (sicut & ipse motus) partibilis est. Sed illud ipsum in quo vt termino motę quicq; mutatũ est (quod est nunc impartibile, finiens tempus motus) indiuisibile esse hic proponitur. In quo quidem instanti res primo mutata est, & impossibile est eã in tempore primo mutatam esse, vt id in quo aqua primo calefacta est, impartibile est, & instans terminans tempus alterationis, & in quo lapis primo secundum locum motus est, impartibile est, & instans terminans tempus mutationis secũdum locum. In eo primo dicimus aliquid mutatum. Ex hac definitione liquet q̃ si quicq; dicatur mutatum in toto, quia mutatum est in aliqua eius parte, nõ dicitur in ipso toto esse primo mutatum, quia in ipso est mutatum secundũ alterum. Similiter in instanti continuante tẽporis motus duas partes, vt c, nihil est primo mutatum, quia aliquod instans illo est prius, in quo itidem res sit mutata. sed solum in instanti tempus motus finiente res dicenda est primo esse mutata, quo nullũ est prius instans in quo res sit primo mutata. Si enim detur aliquod instans prius instanti finiente, vt d, in quo res dicatur primo mutata, cum res sit mutata in d secundum finem, ex hypothesi, per primam conclusionem est in termino ad quem motus. Et inter d & b eiusdem continui tẽporis instantia, tempus d b intercipitur, quo mobile mouetur, quia toto tempore a b positum est moueri. igitur post finem motus est aliquid ipsius motus. quod est impossibile. xx. Attamen duplex concipe mutatum. Mutatũ secundum finem dicitur, cũ mobile cõpletum actum consecutum est. & de tali mutato prima & secunda conclusio, itidẽ & sua corollaria intelliguntur. Et denominatur aliquid mutatum secundum finem, a momento finiente motum, vt cum alicui adest momentum finiens totũ motum, ipsum dicitur secundum finem mutatum, eique respondet vltimum instans temporis motus, sicut a puncto finiẽte lineam dicitur quicquam secundum finem terminatum. Mutatum autem esse secundũ principium, est, cum mobile aliquid motus consecutum est, superest tamen adhuc aliquid acquirendũ. & aliquid denominatur tale a momento continuante partes motus, quod est principium vnius, & finis alterius, & ei respondet instans continuans partes temporis, quemadmodum motui respondet tempus. A momento autem incipiente motum, nihil dicitur mutatum, quia aliquid solum dicitur mutatum, cum quid motus habet quo a termino vnde motus recesserit. & ergo duntaxat tale dicitur a momento motum sequente. xxi. Quieuit igitur continue in toto intercepto tempore. Si enim in aliquo tempore mobile mouetur, & in instanti finiente tempus, & continuante eius partes est mutatum, ergo ex opposito si in instanti finiẽte tempus, & continuante eius partes non est mutatum, neque in tempore illo mouebatur, sed in impartibilibus temporis medij inter terminũ vnde motus, & impartibile a d, illius temporis partes continuantibus mobile non est mutatum, cum sit primo mutatum in a d. ergo neque in tempore illo intermedio mouebatur. Et in tempore huiusmodi intermedio mobile natum est moueri. igitur per definitionem tempore intermedio quieuit, & a d est instans finiẽs tempus quietis. quod est impossibile. aut ipsum mobile in quolibet nunc intermedio mouebatur. quod rursum est impossibile, cum in instanti nihil moueri posse probatum sit. Quod si quis dicat inter nunc impartibile termini vnde motus, & a d esse tempus intermedium, in quo mobile moueatur, cum omne tempus in duo media partibile sit, tale tempus diuidatur in duas medietates coniunctas per aliud nũc & impartibile, vt e, in quo mobile est mutatum, & prius q̃ in a d, non igitur in a d est primo mutatum. Rursum inter atomũ e vnde motus & atomum est tempus intermedium, quod diuidatur in duas medietates in signo f, in quo mobile itidem mutatum est. igitur in atomo e non est primo mutatum. Et cum nunquã desitura sit huiusmodi diuisio, neque vnum nunc alteri proximum esse possit, consequens est secundum rei principium nullum mutatum primũ dandum esse. Sed esto dicas ipsum partibile. ipsum, a d. Cum sit prius a d. a d ablatiuus est, atque hic habetur intellectus, cum a c sit prius q̃ a d. xxij. Quo fit vt eius quod mutatur, id est ipsius mobilis, non est danda prima pars quæ moueatur, neq; prima pars tẽporis in qua fiat motus, neq; prima pars formę quę per motũ acqui-

a c d b

a f e d

a e d e

ritur, cū data istorū quauis parte, detur pars prior. Si partibile, ergo pars erat in a c. si a c sit parti
bile, ergo in spatio a c est aliqua pars, vt a d, in qua mobile prius quā in toto mouebat, & rursum
in parte a d est pars aliqua, vt a e, per quam mobile prius mouetur quā p a d. & quia, eo mō diui-
dendo nunquā ad impartibile deueniendū est, cōsequēs est data quacūq; ipatij parte, aliā dari prio
rē in qua fiat motus, sicut & mobilis, & tēporis, & dispositionis secundum quam fit motus.

¶Sexti capitis annotat.

¶Mutatur, mouetur. ¶Infinite, infinities. ¶Ex quodam, quodam termino.

Sextum caput continet quatuor conclusiones, duas rationes ad primam,
duas ad secundam, & vnum corollariū, duas ad tertiam, & vnum corol-
larium, & vnum corollarium ad quartam. ¶Prima conclusio. In quo 23
tempore primo, mobile mutatur. & in eius qualibet parte ipsum muta-
ri necesse est. ¶Primo. Quia aliquid mutari in tempore, dupliciter dicitur, vno
modo vt primo: & est cum in eo & in eius parte qualibet mutatur. Secundo modo
secundum alterum, & non primo, cum non in qualibet partium, sed solum secun-
dum eius partium determinatam aliquam mutatur: vt cum quid in anno mutari di
cimus, quia in die mutetur. Ex definitione igitur manifestum est, in quo tempore
primo, mobile mutatur, & in eius qualibet parte mutari. ¶Secundo. Capio tem-
pus a b, in quo primo mouetur mobile d. & tempus a b diuido in signo c. est enim
tempus omne vel in infinitum diuisibile. Aut igitur mobile d in a c mouetur, & si
militer in c b, (si enim in neutra partium moueatur, & in toto tēpore a b quiescit.
nam in toto moueri, & in eius partium nulla, impossibile est) aut in altera partium
solum. si solū in altera, nō mouebitur in a b primo, sed secūdum alterum. cuius op
positum est concessum. Mouebitur igitur in vtraq;. & ita de quibuslibet alijs par-
tibus argumētabor. in quo igitur tēpore primo mobile mutatur, & in eius qualibet
parte mutatur. Et hęc non modo in qualibet parte mobile moueri ostendit, verum
etiam (si apertius explicetur conclusionis vis) in qualibet parte primo moueri. Nā
si qua dabitur in qua non primo moueatur, mutabitur secundum alterum. & partē
signabo datę partis in qua mobile mouebitur, vt f b, & alteram datę partis partem
in qua mobile non mouebitur, vt c f, quia c f pars est temporis a b (quicquid est enī
partis pars, & totius pars existat necesse est) & mobile d non mutatur in c f. nō mu
tatur igitur in toto ab primo. quod est concessi oppositum. ¶Secunda conclusio. 24
Omne quod mutatur, vt prius mutatum sit necesse est. ¶Primo. Sint a b mobilia
æque velocia, quorum a moueatur in magnitudine c d in toto tempore e f, b vero in
spatio g h in medio temporis, vt e i. b in medietate e i est mutatum. igitur & a ęque
velox mobile. Et quia hunc in modum assignari potest mobile semper tempus per
medium patiens, erit & a in medietatis medietate mutatum, & in media medietatis
quare omne quod mutatur, prius mutatum esse necessę est. ¶Secundo. Quia cum
a in toto tempore e f moueatur, & omne tempus in duo ęqua partibile sit, quorum
medium extremum est nunc (hoc enim positum est temporis extremum) in nunc
illo medio mutatum est. nam in ipso ferri impossibile est, quare et iterum in nunc
medietatis medio mutatum est. Et quia hunc in modum procedendo nunquam
deficit diuisio, aut diuisionis vltimum daretur, et tempus minimum, quod esse ne-
quit, in quolibet igitur nunc medio prius est mutatum. ¶Corollarium. Vnde 25
fit vt illud quod mutatur, infinite mutatum sit. Nam omne quod mouetur, cum
non pausat et quiescit, aut moueri, aut mutatum esse necesse est. In quolibet au-
tem nunc temporis motus non pausat aut interquiescit. igitur in quolibet talium
nunc, aut mouetur, aut mutatum est. non autem mouetur: quia in nunc nihil mo-
ueri contingit. in quolibet igitur mutatum est. Igitur si ea nunc sint infinita (sunt
autem) clarum euadit, mobile infinitum mutatum esse oportere.
¶Tertia cōclusio. Non modo omne quod mouetur, prius mutatū esse oportet, sed 26
et ante omne mutatū vt res prius moueatur, est necesse. ¶Primo. quia cū oē quod

mouetur, ex quodã in quoddã moueatur, sit igitur a mobile, quod quidem moueatur a ꝫ B
ex b in c. cum igitur est in b, & mutatum est in c: aut est in eodem nunc, aut alio & a-
lio. Nõ in eodem. nã simul idem ad aliquem terminum moueretur. & in eodem es
set termino. Est igr̄ in b in nunc vno, & mutatum in c in altero. Et cum inter quæli
b et duo nunc sit tp̄s interstes, mouet̄ igitur a mobile prius quã sit in c mutatum. Et
quodcunq; mutatum alterum dederis, cum semper temp⁹ inter ip̄m & primum sit
interceptum, eodem te semper vrgebo argumento. Nõ enim afferre poteris nunc in e
quo mutatum sit nunc primo coniunctum. nam essent nunc sibi inuicem proxima.
Neq; mutatum est in primo. nã mutatum esse, est ab eo defecisse, & finis motus
existit. ¶ Secundo. Idem in magnitudine (quia manifestior eius continuitas est)
per quã exploratum habetur: vt si a mobile mutatum est in c: aut b c ĩpartibile est. hoc
autem non. nam impartibile impartibili coniunctum esset. Est igitur partibile, &
magnitudinem interceptam esse oportet. quare prius mouebat̄ mobile. Quæ cum
in infinitum b versus partibilis sit, sequit̄ mobile in infinitum ante moueri. ¶ Co-
27 rollarium. Vnde fit vt ante omne mutatum res in infinitum ante moueat̄. ¶ Hoc
argumento præcedente, quodcunq; detur mutatum, manifestum est. Et intellige hoc
in omni motu & mutatiõe (quę etiã in rer terminos statuitur cõtradictorios) eãdem
28 seruare veritatem. ¶ Quarta. Quicquid mutatur, vt prius in infinitum mutetur ne
cesse est. & quicquid mutatum est: vt prius in infinitum mutatum sit, itidem opor-
tet. ¶ Eadem cum præcedentibus demonstratio est: ex hoc ꝙ impartibile imparti-
bili proximum coniunctumq; esse nõ potest, & quia magnitudo sectionem recipiẽ
do abit in infinitum: quemadmodum numeri, qui in infinitum augentur, & lineæ,
29 quæ diminuuntur in infinitum. ¶ Corollarium. Manifestum itaq; est, omne quod
fit, prius factum esse: & quicquid factum est, prius fieri: & quicquid fit, prius fieri:
& quicquid factum est, prius factum esse oportere. Et ita de corruptione et cæteris
motibus intelligas: vt quicquid corrumpitur, aliquatenus prius corruptũ est: & quic
quid corruptum, prius corrumpitur. ¶ At cum dico, quicquid fit, prius factũ esse,
non intelligo idipsum quod fit, prius factum esse: et prius esse, sed eius aliquid, vt cũ
fiat domus, eius fundamentum aut fundamenti aliquid prius factum esse. Et horum
omnium ratio sæpius adducta est: quia omnis magnitudo et omne tempus in sem-
per diuisibilia secentur: neq; secundum prius dari possit in quo primo aliquid fiat;
aut factum sit: corrumpatur, aut corruptum sit.

Exti capitis scholia. xxiij. Nam si qua dabitur in qua nõ primo moueatur. Si mobi
le d moueatur in tempore a b primo, non tamen in qualibet dati temporis parte pri-
mo moueatur, sed tempore c b moueatur secundum alterum, ergo per diffinitionem
mouebitur in aliqua parte temporis c b, vt f b, & in aliqua parte eiusdem tempo-
ris non mouebitur, vt in c f. Cum c f sit pars ipsius c b, & c b sit pars totius a b, cõ- a c f b
sequens est c f esse partem ipsius a b. Quicquid enim est pars partis, est pars totius. Et mobile d
per hypothesim non mouetur in parte c f. non igitur in qualibet parte temporis a b mouetur.
quare neque in a b primo mouetur, sed solum secundum alterum. quod est oppositum hypothe- d
seos. xxiiij. Igitur & a æque velox mobile. Mobile ęque velox est, quod in æquali tempore per-
transit ęquale spatium. At a positũ est æque velox ipsi b. In ęquali igitur tẽpore, scilicet e i, pertrã
sit ęquale spatiũ. At mobile b in tẽpore e i mouetur per medietatẽ spatij g h, qua trãsacta quiescit,
ꝙ in signo terminante eã medietatẽ, & in instanti i mutatum est secundum finem. ergo mobile a
in eodẽ tempore e i mouetur per medietatem spatij c d, & in puncto medietatem illã finiente, atq;
in instanti i mutatũ est secundũ principium & incõplete, & in reliqua medietate spatij atq; tẽporis
mouetur, per hypothesin, quod igitur mouetur, prius mutatũ est. Et assignãdo hoc pacto semper
aliud mobile quod spatiũ diuidat, & tempus, cum illud (quodcunq; detur) cõplete mutatũ fuerit,
eodẽ argumẽto ostẽdetur mobile a in eodẽ & tẽporis & spatij signo mutatũ esse incõplete, qd' ta-
mẽ postea mouet̄. xxvi. Cũ igit̄ est in b, & mutatũ in c. Per hypothesin poniẽ mobile a moueri
toto tẽpore b c, & b esse instãs incipiẽs tẽpus mot⁹, c vero instãs ĩ quo est mutatũ. Cum mobile a
est in c impartibili tẽporis, aut est in eodẽ impartibili, vt in b, aut in alio. Si in eodẽ, cũ impartibile
b sit atom⁹ vnde mot⁹, aliquid ĩ termino vñ mot⁹ esset mutatũ. qd' est impossibile. nã vt subiũgit
litera, mutatũ esse est a termino vñ mot⁹ defecisse, & finis mot⁹ existit. Si in altero, aut ĩpartibile e

est proximum impartibili b, & sic duo impartibilia eiusdē continui essent sibi inuicem proxima, quod fieri nequit. necesse est igitur inter illa duo impartibilia intercipi tēpus medium, in quo mobile mouetur, quare oportet omne quod mutatū est, prius moueri, ꝙ non potest quicquā dici mutatū, nisi in instanti finiente tempus motus. Et in toto hoc capite atq; præcedenti mutatū non denominatiuū est a mutari, sed a momēto finiente motū. denominatiuum inquam re, non voce. sic factum atq; genitum denominatur quicquā a momento finiente factionem atq; generationem, & corruptum a momento finiente corruptionem aut partialem, aut totalem. xxix. Manifestū itaq; est omne quod fit, prius factū esse. Quatuor per ordinē a philosopho in hoc capite ostensa. primū, omne quod mutatur, prius mutatū esse. secundum, omne quod mutatū est, prius moueri. tertium, omne quod mutatur, prius mutari. quartū, omne quod mutatū est, prius mutatū esse. In singulis speciebus motuum specialibus nominibus possunt formari, vt hic de generatione & corruptione deducuntur. Possunt & partes motus finē versus deuergētes attēdēdo quatuor formari consimiles propositiōes per posterius, in analogia. Prima, omne quod mutatur, posterius mutatum est, etiā incōplete. Secunda, omne quod incōplete mutatū est, posterius mutatur. Tertia, omne quod mutatur, posterius mutatur. Quarta omne quod incōplete mutatū est, posterius & incōplete quidē mutatur. quarū probationes eædē sunt cū superiorū ostēsionibus. Et hę itidē in singulis motuū generibus, immo vero & mutationum omnium, speciatim efformari possunt per analogiam.

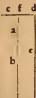
¶Septimi cap. annotat.
¶Infinitum, secundo. ¶Omnis, totus.

Eptimum caput continet duas conclusiones, vnū corollariū
ad primā, & duo ad secundā. ¶Prima cōclusio. Impossibile 30
est vt tēpore infinito magnitudo trāseatur, finita, semper aliud magnitudinis sumendo, & in oī tēpore totā magnitudinem absoluēdo. ¶Sit d mobile cōtinue ęque velox, quod cōtinue feratur in magnitudine finita a b, in tēpore infinito c. Sumo partē finitā tēporis c, vt c f. In tēpore c f mobile d pertrāsit aliquid magnitudinis a b. sit illud a e. Et quia d mobile ponitur ęque velox, in ęqualibus tēporibus c f cōtinue æqualia a e pertrāsibit spatia. At vero quia pars a e aliquoties & finite quidē sumpta metitur totam magnitudinem a b, in tot igitur tēporibus tempori c f æqualibus tota percurritur magnitudo a b. At illa sunt finita & multitudine & magnitudine. quare si in toto tēpore c, totam percurri ponas magnitudinem, c finitum erit: quod est positi oppositum. Neque refert etiam an motu irregulari feratur nunc velocius, nunc tardius: quia in tempore c f pertransibit aliquid spatij a b, quod aliquoties sumptum metitur spatium a b. Et si tardius duplo (quamlibet aliam posueris proportionem, idem subit iudicium) moueatur, in duplo tempore transibit æquale. & ita continue secundum porportionem tarditatis, spatium semper prius accepto spatio absoluet ęquale, & in tempore secundum proportionem temporis c f maiore: quæ cum (vt spatij partes) erūt & multitudine & magnitudine finita, & totum erit finitum. Et nihil refert hęc
multitudine finita, magnitudine esse inæqualia, vt finitum totum efficiant. ¶Co- 31
rollarium. Vnde fit vt tempore infinito nihil quiescere, item neque generari aut corrumpi contingat. ¶Hoc ex conclusione manifestum est. nam si tempore infinito natum moueri non est finitum spatium transeundo. neque quiescere. est enim quies, motus priuatio quando et vbi mobile moueri natum est. generatio autē et corruptio, magnitudinis sunt finitæ. Er hoc certe quod modo monstratum est, et contra magnitudinem infinitā tempore finito percurri non posse, alias prius a nobis demōstratum est. ¶Secunda. Tempore finito mobile infinitum magnitudinem nequa-
quam pertransibit: quare neque in ea quiescet. ¶Nihil refert magnitudinem infi- 32
tam, aut finitam, aut altero termino tantum finitam intelligas. Capio mobilis infiniti partem finitam: quæ in aliqua parte temporis aliquid magnitudinis absoluet, & pars illa tēporis (cum tempus sit finitum) aliquoties sumpta, & numero quidem finito, totum tēpus metitur, quare in tot partibus tot æquales prius sumptæ parti mobilis partes transibunt: & totum quod transiuit, finitum est, vt quod ex finitis

& multitudine & magnitudine conflatum sit. Et idem valuerit si posueris ipsum
mobile infinitũ inęqualiter difformiterq; moueri. Nõ igitur tẽpore finito mobile
33 infinitũ magnitudinem vllam pertransibit, aut in ea quiescet. ¶ Corollarium pri
mum. Vnde tempore finito mobile infinitũ, spatium nõ absoluet finitum, pariter
34 neq; infinitũ. ¶ Eadem ei quę est posita demonstratio est. ¶ Secundum. Manife
stum itẽ est φ tempore finito nullus motus esse possit infinitus. Nã si esset infini-
tus, & magnitudinem transiret infinitam. Si autẽ id impossibile est, & motum esse
infinitũ. est enim par eademq; ratio & magnitudinis, & motus. Et quomodo iterũ,
cum omnis loci mutatio in loco sit, esse possit infinita?

Eptimi capitis scholia. xxx. Neq; refert etiã an motu irregulari feratur. Si quis ponat mobile d irregulariter moueri, vt in secunda parte spatij duplo tardius, φ in prima, & in tertia duplo tardius φ in secunda, cũ quę proportio tarditatis ad tarditatem, illa seruato eodẽ spatio est temporis ad tempus, duplum est & tempus motus secundę partis ad tempus motus primę, & tempus tertię partis duplum ad tempus secundę, & ita deinceps, quare temporis partes licet duratione sint inęquales, cum tamen proportionem habeant ad se inuicem, sunt finitę. totum igitur tempus motus per spatium a b, est finitũ. At totum spatium positum est pertransiri in tempore c. igitur tempus c est finitum, quod est positi oppositum. xxxi. Generatio autem & corruptio magnitudinis sunt finitæ. Generatio dicitur magnitudinis finitę, quia forma substantialis acquiritur in subiecto magnitudine finito, alioqui res naturalis quę acquireretur, esset actu infinita, quod in tertio physicorum impossibile esse demonstratum est. Similiter corruptio magnitudinis est finitę, quia forma substantialis deperditur in subiecto secundum molem finito, alioqui fuisset corpus sensibile actu infinitum, quod iterum est impossibile. At magnitudo finita tempore infinito transiri non potest, vt ostendit pręcedens conclusio. igitur neq; tempore infinito quicquam generari contingit aut corrũpi. Alias a nobis prius demonstratũ est. primum, scilicet tempore infinito magnitudinẽ finitam non trãsiri, in sexta conclusione secundi capitis huius, & secundũ, scilicet tempore finito magnitudinem infinitam non percurri, in quinta conclusione eiusdem capitis post solutionem instantię Zenonis.

xxxij. Capio mobilis infiniti partem finitam. Sit mobile infinitum a, quod in tempore finito c d absoluat magnitudinem quantãcunq;, vt e, si possibile est. Capio mobilis infiniti partem finitam, vt a b, quę in aliqua parte temporis, vt c f, pertranseat aliquid magnitudinis. quia pars c f tẽporis est finita, & totius finiti, ipsa aliquoties, vt si decima fuerit, decies sumpta, totum tempus c d finitum absoluet, & in qualibet illarum partium temporis, pars mobilis ęqualis parti a b, pertransit tantũdem magnitudinis. Et cum omnes partes mobilis sumptę sint finite, totum ex eis cõpositum est finitum. igitur quicquid mobilis in tempore c d spatium e transit, est finitum. Et positum est mobile a in tempore c d transire spatium e. igitur mobile a est finitum, quod est positi oppositum. xxxiiij. Et quomodo iterum, cum omnis loci mutatio in loco sit. Hic alia innuitur ad propositum probandum ratio, quæ talis est. Omnis loci mutatio in loco est, quia id quod loco mouetur, in loco est, aut semper eodẽ, si feratur circulo, aut successiue alio & alio, si secundum rectum moueatur. locus autem omnis finitus est. nam terminus est claudens atque ambiens corpus contentum. igitur omnis loci mutatio est finita, quare nulla infinita. alioqui in loco finito fieret infinita mutatio, quod est impossibile, sicut & infinitum finito contineri.

¶ Octaui capitis annotat.

¶ Stare est ad quietem tendere. ¶ Stare, sisti.

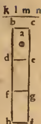

Ctauum caput cõtinet octo conclusiones: duas rõnes ad secũ
35 dam, & vnã instantiã zenonis post vltimam. ¶ Prima con-
clusio. Oẽ quod stat, cũ stat, vt moueatur necesse est. ¶ Nã
omne natum moueri qñ, vbi, & quomodo: aut mouetur, aut
quiescit. quod autẽ stat, non quiescit. Nam nihil quiescẽs in
quietem & trãquillitatẽ tendit. mouetur igitur oẽ tale. ¶ Se
36 cunda cõclusio. Quicqd stat, in tẽpore stat. ¶ Primo. Quia
quicquid stat (vt dictũ est) mouetur. & quicqd mouetur, in
tẽpore mouetur. igitur quicquid stat, in tẽpore stat. ¶ Secũdo. Quia quicquid stat,
velocius aut tardius stare posse dicimus. velocius autem & tardius solum in tempo-
re esse possunt. igitur quicquid stat, in tempore stat. ¶ Tertia. In quo primo sta-
37 tur, in qualibet eius parte stare necesse est. ¶ Hoc vt de eo quod in aliquo primo mo
uetur, demonstraretur, tempus diuidendo. Nam quicquid stat, mouetur. quicquid

autem in aliquo primo mouetur, in qualibet eius parte mouetur. Igitur quicquid
in aliquo primo ſtat, & in eius qualibet parte ſtabit. par enim eademq; eſt ratio.
¶ Quarta. In quo ſtetur, primum dabile non eſt. Nam in quo moueatur, demon-
ſtratum eſt primum dari nō poſſe: quia quicquid dabitur, ſemper reſtat prius acci- 38
piendum, cum tempus ſit in infinitum partibile. igitur neq; in quo ſtetur, dabitur
primum. ¶ Quinta. In quo res primo quieſcat: tēpus eſſe neceſſe eſt. Nam in ato 39
mo & impartibili, nihil moueri contingit, igitur neq; quieſcere. eſt enim quieſcere,
non moueri quādo vbi & quomodo aliquid moueri natū eſt. & quod quieſcit, nūc
vt prius ſeſe habet. Hoc autem eſſe nequit, niſi in interuallo inter duo minima cō
ſtituto. & id eſt tempus. In quo igitur primo res quieſcit, tempus eſſe neceſſe eſt.
¶ Sexta. In quo primo res quieſcit, & in eius qualibet parte quieſcit. ¶ Eadem vt 40
prior de tempore manifeſtatio eſt. ¶ Septima. Vnde fit etiam vt in quo res quie- 41
ſcat, primum aſſignabile non ſit. ¶ Ratio precedētibus eadem eſt: quia ſicut quod
mouetur, in tempore mouetur: ita quicquid quieſcit, in tempore quieſcit. Et ſicut
magnitudinis non eſt primum, ita neq; temporis, neq; vllius continui, ſed omne ta
le (vt iam ſatis dictum putamus) in infinitum partibile eſt. ¶ Octaua. Quod ali- 42
quod ſpatium aliquo tempore primo pertranſit, penes aliquid illius ſpatij primum
eſſe in aliquo motus tempore non poteſt. ¶ Nā ſi eſſet penes aliquid ſpatij primū
in aliquo tempore motus, ipſum, & eius quelibet pars penes illud eſſent ſpatij in eo
dem tempore. nō igitur moueretur, ſed quieſceret. Id enim quieſcere arbitramur,
quod in altero & altero nunc idem ſecundum ſe & ſuas partes cōtinue occupat. Nā
omne quod mouetur, & in tempore, & ex quodam in quoddam mouetur: vt ſimul
ad aliquid moueri, & permotum eſſe nequeat. Non erit igitur quod mouetur, in
aliquo tempore motus penes aliquid ſpatij. Etenim ſi aliquo tēpore motus penes
aliquid ſpatij eſſet: cū omne tempus partibile ſit, & in priori parte illius temporis
penes illud ſpatij eſſet, & in poſteriori parte. quod cum conſimiliter ſeſe & prius &
poſterius haberet, conſequitur iterum ipſum quieſcere. ſed ſolo nunc eſt penes ali-
quid ſpatij manens, in quo tamen neq; mouetur, neq; quieſcit. In nunc enim tēpo-
ris extremo neq; moueri quicquam neque quieſcere poteſt: neq; quia quod in nunc
ſit, ſequatur ipſum non moueri, idcirco ſequitur ipſum quieſcere. nā quod non mo
uetur, ipſum idcirco quieſcere accidit. ¶ Inſtantia. Sed ꝙ nihil moueri contingat,
talem paralogiſmum inducit zeno. Quod ſpatium ſibi equale continue obtinet,
quieſcit. Ad quod videtur moueri, ſemper ſibi continue aequale ſpatium obtinet.
Igitur quod videtur moueri (vt ſagitta) cōtinue quieſcit. ¶ Huius paralogiſmi ze-
nonis ex precedenti concluſione ſolutio peruia eſt. Non oportet enim vt quicquid
ſibi ſpatium equale obtinet, quieſcat. nam quod fertur (vt dictum eſt) id in atomo
(in quo nihil moueri neque quieſcere natum eſt) obtinet. Neque id verum eſt, qđ
mouetur, continue ſibi aequale ſpatium obtinere: immo in ſolis nunc & impartibili
bus id diximus accidere, & in nullo motus tempore ſpatium ſibi occupare equale.
Si igitur continue occuparet equale, nunc ad inuicem eſſent cōiuncta, & tempus ex
impartibilibus compoſitum euaderet. Hoc autem impoſſibile eſt, quemadmodū
& de alia magnitudine quacunque.

Ctaui capitis ſcholia. xxxv. Quod autem ſtat, non quieſcit. Stare enim dicitur mo
bile, cum lentius mouetur, & elangueſcit a priſtina velocitate, vt pila & globus cum
motu proiectionis impelluntur, atque fini propinquant, adhuc tamen pauliſper mo
uentur, ſed propemodum imperceptibilem habent motum, vt difficile ſit interno-
ſcere an moueantur, vel quieſcant. Et huiuſmodi mobile cum ſtat, adhuc quidem
mouetur, ſed quieti admodum propinquum eſt. xxxvij. Nam quicquid ſtat, mouetur. Eſt em̄
motus communior quam ſtatus, non quidē quia motus conuenit pluribus ſpeciebus. nam vt ſex
ſunt ſpecies motus, ita ſex poſſumus aſſignare ſpecies ſtatus, ſcilicet ſecundū generationem, corru
ptionem, augmentationem, diminutionē, alterationem, & mutationem ſecundū locum. ſed mo-
tus eſt cōmunior, quia eius ratio conuenit pluribus indiuiduis & motibus. nā omnibus motibus

atq; motum partibus tam initialibus & medijs quam finalibus, status autem nõ omnibus competit motibus, neque motuum particulis, sed eis duntaxat qui propter quietis vicinitatem a quiete vix discernuntur. Nempe status hoc in loco non dissentit a motu, nisi secundum vnam differentiam accidentariam paulo ante explicatam, quemadmodum motus velox & tardus habent rationem accidentalem, ob quam paucioribus conueniunt ꝙ motus. xlij. Nam si esset penes aliquid spatij primum. Sit a mobile, quod in tempore k n primo (hoc est in qualibet temporis parte) transeat spatium b c h i. dico ꝙ in nulla parte temporis est penes aliquid spatij sibi æquale primum, id est secundum se, & quamlibet sui partem. Quod si quis dubitet, ponat gratia disciplinæ mobile a esse penes aliquid spatij, id est, in aliqua parte spatij sibi æquali (vt penes partem b c, d e) in parte tẽporis k m. Cum mobile a primum sit penes partem spatij b c d e sibi æqualem in tempore k m, per hypothesim, ipsum & quælibet eius pars eodem tempore penes illam est partẽ in eodem tẽpore. Et cum omne tempus in duo æqua sit partibile, diuidatur tempus k m in duas partes, k l, & l m. Quia mobile a est per hypothesim in toto tempore k m penes spatium b c d e, in qualibet parte tẽporis penes illud est spatij, vt in parte priori k l, & in parte posteriori l m. At quod priori parte tẽporis, & posteriori penes idem est spatiũ secundũ se, & omnes suas partes, non mouetur, sed quiescit, igitur a mobile quiescit in tempore k m, in quo positum est moueri. non igitur in aliquo tempore motus est in spatio sibi æquali, sed in solo nunc, & impartibili, in quo tamen neque mouetur neque quiescit, cum nihil natũ sit in temporis impartibili aut moueri aut quiescere, vt tertiũ huius caput monstrauit. Id enim quiescere arbitramur. Data in litera eius quod est quiescere, definitio, intelligitur de eo quod occupat idem spatium in diuersis partibus temporis, & natũ est moueri transferendo se de spatio in spatium. Nam corpora cœlestia idem totale spatium, scilicet superioris orbis concauum continue occupant, & tamen non dicuntur quiescere, sed continue moueri, quia non sunt nata moueri spatium demutando. Intelligitur itidem data definitio, quando spatium quod proxime occupat mobile, non mouetur cum locato atque occupante. Nempe si deorsum moueatur dolium plenum aqua, ibi aqua corpus locatũ mouetur per se, quia mutatione quæ est in ipsa, similiter & locans, vtpote dolium, & tamen aqua contenta dolio in diuersis partibus temporis secundum se & quãlibet partem est in eodem concauo dolij continentis, vt loco proprio sed in tempore continue non est in loco communi, scilicet aere, qui est locus proprius dolij cõtinẽtis, quia aer est spatium per quod vtrũq; mouetur, immo in solo nunc atq; indiuisibili est in illo, sicut & dolium suum continens. Nam quod non mouetur, ipsum idcirco quiescere accidit. Non moueri cõmunius est, quiescere vero cõtractius. quicquid enim quiescit, nõ mouetur. at nõ oportet omne quod non mouetur, quiescere. nam cũ quid in nũc temporis impartibili mutatũ est, non mouetur quidẽ attamen non quiescit. Neq; id verũ est, quod mouetur. Ex hac Aristotelis solutione manifestum euadit, mobile in tempore quo mouetur, nõ esse in loco actu (nã occuparet spatium sibi æquale) sed in solo nunc, & impartibili. quare iterũ non omne quod loco mouetur, cum mouetur, in loco esse necesse est, sed tum cum mouetur, ipsum mobile est proximum in tempore profunditati ipsius spatij superficiebus interiacenti, quemadmodũ si intelligatur aliquod corpus interminatum, id est cuius ablatæ essent extremę superficies, tunc alterũ corpus superficiebus terminatum ei applicatum, esset illi proximum & immediatũ, nõ secundum superficiem intermini corporis, sed eius profundũ. Eodem modo intelligendũ est de spatio per quod fieri motus, quod tempore motus secundum superficiem non est immediatũ mobili, sed solũ secundum profundũ, quod non est vltimum. ex quo facile constat mobile tum non esse in loco. nam oportet omnem locum esse vltimum, & superficiẽ quandã, vt quartus huius ostendit. Vnde mobile cum est in termino a quo, tangit spatium secundũ superficiem, & cum primum mouetur, non debet existimari immediate esse in altera superficie. alioqui in corporibus post primã superficiẽ immediata esset altera superficies sine corporis interstitio. quare corpus ex superficiebus esset cõpositũ: quod esse nequit. Sed tempore motus ipsum mobile proximũ erit corpori superficiebus intercepto, nõ tamen ipsum tanget, quia duorum corporum contactus attẽditur secundum vtriusq; superficiem, sed erit illi consequenter se habens, quia cum vnũ sit post alterũ, inter ea non interiacet eiusdẽ rationis medium, sicut anima & corpus neque continua sunt, neque contigua, quia eorum vltima non sunt simul, cum non sint vtriusq; vltima, sed consequenter se habent. In solo autem instanti, mobilis & spatij secundum superficiem contactus est, & tum mobile est in loco sibi æquali.

ℭ Noni capitis annotat.

ℭ Falsa descriptio, argumentatio falsaria.

NOnum caput continet sex zenonis rationes ꝙ nõ sit motus aut mutatio, & earũ solutiones. ℭ Sex rationes ꝙ nõ sit motus aut mutatio. Quatuor primę sunt zenonis, quę olim antiquis difficultatẽ solutiõis ingerebãt. ℭ Prima. Inquit zeno.
43 Si quicq̃ moueatur, ipsum prius spatij dimidiũ cõficere necesse est. Atqui in spatio quolibet infinita sunt dimidia: infinita aũt trãsire impossibile est. igitur & quicq̃ moueri ℭ Hujus rationis ex prece-

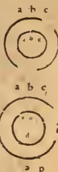
dentibus haberi potest manifesta dilutio. Nã sicut infinita dimidia potētia cõcedimus,ita quoq; & infinita potētia trãsiri posse non negamus. ¶ Secũda. Si quicq̃ moueretur,velocissime motũ assequi aliquando valeret tardissime motũ. at vero velocissime motũ,tardissime motũ assequeretur nunq̃. nõ igitur mouetur quicq̃. Et q̃ velocissimũ nunq̃ assequaẽ tardissimũ,ita palã fit. Sit a velocissimũ,b tardissimũ,c d spatiũ:in cuius spatij termino c locetur a,& in medio b: vt b dimidio spatio antecedat:& incipiãt a & b simul d versus moueri. Cũ a peruenerit in signũ mediũ,iam b ab eodẽ recessit(si ipsum moueri possibile est)& est pręcedẽs in alio quopiã signo. ad quod cũ perueniat a, iterũ b recessit, & in alio signo antecedit. & ita semper fiet vt pari ratione tardissimũ tanq̃ fugiens ne assequi vnq̃ possit velocissimũ illudat. Et hanc rationem zeno inflata bucca & ore tragico Achillẽ personat. ¶ Sed diluitur. Velocissimũ tardissimo aliquãdo cõiungitur:neque est(vt zeno suspicatur)semper tardissimũ, signũ reliquisse,in aliquo alio pręcedens,cũ velocissimũ ad signum peruenerit. Nam tametsi a in æquali tẽpore plura spatia potẽtia non pertranseat q̃ b,pertransit tamen maiora:vt si duplo velocius,duplum:si triplo,triplum. Vnde fit vt in aliquo spatij signo ipsa aliquando coniunctum iri oporteat. Et hęc a prima ratione differt,q̃ in ea zeno spatium partitur in dimidia,& infinitis potentia vt infinitis actu vtitur. & hinc sua cognoscitẽ pẽdere solutio. In hac vero falsam opponit motuum proportionem: & ex motuũ vera in spatijs proportione hæc diluitur ratio,& zenonis(vt vocat) Achilles. ¶ Tertia. Quicquid spatium sibi æquale obtinet, quiescit. Atqui sagitta quæ ocyssime ferri videtur,continue spatiũ sibi ęquale obtinet. sagitta igitur illa,& quęcunq; ferri videntur,eadẽ ratione quiescunt. ¶ Pauloante huius patefacta est respõsio. ¶ Quarta. Si possibile est(inquid zeno)quodcunq; moueri:sint tres magnitudines a a,b b,c c,& magnitudine & velocitate partes,directe alia supra aliã iacentes. & a a continue moueatur ad dextram, & simul b b contranitatur versus læuam,& c c quiescat, & immobilis perseueret. accidet eodem tẽpore eadem & æqualia spatia a mouente & quiescente esse pertransita. Nam quo tempore,vt d e,spatiũ c c ab a a mouente pertransitũ est, eodem tempore & b b æquale spatiũ pertransitũ est a c c spatio quiescente. Et non modo hoc incõmodi sequatur,sed idẽ tempus sibiipsi esse duplum. Nã esto inquit aaa directe supra ccc,& bbb foris in dextra,vt b primũ sub vltimo sit a:& contranitantur modo prædicto aaa & bbb,quiescente & immobili perseuerãte ccc. cum a primum stat cũ medio c,a primũ stat cum b primo: & in eodem, tẽpore, vt d f, aaa pertransit dimidiũ ccc,& totũ bbb duplũ dimidio ccc. At vero idẽ mobile in medio temporis transit dimidiũ,& in duplo tempore transit duplũ. Effectum est igitur,vt quia aaa in tempore d f transit dimidiũ,ipsum sit dimidiũ:& quia transit in eodem duplũ,ipsum sit duplũ,& ipsum ad seipsum esse duplũ. ¶ Hęc argutia statim dissolubilis est. Nam æquale spatium in æquali tẽpore a mouente & quiescente pertransitum esse non posse,& idem in dimidio tẽporis transire spatij dimidiũ, & in duplo tempore duplũ, intelliguntur,spatijs quæ pertranseantur, omnino cõsimili modo se habentibus. Applicat autem zeno ea ad spatia, alterum quiescens,et alterũ motũ. vnde in falsam(hanc ob causam)incidit descriptionẽ:neq; reputanda sunt(vt ea adducit atq; applicat)incõmoda. ¶ Quinta de mutatione secũdũ cõtradictionẽ adducitur. Si aliquid mutari possit de contradictorio in cõtradictoriũ,vt de nõ albo in albũ:in neutro extremorum existit. quare neq; erit albũ, neq; nõ album:et inter cõtradictoria dabitur mediũ. quod est impossibile. Non erit igitur talis mutatio vlla. ¶ Responsio. Cum quippiam mutatur de non albo in album,esto in neutro extremorum simpliciter existat:neq; simpliciter et secundũ totum sit nõ album,neq; simplicet album:ex hoc non idcirco sequitur non esse album, neq; nõ album:immo semper alterũ contradictoriũ verificabitur. nam cum plus partium

c a
c b
c
f
g
d

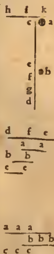
d f e
a a
b b
c c

aaa
bbb
ccc

habebit non album, dicetur non album: etsi non omnino sit non album, neque omnino albũ. ¶ Sexta de orbiculari motu. Si quid orbiculari motu, inquit, moueri posueris, accidit ipsum simul & eodẽ tẽpore & moueri & quiescere. Nã ipsum ex posito moueri concedes: & tamen cũ sit cõtinue secundũ se totum in eodem spatio, nõ mouebitur. quiescet igitur & simul. quare nihil circulo & sphera moueri cõtinget. ¶ Solutio. Falsum est circulũ sphẽraq́; cũ in circulo aut sphera mouetur, simul & quiescere. Nã tametsi cõtinue esset in eadẽ superficie & spatio, sue tamẽ partes cõtinue spatium demutãt. & in altero existunt, vt a b interioris circuli pars, quę est cũ a b exterioris interiori circulo c versus moto, non amplius cum a b iacebit, sed cum b c: vt a sit simul cum b, aut alia quacunque parte, vt ab alijs correspondeant signis. Neque id plane verum est, semper totum circulum in eodem spatio esse: immo si notas & signa aspexerimus, cõtinue in altero toto spatio & circulo esse videmus: vt permoto a vsq; b, circulus interior a d est in spatio et circulo b e, qui prius erat in circulo a d. At vero a d circulus et b e diuersi sunt, et non idem: nisi forte, vt homo, et homo musicus. Non igitur efficere possit vt simul quiescat et moueatur, neque quidem vt moueatur secundum partes, quiescat vero secundum totum.

Onl cap. scholia. xliij. Et hanc rationem Zeno inflata bucca. Eam rationem Zeno vocauit Achillẽ, q́ sua opinione maximam haberet efficaciam, atq́; indissolubilis esset, perinde atque Achilles ob virium suarum præstantiam dicitur fuisse insuperabilis Troianis. Idq́; zeno inflata bucca & ore tragico personabat, quia propriam rationẽ iactabundo & altiloquo sermone plus æquo efferabat. Nam tãetsi a in æquali tempore. Quanuis, inquit, a velocius mobile in ęquali tempore plura spatia potentia non pertransierit quam b tardius, cum vtrumque infinita spatia potentia pertranseat, in infinitis autem neque plura neque pauciora inueniuntur quatenus infinita sunt, tamen a velocius mobile tempore æquali pertransit maiora spatia quam b. quare ambo tandem in aliquo signo conueniunt, immo velocius intertum prætererit mobile tardius. Vt ponatur spatium c e esse duplum ad spatium e f, & spatium e g diuidi in duas medietates, e f, & f g, & mobile a duplo velocius quam mobile b moueatur. Cum mobile a sit duplo velocius, in æquali tempore, vt h i, duplum absoluit spatium, vt c e, & mobile b eius pertransit dimidium, scilicet e f. Rursum in æquali tempore, vt i k, a velocius absoluet maius duplo spatium, vt e g, & eodem tempore mobile b dimidium spatium f g. quare mobile a velocius & b tardius se consequuntur & conueniunt ambo in puncto spatij g. Et ita si ponatur d mobile triplo velocius quam b, & e d diuisum in tres tertias, tempore h i mobile a pertransit spatium e c, & mobile b spatium e f subtriplum. Et tempore i k mobile a transit spatium e d, & mobile b spatium f g. quare mobile a assequitur ipsum b in aliquo signo medio inter f & g. Et ita quæcunque alia proportio fuerit data. Sint tres magnitudines, a a, b b, c c. Hæc ratio duo videtur inferre inconuenientia. Primum quod idem spatium eodem tempore pertransiretur a spatio mouente & quiescente. Quod patet. Sint data tria spatia, primum a a, secundum b b, tertium c c, magnitudine æqualia, & a a continue moueatur ad dextram partem, b b vero in oppositam partẽ moueatur ad partem sinistram, & c c spatium maneat quiescens. In tempore d e spatium c c peretansitur ab a a, & eodem tempore spatium b b pertransibitur a spatio c c quiescente. ergo etiam eodem tempore spatium b b pertrãsitur ab a a spatio mouente. Eodem igitur tempore d e, idem spatium b b pertransitur a spatio mouente a a, & a spatio quiescente c c. quod videtur impossibile. Secumdum inconueniens est quod idem mobile in eodem tempore pertransibit dimidium spatium, & duplum. Sint enim data tria spatia, primum a a a, secundum b b b, tertium c c c, & sit a a a directe supra spatium c c c, vt a primum respondeat c primo, & a secundum c secundo, & a tertium c tertio. At spatium b b b sit in dextra parte foris collocatum, vt primum b sit directe sub vltimo a, sed nihil alterũ vnius sit directe sub altero alterius, & moueatur spatium a a a versus dextram partem, & b b b contranitatur, in oppositamque & sinistrã partem feratur, & spatium c c c maneat quiescens. In quo tẽpore, vt d f, a primũ respondet secundo c, ei directe suprapositum, & primum b stabit cũ secundo c, eidem directe suprapositum, & a primũ stat cum primo b, ei directe superstans. quare spatium a a a eodẽ tempore d f pertransiuit totum spatium b b b, & dimidium spatij c c c, quod c primo & c secundo est intereeptum. At spatium totum b b b est duplum ad dimidium spatij c c c. igitur idem mobile eodem tempore transiuit duplum spatium, & eiusdem dimidium, quod videtur impossibile. Verum hęc duo incõuenientia diluuntur ex eo q́ principia physica ad quorũ opposita ducere videntur, de spatijs consimiliter sese habentibus sunt intelligẽda. Applicat autem Zeno dicta principia ad spatia dissimiliter sese habentia. Esto in neutro extremorũ simpliciter existat. Cũ quid mutatur de non albo in album, in neutro extremorum & terminorum motus simpliciter existit. Non

enim in termino a quo, alioqui aliquid existens in termino a quo, moueretur ab eo, & moueri incepisset. quod est impossibile. Neque simpliciter in termino ad quē. alioqui aliquid moueretur ad aliquem terminum, & esset in illo. quod est impossibile. Tamen in vtroque terminorum est secundum quid. nam aliquid habet termini a quo, & aliquid termini ad quem. Et si contradictoria capiantur album simpliciter, non album simpliciter, secundū de eo verificatur, quia huiusmodi mobile non est album simpliciter. Si autem sumantur contradictoria album secundum quid, nō album secundum quid, primum de eodem dicitur. Album autem simpliciter, & simpliciter non album, non contradicunt, neque secundum quid album, & secundum quid non album. Quandiu autem fit motus, alterum contradictoriorum nulla etiam adiecta determinatione verificatur de subiecto. nam cum nondum in subiecto fuerit sufficiens albedo ad subiecti denominationem (vt cum pauciores partes aut totidem albę fuerint, quot nigræ) ipsum dicitur non album. cum autem plures fuerint albæ, & albedo sufficiens denominare totum subiectum tale, ipsum dicitur album, quamuis complete non sit album, neque non album. Vt a b interioris circuli pars. Ponatur circulus exterior a b c quiesciens, & interior a b c moueri, & in tempore g h perficere partem a b circuli exterioris, in tempore vero h i partem exterioris circuli b c. Ante motum pars a b interioris circuli respondet parti a b circuli exterioris. cum autem interior circulus in tēpore g h perfecerit partem a b exteriorem, & a interior respondet b exteriori, & b interior c exteriori, pars eadem a b interior nō est amplius cum parte a b exteriori, sed cum parte b c. Et cum in tempore h i eadem pars a b interior perfecerit partem b c exteriorem, vt a interior respondeat c exteriori, pars interior a b respondet alteri parti exterioris circuli quam b c, & ita dicendū de parte d e interiori. Immo neque totus circulus interior in toto motus tempore est in eodem toto spatio, si bene signa vtriusque attenderimus. Nā ante motū circulus a d interior est in circulo a d exteriori, sed mutato a interiori ad b exterius, vt in secūdo fit exemplo, circulus a d interior est in circulo b e exteriori, qui alius est a circulo priori a d exteriori, cum diuersi sint eorum diametri. Denique moto a circuli interioris vsque ad c exterius, vt in tertio exēplo, circulus interior a d est in circulo exteriori c f, qui alius est saltē ratione ab exteriori circulo b e aut a d, sicut alia est ratio hominis, & hominis musici. Non itaque dicendum est totum cælum secundum se totum quiescere, & secundum suas partes moueri, vt neque aliquod corpus totum esse album, & quanlibet eius partem esse nigram.

¶ Decimi capitis annotat.

¶ Perfecta, cōueniēs, apta. ¶ Infinitū, infinitū secundo. ¶ Mutari, terminatiue.

Ecimum caput continet duas conclusiones, quatuor rationes ad primam. Prima conclusio. Impartibile non nisi se 27
cundū accidens mutari contingit. ¶ Indiuisibile voco, quod secundum quantitatem est impartibile: vt punctum. quod quidem dico non per se mutari posse, sed per accidens: quēadmodum sedentē in naui ad motum nauis moueri dicimus: & moto corpore, eius partē, vt animam, per accidens moueri. Ita & punctum per accidens mouetur ad motum eius cui accidit. Est & alius partium motus, qui secundum mobilis quantitatis partes attenditur: quo de non intelligimus. Nam ij partium motus inter se alij sunt, & plerunque longe differentes, & a totius motu. quod liquidissime cernitur in sphera. Nā sphęrę partium circa eius cardines & polos est lenta motus tarditas: circa vero diuisorem circulum e diuerso celer volucritas. Sed vt quod diximus, manifestius euadat, tales adducimus rationes. ¶ Prima. Quia si impartibile mutaretur: generaretur, corrūperetur, alteraretur, aut secundum spatium ferretur. non enim secundum augmentum aut decrementum mutaretur, cui nulla vel fingi potest magnitudo. mutetur igitur impartibile, si possibile est, ex a c in c b in tēpore d. Aut ipsum in tempore d erit in c b: & tunc ipsum mutatum erit: & continget ipsum moueri vbi iam mutatum est. Aut est in a c: & tunc accidet ipsum quiescere, & non moueri, positum est enim ante motum ipsum esse in a c. Aut partim in a c, & c b locabis: quod iterum non valebis: quia quod impartibile posuisti, iam faceres partibile. non igitur impartibile mutabitur. ¶ Secunda. Motus quo ipsum moueri effingas, proximus est, ac si tempus ex nunc indiuiduis constaret. At cum in quolibet mutatum esset, motus ex momētis cōflatus euaderet, & non ante omne mutatū anteiret motus: & magnitudo ex insecabilibus esset, & multa talia sequerētur incōmoda. Hęc aūt impossibilia. Nō igitur mutabitur impartibile. ¶ Tertia, quod secundū locū non moueatur. Nā quicquid in spatio fertur: vt prius se minus & æquale quam maius transeat, necesse

est. Non autē minus, se prius transibit impartibile. nā impartibili minus esse impossibile est. Relinquitur igitur vt sibi æquale. quare si conficit super lineam motum, punctum puncto coniunctum proximumq; est, & linea ex impartibilibus cōposita abibit. esset enim impartibile continue sibi equali coniunctum. hoc autem impossibile: quare & impartibile per se moueri. ¶ Quarta. Cum impartibile in tempore pertransiret sibi equale: cum omne tempus diuisibile sit, & minus minori tempore transeatur, in med etate illius temporis transibit minus. dabitur igitur impartibili ei æquali minus: & quod impartibile est, partietur: vt & tempus. aut iterum relabemur in hoc, vt non in tempore, sed in nunc atomo & impartibili moueri agitariq; possit. Ratum igitur est ipsum per se haudquaquā moueri posse. ¶ Se-
45 cunda. Nulla mutationum infinita est. Nam quod definitis continetur terminis, infinitum non est. Omnis autem mutatio certis limitibus & terminis cōtenta est. generationis enim & corruptionis ermini sunt esse, & non esse. augmenti, vniuscuiusque secundum propriam suam natura perfecta magnitudo. diminutionis, huic opposito modo facta detractio. alterationis, contraria, aut quæ contrariorū functionem retineant, & quæ quodammodo sint contraria. & motus secundum locū, plerunque termini contrarij, vt sursum & deorsum. Sed hoc nō in omnibus vim eandem retinet vt in ijs quæ circulo aguntur. Hanc tamen mutationē & finitam esse, hac vsi ratione ostendimus. Quod impossibile est esse motum, & moueri impossibile est: vt quod sectum esse non potest, impossibile est secari: & quod impossibile est factum esse, impossibile est fieri. Atqui motus infinitus, factus esse non potest, nuullus igitur infinitus. Et si cælestium corporum magnitudinem motuum spectes, statim finitos esse apprehendis. Si vero tēpus, cum decursa magnitudine sem per similes regenerētur, intelligis in infitum in tempore abire. Fieri etiam potest, vt post generationem sit augmentatio, post quam alteratio, post quam iterum generatio, aut, quam voles, alia mutatio: & ita semper, vt semper sit motus. Non tamen propter id erit vnus et infinitus motus. nam ex tam varijs nihil vnum conflatur. Sed qui tempus infinitum sibi aptet, et quem tota temporis series trahat, nullus nisi circularis esse potest. Et de hoc hactenus dictum sufficiat.

Decimi cap. scholia. xliiij. Impartibile non nisi secundū accidens mutari cōtingit. Aristoteles hoc loco (sicut & in alio quolibet) loquitur de mutatione physica atq; successiua, siue temporanea, & quæ tempore compleatur, & non de ea quæ supernaturalis est, qualis est animæ rationalis, quæ secundum quantitatem indiuidua est, ad esse productio siue creatio, neque de subitaria momentaneaque mutatione, qualis est productorum in linea, & instantium in tempore acquisitio. Etiam hic sermo fit de mutatione proprie dicta, & non ea quæ secundum similitudinem quandam mutationis nomen sibi vendicat, quales sunt alterationes animi, vt scientiarum virtutumque acquisitiones, quæ minus proprie alterationes dicuntur, fiuntque in subiecto secundum molem indiuiduo, scilicet intellectu, & voluntate. hanc ob causam & illumitano, & subitanea speecierum sensibilium in organo productio (quæ impartibilitatis naturam quoquo pacto sentiunt) hic minime motus dicuntur, neque eorum subiecta proprie moueri dixeris. Quo de non intelligimus. Id quod prius dictum est, scilicet partem moueri per accidens ad motum totius, quoniam partes integales per se mouentur, & motu proprio, a motu totius & cæterarum partium distincto, partium autem substantialium forma secundum locum mouetur per accidens ad motum totius, vt anima hominis ad lationem ipsius hominis. Nam sphæræ partium circa eius cardines. In sphæra, inquit, cęlesti partes supremę & infimæ vicinæ polis & cardinibus eius, tarde ad motum mouentur. mediæ vero eiusdem partes, & quæ sunt circa circulum æquatorem diuidentem totam sphæram in duo hemisphæria, & duas partes, vnam superiorem, & alteram inferiorem, ęquales, velocissime mouentur, cum in quatuor & viginti horis maximum conficiant circulum, in conuexo primi mobilis descriptum, quo quidem tempore extremæ partes longe minorem circulum describunt, in conuexa parte polis vicina propinquaque intellectum atque conceptum. Motus quo ipsum moueri effingas. Quod mouetur in pleno, vt continue assistat spatio necesse est, & quod assistit spatio, est diuisibile. igitur impartibile non potest spatio assistere, sed solum punctis impartibilibus, super quæ si ponatur cōtinue moueri huiusmodi spatium ex punctis impartibilibus compositum esse necesse est. Quod si magnitudo super quam fit motus, sit ex impartibilibus cōposita, & motus ipse ex momentis est compositus, & tempus ex nunc impartibilibus conflatū, vt in huius libri principio ostensum est,

quare non ante omne mutatũ res mutaretur, ſed continue mutata eſſet, cũ ſolum momenta a quibus mobile denominatur mutatũ, haberet, & rem moueri eſſet eã mutatã eſſe. quæ oppoſita ſunt ijs quæ toto hoc libro monſtrata ſunt. Vt prius ſe minus, & æquale q̃ maius tranſeat, neceſſe eſt, vt ſi lapis bipedalis moueatur per aerem, prius tranſit ſpatium aeris pedale, minus q̃ ipſemet lapis qui mouetur. deinde ſpatium bipedale aeris ſibi æquale pertranſit, priuſquã ſpatium tripedale maius ſeipſo mobili. Et minus minori tempore tranſeatur. Si impartibile poſſet in tempore pertranſire ſpatium ſibi æquale, gratia diſciplinæ d impartibile ponatur tranſire ſpatiũ a b ſibi æquale in tempore e g. Tunc ſic. Si aliquod mobile aliquod ſpatium aliquo tempore tranſierit, & minus ſpatium minori tempore tranſibit. At d impartibile in tempore e g pertranſit ſpatium a b ſibi æquale, ergo in minori tempore, vt e f, pertrãſit minus ſpatium, vt a c. Deinceps a c eſt minus ſpatium quam a b, & a b poſitum eſt æquale impartibili d, ergo a c eſt minus impartibili d. quicquid enim eſt minus vno æqualium, eſt minus altero. igitur datur aliquid minus impartibili. Et cum omne excedẽs diuidatur in exceſſum, & id quo excedit, ipſum impartibile diuidetur. quod eſt impoſſibile. xlv. Sed hoc non in omnibus vim eãdem retinet. hoc, mutationem certis limitibus & terminis contineri, claudiq; extremis cõtrarijs. Id enim potiſſimum locum habet in mutationibus rerum naturalium, & ad illas præſertim debet applicari. Sunt enim illæ vt lineæ rectæ, quæ duobus clauduntur extremis finalitus. motus autem corporum cæleſtium circulo aſſimilatur, in quo hoc pacto determinari non poſſunt extremitates. Verum vt in eo idem punctus principium eſt circunferentiæ, & finis eiuſdem, ita in motu circulari idem terminus eſt a quo, & ad quem, vt in motu primi mobilis oriens, & in motibus ſphærarum inferiorum occidens. quare & hi motus circulares quodammodo finiti ſunt.

Paraphraſeos in ſextum Phyſicorum, finis.

PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS in Septimum Phyſicorum, annotatiuncula,

Pauſans, quieſcens.

Eptimus Phyſicorum continet quinque capita. Primum continet duas concluſiones, duas rationes ad primam, et duas ad ſecundam. Prima concluſio. Omne quod mouetur: vt ab alio moueatur neceſſe eſt. Primo, quia cum aliquid ab extrinſeco moueatur, et mouendi principium extra ipſum cognoſcitur: manifeſtum eſt ab alio moueri. Cum vero ab extrinſeco non moueatur, vim intra ſe latentem et motiuam retinet, a qua et ipſum mouetur. Putare enim aliquid a ſeipſo moueri, quia nullum exterius mouens appareat, perinde eſt atque ſi putes, ſi a c mouet c b, et id te lateat, a b a ſeipſo moueri: immo et c b a ſeipſo. Omne igitur quod mouetur: vt ab altero moueatur neceſſe eſt. Secundo. Monſtratum eſt, omne quod mouetur, partibile eſſe oportere. Si igitur quicquam talium a ſeipſo moueretur, et totum a ſeipſo, et partes a ſeipſis mouerentur. Quod ſi a ſeipſis mouerentur, vna quieſcente alteram quieſcere non eſſet neceſſe. At vero permanifeſtum eſt vna parte mobilis, vt a c, quieſcente: et c b quieſcere, immo et a b. Alioqui, cum moueatur, poſitum ſit a ſeipſo, hoc eſt a ſe primum moueri. a c ſimul ſtaret et moueretur: quod eſt impoſſibile. Omne igitur quod mouetur. ab alio moueri neceſſe eſt. quod enim a ſeipſo mouetur, nullo pacto altero pauſante ipſum quieſcere neceſſe eſt. Quod ſi pauſat altero pauſante (vt de toto euenit pauſante parte) ab altero moueri eſt neceſſe. Et hæc ratio de motu ſecundum locum potiſſimum ſumpta eſt. 1

Secunda concluſio. Cum ab exteriore mouente mobile quodcunque moueatur, quod mouens ab altero mouente itidem moueatur: hoc in infinitum abire impoſſibile eſt. Primo, quia quicquid ita mouebitur, in loco eſſe neceſſe eſt. in locis autẽ non abitur in infinitum. Stabitur igitur tandem in aliquo: quod quidem ab exteriore mouente non amplius mouebitur. Secundo. Si hunc in modum abitur in 2

infinitum:ſit igitur a motum ab exteriore mouente b. & b quidem a c. & c ab ipſo d. & hoc pacto in infinitum euadat. quia ſimul ſunt mouens, & quod mouetur: cum mouebitur a, mouebitur b. & cum mouebitur b, pariter & c. erit igitur ſimul motus a, & b, & c, & vniuſcuiuſq; reliquorum. Sit igitur e motus a. & f motus b. & g motus c. & h motus ipſius d. & ſit k tempus motus a. quia e motus a, determinatus & finitus eſt, vt mobile a, & tempus k finitũ erit. & in eodem tẽpore mouentur a, & b, & c, & vnũquodq; reliquorũ. in k igitur tempore finito, ſimul cũ a & b & c, & vnũquodq; reliquorum mouebitur. Accidit igitur, a, b, c, d, mobilia infinita, motu e, f, g, h, i, in finito tempore k moueri. quo enim tempore a mouetur, & reliqua omnia conſequenter ſe habentia (quę infinita ſunt) moueri cõceſſa ſunt. Hoc aũt impoſſibile. Et nihil refert an motus a ęqualis ſit, an maior, aut minor motu b, & ita deinceps. nã ſemper abibit infinitus. Neque valeat ſi dixeris prius probatum eſſe infinitum magnitudine finito tempore moueri non poſſe, non autem numero & multitudine infinita. hic autem de multitudine infinitis agitur, quę finito tempore moueri, nullum putabitur incommodũ. Nos certe idem putamus incommodum. Nã cum ea quę hoc pacto mouerentur, molem corpuſq; habeant: contigua ſunt, & ſe tangũt oĩa, & magnitudinẽ infinitã attollunt attiguã. Quare idẽ fuerit ac ſi intellexeris vnã ex a b c d continuam magnitudinem conflatam, & eam motu infinito & tempore quidem finito moueri. quod eſt aductum impoſſibile. Non igitur hoc erat impoſſibile. nam poſſibili conceſſo, nullum accidit impoſſibile. Item & nihil refert tales motus vnum motũ genere, aut ſpecie, aut numero efficere. Genere quidem vnũ efficerent, ſi alicuius vnius generis eſſent: vt ſubſtantię, vt quantitatis. & vnum ſpecie, ſi in ea quę eiuſdẽ ſunt ſpeciei, euaderent. vnum vero numero, ſi mobile numero idem, & id ſecundũ quod fit motus, & tempus numero idem.

k / a c / b f / c g / d h / i

PRimi capitis ſeptimi phyſicorum ſcholia. 1. Omne quod mouetur, vt ab alio moueatur neceſſe eſt. Hæc Ariſtotelis concluſio ſecundũ materiam ſubiectam intelligitur de mobili phyſico cõpleto, vt eius ſenſus ſit, omne ens naturale quod mouetur, ab alio & non ſeipſo mouetur. vt in omnibus motibus aliud ſit mouens, & aliud motum, nihilq; ſeipſum moueat. Quare non debet accommodari ad intellectũ, aut voluntatem, quę ſuas functiones alio modo quam res naturales peragunt, vt alio oſtendendum eſt loco. Neq; item debet hæc concluſio applicari ad angelicos ſpiritus, qui interdum leguntur & volaſſe, & deſcendiſſe, quoniam res naturales non ſunt, & ſui motus (modo eos motus appellare liceat) longe alia ratione quam rerum inferiorum fiunt, quemadmodũ methaphyſicus habet diſcutere. Quod ſiquis obijciat aquam reducentem ſe in natiuum frigus, & proinde ſe mouentem, eandemq; motam, nihil efficit contra hunc locũ, quoniam aqua neq; ſecundum ſe totam mouet, neq; neq; ſecundum ſe totam mouetur, immo vero neq; ſecundum eandem partẽ mouet & mouetur, ſed mouet ſecundum formam, & mouetur ſecundũ materiam. Huius autem concluſionis intellectus eſt, nihil a ſeipſo primo & ſecundũ quodlibet ſui moueri, vt idem numero ſit mouens & motum. Neq; identidẽ robur habet cauillatio qua quis obiectaret authore Ariſtotele animalia a ſeipſis moueri, vt progredi & volare. Non enim dicuntur a ſeipſis moueri, quia idẽ re ipſa ſit in eis quod mouet, & quod mouetur. nempe ipſorũ forma ſubſtantialis ſolum mouet, neq; moueri dicitur niſi per accidens, & ad motum ſubiecti verũ de eo quod per accidens mouetur, hic nõ agitur ſermo, ſed de eo duntaxat quod mouetur per ſe, & motu qui eſt in ipſo, animalium autẽ materia ſolũ mouetur. ſed dicũtur animalia a ſeipſis moueri, quia poſſunt nullo adueniẽte extrinſeco motum inchoare, & inceptum citra finem atq; terminũ intermittere. At vero permanifeſtum eſt, vna parte mobilis. Id intelligitur de partibus integralibus rei naturalis cõtinuis, duris, & intra ſe flexũ atq; replicationẽ non habentibus, vt vna medietate ligni aut lapidis quieſcẽte, neceſſe eſt & alteram eius medietatem, immo & totum lignũ aut lapidem quieſcere. Verum non oportet vna parte aquæ aut aeris quieſcente, & alteram partem motus eſſe expertẽ, quoniam aer & aqua mollitiem habent atq; agitabilitatẽ. Neq; itidem opus eſt manu quieſcente digitũ, aut quieſcente brachio manum quieſcere, quoniã hæ partes intra ſe flexionem habent atq; complicationẽ. Alioqui cum moueatur, oppoſitum ſit a ſeipſo. Id verbũ referendũ eſt ad mobile a b. vt ſententia ſit, ſi quis dubitat vna parte integrali mobilis quieſcente alterã quieſcere debere, immo & ipſum totũ, ponat gratia diſciplinæ vna parte mobilis, ſcilicet a c, quieſcente, alterã partem c b moueri, & totum etiam mobile a b moueri. Cum totũ ab a ſe primum moueatur per hypotheſin, ergo per definitionem & quęlibet eius pars a ſeipſa mouetur, & a c eſt vna pars ipſius a b, ergo pars a c a ſeipſa mouetur, & poſita eſt quieſcere. eadẽ igitur pars a c ſimul moueretur & quieſceret, quod eſt im-

Oẽq̄d mouet, ab alio moueri.

possibile. quare & illud ex quo sequitur, est inconueniens, scilicet totũ a se ipso moueri. ij. Quia simul sunt mouens & quod mouetur. Non oportet semper mouens, & quod mouetur, simul esse secundum locum, sic quod mouens sit moto adiacens atq; propinquum secundum contactum, quia proiecta moueri conspiciuntur proijciente non tangente, sed debet esse simul secundum tempus, ita quod si mouens sit oportet eodem tempore aliquid esse quod mouetur, vt si sit sanans, oportet simul esse id quod sanatur, & si ædificans, id quod edificatur. Nẽpe mouẽs est causa actu, & debet idcirco simul esse cum effectu, scilicet eo quod mouetur. Determinatus & finitus est, vt mobile a. Intellige, finitum & determinatum est. Si enim mobile secũdum molem finitum est, oportet & motum eius esse finitum, cum impossibile sit mobile finitum infinito motu moueri. Neq; huius oppositum conspicitur in motu cæli, quia sicut cęlum finitum est, ita & cæli motus eodem tempore factus finitus est (extenditur enim motus extensione sui mobilis) tametsi motus cęli secũdum Aristotelem successione sit infinitus. Et ex eo quod motus e finitus est, recte colligit Philosophus & k tempus motus e finitum esse debere, qua impossibile est motum finitum fieri tempore infinito. Neque valeat si dixeris prius probatum esse, videlicet secunda conclusione, septimi cap. libri precedẽtis, numero. xxxij. Quare idẽ fuerit ac si intellexeris. Non supponit hoc in loco Philosophus, omnia illa diuersa mobilia posse fieri continua, vt autumant nonnulli, qui rationem Aristotelis inualidam esse dicunt, ex hac falsa suppositione, censentq; quia id quod supponit Aristoteles, est impossibile, non debere cuiquam mirũ videri si sequatur id quod consequenter infertur, cum ad impossibile sequatur (vt aiunt) quoduis consequens. Verum Aristoteles neq; hoc loco, neq; alio quouis in tota philosophia naturali innititur huic propositioni, ad impossibile quoduis sequi, ad moliendam aliquam probationem, quoniam illa nihil efficaciæ habet & roboris ad quicquam probandum, quinimmo quę simpliciter impossibilia sunt, Aristoteles supponit, vbi demonstrationem ad impossibile contexit, esse possibilia. Sed hoc in loco nihil aliud intendit Philosophus, nisi idem esse inconueniens, mobile infinitum magnitudine, tempore finito moueri, & mobilia magnitudine finita, & numero infinita, eodem tẽpore finito moueri, quoniam huiusmodi mobilia mole finita, & numero infinita, cum sibi proxima sint, cõstituunt magnitudinẽ infinitam contiguam. Quare idem est iudicium de huiusmodi magnitudine infinita attigua quod tẽpore finito moueatur, ac si intelligatur ex omnibus illis mobilibus adinuicem continuatis constitui vna magnitudo infinita continua, & illa tempore finito moueri. sed id secũdum ostensum est impossibile, ergo & primum, quod est in hac ratione adductum inconueniens.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Primum proximum. ¶ Motus, motus accidentalis.

Secundum caput continet vnam conclusionem, et eius probationem. ¶ Conclusio. Primum mouens non vt gratia cuius, sed vnde motus, 3
simul est cum moto. ¶ Simul ea dico, inter quæ nullum intercipitur medium. Et certe id omni proximo mouenti et moto commune est. Quod patet, quia motus tres sunt species, secundum quantitatem, quæ augmentum & decrementum dicitur. secundum qualitatem, vt alteratio, et secundum locum, quæ est latio, et secundum locum mutatio. At inter augens proximum et auctum nihil interiacet. fit enim aliquo adueniente. neque inter minuens et diminutum. nam fit alicuius subtractione. neque inter proxime alterãs et alteratum. quod in singulis speciebus facile est intueri. Ea quippe quæ alterationi apta veniunt, sensibilia sunt: vt sonus, silentium, albedo, nigredo, dulcedo, amaritudo, caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas, leuitas, grauitas, mollities, durities, raritas, densitas, horum media, et cætera similia quorum sensus existit. et secundum hæc corpus a corpore differre dicere solemus. At omnium talium agentia proxima tangunt passa: vt proxime sonans, sonorum: colorans, coloratum: dulcorans aut amaricans, dulcoratum aut amaricatum, et ita in cæteris. Et quod modis inanima patiuntur, tot modis & animata pati reperiuntur. at hoc non conuertitur. Patiuntur nãque & alterantur animata secundum sensum: non autem inanima, & sensus expertia: Item secundum sensibiles passiones fiunt alterationes. At cum quid secundum ipsas patiatur, videmus omnia adinuicem contigua, vt aerem ad visibile corpus, quod terminatur ad lumen, & lumen ad visum. & ita de audibili, gustabili, & tangibili. est igitur proxime alterans omne simul cum ipso alterato. De latione, & secundum locum mutatione, vt proxime mouens simul cum moto existat, idem euenit. Nam si a principio intrinseco moueatur, hoc statim notum est: cum

inter ipsum et motum nullum queat assignari mediū. Si autem ab extrinseco prīcipio: aut pellitur, trahitur, vehitur, aut in gyro torquetur. Ad horum enim quatuor aliquem, pulsionem, tractionē, vectionem, vertiginem, et cęteros ab extrinseco motus factos reducimus omnes. At vero ꝓxime pellens, trahens, vehens, aut vertigine torquens, simul est cum pulso, tracto, vecto, aut vertigine acto: vt inter ipsa ꝓxime pellentia et pulsa, trahentia et tracta nullum hiet interceptum medium. Est enim pulsio, ipsius mobilis ab se abiectio. cuius species sunt, impulsio, cum mouens moto non deficit. et expulsio, cum eidē deficiat: et ꝓiectio, cum velocior motus est q̄ naturę lati competat. Tractio opposito fit modo. est enim ad se aut propinquum alterum factus motus, cum trahens a tracto non sit separatum. cuius species sunt inspiratio, respiratio, congregatio, et similes: quemadmodum exspiratio, aspiratio, sputio, segregatio, sub pulsione continentur. Vectio aliquando motus est per accidens, vt cum ad motum vehentis in ipso aut supra ipsum feratur. Aliquando fit pellendo, aliquando trahendo, et aliquando vertigine torquendo: ut in tribus alijs motibus uectionem reperire queas. Vertigo uero ex pulsu componitur et tractu. est enim cum mouens hanc partem pellit, illam uero trahit, Manifestū est igitur proxime mouens simul esse cum moto.

Secundi capitis scholia. iij. Non vt gratia cuius, sed vnde motus, simul est cū moto. Primum mouens gratia cuius, est id ad quod cętera mouentia ordinantur, vt forma substantialis pręcipuū est mouens, gratia cuius accidentia instrumentaria & minus pręcipua sunt. Primum autem mouens vnde motus, est proximū mouens a quo vt efficiente fit motus. Itaque conclusionis intelligētia est. Proximū mouens a quo vt mouēdi principio fit motus, simul est cum moto. Dicitur autem hoc in loco primum mouēs, idipsum quod est proximum mobili, & refertur ad proximum motum, vt suum correlatiuum. Mouens autem est proximum moto, siue simul cum moto, quando inter mouens & motum, nullum interiacet medium, siue mouens tangat motum, vt ignis aerem proximum quem calefacit, siue non tangat, vt forma substantialis est proxima materię, & rei naturali cuius est pars, quam tamen non tangit, cum non habeat magnitudinis vltima. Quare esse simul, cōmunius est in ꝓposito, q̄ se tangere, aut attiguum esse. At inter augens proximum & auctum nihil interiacet. Inter augens proximum, vtpote animam viuentis, quod augetur, & auctum, scilicet ipsum corpus animatum, nihil est medium. Fit enim augmentatio alicuius additione, scilicet substantię ex cibo genitę & molis. Similiter inter minuens, scilicet animam, & id quod minuitur, vt corpus animatum, nullum interhiat medium. Fit enim diminutio alicuius subtractione, vtpote particulę substantię cum quantitate. Anima quidem corporis animati vt maiorem producit quantitatem in aucto, dicitur augens, vt vero minorem reparat q̄ deperdita est, dicitur minuens. Qui vero per augens, & minuens, cibum intellexerit, qui in viuentis substantiam conuertitur, & in aucto plus reparat q̄ deperditum est, in eo vero quod diminuitur, minus, etiam deprehendet inter proxime mouens & motum nihil interstare. Et secūdum hęc corpus a corpore differre dicere solemus. Nō quidem secundum substantiam, sed accidentario, atq; secundum accidentales dispositiones. Ignis enim ab aqua dissentit, q hęc frigida sit, ille vero calidus, & qualitates sensibiles, corporum sensibilium differentię dici solent. Et quot modis inanima patiuntur. Quotcunq; (inquit litera) modis inanimata alterantur, totidem modis animata alterari percipiuntur. Qualscunq; enim qualitates habent inanimata secundum quas alterantur, easdem habent & animata. Non tamen quot modis alterantur animata, totidem modis alterantur inanimata. nam animata alterantur qualitatibus sensibilibus quatenus sensibiles sunt, quia illas aut earū species in proprijs organis suscipiunt & apprehendunt. Inanimata autem non alterantur secundum sensum, neque qualitates sensibiles quatenus sensibiles sunt suscipiunt, sed solum vt affectiones, & accidentia substantiarum, quomodo & animata eas habent. Item secundum sensibiles passiones siunt alterationes. Dicuntur hic passiones sensibiles, qualitates cito transeuntes, a sensu perceptibiles. Et sub eis qualitates passibiles in subiecto resides, iuges atque permanentes comprehenduntur. At cum secundum has aut illas quicquam alteratur, corpora adinuicem contigua sunt, & proxima, vt aer proximus ad visibile corpus, scilicet parietem, aut quodcunque aliud corpus opacum, quod terminatur ad lumen, quia recipit lumen secundum extremam superficiem, & lumen terminatur ad visum, quia in organo visus lumen suscipitur, quo color conspicuus redditur. Cuius species sunt impulsio. Impulsio est cum pellens non abest pulso, sed ipsum semper sequitur, vt impellens manibus saxū aut lignum, adhęret & adest ei etiam quādiu mouetur. Expulsio est cum pellens pulso deficit, neq; ipsum cōtinue sequitur, vt cum quis arcu sagittam excutit, aut lapidem sursum iacit, non sequitur sagittam aut lapidem. & hęc interdum proiectio nominatur. Hic tamē speciali ratione ꝓiectio dicitur, cum velocior est motus, quā naturę mobilis cōueniat, quāuis ad eundē locum fiat,

quo mobile natum est moueri, vt si lapis suapte natura natus moueri per vnũ aeris stadium in duobus minutis, tanto impetu deorsum pellatur, vt vno minuto tandẽ spacij absoluat, ibi est ꝓiectio. nã in minori tempore q̃ si natura moueretur, æquale absoluit spatium. Cuius species sunt inspiratio, respiratio. Inspiratio siue respiratio, est aeris ad se attractio. Congregatio vero, est plurium corporum in vnum locum collectio. Expiratio autem species pulsionis, est aeris emissio per vocalem arteriã, & organa ad respirandum natura accommodata. Segregatio vero, est corporũ prius in vnum locum congregatorum dispersio. Sputio autẽ siue screatio, est sputi emissio. Vt cum ad motum vehentis in ipso aut supra ipsum feratur. In ipso, vt homo dormiens in naui vehitur ad motum nauis. supra ipsum, vt insidens equo mouetur ad motum equi. Fit vectio interdum pellendo, vt quis impellens ante se carpentum, dicitur ipsum vehere. Fit trahẽdo, vt equus trahens post se bigas. Fit demum vertigine torquendo, vt quis leuaturus onus, primum illud a se pellit, & deinde retrahit, vt commodius eleuet. Cum mouens hanc partem pellit, illam vero trahit. Vt figulus vertens rotam. partem dextrã ad se trahit, sinistram vero a se remouet. Ita qui rotant dolia, inferiores partes ad se, superiores autem a se mouent.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Figurę secundum dimensionem, formę vero secundum figurarum translationem & habitudinem sumũtur. ¶ Materia, materia ex qua, & denominationis subiectũ. ¶ Aeneus, ęreus. ¶ Pyramis, figura corporea, cuius inferior est superficies a qua omnes laterales & ambientes superficies vna aut plures ad eundem punctum sursum sunt erectę. qui quidem punctus, pyramidis vertex & conus dicitur. Superficies vero infima, a qua omnes alię eriguntur, pyramidis basis nuncupatur. ¶ Corporea pulchritudo, est debita membrorum commensuratio. ¶ Turpido vero, contra eorum inelegans & inconcinna commensuratio. ¶ Inconcinna, naturæ inconueniens ac indebita. ¶ Perfunctio, officium.

Ertium caput continet quatuor cõclusiones, tres rationes ad primã, duas ad secundã, & duas ad tertiam. ¶ Prima cõclusio. Informis, figuris, earum acceptionibus atq; priuationibus, nõ cõsistit alteratio. ¶ Primo. Quia videmus alterata, vt rarefacta & calefacta, eandẽ seruare figurã, & eã deperdere nulla re acquisitã, vt sola partiũ detractione, aut sola alicuius deperditione. ¶ Secũdo. Q̃d alteratum est materię nomen ꝓprie retinere videmus: vt si sit æs calefactũ, frigefactũ, aut humefactũ, sem p æs nominamus. q̃d vero figuratũ est, posteaquã figurã acceperit, vt æs statuę, pyramidis, aut lecti, nõ amplius materię nomẽ retinere solet, sed aut statua, aut pyramidis, aut lectus dicitur, aut statua ęnea, pyramis ęnea, aut lectus ęneus. Nõ est igitur secundũ figuras alteratio. ¶ Tertio. Incõueniens est dicere res prius quã existãt, alterari, vt cũ perficiuntur, quẽadmodũ cum homo gñatur. At res ipsę simul cũ perficiunt᷑ (vt cum domus tectũ sumit aut lateres) formam & figurã accipiunt. Nõ igitur secundũ formas & figuras est alteratio: quare neq; secundũ earum acceptiones aut priuationes. ¶ Secunda. Neq; in corporis habitibus neque animi ꝓprie alterationẽ locaueris. Nã corporei habitus in quadam ꝓportione consistunt, aut disproportione, vt sanitas in calidorũ, frigidorũ, humidorum, & siccorũ ꝓportione quadam et temperamento: ægritudo vero in eorum disproportione. sic est et de pulchritudine et turpitudine. At quę sic in ꝓportione consistunt et disproportione, secundum ad aliquid sumuntur. Secundum autem ad aliquid dictum est nõ esse motum. quare neque erit alteratio. Itidem et animi habitus, vt virtutes et vitia, secundum ꝓportionem aut discrepantiam sumuntur. est enim virtus in mediocritate et ęqualitate quadam locata: vitia vero in dissonãtia et inęqualitate (vt in superabundãtia aut defectu) sita sunt. Item quod ꝑficitur aut imperficit᷑, non idcirco ꝓprie alterari dicas: vt neque domum cui fundamentum iacitur, aut quę integit᷑, alterari dicis. neque circulum dicis alterari, quia fiat quam maxime natura potest maxime et ꝑfectissime circulus. At virtutes potius sunt ꝑfectiones, vt generationes quędam, et vitia earum labes et corruptelæ. Non igit᷑ in

corporis habitibus aut animi proprie alteratio locanda est. Quod vero virtus ani=
mi sit impassibilitas quędam, malitia vero passibilitas ei contraria, quodq; omnis
virtus moralis circa delectationes ac tristitias, & alias animi perturbationes mode
randas versetur, aut actu, aut memoria, aut spe, indaginis est alterius disciplinę.
6 ¶Tertia. Intellectiuę partis habitus, alterationes non sunt. ¶Primo. Quia intel
lectiuę partis habitus, vt scientia. secundū ad aliquid sumi videntur. ¶Secundo.
Vniuersalia, ex quibus scientię nascuntur, ex particularibus experientia notis colli
guntur. & actus ij qui ad intellectū pertinent, nullo motu, nullaq; alteratione egēt:
vt qui temporali perfunctione non parantur. Quietudine enim et residentia ani=
ma sciens fit et prudens. Huius signum est dormiens, ebrius, ęgrotans, infans, et se=
nex, qui ob motuum perturbationem ab vsu scientię prępediuntur: quibus cessanti
bus, vt in quiete quodammodo et residentia, ad scientię contemplationem euehun
tur apti. Et quāuis extante fluenteq; tempore intelligamus & contemplemur, pro=
pterea arbitrandum non est nos intelligere aut contemplari in tempore. Simile eēt
esset ac si dicamus aspectionem et tactum fieri in tempore, cum etiam singulo
quoque momento, nullo temporis interueniente beneficio, res ipsę se tangant. ma
nifestū est igitur habituū intellectiuę partis animi non esse alterationes. ¶Quar
7 ta. Solum secundum sensibiles qualitates proprie sumenda alteratio est. ¶Nam
neque secundum habitus, nec per idem secundum dispositiones et potentias, neque
secundum formas et figuras proprie sumuntur alterationes. Relinquuntur igitur
solum sumendę secundum qualitates sensibiles.

Ertij capitis scholia. iiij. Videmus alterata, vt rarefacta & calefacta. Dictū est in quinto huius, q̄ ad rationem motus requiritur aut rei simul & rationis pręd icamenti acquisitio, aut vtriusq; simul deperditio, quorum neutrum figurę conuenire monstratur. Cō tingit enim vnam rem qualitatis deperdi, & alteram acquiri per alterationem (vt aquā calefieri aut frigefieri) eandem ante & post alterationem seruādo figuram. E diuerso contingit nouam figurę denominationem acquirere nulla penitus re acquisita, sed sola partium secundum locum mutatione, & situs euariatione, vt cum cera sphærica fit triangularis, nulla quantitate noua acquisita. Interdum partiū detractione noua acquiritur figura, vt artifex inducit figuram in statua detrahendo partes statuę, & non aliquid acquirendo, in alteratione, autem propria, & res & ratio qualitatis simul acquiritur, aut vtraque simul deperditur. Materię nomen proprie retinere videmus. materiæ, subiecti denominationis. vt sensus sit, quod alteratum est, eodem nomine subiecti denominatur post alteratione, quo ante, vt aqua cum calefacta fuerit, aqua dicitur, sicut ante dicebatur, & æs calefactum aut frigefactum, semper dicitur æs, priorem non deperdendo denominationem. Quod autem figuratum est, posteaquā figuram acceperit, deperdit denominationem quam prius habuit, & nouam accipit, vt cum ex auro factus fuerit annulus, non proprie amplius aurum dicitur, sed annulus, aut annulus aureus. Et generatim ante figurę susceptionem res nominantur a forma substantiali, vt ęs, aut lignum, post susceptam vero figurā ab artificiali, vt pyramis, lectica. v. Itidem & animi habitus, vt virtutes. Corporei habitus hic dicūtur qualitates ad bene vel male operandum corpus disponentes, eiq; inexistentes, & a subiecto haud facile dimobiles, quales sunt sanitas, pulchritudo, eorumque opposita, & hos in quadam proportione cōsistere planum est. Animi autem habitus hic dicuntur virtutes morales ad bene operandum acquisitę, aut vitia eis opposita. Et hos itidem in proportione quadam consistere hinc liquet. nam virtutes morales, earūque officia secundum rationem & comparationē ad circunstantias quantitatis, finis, qualitatis, personę, loci & temporis sumuntur, vt eadem operatio respectu vnius personę est studiosa, & respectu alterius vitiosa. Vno itidem tempore & loco facta operatio, virtutis officium est, quę si altero tempore aut loco fiat, non est virtutis officium. Vitia autem secundum discrepantiam circunstantiarum sumuntur, vt merito virtus in ęqualitate & mediocritate collocata dicatur, vitia autem in inęqualitate & dissonantia. Quod vero virtus animi sit impassibilitas. Virtus moralis, impassibilitas dici potest, quod animum serenum quietumque reddit, & nō passionibus fluctuantem, vitium autem passibilitas, q̄ animum efficiat turbulentum, inquietum & cupiditate, iracundia, timore, cęterisque noxijs animi passionibus agitatum. Verum id ad alterius disciplinę indagationem spectat, vtpote moralis philosophię. Ex qua promptum est cognoscere, animum studiosi virtute compositum perinde se habere, atque mare tranquillum, qd᷑ nullis commouetur tempestatibus, aut fluctuum procellis exęstuat, per quod tuto naues placida nauigatione feruntur, atque incolumes optatum subeunt portum, aut quemadmodum serenus aer nullo ventorum turbine exagitatus, nullis itidem nebulis aut caligine obductus, per quem solaris splendor suę lucis radios in totum orbem sine offendiculo diffundit. Contra vero animus vitiosi, & prauis imbuti moribus, est vt mare procellosum, tempestuosum, atque turbidum, in quo

contrarij interse venti e diuerso concurrunt, prælia miscent, atque ex imo vndam ad summū extollunt. ob quam sane æstuationem naues plerunque in graui versantur discrimine, obruuntur aquis, & naufragia faciunt. Ita plane apud improbos effrenatę cupiditates interse pugnant. Hinc spes, hinc metus animum in diuersa reptant. hinc gaudium, hinc dolor eundem miseris excruciant modis, discerpunt, diuellunt, distrahunt, & vanis exagitant curis inquietū. Rursum prauorum animus vt aer est nubilus, caliginosus, & tenebricosus, cui ob densas noctis opacę tenebras nullus insulget cęlestis claritatis radius. Eorūdem quoq; mens haud dissimilis est aeri vehementi impetu ventorū conturbato, atq; horrifico sonitu perstrepenti, in quo nihil quietum, nihil tranquillum, sed omnia rauco murmure plena. Ita sane omnimodis subijcitur passionum noxiarum motibus animus qui indomitis affectibus & perturbationib⁹ sine rationis freno pręceps est obnoxius. Aut actu, aut memoria, aut spe. Id est, aut cum agimus quicquam adiacenti nobis tēpore, aut cum recordamur pręterita, aut speramus futura. per hos enim tres ablatiuos in litera positos, innuitur diuisio voluptatum, tristitiarumq;, & affectionum animi, ab antiquis data, quod quędam fiūt cum agimus, quędam cum recordamur, quędam cum speramus. Quod Argyropylus satis expressit, cum hoc in loco sic literam vertit. Atq; omnino fit vt virtus morum in voluptatibus, doloribusve consistat. Voluptas enim, aut cum agimus, aut cum recordamur, aut cum speramus, effici solet. vi. Et quāuis extante fluenteq; tempore intelligamus & contemplemur. Quia anima rationalis alligatur corpori, sicut ipsa quanta est per accidens, ita & eius operationes per accidens trahuntur fluore temporis, vt succedente vna item & altera temporis parte intelligamus. Non tamen idcirco intellectiones sunt in tempore, vt calefactio aquę. nam calefactio duntaxat temporis successione perfecta euadere potest, intellectio autem non indiget successione temporis, sed quolibet momento perfecta euadit, tametsi in tempore fiant diuersarum intellectionū eque perfectarū alternationes & successiones. Neq; ex eo q anima intelligit fluente tempore, quis recte collegerit intellectionē eius mensurari tempore, sicut in simili non valida est argumentatio, corpora se tangunt fluente tempore, ergo corporum contactus indiget tempore. nam in quolibet nunc temporis impartibili fit corporum contactus. sicut neque recta est illatio, aer succedente tempore illuminatur, ergo illuminatio fit in tempore. nam ipsa fit in instanti perfecta, completaque, neque temporis eget curriculo. Cum primum enim lucidum adest, subito totum perspicuum lumine perfusum cernitur.

ℂQuarti capitis annotat.

ℂCirculus, orbis, sphęra. ℂVniuoca, quę eiusdē sunt naturę. ℂAequiuoca, quæ sunt diuersę. ℂAequiuoca, homonyma. ℂProxima, quę in eodem genere sunt ꝓxima, & quasi similia. ℂSusceptum quod, est quod non alterius ratione recipit. ℂQuo vero, quod alterius ratione, medianteque altero suscipit.

Vartum caput continet vnam quęstionē, duas conclusiones,
duas rationes, & quatuor comparabiliū cōditiones post pri=
mam, vnius quęstionis solutionē post secūdā. ℂQuęstio. 8
An oīs motus omni motui penes velox & tardū comparan
dus existat? ℂPrima cōclusio. Nō omnis motus omni mo
tui cōparabilis existit. ℂPrimo, Quia si omnis omni cōpa 9
rabilis est, vt eque velox dicatur quod in ęquali tēpore mo=
uetur, erit motus circularis alicui motui recto ęqualis, & ali=
quis maior, & aliqs minor. hoc autē esse nō potest. quō enī erit circulus rectę ęqua

lis? ℂSecūdo. Quia si ęque velox dicatur qd in ęquali tempore mouetur, cum in
ęquali tēpore aliquid feratur, & aliquid alteretur, erit quędam alteratio loci muta=
tioni ęqualis. quod si ita esset, & passio ęqualis esset spatio & lōgitudini, & hęc ma
ior. hęc vero minor. hoc autē esse nō potest. vt neque rectę circulus ęqualis. quare
neque alteratio, loci mutatiōi comparabilis. Neq; valet si dixeris, quod circulo mo
uetur, velocius aut tardius moueri oportere eo quod secundum rectū fertur: quia si
velocius aut tardius, ergo & ęqualiter, vt si b circulo torqueatur in tempore a, & c
recto feratur in parte a: & idcirco dixeris b motum velocitate minorem, c vero ma
iorem. Nos vero dicimus motum circularem neque velociorem, neque tardio=
rem, maiorem, aut minorē recto. nam oporteret circulum & rectum esse compa=
rabilia secundum maius, minus, & ęquale. Est enim id velocius, quod in ęquali tem
pore spatium percurrit maius: & id tardius, quod in ęquali pertransit minus. Et cir

cularis motus ſpatium,circulus eſt,& recti rectum, At ſi quis crederet motus eſſe
ęque veloces,q̄ ęquali tēpore abſoluantur:velociores,qui minori:tardiores,qui ma
iori:nihil aliud eſt quā ſi credas lente ambulantē ęque velociter aut velocius currē
te moueri:immo & currentē tardius,ſi pluri tempore currat. ¶Cōparabilium qua
10 tuor cōditiones. ¶Prima. Omnia non ęquiuoca ſunt cōparabilia: vt augmentatio
augmētationi,diminutio diminutioni,albefactio albefactioni,& ita in ceteris. Nō
autem ęquiuoca,vt vinū non eſt ſtylo acutius,aut in fidibus poſtrema chorda:quia
acuties in vino,& acuties in ſtylo,& chorda, ęquiuoca eſt: & magis alteratio: & lo
ci mutatio. Vnde fit vt ſi vini acuties nō dicatur penetrarē velocior aut tardior acu
mine ſtyli,multo minus dicetur alteratio velocior aut tardior loci mutatione. Et
dicas,eadem ratio eſt acuti in vino & ſtylo,vt quod ſenſum penetrat: & multi in
tempore,circulo,& recto:dicimus hoc falſum eſſe,ſed eſſe ęquiuocam.quāuis nō
mina ſint eadem. ¶Secunda Cōparabilia debent eſſe eiuſdem naturę, aut ſub ꝓ
ximo genere cōtenta:vt equus & canis genere ꝓxima ſunt, & vox & aqua nō ſunt
genere ꝓxima,ideo nō comparabilia. ¶Tertia. Quod nō differant ſuſceptiuo vt
quo,& quod:vt dulcedo in melle,nullo medio ſuſcipitur:dulcedo vero harmonię,
mediante voce in ſuſceptiuo recipitur:ideo cōparabilia non ſunt. ſunt item & ho
monyma. ¶Quarta. Comparationes faciendę ſunt ſecundum ſpeciem indiuiduā
& non ſecundum eam quę diuidua eſt:vt coloratum diuiditur in album et nigrum:
idcirco nō bene comparabimus album nigro ſecundum coloratum,neque rite aſſi-
11 gnabimus an album ſit nigro magis coloratū. ¶Secunda cōcluſio. Vt motus ęque
veloces dicantur,nō ſufficit eos eodem tempore fieri. ¶Nam alteratio et ſecun-
dum locum mutatio ęque veloces dicerentur,pariter et motus circularis et rectus,
quod eſt incōueniens. Non igitur vt eodem tēpore fiant,ſufficit vt dicantur ęqua
les. ¶Et ſi quęras,cur nō comparentur?an quia alteratio genꝰ eſt, aut loci mutatio,
aut tempus? Dicimus tempus ſemper idem ſpecie eſſe, et eundem ſpecie eius par-
tes copulantem atomum:ſed alterationem et loci mutationem longe genere diuer
ſa eſſe,immo et ipſa diuerſa eſſe genera,quę comparationibus non apta eſſe dixi-
mus. Et ſpecies habet alteratio albefactionem,nigrefactionem,et huiuſmodi cęte
ras,ſecūdum qualitatum ſenſibilium ſpecies. Et loci mutatio ſpecies habet ſecun-
dum terminos diuerſas:vt ſunt motus ſurſum,et deorſum. ſecundum ſpatia:vt cir
cularem,et rectum.et ſecundum inſtrumenta motus exequendi:vt ambulationem
ſecundum pedes,volatum ſecundum alas,et ſimiles. Et licet genus vnum ſit,in eo
tamen multa latent etiam ęquiuoca:quorum hæc ualde diſtantia ſunt,hæc uero ſi
militudine ꝓxima,ita ut cū æquiuoca ſint, nō percipiantur. Et(ut ſummarie mul
ta complectamur)hæc ęque uelocia ſunt,quę in ęquali tempore mouentur ſecun-
dum æqualem magnitudinem,ſecundum idem ſpecie indifferens,et motum ſpecie
indifferentem. Hinc perſpicere licet quę generationes æque ueloces dicantur,ut eæ
quæ in æquali tempore,æquali magnitudine,et ſecundum idem ſpecie indiuiſibi
le(ut homo et equus)fiunt. Ita et corruptiones,et augmētationes, et diminutiones.
Et alterationes æque ueloces,quę in ęquali tempore ſecundum eandem ſpecie indi
uidua paſſionem(quę neque magis ſit,neque minus,ſed ęqualiter)exiſtunt:ut eo-
rum quæ in æquali tempore æqualiter albeſcunt aut ſanantur. ¶Et ſi dixeris,ſecū
dum qualitatem ſumitur ſimilitudo,et ſecundum qualitatem æqualitas:non igitur
alterationes quæ ſunt ſecundum qualitatem,dicentur æqualiter ueloces, aut æqua-
liter eſſe. Dicimus,cum eas æque ueloces dicamus,nos ad tempus inter cętera reſpi
cere:et cum eas neque magis,neque minus,ſed æqualiter eſſe : ad numerum. Et ita
quæ loci mutationes æque ueloces ſint, intelligas:per quæ et protinus quæ uelocio-
res,et quæ tardiores ſecūdum unumquodque mutationum genus ſint mutationes,
facile cognoſcas.

Varti capitis scholia. ix. Quomodo enim erit circulus recte aequalis? Si motus rectus motui circulari dicatur esse aequalis, & aeque velox, & aliquis velocior, & aliquis tardior, spatium circulare erit aequale spatio recto, & aliquod maius, & aliquod minus. Si enim motus adinuicem cōparantur, & spatia adinucem comparari possunt. ꝙ si psatia adinuicem comparationē non sustinēt, neq; motus super illa facti. At spatium circulare nō est aequale spatio recto, neq; maius, neq; minus, quia non est eiusdem cum eo naturae, ergo neque motus rectus & circularis adinuicē comparari possunt. Quod si ita esset, scilicet ꝙ quaedam alteratio esset loci mutationi aequalis, tunc albedo aequalis esset spatio lationis. Si enim motus adinuicem comparantur, & ea secundum quae est motus, motuumq; spatia adinuicem comparabuntur. ꝙ si spatia non comparantur, neq; motus. At albedo non est aequalis magnitudini, quia alterius est generis. ergo neq; alteratio loci mutationi. Et c recto feratur in parte a. Sit a tēpus vnius horae, per quod moueatur b circulariter. c autem motu recto feratur in medietate ipsius a, insuper d moueatur recto motu in tempore duplo ad a. Tunc c in minori tempore loco mouetur q̃ b, ergo velocius. Id enim velocius fertur, quod minori tempore suum absoluit spatium. d autem maiori tempore fertur q̃ b circulo agitatum, igitur tardius mouetur q̃ b. Id enim tardius mouetur, quod in maiori tempore suum absoluit spatium. Tunc sic. aliquid recto motu velocius mouetur quam id quod circulo torqueatur, & aliquid tardius. igitur & liquid recto motu fertur aequaliter ei quod agitatur circulo. Sicut enim vbicunq; est reperire maius & minus, illic est reperire aequale, ita vbicunque est reperire velocius & tardius, illic & reperire aequale. Soluit autē Philosophus hanc obiectionem, negando c mobile velocius ferri q̃ b, & d tardius, & interimendo illam velocioris tardiorisq; definitionem adductam, ꝙ vtraque minus sit sufficiens. Non enim vt quicquam velocius aut tardius dicatur, sola temporis ratio habenda est, quāuis ea requiratur, sed & ęqualitatis aut inęqualitatis spatij. Itaq; tametsi omne velocius minori tempore suum absoluit spatium, non tamen e diuerso quidquid minori tempore spatium absoluit, est velocius, vt clare ostendit litera. Et ita de tardiori censendum est. Et idipsum clarius secunda huius capitis conclusio monstrat. x. Omnia non ęquiuoca, sunt comparabilia. Non hic de quarumuis rerum cōparatione loquitur philosophus, sed secundum materiam subiectam duntaxat de motibus qui adinuicem conferri compararique possunt, vt hic habeatur intellectus, omnes motus eiusdem speciei & naturę adinuicem comparabiles sunt, vt calefactio aquę calefactioni eiusdem, & frigefactio frigefactioni. Aequiuoci autem motus, & diuersarum naturarū, non adinuicem cōparari possunt, vt albefactio ambulatiōi. quod & in cęteris affectionibus quę nō sunt motus, inuenitur. Vinū enim nō est acutius stylo aut vltima chorda citharę, quia acuties vini, styli & chordę diuersarum sunt naturarum, cum diuersis percipiantur sensibus. Vini enim acuties gustu percipitur, styli tactu, & chordae auditu. Quod si acuties vini styli & chordę non adinuicem comparantur, quę tamen eiusdem sunt generis, scilicet qualitatis sensibilis, multo minus alteratio, & secundum locum mutatio cōparari possunt, quę sunt diuersa genere generalissimo, immo diuersa genera, quare & magis aequiuoca. Secundum speciem indiuiduam, & nō secundum eam quae diuidua est. Hęc conditio non intelligitur de subiectis earum proprietatū secundum quas fit comparatio, quia nō oportet illa subiecta esse eiusdem speciei specialissimae. homo enim apte comparatur equo, asino, cani, & caeteris id genus animantibus, secundum velocitatem aut tarditatem motus. sed potissimū intelligenda est de proprietatibus secundum quas fit cōparatio. estque huius conditionis sententia, ꝙ cōparationes faciendae sunt secundū ꝓprietatem speciei indiuiduę & specialissimae, & non secūdum speciem subalternam, vt nix & cygnus quāuis genere substantiae diuersa sunt, bene comparantur secundum albedinem, sed nō secundum colorem. xi. Et licet genus vnum sit, in eo tamē multa latent. Tametsi notio generis vna sit, tamen sub ea multa continentur aequiuoca, id est diuersarum naturarum entia, vt ratio animalis vna est, tamen animal importat ea quae diuersarum sunt naturarum. Et eorum quae genere significantur, quaedam sunt valde distantia, quae statim cognoscuntur esse diuersa. quaedam vero sunt similitudine ꝓxima, quae vsqueadeo parum differūt, vt quāuis diuersae sint naturae, tamen vix percipiantur habere diuersitatē, & creduntur esse eiusdem naturae, vt exhalatio ligni, & vapor aquae, lumen solis & ignis, imago faciei directa & reflexa. Secundum idem specie indifferens. Id est secundum eūdem terminum ad quem specie, vt ad eandem specie formam substantialem aut accidentalem. & secundum motum specie indifferentē, id est secundum motum eiusdem speciei indiuiduae, vt eiusdem speciei generationem, corruptionem, alterationem. Et si dixeris, secundum qualitatem sumitur similitudo. Haec obiectio diluitur, admittendo ꝙ secundum quantitatē sumitur per se, & gratia sui aequalitas extensionis aut discretionis. tamen secundū qualitatem recte sumitur aequalitas extensionis, gratia tamen quantitatis, scilicet numeri, cum in qualitatibus idem est numerus graduum, vt si duarum aquarū vtraque calescat calore decem graduum, illę qualitates sunt intensione aequales.

¶ Quinti capitis annotat.

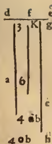
¶ Mouet, mouet secundum locum. ¶ Medietas mobilis, est mobile subduplum. ¶ Non mouentium et mobilium moles quantę sint respiciendę sunt, sed mouentium et mobilium potentię. ¶ Medium, dimidium.

Vintum caput cõtinet septem comparationũ mouentiũ & mobilium regulas. ¶ Prima regula. Si aliquod mouens moueat aliquod mobile aliquãto tẽpore, & aliquãto spatio, idẽ mouens aut æquale mouebit mobilis medietatẽ per duplũ spatiũ in æquali tempore. ¶ Sit a mouens. b mobile. c spatiũ. d tempus manifestũ est ꝙ quicquid mouet aliquid. aliqua vi superante mouet, aliquãto tempore, & spatio. Vnde ex analogia regula euadere potest vel quã manifestissima. ¶ Secunda. Si potentia mouens moueat mobile aliquanto tempore, & aliquanto spatio: potẽtia eadem aut ei data æqualis mouebit mobilis medietatem per idem spatium in tẽporis medietate. ¶ Tertia. Si potentia mouens moueat mobile aliquãto tẽpore, & aliquãto spatio: eadẽ potẽtia aut ei data ęqualis mouebit idem mobile per spatij medietatẽ in medio tẽpore. ¶ Quarta. Si virtus mouẽs quodcũq; moueat mobile aliquãto tẽpore, & aliquãto spatio: media virtus, mobilis medietatẽ eodẽ spatio mouebit, & in eodẽ tẽpore. ¶ Harũ omniũ causa est par eadẽq; analogia. ¶ Quinta. Si virtus moueat mobile aliquãto tẽpore, & aliquãto spatio, nõ necesse est eandẽ virtutem aut datam ęqualẽ mouere duplũ mobile per dimidiũ spatij in eodẽ tempore, aut per æquale in duplo tempore. Sit a virtus motiua. b mobile, quod moueat spatio c in tempore d. & l duplum mobile b. non oportet virtutem a etiam omnino l mobile duplũ mouere posse. Nã accidit l mobile vim motricẽ a superare, ¶ Sexta, Si virtus mouens moueat aliquod mobile aliquanto tempore, & aliquãto spotio: nõ oportebit virtutis medietatem idem mouere mobile per dimidium spatij in eodem tempore, aut per idem spatium in duplo tempore, Alioqui si quinquaginta simul homines mouerent nauem, contingeret & vnumquemq; solum mouere nauem. ¶ Et ex
90 hoc deprehẽditur calumniæ Zenonis solutio. Argumentabatur enĩ sic. Si, inquit, modius milij cadẽs in terram sonaret, & illius medietatis medietas, & iterum illius medietas, & ita in infinitum: vt minutissima milij pats sonũ ederet. quod est impossibile. Nõ oportet (quod Zeno cõficere intendit) si modius milij aut miliũ cadẽs sonum faciat, & medietatem sonum efficere. Nã forte ita exilis atq; extenuata eius virtus fuerit, vt medij resistentiam nõ superet, & aerem nõ diuidat, neque cadat. Et quanuis pars illa in toto vna cum reliquis totius partibus moueret, non tamen & actu & per se mouebat, vt numerus mouentiũ nauem, & vnius illo numero. ¶ Septima. Si duæ virtutes motiuæ moueant aliqua mobilia aliquãto tempore, & aliquanto spatio: virtus ex illis collecta mouebit mobile ex mobilibus collectum per idem spatiũ & in eodem tempore. Ex analogia (vt cæteræ) cognita est. Et has comparatiõis mouentium ad mobilia regulas applicamus consimiliter ad augmentionem, diminutionem, alterationem, & reliquos motus, hunc in modũ. Si augmentãs, diminuens, aut alterans, augmentat, minuit, aut quodcũque alterat aliquãto tempore, aliquanta quãtitate, aut qualitate, idem augmẽtat, minuit aut alterat duplex dimidium in eodem tempore. Et idem augmentabit, minuet aut alterabit medium in temporis medietate, & dimidia mutatione in temporis medietate. Et media virtus augens, minuens, aut alterans, medium auctum, minutum, aut alteratum in eodem tempore reddit. Et non est necesse ipsam posse in ipsius duplum in duplo tempore, neque virtutis augentis, minuentis aut alterantis medietatem posse in totum. Et si duo mouent duo, vt augmentando, & virtus augmentans collecta, duorum aggregatum eodem tempore mouebit, & virtus diminuens & alterans consimiliter. Et de his hactenus dictum sit sufficienter.

Vinti capitis scholia. xij. Vnde ex analogia regula euadere potest. Etsi hæ septem regulæ ex analogia cognosci possent, aut exemplari declaratione, tamen vt earum veritas sit perspectior, singulæ demonstrationis luce ostenduntur, quæ maiorem habẽt splendorem, efficatiam & robur, quam quæuis alia manifestatio. Itaq; prima regu-

ſpatium g h in duplo tempore d e. Patet, quia mouens eſt ſeſquialterum ad b, igitur K medietas ipſius a eſt ſubſeſquitertium ad b. Si enim quicquam ad alterum eſt ſeſquialterum, dimidiũ maioris eſt ſubſeſquitertium minoris, præſertim vbi maius habet dimidium, vt ſenarius ad quaternarium eſt ſeſquialter, & ternarius dimidium maioris, eſt ſubſequitertius ad quaternarium numerum minorem, quare k eſt minor quam b, non poteſt igitur k mouere b, a minore enim virtute non ſit motus, igitur K non mouet b per medium ſpatiũ eodẽ tempore, neque per idem ſpatiũ ĩ duplo tempore, quod eſt propoſitum. Quod ſiquis aſſerat oppoſitum iſtius regulæ opporteret ſi quinquaginta homines traherent nauem, & vnum quemlibet illorum ſigillatim traheret nauẽ ſemper eodem ſeruato mobili, virtutem mouentem mediando, quod clarius in numero pariter pari, vt ſexagintaquatuor (qui ad vnitatem vſque diuiſionem recipit, oſtenditur. Nam ſi ſexaginta quatuor homines trahunt nauem, per huius ſextæ reguię oppoſitum (quod gratia diſciplinæ aſſeritur) & media virtus trigintaduo homines trahent eandem nauem, per idem & media virtus ſcilicet ſedecim homines, inſuper & media virtus octo homines, præterea quatuor, deinde duo, & poſtremum vnus ſolus traheret eandem nauem, quod eſt manifeſtum inconueniens. Poſtremum ſeptima regula hoc pacto monſtratur, ſint tria æque velociter mouentia, a, m, o, quorum a moueat b per ſpatium g h in tempore d e, & m moueat n per idem ſpatium in eodem tempore, ſimiliter o moueat p per idem ſpatium in eodem tempore. Dico quod q virtus collecta ex tribus virtutibus mouentibus, mouebit r mobile collectum ex tribus mobilibus. per idem ſpatium g h in eodem tempore d e. Patet, quia mouentia æque velociter mouent, & mobilia ſunt æque velocia, igitur mouentia mouent ſecundum eadem proportionẽ, vt quę eſt proportio a ad b, eadem ſit m ad n, & o ad p. quare ipſius q totalis mouentis ad r totale mobile eadem erit porportio, quæ vnius cuiuſlibet ad vnum. Nam per viceſimamſecũdi Arithmeticæ Iordani, ſi quotlibet numerorum ad totidem alios fuerit vna proportio, quæ vnius ad vnum, ea omnium ſimul ſumptorũ ad omnes pariter acceptos erit proportio. Tunc ſic eadem eſt q ad r proportio, quæ a ad b, & cæterorum mouentium ad ſua mobilia, ergo æque velociter mouebit r, ſicut a mouet b. Ab æquali enim proportione naſcitur æqua motus velocitas, igitur per diffinitionem æque velocium, b mouebitur per æquale ſpatium, ſcilicet g h, in eodem tempore, vt d e, quod eſt propoſitum.

¶Paraphraſeos in Septimum Phyſicorum, finis;

¶PARAPHRASEOS IN PRIMVM CAPVT octaui Phyſicorum, annotatiunculę,

¶Aſſeuerant, affirmant. ¶Perenne, perpetuum, quod principio fineq; careat. ¶Principium & finis durationis. ¶Vel, etiam.

1 OCtauus liber phyſicorum continet decem capita. Primũ caput continet vnam quęſtionem, quatuor antiquorũ de motus perpetuitate opiniones, duas concluſiones, & quatuor rationes ad primam. ¶Quęſtio. An factus ſit motus vt ante ipſum nullus omnino pręceſſerit? an deficiet, vt ne vllus quidem poſtea ſit futurus? an neq; hoc pacto factus ſit vnquam, nunquamve caſurus, ſed ſemper fuerit, ſemperq; ſit futurus, vt quiddam immortale,
2 & ſine quiete, & vt vita quędam omnibus rebus natura cõſtantibus? ¶Quatuor antiquorũ de hac re opiniões, ¶Prima eſt ponẽtiũ infinitos mundos, quorũ q̃dã cõtinue occidãt, alij vero cõtinue oriãtur, q̃, q̃a credũt huiuſmodi rerũ ortus & obitus
3 ſine generatiõe & corruptiõe fieri nõ poſſe, quare neq; ſine motu, motũ aſſeuerãt eſſe ꝑpetuũ. ¶Secũda eſt ponẽtiũ vnũ eſſe mũdũ, ſed eum perpetuũ eſſe aſſerẽtiũ.
4 ¶Tertia eſt Anaxagorę mũdũ eſſe gẽitũ ponẽtis, & motũ ĩcepiſſe, at neq; motũ neq; mundum poſtea interitura eſſe. Aiebat enim omnia in infinito ęuo in chao & confuſione dilituiſſe, & quieuiſſe, quę diuina mens aliquando incepit ſegregare, &
5 tunc quoq; mundũ & motum incepiſſe. ¶Quarta eſt Empedoclis, qui mũdum interpolatis vicibus ponit generari, & corrumpi, generari quidem, cum lis ſegreget & diuidat, corrumpi, cum amicitia congreget atq; vniat. Ponit enim litem ſegregãdo

vnū multa facere, & amicitiam congregando multa facere vnum, & interuallis me
dijs cum neq; lis separet, neq; amicitia congreget) omnia quiescere. Et hæ sūt opi
niones naturaliter loquētiū, & qui motum esse cōfessi sunt, qui vero motū nō ad=
miserūt, de hac quæstiōe, quod nobis vtile sit, nihil meminerūt. Et certe huius quæ
stionis inquisitio non modo vtilis est ad naturæ exploratione, sed & ad eam philo=
sophiæ partē quæ primū rerum exordium cōtemplatur, atq; primū totius naturæ
pricipem. ¶ Prima conclusio. Motus non incepit ita vt ante ipsum nullus præces
serit motus. ¶ Primo. Motus est actus mobilis vt mobile est, queadmodū prius o=
stēsum est, siquādo igitur factus est motus, & res mobiles (quæcūq; fuerint illæ) p̄= 6
cessisse necesse est, quod vel sine motus definitione cōcedas, vt siqua futura sit alte=
ratio, & alterabile præiacere necesse est, & si loci mutatio, loco mutabile, & si cōbu
stio, & cōbustiuū & cōbustibile. Aut ergo res ipsæ mobiles perpetuæ fuerūt ante ia
cētes, aut aliquādo genitæ, si genitæ, ergo motus eas præcessit, per quę in lucē sunt
editæ. Motus igitur quē assignabas, nō erat primus. Quod si dixeris res eas, æter=
nas atq; perpetuas anteisse, & hoc certe incōmodum videtur, & vt a scientibus di=
catur, indignū. Non igitur motus videtur factus, vt nullus ante ipsum antecesserit
motus. ¶ Secūdo, Quia si motiuū & mobile æterna fuerint, cum hoc moueri pos
set, illud vero sēper mouere, seculis æternis id mobile quieuit, & motiuū ipsū non
mouit factū aliquādo primū mouens. Erat igitur causa quietis aliqua, est enī quies
, motus priuatio. At vero esse nequit causa quietis vlla sine motu prçuio. Nō igi
tur dabis primū motū quinimmo omnē motū pręcedet motus prior. Quod si dixe
ris virtutē illam motiuā ad opposita posse, vt scientia contrariorum est, & non vt
ignis, qui tantum calefacit, & non frigefacit, id dictum parum ponderis habere vi=
detur. Nam videmus quæcunque possibilia sunt mouere et moueri, se consimi=
liter habentia, et proxima semper mouere et moueri, essent enim talia quare potius
alterum semper moueret, et alterum moueretur Et si ante nō moueret vnū, neq; al
terū moueretur, non sēper in eadē dispositiōe fuerūt et nunc, cum mouet alterum &
alterum mouetur, demutatum igitur videtur vnum aut alterum, et prior incepis=
set motus eo quē tu ponis primum: vt si hoc nunc est duplum cum ante nō esset du=
plum, aut ipsum, aut ad quod dicit̄ duplum, mutatum esse videt̄. ¶ Tertio. Consē
sus philosophorum (vno Platone scilicet excepto, qui in Timęo tēpus cum cęlo ge
nitum asserit) est, tēpus esse perpetuum. Democritus enim volens ostēdere omnia
facta esse, impossibile esse, ita argumētatur, tēpus ꝑpetuum est, igitur vt omnia fa
cta sint, impossibile est. At si tēpus est ꝑpetuum, & motum esse perpetuum oppor
tet. Est enī tēpus (vt ex præcedētibus cognitum est) numerus motus secundum pri
us & posterius, & motus passio quædam et affectio esse videtur. Nō est igitur mo=
do qui dictus est factus. ¶ Quarto. Si dixeris cum Platone tēpus factum, et incæ=
pisse, cum tempus sine nunc incepisse itelligi nō possit, nunc autē omne, medium
sit, vt vnius finis, et alteri⁹ principium, vt tempus nunc illud (quodcunque dederis)
præcessisse confitearis oportet. et ita semper procedas, vt tēpus sese offerat perēne
atq; ꝑpetuum. Quod si tempus perenne est, et motus perennis erit atque ꝑpetuus,
est enim tempus (vt superius dictum est) numerus et passio quædam motus. ¶ Se= 7
cunda. Motus vt neque fact⁹ incepit, ita quoque neque interitur⁹ est vnquā, vt ne vl
lus sequatur. ¶ Nā quemadmodum qui motus ortum confitent̄, coguntur cōcede
re motum motu primo priorem, ita et qui desiturum putāt, cōcedere oportebit mo
tum citimo atque postremo motu posteriorem, quia aut eo corrupto res ipsæ simul
corrumpunt̄, aut manent sußtites, si corrumpunt̄, cum nihil ī nihilum corrumpa=
tur, abibunt ī alterum. Hoc autem esse nequit nisi comitante motu. Erit igitur is
motus citimo et postremo motu (qui positus est) posterior. Si manent sußtites, ijs
dem quæ de motus inceptione posita sunt, vrgendum est argumentis.

PRimi capitis octaui physicorum scholia. i. Et vt vita quædam omnibus rebus natura constantibus. Verba sunt in analogia. Quia enim supremum cælum est primū vniuersi corpus, videtur motus eius esse prima causa omnium viuētium, & rerum sensibilium, ꝙ primus sit, & prima operatio, & ideo aliorum vitā, operationesq; vitales mensurare. hinc effectiua vita dicitur, ꝙ efficiat proprias viuentium in mūdo sensibili operationes. Insuper & perpetuus cęli motus secundū Aristotelem est imago vitæ sempiternæ in deo, & illā diuinā supermundanāq; primi entis exprimit vitā, tanq̃ vestigium suā veritatem. Et vt eam expressius atq; verius insinuaret, sicut illa est perpetua, arbitratus est Aristoteles & motum cæli debere esse perpetuum, quo esset maior imaginis ad suum exemplar responsus & assimilatio. vi. Motus non incepit ita vt ante ipsum nullus pręcesserit motus. Quod motus cæli nō inceperit eo modo quo posuerunt antiqui, neq; mundus per generationem physicā, recte asserit philosophus, & id suæ moliuntur rationes ostēdere. Non enim per generationem, sed per creationē philosophis incognitam incepit mundus. Quod autem asserit ante quencunque motū, alium pręcessisse, non recte sentit, quia primus motus cum primo mobili habuit initium, vt sacræ attestantur literæ, solidissima veritate subnixæ, quibus hac in re credendum est, non Aristoteli. Est enim maior fidei catholicę & summæ illius veritatis (a qua habet illa suum robur & fulcimentum) authoritas, quam philosophi sola ratione naturali subnixi, & ea quę supra naturā facta sunt, illo sublustri lumine percipere non valentis. Proinde rationes ad hanc conclusionem adductæ ab Aristotele, quia oppositum syncerææ veritatis probare moliuntur, diluendę sunt. Prima quidem, admittendo diffinitionem motus in tertio physicæ institutionis datam. Et si motus naturæ potētia inceptus est, & mobile oportere tempore pręcedere. at si virtute supernaturali factus est motus. non oportet mobile ipsum motum tempore antecedere, sed sufficit mobile, ipsum motū natura anteire. Quo quidem modo diuina, & quæ longe naturæ vim excedit virtute, mobile cū motu simul tempore incepit, & nō nisi natura pręcessit, quo modo subiectum, suum accidens. Quocirca dicimus res ipsas mobiles nō perpetuas antecessisse, sed aliquādo productas esse, & ortū habuisse, non quidem per physicā generationē, sed supernaturalem productionem atq; creationē. quare non oportet motum antecessisse, per quem res mobiles sunt productæ, nā huiusmodi creatio, & rerū ex nihilo ad esse productio, motus non est. Secunda ratio dissoluitur, concludēdo ipsum primū ens & mouens secundum id quod est, fuisse æternū, non tamen secundū mouentis rationem, & quod ab æterno mouerit. Nam ante mundi productionem non fuit mouens atq; producens, nō tamen idcirco concedendū est ipsum primū ens fuisse quiescēs a productione, sed fuisse non producens, & postea fuisse producens. Illius autem non productionis nulla alia causa assignanda est q̃ diuina volūtas, quę voluit nō ante producere mundū, & tūc cū produxit, producere illi complacuit. Mobile aūt ipsum nō fuit ęternum, neq; ante motum quieuit, quia adhuc non fuit. Deinceps dicendū est virtutē illam productiuā, quia maxime libera est, ad opposita posse, vtpote ad producere, & nō producere, & eā propositionē, quæcunq; possibilia sunt mouere, cōsimiliter se habentia semper mouere, veritatē habere cū tale mouēs naturaliter mouet atq; necessario, & nō libere. Atqui primū ens quod mundū produxit, non naturaliter sed voluntarie, nō necessario sed libere mundū produxit. quare non oportet ipsum semper mouisse, sed tum cum suæ optimæ & rectissimæ voluntati visum est. Non enim alia causa cur tūc produxerit, & nō prius, afferenda est, nisi eius voluntas, cuius largissima & exuberantissima bonitate omnia prodierūt ad esse. Neque etiam oportet si prius nō produxerit, & postea produxerit, ipsum propterea non fuisse in eadem dispositione, sed esse demutatū, quia absq; aliqua sui mutatione ipsum omnino idē & maxime stabile permanens, prius denominabatur non producens, & postea producens, non quidem ob aliquam in ipso factam diuersitatem, sed in rebus ipsis, quę prius non fuerunt & postea fuerūt, absq; tamen physica mutatione per solam ex nihilo earum productionem. Tertia ratio dissoluitur, negando tempus esse perpetuum, quia re ipsa nihil aliud est q̃ motus cæli, qui cum cælo ipso incepit, quare & tempus. Deinceps admittitur ea ratiocinatio, si tempus est perpetuum, oportere & motum cæli esse perpetuum. sed non minus antecedens eius quam consequens est falsum. Demū quarta diluitur, negando omne temporis impartibile esse medium, vt pręcedentis temporis sit finis, & sequentis initium. Nam quemadmodum primū datur momentum inchoans motum cæli, quod nullus alius præcessit motus, vt a quo prima cæli circulatio suum cepit exordiū, ita quoque primū assignatur instans tēporis, re ipsa illi momento idē, a quo tota temporis duratio suū sortita est principiū. quare non est confitendū, tēpus aliquod illud nunc omnino incipiens pręcessisse. nā cum in illo tēpore alia essent nunc & impartibilia, daretur nūc prius primo. quod est absurdū. Sane ipsius tēporis datur aliquod primū simpliciter instans atque initiās, quod quidem assimilatur puncto incipiēti lineā rectā, ex quo cōstat ipsum tēpus habuisse principiū. Ipsius itidem temporis erit aliquod nunc postremum, quod duntaxat temporis erit finis, & non principiū, quod assimilare licet puncto finali terminanti lineam rectam, & ex eo liquet tempus habiturum finem. Sunt & in tempore instantia media his duobus finalibus instātibus intercepta, quorum vnūquodque finis est vnius partis temporis, & principium alterius, quemadmodum in linea recta sunt media pūcta. Vnde ex dictis in quarto physicorū capite decimotertio, & ijs quę hic ab eo afferunt, cōstat philosophum assimilasse tempus lineę circulari, & nunc temporis, puncto lineæ circularis semper vnius partis fini, & alterius principio, quod eū vt de mūdi perpetuitate perperā sentiret, induxit.

Si enim tempus ad lineam rectam,& nunc tẽporis ad lineę rectę punctum (vt debuit) cõparasset, continuo & tẽpus & mundum exordium habuisse cognouisset. Cõsimili pene modo dissoluẽda est ratio ad secundã conclusionẽ veritati itidẽ repugnantẽ adducta,negando scilicet si motus cęli ponat desiturus,idcirco oportere cõcedere motũ postremo motu posteriorẽ,quia sicut mũdus nõ incepit per generationẽ physicã,ita & desiturus est nõ physica desitione,sed sui factoris volũtate, & cũ mũdo,cęli mot⁹.quo quidẽ desito,nõ manebũt res ipsę eo modo quo prius fuerũt,neq; oportet eas in alterũ corruptũ iri.Quod eñ corrũpitur,ipm in alterũ corrũpi oportere,intelligit de ijs quę physica & naturali trãsmutatione corrũpũtur,qualis nõ erit illa mundi & motus cęli desitio.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Minor mundus,homo:& eius similitudine vnumquodq; animal. ¶ Minor mũdus,microcosmus. ¶ Maior mũdus,vniuersum. ¶ Maior mũdus,macrocosmus.

SEcundum caput continet vnam conclusionem, duas rationes ad eam, tres rationes non esse motum perpetuum probantes,& earum solutiones.

¶ Conclusio. Et Anaxagoras & Empedocles haud conuenienter mundum esse factũ asserere videtur. ¶ Primo, Quia in naturę explanatio- 8
ne id summopere obseruãdum est,ne quid sine ratione ꝓbetur:& ne id causa sumatur,quod causa esse non possit. Hoc autem in sua ipsa assertione Anaxagoras & Empedocles nõ obseruant:quin potius ipsorum dicta figmento similiora videtur. Inquit enim Anaxagoras mentẽ illam infinitis seculis abstinuisse,& postea operatam fuisse,semperq; in futurũ operaturam:neq; causam vllã adhibuit.sic eñ mentem illã infinitis seculis otiosam torpentẽq; faciebat. Et Empedocles asserit adueniente lite mundũ generari,& adueniente amicitia interire,& id cõpluribus,alternatisq; vicibus fieri,& interpolatim quiescere. Neq; causam admolitur adducere,cur hunc in modũ alternẽtur vices nunc ortus,nunc obitus,nũc quietis. Debuit saltem Empedocles inducere,amicitia est quę homines cõgregat:inimicitia autẽ seiungit & segregat.fugiũt nãq; abinuicem inimici.quare & in vniuerso sic erit. Et quãuis id insufficiẽs sit,visus tamẽ rationẽ sequi fuisset. Quod quidẽ & Democritus faciebat:& eorũ,quę facta erãt,causas inquirebat. ęternorũ vero, & eorũ quę semꝑ sunt,non amplius volebat nos rationẽ inquirere. quod in parte recte, in parte vero insufficienter volebat. Nã triangulum angulos tres duobus rectis habere ęquales, ęternũ est:& huius causam inquirimus,& causam habet principia perpetua.& horum quidẽ principiorũ nõ amplius causa vlla est. Secundo, Quia nihil in vniuersa natura est,quod aut ratione,aut ordine careat. & natura omnibus quę natura constant,ordinationis causa esse videtur:& semper vniformis,similiq; perseuerãs ordine naturę tenor,vt non aliquando quidẽ sic,aliquando vero nõ procedat: vt semper ignis ad superna cõscensus,grauiũ vero motus semper ad ima. At vero Anaxagoras assertione sua ꝙ infinito tẽpore res quieuerint: & postea moueri cœperint, omnẽ tollit ordinationẽ. Infinitę autẽ quietis ad motũ (quẽ postea ponit infinitũ futurum) nulla ordinatio est:neq; reddi ratio potest vlla,cur tunc factum, cur non prius. Vnde etiam fit vt Empedoclis dictum minus irrationale videatur. Nam ponit mũdum generari,deinde interire,& interpolatim medijs interuallis quiescere, & iterum nasci ac oriri:vbi videtur seruatus naturę ordo & tenor. Nõ tamen sufficienter (vt diximus) nulla vsus ratione id astruxit. ¶ Tres rationes motum nõ es-
se perpetuum ꝓbantes,pariter & earũ solutiones. ¶ Prima. Omnis motus est de 9
quodam in quoddam,vt de cõtrario in contrarium.sed de contrario in contrarium motum infinitum esse impossibile est. igitur nullus motus infinitus & perpetuus est. ¶ Secunda. Videmus ea quę nunq̃ agitata fuerunt omnino,neq; secundũ se,neque suas partes,vt sunt ignis,aer,aqua,terra,inanima pariter & animata, post huiusmodi quietẽ posse incipere motum.quid igitur ꝓhibebit & mũdi motum itidẽ incipi potuisse? ¶ Tertia. Animalia mouẽtur post summam quietudinẽ nullo impulsore.nõ enim vt moueantur,extrinsecum quicquã afferre oportet. Quid igitur mũdum post summam illam (quam Anaxagoras astruit) quietem motum incipe

re prohibet? Si id in minore mũdo inſpicimus, cur nõ liceat & in maiori inſpicere? Et hęc ratio fortius perſuadere videtur. Nõ tamẽ has rationes diluere difficile erit.

10 ¶ Primę ſolutio. Dicimus nullũ motũ qui ex cõtrario in ſuũ eſt cõtrariũ, perpetẽ atq; perpetuũ eſſe, ſed omnẽ talẽ contrarijs clauſum & terminatũ: & nõ ſemper numero eſſe poſſe vnũ & cõtinuũ: vt neq; idẽ numero ſonus quẽ chorda primo icta reddit, & quẽ ſecũdo icta. Oẽm enĩ motũ de quodã eſſe in quoddã, vt de cõtrario in cõtrariũ, ſenſibiliũ motibus applicari debet. Eſt em̃ pręter hos alius quidã motus, quẽ nihil vetabit ſemper eſſe vnũ & eundẽ, continuũ, iugẽ & perpetuũ: vt amplius ex ſequẽtibus fiet manifeſtũ. ¶ Secundę. Nõ eſt incõueniẽs eã quę nũq̃ agitata fuerũt, inchoare motũ. De inanimis vero nihil mirari dignũ eſt ſi vt excitent̃ a quiete, extrinſecũ motorẽ habeãt oppoſitũ, quo abſcente quieſcunt, & hoc natura facta quiete. ſi violẽta fuerit quies, extrinſeco motũ vetante abſcente protinus mouentur. Et hæc ratio videtur quęrere cauſam cur aut non ſemper quieſcãt, aut ſem per moueãtur, ſed hoc aliunde fiet exploratum. De animatis autem maiorẽ affert difficultatem: de quibus nunc dicẽdum eſt. ¶ Tertiæ. Dicimus animal nunq̃ ſine naturali motu eſſe. habet enim ſemper in ſe naturalem motum, & non vnum ſolum, ſed forte multos: quorum ipſum totum animal cauſa nõ eſt, ſed eſt intra illud delitеſcens omniũ horum cauſa. Et idcirco animal nõ ex omnis motus quiete nullo extrinſeco adminiſtrante mouetur, ſed ex quiete motus qui ſecundũ locum eſt. cuius cauſa quãdoq; contingit ab extrinſeco, quandoque ab intrinſeco, & a motibus (qui plures ſunt) interius nunc intellectum nunc appetitum mouentibus. Et certe oſtendit ſomnus multos in animali interiores eſſe motus: cum eius partes exteriores moueri non videãtur, quę aliquo inexiſtente iterum experrecta ſurgunt. Ex minoris igitur mundi ſimilitudine non conficias maioris mundi motum poſt quietem incepiſſe. Sed de ijs adhuc ex ſequentibus aliquid apparebit manifeſtum.

Secundi capitis ſcholia. viij. Sic enim mentem illam infinitis ſeculis otioſam torpẽtemq; faciebat. Ariſtoteles mutationẽ primi mobilis putauit eſſe primam ipſius primi mouentis operationem, atq; pręcipuam. quare ne primũ mouẽs cõcederet aliquãdo fuiſſe otioſum, ſi diceret ipſum quandoque nõ mouiſſe, quemadmodũ dixit Anaxagoras, poſuit mundũ eſſe perpetuũ, & cæli motum perpetuum. Non aũt cognouit propriã ſummi boni operationẽ intrinſecã atque naturalẽ, qua pater ſuperbenedictus communicat filio infinitã bonitatẽ, vitã, ſapientiã, poteſtatem, neq; itidem perſpexit intimã illã generationem, qua pater ante ſecula genuit filiũ ſibi prorſus ſubſtantia æqualem. ob quem ſane, ante mundi conſtitutionem non cõcedendus eſt deus fuiſſe otioſus. Sed ſolũ cognouit Ariſtoteles extrinſecã operationem dei, ſcilicet moderationem mundi, quã ponebat a deo pendere neceſſario, ſicut lumen a ſole, cum ſol, ſi eſſet æternus, & lumen quoque haberet æternum, quod plane veritati non conſonat. nam pendet illa mundi gubernatio a deo tanquam a mouente voluntario, atque pro ſuo arbitratu mouente, quemadmodum domus ab architecto, qui cum aſſecutus eſt ædificandi habitum, cum vult, pręparatis ijs quę ad extructionem ſunt neceſſaria, cõponit domum. Et ſane harum duarũ in deo operationum (ſi diuina licet humanis conferre) prima quę intrinſeca & naturalis eſt, reſpondet ei qua homo ex ſubſtantia ſua gignit filium ſibi ſpecie ſimilem. verũ illa ęterna eſt, hęc vero temporaria. Secunda vero quę extrinſeca eſt & volũtaria, aſſimilatur ei operationi qua ędificator conſtruit domũ, nõ quidem natura, ſed voluntate, & cum id ei viſum atque placitum fuerit. Verũ in domus extructione materia pręrequiritur, quę in mũdi productiõe haud quaquã pręexiſtebat, ſed vna cum mundo ad ortum ducta eſt. hinc deũ recte dicimus mũdi factorem, architectum, artificem, atque opificem. Sed hæc altеrius ſunt contemplationis. Aeternorũ vero, & eorum quę ſemper ſunt. Duplicia ſunt ęterna, quędã doctrinalia, vtpote propoſitiones neceſſarię, & quę nunq̃ falſę eſſe poſſunt. Et horũ, ſi principia ſunt, nõ eſt inquirẽda cauſa. ſi vero cõcluſiones, eſt perueſtigãda. ſunt em̃ natæ cõcluſiones ex principijs demõſtrari. Alia ſunt æterna in rebus, vt entia ſupramũdana quę nũq; deſitura ſunt, & horũ itidẽ cauſa rimãda eſt, q̃tũ noſtra imbecillitas poteſt capere. Id aũt vetuit Democrit⁹, cuius ſentẽtia poſtea hoc diſticho expręſſa eſt:

Mitte arcana dei, cælumq; inquirere quid ſit.
Cum ſis mortalis, quæ ſunt mortalia cura.

Verũ potius cũ aĩo ſimus immortales, debemus ea quę immortalia ſunt, & mẽti noſtrę cognata, pſcrutari, in quorũ vel vmbratili cõtẽplatione atq; ſpeculatiõe cõſiſtit humana felicitas. Debem⁹ itẽ ſentẽtię potius Ariſtotelis q̃ Democriti accedere, in ethicis nos hoc pacto adhortãtis. Quod ſi mẽs, diuinũ ad ipm hominẽ eſt, & vita quę ab hac manat, diuina eſt reſpectu ipſius vitę hũanę.

Oportet autem, non (quemadmodum mouẽt quidam) humana nos ſapere, cum ſimus homines, aut mortalia, cum ſimus mortales, ſed quoad fieri poteſt immortales nos ipſos facere, cũctaq; efficere vt ea vita viuamus quæ ab eo manat quod eſt eorum quæ in nobis inſunt prſtabiliſſimum. Nam tametſi parũ eſt mole, vi tamen & pretio multum omnibus antecellit. Vt ſemper ignis ad ſuperna conſcenſus. Ignis, genitiuus eſt. conſcẽſus vero nominatiuus eſt nominalis, idẽ deſignãs quod emicatio, atq; ſurſum latio. Vt Empedoclis dictum minus irrationale. Id verũ eſt quantũ ad generationis mundi & corruptionis eius alternationem, in qua quidem tenor & ordo ſeruatus videtur. non autem quantum ad principiorum efficientium numerum atque poſitionẽ rationabilius eſt Empedoclis dictum, ſed abſurdius & periculoſius. nam Anaxagoras duntaxat vnũ poſuit primũ rerum omniũ effectiuũ, ſcilicet mentẽ diuinã res paulatim a confuſa illa cõgerie ſegregantẽ. quod veritati & pietati fidei nõ omniquaq; eſt diſſonũ. Empedocles vero duo aſtruxit prima rerũ effectiua. litẽ generationis, & amicitiã corruptionis. quod longe magis eſt abſonum atq; pernicioſum: nã vnitati ipſius mũdi factoris atq; gubernatoris repugnans. Si id in minore mũdo inſpicimus. Quia homo vtriuſque naturę & ſenſibilis & intelligibilis eſt nexus & vinculũ, ipſiuſque mũdi (vt ait Trimegiſtus) miraculũ. Et quęcũque ſunt in mũdo intelligibili & ſenſibili, inueniũtur in homine in analogia. Animalia autẽ cętera, imagines ſunt hominis, qui omniũ animaliũ eſt veritas. nẽpe animalia earũ virtutũ potentiarũque habẽt veſtigia, ſenſum, memoriã ſenſualẽ, atque appetitũ irrationalẽ, quorũ homo habet veritatẽ, ſcilicet intellectũ, memoriã fęcũdã, & voluntatẽ. Proinde vnũquodque animal in hominis ſimilitudine dicitur minor mũdus, quia ad maioris mũdi ſimilitudinẽ eſt factũ. Quod enĩ eſt in vniuerſo terra, hoc eſt in animali melancholia, quod eſt ĩ vniuerſo aqua, in animali eſt phlegma. quod aer vniuerſi, hoc ſanguis animalis. demũ quod in vniuerſo ignis, hoc in animali cholera. xx. De inanimis nihil mirari dignũ eſt. Inanimata poſt quietẽ incipiũt motũ, extrinſeco motore coadiuuãte. Si enĩ quies fuerit naturalis, vt lapidis ſuper terrã, motus ab illo loco violẽtus erit per extrinſecũ mouẽs, vt impellẽs aut ꝓijciẽs. Si vero quies fuerit violẽta, vt lapidis ſuper trabẽ, applicãdũ apponẽdũque eſt remouẽs obicẽ, cuiuſmodi eſt frangẽs trabẽ, aut detrudẽs lapidẽ, & tũc mouebit naturaliter. Dicimus animal nũq̃ ſine naturali. Nõ eſt admittẽdũ ꝙ animalia poſt ſummã quietudinẽ, hoc eſt ceſſationẽ a quocũque motu incipiãt moueri. Nã a principio animal habet in ſe motus potẽtię vegetatiuę, ſcilicet cõuerſionẽ cibi in ſuã ſubſtantiã, nutritionẽ, digeſtionẽ, & cordis aſſiduã agitationẽ, qui quãdiu viuit animal, ſine quiete permanẽt, nõ quidẽ extrinſeci, ſed intrinſeci, & horũ totũ animal non eſt cauſa, ſed forma ſubſtãtialis animalis intra ipſum latitãs, ea enĩ cibũ cõuertit, digerit, & mutat, coefficiẽte calore naturali. Animal tamẽ a motus ſecundũ locũ quiete excitatur ad motũ, quia nõ cũ primum eſt, loco mouetur, ſed poſtquã inſtrumenta ſibi natura ad motũ deputata, apta ſunt motui exercendo, & nõ continue eo motu agitatur, ſed interquieſcit, quia ea mouẽdi virtus, vt progreſſiua, & volatiua, defatigabilis eſt. virtus aũt nutritiua, continua operatione non defatigatur. Et huiuſmodi motus ſecundum locũ cauſa quandoque cõtingit ab extrinſeco, vt obiecto appetibili impellẽte animal ad motũ. quãdoque vero ab intrinſeco, vt in brutis ab imaginatione & appetitu, in homine vero a ratione & voluntate, vt tertius de anima clarius oſtendet.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Immobile, primo. ¶ Locus ꝓpri⁹, loc⁹ naturalis. ¶ Aliqua, res naturales aliquę. ¶ Caprificus, ſilueſtris ficus, oĩa quibus innaſcitur loca diſſcindens ac rũpẽs.

Ertiũ caput cõtinet vnã diuiſionẽ, tres cõcluſiones, duas rationes ad primã, tres ad ſecũdã, vnũ corollariũ ad tertiã. ¶ Di- 11
uiſio. Neceſſe eſt oĩa entia aut ſemper moueri, aut quieſcere, aut immobilia eſſe: aut aliqua ſemper moueri, quieſcere, aut immobilia eſſe: aut oĩa aliquãdo moueri, aliqñ quieſcere, aut immobilia eſſe: aut aliqua aliquando moueri, aliquando quieſcere, aut aliquãdo immobilia eſſe. Et hęc diſcutere vtilitatẽ ad ea quæ pauloante dicta ſunt, affert, pariter & ad pręſentis operis rurſus dubitatorũ ſolutionẽ, & totius abſolutionẽ et cõpletionẽ. ¶ Pri-
ma cõcluſio. Non oĩa ſemper mouentur. ¶ Aiunt enĩ qui hęc aſtruũt, oĩa ſemper moueri: ſed motũ illum latere ſenſum: neq; quo motu ſemper moueantur, determinãt. Sed id falſum eſſe monſtratur. ¶ Primo, quia natura eſt principiũ quietis, vt et motus. Ita igitur dicentes, principium negant phyſicum, falſum igitur dicunt omnia ſemper moueri. ¶ Secũdo. Non omnia ſemper generantur, aut corrũpuntur, augmentantur, aut diminuũtur: neq; continuantur auctio et diminutio, ſed ſemper inter auctionẽ et diminutionẽ mediũ interiacere oportet: vt ſi tot guttæ aut innaſcẽs caprificus lapidẽ cauent, non oportet quãlibet guttã lapidẽ cauare, et 12

in toto tēpore pręcedēte guttā aut caprificum aliquid lapidis abſcindere: ſed tot cauant ſimul, & nō quęlibet, vt tot homines ſimul trahūt atq; mouēt nauē: & nō quilibet. Ita & in auctione & diminutione. ℂ Neq; oīa ſemper alterant̄. Primo q̄a
quis id quod alteratur, in infinitū partiatur: nō idcirco vniuerſa tēporis ſerie alterationē trahi oportet. Nā pleraſq; alterationes veloces, & in toto ſubiecto aſſecutas, vt cōgelatiōes, perſpectas habemus. Secūdo ęger in tēpore ſanatur: quē, poſtea q̄ cōualuit, & eo cōpleto tēpore, manifeſte a ſanatiōe quieſcere perſpicim⁹. eſt eñ ſanatio, vt alteratio. Tertio. Alteratio eſt inter terminos contrarios. clauditur igitur, & nō in infinitū procedit. Quarto. Videmus lapides tāto tēpore manētes, neq; duriores neq; molliores fieri. Signū igitur eſt nō oīa ſemper alterari. Et certe qui putat oīa ſemꝑ alterari, in nimis manifeſtis errat. ℂ Neq; dicere poſſint omnia ſemper ferri. ℂ Primo, quia perridiculū eſt credere mōtes & ſaxa ſemper deorſum ferri, & ea videri ſemper in terra manere, & id nos latere. Secūdo. ignis, aer, aqua, terra. et pleraq; aliorū, in ſuis proprijs locis exiſtunt. At vero vnūquodq; in ſuo proprio loco natura quieſcit, aut ex eo violēte detruditur. quieſcūt igit̄ ta-
13 lia in ſuis proprijs locis. Non igitur oīa ſemper moueri eſt aſtruēdū. ℂ Secūda cōcluſio. Nō oīa ſemper quieſcūt. ℂ Primo. Quia quędā moueri, ſenſu vel ꝑſpectiſſima ſunt. et hoc illuſtrius manifeſtiuſq; eſt q̄ vt rationem requirat. Quęrere profecto rationē vbi ſenſus fidē faciat, quędā intellectus infirmitas eſt. ℂ Secūdo Quia qui dubitat motū eſſe, nō modo in phyſica, ſed alia qualibet ſcientia trahit errorē, quia oēs quodāmodo motu vtūtur. ℂ Tertio. Quia ſicut importunitates ad mathematica principia nihil ad mathematicū pertinēt: ita quoq; neq; eę quę ſūt ad motū eſſe, ad phyſicū ſpectāt. eſt eñ phyſica ſuppoſitio: et natura principium eſſe motus prius poſita eſt. Ex ijs eñ intelligis nō oīa ſemper quieſcere, et ne hoc
14 quidē modo: ſed neq; oīa ſemper immobilia perſeuerare poſſe. ℂ Tertia. Non aliqua ſemper mouētur, et aliqua ſemꝑ quieſcūt: quia res nō ſemper generātur aut corrūpunt̄, ſed ſimul atq; genitę ſunt, nō amplius generātur: et ſui interitus finis eſt et terminus. et cęterę mutationes ſunt generatiōes quędā et corruptiones. Quę augentur, certū eſt nō ſemper augeri poſſe: et quę minuūtur, non ſemper minui: et quę alterātur, nō ſemper alterari: et quę ferūtur, nō ſemper ferūtur. nā in ſuis locis natura quieſcūt: et extra vt moueātur, violentus exigitur motus: qui nō ſemper perſeuerat. et cōſimiliter oſtēdas eas nō ſemper quieſcere, vt quę aliquādo oriantur, aliquādo occidāt, incrementū ſumāt, atq; decrementū. ℂ Corollariū. Vide fit
15 exploratum aliqua aliquando moueri, et aliqua aliquando quieſcere.

Ertij cap. ſcholia. xi. Neceſſe eſt omnia entia. In hac diuiſione quadrimēbri ſumitur diſcrimē diuerſitatis penes hæc quatuor, omnia, aliqua, ſemper, aliquādo. quę inter ſe cōparātur hoc ordine atq; cōnectūtur. omnia ſemper, aliqua ſemper, omnia aliquando aliqua aliquādo. Et vnūquodq; horum quatuor cōparatur ad hæc tria prædicta, moueri, quieſcere, immobile eſſe. id vocando immobile, quod non eſt natum moueri, ſecundum primā immobilis ſignificationem poſitam in fine ſecūdi cap. quinti huius. quare huius diuiſionis ſumūtur duodecim membra ſpecialia, quæ hoc modo quæſtionibus ſigillatim explicantur.

1	Vtrum neceſſe eſt omnia entia naturalia ſemper moueri?
2	Vtrum neceſſe eſt omnia ſemper quieſcere?
3	Vtrum neceſſe eſt omnia ſemper immobilia eſſe?
4	Vtrum neceſſe eſt aliqua entia naturalia ſemper moueri?
5	Vtrum neceſſe eſt aliqua ſemper quieſcere?
6	Vtrum neceſſe eſt aliqua ſemper immobilia eſſe?
7	Vtrum neceſſe eſt omnia entia naturalia aliquando moueri?
8	Vtrum neceſſe eſt omnia aliquando quieſcere?
9	Vtrum neceſſe eſt omnia aliquando immobilia eſſe?
10	Vtrum neceſſe eſt aliqua entia naturalia aliquando moueri?
11	Vtrum neceſſe eſt aliqua aliquando quieſcere?
12	Vtrum neceſſe eſt aliqua aliquando immobilia eſſe?

Ex quibus constat, ad septimam, octauam, decimam, & vndecimã quæstiones, adhibendã esse responsionem affirmatiuam, ad reliquas aũt omnes negatiuam. xij. Vt si tot guttę, aut innascẽs caprificus. Si centum guttæ cauant lapidem, aut caprificus scopulo innascens eum perrumpit, non oportet quanlibet guttam sigillatim lapidẽ cauare, neq; quanlibet caprifici partem scopulũ perfringere, sed totidem simul guttę lapidẽ cauant, & tota caprificus diffcindit rupem, sicut centum homines simul trahunt nauẽ, & non quilibet singulatim. Ita in augmentatione omnia alimẽta simul eam complent, & in diminutione, ab omnibus partibus substantiæ fluxę deperditio, eã facit, & non sigillatim vna alimenti pars. Et in toto subiecto affecutas vt congelationes. Sensu, inquit, cognoscimus aliquas alterationes toto subiecto simul peractas, & non prius in vna subiecti parte q̃ in altera, vt congelatur aqua secundũ om̃es suas partes simul, & a principio extrinseco, scilicet frigiditate aeris æque partes omnes (vt supponitur) circunstãte. Similiter cum aqua reducit se ad natiuum frigus, non prius in vna q̃ altera parte frigescit, quia eius forma substãtialis æque partibus omnibus est propinqua, nõ tamẽ idcirco ambę alterationes datę sine successione fiũt aut subito. nam licet ratione partiũ subiecti nulla sit successio, tamen ratione partium qualitatis quæ per alterationẽ paritur, illa successio nõ minus inuenitur, q̃ si in subiecti diuersis partibus secũdũ diuersas temporis partes fieret. Nempe in priori temporis parte per totũ subiectũ acquiritur vnus gradus cõgelationis aut frigefactionis, & deinde alius, itẽ & in posteriori tẽporis particula alius rursum per totum subiectum, quousq; absoluta fuerit & completa alteratio. xiij. Quia sicut importunitates ad mathematica principia. Hoc in loco importunitates dicuntur calumnię & cauillationes sophisticę, quę fiunt contra scientiarum principia ab ijs qui pertinacius illis obsistunt, neq; ea recipere volunt, sicut qui negant puncta & magnitudines in mathematica, & qui negãt motũ esse in physica. nam motum esse, est physica suppositio vel sine probatione recipienda.

❡Quarti capitis annotatiunculæ.

❡Sistere, quietare. ❡Motus violentus est qui fit a principio extrinseco, non cõferẽte vim passo. ❡Non cõferẽte vim passo, principio nõ agẽte intrinseco. ❡Violentus pręter naturã. ❡Discretũ, diuisum, aliud. ❡Potentia primo, potẽtia remota. ❡Potentia secundo, potentia propinqua & præcipua. ❡Sphęra, pila lusoria.

QVartum caput continet tres diuisiones, & duas cõclusiones. ❡Pri- 16
ma diuisio. Eorum quæ mouẽtur, quędam secundum se mouentur, quędam secundum partem, & quædam per accidens. Ita & eorum quæ mouent, & quid vnumquodq; eorum sit, prius dictũ est. ❡Secunda. Eorum quæ per se mouentur, quædam a seipsis mo- 17
uentur: quæ post quietem motum initiare, & inchoatum citra terminum sistere nullo extrinseco adueniente queunt: vt animata. Alia vero ab alio, quæ id non possunt, vt inanima. ❡Tertia. Eorũ iterũ quæ per se mouentur, quędã 18
natura mouentur, quæ a principio quod in ipsis est, mouentur: vt animata a seipsis, & a principio quod in ipsis est, mouentur: & graue deorsum. Alia vero vi, & præter naturam: vt aliquando animata, & animatorum partes, & terra sursum. ❡Prima conclusio. In omni motu discretum diuisumque est quod mouetur, et quod mouet. ❡Nam in ijs quæ vi, et præter naturã mouentur, statim id manifestum 19
est. mouentur enim ab extrinseco agitatore. In ijs vero quæ secundum naturam, vt in animalibus quę a seipsis mouentur, etiam id depręhenditur. nam motricem habent animam intus latentem: vt nauta est intra nauem, ipsam gubernans et dirigens. De inanimis autem cum natura ferantur, difficultas affertur. Nam non videntur ab extrinseco moueri. mouerentur enim vi quadam, et præter naturam potius. Neq; a se, vt animata. Primo, quia a se moueri, animatorũ est ꝓpriũ. Secũdo, quia quę a seipsis mouẽtur, se quietare queunt citra terminũ: vt qui ambulat, vt vult et vbi vult potest nõ ambulare, inanimata vero nõ. Tertio, q a quę a seipsis mouẽtur, ad opposítas partes seipsis ferũtur: vt animata nũc ante, nunc post, nunc sursum, nunc deorsum, nunc in dextrũ, nunc in sinistrum natura feruntur. Non autem inanima, vt ignis. solũ enim natura sursum, et non deorsum fertur. Sed ijs nimirũ nonobstantibus, inanimorum discreta et diuisa sunt et mouens, et quod mouetur: vt eorum pars vna est mouens, et altera mota et patiens. Et licet extrinseco egeãt, cum ipsa etiam natura ferantur: suum tamẽ ipsis intrinsecũ principium vim mo-

uendi prębet ac pręstat,nō tamē vt rite probatum est)idcirco a seipsis moueri dicentur.Sed hęc adhuc clariora dilucidioraque euasura sunt.¶ Secunda.Inanimata ab alio mouentur:& alterum atque alterum mouens,& motum est.¶ Nam mouens aut est pręter naturam,vt ferreus vectis & natura grauis quippiam sursum leuans.aut mouens natura:vt actu calidum natura mouens atque calefaciens, qđ est potentia calidum.& ita secundum quantū,& vbi. Nam quicquid actu causa est, naturalem vim habet mouendi ea quę potestate talia sunt,quale quod mouet,actu est.Cum vero inanimatorū mouens pręter naturam fuerit,manifestum est ea ab alio moueri,& alterū & alterum esse mouens,&motū.Quod si secundū naturam, itidem.nam mouens erit actus, faciens mobile actu esse aut quantū,aut quale, aut vbi,quale ipsum potentia erat.¶ Veruntamē duobus modis dicitur aliquid esse in potentia.Primo aliquid est sic in potentia, nō quidem vt operetur non impeditū, sed adhuc actu egens:quomodo dicimus terram esse in potentia sursum : aut quia pręter naturam sustolli,sursumque ferri possit:aut in ea generari leuitas,quemadmodum & ipsa,aer potentia est, & sicut nondum sciens, potentia est considerans. Alio modo ita in potentia,vt subtracto impedimento protinus operetur: quemadmodum sciens(modo impedimentum non sit vllum)considerat:& actu calidū, calefacit.& hoc pacto inanimata sunt in potentia vt in sua loca ferantur, quotiens iaceant extra. & in quanto et quali similiter se habet. Et est resistens & impediens quodammodo vt mouens,et quodammodo vt non.nam mouet per accidens,et nō per se:vt cum deijcitur columna,quod illi superpositum erat, deorsum ruit: et doliū qđ superposito lapide sub aqua detinetur,amoto illo sursum emicat atq; emergit: et sphęra lusoria repercussa a pariete,ab eo vt resistente per accidens mouetur. Sed ex his satis esse clarum arbitramur inanima semper ab alio moueri , et alterū atque alterum esse mouens,et motum.

Varti capi.scholia. xvij. Eorum quę per se mouētur,quędā a seipsis mouētur.Non dicūtur animalia a seipsis moueri , quia in eis idē sit mouens,& qđ mouetur.Id enim esse non posse,ostendit primum caput septimi huius, & in ipsis quidē mouens pręcipuū est forma,quod autem mouetur, est materia,& eius gratia totum animal,sed quia nullo aduentante extrinseco possunt post quietē motum inchoare , & eundem inchoatū anteq; ad terminū perueniant sistere atq; intermittere,quod sane nō possunt inanimata. lapis enim neq; seipso potest motum inchoare etiā naturalem,sed indiget remouente,ꝓhibens, neq; inceptū potest citra terminum dimittere,sed tum primum quiescit, cum terminū ad quē tendebat fuerit assecutus.Interdum & animata cum mouentur a grauitate elementari dominante, possunt quidē sua sponte post quietem auspicari motum, vt homo ex alta turri se valet pręcipitem dare, verū eundem inceptum non potest sua sponte interrumpere, neq; pendulus in aere subsistere,quare manifestū est huiusmodi motu non moueri animal a se.Siquidē is motus quo animalia a se mouentur,non fit a qualitate motiua elementari tanquā instrumento,quēadmodum naturales motus inanimatorū,sed a partibus corporis integralibus,vt pedibus & alis.Et cum litera dicit ad motū animalis a seipso nullū aduenire extrinsecum,id intelligitur de extrinseco aut principaliter mouente,vt in motu grauium aut leuium violēto,aut remouente prohibens, vt in eorum motu naturali.potest eīm aduenire extrinsecum obiectum,scilicet appetibile, quod excitet & impellat appetitum ad motum . sed de huiusmodi extrinseco non intelligitur data diffinitio.

xviij. Alia vero vi,& pręter naturā.Dicuntur ex notis illa violenter moueri , quæ mouētur a principio efficiente extrinseco,non conferente vim passo, vt grauia sursum proiecta per virtutem impulsiuam proijcientis.Et per id quod dicitur passum non conferre vim,minime intelligendum est materiā non debere concurrere ad huiusmodi motum . nam materia & ipsum violenter motum,non minus intra se motum suscipiunt,q; si natura ferrentur.Est enim materia,cuiusq; motus subiectū.Sed dicitur in motu violento passum non conferre vim , quia nullum est illic agens principium intrinsecum,& motum promouens.Nempe cum graue sursum impellitur , & forma substantialis & grauitas resistunt motui sursum,& deficiente virtute impressa aut extrinseco impellente,vt vento,illico decidunt. Quod si quis percontetur de lapide impulso deorsum a proijciente,an vi an natura feratur.nam perspicuū est illum motū & ab intrinseco fieri principio, scilicet grauitate quę concurrit ad efficiendum motum . si enim lapidi graui vt quatuor imprimatur virtus impulsiua,& alteri graui vt octo æqualis virtus,velocius hic quā ille proruet,quod signū est grauitatem motui coadiuuisse,planum item est illum ab extrinseco etiam moueri. nam velo-

cius quā sine impulsione feretur, diciturque proiectus. Huic quæstioni adhibenda est respōsio, illic non vnum esse motum numero, sed duos, qui mutuo se intendunt, quorū vnus est naturalis a forma intrinseca lapidis, & vnus violentus ab extrinseco impulsore, sicut si intelligatur ignis gyrando moueri sursum, ipse duobus feretur motibus, scilicet motu recto, & motu circungyrationis, quorum primus ei naturalis est, secundus autem violentus. xix. Discretum diuisumque est quod mouetur, & quod mouet. Non id intelligitur de diuisione reali, quę fiat per abstractionem partium quantitatis. Neque discretum & diuisum hic dicitur cuius partes diuiduntur & distrahuntur abinuicem, sed quod ab altero aliud est & differens, vt mobile & mouens discreta & diuisa dicantur non quod abinuicem separata sint, & aliquo spatio distantia, sed quia mobile non est mouens, neque mouens est mobile. Estque huius conclusionis sententia eadem cū ista ꝓpositione in septimo huius probata. Omne quod mouetur, ab alio mouetur. Vt eorum pars vna est mouens, & altera mota. Philosophus hoc in loco eorum refutat sententiam qui ponunt inanimatorum totam substantiam esse materiam, neque in eis ponunt formam substantialem propriarum operationum effectricem, sed totam efficiendi vim accidentarijs affectionibus tribuūt, qui quātum a recta deuiant Aristotelis philosophia, satis compertum habetur, cum hic manifeste sentiat Aristoteles inanimatorum esse vnam partem mouentem, scilicet formam substantialem, & alteram partem motam, scilicet materiam, neque per partem mouentem intelligit grauitatem aut leuitatem, cum illa non possint esse partes substantiæ. Et cum inanimata natura ferantur, necesse est ipsa moueri a principio intrinseco substantiali, quod non nisi forma substantifica esse potest.

Inanimata ex materia & forma constare.

xx. Nam aut mouens est pręter naturam. Tunc mouens corpus inanimatum mouet præter naturem, quando suapte natura non est natum talem motum efficere, vt ferreus vectis, id est instrumentum ad aliquid sursum vehendum atque mouendum accommodatum, quicquā sursum euehens. Tunc vero mouens natura mouet, quando ipsum naturaliter est natum efficere talē motum, vt ignis calefaciens. Et est resistens & impediens quodammodo vt mouens. Amouens impedimentum motus grauis deorsum, est causa sine qua non fieret talis motus, vt frangens parietem, super quem iacens lapis demolitione parietis cadat deorsum, est causa sine qua non fieret casus lapidis deorsum. Similiter resistens motui directo, & impediens eū continue fieri, est causa per accidēs motus reflexi & resilitionis, vt lapis rotundus proiectus in terram, resilit a terra sursum, cuius quidem reflexionis terra est quodammodo causa. Sic si pila impulsa parieti repercutitur, illius repercussionis terra itidem est causa per accidens.

ℭQuinti capitis annotat.

ℭMutatio vniuoca, est cum mobile ad consimilē actus mouentis actū mouetur.
ℭSeipsum mouens, completum mouens ab intrinseco motum.

Vintum caput continet vnā diuisionē, quinq; conclusiones,
& duas rationes ad primam. ℭDiuisio. Mouētium quoddā
est mouens tm̄, & non motum ab altero. & id primū & per 21
se mouens dicitur. Alterum est mouens quidem, & ab altero
motum. & eorū quoddam est propinquius, vt quod est primo
immediatius: & quoddā remotius, verbi causa, vt si hō
mouet manū, & homo nō amplius ab alio moueatur, & manus
mouet baculū, & baculus lapidē, homo mouēs primū et
ꝓpter se diceretur, et manus et baculus mouentia secundū alterū: hoc vltimum, et
remotius, illud vero ꝓpinquius. ℭPrima conclusio. Primū mouēs posterioribus
magis mouet. ℭPrimo. Quia primū mouens posteriora mouet: non autē poste- 22
riora primum. ℭSecundo. Quia posteriora sine primo (vt a quo vim suam mouē
di recipiant) mouere non possunt: primū autem sine posterioribus mouere potest.
Est igitur manifestum, primum mouens posterioribus magis mouere.
ℭSecunda. Datis mouentibus quibuscunq;, necesse est ad aliquod primū decūbe- 23
re, in quo fiat status. ℭNā aut decumbitur ad primū, aut proceditur in infinitum.
nā infinitorum non est primū. At uero in infinitū procedere impossibile est. decū
bitur igitur ad primum: quod quidem cum nō amplius ab alio moueatur, quia pri-
mum, in eo statur. ℭTertia. Primum mouens aut immobile ꝑseuerat, aut a seipso
mouetur. Omne enim quod mouet, aut moueri, aut non moueri necesse est. Si non 24
mouetur; immobile. si autem mouetur, aut a se aut ab alio moueatur oportet. non
ab alio. nam (ut dictum est) primum non esset. reliquitur igitur ut a se moueatur.

25 ¶Quarta. Primum mouens, immobile est. Quia quod mouetur, aut per se moue
tur, aut per accidens. Si dicas per accidēs: neq; idcirco moueri oportet. & si secundū
accidens moueretur, nō esset necesse moueri. quare neq; aliquid aliorū. hoc autem
falsum. nam motū semper esse oportere, prius constructum est. Si das primū per
se moueri: neque hoc quidem. ¶Primo. Nam quod per se mouetur, ab alio moue
ri prius mōstratum est. erit igitur mouens, & non motū neq; a se, neq; ab alio. Nec
immerito aliquid tale existit quod mouet, & nō mouetur: quia cum in aliquo con=
iuncta reperiantur, & vnum ab altero seiunctū reperiatur, & alterū ab altero. Mo
uere autem & moueri simul cōiuncta reperiuntur in baculo, & moueri seiunctum a
mouere, vt in lapide. Merito igitur inuenitur & mouere seiunctū a moueri. quare
hęc tria erunt, mouens tantū, mouens & motum simul, & motum tantū. Hanc ob
causam intellectū Anaxagoras posuit immobilem & separatum, qui fons, origo,
principiūq; motuum effectiuum esset, & qui rebus omnibus pręesset. ¶Secundo.
Quia aut eodē motu se moueret & moueretur, vt augens augeretur, minuens mi=
nueretur, calefaciens calefieret, docens doceretur, sanans sanaretur, ferens ferretur,
quo nihil ineptius. Aut alio motu mouet, & alio mouetur. sed quō augmentans al=
teratur, aut alterans fertur? nō enim se, sed alterū moueret & augmētaret, & ipsum
quoque ab altero moueretur: vt ab alterante & ferente. & hoc abiret in infinitum.
Nec valet dicas moueri vsq; ad aliqua, & deinde reflecti & reciprocari. nam opor
teret ipsum a superiore alterante & ferente alterari & ferri. Priora em̄ a posteriori=
bus nō mouentur. Et cū illud superius atque prius mouens hoc pacto iterum mo=
ueretur, abiretur in infinitum. est igitur primū mouēs immobile. ¶Tertio. Quia
omne motiuū esset mobile, vt omne sanans sanabile, & ędificans ędificabile. hoc
autē irrationabile. ¶Quarto. Cōcessum est, mobile, partibile esse oportere. Si igi
tur primū mouens moueatur a se (nam ab alio nō mouebitur, quia primū nō esset)
aut totū mouebitur totū, aut totum partem, aut pars totum, aut pars partē. Nō to=
tum mouebit totū. Nam aut hoc esset (vt prę ostēsum est) secundū eundem motū,
& tunc idē sanaret & sanaretur, doceret & doceretur, ferret et ferretur, et ita in sin=
gulis. aut secundū vnum moueret, et secundū alterū moueretur: quod etiā esse nō
posse mōstratum est. hoc enim abiret in infinitū. Item quod mouet, est actus: qđ
mouetur, est in potētia. Si igitur totum a seipso toto moueretur, eodem respectu et
actu et potentia esse diceretur. est enim quod mouet, actu tale, quale mobile poten
tia est: vt quod generat, actu speciē habet. et quod calefacit, actu calidū est. et hoc
vbi mutatio vniuoca est, et ita idem et secundū idem erit calidū, et non calidum, et
ita in cęteris. Neque totum, partē mouebit. nam si totū partem moueret, partem
haberet immotam, et alteram motam. quare pars immota potius dicenda asseren=
daque est primum mouens, et non totum. et pars mota a seipsa moueretur. nam a
toto, quod nuper tantopere esse nō posse monstratum est. Neque pars partem, ea=
dem ratione. Quod si dicis partes illas vim mouendi reciprocam habere, et contra
pati, vt quemadmodū vna alteram moueat, ita et cōtra fiat, hoc nihil prosit. Pri=
mo, quia tunc nihil esset primū mouens: vt quorum quodlibet ab altero mouea=
tur, et quorū nullum prius rationem mouendi potius habeat quam sequens et poste
rius. Secundo, quia primū mouens non contingit moueri, nisi a seipso contingat.
ab altero igitur quocunque mouebitur secundū accidens: quare et bene immobile
permanet. Tertio non necesse est mouens cū mouet cōtra moueri. alioqui et cale=
faciens semper calefit, et sanans sanatur, et ita de similibus quāplurimis, quę aliquā
do prius pro absonis adducta sunt. Sed primū mouēs (vt sępius dictum est) aut im
mobile perseuerat, aut a seipso mouetur. Neque pars totū mouebit. nam pars ea po
tius primum mouens dicenda esset: atque in eum relabemur errorem, vt eam ab se
26 moueri concedere cogamur. ¶Quinta cōclusio. Necesse est seipsum mouens, cō=

ſtitutum eſſe ex parte mouēte immobili,& parte mota non mouēte. ¶Nā quicquid mouetur,ab alio moueri neceſſe eſt.erit igitur aliquid ipſius ſeipſum mouentis,& non ipſum totū mouens,quod mouebit.& cum ſe nō moueat(moueretur eñ
b nō ab alio)mouebit alterum:quod quidem nō ſe mouebit,neq; prius acceptum mouens contra mouebit, ꝓpter ea quę ſuperius adducta ſunt incommoda. Erit igitur aliquid ipſius ſeipſum mouentis,& pars aliqua mouens immobilis, & aliqua mota quidem,& nō mouens. Et nō modo hęc requirūtur,ſed & ſufficere videntur. Eſto
c enim a mouens immobile. b motum nō mouens. c mouens & motum ,|& mouens quidem b,& motum ab a.ex quibus intelligo a b c cōpoſitum,ſeipſum & cōpletum mouens. Si ſubtrahas a,reſiduū c b nō eſt ſe mouens. nam c mouens poſterius non mouebit ſine priori. Et ſi ſubtrahis c,relictum cōpoſitum a b ſeipſum mouet, nam a mouebit b mobile. Nō modo igitur requiruntur huiuſmodi mouens & motū, ſed et ea vt aliquid ſe mouere dicatur,ſufficiunt,et ſunt vt cōtactum habentia, alterum in altero diuerſum diſtinctumq; ſitum non habentia:et ex ipſis conſtitutum, ſeipſum mouēs dicitur,non quidem quia ipſum totū ſe moueat, et ipſum a ſeipſo toto moueatur:ſed quia intra ſe aliquid mouēs,et aliquid ab eo motū habeat,quę cōtactu et ſitu indiſtincta īdiuiſaque ſunt. ¶Sed dubitabis an diuiſis a b, pars reſidua a moueat reſiduam partē b. ¶Nihil ꝓhibet ſic eſſe, ſi pars reſidua ad reſiduam partem eandē vim,mouendiq; ꝓportionem ſeruet,quam et totū ad totum.ſi vero non,nihil incommodi eſt reſiduum non mouere reſiduum.

Vinti capitis ſcholia. xxiij. Primum mouens poſterioribus magis mouet. Hęc concluſio(ſicut & diuiſio proxime pręcedens)intelligitur de primo mouente phyſico, ſcilicet forma ſubſtantiali, vt ſenſus ſit, primum mouens phyſicum magis atque perfectius mouere, quam poſteriora mouentia phyſica, vt forma ſubſtātialis magis quam inſtrumenta ſua accidentalia. Nempe primum mouens poſteriora mouet. poſteriora autem non mouent primum,cum ipſum a nullo moueatur.primum igitur magis atq; valentius mouet quā poſteriora. Pręterea primum mouens poſterioribus vim mouendi communicat, & poſteriora a primo vim mouendi recipiunt,& quia primum mouens mouet, poſteriora mouent. igitur primum magis quam poſteriora mouet. Nam cum propter aliquod mouens alterum mouet,id propter quod alterum mouet,magis mouet. hinc altera rurſum ſumitur ad idem probandum ratio. Poſteriora ſine primo mouere non poſſunt,vt neque color ſine lumine videri, neque ſcientia ſine anima poteſt conſiderare. Primum autem mouēs phyſicum ſine poſterioribus mouere poteſt, vt aquę forma non adiuta frigiditate,reducit aquam ad frigiditatem, perinde atque lumen ſine colore poteſt videri, & anima ſine ſcientia conſiderare,cum nondum ſcientiam fuerit adepta. Verum per primum mouens phyſicum poteſt humana mens facile ſubuehi & manuduci ad intelli-
manuductio a forma ſubſtātiali ad primum omniū rerum mouens. gendum primum mouēs metaphyſicum,ad quod in ſequenti cap.aſſurgit philoſophus.nam hoc illius eſt clariſſimum exemplar. Nempe vt in vna re naturali vna eſt princeps forma effectrix ꝓpriarum eius operationum,conſeruatrixq; & moderatrix ſui totius, haud ſecus in toto vniuerſo vnus eſt mundi princeps & rector,omnia ſua prouidentia conſeruans & moderans. Et vt forma ſubſtantialis habet accidentalia inſtrumenta, quorum ope & adiumento ſuas peragit functiones, ita & primū mouens ſupramundanum cęleſtes habet ſpiritus adminiſtratorios,& corpora tū cęleſtia,tum ſenſibilia,quorum miniſterio naturales rerum operationes exequitur & peragit. Adde ꝙ forma ſubſtantialis ſuō deſtituta inſtrumento,intra ſuum totum ſibi accommodū producit inſtrumentum,vt forma aquę frigiditatē,cui agendi vim cōmunicat,& ea coagente,in extera corpora frigus producit. Ita primum ſupremūq; mouens nullius adminiculo primum res ad eſſe produxit,productis agendi vim cōmunicauit,ſuumq; ſimile producēdi virtutem,illarūq; opificio & cooperatione hunc pulcherrimū naturę ordinem in ſuo ſtabili tenore conſeruat. Et ſi quis attentiuſcule animaduertat,omni ex parte comperiet rerū ſubſtantiales formas illius abſolutiſſimę & abſtractiſſimę formę imagines eſſe & ſimulacra,illiuſq; propinquā ſimilitudinē gerere. quod & in vltimo capite primi huius Ariſtoteles ſatis expreſſit. xxv. Quia cū in aliquo coniuncta reperiantur. Vt calidum & ſiccū in aliquo eodē vt igne inueniuntur coniūcta, & calidū ſine ſicco inuenitur in aere, quare & ſiccū ſine calido in aliquo vt terra inuenitur. Sed id intelligendum eſt de ijs quę re ipſa ſunt diſtincta. nam ſi ſola ratione diſtinguātur, vt vnum rationē habeat cōmuniorem, & pluribus conuenientē, & alterū minus cōmunem, ſic ꝙ ſecundū pręſupponat primū, nō id oportet quod hic dicitur, vt vegetatiuum & ſenſitiuum inueniuntur coniuncta in animali, & vegetatiuum ſeparatum a ſenſitiuo in plantis, nō tamen idcirco ſenſitiuum ſine vegetatiuo inuenias, nā omne ſenſitiuū, vegetatiuum eſt. Siquidem ſenſitiuum & vegetatiuum ſola ratione differunt, ſicut homo & animal. Et quanuis duo illa quę adinuicem comparantur, re ipſa differant, ſi tamen

secundum præsupponat primũ,& ipsum includat, vt sensatio vegetationem, nõ oportet vtrũq; ab altero separatum inueniri. Item quod mouet est actus,quod mouetur est in potentia. Actus, in actu, vt sensus sit, ꝙ in mutationibus vniuocis quod mouet,est actu tale, qualẽ in mobili dispositionẽ inducit. Et quod mouetur,est potentia tale, quale mouens est actu, vt calefaciẽs est actu calidum,& quod mouetur ad caliditatẽ,non est adhuc calidũ,sed potest esse. Ita frigefaciens est actu frigidum,& quod frigescit,nondũ frigidum est,sed potest esse. Ergo si totum mouet totum, quatenus mouens,est actu,& quatenus mouetur,est potentia,& nõ actu . Idem ergo simul erit actu, & nõ erit actu, vt si totum se calefacit,totum quia calefaciens,est calidum, & quia idem simul calefit,ipsum non est calidum,sed potest esse. Idem ergo simul est calidum,& nõ calidum. Nam si totum partem moueret. Si totum moueret partem solum, ipsum haberet vnam partem immotam, vt a,& alterã motam, vt b(si enim nullam haberet partem immotam,totum moueret totũ)ergo pars immota a,potius dicenda esset primum mouens. Cuius enim nihil mouetur, id magis ad primi mouẽtis accedit rationem, ꝙ̃ cuius aliquid mouetur,& aliquid nõ. At partis a, nihil mouetur, ipsius autẽ a b totius vna pars scilicet b mouetur. potius igitur pars a esset dicenda primum mouens, ꝙ̃ totum a b. Præterea cum totum per hypothesim moueat partem, quęlibet pars totius mouebit partem b motam(si enim aliqua sit pars totius quæ partẽ b non moueat, neque totũ partem mouebit)& pars b est, est pars totius mouẽtis a b. igitur pars b seipsam mouebit , & pars mota, a seipsa mouebitur. quod prius esse non posse, ostensum est. xxvi. Necesse est seipsum mouens, constitutũ esse. Huius cõclusionis sententia est, ꝙ necesse est omne corpus naturale , quod quidem seipsum mouens dicitur, quia est completum atque totale mouens, denominatione facta a sua forma,& ab intrinseco motũ, vtpote a sua forma substantiali , cõponi ex parte substantiali mouente immobili, scilicet forma substantiali,& primo actu, & ex parte mota non mouente , scilicet materia,& rerum naturalium potẽtia. Esto enim a mouens immobile. Sit a mouens immobile, & forma substantialis. b motum non mouens, vt materia, c vero mouens & motum (vt manus in homine, aut ala in aue)mouens quidẽ b materiam,& motum ab a forma substantiali. ex quibus intelligatur a b c compositum corpus naturale seipsum mouens. Si auferatur a forma substantialis, residuum b c non est se mouens. nã a primum est mouens, c vero posterius. modo posterius mouẽs non mouet sine priori. Et si subtrahatur c posterius mouens, reliquum a b est seipsum mouens. nã a primũ mouens mouet b mobile, absque c posteriore mouente . quare pars mouens immobilis, & pars mota non mouens, sufficiunt vt aliquid dicatur seipsum mouens. Sed dubitabis an diuisis a b. Posset quispiam sciscitari an toto composito in duas partes integrales diuiso, vt colubro in duas medietates, quarum vtraque habeat aliquid a,& aliquid b, vtrum primæ partis a mouebit suum b, & secundæ partis a itidem suum b. Respondet Philosophus, ꝙ si pars residua mouens ad partem suam motam eandem habet proportionem, quam tota forma ad totam materiam , æque mouebit facta diuulsione atque prius. Nam eadem existente virtutis mouentis ad mobile proportione, consimiles fiunt motus, vt medij colubri forma suam mouet materiam , sicut & totius colubri. Cum autem partis separatæ forma ad materiam non eandem seruat proportionem , quã tota forma ad totam materiam, non oportet residuum mouere residuum. Neque hoc loco intelligendum est ꝙ tota forma separetur a materia, quia neque forma natura potest sine materia subsistere, neq; materia sine forma.

¶Sexti capitis annotat.

¶Simpliciter immobilia, quę neque per se neq; per accidens moueri nata sunt.

37. SExtum caput continet tres conclusiones, tres rationes ad primam, & tres ad secundam. ¶Prima conclusio. Quoddam esse mouens immobile, ab omni mutatione alienum & per se & per accidens, aliorum motiuum, perpetuum & ęternum, necesse est. ¶Primo, quia semper motũ esse oportet, & nunquam(vt dictum est)deficere. est igitur primum mouens immobile, perpetuum, atq; ęternum, quod huiusmodi motus causa sit. Et quęrere an quicquid fuerit ęternum, moueat tantum, & non moueatur: ad pręsentem non attinet rationem, & an tantum vnum, an plura sint mouentia simpliciter immobilia, perpetua atq; ęterna. sed de his in sequentibus. ¶Secũdo, Mouentium immobiliũ quędam sunt quę quandoq; sunt, & quandoq; non, & quę per accidens mouentur: vt animalium & aliarum sensibilium rerum motrices formę. At sic non omne mouens esse potest: & causam aliquam eorum quę hunc in modum aliquando sunt, & aliquando nõ sunt, esse oportet, quę non aliquando sit, & aliquando non sit, sed quæ ęterna, aliarum princeps & verum principium existat. Hęc autem quęcunque fuerit, primum mouens, immobile, ab omni mutatione alienum & per se, et per accidens, perenne atq; ęternũ erit . ¶Nec valet si quis dixerit ipsum primum mouẽs

(quod mutationum & mouentiū deficientiū statuitur causa) impartibile esse. quod tametsi nō generetur, corrūpatur, aut mutetur: quia tamē impartibile, sine mutatione accidet ipsum aliquādo esse, & aliquādo nō esse. ¶ Cōcedimus ipsum neq; generari, neque corrūpi, neq; alia qualibet mutatione affici. nā oē seipsum mouēs molē habere necesse est, & esse partibile. & ipsum primū mouēs, molis & diuisibilitatis expers est. Sed idcirco nō cōcedā ipsum sine mutatione aliquādo esse, & aliquādo nō esse: neque necessitas vlla est: quin potius oppositū cōstat. nā quomodo omniū quę aliquādo sunt, & aliquādo nō sunt, causa esset? ¶ Tertio. Videmus alia generari, & alia corrumpi: & hoc continue. At perpetua hęc rerū series & cōtinuatio huiusmodi, principium habet stabile & ęternum. nā principia quę cū ipsis vna oriūtur, atq; vna cum ipsis occidunt, huiusmodi ęternę seriei causa esse nō possunt: sed (vt diximus) causa extra hęc omnia est, perpetua, semper stabilis & ęterna omniū rerum causa. ¶ Secunda conclusio. Id primum mouens semper immobile perseuerans, & ęternum, vnum est. ¶ Primo. Quia vnus est primus motus, continuus & ęternus. is igitur qui & eum tēperat motor, primus est, vnus, & ęternus. Et satius quidem est hoc pacto existimare vnum primum naturę principē. in natura enim melius respicimus esse finitum, & pluribus finitis melius vnum, si ipsum satis sufficiēsque fuerit. Est igitur id primū mouēs semper immobile & ęternum, vnum. ¶ Secundo. Motus diuersi nō sunt cōtinui, & si cōsequētes. At si nūc mouēs vnū, primum motum cieret, & aliquādo mouēs alterū, motus essent diuersi, solum cōsequētes, & non cōtinui. erit em̄ vnus cōtinuus, quādo ab vno mouēte, & vnius naturę motus fuerit. igitur cum primus motus vnus sit cōtinuus & ęternus, & primum eius mouens vnum erit & ęternum. ¶ Tertio. Quia cum nō om̄ia semper moueātur, neque omnia semper quiescāt, verum aliqua aliquādo moueātur et quandoque quiescāt, vt habētia ad vtrūq; potētiā: et aliqua semper moueātur: & quicquid mouetur, ab alio moueri sit necesse: tandē deueniemus ad vnū primū mouēs immobile: quod quidē neq; a se neque ab alio mouebitur, et quod primo motui aptabitur, et futurū alijs motibus causa. Nec animalia eos qui motū perēnē et perpetuū esse negāt, mouere vllatenus debēt: quę se ex summa quiete vidētur a seipsis in motū excitare. nā id prius diximus verum nō esse: sed solū esse vnū motum (vt qui secundū locum est) quo animalia spōte sua et a seipsis mouētur. cęteros autē, augmentum, decrementū, alterationē, spirationē, et huiusmodi nō a se et sua spōte exercent, sed modo naturali: vt pręsente cibo nō nutriri et augeri nō possunt, etiā si velint. et talibus motibus mouētur quādo quiescunt ab eo quo ea a seipsis moueri dicuntur. Et is plane cōtinuus nō est. nā interdū dormiunt animalia, dum coquitur digeriturque alimentum. et tunc a motu illo quiescunt. quo quidē alimēto digesto et dispersto, expergiscuntur, et surgunt: et sæpe ab ijs quę extra sunt, excitātur ad mouendum. Et omnium talium quę a seipsis mouentur, primum mouens mouetur, et sibiipsi causa mouendi est per accidens tamē. nā mutante corpore locum, et quod in eo est principium mouendi, locum (saltem secundum accidens) mutare necesse est. Quare fit vt si immortalis æternusque (vt dictum est) haberi debeat motus, vnū sit primum mouens om̄ino immobile. ¶ Tertia. Si primum mouēs immortale sempiternūq; habetur: et quod primo ab eo mouet, immortale sempiternūque haberi necesse est. 29
¶ Nā si sempiternum nō esset, sed aliud et aliud mobile agitaret: fieri non posset vt eius motus vnus et continuus esset, cum mobile non esset vnum. sic enim primum illud ac summum semper sui simile manens, eodem motu mouebit: et ab eo immediate motum, alia mouebit. quæ ad loca contraria et ad diuersas species et formas mouens, varie ad ea se habebit, nunc ad quiescens, nunc ad motum, genitum, corruptum. Vnde iterum perspecta habetur causa, cur non omnia semper moueantur, nec omnia semper quiescāt, sed aliqua semper moueantur, vt quę moueātur

a primo simpliciter. Est enim semper idem & sui simile continue manens, & primum qđ ab eo immedietate mouetur: & quędã mouentur a principio nõ simpliciter immobili, sed moto, & ꝓpter id aliquando mouentur, et aliquando quiescunt.

Exti capitis scholia. xxvij. Ab omni mutatione alienum & per se, & per accidens. Simpliciter immobilia dicuntur entia supramũdana & felicissima, omnino a motu semota, quæ neq; per se, vt materia & substantię completę, neq; per accidens, vt formę rerũ naturalium, moueri nata sunt, sed in eodẽ statu fixa permanent. Inter quę vnum est supremum mouens atq; æternum, quod primũ mouens vocat Aristoteles, & quo de in toto hoc capite, assurgendo ad ipsum a primo motu & primo mobili, determinat. Quę tamen hic & quouis alio loco huius octaui afferuntur de motus cęli perpetua duratione, aut nunq̃ desitura generationum & corruptionum successione, minime vera habẽda sunt, sed ex prius dictis, catholicę veritati (cui semper est standũ) repugnare censenda, neq; necessitas vlla est, quin potius oppositũ constat. Quãuis forte quicquid sine mutatione aliquando est, & aliquãdo non est, sit impartibile, vt puncta, momenta, instantia, non tamen e diuerso oportet, quicquid secundum quantitatẽ est impartibile, ipsum aliquando esse, & aliquando nõ esse sine mutatione, immo aliquod impartibile secundum molem, debet semper esse, vt quod prima est omnium causa. Nam si ipsum aliquãdo esset, & aliquando nõ esset, non posset esse prima causa omnium quæ aliquando sunt, & aliquando nõ sunt, cum non esset causa eorum quę existerent ipso nõ existente. Siquidem non ens non est causa, saltem actu, ipsius entis atq; existentis. xxviij. Motus essent diuersi solũ consequentes, & non cõtinui. Etsi diuersa mouentia instrumentalia non semper arguunt diuersitatem motuum secundũ speciem, vt lapis per aerem mouetur grauitate aquea & terrea, per aquã vero solum grauitate terrea, nihilo minus illi duo motus sunt eiusdem speciei. Tamẽ diuersa mouentia, principalia, vnũ & idẽ mobile successiue & naturaliter mouentia, plane efficiunt diuersitatem motuum secundũ speciem, vt si lapis nunc a forma substantiali vt pręcipuo mouente feratur, nunc vero a vi atque virtute impellentis. At si aliquando vnum mouens moueret cælum, & aliquãdo alterum, diuersęq; a primo naturę, mouentia nõ quidem libere, sed naturaliter, secundũ Aristotelẽ essent diuersa. igitur & illi motus primi mobilis essent secundũ speciem diuersi, & minime continui, cum a diuersis mouentibus, vt igne & aqua, diuersæ fiant operationes naturales, calefactio & frigefactio. Cum itaq; primus motus sit cõtinuus, consequens est ipsum fieri ab vno mouente primo. Nec animalia eos qui motum perennem & perpetuum esse negant. Putauit Aristoteles motum cęli quantum ad eius efficiens non respondere motui animalium secundum locũ quo a seipsis mouentur, cum cęlestis a virtute fiat indefatigabili, animalis vero a defatigabili, cælestis continuus sit, & sine interruptione, animalis autem nõ sit continuus, sed per quietem interruptus. Sed arbitratus est motũ cęli potius respondere in analogia motui vitali animatorũ, scilicet nutritioni, quę fit a potentia vegetatrice indefatigabili, & continue mouente sine interruptione. Et sicut eo motu animalia post quietẽ non ceperunt moueri, sed quandiu sunt mouentur, ita neq; motus cæli vnq̃ incepit. Verũ hac analogia hallucinatus est Aristoteles. nã nutritio fit a mouente naturali, quod præsente cibo & alimento non potest nõ mouere, motus autem cæli fit a mouente voluntario, quod cum vult mouet, & cum vult desinit mouere. quare potius conferre debuisset motum cæli ad motum localem animaliũ, qui etiam quoquo pacto fit a mouente voluntario, & tum facile deprehendisset motum cæli principium habuisse, sicut & motus localis animalium. xxix. Nam si sempiternum non esset. prius verbũ refertur ad primum mobile, posterius vero ad primum mouẽs. Et ab eo immediate motum, alia mouebit. Primum mouens semper idẽ & stabile, eodem & regulari motu mouebit, & primum mobile ab eo motum, alia inferiora mobilia mouebit. quę quidem inferiora mobilia cum primum mobile ad loca contraria & diuersas formas moueat, diuerso modo ad illa se habet, aliquando quidem vt ad quiescẽtia, aliquando vt ad mota, interdum vt ad genita, interdum vero vt ad corrupta.

¶Septimi capitis annotat.

¶Concretio, congregatio. ¶Secretio, disgregatio.

Eptimum caput continet tres conclusiones, et quatuor rationes ad secundam. ¶Prima conclusio. Nullus motus pręter motum secundum locum, vnus, continuus, et ęternus esse potest. ¶Manifestum est enim esse vnum motũ primum: qui, quia primum mouens semper continue mouet: continuus erit et ęternus. sed eum esse motum secundum locum, hinc sumitur argumentũ, quia augmentatio cõtrarijs continetur. nam alimentũ prius q̃ augmentatio perficiatur, complementumq; sit assecuta, dissimile et cõtrarium est. ita et diminutio et alteratio. et vt sit alteratio, alterante egemus: qđ nunc propinquius, nunc vero remotius existit. Cum itaq; secundũ tria sint motus, quantitatẽ augmẽ-

tatio,diminutio.qualitatem alteratio,et vbi motus secundũ locum, qui et loci mu=
tatio dicitur:et ostensum sit nec augmentationem,diminutionẽve,necalteratione
motũ primũ esse posse,relinquitur igitur motũ secundũ locum esse primũ. ❡Se=
cũda. Motus secundũ locum,primus est motuum et tempore, & natura, et perfe= 31
ctione. ❡Tempore quidem,quia ęterna non ęternis tempore sunt priora. hic aũt
ęternus est,cęteri autẽ nõ ęterni. Natura,quia sine alijs constitui potest,alij autem
sine ipso minime. Generatio enim (vt placet Democrito) nihil aliud est q̃ secretio,
et corruptio cõcretio:quę aut motus secundũ locũ sunt,aut sine eo nõ sunt. Et aug
mentatio nõ fit sine delatione cibi et potus,aut partium secundũ locum demutatio=
ne. Et diminutio augmentationẽ habet priorem. Et alteratio (vt dictũ est) eget al
terante, quod quidem alterabili,motu secundũ locum facto, aptatur, applicaturq;.
Statuuntq; principia alterationum omnium,vt caliditatis,frigiditatis, mollitiei,
duritiei,leuitatis,et grauitatis,raritatẽ et densitatẽ,q̃ sine motu locali non eueniũt.
Perfectione vero cęteris priorẽ statuimus. Primo,quia perfectissimis corporibus
aptatur. Secũdo,quia naturam ab imperfectis ad perfecta ꝓcedere,exploratũ habe
mus. motus autem secundũ locum,non statim animalibus postea q̃ in lucem edi=
ta sunt,cõuenit,sed ipsis iam adultis et perfectis. Generantur enim prius,augẽtur,
& alterantur,& vltimo cedũt,& ꝓgrediuntur. Et idem nec plantis,nec omnibus
animalibus,sed perfectis cõuenit. Et si dicas, prius dicebas motum secundũ locũ,
primum,nunc vero affers postremum. Dicimus ipsum in rebus naturalibus singu
lis posteriorẽ: & ortum & generationem,ipsum,& cęteros motus alios, augmẽtatio
nem,diminutionem, alterationem, & corruptionẽ pręcedere. sed est alius vniuersi
secundũ locũ motus,qui generationis & aliorũ motuum causa est, quem diximus
esse primum. Ex quo tibi iterum lucide liquet, cum generatio primus motuũ esse
nõ possit, tum quia oporteret omnia esse generabilia, tũ quia alium habet priorẽ
vt causam,nullũ consequentem eam primum motum esse posse,vt augmentatio=
nem,diminutionẽ,alterationẽ,& corruptionẽ. Sunt enim hi generationẽ cõsequen
tes,& ea posteriores. Tertio,quia quę motu locali mouentur,minimũ a sua substã
tia naturaq; decidunt:nõ autẽ sic est de augmẽtatione,cũ qua pariter auctũ substã
tiam accipit. diminutione,cum qua substantiam perdit. alteratione, qua plerũq; res
a suo esse demutantur. Quarto,iste motus,nomen motus sibi vendicat solus,vt cũ
quid feratur,ipsum simpliciter moueri dicimus. Cum vero augetur,minuitur,alte
ratur,speciali nomine,aut nomine motus cũ addito vtimur. Et quod seipsum mo=
uet,solũ se illo motu mouet. signũ est igitur ipsum cęteris pręstare,&dignitatẽ &
perfectionẽ & pręstabilitatem quandã habere. ❡Tertia nullus motus,nullaq; mu
tatio pręter eam quę secundũ locum est,cõtinua est & perpetua. ❡Hęc euidẽs pe= 32
ne facta est,sed hęc paulo q̃ prima cõmunior est. & eadẽ est ratio, quia omnis alia
mutatio terminis arcetur & clauditur oppositis,vt generatio a nõ ente in ens procũ
bit:corruptio vero contra. Augmentatio & diminutio, magnitudine,& paruitate,
quantitate perfecta & imperfecta claudũtur,alterationes contrarijs affectionibus,
passionibusq;. Nulla igitur mutationum alia,continua & perpetua est. Vnde cũ
motus qui sunt in contraria, contrarij sint, adinuicem continuari vniriq; non
possunt,sed mutans in vno contrariorum quiescit. ita et mutatio et immutatio op
ponuntur,et generatio et corruptio, et particularis generatio, et patricularis corru=
ptio. Si enim continuarentur, vnirenturque, simul idem motibus contrarijs
moueri diceretur, et oppositis mutationibus mutari: vt albescens nigrescere,inna
scens corrumpi, et ita in cęteris. Et non modo ij motus non continuantur atque
vniuntur,sed inter eos tempus intercipitur medium,vt manifeste in ortu obituque
deprehenditur. Inconueniens enim est vt ortum continuo nullo interiecto tempo=
re intereat. & in alijs mutationibus cõsimile reperias. Physicum enim est, in omni

bus ſeſe cõſimiliter habere. ¶ Et ſi oppoſueris, Motus cõtrariatur quieti: igitur motus non contrariatur motui: nam idem eſſet pluribus contrarius: prompta reſponſio eſt, vno modo motum contrariari quieti, vt habitum priuationi: et alio modo motui, vt contrarium contrario, et habitũ habitui. Id autem incommodum non eſt.

Eptimi cap. ſcholia. xxx. Quod nũc ꝓpinquius, nũc vero remotius exiſtit. Ex eo ꝙ alterãs ipſi alterabili interdũ propinquius eſt, interdũ vero remotius, ſumitur efficax argumentũ ipſam alterationẽ nõ eſſe ſugem & continuã. Nã cũ propinquius eſt alterans ei quod alteratur, vt ignis admotus aquę, fit alteratio, cum vero abeſt remotius atq; diſtantius, nõ fit alteratio. xxxi. Hic aũt ęternus eſt. Hic motus ſecundũ locũ, ad quẽ ferme referuntur verba omia quę in totius approbationis cõtextu ſingulariter efferũtur, vt quod ſubiungitur, ſine alijs fieri poteſt, ad eundẽ debet accõmodari. Et diminutio augmẽtationẽ habet priorẽ. Augmẽtatio in affirmatione eſt, & ad perfectionẽ tẽdit, diminutio autem in negatione, & decumbit ad imperfectionem & interitum. Affirmatio autem prior eſt negatione, igitur & augmentatio diminutione. At augmentatio indiget motu ſecundũ locum, vt oſtenſum eſt, igitur multo valentius & diminutio. quãto em̃ quicq; imperfectius eſt, tãto magis ad indigentiã, delabitur atq; decidit. Statuuntq; principia alterationũ omniũ. Antiqui ponunt raritatẽ & denſitatem eſſe principia omniũ alterationũ, vt calefactionis & frigefactionis. Atqui raritas & denſitas ſine motu locali nõ fiunt. nã cũ fit rarefactio, corpus occupat maiorẽ locum ꝗ̃ prius, & cũ cõdenſatio, minorem. quare & alterationi, motu ſecundũ locum opus eſt. Verum id non omnifariã oportet, raritatẽ & denſitatem eſſe principia cuiuſque alterationis. Multæ enim fiunt alterationes, præſertim ſecundum qualitates viſibiles, ſine rarefactione aut condenſatione. Primo, quia perfectiſſimis corporibus aptat. Ariſtoteles hoc in loco molitur iſtã rationẽ, Motus qui perfectiſſimis cõuenit corporibus, perfectiſſimus eſt. perfectoribus em̃ corporibus natura perfectiores dedit affectiones, vt perfectiores ſunt accidentarię diſpoſitiones ignis ꝗ̃ aeris, ſicut & ignis aere perfectior eſt. Atqui motus ſecundũ locũ cõuenit corporibus perfectiſſimis, ſcilicet cęleſtibus, quorũ ſupremũ cælum lõge omniũ præſtantiſſimum eſt. eſt igitur motus ſecundũ locum perfectiſſimus. Et idem nec plantis nec omnibus animalibus. Ex eo ꝙ motus ſecundum locum quo quicq; a ſe mouetur, non plantis nec omnibus animalibus, ſed perfectis ſolum conuenit, ſumitur firmum argumentũ, motum ſecundum locum cęteris eſſe digniorem & perfectiorẽ, quia quod paucioribus natura communicatur, perfectius eſt, vt tanto ad perfectionem magis accedat, quanto ad vnitatem. Dicimus ipſum in rebus naturalibus ſingulis poſteriorem. Reſpondet philoſophus obiectioni factę, ꝙ motus ſecundum locum in rebus naturalibus, tẽpore reliquis motibus eſt poſterior, & ꝙ generatio & corruptio pręcedunt ipſum motũ ſecundũ locũ, & cæteros motus accidentales, ſed motus ſecundũ locum ipſius cæli primus eſt motuũ & tempore & cauſalitate, quo de hic fit ſermo. Tum quia oporteret omnia eſſe generabilia. Primus motus omnibus mobilibus tam primo ꝗ̃ poſterioribus ineſſe ſaltem ſecundũ genus conſpicitur, quod in motu ſecundum locũ ſatis exploratum habetur. Si itaq; generatio eſſet primus omniũ motuũ, oporteret, eam omnibus cõpetere, & per conſequens omnia eſſe generabilia, quod quia manifeſte falſum eſt, non poteſt generatio dici motus primus. Pręterea generatio habet alium motũ priorẽ, ſcilicet motum cæli. modo impoſſibile eſt aliquid eſſe prius primo. quare neq; cæteri motus cõſequens generationẽ, & tẽpore poſteriores, poſſent eẽ primi, ſcilicet augmẽtatio, diminutio, alteratio, & corruptio. Si enim quod magis videtur eſſe primũ, nõ eſt, neq; id quod minus. Et cũ motus vniuerſi ſit prior generatione, generatio aũt prior cęteris motibus, ipſis ijſdem motus vniuerſi prior eſt. quicquid enim eſt prius priore, prius eſt poſteriore. Minimũ a ſua ſubſtantia naturaque decidunt. Id eſt, nihil eſſentiæ nouæ acquirũt, nihilq; deperdunt. cælũ em̃ ex aſſidua ſua rotatione nihil ſubſtantiæ adiectum habet, neq; quicquã detractũ, neq; etiam lapis quãdo deorſum fertur. At quę alijs motibus mouentur, vt augentur, minuũtur, aut alterãtur, aliquid ſubſtantiæ ſuo motu acquirũt aut amittunt. Nam per augmentationẽ, id quod augetur, ſubſtantiam accipit. per diminutionem, id ipſum quod diminuitur, ſubſtantiã amittit per alterationem vero, res quę alteratur, interdũ corrũpitur, vt aqua per calefactionẽ ſoluitur in vapores. xxxij. Sed hæc paulo ꝗ̃ prima cõmunior eſt. Nam prima huius cap. concluſio ſolũ datur de motu, qui (ſicut & in quinto huius) duntaxat cõplectitur motiones accidentarias. Iſta autem motui ſuperaddit mutationem, quę eſt ſecundũ ſubſtantiam etiam tranſmutatio, id eſt formæ ſubſtantialis in materia aut acquiſitio aut deperditio. ſiquidem mutatio communior eſt quam motus.

¶ Octaui capitis annotat.

¶ Altrorſus, ad alteram partẽ, ad latus alterum. ¶ Cum mobile ab vno termino ad alterum terminum vno motu moueatur, a quo quidem vltimo termino iterum recurrat ad primum: primus horum motuum directus nuncupatur, & ſecundus reſiliens & reflexus. ¶ Primum terminum, primum, aut conſimilem.

Ctauũ caput cõtinetvnã cõclusionẽ, et quinque rationes ꝙ motus e diuer
so facti, vt directus et reflexus, nõ sint vnus. ℂ Cõclusio. Non omnis se 33
cundum locum motus, sed solum is qui circularis dicitur, perpetuus esse
potest. Nam omnes motus secundum locum, aut sumuntur secundũ re=
ctum, aut secundum circulum, aut mixtum, vt secundũ spatium quod sinum recti
tudinẽque participet: sed motus secundum rectum sumpti, continuari et perpetua=
ri non possunt. Nam cum nulla recta linea secundum quam fiant, sit infinita : re=
flectuntur resiliuntq;, si continuari debeant, ad sua initia. Atqui q̃ ita reflectunẽ et
resiliunt, vt a summis deorsum, a dextris sinistrorsum, et ab ante retrorsum (sunt
enim hæ contrarietates motuum) motus sunt contrarij. non igitur cõtinuabuntur.
Quid enim motus vnus et continuus sit, prius diffinitum est, ad quem numero tria, 34
mobile, forma, et tempus numero vnum, requiruntur. contraria aũt specie discor=
dant: quæ vnum numero neutiq̃ efficere possunt. Quod vero motus qui hoc pa=
cto e diuerso sumuntur, vt qui ab a in b, et qui a b in a, sint contrarij, hinc indicium
notaq; sumitur: quia si mobilia quæ illis feruntur, sibi obuiẽt in spatio, stãt, pausant,
et se impediũt, donec eorum vnum, alterũ secum rapiat: vt qui se corrũpant : quod
contrariorum est proprium. Non autẽ sic est de motu qui est altrorsus, et in latus,
et eo qui sursum est. hi nanq; non pugnant. signum igitur est eos qui e diuerso, vt
dictum est, sumuntur, esse contrarios. qui motus secundum rectum cum continua=
ri & perpetuari non possint, neq; motus secundũ mixtum, qui plane vnus non sunt.
potius enim id motui simplici (qui & vnus et cõtinuus sua natura est) cõuenire pos
se videtur. Relinquitur igitur solum eum qui circularis est, cõtinuum & perpetem
esse posse. ℂ Et iterũ motus e diuerso sumptos non esse continuos, ꝙ mobile prius
q̃ reflectatur & resiliat, quiescere oporteat, ostenditur : quia in quolibet motu vno
tria sunt, principiũ, medium, finis. mediũ quidem subiecto vnũ, ratione duo, quod
& potẽtia existit. principiũ vero & finis motus finiti (vt lineę finitæ extrema pũ=
cta) actu existũt. Itaq; quicquid mouetur, ferturq;, in quo loco adest, & a quo abest
duo motus habens actu extrema: in eo interstite tẽpore quiescit. alioqui nũc & in=
stantia essent sibi inuicẽ proxima. At vero omne quod fertur aliquo vnde remeat
& resilit (vt ab a in b, & iterũ a b in a) duo habet in a b actu motuũ extrema & ini=
tia. aut idem momentum est motus a b vt finis, & motus b a vt principium, & solũ
potentia. quod impossibile est. nam sunt diuersę naturæ. quiescit igitur mobile in
loco vnde resilit & reflectitur, prius quã resiliat & reflectatur. Et id nõ solum verũ
habetur in motu secundum rectum facto, sed & in motu secundũ circulum facto, si
eius vlla fieret reflectio atq; resilitio. ℂ Sed id dubitationẽ alicui forsitã affert, Sint
a b & c d magnitudines ęquales. f & g mobilia ęqualia. Et f a puncto e medio ęqua
liter moueatur versus b, recurrens in e, sicut g a signo c in d. Cum f & g sint æqualia
mobilia, & æqualiter mota, si staret & quiesceret f aliquo tẽpore in b, g prius perue
niet ad d, q̃ f in e. nam e b repetitum, æquale est c d. Non igitur duo sunt nũc & in=
stantia, in quorum vno sit vnius motus finis, & in alio resilientis & reflexi ortus. Et
quomodo etiã cũ f in b, & g in h simul perueniant & assint, g potius ab h nullo tem=
pore interpoli recedit, q̃ f a b? ℂ Nõ cõcedimus f g mobilia esse æqualia, et in ęqua
li tempore moueri f ab e in b, recurrens in e: et g a signo c in d: quia (vt dictum est) f
quiescet in b prius q̃ resiliat et recurrat ad e: non autem g in h, aut alio quoquã pũcto
medio, in quo solo momento potentia g perseuerat et persistit: quod huius vt princi
piũ, illius vero vt finis sit. f aũt in b in duobus actu momentis perdurãs existit: vno
vt motus e b fine et termino, et altero vt motus b e principio. Et ita per id quod est
esse actu et potentia, hanc diluimus dubitationem: quemadmodũ prius illam zeno=
nis de infinitis medijs spatijs, quæ (vt inquiebat) non contingebat pertransire.
ℂ Vnde fit vt momẽta actu, priori et posteriori motus et passionis adhibenda sint,

& temporis signa diuidenda. Nã omni instanti ꝓprium est vt sit duo ratione, huius finis, illius vero vt principium. Qui itaq; ea non diuidet in calefactionis & frigefactionis initio, sed faciet vnum potentia, huius finem, illius vt principium, diuisionem facit continuo aptam. qui vero ea diuidit, & diuersa facit, vt duobus actu respõdeant: intercipit tempus, & mobile interquiescit: quomodo fieri dictũ est prius quam mobile reflectatur et resiliat. ¶ Tertio. Idem ostenditur, motum directũ et reflexum nõ esse vnum motum. Quod secundum rectum vno motu ad aliquem terminum fertur, prius atque ad eum perueniat, ad eũdem ferebatur: immo statim a principio motus ferebatur. Si igitur vnus esset motus q est sursum, et resiliens deorsum: simul atq; aliquid ferretur sursum, ferretur et deorsum, si reflecti et resilire deberet. quod de se absurdum ridiculũq; apparet. ¶ Quarto. Illorum motuũ diuersę sunt quietes. est enim alia quies motus a in b, et quies motus b in a. Sunt igitur et diuersi motus, et non vnus: inter quos et tempus et quies intercipiuntur media.

¶ Quinto. Cum aliquid ex albo fit nigrum, et iterum ex nigro fit album: illa albẽfactio et nigrefactio non sunt vnus motus, neq; eorum idem tempus. tempus enim continuum, continuorum est. motus autem ij sunt consequentes: quare neq; tẽporis idem vltimum. Quo pacto enim et contrariorum vt albedinis et nigredinis idẽ vltimum esse possit? Apparet igitur motum directum et reflexum non esse vnũ, sed potius inter eos tempus cadere medium.

Craui capitis scholia. xxxiij. Vt secundum spatium quod sinum rectitudinemq; participet. Sinum, curuitatem, obliquitatemq;. id est secundum spatium partim rectum, & partim obliquum. Nam cũ nulla recta linea secundũ quam fiant. hoc est, cum nullum rectũ spatium per quod mobilia recto motu ferũtur, posset esse infinitum (maximũ enim motus recti spatium duobus extremis natura determinatur, scilicet cõcauo cęli lunę, & concauo aquę) si huiusmodi motus recti debeant continuari, cum ad sui spatij terminum extremitatemq; peruenerint, resiliunt & reflectuntur ad suorum spatiorum initia atq; principia. Neq; motus secundum mixtum, qui plane vnus non sunt. Philosophus hic innititur loco a maiori, cum ex eo quod motus secũdũ rectum adinuicem cõtinui & perpetui esse non possunt, colligit & motus mixtos adinuicẽ vniri & continuari non posse. est enim motus secundum rectum, vnus & continuus. motus vero mixtus, neq; vnus est, neq; continuus, sed ex diuersis specie motibus recto & circulari compositus. quare potius esse perpetuum conueniet motui recto, qui simplex est & vniformis, quam motui mixto. Et si quid non inest ei cui magis videtur cõuenire, neq; inerit ei cui minus. In quolibet motu vno tria sunt, principium, mediũ, finis. Nõ hic de partibus motus loquitur Aristoteles, sed de extremis impartibilibus (quæ momẽta dicuntur) motũ terminantibus, aut partes eius continuãtibus, quę reuera tria sunt, scilicet momentum incipiens, qđ principium est motus, & nõ finis, momentũ medium, quod finis est prioris partis motus, & principium posterioris, & momentũ finiens, quod totius motus finis est, & nullius principium. perinde atq; in linea finita a b c, est punctum initians a, punctum medians b, & punctum finiens c, quorũ duo extrema a c, dicuntur puncta actu, medium vero b, dicitur punctũ potentia. sic de motu facto per illam lineam dicendum est, tria in eo esse momenta, incipiens a, medium b, & finiens c, quorum mediũ b, re ipsa vnum est, & ratione duo, scilicet principium & finis ratione diuersorũ. Et dicitur esse potentia, ex eo quod duorum motuum nõ cõmunicantium scilicet motus a b, & motus b c (qui nulla prorsus parte communicant) sit terminus. Momentũ vero incipiens a, & finiens c, dicuntur actu existere, quia sic sunt termini motus, vt nullius alterius nõ communicantis sint termini. hoc supposito Philosophus hanc nectit rationem. quicquid secundũ locum mouetur, si in eodẽ loco ad quẽ motu directo aduenit, & a quo motu reflexo recedit, duo habeat extrema motus actu, in eo loco intermedio tempore quiescit. Nam cum primo momento actu respondeat suum instans temporis, & secundo alterum temporis instans, si inter duo momẽta actu non sit tempus intermedium, duo nunc & temporis impartibilia erunt sibi inuicẽ proxima. quod est impossibile. At omne mobile quod mouetur ad aliquem locum vnde reflectitur, vt c ab a in b, & iterũ ab eodem termino b in a, duo habet in b actu momenta motus, scilicet momentum finiens motũ directum, & alterum numero incipiens motum reflexũ, aut idem numero momentũ est motus directi a b vt finis, & motus reflexi b a vt principium, & solum momentum potentia. quod est impossibile. Nam duo illi motus sunt diuersę naturę, & contrarij. quare non sunt nati adinuicẽ continuari, cum ad motum cõtinuum vna numero forma & dispositio requiratur. igitur mobile c quiescit in loco b vnde resilit, antequã ab eo reflectatur. Si eius vlla fieret reflexio atq; resilitio. Tunc esset reflexio in motu circulari, quãdo ab vno termino mobile circulo mo

a b c

b c a

ſilitione reflexioneq; non diſtrahitur. nam quę reſiliũt & reflectuntur, exitũ actu habent, & actu alterius principiũ: vt eodẽ aſſint, & ab eodem mox ſine actu principioq; habito abſint. Id aũt in motu ſecundũ circulum nõ reperias. nam ſemper eſt ab eodẽ in idem, neq; exitum neq; ortum vllum actu habens: vt neque circulus punctum habet actu vllum, ſed omnẽ potentia, & qui idem vnius ſit pro exitu, alterius vero pro ortu. In recto aũt id non ita eſt: cũ ſemper ſit ex aliquo in aliud. ſed ſicut in recta, ſuoque ſpatio extrema actu comperta habentur, ita & in eo motu. ¶ Vnde hæc explorata, permanifeſtaque cognoſcuntur; motus ſecundũ ſemicirculum, aut maiorẽ, aut minorem circuli portionem factos, eſſe nõ poſſe continuos & perpetuos: atque ſolum ſecundum circulum, eſſe perfectum. Solus enim is eſt qui principio finem copulet. & nullos a circulari contingere eſt perpetuos. neque id phyſiologos ſane aſſeruiſſe, omnia ſemper moueri: cum non circulo moueri poſſe viderent omnia. plane ſiquidem confitentur quædam oriri, quædã interire, quædam augeri, minui, alteraſcere, & non agi circulo. ¶ Secunda. Lationum prima eſt

3b circularis. ¶ Primo, quia omnis latio aut eſt recta, circularis, aut mixta. at latio circularis prior eſt recta: quia ſimplicior & perfectior: vt quæ ſit intermina, ſine reſilitione aliqua, incorruptibilis, & infinitam ſeriem trahens. non autem recta, quia terminos actu habet, quæ reſilit plerunq;, motus continens contrarios, corruptibilis, & finitæ ſeriei, ſi in linea fiat recta quæ finita ſit. in recta autem infinita nõ fiet vlla: quandoquidem nihil ſit, quod factum eſſe impoſſibile eſt. infinitum autem pertrãſire, impoſſibile eſt. Quod ſi circularis prior eſt recta, & mixta ex recta atq; circulari. nã latio recta, ea quæ mixta eſt, prior exiſtit: vt ſimplicia ex iis cõpoſito priora ſunt. ¶ Secundo. Aeterna priora ſunt non perpetuis. Atqui circularis latio æterna eſt, cæteræ autem non, ſed ſtatum finemq; habent. eſt igitur circularis latio aliis lationibus prior. ¶ Tertio. In motu recto determinatum eſt principium, medium, & finis: & dari poteſt determinate vbi incipiat, qua tranſeat, & quo deſinat. Hæc aũt in motu circulari determinata non ſunt: ſed vnumquodque principiũ eſt, medium, & finis: vt ſemper is motus in principio eſſe videatur. Non enim aliquid eorum vnum vt principium potius q̃ alterum quodlibet poſueris. & quieſcere eius mobile quodammodo putatur, vt quod in eodem loco maneat. ¶ Quarto. Menſura prior eſt menſurato. Nam primo menſuramus: & primũ in vnoquoque genere metrum & menſura aliorum eſt. motus aũt circularis, aliorum menſura eſt. eſt igitur prior aliis. ¶ Quinto. Motus regularis prior eſt irregulari. circularis autem motus talis euadit, alii vero non. Nam alii motus ſi naturales ſint, in principio tardius excitantur. & quanto fini viciniores, velociores exiſtunt. violenti e conuerſo. circulares vero neq; in principio neq; in fine euariant. Eſt igitur circularis prior. Et certe omnes antiqui, Empedocles, Democritus, Anaxagoras, Plato, motum ſecundum locum dixerunt eſſe priorem: vt Empedocles dixit litem ſegregare, & amicitiam congregare, & Democritus ex atomis per ſegregationem omnia gigni & Anaxagoras intellectum a Chao ſegregantem, Plato animam mouentem, cui primum motum attribuit, motum ſecundum locum. Ex his liquet primum motũ eſſe ſecundum locum. ſed quis is eſt, declaratum eſt pauloante.

NOni capitis ſcholia. xxxv. Sunt enim ſecundũ locũ contraria. Secundũ locum contraria hic dicuntur motus ſecundum locum contrarii, qui accipiuntur ſecundum rectitudinem plurimum diſtantem, quando ſunt ſecundum ſpatia maxime natura ſecundum rectitudinem diſtantia, vt maxima latio ſurſum, quæ eſt a loco deorſum ſimpliciter ad ſurſum ſimpliciter, & maxima latio deorſum, quæ eſt a loco ſurſum ſimpliciter ad locum deorſum ſimpliciter, vt tertio quoque cap. quinti phyſicorum numero. xvii. expoſitum eſt. Motus ſecundum ſemicirculum, aut maiorem aut minorem circuli portionem factos. Semicirculus eſt figura plana, diametro circuli & medietate circumferentiæ contenta, vt figura a b c d, contenta diametro a c b, & medietate circũferentiæ a d b. Maior portio circuli figura eſt plana, recta linea & parte circũferentiæ contenta ſemicirculo maior, diametrumq; & centrũ includẽs, vt figura e d f. Minor

d
a c b
e f
g

autem circuli portio, figura itidem plana est, linea recta & parte circũferentię contenta, semicirculo minor, & neq; diametrũ neq; centrũ cõtinẽs, vt figura e f g. xxxvi. Et mixta ex recta & circulari. Mixta, ablatiuus est, referendus ad comparatiuũ prior, vt sit sensus, latio circularis etiã prior est latione mixta, quãdoquidem latio recta est prior latione mixta. Recte enim colligimus ex eo ꝙ circularis latio est prior recta, vt modo probatum est, & latio recta est prior mixta, sicut vnũ est prius multis, & simplex compositis, & circularẽ esse priorẽ mixta. nam quicquid est prius priore, prius est & posteriore. Et quiescere eius mobile quodãmodo putatur. Non ab re abiectũ, quodãmodo, nam mobile latione circulari nequaꝙ simpliciter & absolute quiescit, quãdoquidẽ suę partes locũ demutant, sed videtur quiescere, quia semper in eodem loco secũdum se totũ manet, perinde atq; trochus puerorũ pernicissima circũgyratiõe eodẽ aeris cõcauo gyratus, videtur quiescere, quia non dimouetur a loco suo. Et plane in cęlo maximus motus statui propemodũ coniungitur, vt minimus motus esse videatur. Nã primo mẽsuramus. Primo, per primũ, quemadmodũ explicat sequens propositio, quę apud Aristotelẽ magni est momenti, ꝙ scilicet primum in vnoquoq; genere, metrum est & mensura aliorũ sui generis, vt in genere visibiliũ, lux est mẽsura aliorum visibiliũ, & in genere rerum sensibilium homo est omnium aliarũ mẽsura. Nam alij motus si naturales sint. Quod motus naturalis in fine ꝙ principio sit celerior, id contingit propter resistentiã spatij, quę in fine ꝙ principio minor est, & cõtinue imminuitur. Sane minus resistit paucũ aeris suę diuisioni, vt vnũ pedale, ꝙ copiosus aer. In principio aũt motus multũ spatij subest mobili, in fine aũt pauxillũ. Quod vero motus violẽtus e diuerso in fine ꝙ principio sit tardior, id potissimũ in causa est, ꝙ virtus impulsiua mouendi ipsi violente moto impressa, in principio vehemẽtior est & valentior, in fine aũt quia cõtinue lentescit atq; euanescit, debilior est & languidior. Quocirca quemadmodũ in motu naturali cõtinue spatij decrescit resistentia, manente eadẽ virtute motiua, ita in motu violento cõtinue decrescit virtus motiua, manente consimili resistentia spatij. Verum vtrũq; de motu rerum naturaliũ dictum intelligitur cum cętera sunt paria, & idem secundũ raritatem densitatẽque manet spatium. nã siquid prius motu naturali ratione ferretur spatio vt aere, & deinde densiore vt aqua, non oporteret motũ in fine quam principio celeriorẽ esse, propter spatiorum diuersitatẽ. Quod aũt quicꝙ violente proiectum, in medio spatio illisum homini grauius ipsum lædit, ꝙ illisum in principio sui motus, non eo venit ꝙ velocius in medio aut fine ꝙ principio moueatur, sed quia per exiguum spatium & tantulum quantũ in principio transactum est, id non est natum agere violentam illusionem, neq; læsionem inferre. Per maius autem spatium, quantum in medio aut circa finem est transitum, natum est vim grauiter illudendi habere, hinc circa medium spatij violentius agit, quam circa eiusdem principium.

❡Decimi capitis annotat.

❡Primus motor, primum simpliciter mouens. ❡Infinitum secundo. ❡Prestare, superare, præstantius esse. ❡Centrum, punctus a quo omnes lineę rectæ ductę ad circunferentiam sunt æquales.

Ecimum caput cõtinet duas conclusiones, vnam quęstionẽ, & duo corollaria post primam. ❡Prima conclusio. Primũ motorem, impartibilem, incorporeumque esse oportet. 37
❡Nam si corporeus esset, magnitudinemq; haberet: aut ea finita, aut infinita esset. Nõ infinita, finita igitur. Deinde aut vis eius mouendi finita, aut infinita. Si finitam dederis, non mouebit tempore infinito. finitum enim tempore infinito mouere impossibile est. quod adhuc ostendo. Sit a mouens finitum. b mobile. c tempus infinitum. quia a vis est finitæ, afferri potest maius, quod sit d. Aut ergo d diutius mouebit b, ꝙ ipsum a virtute inferius atq; inualidius. hoc autem non: quia tempore infinito nihil est diutius. Aut a solum mouet tempore finito. Aut d quanto a æque mouet. hoc iterum non, quia maior vis minori æquari non potest. Non igitur eius vis finita est. Si dixeris eam infinitam, neq; hoc quidem. Nam in magnitudine plus clausum potentiæ, in æquali tempore plus facit: vt plus caloris habens plus calefacit, plus dulcoris itidem plus dulcoris inducit: & ita in singulis mouentibus. necesse igitur esset a corpore finito vim infinitam habente, ipsum mobile pati, & plus quidem ꝙ a finito: nam plus potẽtię retinet. quod si sic esset, nullũ esset tempus in quo pateretur. quod est impossibile. Quod si mouebit tempore finito: sit potentia infinitã e. tẽpus in quo f. & potentia finita a. tem-

pus in quo mouet, g. Procedã maiorẽ potentiã accipiẽs finitã alterã, quousq; excellam aut ęquem determinatũ. atq; ad id incõmodi perducã, vt potentia infinita & finita ęqualiter & æquali tẽpore moueant. aut finitã mouendo, potentia præstare infinita. quod est impossibile. Et etiã distrahendo eã, si voluero, deficere faciam. mouebit igitur in non tẽpore. Nã accepta potentia finita e b, aliquanto tẽpore mouet: quod sit f i. Capio e c magnitudinẽ duplã, & duplã continentẽ virtutẽ (id enim supponimus, vt minor magnitudo oli cuius est virtutis, & maiorẽ virtutem esse maioris) quę in medio tempore mouebit, vt f g. Et iterum sumpta dupla potentia, vt e d: in temporis f g dimidio, vt f h, mouebit. & ita semper accepta maiore potentia, in minori tempore mouebit. nã semper eadẽ est proportio. Accepta igitur potẽtia infinita, quę omnẽ potentiã finitã excellit, mouebit in nõ tempore. Est eñ infinita potentia, vt magnitudo & multitudo omne finitum excellens, & quę ad finitum nullã gerit proportionem. Manifestũ igitur est eã potentiã in magnitudine finita nõ esse infinita. Item magnitudinis finitę accepta aliqua parte (quãtulacũq; sit) potentię finitę magnitudinem metietur, & potẽtia finita potentiã infinitã. quod per manifestũ est impossibile. Primũ igitur motorem qui indeficiẽti æuo perpetuaq;

38 serie mouet, ĩpattibilẽ incorporeũq; esse necesse est. ❡ Questio. Quõ quedã quę a se nõ mouentur, vt proiecta, cõtinue moueãtur suo actore nõ tãgente, sed abiuncto & cessante? Dixerũt, simul atq; pellitur proiectũ, & pelli proximũ corpus, vt aerẽ, qui cõtinue ipsum proiectũ moueat. Sed eãdẽ in aere, quomodo, & a quo moueatur, trãsferunt difficultatem. ꝙ si dixerint a proximo, hoc abibit in infinitũ. & impossibile. ❡ Neq; qdẽ primũ mouẽs ad ꝓiectũ sese habet vt lapis magneticus ad ferrũ, quod ab eo vim mouendi mutuatur. Nã simul atq; magnes de medio tollitur aut occulit̃, ferri vis illa mouendi cessat & vanescit, nõ aũt primo pellẽte deficiente, ꝓiecti vis mouendi defici. ❡ Ideo dicit poterit primũ mouẽs nõ modo ꝓximũ corpus vt aerem aut aquã mouere, sed ei ipsi vim quãdã mouendi imprimere: quę qdem imprimo mouẽte deficiente nõ simul vanescit, sed aliquãdiu ꝑdurat, & mouet: alioqui simul atq; primũ mouẽs qesceret, & ꝓiectũ ꝓcũberet: vt ferrũ statim absente magnete. Neq; quidẽ sufficeret (vt qdã volũt) velox citaq; (ne vacuũ fiat) corporis succedẽtis reciprocatio, subsecutioq;. alioqui vno corpore iacto, oporteret & oĩa moueri. ❡ Primũ corollariũ. Vnde fit vt huiusmodi proiectorũ mo

39 tus nõ plane cõtinui sint, vt qui a varijs sint successiue mouẽtibus, quæ attactu ipsa mouẽt: & regulares nõ sint. est eñ in principio pręceps, & in fine retusus & lentus, vi impressa pedetentim lãguescente, & motiẽte. naturales vero e diuerso, initio pi

40 gri, in exitu vero veloces. ❡ Secũdũ. Vnde iterũ recte euenit primũ motorẽ incorporeũ esse & immobilẽ. ❡ Nã si moueretur ab alio, cõsequeret̃ ipsum mobile, & aliquãdo deficere posset. Et si corporeũ, vt aer aut aqua ꝓiecta, sequẽs tãgeret. At cũ ponitur incorporeus & immobilis, nõ oportebit simul ipsum mutari: sed semper unus idẽq; immutabilis & infatigabilis manens motũ intẽperabit & influet mobili, & quidẽ semper q̃ simillimũ & regularẽ. ❡ Secũda cõclusio. Primus motor sedẽ

41 habet in circulo, motu(q dictus est) uelocissimo & ęterno intempato. Nã sedẽ habet aut in centro, aut circulo. sunt eĩ ea principia. Nõ in centro. nã ocyssime mouentur ea que finitima & ꝓxima sunt mouenti, rapidissimus aũt motus is, quo mũdus cõuertit̃. Illic g͡ĩ & primus motor ęternus. Quod igit̃ sit primus motus, ꝙ primus motor semp idem, cõsimiliter se habens, oĩ magnitudinis mole carens, immutabilis, infatigabilis, infinito tẽpore sempiternũ motũ intẽperãs, dictũ est abũdãtius.

Decimi capitis scholia. xxxvij. Quod adhuc ostendo. Finitum virtute, tempore infinito mouere non posse Philosophus sic demõstrat. Sit a mouens finitũ. b mobile. c tẽpus infinitũ. ponaturq; a mouere b in tẽpore c. Quia a est virtutis finitę, dari potest mouẽs maioris virtutis, quod sit d. Aut ergo d durati⁹ secũdũ durationẽ mouebit

b mobile, quam mouens a minoris virtutis.ſed hoc non, quia tempore infinito nihil eſt diuturnius, ſicut magnitudine infinita nihil eſt maius, & multitudine infinita nihil eſt numeroſius. quare ſi d mouet diutius mobile b, q̄ a mouens virtute minus, oporteret a ſolū mouere tempore finito. quod eſt hypotheſeos oppoſitum. Aut d virtus maior tanto tempore mouet b mobile, quanto a. & hoc non, quia datis duobus mouentibus inæqualibus comparatis ad idem mobile, vt maius mouens illud mobile diutius ſecundum durationem moueat, neceſſe eſt. Nam ſi ęquali duntaxat tempore moueant, virtutes inter ſe ſunt ęquales. igitur d virtus maior & a virtus minor inter ſe æquantur, totū ſuę parti, quod eſt impoſſibile. non igitur a mouens infinitum mouet b mobile tempore e infinito, quod eſt propoſitum. Procedam maiorē potentiam accipiens finitam alteram. Gratia diſciplinæ ponatur virtus infinita mouere tempore finito, & ſit e potentia infinita, tempus finitum in quo mouet, f, ſit deinde a potentia finita, & tempus finitum in quo mouet, g. Cum cuiuſlibet temporis finiti ad finitum ſit proportio, ſit g tempus quadruplum ad f. Capio c potentiam duplam ad a, quæ mouebit tempore duplo minore q̄ g, ſcilicet in tempore d. deinde capio h potentiam quadruplam ad a, & duplam ad c. quæ mouebit in tempore i quadruplo minore q̄ g. nam quantum creſcit potentia mouens, tantum tempus decreſcere neceſſe eſt. Cum autem tēpus f ſit quadruplo minus q̄ g, & tempus i etiam quadruplo minus quā g, cōſequens eſt tempus f & tempus i eſſe æqualia. Quęcunq; enim ad vnum & idem eandem ſeruāt proportionē, inter ſe ſunt æqualia. At virtus infinita e, mouet in tempore f finita autem h, in tēpore i, ergo virtus finita & infinita mouent æquali tempore. ſed virtutes quæ æquali tempore mouent, inter ſe ſunt æquales. igitur potentia finita æquatur potentię infinitę, quod eſt impoſſibile. Deinde capiatur k potentia finita ſextuplo maior quam a. cum ipſa ſit maior virtute h (nam ſecundū ſeſquialterum) mouet in tempore minori quam i, in quo virtus h mouet. ſit itaque illud tempus l. Tunc ſic, tempus l eſt minus tempore i. ergo tempus l eſt minus tempore f æquali tempori i. & k mouet in tempore l, e vero virtus infinita in tempore f, ergo virtus finita minori tempore mouet quam infinita. ſed quæ minori tempore mouet, maior eſt virtus, & quę maiori, minor virtus igitur finita eſt maior virtute infinita, quod eſt impoſſibile. Mouebit igitur virtus infinita in non tempore. Item magnitudinis finitę accepta. Ipſius magnitudinis finitæ, in qua eſt potentia infinita per hypotheſin, accipiatur quantulacumque pars ſecundum molem, in qua ſit potentia finita, vt exempli gratia pars pedalis, in qua ſit mouendi virtus & quatuor. Cum per hypotheſin tota magnitudo in qua eſt virtus infinita, ſit finita, illa pars pedalis toties poterit ſumi, & numero quidē finito, vt totam illam magnitudinem menſuret aut æquando aut ſuperando. finiti enim ad finitum proportio eſt. Et cum in tota magnitudine ſupponatur eſſe potentia mouendi vniformis, vt in æquis ſecundum magnitudinem partibus ſit æqua mouendi virtus, partis acceptæ virtus finita æquatur virtuti cuiuſlibet partis ei ſecundum molem æqualis. quare ipſa totam potentiam totius magnitudinis menſurabit, quæ poſita eſt infinita, igitur potentia finita menſurabit potentiam infinitam, quod eſt impoſſibile. Vt ferrum ſtatim abſente magnete. Id diſcriminis eſt inter proiectionem & attractionem ferri a magnete, quod cum primum magnes aufertur aut occultatur, amplius ferrum ab eo non mouetur, ſicut cum lucidum aliquod vt ſol ſubtrahitur a nobis, ſer non illuminatur, aut cum quicquam inter ſolem & nos eſt interpoſitum & obiectum. Eſt enim magnes vt ſol, & virtus attractiua magnetis vt lux ſolis, diffundens lumen in aere, & ad parietem, mediante quo fit viſio. ita magnes diffundit radium attractiuum per aerem vſque ad ferrum, ſed ſolum in præſentia, & nullo interpoſito interiectoque corpore. At cum primum quicquam interponitur, euaneſcit ille radius, ſicut ablata re viſa a ſpeculo, aut aliquo interpoſito inter rem viſam & ſpeculum, euaneſcit imago. At primo pellente ceſſante aut abeunte, aut aliquo inter ipſum & proiectum interpoſito, non ceſſat ipſum proiectum moueri, quia proijciens imprimit ipſi proiecto vim quandam impulſiuam, quam impetum dicunt, quæ vt in proiecto permaneat poſtquam impreſſa eſt, non indiget ipſius præſentia neque ſubſiſtentia. nam tametſi proijciens abiret, aut interiret facta proiectione, non minus virtus illa moueret proiectum. Et eſt impetus, qualitas quædam, accidentariaque affectio diffuſa per totum ſubiectum, vt grauitas aut albedo, eique inexiſtens vt ſuo ſubiecto, non tamen idcirco motus proiecti naturalis eſt, tametſi fiat ab intrinſeco, id eſt inexiſtente, quia non fit ab intrinſeco, hoc eſt naturali & natura conueniente ipſi proiecto. Cum autem dicitur motus ille eſſe naturalis, qui fit a principio intrinſeco, principium intrinſecum ſolum capitur pro forma ſubſtantiali, & alijs eius inſtrumentis ad motum concurrentibus, quæ ſecundum naturam ſunt, & non pro quouis accidente inexiſtente rei naturali, & efficiente motum. Quocirca impetus neque grauitas eſt, moueret enim ſolum deorſum, neque leuitas, quia tunc ſolum ſurſum moueret, ſed qualitas motiua impreſſa proiecto a proijciente ad omnem differentiam poſitionum, & ſemper ad oppoſitum illius a quo ſumit originem, omnino conuerſo ad virtutem magneticam modo, quæ ſemper mouet ad id a quo trahit ortum. Et impreſſa illa virtus non ſemper eadem eſt, alioqui proiectum deberet aſſidue moueri ſine quiete & deſiſtentia, ſed in principio quidem valētiſſima eſt, deinde paulatim elangueſcit, vt quanto magis ſe moueatur a ſuo authore, tanto fiat infirmior & minor, & tandem æquatur virtuti reſiſtenti ipſius mobilis, quod propter æquationem mouentis ad reſiſtentiam, non amplius mouetur, quia ab æquali virtute motiua neutiquam fit actio. Vt autem imprimatur hic impetus, nō debent proijciēda corpora eſſe mollia, neq; nimiū exigua mole. propter quod lanę aut planę nequaq; ea vis motiua imprimitur, neq; illa proiectione quoq; mouētur, Neq; etiā

Impetum qualitatē eē ꝓiecto rum motricem.

debent quæ proiicienda sunt, esse nimium propensa mole, vt eorum pondus & grauitas obsistat motioni faciendæ. hinc ingentiá saxa & grandia non suscipiunt facile impressionem impetus, neq; proiectioni sunt obnoxia. Quod si eis imprimatur virtus pulsiua, ad paruam admodum distantiam mouentur, ob resistentem magnam grauitatem. Et quãuis ipsis maior imprimatur impetus secundum extentionem, & diffusior atq; expansior quam minoris molis corporibus, ꝙ impetus per accidens tantus sit quantum corpus proiectum, more aliarum qualitatum materiæ inhærentiũ, non tamen maior secundum intensionem atq; virtutem, quæ potissimum & per se impetu & cæteris qualitatibus est attendenda. Diuiditur siquidem impetus per se in partes intensionis, eidẽ subiecto & parti subiecti inexistentes, per accidens autem in partes extensionis. xxxix. Vt qui a varijs sint successiue mouentibus. Id, scilicet successiue moueri a varijs mouentibus, inducit interruptionem motui. nam cum primum mouens desinit mouere, antequam alterum motum inchoet, aliquid temporis solet intercipi atque intercedere, & proinde motus discontinuatur. Irregularitas autem etsi faciat motum videri minus cõtinuum quam regularitas, non tamen infert intermissionem motui, neq; simpliciter prohibet cõtinuationem. xl. Nam si moueretur ab alio, consequeretur ipsum mobile. Id est, consequens ipsum esset mobile, & oporteret ipsum ab alio moueri. At cum id in infinitum non procederet, tandem perueniretur ad vnum mouẽs immobile, deficeretq; mobilium series dato primo motore. xli. Sunt enim ea principia. Ea duo loca, primum corpus circulare, & centrum, sunt duo loca extrema totius vniuersi, hic imus, ille vero supremus. Nam ocyssime mouentur ea quæ finitima & proxima sunt mouenti. In natura id exploratissimum habetur, quæ primæ origini propinquiora sunt, illius naturam & conditionem amplius participare, quam illa quæ procul distant, vt quæ soli viciniora sunt, clarius illustrantur, & abundantiorẽ suscipiũt illuminationẽ quã a primario lucis fonte semotiora. Et q̃ igni e vicino sunt admota, plus caloris suscipiunt, & calidiora sunt ijs quæ longo interuallo ab eo disseparentur. Ita quoq; censet Aristoteles, quæ proxima sunt mouenti, pernicissimo agitari motu, ꝙ ob huiusmodi propinquitatem maior illis communicetur qua moueantur virtus. Et conuerso itidem ordine id retroagi putat, quæ scilicet ocyssime mouentur, ea esse proxima mouenti. Atqui cælum ipsum supremũ & primum mobile rapidissimo fertur motu & celerrimo. Est igitur ipsum primo mouenti proximum, & in eo primus motor sedẽ habere, residereq; ponendus est. Cæterum non existimet quispiam Philosophum tam pingui fuisse & casso ingenio, ꝙ primum motorem in supremo cælo constituat tanquam locatum, aut circũscriptum terminis aut limitibus ipsius orbis circularis. Nempe cum ipsum primum mouens hic asserat & cõprobet esse incorporeum, & impartibile, quonã pacto poneret ipsum determinatũ aut definitum mole atq; ambitu rei corporeæ, cum sit impossibile incorporeum corporeo, & impartibile partibili, vt suo loco contineri? Sed in primo circulo, supremoque cælo mobili astruit Philosophus collocatũ primum motorem, ꝙ in eo vim suam motricẽ primo & manifestissime exprimat, influatq; in ipsum virtutis suæ motiuæ primum & præcipuũ effectum, scilicet motum velocissimum. siquidem nullũ est in toto vniuersi ambitu corpus in quo magis perspecta sit & explorata ipsius primi motoris mouendi efficacia, quam in ipso primo mobili, in quo maxime elucet atq; comperta habetur primi mouẽtis operatio. At vero recte dicimus quippiã in illo esse, in quo dilucide cernitur propriam functionem exercere, & suũ opus moliri. Quia igitur in primo mobili suam mouendi vim liquido explicat primus motor, non absurde nec inepte dicetur ibidem habere suam sedem, & illic potissimum subsistere.

¶ Paraphraseos in octo libros Physicorum, Aristotelis finis.

ſuperficies in corpus. tranſitus autem ob defectum eſt. igitur corpus magnitudinum perfecta eſt. Et non modo id, immo vero magnitudinum præter ipſum perfecta eſt nulla. nam quod perfectũ eſt, vt deficiat impoſſibile eſt: ſed omnino, omnifariãque eſt. ¶ Tertia. Vniuerſum, perfectũ, eſſe neceſſe eſt, ¶ Nã vnũquodque particulariũ corporũ perfectũ eſt. omnes eñ dimẽſiones habet: quę tactu determinata, vnũquodque ad proximũ, vniuerſum cõſtituunt vnũ, cuius ea ipſa ſunt partes. Eſt igitur vniuerſum perfectum, vtpote quod omnium aliorũ cõplectatur perfectiones. dictum non ab re vniuerſum, ꝙ omnia in ipſo verſentur. quod quidem an finitũ ſit, an infinitum, poſtea futura eſt diſcuſſio.

Rimi cap. primi de Cælo ſcholia. i, Scientia de natura, circa corpora, magnitudines. Hic corpora non pro ſubſtãtijs corporeis, ſed ꝓ magnitudine corporea ſumuntur, longitudinem, latitudinem, atque profunditatem habente. Magnitudo autem quiddam corpore communius eſt. nam etiam lineam atq; ſuperficiem cõplectitur. Corporũ autem & magnitudinum paſſiones ſunt, continuitas, diuiſio, occupatio, figuræ, & cætera id genus. Magnitudinum autem motus ſunt, augmentatio, diminutio, rarefactio, condenſatio, ꝙ circa magnitudinẽ verſentur. Principia vero magnitudinum, ſunt potentiæ ipſarum ſuſceptiuæ, vt ſubiecta ſuorum accidentium. Potentiã voco partem ſubſtantialem actui ſubſtantiali & accidentibus totius compoſiti ſubiectam. Quæ ſi rerum eſt naturalium, proprio nomine materia dicitur. ſi vero corporũ cęleſtium (nam ad illorum potentiam etiam hic naturæ nomen extenditur, & ipſa hoc loco a natura conſtare dicuntur) cõmune nomen retinet, & potentia, ſiue potentia cæleſtis, aut materia cæli dicitur. Ex quo conſtat cælum quidem materiam habere, ſed a rerum naturalium materia ſpecie diuerſam. Quomodo enim dimenſiones & cæteras accidentarias affectiones, vt lumina & latiões in ſe haberet, ſi materiæ eſſet expers quæ illis ſubijciatur: quãdoquidem hæc accidentia ſine ſubiecto minime nata ſunt ſubſiſtere, neq; ea in actu ſubſtantiali recipi poſſunt. Huiuſmodi autem materiam ſpecie diſſidere a materia rerum naturalium, indicat conditionum vtriuſq; diuerſitas. Nam rerum naturalium materia priuationi annexa eſt, & deperdita quam habet forma, alteram in ſe nata ſuſcipere. Materia vero cæleſtis nequaquam, ſed ad ſolum actum ſubſtantialem quem habet, ſcilicet aptitudinem, neq; generationi neq; corruptioni quoquo pacto obnoxia. Quocirca non ijs aſſentiendum eſt qui dicunt cælum materiam non habere, neq; itidem ijs qui dicunt materiam eſſe totam cæli ſubſtantiam. nam ea cum nullum in ſe haberet ſubſtantialem actum, eſſet otioſã. ſed ſentiendum potius eſt ipſum componi ex actu & potentia ſubſtantiali, perinde atq; res naturalis omnis ex materia & forma. Quæ autem a natura conſtant, hęc ſunt. Tria hic ordine quodam digeruntur quæ a natura conſtant. Primo corpora, ſolidaq;, & magnitudines, eorum paſſiones, & motus, quandoquidem hæc ſunt accidentia nata conuenire ijs quibus inſunt, Secundo tota compoſita, corpora & magnitudines habentia, vt accidentarias affectiones, & quibus corpora & magnitudines vt ſubiectis denominationis inſunt, quemadmodum res naturales atq; cęli. Tertio principia ſubſtantialia, quibus vt ſubiectis inhęſionis corpora & magnitudines inſunt, ſcilicet rerum naturalium corporumq; cæleſtium potentiæ ſubſtantiales. vi. De tribus autem primum afferamus omne. Non hic omne vniuerſaliter ſumi debet, & vt vniuerſalẽ conſtituit propoſitionem, quemadmodum nonnulli autumant, aſtruentes terminum communẽ additione huiuſce ſigni vniuerſaliter ſumendum, debere habere ad minimum tria ſingularia pro quibus diſtributio fiat, quod neutiquam veritati conſonat. Eſt enim hæc vera pro tempore præſenti, omnis phœnix eſt auis, etſi vnicus eſſe, dicatur phœnix. Sed omne ꝓ toto & perfecto ſumitur hoc loco, vt hęc ſit intelligentia. De re ternario determinata dicimus quod ſit tota, perfecta et omnis. Nempe Pythagorici ternario magnam tribuerunt dignitatem, quod rationem perfectionis ab ea rebus ineſſe poſuerunt, eamque rebus in omnibus conſpectam, vt in anima rationali intellectum, voluntatem, & memoriam. In brutis ſenſum, appetitum, & memoriam ſenſitiuam. In rebus naturalibus materiam, formam, & vtriuſque compagem, & in cæteris ſuo modo, quo oſtẽdunt ſe omnia ab vno & ineffabiliter trino principio ducere originem, & ſui principij veſtigia in ſe retinere impreſſa. Sed vt numerum magnitudinum interuallorum ſortiuntur. Repetendum eſt id quod proxime præceſſit, ſcilicet, ſed linea & ſuperficies ita ſectionem recipiunt, & ſunt continuæ; quemadmodum ſortiuntur numerum interuallorum magnitudinum. Nempe linea ſortitur ſolum vnum magnitudinis interuallum, ſcilicet longitudinem, ſecundum quam ſolum diuiditur & continuatur. Superficies autem habet duo magnitudinis interualla, lõgitudinem inquam, & latitudinem, & ſecundum vtrũq; eorum ſectionem admittit atq; cõtinuatur. Linea autem tranſit in ſuperficiem, & ſuperficies in corpus. Linea tranſit in ſuperficiem, non ꝙ ſua ſubſtantia fiat ſuperficies, ſed quia ſuperficiẽ terminat & cõtinuat. Sic & ſuperficies tranſit in corpus, quod terminet corpus & continuet. Corpus autem in aliam non tranſit magnitudinem, quia nulla eſt alia magnitudo quã aut terminet, aut cõtinuet. Et huiuſmodi trãſitus magnitudinis vnius in aliã, ob defectum eſt, quia magnitudini alterã terminãti id deeſt magnitudinis interuallũ, quo ea magni-

Quod cælum habet materiam & formã.

tudo cuius eſt terminus, diuidua eſt, vt lineę terminãti ſuperficiẽ deeſt latitudo, ſcd'm quã ſuperficies diuiſionẽ recipit. Et ſuperficiei terminanti corpus deeſt craſſities, ſecundum quam partibile corpus eſt. Cum itaq; corpori nullum deſit magnitudinis interuallum, cõſequẽs eſt corpus nõ eſſe terminum alterius magnitudinis. vij. Eſt igitur vniuerſum perfectũ. Philoſophus ex perfectiõe magnitudinis corporeę oſtendit vnã quãq; ſubſtãtiarũ corporearum cui ea adeſt magnitudo, eſſe perfectam, & ex cuiuſq; particularium corporum perfectione arguit vniuerſum ex omnibus conflatum eſſe perfectũ, vt quod ex perfectis conſtet. Vultq; latenter ex vniuerſi perfectione tanquã effectu, nos conſequenter induci in ipſius naturæ principis tanq̃ cauſæ dignoſcẽdam perfectionẽ. Non enim poteſt quicq̃ perfectũ ab imperfecto quopiam prodire, & rei factæ perfectio argumentum eſt euidens perfectionis opificis. Neque mundi ipſius imperfectionem conuincit multorum quæ imperfecta ſunt, in mundo contincẽtia, vt monſtrorũ & portentorum. Hæc enim accidẽtaria ſunt, neq; totũ mundum imperfectum denominare poſſunt. Quota enim mũdi pars ſunt ea ſi qua ſunt naturæ imperfecta? Sane tantula, quãta milium maximi montis. Et quãuis interdũ plura ſint eiuſdem ſpeciei indiuidua, interdũ pauciora, id tamen in mundi perfectione non arguit diuerſitatem. Nam in indiuiduorũ multitudine non conſiſtit mũdi perfectio, aut in paucitate imperfectio, ſed in ipſis rerũ ſpeciebus, quibus vt numeris ſuis mundus admirabili harmonia conſtat, & factus eſt q̃ perfectiſſime fieri potuit pro rerum ſtatu & conditione.

¶Secundi cap. annotat.

¶Phyſica corpora res ſẽſibiles. ¶Mediũ, terra, mediũ mũdi. ¶Ad vſus. Corpora ſimplicia, cęlũ, ignis, aer, aqua, terra. ¶Mixta, aĩalia, vegetabilia, mineralia, mixta ĩperfecta. ¶Mot⁹, motus ſecundum locum. ¶Elemẽta, ignis, aer, aqua, terra.

Ecundũ caput cõtinet quatuor ſuppoſitiones, vnã cõcluſionẽ, & quinq; ratiões. Quatuor ſuppoſitiões. ¶Prima. Om
nia phyſica corpora ſcd'm ſeipſa ad loca mobilia eſſe. nam 8
habẽt in ſeipſis naturã, q̃ eſt mot⁹ pricipiũ. ¶Secũda. Om
nẽ motũ ſecũdũ locũ (quã lationẽ nũcupam⁹) aut rectũ, aut
circularẽ, aut mixtũ eſſe quorũ duo, rectus, & circularis, ſim
plices ſunt. Nec imerito quidẽ. nã ſecũdũ ſimplices ſumũ-
tur magnitudines. Et rectũ eſſe, qui eſt a medio, aut ad me-
diũ. Qui vero eſt a medio: motũ rectũ ſurſum eſſe: & qui eſt ad mediũ, motũ re-
ctũ deorſum. Et motũ circularẽ eũ eſſe dicim⁹, qui & circa mediũ. ¶Tertia. Om
nẽ ſimplicẽ lationẽ eſſe & rectã ſurſum, & rectã deorſum: & circularem circa me-
dium. Sicut eñ corpus perfectum ĩ trib⁹ cõſiſtit, quẽadmodum pauloante dictum
eſt, ita q̃q; & ei⁹ mot⁹ in trib⁹ euadẽt cõſummati. ¶Quarta. Corporum ſimplici-
um, vt ignis, aeris, aquę, terrę, mot⁹ eſſe ſimplices, & cõpoſitorum mixtos. ea tñ ac-
cidit ſecundum ſimplex p̃dominãs moueri. Sunt eñ ſimplicia corpora q̃rum ſecun
dum locum natura mouẽdi ſolum vnum principium eſt, cõpoſita vero q̃rum ſunt
plura. ¶Cõcluſio. Præter quatuor corpora ſimplicia quę recto motu natura ferun-
tur eſt aliud corpus ſimplex quod ſuapte natura circulari motu agitatur. ¶Primo. 9
Quia oĩs mot⁹ ſimplex corpori debetur ſimplici. mot⁹ autẽ circularis eſt mot⁹ ſim
plex. corpori igitur debetur ſimplici. & nõ alicui quatuor ſimplicium corporum, q̃
motu recto natura feruntur. nam ſimplicium corporum vt ſecundum locum natu-
ra ferãtur, ſolum vnum p̃ſto eſt principium. debetur igitur alteri corpori ſimplici.
Eſt igitur prӕter quatuor ſimplicia corpora q̃ recto motu natura feruntur, aliud cor
pus quod ſuapte natura circulo agatur. ¶Secundo. Cuiuſlibet corporis ſimplicis
vnus eſt ſecundum naturã motus, & tñ vnus. & motus qui eſt p̃ter naturã, cõtrari⁹
eſt ei qui eſt ſecundum naturam: & tãtum vnus vni cõtrariatur. & manifeſtum eſt
motum circularẽ eſſe. Tunc ſic. mot⁹ aliquis eſt circularis, eſt igitur alicuius corpo
ris ſimplicis, motus eñ ſimplex, ſimplici debetur corpori. At non eſt alicuius qua-
tuor elementorum, ignis, aeris, aquæ, aut terrę. Nam aut ipſi ſecundum naturã cõ-
ueniret: hoc autem non. nam eorum quodlibet, alterum habet ſecundum naturam
motum, ignis & aer motum ſurſum ſecundum rectum, aqua & terra motum deor
ſum, & vnius corporis ſimplicis vnus eſt ſecundum naturam motus, & tantum vn⁹.
Neque præter naturam, nam contrarius eſſet ei qui illis ſecundum naturã cõuenit.

At vero cuiuslibet eorũ motui secundum naturam cõtrariatur rectus, & alius a circulari: vt motui ignis & aeris sursum, eorũdẽ motus deorsum. & motui aquę et terræ deorsum, qui secundũ naturã est motus aquę aut terrę sursum. Nõ igitur motus circularis cõtrariat̃ motui sc'd'm naturã alicui⁹ quatuor elemẽtoꝝ. nã tm̃ vn⁹ vni motui posit⁹ est cõtrari⁹. Cõuenit igit̃ corpori simplici alteri a quatuor elemẽtis. Et cũ nõ cõueniat eidẽ præter naturã, (nã cõtrarius esset motui eiusdẽ qui est secundum naturã, qui nõ nisi circularis esset) confectum est igitur vt eidẽ cõpetat secundum naturã, & præter corpora simplicia motu recto lata, esse alterum simplex, qď suapte natura motu torqueatur circulari. ¶ Tertio. Cõsentaneum esse videtur, motũ natura priorẽ: corporis esse natura prioris. motus autem circularis recto natura prior est. fit em̃ secundum circulum: rectus autẽ secundum rectam. & circulus, vt qui sit vbiq; vnus, & cui addi non possit quicq̃, prior & perfectior recta dignoscit̃, q̃ non vbiq; vna, & cui (vt lubet) additio fiat. pfectiora autẽ, natura priora. Est igit̃ circularis motus, corporis prioris & pfectioris, quam quibus natura cõpetat rectus, Hoc autẽ esse oportet alterum a quatuor elementis, quę secundum rectã natura feruntur ignis & aer sursum, aqua & terra deorsum. Neq; quidẽ mixtorũ erit. nã dixim⁹ ea moueri secundum prędominãs elementum. Præter igitur quatuor corpora simplicia quæ recto motu natura ferunt̃, est aliud corpus simplex, quod suapte natura circulari motu agitet̃. Vnde fit vt sit quędam prior & diuinior corporea substantia, iis quæ nos circũstant substantiis, nunc sursum, nunc deorsum latis. ¶ Quarto. Omnis motus simplex aut est secũdũ naturã, aut præter naturã. & quod vni præter naturam cõuenit, vt igni ferri deorsum, alteri secundum naturam cõueniet, vt terræ, quæ secundum naturam fertur in imum. At certum est motum circularem secundum naturã nulli quatuor elementorum cõuenire. Si igit̃ ipsis cõpeteret, hoc esset prę́ter naturam. quare & alteri secundum naturam cõueniret. Ponendum igitur est præter ea corpus alterum simplex, cui circularis motus secundum naturã cõpetat. ¶ Quinto. Motus circularis, vnus continuus, & perpetuus (vt in physicis ostensum est) habetur. Conuenit igit̃ alicui secundum naturam. Irrationabile pfecto statim apparet, motum iugem, semper continuum, & sempiternum, esse prę́ter naturam. nam quæ præter naturam & violenta sunt, citissime corrupta conspiciuntur. At vero quod semper circumfertur, ignis esse non potest. quod quamplurimis visum est. nam ignis circulatio prę́ter naturã competeret: cum ei secũdum naturam is competat, qui est a medio secundum rectam. quare sempiternus esse non posset. Prę́ter igit̃ quatuor corpora simplicia quę recto motu natura feruntur, est aliud corpus simplex quod suapte natura circulari motu agatur, tanto nobiliorem naturam gerens, quanto magis a sensibilibus semotũ separatumque est, illis supereminens.

SEcũdi cap. scholia. viii. Ea tñ accidit sc'd'm pdominans moueri. Prædominãs elementũ est qď supra cætera abundat in composito, vt in terreo terra, in aqueo aqua. Detur itaq; terreũ aliquod, vt lapis, in quo sit ignea leuitas vt i leuitas, aerea vt ii, grauitas aquea vt iii, & grauitas terræ vt viii, ponaturque moueri deorsum a concauo cæli lunæ vsq; ad cõcauũ aquæ. Cũ mouebitur per ignẽ, reluctabit̃ illi motui sola leuitas ignea, & mouebũt ipm cęterorũ elemẽtorũ qualitates motiuę q̃ simul erũt vt xiii. Vbi vero ad aerẽ puẽtũ fuerit, resistẽt leuitas ignea & aerea, mouebũt aũt grauitas aquea & terrea, quæ erũt vt xi. deniq; quãdo ad aquã puenerit lapis, resistẽt vlteriori motui leuitas ignea & aerea, & pariter grauitas aquea, q̃ virtutes resistẽtes erũt vt sex. mouebit autẽ lapidẽ grauitas terræ valẽtior, vt q̃ posita est vt octo. Quare per aquam mouebitur lapis ab vno solo mouendi principio, scilicet grauitate terrea, & ob id motus ille corporis compositi erit simplex, cum a sola fiet elementi prædominantis qualitate motiua. Non erit tamen ille motus vsqueadeo simplex, sicut motus corporum simplicium, nam illi per quoduis spatium facti, vt ignem, aerem, aut aquam, sunt simplices. Is autem compositorum motus per vnum quidem spatium vt aquam simplex est, per reliqua autẽ vt ignẽ & aerem, mixtus, quippe qui per ea media a pluribus fiat mouendi principiis. Sunt enim simplicia corpora, quorum secundum locum natura mouendi. Corpora simplicia hic dicuntur quæ solum vnum habent secundum locum natura mouendi principium, aut accidentale, vt in elementis, in quibus forma substantialis & eius instrumentum accidentarium reputãtur pro vno principio mouendi secundum locum, vt ignis maximam natura habet leuitatem, aer minorẽ leuitatẽ, aqua mi

cundum naturam in sublime ferri. quod modo monstratũ est esse non posse. Et ita
si sursum præter naturã ferretur, ei conueniret secundum naturam deorsum ferri.
nõ est igitur tale corpus aut leue, aut graue. ¶Corollarium. Vnde fit vt ne vna qui
dem eius partium grauis sit, aut leuis. ¶Nam corporũ simpliciũ idem est motus
15 totius, & partis: vt totius terræ, & glebulę terræ. eadẽ enĩ in toto et partibus ratio est.
At totum ipsum non graue est aut leue, vt dictum est. igitur neque eius partium vl-
la. Et si qua partiũ detracta esset (si id possibile cõcesseris) neque sursum neq; deor
sum ferretur. nã (vt de toto dictũ est) neq; natura neq; pręter naturã id fieri posset.
¶Secũda. Itidem rationi consentaneũ videtur ipsum ingenitum atq; incorrupti-
bile esse, non augmentum non detrimentum sustinens, neq; alteratione, vt sensibi-
16 lia ipsa sustinent. ¶Primo, Quia generatio & corruptio inter contraria existunt,
& quicquid fit, fit ex cõtrario: & quicq̃d corrũpitur, in contrariũ corrumpitur. At-
qui illi circũacto corpori nihil est contrariũ. circulationi enim nullus (vt postea per-
palam euasurum est) contrarius est motus. est igitur ingenitũ & incorruptile, Idq;
recte factum esse videtur, ipsum a contrarijs secretum semotũque esse, vt futurum
sit perpes, ingenitũ, & incorruptibile. Sed q̃ neque augmẽtabile neque diminuibile
sit, hoc ideo est, quia augmẽtatio fit cognato aliquo adueniẽte, & in materiã resolu-
to, & diminutio, aliquo intrinseco recedẽte. At tale corpus neque materiã habet talẽ
ex qua fiat, neque ab eo fit resolutio vlla. fit enim per contrariũ. igi͛ neque augmen
tabile, neque diminuibile est. Quod si neque generabile, neque corruptibile, augmẽ
tabile aut diminuibile est: neque (vt sensibilia, elementa, animalia, plãtę, & similia)
alterabile est. nã alterationes in illo, motus ordinantur, vt in ipsis sensibilibus prõ-
ptum est intueri. Est igi͛ id circũlatũ corpus ingenitũ, incorruptibile, inaugmẽtabi
le, indiminuibile, pariter & inalterabile, & impassibile, vt corpus sempiternũ, & om
niũ primũ. ¶Secundo, Quia omnes homines, & græci & barbari, & quicunque de
deo existimationẽ habuerũt aliquã, ipsi sedẽ & locum attribuerũt cęlum, quod pro
bauimus circũagi & circũferri. Signum est igitur vt ipsum esse perenne, ingenitũ,
& incorruptibile, vt immortali & incorruptibili immortale & incorruptibile esset
aptatum. ¶Tertio. Quia ex ijs q̃ ex preterito tempore successione quadam poste-
ris memoria prodita sunt, nihil mutatum in toto præterito tempore comperimus,
neque secundum totum, neque secundum eius partem vllam, hoc iterum signũ est,
& fidem facit, ipsum ingenitum & incorruptibile esse. ¶Quarto. Antiqui ipsum
ęthera, vt sempiterno tempore currens: & summa loca occupans, nuncupauerunt:
quemadmodum et aliorum complures hoc nostro æuo ponimus. Neque enim se-
mel neque bis putare oportet, sed infinities ad nos easdẽ peruenire opiniones. Ana
xagoras autem hoc nomine male vsus, ęthera pro igne ponebat.

Ertij cap. cholia. xiij. Grauissimũ, quod omnibus substat deorsum latis
in ea diffinitiõe intelligẽdum est genus diffiniti, scilicet graue, alioqui
centrum terræ probaretur esse grauissimũ, q̃ oĩbus deorsũ latis subster.
Sic in diffinitione leuissimi adijciendũ est genus diffiniti leue, quo cælũ
oĩbus sursum latis superueniens secludat. Insuper in vtraq; diffinitione
intelligenda est fieri distributio solũ pro alijs ab eo quod grauissimũ est
et leuissimũ. Nã grauissimũ, vt; terra, sibijpsi deorsũ latę nõ substat, nec
ignis sibijpsi sursũ lato supfertur, sed alijs corporib⁹ sensibilib⁹, & ab eo
speciei discrimẽ habẽtib⁹. Itaq; diffinitionis hic habeatur intellect⁹, gra
uissimũ esse id graue quod cæteris & reliquis substat deorsũ latis. xiiij.
Et si qua partiũ detracta esset. haud ab re adiectũ est eo i loco, si id possibile cõcesseris. nã natura im
possibile est aliquã cæli partẽ cælo detrahi, aut cælũ ipsum distrahi au diuelli. Dimẽsiones enĩ reb⁹
naturalib⁹ cõcesse quidẽ sunt ad distrahẽdũ, sed nõ cęlo. Et cũ interdũ legũtur in sacris literis aperti
cæli, ea apertura in cęlo aereo, ſ poq; aere fiebat, tametsi videbať fieri in corpore cælesti. Nã ꝓpter
magnã cęli a terra intercapedinẽ, quę in aere fiũt, in cælo fieri vidẽtur, quod vel solo nubiũ cõstat
argumẽto, quas cælo suspẽsas visus iudicat. Præterea cũ dominus noster deuicta morte cælos con
scẽdit, nulla ibi cælorum fuit discissio. nam gloriosum eius corpus per dotam subtilitatis etsi lon-
gum latũ & profundũ fuit, nõ tamen locũ occupauit, sed dimẽsionibus aliorum corporum sine ali

qua diruptione pro arbitrio suo cõiungebatur, quemadmodum & clauso sepulchro surrexit de tumulo, & ianuie clausis intrauit ad discipulos. Verum hæc physicæ non sunt indagationis, licet ex iis quæ in secundo difficilium physicalium dialogo numero xxi differuntur, ea aliquantulum perspecta euadere possint. xvi. At tale corpus neque materiam habee talem. Non vult negare philosophue cælum habere materiam, sed ipsius materiam esse consimilem eiusdemque naturæ cũ materiam rerum sensibilium, a qua fit ratione contrariorum resolutio in augmentatione & diminutione. In augmentararione quidem resoluitur aliquid intrinsecum materiæ, vtpote aliqua ei⁹ pars cum forma substanriali & magnitudine, & aduenit noua materia, scilicet alimenei cum dimẽsione, cui induitur forma viuentis, plusque reparatur quam sit deperditum. In diminutione vero resoluitur aliqua etiam pars integralis viuentis cum forma & magnitudine, & reparatur minus quam fuerie deperditum. Atqui in cælo non est contrarietas quæ resolutionem efficiat, quare neque resolutio, & pee consequens nec augmentatio, nec diminutio. Quia omnes homines & Græci & barbari. Sacræ etiam literæ ponunt cælum esse sedem dei. ex hoc tamen non sequitur id quod hæc ratio molitur concludere, scilicet cælum esse perpetum & immortale, sicut deue immortalis est. Nam cælum non est sedes eiue quantum ad indigentiam, quandoquidem ante cælũ fuerit, sed secundum eiue voluntatem & beneplacitum quo cælum habitare dignatur vt suę gloriæ solium. Et cælum quidem esse ingenitum & incorruptibile, id est non incepisse per generationem physicam, neque desiturum per huiusmodi corruptionem, cum Aristotele concedendum est. Ipsum autem perpetuum & immortale esse, negandum est, cum per creationem habuerit exordium, & cum suo conditori placuerit sit desiturum. Anaxagoras autem hoc nomine male vs⁹ æthera. Arthrr geminam habet significationem. Interdum est sempiterne currens, & tunc cælũ designat. Ouidius. Altoque sub æthere fixis Incursant stellæ. Hinc idem vnum equorum Solis vocauit Aethon, quo nomine perpetuum eius cursum insinuauit. Secundo æther dicitur quasi ardens, quomodo significat ignem. Ouidius. Hæc super imposuit liquidum & grauitate carentem Aethera. Anaxagoras autem nomen ætheris secundo sumptum cælo, sed perperam attribuit.

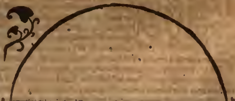
¶Quarti capitis annotat.

¶Circulus, cęlum. ¶A oriens. b occidens. c meridies. d primũ mobile. e firmamẽtũ. f Saturni. g Iouis. h Martis. i Solis, k Veneris. l Mercurij. m lunę hemisphęria. n septẽtrio. ¶Hemisphæria, dimidiæ sphęræ.

Vartum caput continet sex conclusiones. ¶Prima. Motui circu- 17
lari motus rectus minime abit contrarius. Nam motui recto, vt motui sursũ, contrarius est alius mot⁹ rectus, vt motus deorsum: quia eorum loca adiuicem sunt cõtraria. Sunt enim sursum & deorsum, locorum differentiæ & contrarietates. igitur motus circularis motui recto minime est contrarius. Positus est enim tantũ vnus motus vni motui abire contrarius. ¶Secunda 18

Motus diuersorũ semicirculorũ ab eisdẽ signis vers⁹ eadẽ, vt ab a versus b, nõ sũt adinuicẽ cõtrarij. Nã hi ĩfiniti esse põt & qua rõe vnũ vni cõtrariũ posueris, & reliquorũ quẽlibet. At tñ vn⁹ vni ponit̃ cõtrari⁹. nõ igr̃ sũt cõtrarij. ¶Tertia. Mot⁹ itidẽ diuersorũ se 19
micirculorũ opposito modo facti, vt de a in b, et de b in a, adinuicẽ nõ sũt cõtrarij.

¶ Eadem cũ superiori ratione. Nam hi infiniti esse possunt. neque idẽ subit iudicium cum motu recto qui est de a in b, motui recto de b in a contrario. Nam hi recti, determinati, finitique sunt. Circulares aũt (vt dictũ est) indeterminati, infini-
20 tiq; esse possunt. ¶ Quarta. Motus eiusdẽ semicirculi e diuerso facti, vt vnus ab a in b, alter vero ex b in a, adinuicem non sunt contrarij. ¶ Nã diffinita sunt secundum locum contraria, quæ secundum rectitudinem plurimũ distãt. motus autem semicirculi a c b, & b c a, non plurimum secundum rectitudinem distant, non sunt igitur contrarij. quare & minus erunt ij qui ex eadem parte in idem sumuntur semicirculi: vt motus a b c, & motus alter a c b,
21 adinuicem contrarij. ¶ Quinta. Motus eiusdem circuli secundum eius diuersos semicirculos sumpti, contrarij nõ sunt. ¶ Nam si sumantur hoc pacto motus ab a in b, qui est a c b, & motus qui est a b in a. qui est b n a, contrarij esse nequeunt. vnus enim & continuus esse possunt. motus autem contrarij in contrarios abeunt terminos. Neque contrarij erunt sumpti ab a in b, a c b: & ab a in b, a n b. sunt enim ab eodem in idem, & non secundum rectitudinis distantiam sumpti. Motus autem contrarij ex contrarijs terminis in terminos secundum re-
22 ctitudinis distantiam abeunt contrarios. ¶ Sexta. Totius circuli motus, totius eiusdem aut alterius motui non euadit contrarius. ¶ Alterius quidem non erit. nam si infiniti essent, & infinitis eundem esse oporteret contrarium. Neque eiusdem, vt motus a c b a, motui a c b a. nam sunt ab eodem in idem, & consimiles. aut vt a c b a, motui a n b a: qui videntur e diuerso facti. nam iterum sunt ab eodem in idem. contrarij autem motus ex contrarijs terminis in terminos contrarios. Quos si pertinaciter defendis contrarios, aut simul erunt in circulo a c b. hoc autem non. nam contrarij simul stare non possunt. aut in diuersis circulis, & tunc aut aduenient æque fortes, & sic se impedient, & neutro mouebitur mobile. Aut dominabitur, superabitque alter eorum: & sic semper vnum mouebitur mobile, & nunquam alterum. frustra igitur ponitur is quo mobile nunquam mouebitur, esse huic quo iugiter sempiterneque mouetur, contrarius: vt profecto frustra esset calceamentum, cuius nunquam futura sit calceatio. Deus autem et natura nihil faciunt frustra. euasit igitur (vt arbitror) perspicuum, motui circulari nullum motuum esse contrarium.

Varti capitis scholia. xvij. Positus est enim tantum vnus motus vni motui abire contrarius. Ea positio, de contrarietate simpliciter intelligenda est, secundum quam vni motui vnicus est contrarius, vt maximæ lationi sursum duntaxat simpliciter contrariatur maxima latio deorsum. Et non est applicanda ad motus cõtrarios nõ simpliciter, quia ea cõtrarietate vni motui possunt plures opponi, vt maximę lationi sursum maxima latio deorsum, & latio deorsum secundũ quid, quę fit ad cõcauũ aeris. xviij. Nã hi infiniti esse possunt. Nõ ibi demõstrãtur, neq; designãtur eo pronomine soli motus corporũ cęlestiũ, cũ illi infiniti & nũero indeterminati esse nõ possint, sed totidẽ numero quot sunt cor-

pora cælestia, quę certo determinata numero esse ambigit nemo. Sed etiam ibidem denotãtur motus rerum sensibilium secundum circulum aut semicirculum facti, vt gyrationes quæ fiunt in volatibus auium, vertigines rotarum, & consimiles. quibus oporteret motum semicirculi esse contrarium eadē penitus ratione, qua motus vnius semicirculi motui alterius esset cõtrarius. Nempe vt motus vnius semicirculi est alterius naturæ a motu cuiuslibet alterius, ita & a motu gyrationis aut vertiginis rerum inferiorum. Quare quæcũq; inueniretur contrarietatis ratio in vno, & in altero. Atqui rerum inferiorum gyrationes aut vertigines specie discrepantes esse possunt infinitæ, quare vni essent infiniti motus contrarij. quod est inconueniens adductum ab Aristotele. xix. Neq; idem subit iudicium cum motu recto. Motus circulares fiunt quidem a terminis oppositis secundum situm & distantiã in oppositos, sed per spatium circulare. Motus autē recti fiunt a terminis oppositis in oppositos non modo secundum situm, sed & virtutem & naturã, & secundum spatij rectitudinē, quæ ad contrarietatis rationem requiritur, hinc recti contrarij sunt, & non circulares. Quod autem motus sphærarũ inferiorum dicãtur contrarijs motui primi mobilis, id non ob cõtrarietatē, sed terminorũ secundum quos fiunt oppositã sumptionē contingit. xxij. Euasit igitur (vt arbitror) perspicuũ. Philosophus abunde ostendit nullã motui circulari posse dari lationem contrariam. Non enim rectam, vt prima ostendit cõclusio, neq; circularem, vt sequētes. Secunda quidem, motus diuersorum semicirculorũ ab eisdem signis ad eadē, vt primi mobilis & firmamenti ab oriēte in occidentē, non posse esse cõtrarios. Tertia, motus diuersorum semicirculorum e diuerso factos, vt primi mobilis ab oriente per meridiem in occidentē, & firmamenti ab occidente per meridiem in orientē, non aduersari. Quarta vero, motus eiusdem semicirculi siue e diuerso factos siue consimiliter, non esse itidem oppositos, vt motũ firmamenti ab oriente in occidentem non contrapugnare motui eiusdem ab occidente in orientem, neque ab oriente in occidentem. Quinta ostendit eiusdem circuli motus secundum diuersos semicirculos sumptos, vt vnum ab oriente per meridiem ad occidentem, & alterum ab occidente per septentrionem ad orientem, aut alterum ab oriente per septentrionem ad occidentem, non esse contrarios. Sexta vero demonstrat alicuius totius circuli motum non contrariari motui alterius totius circuli, neque etiã motui eiusdem totius circuli, vt motũ primi mobilis non contrariari motui alicuius sphærarum inferiorum, neque e diuerso, nec motum primi mobilis ab oriente per meridiem in occidentem, & rursum per septentrionem in orientem, alteri motui eiusdem consimiliter facto, nec motũ firmamēti ab oriente per meridiem in occidentem, & rursum per septentrionē in orientē contrariari motui eiusdem ab oriente per septentrionē in occidentē, & rursum per meridiē in orientē. Nam simul his duobus motibus circunfertur firmamentum, hoc quidē per se, illo vero per accidens ad motum primi mobilis. Ex quibus liquido colligere possumus contrarietatem cum violentia minime in cælo reperiri, sed duntaxat in concauo orbis lunæ, & corporibus naturalibus.

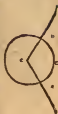
¶ Quinti capitis annotat.

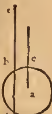
¶ Infinitum, secundo. ¶ Angulus est a duarum linearum contactu intercepta extensio. ¶ Cadit linea supra lineam perpendiculariter, quando anguli ex vtraq; parte contactus sumpti, adinuicem sunt æquales.

Vintum caput continet tres conclusiones, tres rationes ad primam; & sex ad tertiam. ¶ Prima conclusio. Conueniēs est differere an corpus infinitum sit aliquod (quemadmodũ quamplurimis visum est) an id quidem impossibile sit. 23
¶ Primo. Quia aliquod corpus infinitum statuere, aut non statuere, multũ a contemplatione veritatis distorquet: & nõ parum, immo in totum sicesse, aut non esse; ad veritatem percipiendam videtur referre. Expedit igitur, an sit, an non sit corpus infinitum aliquod, disquirere. ¶ Secundo. Quia infinitum esse, & infinitum non esse, est & fuit principium contradicendi pene & dissentiendi omnibus & omnium qui de vniuersa determinauerunt natura: & adhuc erit, nisi præsto, perspectaque veritate. est igitur id discutere conueniens. ¶ Tertio. Id certe in natura discutiendum est, quod indiscussum multos circa naturæ principia aggenerat errores. Qui enim parum a veritate digreditur, tandem si longe progrediatur, decies milies a veritate magis fiet alienus: vt qui minimam asserit magnitudinem, maximam mathematicarum contemplationum aufert partem. Causa huius est, quia principium vi quam magnitudine maius est: et idcirco quod in principio est modicum, in fine euadit vel q̃ maximũ. At vero id an sit infinitum, an non sit, indiscussum, multos in philosophia relinquit errores. habet enim infinitum principij

rationẽ.cõueniẽs eſt itaq; diſcutere an corpus infinitũ ſit aliqđ,vt dixerũt:an hoc
24 quidẽ impoſſibile ſit. ¶Secũda. Nullũ corpus neq; ſimplex neq; cõpoſitũ ſtatuẽdũ eſt infinitũ. ¶Cõpoſitũ quidẽ,quia qđ ex magnitudine & multitudine finitis cõſtat cõpoſitũ,finitũ eſt.tñ em eſt,ex quãtis & ipm eſt compoſitũ. At cõpoſitũ oẽ ex magnitudine & multitudine finitis euadit compoſitũ,vt paulo latius oſtẽdemus.eſt igit̃ compoſitũ oẽ finitum.Quod vero non ſit ſenſibile ſimplex infinitũ, ex quo compoſitũ conſtitui poſſit,paulo poſt reddemus manifeſtũ, prius id de cor-
25 pore primo circulo agitato eſſe non poſſe oſtendẽtes. ¶Tertia. Nullũ corpus circulariter motũ,infinitũ eſſe poteſt. ¶Primo,quia infinitę erunt lineę a cẽtro egredientes,& in centro angulũ conſtituentes:& earũ infinita diſtãtia. finitarũ em̃ ſemꝑ diſtãtia finita eſt:ifinitarũ vero infinita. Dico infinitã, qa nulla vnq̃ intercipi magnitudo poſſit:ſemꝑ quantitatẽ accipiendo q̃ lineas aſſequat̃ & tãgat. ꝙ ſi diſtãtia earũ adiuicẽ eſt ifinita,ipm corpꝰ circũferri circũuoluiq; non põt.nã ifinitũ ꝑtrãſiri nullo pacto põt. At prius oſtenſum eſt aliqđ corpus circulariter moueri:idq; de celo ſenſu exploratũ habemus.nõ eſt igit̃ qđ circũferatur corpus infinitũ. Et certe queadmodũ numerũ diceremus infinitũ,ꝙ quocunq; accepto maior ſuꝑſit accipiẽdus,vt nõ ſit maximus:ita & illa itercapedo,& duarum linearũm diſtãtia, ꝙ ſemꝑ inter eas,quacunq; accepta,ſuꝑſit magnitudo maior accipienda,vt nõ ſit maxima, recte poſita eſt infinita. ¶Secundo,Si a tꝑe finito tẽpus auferas finitũ, reliquũ finitum eſt.& ſi tẽpus motus,habet principiũ:& motus,& q̃ fert̃ magnitudo.cõſimiliter em̃ hec,vt finita aut infinita ſint,ſeſe habere oſtẽſum eſt. Atqui oẽ tẽpus quo circulo vertit̃ corpus(qđ & cęlum dicimꝰ)finitum eſt.igit̃ & motꝰ, & q̃ fertur magnitudo,vt finita ſint neceſſe eſt:& tẽpus quo fertur,& motꝰ, & magnitudo pariter habeant principium.Sed vt manifeſtius huiuſce rei percipiamus incõmodum : ſit c b d corpus circulo (quemadmodũ cælum videmus)agitatum,infinitum, ſi poſſibile eſt:a cuius cẽtro a,egrediat̃ linea,c verſus infinita:ſitq; extra cẽtrũ,e b d f æquidiſtãs,quieſcẽs,& pariter infinita.quia corpus c b d circulo agitatum,ſuũ ꝑficit motũ:abſcindit lineã e b d f aliquo tẽpore motus. At quia totũ tempus quo cõplet motum,finitum eſt,vt ſenſu vel q̃ cognitiſſimũ eſt:tẽpus quo abſcindet pertrãſibitque lineã e b d f infinitã,a tẽpore finito abſciſſum,finitum eſt.abitur igitur infinitum tẽpore finito:quod eſt impoſſibile.Si igitur ipſum infinitum eſſet,& mundus infinitus:nullo pacto circumferri circũq; volui poſſet:cuius oppoſitum ꝑ ſe cognitũ eſt.

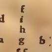

¶Tertio.Si magnitudo iuxta magnitudinẽ lata fuerit,hæ eodẽ tẽpore ſe abſoluũt. quæ ſi in contrarium latæ fuerint,velocius.altera vero quieſcente, & altera æquali velocitate,vt cum contranitantur,tardius.Si igitur corpus circulo actum , eſſet infinitum:tẽpore finito abiret finitum circulum circa centrum deſcriptum , quia toto tempore motus abiretur.abſolueretur igitur ab eodem in eodẽ tꝑe,infinitũ ſcilicet a finito,& tꝑe finito:qđ in phyſicis impoſſibile eſſe demõſtratum eſt. Et nihil refert an infinitum moueri,& finitum qeſcere itelligas:aut finitum moueri,& infinitum eſſe vt quieſcens,aut cõtralatũ.

¶Quarto. Lineã cuius eſt finis & terminus, infinitã eſſe impoſſibile eſt,& ſuperficiem, & corpus. At oẽ figuratũ vt ſphera, circulus,tetragonus,finem habet & terminũ.quod em̃ determinatur nuſquã,neque ſphera,circulus,tetragonus,aut aliquid taliũ(vt neque pedale infinitũ)eſſe poteſt. Quod ſi nõ poteſt circulus vllus eſſe infinitus,neq; qđ circulariter agitatur. nã circularis motus is eſt,qui ſecundũ circulũ(vt dictum eſt)ſumitur. Corpus igitur circulo agitatum,infinitũ eſſe nõ poteſt. ¶Quinto. A centro circuli c intelligatur ex vtraq; ꝑte infinita linea a b quieſcens:intelligaturq; itidẽ altera quieſcens ſupra a b infinita,quę ſit d f. Intelligatur rurſus tertia linea c d,ſurſum erecta ſecãs cõtinue e f ad circularis corporis motum,b verſus mota. Tunc ſic.corpus circulare ſuũ motum abſoluere & complere nequit , niſi linea c d alio & alio lineam rectã e f ſecan-

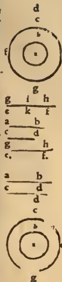

do: vt prius in g, deinde in h, hinc in signo i totam rectam absoluat. At hoc impossibile est tempore finito. Non igitur corpus circulariter motum, suum complet motum tempore finito. quod falsum est. aut spatium secundum rectum infinitum abibitur, quod iterum impossibile est. Non igitur corpus circulariter motum, infinitum esse potest. ¶ Sexto. Tempus quo quod circulariter fertur, circũuoluitur, finitum est. igitur & magnitudo pertransita. sunt enim æqualia: ita vt medietati temporis medietas respondeat trãsiti, & totum toti. quod igitur circunfertur, infinitum esse non posse, ex his quam manifestissimum euasit.

Vinti cap. scholia. xxiiij. Vt qui minimam asserit magnitudinem. Magnitudo a physico & mathematico ponitur esse continua, & ergo diuisibilis in semper diuisibilia. Quare data quantulacunque magnitudine, potest dari minor per vlteriorem diuisionem. Qui autem minimam potentia, & qua dari non posset minor, poneret magnitudinem, negaret eam semper in minora esse diuisibilem. quare cogeretur concedere magnitudine indiuisibilẽ, & cum Xenocrate ponere impartibiles lineas, insuper magnitudinẽ ex indiuisibilibus conflari, quocirca in physica primum, & deinde in tota mathematica traheret errorem. xxv. Infinitæ erunt lineæ a centro egredientes. In huiusmodi corpore infinito nõ poterit simpliciter & absolute assignari centrum. Nam ad centri rationem requiritur eius ęquidistantia vndiquaque ab extrema superficie. Atqui non poterit illi infinito corpori circulariter moto attribui extrema superficies circundans, alioqui ipsum esset finitum, vt quod termino intrinseco clauderetur. Sed ibidem duntaxat potest designari centrum ex hypothesi, & ex conditione. nam poterit signari intellectu punctum aliquod, quod cum aduersario supponatur esse centrum, a quo duę lineæ egredientes, & illic angulum constituentes, infinita abinuicem dispescerentur intercapedine magnitudineque interiecta inter illarum linearum extremitates ad circunferentiam vergentes. Nempe si earum distantia esset finita, haberet aliquam proportionem ad distantiam finitam duabus lineis finitis interceptam. sit itaque illa dupla. Sumo duas lineas finitas, quarum distantia sit duplo maior quam linearum finitarum prius sumptarũ. Erit igitur illarum distantia æqualis distantiæ linearum infinitarum, vt quæ ad eandem distantiã scilicet finitarum linearũ primo datarum, eandem scilicet duplam habent proportionẽ. Quod si sumerentur tertio duæ alię lineæ finitæ habentes distantiã duplo maiorẽ ea quę est inter lineas finitas secundo loco datas, linearum finitarum distantia esset maior q̃ infinitarũ. quod est incõueniens. Necesse igitur esset earum linearum sic a centro corporis infiniti egredientium distantiam esse infinitam, quam quidem infinitam distantiam corpus circulariter motum pertransire deberet, si completam faceret reuolutionem. nam earum vtraq; intra circunferentiæ corporis ambitũ contineretur, cũ non posset, quantuncunq; protraheretur, ad eius circunferentiã peruenire, alioqui corpus ipsum esset finitum. At infinitam distantiam pertransire impossibile est. ergo illud corpus infinitum circũferri nõ potest. Non est igitur ipsum ponẽdũ. Et si tẽpus motus habet principiũ, & motus, & quę fertur magnitudo. Per magnitudinem quę fertur, hic mobile intelligendũ est quod finitũ esse debere, pariter & motum, si tempus finitum sit sextus physicorum ostendit. Neq; ex hoc loco sumi debet argumentum, magnitudinem dimensionẽq; esse substantiã magnam. nã in litera magnitudo propter adiectam particulam quæ fertur, etsi voce abstractum sit, significatione tamen est denominatiuum. Cum vero magnitudinem vocamus dimensionem, ibi magnitudo tam nomine quam re abstractum est. In sexta autem ratione huius cõclusionis magnitudo sumitur pro spatio motus, quod satis indicat adiectum ei denominatiuum pertransita. Nempe & tempus & spatium motus sunt æqualia quantum ad respondentiam, vt prior spatij pars priore temporis parte absoluatur, & posterior posteriore. Quia corpus e b d circulo agitatum, suum perficit motum. Ex eo quod corpus circulare positum infinitum, suum perficit motum in toto tempore, recte colligit Aristoteles idẽ corpus circulare abscindere atque pertransire lineam infinitã e b d f, aliqua parte temporis totius motus. Est enim ea linea recta intra spatij corporis circularis metas contenta, atque toto spatio minor, cum ipsa, ex quo cadit extra centrum, sit minor diametro eiusdem corporis circularis, & diameter sit minor circunferentia, totum quod percurritur spatium suo ambitu concludente. Spatium enim motus corporis circularis sumitur secundum circunferentiam circuli in eius superficie extrema conuexaq; descripti. igitur & ea linea e b d f est minor toto spatio motus circularis. quare si in toto tempore motus abitur totum spatium, in aliqua illius temporis parte abitur illa linea infinita. Eodẽ pene modo in quinta ad hanc conclusionẽ ratione assumit Philosophus ꝙ corpus circulare suum motũ perficere nequit, nisi linea e f sursum erecta totam lineam d e iacentem in corpore circulari supra centrum, absoluat, diuidendo eam successiue in diuersis punctis, vt h, i, k. Nam linea d e infinita non exibit circũferentiam corporis circularis infiniti, immo est minor diametro. nam per hypothesin non transit per centrum sicut diameter. linea autem in circulo aut sphæra descripta per centrum transiens, lõgior in lineis in eodem circulo descriptis cadentibus extra centrum. quare illa linea d e quãuis sit infinita, non tantũ tamen cõplectitur spatiũ quantum est corporis infiniti spatiũ. Quare non potest corpus circulare f, suum conficere spatiũ

g h i
e f
a b
c d

nisi linea c f pertranseat lineam infinitam d e. quod est impossibile. Si magnitudo iuxta magnitudinem lata fuerit. Hæc propsitio tres cōplectitur partes, primum declarandas in magnitudine recta, & deinde in circulari. Prima, si duæ magnitudines moueantur vna iuxta aliā, & versus eandē partem, ex eodē tempore se absoluunt, & ad eiusdē spatij finē peruenient. vt sit magnitudo a b suprapofita, & c d supposita, moueātur q; ambę ab e parte spatij in dextrā versus f alterā spatij partē. tunc quo tēpore vt g h magnitudo a b perfecerit spatiū e f, eodē tēpore & magnitudo c d idē absoluerit spatiū, & simul erūt a vnius & c alterius sub f. Ita si duo circuli b & c moueantur a pūcto d versus e, eodē tempore se absoluēt, redibuntq; simul ad punctū d, si modo regularitas fuerit motuū, quę hic supponitur. Secūda pars. Si duæ magnitudines in contrariū latę fuerint, vt vna in vnā partem, & altera in alterā, velocius se absoluunt quā quādo ambę versus eandē partē mouebant, vt sint datę priores magnitudines rectę, quarū a b moueatur versus sinistrā, & c d versus dextrā in medietate tēporis g h, scilicet g i, se absoluent, cū scilicet peruenerint ad signū k in medio spatij cōstitutū. nēpe tunc finis vnius respondet alterius principio, & b supereminet ipsi c. Igitur in minori tēpore vt subduplo pertranseunt collectū ęquale spatiū, vnū scilicet illius spatij primā medietatē e k, & alteriū alterā medietatē k f. Sic si dati duo circuli mouerantur, b interior ad dextrā versus e, & c exterior ad sinistram versus f, absoluēt se velocius ꝙ prius. nā in medietate tēporis g i toto percurrerint spatiū, & cōuenient in puncto g. Tertia pars. Si duarū magnitudinū vna intelligatur quiescēs, & altera mota ęquali velocitate qua mouebatur cū ambę cōtranitebantur, tardius se absoluēt ꝙ cū cōtraniterētur, vt intelligatur magnitudo recta a b quiescēs, & magnitudo c d moueri ad dextrā æquali velocitate qua in secunda propositionis parte posita est moueri. tunc c d solū in fine tēporis g h perueniet ad finē magnitudinis a b quiescētis. quare ęquale spatium absoluet in duplo maiori tēpore quā cum cōtranitebātur. Per diffinitionē igitur tardius quā tunc mouebitur. Eodē modo si circulus exterior c intelligatur quiescere, & circulus interior b moueri versus e, tunc in tempore g h interior circulus redierit ad punctū d, a quo suum incepit motū, & absoluerit quiescentē circulum exteriorē. At cū contranitebantur, in medietate tēporis g h, scilicet g i, se absoluerant. tardius igitur se absoluunt nunc quam cū contranitebātur. Quo supposito sit circulus c corpus sphęricum infinitū, & b circulus finitus, circa corporis infiniti centrū scilicet a descriptus. Si corpus circulare infinitum perficit suum motum tempore finito, eodē tempore absoluit circulum b finitum circa centrum descriptū, qui toto motus tempore absoluetur. igitur e diuerso corpus infinitum sphęricū c absoluetur a circulo finito b circa centrū descripto. Nēpe si vna magnitudo alteram absoluit, reciproce ab eadē absoluitur, vt si magnitudo a b absoluit magnitudinem c d, etiam simul absoluitur ab eadē magnitudine c d, cum sit ibidē mutuus vnius ab altero transitus. Quare tempore finito absoluetur circulus infinitus a finito. quod est impossibile. Et nihil refert (inquit Aristoteles) si ambo circuli & infinitus & finitus intelligantur moueri aut versus eandem partem, secundum primā datæ propositionis partem, aut cōtranitendo, secundum secundā, aut si vnus intelligatur moueri, & alter quiescere, secundum tertiam partem, vt finitus moueri, & infinitus quiescere, aut contra infinitus admittatur moueri, & finitus quiescere. Nā semper idē quod illatum est accidet inconueniens. At omē figuratum, vt sphæra, circulus, tetragonus. Cum figura diffiniatur esse magnitudo quę termino vel terminis clauditur, dilucidum est figuratum omne, vt sphæram, circulum, tetragonum (quæ hic ad substantiam denominatiua sunt, vt & alijs plerisque in locis) finem habere & terminum quo definiatur. Nempe ex opposito, quod infinitum est mole, & nulla ex parte determinatum, neque sphæra, neque circulus, neque quadrangulus, aut quæuis alia figura esse potest, sicut neque quippiā pedale valet esse infinitum. huius enim ratio illi prorsus repugnat. Siquidem quod pedaneam duntaxat extensionem sortitur, quonam pacto infinita protensione porrigi intellexeris? Ex quo perspicuum satis est, nullum circulum infinitum esse posse. nam ratio circuli finem terminumque includit.

¶ Sexti capitis annotat.

¶ Grauitas cōmensurata intelligitur, quando secundū æquales magnitudinis partes continue ęqualis grauitas sumitur. ¶ Incōmensurata, quādo inęquales æqualiū magnitudinis partium sumuntur grauitates. Ita & de leuitate intelligas.

Sextum caput continet duas conclusiones, & duas rationes ad primam.
¶ Prima conclusio. Nullum corpus sensibile simplex infinitum est.
26 ¶ Hoc nuper demonstrandū relictum erat: quod ostendimus.
¶ Primo, Quia nullū corpus aut a medio aut ad medium latū, infinitū est. omne autem sensibile simplex, aut a medio, aut ad medium latum est. nullum tale igitur infinitum. Quod vero nullum corpus a medio aut ad medium latum, infinitum sit, hinc liquet: quia lationes a medio, & ad mediū, adinuicē contrarię sunt, cōtrarię vero in cōtraria abeunt loca. Et si contrariorum vnum determinatum est, determinatum erit & reliquum. At contrariorum vnum, vt medium, determinatum est quo vnūquodq; grauiū feratur. non em̄ contingit medio longius pertrāsire. igitur & reliquum determinatum est. Nullum igitur tale, infinitum. determinatis

em̃ extremis,quicq̃ infinitũ eſſe impoſſibile eſt.Quod ſi extrema ſint determinata,media determinata eſſe neceſſe eſt.alioqui determinatis extremis interclusum interceptũq; eſſet infinitũ,& infinitus in medio motus cõtingeret:qđ impoſſibile eſt. ℂSecũdo. Quia cũ om̃e ſenſibile ſimplex leue ſit,aut graue: ſi aliqđ tale infinitũ ponas,infitã aut leuitatẽ aut grauitatẽ habere cõcedas oportet.quod ſic oſtẽdo. Sit a graue aliquod corpus ſimplex infinitũ,ſi poſſibile eſt.b graue finitũ. Ex a capio grauitatẽ finitã quãlibet,vt ſecundũ magnitudinẽ a e:quę quia ſit finita & grauitas b finita,toties poterit ſumi,vt totã grauitatẽ corporis b finiti metiaṫ:vt exempli cauſa ſit b decupla,ſumo decẽ p̃tes infiniti a,parti a e ęquales:quę ęquã cũ b retinebunt grauitatẽ.& cum ſemper ſumẽdo partes tantas nõ cõtingat deficere,a infinitã continebit grauitatẽ.quod erat oſtendendũ.Neq; refert illas grauitates cõmẽſuratas eſſe,aut incõmenſuratas.itidẽ em̃ accidet quod volumus.Quod ſi iterũ poſueris grauitatis finitę,alia ſubibis incõmoda, finiti & infiniti æquã eſſe grauitatẽ, immo & finiti maiorẽ. Nã videmus in finitis in maiori magnitudine maiorẽ geri grauitatẽ:vt in dupla duplã,& ita deinceps.ſi itaq; ſit finita , ſit dupla magnitudini b.ſumo b & c duplã,finitã,ęquã ſeruantẽ grauitatẽ . ꝙ ſi ſumis b d corpus finitum, maiorẽ corpore infinito retinebit grauitatẽ.eſſet igiṫ infinita grauitas,& conſimiliter in infinito leui infinita leuitas. At vero infinitã aut leuitatẽ aut grauitatẽ eſſe impoſſibile eſt:q̃a cũ grauitas aliquãto tp̃e & aliquãto mouet ſpatio,dupla idẽ eodẽ ſpatio mouet in tp̃e ſubduplo.& ita ſemper,vt quẽadmodũ grauitas creſcat,decreſcat tẽpus,& minus fiat. Et cũ oĩ ꝓportione grauitas infinita finitæ grauitatis vim ſuperet motricẽ,oporteatq; mobile,mouentiũ virtutũ excellẽtias & ꝓportiones ſequi:profecto in nõ tẽpore aut minimo (nullũ aũt minimũ) mouebit:vt quę omnẽ mouẽdi ꝓportionẽ excedens,nulla proportione moueat.quod impoſſibile eſt.nulla ſiquidẽ infiniti ad finitũ proportio eſt. Quod ſi cõtendas in tẽpore moueri,accidet grauitatẽ finitã & infinitã ęquali tẽpore mouere:quod eſt impoſſibile. Eſto em̃ grauitas infinita a,b finita,q̃a vtraq; in tẽpore mouet,adinuicẽ mouendi ꝓportionẽ habent:vt ſit a dupla (quãcũq; aliã dederis,idẽ valeat) ſumo b & c duplæ grauitatis ad b,quę duplã mouẽdi ad b ſeruat ꝓportionẽ.ęqualiter igiṫ cũ a mouebit.quęcũq; em̃ ad idem eandẽ ſeruãt proportionem,illa vt ęqualẽ inter ſe habeãt neceſſe eſt.& non modo hoc,verũ ſi b d finitã grauitatem ſumeres,b d finita mouendi virtus infinitã a mouendi virtutem excederet,& in minori tẽpore moueret.quę ſi impoſſibilia ſunt,manifeſtũ eſt infinitũ ſenſibile corpus eſſe non poſſe . Sed id mentẽ in dubiũ trahere poſſet,an plures ſint mundi an mũdus vnus infinitus. nã ipſum aut finitum eſſe aut infinitum neceſſe eſt. ℂSecũda concluſio. Mundus nõ eſt infinitus.

ℂIuxta ea quę prius allata ſunt,prõpta eſt huius rei demõſtratio.Nã aut eſſet ſimi 27
lariũ partiũ,aut diſſimiliũ.Nõ ſimilariũ.nã oẽ tale ſimplex eſt,cui debeṫ vnꝰ motus,aut circularis,aut rectus.Modo vero oſtenſum eſt nullũ neq; circulo neq; recto actũ,eſſe poſſe īfinitũ.nõ eſt igiṫ ſimilariũ partiũ. Neq; quidẽ diſſimiliũ. nã aut eſſet ex ſpecie infinitis,aut finitis.nõ infinitis.nã ſimplices motꝰ ſpecie finiti ſunt, igiṫ & ſimplicia corpora ſpeciei diſcrimen habentia,finita ſunt. Cuiuſlibet em̃ corporis ſimplicis vnus eſt motus ſimplex.Neq; ex finitis erit.nã aut eorũ oĩa,aut eorũ vnũ,īfinitũ eſſe oporteret.vt ignẽ,aerem,aquã,aut terrã.hoc aũt eſſe nõ poteſt. Primo,quia aut leuitas aut grauitas dareṫ infinita:quę infinita dari nõ poſſe, monſtratũ eſt. Secundo,quia loca oporteret eſſe infinita. Tertio, quia motus eſſent infiniti:& neq; ferrenṫ ſurſum,neq; deorſũ.Quod em̃ factũ eſſe nõ cõtingit,impoſſibile eſt fieri,& in quali,& quãto,& vbi,vt quod factum eſſe nõ poteſt album,vt albeſiat impoſſibile eſt. Et quod cubitale factum eſſe non contingit, impoſſibile eſt cubitale fieri.& quod impoſſibile eſt peruenire in Aegyptum,proficiſci in Aegyptum haudquaquã valebit vnquã.Itaq; quod ſurſum aut deorſum eſſe non poteſt,

sursum aut deorsum feretur nunq̃. Quarto, quia aut tale infinitū moueret̃ secūdū naturā, aut preter naturā. Si preter naturā: ergo alius esset locus, in quē secundū naturā ferretur. Hoc aūt impossibile. Mundus igitur infinitus esse nō potest.

Exti cap: scholia. xxvi. Quę ęquā cum b retinebūt grauitatē. Decē partes infiniti a, scilicet a e, e f, f g, g h, h i, i k, k l, l m, m n, n o (quarum quælibet est ęqualis secundum molem & grauitatem parti a e per hypothesin) habent grauitatem decuplam ad grauitatem partis a e. Et b corpus finitum etiā habet decuplam grauitatē ad a e per hypothesin. igitur decem illæ partes infiniti habent æquam grauitatem cum b corpore finito. Quæcunq; enim ad idem eandem seruant proportionem, inter se sunt æqualia. Videmus in finitis in maiori magnitudine maiorem geri grauitatem. Id de finitis corporibus simplicibus & eiusdem naturæ intelligēdum est, vt in terra bipedali esi duplo maior grauitas quam in terra pedali, & in aqua decupedanea decuplo maior quam in pedanea. Nam in corporibus compositis contingit interdum in maiori magnitudine minorem esse grauitatem, vt in multa lana minus est grauitatis quam in pauco plumbo. Similiter in simplicibus diuersarum naturarum idem vsu venit, vt in maiori aqua minorem esse grauitatem quam in minori terra. Ex quo liquet graue esse incommodum corporis infiniti secundum molem, & finiti æquam esse grauitatem, immo ipsius finiti grauitatem esse maiorem, vt ostēdit Philosophus. Nam si corporis a infiniti (inquit) grauitas sit finita, cum finiti ad finitum eiusdem generis sit proportio, sit ipsa dupla grauitati corporis b finiti. Sumo b & c finitam magnitudinē, duplam magnitudini b, quare & habentem duplam grauitatem ad b. Et corpus infinitum etiam positum est duplam habere grauitatem ad b. Igitur b c æquam cum corpore infinito a seruat grauitatem. Quæcunq; enim ad idē eandem seruant proportionem, inter se æquantur. Quod si sumis corpus b c d finitum maius magnitudine & grauitate quam b c, ipsum maiorem habebit grauitatem quam corpus infinitum. Quicquid enim est maius vno æqualium, est maius & altero. Cum grauitas aliquanto tempore, & aliquanto mouet spatio. Si aliqua virtus mouet aliquod mobile aliquanto tempore, & aliquanto spatio, maior virtus idem mobile per idem spatium mouet in minori tempore. Nempe quantum crescit virtus mouens, tantum crescit motus velocitas, & ipsum mobile mouetur velocius. At mobile velocius diuidit tempus, vt ostendit sextus physicorum cap. secundo, numero. vi. Quanto enim mobile est velocius, tanto minori tempore idem absoluit spatiū. Igitur quanto magis augetur virtus mouens, tanto magis decrescit tempus. Quare si virtus mouendi sit infinita, ipsa mouebit in non tempore, aut in minimo tempore. Nullum autem est minimum tempus, cum sit tēpus omne in infinitum diuisibile, & impossibile est motū rerum sensibilium fieri in instanti. igitur impossibile est esse grauitatē infinitam secundo & actu. Quia vtraq; in tempore mouet, adinuicem mouendi proportionē habent. Cum omis temporis ad tempus sit proportio, temporis quo mouet grauitas finita, ad tēpus in quo per hypothesin mouet infinita, est proportio. At quæ temporis ad tempus proportio, ea est motus ad motum, & virtutis motiuæ ad virtutem mouentē. igitur si grauitas infinita & finita in tempore mouent, adinuicem mouendi proportionē habent. Sit itaq; virtus mouendi grauitatis infinitę a, dupla ad virtutē mouēdi b. Sumo & c duplā grauitatē ad b, quę duplā itidem habet mouendi virtutē ad b. Et posita est grauitas infinita etiam duplam habere mouendi proportionem ad b. igitur grauitas a & grauitas b c eandem habet adinuicem mouendi vim, & æquali tēpore mouent grauitas infinita & finita. Quod si sumatur b c d tripla grauitas ad b, illa maiorē habet mouēdi virtutē q̃ grauitas b c minor. ergo etiā habēt maiorem mouendi vim q̃ grauitas a, cuius virtus probata est ęquari virtuti b c. Quicquid enim maius est vno æqualium, maius est & altero. igitur virtus mouendi ipsius b c d finiti excedit virtutē mouendi ipsius a infiniti, & minori tēpore mouet grauitas b c d finita q̃ grauitas a infinita, quod manifestum est incommodum. xxvij. Nā aut esset similariū partiū, aut dissimiliū. Similares partes dicuntur quę eiusdē sunt speciei, naturęq; & denominationis, sic quod quicquid accidentium est in vno, sit & in alio, vt partes ignis, aeris, aquæ, & terræ. Et quicquid huiusmodi habet partes, est corpus simplex. Eædem partes homœomeriæ dicuntur & homogeneę. Partes vero dissimiles sunt quæ diuersæ sunt naturæ & denominationis, vt in vniuerso ignis & aer, in homine manus & caput, quę quanuis eædem sunt secundū substantiam, diuersa tamen specie habent contemperamenta, quę ad talē sufficiunt dissimilitudinē. Et eædem partes anhomœomeriæ dicūtur, & hetrogeneę. Si pręter naturā, ergo alius esset locus. Si alicui cōuenit posterius, & prius eidē conuenire necesse est. Atqui motus violentus posterior est, & in negatione. motus aūt naturalis prior, & in affirmatione. igitur si alicui conuenit motus violentus, eidē conuenit motus naturalis. Quare si corpus infinitū moueretur præter naturā, assignandus esset alius locus in quē ferretur secundū naturā. Atqui huiusmodi locū esse impossibile est, quia tūc oporteret esse duo loca infinita, vnū in quem pręter naturā, & alterum in quem secundum naturā ferretur, cū non posset & in eundē præter naturā ferri. Id aūt incoueniens, cū ratio loci infinito repugnet.

¶ Septimi capitis annotāt.

¶ Pati, moueri.

SEptimũ cap. cõtinet quatuor cõclusiones, & vnũ corollariũ post quartã
¶ Prima cõclusio. Infinitũ a finito pati impossibile est. ¶ Sit a mobi=
le infinitũ: qđ patiaṫ (si fieri potest) & moueaṫ a mouẽte finito b, in tp̃e 28
c: sitq; d p̃s virtutis mouẽtis b. Quę qa minor est q̃ b, mouebit mobile
min⁹ q̃ a in tp̃e c, sit illud e. capio partẽ finitã infiniti a, ęqualẽ e, q̃ sit a f. qa igr̃ po
tentię d finitæ ad b potentiã finitã est ꝑportio, b finita potentia maior mouebit a f
ęquale e in minori tp̃e q̃ c. Mouet ei ęquale, idẽ in eodẽ tp̃e: & maius, idẽ in mino=
ri, & minus in maiori: vt si duplũ, in duplo: & ita scd̃m analogiã. Quicqd igiṫ b in
tp̃e c mouebit, ꝑportionẽ ad partẽ finitã a f, & mobile æquale e seruabit. Infiniti au
tem ad finitũ nulla cadit ꝑportio. mouebit igr̃ solũ finitũ in tp̃e c. Si eñ d sit ad b
in aliqua ꝑportione, vt subtripla: intelligo a potentiã duplã ad d: quę mouebit mo=
bile duplex ad e, & similiter a f, vt a g, in tẽpore c. Intelligo deinde triplã, quæ sit i:
quę quia tripla ad d, mouebit mobile triplũ e, & simpliciter parti finitę a f, vt a k, in
tẽpore c. Manifestũ est eñ triplũ finitum esse: alioqui infiniti ad finitũ proportio=
nem dabis, & ĩfinitũ finiti triplũ facies. quod impossibile est. At cũ i tripla sit ad d,
& similiter b prima virtus ad d tripla. b virtus ęqualis est potentiæ i. quare in eodem
tempore mouebit a k. Quod si mouet a infinitũ in tẽpore c, in eodẽ tẽpore mouet
finitũ & infinitũ. quod est impossibile. ¶ Secũda. Neq; finitũ patietur ab infinito
tp̃e finito. ¶ Hæc est cõuersa præcedentis. Sit a infinita virtus: quę moueat b fini= 29
tum mobile finito tempore c, si fieri potest. Capio quãcũq; partẽ finitã libuerit in=
finitę virtutis a, vt a f, quę moueat minus quodcũq; q̃ b in tẽpore c. manifestũ est
oportere eã minus mouere, vt e. Et cũ vtrũq; sit finitũ, habet e ad b aliquã propor=
tionẽ: vt exẽpli causa sit b triplũ. capio virtutis infinitæ partẽ finitã a g, duplã par=
ti a f: quæ quia dupla, mouebit duplũ mobile, vt h, in eodẽ tẽpore: & pars tripla, vt
a k, mobile triplũ, vt i, in eodẽ tp̃e: & ita semꝑ secũdũ analogiã & ꝑportionẽ. qua=
re et a k mouebit b ęquale mobili i in eodẽ tẽpore c. Et cũ tota virtus a ad a k nullã
habeat proportionem, nõ mouebit b in tẽpore c, immo neq; in tẽpore. quod est po=
siti oppositum: aut infinita virtus et virtus finita idem mobile et eodẽ tẽpore mo=
uebunt. quod est ĩpossibile. ¶ Tertia. Infinitũ ab infinito aliquo tẽpore nõ patieṫ.

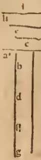

Sit a vnũ infinitũ, et b alterũ, quod patiaṫ ab a in tẽpore c: patiaturq; b pars quæ= 30
cũq; ab a, vt b d, in minori tẽpore, vt e. Supposuimus eñ maius in minori tempore
mouere minus. Quia tẽporis e finiti ad totũ tẽpus est proportio, a mouebit maius b
d, vt b f, in tẽpore maiore, et iterũ mouebit maius in maiore. quare tãdẽ deuenietur,
vt partem aliquã acceptã finitã in tempore c moueat, in quo mouet & b: & finitum
& infinitũ in eodẽ tempore ab eodẽ patietur. quod est impossibile. ¶ Quarta. Infi= 31
nitum aliquo tempore non mouebit infinitum. ¶ Non finito. nã infinitum patere
tur ab infinito tẽpore finito, quod esse non potest. Neq; tẽpore infinito: quia infini=
tum tempus finẽ non habet, & in tẽpore finito rursum aliquid moueret. quod si di=
xeris esse finitum, oppositũ est secundæ. si vero infinitũ, oppositũ tertiæ. Si nihil
mouere aliquo vllo tempore finito dixeris, & tempore infinito continue quiescet.
¶ Corollarium. Ex his iterũ manifestũ est nullum sensibile corpus esse infinitũ.
¶ Primo. Quia om̃e corpus sensibile virtutẽ habet actiuã & passiuã. Neq; quidẽ 32
extra cælũ est infinitum. nominant eñ intra & extra. locũ. extra cælũ aũt nõ est lo
cus, neq; tẽpus. Neq; corpus circulariter motũ, nã moueṫ circa mediũ. Infiniti aũt
nõ est medium. Neq; scd̃m rectum motũ, quia locum ad quẽ ferreṫ, infinitũ esse
oporteret. Quod si ferreṫ pręter naturã, esset ei assignãdus locus infinitus sui mot⁹
secundum naturam: & virtutem eius motiuã oporteret esse infinitã. Infiniti enim
vis (vt finita finiti) infinita est. Et id a quo pręter naturã moueret, esse oporteret
infinitũ, & plura esse infinita, aut infinitũ pati a finito. q̃ impossibilia esse ꝑmani=
festa sunt. Qđ si dixeris ipsum a seipso moueri, ne plura esse infinita concedas: erit

igr̃ infinitū animal. est em̃ id animalib⁹ ꝓpriū. Sed quomodo erit ifinitū animal?

¶Neq; Democriti & Leucippi determinatio approbāda est, infinitas similares atomos positione & situ discrīminatas, interstite vacuo infinitū conflare, Primo, quia eas atomos dicunt esse eiusdem naturæ: vt si aurū in frustula dirimatur, auri quælibet pars diuisa cuilibet alteri eadē est. quare omnes illæ ad totius locū ferrentur: vt quo fertur ignis, & ignis scintilla: & quo terra, & terræ glebula. hoc autē impossibile. Secundo, quia si vna atomorū fuerit leuis, & vnaquæq; reliquarum. quare nihil erit graue simpliciter. Ponūt ei ex illis atomis omnia cōflari, & originē ducere. hoc aūt falsum. Tertio, quia oīa ferrētur sursum, aut oīa deorsum. ꝙ si sursum, mouerētur a medio. si deorsum, ad mediū. Infiniti autē non est medium: quia vbi medium fuerit, & extremū cōperiri necesse est. Quarto, quia nullus erit locus quo moueat̃: nam aut moueret̃ natura, aut præter naturā: quibus motibus determinata sunt loca. esset igitur immobile. Quod si dicas moueri præter naturā. erit alterum cui is motus secūdum naturam conueniet. hoc enim in omnibus inductione compertum est. Quod si ita fuerit, omnia leuia dicere non poteris, neq; omnia grauia, neq; illud infinitum ex similaribus, eiusdemq; naturæ atomis esse conflatum. Sed quod nullum sit corpus infinitum, satis arbitror ostensum.

SEptimi capitis scholia. xxviij. Quæ quia minor est ꝙ̃ b, mouebit mobile minus. Virtus mouēs b est totū, & d eius pars per hypothesin, est igitur virtus d minor ꝙ̃ b quare d mouet in tēpore c mobile minus ꝙ̃ a, quod positū est eodem tēpore moueri a tota virtute b. Nam si aliquod mouens mouet aliquod mobile aliquanto tēpore, minus mouens eodem tēpore mouebit minus mobile, ex analogia quartæ regulæ de cōparatione motuū in fine septimi physicorū positæ. Mouet enim æquale idem in eodē tēpore. Hæc propositio tres habet partes. Prima. si aliqua virtus mouet aliquod mobile aliquanto tēpore, æqualis virtus mouebit idē mobile in eodem tēpore. Vocamus hic idē mobile, quod æqualis est resistentiæ. Idē mouēs, quod æqualis est virtutis actiuæ. Et idē tēpus, quod æqualis est durationis. Ex qua quidē parte colligitur ꝙ si aliqua virtus mouēs mouet aliquod mobile aliquanto tempore, & duplum mouens mouere duplū mobile eodē tēpore, & triplū mouens eodē tēpore triplū mobile, & ita cōsequenter, per analogiā quartæ regulæ de cōparatione motuū. Quibus modo dictis ꝓpositionibus innituntur demōstrationes primæ & secundæ cōclusionis huius capitis. Præterea ex eadē prima parte trahitur hæc propositio. Si aliqua virtus mouens mouet aliquod mobile aliquo tēpore, eadē virtus mouens mouebit duplū mobile (modo sit virtute mouente minus) in duplo tēpore, per analogiā secūdæ regulę septimi physicorū, in quā manente virtute mouēte, mobile & tēpus cōsimiliter variātur. Et hæc innuitur in litera per id exemplū tripartitæ ꝓpositioni qua de loquimur, subiectū, vt si duplū, in duplo, & ita secundū analogiā. Secūda pars huius (quā explicam⁹) ꝓpositionis est. Si aliqua virtus mouēs mouet aliquod mobile aliquāto tpe, maior virtus mouēs mouebit idē mobile in minori tpe, quia quātū crescit virt⁹ mouens, & cū ea motus velocitas, tantum decrescit tēpus, vt si d moueat a f in tpe c, b virtus mouens maior ꝙ̃ d mouebit idē mobile a f in minori tēpore ꝙ̃ c, vt in l. Tertia pars. Si aliqua virtus mouēs mouet aliquod mobile aliquāto tēpore, minor virtus mouens mouebit idē mobile in maiori, quia quātū decrescit virtus motiua, tātū debet crescere tēpus. Et intelligitur hæc pars dūmodo illa minor virtus excedat idē mobile. nā si ei æquaretur, aut ab eo superaretur, nō moueret mobile. Nēpe ab ęquali aut minori virtute nō fit motus, sed dūtaxat a maiori. Quidquid igitur b in tēpore c mouebit. Aequali manente potētia mouēte, qualis est ꝓportio tpis vnius motus ad tēpus alteri⁹, talis est & mobilis ad mobile. Atqui tēporis in quo tota virtus b mouet a f (quod sit l) ad tēpus c est ꝓportio. igitur & ipsius mobilis a f ad mobile quod b mouebit in tpe c (quodcūq; sit illud) erit eadem proportio. Ad quicquid ad alterū proportionē habet, est finitū. igitur id mobile quod tota virtus b mouebit in tēpore c, erit finitū. nō igitur virtus b mouebit a mobile infinitū in tēpore c, quod est positi oppositū. B virtus æqualis est potentiæ i. Habent em̃ b & i eandē proportionē, scilicet triplī, ad idem scilicet d, ergo inter se sunt potentiæ æquales. Quæcūq; em̃ ad idem eandem seruāt ꝓportionem, inter se sunt æqualia. Sed virtus mouens i mouet patiem a k in tpe c, per hypothesin. ergo & virtus mouēs b ei æqualis mouet idem mobile a k in eodē tpe c. Aequales enī virtutes idem mobile mouēt eodē tpe. xxix. Manifestū est oportere eā minus mouere. Nā a f cū sit pars ipsius a, est minor quā a. debet igr̃ a f mouere minus mobile in tpe c quā a eodē tpe. Nā si aliqua virt⁹ mouet aliqđ mobile aliquo tpe, minor vir⁹ mouebit min⁹ mobile eodē tpe. Quare & a k mouebit b ęquale mobili in eodē tpe c. Mobile i est triplū mobili e per positū. Et per idē, mobile b etiā est triplum mobili e. ergo mobile i & b inter se æquātur. Quæcūq; enī ad idē eandē seruāt ꝓportionē, inter se sunt æqualia. At virtus a k mouet mobile i in tpe c, ergo eadē virtus mouet mobile b æquale mobili i in eodē tpe. Et tota virtus a infinita posita est mouere mobile b finitū. igr̃ virt⁹ finita & infinita mouēt eodē tpe idē mobile. qđ est impossibile. xxx. Sit a vnū infinitū, & b alterū. Vocam⁹

hic infinitū, qđ infinitā habet mouēdi resistēdive virtutē, finitū vero, qđ finitā. Sit itaqȝ a mouēs infinitū, & b mobile infinitū, qđ moueat si fieri pōt ab a in tpe finito c. Capio mobilis b īfiniti partē aliquā finitā vt b d, q̄ a virtute infinita a mouebit minori tpe q̄c. Suppositū eñ est pri⁹, sicut idē mouet ęquale in eodē tpe, ita idē mouere min⁹ ī minori tpe, ex analogia secūdę regulę septimi physicorū, & ex prima parte ꝓpositionis tripartitæ pri⁹ positę. Si itaqȝ illud tps e. Cū tps c sit finitū, & etiā e, habet e ad c aliquā ꝓportionē, vt exēpli gratia subtriplā. Capio mobilis b infiniti partē finitā b f, duplā parti b d, quę ob id mouet a virtute infinita a in tpe duplo ad e, qđ sit h, quartā regulā septimi physicorū. Capio deinde mobilis infiniti partē b g finitā triplā parti b d, q̄ mouet ab a in tpe triplo ad e, qđ sit i. Et cū tps c etiā sit triplū ad e, tps c & i ad idē tps e eādē seruātia proportionē, inter se ęquātur. at a virt⁹ infinita mouet mobile b g in tēpore i. ergo etiā mouet idē mobile in tpe c æq̄li tpi i. Et posita est eadē virt⁹ mouere totū mobile infinitū b in tpe c, igr̄ eadē virtus a eodē tpe mouet mobile finitū & infinitū, qđ est īpossibile. xxxi. Et in tēpore finito rursum aliquid moueret. Si īfinitū moueret ab īfinito tpe īfinito, & tpe finito, illi⁹ infiniti tpis parte aliquid mobilis īfiniti moueret. Q̄d quidē mobile ptiale finito tpe motū, si finitū fuerit, tūc īnfinitū mouebitur ab īfinito tpe finito. qđ est oppositū scđæ cōclusiōis. Si vero id mobile ptiale dixeris esse īnfinitū, ergo īfinitū mouebitur ab infinito tpe finito. qđ est oppositū tertiæ cōclusionis. Q̄d si quis dixerit nihil moueri vllo tpe finito illi⁹ infini tēporis parte, ergo & toto tēpore infinito nihil mouebitur. Q̄d eñ in nulla tēporis parte mouetur, neqȝ toto tēpore mouebitur. Id aūt est oppositū hypothesis. xxxij. Omne corp⁹ sensibile virtutē habet actiuā & passiuā. Corp⁹ aūt infinitū nō haberet virtutē actiuā aut passiuā, alioqui esset mouēs infinitū, aut mobile infinitū, qđ est īprobatū. igitur nullū corp⁹ sensibile est infinitū. Neqȝ corpus circulariter motū. subaudiatur, est infinitū. Nam corp⁹ circulariter motū, mouetur circa mediū. Infiniti aūt nō est mediū, quia vbi mediū, ibi extremum inueniri necesse est, vt paulopost dicit litera. Mediū eñ dicitur, qđ æquidistat ab extremis. Quare vbi nō est extremū, illic neqȝ est mediū. At infiniti nō est extremū, quia caret principio & fine. igr̄ neqȝ ei⁹ est mediū, quare, quare nō est circulariter motū. Et cū subiūgit litera. Neqȝ scđm rectū motū, etiā subaudiatur, est infinitū. Hoc autē īpossibile, scilicet illas atomos ad toti⁹ locū moueri natas esse, quia quicquid mouetur, partibile esse necesse est. Illas aūt atomos ponūt insectiles, & secundū molē indiuiduas. Quibus motib⁹ determinata sunt loca. Motibus secūdū naturā & præter naturā factis determinata sunt loca ad quę fit it. Infinito aūt nō posset determinari locus ad quē moueretur, quia omnē excederet locū, igitur infinitū neqȝ natura neqȝ præter naturā moueretur. esset igr̄ īmobile. Hoc eñ in oīb⁹ inductione cōpertū est, vt si cui aliquis motus est violētus, alteri idem cōsimilisqȝ motus sit naturalis, quemadmodū mot⁹ sursum violentus terræ, est naturalis igni, & mot⁹ deorsum violētus igni, est naturalis terræ. Q̄d si mot⁹ corpori īfinito violētus, sit alteri corpori naturalis, nō oīa possunt dici leuia, aut oīa grauia, qđ tū oprtere ex simili atomorū natura pri⁹ ostēsum est. Nā si infinitū ꝑter naturā deorsum ferretur, ipsum esset leue, & id cui is motus natura cōueniret, esset graue. nō igr̄ oīa essent leuia. Quod si infinitū sursum præter naturam ferretur, ipsum esset graue, & id quod natura taliter ferretur, esset leue. nō igitur oīa essent grauia.

¶Octaui capitis annotatiuncule.

Aequiuoca, diuersarū naturarū entia. ¶Cōcētricorū mūdorum figura. A primi mūdi terra. b aqua. c aer. d ignis. e nouē cæłestiū oibiū circulus f a secundi mundi terra. g b aqua. h c aer. i d ignis. k e eius nouē cęlestiū orbium circulus.

Ctauū caput cōtiet tres suppositiones, tres cōclusiones, duas rationes ad primā tres ad scđam · & triū cauillarū remotiones. ¶Tres suppositiōes.

33 ¶Prima oīa physica corpora moueri & quęscere scđm naturā, violenter, et ꝑter naturā. ¶Secunda. In quo loco natura quęscunt, in illum locum naturaliter ferri: et in quo violenter quiescunt, in illum violenter ferri.

¶Tertia. Si alicui latio aliqua violēta est: quę secundū naturā eidem cōuenit, vio
lentę lationi cōtraria est: vt lationi terrę sursum violentę, cōtraria est latio deorsum
34 terrę, ipsi secundū naturā cōueniens. ¶Prima cōclusio. Si plures sint mundi, eos
ex cōsimilis naturę corporibus existere, & ea eandē vim mouēdi obseruare necesse
est: vt ignis & ignis, terra & terra, & intermedia. ¶Primo, Quia si ex ęquiuocis &
natura diuersis cōstarent, mūdus de illis nō nisi ęquiuoce diceretur. cōstarent igiř
ex cōsimilis naturę corporibus. Qđ si ita esset: & illa corpora nata essent moueri,
hęc a medio, hęc ad mediū, hec vero circa medium. quod est mouēdi vim naturāq;
eandē seruare. ¶Secundo, Quia motus determinati & finiti sunt. nā aut secundū
rectū, aut circulum sumptos, aut mixtos esse oportere prius dictū est, & vnius cor=
poris simplicis vnū simplicem motū esse. Quare si qdē illic elementa essent eadē,
35 & motus īdē. ¶Secūda cōclusio. Nō sunt plures mundi. ¶Primo, q̄a terra vni⁹
mundi nata esset moueri ad terrā alterius mūdi, & ignis ad ignē. Ad quēcunq; ēm
locū simplicium aliqđ natū est moueri, & qđlibet alterū cōgenęr cōsimilisq; na=
turę ad eundē moueri natum esse necesse est. Ad terrā vnius ad alteri⁹ terrā, & ignē
ad ignē moueri natum esse, īpossibile est. nā terra sursum ferreř in ꝓprio mundo,
& ignis deorsum: et terra a medio lata: ad alteram terrā natura moueretur. In quo
ēm loco natura quiesceret, & in eundē natura ferreř. Itidem & ignis per mediū ad
alterius mundi ignē euolaret. qđ statim īpossibile cognoscitur. Nō igitur sunt plu=
res mundi. ¶Secūdo. Vnus est primus mot⁹ sempiternus, & ętern⁹, igitur et vnū
primum cęlū, et vn⁹ mundus. Si vero plures mundos dederis, in vnoquoq; primum
36 esse oportet. qđ esse nequit. ¶Tertio. Tria sunt loca triū sensibilium elemētorū.
Primus est subsidēs et infim⁹, secundus summus et extrem⁹, tertius horum medi⁹.
qđ superferř oībus, vt ignis, est in summo. qđ cęteris subsidet, est in imo. qđ vero
medio mō fertur, vt aqua, vt aer, medium obtinet locum. Et preter hęc loca nō est
sensibilium locus. nā neq; secundū naturā, neq; pręter naturā, illuc ferrenř. est igi=
tur tm̄ vnus mundus. ¶Tres cauillorum remotiōes. Si dixeris primo illa simpli=
cia corpora ꝓpter nimiā distantiā diuersam participare naturā, hoc irrationabile
est. nā distātia nō facit naturę diuersitatē. ¶Secundo. Oēs motus vi quadā motis cō
uenire: quare nō erit terra vnius nata ad alterius terram ferri. Hoc impossibile est:
quia motus vi quadā et pręter naturā factus, obnoxius et cōtrarius est motui nō vi
sed secundum naturā facto. ¶Tertio. Terrā vnius et terrā alterius numero differ=
re: ideo nō oportere eas natas esse ad eundem locum numero ferri. Esto numero dif
ferant, speciei tñ indifferentiā habent: nec ideo ꝗ diuersę numero sint, hoc impedit
easdem ad eundem numero locum ferri natas esse. Quod si ita est, statim rationi cō
sentaneum apparet tantum vnam terram esse: quia finita transmutatio terminos
vnde motus et ad quem proficiscitur, specie habet diuersos, vt quod augmentatur,
terminum vnde motus, paruitatem: quo vero proficiscitur, amplitudinem. qđ mi=
nuitur, cōtra. qđ alteratur, contraria, vt sanatio terminum vnde venit, ęgritudinē,
quo tendit, sanitatem. quare et quod fertur, vt terra, ex terra ad terram nō feratur,
et ignis ex igne ad ignem. Et si instas de cęli trāsmutatiōe quę est ex eodē in idem,
hanc transmutationem quodammodo diximus infinitā, et quodāmodo esse ex op=
positis, et ad opposita, cum consideras eā accipi secundum diametros. cum vero se=
37 cundum totum accipias, nō ita fit. ¶Tertia conclusio. Rerum sensibilium loca fi
nita et determinata esse necesse est. ¶Nam quāto terra medio propinquior fuerit,
tanto velociore motu eam ruere videmus, et ignem velociore motu ferri, quāto lo
co qui sursum est, uicinior efficitur. Si igitur sine termino concitaretur ferreturq;,
motus infinita succresceret uelocitas. quare intelligenda tandem esset infinita et le
uitas, et grauitas: quod est impossibile. alioqui in infinitum crescere haudquaquam
intelligi posset. Sunt igitur sensibilium loca et finita et determinata.

Ctaui cap. ſcholia. xxxv. Nõ ſunt plures mundi. Id de mundis corporeis intelligendũ eſt, de quibus ſolis ariſtoteles pertractat. Nã tametſi triplicẽ machinam, cæleſtiũ, terreſtriũ, & infernorũ, nominare ſolẽt nomine triplicis mundi, ſcilicet ſupremi qui entiũ eſt ſupramundanorũ, medij qui corporeorũ, & infimi qui malarũ poteſtatum, & regionis tenebrarũ, & hinc poetę dicũt. Triplicis cõfinia mũdi, & Ouidius, Iupiter arces Temperat ęthereas, & mundi regna triformis mundus tñ de eis ęquiuoce dicitur, & alia ratione ꝙ de mũdo rerũ ſenſibiliũ & cęleſtium. Terra vnius mũdi nata eſſet ferri. Hęc Ariſtotelis ratio applicanda eſt ad mũdos cõcentricos, vnũq̈ habẽtes cõmune centrũ, ſic ꝙ mundi ſuperioris corpora cõplecterẽtur ſuo ambitu corpora mundi inferioris, vt figura literæ inſerta monſtrat. Et non debet accõmodari ad mundos eccentricos, quotũ vnus alteri ſupereminẽs omnino extra ipſum eſſet, & dũtaxat ſuo cõuexo alterius cõuexum cõtingeret, inſtar globi alteri ſuperpoſiti. Neq; calũnianda eſt hæc Ariſtotelis cõſequentia, ſi eſſent plures mũdi, terra vnius moueretur ad terrã alterius, hac futili rõne, ꝙ Ariſtoteles ſuppoſuerit antecedẽs illius eſſe impoſſibile, & ad impoſſibile indifferẽter ſequi qđlibet. Nã Ariſtoteles cũ aduerſario ſupponit aſſumptũ eſſe poſſibile, vt in demõſtratione ad impoſſibile fieri ſolitũ eſt. & ex eo cõceſſo tanq̈ poſſibili concludit manifeſtũ impoſſibile, ex cuius interemptione deinde interimit prius aſſumptũ, qđ perperam fuerat admiſſum poſſibile. Neq; Ariſtoteles hoc loco aut alio quouis totius philoſophię naturalis credẽdus eſt inniti in ſua ratiocinatione huic ꝓpoſitioni, ad impoſſibile cõſequi qđlibet. nã ea ad ꝓbandum quicq̈ eſt inefficax, & diſciplinis nequaq̈ accõmoda. Neq; etiã robur habet ea cauillatio, qua diceret quiſpiã illius argumẽtationis antecedẽs eſſe poſſibile, cum diuina potẽtia plures poſſet ꝓducere mũdos, & conſequens impoſſibile, & idcirco eã argumentationẽ eſſe inualidã. nã inficiandũ eſt antecedẽs eſſe poſſibile, cum ſecundũ Ariſtotelẽ & in tota philoſophia naturali id poſſibile dicatur, qđ naturæ potẽtia fieri poteſt. Qđ vero ab ea fieri nequit, id ĩpoſſibile cenſendũ ſit. Quocirca qui ad diuinã cõfugiunt potentiã, nõ amplius phyſice agunt, ſed extra illius metas & limites ſunt. Qđ ſi quis rurſum obijciat poſita hypotheſi nõ oportere terrã vnius moueri ad terrã alterius, quia in ſuo ꝓprio mundo quieſcet, cõcedendũ eſt eã tum cum quieſcit in ꝓprio mundo, nõ moueri actu ad alteriꝰ mundi terram, nihilo minus eã eſſe natã moueri ad terrã alterius mundi. Ariſtoteles autẽ de motus aptitudine hic loquit̃, quę ſi nõ ſit otioſa, tandẽ ad actũ reducẽda eſt. Siquis eñ dicat terrã quidẽ vnius naturalẽ habere inclinationẽ vt moueat̃ ad terrã alterius, & tñ nunq̈ vnã ad alterã mouendã eſſe extra cuius tñ eſt locũ, cogitur cõcedere illã aptitudinẽ naturaleq̈ & inſitã inclinationẽ otioſam eſſe. Neq; valet ſubterfugiũ, ſi ponat̃ vna terra ad alterã moueri, tũc cęlos diſcindi oportere & diuelli per quos terra ferret̃. Id eñ oportere ſane concedimus. at ſicut illud ĩpoſſibile eſt, ita & id ex quo ſequitur, ſcilicet vniꝰ terrã ad alterius terrã moueri, qđ Ariſtoteles tãtopere nititur interimere. Nã terra ſurſum ferretur in ꝓprio. Si cõcedatur terra vnius mundi moueri ad terrã alterius, tũc terra, a mũdi inferioris ſurſum ferretur in ꝓprio mundo, ſcilicet per ſuũ mũdi aerẽ & ignẽ, vt demũ perueniret ad terrã f a mundi ſuperioris. Et ignis i d mundi ſuperioris ferretur deorſum in ꝓprio mũdo, ſcilicet per ſuã aquam & terrã, vt tandẽ perueniret ad ignẽ d mũdi inferioris. Etiã terra a, lata a medio, ad alterã terrã f a, natura moueretur, cũ in loco terrę f a natura quieſceret. Sic & ignis d per ſuperioris mũdi medium ad ignẽ i d moueretur, per ſecundã ſuppoſitionẽ, cum in eius loco natura quieſceret. Hęc autẽ manifeſta ſunt incõmoda. xxxvi. Et ſi inſtas ex cæli tranſmutatione quæ eſt ex eodẽ in idem. Data ꝓpoſitio, finitã tranſmutationem terminos a quo & ad quẽ habere ſpecie diuerſos, intelligẽda eſt de trãſmutatione rerũ naturalium q̃ in tẽpore incipiũt & deſinunt. Motus autẽ circularis cęli non eſt rerum naturalium, & tota temporis ſerie trahitur. Præterea ſi ea tranſmutatio ſumatur ſecundũ diametrum, vt de oriente in occidentẽ, aut cõtra de occidente in orientẽ, quodãmõ eſt ſecundũ oppoſita. Si vero accipiatur de eodẽ in idem ſecundũ totum ſpatium, vt de oriente in orientẽ, tunc non ſumitur ſecũdum oppoſita, ſed ſecundum idẽ.

¶Noni capitis annotat.

¶Forma, ſpecies, ¶Forma ĩ materia, ſpecies in ſingularibꝰ. ¶Materia, ſenſibile, ſingulare. ¶Finientes, definientes. ¶Senſibilia, ſenſu ꝑuia. ¶Simus, naſus cauus

NOnum caput cõtinet tres concluſiones, vnã inſtãtium, eius ſolutionem, & tres modos cęli poſt primã, & duo corollaria poſt tertiam. ¶Prima concluſio. Non modo non ſunt plures mundi, ſed et plures fieri impoſſibile eſt. 58

¶Nam vnus mundus eſt ingenitus, et ęternus. Eſt eñ vnus primus motus ſempiternus, & ęternus. non igitur fieri poſſunt plures mũdi. Inſtantia omnium natura et arte conſtãtium alia eſt forma ſecũdum ſe, et forma materię mixta: vt alia ſphęra: & ſphęra aurea: aliꝰ circulus, et circulus ligneꝰ. Finiẽtes eñ ſphęrã aut circulũ, aureũ aut ligneum ſumimus nunq̃, vt quę ad eius ſubſtantiam non pertineant: tametſi idem ſit ſphęra, et ſphęra aurea, neq; intelligere, neque ſumere quicq̃ aliud præter ſingulare poſſimus. Nihilominus circulus et hic circulus, ratione duo ſunt, circulus vt ſpecies, hic circulus ſpecies, in materia, et ſingulare. Tunc ita ducunt argumentum. Cęlum eſt ſenſibile. eſt igitur aliud cęlum, et hoc cęlum. et cęlum ſpecies et for

ma est,& hoc cęlũ forma in materia. At quorũcunq; sensibilium species est aut forma aliqua, plura sunt, aut facta esse cõtingunt singularia, siue species ideas quasdã (vt posuerũt aliqui) posueris seiunctas atq; separatas: siue re ipsa à singularibus nõ abiunxeris, sed ipso esse & ratione, sic esse oportet. Sic eñ in omnibus quorum forma in materia est, promptũ est videre plurima & pene infinita eiusdẽ specieí entia. Sunt igitur plures cęli, aut esse possunt, & plures mũdi, aut esse possunt. Quod si simul nõ sint, & esse possint, fieri possunt. ℂ Respõsio. Id verũ sit cęlũ esse sensibile, & alterum esse cęlũ, & hoc cęlum, vt species, & species in materia: nõ tñ ex hoc plures mundos esse aut esse posse conficiunt. nã falso assumunt, quorũcunq; sensibiliũ species sit aut forma, plura esse aut facta esse cõtingere. Hoc eñ nõ oportet vbi sensibile ex tota materia est, ex qua natũ est esse posse: vt si intelligis vnum incorruptibilẽ simũ, cuius materia esset caro, & ex omni carne esset ex qua simus esse posset: simus sensibile quoddã esset, & alterũ, simus, & hic carneus simus, vt species & forma, & forma in materia, & tñ nõ essent neq; esse possent plures simi. Itidem si esset vnus homo immortalis, ex omni carne, ossibus & neruis ex quibus posset esse homo, & hęc indissolubilia essent, homo sensibile esset, & homo & hic homo differrent, vt forma, & forma in materia. & tñ neq; essent plures homies, neq; esse cõtingeret. Cõsimile de mundo intellige. nã mundus & cęlũ sensibile, & cęlum & hoc cęlũ ratione diuersa, & hoc celum perpetuũ & immortale, ex tota materia (ex qua esse põt cælum) constãs. idcirco vt de simo & homine dictũ est, neq;

39 sunt plures, neq; plures esse oportet. ℂ Tres modi cęli. Cęlũ primo, vltima sphęra est, supremusq; circulus, cęteros ambiens oẽs, diuinitate plenus. Secũdo corporea moles, inferiori lunę extremo, et supremo primę sphęrę termino contẽta. Tertio, cęlum id totũ est qđ ab vltimę sphęrę supremiq; circuli circũferentia cõtentũ conspicimus. & hoc totum, omne, vniuersum, cælũ dicere consueuimus. ℂ Secun

4 da conclusio. Cęlũ vt id ipsum est, ab vltimæ sphęrę supremiq; circuli circũferentia contẽtũ, ex omni naturali et sensibili corpore, suaq; tota materia constat. ℂ Nã nullũ extra se corpus neq; naturale neq; sensibile relinquit, sed ea oĩa intra suum cõtinet ambitũ. Quod extra se nullũ corpus relinquat, hoc ideo est, quia corpus illud physicũ esse nõ posset. nã aut esset simplex, aut cõpositum. Nõ simplex, quia omne tale mobile est a medio, vel ad mediũ. Et cũ corpora illa quę circunferũtur, à loca sua egredi et mutare nequeant, nõ hoc pacto aut a medio aut ad mediũ moueri contingeret, et illic esse nõ posset natura, aut pręter naturã. natura quidẽ, quia habent simplicia corpora physica, alia in quibus natura stent a natura deputata loca, neque pręter naturã. nã et illic aliqua esse secundũ naturam nata essent. locus eñ qui alicui simplicium pręter naturã conuenit: alterius simplicis secđm naturã existit. ꝙ si illic natum non est esse corpus simplex physicũ, neque ex simplicibus compositum vllũ, neque aliquod sensibiliũ non physicorum. nã ea sunt sphęrę, circulatique circuli: quorũ nullũ extra supremi circũferentiã claudi manifestũ est. Constat igitur cęlum hoc pacto sumptũ, ex omni corpore et naturali et sensibili, suaque tota materia: qđ cum ipsum incorruptibile sit, et semper (vt adhuc ostendemus) perseuerãs vnum solum esse recte affirmatum est. neque plures fuerunt cæli, neque plures futu

41 ri sunt, sed vnum solum et ꝑfectum. ℂ Tertia cõclusio. Non contingit extra cęlũ corpus vllum factum esse. ℂ Nã neque simplex, neque cõpositum, neque natura,

42 neque ꝑter naturã. ℂ Primum corollarium. Vñ fit vt extra celum neque locus neque vacuum neque tẽpus sit. Locus quidẽ, quia illic nullum est, neque eẽ natum est corpus. Vacuum, q̃a id dicunt locum sine corpe, natum corpe repleri, & in quo corpus natum est fieri. Tẽpus, cum illic nullum possit esse sensibile corpus: neque motus: quare neque tẽpus. Est eñ tempus, numerus motus. At extra cęlum sine sensi

34 bili corpore nõ erit motus. ℂ Secundum corollarium. Vnde fit etiã, vt quæ illic nata sunt esse entia, sint optimã habentia vitam, et per se quidẽ sufficientissimã, quã

toto complēt ęterno, nō senescētia in tēpore, nō in loco transmutabilia, inalterabilia, impassibilia, ab omni motu mutationeq; aliena: vt circa diuina plerūq; rationibus declaratū est, omne, primū, diuinū, intrāsmutabile, necessariū, summū, et quo nihil aliud melius, nihil diuini⁹, nihil prauū habēs, nullorū bonorū indignū, incessabili motu rationabiliter mouēs, rerū omniū finis, vniuscuiusq; vitæ tēpus omne et infinitatē vt summa perfectio cōtinēs, æternum, semper ens, immortale, a quo cæteris cōmunicatum est esse et viuere, his clarius, illis vero obscurius.

Nō posse esse plures mundos.

NOni cap. scholia. xxxviij. Nō igitur fieri possunt plures mūdi. Aristoteles hic de potētia naturæ loquitur, sicut & in tota naturali philosophia loquēdū est. quare non infirmatur eius dictum per hoc φ diuina potentia posset plures mundos producere. Neq; itidē militat ratio qua cōtenderet quispiam cælum mundumq; esse vniuersale, & idcirco debere de pluribus singularibus aptitudine prædicari. Nam mundus ratione solum est vniuersale, non etiam re quod notione communi significet, sed non est natus habere plura numero differentia singularia. Vniuersale autem de pluribus prædicari, intelligendum est de eo solum quod & re & ratione est vniuersale. Præterea q̄uis mundus nō sit natus prædicari de pluribus deffectu prouenière ex parte rei, non tamen ex parte rationis quæ cōmunis est. Neq; semper verum est multiplicationē pluriū bonorū esse meliorē q̄ vni⁹, presertim vbi ex ea multiplicatiōe cōsurget aliqua naturæ inordinatio, vt ociositas. Nō em̄ p̄stat plures esse naturę principes q̄ vnū, nec plures esse soles q̄ vnū, nec plura esse hoīs capita q̄ vnū, quia positis plurib⁹ alterū esset ociosum, qn̄quidē vnū p se est sufficiēs. Ita si ponerētur plures mūdi, alter esset superuacu⁹, cū iste corporib⁹ oīb⁹ sufficiat. Nō em̄ in multitudine, sed vnitate cōsistit perfectio maior. Et quāuis euariētur successiōe tēporis res naturales per continuam generatione & corruptionē, nō tamen idcirco credēdi sūt vicissim esse plures mūdi. Nam quota mūdi pars sunt ea q̄ cōcauo cæli lunæ cōtinētur? Sane p̄quā exigua, & q̄a granū miliū est ad arduū mōtē. Idcirco a partib⁹ illis min⁹ p̄cipuis nō debet mūd⁹ dici diuersus, sed a principalioribus partib⁹, vtpote corporib⁹ cęlestib⁹ manere idē: neq; debet dici corrūpi aut generari a particulis illis, sed sēper perseuerās, haud sec⁹ atq; si tot⁹ hō esset icorruptibilis excepta extremitate digiti, ab ea portiūcula nō denominād⁹ esset corruptibilis, sed a plurib⁹ & maiorib⁹ partib⁹ icorruptibilis. Insuper quāuis rerū naturaliū corrūpātur & trāsmutētur idiuidua, species tn̄ ex quatū numeris mūdus cōsistit, sēper manēt eędē. Mūd⁹ aūt dicit vn⁹ & idē a specieb⁹ rerū cōcētarū, & nō singularib⁹. Vn⁹ inquā vnitate cōtiguitatis, q̄ est p̄xima cōtinuitati, & nō vnus cōtinuitate, nec vnitate qd' quid est, id est vnitate act⁹ & potētię. Nō em̄ habet mund⁹ simplicē formā aut materiā, sed est oīformis. oīs em̄ forma, decor est mūdi. Neq; est icōueniēs cōtraria esse in mūdo tāquā aggregato Immo re vera mūd⁹ iste inferior ex cōtrarijs coalescit, sed adeo certo a diuina dispositione fœdere cōpactis, φ cōtrarietas eorū a sūmo rerū authore collocata videt in cōcordi discordia, & grauiū acutorūq; harmonico cōcētu. Oīm natura & arte cōstātiū, Forma secundū se siue species hic dicit res q̄ notione cōmuni expressa est & intellecta, vt hō, circul⁹. Forma vero in materia, siue species i singularib⁹, dicit res ratione singulari indiuiduaq; designata, vt hic hō hic circul⁹. Q d' autē subiūgit litera, vt alia est sphęra, & sphęra aurea, id nō facit tāq̄ tradēs exēplū formę secūdū se, & formæ in singularib⁹. nēpe & sphæra aurea rōne cōmuni exprimit. & ergo vtraq; forma est secūdū se. sed id ponitur exēplū ad denotādū φ quēadmadū sphæra & sphæra aurea sunt idē re ipsa, sed diuersa ratiōe (nā sphęra figurā absolute exprimit, nō denotādo materiā cui inest. at sphęra aurea figurā materię cōiūctā denotat) ita forma, & forma in materia, re ipsa idē sunt, vt circul⁹ & hic circul⁹, sed ratione duo, Circul⁹ quidē, vt forma & ratiōe vniuersali designatū, hic circul⁹ vero vt forma in materia & ratione singulari expressū. Quare nō sūt ponēdę formæ & species tā re q̄ ratiōe a singularibus seiūctæ, sicut Platonici suas ponūt ideas, sed reipsa cōiūctæ singularib⁹, & ratiōe sola seiūctæ, vt dicūt Peripatetici. Res em̄ oīs singularis est, ratiōes aūt mētis vniuersales. Quorūcūq; sensibiliū species est aut forma aliqua. Propositio illa vniuersalis veritatē quidē habet de ijs sensibilib⁹ q̄ nō cōstāt ex tota materia ex qua esse nata sūt, qualia sūt hō, equus, sed nō de illis q̄ ex tota sua materia cōstāt, quale est cælū, vt scite p̄bat Aristoteles, refellēdo i ratiōe antiq̄rū p analogiā icorruptibilis simi, & hoīs imortalis. Quāuis em̄ natura ipossibile sit esse incorruptibilē simū, & hoīem imortalē, tn̄ analogia cōueniēs est, φ p eā icorruptibilis ex hypothesi simus, & ex suppositiōe imortalis hō ad cælū incorruptibile accōmodare cōferātur, & singula vni⁹ inueniūtur singulis alteri⁹ apte (vt requirit analogia) respōdere. xxxix. Tres modi cæli. Cælū primo i primaque ei⁹ significatiōe est cælestiū sphęrarū sup̄ma, q̄ diuinitate plena dicit, φ sicut suprema, ita cęlestiū sphærarū p̄fectissima est, & diuinas p̄prietates expressius habet atque imitat. hinc siqua deo sedes in reb⁹ corporeis assignāda foret, in hac assignaret. sicut & ignis elemētorū supremū, perfectissimū itidē est, & diuinarū p̄prietatū p̄pemodū æmulū. Cælū secūdo, est aggregatū ex oībus corporib⁹ cælestib⁹, cōtētū concauo cæli lunæ, & cōuexo sup̄mi cæli. Cælū tertio siue mūdus, est aggregatū ex oībus corporibus tā naturalib⁹ q̄ cælestib⁹. Quā ob rē cælū primo est pars integralis cæli secūdo, & cæli tertio, & cælū secūdo pars itegralis cæli tertio. xl. Nō simplex, quia oē tale mobile est. Nō debet quisq; existimare extra cælū esse corp⁹ naturale simplex, φ sacræ literæ meminerint interdū aquarū q̄ super cælos sunt, & dicāt tecta aquis sup̄iora ei⁹. Nēpe illic aquarū noīe nō aqua elemētaris itelligenda est, sed

cælū(vt aiūt)crystalinū,qđ est supra firmamētū,ꝓpter ꝑspicuitatē & diaphanitatē,aquæ denominationē sortiū,ꝙ cū ea in dictis ꝓprietatibus cōueniat. Cæterū alij(quibus accedēdū poti⁹ putauerim)autumāt ꝑ aquas q̄ super cælos sūt,nequaq̄ intelligi debere materiales aut sensibiles vndas, aut cælū(vt vocāt)crystalinū. Nēpe si noīe aquarū illarū cælū intelligit,illud(quodcūq; tandē fuerit)nō super cælos esse recte dicet,cū ipsū de nūero cælorū vnū esse cōstituatur, quēadmodū ignis etsi cæteris elemētis supemineat,nō tñ vere sup elemēta cōsistere ꝑhibetur. Itaq; nō apte quoduis cælum appellaueris aquas q̄ supra cælos sunt. Sed hi noīe hmōi aquarum sup cælos existētiū,accipi dicunt debere aquas spiriuales,id est substātias cælestes,& mētes angelicas, q̄ cælestib⁹ sphæris supiores & sublimiores sēpiterna deū bñdictiōe laudāt,& ꝑpetua laude cōcelebrāt. Neq; absurde aquarū noīe cēsētur angelici spirit⁹,ob largissimū atq; īdeficiētē inundatiōis diuinorū numerū copiā in ipsis affluētissime exuberātē, & ob vitalis fœcūditatis alimoniā nunq̄ illis deficiētē,quēadmodū diuin⁹ sentit Dionysi⁹. Neq; hmōi nuncupatio sacrarū literarū cōsuetudine est aliena,q̄ plerūque mētes ipsas supramundanas aquarū appellatiōe designat,vt in Apocalipsi. Et audiui vocē de cælo tāquā vocē aquarū multarū. Verū huiusce rei exactior discussio ad altiorē ꝑtinet disciplinā,& hic fere p̄ter officium & magis quā ꝑ sit agitata videtur alij. Vnde fit etiā vt q̄ illic nata sunt &c. Cum Aristoteles dicit esse entia extra cælū. & id itelligat de entib⁹ supramundanis,p̄positio extra nō designat habitudinē loci,cum hmōi entia minime sint in loco,sed semotionē & separationē eorū entium a ꝓprietatib⁹ rerum corporearū,vt pote a materia,magnitudine motu,loco & tēpore,quarum quidē ꝓprietatū entia supramundana sunt expertia. Quæ si dicātur esse intra cælum,particula intra nō loci habitudinē iportare intelligatur,sed coassistētiā,imansionē,& præsentiā, qua incorporea corporeis assunt. Noīa autē q̄ i calce huiusce capitis ordīe digeruntur,sunt primi entis noīa,ex metaphysicis deprōpta,ex quib⁹,quęnā sunt rerum supramundanarum ei ꝓpius quā sensibilia cōiunctarum proprietates,haud obscurum est deprehendere.

¶Decimi capitis annotati.

¶Genitum, generabile. ¶Ingenitum.ingenerabile. ¶Consistētia materia.

DEcimum caput cōtinet quatuor cōclusiones,tres ratiōes. & tres antiquorum opiniones post primā,& duas rationes ad secundā. ¶Prima conclu
44 sio. Par est disquirēdo an mūdus genitus,an ingenitus,et corruptibilis,an icorruptibilis,habeat. antiquorū de hac re adducere opiniōes. ¶Primo, quia cōtrariorū dubitatiōes,causę sunt vt sint cōtrariorū manifestatiōes. Si itaq; eas nō adduceremus in mediū,videri posset in dubitationibus ipsorū oppositū eorū q̄ ostēdere volumus,esse ostēsum. ¶Secūdo. Quia eorū positionibus assertionibusq; mōstratis inualidis,credibiliora relinquētur circa id qđ querimus dicenda. ¶Tertio. Quia nos faciētes.minus eos gratis cōdēnare videbimur. Oportet enim eos qui veritatē sufficiēter iudicaturi sunt,nō esse aduersarios,sed arbitros. ¶Tres de hac re antiquorū opiniones. ¶Prima est dicētiū mundū genitū esse, sed incor-
45 ruptibilē,imortalē,semperq; māsurū.& hec Platonis existit. ¶Secūda est dicen-
46 tiū mūdū factū,interiturūq; semel,sed vlterius nūquā reduci reparariq; posse ad
47 ortū.& hęc est Democriti. ¶Tertia est Empedoclis Agrigētini,& heracliti Ephesij,dicētiū mundū alternatis vicibus frequēter genitū,& frequēter corruptū.& has ortuū obituūq; vices semꝑ obseruaturū. ¶Secūda cōclusio. Irrtionabilis est asser
48 tio dicētiū mundū genitum esse,sēpiternum tñ manere, nunquāq; cassurum esse. ¶Primo,quia sola ea rationabiliter dici posse videntur,q̄ in oibus aut pluribus ita esse cōspicimus. huius autē assertionis oppositum euenit. assertit enim & genitum & incorruptibilē. Et liquido cōspicimus q̄ generātur oīa,orta cadere. nō est igitur assertio hec rationabilis. ¶Secundo. Quia si illaq; ipm cōstitunnt,nō potuerūt aliter se habere,intrāsmutabilia sunt. Si potuerūt aliqñ,& nō sēper cōsimiliter se habuerūt poterunt adhuc,iterūq; esse soluta. Nulla illic q̄ hic valētior ratio. Igitur si genitus esset,nō modo incorruptibilis nō esset,sed posset infinitis euntibus seculis infinities corrūpi. Neq; ꝓdest ꝙ hec asserētibus suppetias ferre volūt aliqui,dicētes mundū esse incorruptibilē,& neq; verū esse ipsum esse genitum,sed huius positiōis assertores idipsum doctrinę causa(quo magis doceāt)dicere, vt Mathematici desriptiones lineamētaq; faciunt,q̄ etsi nō sint vt ponunt,suis tñ demōstrationibus apta veniunt. Nō sic est de hac assertione,vt ponunt vt de mathematicis descriptionibus. nā in illis idē est,neq; refert,hic autem non idem,atq; plurimum refert, & priora dicta posterioribus sunt pugnantia. Nā ex inordinatis ordinatum faciunt.

qđ nō nisi gňatiōe & tp̄e dirimēte facere pn̄t, aut simul est ordinatū. et iordinatū
q̄ sunt ipossibilia. ¶ Tertia cōclusio. Irratiōabile est iterū mundū esse genitū dice
re, & interitui obnoxiū, sed postea nunq̄ reparari posse, Nā cōfitētes ip̄m esse ge- 49
nitū, vnā semp̄ ante admittūt fuisse cōsistētiā ex qua fieret. quo nō existēte, eadē
semp̄ manebit cōsistētia, q̄ mutationis principiū est, qua nō existēte, aliquid trans
mutari ipossibile est. & qua quidē existēte, cōtigit. Si igitur genitus esset. & aliquā
do casurus, itidem & orto altero reparari eū cōtingeret. ¶ Quarta. Neq; sentiēdū 50
est cū Agrigentino Empedocle: mundū alternatis vicibus nunc amicitia disgregan
te gigni. nunc vero lite congregāte solui. ¶ Nam id astruere nihil aliud est q̄ mun-
dū substātia facere p̄petuū, sed scd'm formā qualitatesq; transmutari, vt si quis ex
puero sæpius fiat vir, & ex viro sępius recidat in puerū, alternatis ac interpolatis vi
cibus, & ob id credat ipsum sępius gigni, & sępius corrūpi. sic enī ponūt semp̄ eadē
elementa manere, nō autē ordinē & qualitates, Et sunt qui & qualitates manere po
nunt cōgesto congregatoq; mundo, & contraria contrarijs pugnare. Non igitur mū
dum (vt qui semper substātia sit idem) generari & corrumpi debent affirmare. sed
mundi dispositiones. Non esse igitur (sicut scribitur in Timæo) mundū factum, &
de cætero sempiterno tempore mansurum, neq; sempiterno interitu casurum, neq;
vicissitudinibus crebro gigni, crebroq; dissolui, naturaliter est discussum.

Decimi capitis scholia xlvij. Tertia est Empedoclis Agrigentini. Empedocles Agrigentinus dicitur ab Agrigento vrbe Siciliæ, ex qua fuit oriundus, & Heraclitus Ephesius, ab Epheso insigni vrbe Asiæ. quæ ab amazonibus primum extructa traditur, quod ab ea traxerit originem, sicut & alij philosophi nominibus patrijs denominari solent. xlviij. Et priora dicta posterioribus sunt pugnantia. Mundum esse genitum, quod prius dicunt, repugnat posteriori dicto, mundum esse ingenitum. Nam ipsi ex partibus mundi inordinatis mundum ordinatum faciunt. Ponunt enim prius inanem fuisse materiam, quæ deinde mundi formam animamque susceperit, quod non nisi per generationem & temporis successionem fieri potest. si enim sine generatione, temporisque fluore id fieri ponant, simul esse ordinatum ipsius mūdi & inordinatum, quod est impossibile, cum ea repugnent. xlix. Nam confitentes ipsum esse genitum. Quicquid naturaliter genenératur, fit ex subiecto præexistente, & quicquid corrumpitur, in subiectum remanens resoluitur, vt definitio materiæ indicat. Si itaque mundus est genitus, fuit ante mundi generationem materia, quæ eadem manebit post mundi corruptionem, nata mundi formam suscipere. Poterit igitur ex ea secundo gigni mundus, sicut primo genitus est, quare reparari poterit ad ortum. quod est positioni eorum oppositum. Et ipsa quidem consistentia materiaque non existente, aliquid transmutari impossibile est, quia non potest motus esse sine mobili. Existente vero materia, aliquando quidem aliquid transmutari contingit, vt cū forma acquiritur aut deperditur, aliquando vero non, vt cum forma est tota acquisita aut deperdita, & motus ipse absolutus, completus & perfectus. l. Nam id astruere nihil aliud est. Cum lis disgregat mundi corpora, non potest nisi ea quæ prius coniuncta sunt disgregare, quare ante disgregationem (quam ponit mundi generationem) erant rerum substantiæ, sicut & post. Et cum amicitia congregat eadem corpora, non potest illa congregare nisi congregatione facta maneant secundum substantiam. Igitur post huiusmodi congregationem (quam ponit Empedocles mundi corruptionem) manent eædem rerum substantiæ, sed qualitates variantur. Est igitur mundus substantia perpetuus, sed secundum accidentarias affectiones euariatur & alterascit. propter quod posuerunt ipsum sæpius gigni & corrumpi, sed perperam, perinde atque si quis ex puero fiat vir, & ex viro recidat in puerum (vt canit Ouidius Aesonem Iasonis patrem ope Medeæ ex decrepito factum adolescentē) idq; interpolatis vicibus sæpius fiat, falso crederet quispiam illum sæpius generari & corrumpi, cum substātia idem manens solam qualitatum transmutationē pateretur. Cæterum quanuis impossibile sit quempiam ex viro recidere in puerum, hac tamen rei impossibilis analogia Aristoteles apte eam exprimit mūdi alternationem quam posuit Empedocles. Nam ex pueritia in virilem ætatem permutatio, assimilatur ipsius mundi generationi. Ex virili vero ætate in pueritiam relapsus, ipsius mundi (qualem ponunt) corruptioni. Sunt autem alij (vt Anaxagoras) qui dicunt non modo substantias partium mundi, sed & earum qualitates manere facta per amicitiam earum congregatione, vt ignem manere calidum, & aquam frigidam, aerem humidum, & terram siccam, sicut ante congregationem. Ex quorū sententiam dicit Ouidius

» Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
» Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

Et hi non modo generationem & corruptionem a mundo tollunt, sed ad alterationem.

¶ Vndecimi capitis annotat.

¶ Talentum, octogintatrium librarum & quatuor vnciarum pondus. ¶ Talentũ talentũ Atticũ magnũ. ¶ Libra, as, pondo. Stadium, miliarij pars octaua, cxxv, passus continens. Quanta sit potentia, magna, parua, maior, minor.

Ndecimum caput continet duas conclusiones: ingeniti, geniti, incorruptibilis, corruptibilis, singulorum tres modos post
51 primam, & vnam instantiam post secundam. ¶ Prima cõclusio. Proposito nostro congruit, modos geniti, ingeniti, corruptibilis & incorruptibilis cognoscere. ¶ Nam hæc multipliciter dicuntur: de quibus quidem nunc intendimus determinationem. Multipliciter autem dictis, etsi ad orationem nihil referat, quin semper eandem veritatem falsitatemve obseruet, intellectus anceps & confusus relinquitur, ipso multiplici indi-
52 stincto. Expedit igitur proposito, talium videre modos. ¶ Ingeniti, geniti, incorruptibilis, corruptibilis, singulorum tres modi. ¶ Ingenitum primo, quod cum prius non existeret, nunc existit, sed sine transmutatione: vt est attactus & momentum. Secundo, quod non est, sed esse contingit. Tertio, quod omnino impossibile est fieri ita, vt aliquando sit, aliquando vero non sit, Impossibile enim bifariam dicitur. Primo simpliciter, quod neque est, neque fieri potest. Secundo, non facile, non cito, non bene factibile. ¶ Genitum primo, est quod transmutatione existit. Secundo, quod est, non esse autem contingit. Tertio, quod aliquo modo esse aut fieri contingit: siue id facile, siue difficile sit. ¶ Incorruptibile primo, quod cum sit ens, ipsum aliquando non esse sine transmutatione contingit. Secundo, quod nunc est, & quod aliquando non esse futurum, impossibile est. Tertio, quod simpliciter non esse non possit: aut quod difficulter non esse possit. ¶ Corruptibile primo, quod transmutatione desinere contingit. Secundo, quod cum sit, contingit aliquando non esse futurum. Tertio, quod non esse aliquo pacto, aut facile aut difficulter contingit. Et horum omnium modi consimili pene modo adinuicem sumũtur. Dicetur tamen proprie ingenitum & incorruptibile, ingenitum quidem, quod simpliciter fieri non potest ita, vt aliquando sit, & aliquando non sit. Et incorrupti-
53 bile, quod omnino non esse non potest. ¶ Secunda conclusio. Potentia, quanta ipsa sit, per maximum determinanda est. Nam per minus non determinatur: quia quicquid potest in maius, potest & in minus: vt potens centum ferre talenta, potest & duo. & potens centum ambulare stadia, potest ambulare & duo. Determinatur igitur per maximum & excellentiam: vt virtus quæ talenta centum sustollit, & quæ illam talentorum summam nõ superat, vt vnum & centũ sustollere nõ possit, ab illa excellentia denominationem sumet, diceturque centum talentorum, & non plurium potentia. Et virtus quæ non potest in excellens, neque eadem in plura excellente valebit: vt si qua virtus in centum talenta aut stadia non possit, hæc eadem in vnum & centum aut talenta aut stadia minime valebit. Est igitur quanta sit potentia, per maximum determinanda. ¶ Et si instas, potest quis videre stadium, non videns quanlibet partem minorem stadij: et quis percipere magnitudinẽ, et non punctum: et potest quispiam maiorem sonum audire, non potens audire minorem, non igitur id recte assertum, vt quæ potentia potest in maius, eadem possit et in minus. Id certe, ad id quod intendimus, nihil affert difficultatis. Nam hæc instantia de excellentia et decremento rei, et quæ secundum molem attendantur, insectatur. Nos autem non de ea excellentia et decremento agimus, sed de ijs quæ secundum virtutem sunt sumpta. Visus enim vis, aut auditus, ad minora debilior, ad maiuscula vero valentior.

Ndecimi cap. annot. ii. Multipliciter aũt dictis, etsi ad orationẽ nihil referat. Cum in oratione ponuntur dictiones æquiuocæ, quarũ multiplicitas per distinctionẽ nõ aperitur, quanuis in omi sensu oratio vera sit aut falsa (vt canis est substãtia, canis est lapis) tamen intellectus relinquitur ambiguus & dubius, nesciens in quo potissimũ dictionis multiplicis significato oratio sit accipienda, cũ nõ pro omnibus significatis simul sumi possit, si oratio debeat esse vna, sed pro vno ex omnibus secundũ accipientis arbitrium. Nã multiplex indistinctũ (vt aiunt) parit confusionẽ. iij. Potẽtia quanta sit, per maximũ determinanda est. Potentia hic pro virtute actiua & mouẽte sumitur. per maximũ vero intelligitur mobile in quod potest huiusmodi potẽtia mouẽs, quo nullũ maius eiusdẽ ac certe denominationis, determinatæq; ac designatæ quãtitatis mouere possit, vt si quis decẽ libras portare potest, vna tamen libra adiecta amplius vt vndecim libras sustollere nequeat, illa portandi vis per maximũ in quod potest, vtputa decẽ libras, definitur ac determinatur, vocaturq; vis portatiua decẽ librarũ, quẽadmodũ rei quantitas determinatur per maximũ numerũ partiũ determinatę quãtitatis, & quanta sit hominis ætas, tota eius duratione, numeroq; partiũ durationis determinatę successionis definitur. Neq; intelligitur hæc cõclusio de partibus proportionalibus, alteriusq; denominationis. nã secundũ illas semper aliquid priori mobili adijci potest, & mobile ipsum maius ab eadẽ virtute moueri. Nã si aliqua virt⁹ mouet aliquãto tẽpore & spatio aliqd' mobile, eadẽ virtus potest & maius mobile mouere. Quod sic ostenditur. Sit a e virtus mouẽs, quę moueat b g mobile in tẽpore c. dico q; eadẽ virtus a potest mouere maius mobile quã b g, licet tardius, & in maiori tẽpore. Patet, quia cũ a e moueat b g, virtus a e est maior quã b g, cum quicquid alterũ mouet, aliqua vi superãte moueat. diuido igitur a e in excessum, ęqualeve excesso, scilicet a d, & id quo fit excessus, scilicet d e. Manifestũ est partẽ d e nõ esse indiuisibilẽ, alioqui ipsa addita parti a d, nõ redderet totũ a e maius q̃ b g. nã indiuisibile additum diuisibili, nõ attollit maius. Diuido itaq; partẽ d e per medium in puncto f. Cum virt⁹ mouens a f sit maior virtute a d eius parte, & virtus a d sit ęqualis mobili b g, virt⁹ mouens a f etiã est maior mobili b g. Quicquid em̃ est maius vno ęqualium, maius est & altero. quare virtus a f mouet mobile b g. Supponimus eĩ a qualibet virtute maiore mobile moueri, motũq; fieri. Et cum quęlibet virt⁹ mouens aliqd' moueat mobile, f e virtus mouens, quãtulũcunq; mobile vt g h mouebit. Tunc sic. Virtus mouens a f, mouet mobile b g, vt ostensum est, & virtus f e, mobile g h, per hypothesin. ergo per septimã regulã cõparationum virtutis mouentis ad mobile in fine septimi physicorum positã, virtus a e collecta ex illis viribus mouentibus, mouet b h mobile collectũ ex illis mobilibus. At eadẽ virtus a e posita est mouere b g min⁹ quã b h, vt qd' sit eius pars. Igitur si aliqua virt⁹ mouet aliqd' mobile, eadẽ virt⁹ & maius mobile mouebit. qd' est ꝓpositum. Et cõsimili modo demõstrãdum est id qd' in prima cõclusione septimi capitis hui⁹ libri dictum est, scilicet q; si aliqua virtus mouet aliqd' mobile, minor virtus mouebit idem mobile in eodem tempe. Habet em̃ id veritatem ex eo qd' virtus mouens in infinitum diuidi potest, sicut & linea, & a quãtulacunq; (modo sit maior q̃ mobile) fieri potest motus.

c
d f e
b g h

Cęterum ad hęc apertius intelligenda subijciuntur octo ꝓpositiones de cõparatione mouentis ad mobile penes maximum & minimum, quarum quatuor primę sunt de eo in qd' virt⁹ aliqua potest, reliquę vero quatuor de eo qd' potest.

Regulę cõparationum virtutis mouentis ad mobile.

Prima. Nõ est dabile maximum in qd' virt⁹ actiua potest. Maximum in qd' potest, est mobile in quod aliqua virtus potest, quo nullum potest dari maius secundum quãcunq; denominationem in qd' eadem virtus possit. Patet, quia quęcunq; virtus potest in minus, eadem potest in maius quãtuiumcunq;, vt modo ostensum est. Neq; hęc ꝓpositio repugnat huic secundę cõclusioni Aristotelis, qui loquitur de certa eademq; denominatione. Secunda. Nõ est dabile minimum in quod virtus potest. Minimum in qd' potest, est mobile in quod virtus potest, quo nullum potest dari minus in qd' eadem virtus possit. Patet, quia quicquid potest in maius, vt totum, etiã potest in minus, vt partem. ergo dato quocunque in qd' virt⁹ potest, adhuc poterit in minus, vt eius medietatem. Tertia. Nõ est dabile maximum in qd' non potest. Maximum in qd' virtus non potest, est mobile in qd' virtus mouens non potest, quo nullum potest dari maius in qd' eadem virtus non possit. Patet, quia quicquid non potest in minus, non potest in mai⁹. Ergo dato quocunque in qd' virt⁹ non potest, adhuc dabitur maius, vt eius duplum aut triplum, & sic semper ad maiorẽ ꝓportionem ꝓgrediendo, in quod illa virtus non poterit.

Quarta. Est dabile minimum in qd' virtus non potest. Minimum in quod virtus non potest, est mobile in qd' data virtus non potest, quo non potest dari minus quĩ in illud eadem virtus possit. Patet, quia ĩ mobile ęquale mouenti virtus mouens non potest, & non potest dari minus illo mobili, quĩ in illud eadem virtus mouens (quia erit exuperãs & valentior) possit. igitur mobile ęquale mouenti est huiusmodi. Quĩta. Non est dabile maximum qd' potest. Maximum qd' potest, est virt⁹ actiua q̃ potest mouere aliquod mobile, qua nulla potest dari virtus maior q̃ moueat idem mobile. Patet quia quicquid potest virtus minor mouere, idẽ potest & maior. Ergo data quacunque virtute mouente aliqd' mobile, adhuc potest dari illa maior quę moueat idem mobile. Supponimus em̃, data qualibet virtute mouente, aliã posse dari ea maiorem, similiter & minorem, quemadmodum geometres postulat data quauis linea aliã designari posse ea maiorem, itidem & minorem. Sexta. Non est dabile minimum qd' potest. Minimum quod potest, est virtus quę potest mouere mobile, qua nulla possit secũdum quãtulãcunque proportionem dari minor quę idem moueat mobile. Patet, q̃a dato quocunq; mouente mobile, adhuc potest dari minus, mouens idẽ mobile, vt paulo ante dictum est. Non igit̃ potest dari minima virtus quę possit mouere mobile. Septima. Dabile est maximum quod non potest. Maximum quod non potest, est mouẽs quod non

potest mouere mobile, quo nullū est maius quin possit mouere idē mobile. Patet propositio, quia mouens æquale mobili non potest mouere mobile, & non potest dari maius eo quin ipsum possit mouere idē mobile, cum exuperet ipsum. Igitur mouens æquale mobili est tale maximū. Octaua. Non est dabile minimum quod non potest. Minimū quod non potest, est mouens quod nō potest mouere mobile, quo nullum potest dari minus quin ipsum possit mouere idem mobile. Patet, quia quicquid non potest mouere virtus maior, idē non poterit mouere minor. Ergo data quacū q virtute quæ non potest mouere mobile, quęcunq; detur minor, ipsa valentiori iure nō poterit mouere idem mobile. Non est igitur dabile huiusmodi minimum.

¶ Duodecimi capitis annotat.

¶ Se mutuo consequi, adinuicem conuerti.

DVodecimū caput cōtinet decem conclusiones, vnūm corollarium ad se
cundam, duas rationes ad quintam, quatuor ad nonā, & quatuor ad deci=
54 mā. ¶ Prima conclusio. Si quid possibile est esse, & idem possibile est
non esse: vt eius tempus ad esse & non esse determinatū sit, necesse est.
¶ Hoc enim secundum omne prędicamentū: vt si quid potest esse homo, & non
homo, bicubitū, æquale, albū, & nō esse, & ita in cæteris: vtrūq; tēpus determina=
tū. Nam si dederis neutrū determinatū esse, habebit potentiam vt sit tēpore infi=
55 nito, & vt nō sit alio tēpore infinito. hoc aūt impossibile. ¶ Secunda. Impossibile
& falsum, possibile & verum, non omnino idem signant. ¶ Nam non omne fal=
sum est impossibile. de citharizāte enim si dicatur q non citharizat, & de cantāte
q non cantat, falsum dicitur, non aūt impossibile. Neq; omñe possibile, verum est.
Coincidunt tamen hæc aliquando: vt diametrum cōmensurari costæ, falsum est,
& idem impossibile, non cōmensurari vero, & possibile, & verum. Et nos de im=
possibili falso, possibili & vero simpliciter, intelligimus, & nō facta suppositione.
Vnde si triangulus esset circulus, non haberet tres duobus rectis æquales. & supposi
56 tione facta lineam esse ex punctis, diameter costæ cōmēsurabilis esset. ¶ Corolla
rium. Vnde fit vt non sit idem supponere falsum, & impossibile: itidē possibile, &
verum. ¶ Nā supposito impossibili bene accidit impossibile. falso aūt nō impossi
57 bili nunq̄. Et supposito possibili, falsum sequi accidit: ex vero aūt nunq̄. ¶ Tertia.
Idem simul ad opposita habet potentiā, non autem vt illa simul habeat. ¶ Nā cū
quis sedet, potētiam habet vt sedeat, & potētiam vt stet: non tamē vt simul sedeat
58 & stet: sed alio et alio tēpore. ¶ Quarta. Omñe semper ens, incorruptibile esse ne=
cesse est. ¶ Sit a semper ens. quia a est semper ens, semper existit. & si posueris
corruptibile, aliquando non erit. At impossibile est, quod semper est, aliquando nō
esse. igitur falsum est esse corruptibile. & non modo falsum, sed & impossibile.
Eadem ratione omne semper ens, ingenitum est. nam omne semper ens, semper
existit. genitum vero aliquando existit, & aliquando non. Fieri enim nequit, vt
quod potest omni tempore esse, aliquando possit non esse, alioqui simul potentiam
retinet ad simul esse, & non esse. quod est impossibile. est igitur omne sem p ens,
59 ingenitum. ¶ Quinta. Nullum semper ens, corruptibile est aut genitū. ¶ Primo;
Quia omne corruptibile, & omne genitum, potentiam habet ad non esse. nullum
autem semper ens, potētiam habet ad non esse. Nam aut id esset tēpore finito. hoc
autē non: quia omni tēpore est quare potētiam habet vt tempore sit et illo. Neq;
quidem infinito. nam plura tēpora infinita esse nequeunt. Neque idem potentiam
habere potest vt sit vno tēpore infinito, et non sit altero infinito. Nullum igitur sē=
per ens, corruptibile est, aut genitum. ¶ Secundo. Quia semper ens, et semper non
ens, se habent vt contraria. semper ens, non semper ens, semper non eus, non sem=
per non ens, vt contradictoria. non semper ens, non semper non ens, vt subcontra=
ria. Sit itaque a semper ens, b semper nō ens, c non semper ens, d nō semper nō ens.
De genito et corruptibili verificatur c et d: quia quandoque est ens, et quandoque nō
ens. de genito igitur et corruptibili negantur a et b, semper ens, et semper non ens.
aut simul de eodem erunt et affirmatio et negatio: quod est impossibile.

¶Sexta. Omne ingenitum pariter & incorruptibile, ſemper eſt ens, & immortale.
¶Nam dico ingenitum quod eſt ens, & nunquam non fuit ante. Incorruptibile 60
vero, quod eſt ens, & non erit verum ipſum non eſſe. quæ autẽ talia ſunt, ſemper
exiſtunt. Eſt igitur ingenitum omne ſimiliter & incorruptibile, ſemper ens, ſem=
piternũ, & immortale. ¶Septima. Ingenitũ & incorruptibile, ſe mutuo conſequũ 61
tur. ¶Nam ingenitum & incorruptibile, ſemper ens cõſequũtur. cõſequuntur igi
tur ſe inter ſe. ¶Octaua. Omne genitum eſt corruptibile. ¶Nã ſi aliquod ſit geni 62
tum, quod nõ ſit corruptibile: ipſum eſt incorruptibile. Dicitur eñ corruptibile aut
incorruptibile, vt nõ ſemper ens, aut ſemper ens, de omni quod eſt, & de nullo eodẽ
ſimul. Et ſi ipſum eſt incorruptibile, ipſum eſt ingenitum. cõſequuntur enim ſe in=
genitum & incorruptibile. Et ſi ingenitum, iterum eſt ſemper ens. quare idẽ genitũ
eſt, & ingenitum, & ſemper ens: quod eſt impoſſibile. Et eodem modo omne cor=
ruptibile genitum eſſe oſtendas. ¶Nona. Genitum & corruptibile ſe inuicẽ conſe 63
quuntur. ¶Primo, Quia ſi ſe non conſequerentur, aliquid eſſet genitum, quod nõ
eſſet corruptibile: aut aliquid corruptibile, quod nõ eſſet genitum. quod modo fal=
ſum eſſe mõſtratum eſt. ¶Secundo, Quia genitum & corruptibile conſequũtur
idẽ, vt quandoq; ens, & quãdoque non ens. cõſequuntur igitur ſe inuicẽ. ¶Tertio.
Sit a ſemper ens, b ſemper non ens, c genitum, d corruptibile. arguitur ſic, c genitũ
non eſt a, eſt igitur non ſemper ens. & c genitum non eſt b: eſt igitur et non ſemper
non ens, Similiter d corruptibile non eſt a, neque b: eſt igitur non ſemper ens, et non
ſemper non ens. Et retroagatur, omne id quod quidem eſt non ſemper ens, et non
ſemper non ens, eſſe genitum et corruptibile. et tunc manifeſtum erit c d genitum
et corruptibile conſequi idem. quare et ſe inuicem coſimiliter ſequentur. ¶Quar=
to. Sit ingenitum a, incorruptibile b, genitum c, et corruptibile d. diſiunctum a c ex
oppoſitis conſtat: quod dicitur de omni quod eſt: vt genitum, et non genitum. omne
enim non genitum eſt ingenitum, et contra. Et diſiunctum b d ex conſimilibus con
ſtat oppoſitis: vt corruptibile, et non corruptibile. et a b ingenitum et incorruptibi=
le ſe inuicem (vt oſtenſum eſt) conſequuntur. Igitur et c d ſecundum et quartum
ſeſe conſequentur. ¶Decima. Inconueniens eſt exiſtimare aliquod genitum eſſe 64
incorruptibile, et aliquod corruptibile eſſe ingenitum. ¶Primo, quia quæ genita
ſunt omnia, quanto quodam determinato tempore poſſunt aut facere, aut pati, aut
eſſe, aut non eſſe. Infinitũ autem non eſt determinatum. non igitur quod genitum
eſt, incorruptibile erit, aut quod corruptibile eſt, ingenitum. ¶Secundo. Quia ens
tempore infinito, factum eſſet: et aliquo tempore nõ ens, ſemper eſſet. hoc autem
impoſſibile. ¶Tertio. Omne genitum aliquando generabitur, et omne incorru=
ptibile eſt ingenitum: et ingenitum nunquam generabitur. igitur ſi aliquod geni=
tum eſt incorruptibile, aliquando generabitur, et nunquam generabitur. Item om=
ne corruptibile aliquando corrumpetur, et omne ingenitum eſt incorruptibile, et
nullum incorruptibile vnquam corrumpetur. Igitur ſi quid corruptibile ingenitum
aliquando corrumpetur, et nunquam corrumpetur. et idem ſimul erit factum, et
non factum: corruptum, et incorruptum: quod eſt impoſſibile. Si enim dixeris ge=
nitum non aliquando generari, et corruptibile non aliquando corrumpi: aut hoc erit
caſu, aut fortuna, aut natura. Non caſu, aut fortuna, quia non eſt eorum quæ ſem=
per ſunt. Neque natura: quia ea quandoque ſunt, et quandoque non ſunt, vt quę ean
dem materiam potentiam contradictionis habeant, et quæ cauſa eſt non eſſe. Et ſi
item dixeris corruptibile habere potentiam ad non eſſe, ſed non in futuro, ſed præ=
terito tempore, vt anno priore, aut quocunq; altero, et ita de genito: hoc nihil eſt:
quia neque vna quidem præteriti potentia et virtus eſt, ſed præſentis et futuri.
¶Quarto. Omne genitum et omne corruptibile contrarijs alterantur. igitur neq;
genitum incorruptibile, neque corruptibile ingenitum eſt.

Vodecimi capitis scholia. liiij. Siquid possibile est esse, & idē possibile est nō esse. De rebus naturalibus, earū motibus, & accidētib⁹ quę tēpore acquirūtur & deperdūtur, hæc conclusio est intelligenda. In quibus horū trium, scilicet inceptionis, durationis & desitionis tēpus determinatum est. Inceptionis quidē, quo ducatur ad ortū, sic ꝙ si eo tēpore quod natura acquisitioni eius determinauit, nō acquiratur, nullo tēpore erit idē nūero, immo ipsum esse futurū natura impossibile est, licet bene possit esse idē specie, vt si quispiā velit admouere lignū foco ex quo gignēdus sit ignis, nō tamen admoueat vt cōstituit, sed in aliud tēpus differat, ignis ille qui ex eo ligno fuisset genitus, nunꝗ idē numero esse poterit, & si quando postea admouerit lignum, gignetur quidē tunc ignis, sed non idē numero qui prius fuisset genitus, immo solū ei idē specie. Et huiusmodi entia vocare solent natura prohibita, quæ scilicet aliquādo potuerūt acquiri, sed quando aduenit tēpus eorum acquisitioni determinatū, non sunt acquisita, intercedente quopiā impedimento, & deinceps ea acquiri natura impossibile est. Eadem em̄ est naturæ impossibilitas aliquid acquiri post suæ acquisitionis terminum constitutum iam transactum, sicut aliquod viuēs excedere suam periodū natura constitutā.

At secundum impossibile esse concedunt omnes, ergo & primū. Præterea determinatum est tempus durationis rerum, & deniꝗ desitionis, quod excedere nō licet, interdū tamen cōtingit ipsum propter extrinsecum aliquod præuenire. Et cum res naturalis habeat non esse, toto tēpore præcedente suam generationem, item & toto tēpore sequente suam corruptionem, esse autem solū tempore medio inter generationem eius & corruptionē (quod admodum exiguum est collatione facta ad id tempus quo habet non esse) constat rem naturalem pluri tēpore nō esse ꝙ̄ esse. quare cognoscunt res naturales magno interstitio distare a primo ente, quod est semꝑ ens, & adeo ab eius perfectione deficere, vt comparatione ad ipsum dicantur non entia. lv. Et suppositione facta lineā esse ex punctis. Facta hypothesi ꝙ linea sit ex pūctis, cōsequēs est diametrū esse cōmensurabilem costæ. nā punctus vtriusꝗ lineæ esset cōmunis mensura, sicut vnitas cuiuslibet numeri. Quare in quadratis numerorū diameter non modo costæ commensurabilis est, verum etiam æqualis, vt in descripto nouenario a b c d, ternarius est latus, & etiā diameter. Secus autē euenit de quadratis magnitudinum. lvij. Idem simul ad opposita habet potentiā. Particula simul, ad excludendum sophisticas importunitates, & potissimū eam quæ ex compositionis multiplicitate suboriri posset, debet determinare verbum habet potentiā, & non accusatiuum opposita, vt sententia conclusionis sit. Idem simul habet potentiā ad opposita successiue habenda, nihil tamē habet potentiā vt opposita simul habeat. Pluris em̄ facienda est recta intelligētia, ꝙ̄ sophistica calūnia. lviij. Et si posueris corruptibile, aliquādo nō erat. Nō dicitur apud Aristotelē generabile cuius potest esse generatio, nec corruptibile, cuius potest esse corruptio, quomodo capiuntur in obseruatione sophistica, vbi dicuntur habere vim ampliandi ad omnē temporis differentiam, sed generabile est sensibile completum, quod aliquando erit cū prius nō fuerit, & corruptibile est ens quod cū prius fuerit, aliquando nō erit. Quare si semper ens ponitur esse corruptibile, consequens est ipsum aliquando non fore. Hinc constat omne generabile necessario generari, necessitate quidē naturæ, & non simpliciter, & entia prohibita (quorū ante meminimus) non esse generabilia. Præterea liquet omne corruptibile secundū hanc (quam diximus) significantiam necessario corrumpi secundum naturæ constitutū ordinem, & nullum corruptibile naturali lege perpetuo subsistere posse. lix.

a	.	.	.	b
	.	.	.	
c	.	.	.	d

Quia semper ens, & semper non ens, se habent vt contraria. Contraria hic dicuntur propositiones contrariæ, cōtradictoria cōtradictoriæ, & subcōtraria subcontrariæ, non ꝙ hę dictiones, semper ens, & semper non ens, sunt propositione oppositonum opppositæ sed ꝙ oppositarū sequuntur naturam & conditionē. Nēpe vt contrariæ propositiones nunquā possunt simul esse verę, sed bene simul falsæ, ita semper ens & semper non ens nunquā de eodem singulari possunt verificari, sed ambo facile de eodē false affirmantur. Et sicut contradictoriarū semper vna est vera, & altera falsa, ita de quouis dicitur vel semper ens, vel non semper ens, itidē de quolibet dicitur non semper ens, aut non semper non ens. Deniꝗ vt subcōtrarę simul possunt esse veræ, sed nō simul falsæ, ita non semper ens & non semper non ens eidem attribui possunt, sed non de eodē simul vere negari. Præterea in prędictis dictionibus est vniuersalitas aut particularitas quātū ad temporis aduerbium respondens quantitati propositionū quibus comparantur. lxi. Ingenitum & incorruptibile se mutuo consequuntur. Omne semper ens, incorruptibile esse & ingenitū, ostēdit quarta conclusio, & e diuerso omne ingenitum pariter & incorruptibile esse semper ens, mōstrauit sexta. Planum igitur est ingenitū & incorruptibile cōsequi semper ens, & cum ipso cōuerti, quare & inter se conuertuntur. Quæcunꝗ enim conuertuntur cum eodē tertio, etiam conuertuntur inter se

lxij. Omne genitum est corruptibile. Id Aristotelis dictū intelligendū est de ijs quæ sunt genita per transmutationem naturalem secundum materiam subiectam. Quocirca intelligentiæ non hic dici debent genitæ, quanuis inceperint esse, quia non habuerunt exordiū per transmutationē naturalē, sed modo supernaturali, & per creationē. Quod siquis obijciat intelligētias cum nō sint genitæ, debere esse ingenitas, (sunt em̄ genitū & ingenitū vt termin⁹ finitus & infinitus. quare de quocūꝗ quod est, negatur vnum, de eodē vere affirmatur reliquum) & tamē non sunt sempe entia, nō igitur videtur recte assertum esse, quod ingenitum est & incorruptibile, ipsum esse semper ens. Adhibenda est responsio, intelligentias quidē ingenitas esse primo, in primaꝗ significatione capite præcedenti posita, sed nō tertio, quomodo hic sumitur ingenitū. Aristotelem præterea hic loqui de rebus substantijsꝗ corporeis, vt corporibus naturalibus aut cælestibus. Proinde hęc eius

dicta perperam applicari ad animam rationalem, substantiasque incorporeas, & cum id fit, pseudographiam cõmitti. Non itaque ingenitũ dicitur quicquid nõ cœpit esse per physicam transmutationem, sed corporeum quod naturali generatione suũ non cepit exordium, vt mundus, & cælum, & omne tale est semper ens. Intelligentias autem hoc in loco neque genitas dicere debemus, neque ingenitas, quia corporeæ magnitudinis sunt expertes. lxiij. Primo. nam si se non consequerẽtur. Termini qui se mutuo consequuntur, vniuersaliter de se inuicem verificãtur. Quare si duo termini non cõuertuntur adinuicem, alter de altero particulariter & vere negatur, vt homo & animal. Si itaque genitum & corruptibile non conuertuntur, aut aliquod genitum non est corruptibile, aut aliquod corruptibile non est genitum, quorum vtrumq; est præcedentis conclusionis oppositum. Quarto sit ingenitum a. incorruptibile b. Hæc quarta ratio pendet ex vna regula conuertibilitatis terminorum posita ab aristotele in secundo priorum, quę vniuersaliter ostendit ꝙ si duo termini adinuicem conuertuntur, & eorum contradictorios adinuicem conuerti debere, quemadmodum in propositionibus si duæ propositiones adinuicem æquipollent, & earum contradictorias adinuicem æquiualere est necesse. Et est hæc. Si datis quatuor terminis, duo primi sint oppositi, & disiunctum ex ipsis dicitur de quolibet quod est, & de nullo ambo simul. similiter si duo secũdi sint inter se oppositi, & disiũctũ ex ipsis dicitur de quolibet quod est, & de nullo ambo simul. si primus terminus conuertitur cum tertio, & secundus cum quarto conuertetur. Quam huic loco applicando, constituendi sunt hoc ordine termini, primus ingenitũ. secundus genitum. tertius incorruptibile. quartus corruptibile. lxiiij. Tertio, oẽ genitum aliquando generabitur. Hæc ratio duobus syllogismis (quorum præmissæ aut ex prius ostensis aut ex hypothesi aduersariorum sunt verę) concludit duas contradictorias. Primus. Omne genitum aliquando generabitur, & aliquod genitum est incorruptibile, secundum aduersarium. ergo aliquod incorruptibile aliquando generabitur. Secundus. Nullum ingenitum aliquãdo generabitur, & omne incorruptibile est ingenitum. ergo nullum incorruptibile aliquando generabitur. quæ contradicit priori conclusioni. Item & duobus alijs syllogismis rursum duæ colliguntur contradictoriæ. Primus. Omne corruptibile aliquando corrumpetur, & aliquod corruptibile est ingenitum, secundũ aduersarium. ergo aliquod ingenitum aliquando corrumpetur. Secundus. Nullum incorruptibile aliquandò corrumpetur, & omne ingenitum est incorruptibile. ergo nullum ingenitũ aliquando corrũpetur, quæ contradicit conclusioni prioris syllogismi, & cum vtraq; ex concessis aut probatis inferatur, deberent ambæ esse veræ. quod est impossibile.

¶ Paraphraseos in primum de cælo & mundo, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN Secundum de cælo & mundo, annotatiunculæ.

¶ Factum, genitum. ¶ Consummatio, finis.

Ecundus liber de Cælo & mundo duodecim capita complectitur. Primum caput vnam conclusionem, sex rationes ad eam & tres opiniorum remotiones ad quintam. ¶ Conclusio. Cælum neque factum est, neq; corrumpi contingit: sed vnum, sempiternum, principium cõsummationemque nõ habens, in se infinitam temporis seriem continet. ¶ Primo Quia ex ijs quæ in primo libro adducta sunt, huius rei fidẽ facere possumus. ¶ Secundo, Quia opiniones ipsum factũ esse dicentium, rationabiliter defendi nõ possunt. hoc igitur de eius immortalitate & sempiternitate magnã credulitatis occasionem inducit. ¶ Tertio. Nõ defuerũt sapientes patres nostri, q̃ existimauerũt cęlũ q̃d immortale, diuinũ, in se hunc motũ gerens, cuius nullus sit finis, sed ipse potius aliorũ finis existat. Etenĩ cõtentorũ finis est, & circulatio ꝑfecta est, imperfectas motiões terminum quietemq; habentes cõtinens, neque principiũ habens, neque finem, infinito tempore incessabilis, & irrequieta. quapropter ad credendũ cęlum esse ꝑpetuum, rationabile est se exibere persuasibilem. ¶ Quarto. Antiqui cęlũ, & locum qui sursum est, deo attribuerunt, & nõ alia: vt quod solum existimarent immortale. & ob id immortali & sempiterno attribuendum. ¶ Quinto, Ipsum impassibile est, nihil difficultatis & laboris vt moueatur afferens. nulla enim illic resistentia, nullumque ipsum ferri qualiter natum est prohibens. Est igitur merito sempiternum existimãdum. ¶ Vnde pris

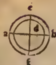
mum excutienda eſt antiquæ fabulę opinio, opus eſſe Atlante fultore ſuſtentatoreque cæli, ne mole ſua procumbat, vt quod ſuo pondere ruere poſſit. ℂSecundo, eorum qui eadem de cauſa cælo (vt terrenis omnibus) grauitatem ineſſe ſuſpicantes, animal cælum putauerunt, & ab anima (vt pendula in aere volucris) in ſublimi ſuſtineri. ℂHoc certe irrationabile. Primo, quia talis anima continua pœna, continua affecta triſtitia, miſeram traheret vitam: quam tamen (ſiqua eius eſſet) liceret potius eſſe beatam. ℂSecundo. Quia cælum ſuſtineret & ferret violenter: quare aliter ipſum ferri natum eſſet. ℂTertio, Quia abſonum eſt illam animā ſine vacatione aliqua & intermiſſione mentis continue cælum volubiliter intorquere. Videmus enim mortalium animantiū, ipſis ſomno reſolutis, animarum eſſe requiē, & operæ & laboris intermiſſionem. Remitteret igitur & illa immortalis anima & æterna interdū ſuos labores, & quiete ſolueretur placida. ℂTertio excutienda eſt Empedoclis aſſertio, ob celeriorem, propria inclinatione ſuperata, circulationē, cælum, tametſi graue ſit, nō cadere. Nam ſi hac celeritate, propria ſuperata inclinatione, torqueretur: quo pacto motus eius tanto tempore ſaluaretur? Ea enim quæ præter naturam eueniunt, citiſſime corrupta conſpiciuntur. ℂSexto. Si primæ lationis melius eſt perpetuitatem ſentire, conformiuſque diuiniſque de deo afferuntur, & magis conſonum ſapientū aſſertionibus, cælum perpetuum eſſe potius ſentiendum eſt. Primæ autem lationis perpetuitatem ſentire, melius videtur, & diuinis quę de deo afferuntur conformius, magiſque ſapientū conſonum aſſertionibus. Sentiendum igitur ipſum eſſe perpetuum.

Rimi capitis ſecundi de Cælo ſcholia. 1. Cælū neq; factum eſt, neq; corrumpi cōtingit. Verum quidem eſt cęlum nō eſſe factum, per tranſmutationē naturalem ſcilicet, ſubiecto præſuppoſito, neq; ipſum hoc modo eſſe deſiturū. Falſum tamen eſt ipſum eſſe ſempiternū. nā virtute ſupernaturali incepit, & eādē deſinet, vt indubitato credendū eſt. Proinde rationes Ariſtotelis diluendæ ſunt. Prima quidem, ꝙ in primo libro oſtenſum ſit cęlum neque incepiſſe neq; deſiturū eſſe naturaliter, & id quidem verū eſt. Id tamen non prohibet ipſum alio modo incepiſſe. Secūda ꝙ antiqui primo libro improbati poſuerūt cælum naturaliter incepiſſe, & finem habiturū. quod ſane veritati diſcrepat. Ex eo tamen non ſequi cæli ſempiternitatem, vt quod alio inceperit modo. Tertia, ꝙ non eſt recipienda illorum authoritas qui poſuerunt cęlum eſſe perpetuū. Nam eis repugnat maior authoritas, ſcilicet fidei, cui potius accedendū eſt & intuendum. Quarta, ꝙ deus nō continetur cęlo vt locatum in corpore locante, quēadmodū res corporeę, ſed aſſiſtēdo pro ſua voluntate. hinc ex ſempiternitate dei nō arguitur æternitas cęli. Quinta, ꝙ cęlū ſuapte quidē natura duraret perpetuo, ſimiliter & eius motꝰ, cū in eo nō inueniatur reſiſtētia, contrarietas, violentū, defatigatio. tamen plane ijs non obſtantibus deſinet per voluntatē ſui authoris. Sexta, ꝙ non eſt admittendū id quod ſecundo loco aſſumitur, lationem ſcilicet cæli eſſe perpetuā, immo eam cū cælo incepiſſe, vt in octauo libro phyſicorū capite primo declaratum eſt. Vnde primū excutienda eſt antiquæ fabulæ opinio. Fingunt poetę Atlantem humeris ſuis fulcire cælum, & ipſum a caſu defendere, vt Vergilius. Axē humero torquet ſtellis ardentibus aptū. Verū id phyſica reprobatione nō eget. nam ſuā ſatis prodit falſitatē, ꝙ cęlum neq; graue neq; leue ſit, & ſi tale eſſet, humanis viribus fulciri nō poſſet. Et tamē fabula ortū habuiſſe credita eſt ex eo ꝙ Atlas primus fuerit aſtronomię inuentor, vt inquit Plinius, docueritq; cęlum materiali ſphęra exprimere, quā Hercules ab eo didiciſſe fertur, & idcirco defeſſo Atlante humerū ſubieciſſe. Pręterea mons eſt in Mauritania eiuſdem nominis, adeo ſublimis, vt eius cacumen nubes tranſcendat, quem propter altitudinem credit vulgus ad cælum vſque pertingere, ipſumque ſuſtinere. Hinc indigenæ illum vocant columnam cæli. His aſtipulatur Ouidius, qui poſtquam deſcripſit tranſformationem Atlantis regis in hunc montem ex aſpectu capitis Meduſei a Perſeo ei ob negatum hoſpitium oſtenſi, de eo monte ſubiungit. Et omne Cum tot ſyderibus cælum requieſcit in illo. Sed neque id veritati eſt conſentaneum, cum cælum fulcimento non indigeat, & ſi indigeret, totum ab eo ſuſtineri non poſſet.

ℂSecundi capitis annotatiunculæ.

ℂAugur, qui ex auibus diuinat. ℂE regione, ex oppoſito. ℂAnimatum quoddā, vt animatū quoddā, verba in analogia. ℂPoli, vertices. ſunt aūt extrema lineę circa quam vertitur cęlum: quæ linea, axis cęli dicitur. ℂA e b f, primum cęlū. ℂA, oriens. ℂB, occidens. ℂLinea a b, circulus diuiſor velociſſimi motus. ℂD, ſeptētrionis punctus, qui & hypogium, & mediæ noctis punctus dicitur: cui opponitur meridiei punctus non ſignatus. ℂE, polus arcticus, & nobis apparens. ℂF, antar-

cticus, nobis semper occultus. ¶ Linea e f, axis cæli. D eius, centrum terrę.

SEcundum cap. continet quinq; conclusiones, quinq; rationes ad primã, duas instantias ad secundã, & duas rationes ad tertiã. ¶ Prima conclusio. 2
Dextrum & sinistrũ cælo sine sursum & deorsum minime (vt Pythagorici volũt) aptari debent. ¶ Primo, Quia nunq̃ dextrum & sinistrũ sine sursum & deorsum reperire possis: vt plane licet in perfectis animãtibus intueri. sursum vero & deorsum sine dextro & sinistro possis: vt in plantis: in quibus solum sursum & deorsum conspiciuntur. Non igitur rationabiliter dextrum & sinistrum sine sursum et deorsum cælo assignant. ¶ Secundo. Sursum et deorsum cęteris omnibus sunt priores, et vt aliarũ principium. Sunt eñ dimensionũ tres, longitudo, latitudo, et profundum. et longitudo alijs prior est, et vt principium: secundũ quã sumuntur sursum et deorsum. et latitudo profundo prior, secundum quam sumuntur dextrum et sinistrum, secundum vero profundum differentiæ ante et post sumendæ sunt. Non igitur dextrum et sinistrum sine sursum et deorsum (vt neq; latitudinẽ sine lõgitudine) reperias. ¶ Tertio. Augmentatio animaliũ sumitur secundum sursum: ab ante, sensus: et a dextro, secundum locum motus. At prior est in eis augmẽtatio motu secundum locum. Igit̃ et sursum prius est dextro. ¶ Vnde fit vt non in omnibus has positionum differẽtias natura reperire queas: vt in elemẽtis, et inanimis, in quibus aliqua non inuenias a quibus has differentias sumere possis. habet eñ solum ignis motũ sursum, et terra deorsum. Sed ipsis illas attribuimus relatione ad nos sumpta: vt id dextrum dicatur, quod (vt Augures aiunt) nobis fuerit a dextra: et sinistrum, quod fuerit a læua. aut ex opposito situ: vt id dextrum, quod e regione nostrę dextrę fuerit. id sinistrum, quod ex opposito iacuerit sinistrę, aut similitudine, vt in statua solemus assignare. Has vero liquido potẽtijs, virtutibus, et officijs distinctas in animalibus reperias. ¶ Quarto. Pythagorici assignauerunt cęlo tm̃ duas differẽtias, dextrum, et sinistrũ: et quatuor dimiserunt, sursum, deorsum ante, et post. et quas assignauerunt, minus apparent, et notę sunt, etiã in animato. differunt eñ virtute solum. sursum vero et deorsum et anterius a posteriore non modo virtute differunt, sed et figura. Debuerunt igitur potius magis parentes et veriores differẽtias cælo assignare. ¶ Quinto. Qui priora et principaliora assignare prętermittunt, iure sunt obiurgandi. Id autem Pythagorici factitarunt. Nam sursum, prius et principalius est, vt quod secundum longitudinem sumatur, et sit vnde fiat motus: dextrum, a quo: et ante, ad quod. Sunt igitur et ob id obiurgandi, et quia neque hoc modo differẽtias cælo assignarunt. ¶ Secunda conclusio. Cælum, sursum, deorsum, & cæteras positionum differentias retinet. Nam in cælo est mouendi principium, vt in animalibus: in quibus has diximus reperiri natura differentiarum virtutes. est enim animatum quoddã. igitur in cælo sunt sursum, deorsum, ante, post, dextrum, & sinistrum. ¶ Prima instantia. Cælum sphæricum est, omnes partes similes habens, & semper consimilem motum exercens. Non igitur hanc potius partem sursum posueris, illam deorsum: et ita in cæteris. Responsio. Tametsi cælum 3
sphæricum sit, figuræ dissimilitudinem non habens, hoc tamen nõ impedit ipsum positionum differentias habere. Nam partium diuersæ sunt virtutes. hæ autem differentiæ secundum virtutum diuersitates sunt accipiendæ: vt animal harum habet aliquas, vt dextrum et sinistrum sub figuræ similitudine: aliquas, vt sursum et deorsum, ante et post, sub figurarum varietate. Quod si ipsum intelligas in formam conuerti sphæricam, nihilominus omnes habebit sub figuræ similitudine virtutum diuersitates. ¶ Secunda. Motus cæli non incepit, non est igitur dextrum in cęlo vnde sit motus. Responsio. quanuis cæli motus non inceperit, tamen est dextrum vnde est motus. Et si motus incepisset, ab illa parte moueri incepisset. Et si quiesceret, et iterum motus nasceretur, ab illa nasceretur. ¶ Tertia cõclusio. 4

Longitudo cæli ſecundũ polorum diſtantiam ſumenda eſt, quorum vnus ſurſum, alter deorſum exiſtit. ¶ Primo, Quia hemiſpheriorũ differẽtiam per polos (ꝗ nõ moueãtur) apprehẽdimus. ¶ Secũdo, Quia partes extra polos cõſueuimus dicere latera. latus autem nõ eſt ſurſum aut deorſum, ſed quod extra ſurſum aut deorſum eſt. Erit igitur eius longitudo ſecundũ polos ſumpta: quorũ alter ſurſum, alter vero deorſum fuerit. ¶ Quarta. Polus qui nobis ſuperpoſitus apparet, deorſum eſt: qui vero nobis ſemꝑ occultitur, ſurſũ. ¶ Patet, Quia dextrũ cęli eſt a quo eiꝰ motꝰ eſt, vt a quo oriuntur aſtra. ſiniſtrũ ei oppoſitũ, vt ibi aſtrorũ occaſus eſt. igitur ſurſum vertex nobis occultus eſt: & deorſum, qui nobis ſuperpoſitus apparet. alioqui cęlum a ſiniſtro moueretur in dextrum, quod neq; eſt, neq; rationabile eſt. ¶ Vnde fit vt qui ſub polo noſtro habitãt, in deorſum ſint cęli, & qui ſub latẽti, ſint ſurſum. Et adeo, vt oppoſitum eueniat quod Pythagorici putauerũt, dicentes nos ſurſum eſſe, & illos deorſum. Et hęc de primo circulo dicuntur. ¶ Quinta. In ſecundis circulationibus (vt ſunt ſphęrę planetarum) oppoſito modo ad primam aſſignãdę ſunt ſurſum, deorſum, dextrum, & ſiniſtrum differentię poſitionum. ¶ Nam oppoſito modo hę ſphęrę ad primam incedũt, & motus eſt a dextro in ſiniſtrum. ¶ Vnde fit vt qui ſunt deorſum, & in ſiniſtro primę lationis (quemadmodũ nos ipſi ſumus) ſurſum ſint, & in dextro ſecundarum lationum: & orbium planetarum. In ante & poſt, hoc non reperias diſcrimen. Et de his tãtula ſufficiãt.

SEcũdi capitis ſcholia. ij. Et longitudo alijs prior eſt vt principiũ. Longitudo dicitur principium magnitudinum, ꝗ ante ipſam nulla ſit magnitudo, ſed omniũ magnitudinum ſit prima. Et eſt prior alijs. nã ſine alijs, latitudine & profunditate, inuenitur, vt in linea, ſed latitudo & ꝓfunditas ſine lõgitudine inueniri nõ poſſunt. Eadẽ ratione latitudo prior eſt profunditate, quia ſine ꝓfunditate reperitur, vt in ſuperficie, profunditas autẽ ſine latitudine nequaꝗ̃. Et trium dictarum magnitudinũ vnaquæq; duas habet poſitionũ differentias, vt ſuas extremitates, quæ ſecundũ eam ſumuntur, vt oſtẽdit hæc figura.

Magnitudines	Differẽtiæ poſitionũ	Partes hoĩs ſecũdum quas ſumũt	Motus ſecũdũ eas ſũpti.
Longitudo	Surſum. Deorſum	Caput pedes.	Augmentatio.
Latitudo	Dextrum. Siniſtrum.	Latus dextrum, ſiniſtrum.	Motus ſecundum locum.
Profunditas	Ante. Poſt	Pectus. Tergum.	Senſatio.

Augmentatio animaliũ ſumitur ſecundum ſurſum. Quanuis animalia ſecundum latitudinem etiam augeantur & profunditatẽ, inſignius tamen & excellentius ſecundũ longitudinem. nullius enim animalis inuenitur latitudo aut profunditas æqua lõgitudini, quẽadmodum & plantę lõge maius habẽt ſecundũ longitudinem crementũ, quæ attẽditur ſecundum ipſarum ſurſum, ſcilicet radicem, & deorſum vtpote ramos, ꝗ̃ ſecundũ craſſitiem, ſecundũ quã tamen augentur aliquantulum, vt craſſitudo trunci fulciat ramorũ pondus. hinc augmentatio animalium dicitur ſumi ſecundum ſurſum. Et ab ante in animalibus ſumitur ſenſus. nam omniũ ſenſuum exteriorum organa in anteriori parte animalis, ſcilicet facie, ſunt ſita. ſolus tactus ſenſuum infimus per totum corpus diffuſus eſt. Et a dextro ſumitur ſecundum locum motus. nam in dextera parte eſt validior virtus, ad efficiendum motum quam in ſiniſtra. Facilius enim expeditiusq; homines faciunt motus animales, & quibus animalia a ſeipſis mouentur, parte dextra, ꝗ̃ ſiniſtra. Differunt enim virtute ſolum. Planum eſt in homine dextrum latus, brachium, & manum, eiuſdem eſſe figuræ cum ſiniſtro & ſolum virtute diſcrepare, ꝗ dextrum maſculum ſit & valentius, ſiniſtrum vero fœmineum & imbecillius. Præterea in diuerſis hominibus interdum variantur dextrum & ſiniſtrum. Nam pleriſq; plus eſt roboris in dextra manu quam ſiniſtra, & illis dextra manus eſt dextrum, & ſiniſtra ſiniſtrum. In nonnullis vero contra plus eſt virium in ſiniſtra manu & brachio quam dextra, & illis ſiniſtra manus eſt dextrum, & dextra ſiniſtrum. Surſum vero & deorſum, ante & poſt, figuræ diſcrimen habent ſicut & virtutis, & vniformiter ſumuntur in omnibus. Quod enim in vno eſt ſurſum, vt caput in omnibus etiam eſt ſurſum. quare hæ quatuor manifeſtius diſtinguntur. Nam ſurſum prius & principalius eſt. Motus fit a ſurſum, potiſſimum vitalis, quia ſuperiori parte deriuatur in omnia, & ſenſitiuus qui organa habet in ſuperiori parte cõſtituta. A dextro vt efficiente fit motus. nam habet potiorẽ maiorẽq; mouẽdi virtutẽ. Ad anteriorẽ partẽ fit motꝰ animalis vt ꝓgreſſio, natatio, volatio, reptio, quibus animalia ferũtur in ante, & nõ motu retrogrado. iij. Eſt eñ animatũ quoddã. Nõ vult his verbis Ariſtoteles cælũ eſſe animatũ. nã ꝓcedẽti capite improbauit ſententiã eorũ qui dixerunt eſſe animal, ſed occulta & latẽte analogia (vt etiã recte monent notæ) deſignat cælũ cũ animato habere hanc conuenientiã, ꝗ ſicut animatum in diuerſis partibus habet diuerſas virtutes & officia, ſecũdũ quæ ſumuntur in ipſo differentiæ poſitionũ, ita & cælũ,

Et differentiæ positionum in cælo per analogiam animalis sunt cognoscendæ, non minus in cælo quam animali a natura rei distinctæ, & non relatione sumpta ad nos, aut secundum situm & positionem partium cæli, sed diuersas eius virtutes. Nec obstat quod in cælo non sit augmẽtatio, quæ dicta est sumi secundum sursum, neq; sensus, qui sumitur secundum ante. Nam id Aristotelis dictum intelligitur solum de rebus naturalibus habentibus augmentationem & sensum. Et quãuis ea cæli pars quæ prius fuit in dextro, postmodum fit in sinistro, & quæ prius in ante cæli, deinde fit in post. non tamen sequitur ex hoc promiscua istarum differentiarum confusio. nam pars cæli quæ est in dextro, non est dextrum, & ea quæ est in ante, non est ante cæli. Non enĩ sumuntur differentiæ positionum in cælo secundum aliquas partes cæli, sed secundum puncta fixa & immobilia orientis, occidentis, meridiei, septentrionis, quæ ibi effinguntur ex virtute intelligentiæ mouẽtis, & facientis nobiliores operationes in vna parte cæli quam in altera, sicut non attenditur in homine sursum secundum caput absolute, sed prout anima facit ibi operationes sensitiuas. Nam si anima esset separata, amplius caput non diceretur sursum nisi æquiuoce, Ex quo iterum liquet hic sursum & deorsum non capi vt sunt differẽtiæ locorum, quomodo ignis est sursum, & terra deorsum, neq; vt situm & collocationem ad nos important, quomodo sursum dicitur quod supra nos est, & deorsum quod infra, sed vt diuersas important virtutes in partibus secundum longitudinẽ distãtibus. Quod si ipsum intelligas in formam conuerti sphæricam. Herinacium (qui & hericius dicitur) animal quidem paruum, & setosum, cuius cutem setæ rigidæ acutissimæ & densissimæ cõmuniunt, ferunt cum a canibus impetitur, se in sphęram conuoluere, & hoc pacto setis acutissimis septum, tutum euadere, nihilominus illud animal reductum in formam sphæricam, æque habet sex differentias positionum, sicut prius quando erat explicatum secundum directum. v. Dexterum cæli est a quo eius motus est. Dextrum primi mobilis (de quo solo intelligitur præsens conclusio) est oriens, & eius sinistrum occidens. Itaq; intelligatur homo habens dextram manum ad orientem, senistrã ad occidentem, & faciem versus meridiem, vt ante hominis respõdeat parti anteriori cæli, sicut dextrum dextro, & sinistrum sinistro, Eius caput erit cõuersum ad polũ antarcticũ, & pedes ad polũ arcticũ. quare polus antarcticus respondẽs parti quæ est sursum in homine, est sursum cæli, & polus arcticus respõdens parti quæ est deorsum in homine, est deorsum prius cæli. Si enim ponatur caput versus polũ arcticum, & pedes versus antarcticum, facie versa ad meridiẽ (quemadmodũ effingendus est homo ad cognoscendas differentias positionum sphærarum inferiorum, in quibus polus arcticus est sursum, antarcticus deorsum, occidens dextrũ, & oriens sinistrum. nã proprijs motibus mouentur ab occidente in oriẽtem) manus eius sinistra esset ad orientem, qui proinde esset sinistrũ primi mobilis, & manus dextra ad occidentem, qui ob cõsimilem respõsum in homine esset cæli dextrum. Primum autem cælum mouetur ab oriente in occidentem. igitur ipsum moueretur a sinistro in dextrũ, quod est impossibile. Distinctio autem differentiarũ positionum & primi cæli & sphærarum inferiorum, hac subiecta descriptione dignoscitur.

Differentiæ positionum	Sursum	Deorsum	Ante	Post	Dextrũ	Sinistrum
Primi mobilis	Polꝰ antarcticꝰ	Polꝰ arcticus	Meridies	Septẽtrio	Oriens	Occidens
Sphærarum inferiorum	Polus arcticus	Polꝰ antarcticꝰ	Meridies	Septẽtrio	Occidẽs	Oriens.

Ex qua descriptione cõstat primum mobile & sphæras inferiores in duabus differentijs conuenire vtpote ante & post, in reliquis autem quatuor discrepare.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Contraria, mutuo in se agentia et patientia corpora, mundum complentia atque perficientia.

Ertium caput continet vnam cõclusionem, et sex ad eius probationem consequentias. ¶ Conclusio. Considerandum est cur plures sint circulorum sphęrarũq; lationes. ¶ Si lationibus illis aliquid assignari posset contrarium (id autẽ nõ posse prius dictum est) in promptu esset ratio, quod contrariorum (quę vniuersi constitutionem integritatemq; respiciunt) si vnũ est et alterũ protinus vt sit necesse est. Et certe licet huius rei causam assignare ꝑdifficile sit, vt q̃, et quorũ accidẽtia a sensu sint remota, id tñ ostẽdere hac nitimur ratione. ¶ Cuiuscũq; est opertio, id vt eius oꝑatio sit, existit. Dei autẽ oꝑatio est imortalitas, et vita sempiterna: et cęli oꝑatio, motus est sempiternus. Ob id eñ circulare corpus habet: ꝙ natura sempiter nę irrequietęq; circummoueatur. est enim diuinum quiddam, ¶ Quod si semper circommoueatur, aliquid in medio semper quiescere (vt post probatione dilucebit) necesse est. vt terram, et id natura quidem. Nam pręter naturam nihil semper quiescere potest. ¶ Et si terra est, erit & ignis. Primo, quia si vnum contrariorũ natura

sit, & alterã esse necesse est. terra enim & ignis contraria sunt: & vniuersi materia: Secundo, quia si posterius est, erit & prius. Ignis autẽ prior, est enim calidus, leuis, atq; agitabilis: terra vero frigida: grauis, quiescẽs, & immota, frigiditas autem: grauitas, & quies, caliditatis, leuitatis, & agitabilitatis priuationes sunt: ac habitus priuatione prior est. Si igitur est terra vt priuatio quędam et ignem qui vt habitus et & affirmatio est, esse necesse est. Et si terra et ignis sunt, intermedia elementa aqua & aer vt sint oportet. sunt enim terrae et igni contraria, et quodlibet elementorum est alteri cuilibet vt postea amplius demonstrandum est contrarium. ℭ Quod si quatuor sint elementa, rerum generationes ac obitus esse necesse est, quia nullum ipsorum sempiternũ esse possibile est, ℭ Primo, Vt quę sint contraria, et quę adinuicẽ agant et patiantur. ℭ Secũdo, Quia mobile cuius motus natura sempiternus nõ est, vt sempiternum sit, rationabile non est, intereunt igitur et oriũtur alia. ℭ Quod iterum si sint rerum ortus atq; obitus, et aliam a prima vnam aut plures sphærarum lationes esse necesse est. Sola enim prima semper vna eademq; existente, elementa et omnia adinuicẽ cõsimiliter se semper habebũt. Et quomodo id, et vnde prodeant gñationes, latius expressiusq; futura discussio est. Adiecta itaq; putetur ratio cur sphęrarum, superiorũque circulorũ plures sint lationes, quia sunt generationes.

Ertij capitis scholia. vij. Est enim diuinũ quiddã. Aristoteles vocat circulare corpu quiddã diuinũ, q in se proprietates habeat admodũ perfectas, quibus diuinis assimilatur, & potissimũ motum circularem, quem posuit esse naturale vestigiũ vitæ sempiternæ dei, sicut lumen lucis. hinc motũ illum posuit perpetuum, vt propius assimilaretur suo exẽplari. Veruntamẽ hac in re hallucinatus est. nã motus cæli nõ adeo naturaliter, sed volũtarie depẽdet, neq; est prima naturalisq; dei operatio, vt latius in octauo physicorũ ostensum est, ex quo supponit sufficienter probatũ cæli esse perpetuum, & in hac suppositione hanc primam stabilit consequẽtiã, quę quidẽ simpliciter nõ habet probandi vim, sed ex hypothesi, qua supponit cælum esse sempiternũ. & proinde motum eius debere esse sempiternum. Et id natura quidem. Necesse est si cælum circũmoueatur, aliquid vt terram in medio quiescere, quẽadmodũ vltimum huius libri caput ostendit. Neq; obstat huic quieti, terræ succussio atq; tremor qui interdum fit. Nam is solum circa exiguam terræ partem cõtingit, a quo non potest tota terra denominari moueri, vt neque totus homo frigidus ab extremitate digiti frigida, Neq; ex hac diuturna quiete terræ sequetur in grauitate eius otiositas, cuius quidem operatio est mouere deorsum, cũ id cui inest, est extra suum locũ naturalem, alias non. Nam pręter hunc vsum grauitas alterũ habet cum res est in suo loco, scilicet efficiendi quietẽ deorsum, & hoc officiũ exercet grauitas terræ in terra manente in suo loco, sicut leuitas ignis facit ipsius quietem quamdiu manet in suo loco. Si vnũ cõtrariorũ natura sit. Nõ repugnat huic positioni id Aristotelis dictum in prædicamentis, Nõ oportet si vnũ contrariorũ actu sit, alterum actu esse. Nam ibi loquitur de cõtrarijs accidentarijs quæ designãtur per dicibilia cõtraria logica, vt de sanitate, ægritudine, albedine, nigredine, & consimilibus. Hic autem de cõtrarijs substantijs completis, mutuã in se agendi vim habentibus, & vniuersum cõstituẽtibus, vt eius materia, hoc est tanquam partes integrales principales mundi, qualia contraria sunt ignis, aer, aqua, terra. Quod si quis hanc propositionẽ ad alia contraria applicauerit, pseudographiam cõmittet, & malam principij applicationem.

Si posterius est, erit & prius. Prius hic nuncupatur, quod natura pręstantius est & perfectius. Et idem dicitur esse in affirmatione siue positione. Posterius autẽ, quod imperfectius est, & natura ignobilius, & idem dicitur esse in negatione siue priuatione. Et ignem quidem esse prius, terrã autẽ posterius, ostẽdit Aristoteles per accidẽtia quæ eis insũt. Nã ignis leuis est, terra grauis, leuitas autem suapte natura grauitate nobilior. Sic ignis calidus, terra frigida. Caliditas autẽ amica vitę, perfectior est q frigiditas germana mortis. Deniq; ignis agitabilis est, & terra quiescẽs. Motus autẽ (vt qui vitę sit æmulus) perfectior est quiete, quę torporem, & a vitali operatione discessum insinuat. Et in omnibus prædictis consequentijs per vocabula necesse & oportet, notatur necessitas naturæ, cuius pulchra ordinatio & dispositio ab Aristotele hic (sicut & in alijs philosophiæ locis) supponitur. Proinde calumniæ quæ contra has fiunt consequentias, petentes quicquam contra hunc naturæ ordinem, nullius sunt momenti.

ℭ Quarti capitis annotat.

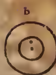
ℭ Figura rectilinea, est quę rectis lineis clausa est. ℭ Oualis figura est q̃ a parte, cit culi incipiẽs, et in acutiem tendẽs, in oui similitudinem est formata. ℭ Lẽticularis, quę ex duabus circuli minoribus portionibus, lẽtis similitudinem exprimit. ℭ Lẽs, leguminis noti semen, quo qui vescuntur, lenes ac moderatos reddi censent.

Vartum caput cōtinet vnā conclusionem: & quatuor rationes ad illā. ¶ Cōclusio, Cælū sphæricā figurā sibi vēdicare necesse est. ¶ Primo, Quia hæc figura, natura et substātia prima, cœlo cōuenientissima est. quod ita ostēdimus: Primo, quia ois figura plana, aut rectilinea, aut circularis est. Et ois rectilinea multis cōtinetur lineis: circularis tantū vna. Et in vnoquoq; genere vnū prius est multis, & simplex cōpositis. Secūdū em̄ numeri seriē circulū ponūt vt vnū, trigonū vt duo: quia duobus rectis equalis. Est igit̄ merito planarū figurarū prima. ¶ Secūdo idē cognosci t̄. Perfectū prius est īperfecto. At circul⁹ perfectior est rectilinea: quia extra eū nihil relinqui, nihilque ei posse addi videt̄: rectilineę autē potest. Tūc sic. Sicut circulus se habet ad reliquas figuras planas, ita sphæra ad reliquas solidas. Vt em̄ circularis, vna cōtinetur linea, ita & sphærica vna superficie cōtēta est: & vt circulus (vt dictū est) planarū figurarū prima et perfectissima, ita quoque sphæra solidarū prima est & perfectissima. At primo perfectissimoque corpori quale est cælū, prima debet̄ et perfectissima figura. est igr̄ cęlū sphæricū. Et id idē subit iudiciū apud illos q̄ posuerūt corpora in superficies resolui. nā sphærā nō diuidebant, quasi vnicam superficiem continēem, et priorem et simpliciorē cæteris. Et de illa suprema perfectissimaque hæc ratio duci t̄, sic esse oportere intellige de ijs q̄ ab ipsa ambiuntur et claudūtur, vt q̄ ad hāc ipsā cōtactū, et ad inuicē habeāt omnes. ¶ Secūdo. Quia si cælū esset rectilineū, lēticulare, ouale, aut alteri⁹ angularis figuræ: vbi corpus esset (vt ei⁹ partes postea nō esset: & esset, vbi prius nullū erat corp⁹. Sed q̄d est hoc existimare, nisi extra cælū esse vacuū? & illic posse esse & corpus & locū? quorū opposita determinata sunt. Et id de inferioribus circulis hanc ob causam prōpti⁹ licet defendere. ¶ Tertio. Cæli latio, aliarū mensura est. mensura autē oīm minimū. & motuū velocissimus, minimus. est igitur lineæ in seipsam minimę. hæc autē circularis est. erit itaq; circularis, & sphęricę figuræ. ¶ Quarto. Aqua cognoscit̄ sphærica, quæ contactū habet ad aerē, & aer ad ignē, & ignis ad cælum. Igitur cælum sphæricū est, etiā multo magis his inferioribus. Quod autē aqua sphęrica sit, satis deprehēditur, quia videmus eam semper ad cōcauiores partes confluam, decīduāq;, donec partes ęquātur. sunt em̄ cōcauiores partes, q̄ centro sunt ꝓpinquiores.

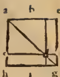

Sit itaque centrum a. a quo ad aquę superficiem ducatur recta a b, & recta a c. quibus superducta in superficie basis sit b c. ad quam a centro educo lineam alterā a d. quę si minor fuerit a c, aut a b, erit centro propinquior. quare & illic locus pronior et decliuior, et circunfluet aqua vt partes ęquentur. et ita vbicunque a centro aquæ ad superficiem eductis lineis et ęquatis, quiescet. Manifestum est igitur aquam sphæricam sibi aptare figuram, est enim sphęrica ea, cuius omnes rectæ a centro ad circunferentiam eductæ, sunt æquales. Et non modo vt aqua mundus sphæricus est, sed summa etiam illa diligentia et sapientia sic veluti tornatus est, vt nihil manifestum (quod χειρόκμητον vocant) nihilq; quod oculis nostris cōspiciendū obuiūq; sit, figuræ perfectiōe et excellētia et regularitate tale occurrat. nihil em̄ tāta diligētia sphæricę excoli, elaborariq; potuit, vt circulariter moti corporis natura. Nam si proportionē quæris, quāto aqua perfectione, figura, et qualitate terrā superat, tāto aer aquā, et ignis aerem, et longe plus ipsum cælum hæc inferiora elementa omnia.

Varti capitis scholia. viij. Omnis figura plana, aut rectilinea aut circularis est. Id intelligitur de figura plana terminis vni⁹ dūtaxat & cōsimilis speciei cōtenta, scilicet vel sola linea curua, qualis est circularis, vel solis rectis, vt rectilinea, & non ea quæ diuersarum rationum terminis clauditur, scilicet linea recta & curua, vt est semicirculus & portio circuli. Possunt tamen dictæ figuræ sub expressis membris intelligi tāquam compositæ sub simplicibus, vt authorum mos est. Nihilq; ei posse addi videtur. Quanuis circulo posset aliquid eiusdem rationis vt amplioris circunferentiæ circulus adijci, manente nomine prioris figuræ, vt circulo minori a, circulus maior b, non tamen potest addi quicquam alterius rationis vt angulus, aut quæcunq; figuræ rectilineæ particula, manēte ratione circuli. Rectilineæ aūt figuræ

potest addi altera figura alterius speciei, manente tamen eiusdem figuræ rectilineæ denominatione, vt quadrato potest circumponi gnomo qui nõ est quadratũ, & totum ex vtroq; cõflatum manebit quadratũ, vt in Categorijs adducit Aristoteles. Potest & gnomo b h e i, c f g i aufferri a toto quadrato a e g i, manebitq; minus quadrtũ a b c d, cui prędict⁹ gnomo erat circũpositus. Vbi corpus esset, vt eius partes, postea non esset. Intelligatur cæliũ a b c triangulare, cõtentũ intra cælũ circulare d e f. cum pars a cæli contenti fuerit delata vsq; ad partem d cæli continentis, tunc in parte a cæli continentis nulla erit pars cæli contenti, & tamen prius ibidem erat aliqua pars. Manifestũ est itaq; vbi prius fuit corpus, postea non esse. Similiter tunc in parte d cæli continentis erit aliquod corpus, scilicet pars angularis a cæli contenti, & tamen ibi prius nullũ fuit corpus. igitur posito cælo multilatero intra sphæricum. vbi prius nullũ fuit corpus, postea erit corpus. Quare intra cæli continẽtis concauũ & contenti conuexum erit vacuum, & non se contingent continens & contentũ, quoniã in solidis corporibus non sphæricum non potest habere omniquaq; contactũ ad sphæricum. Mensura autem omnium minimum. Hoc in loco, minimum, continuæ quantitatis rationẽ nõ habet, sed simplicitatis, vt sententia literæ sit, mẽsuram esse omniũ simplicissimã. quẽadmodũ vnitas numerorũ omnium mensura & pars simplicissima est, & velocissimus cæli motus simplicissimus est, & maxime vnus. nõ enim in partes per discontinuationem distrahitur, & hinc minimus dicitur. Proinde idem motus est secundũ lineam simplicissimã, & maxime vnam, vtpote circularem, quę non est diuidua in duo extrema terminalia, sed vndiq; continua. Quare & corpus ipsum quod mouetur, sphæricũ est & circulare. Quæ si minor fuerit a c aut a b. Intelligatur (supposita hypothesi literæ) linea a d protrahi in directum vsq; ad punctum e in circunferentia signatum. Cum linea a d sit pars, & linea a e eius totum, manifestum est lineam a d esse minorem linea a e, per dignitatem communem. Atqui linea a e æquatur lineæ a b. & etiam lineæ a c. nam ab eiusdem circuli centro a ad eius circunferentiam omnes sunt eductæ. est igitur linea a d minor quã linea a b, aut a c. Quicquid enim est minus vno æqualium, minus est & altero.

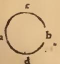

¶Quinti capitis annotat.

¶Ad, versus. ¶Cõtingit, possibile est. ¶A oriens. b occidẽs. c meridiei punctũ. d punctũ septẽtrionis. ¶Intueor, video: idem, tueor, obtucor, contueor, significant.

Quintum caput continet vnã quæstionem, responsionẽ quam aliqui dare possent, & ei⁹ solutionẽ. ¶Quęstio. Cur potius cęlũ ab a ad c moueatur, q̃ ab a ad d? Hoc enĩ a casu esse non potest. nã in sempiternis casus locũ nõ habet. Et id aut esse principium, aut causam habere oportet. ¶Respõdebũt forte aliqui hanc quęstionẽ vanã esse: & velle de oĩbus tentare aliqua afferre, & nihil prætermittere, magnæ stultitiæ esse argumentũ, aut arduæ excellẽtię. quę humanũ excedit modum. ¶Quibus respondemus, nõ oẽs statim increpare oportere, sed causam cur id faciãt inspicere. Nã si quis vana fama illectus sine ratione loquatur, increpãdus est. At si scientiæ amore motus, vltra alios necessarias veritates attingit, eas rationibus certiores efficiẽs, tali profecto gratia habẽda est inuẽtori. Quæstiõis itaq; adducte, quæ eã aperiat rationem subnectimus. ¶Natura, possibilium semper optimũ facit, vt in lationibus secundum locum rectũ plane intuemur. Siquidem ignis elemẽtorum nobilissimum, in supernum locum semper fertur. locus enim sursum, honorabilior & diuinior eo qui deorsum, est. ita & hoc modo anteri⁹ posteriore dignius est, & dextrum honorabilius sinistro. Et hæc causa quæstionem exerit, sic enim se habet, vt contingit optime. & optimum, sic esse simplicem motum incessabilẽ, & ad hoc (vt dictũ est) verti, quod honorabilus est.

Vinti capitis scholia. ix. Natura possibilium semper optimum facit. Quia ab optimo opifice natura est condita & instituta, hinc omnia quam optime potest disponit & efficit. Ita enim eam sapientissimus eius artifex ordinauit, vt quam proxime potest, illius bonitatem sapientiam & prouidentiã imitetur. Proinde ei indita est vis omnia q̃ rectissime potest, & rerum cõditioni conuenit, agẽdi. Quod plane in elemẽtorũ motu & locis facile conspicuum est. Ignis enim quia elementorum dignissimum est, & natura perfectissimum, in supremum locum, vtpote cæli lunaris conuacuum, natura fertur, quod is locus honorabilior & diuinior est loco deorsum. Nẽpe idem locorum rerum sensibilium supremus est, & eam quoq; ob rem perfectissimus. Natura enĩ ab inferioribus ad superiora in mũdo sensibili vt ab imperfectioribus ad perfectiora procedit. Ideo quę subsidẽt corpora, minus digna, q̃ vero superemiñẽt, digniora sunt. Anterius posteriore dignius est. Id facile in cęlo cõiectare per ea quæ in homĩe

comperiuntur licet.nam in parte hominis anteriori sunt operationes omnes sensuũ, quæ sunt admodum perfectæ,non autẽ in posteriore,nisi solus tactus,qui sensuum infimus est. Præterea in homine dextrum est validius,& ad quicquam mouẽdũ expeditius sinistro.Haud aliter in parte cæli anteriore nobiliores sunt & digniores operationes q̃ in posteriori,& in dextro eius valẽtior virtus atq; maior ,q̃ in eius sinistro. Atqui meridies pars est cæli anterior, ingenijs & animis hominũ miram infundens virtutem. Septẽtrio vero pars eiusdem posterior,exors huiusce virtutis. Itaq; dignius est cælum ad meridiem ferri quam ad septentrionem.

¶Sexti capitis annotatiunculæ,

¶Prima latio,circularis latio,& quæ secundum primum sumitur spatium. ¶Potentia minor,quę minorem ad potentiam motam seruat proportionem. ¶Potentia mota,resistentia. ¶Impotentia,imbecillitas.

Extum caput continet vnam conclusionẽ,& quatuor ratio- 10
nes ad eã. ¶Cõclusio. Celi latio,& quæ prima lationũ est,
regularis esse cẽsenda est. Hoc enĩ dico propter lationes cor
porũ inferiorũ,& quæ sub ipso ferũtur,quas nõ oportet esse
regulares. Er q̧ ea sit regularis,ostẽditur. Primo,Quia si pri
ma latio esset irregularis,ei⁹ esse intẽtio, vigor & remissio.
Vigor autẽ in omni regulari motu reperitur aut in pricipio,
aut in medio,aut in fine. In fine,vt in motu secũdũ naturã:
in principio vt i motu præter naturã: in medio,vt i proiectis, & violẽter actis. Hoc autẽ in primo motu reperiri nõ potest: vt qui sempiternus sit,semper durãs, infrangibilis,neq; principiũ,neq; finem,neq; medium habens. est igitur cæli latio,regularis. ¶Secundo. Quia si quid irregulariter feratur,aut hoc propter mouens euenit: quia eius non semper sit eadem mouendi virtus,aut propter idipsum motum: quia mutetur virtutemq; ad mouens non seruet eãdem. aut propter vtrũq; : quia vtrũq; a sua virtute aliquatenus demutetur. & tunc nihil prohibet motum esse irregularẽ. Nihil autẽ tale circa cælum euenit,sed ipsum: simplex,ingenitum,incorruptibile, a sua virtute intrãsmutabile,semper idem manẽs. quare & multo fortius ipsum mouens tale erit, vt simplex simplicis,ingenitũ ingeniti,indeficiens , intransmutabile: semper idem,indeficientis,intransmutabilis,& semper eiusdem motiuũ sit. erit igitur cæli latio semper regularis. ¶Tertio. Si motus cæli esset aliqua irregularitas, aut hoc in partibus cæli cõtingeret. hoc autẽ nõ. nã iamdudũ partes cęli,vt astra apparuissent maiore interuallo distantia,& aliquando minore, vt quę aliquado segni⁹, aliquando vero celerius moueantur. quod nunquam compertum est. Neque in toto continget,propter ea quę dicta sunt,& hanc adhuc rationem. Nam vniuscuiusq; remissio propter impotentiam fit: omnis autem impotentia præter naturam est , vt in animalibus senecta,& decrementum. & cæterę. Fere enim tota animalis consistentia ex talibus constat,quę contraria sunt,& quæ in propria regione non sunt. In illis autem primis quæ simplicia sunt,& immixta,& semper in propria regione,nulla cõtrarietas: neque præter naturam inuenitur quicquam: quare neque impotentia: & si hoc,neque remissio: & si non remissio,neq; itidem intensio. nam vbi intensio reperiatur, illic quoq; & remissio reperiatur oportet. ¶Quarto. Quia aut cęli motus infinito tempore intenderetur,& infinito tempore remitteretur,aut semper intenderetur,aut remitteretur: aut alternatis vicibus aliquãdo intẽderetur, & aliquãdo remitteretur, Non primũ dare poteris: vt qui plura faceres tẽpora ęterna,& quia nihil præter naturam infinito tempore durat. Impotentiam autem a qua nascitur remissio,diximus prẽter naturam. et nihil natura et præter naturam æquali tempore perdurare videmus. Neque dabis semper intendi, aut remitti semper , quia omne quod est,ex aliquo in aliquod determinatum est. Et sicut non in quocunq; tempore citharizare,aut ab aliquo loco in aliquem determinatum locum ire possibile est : ita neque quocũq; tempore (quantulumcunque sit) possibile est cęlum circulationem

ſuã expellere. Quod oporteret. ſi intenderetur ſemper. Et minus certe ſemper mi
nuetur. & eadẽ adduceretur ratio de tẽpore illic minimo, iſtic vero maximo, Neque
afferes tertiũ, interpolatim intendi, et remitti. nã id irrationabile, & figmẽto ſimi=
le eſt, Et tunc rationabilius, id nõ latere ſenſum, quandoquidem ea iuxta ſe inuicem
poſita, ſenſibiliora ſint. quod adhuc in ſenſu minime compertum eſt. Cęlum igitur
ſemper æquali regularique motu agi, ex his haberi poteſt certiſſimum.

Exti capitis ſcholia. x. Cæli latio, & quæ prima lationum eſt. Non ar- Motũ cæli regularem eſſe.
guit irregularitatem motus cęleſtis, tarditas partium cęli circa polum,
& velocitas aliarum partium circa diuiſorem circulum. Nam non dici
tur motus regularis, ꝙ mobilis vna pars æqua velocitate mouetur eo-
dem tempore ſicut altera, ſed ꝙ vna pars tantum perficit ſpatium vno
tempore, quantum eadem pars alio tempore æquali, vt in motus regu
laritate idem ſit mobile, & diuerſa tempora æqualia, in quibus ęquum
conficiat ſpatium. Et quanuis cæli motus ſit naturalis, & natus ſuapre
natura cælo conuenire, id tamen non conuincit eum irregularem eſſe
debere. Nam motus naturales in principio tardiores, & in fine velocio
res eſſe debere, duntaxat de rerum naturalium motibus naturalibus intelligendum eſt, qui fiunt
diuidendo ſpatium. Neque rurſum infert irregularitatem motus cæleſtis, latio planetarum retro
grada, quæ (vt aiunt aſtronomi) eſt tardior, aut directa, quę velocior, quia ad ſumendam apte mo
tus regularitatem aut irregularitatem, debet conſimilis motus ad conſimilem conferri, vt retro-
gradus ad retrogradum, aut directus ad directum. Modo conſimiles motus æquis ab eodem mo
bili fiunt temporibus. Quod ſi quis moliretur oſtendere motum cæli eſſe irregularem, quia fiat
cum reſiſtentia, quandoquidem fit a virtute naturali quæ eſt defatigabilis, id dictum parum robo
ris haberet. nam in motu cæli nihil eſt reſiſtentiæ. Sola enim virtus animalis ſenſitiua aut motiua
a ſe eſt defatigabilis. inanimatorum autem vt lapidis & corporum cæleſtium virtutes naturales,
ſunt indefatigabiles. Neq; oporteret cælum ſi moueatur ſine reſiſtentia, moueri in inſtanti, aut in
minimo tempore, quemadmodum res naturales ſi moueantur in vacuo. Nam motus cæli non eſt
natus fieri per ſpatij diſſectionem, vt rerum naturalium, neq; ſolum fit a virtute naturali, ſed etiã
a mouente voluntario, vt intelligentia dirigente orbem. Demum non neceſſe eſt ſemper diuer-
ſas virtutes circa idem mobile diuerſos motus intẽdentes. ſibi inuicem reſiſtere. Nam calor natus
eſt quempiam calefacere, & color eundem reddere coloratum, & tamen calor & color diuerſæ vir-
tutes circa idem non ſibi reſiſtunt. Sed id duntaxat virtutem habet de virtutibus cõtrarijs. Virtu
tes autem quibus mouetur idem cælum ab oriente in occidentem motu raptus, & ab occidẽte in
orientem motu proprio, non ſunt contriæ, cum hoc motu per ſe, illo vero per accidens & per alte
rum moueatur, ſcilicet ad motum primi mobilis. Eius motus eſſet intenſio & remiſſio. Intẽſio &
remiſſio in hoc capite vocabula ſunt artis, & poſita in analogia. intenſio quidem pro velocitate in
motu locali, ꝙ ea analogia ſit intenſioni qualitatis, qñquidẽ vtrũq; a cõſimili cauſa, vtpote poten
tia maioreq; virtute fiat. Et remiſſio ꝓ tarditate lationis ſumitur, qđ apta ſimilitudine reſpõdeat
remiſſioni qualitatis. Vtrunq; enim fit ab impotentia. Vt in motu ſecundum naturam virtus in
principio imbecillior. Cũ terra mouetur deorſum, non minor eſt re ipſa grauitas in principio mo
tus quã fine, ſed in eo & omni rerum naturalium motu virtus imbecillior ſecundum rationem,
quia minorem habeat in principio quam fine proportionem ad reſiſtentiam. Sit enim virtus mo-
uẽs lapidis vt xij, reſiſtentia ſpatij in principio motus vt ix, in medio vt viij, in fine vt vi,
Manifeſtum eſt minorem eſſe proportionem ipſius xij ad ix ꝗ ad viij. nam hæc ſeſquialtera eſt, 12
illa vero ſeſquitertia, quæ ſeſquialtera minor eſt, & eius pars. Similiter minor eſt proportio ipſius 9
xij ad viij ꝗ vi. nam hæc dupla eſt, illa vero ſeſquialtera, quæ duplæ pars eſt. habet igitur vir- 8
tus mouens minorem proportionem ad reſiſtẽtiam in principio ꝗ fine, & eam ob rem dicitur im 6
becillior. Contra vero in proiectis virtus mouens eſt imbecillior in fine ꝗ principio & ſecundum
rem & rationem. Secundum rem quidem. nam virtus pulſiua impreſſa paulatim elangueſcit, mi-
nuitur & lenteſcit, vt in vltimo cap. octaui phyſicorum dictum eſt. Secundum rationem vero.
nam virtus ipſa minorem habet proportionem ad reſiſtentiam in fine quam principio. Sit enim 12
reſiſtentia ſpatij per quod pellitur lapis ſurſum, ſemper vt vi, virtus autem impreſſa lapidi in ex 9
ordio motus vt xij, in medio vt ix, in fine vt viij. Manifeſtum eſt maiorem eſſe proportionem 8
xij ad vi quam nouem ad vi. eſt enim dupla maior quam ſeſquialtera. Rurſum conſtat maiorẽ 6
eſſe proportionem ix ad vi, quam viij ad vi. nam ſeſquialtera eſt maior ſeſquitertia. Fere enĩ
tota animalis cõſiſtentia ex talibus cõſtat. Animalis materia (quam hic conſiſtentiam vocat) con-
ſtat ex talibus, vt pote ijs quæ ſunt contra naturam. ſcilicet elementaribus cõtẽperamentis, igneo,
aereo, aqueo, & terreo, quę contraria ſunt ad inuicem, & in propria regione non ſunt. Igneum enĩ
hominis non eſt in ſuo loco, neq; aereum. Non primum dare poteris. Si quis dicat cælum infinito
tẽpore intendi, & infinito tempore remitti, cogeretur primo cõcedere plura eſſe tempora æterna,
vnũ quidẽ in quo intenderetur, & alterum in quo remitteretur, cũ id tẽpus nõ poſſet eſſe idẽ cum
primo. Secũdo oporteret eũ admittere aliquid pręter naturã, vtpote remiſſionẽ (quę ab ĩpotẽtia
eſt) ꝑpetuo durare, qđ oppoſitũ eſt illius principij, nullũ violẽtũ, perpetuũ. Tertio aliquid ſecũdũ

naturam vt intensionem quæ est a potentia, aliquid præter naturam, vt remissionem quæ est ab impotentia, æqualiter durare. nam vtrũq; infinito tempore. quod est incõmodum. Quod oporteret si intenderetur semper. Si dicatur cæli motus semper intendi, tunc continue in minore tempore æquũ absolueret spatium. quare tandẽ quantulocũq; tempore vt minuto suam expleret circulationem, quod est inconueniens. Et minus cæli motus potest dici sẽper minui. Nã si non conueniat ei intensio quæ est a potentia, & secundũ naturã, neque ei cõpetet remissio quæ est ab impotentia, & præter naturam. Et eadem ratio (inquit litera) adduceretur de tẽpore illic (scilicet in motus intẽsione) minimo, istic vero (vtpote in motus remissione) maximo. Nempe si motus cæli sẽper intenderetur, posterior priore euaderet velocior. fieret igitur contiue minori tẽpore. Quantũ eñi motus crescit velocitas, tantum manente eodẽ spatio decrescit tẽpus, vt sextus physicorum ostendit. Quare tandem oporteret deuenire ad tempus minimum, ex continuo temporis propter concitatiorẽ motũ decremento. Contra si motus cæli sẽper remitteretur, fieretq; tardior, cũ tardior motus eodẽ seruato spatio fiat maiore tẽpore, oporteret demũ assignare maximum tẽpus, in quo segnius agitatum cælũ suũ conficeret spatium. Vtrũq; autem impossibile.

¶ Septimi capitis annotatiunculæ.

¶ Eliditur, excutitur. ¶ Plaga collisione.

Eptimum caput continet vnam conclusionem, vnam quæ-
stionem, & eius solutionem. ¶ Conclusio. ¶ Rationabile 11
est astra illius naturæ corporis esse, in quo fixa feruntur.
¶ Nam & hoc idem dicebant cælum ignem esse putantes,
sydera ipsa vim igneam habere, ignemq; esse. id rationi cõ
sentaneum existimantes, vt vnumquodq; illorum de illius
corporis natura esset, in quo vnũquodque cõspicimus existe
re. quod & nos ipsi dicimus. Nos tamen ea ignes esse non cõ
cedimus, qui cælum neque graue, neque leue, neque naturam alicuius trahere elemẽ
ti iam monstrauerimus. ¶ Quæstio. Sed quæres, quomodo calefaciant igitur? 12
¶ Dicimus suo motu & attritu lumen & calorem in aere causare. est enim motus,
calefactiuus, ignire valens ferrum, ligna, & lapides: vt sagittæ acumine plumbeæ
valido impetu in aerem emissæ, vsque adeo vim caloris incipiunt, vt eorum acumi
na liquescãt. & hoc quidem aer circunstans patitur: & ex ferro & lapide, motu elidi
tur ignis, igniturque aer ex plaga motu concepta. Et vnaquæque sphærarum supe-
riorum circulo agitatur, quæ licet medios cælestes globos nõ calefaciat (quia incale
cere nati non sunt) calefacit tamen aerem, & maxime sphæra in qua sol infixus con
spicitur, cum motu suo ad nos appropinquat, & ipso oriente, & supra nos existente,
magnus, validusq; nascitur calor.

Eptimi capitis scholia. xi. Rationabile est astra illius naturæ corporis esse. Quamuis astra sint lucida, & cælum cui infixa sunt, minime lucidum sit, sed perspicuum, ex eo tamen colligi non potest inter ea naturæ discrepantia. Nam accidentariæ affectiones specie diuersæ facile competere possunt ijs quæ eiusdem sunt rationis, vt animalis oculus perspicuus est, lumen in se receptans, auris autem, eiusdem cum oculo naturæ, non est diaphana. Neq; operationum diuersitas, quæ diuersis eiusdem cęli partibus conueniũt, vt astris fixis, infert discrimẽ speciei inter eiusdem cæli astra & cælum. Nam eiusdem totius partibus inter se secundum substantiam, ijsdem specie, possunt accommodari diuersæ functiones & officia, vt oculus peragit visionem, auris auditionem, & diuersa animalis organa diuersas operationes. Haud aliter cælum mediantibus astris specie non dissidentibus, varias & longe discrepantes facit operationes. Sunt enim astra, partes cæli heterogeneæ. xij. Dicimus suo motu lumen & calorem in aere causari. Non eodem modo cæli motus calefactiuus est, quo rerum naturalium. Nã corporum naturalium motus localis calorem inducit, quando aut per confricationem fit, aut concitatem medij diuisionem, quemadmodum plumbum funda iactunt, de quo Ouidius.

Cum balearica plumbum
Funda iacit, volat illud, & incandescit eundo,
Et quos non habuit, sub nubibus inuenit ignes.

Motus autem cæli non hoc modo calefacit, cum fiat sine violẽtia & distractione spatij, sed quia adducit calefaciens, vtpote astrum super hemisphæriũ, in quo est id quod calorẽ recipiat, vt per motum cæli solis sol defertur super nos, & inducit calorem in subiecta corpora.

¶ Octaui capitis annotat.

¶ Quiescentibus, non motis proprio, separato, diuersoque motu.

Ctauum caput continet vnā conclusionē,& tres rationes ad
eā.¶ Cōclusio. Astra non mouentur motu proprio secun=
13 dū cęli circulū.¶ Primo,Quia cū videatur & cęlū & astra
transferri:vt id eueniat vtrisque quiescentibus, aut vtrisque
suis motibus motis,aut cęlo quiescēte,& astris motis,aut cę
lo moto,astris vero quiescentibus, necesse est. At vtraque
quiescere impossibile est,cū terra(vt postmodū ostēdem⁹)
quiescat.Nō em̄ fierent(qui nobis liquido cōstant)ortus &
occasus.Neque vtrisque motis,vt cęlo suo motu,& astris suo.Nā ęquales essent &
orbium velocitates & astrorum inter se.hoc aūt inconueniens,deberent saltē circu
li qui maiores sunt,& maiores habēt magnitudines,minoribus maiores habere ve=
locitates.Et id neque natura,neque casu euenire contingeret. Natura quidem non
eueniret:quia magnitudine maiora,velociora sunt.Neque casu,quia in ijs quę sem
per fiunt,casus locum non obtinet.fieret aūt id semper.Neque cęlo quiescēte astra
mouebuntur.essent enim secundum circulos velocitates: vt quę secundum diuiso
rem,velocius moueantur:quę extra,tardius.Et ea esse extra orbem, aut intra mo=
ta exulcare,& ipsum scindere oporteret. quæ sunt incommoda. Relinquitur igi=
tur cælum moueri,& astra infixa quiescere, atque cum suo cælo ferri. sic enim ni=
hil accidet incommodi.Et sic circa idem cētrum,maiorum circulorum(vt ratio=
nabile est)maiores erunt velocitates: neque cælum diuelli, discindique oportebit.
¶ Secundo,Quia sphærarum duo sunt apti motus,gyratio, & volutatio. Atqui
astra sic gyrādo moueri impossibile est.nam quæ circungyrātur, locum situmque
non demutant.quod tamen oporteret astra secundum cęli circulum mota.Et φ sol
oriens & cadens videatur nutare,& quasi in gyrum se torquere,hoc non est quia gy=
retur,sed ob nostri visus debilitatem: quemadmodum astra fixa scintillare viden=
tur ob nostri visus ex distantia sumptam debilitatem:& planetæ (quia prope sunt)
non videntur scintillare.Ad propinqua enim visus potēs, intremulus ipsa attingit.
ad longe autem distantia porrectus,tremit. Neque sane voluuntur hoc pacto astra:
quæ si voluerentur, non semper nobis eadem superficies appareret. at vero nobis
semper eadem superficies apparet,vt in luna maculosa facies(sic enim eam nomi=
nant)& quod in vno vt luna compertum est,in alijs similiter sese habere rationabi=
le est.Non mouentur igitur secundum cæli circulum per seipsa. ¶ Tertio,Quia
cum astra secundum cæli circulum neque gyrentur,neque voluantur: videtur ipsa
progredi oportere,si secundum cæli circulum moueantur.Quod si ita esset, natura
ipsis organa illi motui apta prouidisset. non enim animalium curam gerens, hæc
pretiosa despexisset corpora. Atqui nulla habent ad hunc motum organa apta,vt
quæ sint(quemadmodum & sui orbes)sphęrica.quin potius ingeniose natura om=
nia eis ipsis organa abstulisse videtur:vt quæ per seipsa non feratur.Non igitur se=
cundum cæli circulum per seipsa feruntur.

Ctaui ca.scholia. xiij. Astra non mouentur motu proprio secundum cęli circulum.
Motus proprius hic dicitur quo quicq̃ mouetur per se atq; solitarie tanq̃ totū mobi
le,& non ad motum alterius,quo modo lapis mouetur in aere, & piscis in aqua.Par
tes autem integrales totius continui,vt lapidis,non hoc modo per se mouētur.nam
mouentur ad motum totius,& toto quiescente quiescunt. Astra autem sunt partes
cæli cui sunt infixa,& idcirco non mouentur vt totalia mobilia, & motu totali, sed vt partialia,
motuq; partiali.Et quanuis moueantur motu qui sit in ipsis vt subiecto(nam totus motus in toto
est mobili, & pars in parte)tamen non mouentur per se & vt separata totaque mobilia,sed per al
terum.Non tamen idcirco admittendum est ipsa per accidens ferri. nam motus particulam in se
habent.Et cum Philosophus dicit,cælo mouente astra quiescere,non denotat quiescere quancun-
que motus priuationem(cum non possit.si totum mouetur,pars aliqua motus esse immunis)sed
dūtaxat priuationem motus totalis,quo quicquam mouetur tanquam totū mobile,separatūque
a quouis alio mobili.Mouentur em̄ astra ad motum sui orbis cui sunt infixa, sicut homine moto
cor hominis & oculus mouetur,& mota naue clauus infixus simul cū naue mouetur.Et non ab re
adiectum est in conclusione,astra nō moueri proprio motu secundū cęli circulum.Nam astra quæ

suis orbibus contigua sunt, vt planetę, mouentur per se & solitarie in suis epicidis, & nō ad motū totius sphæræ, id tamen non est secundum cæli circulū, neq; contra conclusionem. Sicut clauus in naui nō immobiliter infixus bene posset moueri, vt verti aut volui in suo loco manēs, nō tamen de littore ad littus, nisi per nauem transferri. Ita & oculus bene mouetur in capite quiescente, vt clauditur & aperitur, sed non transfertur per se de loco. Magnitudine maiora, velociora sunt. Id de corporibus simplicibus eiusdem naturæ intelligendum est, quorum quodlibet per se & sepáratum mouetur, & non habere locum putandum, quādo minus mouetur ad motum maioris, & in eo vt pars in toto. Lapis eṁ bipedalis est maior mole q̄ sua medietas, & tamen non mouetur velocius deorsum sua medietate, quod ea simul cum toto feratur. ita cælum maius est astro sibi infixo, & tamen non fertur eo velocius, quandoquidem eodem tempore totum absoluunt circulare spatium, quod astrum feratur orbi coniunctum, & ad sui totius motum idem spatium percurrat.

Essent enim secundum circulos velocitates. Si cælo (inquit) quiescente astra mouerentur, motuum eorum velocitates aut tarditates essent sumendæ distinguendæque secundum circulos quos conficiunt, vt quæ mouentur secundum æquinoctialem circulum, deberent moueri velocius, & quæ secundum minores, vt arcticum aut antarcticum, tardius, quandoquidem æquali tempore minus absoluerent spatium. Atqui in circulo æquinoctiali nonnulla fixa sunt astra minoris molis quam astra minorum circulorum, & nonnulla æqualis molis, vt ex astronomia supponendū est. Igitur magnitudine minora velocius mouentur, & maiora tardius, similiter magnitudine ęqualium hæc quidem velocius, illa vero tardius mouentur. quod est oppositum principij præcedentis, magnitudine maiora velocius moueri, & minora tardius. Præterea aut oporteret ipsa astra esse extra orbē quiescentem quo per se moueātur, aut orbi inexistentia ipsum diuidere, vt piscis aquam per quam natet, & auis aerem. Vtrumque autem incommodum est, cum astra partes sint cæli ab eo inseparabiles, & cælum dissulcari discindique non sit natum. Vt in luna maculosa facies. Luna non vndequaque vniformis est, sed vnam quidem partem habet magis perspicuam, alteram vero minus, & vergentem ad quandam opacitatem. Eam ob rem non habet luna lumen vniforme, sed maius in vna parte, vtpote magis diaphana, quæ lucidior videtur, & minus in altera, scilicet opaciore, quæ conspicitur subobscurior. Et ratione huiusce diuersitatis suscipiendi luminis (quæ in alijs astris minime comperitur) dicitur in luna esse maculosa facies.

¶Noni capitis annotat.

¶Harmonia, consonantia, concentus. ¶Ingereret, inferret.

Onum caput continet vnam conclusionem, Pythagoricorū
rationem: & duas rationes ad eam. ¶Conclusio. Dictū Py 14
thagoricorum, circulata corpora sonum causare pariter & harmoniā, irrationabile est. ¶Inducebantur enim ad hoc asserendū. ¶Primo, quia corpora apud nos minore mole & velocitate corporibus orbiū solis & lunæ, edunt sonos. a fortiori igitur & illa & maiora & velociora corpora. ¶Secundo. Astra sunt in tanta multitudine, magnitudine, & velocitate inconueniens igitur videtur ipsa moueri, & nō causare sonū: & non modo sonum, sed & harmoniam. Et cum sciscitabaur ab ipsis, qnomodo non audimus ergo? nam inconueniens videtur tantos nos latere sonos: aiebant nos latere, quia nobis congeniti sunt, consuetudinemq; traximus ipsos audiendi: & ideo nos non iudicare ipsos audire: quēadmodum malleatoribus accidit, qui cū in cudendo graues sonos edant, ob audiendi consuetudinem tam graues sonos non aduertunt. Sed hanc assertionem vanam esse ostendimus: ¶Primo, Quia si tantæ molis corpora sonū ederent, excellentia omnes naturę sonos superaret, & rebus sensibilibus violentiam maximam ingereret. Videmus enim validos sonos, vt tonitrus, non modo animātium sensus corrumpere, sed & lapides & solidiora corpora diffindere. At tale accidens sensibilibus rebus haudquaquam cognitum habemus. Non igitur edūt sonos. Non enim solum inconueniens esset illos non audiri, sed & sensus nihil pati, aut non corrumpi. Et natura melius rebus consuluit, quod sonos non edāt. ¶Secundo. Quæcunq; sonum edunt, se vehementer collidunt. Astra autem cum feruntur, se non collidunt, sed feruntur orbi suo infixa: vt malus, puppis, prora. nauis partes, cū nauis in fluuio feratur: quæ sonum (immo neque nauis) non edunt. impossibile enim, quod in lato plagam collisionemque non faciente fertur, sonare. quod tamen & de naue & de eius partibus, suis rationibus victi concedere deberent. Non igitur corpora cælestia, & eis infixa sydera sonum causant & harmoniam.

Oni capitis scholia. xiiij. Dictũ pythagoricorum. Antiqui per harmoniam corporum cælestium confectari possunt intellexisse per metaphoram tenorem illum constantissimum, regularitatemq; assiduam motuum cælestium, qui cum diuersitatem speciei habeant, & velocitatis tarditatisq; discrimen, nõ absurde harmoniæ concentusq; nomine designari videntur, & qui tardiores sunt orbes, grauiorem edere sonum, qui vero velociores, acutiorem, ꝙ tarditas motus grauitati soni, & velocitas acumini apte respondeat. Hinc Mantuatus illorum sententiæ astipulatus inquit.

» Insonuere poli, longeque auditus ab alto
» Concentus, mixtumque melos, pars ocyus acta,
» Clarius, & cantu longe resonabat acuto,
» Tarda ibat grauiore sono.

Verum alij hanc non intelligentes methaphoram, putarunt cælos reuera sonum edere, & innitebantur nonnullis rationibus in litera positis, quæ facile diluuntur. Prima quidem, ꝙ magnitudo & velocitas cælorum non conuincit eos sonum edere, cum in istis inferioribus non semper maiora corpora sonum edant, vt lana & fœnum, sed duntaxat ea quæ dura sunt, & collidi possunt, qualia non sunt cæli. sunt enim longe alterius naturæ a corporibus inferioribus, & minime sonũ efficere nati. Secunda vero dissoluitur hoc ipso, ꝙ multitudo, magnitudo & velocitas astrorum minime efficaces sunt causæ faciendi sonum. Nam in rebus naturalibus corpora etsi magna sint, & multa, & velociter mota, si tamen non colliduntur adinuicem, non edunt sonum, vt argumento sunt aer leuiter expiratus, & manus citra collisionem alteram manum contingens. Astra autem quia suo orbi feruntur infixa, non adinuicem habent collisionem, vt neque claui passim & interstite quopiam interuallo naui infixi. Præterea quæ mouentur celeriter diuidendo medium, sonum quidem faciunt, vt nauis in aqua, & sagitta per aerem. Cæli autem & astra hoc pacto non mouentur, sed per contactum sine collisione & diuisione. Neque rationi consentanea est eorum solutio quam adhibent, reddentes causam quare cælestes illi soni cum a maximis flant corporibus & iccirco maximi, a nobis non audiantur, dicentes id euenire, ꝙ soni illi sint nobis consuetudinarij. Nam puer primum in lucem editus non traxit consuetudinem sonos illos audiendi, & tamen eos non percipit. Præterea malleatores si ex proposito velint aduertere ad eos sonos quos in cudendo efficiunt, facile quidem eos percipient. At vero quantuncunque arrectis auribus quispiã astat volens harmoniam cælestem auribus haurire, non eam percipiet. Impossibile est em̃ quod in lato. Lato, moto, agitatoque per motum, vt sit literæ sententia. Impossibile est id quod tanquam pars mouetur in altero toto, moto quidem, sed non faciente plagam & collisionem, sonare, vt si nauis lata in flumine non faciat collisionem, impossibile est proram quę fertur in naui, sonum facere. Et astra infixa cælo quod non facit collisionem, itidem sonare est impossibile. Pythagorici tamen cogerentur concedere proram, malum & puppin mota simul cum naui facere sonum, propter suas rationes de celo & astris factas. nam partes illæ nauis & multæ sunt, & magnæ, & velociter motæ, sicut astra.

¶Decimi capitis annotat.

¶Et in 36000 annorũ suum motũ complet, primo motui contranitens. f in 30. g in 12. h in duobus. i in vno. k & l fere eodem temporis curriculo. m in 28 diebus. omnes primo motui contranitentes. Vide figuram capite. iiij. primi libri de cęlo.

Ecimum caput continet de situ & velocitate motuum cælestiũ
15 vnam narrationem. ¶Narratio. Orbes cælestes ordinem adinuicem ex astronomia cognitum habent: vt hi sint priores, illi vero posteriores. sunt enim hi posteriores, qui primæ lationi sunt distantiores. Et cum prima latio ocyssima sit & simplissima: qui ei sunt propinquiores, velociore motu secum rapit: remotiores vero tardiore. Et huic motui omnes inferiores contraferuntur. qui sunt illi primæ lationi viciniores, pluri tempore: qui vero sunt remotiores, minore: & medij, medio modo. Et hoc quidem non sine ratione. quod mathematici liquido manifestant atque pandunt.

Ecimi capitis scholia. xv. Qui ei sunt propinquiores, velociore motu secũ rapit. Sphæræ inferiores duplicem habent motum. Vnum eis accidentariũ, vt pote motũ raptus, quo a primo mobili raptæ, quatuor & viginti horarũ curriculo cõplent suũ quęq; circulum ab oriente per meridiẽ in occidentem, & rursum redeuntes in orientem. At cum sphærarũ primo mobili propinquiorũ spatia sint maiora, & distãtiorum minora, vt ex cælorum mngnitudine perspicuum est, primũ mobile sphæras propinquiores æquo tẽpore per maius rapit spatiũ, & distantiores per minus. igitur propinquiores velocius rapiat, & remotiores tardius. Alter autem motus inferiorũ orbium est eis proprius, quo ferũtur ab

rccidente per meridiem in orientem,& iterum recurrunt in occidentem,diuerſo tamen tempore. Nam propinquiores primo mobili,pluri tempore ſuum percurrũt ſpatiũ, vt firmamentũ (quod in huius capitis notis deſignatur per literam e,& conſequenter aliç ſphęrç, eo quod diſponũtur ordine denotãtur per conſequentes literas,ſcd'm eã ſignificantiã quę in quarti capitis primi de cęlo notis eſt poſita,& hic ex eo loco ſupponẽda)in.iij.m.cccccc.annorũ ſuũ cõplet circulũ. Cũ em̃ vnuſquiſq; circulus duodecim habeat ſigna,& vnũqd'q; ſignũ.xxx.grad⁹,ex ductu ipſius.xij.in.xxx. cognoſcit oĩs circulus cęleſtis habere.ccc.lx.gradus. Secũdũ aſtronomos aũt firmamentũ ſpatio centũ annorũ vnũ duntaxat gradũ cõficit.&.ccclx.per.c.multiplicata,reddũt.iij.m.cccccc.quare firmamentũ totũ ſuũ motũ cõplet in.iij.m.cccccc.annorũ. Cęlũ Saturni,triginta annorũ interuallo. Iouis aũt,duodecim annorũ. Remotiores aũt cęli,pauciore tẽpore propriũ abſoluunt motũ,vt cęlũ lunę in.xxviij.diebus. Et medij orbes ꝓpinquioribus diſtantioribuſq; intercepti,medio modo cõplent ſuũ motũ,vt cęlũ Martis duobus annis,cælũ Solis,Veneris,Mercurij,vno anno.

¶Vndecimi capitis annotat.

¶A,plenæ illuminationis luna:quę panſelenos dicit,latine verò pleniluniũ. ¶B, nouilunium:quæ neomenia. ¶C,d,f,g,luna maioris ſemicirculo illuminationis,quę dicit amphycirtos. H,i,medię illuminatiõis,quę dichotomos. ¶K,l,m,n,minoris ſemicirculo illuminationis: quæ dicitur menoeides. ¶O,ſol.

Ndecimũ caput cõtinet vnã cõcluſionẽ,duas rationes ad eã. ¶Concluſio. Aſtra ſphæricam ſibi aptãt figurã. 16

¶Primo. Quia diximus ea neq; nata neq; apta progreſſioni. At natura nihil irrationabile neq; fruſtra facit. dedit igitur ipſis molẽ ad ſe hoc pacto mouẽdũ ineptiſſimã. Hæc autem eſt ſphærica:quia ad hoc organum nõn habeat vllum. ſunt igitur moſle ſphærica. ¶Secundo. Vt de vno aſtro comperimus,& de omnibus conſimile eſſe exiſtimare æquum eſt. At vero luna per ea quæ circa viſum accidunt,ſphæricæ eſſe oſtenditur. non enim fieret cum accreſcit atque decreſcit,pluries quidem corniculata,quam menoeidem dicunt:aut vtrinque curuata & gibboſa,quam amphycirton nuncupant:ſemel autem æqua proportione diuiſa,quam dichotomon vocant:niſi ſphærica eſſet. Et rurſus per aſtrologiam ide comprobatur. Non enim ſol cum deliquium patitur,corniculatus appareret,ſi illa ſphærica non eſſet. Sunt igitur & aſtrorum alia omnia ſphærica.

VNdecimi cap.ſcholia. xvi. At vero lunã apprehendimus ſphæricã. Cum luna ſuã incipit circulationẽ.primo die penitus obſcura eſt,& luminis expers,& noua luna dicit,eſtq; vt b. Deinde ſex diebus ſenſim ſecundũ minorẽ circuli portionem illuminatur,ſecũdum dierum ordinẽ maiore ſui parte conſequenter illuminata,eſtq; vt n & l. Septimo vero die

media parte illuminata, vt i. Sequētibus sex diebus secūdū maiorē circuli portionē illustratur, vt g & d. Decimoquarto vero die cōpletum assecuta est incrementū, vt a. Deinceps alijs sex diebus eius lumen paulatim decrescit, maiore tamē adhuc parte illuminatur, vt c & f. Primo vero & vicesimo die, media tantū parte illustrata, vt h. Sequētibus autem sex diebus decrescente secundū dierum ordinem eius lumine, secundum minorem circuli portionem illustratur, vt k & m. Demū vicesimooctauo die completa eius circulatione, penitus euanescit ex oculis nostris, rursum obscura, vt b. Nam enim sol cum deliquium patitur. Sole deliquiū patiente ob lunā nostris obtutibus & soli interpositam, luna aliquam partem sua opacitate occultans, alterā partem solis extra lunæ extremitates apparētē abscindit secundū arcualem figurā, vt id solis quod nobis conspicuū relinquitur, arcuale & sinuosum videatur. Id aūt fieri nō posset, nisi luna esset sphærica. Nihil enī ab altero arcuale figurā abscindere potest, nisi ipsum abscindens arcuale & sphęricū fuerit, vt sie dunt discus & tabula quadrata vicissim maiori disco & oculis nostris interiecta atque interposita.

¶ Duodecimi capitis annotat.

¶ Astra erratica, planetę septem, Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna, ¶ Dirigere, mouere. Astragali coi, tali siue taxilli, sic denominati a Co insula circa Rhodū. Est aūt astragalus Cous qui senionē prę se fert, Chius qui vnitatē.

17 Duodecimum caput continet duas quęstiones, & earū solutiones. ¶ Prima quęstio. Cur motus cælestiū corporū non multiplicentur secundū distantiam a primo, ita vt primū vno simplicissimo, secūdum duobus, tertium tribus moueatur, & ita deinceps: sed accidat oppositum, vt scilicet solis & lunæ sphæræ paucioribus motibus agitentur, q̄ aliqua aliorum superiorum erraticorum astrorū. Visa est enim aliquando luna dichotomos parte sui obscura Martis occultasse astrū, & illud ex altera parte lunæ quę erat lucida, emersisse: & de alijs astris Aegyptij & Babylonij idem obseruarūt, qui circa hęc deprehēdenda olim peruigilem curam adhibuerunt, & multā de astris traditionem reliquerūt. quod est eam ipsam cęterorū esse infimam, indicium. ¶ Secunda quęstio. Propter quid in prima latione est tāta syderum multitudo, vt ne Arithmetici quidem supputare possint: in inferioribus autem vnum singulare, vt duo aut tria in eodem non reperias infixa? Et certe has quæstiones mouisse quas merito difficiles putabunt omnes & de ipsis pauca differere, nō temeritati & audaciæ, sed verecundię potius & modestiæ dicentis qui id ob philosophiam facit imputandum est, tametsi paruas de magnis dubitationibus adducat sufficiētias. Et has quæstiones mouere, ad maiorem faciet intelligentiam, & nihil nobis, contemplantibus quidem, sed paruas habentibus causas, oberit. ¶ Primæ solutio. Animalium quædam perfecta potiuntur sanitate sine motu vllo, & aliqua agitatione. alia vno motu eam assequūtur, vt ambulatione. alia pluribus, vt ambulatione, lucta, & pugna. quædam vero eam neutiq̄ assequi valent vnquam. Ita & corpora hæc de quibus inquirimus, quanuis inanima sint, ea tamen vt vita & actione participātia intelligamus. Dicimus igitur q optime sese habet vita viuens sempiterna, nullo egens aut motu, aut mutatione, & aliorum finis: & post ipsum, quod vitam illā vno motu consequitur, vt quod est illi proximū: deinde alia quę duobus, & alia quę tribus. & sunt aliqua quę hanc amplius nequeunt assequi vitam: sed quanto optimo fini sunt propinquiora, tanto ipsis rebus melius est. hac dę causa terra non mouetur, vt quę sit remotissima, neq; vitā neq; operationem agens. alia post ipsam mouentur quidē paucis motibus, vitā illā non attingentia. alia vero mouentur pluribus motibus, & vitā illā sortita, sempiternitatem ducunt. primum vero corporum vno motu eam assequitur, vt omnium facillime corporum. Quod enim vno vitam illam consequitur, facilius: quod duobus eget vt consequatur, difficile: & quod tribus, aut pluribus difficilius assequi videtur. & ex animalibus et plantis hanc quæstionem quodammodo euoluere potes. difficilius enim est multa et sæpe, quā pauca et raro recte agere: vt puta decies mille astragalos Coos iacere, difficile: duos autem aut tres, facile. ¶ Secundæ solutio. Prima latio rationabiliter hac astrorū multitudine decorata est. Primo, quia prima, et vt alijs vitæ principium, excellentiam ad alias retinens. Secundo, quia

aliæ lationes in quibus vnũ figitur astrum, illam excedunt in motibus, & ipsa illas astrorum multitudine superat. Tertio, quia mouet omnes inferiores ideo infixa sydera tenet, quo magis illis diuersas influat virtutes. Hęc & similia de quęstione adduci possunt: quę an ita sint, considerationibus astrologicis relinquenda sunt.

Vodecimi capitis scholia. xviij. Propter quid in prima latione est tãta syderum multitudo. Primã lationem vocat hic Aristoteles sphęrã stelliferã, & astrorũ multitudine conspicuã, & eam tẽpore Aristotelis astronomi primã sphæram mobilẽ posuerunt, rati duntaxat octo esse orbes cælestes, scilicet septẽ planetarũ, & octauã quã posuerunt esse primũ mobile. Posteriores aũt nonum cęlum mobile (quod primum vocarunt) posuerunt, octauæ sphęrę supereminens. Recentiores vero adiecerunt decimũ mobile, cęlestes orbes omnes suo ambitu cõplectens, secumq; raprãs, quod primum sphærarũ mobiliũ posuerunt. Ita & corpora hæc de quibus agitamus. Quatuor in litera notantur animaliũ genera, per quorũ analogiã pręsens quæstio dissoluitur. Primũ eorũ quę perfecta potiuntur sanitate sine motu aliquo secundũ locum, ad illũ consequendũ facto. Et illis in analogia respondet primum ens, & omnium perfectissimũ, quod sine aliquo motu & suapte natura vitam degit sempiternam. Secundum eorum quæ vnico motu sanitatem assequuntur, vt ambulatione. Illisq; respondet primũ mobile, quod vnico motu maxime regulari, simpliciter vno & simplicissimo vitã illam vtpote sempiternã assequitur. Nempe per vitam quæ cælis attribuitur, hoc loco nihil aliud q̃ sempiternitatẽ, perpetuãque proprię operationis perfunctionẽ intelligere debemus, quã Aristoteles hic cõparat ad sanitatẽ animalis. Tertium eorũ quæ pluribus motibus, vt duobus aut pluribus sanitatẽ adipiscuntur. Et illa habẽt collationẽ atque analogiæ responsum ad orbes cælestes inferiores, pluribus quidẽ motibus sempiternã durationẽ (quę hic cęlorũ vita dicitur) assecutos. Demũ quartũ genus aĩaliũ est eorum quæ nullo pacto sanitatẽ valẽt adipisci, sed languida sunt & valetudinaria, illisque comparantur corpora naturalia quæ nullis quidem motibus sempiternitatem valent adipisci, sed interitui sunt obnoxia. Et potissimum terra, quę immota permanens, suoque loco nixa, ab omni efficacia & operatione motus secundũ locum est remotissima, tametsi alias naturales habeat operationes, pauciores tamen alijs. Difficilius enim est multa & sępę q̃ pauca & raro recte agere. Siquidem multitudo facit indigẽtiam atque impotentiam, paucitas autem atque vnitas sufficientiam faciunt atque potentiam. Sufficientia autem perfectionem arguit, cũ in primo ente & supramundanis reperiatur, indigentia vero imperfectionẽ. nam in rebus inferioribus (in quibus imperfectio itidem locum habet) comperitur.

❡Decimitertij capitis annotat.

❡Antichthona, contrapositã terrã. Chthõ enim chthonos græce, latine terrã sonat. inde Põponius Antipodas Antichthonas vocat. ❡Mediũ magnitudinis, quod æquidistat ab extremis. ❡Mediũ virtutis, qđ natura & dignitate antecedit. ❡Medium virtutis, naturæ perfectione. ❡Tympanilis figura est, quę tympani similitudinẽ exprimit. Crassitudo, profunditas. ❡Trix trichos, capillus, græcum est.

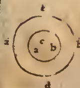
Ecimumtertiũ caput continet duodecim antiquorũ de situ, motu, figura & quiete terrę opiniones, rationẽ secundę, & septimæ dissolutionẽ, nonæ tribus rationibus improbationẽ,
vndecimę quinq;, & duodecimę quinq;. ❡De situ, motu, fi- 19
gura & quiete terrę duodecim opiniones. ❡Prima est ponẽ 20
tiũ mundũ esse finitũ, & terram esse in medio sitã. ❡Secũda est quorundã qui circa Italiã habitãtes, se Pythagoricos appellabant, dicentiũ terrã nõ esse in medio, sed ignẽ, terrã vero esse vnũ astrorũ circulariter motũ, suo motu noctẽ & diẽ efficiens: cui sit altera opposita terra, quã antichthona vocant. & apparentia non curant. Quod ignis sit in medio, his inducebãtur rationibus. Prima. Nobiliori corpori debet nobilior locus. ignis aũt terra nobilior est. ipsi igitur debetur nobilior locus. At medius locus extremis nobilior est. est igitur ignis in medio. Secũda. Principalissimum corporũ maxime decet conseruari. ignis autem principalissimus est, decet igitur ipsum maxime conseruari. conseruabitur autem optime in medio. est igitur ignis in medio. Et hinc fit vt ignem vocent carcerẽ Iouis: quod in medio vndique circũclusus circunseptusq; existat. Sed falluntur Pythagorici, idem credentes medium magnitudinis, & naturę: vt statim compertum habemus in animalibus nõ esse idem animalis magnitudinis medium, & virtutis. Sed medium mundi natura & virtute, est po-

tius circa cælum quam in centro:& illic est ignis,& illic maxime cōseruatur, & ter=
ra in centro (quod magis vltimo assimilatur q̄ principio) illic continetur,& finitur
a circunstantibus. Continens aūt et finiens, honorabilius contēto et finito. Est eīm
11 continens et finiens vt forma, contentū vero et finitum vt potētia. ¶ Tertia est di=
centiū quandam terram esse in medio, et ferri circa medium, et esse aliam terram
ex opposito (quam etiam antichthona dicunt) quæ circa medium fertur. ¶ Quarta
12 est dicentium plures esse terras, hanc in centro, illam toto hemisphærio distantem:
cum qua pariter circa medium plurima circunferuntur corpora, quæ propter ipsam
a nobis non percipiuntur. et hinc nobis toties apparere lunę defectus et decremēta.
13 ¶ Quinta est asserentium esse vnam terram, et continue circa statutum et immo=
14 bilem polum circunferri. et hæc scripta est in timæo. ¶ Sexta est dicentium ter=
15 ram esse sphæricam. ¶ Septima est eorū qui dicunt eam figura tympanilem, argu
mento vsi, quod in oriente et occidente videtur solis abscindere portiones secundū
rectam. Secundo, quia hæc figura aptior est ad quietem. Sed falluntur. Hoc enim
non ideo est, quia tympanilis aut lata existat, quod videantur portiones secundum
rectam abscindi, sed hęc faciunt videri distantia, et circulorum magnitudines. Pars
enim circuli a lōge visa, etiam parui, recta apparet: et magni circuli pręmagna cur=
16 uatura, apparet et recta. ¶ Octaua est Xenophanis Colophonij putātis terrā quie=
scere, et manere immobilem, quod deorsum crassitudinis sit infinitę. Ingerebat eīm
hoc solutionis difficultatem, q̄ si parum terrę sustollatur, nō vult manere, sed se de=
orsum pręcipitat et demergit: et si maius, velocius: quare fortius et tota, nisi profun
ditate infinita, ut base, ne rueret defenderetur. Sed hoc dicto Empedocles attonitꝰ:
qui hæc asserunt increpat tanquam vana locutos, & de vniuersę natura parum co=
17 gnoscentes. ¶ Nona est Thaletis Milesij ponentis terram quiscere, quia super
aquam natet. quemadmodum lignum super aquā aut aliquid simile non descendit,
sed stat: ita aquę, terræ casum prohibent. Sed id irrationabiliter dictum: ¶ Primo,
quia eandem relinquit difficultatē, a quo sustineatur aqua. ¶ Secundo, Quia quan
to aqua aer est leuior, tanto terra grauior est aqua. nō igitur aqua defendit terræ ca=
sum, vt neque aer casum aquę. ¶ Tertio, Quia videmus paruā terrā per aquā ca=
dere: & quāto maior, tāto velocius. non igitur prohibet totius terræ casum. Inqui=
rebant enim vsque ad aliquid, sed insufficienter. Omnibus enim nobis hoc consue=
tū & cōmune est, hactenus de aliquo inquirere, quousque cōtradictionibus ijs quæ
aduersarijs vidētur, satisfactio fiat, & nō quātū dubitati natura requirit. At vero be
ne inquirentē nō hoc modo curare oportet, sed ex proprijs in rei quęsitæ venire de=
18 præhensionem. ¶ Decima est Anaximenis, Anaxagorę & Democriti, dicentiū
terrę latitudine terrā a pręcipitio tutā esse. Primo, quia eius latitudo ipsam aerē di
uidere non permittat. Secundo. hac de causa valide ventis obsistit. Tertio, quia non
habet aer locū quo cadere possit. vnde fit vt terra cadere non possit: quemadmodū
neque aqua in clepsydris. Sed si hæ rationes valerent, propter eandem causam ipsa
19 existente sphærica maneret. quod postea falsum esse ostendetur. ¶ Vndecima est
Empedoclis, quietis terrę causam assignātis velocem cęli circūgyrationem: vt quæ
motum terræ prohibet: quemadmodū aquæ e vase velocissime in aere circungy=
rato, ea cita gyratione defenditur effusio. Sed hæc assertio inualida est, ¶ Primo,
Quia quærendum est ab eo, an terræ sit aliquis motus: & si sit aliquis, an natura=
lis, aut violentus. Si nō est naturalis, neque erit violentus vllus: & si neque vi neque
natura motū ei assignauerit, omino non mouebitur: quare neque quiescet. hęc prius
cognita sunt. Et si dicit, natura fertur ad mediū, neque motus neque quies violenta
erunt. quare circūgyratio ponēda non est, vt illic quiescat. Vt eīm motus naturalis,
& motus violentus, ita quies naturalis atque violenta est. Et si circungyratione ad
medium venerit, & illic violenter quiescet. sed vbi natura quiescet? ¶ Secundo,

Quia si vi feratur & quiescat in medio, aliquo alio natura ferat̃ & quiescat necesse est. Aut igitur hoc erit sursum, aut deorsum, aut vbicũque aliubi. Si sursum, vt aer supra nos existẽs non prohibet lationẽ sursum: neq; prohibebit aer qui subter est, eã quæ deorsum est, quo minus feratur. Eorundẽ eñ & consimilium eędẽ & cõsimiles sunt causę. ¶ Tertio. Dicat Empedocles, prius q̃ lis dissociasset elementa, quomodo terra quiescebat? non eñ tũc erat circũgyratio aliqua. Causa igit̃ quietis terrę vniuersalis assignari non potest velox citaq; circungyratio. ¶ Quarto. Quia partes terrę feruntur ad mediũ, & omnia grauia ad terrã: cuius causam assignare nõ possis circungyrationẽ. ¶ Quinto. Ignis fertur sursum natura, & nõ propter gyrationẽ: igitur & terra consimiliter deorsum. Nõ eñ dicere possis gyratum, graue & leue determinare. sed hęc natura determinata sunt: vt hoc sursum euolet, illud vero in imum conetur. Non igitur terra permanet immota ob velocẽ (vt vult Empedocles) cæli gyrationẽ. ¶ Duodecima est Anaximandri terrã quiescere perhiben 30 tis, quia ęqualiter secundũ sui ambitum se ad extrema habeat. quare vt æque libratam, non plus ad hanc quã ad illã eã ferri contingit. vnde hac de causa quiescit. Sed q̃ id non verũ sit (quanuis suasibilitatẽ aliquam habeat) deprehenditur. ¶ Primo, Quia hac ratione quicquid in medio locaret̃, quiesceret. ignis igitur in medio quiesceret. quod falsum est: quare & id ex quo sequitur. ¶ Secundo. Terra non modo quiescit in medio, sed & fertur ad mediũ. nam quocunque feratur terræ particula, illuc & totam terrã ferri necesse est. & quicquid natura locus partis est, & totius natura idem erit. Nõ igitur quiescit propter extremorũ æquidistantiã. ¶ Tertio. Incõueniẽs est quęrere cur terra immota maneat in medio, & nõ cur ignis in summo. qui si illic natura stet, & eodẽ iure terra stabit in medio. Conuenit eñ vtiq; & ei aliquis natura locus. ¶ Quarto. Simile est dicere teram in medio quiescere propter similitudinis necessitatẽ, ac si dixeris quod æque vbique extensum fuerit (vt de capillo quẽ tricha Gręci nominãt, dicitur) frangi, dissoluique non posse: vt vehementer esurientẽ, & tantundem siticulosum a cibo & potu æquidistantẽ, fame & siti interitum ire. ¶ Quinto. Irrationabile est inquirere quietis terrę causam in imo, & mentionẽ nullã de motu eius in imum facere, an vi, an natura fiat. quod facit Anaximander. Deprehendendo enim causam cur ignis sursum, & quomodo sustollatur: protinus cur sursum quiescat, cognoscitur causa. ita & deprehensa causa cur & quomodo terra demergitur in imum, pariter causa suæ quietis in imo deprehensa est. Et ratio ipsius de similitudine inualida est: vt de igne posito in medio, capillo æqualiter tenso, esuriente, & sitiente refellere promptum est. Et sicut ignis si esset in medio, consimiliter ad extrema se habens euolaret ad summum, non forte totus ad vnam partem, sed partes ad sibi proportionatas partes, vt quarta vna huc, altera illuc: sic & de terra esset: & a loco illo propter similitudinis rationem (quemadmodũ & ignis) emoueretur, nisi eius locus esset, & in eo natura quiesceret. Et licet id verũ sit, ipsam ad extrema consimiliter sese habere: non tamen verũ est eam hac de causa in medio quiescere: sed hoc accidit.

Ecimitertij capitis scholia. xx. Quod ignis sit in medio, his inducebantur rationibus. Vtraq; rationũ facile diluitur, admittendo mediũ locũ secundũ virtutẽ, vt cõcauũ cæli lunę, esse extremo loco, scilicet aquę concauo nobiliorẽ, & in eo secũdum virtutem medio ignẽ collocari. Negãdo tamen medium locum secundũ magnitudinem esse prętanciorẽ loco extremo, & in eo secundum magnitudinẽ medio ignẽ esse collocatum. Nempe quemadmodũ in animali aliud est magnitudinis mediũ, scilicet id animalis quod ab extremis partibus æquidistat, vt in homine idipsum quod a capite & pedibus æquo intercipitur interuallo, & aliud virtutis, vt cor, quod in homine capiti quã pedibus propinquius est, ita in vniuerso aliud est medium secundum virtutẽ, scilicet concauum cæli lunæ, & aliud medium magnitudinis, scilicet concauum aquæ, quod terram ambit. Perperã sane ignem vocabant carcerẽ in passiuo significatu, quod coerceatur & contineatur ab alijs elementis, cũ potius dici debeat carcer in actiua denotatione, q̃ alia elemẽta coerceat atq; cõtineat. Et ex eo sumitur nobilitatis ipsius ignis supra alia elemẽta argumnteũ, nã continens est pręstantius cõtento, modo vtrũq;

totum sit compositum, vnumq; concludat alterum suo ambitu circulari, quo alteri toti superemineat secundum ordinem corporum vniuersi intergritatem constituentium, vt aqua terram, aer aquam, & ignis aerem. Si enim alio modo contineret, & solum secundum eius portiunculā, quemadmodum aqua piscem, & aer hominem, non oporteret continens esse perfectius contento. Et cōtinens (vt inquit litera) est vt forma, contētum vero vt materia. Quę quidem analogia designat, ꝙ quemadmodum forma est præstantior materia, ꝙ eam quodammodo finit & terminat, ita cōtinens contento præstantius esse. Ignis autem inter elementa solum est continens, & terra solum contenta. xxv. Argumento vsi, ꝙ in oriente & occidente videtur solis. Cum sol oritur & occidit, mediaq; eius pars nobis est conspicua, & media adhuc latitans, pars visa a parte non visa videtur abscindi a terra secundum rectam. nam ea solis pars quæ terram videtur contingere, terminari videtur aut diametro aut chorda portionis circuli. Ita si sphęrico ve disco & oculis nostris interponatur tympanum secundum transuersum, videbitur a disco abscindere portiones secundum rectum per partem suam oblongam & teretem. Verum non rectam assignabant causam, cur a sole videantur abscindi portiones. Id enim non ideo euenit, ꝙ terra est figuræ tympanilis, sed quia pars circuli a longe visa apparet recta, vt nauigātibus videtur littus procul visum esse rectum, quod accedentibus & propinquantibus apparet sinuosum atq; curuum. Ita quod propinquis obliquum videtur, discedentibus explicare sese, & rectum fieri censetur. xxvi. Ingerabat enim hoc solutionis difficultatem. Ratio Xenophanis inualida est, quia non consimiliter tota terra se habet, vt eius particula sursum proiecta. Nam terræ pars proiecta sursum, est extra suum locum naturalem, ad quem natura mouetur. Tota autem terra est in suo loco naturali, & deorsum. quare non moueretur vnq; deorsum, etsi infinitam profunditatem non haberet, sicut neq; terræ particula si in proprio loco quiesceret. Et tota terra si extra suum locum esset dimota, natura ad eundem locum moueretur, perinde atq; gleba terræ ex naturali loco pulsa, iterum deorsum mouetur. Quare idem est iudicium de vtrisq; consimiliter se habentibus. xxviij. Tertio quia non habet aer locum quo cadere possit. Sicut aer in clepsydris obdurato superiori foramine aquæ impositis, non habet locum in quem recipiatur, & ergo clepsydram non exit, neq; permittit aquam subire, ita (inquiunt) neq; aer terræ subsidens locum habet in quem recipiatur, si per terram suo motu ipsum diuidentem a suo dimoueatur loco, quare terra in suo loco manet immobilis. Sed si istæ inquit litera, rationes essent efficaces, propter easdē, si terra ponatur esse sphærica, maneret in suo loco ab aere sustentata, quod falsum est. Non enim in suo loco quieta manet, quia ab aere sustentetur ne cadat, sed quia in suo est loco naturali, & nata ibidem quiescere, vt est rerū naturaliū conditio. xxix. Eorūdem enim & cōsimilium eædem & cōsimiles sunt causæ. Hæc propositio applicāda est ad causas & effectus naturales, & non ad ea quæ aliunde pendent, vt ab intellectu aut volūtate. Nam consimiles congnitiones & eiusdem propositionis haberi possunt a diuersis principijs, & specie dissidentibus. Præterea intelligenda est de causis per se & proprijs. Calefactio enim facta ab aqua & ab aere in eodem corpore, vt manu hominis, sunt consimiles. & eiusdem speciei, & tamen aqua & aer specie discrepant. Verum hæ substantiæ nō sunt propriæ & primæ causæ calefactionis, sed vtriusq; caliditas prima est & præcipua causa. Planum autem est caliditatē aquæ & aeris eiusdem esse speciei. Demum applicari debet ad eaa causas, quarum vtraq; producit effectum transmutatione vniuoca, & vbi in vtroq; producēte est cōsimilis specie forma ei quæ producitur. Quocirca quanuis admitteretur calefactio lapidis facta ab igne, & a sole, esse eadem specie, nō tamen idcirco oporteret solem & ignem esse cōsimilis speciei. nam sol producit calorem trāsmutatione æquiuoca. Et sane prædicta propositio varijs calumnijs est obnoxia, quas recta intelligentia facile diluet. xxx. Simile est dicere terram in medio quiescere. Aristoteles bifariam refellit modū argumentandi quo vsus est Anaximander ad probandam terræ quietam ob ęquidistantiā. Primo, si sit capillus vniformia virtutis in omnibus partibus resistēdū suæ discōtinuationi, & æqualiter tensus, nō est valentior ratio ꝙ rumpatur in vna parte potius quā in alia, cum vbiq; sit ęqualis virtus resistens ruptioni. Aut igitur in omnibus suis partibus rumpetur, aut in nullis. In omnibus autem simul ipsum rumpi est impossibile, igitur non dirumpetur, quo nihil absurdius. Secundo, sit animal affectū extrema fame, & æquæ sitibūdū, æquidistans a cibo & potu. nō est maior ratio quare prius moueatur ad cibū quā ad potū, quia ęque ipsū esurit atq; sitit. Aut igitur simul mouebitur ad vtrūq;, aut ad neutrum. At vtrūque autem simul ipsm moueri est impossibile, igitur ad neutrū mouebitur. quare inter cibum & potum fame & siti peribit. Neutra prædictarum argumentationum est valida, quare neque ea quæ est Anaximandri. Non forte totum ad vnā partem. Intelligatur totus ignis esse in medio mundi, in quatuor partes a, b, c, d, intellectus diuisus. Et cōcauum cæli & lunæ etiam intelligatur in quatuor partes distributum, eisdē consimilibusque notis distinctas, ignis quidem sursum moueretus, non tamen totus ad vnam cęli partem, vt a. sed vnaquæque eius pars ad partem cęli respondētem sibi & proportionatam atque proximam, vt a ignis ad a cęli, & pars b ignis ad b cęli. Et ita vnaquęque ignis pars ad eam cęli partem euolabit, cui propinquior atque vicinior erit.

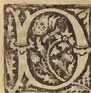

Decimiquarti capitis annotat.

Totius mediū, mediū mundi. Medium, centrū. Anguli pares, anguli recti. Secundū regulam, perpēdiculariter. Sphæricum, rotundum, orbiculare, glo

bosum. Arctus, Vrsa minor, stellæ circa polum nostrum, quæ modo septetriones modo plaustrũ dicũtur. ¶ Aegyptus, regio meridionalis. ¶ Cyprus, insula a meridie mari Aegyptiaco terminata. ¶ Horizon, est circulus diuidens partem cæli visam a non visa. ¶ Horizon, finitor interpretaẽ. ¶ Myrias, decẽ milia. ¶ Corpore circa aliquam lineam moto, ea linea axis dicitur: & eius extrema puncta, poli: qui latine dicuntur vertices. ¶ A, polus arcticus. b polus antarcticus. c h horizon habitantium in k, vt in Aegypto aut Cypro. d g, horizon habitantium in i ad arcton. e f circulus meridiei æquator. l arctos, vrsa minor, plaustrum arcticum. o p stellæ semper occultæ habitãtibus in i. q r stellæ semper occultæ habitantibus in k. i k diuersa puncta habitantiũ in terra. Totus paruus circulus niger, terra.

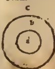

Ecimũquartũ cap. cõtinet tres cõclusiones, quatuor rationes ad primã, duas ad secundã, & quatuor ad tertiã. ¶ Prima cõclusio. Terra in medio nõ circulariter moueẽ, circa polũ vnũ reuoluta. ¶ Primo, Quia aut id natura esset, aut violẽter. Nõ natura, quia idẽ est totius & particularũ motus: partes autẽ oẽs ad mediũ recta feruntur. Neq; etiã violẽter. nã nullũ violẽtum perpetuũ. mundi autẽ ordo sempiternus est. ¶ Secundo. Quia omnia circulariter mota intra primã lationem pluribus mouẽtur motibus. moueretur igitur & terra pluribus. quod si ita esset, astrorum fixorum nobis fierent diuersiones, neq; nobis semper secundũ idẽ oriri (quẽadmodũ semper euenit) apparerent. ¶ Tertio, quia latio partiũ & totius terræ naturaliter est ad totius mediũ. nõ igitur circunfertur in medio. nam simplicis corporis vnus debet esse motus natura simplex. ¶ Et si quæras, quãdo terra est in medio, & idẽ fuerit eius centrum, & totius centrum, an partes terræ & grauia alia ferẽtur ad mediũ, quia terræ, an quia totius? Hoc est, quia totius: & quia terræ p accidẽs. Accidit enĩ idẽ totius & terræ esse medium. Et quod grauia moueãtur ad mediũ, signũ est, quia procũbunt semper ad angulos pares. tendunt igitur ad vnũ centrũ omnia. ¶ Quarto experientia cognitũ est graue sursum secundum regulã proiectũ, semper secũdum regulã recidere, quãtacũque vi & quotiescũq; id factũ fuerit. nõ igitur terra circulariter mota est. ¶ Secũda. Terra quiescit in medio. ¶ Primo, Quia vt ignis ex omni parte euolat a medio ad extremũ, ita ex oĩ parte (si extra posita fuerit) terra fertur ad mediũ: & nunquã a medio, nisi vi pultrice pars aliqua terræ quantulacumq; moueret. quare tãto min⁹ & tota terra. quiescit igitur natura in medio: corporis eñ simplicis tãtũ vnus est secundum naturã motus, motus autem a medio, & ad mediũ, cõtrarii sunt. ¶ Secundo mathematici astronomici volentes astrorũ motũ & situm iudicare, ponunt terrã ĩ medio qescere. qescit igitur terra ĩ medio. ¶ Tertia. Terra sphærica est. ¶ Primo. Quia q̃libet pars terræ grauitate sua tendit ad medium: & quæ maior est, in decliue descendit, & minorem pellit, quousq; æquata tumorẽ relinquat, atq; omnes a medio equi

distēt.hoc autem est figuram habere sphæricam, Et hoc idem quidam physiologorum asseruerunt, sed terrā ad medium violētia ferri: nos vero natura. dixerunt enī ex omni extremorum parte & æqualiter partes terræ in medium latas. ¶ Sed dubitant, si posita sit terra in medio, q̄ in vnius suorum hemisphæriorum medietate duplam retineat grauitatem, an terra illa mouebitur a medio, fietq; centrum eius alterum, & totius centrum? ¶ Nos vero dicimus terram eousq; natam moueri, quousq; centrum eius cum centro totius simul sit: & non amplius: neq; oportere quamlibet partem centrum attingere, Quod quidē fit aut minoribus partibus a maioribus pulsis, aut terra (vt aiunt) hoc est per segregationē, genita, & ex omni extremorum parte partibus in medium latis: ita vt sit facta terra, & figuram sphæricā retinēs. ¶ Secundo. omnia grauia ad angelos pares sphærales, & non iuxta se inuicem & æquidistantes lineas procumbunt, igitur nata sunt corpus efficere sphæricum. Et igitur terra sphærica, aut natura sphærica. nos enim hic talem terrā probare intendimus, qualis suapte natura existeret, & non qualis vi & præter naturam existat. ¶ Tertio, Luna cum eclipsim patitur, semper curuam habet secantem lineam: vt illam ex globo recipiens, atqui talis eclipsis fit terra soli & lunæ interueniēte media. Est igitur signum, terram (qui sit sphærica) illius apparentiæ esse causam. ¶ Quarto, quia procedentibus nobis parum ab arcto ad meridiē, fit nobis nouus circulus horizon, & stellę nobis apparere incipiunt, quę semper occultantur arcton: vt in Aegypto & Cypro nōnullę apparent stellę quę in arcticis regionibus sempiternę occultationis existunt: & contra in arcticis, quæ semper in Aegypto & Cypro lateant. Id igitur signum, non modo terram esse sphęricam, sed relatione ad astra facta esse paruam. Si enim magnæ notabilisque molis existeret, non statim nobis paululum translatis fierent hæ occultationes, & nouæ astrorum visiones. Et quod sit exiguæ molis, sentiunt dicunt ad columnas vsque Herculeas sese porrigere mare Indicū, inter orientem solem solēq; occiduum interceptum: & illic, vt apud Indos, gigni elephantes: quod loca hæc vt vicinitatis affinia, consimilem participent naturam. Testantur itidem Mathematici, terræ magnitudinem ratiocinatione perquirentes: cui ambitum ascribunt quadraginta stadiorum myriadas: astris vero maiorem. Vnde fit eorum assensu non solum terram esse sphæricam, sed ad astra comparatione sumpta, modiculam esse. Sed de his hactenus.

Eecimiquarti cap. scholia. xxxi. Terra in medio non circulariter mouetur. Quāuis terra indigeat virtute recipienda a cælo, & non e diuerso, non tamen idcirco oportet terram moueri ad virtutes illas recipiendas. Nam id quod alio indiget, moueri debere ad illud intelligēdum est, quādo ipsum natum est assequi id quo indiget, per motum, vt auis pastum per volationem, non autem quando non est beneficio motus illud assequi natum, vt planta alimentum. Terra autem quiescendo nata est a cælo virtutes recipere, & non opus est eam circulo intorqueri. Præterea optime se habens, vt inquit Aristoteles, ad assequandam sempiternitatem, non indiget motu & transmutatione. Alia autem post ipsum vt vitam eam assequantur, motu indigēt. Cælum autem non est optime se habēs, sed duntaxat primum ens & summum, quod vitæ sempiternæ est origo. Primū quidē cælū vt ei proximū vnico indiget motu, & cæli inferiores pluribus, vt sempiternitatē habeāt. Terra vero a primo ente remotissima, neque sēpiternitatē habet, neque motū, quare nō est ipsa ponēda moueri, & cælum quiescere. Neque verū est quietē motu esse pręstātiorē, cū in oībus cōperiatur habitus priuatione dignior esse, vt lumē tenebris. nam motus potissimū naturales rerū naturaliū non ordinentur ad quietem vt suū finem, sed vt suū locū naturalē res per motum assecutæ, ibidem melius conseruentur. Motus autem cælestes cum irrequieti sint & incessabiles, minime ad quietem ordinantur. Hinc non opus est quietem vt quiddā perfectius cælo, & motum vt imperfectius terræ conuenire. Neque quies ī rebus naturalibus responsū habet & assimilationē ad statū in supramundanis, cui motus aduersari videtur, & idcirco quies motu esse præstantior. Nam tametsi motus ob varietatis mutabilitatisque rationē habeat quiddam statui repugnans, tamen ob operationem, actionisque rationem quā designat, propemodū statui assimilatur, & eius est imago. Quies autem cum ab operatione vacationē insinuet, distātiorē a supramūdaniorū statu (qui iugi operationi coniunctus est) habet naturā atque conditionē q̄ motus. Accidit enim idē & totius & terræ esse medium, quēadmodum circuli minoris b, et maioris c, idem est cētrū, at ipsa, sed ratione diuersum. Nā dicitur cētrū circuli b, quia vndique æquidistat ab eius circū

Terram moueri secundū locum

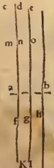
ferentia. Centrum vero circuli c, quia omnes lineæ ab ipso ad circunferentiam c ductæ, sunt æquales. Sic ipsius terræ & totius vniuersi idem est centrum, idem inquam re ipsa, & ratione diuersum. Nempe dicitur terræ, quod omnes lineæ ductæ ab ipso ad conuexum terræ, sunt æquales. Centrum vero vniuersi, quod omnes lineæ ad supremi cæli conuexum eductæ æquantur. Grauia tamen mouentur ad medium quatenus est centrum vniuersi, & non quatenus centrum terræ. Nã si tota terra intelligatur translata in concauum ignis cum centro suo, grauia ad eius centrum nõ mouerentur, imo & terræ partes & tota terra cum suo centro ad vniuersi centrum mouerentur. Quod autem grauia tendant ad medium, ostendit Philosophus, quia ex quacunque cæli parte & quocunque spatio moueantur, semper cadũt ad angulos rectos, vt graue h mouetur per spatium b e a, quod constituit angulos rectos sphærales b e l, & b e f. Et graue i ad angulos c f c, & c f g rectos & sphærales, igitur omnia grauia ad vnum tendunt centrum. Nempe si ad diuersa tenderẽt puncta in terra signata, non mouerẽtur ad angulos rectos & æquales, sed obtusos aut acutos atq; inæquales, vt si graue d moueatur ad punctum b, & e ad punctum c, manifestum est angulum m concauum esse acutum, & n obtusum, item & angulum o obtusum, & p acutum. Quare cum angulos faciant rectos cadendo, necesse est ea omnia grauia ad vnum centrum (quod est mundi totius medium) cadere

Terrã in me dioquiescere

xxxij. Terra quiescit in medio. Non solũ tota terra est nata in medio quiescere, sed & actu quiescit, immotaque suo loco permanet. Et quãuis in se habeat grauitatem deorsum motiuam, ea tamen non fraudatur suo fine, quia non est nata suum actum exercere. nisi terra fuerit extra suum locum naturalem. Quandiu autem terra in suo loco stat, facit grauitas eius actu quietudinem & permanentiam ad ipsam conseruandam, quod principalius est eius officium, vt ad quod motus secundum locum tanquam finem ordinatur. Et ne sic quidem grauitas ipsius est otiosa, quinimmo vnum habet quod actu exerceat officium. Nihilo minus tota terra nata est deorsum moueri. Nam cuiuslibet corporis simplicis vnus est natura motus simplex, non quidem actu, sed aptitudine. Et quãuis aptitudo illa quantum ad totam terram nunquam reducenda sit ad actum, non tamen dicenda est esse frustra & incassum in terra, cum non sit nata ad actum reduci quandiu terra fuerit in ea dispositione & situ quam habet. Aptitudo autem dicenda est frustra, quæ non reducitur ad actum, cum nata est reduci, vt si terra extra locum existens propriũ, amoto obstaculo non rueret deorsum. Neque inconueniens est terram simul natam moueri deorsum, & natam ibidem quiescere. Nam horum priuatiue oppositorum actus quidem vnius repugnat actui alterius, sed vnius actus, potentiæ alterius non repugnat, neque potentia actui, neque potentia potentiæ, quemadmodum in alijs oppositis contrarijs & contradictorijs idem compertum habetur.

xxxiij. Tertia sphærica est. Quãuis in terra sint aliquæ partes eleuatiores, vt montes, & aliæ depressiores, vt valles, id tamen præsentem conclusionem non infirmat. Nam ipsa intelligitur de terra existente in sua naturali dispositione in qua esset si tota foret aquis adoperta, & non de ea quam nunc habet, cum ad salutem viuentium aliqua eius pars est arida, in qua montium eleuationes ad fluminum productionem, & vallium submissiones ad eorum receptionem sunt. Præterea partes illæ terræ quæ aut editiores sunt, aut demissiores quam sphæricæ figuræ admittat, sũt admodũ exiguæ collactiõe facta ad totã terrã, & nõ tãtæ vt valeãt ei sphæricæ figurę rationem tollere. Habent enim se ad totam terram, vt granum milij extuberans supra globum, at ob tantillam partem non amittit globus sphærę nomen, neque igitur terra ob montium in ea extantium eleuationem, sicut & linea non desinit dici circularis, ob id quod parum ab æquidistantia centri digreditur. Sed dubitatur, si posita sit terra in medio. Intelligatur terra diuidi in duas medietates, in quarum vna quæ sit a, habeat grauitatem vt x. & in altera quæ sit b, grauitatem vt xx. vtraque mouebitur duntaxat ad medium, quousque scilicet centrum terræ sit cõiunctum centro vniuersi. Non enim contingit medio longius pertransire. Nec obstat dupla vnius partis grauitas, nam maior virtus solum nata est per maius spatium mouere, dummodo non desit spatium motus, & ipsum mobile natum sit vlterius moueri. Hæc autem parti grauiori terræ assunt, Neque idcirco sequitur virtutem minorem æque velociter mouere suum mobile, sicut maior mouet suam medietatem. Nam tametsi maior non moueat per maius spatium, mouet tamen per idem spatium in minori tempore, quod ad rationem maioris velocitatis sufficit. Secundo. Omnia grauia ad angulos pares. Quod grauia procumbat ad angulos pares & sphærales, contentos linea recta cadente super curuam, pauloante dilucidum euasit. Et eas lineas non esse æquidistantes planum est. nam extra circunferentiam distantiores, & intra propinquiores, ad centrum conueniunt omnes. Id autem sufficiens est argumentum, quod nata sint corpus efficere sphæricum. Nam si caderent super terram omnino planam in directum, & secundum angulos rectos & rectilineos, caderent secundum lineas æquidistantes, neque vnquam coeuntes in idem punctum, vt si terra sit a b plana, & moueantur grauia in n & o secundum spatia recta c i, d k, e l, non facient angulos rectos & rectilineos, & cadent secundum lineas equidistantes abinuicem, neque efficient corpus sphæricum. Tertio luna eclipsatur semper. Dicitur hic luna eclipsari non cum tota priuatur lumine, nam tunc nõ recipit lineam secantẽ vnã partem ab altera, sed cũ secundũ aliquã partẽ vt maiorẽ portionẽ aut minorẽ obscura est, & secundũ aliam illuminata. Quod cũ fit, vna pars lunæ ab altera secatur secundum lineam arcualem & curuam, quæ ob terrę interpositionẽ prouenit, & ob id oportet terrã esse sphęricam, quẽadmodũ si quicq; visui nostro interpositũ & disco, ab eo partẽ secundum arcũ absciderer, id interpositũ deberet esse sphęricũ, vt

Terram esse sphęricã

vndecimo huius cap.etiā dictum est.Si enim esset nō sphæricum,sed directum,abscinderet a disco partes secundum rectum. Ita & terra a luna, si ipsa esset plana, & in rectū iacens, sicut tabula. Quarto.præcedntibus nobis parum ab arcto ad meridiem.Cum quis procedit ab arcto ad meridiē,vt ab i ad k,fit nouus horizon circulus c h,& prius fuerat d g, & stellæ o p incipiūt sic profiscenti apparere,quæ eidē sub arcto existenti perpetuo fuerūt occultæ. sic & in arcto apparērt stellæ q r,quæ ad meridiē venienti occultantur.In præcedenti a meridie ad arcton,vt a puncto K ad i,fit nouus horizon d g,& stellæ q r apparere incipiūt,quæ ab eodem in meridie existente non videbantur.Cōtra vero stellæ o p eidem occultātur. nam fiunt sub horizonte,quæ ad meridiē habitanti apparent suprahorizontem.Et id non inefficax est argumentum ꝙ terra sit sphærica

¶Paraphraseos in secundum de cælo & mundo,Aristotelis,finis.

¶PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN TERtium de Cælo & mundo,annotat.

¶Disciplinæ,disciplinę mathematicę.Grauius primo,magis graue.Secundo, minus leue.¶Itidem leuius primo,magis leue.Secundo,minus graue.Quemadmodum maius dicimus magis magnum:& maius,minus paruum.

Ertius liber de Cælo & mundo continet octo capita.¶Pri-
mū vnam diuisionem,vnum corollarium, quinq; antiquo-
rum opiniones, vnam cōclusionem, & nouem rationes ad
1 ipsam. ¶Diuisio. Expedita de primo simplici corpore de-
terminatione,vt de cælo,ipsique affixis & in eo latis syderi
bus,cuius naturæ sint,& qualia,quodque ingenita sint, atque
incorruptilia,nosse oportet eorum quæ secundum naturam
sunt,hæc esse substantias,vt simplicia,cælum, igns,aer,a-
qua,terra:eorum partes,& quæcunque ex ipsis constant,vt animalia,plantæ, & me
talla,hæc operationes,vt prædictorū motus,generationes,corruptiōes, auctiones,
diminutiones,alterationes,& secūdū eorum naturam propriamq; virtutē lationes.
hęc autē passiones quędā,vt prædicta,& eorū aptæ quantitates,affectiōesq;. ¶Co
rollarium.Quo fit vt naturæ plurima determinatio circa corpora atq; magnitudi-
nes versetur.¶Nam omnis naturalis substātia aut corpus est,aut nō sine corpore;
2 magnitudineve gigni cōtingit:vt contēplāti determinationem quam exegimus de
natura,q̄ manifestissimum esse potest.Et quia de cęlo satis expeditū putamus qua-
le natura sit,ꝙ ingenitum sit,atq; incorruptibile:nunc ad reliquorum duorū generū,
grauis scilicet atq; leuis determinationem explendam nos conuertamus,& pariter an
generatio & corruptio ipsis competant.Et profecto aut nihil est generatio, aut solū
ipsis,& quæ ex ipsis contemperata sunt,congruere potest. Sed quid senserint anti-
3 qui,nunc videamus,¶Quinque antiquorum opiniones.¶Prima est Parmenidis
& Melissi,generationē & corruptionem esse negantiū.neq; enim quicq̄ gigni,quic-
quamve corrumpi posse putabant,sed dūtaxat nobis ita videri. Nōnulla enim præ
clare asserebāt,esse scilicet quædā entia ingenita,incorruptibilia, atq; immobilia:a
quibus(ꝙ sensibilia esse putabant)ad hęc caduca se cōuertentes, consimilia de ipsis
asserebant.Sed hęc physica cōtēplatione nō moliebantur.Cōtēplari enim an eius-
modi naturæ sint entia,immortalitatis sorte potita, superioris philosophiæ est,&
primi atque supremi philosophi.¶Secūda est huic primę contraria omnia genita
esse atque corruptibilia,nihilque omnino ingenitum,et nihil interius obitusque immune semper manere,sed aliquādo casurū.quod sensisse videtur Hesiodus, et quæ
5 suę appropinquant sententię.¶Tertia est dicentiū omnia genita esse:sed genitorū
nonnulla incorruptibilia manere.¶Quarta est Heracliti Ephesij, omnia cōtinuo
6 fluxu rapi dicentis,et nihil fixum,nihil iuge,permanensque manere,preter vnum

quiddam (id enim ignem esse aiebat) ex quo omnia fierent, gignerentq;. ¶Quinta 7
est astruentium omne corpus generabile dissolubileq; esse. generabile quidem ex
superficiebus, atq; in superficies resolubile. ¶Cōclusio. Corpus ex superficieb⁹ cō
positũ abire non potest. ¶Primo. Quia qui id asserunt, plurima ijs quæ in discipli 8
nis comperta sunt, contraria dicunt. Aut igitur a proposito resipiscant, aut fortiori=
bus & valentioribus rationibus (quales non sunt suæ imbecilles suasiunculę) quod
moliuntur efficiant. ¶Secundo. Idem subit iudicium corpora ex superficibus com
pingi. & superficiem ex lineis, & lineā ex punctis abire cōflatam. Atqui prius in ijs
qui sunt de motu, demōstratum est id esse non posse, nullāque magnitudinem ex in
diuiduis & insecabilibus cōflari posse. Igitur neque corpora ex superficiebus confla
būtur. ¶Tertio. Si corpora ex superficiebus, & lineæ ex insecabilibus lineis cōpo=
nerentur, impossibilia sequutur. Ponit enim Mathematicus magnitudinem in infi
nitũ partitione decrescere, nullā autē appositione in infinitum augeri. nunc autē op
positũ in natura eueniret. in infinitũ enim (q̄ decũberetur ad minima) decrescere nō
posset: addi autē semper aliquid posset. ¶Quarto. Multa sunt in natura, quæ in
indiuisibili subsistere nequeunt: vt passiones. Sunt enim diuisibiles dupliciter. vno
modo secundum speciem: vt color in albedinem atque nigritiem. altero vero secũ=
dum accidens: vt quod ei quod diuidi possit, inexistant. Non itaque linea ex punctis
superficies ex lineis, & corpus ex superficiebus abibit compositum. Et quod passio=
nes illæ in indiuisibili non subsistant, vt exempli causa grauitas & leuitas: amplius
ostendo. ¶Primo. Nam quicquid est graue, grauius aliquo esse necesse est: & quic
quid leue, aliquo leuius, Non tamē contra (vt vti cōsueuerunt vocabulis) esse opor=
tet, vt quicquid grauius, graue sit: & quicquid leuius, leue: vt neque quicquid maius
est, simpliciter magnum esse oportet. sunt enim multa simpliciter parua, quæ alijs,
vt suis partibus, maiora dicuntur. Sed hanc significationem (si gratũ est) missam fa
ciamus: sitque quicquid grauius est, grauitate graue. ipsum siquidem diuisibile est
in excessum, & id quo excedit. Si igitur punctũ graue esset, & ipsum diuideretur.
hoc autem impossibile, Et si punctum nullũ graue sit, neque linea ex solis coalita
& conflata punctis. & si non linea, neque ex lineis digesta superficies. & si nō super
ficies, ita quoque neque ex superficiebus coalitũ constitutumque corpus, Qui enim
fieri possit, vt totum graue sit, cuius partium nulla grauitatis sit particeps? ¶Secũ
do. Omne graue densum est, & omne leue rarum. densum autem a raro differt, q̄d
sub æquali mole plus habeat potētiæ. quod autē tale est, euadit diuisibile. Si itaque
punctum graue sit, aut leue, abibit diuisibile. quod impossibile est. ¶Tertio. Om=
ne graue, molle est, aut durum. Molle autem est quod est in seipsum cedens, quod au
tem in seipsum cedit, diuisibile est. Ita si punctum molle est, diuisibile est. & ita si
durum est. nam durum & molle opposita sunt, & quæ circa idem fieri nata sunt.
¶Quarto. Quia grauitas non euadit ex non habentibus grauitatem: quod tamen
contingeret. Sed quomodo determinabunt ex quot grauitatum expertibus consur
gat grauitas, & consurgere nequeat? Enimuero ipsis vel fingere volentibus prom=
ptum non sit. ¶Quinto in eodē graui, quod ex pluribus cōstat, grauius est. hoc &
ipsi admittunt, quod autem graui grauius est, ipsum graue esse necesse est: quem=
admodum quod albo albius est, & ipsum album esse oportet. Maius igitur vno
puncto (quod pluribus constet consimilis grauitatis) grauius esse necesse est. Dem=
pto igitur ęquali graui, qui superest punctus grauitatē habebit. non enim graui gra=
uius existebat, nisi grauitatis excessu. hoc autem modo ostensum est esse nō posse.
¶Sexto. Si corpora conflarētur ex superficiebus (vt aiunt) & superficies ex lineis:
linea lineæ componeretur secundũ lōgitudinem & secũdum latitudinem apposita.
cur itaque non componatur suppposita (nulla potior ratio videbitur. Quod si ita fu
rit, dabitur corpus quod ex superciebus (quas ponunt elementa) non conflabitur

vt est a linea, quæ longa est: cui cõpono lineam c secundum latitudinẽ. erit itaque a c longum & latum. & lineæ a c compono lineam b, ei supponendo: quæ ideo cũ a vi detur facere profundum. Erit igitur a c b longum, latum, & profundum: quare corpus: non tamen ex superficiebus conflatum. ¶ Septimo. In Timæo, superficierum multitudine corpora grauiora determinantur. Sed qua proportione corpora ad superficies respondent, eadem superficies ad lineas, & lineæ ad pũcta. quare pari proportione hæc grauitatem habere continget. Et si ita esse nõ poneret, sed grauitatẽ in terra, leuitatem vero in igne: difficultas vrget hãc superficierum grauẽ esse, & illam leuem: quæ consimilia ponit elemẽta. ¶ Octauo. Nullã magnitudinẽ contingit esse diuisibilem: aut futurum est omnia esse puncta. qua enim ratione in hec di uides, illa iterum diduces; quousq; ad superficies deuẽtum sit. Et supficies eodem iure abibunt in lineas, & lineæ in puncta tandem cõsummabuntur, & omnia pũcta erunt. ¶ Nono. Vt est de magnitudine, ita quoque de tẽpore euenire, par consentaneũq; est. Si itaq; magnitudo aliquando abitura est in puncta, & nõ magnitudines: & tempus in nunc & non tempora resolubile est. Id profecto esse non potest. Et eadem incommoda nonnullos aliorum Pythagoricorum sequuntur, qui cælum & naturalia corpora ex numeris constituunt. habent enim naturæ corpora grauitatẽ & leuitatem. vnitates autẽ adinuicem compositæ, neq; corpus efficere posse, neq; grauitatẽ leuitatemve vllam habere videntur.

Primi capitis tertij de cælo & mũdo scholia. viij. Primo. nã quicquid est graue, grauius aliquo. In huius rationis priore parte grauius & leuius capiũtur primo modo posito in notis. vt sit sensus. quicquid est graue, est magis graue altero, non quidẽ actu existente, sed potẽtia, scilicet sua medietate. & quicquid est leue, est leuius altero vtpote sua medietate. Nempe in corporibus simplicibus in maiore mole est maior grauitas aut leuitas. In reliqua autẽ eiusdem rationis parte grauius & leuius capiuntur secundo modo, & improprie, cum dicit litera nõ oportere vt quicquid grauius sit, esse graue. Nam aer est grauior, id est minus leuis igni, & tamen nõ est grauis. sic neq; quicquid est altero leuius, est leue. Nempe aqua est leuior, hoc est minus grauis terra, & nõ est leuis. Siquidem positiuus nõ sequitur cõparatiuum hoc secundo modo expositum, sed duntaxat primo, quemadmodũ (inquit) nõ oportet quicquid altero maius est, maioremq; habet molem, esse magnum simpliciter, ingentisq; molis, quia ad nullum aliud cõparatum, magnum vocetur. Sunt enim multa exiguæ molis, & sine collatione ad alterum parua dicta, quæ alijs vt suis partibus sunt maiora, quemadmodum granum milij maius est sua medietate. Sed hæc secunda comparatiuorum acceptio scientijs est impertinens. Quare cõcedendum est, quicquid grauius est, esse graue secundum primam, disciplinisque accommodatam comparatiuorũ acceptionem, sicut quicquid altero calidus est, ipsum esse calidum. Si igitur punctum esset graue, daretur & vnum altero grauius. Sit itaq; pũctum a b grauius quam c d. Tunc sic. omne excedens diuiditur in excessum, & id quo excedit. Diuiditur igitur pũctum a b grauitate excedẽs ipsum c d per hypothesin, in excessum æqualem excesso a e, & id quo excedit e b. Est igitur punctũ diuisibile. quod impossibile est, consequens positionẽ grauitatis in puncto.

Quinto. In eodẽ graui quod ex pluribus constat, grauius est. Sit a b graue constitutũ ex quinq; punctis, & c d alterum graue compositum ex quatuor. Quia a b ex pluribus constituitur cõsimilis grauitatis, est grauius quam c d, vno quidem puncto b. Diuido igitur a b grauius in excessum æqualem excesso a e, & id quo sit excessus, scilicet b. Cum a b sit grauius c d, quod æquatur ipsi a e, consequens est & a b esse grauius a e. Quicquid enim est grauius vno æque grauium, grauius est & altero. Tunc sic. Punctum b superadditum ipsi a e facit totum a b grauius quam a e. igitur b punctum est graue, nam non graue additum graui non facit totum grauius, sicut punctum additum lineæ non reddit lineam maiorem. Habebit itaque punctus grauitatem, quod prius ostensum est impossibile. Quod ex superficiebus quas ponunt elementa, non conflabitur. Elementa hic dicuntur rerum principia, quæ in alia non resoluuntur, quod priora non habeant, sed alia resoluuntur in illa, vt antiqui (quos hic improbat Philosophus) dixerunt superficies esse principia essentialia corporum, quas non ponebant resolui in alia. Negauerunt enim superficies in lineas resolui, & ex eis componi. hinc superficies vocabãt elementa corporum.

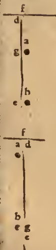
¶ Secundi capitis annotat.

¶ Motus, motus secundum locum. ¶ Manere, quiescere. ¶ Vis violẽtia. ¶ Supponimus, potentiam continue eandem manere, & quantocunque spatio mouere, et resistentiam vtcunque placet eidem assignari posse.

Ecundum caput cōtinet quinq; cōclusiones, tres rationes, & vnū corollariū ad primā, tres rationes, & vnū corollariū ad secūdā. vnū corollariū ad tertiā, duas rationes ad quartā, & duo corollaria ad quintā. ¶ Prima cōclusio. Simpliciū cor- 9
porū aliquem natura motū esse necesse est. ¶ Primo. Quia quęcūq; mouētur, motū ꝓpriū & secūdū naturā, aut vi pre- terq; naturā (qđ idē est) habere necesse est. Sīplicia aūt cor pora, mota cōspiciūtur. habēt itaq; motū aut natura, aut ꝑter naturā. Atq; si cōfitebere ipa motū ꝑter naturā habere, et eadē scđm naturā aliquē habebūt: vtpote q̄ prior. vn⁹, & simplex existat. ꝑter naturā aūt. posterior, et mul- ti. Vnūqđque eīm etiā multos preter naturā sustinet: scđm naturā aūt vnū solum. ¶ Secūdo. Quicqđ quiescit: aut vi, aut natura quiescat oportet. Et vbi vnūquodq; vi quiescit, et vi quoque fertur in illud. vbi autē naturā, itidem et natura fertur in il lud. Videt̄ autē in medio aliqđ natura manere. natura igr̄ fertur ad mediū. Si autē quicq̄ vi quieuerit, ipsum prohiber aliqđ illinc emicare, inq; suū locū sese protinus restituere. ¶ Tertio. Si quiescētia numeraberis, aut tandē ad vnū natura quiescēs de- cūbes, aut in infinitū progredieris. qđ est præter naturā est, ad aliqđ secundū natu ram reducere oportet. Sed esto dicas cū Empedocle terrā rapida cæli vertigine, ve- locissimaque illa circūgyratione vi quadā sustineri atque quiescere. ergo aliquo mo ueri nata est. Cessante eīm circūgyratione a qua coacte fulcitur, sustētaturque) mo- ueretur. & nō in infinitū. Nihil eīm impossibile, fieri natū est. Infinitū autē transi- lire spatium, impossibile est. est igitur nata alicubi tandem natura manere. Ad illum igitur locum, quisquis is sit, naturalem motum habet. nam (vt dictum est) vbicunq; quicquā natura quiescit, & in idē natura ferri cōtingit. ¶ Corollariū. Quapropter 10
minime Democriti & Leucippi sententia probāda est, corpora moueri in vacuo, pa riter & moueri in infinito. Nā id docere debuerūt, quisnā ipsorū in vacuo, & in in- finito motus, quis secundū naturam, & quis præter naturam. Si enim (vt aiunt) alte rum ab altero violentia pellitur, ipsis alterū motum natura cōuenire necesse est: & primū mouentem non vi mouere (mouet enim sempiterne) & primum motū nō præter naturā esse. est eīm sempiternus. Et si nō primū mouēs secūdum naturā dede rint, violētia mouētiū series. vt nullibi tandē casura, infinita procedet. ¶ Secūda cō clusio. Neque stare potest Timæi sententia, elementa ipsa sese inordinate agitasse prius q̄ mundi opifex mundum ipsum cōdidisset. ¶ Primo, Quia aut is inordina 11
tus motus naturalis erat aut iniuria, præterque naturā factus. Si naturalis, mundus igitur erat antequam conditus fuisset. tunc enim primum mouens natura mouisset, et grauia ad medium depressa fuissent, et leuia a medio emicassent. quæ mūdi iam fa cti ordinatio est. fuisse itaque mundus. Liceret et quærere, an in illa motus inordina tione potuissent necne in talem mixtionem cōtemperantiamque incidere, qualia vi demus nunc corpora facta, vt ossa, carnes, et neruos adinuicem compactos, quemad modum canit Empedocles, cum multa capita sine ceruice et sine corpore trunco ia cerent, amicitia factum fuisse. Si ita fateamur, et animalia et plantæ illic erūt. qua re mundi ordinatio, aut hæc, vniuersali præcurrent mundo. ¶ Secundo. Qui aiunt infinita inordinato motu ferri in infinito, aut vnum ipsorum motum faciunt. si ita: et oīa vna latione feruntur, et non inordinata. Sin minus, infinitę erunt lationes. quod est īpossibile. enim finitæ, ordo dabitur aliquis. Non enim quod nō ferantur in idem, inordinatio dicitur: quemadmodum et nunc mundo (vt videmus) perpul- chre ordinato, non omnia feruntur in idem, sed ea quę consimilis congeneæq; sunt naturæ. ¶ Tertio. Inordinate, nihil aliud quicq̄, quā pręter naturam esse videt̄. or- do enim sensibilium, vniuscuiusque propria natura est. Atqui incommodū est infi- nito motu longissimoque tēpore præter naturam quicquam motum fuisse: quin po

tius naturę hæ cōditiones cōpetunt. esset itaq; potius inordinatio secūdū naturā, vt quę infinito, lōgissimoque tēpore fuerit. ordinatio aūt preter naturā. qd q̄ sit absurdum, ipsi viderint. ¶ Corollariū. Quo fit vt ob idipsum Anaxagoras belle excogi
12 tasse videatur mundū ex immobilibus primum inchoatū fuisse. ¶ Tertia cōclu=
13 sio. Etsi aliqui ex segregatis motum admittant, generationē tamen nō inueniūt ra=
14 tionabilē. ¶ Nam cęlū ipsum segregatione vt quod delituisset immersum) ratio= nabiliter generare nequeunt. ¶ Corollariū. Ob id itaque ipsum Empedocles cęlum nō ex segregatione gigni voluit, sed ex segregatorū iterum cōgregatiōe. Cōfinxit eīn amicitiā, quę quędā ab vno (vbi omnia cōgregata fuerant) dissociāte lite, discollecta iterum colligeret, counirет, atque cōgregaret. sicq; genitū factūque fuisse cę=
15 lū. ¶ Quarta. Quod sursum aut deorsum mobile est, ipm aut leue aut graue esse necesse est. ¶ Primo. Sit a nō graue, b vero grauitatē habens: ferāturq; simul deorsum, si fieri potest: absoluatque b spatiū d e in tēpore f. In eodē tp̄e a aliquid spatij d e abibit. sitque d g. Diuido eīn grauitatē b, sumoque partē, quę sic se habeat a d g, sicut totū b ad d e. id eī possibile est. Cū itaque b per totū d e moueret, pars ea (quę cūque fuerit) solum per d g mouebit, & per idē spatiū d g: & in eodē tp̄e positū est a moueri. ferunt igitur deorsum per æquale, & in ęquali tēpore, nō graue, & grauitatem habens: quod est impossibile. & ita de leui (si gratū est) argumentet. ¶ Secundo. Si quid moueatur quod neque leuitatē neque grauitatē habeat, mouebitur vi, & infinita velocitate: aut graue, & grauitatis leuitatisque expers. ęquale & in ęquali tēpore absoluunt. sit itaque a nō graue, & b grauitatē hab. ns: & moueatur a per spatiū d e: & in eodē tempore, vt verbi causa f, virtus aliqua pellat b grauitatē habens: spatio d g: quia si aliqua potentia maius in aliquo tp̄e & aliquanto spatio moueat, eadē potentia in eodem tp̄e maiore spatio pellit minus. Diuido ergo graue b, capioque partem quancunque, quę sic se habeat ad potentiam motricem ipsius b, sicut d g ad d e. quia potentia data mouet b per spatiū d g in tempore f, eadem potentia mouebit partem illā grauitatis participem in eodem tempore, & toto spatio d e: & in eodem tēpore & spatio ferebat a neque leue aut graue. quare graue, & grauitatis leuitatisq; expers, ęquale & in ęquali tempore absoluunt. quod est impossibile. Et si a iterum infinito motu ferebat, graue infinito motu & eodē spatio ferebat. quorū vtrūque
16 impossibile est. ¶ Quinta. Aliquis mot⁹ natura, & aliquis violētus existit. ¶ Nā natura principiū est motus & quietis eius in quo est. Vis aūt virtus est ab alio secundum quod aliud. Motus igitur qui ab eo quod intra est principio existit, iure natura dicitur. qui vero ab altero exteroque, vt alterum est, iure dicatur violentus. Et hic quidem violentus non omnino est: vt motus lapidis deorsum, quoties velocior procreatur, q̄ naturę suę sit accōmodus, propriaque pariat virt⁹. Ille vero omnino prę= ter naturā est, vt lapidis sursum propulsus. Et vis ipsa ad hos vtrosque aere tanquā apto vtitur organo: ꝙ vt grauis & vt leuis, ancipitisque naturę natus sit esse, & virtutem ab ipsa vi velut impressam retinens: qua nunc vt grauis deorsum pręcipitat,
17 nunc vero vt leuis agitat sursum. ¶ Primū corollarium. Vnde cognoscitur euenire violenter agitatum ferri principe mouente ipsum non assequente, sed separato, ab=
18 iunctoque. ¶ Secundū. Fit etiā vt nullo tali existente medio corpore, nullus violētus omnino procrearetur motus, neque secundū naturā vllus. vniuscuiusque eīn motum eodem modo promouet. Sed ꝙ graue, ꝙ leue esse oporteat, quis secundum naturam motus, quisve contra dicatur violentus, hactenus dictum est.

Secundi capitis scholia. ix. Vnūquodq; enim etiam multos pręter naturā sustinet. Cum dicit litera, corpus naturale vnū solum habere motū secundum naturam, id secūdum materiā subiectam intelligitur de corpore naturali simplici, vt igne, aere, & cæteris, & non de cōposito. Animal enim plures habet secundum naturā motus, vt anser volationē, progressionem, & natationem, quanuis vnumquodq; compositum tantum vnum habeat motū naturalem secundum locum, factum a qualitate elementari, vtpote

secundum naturā elementi prædominantis, vt homo deorsum simpliciter mouetur. xiiij. Cōfinxit enim amicitiam. quæ quædam ab vno. Etsi amicitia vniuersalis apud Empedoclem mundi corruptionem efficiat, per congregationem rerum in confusam molem, particularis tamē amicitia secundum ipsum cōcurrit etiam ad rerum productionem. Postquam enim lis dissociauerit aliqua corpora ab vno aceruo, ponit amicitiam illa discollecta vnire atq; congregare, sicq; factū esse cælum, & ita litem præparare materiam, amicitiā vero formam superaddere, perinde atq; in arte materia segregata disponitur, deinde compacta formam accipit. xv. Diuido enim grauitatē b. Sumatur pars grauitatis b, scilicet c, quæ ita se habeat ad d g partem spatij, sicut tota grauitas b ad totum spatium d e. Exempli gratia, sicut grauitas b ad spatium d e est dupla virtute, ita c particuli grauitatis ad d g partem spatij sit dupla. Tunc sic. Sicut se habet b ad totū d e, ita c ad d g per hypothesin, sed b pertransit totum spatium d e in tempore f, ergo c pertransit spatium d g in eodem tempore. Aequali enim existente proportione, æquali tempore fiunt motus. Et per idem spatium d g, & in eodem tempore f, positum est a non graue moueri, igitur c graue (cum sit pars grauis b) & a non graue in eodem tempore per idem mouentur spatium, quod est inconueniens in literam adductum. Quia si aliqua potentia maius in aliquo tempore. Hæc propositio (sicut admonent etiam notæ) intelligitur dummodo non deficiat spatium. nam si deficeret spatium, id non oporteret, vt si grauitas vt. xij. pellat pedale terræ vsque ad centrum mundi, non oportet eandem grauitatē, propellere semipedale eius vltra centrum. non enim contingit medio longius pertransire. Atqui a (vt data propositio huic loco applicetur) est minus mobile, b vero maius, siue magis resistens, ergo si a mouetur in tempore f per totum spatium d e, b ab eadem virtute mouetur parte spatij eodem tempore, vt d g. Itaque capio ipsius grauis b partem quancunque vt c, quæ sit se habeat ad potentiam motiuam b, sicut d g ad d e, vtpote secundum subquadruplum. Cum virtus c sit quadruplo minor quam ipsius b, quadruplo minus resistit potentiæ motiuæ sursum q̄ b, quare eodem tempore f per quadruplum feretur spatium, vt d e. Nam si aliqua potentia maius mobile aliquo tempore & aliquanto mouet spatio, eadem potentia in eodem tempore maiore spatio pellet minus. Et per idem spatium d e, eodemque tempore f ferebatur a neque graue neque leue. mouentur igitur æque velociter non graue & graue, quod est impossibile.

¶ Tertij capitis annotatiunculæ.

¶ Dictum Anaxagoræ, omnia in omnibus esse, intelligendum est secundum speciem, & non secundum numerum, estque idem ac si dicatur quælibet esse in quibuslibet. ¶ Alterum, alterum elementum.

Ertium caput cōtinet tres quæstiones, & responsiones ad ipsas. ¶ Prima quæstio. Quibus corporibus conueniat generatio? 19
¶ Secunda. Cum prima corporum sint elemēta, quid 20
elementum, quot & qualia sint? ¶ Tertia. Vtrum elemen- 22
tum (vt volunt nonnulli tantum vnum esse ponentes) species sit indiuisibile? ¶ Primæ respondet Empedocles, quatuor esse elemēta, ignē, aerem, aquam, pariter & terram, ingenita atque incorruptibilia, ex quibus omnia alia generantur, componuntur, ac fiunt. Eidem quoq; quæstioni respondet Anaxagoras Empedocli contrarius, aduersatusq;, ponens homœomeras atomos ossis, carnis, & nerui, prima principia, omniumque semina rerū: ex quarū cōmixtiōe ætherem & ignem (hæc enim eadem putat) aerem, aquam, & terram gigni putauit: & ob sui paruitatem, atoma carnis & ossis, oculis inuia, imperceptibiliaq; esse, oīa tamen oībus inesse congregata, & omnia ex ipsis genita esse, coalita atq; conflata. Sed posterius cū de generatione & corruptione exactius pertractabimus, nostrum afferemus iudicium. ¶ Secundæ hanc adhibemus responsionem. Elementum est in quod intus existens aut potentia aut actu, alia corpora diuiduntur: specie quidem irresolubile in alterum. Quo fit vt si tale sit elementum, & carni & ligno insint elementa potentia, vt ignis & terra: quandoquidem a carne & ligno disgregabilia sunt. caro autē aut lignum neque igni actu, neque potentia inest: vt quæ nunquam segreganda sint ab igni. Quot autem sint, & qualia sint, postea futurus est accommodatior sermo.
¶ Tertiæ præterea respondere licet, elementum in diuersa specie secabile diuiduūque esse, multaque esse elementa. Hoc profecto simplices motus liquido monstrāt, sunt enim motuum hi simplices, hi vero mixti. Simplices autē simplicibus corpo-

ribus accōmodātur:cōpoſiti vero cōpoſitis.& vnicuiq; naturali corpori proprius eſt motus. Atqui manifeſtū eſt mot⁹ ſimplices plures eſſe, erūt igiť & plura elemēta.

Ertij cap.ſcholia. xxi. Secundæ hanc adhibemus reſponſionem. Elementa bifariā diffiniri poſſunt. primo, ꝙ ſunt corpora ſimplicia quę cum non ſint ex alijs, neque ex alterutris, ex ipſis omnia alia fiunt. Oīa inquam alia corpora naturalia mixta fiunt, non quidem ſecundum ſubſtantiam, ſed ſecundum qualitates elementorum contemperatas. Secundo, elementum eſt, quod cum ſit in mixtis aut actu, aut potentia, corpora mixta in ipſum diuiduntur, quod quidem in alterum elementum ſpecie irreſolubile eſt. Eſſet quidem elementū in mixtis actu, ſi ſecundum ſuam ſubſtantiā in mixtis exiſteret, perinde atq; materia in re naturali. At cum impoſſibile ſit eiuſdem rei naturalis plures eſſe formas ſubſtantiales, manifeſtum eſt elementū non eſſe in mixtis actu. Elementū vero eſt in mixtis potentia, cum elementorum qualitates in mixti potentia & materia contemperatę ſunt vt ignis in homine eſt, quia contemperamentum ignis, & ita de alijs. Et hoc modo elementū concedi debet eſſe in mixtis, ſicut & mixta ex elementis componuntur, quia in ſua materia debitum ſuæ naturæ habent qualitatum elementarium contemperamentum. Et elementum prædominans dicitur in mixto, cuius in illo mixto contemperamentū excellentius eſt & exuberātius quam aliorum elementorum. Sic in elementa, ipſa mixta diuiduntur, quando ipſorum elementorum qualitates adinuicem contemperatas reſoluuntur, vt in igneum contemperamentum, aereum, aqueū, & terreum. Et elementum eſt irreſolubile in alterum elementum, vt ignis non reſoluitur in aerē, neque aquam, neq; terram, licet bene diuidatur in idem ſpecie, ſcilicet particulas ignis. Similiter elementum eſt irreſolubile in corpora mixta, vt ignis non reſoluitur in carnem & lignum, cum hæc non poſſint ab igne ſegregari.

¶Quarti capitis annotatiunculæ.

¶Democritus, Abderites dictus eſt ab Abdera vrbe Thracię (quę nūc quoq; Clazomene dicitur) clara quidē, ꝙ olim ab Abdera Diomedis ſorore condita fuerit: at ortu Democriti phyſici longe clariore. ¶Quid pyramis rotūda, quid rectilinea, quę & laterata dicitur, ex ſeptimo naturalium require. ¶Sphæra vero ſolidum eſt, a centro ad circumferentiam omnes rectas eductas lineas æquales habens.

22 Vartum caput continet duas concluſiones, quatuor rationes ad primā, & nouem ad ſecundam. ¶Prima concluſio. Non ſunt infinita elementa homœomera, quēadmodum poſuit Anaxagoras: ¶Primo, Quia falſa vtitur dignitate, maiove ſuppoſitione: quicquid homœomerū eſt, eſſe elemētū. Nā videmus multa mixtorum corporū homœomera eſſe, vt lignum, vt lapis, in homœomeraſq; partes ſolui: quæ manifeſtū eſt non eſſe elemēta. Non itaq; erit oē homœomerū corpus elemētū: ſed, vt diximus, irreſolubile, indiuiſibileq; in alterū ſpecie. ¶Secundo. Ita ſumentes elementū, nulla neceſſitate vrgētur ponere infinita: ſed oīa etiam finita faciendo, æque vt ex infinitis ſaluare moliuntur, ſaluare poterunt: vt ponendo duo, tria aut quatuor, aut quocūque alio numero: quēadmodum facere conatus eſt Empedocles. Tertio, Ipſi accidit nō oīa ex homœomeris quibuſcūque facere: vt faciem nō facit ex faciebus: neque vnūquodque ſecundū naturā figuratorū. ſatius igitur ipſa poſuiſſet finita. infinitum eīn nihil excludere videtur. Et ſane melius finita, quæ vt minima omnium ex eiſdem futurorū oſtendiſſet, conformior diſciplinarum authoribus, qui proloquium dignitatemque accipiunt, principia finita eſſe aut quantitate, aut ſpecie. ¶Quarto. Corpus a corpore ſecundum proprias differentias differt. Corporum autem adinuicem differentiæ finitæ ſunt: vt alio manifeſtandū eſt loco. Differūt enim affectionibus ſenſibilibus. Sunt igitur elementa finita. ¶Secunda concluſio. Neque recte putat Democritus Abderites,

23 eiuſdemque cōſectator Leucippus, primas eſſe magnitudines multitudine quidem infinitas, magnitudine autem indiuiſibiles: & ex vno non multa, neque ex multis vnum: ſed horum complicatione confuſioneque omnia gigni. ¶Primo. Quia modo quodam omnia faciunt numeros, & ex numeris: tametſi id plane non dicant. ¶Secundo, Quia corpora figuris differre aiunt, & quia infinitas ponunt figuras, itidem & infinita ponunt ſimplicia corpora. ¶Tertio. Quia quæ elementis figurę

accommodandæ ſint,niſi igni,cui ſphærã attribuunt,nõ determinauerũt: ſed aerẽ, aquam,& terrã magnitudine & paruitate diſcreuerunt:tanquãea ſint omnium quę elementa nuncupamus,velut panſpermia,ſeminariũq;. ¶Quarto. Sic dicentes, infinita rebus faciunt principia:& hoc quidem abſurde. nam elemenrorum differẽtiæ non ſunt infinitæ,neq; infinitæ videntur. ¶Quinto. Qui corpora magnitudine ſve ponunt inſecabiles,mathematicas tollunt diſciplinas,ſenſum negãt, multaq; ipſis eiſdẽ de motu & tẽpore concedere accidit incommoda,quę alio a nobis addu cta ſunt loco. ¶Sexto. Pugnantia dicunt. Qui enim fieri poſſit,vt elemẽta,ignis, aer,aqua,terra,magnitudine & paruitate differant,ſi inſecabilia ſint,vt ipſi aſſerũt? Septimo. Dicunt aerem,aquam,terram,ex ſe inuicẽ fieri. Sed quomodo? deficiet enim ſemper maxima corpora ſegregata.non itaq; fiunt ex ſe inuicem,ſi inſecabilia ſint. ¶Octauo. Horum profecto ſuſpicione,q corpora differãt figuris,haudquaquam elementa poni debent infinita. Ponunt enim figuras omnes ex pyramidibus componi,rotũdas quidem ex rotundis,& rectilineas ex rectilineis,& ſphæram ex octo partibus. neceſſe enim eſt aliqua eſſe figurarum principia. quæ ſi duo fuerint,& duo erunt elementa,principiaque.ſi tria,erũt tria,& ita de numero alio quocunque.quare & totidem & finita quidem aſſignare debuiſſent ſimplicia corpora. ¶Nono. Vnicuique ſimplicium corporum eſt vnus proprius motus & ſimplex. motus autem ſimplices finiti ſunt. nam ſimplices lationes duæ ſunt, & non plures, circularis.atque recta. Neq; quidem infinita ſunt loca,ad quæ infinitæ latones eſſe poſſint, Non ergo infinita erunt elementa.

Varti capitis ſcholia. xxij. Et ſane melius finita,quæ vt minima. Propriũ eſt cuiuſuis diſciplinæ aut rei elementis atq; principijs, q ſint minima atque ſimpliciſſima eorũ quæ ex ipſis cõponũtur, vt literæ ſunt elementa in grãmatica,& minima eorum quæ tractat grammaticus. dicibilia ſunt logicę elemẽta,& eorum minima quę conſiderat logicus. materia & forma ſunt principia rerum phyſicarum,& minima atq; ſimpliciſſima phyſicæ,vt vnitas arithmeticæ. Vtuntur præterea diſciplinæ & hac dignitate. Principia finita ſunt aut quantitate,aut ſpecie. Quantitate quidem,vt magnitudine & multitudine, quemadmodum literæ in grammatica finitæ,& extrema in logica. Specie vero quando ipſa principia explicantur rationibus communibus numero quidem finitis, vt principia phyſica his ſpecialibus rationibus materia & forma. Mixtorum principia hiſce quatuor rationibus ſpecificis (vt aiunt) igne,aere,aqua,& terra. Itaque quantitas in hac dignitate rem ipſam reſpicit, ſpecies vero principiorum rationem. Quarto. Corpus a corpore ſecundũ proprias differentias differt. Propriæ differentiæ hic dicuntur accidẽtia ſenſibilia,quæ vni conueniunt,alteri vero non, vt grauitas terræ,& leuitas igni. Et huiuſmodi differentiæ finitæ ſunt numero atque determinatæ. Sumũtur enim ſecundum quantitatem, vt raritas,leuitas, ſecũdum qualitatem, vt caliditas, frigiditas, & ſecundum vbi, vt latio ſurſum, & latio deorſum. Et in vnoquoque accidentiũ genere totidem ſunt accidentariæ differentiæ, quot ſunt elementa. xxiij. Ponunt enim figuras omnes ex pyramidibus, componi. Perperam afferunt omnes figuras ſolidas componi ex pyramidibus, quandoquidem ſphæra ex pyramidibus minime conſtituatur, vt quæ ſit prior & ſimplicior. Sicut enim circulus ad trigonum, ita ſphæra ad pyramidem. Circulus autem ex trigonis non componitur, neque in eos reſoluitur. nam planarum figurarum eſt prima. igitur neque ſphæra (quæ ſolidarum itidem eſt prima) non compacta eſt ex pyramidibus, haud aliter quam vnitas non conflatur ex ternario.

¶Quinti capitis annotatiunculæ.

¶Paruarum partium,ſubtiliorum partium,paucioriſque ſecundum extenſionem potentiæ. ¶Magnarum vero, pluris ſecundum dimenſionem potentiæ. ¶Ratio, proportio.

Vintum caput continet quatuor antiquorum opiniones,tres concluſiones,& tres rationes ad primam, tres ad ſecundam. ¶Quatuor antiquorũ opiniones. Prima eſt ponentiũ tantum vnum eſſe elementũ,& ipſum eſſe ignẽ. ¶Secũda eſt ponentiũ ipſum eſſe aerẽ. ¶Tertia eſt ponentiũ eſſe aquã. ¶Quarta itidem tantũ vnum eſſe aſſerentiũ,aquæ,aeriſq; mediũ,& aqua ſubtilius,& aere denſius,cælos & omnia con-

tinens, magnitudine infinitum. ¶ Prima conclusio. Perperam asserunt tale aquæ aerisq; medium, cæteris esse elementū. ¶ Primo, Quia ex ipso densitudine & raritate alia gigni volunt. Verum enimuero ita dicētes, sibi ipsis repugnant, aliquid ipso elemēto principioq; prius facientes, Et enim rarius, incompositius, & in quod potius dēsiora resoluantur, densius autem compositius, quare cū cōpsitio sit ex elemēto. resolutio vero (quēadmodum aiunt) ad elemētum, potius ipsum rarius, vt aerē, ponere debuerunt elementum, imo vero cum ipsi fateantur ignem esse omnium rarissimum, ipsum maxime omnium ponere debuerunt elementum. Et nihil refert an ignis rarissimus sit admittant, necne, nam alterū rarius admittunt, quare aut ipsū aut tandē vnū aliud dabitur, quod principium erit, & non ipsum medium. ¶ Secundo, Nil differt densitudine & raritate alia gigni, grossitie et subtilitate, est enim grossum, densum: subtile vero, rarum. Rursum quid grossitie & subtilitate, illa gigni sit, nisi magnitudine quadam & paruitate? Grossum enim, magnarum partium est: subtile vero, paruarum, quod enim in multum extensum fuerit, subtile est, & ex paruis constare dicitur partibus. Sed tunc quid obsecro aliud facere videntur, nisi rerum substantias magno, & paruo discriminare, & omnia ad aliquid facere? sunt enim magnum & paruum ad aliquid, quare nihil simpliciter ab soluteque ignis, aer, aqua, aut terra, quod ipsi viderint. ¶ Tertio. Præterea si ipsa magno & paruo discrimināt, erit quædam ratio ꝓportioque magnitudinū adinuicē. quare quæ rationē aeris ad aquā habet, aer est: & quæ aquæ ad terrā, aqua. Sit itaque ignis i maiori ad aerē ratiōe, aer ad aquā, aqua vero ad terrā, quia in maioribus minorū rationes insūt. erit igitur aliquid ignis sic se habēs ad aquā, sicut aer: & aliquid ad terrā, sicut aqua, quare ipsius hoc erit aer, illud vero aqua. Hoc idē ostendere liceret de terra, si maiores in dēsioribus asciscant rationes. ¶ Secūda. Qui ignē omniū ponūt esse elemētum, tametsi hæc diffugiāt incōmoda, in noua tamē incidunt, atque peculiaria. ¶ Nam hi bifidi bipartitique sunt, hi enim figurā vt pyramidem igni accōmodant, illi vero nullā. Qui figuram accōmodant, hi ineruditius & (vt ita dixerim) crassiori Minerua id faciūt, causā subdentes, quod acutissima figurarū sit pyramis, ignis autē acutissimū corporū sit. Alij paulo persuadentiore nituntur ratione, ꝙ corpora omnia ex eo quod simpliciorū subtiliorūq; partium est, componuntur, & figuræ solidæ ex pyramidibus abeūt compositæ. Quare cum ignis corporū subtilissimum, & simplicissimū sit, & pyramis itidem solidarum figurarum simplicissima, iure igitur primo & simplicissimo corpori asciscenda est. Qui vero igni nullam ascribūt figurā, ipsū solū subtilissimarum partium esse ponunt, ex quo vt cōpositionē accipiente alia gigni dicunt, perinde atq; auri arenæ cōflātur coalescūtq;. ¶ Sed ita dicentibus accidere incōmoda nunc aperiamus. ¶ Primo. Quia si partes illæ ex quibus ipsū cōstituūt, indiuisibiles esse statuātur, rationes prius positæ ita esse vetant, & iterū quod subiungimus. Si itaque indiuisibiles sunt, cum ex ipso cōstituatur aer, aqua, terra, talia corpora sibi inuicem partiū proportione respondent. Quæ enim magnitudines similium partiū (quales erunt indiuisibiles omnes) cōstituūt, ꝓportionaliter adinuicē sese habēt, vt oēs partes aquæ ad partes aeris atq; ignis, & totū ad totū, & ita in cæteris, quāuis forte aer plus aqua habeat, & subtilissimū dēsissimo, quare si minor magnitudo in maiore existit, & ignis magnitudo sit maxima, resolubilis erit in aerē, in aquā, & reliqua, quare elemētum non erit. Et ita si posueris aquam maioris magnitudinis, & ipsa erit, & aer, & ignis. Et cur etiam, cum omnia æque simplicium partiū fuerint, hoc quam illud pōtius statuatur elementum. ¶ Secundo, esto, nunc agamus, dicant esse diuisibile, qui figuram ei propriā ascribunt. Pars igitur ignis non erit ignis, quia pyramis ex pyramidibus non constet, imo corpus erit, quod neq; elementū, neq; ex elemento erit vt pars ignis, quæ elementum non est, cum minime sit ignis, neque aliud elementorū

quicq̃.neque ex elemẽto est. Et qui figurã ipsi nõ adsciscunt, magnitudine determi
nant, quare aliquid elementi potius elementum erit, cum sit minorũ partiũ, & hoc
abibit in infinitum, aut tandem ad indiuisibile decumbetur, elementũ enim id erit
quod minimarum partium fuerit. Erit item illa magnitudinum ratio, quam supra
arguimus, & hoc ad hoc ignis, ad hoc aer, ad hoc aqua, atq; terra. ¶ Tertio. Et hi &
cæteri qui vnum solum ponunt elemẽtum, commune vitium atque reprehentionẽ
in currunt, ꝙ vnum solum faciant naturalem motum. Omne enim naturale corp⁹
motus habet principium, omnibus igitur existentibus vnum, vnus erit motus, & ad
eundem terminum, vt si omnia sint ignis, sursum, et quanto maiora fuerit, plusque
ignis habuerint, tanto velocius sursum emicabũt, quẽadmodũ maioris molis ignis
velocior sursum latio est, nunc autem huius oppositum videmus in multis, quæ ma
iora mole, velocius deorsum corruunt. Non igitur omnium elementum erit ignis,
aut aliud quodcunque, tum ob prædictas, tum ob alias a nobis prius adductas ratio- 27
nes. ¶ Tertia conclusio, Plura et finita esse elementa necesse est. ¶ Nam infinita
esse non posse probatum est, nunc autem probatum est non tantum esse vnum. Sũt
igitur plura et finita.

Vinti capitis scholia. xxv. Quare cum cõpositio sit ex elemento. In omni disciplina arte & natura id compertum est, compositionem ex elemento, & resolutionẽ ad elementum fieri. In grãmatica enim syllabarum ex literis compositio, & rursũ compositarum in literas sit resolutio, quæ sunt elementa grammatica. In logica propositionum ex terminis constitutio, & reuocatio in terminos, quæ sunt elementa logica. In geometria propositionũ ex principijs demonstratio, & in ipsa principia reductio. In physica demũ rerũ naturaliũ ex materia est compositio & in materiam resolutio. Quod & in arte quoq; exploratum est. Sit itaq; ignis in maiori ad aerem ratione. Sit ignis ad aerem in proportiõe quadrupla, & vt xxiiii. ad vi. aquã in tripla, & vt vi. ad ii. aqua vero ad terram in dupla, & vt duo ad vnũ. Tũc sic. In maioribus proportionibus sunt minores, tanquam in totis suæ partes, erit igitur aliqua pars ipsius ignis (quæ sit a) sic se habens ad aquã, sicut aer ad aquã. quare a pars ignis erit aer. Quod enim eam habet magnitudinis proportionẽ ad aquã, quã aer ad aquam, est aer. Similiter erit aliqua pars ignis vt b, sic se habẽs ad terrã, sicut aqua ad terrã, igitur b erit aqua. Quod enim proportionem magnitudinis habet ad terrã, quam aqua ad terram, est aqua. Igitur ipsius ignis vna pars erit aer, & altera aqua, quod est impossibile. Sic & de terra ostendere promptũ esset, si densiorũ corporum ad cætera maiores ponat proportiones, vt præsens ostendit figura.

Maiores rariorum ad cætera proportiones.				Maiores densiorũ ad cætera ꝓportiões.		
Ignis	xxiiii	A pars ignis	vi.	Ignis	i.	A pars terræ vi.
Aer	vi.	B pars ignis	ii.	Aer	ii.	B pars terræ ii.
Aqua	ii.	A vt aer		Aqua	vi.	A vt aqua
Terra	i.	B vt aqua		Terra	xxiiii.	B vt aer

xxvi. Causam subdentes, ꝙ acutissima figurarum sit pyramis. Qui hanc contexunt rationẽ ex solis affirmatiuis in secũda figura syllogismum constituunt, & insuper multiplicatę fallũtur. Nã pyramis, acuta est figura, ꝙ in acumẽ erigatur. Ignis autem dicitur acutus, quia facile sensũ penetret sua virtute actiua. Alij vero aliam rationẽ astruentes, assumptionem falsam proponũt, pyramidem scilicet solidarum figurarũ esse simplicissimã, nam sphærica figura quæ vnica superficie cõtinetur, simplicior est pyramide quæ pluribus clauditur superficiebus, sicut circulus triangulo. Præterea constituunt & hi syllogismum in secunda figura ex solis affirmatiuis. Quare si minor magnitudo in maiore existit, Sit magnitudo ignis vt viii. aeris vt. vi. aq̃ vt. iiii. & terræ vt. ii. In magnitudine ignis maiore, est magnitudo aeris minor, scilicet vi & aquæ iiii. & terræ ii. quẽ admodum in octonario est senari⁹, quaternarius & binarius. Et igitur ignis in aerem, aquam, & terram, vt suas partes resolubilis, & per consequens non est elementum, non elementum est irresolubile in alterum specie. Et si aqua ponatur maioris magnitudĩs q̃ ignis, eadẽ ratiõe ostenditur ꝙ aqua resoluetur in ignem aerem & terram, vt hæc ostendit descriptio.

Ignis	viii.	Ignis	vi.
Aer	vi	Aer	iiii.
Aqua	iiii.	Aqua	viii.
Terra	ii.	Terra	ii.

¶ Sexti capitis annotat. ¶ Corpus, corporeum. ¶ Non corpus, incorporeum,

28
Extum caput continet duas conclusiones, duas rationes ad primã, & duas ad secundam. ¶ Prima conclusio. Elemẽta sẽpiterna esse impossibile est. ¶ Primo, quia videmus ignẽ aerẽ, aquã & terrã resolui. Aut igitur aliquãdo resolutio sta bit, eritq; aliquãdo totũ resolutũ, aut ipsũ infinitũ erit. Si ĩ finitũ, & eius resolutio tẽpore erit infinito, & eius compositio tempore infinito. Et cum vnumquodq; natura cõstan tiũ alio tẽpore componatur, & alio dissoluatur. accidet vnũ tẽpus infinitũ extra alterũ infinitũ existere, & vnũ prius altero esse, est enim cõpositio dissolutione prior, hoc autẽ impossibile. Et si dissolutio alicubi stabit, aut hoc indiuisibile erit, hoc autẽ non, propter prius adductas rationes, aut diuisibile, sed nũ q̃ dissolubile, vt ipse dicebat Empedocles. hoc iterũ nõ. Nã si mai⁹ dissolubile cor ruptibile est, itidem & minus erit. Videmus enim in eisdem quod maius est, difficilius, minus vero, facilius corrumpi. Quare cum maius corrumpatur, vt volũt, & ipsum quoq; minus rationabilius est aliquãdo corrumpi atque dissolui. Duobus autem ignem corrumpi videm⁹. Primo, cõtactu cõtrarij, vt cũ dispersit extinctus. Secũdo cum in seipsum marcescens tabescit, deficitque, hoc autẽ minor (vt parua flã ma) patitur a maiori, & quãto minor, tãto velocius absumitur. Oportet igitur elementorũ corpora corruptibilia esse, atque eadẽ incorruptibilia corrumpi. ¶ Secundo. Cum constet elementa generabilia esse, aut igitur generabunt ex non corpore. At qui dicit ex incorporeo ignem generari, nihil aliud dicit, q̃ si vacuum introducat separatum. Omne enim quod fit, in aliquo fit, & in illo, vbi prius existeret idipsum ex quo fit, quod si nullum corpus existebat vbi genitum est, vacuũ ergo erat. Si vero alterum corpus posueris præter id incorporeũ ex quo fit, duo igitur corpora simul erũt, scilicet quod factum est. & quod illic ante factionem generationemque p̃ existeret, quod est impossibile. Manifestũ itaque esse puto elemẽta ĩ corpora resolui, & ex corpore reparari atque gigni. ¶ Secũda cõclusio. Haud tamẽ existimãdũ est vnũ cõmune corpus esse alterum ab ipsis, ex quo ipsa gignãtur, & ĩ quod ipsa resoluãtur. ¶ Primo Quia illud corpus prius esset elemẽtis. Atqui ipsis elementis nulla sunt priora corpora, sunt enim sensibilium corporum prima. Nõ igitur est tale vnum aliquod cõmune corpus. ¶ Secundo Quia aut grauitatẽ aut leuitatẽ habebit.

29 Quod si sic. aliquod elemẽtorum erit, omne enim simplex aut leue aut graue, aliquod elementorum est. Aut prorsus grauitatis & leuitatis expers est, & tunc corpus illud vt moueatur nullam retinet aptitudinem. Immobile igitur erit eiusmodi corpus, & mathematicum, nec in loco vspiam erit, Si enim in loco esset, aut moueretur, aut quiesceret, & si natura quiesceret, in eum locum natura ferretur, & si vi quiesceret, & vi, & præter naturam ferretur in eundem. Et si non est in loco, ex eo nihil fiet, quod enim fit, in eius ex quo fit loco fieri necesse est. Quo fit vt p̃manifestum relictum sit cum elementa non fiant ex non corpore, neque fiant ex altero ab ipsis corpore. ipsa ex se inuicem fieri.

Sexti capitis scolia. xxviii. Est enim compositio dissolutione prior. Bifariã compositio dissolutione prior est, tempore, & perfectione. Tempore quidem, nam prius res ipsa componitur antequam dissoluatur, vt in arte & natura exploratissimũ est. Perfectione vero, nam cõpositio tendit ad esse, dissolutio vero ad non esse, At esse natura perfectius est quam non esse, Motus autem qui ad perfectionem tendit terminũ est perfectior. Videmus enim in eisdem quod maius est difficilius. Ea propositio intelligẽda est in ijs quæ sunt eiusdem speciei & naturæ, vt maiore igne & minore. Nam non incõueniens est maius lignũ citius corrumpi paruo ferro, quod diuersæ sunt naturæ. Præterea intelligenda est vbi omnia vnius cæteris alterius sunt paria, nam si paruus ignis esset in suo loco, & magnus extra suũ locũ, quid prohiberet magnum ignem citius corrumpi? quod non consimiliter se habeãt maius, & minus. Et ratio est in promptu, quia quod maius est, habet valentiorem virtutem resistẽdi extero corrũpenti, quod vero minus, inualidiorẽ. Proinde hoc facilius, illud vero difficilius corrũ-

pitur. Et minor vt parua flamma patitur a maiori. Q̃uis parua flamma cõiuncta maiori cõserue tur per eam ab extero corrumpente, ne adeo facile corrumpatur sicut si esset separata, corrũpitur tamen per accidens a maiori velocius q̃ per se corrumpetur, propter subtractionem alimenti quo parua flãmadiutius aleretur, & quod maior flãma minori tẽpore absumit. Et eã ob rem minor flamma tempore minori perducat maiori coniuncta, q̃ per se subsistens. Et cũ duo sint modi qui bus ignis corrumpitur, prior quidem per actionem contrarij, posterior vero per absentiã conser uantis, minor flamma priore modo a corruptione defenditur, posteriore vero ad corruptionem citius disponitur per maiorem flammam, quæ cito exedit minoris flammæ materiam.

¶ Septimi capitis annotat.

¶ Corruptibilium principia, elementa, & corpora simplicia. ¶ Intelligibilia cor=pora, corpora mathematica. ¶ Positio, opinio.

Eptimum caput cõtinet tres cõclusiões, quatuor rationes ad primam, & sex ad tertiam. ¶ Prima conclusio. Modus quo Democritus & Empedocles generationẽ elementorũ ex sei 39
uicẽ saluare nituntur, irrationabilis est. ¶ Primo. Quia sua dicta ignorare vidẽtur, cũ vnũquodq; inquiãt ex vnoquoq; segregari, sicq; apparere generari, non generationẽ ex se inui cẽ facientes, sed apparẽtem generationẽ, perinde ac si res in vase delitcãt, quas in lucẽ & apparẽtia proferas, dicasque eas idcirco genitas. Sic autẽ generatio minime fit, sed ex quadã subiecta substrataque materia. ¶ Secũdo, Eadẽ magnitudo cũ arctior strictiorq; fiat, nõ videtur idcirco fieri debere grauior, quod q̃dẽ ipsi volunt quoties ex aere fiat aqua ¶ Tertio. Quo pacto immixtũ quod separatũ fuerit, maiorẽ locũ occupare necesse sit? & mai⁹ cor pus in minore cõtineatur? quod tamen semꝑ opporteret quoties ex aqua fit aer, am pliorem em̃ locũ semper factus occupat, & vnũquodque rariorũ et subtiliorũ par=tium, quod aqua feruore intumescens ostendit, quæ adaucta mole, cõstricta vasa cõ tinentia etiã perfringit. Aut igitur erit vacuũ, aut non extendentur corpora, quod & ipsi volunt. Sed certe irrationabile est existente vacuo semper quod extrahitur, ampliore mole se diffundere necesse esse, quod tamen oportet cũ ex aqua fiat aer. Et ꝙ confugium suũ nullũ sit, ope vacui cõfidentium, alio quoque demonstratũ est loco, cum nihil prorſ⁹ esse queat vacuum. ¶ Quarto. Si eo pacto, segregatiõe generatio fieret, tãdem ex seinuicem generatio casura defecturaque esset. Nã in magnitudine finita ĩfinita cõtineri ĩpossibile est, si itaque ex terra aquã dempseris aliq̃d ab ea distractũ est, & generatiõe factum. Deinde iterum demendo, aut tãdẽ absumitur, stabiturque aliquo, aut sub mole finita, infinita sunt cõtenta, quod est impossibile. Nõ igitur semper ex se inuicem generari quibunt, non est igitur, quo modo Democritus Empedoclesque volũt, elementorum ex se inuicem generatio.
¶ Secunda. Elementa se inuicem transfiguratione nõ fiunt (quemadmodum ex 3t
eadem cera transfiguratione fit circulus et sphæra) vt nonnulli volunt. ¶ Nã ipsa elementa indiuisibilia esse oporteret, propterea quod nõ semper pyramis diuidatur in pyramidem, neque cubus in cubũ, neque pars ignis erit ignis, neque pars terrę e=rit terra, aut corp⁹ dabis prius elemento, & quod nõ resoluetur in elementũ, & quod nõ erit elementum, quãdoquidẽ figuram nulli elementorum habuerit accommo=dam. ¶ Tertia. Neque itẽ superficierũ resolutione elementa ex se inuicem gignũ 33
tur. ¶ Primo. Quia inconueniens est nõ omnia ex se inuicem gigni posse, sed eorũ vnum (vt dicunt) transmutationis esse expers, ꝙ paucioribus constet triãgulis & su perficiebus, ex quo ideo gigni non potest, ꝙ pluribus eget triangulis. Tum quia ne=gãt ea quæ certa sensuum experientia cognita sũt. Et huius quidem causa est, ꝙ ex non bene sumptis principijs omnia ad quasdã statutas opiniones defendendas redu=cere volunt. Atqui æternorum principia æterna esse vident̃, sẽsibiliũ sensibilia &

corruptibilium corruptibilia. Tum quia qui vsq; adeo suorum defendẽdorum sermonum sunt pertinaces, ipsorum sunt amatores: & quodlibet accidens tanquã vera habentes principia sustinent, ex consequentibus, & maxime ex fine recte iudicandi occasionẽ non sumentes. Vt enim disciplinæ factiuæ finis, opus est, ita & sensibilia cognoscere, & quæ circa sensum versantur, naturalis disciplinę finis est. ¶ Secũdo Accidit ipsis terram maxime omnium esse elemẽtum fateri oportere, vt quæ sola incorruptibilis existat, & in quam alia resoluãtur: quæ potiores vidẽtur esse elemẽti cõditiones. ¶ Tertio. Accidit eis triãgulos, superficiesq; remanere superfluas: vt cũ ex illo quod plures triãgulos habet, gignitur id quod pauciores habeat, supersunt residui: qui profecto non constituunt elementum simile ei ex quo genitũ est, quod longe plures requirat, neque aliud quodcũque. Erunt igitur remanentes, superflui, ociosiq;. ¶ Quarto. Quia generationẽ ex nõ corpore faciũt, quia ex superficiebus. ¶ Quinto. Aduersa certissimis scientijs permulta cõfiteri coguntur: vt nõ oẽ corpus diuisibile esse. quod irrationabile est: quandoquidem vel intelligibilia illa corpora, disciplinæ ipsæ mathematicæ diuisibilia esse concedunt: & hi vt suam tueantur positionem, nõ omne sensibile corpus diuisibile esse admittunt. ¶ Sexto. Quia elementa, substãtiasq; elementorũ figuris determinant: vt ignem pyramide, aut sphęra. quare sicut diuisa sphæra aut pyramide, partes sphæra aut pyramis nõ existunt, ita partes ignis n õerunt ignis: & ita de aere, aqua, & terra: quare aut ipsa indiuisibilia sunt: aut (vt iam diximus) aliquid est prius elemento.

Eptimi capitis scholia. xxx. Secundo, eadem magnitudo cum arctior strictiorq; fiat. Quãuis interdũ res naturalis fiat grauior, quando arctiori strictioriq; clauditur magnitudine, q in ea materia angustioris molis recipiatur forma substãtialis nata grauitatem efficere, vt cum ex aere fit aqua aut terra, id ramen non semper oportet, nempe cũ ex igne fit aer, magnitudo fit minor, sine grauitatis accessione. Præterea in ijs quæ angustiori moli cõiuũctã habẽt maiorẽ grauitatẽ, minor magnitudo solũ est causa p accidẽs maioris grauitatis, nihil ad illũ effectũ causalitatis rationisq; habẽs, neq; ad ipsum natura ordinata. Sed minor magnitudo atq; cõstrictior, causa est per se cõdensationis, & forma substãtialis causa per se grauitatis. xxxi. Aut corpus dabis prius elemento. Hęc inconuenientia facile cõspiciũtur sequi, accepta cuiusuis elemẽti parte integrali, vt ignis. Nam nulla pars pyramidis est pyramis, pars autem ignis, est pars pyramidis, scilicet totius ignis, quẽ ponunt pyramidem, ergo pars illa ignis nõ est pyramis. Rursum. Ipse ignis est pyramis, vt cõcedunt, & nulla pars ignis est pyramis, vt ostẽsum est, ergo nulla pars ignis est ignis. Neq; etiam pars ignis est aer, aut aqua, aut terra, & multo minus est aliqd mixtũ, igitur huiusmodi pars (quæ est corpus) est prior elemento, & nõ resolui potest in elementũ, cum ex ipso non cõponatur, immo neq; ea pars ignis est elementum. Nam secundum eos vt quicquam sit elementum, debet habere figuram illi elemento accommodam. pars autem ignis non habet figurã cuiquam elementorum conuenientem. neq; enim pyramidaiẽ, neque sphæricam, & ita de cæteris. igitur illa pars ignis non est elementũ, quod est absurdũ. xxxij. Atqui æternorũ principia æterna esse videntur. Id nõ de principijs ratiocinationis cognitionisq; intelligendũ est. nam ea siue æternorũ sunt, siue sensibilium, siue corruptibilium, æterna sunt, perpetuæq; veritatis, vt ex posterioribus analyticis perspicuũ euasit. Sed de principijs cõpositiõis atq; cõstitutionis illud est accipiendũ, quæ si fuerint æternorũ, vt supramundanorũ & corporũ cælestium, sunt æterna. Si vero sensibiliũ rerũ & corruptibiliũ, sensibilia sunt & corruptibilia, aut secũdum rem, vt formę substãtiales, aut secundũ rationem solum, vt materia, quæ corrumpitur subiectiue, & desinit esse illius cuius prius fuit subiectum. Præterea per principia corruptibilium (vt et iã monent notæ huic loco respondentes) intelligi possunt elemẽta & corpora simplicia, quæ corruptibilia esse ambigit nemo. Tertio. Accidit eis triangulos superficiesq; remanere superfluas. Requirat ignis (quia rarissimus est) viginti triangulos ex quibus cõstituatur, aer quindecim, aqua decem, & terra sex, & ex aqua dicem triangulorum fiat terra complectens sex triangulos, manifestũ est quatuor triangulos remanere, qui non constituunt aquam similem ei ex qua genita est terra. nam aqua per hypothesim requirit vt fiat decem triangulos, neq; illi residui trianguli constituunt terram, q pauciores sint q̃ terra posita est requirere. Et multo minus constituunt aerem aut ignẽ, q hic viginti, ille vero quindecim requirat superficies. Ergo ex illis quatuor triangulis nullũ constitui potest elementum, & per consequens sunt ociosi & superflui. quod inconueniens.

¶ Octaui capitis annotat.

¶ Octaëdra figura est, q̃ octo habet superficies & bases. ¶ Dodecaëdra vero, quæ duodecim superficierum est, atq; basium. ¶ Cubica autẽ, quã tesserarum figurę ex-

primunt. ℭ Angulus acutissimus,qui ex sphæræ exteriori cōtactu causatur, is est, qui causatur ex linea recta regulariter super diametrum cadente, & circunferentiæ parte. quod decimaquinta tertij demonstratur geometriæ.

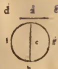

Ctauum caput continet duas conclusiones,quatuor rationes ad primā,& septē ad secundā. ℭ Prima cōclusio. Irrationa 13 biliter figuras elemētis adaptāt,vt igni sphęrā aut pyramidē aeri dodecaedrā, aquę octaedrā,terrę vero talarē & cubicam. ℭ Primo. Quia accideteas nō replere totū spatiū. In planis em̄ adinuicē nexæ trigonæ, tetragonæ & hexagonæ, totū replere videtur. In solidis autē tm̄ duæ, pyramis, atq; cubus.& tm̄ cū plura duobus sint elemēta, plures solidas atq; corporales totū replētes sumere oporteret figuras. ℭ Secūdo. Omnia simplicia corpora a loco & cōtinente figura videtur: maxime autē aer & aqua. Nō igitur elemēti seruāt figurā. alioqui nō vbiq; assequerentur ac tangerēt cōtinēs: quod est impossibile. ℭ Tertio. Si trāsproportionetur aqua,vt si quoquo pacto in pyramidē aut cubum figuretur,nō erit amplius aqua,si elemēta figuris differāt. Hoc certe falsum est,& hoc nos docere videtur natura,& nō præter rationē euenire. nā vt & in cæteris subiectū & materiam oportet esse informē,& sine vlla suapte natura specie. Sic em̄(vt scribitur in Timæo)melius adaptari poterit,quod speciem recipit omnē. ita & de elemētis putare oportet,quæ cōpositis futura sunt vt materia: vt sine huiusmodi figuris adinuicem pati,alterari,atq; transmutari queant. ℭ Quarto. Et os & caro & alia cōtinua,ex elementis esse nō poterunt. nā elemēta ex superficierum compositione gigni ponunt,non autem ea quę sunt ex elementis. Quo fit vt siquis acure velit intueri,& eorum rationes pensiculate examinare,ex entium natura generationem auferre videātur: nisi transsumptione quadam,elementi generatione,& cæterorum generatione vti dicantur. ℭ Secunda. Neque quidem figuræ elementis adscis 14 scendæ sunt ob ipsorum motus,affectionesque. ℭ Hanc enim ob causam faciunt hi ignem sphæram,hi vero pyramidem,quod hæc maxime sint mobilia, tangātq; minima.& nequaquam firmiter iacentia. ignis autem maxime mobilis, et minime fixus est. Et anguli vt aiunt) est calefacere,et maxime calefactione incedere. ignis autem calefactiuus et incensiuus est. ideo hi pyramidem esse dicunt, ꝙ tota sit angulus. Hi autem sphæram,ꝙ angulum,extra tangendo,constituat omnium acutissimum. Et terrę cubum ascribūt,ꝙ hæc figurarum ad bene manēdum aptissima sit: maneat autem omnium firmissime terra. Sed hęc non recte dicta esse apparet. ℭ Primo, Quia tametsi sphera motui sit aptissima,non tamen motui qui igni prius est, est enim motus sursum rectus igni proprius)sed circulationi, aut volutationi: et terra non vbique manet,sed in loco suo,quemadmodum et elementorū cætera. Quare illorum ratione vnumquodq; elementorū extra suum locum,pyramis erit,aut sphæra,ꝙ bene moueatur,et in proprio loco,quod fixe maneat et stet, erit cubus. ℭ Secundo. Si ignis calefacit et vrit,quod angulos habeat,omnia elemēta calefactiua erunt: licet forte alterum altero minus. nam omnia habent angulos, et cubus,et octaedrum,et dodecaedrum et pyramis. Inquit enim Democritus, sphæra quidem vt angulus quidam exurit,et ardorē excitat. ℭ Tertio. Id permanifeste falsum esse mathematica pandūt. Nam si sphera & pyramis calefacit,et vrit,corpora mathematica calefaciēt et vrent. habēt em̄ illa et spheras,et pyramides,et angulos, et indiuisibilia. Quæ si ita sese habeāt,et in mathematicis sint magnitudine indiuisiblia,cur ergo nō calefaciāt,vrantve,et tamē propter easdē causas ignis calefaciat, et exurat? Differentiā adducant,causamq; assignent oportet. Manifestum ergo esse videtur,non vt dicunt,ita essedicēdum. ℭ Quarto. Si ignis,sphera,pyramisve est, et quod ardet, ignitur: protinus quod ardet, spheram pyramydemve fieri neces-

ſe eſt: quod q̃ falſum ſit, vel viderint ipſi. ¶ Quinto. Cũ partes ignis ſint ignis, ſi ip ſum diuiſibilẽ ſtatuant, vt eius inciſionẽ & diuiſionẽ quãcunq; ratio figuræ ſequatur neceſſe eſt, ſi ignis partes igniseſſe debeãt: qđ tamen accidit. Dicere ẽm ſphærã non niſi in ſphæras, & pyramidem non niſi in pyramidas ſolui poſſe, perſimile eſt ac ſi quis proloquatur, dignificet aut ponat gladium non niſi in gladios, & ſerram non niſi in ſerras diuidi poſſe. ¶ Sexto. Ridiculum certe eſt, igni pyramidem attribuere, quod figurarum aptiſſima ſit ad ſecandum, diuidendum, & ſeparãdum. Nã magis igni proprium eſt cogregare, & ad continua reuocare. congregat enim ea quę eiuſdem tribus ſunt: & hæc congregatio, per ſe eſt: eſt enim continuatio & vnitio: ſegregatio autem per accidens. Congregat enim (vt dictum eſt) quod eiuſdem generis fuerit atque tribus (quod dicunt homophylon) & ſegregat alienum. Debuerunt igitur horum duorum ei figuram magis aptare, quod magis ei proprium eſt & competit: hoc autem eſt congregare, & non diſſipare & diſgregare. ¶ Septimo. Calidum & frigidum virtute contraria ſunt. Atqui frigido contrariam aſſignare nequimus figuram. nam figuræ nihil eſt contrarium. Et certe ipſi figuram aſſignare prætermiſerunt omnes, & tamen cõueniebat aut omnia determinare figuris, aut nullum attentare. cur enim potius hoc, quam illud? Sibiipſis diſſident quidam, ſuppetias ferre volentes. Aiunt enim frigidum magnarum eſſe partium: quapropter conſtringit, et per poros tranſire, expirare et diſſlari nequit. Erit igitur calidũ tranſiens. tale autem omne, ſubtilium eſt partium: quare calidum et frigidum, magnitudine et paruitate, et non figuris (vt defendere volunt) determinant. Quam rem ſi pertinacius deffendere pergãt, et igne magnæ ſint et ĩ paruæ pyramides, magnę non erũt ignis, et figura illa non erit cauſa caloris, quin potius contrarij effectiua. magnũ ẽm (vt aiunt) frigefacit. Ex his itaque permanifeſtum eſſe putamus, elementa, paſſiones, affectioneſve elementorum, non eſſe figuris diſcriminandas. Sed quæ eorũ propriiſſimæ differentiæ ſint, et a quibus paſſionibus, operibus, et virtutibus pendeant (habet ẽm eorũ vnũquodque a natura proprias et paſſiões, et opera, et virtutes inſitas, et determinatas) futurus ſermo indicabit. Quod cum cognitum fuerit, vniuſcuiuſque ad vnumquodque alterum differentias accipere quam facillimum erit.

Ctaui capitis ſcholia. xxxiij. Secũdo. Omnia ſimpliciſſima corpora a loco & cõtinẽte figurata videtur. Nominãtur potiſſimũ aer & aqua, q̃ hæc corpora ſint ſimplicia & humida, humidũ autem male proprio cõtinetur termino, & bene alieno, hinc cuiuis figuræ corporis cõtinentis ſe facile accommodat, quod in aqua ſenſui eſt peruiũ. Siquis enim aquam in vaſe quadrato poſuerit, ipſa in figurã quadratam ſe diſponet. Deinde ſi eandem in ſphæricum vas tranſfuderit, figuram ſuſcipiet ſphęricam. Et intelligitur dicta propoſitio de ijs corporibus ſimplicibus, quæ ob mollitiem poſſunt facile de vna figura in alteram trãſferri, non autem de ijs quæ ob ſuam duritiem inepta ſunt vt exteræ rei figuram induãt, vt de terra, quæ ſicca & dura bene terminatur termino proprio, & male alieno. xxxiiij. Hi autẽ ſphæram, quod angulum extra tangẽdo cõſtituit omniũ acutiſſimũ. Sit datus circulus a g b f, cuius centrum ſit e, & diameter a b, ſuper cuius vnum terminum a cadat linea recta d e orthogonaliter, vt cum diametro duos angulos rectos conſtituat, ſcilicet d a f, & e a g. Angulus d a f conſtitutus ex parte lineæ d a, & parte circunferentiæ a f, eſt acutiſſimus, qui fit ex circuli exteriori contactu. Similiter angulus e a g conſtitutus ex parte lineæ rectæ e a, & parte circunferentiæ a g, etiam eſt angulus acutiſſimus, qui fit ex contactu circuli exteriori, vt decimaquinta propoſitio tertij geometriæ demonſtrat. Quinto. Cum partes ignis ſint ignis. Cum ignis diuiditur, nomen totius quamlibet partium ſequitur. nam quælibet pars ignis eſt ignis. Si igitur ignis ſit ſphæra aut pyramis, quamlibet ignis partem eadem figuræ ſequetur denominatio, & quælibet pars ignis erit pyramis aut ſphæra, & per conſequens quælibet pars pyramidis erit pyramis. hoc autem manifeſtum eſt inconueniens. Nam dicere pyramidem non niſi in pyramides eſſe diuiſibilem, ſimile eſt ac ſi quis pro proloquio, dignitateque & poſitione aſſerat gladium non niſi in gladios diuidi poſſe, & ſerram ſolum in ſerras eſſe partibilem. Nam magis igni proprium eſt congregare, & ad continua reuocare. Cõgregatio & ad cõtinua reuocatio per ſe poti⁹ eſt ad deperditionẽ, cũ oĩs res magis cõſeruetur cõtinua q̃ diſtracta. Cõtra vero ſegregatio per ſe eſt ad cõſeruationẽ. nã per diſcõtinuationẽ res diſponũtur ad corruptionẽ. Et ignis quidẽ congregat ea quæ ſunt eiuſdẽ naturæ & ſpeciei, vt vaporem vapori, fumũ fumo, & cinerem cineri. Separat autẽ ea quæ diuerſæ ſunt ſpeciei & nã

turæ, vt fumum a vapore, & aqueum a cinere. Potius igitur debuerunt antiqui attribuere figurã igni qua cõgregaret, quod ei est magis proprium & perfectius, quam qua segregaret (vt pyramidem) quod ei minus est proprium, & imperfectius.

¶ Paraphraseos in Tertium de Cælo et mundo Aristotelis, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPRASEOS IN quartum de Cælo & mundo, annotat.

¶ Posse natura moueri, esse aptum natura moueri. ¶ Sursum simpliciter, extremũ cæli lunæ. ¶ Sursum ad alterum, extremum ignis. ¶ Extremũ, cõcauũ. ¶ Deorsum simpliciter, terra. ¶ Deorsum secundum alterum, aqua, naturali rerum serie, situq; seruato. ¶ Antipus, ex opposito ad alterum pedes habens.

Vartus de Cælo continet sex capita. Primum vnã conclusionem, duas rationes ad eam, duas diuisiões, & quinque definitiones. ¶ Conclusio. Quid graue, quid leue, & quę vtriusque natura existat, disquirere conueniens est, 1
¶ Primo, Quia hęc cõtemplatio, sermonibus qui de motu sunt, propria est. Definiemus enĩ graue & leue per posse natura moueri: quorum actibus nomina nulla posita sunt. Nos autem hoc in loco de eorum motibus intendimus. cõueniẽs igitur huiusmodi disquisitio est. ¶ Secũdo, Quia omnes antiqui virtutibus grauium & leuiũ vsi sunt, sed perpauca determinarũt. Cõueniẽs itaq; erit, quæ ab alijs dicta sunt adducẽdo, tantum de ipsis considerare, quãtum nostro subseruiat proposito, & nostram aperiat sentẽtiam. ¶ Prima diuisio. Grauium quoddã est simpliciter graue, & quod 2
dam graue ad alterum: queadmodum æs ligno dicimus esse grauius. Itidem leuium hoc simpliciter leue, illud vero ad alterũ. Et de graui simpliciter, & simpliciter leui nihil meminerũt, neq; definierũt quid aut graue aut leue ad alterum, sed habentium grauitatẽ aut leuitatem quid grauius aut leuius. ¶ Secunda. Quædam semper a me 3
dio ferri nata sunt, & hæc sunt quæ sursum ferũtur. quædã vero semper ad mediũ, & sunt quę ferunrur deorsum, ¶ Sed existimauerunt quidam (& absone quidẽ) nõ esse sursum aut deorsum in vniuerso, ꝙ ex omni parte similes habeat partes: vt si quis tantũ ambulet, vt suo primo loco fiat antipus, cõsimiles habebit mundi partes: quare nõ prius erat sursum, tũc vero deorsum. ¶ Nos dicimus sursum & deorsum nõ relatione ad nos sumpta accipi oportere: sed vbicunq; fuerit cæli extremum, ibi sursum: vbi vero eiꝰ mediũ, ibi deorsum. Quare qui antipus ira ambulando fieret, semper esset deorsum. ¶ Neque id verũ est, quod putauerunt aliqui, hemisphæriũ cęli supra nos, sursum: sed totum quod pedibus nostris e regione subsitum est, deorsum esse: quia credebant ex opposito non esse aliud cæli occultatum hemisphæriũ: quod falsum est. Ex his, quid graue, & quid leue, elicere poterimus. ¶ Prima defi- 4
nitio. Graue est quod ad medium ferri natum est. ¶ Secunda. Leue, quod ferri na- 5
tũ est a medio. ¶ Tertia. Simpliciter graue est quod simpliciter deorsum et ad me- 6
diũ fertur. ¶ Quarta, Leue simpliciter est quod simpliciter sursum fertur, & ad ex 7
tremũ. ¶ Quinta. Graue ad alterũ est quo datis duobus æqualis molis leuibꝰ, quo- 8
rum alterũ velocius, & alterum tardius feratur: alterũ velocius sursum natura fertur. Leue ad alterũ, quo datis duobus æqualis molis grauibus, quorum alterum velocius, & alterum tardius feratur: alterum velocius deorsum natura fertur.

Rimi capitis quarti de Cælo scholia. 1. Quorũ actibus nomina nulla posita. Graue & leue sunt motus deorsum & sursum causæ potestate, ꝙ nõ semper simul sint cum effectu. Causis autẽ eorũ actualibus, & quę solum simul sint cũ effectu, nomina simplicia nõ sunt imposita. Possumus tamẽ ea circũloqui per actu graue, & actu leue, nõ quidẽ appellando actu graue, quod in præsentia grauitatem habet. nam terra quiescẽs haud minus grauitate participat, ꝗ̃ si moueretur. Neq; vocãdo actu leue, quod nũc habet grauitatẽ. nã ignis in suo loco manẽs leuitatis est particeps. Sed id graue actu vocãdo, qđ grauitatẽ habet mouẽtẽ actu deorsum, siue qđ nũc deorsum natura mouet. Et leue actu, qđ leuitatẽ habet actu mouentẽ sursum, quodq; ĩ præsentiarũ sursum emicat. Et hæ manifestæ sunt causæ actu. ij Quẽadmodũ æs ligno dicimus esse grauius. Id exẽplũ analogicũ est, & nõ de eo quod proponit diuisio. Nã diuisio intelligitur & datur de corporibꝰ simplicibꝰ. Aes autẽ & lignũ sunt corpora cõposita. Verũ quẽadmodũ æs terrã participans grauius est ligno participante aquã, ita terra quæ est grauis simpliciter, grauior est aqua graui secundũ alterũ. Et id ipsum, literæ exẽplũ insinuare credẽdũ est. Esse autẽ aliquod graue simpliciter, & ad alterũ, itẽ & aliquod leue simpliciter, & ad alterũ, tanq; principiũ supponendũ est, & minime in quęstionẽ trahendũ. Simpliciter quidẽ leui nullũ aliud corpus simplex & alterius naturæ est leuis, licet alterũ eiusdẽ naturæ leuius dari posset, vt ignis decupedaneꝰ leuior est igne pedaneo, ꝙ in maiori mole plus est leuitatis. Ita simpliciter graui, vt terra, nullũ aliud corpꝰ simplex & alteriꝰ naturę est grauius, tãetsi vna terrę pars maior mole possit altera minore dari grauior, vt decupedanea ꝗ̃ pedanea. Id em̃ nõ arguit terrã nõ esse grauẽ simpliciter. Neq; etiã id ipm̃, ꝙ dari posset mixtũ, vt plũbum aut ferrũ, grauiꝰ terra. Et quãuis aqua decupedanea plus habeat põderis, & velociꝰ moueat per aerẽ, ꝗ̃ terra pedanea, id tamẽ nõ cogit aquã esse terra grauiorẽ, aut eã debere dici grauẽ simpliciter. Nam maior grauitas hoc in loco nõ determinatur põdere, aut velociorẽ efficiendi motũ virtute, sed duntaxat loco ad quẽ natura mouet. Dicitur enim maior grauitas, quę magis mouet deorsum, scilicet deorsum simpliciter. Similiter & maior leuitas nõ attẽditur hic penes põderis leuitatẽ, aut maiorẽ sursum emicãdi velocitatẽ, sed penes locũ ad quẽ natura mouet. Siquidẽ maior leuitas dicitur, quę magis sursum mouet, vtpote sursum simpliciter, quẽadmodũ ignis. Neq; dicitur hic quippiã leue simpliciter, quia leue dicatur nullo adiecto. aut quia sit leue sine permixta grauitate, vtrũq; em̃ horũ aeri cõuenit, sed quia leuitatẽ habet natã mouere sursum simpliciter. Sic neq; graue simpliciter hic dicitur quicq;, quia sine cuiuspiam adiectione dicitur graue, aut quia nõ habeat grauitati admixtã leuitatẽ, cũ ea ambo aquæ cõueniant, quæ tamẽ nõ est grauis simpliciter, sed quia grauitatẽ habet natam mouere deorsum simpliciter, vt terra. Cõsimiliter nõ dicit̃ aqua grauis ad alterũ, ꝙ grauitatẽ habeat leuitati permixtã, in aqua em̃ sola est grauitas, sed quia nata est sua grauitate moueri deorsum ad alterũ, scilicet ad extremũ aeris. Ita neq; aer dicitur leuis ad alterum, quia leuitatẽ habeat quippiam grauitatis participantẽ, est enim aer omnino grauitatis expers, sed quia grauitatem habet natam mouere sursum ad alterũ, vtpote ad extremũ ignis. Et hęc cũ ad pręnotionẽ quid est attineãt, supponẽda potiꝰ, & ex literæ definitionibꝰ desumẽda sunt, ꝗ̃ calũnijs cauillisq; exagitãda.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Eisdem, similis naturæ. ¶ Trigonis, triangulus. ¶ Solidum, corpus plenum.

Ecundũ caput cõtinet quatuor cõclusiones, quatuor de graui & leui opiniões excludẽtes, & quinq; rationes ad tertiã. ¶ Prima cõclusio. De graui & leui in Timęo insufficiẽs determi-
9 natio est. ¶ Scripsit em̃ in Timęo Plato id grauius esse, qđ ex pluribus eisdẽ vt superficiebus aut trigonis cõstat, vt plũbũ plũbo, & æs ære. vt vnũquodq; aliorũ, altero eiusdẽ speciei & naturæ: & id leuius, quod ex paucioribus eisdem. Sed hãc determinationẽ insufficientẽ esse cõstat. Nam hæc determinantes, nihil adducũt de graui simpliciter, & simpliciter leui, vt terra, quę semper grauis est, & quæ semper fertur ad mediũ: & igne, qui semper leuis est, & semper sustollitur ad summum. Non enim id dicere possunt, nunc paucitate nunc multitudine triangulorum. nam maior ignis (quandoquidem ex pluribus consimilibus constaret) grauior esset, & tardius sursum agitaretur, cuius oppositum euenire videmus. Quanto enim ex pluribus constet, & maior fuerit, sursum fertur velocius: & paucus magno citius præcipitatur deorsum. est igitur huiusmodi insufficiens deter-
10 minatio. ¶ Secunda cõclusio. Neq; probandum est quod antiquiores senserunt, id esse grauius, quod mole esset maius. ¶ Nam vt in diuersis statim nõ ita esse oportere apparet, vt modica terra, et magno igne, paruo aere, et multa lana: ita et in consimi

libus,vt mixtis,minora quandoque percipimus grauiora. alioqui essent omnia ex æque grauibus constituta,et æquæ densa omnia:quod falsum esse satis cognoscitur. Non igitur probandum est quod sit altero maius,semper id esse grauius. ¶Tertia. Neque id Democriti approbandum est,grauius esse, cui minus interceptum fuerit 11 vacui:et leuius,cui plura intercipiantur vacua. ¶Ponebat enim Democritus ex solidis et insecabilibus corpusculis ortum trahere omnia, et vacuũ rebus immisceri. Et ideo illa quæ ex æqualibus constarẽt atomis,interdum se habere vt hoc maius vt ignis,et illud minus vt terra existeret:quod solida ignis plus interstite vacuo distarent.& hinc fieri vt ignis leuior,terra vero grauior fiat. Sed satius asseruisse fuisset nõ id esse leuius,quod plus vacui haberet,sed quod plus vacui, & minus solidi. alioqui multũ terræ quod plura intercepta cõtineat vacua) igne paruo erit leuius. Sed hæc non sane defendi posse ostendimus. ¶Primo, Quia aut determinãt graue per solidum,& leue per vacuũ:vel graue per minus vacuũ,& leue per maius,aut vtraq; ratione quadam & proportione solidi ad vacuum. Non graue solido,& leue vacuo. Nam in multo igne plus solidi adest,quam sub terræ pusilla quãtitate, & in multitudine aquæ plus vacui,q̃ paruo aere,quare multus ignis parua terra grauior,& multa aqua paruo aere leuior:quod est impossibile. Neq; graue minore vacuo, & leue maiore determinabunt. Nam tunc multa terra (vt quæ plus vacui habeat) quæ semper deorsum fertur,leuior esset paruo igne semper sursum lato, & leui simpliciter. quod est impossibile. simpliciter enim leue,semper leuius quibuscunque habentibus grauitatem. Neque determinabunt vacui ad plenum facta proportione. nam accidit immixtum vacuũ concedentibus, minoris ignis vacuum ad suũ plenũ eandem seruare proportionẽ,quæ & in maiore seruatur.& ita de modica & multa terra, quare magnus ignis & paruus aquę leuia,& æqualiter sursum lata,et magnum graue & paruũ deorsum. Ita autẽ fieri nõ potest. nã maior ignis minore velocius sursum fertur:et maius graue minore velocius deorsum:vt maius aurũ aut plũbũ, minore auro aut plũbo demergitur velocius. ¶Secundo. Quia incõueniẽs est dicere vacuũ mouere sursum,et ipsum nõ potius moueri. ita et solidũ. Quod si dixerint moueri, satis erat de motu vacui et motu solidi per se determinasse, et nõ de cõpositorum motu. quod minime aliquis eorũ fecit. ¶Tertio. Si vacuum tenderet sursum,et solidũ deorsum:q̃d prohiberet ea seiungi atq; separari? ¶Quarto. Incõueniens est vacuo sursum regionem facere at potius esset regio. et si moueretur, eius esset locus: quæ omnia alibi patefacta sunt non esse. ¶Quinta. Quia quæreretur quæ vacui mot⁹ causa esset;et quæ causa solidi:et eadem soluendi vrgeret difficultas. ¶Quarta conclusio. Neq; existimandum est, plus materiæ, maioris causam esse grauitatis, et mi 12 nus minoris: siue omniũ vnã faciant materiã, siue contrarias, vt vnã quæ faciat vacuum, et alteram quę plenũ. ¶Nam omnium vnam faciant, nihil erit simpliciter leue: quia cõtinget et minus materiæ habere: neq; simpliciter graue. sed omne a simpliciter aut graui aut leui deficiet. Et multus ignis pauca aqua erit grauior: quod impossibile est. quid enim prohibet multum ignem plus materiæ modicula aqua habere? Si fecerint contrarias, tantum ponũt graue et leue simpliciter, et intermedia negeant. Non igitur vt dicunt, ita existimare oportet.

Ecundi capitis scholia. ix. Et vnũquodq; aliorum altero eiusdẽ speciei & naturæ. Inter ea quæ sunt eiusdem speciei, inuenitur quidem maior grauitas aut minor secundũ pondus, aut vim mouẽdi velocius, vt inter terram decupedaneam & pedaneam, sed non maior secundum rationem mouendi ad locũ inferiorem. vtraque enim terra nata est moueri deorsum simpliciter. Inter ea vero quæ sunt diuersæ naturæ inuenitur maior grauitas secundum vim mouendi diuersam, & ad alterum natura locum. Et hæc quidẽ speciei discrimẽ habet a minore grauitate, vt grauitas terræ ab ea quæ est aquæ. Illa vero quæ alijs determinaĩ modis, nõ habet a minore speciei discrepãtiã, vt terræ decupedaneę grauitas ab ea quæ est terræ pedaneæ, nõ habet naturæ dissidiũ. x. Alioqui essent omnia ex æque graui⁹ cõstituta.

[illegible] mole maiora semper essent grauiora, & minora minus grauia, æqualia secundū molē essent æque grauia, & quæ magnitudinis ad magnitudinē proportio, eadē esset grauitatis ad grauitatē, quare vnius & eiusdē rei mixtæ, diuersæ partes, vt ramus & truncus, aut folium & radix eiusdē molis, essent æque graues, & æque densæ, & in omnibus rei naturalis partibus integralib⁹ eiusdē magnitudinis, idem esset contēperamentū grauitatis, quod manifeste est falsum. Et quãuis tum in simplicibus tum cōpositis eiusdem naturę grauibus, quod mole est maius, interdum sit grauius, id tamen vniuersaliter nō oportet accidere. neq; maior moles causa est per se maioris grauitatis, vt posuerūt, sed solū accidentaria. xi. Primo, quia aut determinant graue per solidū. Determinaret Democritus graue per solidū, & leue per vacuū, quādo desiniret id esse grauius quod plus habet solidi, & id leuius quod plus habet vacui. determinaret autē graue per minus vacuū, & leue per maius, cū id grauius esse diceret quod minus habet vacui, & id leue quod plus vacui sortitur. Demum determinaret graue & leue proportione certa pleni ad vacuū, cum id leuius esse describeret, cuius vacui ad plenū esset maior ꝓportio, id vero grauius, cuius vacui ad plenū est proportio minor. Vt si ignis a dati vacuum ad ad suū plenū habeat proportionē vt xij, ad vi, terræ autē b vacuum ad suum plenū proportionē habeat vt ix ad vi, ignis ille esset leuior terra, est enim dupla proportio maior sesquialtera. Quod si tertium illud membrū daretur, accideret ignem maiorem mole & minorem esse ęque leues. Sit enim a ignis maior, cuius vacui ad plenū proportio sit vt xij ad vi. & b ignis maior, cuius vacui ad plenū proportio sit vt viij ad iiij. Cū maior proportio vacui ad plenum causa sit maioris leuitatis, æqua proportio est causa ęquę leuitatis. At in igne a maiore, & igne b minore, æqua est proportio vacui ad plenū, vtpote dupla. Essent igitur ambo ignes dati æque veloces, quod est inconueniens, xij. Nam si omnium vnam faciāt, nihil erit simpliciter. Cum data quacūq; materia possit dari minor, neq; vnq; perueniatur ad minimā, nihil dari posset simpliciter leue, quandoquidē secūdū eorū sententiā id est leuius, quod minus habet materiæ. Simpliciter datæ quātęcūq; materię potest alia materiæ particula adijci. igr̄ nihil erit grauissimū, aut graue simpliciter. nempe eorū sententia id grauius est, quod plus habet materię. Et licet interdū cōtingat id quod plus habet materiæ, grauius esse, tamē id nō in oībus ita sese habere cōspicitur, & materiæ pluralitas nō est causa per se grauitatis, vt ponebant antiqui, sed dūtaxat accidētaria & indeterminata. Si vero dicāt antiqui non vnā & vnius speciei esse materiam, sed specie diuersas atq; contrarias, vt vnā quæ facit vacuū, & alterā quæ plenū, igitur solū erit leue simpliciter cōpositū ex materia q̄ facit vacuū, & graue simpliciter, cōpositū ex materia quæ facit plenū & negabuntur intermedia, scilicet graue secundū alterum, & leue secundum alterum, qđ est incōueniens.

ignis.
a
12 6
vac. plé.
terra
9 6
vac. b ple.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Ad speciē, ad formā, ad perfectionē. ¶ Secūdū substātiā, secūdū perfectionē.

13

Ertiū caput cōtinet vnā conclusionē, vnū corollariū, & duas differētias mobiliū secundū locum ab alijs. ¶ Cōclusio. Vnūquodq; sensibiliū in suū locū cōsimiliter fertur vt ad speciem. ¶ Nā tres sunt motus species, secundū quantitatē, secūdum qualitatē, & vbi. & secundū quātitatē & qualitatē fit mutatio ex determinato in determinatū, vt ex contrario in contrariū, aut secundum media, & nō indifferēter in quodlibet: vt augmētabile, vt augmētabile est, crescit, & nō alteratur. & alterū augmētabile, & alterū augmentatiuū, & alterabile, & alteratiuū, ita loco mutabile vt tale, loco mutatur, vt leue sursum, & graue deorsum. Et sursū motiuum suapte natura leuifactiuum, & deorsum grauifactiuū. & sursum mobile (si liceat nominibus vti) leuificabile, et deorsum mobile grauificabile, Sed quod hoc pacto vt ad speciem natum sit ad suum locum moueri, hinc sumitur indicium, quod omnia quæ hunc modū feruntur, continent sursum & deorsum: et hoc modo, vt cōtinens sit vt species contēti (semper certe quod superius est, ad id quod sub eo est, vt species ad materiam sese habet) vt cælum continet ignem, ignis aerem, aer aquam, et aqua terram: et hunc in mōdum mouentur, et ita mota quiescunt. Mouentur igitur omnia consimiliter et suapte natura ad sua loca, et vt ad speciem. Quærere certe propter quid leue vt ignis fertur sursum, et propter quid graue fertur deorsum, et non alio: perinde est atq; si quæsieris propter quid sanabile in sanitatem trāsmutatur, et non in albedinem, et cur augmentabile in magnitudinis incrementum,
14 et non in sanitatem. Simile enim est, in quanto, et in quali, et in loco. ¶ Corollariū. Vnde fit manifestum, nō esse (vt antiqui voluere) hęc in rerum ordine sic moueri,

quia ſimile moueatur ad ſuum ſimile. ¶ Nam ſi intellexris terram in breui... tranſlatam, partes eius non idcirco de mūdi centro, quia eis ipſis ſit ſimilis, mouebūtur ad illam. ſed ſi de centro demutentur, relabentur ad centrum. nam vbi totum, et totius partes ferri natæ ſunt. ¶ Due differentiæ mobilium motus ſecūdum locum, et aliorum. ¶ Primo, Quia ſecundum locum mobilia leue et graue, habēt in ſeipſis principium ſui motus. augmentabile et alterabile, principiū ſumunt ab extra quãuis et aliquando ab intra. ¶ Secundo, Quia mobilia ſecundum locum, vt graue et leue, habent ſua principia ſubſtantiæ propinqua, alia vero remota. Cuius ſignum eſt, quia latio abſolutorum atq; conſecutorum complementum eſt, et generatione vltimus motus. quare erit ſecundum ſubſtantiam primus. cum enim fit ex aqua aer, ex graui fit leue, ferturq; quam primū ſurſum, iam actu exiſtens et quãtum, et quale, et vbi. Conueniunt tamen, quia quemadmodum amoto impedimento, pręſente nutrimento augmentabile augetur, et præſente alterãte alterabile alteratur: ita graue extra ſuum locum poſitum, amoto impediente in ſuum locum fertur, et leue in ſuū. mouet enim primum impedimentum remouens, et vnde reſilit. Sed de ijs in phyſica auſcultatione diſcuſſum eſt ſufficienter.

Ertij capitis ſcholia. xiij. Vnumquodq; ſenſibilium in ſuum locū conſimiliter fertur. Locus naturalis dicitur hic eſſe vt ſpecies rei naturalis, q; ſicut forma ſubſtãtialis, ipſius rei perfectio eſt. ita & locus ſui corporis locati, quod conſeruat & continet. Hæc quidem accidentalis & extrinſeca, illa vero eſſentialis & intrinſeca. Proinde locus dicitur cauſa ei⁹ qđ ad ipm natura mouet, nō quidē materialis, aut formalis, aut efficiens procedēs, ſed finalis. nam gratia loci aſſequēdi mobile mouetur, vt in quo melius cōſeruetur. Neq; credendū eſt mobile aut a cælo in ſuū locū agi, aut a virtute attractiua loci. Alioqui motus grauium deorſum eſſet violẽtus, vt qui fieret a principio extrinſeco. Et magis graue ſegnius deorſum rueret, cū illi virtuti attractiuæ magis reſiſteret, ſicut maius ferrum magneti. Et quãuis locus nō ſit forma locati, aut præſtãtior ipſo locato, id tamē non prohibet ipſum dici finē locati. Nam formã & finem coincidere, & finem præſtantiorē eſſe ijs quæ ſunt ad finem, intelligendū eſt de fine ſubſtãtiali & præcipuo. Locus autē finis eſt locati accidentarius, & minus præcipuus. Et ſurſum motiuum ſuapte natura leuefactiuum. His verbis inſinuat Ariſtoteles grauitatem & leuitatē nō prouenire ab ijs quæ in præcedēti capite dicta ſunt, ſed a forma ſubſtantiali producente grauitatem aut leuitatem, vt ſit inſtrumentū ad mouendum ſurſum aut deorſum. Dicitur enim ſurſum motiuum ſuapte natura eſſe leuefactiuum, q; forma ſubſtãtialis nata efficere motū ſurſum, producit leuitatem in propria materia tanquam inſtrumentum quo ſurſum moueat. Et deorſum motiuū eſt grauefactiuum, quia forma ſubſtantialis nata mouere deorſū, producit in ſua materia grauitatem, qua vt inſtrumento vtatur ad mouendum deorſum. Surſum autem mobile, ſiue completum, vt ignis, ſiue incompletum, vt materia, eſt leuificabile, id eſt natū fieri leue, & in ſe leuitatem recipere. Eadem quoq; ratione deorſum mobile, ſiue completū & totum naturale corpus, ſiue incompletum, vt eius materia, eſt grauificabile, id eſt natū fieri graue, atq; in ſe grauitatē recipere tanquã ſubiectū ſuum accidens. xv. Secundum locum mobilia graue & leue habent. In mobilibus ſecundum locum, principium ipſius motus effectiuum eſt intrinſecum, tam ſubſtantiale & præcipuum, vt forma ſubſtantialis, quam accidentale & inſtrumentum, vt grauitas & leuitas. In ijs autem quæ augentur, principia ſunt extrinſeca, vt alimentum, & in ijs itidem quæ alterantur, vt homo frigore torpens incaleſcit ab extrinſeco, & ægrotus ab extrinſeco potionibus & medicamentis ſanatur. In his tñ mobilibus pleraque principia ſunt ab intra, vtpote forma ſubſtantialis cum calore naturali augmentationis effectiua, productiua itidem qualitatis ſibi natura conuenientis. Habent ſua principia, ſubſtantiæ propinqua. Dicuntur mobilia ſecundum locum habere ſua principia ſubſtantiæ perfectionique propinqua, quod ipſa completa & perfecta ſunt, neque per motum eis quicquam ſubſtantiæ adijcitur aut aufertur. Augmentabilia autem & alterabilia non omnino completa & perfecta ſunt, ſed hiſce motibus ad perfectionem tendunt, aut ab ea deficiunt, & a ſubſtantia ſua demutãtur aut nouæ partis additione, aut prioris ablatione. Hinc dicūtur habere principia ſua ſubſtãtiæ remota. Huius ſignum eſt quod latio conuenit ſubſtantijs abſolutis, perfectiſque, & complementum aſſecutis, & vltimo rebus naturalibus aſciſcitur, quare executione vltimus eſt, & perfectione primus. Solet enim natura ab imperfectioribus ad perfectiora procedere, & poſteriora prioribus perfectiora reddere.

¶ Quarti capitis annotat.

¶ Omnibus, cæteris, omnib⁹ alijs. ¶ Subſtat, natū eſt ſubſtare. ¶ Mina ſiue mina,

li... grauitas aeris in igne, minor leuitas. ¶ Leuitas aquæ in terra, minor gra-
uitas. ¶ Plus trahere, plus ponderis habere.

Vartum caput continet quatuor definitiones, duas conclusio-
nes, tres rationes ad secundã. ¶ Prima definitio. Graue sim-
16 pliciter est quod oibus substat: vt terra. ¶ Secũda. Leue sim
17 pliciter, quod oibus supereminet: vt ignis. ¶ Tertia. Graue
18 secũdũ alterũ, graue est cui ambo cõueniũt: vt aqua, quę sub-
19 stat aeri, & supereminet terrę. ¶ Quarta. Leue secũdũ alte
rũ leue est qđ substat & supereminet: vt aer igni substãs, &
aquę supereminẽs. Et hęc ipsis secundũ seipsa & eorũ quan-
tascunq; particulas conueniũt modo qui dictus est aut substare, aut supereminere.
& quęcunq; mixtorum grauia sunt aut leuia, ab his suę grauitatis & leuitatis sortiũ
tur naturã. Et nõ quod in aliquo, altero grauius fuerit: in quocũq; eodẽ grauius esse
oportebit. nã lignũ vnius talenti, plumbo vnius minę in aere grauius est: in aqua au
tẽ leuius, & cõtra. Et hoc ideo est, quia oĩa elemẽta pręter ignẽ videtur quodãmodo
habere grauitatẽ: aer in igne, & quodãmodo in seipso: vt vtrem inflatum aiunt plus
trahere non inflato. aqua in igne & aere: & terra in igne, aere, & aqua. Hinc fit vt
quod plus terrę aliorum proportione habeat, vt plumbum: cum peruenerit ad aquã,
inueniatur grauius: & quod plus aeris, vt lignum, quã aquę, & quã terrę, bene in aere
20 inuenit̃ grauius, & in aqua minus graue. ¶ Prima cõclusio. Est aliquod graue sim-
pliciter, & aliquod simpliciter leue. ¶ Nã est aliquod, vt terra, quod semper nõ pro-
hibitum fertur deorsum, vbiq; grauitatẽ habens. & aliquod quod semper sursum,
vt ignis, & vbiq; leuitatem habens. Est igitur graue aliquod simpliciter, & simplici-
21 ter leue. ¶ Secũda. Determinatum est medium quo grauia ferãtur, & extremum,
ad quod feruntur & leuia. ¶ Primo, Quia nõ cõtingit graue in infinitum ferri, ne-
que leue. sunt igitur ea ad quę feruntur determinata loca. Hęc autẽ sunt medium &
extremum. sunt igitur determina. Secundo, Quia grauia ruunt ad angulos pares, et
leuia ita ascendunt. est igitur determinatum medium, quo versus grauia feruntur.
quod an sit vniuersi medium, an terrę (quia idem esse cõtingit) dictũ est prius. qua-
re & extremum determinatum. ¶ Tertio, Simpliciter graue omnibus subsidet. sim
pliciter igitur leue ei contrariũ omnibus superfertur, & locum habebit cõtrarium. nã
cõtrariorum cõtraria sunt loca. Quod si cõtraria determinata sunt, et hæc medium
sunt et extremum: cõfectum est propositum. Vnde iterum recte euenit, vt quia duo
sunt contraria loca, medium et extremum, duo sint extrema contraria, simpliciter
leue, et simpliciter graue, quę in ipsa ferantur: inter quæ media sint, quę extremo-
rum naturam ad alterum participare videantur. Fit etiam vt quæ sursum ferãtur,
perfectiora sint. nam continent. grauia vero et deorsum lata, continẽtur. et contine-
re, formæ est: contineri vero, materiæ.

Varti capitis annotat. xix. Aer in igne, & quodammodo in seipso. Non habet aer grauitatem suæ leuitati admixtam, sicut tepidum frigiditatem admixtam caliditati, sed solum leuitatem. Illa tamen minor est respectu leuitatis ignis, quia minus mouet sursum. nam solum sursum secundum alterum. Proinde comparata ad leuitatem ignis, grauitas quodammodo dicitur, quia per eam aer ab extremo lunæ ad concauum ignis descendit, qui etsi deorsum non moueatur, tamen motui deorsum aliquid habet simile. Et cum minor aeris leuitas appellatur grauitas, medium comparatum ad vnum extremum, nomine alterius extremi (cuius naturam participare videtur) nominatur, perinde atque fuscum comparatum ad album, diceretur nigrum. Necq; leuitas aeris & ignis, eiusdem sunt speciei, quia ad eundem locum natæ moueri non sunt, necq; consimiles speciei lationes efficere. Efficit enim leuitas ignis lationem sursum simpliciter, & leuitas aeris lationem sursum ad alterũ, quę quidem duę lationes inter se speciei discrimen habent. Proinde non differunt leuitas aeris & ignis, vt minor caliditas & maxima caliditas, sed vt minor raritas, & maxima raritas, inter se quidem specie discrepantes. Et cum leuitas aeris dicitur minor leuitas, non intelligitur esse minor secundum molem, quemadmodum leuitas ignis pedanei comparata ad leuitatem totius ignis, dicitur esse minor secundum molem. nam hoc

Ignis & aeris leuitates specie differre.

modo minor leuitas & maxima leuitas, speciei interuallo inter se non distant. Sed le... minor secundum sursum mouendi rationem, quia non ad summum extremumq; locū sursum mouet, sed ad eū qui proxime illi subest. Sic leuitas aquę in terra, est ipsius aquæ minor grauitas, quia aqua nihil habet leuitatis suę grauitati admixtū. Alioqui nō esset corpus simplex, sed cōpositum, vt quod plura haberet mouendi secundum locum principia. Dicitur aūt aqua minus grauis, quia minus deorsum mouet, & solum ad alterū, & quia aqua per suam grauitatem ascendit ad concauitatem aeris naturaliter, vt in suo loco quiescat. qui motus etsi non sit sursum, quia non est ad locū sursum, habet tamen quiddā simile motui sursum, q; a loco demissiore ad supereminentiorē fiat, perinde atq; motus sursum factus per leuitatē. Et ergo grauitas aquę in analogia dicitur leuitas, ipsaq; cōparata ad vnū extremū, alterius cui intercipitur, naturā participare videtur, & nomē retinet. Et grauitas terrę & aquę diuersę sunt natura, vt maxima densitas, & minor dēsitas, quia natæ sunt ad diuersa loca mouere, hęc ad extremū aeris, illa ad extremū aquę. Efficiuntq; lationes specie dissidentes, vtpote lationē deorsum simpliciter, & deorsum secūdū quid. Quod si eiusdē essent speciei, consimilē natura motū efficerent. Cōsimiles enim causæ cōsimiles producūt effectus. Neq; valet subterfugiū quo quispiā causari posset aquā minoris esse molis q; terrā, & idcirco minus mouere deorsum. Nā quantumcunq; augeatur aquæ moles, semper eius grauitas solum mouebit ad deorsum secundū quid, sicut quantulacunque accipiatur terrę particula, grauitas eius mouebit deorsum simpliciter, sicut & totius terrę. Nā in corporibus simplicibus, totius & partis penes hæc eadē est ratio. Vtrem inflatum aūt plus trahere nō inflato. Quod vter inflatus aere plus habeat ponderis, deprimatq; grauius q; vesica non inflata, intelligendū est de vtre pleno aere mixto siue corpore aereo, quale aspiramus, & alternatim respiramus, & non de vtre pleno aere puro, simplici ac elemētari. Alioqui aer elemētaris esset grauis, vt qui additus vtre redderet ipsum grauiorē. Corpus autē aereum, cum mixtum sit, aliquid grauitatis habere concedendum est. Hinc fit, vt quod plus terrę in aliarum proportione habeat. Sumatur libra plumbi habens leuitatē ignis vt j, aeris vt ij, grauitatem aquæ vt iij, & terræ vt ix, ipsa mouebitur per ignem & aerem & aquam, quod plus terrrenæ grauitatis habeat, quam cæterorū elementorum. Deinde capiatur talentum ligni habens leuitatem ignis vt j, aeris vt iiij, grauitatem aquæ vt v, & terræ vt iij, mouebitur quidem per ignem & aerem, sed non per aquā, quod minus habet grauitatis terræ motum non promouens, pus autem aquæ motui per aquam obluctans atq; resistens. Hinc paruum plumbum per aquam demergitur, lignum autem magnum aquæ supernatat.

ℭ Quinti capitis annotatiunculæ.

ℭ Vi, difficultate.

Vintum caput continet duas cōclusiones, duas rationes ad primā, & duas ad secundam. ℭ Prima cōclusio. Quatuor sunt elementa. 22
ℭ Primo, Quia vnum est elementū semper natum ferri sursum, & ei contrariū semper natum ferri deorsum. & sunt duo quæ modo sursum, modo deorsum cōparatione sumpta ad alterū, feruntur. Sunt igitur quartuor. ℭ Secūdo. Est vnum graue simpliciter, vnū simpliciter leue: vnum graue secundū alterum, & vnum secundum alterū, leue: quæ modo quí dictus est prius, feruntur, nunc hic, nunc illic grauitatem & leuitatem seruantia. Sunt igitur quatuor elementa. Quare & tot sunt particulares materiæ: vna tamen omnium naturę similitudine cōmunis est. nā ex altero fit alterum. Et q; terra solum grauitatē habeat, & ignis leuitatem solam, aer & aqua leuitatē & grauitatem secundū alterū: hinc sumitur indiciū, quía terra per omnia alia grauitate sua premitur deorsum: & ignis per omnia leuitatis beneficio facile conscendit ad extremum. Aqua aūt per ignē & aerem descendit sua grauitate depressa: & per terrā non, sed per eā potius vt non omnino leuitatis expers conscendit. Et aer per terram & aquā sua leuitate iutus ascendit, non per ignem, sed per ignem vt grauitatis vtens officio descendit. Et q; in suis locis grauitatē possidere videātur, hinc videtur posse sumi argumentū, quia detracta terra, facile aqua ad locū terrę descēdit: & detracta aqua, ad locū aquę facile aer. Detracta vero aqua, non sic facile terra: & detracto aere, non sic facile aeris locū subit aqua, sed difficultate quadā: vt quemadmodū quando simul cū superficie eam tangente eleuatur, superficiē secuta vt vacui impossibilitatem fugiens ascendit. Et subtracto igne, non sic facile aer conscendit, sed difficultate quadā: vt quemadmodum subtracto aere ipse ignis difficile descendit.
ℭ Secunda cōclusio. Non omniū elemētorū vna est materia, vt vacuū, solidū, aut 23
trianguli: quę diuersitatū motuū eorū causa esse possit. ℭ Primo, Quia omnia aut

essent grauia, aut leuia: et omnia sursum aut deorsum ferrentur. ¶ Secuudo, quia si ponant solidum causam, magnus aer velocius parua terra ferretur deorsum. Si vacuum, magnus aer velocius paruo ignę sursum. Nā hunc plus vacui, illum vero plus pleni habere cōtingeret: et ita si triangulos posueriut. huius autem oppositum semper in natura compertum est.

Vinti capitis scholia. xxij. Secūdo, est vnum graue simpliciter, vnū simpliciter leue. Elementa non solū grauia sunt aut leuia cum actu mouentur, verum etiā cum in suo loco quiescunt, non quidem capiendo grauе & leue vt nomina sunt actuum, denotantia actualem motus sursum aut deorsum productionem, sed vt nomina sunt habituū qualitatūque habitualiū, aut verius potētialium. nam grauitas & leuitas sunt naturales potentiæ, elementis ad proprios motus efficiendos insitæ, & non minus inexistentes quando non mouentur, ꝗ quando mouentur, perinde atq; color nō minus adest parieti quādo nō videtur, ꝗ quādo videtur. Et quanuis aqua fluēs in suo alueo super caput alicuius stantis intra aquam non percipiatur grauis, quæ tamē imposita capiti eiusdē existentis in aere facile grauis esse deprehenditur, id tamen non arguit aquam in suo loco grauem non esse. Nam id euenit ex eo ꝙ aqua suo contenta loco, actu non grauat neq; deprimit (etsi grauis sit) ꝙ in suo sit loco naturali. Superposita vero capiti cuiuspiam in aere, actu grauat & deprimit, ꝙ extra suum locum naturalē existat, ad quem conatur sua grauitate moueri. Sunt aūt prędictæ qualitates per se quidem motiuę, & non per se mobiles, neq; subiectiue neque determinatiue neq; cōpletiue, sed duntaxat mouentur per accidens, vtpote ad motū rei naturalis cui insunt, sicut formæ substanciales grauium & leuium. Quare non oportet eas ab intrinseco aut extrinseco principio moueri, aut a se, aut ab alio. Nam ista solum requiruntur in ijs quæ per se mouētur. Quare & tot sunt particulares materiæ. Sicut quatuor sunt elementa, ita ipsorum quatuor sunt materiæ numero abinuicem diuersæ. si enim eorum esset eadem numero materia, contraria tum substantialia tum accidentalia simul essent in eodem. Vna tamen & eadem specie est omnium elementorū materia, vt eiusdē naturæ materia aquę & ignis. Nā si diuersæ essent naturæ, nō posset ex aqua fieri ignis, cum materia aquæ nō esset nata suscipere formā ignis. Quare elementa non possent ex se inuicem generari. quod est inconueniens. Sed per eā potius vt non omnino leuitatis expers conscendit. Non dicitur aqua conscendere, quia moueatur sursum. nā ab imo terræ ad concauum aeris sublata, deorsum secundū alterū mouetur, haud minus quā ab extremo cæli ad idem cōcauū aeris depressa, sed quia ab inferiori loco ad supereminentiorē fertur, quod cū conscensu magnam habet affinitatē. Et ille motus aquæ ab imo terræ ad concauum aeris, fit ab eadem qualitate motiua numero, a qua fit motus aquæ ab extremo cæli aut ignis ad extremū aeris, vtpote a grauitate secundū alterū, cuius natura est aquā vndecunq; ad suū locū naturalē mouere. Et vterque dictorū motuū aquæ naturalis est, & eiusdē speciei atq; naturę, ꝙ sint ad eundū terminū ad quē, tū extrinsecū, scilicet aeris concauū, tum intrinsecū, scilicet lationem deorsum secūdū alterū. Si em̄ illę lationes essent specie diuersæ, corpus simplex diuersis specie motibus ageretur. quod in primo de Cęlo libro dictorū est oppositū. Aer itidē nō dicitur descēdere, quādo ab extremo cęli ad cōcauū ignis mouetur, quia feratur deorsum, fertur em̄ sursum secundū alterū, perinde atq; ab extremo aquæ ad ignis concauū perlatus, sed quia a superiore loco ad demissiorē transfertur, quod descēsui admodū est persimile. Et motus ille aeris a cōcauo cæli lunæ ad concauū ignis, fit ab eadē numero qualitate motiua, a qua fit eius motus ab extremo aquæ ad ignis extremū, vtpote a leuitate secundum alterum, cuius officium & munus est aerē a quouis loco violento ad suum locum natiuū traducere. Si enim diuersæ essent illorū motuum qualitates effectiuæ, aer non esset corpus simplex, cū plura haberet secundum locum natura mouendi principia. Et tam hic quā ille motus aeri naturalis & proprius est, consimilisq; speciei atq; naturæ. nā vtriusq; termini ad quē, speciei identitatē & cōuenientiā inter se habent, vt de aqua dictū est. Neq; illi obstat diuersitas terminorū a quibus. nā ab illis non sumendū est iudiciū contrarietatis, diuersitatis aut identitatis motuū, vt quintus physicorum ostendit. Vt quemadmodū quādo simul cum superficie eam tangente eleuatur. Ponatur tabula plana in aqua vndiq; eam contingens, quæ secundum omnes suas partes cōsimiliter eleuetur (si enim prius secundum vnum quā alterum latus sustolleretur, pateret via qua subire debeat aer ad impediendū vacuū) tunc aqua sequetur superficiē tabulæ eleuatę ad fugiendū vacuū, quia non potuit aliud corpus vt aer subire locum quem relinquit tabula, propter æquam partium eleuationem, quin aliquo tempore fuisset vacuum, cum prius deberet aer extremas quam medias tabulæ partes contingere. At natura summopere vacuum refugit. Et huiusmodi motus corporum ad impediendum vacuum plane violenti sunt, quia quanuis a principio fiant intrinseco, illud tamen principium violenter, contraque suam naturalem conditionem adactum est vt illum motum efficiat, cum si alterum ei esset proximum corpus, nunquam hoc modo moueret. Sed potius res naturalis contra suam moueretur naturam, quam vacuum admittat.

¶ Sexti capitis annotatiunculæ.

¶ Aminiculum, adiumentum. ¶ Angusta, stricta. ¶ Fusam, amplam.

Extum cap.continet vnā conclusionem,vnā quęstionem,rei pōrnōnē Democriti,& propriā solutionē. ¶Cōclusio.Figura motū sursum aut deorsum nō efficit:sed causa vt motus velocior aut tardior sit,existit. 24 ¶Nā corpora mouentur diuidēdo mediū. figura aūt tametsi vim mouendi nō habeat,medij diuidendi prębet nunc adminiculū,nunc prępedimentum: vt quę acumen angulūq; habeat,facile penetret:quæ vero lata, expansa,obtusa, ad diuidendum sit hebes. Nō est igitur figura,motuū aut sursum aut deorsum effectiua:sed potius motus velocitatis aut tarditatis causa. ¶Quæstio Cur corpora lata, 25 vt ferrea & plumbea,per aquā non descendāt?& eadem rotunda,aut longa,vt acus, cita velocitate mergantur? Et ita quęreretur cur minuta corpuscula,vt pulueres,descendant per aera,& maiora maneāt pēdula? Respondebat Democritus huius causam esse vaporum multitudinē,quę ab aqua emittitur,& quæ corpori lato in superficie obuiās,ipsum sustinet,& eius casum defendit.angusta vero corpora ob paruitatem nō impedit. ¶Et cum instaretur,Cum expiret tanta ab aqua vaporum multitudo in aere recepta,quomodo illius corporis casum in aere nō prohibet: cū si hæc causa esset,deberet potius id in aere percipi? Soluebat id esse, quia vapores in aere se nimis diffundant et segregent:visque illa dispersa et disgregata mouere minus sufficiat,Sed eius solutio debilis est, poteritque hæc aptari conuenientior. Corporum quædam sunt facile diuisibilia,vt quæ sunt bene terminabilia:et quę magis,et magis:vt aer magis terminabilis est aqua,ideo magis diuisibilis:et aqua magis terminabilis terra,ideo diuisibilior.terra vero ad diuidendum inepta.et eiusdē corporis paucitas,diuisibilior multitudine existit.Hinc fit vt fusam latitudinem habentia, plus sub se comprehendant,et ideo difficilius secent et diuidant. rotunda vero minus,et longa,et acuta:et ideo insit eis quædam diuidendi habilitas,et velocius ferantur mota:lata vero(modo paria sint)tardius.et talia per aerem velocius agitantur: quia diuisioni peruior. per aquam tardius. Cum tamen lata ipsa suspensa, immota hæreant, ex virtutum comparatione cognoscitur. nam grauitas virtus quædam est, et medij distractio virtus altera : quam cum grauitas superet, mouet deorsum. Si vero superetur,et fiat debilior: non diuidit, neque distrahit. et tunc suspensa sine motu,superfusaque manent corpora. Sed de graui et leui, suisq; accidentibus dictū hactenus putetur sufficienter.

Exti cap.scholia. xxiiij. Figura motū sursū aut deorsū nō efficit. Figura ipsi⁹ mobilis, neq; causa est principalis,neq; instrumētalis motus sc'd'm locū.Nā abscēte causa p se motus,nō fit motus. At deperdita quacūq; figura mobilis,& alia et inexistēte, æque fit motus,ac ante fuerat,vt si quis dicat terrā moueri deorsū a figura sphęrica, id falsū esse cōuincit,q̄ dep̄dita figura sphęrica ab illa glebula,& acquisita in ea figura quadrata,ęq̄ mouet deorsum atq; prius.nō est igit figura,causa mot⁹. Et q̄uis sine figura nō possit mobile moueri,vt neq; sine magnitudine,id tñ nō arguit figurā motū efficere,sicut q̄uis sine hūiditate nō possit aqua moueri(quia nō subsistere)id nō efficit humiditatē esse motus authorē.Fatēdū est tamē figurā cōducere vt mobile expeditius,aptius & facili⁹ moueat, vt figura globi sphęrica cōfert ad faciliorē globi volutationē & agitationē,quā nō haberet si esset qurdratus, nō habet tñ figura vim aliquā p̄ se mouēdi. xxv. Et ita quęreretur cur minuscula corpora. Si exigua corpora nō habēt vim diuidēdi mediū,quā tñ habēt maiuscula,ipa minutula manēt pēdula in aere,& maiora descēdūt. Verū de talibus nō loquitur hic Aristoteles,sed de ijs minulsculis quę sufficientē habēt medij diuidēdi virtutē,quā itidē haberēt maiuscula,si nō essent adeo lata & ampla supersicie,quę eīm sub se cōprehēderēt spatij q̄tū diuidere nō sufficiat ea virtus.Itaq; de talibus maioribus agit corpusculis,q̄ p̄pter suę figurę amplitudinē nō sufficiūt diuidere id spatij qđ eis subiacet. Corporū quędā sūt facile diuisibilia. Hic fit sermo de corporibus q̄ sunt bñ terminabilia termino alieno atq; extrinseco,& quæ se facile accōmodāt cuiusuis corporis recepti figurę,& hinc facile quoduis in se corpus receptāt, qualia sunt aer & aqua. Cū primū eīm lapis in aere aut aqua collocatur, protinus ea sese coaptāt figurę lapidis,& eū ambiūt.corpora vero bene terminata termino p̄prio , ob suā duritiē nō habēt hāc facilitatē adaptādi se corpori recepto,& hinc nō sunt facile diuisibilia, vt terra. Verū de huiusmodi terminatione nō loquitur pręsens litera. Cur aūt eiusdē corporis paucitas diuisibilior est multitudine,in promptu ratio est,q̄ paucū corpus minus,multū vero magis suę resistit dissectioni,perinde atque paruus exercitus resistit debilius q̄ copiosus.

¶Paraphraseos in quartū & vltimū de Cælo & Mundo Aristotelis,finis.

¶PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN PRImum de generatione et corruptione, annotatiunculæ.

¶Panſpermia, ſeminarium. Alteratio, accidentalis mutatio, ſecundum accidens facta mutatio. ¶Mixto, congregatio.

IBRI De generatione & corruptione duo. Primus con-
tinet decem capita. Primũ caput tres concluſiones, duas an-
tiquorum de generatione opiniones poſt primã, & ſex ra-
1 tiones poſt tertiã. ¶Prima cõcluſio. De generatiõe & cor-
ruptione, natura genitorum & corruptorum, de cauſis eo-
rum, quid alteratio, quid augmentatio, & vtrum generatio
& alteratio idem ſint, necne, determinandum eſt. ¶Nam
de his variæ fuerunt antiquorũ diſſenſiones, quę per hanc
(veritate cõſpecta) tollentur determinationẽ. ¶Duæ de
2 hac re antiquorũ opiniones. ¶Prima eſt ponentiũ omnia
eſſe vnum, & omnia ex vno generari: & hi ponunt generationẽ alterationẽ eſſe, &
3 generari alterari. ¶Secũda eſt ponentiũ plura materialia principia, ex quibus om-
nia conflentur. Et hi ſunt Empedocles, Anaxagoras, Democritus, & Leucippus.
Empedocles enim poſuit quatuor elementa ſimplicia, rerum materias: & litem &
amicitiã, efficiẽtia principia. Anaxagoras infinitas homœomerias atomos, vt os,
carnem, neruum (quorum quælibet pars, totius naturã atq; nomen retinet) rerum
materias: democritus & Leucippus infinita inſectilia corpora (ex pluribus omnia
parentur) poſitione, figura & ordine diſſidentia. Et hi omnes volunt aliud eſſe ge-
nerationem, & alterationem: præter Anaxagorã (qui propriam vocem ignorauit)
dicentem generari & corrũpi idem eſſe quod alterari. Et maxime aduerſatur Em-
pedocli. nã Empedocles quatuor elementa ponit, & carne, & oſſe, & neruo, & ſimi-
libus ſimpliciora. Illæ autem contra, os, carnem, neruũ, & ſimilia, elementis, igne,
4 aere, aqua, & terra ſimpliciora, vt quę ſint horũ græco vocabulo pãſpermia. ¶Se-
cunda cõcluſio. Qui omnia dicunt eſſe vnũ, & ex vno cõſtituũt omia: generationẽ
ab alteratione differre defendere non poſſunt. ¶Nam ſemper vnum eiuſdemque
naturæ ſubiectum eſt. Mutationẽ autem quę ſubiecto vno eodemq; manente adue-
5 nit, alterationem nuncupamus. ¶Tertia. Qui plures rerum ponunt materias, ge-
rationem ab alteratione differre dicunt: quam tamen, alterationem inquam, ex ſuis
dictis ſaluare impoſſibile eſt, ¶Primo. Quia dicunt generationẽ & corruptionẽ
mixtionẽ eſſe ſegregationẽ: & calidũ, frigidũ, humidũ & ſiccũ, albũ, nigrũ, molle,
durũ, & cęteras paſſiones proprias eſſe elemẽtorũ, & (ex quibus cętera pariãt) prin-
cipiorũ: vt Empedocles dicit ignẽ calidũ & albũ, aquã frigidã et nigrã. Sed cum di-
uerſę ſint horũ materię, ex igne nõ fit aqua, aut vnũquodq; reliquorũ ex reliquo.
igitur neq; fiet ex calido frigidũ, ex molli durũ, aut vnũ aliquod taliũ ex altero ſecũ-
dũ propriã alterationẽ. Oppoſitũ tamẽ horũ videmus. nã re & a cõcretione et ſe-
cretione ceſſante, eã videmus nunc augmento excreſcere, nunc decremento minui
ſecundum quantitatẽ, nunc calidã nunc frigidã fieri ſecundum qualitatẽ. ¶Secun-
do. Quia in omni mutatione cõtrarijs ſubijcienda eſt eadẽ natura: ſiue hęc trãſmu-
tatio ſecundum quantitatẽ, ſiue ſecundũ qualitatẽ, ſiue ſecundum locũ ſit ſumpta, id
aũt, plures variaſq; ſubijciendo materias, facere nõ poſſint. ¶Tertio. Quia ſi al-
teratio eſt, rerum adinuicẽ tranſmutatio eſt. Quod ſi eſt, multę (vt dicunt) diuerſę-
q; naturę nõ ſunt materię. nã omniũ adinuicẽ trãſmutationẽ habentium, materiã
eſſe vnã neceſſe eſt. ¶Quarto. Quia Empedocles pugnãtia dicit. dicit eñ ex ele-
mẽtis mixta generari, et alterũ in alterũ nõ poſſe trãſmutari: ſenſui manifeſtis cõ-
tradicens. Videmus enim et aquam ex terra, et terram ex aqua gigni. qui item cum

cōcedat alterationem secundū passiones, & ignem dicat calidum & album, aerem leuem & mollem, aquā frigidā & nigram, terrā grauem et durā: his perditis differentijs (separabiles enim sunt) vt etiā vnū generetur ex altero, cuius proprias habebit qualitates, cōcedat oportet. ¶ Quinto. Quia dicit Empedocles adueniente amicitia omnia abire in chaos, suis passionibus spoliata: & adueniente lite, separari ab ipso, nouis acquisitis passionibus. transmutantur igitur adinuicem. ¶ Sexto. Quia Empedocles non determinat an quatuor elementa principium sint ipsius chaus, & confusæ molis: an potius ipsum, principiū sit elementorum. Insufficientem igitu facit determinationem: quod & reliqui alij factitarunt.

Rimi capitis primi de generatione scholia. iiij. Mutationem autem quæ subiecto vno eodēq; manente aduenit. Subiectū hic sumitur pro subiecto cōpleto. Nam de eo solo loquuntur primę opinionis assertores. Manifestū aūt est mutationem quę fit manēte eodem cōpleto ante transmutationē & post, esse accidentalē, vt augmentationē, alterationem, aut lationē. At in ea quā ponunt generatione, idem manet subiectum cōpletum ante trāsmutationē & post, alioqui plura essent entia. Quare generatio quā asserunt, neutiquā ab accidentaria trāsmutatione discrepat. v. Sed cū diuersę sint horum materiæ. Si diuersæ sunt corporum naturalium materiæ, vnius materia non erit nata suscipere alterius formam, vt neq; materia cæli formā rerum naturalium, neque rerum naturalium materia formā cęlestem, q diuersæ sint specie. quare ex vno nō fiet alterū, & nō erit rerū generatio. Quod si non est generatio, neq; erit alteratio. Nam si prius non est, neq; erit posterius. generatio autē alteratione prior est. Pręterea si non est finis, neq; medium ordinatum in finem. Alteratio autem in generationem ordinatur. Cæterum cum non existente generatione dicitur non esse alteratio, non de actuali aut generatione aut alteratione id accipiendum est, sed de ea quæ nata sit esse, vt sensus sit huiusmodi. Si non est nata esse generatio, neq; nata est esse alteratio. Sumenda item in ea propositione est alteratio pro alteratione proprie dicta, quæ fit secundum qualitates actiuas & passiuas, caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem. nam eę sunt instrumenta accidentaria generationis efficiundæ. Quare non debet pręsens propositio applicari alterationibus cæli, aut animæ rationalis, vt quæ neq; proprię sint, neq; secundū qualitates huiusmodi fiant. Nā omniū adinuicem transmutationē, habentium, materiā esse vnam necesse est. Omniū rerum naturaliū materia eiusdem est speciei, & vna specie. Et quācunq; formam vna est nata suscipere, & altera. Hinc vnius rei in alteram est transmutatio, quod vna eadēq; materia vtriusq; formę successiue nata est subijci. Quod aūt nō mutetur quodlibet promiscue in quodlibet, cum materia cuiusuis rei naturalis formā nata sit suscipere, nō ob materię repugnantiā euenit, sed naturæ determinationē, quæ cuique rei suū designauit contrariū in quod corrumpatur, & insuper ob efficientiū dispositionē, quæ materiam ad hanc, & non ad illam disponunt formam, eiq; qualitates inducūt vni formę & nō alteri conuenientes. His perditis differētijs, vt vnū generetur ex altero. Sit ignis calidus & albus, aqua vero (vt ponit Empedocles) frigida & nigra, alteretur q; ignis secundū vtranq; suam qualitatem. Deperdetur quidem a materia ignis caliditas, & acquiretur in ea frigiditas, & depulsa itē albedine acquiretur in ea nigredo. erit itaq; post alterationem illud nigrū & calidū. Igitur deperdita erit forma ignis a materia, & in ea acquisita forma aquę cuius assunt passiōes. quare erit ibi facta trāsmutatio secundū substātiam. Aut si dicatur remanere post alterationem forma ignis in materia, ignis erit frigidus & niger, perinde atque aqua, quod est impossibile.

¶ Secundi capitis annotatiunculæ.

¶ Comœdia, fabula est affectum ciuilium ac priuatorū cōtinens: qua discitur quid in vita vtile sit, quidve contra fugiendum. ¶ Tragœdia est heroicæ fortunę in aduersis determinata comprehensio. ¶ Positio, opinio. ¶ Rationabilior, minus absona, minusq; irrationabilis. ¶ Αὐτοτρίγωνον, ipse idealisque triangulus.

Ecundū cap. cōtinet duas cōclusiōes, duas ratiōes ad primā, duas ad secūdā, quatuor ratiōes ad tertiā, tres opinionis Democriti ratiōes, earū solutiones, duas gñationis & alteratiōis differētias post tertiā. ¶ Prima cōclusio. Plato de gñatiōe & corruptiōe insufficiētē executus est determinationē. ¶ Primo, Quia quō fiant mixtorū generationes, vt ossiū, carniū, 6
et neruorū: nihil meminit. ¶ Secundo, Quia de augmentatiōe et alteratiōe nihil determinauit: q̄ huic negocio subser-

uiunt. Et certe nullus præter Democritum videtur oīm quæ necessaria sunt, aliqua tetigisse: qui de oīibus videtur curā egisse, vt de generatiōe & corruptione, augmētatione, alteratione, actione, passione, & mixtiōe. Dicebāt eñ Democritus & Leucippus, ex atomorum cōcretione generationē, secretione corruptionem fieri: diuerso situ & ordine alterationem; queādmodū eædem literæ varium situ atq; ordinē habentes comœdiā componunt, & tragœdiā: & ceterarum mutationum, augmentationis, diminutionis, actionis, passionis & mixtionis causas in atomos reducebāt.
7 ¶ Secunda. De generatione & corruptione apta incūbit determinatio. ¶ Primo, Quia oēs hęc tractant, dicūtq; generationē & corruptionem aliud esse, & aliud alteratione: quia generatio, quędā sit cōgregatio: corruptio vero, disgregatio, & alteratio eorū cōpluribus visa sit passionū trāslatio. ¶ Secundo, Quia de hac re rationabiles quædā mouentur quæstiones: vt vtrū generatio sit congregatio: vtrū corruptio, segregatio: vtrū generatio, alteratio sit: an nulla prorsus. Et ad has quęstiones, rationes adducuntur, hę cogentes, hę vero dissolui difficiles. expedit igitur eiusce rei deprehēdere veritatē, & cōsiderare an entia generent, alterentur, augeātur, & horū contraria: an corruptionē, detrimentūq; patiātur: & an ipsorū principia sint insecabiles magnitudines, superficies, vt dicebat Plato: corpora, vt dicebat Democritus.
8 ¶ Tertia. Positio Platonis positione Democriti irrationabilior est. ¶ Primo. Quia irrationabilius est ad superficies vsq; indiuisibiles corpora resoluere, q̄ ea resoluere in indissolubilia corpora: quanuis: & hoc non modicā itidem habeat irrationabilitatē. resoluebat aūt Plato corpora in superficies, democritus autē in corpora. ¶ Secundo. Quia Democritus ex suis corpusculis conabatur & generationē & alterationē saluare: vt colores ex diuersa atomornm positione. Plato autē ex suis superficiebus neq; gignebat neq; alterabat. est igitur Platonis determinatio irrationabilior. ¶ Tertio. Quia Democrit(us) (vt qui circa naturalia magis insudauerat) principia talia supponebat, ex quibus multa in philosophia saluare videret. Plato vero minus impēdit operę, minusq; fuit naturaliū expertus. multorū eñ inexperti, & ad pauca respicientes, facile enunciāt. Merito igitur Democriti positio, Platonis positiōe rationabilior existimēda est. ¶ Quarto. Quia Plato logicis agit rationibus. nisi, inquit, vsque ad superficies resolutio fieret, quæ essent indiuisibiles, autotrigonum esset multa. Democritus aūt magis physicis rationibus insistit. ¶ Tres Democriti rationes. ¶ Prima. Corpus est magnitudo omnino & vbique diuisibilis. Hoc
9 eñ possibile, quod quidē cū possibile sit, si ponat factū, nihil accidit impossibile. Ponatur igitur omnino esse diuisum. quę superāt igit, aut sunt pūcta, lineę superficies, passiones aliquæ, nihil, aut atomi. Nō aūt superāt puncta: quia punctū puncto additū non attollit maius, neque terminus a terminato diuelli potest. Neque lineę, superficies, aut passiōes. nā corpus ex nō corporibus cōpositū abiret: & passiones separari impossibile est. Neque dixeris nihil manere. Nā fuisset corpus ex nihilo cōflatū, & non vere existens, sed tantū apparēs. Quę superāt igitur diuisione facta, corpora sunt: quę quia non sunt diuisibilia (nā non esset omnino diuisum, vt positū est) sunt igitur atomi. Est igitur corpus ex atomis cōflatū. ¶ Secūda. Quia si cōtingeret corpus semp diuidi, & semper in minores resolui magnitudines, tandē perueniret ad magnitudines insensibiles, quare iterū ad indiuisibiles. Secamus igitur ipsum solū vsque ad aliquid, vt atomos, & nō semper. ¶ Tertia. Generationes & corruptiones nō nisi atomorū cōgregatiōe & segregatiōe saluare possumus. Rationabiliter igitur positū est corpus ex atomis esse compositum, & in atomos resolui. ¶ Primę solutio. Oīe sensibile corpus quodammodo secundum quodlibet signum diuisibile est, & quodammodo non. diuisibile quidem potestate est, non autē actu. quia tamē punctus pūcto attiguus non est, fit vt nō vbiq; in linea sit pūctus. alioqui exiret ex punctis. neque vndique & vbique diuisibilis est, sed queādmodum

puncta habens. ❡Secundę. Sensibile in partes insensibiles diuidi, quę tamen minimæ simpliciter non sint, inconueniens non est: quę etsi per se non percipiantur, cum aliis tamen iunctę simul sentiuntur. ❡Tertiæ. Generatio & corruptio cōgregatione & segregatione atomorum non fiunt. nam corpus vbique (ac si ex punctis exiret cōpositum) diuisibile esset, & in minima segregatio, & ex minimis congregatio. sed perfecta generatio fit, quia fit eius totius in hoc totū mutatio. quā falso existimant alterationem. Nam generatio & alteratio bifariam differunt. primo subiecto. nā generationis subiectum, materia est: alterationis autem, ens actu. Secundo, quia generatio secundū substantiā sumitutur: alteratio vero secundum qualitates. & de corruptione vt de generatione dicatur. Id tamen liceret cōcedere, segregatione generationes & corruptiones fieri velociores, cōgregatione vero tardiores: vt aquę in minutulas guttas diuisæ, velocior concitatiorque corruptio, & aeris acceleratior generatio, counitæ vero atque in vnum congestæ, tardior.

S Ecundi capitis scholia. viii. Primo, quia irrationabilius est. Resolutionem corporis in indiuisibilia corpora, vnicum sequitur inconueniens, scilicet partibile ex impartibilibus componi, & in talia resolui. Resolutionem autem corporis in superficies insecabiles, idem sequitur inconueniens, vtpote magnitudinem nō semper esse diuisibilem in diuisibilia, & insuper aliud, scilicet corpus componi ex superficiebus. Est igitur resolutio Platonica corporis in superficies, irrationabilior quam dissolutio corporis in corpora, vt quam plura sequantur incommoda. Plato logicis agit rationibus. Rationes logicæ dicuntur, quæ non fiunt ex propriis terminis illius disciplinæ in qua fiunt, sed ex alienis, quemadmodum ratio Platonis qua in physica voluit probare resolutionē corporum in superficies (quia nisi ea fieret, ante trigonum essent multæ figuræ polygoniæ priores, quod falsum est, cum trigonus sit rectilinearum figurarum prima) logica est, quia non componitur ex terminis physicis, sed geometricis. quod admodum vitiosum est in disciplinis. Nam cuiusque disciplinæ ex propriis, & non alienis est ratiocinatio, cum cuique disciplinæ sui sint termini quibus vtatur. ix. Prima, Corpus est magnitudo omnino & vbique diuisibilis. Falso assumit Democritus corpus esse omnino diuisibile, & in ea partibile quæ vlterius diuidi non possint. Nam id magnitudinum conditioni repugnat, quæ sine statu & termino diuidi natæ sunt. Insuper falsum est corpus esse vbiq; diuisibile. Nam diuisio corporis fit secundum superficiem mediam, vt lineę secundum media puncta. At non vbique in corpore est media superficies, alioqui esset superficies superficiei proxima. non est igitur corpus vbique diuisibile. Præterea tametsi corpus sit diuisibile, non est tamen admittendum id omnino esse factum. nam corpus diuisibile est potentia, quæ nunquam completum consequi potest actum. quacunque enim & quotiescunque facta diuisione, semper restat vlterior facienda diuisio, vt non possit vnquam dari postrema. Nihil autem impossibile sequi, si quippiā possibile ponatur factum, intelligendum est de eo possibili, quod natum est assequi completum actum. Nam vbique ac si ex punctis exiret cōpositum, diuisibile esset. Si generatio fieret atomorum congregatione, & corruptio earum segregatione, vt ponebat Democritus, ipsum corpus vbique in impartibilia esset diuisibile. Nam possent vbiq; sumi corpuscula illa atomalia, secundū quæ fieret partitio in ea quæ vlterius dissectionem non admitterent, quemadmodum si ex punctis esset cōpositum. Et ex minimis simpliciter (vtpote atomis quæ in minora diuidi non possunt) esset facta congregatio, & in minima simpliciter secundum magnitudinem, scilicet in corpora atomalia, facta resolutio. Modo impossibile est esse magnitudinem minimam simpliciter, cum omnī magnitudine supponat physicus minorem dari posse.

❡Tertii capitis annotatiunculæ.

❡Non ente aliquo, non ente secundum quid. ❡Non ens, non ens simpliciter. ❡Passiones, accidentia. ❡Ens actu, ens simpliciter, hoc aliquid. ❡Generatio simpliciter, formæ substantialis acquisitio. ❡Generatio secundum quid, accidentis acquisitio. ❡Spiritus, ventus.

Ertium cap. cōtinet sex quęstiones, tres qđ nihil simpliciter ge
nereť, ad primā ratiōes, earum solutiones, & reliquarum sequē
tium q̄stionum per ordinē. ❡Prima quæstio. Vtrum cōtingat
aliquid simpliciter generari aut corrumpi? ❡Tres rationes q̄ 10
non. ❡Prima. Quicquid transmutatione existit, semper ex
aliquo est: vt ex magno paruum, aut magnum ex paruo, ex la-
borante sanum, & ex sano laborans. & ita in cæteris. & si quid
simpliciter generetur, ex non ente generabitur. Erit igitur non ens, aliquid. ❡Se-
cunda. Quod generatur secundum quid, ex non ente secundum quid generatur

vt ex nō albo,album:& ex nō bono bonum.quod igitur simpliciter generabitur, ex nō ente simpliciter generabitur:quod impossibile est. ¶ Tertia. Aut simpliciter generatio est ex nō ente simpliciter, vt nō ente aliquo:aut nō albo,non bono. Non ex nō ente aliquo:quia hæc secūdum quid generatio est,erit igitur ex simpliciter non ente. Et tunc aut nō ens negat substantiam,aut vniuersaliter secundū vnumquodq; prædicamentorū:vt substātiam,quantū,quale,& ita in cæteris neget ens. Si neget substantiā,erit substantiæ ex nō substātia generatio.& cū sit substātia, impossibile est aliquid aliorū esse ex quo fiat.alioqui essent passiones a substātijs separatæ,& ex nihilo aliquid fieret:quod est impossibile. Et id idē manifestius sequatur, si non ens vniuersaliter neget. ¶ Rationibus adhibēda respōsio. Dicimus vno modo ex nō ente simpliciter,nō quidē qđ omnino nō sit ens,aliqđ simpliciter generari, sed qđ nō sit ens actu. Alio vero modo ex semper ente,sed potestate quidē,nō ente aūt actu,aliquid simpliciter generari dicimus. Sed de illo ente quærunt,cū alicuius substātię fuerit generatio,an illud ens potestate ex quo fit,nō sit actu substantia,sed potestate?actu tñ aut quantū,aut quale,aut aliquod aliorū?Si neq; substātia actu,neq; quātum,neq; aliquid aliorū actu,sed solū potestāte:ex nihilo aliquid generari concedere oportet,quod oēs cōcedere abnuūt philosophātes. Dicim⁹ illud ens neq; simplicitet esse substātiā,neq; ens simpliciter quantū,aut quale,& ita in cæteris.nā hoc aliqđ nō est,sed potestate,incōpletaq; substātia existēs: taliter & quanta, & qualis.

11 ¶ Secūda quæstio. Quare semper fiūt,semperq; perdurāt & simpliciter,& secundū generationes? ¶ Responsio. Vna causa est materia,secunda est mouens:sed hoc duplex est.vnum enim omni tempore mouens & immobile existit. alterum vero semper mouens & mobile,quod perpetuo succedentium generationum,corruptionum,& aliorum motuum causa existit. Et cum quid corrumpitur,in non ens actu corrumpitur,ens potestate,& materiam relinquēs,ex qua alterum generetur. Neq; ideo generationum successio perpetua est,quia materia (vt putauerunt aliqui) infinita sit.nam infinitum actu existere : impossibile esse, sæpius monstratum est. ¶ Et cum instant, Si materia finita esset,cum quodlibet genitorum particulam materiæ accipiat:iam consumpta esset,aut tandem consumenda, defecturaq; cessationis generationum causa.finitum enim omne per finiti ablationem tandem absumitur. ¶ Prompta responsio est, Nunq̄ consumēdam, defecturamq; esse: quia corruptio vnius,generatio est alterius. quod enim materiæ in vnius corruptione dimittitur, ab altero in generatione sumitur.quod cum hoc iterum corruptione resolutioneque adueniente dimiserit, ab altero vno aut pluribus primum ad ortum deductis rursus assumetur. ¶ Tertia questio. Cur aliquid simpliciter,& aliqđ secundum quid

12 generari & corrūpi dicatur? ¶ Respōsio. Hoc aliqđ,est simpliciter,ideo eius generatio & corruptio dicitur simpliciter generatio & corruptio. accidēs vero, ens secundum quid,& ad substātiā vt nō ens,ideo eius generatio (vt cū fit aut quātū,aut sciēs, aut vbi) dicitur secundū quid generatio:itidem & eius corruptio,quemadmodū Parmenides duo ponebat,ignē ens,& terrā vt non ens.Ideo ignis generatio (si ita esset) simpliciter generatio diceretur:& terræ generatio,secūdum quid generatio.Et hoc existimauerunt generari magis,quod se vt species haberet:vt ignis terra,& calidum frigido.est enim caliditas vt species:frigiditas vero vt eius priuatio:& ignis & terra adinuicē hoc sese habent modo. Neq; valet quod huic quæstioni exoluēdæ afferebant,huius simpliciter generationē & corruptionem esse,quod magis esset sensibile.quod vero minus,eius esse secundum quid & generationem & corruptionē. Putabāt enim magis sensibile, magisq; scibile (sensus enim scientiæ virtutem habet) magis ens esse.& quo modo res se haberet ad sentiri,ita ad essendi veritatem,quod falsum est. Nam spiritus & aer, minus sensibilia sunt terra.cū enī transmutātur in terrā,fiunt bene tāgibilia & sensibilia:& tamē veriora q̄ terra sunt entia: vt q̄ plus

actus speciei9; habeāt. sed diuersitas (vt diximus) venit ob prędicamētorū diuersi-
tatem: quia quę est secundū substantiam aut generatio aut corruptio simpliciter di-
citur. Quæ vero secundum aliquod prædicamentorū accidētium, secūdum quid.
¶ Quarta quæstio. Cur semper aliquo corrupto fit generatio? ¶ Respōsio. Quia 13
corruptio est in nō ens, & generatio ex nō ente, qđ quidē est ens pura potestate. Hic
merito nunq̃ casura est generatio: vt quæ fit ex nō ente, quod sine specie esse nō pos
sit. ¶ Quinta. An illud non ens in quod fit corruptio, & ex quo fit generatio, alicui 14
sit contrarium? ¶ Responsio. Non. nā id nō ens, materia est: sed contrariorum suc-
cessiue est susceptiuum. ¶ Sexta. Nonne eadem est materia vtriusq;, & quod corrū
pitur, & quod gignitur? ¶ Responsio. Est vt eadem, & est vt diuersa. subiecto enim 15
eadem, ratione nō eadem, vt cū ignis corrūpitur, & generatur aqua: nunc est hoc cō
trarium, nunc autem illud habens. sunt enim ignis aer et aqua, contraria.

Eiusdem capitis scholia. x. Tres rationes q̄ nō. Tres illæ rationes quas adducit litera, sigillatim atq; speciatim ita diluendæ sunt. Prima quidē, admittendo quicquid transmutatione existit, semper ex aliquo esse vt subiecto. Et quod simpliciter generatur, ex non ente actu, vtpote materia (quæ nō est res naturalis) generari, neq; incōueniens est huiusmodi nō ens esse aliquid. Negandū tamē est quod generatur, ex omnino non ente fieri. nā incōmodū est huiusmodi nō ens esse aliquid. Secunda admittēdo id qđ generatur secundū quid, ex nō ente secundū quid (vtpote subiecto explicato per nomen accidēs negatū) generari, vt ex nō albo albū, ex nō calido calidū. Admittēdo similiter id quod generatur simpliciter, fieri ex non ente simpliciter, id est ex eo quod non est ens simpliciter siue res naturalis, scilicet ex materia. non tamen ex nō ente simpliciter, hoc est ex quod nullo modo est ens, & qđ est omnino non ens. Tertia, admittendo generationem simpliciter fieri ex non ente simpliciter, secundum intelligentiam modo datam. Et ibi non ens substantiam negat, non quidem omnem, sed completam duntaxat. nam generatio ex eo fit quod non est substātia completa, vtpote ex materia. Neque inconueniens est substantię completæ ex non completa substantia generationē esse, modo ea sit ex incompleta. Neque oportet si non sit substantia completa, nihil aliorum esse. nam in generatione, materia est substrata formæ & accidentibus, & tamen ibi necdum est substātia cōpleta, sed acquiritur. Ea autem quæ adduci videntur incouenientia, haberent locū si non ens omnem substantiam tam completam quam incompletam negaret, quod non est admittendum. Dicimus illud ens neq; simpliciter esse substantiam. Bifariam quicquam est actu substātia. Primo, quia sit substantia completa, siue substantia simpliciter, quod idem est. Secundo, quia sit substantia actu existens. Sic substantia potestate primo, est substantia incompleta, nata formis subijci. Secundo, qđ nondum est substantia, sed potest esse. Itaq; illud ens ex quo vt subiecto fit generatio, non est actu substantia primo, sed potestate. Neque est ens simpliciter quantum, cum non sit corpus naturale habens quantitatem aut qualitatem, sed potestate est quantum aut quale, quia incompleta est substantia suscipiens in se quantitatē & qualitatē. Illud itidem ens est actu substantia secundo, cū impræsentiarū existat, quare hoc modo non est ens potestate. Et inconueniēs in litera adductum, ex nihilo aliquid debere fieri, locū haberet si id ens non esset ens actu secundo. xi. Quia ob materiā corruptionis vnius. Non vult Aristoteles his verbis, corruptionem vnius esse generationē alterius, cū generatio & corruptio quæ simul fiunt in eodem subiecto, mutationes sint oppositæ, hęc quidē deperditiua, illa vero acquisitiua. Immo vero duę illæ formę substātiales quarū vna corrūpitur, & altera in eodē subiecto simul acquiritur, sunt inter se cōtrariæ. Sed innuit prædicta sententia, q̄ quando fit vnius formæ substantialis corruptio, simul & in eodem subiecto fieri debere alterius formæ sustantialis generationem. Alioqui facta finitaque corruptione, materia maneret sine forma, quod naturæ repugnat, vt cū sit corruptio formæ ligni, in eadem materia fit generatio formæ ignis. Et e diuerso cū sit vnius generatio, necesse est simul alterius fieri corruptionē. Alioqui duæ formæ substantiales simul manerent in eodem subiecto post generationem, aut ante generationem materia fuisset sine forma, quod summopere natura abhorret. Itaque quāuis generatio & corruptio motus sunt diuersi, vna tamē sine altera, natura fieri nō potest. Et fit hic dūtaxat sermo de generatione & corruptione simpliciter, & quæ est secundū substantiā, nō autē de generatione & corruptione secūdū quid, & quæ est accidēs, nam potest vnum accidens acquiri sine alterius deperditione, vt ostendit illuminatio. E diuerso potest vnum accidens deperdi sine alterius acquisitione, vt facile declarat luminis deperditio. Verum hæc prædictis minime aduersantur. xii. Hoc aliquid, ens est simpliciter. Omne corpus naturale est substantia. Atqui substantia prior est & natura perfectior accidente. hinc res naturalis ad accidens collata, dicitur ens simpliciter. Accidēs vero comparatum ad substantiam, ens secundum quid, & vt non ens, q̄ imperfectiorem habeat subsistendi modum q̄ substantia, cuius solum & vmbra est & imago, quomodo frigiditas caliditati collata dicitur esse eius priuatio, & terra ignis.

¶Quarti capitis annotat.

¶Senſibile, ens completum, totum. ¶Corruptio eſt a toto in non totum mutatio. ¶Diaphanitas, perſpicuitas, tranſparētia. ¶Paſſio primo, accidens. ¶Paſſio ſecundo, ſenſibilis qualitas. ¶Subiectū, ſuſceptibile, ſubiectum inhæſionis. ¶Suſceptibile, ſuſceptiuū. ¶Aliquo modo, vt cui tranſmutationes inhærent.

QVartum caput cōtinet duas cōcluſiones. ¶Prima cōcluſio.
16 Generatio & alteratio, trāſmutatiōes diuerſę exiſtūt. ¶Nā
17 alteratio eſt quādo ſenſibili manēte vt ſubiecto eodē, ipſum in ſuis aut cōtrarijs aut medijs trāſmutatur paſſiōibus: vt cū corpus ſanū eſt, & deinde idē manēs fit ægrū: queādmodum æs idē manēs, nūc rotundū, nunc angulare eſt. vnde aliud eſt ſenſibile ſubiectū, & aliud paſſio: vt quę illi ſubiecto ineſſe nata eſt. Et generatio eſt mutatio totius in totū, nullo ſenſibili vt ſubiecto eodē manēte: vt cū ex toto ſemine fit ſanguinis, ex tota aqua fit aer, & ex aliquo aere fit aqua: ſanguinis, aeris, aquæ eſt generatio: & ſeminis, aquæ, et aeris corruptio. Et maxime deprehēditur generatio, quādo id totū in quod quippiam trāſmutatur, multū tactu aut ſenſibus oībus perceptibile eſt: vt cū ex aere fit aqua.
18 ¶Secunda. Si in genito manet aliqua paſſio quæ fuit in corrupto: ſecundū illā nō eſt trāſmutatio. ¶Vt ſi ex aere fit aqua & frigiditas quæ fuit in aere, eadē maneat in aqua: aut aeris diaphanitas in aqua maneat. Nā ea, alteratio nō erit: cū nō fiat alteratio toto in totū mutato: quod ibi accidit. neq; generatio. nā nō fit generatio ſuſcepta paſſione: vt ſi immuſicus homo fiat homo muſicus, eodem ſemper homine manente, & muſica exiſtēte paſſione, alteratio eſt. Si vero nullo vt ſubiecto manēte eodem ſenſibili fieret mutatio, & muſica & immuſica paſſiones nō eſſent: eſſet huius generatio, illius vero corruptio. At cū fit ſecundū paſſionem aliqua mutatio, generatio non eſt: ſed ſecundum quantitatem eſt augmentatio, aut diminutio: ſecundum qualitatem, alteratio: & ſecundum locum, loci mutatio. Et generationis ſubiectum maxime proprie materia eſt: alijs mutationibus aliquo modo: quandoquidem omnes in ſe ſuſcipit contrarietates.

QVarti capitis ſchotia. xvij. Et generatio eſt mutatio totius in totum. Hæc generationis ratio terminum eius a quo exprimit per genitiuum totius. Is enim eſt ens naturale completum quod corrumpitur. Inſuper & terminum eius ad quem inſinuat per accuſatiuum totum, quo deſignatur ens completum quod acquiritur. Quod autem ſubnectitur, nullo ſenſibili vt ſubiecto manente eodem, diſcrimen ponit inter alterationem & generationem. Nam alterationis (vt hic ſumitur) ratio exigit idem corpus naturale manere ante tranſmutationem, cum fit tranſmutatio, & poſt alterationem. Proinde mutationes factæ ſecundum qualitates quæ generationi aut corruptioni coniunctæ ſunt, vt calefactio cōiuncta tranſmutationi aquæ in ignem, & frigefactio facta cum tranſmutatione ignis in aquam, non ſunt hoc in loco cenſendæ alterationes. Ratio vero generationis efflagitat atque expoſcit nullum ſenſibile corpuſque naturale manere idem vt ſubiectum ante generatiōis exordium, & cum fit generatio, & ipſa finita atque exacta. Nam id totum ſubiectum quod eſt ante generationem, deſinit. id vero quod poſt generationem completum conſpicitur, iam primum ſurgit ad eſſe. hinc perſpicuum eſt in omni corruptione ex parte formarum ſubſtantialium fieri reſolutionem vſque ad materiā primam, id eſt nihil formæ ſubſtantialis præexiſtentis in materia ante corruptionem, ea complerā in materia ſuperſtitem eſſe, immo vero nihil ſubſtantiæ rei naturalis quæ corrumpitur, supereſſe finita corruptione. præter materiam. Nam ſi forma præexiſtens concedatur manere, cum per corruptionem altera & ſpecie quidem diuerſa forma adueniat, duæ formæ ſubſtantiales ſimul eſſent in eadē re naturali. quod aduerſatur principio phyſico, vnius rei naturalis tantū vnā eſſe formam ſubſtantialē. Quo circa nō eſt eff ingenda forma (vt plericq; vocāt) corporeitatis, materiæ coæterna, & cuiuis alteri formæ cōiuncta. Nec ponenda in eodē primū anima vegetatiua, deinde ſenſitiua, & demū intellectiua. Neq; partiū heterogenearū, vt oſſis, carnis, & neruis aſſerēdæ diuerſæ formæ, neq; elemētorū formæ ponendæ ſunt manere in mixto ſecundū ſubſtantiā. Nā hæc oīa phyſicis principijs ſunt pugnātia. xviij. Si in genito manet aliqua paſſio quæ fuit in corrupto. Supponit Philoſophus hoc loco aliquā paſſionē quæ fuit in corrupto, manere in genito, quod verū eſt, præſertim cū paſſio q̄ fuit ī corrupto, nō diſcōuenit naturæ geniti, vt caliditas ignis nō obeſt aeri, nec aeris humiditas aquę. Cū vero affectio q̄ fuit in corrupto, diſcōuenit naturæ geniti, generans

aut ipsius geniti forma eã expellit vt sibi inimicã, & oppositã ad sui cõseruationẽ inducit, vt si ex igne fiat aqua, depellitur ignis caliditas & siccitas, inducitur q; earum loco frigiditas & humiditas. Perinde atq; rex occupata vrbe, illius indigenas partes suas tuẽtes seruat incolumes, nec emigrare cogit, inimicos vero & sibi aduersos trucidat, aut vrbe propellit. At cũ qualitas corrupti manet eadẽ in genito, ipsa quidẽ emigrat de subiecto cõpleto & denominatiõis, in alterũ subiectum cõpletũ & denominacionis. Id autẽ nõ est censendũ incõueniens. nam principium physicũ, impossibile esse accidens migrare de subiecto in subiectum, ĩtelligendum est de subiecto incompleto & inhæsionis, quod ipsi qualitati est idem numero, vtpote materia. Et quod materia habeat in se tum cum fit generatio, actum accidentarium, ipsamq; passionẽ quæ manet eadem, nõ efficit subiectum generatiõis esse ens in actu. Nam a sola forma substantiali totum completum ens actu dici debet. Similiter quod ipsa qualitas manens eadem sit sensibilis, sensuq; percipi nata, non concludit in generatione idem manere sensibile. Nã in diffinitione generationis, sensibile pro ente naturali subiectoq; cõpleto & toto sumitur. Neque incommodũ putandum est, accidens tempore substantiam præire, vt eam passionem aliquanta temporis mora formam substantialem acquirendam antecedere. Nam substantiam accidente priorem esse debere natura, dignitate atq; perfectione censendum, & non tempore. Natura siquidem plerũq; ab imperfectis ad perfecta progreditur. Quanuis autẽ ea passio quæ manet, sit remissior in corrupto, & intensior in genito, aut cõtra vehemẽtior in corrupto, languidior in genito, vt caliditas cum ex aere fit ignis, aut e diuerso, id tamen nõ arguit eã qualitatem non manere eandem. Nam intensio & remissio non reddũt qualitatem numero diuersam, tametsi in vno vt totum, in altero vero solum vt pars existat.

¶ Quinti capitis annotat.

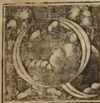
¶ Separatum, non quantum. ¶ Augmentatio est cũ nutricatione quãtitatis incrementum. ¶ Diminutio vero consimili modo quantitatis diminumentũ. ¶ Nutricatio, alimenti est in aliti substantiã conuersio. ¶ Nutricatio, nutritio, alitio. ¶ Additamentũ, maioramentum. ¶ Quælibet pars, pars homœomera, vt os, neruus. & anomœomera vt caput, pes, manus. Pars homœomera est quæ omnes sui partes similis secum habet denominationis. ¶ Anomœomera, q̃ nõ habet suas partes similis secũ denominationis. ¶ Esse, ratio.

Q Vintum caput continet octo conclusiones, vnam quæstionem &
duas rationes ad primam, vnam quæstionem ad secundam, duas
rationes, & vnam instantiam ad tertiam, vnam quæstionem ad
quartam, tres rationes, & sex augmentationis conditiones, & vnũ
corollarium ad octauam. ¶ Quæstio. An augmentatio ab alijs 19
motibus differat? ¶ Prima conclusio. Augmentatio ab alijs moti- 20
bus differt. ¶ Primo. Quia generatio & corruptio sunt secundum substantiam.
Generatio quidem, vt cum ex potentia substantia fit actu substantia. corruptio, e di
uerso. alteratio secundum qualitatem. & motus localis secundum vbi. augmenta-
tio vero & diminutio secundum quantitatem, Est igitur augmentatio ab alijs
mutationibus altera. Conuenit tamẽ cum cæteris: quia sicut in illis ex eo quod erat
potentia, fit vt sit actu: ita & in augmentatione. ¶ Secundo. Secundum transmu-
tandi modorum diuersitatem: quia quod generatur, quod corrumpitur, quod alte-
ratur, omnino non oportet mutare locum. quod autem augetur. oportet aliquo
modo. & quod secundum rectum fertur, omnino locum demutat. & quod circũ-
fertur. semper eundem locum seruat. Quod vero augetur: neque omnino demu
tat, neque eundem semper seruat: sed primo habet arctiorem, postea vero amplio-
rem. & quod diminuitur, e diuerso ab ampliore euadit in arctiorem. differt igitur
augmentatio ab alijs mutationibus. ¶ Secunda quæstio. Cum augmentatio & di 21
minutio sunt circa quantitatem vt magnitudinem: an fiant ex corporeo potentia,
& incorporeo actu? & si ex corporeo, an illud corporeum ex quo fiant, a subiecto &
materia sit seiunctum, an ne potius materiæ coniunctum? ¶ Secũda conclusio. Au 22
gmentatio non fit ex aliquo separato. ¶ Non enim fiet ex aliquo separato non exi-
stẽte in aliquo. nã non esset in loco, vt neque punctũ. sed tũc quid erit? an vacuũ? an
insensibile corpus? Sed id ex quo aliquid generatur, in loco est. igitur id ex quo ali-

quid augetur, minime separatũ est. Neq; quidẽ id separatũ in aliquo existit: Primo,
quia augmẽtatio fieret ab illo separato abstracto ab illo in quo esset: cũ nihil esset
illius in quo esset: vt neq; vas aliqd vini qđ in ipso est, cũ ipsũ ab ipso vase extraha-
tur. hoc autẽ nõ. nã nõ fit sine partiali corruptione, & partiali generatione. Secũdo,
quia nihil prohiberet hoc modo simul infinitas esse materias, quare & idẽ ex infi-
23 nitis simul generari, si admittãt augmẽtationẽ adiectã generationi. ¶ Tertia con-
clusio. Melius est sentire augmẽtationẽ & gñationẽ ex vna numero eademq; inse-
parata materia fieri: ratione vero non vna. ¶ Primo, Quia vt fiat augmentatio a-
liquo adueniẽte corporeo aut incorporeo, necesse est. nõ autẽ fit ex ĩcorporeo. fit igr̃
ex corporeo. & hoc quidẽ, cõiuncta inseparataq; materia est: ex qua pariter fit gña-
tio. Fit eñ generatio ab aliquo ente actu aut homogeneo, aut heterogeneo · vt ignis
ab igne, & homo ab hoĩe: & substãtiæ corporeæ materia, re ipsa & actu inseparata
est, ratione atq; cogitatione separabilis. ¶ Secũdo. Augmentatio est p̃existẽtis quã-
titatis additamẽtũ nutritioni cõiunctũ: & diminutio, p̃existẽtis quãtitatis minora-
mentũ. Igr̃ qđ augetur, corporeũ est: & qđ ei aduenit, corporeũ, Incorporeũ siqui-
dem corpori adueniẽs, maius ipsum nõ efficit. Et qđ in diminutione subtrahit̃, cor-
poreũ. nã ĩcorporeo subtracto nõ fieret min⁹. ¶ Instãtia. Si quid augeretur, & quę-
libet pars maior fieret: & si minueretur, minor: & si quid augeretur, pariter aliquo
adueniente aut corporeo aut incorporeo augeretur. & si quid minueretur, pariter ali-
quo corporeo aut incorporeo distracto & recedente minueretur. Sed nõ augetur ali-
quo incorporeo adueniẽte. esset eñ quid separatũ. & materiã a magnitudine separa-
tam esse impossibile est. Neq; fiet adueniẽte corporeo. nã duo corpora simul erunt:
vt quod augetur & auget. Neq; per idem minuetur subtracto incorporeo, neq; cor-
poreo. nam & corpora se occupassent, aut relinqueret̃ vacuũ. Nõ igit̃ vllo pacto ali-
quid aut augebit̃ aut minuetur. ¶ Respõderũt aliqui augmẽtationẽ fieri nullo ex-
trinseco adueniente: quẽadmodum cũ ex aqua fit aer, nullo extrinseco suscepto fit
aëris maior moles. & cũ ex aëre fit aquã, nullo subtracto fit minor. Sed hoc pacto in-
sufficiẽter responderũt. Primo, quia illic nulla augmẽtatio vel diminutio, sed vnius
generatio, & alterius corruptio est. Secundo, quia saluare oportet id quod augetur,
esse, & eius quãlibet partem effici maiorem: vt carnem, neruum, & quæ ex illis con-
stant. et quod augetur, non perire, sed manere. id autem ipsi non saluant. ¶ Tertia
24 quæstio. Quid augetur cũ apponitur aliquid? an id quod apponitur, vt cibus? an cor-
pus cui apponitur? aut vtrũq;? quemadmodum cum aquam vino immisces, totum
25 simul redditur maius. ¶ Quarta conclusio. Animatũ corpus cui cibus aduenit, auge-
tur. ¶ Primo. Quia id augetur, quod ante et post substantia manet idem. hoc autem
est animatũ corpus, et non cibus, neque vtriusq; cõgeries. augetur igitur animatum
corpus cui aduenit cibus: et solum quidem: quemadmodũ si parum aquæ fur das in
vinũ, quæ corrupta non maneat, non dices aquam effectam maiorem, neque vini et
aquæ aggregatam molem, sed vinum, vt quod solum maneat. ¶ Secundo. Quia si
carni adueniat passio, fiatque carnis alteratio, semper carne eadem manente, caro cui
aduenit passio, alterari dicitur, et non ipsa passio. dicetur igitur et animatum corpus
augeri, cui aduenit cibus, et non cibus ipse. ¶ Tertio, id augetur, in quo est præcipuũ
mouens. in corpore autem animato præcipuum mouens est corrumpens cibum in
cõsimile specie animato: fitque ingrediens simile specie, & corpus hoc accipiens, ma-
26 ius. augetur igitur corpus animatum: et non qui corrumpitur cibus. ¶ Sex augmen-
tationis conditiones. ¶ Prima. Idem manet ante augmentationem, et post. Secun-
da. Quod augetur, aliquo adueniente augetur: et quod minuitur, abeunte aliquo
minuitur. Tertia. Eius quod auget̃, quælibet pars augetur: et eius quod minuitur,
quælibet pars minuitur. Augentur enim anomœomera, cum homœomera augẽ-
tur. nã ex homœomeris anomœomerum vnumquodq; compositum est. Quarta

vt aliquid augeatur, non est constituendum vacuum. Quinta neque vt sit augmenta-
tio, corpora se in eodē loco occupare necesse est. Sexta. augmentatio nō fit incorpo
reo adueniente. Et his ex sequentibus clarioribus factis, obiectionis propositæ pa-
tefacta erit solutio. ¶ Quinta conclusio. Augmentatio fit aliquo adueniente secū- 27
dum speciem, & non solum secundū materiā. ¶ Nam adueniente aliquo secundū
speciem, maius totū efficitur. secundum autē materiam, non. Aduenit enim aliquid
secundum speciem, cum similem formam & speciem rei cui aduenit, obtineat, secū
dum materiam vero, quod similem retineat materiam, speciem vero non. Quem-
admodū si aliqua mensura continue aquā aquæ succedentem metiatur, q̄ continue
aduenit, idem secundū speciem est; ita si adueniens ossi, ossis formā accipiat, & car-
ni, formā carnis: quod aduenit, dicitur secundū speciē. Quod si succederet aquæ nō
aqua, & ossi non os, carni non caro: quod adueniret, secundū materiam diceretur, &
non aliquid secundum speciem & formam. Et quæ sunt secundum formam, & quę
secundum materiam, in aliquibus facilius deprehenditur: vt anomœomeris: vt vi-
uentis manus cū augetur. Et hinc fit vt motui magis videatur esse caro & os, quam
manus & brachium; q speciei discrimē in anomœomeris apertius manifestiusque 28
sit. ¶ Sexta. Cibus, aucto contrarius est. Nam aucti specie, ipsum in consimile spe-
cie trāsmutari oportet: vt si sicco adueniat humidum, transmutabitur in siccum. fit
enim augmentatio, aliquo secundum speciem adueniente. Id autem esse non potest
cibo non existente contrario. nam contrariorum proprium est adinuicem agere at-
que pati, & alterum ab altero corrumpi. Cibus igitur aucto existit contrarius. ¶ Co 29
rollarium. Vnde fit vt quod augetur, vt simili & vt dissimili augeatur. ¶ Nam au-
getur dissimili in principio, quia contrario: & in fine, simili, quia secundum speciē.
¶ Septima conclusio. Cibus talis est potentia, quale quod incrementum susceptu-
rum sit, actu. ¶ Quia si ex cibo augenda sit caro, ipsum speciē carnis accipere opor- 30
tet, et si os, speciem ossis, et ita quicquid agendum sit, illius rei speciem. fit enim au-
gmentatio aliquo secundum speciem adueniente. Est igitur cibus potentia talis,
quale quod augetur, actu est: attamen actu aliud. Fit enim augmentatio, quemad-
modum si in vinum fundatur aqua, quæ mixta in vini speciem corrumpi possit, vi-
ni quantitatem adaugens, ita digesto alimento, et in corpus disperso, corporis naturā
sumit, corpusque adauget. Et sicut ignis apposita ligna vrendo facit ignem, atque in
similem substantiam transmutat, quia generat: sic corpus animatum, coctum cibū 31
in suam conuertit substantiam. ¶ Octaua. Et sicut quod generatur, non est vniuer-
sale quantum aut singulare, sed hoc vniuersale, aut hoc singulare, vt animal homo,
hic homo: sic quod augetur, non est hoc vniuersale, aut hoc singulare: sed vniuersa
le aut singulare quantum. Caro enim vt caro carni adueniens non auget, sed illic po
tius generatio attenditur. sed vt caro quanta quantæ carni aduenit, auget, fitque totū
maius. fit enim augmentatio, actu adueniente corporeo. Oportet igitur generari &
carnem, & quantam carnem. sed secundum quod caro, nutrit: secundū quod quan-
ta auget. Et sic nutriens & augens etsi subiecto sint vnum, ratione tamē dissentiunt.
¶ Corollarium. Vnde fit vt nutriatur quandiu saluatur animal: non tamen semper 32
aut augetur, aut minuitur. ¶ Nam quandiu saluatur, aduenit potentia caro. quæ vt
caro, nutrimentum est: non autem semper maius efficere valens. vt enim dictū est,
augmentatiuum & nutrimentum re ipsa sunt idem: esse autem non idem. Nam se
cundū quod aduenit potentia quanta caro, augmentatiuum est: secundū vero quod
solum potentia caro, nutrimentum. Et sicut aquę abūdantia vino infusa & mixta,
vinum aqueum facit, et aquam: sic adueniente formæ multa potentia, virtus eius
debilitatur, et fit diminutio. et quanto plus potentię, tanto materialior. et quāto mi
nus, virtus eius valētior: fitq; tūc augmētatio. semper tamē et in aucto et diminuto
saluatur species. Sed de augmentatione et diminutione hactenus.

Vinti capitis scholia. xx. Augmentatio ab alijs motibus differt. Non solum putanda est augmentatio ab alijs motibus ratione discrepare, verum etiam re ipsa, & quidem genere, potissimum autem a generatione & nutritione. quãuis enim sit idem re ipsa nutriens & augens, nutrimẽtũ & augmentatiuũ (vt ostendit litera in fine præsentis capitis) vtpote cibus aucto adueniens, & in aucti substantiam conuersus, qui quidem nutrit secundum substantiam, & auget secundum quantitatem, tamen nutritio & augmentatio re ipsa prorsus discrepant. Nam nutritio est formæ partialis viuentis in materia cibi acquisitio, & est ad substantiã. Augmentatio vero est maioris quantitatis in viuente acquisitio, & est ad magnitudinem, quæ a substantia re ipsa dissidere in philosophia supponenda est. Et q augmẽtatio nutritioni sit coniuncta, eodemque tempore fiant ambo dati motus, & in eodem subiecto, quodque si non sit nutritio, non erit augmentatio, haudquaquam efficit augmentationem nutritioni re eandem esse. Non enim oportet si duo motus tempore & subiecto coniuncti sunt, ipsos protinus esse eosdem, præsertim cum terminis ad quos proficiscuntur, sunt inter se longe diuersi. Siquidem generationi semper coniuncta corruptio natura comperitur, & plerũque ambulationi calefactio, Non tamen protinus consequitur corruptionem generationi eandem esse, aut ambulationem calefactioni. Nutritio vero & generatio re ipsa idem sunt, hoc quidem communius, illud vero minus commune. xxij. Non enim fiet ex aliquo separato non existente in aliquo. Non potest augmentatio fieri ex aliquo magnitudinis experte, quod non sit in aliquo vt continente. nam tale separatum non esset in loco, quemadmodum neque punctum, cum non haberet magnitudinem, quæ requiritur vt quicquam loco contineatur. Et tunc huiusmodi separatum, nihil aliud esse poterit nisi vacuum, aut insensibile corpus, quorum vtrũque est incommodum. Nam id ex quo aliquid generatur, est in loco, at id ex quo quicquam augetur, etiam est id ex quo aliquid generatur. igitur id ex quo aliquid augetur, etiam est in loco. non est igitur illud seperatum, & a magnitudine seiunctum. Neque huiusmodi separatum ex quo poneretur fieri augmentatio. in aliquo existit vt suo continente. Primo, quia huiusmodi separatum nihil esset illius in quo contineretur, quemadmodum vinum nihil est vasis quo continetur, cum ab eo possit separari. Posset igitur consimiliter & id separatum abstrahi ab illo in quo continetur, & augmentatio ab illo sic abstracto fieri. quare augmẽtatio fieret tunc ex illo separato nõ existẽte in aliquo. quod est ad prius relabi inconueniens, & impossibile, cum generatio & corruptio ex huiusmodi separato fieri non possint, augmentatio autem semper generationi & corruptioni sit coniuncta. Secũdo, quia siduæ materiæ magnitudinis expertes simul esse possent, eodem iure & tres, & quatuor, imo multitudine infinitæ, atque numero indeterminatæ, cum maius non attollerent. sicue mille puncta simul nõ faciunt maius quam vnum. Augmentatio autem semper est coniuncta generationi, igitur idẽ corpus naturale ex infinitis materijs & numero indeterminatis (ex quibus fit augmentatio eodem tẽpore) simul generaretur. Id autem impossibile. xxiij. Neque fiet adueniente corporeo. Admissis omnibus quæ præsens obiectio ante adduxit, negandum est si augmentio fieret adueniente corporeo, idcirco debere fieri penetrationem dimensionum. Nam si ea fieret, per aduentum magnitudinis accedentis non redderetur totum maius, sicut duo pedalia se occupantia non se magis expanderent quam vnum. Ad euitandam autem hanc dimensionum penetrationem, natura poros ordinauit subtiliore corpore plenos ad diffugiẽdum vacuum, in quibus recipitur alimentum, cedẽtibus solidiori cibo corporibus mollusculis inibi contentis. Ita in diminutione cum recedit corporeum per defluxum a corpore animato, subtilia corpora poros relictos opplent. quare naturæ timendum non est, ne aut fiat vacuum, aut prius fuerit penetratio dimensionum. xxvi. Prima. Idem manet ante augmentationem & post. Quãuis partes animati continue defluant, aut a materia sola, vt in homine, aut ab vtraque parte substantiali, vt in cæteris animatis, nihilominus similes in figura, situ & ordine partes continue reparantur, vt in alueo fluente. Et idipsum sufficit vt auctum dicatur manere idem ante augmentationẽ & post, coidentitatis modo quo res naturalis eadem diuersis partibus dici potest. Cum vero tertia conditio proponit eius quod augetur quãlibet partem augeri, id de parte secũdum dimensionem sumpta intelligi solum debet, & neque de omni quidem tali, sed ea duntaxat quæ totalis, propinqua, & principalis est corporis aucti, quęq non partis est pars, sed immediata totius, vt de capite, manu, pede. ossibus, carne, & neruis. Quãobrem non rite applicatur hæc proprietas ad partem remotam, partialem, & minus præcipuam, vt millesimam digiti particulam, cum de eiusmodi partium genere non debeat præsens litera intelligi. xxvij. Nam adueniente aliquo secundum speciem maius totum efficitur. Cum corpori animato aduenit aliquid eiusdem cum formæ atque speciei, totum ex adueniente & eo cui aduenit continuatis adinuicem, fit maius secundum molem, quod augmentionem potissimum efficit. Si vero ei quod augetur, aduenit aliquid secundum materiam, diuersæque secũdum formam speciei, vt cibus antequ in aliti substantiam est cõuersus, nõ efficitur totum maius. Nam cum speciẽ diuersa sunt aduenientis, & id cui aduenit, non continuãtur adinuicem, sed seiuncta & separata sunt. Ipsis autem ita seiunctis, minime augmentatio fit, cũ in ea fieri debeat continuatio magnitudinis aduenientis cum ea cui aduenit, & nõ solũ iuxtapositio eorũ quæ sunt adinuicẽ discõtinua, queadmodũ i aceruo granorũ. xxxi. Et sicut quod generatur, nõ est vniuersale quãtũ aut singulare. Præsens cõclusio ostẽdit quo pacto generatio recte explicãda est p ꝓptiũ eius terminũ ad quẽ

proficitur, vtpote per terminũ substantiæ pronomine hoc designatũ, aut vniuersalem, ratione ꝗ cõmuni designatum, vt homo, animal, aut particularem, ratione ꝗ indiuidua expressum, vt Socrates, Plato. Declarat item quo pacto augmentatio apte debeat exprimi per terminum neq; explicantem propriam quantitatis rationem, quo effectus per se sua causa per se respondeat. Et is quãtitatis terminus aut vniuersalis est, & cõmuni ratione explicatus, vt caro quãta augetur, aut particularis, & notione singulari expressus, vt hoc bicubitũ accrescit. Sicut ergo nõ recte dicimus, caro bicubita generatur, ꝗ ratio bicubiti a ratione generationis sit aliena atq; extranea, ita sane neq; recte dixerimus, caro augetur, aut hæc caro imminuitur. nã ratio carnis substantiam respicit, nihil habẽs cum quantitate cõmercij, sed e diuerso dicendũ est, carnẽ quidem generari, & carnem quantã augeri.

¶ Sexti capitis annotat.

¶ Actio, factio. ¶ Agens, faciens.

Extũ caput continet duas conclusiones, & quatuor modos tactus. ¶ Prima conclusio. Determinare conuenit de ipso facere atque pati. ¶ Nam de generatione elementorum hic intendimus. nullo autem faciente & patiente, non contingit ea generari. Dicunt enim aliqui ea per congregationem generari: & qui plura admittũt, vno (vt recte vult Diogenes) communicantia, faciendo & patiendo generant. Nam si ex vno non essent, non adinuicem agerent & paterentur: vt calidũ non frigefieret, nec frigidum calefieret. caliditas enim in frigiditatem non transmutatur, sed horum vnam subiectam naturam, quæ ea in trãsmutatione recipiat, esse necesse est. Non tamen hoc necesse est esse quocunque in alterum agente, sed quibuscunque adinuicem agentibus & patientibus, ita euenire necesse est. ¶ Secunda. De tactu itidem agendum est. ¶ Nam de actione & passione determinãdum est. At aliqua adinuicem agere & pati proprie nequeunt, quæ adinuicem tãgibilia non sint. Determinãdum igitur est de actu. Et quia tactus actione & passione communior est (nam quæcunque proprie agunt & patiuntur, tangunt, agere: nõ autem quæcunque tangunt, agere & pati adinuicem necesse est) priorem tactus facimus determinationem. Et quia homonymum est, vt fere vnumquodque aliorũ nominum, modos eius declarabimus. ¶ Quatuor modi tactus. Hæc se tangunt primo, quæ ad inuicem determinatas magnitudines et positionem habentia, simul habent vltima. Et ad tactum hoc modo, hæc tria, positio, locus, et eorum vltima simul esse, requiruntur: quo pacto et mathematica, siue separata sint, siue non, tactum habere concedendum est. ¶ Se tangentia secundo sunt, quæ diuersas magnitudines habentia, et sua vltima simul et adinuicem agunt et patiuntur. Et hic modus tactus est proprius: et ad hunc modum hæc quatuor requiruntur, diuersarum magnitudinum positio, locus, eorum vltima esse simul, et adinuicem esse actiua et passiua. Et quia grauia et leuia diuersas habent magnitudines et loca, leue sursum, et graue deorsum, et simul vltima, et simul adinuicem sunt actiua et passiua: idcirco talia proprie tangere dicũtur. Et quemadmodum mouẽtium quoddam est quod mouetur, et quoddam est immobile: ita faciẽtium quoddam est mobile, et alterum immobile, nam (vt inquiũt) faciens et mouẽs, et facere mouere. Differunt tamẽ vt faciens dicitur ad patiens: nã omne mouens, hoc pacto faciens esse, impossibile est. Faciens enim solum secundũ passiones dicitur (sic hoc in loco vtimur) est autem faciens secundũ passiones mouens. et mouere, in plus et magis commune est. ¶ Tertio se tangunt, quorũ diuersarum magnitudinũ vltima sunt simul, et alterũ mouet, ab altero immobile manẽs, et alterum mouetur. ¶ Quarto, tangit id, cuius vis in alterum transit, etsi tactũ hoc modo tangens non attingat: quo pacto solemus dicere molestiam et tristitiæ amaritudinem nos tangere: nos autem nongere tristitiam. Et hæc de modis tactus. De factione et passione nunc agendmu est.

Exti capitis ſcholia. xxxiiij Caliditas enim in frigiditatem non tranſmutatur. Cū vnum contrarium non traſeat in ſui contrarij naturam, manifeſtum eſt caliditatem in frigiditatis ſubſtantiam non tranſire, ſed horum, vtpote caliditatis & frigiditatis, vnam eſſe ſubiectam materiam, quæ ea ſucceſſiue in tranſmutatione recipiat, neceſſe eſt. Non tamen quandocunq; vnum agit in alterum, neceſſe eſt ea in eiuſdem ſpeciei materia conuenire. Nam cælum agit in aerem ipſum calefaciens, & tamen cælum & aer minime eandem ſpecie habent potentiam, quia inter ea non eſt reciproca actio ſecundi in primum, ſiue patientis in agens. Sed quando duo adinuicem & mutuo agunt & patiuntur, vt primum in ſecundum, & contra ſecundum in primum, vt eiuſdem naturæ materiam ſortita ſint oportet. xxxv. Et quemadmodum mouentium quoddam eſt quod mouetur. Mouens quod mouetur, eſt totum compoſitum, reſque naturalis. Mouens autem immobile, forma ſubſtantialis. Faciens quod eſt mobile, eſt totum elementum, vt ignis, aqua. Faciens autem immobile, eſt forma ſubſtantialis, elementi, vt forma ignis aut aquæ. Etiam quemadmodum mobilium quoddam eſt mouens, vt tota res naturalis, quoddam vero non mouens, vt eius materia; ita plane patientium quoddam etiam eſt faciens, vt totum elementum. quoddam vero non, vt elementi materia. Habet autem ſe faciens ad mouens, & facere ad mouere, vt minus commune ad communius, & perinde atque homo ad animal. Nam omne mouens eſſe faciens impoſſibile eſt cum mouens, ſecundum ſubſtantiam quantitatem & qualitatem dicatur, & vbi, faciens vero ſolum ſecundum qualitates adinuicem actiuas & paſſiuas. Eſt enim faciens, ſecundum qualitates adinuicem actiuas & paſſiuas tranſmutans. Patiens vero, eſt ſecundum qualitates adinuicem actiuas & paſſiuas tranſmutationem ſuſcipiens. Et actio ſiue factio hoc in loco, eſt ſecundū qualitates actiuas & paſſiuas a mouente facta alteratio, Paſſio vero, eſt ſecundum huiuſmodi qualitates in mobili ſuſcepta alteratio. Et hæc de modis tactus. Quatuor ſe tangentium modorum primus ad ſecundum & tertium ſuperior eſt, vt ipſæ modorum diffinitiones aperte commonſtrant. ſecundus autem ad tertium repugnans, q̄ in ſecundo ambo adinuicem mutuo agant & patiantur, in tertio vero agat vnum ſolum, & alterum patiatur ſine reciproca actione. Quartus vero primo impertinēs eſt, quod aliqua ſe tangentia primo, tangant ſe quarto, vt ignis & aer proximus. aliqua vero non, vt duæ partes eiuſdem lapidis, aut lineæ adinuicem continuæ. Primus enim modus non requirit actionem vnius tangentium in alterum, cum magnitudines cogitatione & intellectu a materia ſeiugatæ, hoc modo ſe tangant, quæ tamen nihil agunt. Sic aliqua ſe tangentia quarto, tangunt ſe primo, vt ignis, & aqua ei proxima. nā vis ignis in aquā tranſit. aliqua vero nō, vt forma ſubſtantialis, & materia ſua. Formæ enim vis in materiam tranſit, & tamen determinatas non habent & diuerſas magnitudines, neque poſitionem, neq; ſimul habent vltima. quare forma & ſua materia ſe tangunt primo. Demum quartus modus ſe tangentium, ſecundo & tertio modis eſt ſuperior. Nam in ſecundo & tertio modo vnius vis in alterum tranſit, & vnum attingit alterum ſecundum magnitudinem. In quarto vero modo nihil refert ſiue ſe tangant ſecundū vltima, ſiue non, vt ipſa poſterior diffinitionis quarti modi particula admiſſiue ſumenda ſatis patefacit.

¶Septimi capitis annotatiunculæ.

¶Agit, facit. ¶Media, ſub contrarijs (quę extrema ſunt) cōprehēdimus. ¶Homogenea, quę ſub eodē genere collocata ſunt. ¶Principium vnde motus, efficiens. ¶Habitus, ſpecies, forma. ¶Calidum ſeparatum, caliditas a materia ſeiuncta.

36 EPTIMVM Caput continet duas de actione & paſſione opiniones, octo concluſiones, duas rationes ad primam, duas ad ſecundam, & vnum corollarium ad octauuām. ¶Duæ de actione & paſſione opiniones. ¶Prima eſt dicētium omne ſimile a ſimili paſſionis eſſe immune: quia non eſt cur vnum potius agat, & alterum patiatur. diſſimilia autem adinuicem, facere & pati. hinc paruum ignem a magno pati concedunt: q̄ paruum et magnum contrarientur. ¶Secunda eſt ſolius Democriti, dicentis ſimile facere in ſimile, et ſimile pati a ſimili. et ſi qua alia adinuicem faciant et patiantur, hoc nō eſt vt diſſimilia ſunt, ſed vt eis aliquid cōmune exiſtit. Et hæ opiniones ſunt quodammodo ſubcōtrariæ, et verum eſt quodāmodo. oē ſimile a ſimili impaſſibile eſſe,
37 et quodāmodo pati poſſe. ¶Prima cōcluſio. Omnifariā ſimile, omninoq; indifferens, a ſuo oīno ſimili pati, irrationabile eſt. ¶Primo, Quia nō eſt cur hoc potius agat, et illud patiatur. quare idem et ſecundū idem oporteret agere et pati. ¶Secundo. Eadē ratione concedas idem agere in ſeipſum, et pati a ſeipſo. hoc autē falſum. Nam quicquid mouetur, vt ab alio moueatur neceſſe eſt. Et ſi omne ſimile, ſecundum
38 dum q̄ ſimile, actiuum eſſet, omne ſeipſum moueret, et nihil daretur immobile,

¶ Secūda. Omnifariā dissimile atq; alterū, in suum omnino dissimile nō agit. ¶ Primo, quia albedo non agit in lineā, neque linea in albedinē: & hoc quia sunt omnino dissimilia, nisi forte dixeris per accidēs, quia accidat lineā esse albā aut nigrā. Non igitur omnino alterū & dissimile agit in omnino dissimile. ¶ Secundo. Quęcūq; exterius agunt, aut cōtraria, aut ex cōtrarijs sunt. non igitur omnino dissimile agit in omnino dissimile. ¶ Tertia. Quęcunq; adinuicē agunt & patiūtur, talia esse debent, vt sint quodāmodo similia, & quodāmodo dissimilia. ¶ Nā quęcunq; nata 39
sunt agere & pati adinuicē, aut sunt cōtraria, aut contrarietatē habentia. Debent igitur genere esse similia (sunt enī contraria in eodē genere) & specie dissimilia. nam contraria, specie sunt dissidentia. Videmus enī hoc pacto semper corpus a corpore, colorem a colore, saporē a sapore, & homogeneū ab homogeneo, quodque similem generis sortiatur denominationē, pati. ¶ Quarta. Rationabile est faciēs assimilare sibi passum: vt rationabile est calefaciens calefacere, & frigidum infrigidare: quia 40
agens & patiens sunt cōtraria (vt quę sunt in eodē genere) & specie diuersa. & agēs agit vt transmutet. transmutatio autem in contrarium. Agendo igitur, contrarium in suum contrarium quale ipsum est, transmutat. quare agendo, passum sibi assimilat. ¶ Quinta. Antiqui ad diuersa respicientes dixerunt. hi similia a similibus, illi dissimilia a dissimilibus pati. ¶ Nam aliqua aliquando dicimus pati per modū subiecti: vt homo dicitur calefieri, frigefieri: & aliquādo exprimimus ea pati per modū 41
termini, vt calidū frigefit, frigidū calefit. Qui respexerūt aliqua pati vt subiectū, viderunt plerūque simile pati a simili, vt hominē ab homine. & qui aduerterunt ea pati vt terminus a termino, viderūt dissimile & contrariū pati a contrario. & ita bifariam facere dicimus, vt hominē facere, & calidum facere. Ad diuersa igitur respicientes, dixerunt hi similia a similibus, illi dissimilia a dissimilibus pati. ¶ Sexta. 42
Primū faciens, impossibile est. vltimū vero, & faciens & patiens. Nā vt est de mouente & moto, ita & de agente & patiente. sed quoddā est mouentium primum: vt quod est principium motus, & quod non mouetur. & alterum quod ab altero mouetur: vt est totum et cōpletum et vltimum, pariter et mouens et motum. igitur et de faciente et de patiente ita erit. Sanat enim medicus vt primum, et vinum vt sanans, et faciens vltimum: quod et sanando fit patiens. ¶ Septima. Quę non cōmunicant 43
in materia, in agendo nō repatiuntur. quę vero cōmunicāt, sunt repassibilia: vt medicina cum sanitatem facit, nihil a recipiēte sanitatē repatitur: quia in materia cum sano non cōmunicet. et cibus repatitur: quandoquidem eandem participet naturam. Et huius causam assignamus, quia forma principium est faciendi, et materia principiū patiendi: et eadem contrariorum susceptiua est: et pręsente calefaciente ipsam calefieri necesse est, et frigefaciēte frigefieri. Quę igitur materiā non habent, principium non habent patiendi. quę vero habent eandem, principiū vnūquodq; habet patiendi. Cōtingit igitur illa dum faciāt repati. ¶ Octaua. Principiū vnde motus, 44
efficit, et non finis. ¶ Nam efficiens in passum inducit speciem, qua pręsente cessat motus. Pręsentibus enim habitibus, non trāsmutatur amplius aliquid, sed iā consummatū existit. Finis autem vt sanitas non efficit, nisi secundum metraphoram.
¶ Corollariū. Vnde fit vt elementa, ignis, aer, aqua, terra, habeant suas passiones, 45
calidum, frigidum, humidū, et siccum in materia. Nam agūt, quia speciem habēt: & adinuicem patiuntur, quia materiam. est enim materia, vt materia, passiua. Et si esset aliquod calidum separatum, aut aliquid talium (quod forte impossibile est) ipsum impassibile esset, neque talia abinuicem essent repassibilia.

Eptimi cap. scholia. xxxvi. Et hę opiniones sunt quodāmodo subcōtrarię. Non sunt prędictę positiones secundū enunciandi modum subcōtrarię, cū non sit earum vna particularis affirmatiua, & altera particularis negatiua, eorūdē extremorū, sed secundum veritatis habitudinē, quia simul in veritate stant. nā verum est quodammodo omne simile a simili esse impassibile, vtpote simile secundū speciem, & quo-

dammodo omne simile a simili pati posse, scilicet simile secundum genus. Id tamen primæ opinionis dictum, paruum ignem pati a magno, nenciquam est verum. nam paruus ignis magno continuatur, vt aquæ aqua, & ab eo conseruatur. Neque eorum ratio satis valida est, quia magnum & paruum sint contraria. nam siue illa relatiue siue absolute sumantur, minime contraria sunt, quia eiusdem speciei & naturæ quantitatem significant. Et quãuis essent contraria, non tamen eam haberent contrarietatem, quæ ad actionem & passionem requiritur, vtpote contrarietatem secundum qualitatem. xxxvij. Omnisariam simile, omninoq; indifferens. Omnino simile est, quod eiusdem est speciei specialissimæ secundũ qualitatẽ, de qua quicquid hic dicitur, secundũ materiã subiectã est intelligendum, cum secundum eã fiat actio & passio. Quod si calidũ decẽ graduũ agat in calidũ quadrigraduale, vt ignis in aquã cõceptã calefieri, nõ protinus omnino simile agit in oino simili. Nã tãetsi vtriusq; caliditas eiusdẽ sit speciei, nõ tamen eiusdẽ intensionis. nẽpe calido quadrigraduali permixta est frigiditas, quã alterũ calidũ expellit. Quare nõ agit ignis in aquã quatenus igni similis est, sed quatenus dissimilis. Cum vero anima mouendo corpus seipsam loco mouet, & forma grauis mouẽdo graue deorsum seipsum præcipitat, ibi neq; simile ã simili, neq; idẽ ã seipso mouetur. Nã vtrunq; mouens solũ per accidens mouetur, non quidẽ secundũ qualitatẽ, secundũ quã solum est actio, sed secundũ vbi. At cũ aqua se reducit in natiuũ frigus, nec ibi quidem patitur idẽ a seipso. nã aliud illic est agens, & aliud patiẽs, hoc quidẽ aquę materiã, illud vero forma. Vt aũt idẽ in seipsum agere dicatur, deberet idẽ & secundũ idẽ oĩno agere & pati. xxxviij. Omnifariã dissimile atq; alterũ. Omnino dissimile est quod ab altero, genere diuersum est, & alterius prędicamenti, vt albedo & linea. aut alterius generis sensibilis, vt albedo & dulcedo. Quare cũ ignis agit in aquã, aut forma ignis in materiã aquę, nõ est actio omnino dissimiliũ. nã eiusdem sunt generis, scilicet elementi, & substantię incõpletæ. Et quãuis contraria albedo & nigredo magis adinuicẽ distent repugnãtia naturę q̃ albedo & linea, nam hęc simul eidẽ inesse possunt, illa vero nequaq̃, nõ tamen oportet si illa cõtraria adinuicẽ agant, & hęc repugnãtia adinuicẽ agere. Nã albedo & linea magis distant distantia generis, q̃ albedo & nigredo, quæ sub eodẽ genere colore cõtinẽtur, illa vero diuersorum sunt generũ. Ad actionẽ aũt requiritur generis consortiũ atq; cognatio. Quod demum caliditas ignis agat in materiã aquę diuersam genere, non conuincit omnino dissimile pati ab omnino dissimili secundũ Aristotelicã intelligẽtiã. Nã Aristoteles vult omnino dissimile non agere in omnino dissimile, vt terminũ in terminum. Caliditas aũt ignea agit in materiã, vt efficiens in subiectum cui qualitatem inducit. xl. Rationabile est agens assimilare sibi passum. Id de agente naturali intelligendum secundum materiam subiectam, & non de supercælesti aut cęlesti. Præterea de agente cõpleto id accipi dictum debet, & non incõpleto. Forma enim aquæ non assimilat sibi materiam, cum ipsa nullam habeat qualitatẽ in se. Insuper & de agente actione vniuoca, qua producens inducit in passum qualitatem similem specie ei quam in se habet. Quod siquis hanc propositionem ad æquiuocam transmutationem applicaret, pseudographiam incideret. Demum intelligendum est huiusmodi agens naturale completum assimilare sibi passum secundum eam qualitatem secundum quam agit, non aũt secundum alias, vt ignis assimilat sibi aquam secundum caliditatem, non autem secundum siccitatem, quia secundum illam non agit in eam. xliij. Quæ non cõmunicant in materia, in agendo non repatiuntur. Non vult hoc loco Aristoteles omne agens agendo repati, cum manifeste dicat ea quæ eiusdem speciei materiã non habent, etsi agant, non tamen agendo repati, vt cælũ agit in hęc inferiora, non tamen reciprocam ab illis suscipit passionẽ, q̃ alterius naturæ materiam habeant. Sed duntaxat proponit ea quę agendo repati debent, corpora naturalia completa, illa eiusdem naturæ materiam sortita esse debere. Non tamen idcirco astruenda est vniuersalis, quæcunq; eiusdem naturę materia participant, ea in agendo repati. sed debent illa ita esse disposita, vt vtriusque virtus actiua, alterutrius resistentiam exuperet & vincat. Hinc magnus ignis in aquam superpositam agit, ab ea tamen non repatitur, q̃ aquæ vis non exuperet ignis resistentiam.

¶ Octaui capitis annotat.

¶ Transparentibus, translucentibus, perspicuis, diaphanis. ¶ Positio, opinio.

Ctauum caput continet quatuor de modo agendi opiniones,
quinq; cõlusiones, quatuor rationes ad quartã, et tres ad quin
46 tã. ¶ De modo agendi & patiendi quatuor opiniones, ¶ Pri
ma est Empedoclis dicẽtis passionẽ fieri per poros, illos prin
cipali subeũte agente: & sic visionẽ, auditionẽ, & sensationẽ
omnẽ fieri, vt aere & aqua trãsparẽtibus, nostros subeũtibus
poros: & mixtionẽ rerũ adinuicẽ fieri cum ipsarũ adinuicẽ
47 sint cõmẽsurabiles pori. ¶ Secũda est Democriti & Leucip
48 pi facientiũ corpora indiuisibilia omniũ principia. ¶ Tertia est Melissi asserẽtis tãtum esse vnũ ens immobile, & infinitũ. Immobile quidẽ, quia si moueretur, reciperetur in vacuo. vacuũ autem nihil est. Infinitum autẽ. nam si finitũ esset, ipsum ad vacuum finiri oporteret. Vnum vero, & nõ multa; quia si diuersa essent, oporteret

ipſa intercepto vacuo eſſe diuiſa.& ſi diuiſibile eſſet,oporteret ipſum vbiq; diuiſi-
bile eſſe.& ſic nihil eſſet vnum:quare neq; multa. His & conſimilibus rationibus
mouebatur Meliſſus. Sed perſimilę dementiæ eſſe videtur, vnum, & glaciem &
ignem exiſtimare.& quæ bona apparentia,& cognoſcendi conſuetudo facit diuerſa
videri,tanta mentis inſania volunt nihil differre videri. ¶Quarta eſt platonis po- 49
nentis corpora ex ſuperficiebus,& in ſuperficies reſolui. ¶Prima cõcluſio. Leucip 50
pus Meliſſo rationabiliores habet ſermones. ¶Nam Leucippus cognita ſenſu nõ
negabat,neq; generationes,corruptiones, & alios motus, & entium multitudinem:
quãuis admitteret vacuũ: quod non eſſet principaliter ens, ſed plenũ. dicebat eñ
infinitas eſſe atomos,ob ſuę molis,ſuiq; tumoris paruitatẽ viſui imperuias:quę col
lectæ generant,& diſperſæ corrũpũt:& quæ attactu patiãtur & agant,& quæ voli-
tent in vacuo. Hęc autem Meliſſus negabat omnia,& neq; motus vllos ſaluare mo
liebatur,neq; rerum apparentias. ¶Secunda. Itidem & Empedocle. ¶Nã Empe 51
doclis dicta ſequi videntur Leucippum,& ſentire quod ſentit Leucippus. Dicit eñ
Empedocles paſſionem & alteratiõẽ omnem fieri per poros, ne corpora ſe occu-
pent:et augmentationẽ per poros ſubintrantibus ſolidis.et hoc eſt introducere va-
cuum,vt fiat actio et augmentatio:vt fecit Leucippus. Et Leucippus elementorũ,
ignis,aeris,aquę, et terræ,nitebatur ſaluare generationẽ et corruptionẽ. Empedo-
cles vero ſolum vſq; ad elementa generationes et corruptiones concedit. elemen-
torum aũt (cum ipſa prima ſint, et priora non habeant ex quibus fieri queant) non
concedit generationem. ¶Tertia cõcluſio. Plato et Leucippus diuerſo modo ſen 52
tiunt. Nam Plato ex indiuiſibilibus et finitarum figurarum ſuperficiebus corpora
componit:et generationem ipſarũ concretione, corruptionem vero ſecretione ſal-
uare intendit:et hoc per contactum fieri,vacuum nõ concedens. Leucippus autem
ex infinitis ſolidis,infinitis figuris terminabilibus,corpora componi dicit: et ipſo-
rum collectione generationem,diſiunctione autem corruptionem fieri. et duobus
modis agere,vacuo,et contactu. ſed non eſſe magnitudines (vt ſuperficies) indi-
uiſibiles,alias determinatio facta eſt. Amplius tamen hæc adijciemus. ¶Quarta. 53
Leucippi poſitio irrationabilis putanda eſt. ¶Primo. Quia ponit indiuiſibile pa-
ti per vacuum,quod eſſe non poteſt: et indiuiſibile, nullius paſſionis actiuum eſt.
Et figuræ vt circulari attribuit calidũ. ſed cui frigidum eius contrariũ aptabit? cui
humidũ,ſiccum,durum,molle,graue,et leue,et vnãquãque reliquarum paſſionũ?
Et ſolas figuras putare actiuas,et contrarijs determinatas inconueniens eſt.nam aut
eadem determinaret ſibi contraria: et ſic contraria eſſent in eodem. aut diuerſa:et
ſic oſtenderent illa impartibilia ſolida non eſſe natura ſimilia. Hæc itaque incom
moda ſequuntur eos qui ponunt impartibilia corpora. Et Plato ſuperficies ponens
impartibiles,rarefactionem non interueniente vacuo ſaluare nõ poterat. ¶Secun-
do. Quia inconueniens eſt ponere parua corpora indiuiſibilia, et magna non quan-
uis magna facile conſtringantur atque diuidantur:parua autem difficile, indiuiſibi-
liſque naturam magis imitentur. ¶Tertio. Aut omnium talium ſolidorum vna
eſt natura,aut diuerſa. Si vna:cur non omnia ſimul coeunt (vt aqua aquæ appoſita,
nulla figuræ varietate præpediente) et vnius naturæ corpus conflant:vt ignem,ae-
rem,aquam,aut terrã? Sin diuerſa ipſis fuerit, potius ipſa actionum et paſſionum,
quã ſuæ figuræ cauſa ponenda eſt. Quæ enim diuerſa ſunt natura,adinuicem agũt
et patiuntur approximata. ¶Quarto. Leucippus inquit ea moueri in vacuo. Sed
quæritur,an moueantur a ſe? non id afferet:quia aliud eſt mouens,& motum. et ita
diuidetur in partem mouentem, & motam: et ſic pugnantia admittet circa idem,
atomum eſſe partibilem, & impartibilem. et non erit (vt volunt) materia hoc ali-
quid,et vnum numero:ſed ſolum potentia. Neq; quidẽ ab ijs quę extrinſecus ſunt,
mouebuntur:cum ſint omniũ prima. ¶Quinta concluſio. Paſſionẽ per poros fieri 54

non eit cum Empedocle sentiēdū: ¶ Primo, Quia aut sunt pleni: & tūc superflui sunt. potuit enim & per alterum corporis plenū eadē ratione fieri. aut vacui, hoc nō cōcedit Empedocles. Sed quomodo ꝑ poros cōtingit sentire, vt videre, audire: cum per plenū vt dicunt) nō cōtingat trāsparere? Igitꝰ neq; per poros, si plenus fuerit vnusquisq;. Neq; valet dixeris poros illos esse vsq; adeo exigua vacua, vt corpus aliquod recipere nō possint. Nā ridiculum est paruū existimare vacuū, & nō posse esse magnū. nihil ei aliud esset vacuū, q̄ corporū regio. quare quāta corporis moles, quantusq; tumor fieret, tantum & ipsum vacuū esse necesse est. ¶ Secundo. Quia si passio non fiat contactu, superfluunt pori. introducunt enim eos ad hunc finem. & si contactu, identidem. nam sine poris contingit fieri contactus. ¶ Tertio. Corpora sunt diuisibilia: igitur non sunt introducendi pori, vt agant & patiantur. nam diuisione separari possunt, & non minus corpora pati.

Ctaui cap. scholia. xlviij. Immobile quidē, quia si moueretur, reciperetur in vacuo. Rationes Melissi quibus suam fulcit opinionē, parū habent roboris, vt ea qua probat ens illud esse immobile, quia si moueretur, reciperetur in vacuo. Id eīn non oportet. Nempe corpora naturalia loco mouentur, & tamen nō recipiuntur in vacuo, sed pleno, nō quidem subeunte id quod mouetur, sed cedēte, & ab extrinseco circūdante. Similiter neq; oporteret si tale ens finitū esset, ipsum ad vacuū finiri, quia vnūquodq; finitū magnitudinē intra se habet qua finitur, vt secluso omni circūdāte extrinseco etiā si in vacuo esset, per suā magnitudinem finiretur, & non per vacuum. Demum non oportet si diuersa essent entia, ipsa mediante vacuo debere esse diuisa. Nam multa corpora sibi inuicem proxima sunt nullo intermedio, multa itidem interueniente pleno, vt aere, abinuicem diuidūtur. Et summatim suis magnitudinibus non vacuo res abinuicem dirimuntur. liij. Et indiuisibile nullius passionis actiuum est. Id intelligendum est de actione productioneq; qualitatis vniuoca, qua agēs consimilem in se habet qualitatem, qualem passo inducit. Et ratio in promptu est, quia indiuisibile non est natum in se passionem quāpiam habere, vt principium tertij de cælo monstrauit. Igitur non est natum transmutatione vniuoca alterationem efficere in alio. Aequiuoca autem actione nihil vetat indiuisibile passionem efficere, vt anima rationalis, quæ impers est & indiuidua, calorem inducit corpori humano. Pręterea id quod passionem efficit aut suscipit, diuisibile esse oportere, de corpor naturali cōpleto intelligendū est, quod in partes integrales dissecabile est. Si vna, cur non omnia simul coeunt? Quæ eiusdem sunt naturæ atq; speciei, adinuicem continuari nata esse, aer & aqua liquido monstrant. Si igitur illa corpuscula atomalia ponantur esse eiusdē naturę, consequens est ipsa adinuicem coalescere atque vniri debere, & vnius naturę corpus constituere, quod positioni Leucippi repugnat. Si vero diuersa ipsis atomis sit natura, alteraq; species atq; forma, cum ea foret substantia, figura autem accidens, deberet potius huiusmodi natura poni causa effectrix actionum & passionum, q̄ figura. Nempe substantia potior est trāsmutationum causa q̄ accidens. Et corpora naturalia quæ diuersam habent naturam actūq; substantialē, vbi adinuicem propinqua fuerint, agunt & patiuntur, non quia diuersam habent figuram, cum eadem manente figura non minus ignis & aqua adinuicem agerent, sed quia diuersam habent formam substātialem, qua facta eadem, non amplius adinuicem agerent. Sed quæritur an moueantur a se. Non potest Leucippus asserere corpora atomalia moueri a se. Nam aliud re ipsa est mouens, & motum, & quicquid mouetur, ab alio moueri est necesse. Quod si concedat in atomo aliud re ipsa esse mouens & motum, cogetur admittere vnamquanque atomorum diuidi in partem mouentem analogam formæ, & partem motam analogam materiæ, sicut vnaquæque res naturalis partitionem recipit. Quare atomi ex hypothesi impartibiles, concedendæ erunt partibiles. Neque potest dicere Leucippus ipsa moueri ab extrinseco, nam sunt secundum ipsum prima omnium. Priora autem a posterioribus moueri non possunt.

¶ Noni capitis annotatiunculæ.

¶ Pars. pars secundum dimensionem sumpta, pars quantitatiua.

55 Onū caput cōtinet quinq; actiōis & passionis cōditiones, positionibus quinq; explicatas: & tria corollaria. ¶ Quinq; actionis & passiōis cōditiones. ¶ Prima. Patiēs tale est potētia, quale agēs actu. ¶ Secūda. Patiēs nō modo secūdū hāc partē pati, & non secundum illā: sed secundū quodlibet sui. ¶ Tertia. Magis dispositū magis patitur, fitq; magis tale: & minꝰ dispositū, minꝰ. ¶ Quarta. Nullū patiēs cū agēte cōtinuū, coalitūq; ac vnū est. ¶ Quīta. agēs sic ꝓpiquū factū

debet eſſe paſſo,vt tangat ipſum,aut ea quę inter ſe illud ſita ſunt.nā tāetſi ignis lō ge diſtet,calefacit tamen, calefaciēdo prius ſibi coniunctum aerē, & deinceps aeris medio diſtātia corpora. ❡Primum corollarium. Vnde fit vt cōtinui pars quęlibet diuiſibilis exiſtat.Nā ſecundum quodlibet ſui pati natū eſt.qđ autē tale eſt,vt di= 56
uiſibile ſit neceſſe eſt.eſt igiť cōtinuum ſecundum quodlibet ſui diuiſibile. nō igiť erunt inſecabiles ſuperficies,& indiuiſilia ſolida cōtinua & phyſica corpora cōſtituē
tia. ❡Secundum.Fit etiā vt inconuenienter credāt nihil generari,nihilq; corrum 57
pi poſſe nō ſciſſis corporibus:vt vbi ſit corporū cōgregatio atq; ſegregatio. ❡Nā videmus idē corpus indiuiſum manēs & cōtinuū,nunc humidum,nunc coagulatū, nunc durum.neq; oportet(vt etiā fateť Democritus)apponere,remouere,aut tactū
cōuertere & trāmutare cum ex humido fiat coagulatum. ❡Tertium corollariū. 58
Nō fit etiā atomorum collectione. ❡Nam non quęlibet pars aucta redderetur:& augmentatio non eſſet niſi quædā iuxtapoſitio:et neque opus vllum eſſet tranſmu= tante:quæ falſa ſunt.His poſitis de generatione,corruptione,alteratione,augmentatione,actione et paſſione,nunc ad mixtionem nos transferamus.

Oni cap.ſcholia. lv. Prima.patiens tale eſt potētia.Prima actionis proprietas ſumitur ex hoc principio cōmuni,Mobile tale eſt potentia,quale mouēs eſt actu.Eſt enim omne patiēs mobile,& agens mouēs. Quod quidē principiū ſicut intelligēdum eſt de mutatione vniuoca,ita & hæc prima conditio de paſſione vniuoca intelligi debet,cū agens ſimilē ſpecie in ſe habet qualitatē,qualē,in patiente producit.Pręterea hęc conditio(ſicut & cæterę)de agente naturali,totali, & patiente cōpleto intelligitur,& nō de incōpleto,vt materia aut forma.Secūda vero actionis cōditio de parte ſecundum dimenſionē ſumpta & integrali intelligēda eſt,non aūt de ſubſtantiali.Inſuper & de patiente per ſe ſiue ſecundū ſe,quod totū patitur,& quælibet eius pars ſecundū quātitatē ſumpta.& non de patiente ſecundū partē,quēadmodū homo diceretur calefieri cū ſola manus eius incaleſceret. Agens,propinquū factū debet eſſe paſſo. Hæc cōditio agenti immediato ſiue proximo dūtaxat eſt applicanda,inter quod & paſſum,nullū ſit corpus interſtes mediū.Nā agens mediatū nō debet eſſe paſſo mediato propinquū, vt ignis homini aliquantulū diſtanti & ab igne calefacto nō eſt propinquus.Tamen in rebus naturalibus omne agens agit per contactū,non quidē a quoduis paſſum,ſed ad aliquod,vt ſibi immediatū.Quod ſi agens non egerit per contactū in proximū,in nullū diſtās aget. Nā nō agunt res naturales in remota quin etiā agant in propinqua,cū eiuſdē naturę materia participent omnia.Idcirco quicquid eſt agens naturale mediatū alicuius patiētis, alterius debet eſſe immediatū.Secus aūt euenit de cęlo agēte in aerē mediatū, & non in cælū immediatū,cū cælū non ſit qualitatū actiuarū & paſſiuarū ſuſceptiuū.Et ſumitur hæc cōditio ex illa propoſitione ſeptimi phyſicorū,Mouens primū & immediatū ſimul eſt cū moto. lviij. Nō fit etiā atomorū collectione.Subaudiat,augmentatio & pſſio, vt approbatio ſubiuncta oſtēdit. Nā ſi ita fieret,nō quælibet pars aucti redderetur aucta,ſed ea dūtaxat cui extrinſecus adiacentes aduenirēt atomi.Perinde atq; ſi glaciei circūponeretur aqua quæ continue in glaciē mutaretur, nunq̃ interiores glaciei partes augerentur,ſed tantū exteriores.Et ſi manui aduenirent atomi,manus tātum augeretur,& nō pes.Et augmētatio nō eſſet niſi partiū eiuſdē rationis iuxtapoſitio ſine generatione & corruptione,neq; eſſet opus præcipuo augmentante, vt forma ſubſtantiali,ſed ſolū congregante atomos,atq; in vnum colligente.Hæc autem ſunt perq̃ abſurda.

❡Decimi capitis annotat.

❡Virtus,ſpecies,forma. ❡Mixtiōe cōtēperatum,mixtum. Eſt autē mixtum,qđ ex miſcibilium cōtēperamēto cōſurgit. ❡Medicina,ars mededi. ❡Potētię et virtutes dicunť æquatę,quādo vnum,alterum nō ſufficit corrumpere. ❡Bene terminabilia,quę male proprio clauduntur termino,ſed bene alieno: ſuntque facile diuiſibilia. ❡Mixtio,miſcibilium alteratorum in vnum tertium tranſitio.

Ecimum caput continet ſeptē concluſiones, et quæ ſint bene 59
miſcibilia poſt ſeptimā. ❡Prima cōcluſio. Scrutari opportunū eſt quid mixtio,quid miſcibile,ſit ne mixtio,aut id qui dē impoſſibile:et ſi ſit,quomodo ſit. ❡Nā de mixtione determinare nos ante promiſimus:cuius quidem his ſolutis facile dilucebit cognitio.Sunt enim quę ipſam nō eſſe apparere faciant.Ita enim argumento id moliuntur aliqui oſtendere.Si mixtionē poſſibilē poſueris:aut ea quę miſcenť matēt:

& tunc non plus mixta q̃ prius dicere poſſis. aut corrumpuntur omnia: ſed quomodo ea quæ non ſunt, dices eſſe mixta? aut vnum ſaluatur, & alterum non: neq; hoc quidem. nam quod non eſt, miſcetur. & miſcibiliũ, vt conſimiliter ſeſe habeant, conſimilis eadẽque ratio. non videtur igitur quo pacto poſſibile exiſtat vt ſit mixtio. Ita argumentantur. ſed huius ex ſequentibus prompta deprehenditur ſolutio.

60 ¶Secũda Mixtio differt a generatione, alteratione, & augmẽtatione. ¶A generatione quidem, quia materia ſuę formę non miſcetur: vt ignis cum exardeſcit lignũ, ligno non miſcetur: ſed hic generatur, illud corrumpitur. fit enim generatio, forma potentiæ adueniente. Ab alteratione, quia paſſio ſuo ſubiecto non miſcetur: vt albedo corpori, figura ceræ, tumor figuræ, diſciplina animæ. Vniuerſaliter em̃ paſſiones & habitus rebus mixta eſſe impoſſibile eſt. Ab augmentatione itidem. nam cibũ corrũpi oportet, ſimileque aucto generari. Vnde fit vt male ſenſerint qui crediderunt omnia quandoque ſimul fuiſſe mixta. nam nõ omnia ſunt miſcibilia, ſed ea tantum quæ ſunt ſeparabilia. Paſſionem autem a ſubiecto ſeparari, impoſſibi-
61 le eſt. ¶Tertia concluſio. Mixta, in tertio non actu manent, ſed potentia. ¶Nam quædam ſunt actu, & quędam potentia. & ꝙ miſcibilia actu manere non debeant, vt actu album: hoc prætactum conficiebat argumentum. Quod vero potentia maneant, ſtatim eſt perceptum, quia ſunt ſeparabilia. neque enim corrumpuntur am-
62 bo, nec alterum: ſed ſaluatur virtus eorum. ¶Quarta. Iuxtapoſitio paruorũ, vt granorum hordei & tritici, neq; ſecundum quantitatem minimorũ, neq; minimorum ſecundum ſenſum, mixtio eſt. ¶Nam in tali iuxtapoſitione paruorum, iuxtapoſita actu manent. non igitur ſunt mixta. & quælibet pars mixtione contemperati, homogenea eſt, nomenq; ſortitur idem, & mixta dicitur. quod hic non fit. Et non eſt ſecundum quantitatem minimũ. non igitur fiet per iuxtapoſitionem talium. Neq; quidem ſecundum poſitionẽ minimorum ad ſenſum. nã quę debilẽ viſum habenti mixta eſſent, acute videnti, vt lynceũ habẽti oculum nõ eſſet mixtio. Nõ fit igitur
63 aliquo horũ trium modorũ. ¶Quinta concluſio. Quorum nõ eſt eadẽ materia, nõ eſt mixtio. Diximus entiũ quędã eſſe actiua, quędã paſſiua: & quę in eadem cõmunicant materia, adinuicem eſſe actiua & paſſiua. quęcũque aũt ſunt mixtione contẽperabilia, adinuicem ſunt & actiua & paſſiua. eorum igitur eſt eadẽ materia. Et em̃ quibus eadem non cõmunis exiſtit potentia, non patiũtur adinuicẽ, neque miſcen-
64 tur: vt medicina facit ſanitatẽ: ſed neque patitur, neque miſcetur ſanitati. ¶Sexta concluſio. Multa paucis, & magna paruis oppoſita, non faciunt mixtionem. ¶Nã alterũ tranſmutatur, corruptũque abit in dominãs: vt gutta vini mille millibus amphoris aquę nõ trãſmutetur: quia protinus ſoluatur ſpecies trãſmuteturque in aquã.
65 ¶Septima cõcluſio. Quę potẽtijs ęquãtur, cõtrarietatẽ, habentia, et bene terminabilia, miſcibilia ſunt. ¶Quia cum potẽtiæ ſunt ęquatæ, nõ tranſmutabuntur a ſua natura, ſed contẽperabunt idẽ tertiũ, vtriuſque naturã quodãmodo in ſe retinens. Et quia contraria adinuicem erunt et actiua et paſſiua, et quia bene terminabilia: facile erunt diuiſibilia, et facile ſe iuxtapoſita contemperabunt: et facilius parũa paruis. nam parua paruis adiacentia, facilius ſe commiſcent, et ſe diuidendo tranſeunt.
66 multum vero multo coniunctum, tardius id operatur. ¶Quæ ſunt bene miſcibilia? ¶Bene miſcibilia ſunt hæc, bene terminabilia, vt humida, non glutinoſa vt vnctuoſa, et bene contrapatientia. Quorum enim vnum fortiter contrapatitur et reſiſtit, et alterum tenuiter: non ſunt bene mixtioni apta. Hinc fit vt æs ſtanno non bene miſceatur. nam ſtannum æri debiliter contrapatitur reſiſtendo, in tenueſque fumos euaneſcit, ſolum colorem relinquens. Et ex his, quid mixtio, quæ miſcibilia, quomodo poſſibilis exiſtat, contemperantiaque non corrumpi, non actu manere, neque eſſe corporum compoſitionem, neque minimorum ſecundum molem, neque ad ſenſum, dictum eſt ſufficienter.

Ecimi capitis scholia. lix. Si mixtionem possibilem posueris, Hæc obiecto dissoluitur admittendo vtrunque mixtorum manere in ipso tertio potentia. Nam neutrum mixtum suas partes secundum dimensionem simul habet, natum est tamen habere. Non tamen manere actu, cum nõ habeat vnum mixtorum item nec alterum suas partes integrales adinuicem continuatas & vnitas, sed abinuicem seiũctas & discontinuatas. Diuiduntur enim partes vini cui tantundem aquæ infusum & cõmixtum est, a partibus aquæ, & aquæ particulæ partibus vini, & vini particulis identidẽ partes aquæ interiacent mediæ. Et per huiusmodi partium distractionem, totum priorem perdit denominationem, neque amplius vocatur vinum a, nec aqua b, quo prius nomine vocabantur. Nam corpus naturale continuum per solam partium integralium diuulsionem, priorem perdit denominationem, quãuis & partes essentiales maneant eædem, & partes integrales separatæ eædem. Neque idcirco sequitur vinum corrumpi, quanuis amplius non sit, nam ad corruptionem requiritur formæ substantialis a materia separatio, quæ non fit in mixtione. Præterea, corruptum, idem numero natura redire nõ potest. Modo partibus separatim subsistentibus rursum continuatis, idem redit vinum numero quod fuit ante mixtionem, sicut dicendum est de aqua in partes multas per separationem diuisa, quæ tunc amplius non dicitur esse, cum sint multæ aquæ totales. illis autem iterum coniunctis, eadem aqua numero est quæ fuit ante diuisionẽ. Quod si miscibilia in mixto manerent actu, & partibus adinuicem continuatis, non esset potior ratio cur magis post mixtionem quam ante mixta dicerentur. Nunc autem est potior ratio, cum alio modo sint miscibilia post mixtionem, quã ante fuerint. Itaque admittendum est neque ambo miscibilia neque alterum corrumpi, imo neutrum secũdum substantiam corrumpitur, vt ostendit tertia cõclusio. lx. Mixtio differt a generatione, alteratione, & augmentatione. Non sumitur hoc loco mixtio pro contemperatione qualitatum elementarium in re naturali, neque mixtum pro re naturali habente qualitates elementorum in materia contemperatas, vt animal aut planta. nam de huiusmodi mixtis Aristotelis hic nullam facit determinationem, sed in sequentis libri septimo & octauo capite, Verum hic mixti nomine accipi debet aggregatum ex rebus fluidis, vt vino & aqua adinuicem commixtis, quæ se mutuo non corrumpunt, sed adinuicem agunt & patiuntur secundum qualitates. Et ad huiusmodi actionem & passionem, mixtio (quæ miscibilium motus est localis & vnio) multum præstat adiumenti. Nã ea fit per diuisionem mutuam miscibilium, quæ causa est velocitatis alterationis eorũ faciliorisque & commodioris actionis, perinde atque figura motum secundum locum non efficit, est tamen velocitatis eius causa. Si enim eodem in vitro coniungãtur aqua & vinum impermixta, vnum subsidens, & alterum supereminens, aut pauca aut nulla percipietur facta saporis alteratio in vino & aqua, quod partes vnius non cõmode potuerint in alterius partes agere. Si vero commixta fuerint vinum & aqua, diuisionis medio partes vnius partibus alterius erunt immixtę, & facile tum coloris tum saporis alterationem facient. lxi. Nam quædã sunt actu, & quædam potentia. Dicuntur quidẽ illa esse manereque actu, quæ partes secundum dimensionem sumptas adinuicem continuatas habent, vt aqua indiuisa, vinum continuum. Ea vero manent potentia, quæ etsi partes essentiales manent eædem, & partes integrales secundum substantiam eædem, non tamen partes dimensionis adinuicem coniunctas habent, sed distractas, quẽadmodum miscibilia facta mixtione, quorũ virtus formaque substantialis ab iniuria corruptionis saluatur, tametsi dispositiones accidentariæ vt sapor & color demutentur. Verum saporis quæ in vino percipitur mutatio, haudquaquam arguit mutatam vini speciem, sicut nec accidentis variatio subiectũ mutatum. Si enim vinum repositum in vitro non adoperto exponatur soli, post aliquantum tempore interuallum deprehendetur saporem mutasse, non tamen substantiam. Et non est mixtum vnum actu & potẽtia, cum non sit vna res naturalis, nec vnam habeat formam substantialem, sed vtriusque miscibiliũ formas (quæ manent) confusas, sed est vnum secundũ quid, vtpote loco & contiguitate, & in eodem continente vtrũque mixtum partes habeat extra se, proximas & attiguas. lxij. Neque quidẽ secundum positionem minimorum ad sensum. Socrates debilem habens visum, percipiat quidem granum milij, sed eo minus videre non possit. Plato vero acutiorem habens oculorum aciem, visu deprehendat medietatem grani milij. Tunc iuxtapositio granorum milij esset mixtio Socrati, si mixtio fieret hoc tertio modo, cum illa sint ei secundum sensum minima. Et tamẽ illa non esset mixtio Platoni, cum non sint ipsi minima secuudum sensum. igitur quod vni esset mixtio, alteri non esset mixtio, quod est inconueniens. Lynceum quidem oculum habere vulgo dicitur qui acute videt. Nempe lynx animal est adeo acutam habens oculorum aciem, quod in aere (vt ferunt) rerum species deprehendat, perinde atque homo in speculo. Et perhibent aerem ei esse tanquam speculum, rebus etiam in prospectu non apparentibus, visu dignoscendis. Hinc creditur oculorum acie muros, montes, & obiecta corpora opaca visu penetrare, quod illa sibi obstaculo non sint rebus percipiendis.

¶ Paraphraseos in primum de Generatione & corruptione libri Aristotelis, & in eundem scholiorum, finis.

¶PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN SECVN- dum de Generatione & corruptione, annotatiuncula.

¶Planities, superficies.

Ecundus liber de generatione & corruptione continet vnde-
cim capita. Primum continet tres conclusiones, de materiali
principio nouem opiniones post primam, tres rationes ad ter
tiam, et Aristotelicam de materialibus principijs rerum na-
1 turalium sententiam. ¶Prima cōclusio. Post ea quæ de mix
tione, facere, et pati, tactu, augmentatione, alteratione, gene
ratione, et corruptione, quomodo fiant, et quomodo differ-
rant, dicta sunt, reliquum est de vocatis elementis considera
re. ¶Nam generatio et corruptio omnibus natura constantibus non sine illis conue
2 nit sensibilibus corporibus. ¶Nouem de principio materiali opiniones. ¶Prima
est ponentium igneū omnium esse materiale principiū. ¶Secunda est ponentiū
illud esse aerem. ¶Tertia, aquā. ¶Quarta, ponentiū id ignis aerisq; mediū: et hi
tantū vnū ponebāt materiale principiū. ¶Quinta ponentiū duo, vt ignē, et terrā.
¶Sexta, ponentium ignem, terram, et aquam. ¶Septima, ponentium itidem tria,
ignem, terram, et tertium aerem. ¶Octaua est Empedoclis, quatuor esse ponentis,
ignem, aerem, aquam, atq; terram: ex quibus adinuicem cōgregatis et segregatis fit
generatio et corruptio, et vniuersaliter ex primis principijs debere fieri generationē
et corruptionē. ¶Nona est Platonis, dictis quatuor elementis ab Empedocle nomi
natis ponentis in Timæo materiā priorem (quam dicunt Pādeches) omnibus rece-
ptaculum rebus. ¶Secunda conclusio. Peccant corpus sensibile præter quatuor ele-
3 mēta mediū ponētes: ¶Quia illud ponunt infinitū. et nullū sensibile corpus sine
cōtrarietate esse potest. erit igitur aut leue, aut graue, calidum, aut frigidum, aut ali
4 quid talium, qđ impossibile est. ¶Tertia. Platonis determinatio in Timęo insuffi
cientiā habet. ¶Primo, Quia nō determinauit an sua ipsa materia differat ab ele-
mētis. ¶Secundo. Quia dicit eam rebus subiectā: vt aurum operibus aureis. et de
ea vt ente actu, et alterationis subiecto loquitur. at generationis subiectum, hoc ali-
quid et actu esse, impossibile est. ¶Tertio. Quia eā videbatur velle esse planitiem,
ꝙ corpora in superficies resoluebat. At vero rerum matrē, primordialeq; materiā
planitiem esse impossibile est. ¶Aristotelis sententia de materia, et rerum princi-
5 pijs, Nos dicimus esse rerum sensibilium aliam materiā, inseparabilem, semperq;
vni cōtrariorum coniunctam, vicissim contrarijs subijci natā, et ex qua generentur
vocata elementa: et neque calidum materiā esse frigido, neque frigidum calido: ens
potentia. Et hinc fieri, vt primo, primum rerum sensibilium principium sit poten
tia, secundo contraria: vt caliditas et frigiditas, et tertio res sensibiles, ignis aer, aqua,
terra, quæ transmutantur adinuicem. Non quidem vt vult Empedocles, et alij. nā
semper generatio esset alteratio: sed quia subijcitur vicissim eadem natura contra-
rijs. Et hæc alias diligentius sumus executi.

Rimi capitis secundi de generatione scholia. iij. Nullum corpus sensibile sine cōtrarietate esse potest. Manifestū est omne ens naturale qualitatē habere alteri contrariam, vt caliditatem, frigiditatem, aut aliquam cæterarū: quare tale corpus ignis & aeris medium, aliquam huiusmodi qualitatū haberet. Et cum ipsum ponant simplex & infinitum, illa qualitas tota corporis magnitudine erit diffusa, & secundum molem corporis infinita. At qui qualitatē per accidens & subiecti extensione infinitū esse, inconueniens est; quęadmodum primus liber de Cælo ostēdit nō posse esse infinitā grauitatē aut leuitatē, & tertius physicorū, qualitatē corporis infiniti simplicis nō posse esse infinitā. Igit̄ īpossibile est esse huiusmodi corpus infinitū, quale ponūt ignis aerisq; mediū. v. Aliā materiā inseparabilē. Nō dicitur materia inseparabilis, quia ab ea cui cōiūgitur for-

ma, separari nõ possit, separat̃ eĩ a quauis forma per corruptionẽ. Sed quia sine formã substãtiali esse nõ possit, q̃uis sine hac, & sine illa esse facile valeat. Nõ eĩ potest natura subsistere materia, quin aliquã in se formã habeat, alioqui esset otiosa. Secũdo, cõtraria, vt caliditas & frigiditas. Particula vt, nõ est hic nota exẽpli. nã caliditas & frigiditas cũ sint accidentia, nõ ea sunt cõtraria quę rerũ naturaliũ sunt principia, sed nota est analogiæ, designãs queãdmodũ caliditas & frigiditas aduersantur adinuicem, ita principia rerũ naturaliũ formalia, vtpote formam quæ acquiritur, & eã quę deperditur, adinuicem contrariari. imo tanto verius, quãto substantia accidẽte prior est. Et apte contrarietatẽ substantialẽ per accidẽtariã licet imperfectiorem insinuat, q̃ ea sensui sit peruior & manifestior. Elementa autem quæ tertio loco ponit principia, alio modo atque ratione principia sunt, q̃ ea q̃ prænominata sunt. Nã q̃ primo & secundo loco sunt posita, vtpote materia, & rerum substantiales formæ, principia sunt rerũ naturaliũ omniũ & cõpositionis, q̃ substantiã eorũ quib⁹ sunt principia, constituant. Quæ vero tertio loco numerantur, principia sunt mixtorũ & contẽperationis, q̃ contemperamenta suarum qualitatum cæteris rebus sensibilibus suggerant.

¶ Secũdi capitis annotat.

¶ Homogenea, syngenea, cognata, & eiusdem tribus ac generis. ¶ Aliena, nõ naturalis. ¶ Propria, naturalis.

Ecundũ cap. cõtinet tres cõclusiones, & duas rationes ad tertiã. ¶ Prima cõclusio. Qualitates tãgibiles, pricipia sunt & differẽtiæ elemẽtorũ. ¶ Nã hic quærim⁹ ipsorũ vt sẽsibilia sũt: pricipia & differẽtias. Sẽsibile aũt: tãgibile: & tãgibile, cuius est sensus tactus. Eorũ igitur differentiæ secũdũ qualitates cõtrarietatẽ tactus facientes, sumendę sunt. Vnde fit vt neque albedo & nigredo, neque dulcedo & amaritudo, neque vlla taliũ sensibiliũ qualitatũ cõtrarietas sit, penes quã sumẽda sunt elemẽta. Et quãuis visus tactu prior, & visibiles qualitates tãgibilibus priores: quia tñ sensibilibus vt tãgibilia sunt, et generationi corruptionique obnoxia nõ cõueniũt: neque secũdũ eas elemẽta sunt. ¶ Secũda cõclusio. Secundũ grauitatẽ et leuitatẽ hic nõ sunt sumẽda elemẽta. ¶ Qualitates eñ tãgibiles sunt hæ, caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas, graue, leue, viscorũ, aridũ, durũ, mole, asperũ, leue, grossum, subtile. Et q̃ nõ sumãtur secũdũ grauitatẽ et leuitatẽ, hoc ideo est, quia leuitas et grauitas nõ sunt tãgibiles qualitates adinuicẽ actiuę & passiuę, secundum quarum actionẽ et passionẽ elemẽta adinuicẽ trãsmutẽtur. Elemẽta autem adinuicem agũt, et patiuntur, et trãsmutãtur: et eas qualitates secũdum quas agãt, et patiãtur, et transmutẽtur, quærimus. non igitur secũdũ grauitatẽ et leuitatẽ sumuntur. 6

¶ Tertia cõclusio. Secũdũ calidũ, frigidũ, humidũ, et siccũ, sumenda est differentia numerusq; elementorũ. ¶ Primo: Quia secundũ has qualitates tãgibiles adinuicem agũt et patiũtur. secũdũ illas igitur eorũ differẽtia sumẽda est, atq; numer⁹. Est enim callidũ, quod cõgregat homogenea, et heterogenea seiũgit: vt ignis, queãdmodũ aiunt, congregat ea quę sunt eiusdẽ tribus atq; cognationis: & quæ alienigenæ sunt naturæ, separat. Frigidum, quod & syngenea & heterogenea counit & cõgregat. Humidum, indeterminatum termino proprio, bene terminabile alieno. Siccũ, bene terminatũ termino ꝓprio. & male alieno. ¶ Secũdo. Quia alię cõtrarietates, & tãgibiliũ qualitatũ differẽtiæ ad has quatuor reducũtur: vt hæ. subtile grossũ, viscosum, aridũ: mole durũ. subtile eñ reducit̃ ad humidũ, q̃ sit bene repleuiuũ, queãdmodum humidum tãgẽtia sequẽs. & grossum. ad siccum humidi oppositũ. Et viscosum humidi est. dicit̃ eñ viscosum, humidũ aliq̃d passum, vt oleũ. & aridũ qđ est humidi patiẽs defectũ, est sicci. Et durũ vt coagulatũ, est sicci. & mole qđ in seipsum cedit, est humidi. ¶ Multifarie tñ dicit̃ & humidũ, & siccum. Primo humidum, qđ alienã humiditatẽ in superficie tenet: & id vdum dicatur. Secundo qđ humiditatem alienã tenet in profundo: & id dicatur perfusum. quod vero propriam in profundo tenet, atq; occultã. dicatur coagulatum. Et hmodi ad humidum simpliciter reducuntur: quod propriã & in superficie & profundo retinet humiditatem. Et tot modis oppositis dicitur siccum, qui modi ad proprie siccum habent reductionẽ. Sunt igitur calidum, frigidum, humidum, & siccum, primæ contrarietates, & tã

gibilium differentiæ:quare & primis corporibus rationabiliter accommodandæ.

Secundi capitis ſcholia. vi. Nam hic quærimus ipſorum vt ſenſibilia ſunt,principia & differentias.Qualitates tãgibiles principia ſunt nõ cõſtitutionis,ſed diſtinctionis elementorũ,quibus eorũ numerus & diuerſitas cõperta habetur. Sunt item differentiæ eorũ accidentariæ,quibus inter ſe accidẽtario diſerepant,& diſcrimẽ habẽt.Porro ſenſibile hic nõ cõmuni ratione ſumitur ꝓ eo qđ ſentiri natũ eſt,ſed pro corpore naturali generabili & corruptibili.quod litera ſatis exprimit cum inquit,quia tamen ſenſibilibus, vt ſenſibilia ſunt,generationi corruptioniq́ obnoxiæ.vbi poſterius dictum exponit prius. Tangibile vero id eſt,cuius non quidem vt ſubiecti,ſed tanquam obiecti eſt ſenſus tactus, quodq́ tactu natũ eſt percipi,vt ignis,& aqua. vij. Secundũ grauitatẽ & leuitatẽ hic nõ ſumenda ſunt elementa.Nõ ab re dicit concluſio nõ eſſe hic in præſentiq́ loco ſumenda elementa ſecundum grauitatem & leuitatẽ,tametſi quartus de Cælo oſtenderit quaternarium elemẽtorũ numerum ſecundum grauitatẽ & leuitatẽ.Nam illic elemẽtorũ numerus inueſtigatus eſt quatenus ſunt mobilia ſecunudum locum,& ideo accommodate per qualitates eorum motiuas id factitatum eſt.Hic vero elementorũ peruestigatur numerus quatenus generabilia ſunt & corruptibilia,quod ſane non cõmode fieret per dictas qualitates,quibus nõ cõuenit actio & paſſio.Et quod prima cõcluſio propoſuit qualitates tangibiles eſſe principia & differentias elementorũ,particulariter ſolum accipiẽdum eſt de ijs quæ actiuæ & paſſiuæ ſunt. ix. Eſt enim calidũ quod cõgregat homogenea. Cũ lignum admouetur igni, experientia compertũ habemus fumum fumo coniungi, vaporem vapori,humorem aqueum humori,& cinerem cineri, ꝙ hæc eiuſdem ſint naturę. Fumũ autẽ a vapore, vaporemq́ ab humore per extremitates effluente ſegregari,ꝙ ea diuerſæ ſint naturæ. Frigore vero vt congelatione nõ modo aqua aquæ concreſcit,& terra terræ,quæ eiuſdẽ ſunt naturæ, ſed & aqua terræ,quæ naturæ habent diſcrimẽ.Qđ vero aqua quia humida eſt, ægre ſuo cõtineatur cõnexo,extremaque ſuperſicie,& facile alieno termino,vt cõtinentis cui ſe prorſus afformat,& qđ terra ſuo termio extremo bene terminet ob ſiccitatẽ,ſed vix bene alieno ob ſui craſſitiẽ,notiꝰ eſt q̄ vt declarationẽ requirat. viij.Quare & primis corporibꝰ rationabiliter accõmodandæ.Ex hoc loco haud difficile eſt coniectare & ſumere rationem qualitatum primarũ, videlicet hanc, ꝙ ſunt qualitates tangibiles adinuicem actiuæ & paſſiuæ,ſecundum quas corpora naturalia ſimplicia ad inuicem agunt,patiũtur,& tranſmutantur.Et non dicuntur primæ,quia perfectiſſimæ ſint.nã & infimi ſunt ſenſus qualitates,& imperfectiſſimis attribuũtur corporibus.hinc colores,ſoni & odores illis longe natura præſtantiores ſunt.Neque etiã primæ dicũtur, ꝙ cæteras affectiones tẽpore antecedãt,ſed ꝙ primis attribuãtur corporibus atque ſimplicibus, quodque ſecundũ eas primo fiat actio,paſſio,elementorũque trãſmutatio.Et earũ duæ,caliditas,frigiditas,actiuæ dicũtur, ꝙ plus agãt q̄ patiantur,etſi interdum eas pati cõtingat. Duæ vero reliquæ, paſſiuæ, quod plus patiantur q̄ agant,quanuis nonnunqum eaſdem agere non ſit incongruum.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Qualitatum coniugatio,eſt duarum qualitatum in aliquo eodem conuentio.

Ertium caput continet vnã cõcluſionẽ, duas rationes ad eã, & ſex elemẽtorũ proprietates. ¶ Cõcluſio. Numerꝰ elemẽtorũ quaternarius eſt. ¶ Primo, Quia quatuor qualitates,calidũ,frigidũ,humidũ,& ſiccũ(ſecundũ quas diximus ſumi debere elementorũ numerũ)ſolũ quatuor cõiugationes ſuſtinẽt poſſibiles,quæ ſunt,calidũ & ſiccũ, calidũ & humidũ,frigidũ & humidũ,& frigidũ & ſiccũ. Nã calidũ & frigidũ,humidũ & ſiccũ , ſimul cõiungi cõbinarique nõ poſſunt in aliquo elemẽtorũ,ſunt eñ cõtraria,et experientia cognitũ eſt quodlibet aptare ſibi duas:vt ignis apparet calidus et ſiccus,aer calidus et humidus,aqua frigida et humida,terra frigida et ſicca. Eſt igiť numerus elementorũ quaternarius. Secundo. Quia nullus antiquorũ exceſſit quaternariũ elementorũ:etſi aliqui tantũ vnũ , alij duo,alij tria poſuerint,et inſufficiẽter quidẽ.nã par eſt quatuor ſimpliciũ cõiugationũ differentias,quatuor ſimplicibus accõmodare corporibus. Eſt igiť numerus elemẽtorũ quaternarius. Et qui vnũ ponebãt,denſitate:raritate,caliditate et frigiditate vt formis omnia gigni volebãt,quibus id vnum qđ ponebant,vt ſubiectũ et materiam ſubſtituebãt.qui duo,vt ignem et terram,duo dicebant ex vtriuſque ſimul contemperamẽto naſci,aerem,et aquã.et qui tria poſuerunt,tantum vnum medium ex eorum contemperamento naſci voluerunt. Empedocles autem poſuit quatuor.

¶ Sex elementorū proprietates. ¶ Prima. Vnumquodq; elementorum inuenitur non purū, non simplex. & si simplicia talia sint, non tamen eadem sunt: vt quod simile igni, nō sit ignis, sed igneum. & quod simile aeri, aereum. quod aquæ, aqueum & terræ, terreum. ¶ Secunda. Ignis est in excellentia calidus, vt glacies in excellentia frigida. & vt glacies dici potest frigidi & humidi coagulatio, ita & ignis dici potest calidi & sicci arsio. ideoque proprium est ex ipsis in suis excellentijs manētibus nihil posse gigni. ¶ Tertia. Ignis & aeris loca sunt sursum, & semper sursum tolluntur. & aquæ & terræ loca deorsum, & semper deorsum feruntur. ¶ Quarta. Media magis extremis mixta & impura inueniuntur: vt aer, & aqua. Ignis vero in summo, & terra in centro, syncerior atque purior. ¶ Quinta. Secundum vtramq; qualitatem ignis aquæ, & aer terræ abit comperiturq; contrarius. Et hæc ex contrarijs colliguntur qualitatum coniugationibus. ¶ Sexta. vnumquodq; elementorum vnam quatuor qualitatum sibi primo & magis determinat: vt ignis est magis calidus quam siccus, aer magis humidus q̃ calidus, aqua magis frigida q̃ humida, & terra magis sicca quam frigida. 10

Ertij capitis scholia. ix. Primo, quia quatuor qualitates. Quatuor qualitates digestę eo ordine quo in litera nominātur, sex efficiunt combinationes, sumēdas ex comparatione præcedentium qualitatum consequenter ad omnes sequētes, vt primæ ad reliquas tres sigillatim, deinde secundæ ad cæteras duas, & demum tertiæ ad quartam, vt subiecta monstrat formula.

1. Calidū. 2. Frigidū 3. Hūidū. 4. Siccum

Coniugationes	Prima	Secunda	Tertia	Quarta	Quinta	Sexta
Qualitates	Cali. Fri.	Cali. Hu.	Cali. Sic.	Fri. Hu.	Fri. Sic.	Hu. Sic.
Elementa	•	Aer	Ignis	Aqua	Terra	•

Ex qua descriptione liquet primam & sextam cōbinationes inutiles esse gignendis elemētis, quod qualitatum sint cōtrariarum, quæ nequaquā eidem inesse possunt. Et quanuis quatuor cōiugationum possibiliū vnaquæque duas cōplectatur qualitates, nō protinus oportet octo esse qualitates, secundum quas sumatur numerus elemētorum. Nam quatuor datarum qualitatum vnaquæque bis sumitur, vt dictas quatuor cōbinationes expleat, & eadē censetur qualitas primo & secūdo loco sumpta, potissimū ob eam rationē, quod in diuersis elementis qualitates eodē nomine expressæ, vt caliditas ignis & aeris, eiusdē sunt speciei, & naturæ. Neque illi obstat quod caliditas ignis summa sit, & aeris nō summa. nā sicut intensum & remissum nō variāt speciē, ita neque summū in qualitate & non summū. Præterea ex eo quod leuitas ignis & aeris specie dictę sunt discrepare, nō conueniēs sumitur argumentū caliditatē quoque vnius & alterius specie differre. nā leuitati aeris & ignis diuersa specie cōpetūt officia, vtpote mouere sursum simpliciter, & mouere sursum secūdum alterum, quæ diuersæ sunt lationes. Caliditas autem ignis & aeris faciunt omnino eiusdē rationis opera. x. Prima vnūquodque elementorū inuenitur non purum. Elementū purum & simplex est, quod suæ coniugationis solum qualitates habet, & ex plurium contemperamentis nō cōstat, vt ignis elementaris. Non purum vero & non simplex, quod non vnius solum, sed plurium contemperatas habet qualitates, vnius tamen elementi vsqueadeo insigniter qualitates retinet, vt eodem quoque nomine sed homonymo nūcupetur, vt ignis, aer, aqua, & terra, quæ in nostrū & animantium vegetabiliumque vsum & nutritionem cedunt, nō plura sunt elemēta, sed igneū, aereum, aqueum, & terreum. Vnumquodque tamen eorum propter qualitatum conuenientiam, elementi dominantis seruat nomen. Et quanuis elementa simplicia talia sint secundum qualitatē, qualia elementa non simplicia, non tamen sunt eiusdem secundum substantiam naturæ & speciei, vt simile igni non est ignis, sed igneum. Et ita in alijs. Quarta, Media magis extremis mixta & impura inueniuntur. Ratio huius proprietatis assignari potest, quod elementa omnino simplicia non sunt apta animalium vegetabiliumque conseruationi & naturæ. In medijs autem elementis aere & aqua versantur animalia, & magis ipsa cedūt ad vsum hominis. Præterea per aerem & aquā transeunt exhalationes & vapores, cæteraque id genus spiramenta, quorum naturam aer in centro, ad vsum viuentiū minime applicantur, & a permixtiōe semotiora sunt, hinc maiorē synceritatem & puritatem ibi seruant. Ex quo constat aliquod inueniri elementum simplex, vt ignem in summo, & terrā in imo. Quod si nec aer nec aqua inuenirētur simplicia, id nullam argueret naturæ imperfectionem, cū aqua mixta vt mare, & aer quo respirationem alternatā exercemus, simpliciū elemētorū vicē locūque obtineant. Sexta. Vnūquodque elementorū vnā quatuor qualitatū. Loco suppositionis habendū est hoc loco, ignē esse primo & in excellentia calidū, aerē autē humidū, aquā frigidam. terrā vero siccā. Neque oportet ignē esse summe siccū, tametsi nihil habeat humiditatis admixtū, sicut nec opus est aerē esse summe leuē, quāuis nihil in se habeat grauitatis. Quod autē aer minus pcipit humidus q̃ aqua, nō eo venit quia minus habeat humiditatis, sed quia tactu faci

lius est cedes,& minus imprimēs virtutis humectatiuæ,haud aliter q̄ ignis minus videt calidus ferro ignito. Et quāuis ab aliqua separari possit frigidas,& nō eius humiditas, non prorsnus conficitur frigiditatē nō esse summā, sed humiditatem, quia frigiditas validæ virtutis habet qualitatem corrūpentem, nō autē humiditas, ideo cæteranon sunt paria, neque semper oportet eam quæ abesse non potest elemēto, summam esse qualitatē. Quod demū terra summe sit sicca, neque quicquam habeat humoris, nō arguit eam debere esse discontinuam. Nam sicca sine humido continuari non posse, de mixtis corporibus intelligendū est, & nō de simplicibus, qualis est terra.

¶Quarti capitis annnotat,

¶Simbolū, cōueniētia. ¶Elementa symbolica, elementa symbolū habētia. Sunt autē ea quæ altera qualitate discrepāt, & altera cōueniūt. ¶Qualitates, calidū, frigidum, humidū, siccum. ¶Nō symbolum habentia, quę vtraq; discrepāt. ¶Vno corrupto, vna qualitate corrupta. ¶Vnum alterum, vnum alterius rationis & naturæ. ¶Duo, duæ qualitates.

11 Vartū caput cōtinet quinq; cōclusiōnes. duas rationes ad primā, et vnū corollariū post quintā. ¶Prima cōclusio. Corporū simpliciū alterna est generatio. ¶Primo. Quia id sensu cōpertū habemus, vt elemētū ex elemēto gigni cognosca
12 mus. ¶Secundo. Quia eorū est mutua alteratio: vt q̄ adinuicem agāt patāturq;. igr̄ generatio. Sed queras, an quodlibet gigni queat ex quodlibet? Secūda. Elemētorū quolibet gigni potest ex altero quolibet? ¶Nā oia adinuicē cōtraria sunt, nata adinuicem agere et pati. differentias em̄ habent cōtrarias. igit̄ oīa adinuicē sunt trāsmutabilia, trāsmutatio em̄ vt generatio in cōtraria est, et ex cōtrarijs. Et quamuis quodlibet alteri cuilibet cōtrarietatē habeat, hoc tñ interest, ꝙ vnū vni secundū duas suæ cōiugationis qualitates cōtrariū est, alijs vero secundū alterā tm̄: vt ignis aquæ (est em̄ calidus et siccus, aqua vero frigida et humida) & aer terræ. nā aer calidus & humidus. terra frigida et sicca, sed ignis aeri altera vt siccitate, et terræ altera
13 vt caliditate discrepat: & aqua aeri altera vt frigiditate, & terræ humiditate: q̄ cū altera qualitate discrepēt, & altera cōueniant, vocamus symbolica. ¶Tertia. Elementorū adinuicē symbolū habētium cita trāsmutatio est. nō habētium autē symbolū, difficilis atq; tarda. ¶Nā facili⁹ est vnum q̄ multa trāsmutare. In habētib⁹ autem symbolum, vni⁹ est trāmutatio: vt ex igne calido trāsmutāte, vincenteq; humido, erit aer: & ex aere aqua, dominā te superāteq; frigido: et ex aqua solo humido superato fiet terra, & ex terra ignis, frigidum superāte calido. erāt em̄ hęc altera sem p̄ qualitate cōformia. Est igr̄ elemētorum symbolum habētium velox citaq; adinuicem transmutatio. At si ex igne debeat gigni aqua, quia symbolica non sunt, hoc non fiet altero tm̄ vt calido trāsmutato, aut sicco, sed vtrumq; superari vinciq; nec esse
14 est. est em̄ aqua et frigida et humida. itidē et si ex aere fieri debeat terra. Est igitur in nō habentibus symbolum generatio tardior atq; difficilior. ¶Quarta cōclusio. Ex duobus elementis adinuicē nō symbolicis possunt reliqua generari: vt ex igne et aqua possunt generari aer et terra, et ex aere et terra ignis et aqua. ¶Nā ignis corrupta caliditate, et aquæ humiditate, generabitur terra. remanebunt em̄ siccum et frigidum terræ qualitates. Et ignis consumpta sicci, et aquæ frigiditate, generabitur aer. nā superāt calidum et humidum, aeris qualitates. Et similiter ex aere et terra generabuntur ignis et aqua: aeris enim corrupta caliditate, et terræ siccitate, generabitur aqua. nam huius relictum est humidum, illius vero frigidum. et corrupta aeris humiditate, et terræ frigiditate, generabitur ignis, remanentibus ex aere calido, et ex terra sicco, ignis qualitatibus. Et id fit ignis generatione sensui perspecta, maxime in ignis flāma. est enim hæc fumus ardens: fumus autē ex aere et terra. Ex duob⁹ igi
15 tur adinuicem symbolum non habentibus reliqua generantur elemēta: et supra hęc, alterutrius vtraque superata qualitate, fit reliquum. ¶Quinta, In elementis symbolum consequentiamque habentibus alterum ex altero gignitur, et non reliqua. ¶Vt

ex igne et aere, aere et aqua, aqua et terra, itidem igne et terra: quæ se ordine nō cōse-
quuntur. Nā altera qualitate superata fit reliquū: vt ab humiditate aerea ignis supe
rata siccitate, fit aer, remanēt em̄ calidū & humidū, & a siccitate ignis aerea supera-
ta humiditate, fit ignis. nā remanēt calidū & siccū. & ita in cæteris. est igit̄ manife-
stum in talibus alterum ab altero gigni. Sed q̄ nō generentur reliqua ex igne & ae-
re, aqua & terra, hoc ideo est, quia aut maneret caliditas in qua cōueniūt, & corrūpe-
rentur ignis siccitas, & aeris humiditas, & tūc solum calidum maneret, ex quo nul-
lum generat̄ elementum: aut corūperetur caliditas, & manerēt ignis siccum et aeris
humidum cōtraria, q̄ nullius elementorū generationi apta veniunt: et ita de aere et
aqua, aqua et terra, igne et terra ostende. Manifestū igr̄ est ex duobus elemētis sym
bolum cōsequentiāq; habentibus nō generari altera. ❡ Corollarium. Vnde pariter 16
fit notum, q̄ cum cōuenientia elementa in se inuicem trāseunt, alterum in alterum,
vno corrupto gignūtur: et cū ex duobus nō symbolicis fit vnum alterum, duo corrū
puntur. Hoc ex demōstratis cognoscitur: dictumq; est sufficienter quomodo ex quo
libet contingat omnia gigni, et quomodo adinuicem generentur,

Varti capitis scholia. xij. Et quāuis quodlibet alteri cuilibet cōtrarietatē habeat. Vnū quodq; elementum duobus sibi proximis elementis & altrinsecus iacentibus est symbolicum. Vnum autem tantum vni est non symbolicum, vt secundo loco ab eo distās & vno intermedio dimisso sumptum, vt hæc ostendit formula.

Symbolica	Nonsymbolica	Symbolica	Qualitates elementorum.	
Ignis Aer	Ignis Aqua	Ignis Terra	Calidum.	Ignis
ca.sic.ca hu.	ca.sic.fri.hu.	ca.sic.fri.sic.	Humidum.	Aer
Aer Aqua	Aer Terra	Aqua Terra	Frigidum.	Aqua
ca.hu.fri.hu.	ca.hu.fri.sic.	fri.hu.fri.sic.	Siccum	Terra

Ex qua descriptione liquet quatuor esse elementorū symbolicorū combinationes, & duas elemētorū nō symbolicorū, scilicet intermedias, extremas vero vtrinq; symbolicorū. xiij. Elemētorū adinuicem sybolum habētiū cita transmutatio est. Hanc cōclusionem declarat præsens formula.

Sybolicorum generatio				Non symbolicorum generatio	
Ignis	Ignis	Aer	Aqua	Ignis	Aer
C S	C S	C H	F H	C S	C H
Aer	Terra	Aqua	Terra	Aqua	Terra
C H	F S	F H	F S	F H	F S

In hac figura ex elemēto superiori elementū e directo inferius generādo, aut e diuerso, manifestū est in symbolicis vnā dūtaxat qualitatē transmutari, in non symbolicis autē vtrāque. Cōstat etiā insymbolicis qualitatē manentē qua cōueniūt. ex summa fieri nō summā, aut ex nō summa summā, Eā autē quæ deperditur, si summa fuerit, a nō summa deperdi, & si non summa a summa. In non symbolicis autem, summā maximāque natura qualitatem, a summa & in excellentia constitutā sibi contraria, & non summā a non summa corrūpi. Q d' aūt in symbolicis ab vna tantū qualitate fit actio, & in non symbolicis a duabus, nō arguit faciliorem esse non symbolicorū generationem. Nam quāuis plura agentia in vnum & idem facilius expeditiusq; agant quā vnū in vnū, plura tamen agentia in diuersa & distincta nequāq; celerius agūt. Modo in nō symbolicis est actio plurium in plura, in symbolicis vero actio vnius qualitatis in vnam, & ergo hæc longe factu est facilior. Et hoc loco facilitas celeritasque trāsmutationis attendenda est penes qualitates actiuas & passiuas duntaxat, & nō penes alias qualitatū contrarietates. Proinde cōcedēdus est ignis facilius in terrā q̄ aquam conuerti, q̄ cum in terram cōuertitur, sola transmutetur caliditas, cū vero in aquam, & caliditas & siccitas. quāuis aliarū qualitatū gratia maior sit difficultas transmutationis ignis in terram q̄ aquā, vt maxime leuitatis, raritatis, subtilitatis, perspicuitatis & molliciei, quæ cōuertendæ sunt in maximam grauitatem, densitatem, grossitiem, opacitatē, & duritiē. Quāuis enī qualitates motiuas & cæteras modo nominatas attendendo, ignis terræ aduersetur, vt extremū extremo. & aquæ vt medio, attendendo tamē qualitates actiuas & passiuas (quarum hoc in loco duntaxat habēda est ratio) ignis aquæ vt extremū extremo contrariatur. Et licet ignis & terra maxime adinuicē distēt distantia loci, aut repugnātia qualitatū nō actiuarū & passiuarum, tamen ignis & aqua maxime distāt repugnātia qualitatum actiuarū & passiuarum. Cōtingit autē in trāsmutatione symbolicorum fieri intensionē aut remissionē qualitatis qua conueniūt, nō tamen idcirco illius fieri trāsmutationē. nā transmutatio est de contrario in cōtrariū. Et q̄uis in materia aeris aliquæ acquirātur frigiditatis partes cū ignea caliditas diminuitur, illæ tamē adeo languidā cōstituūt frigiditatē, vt ab ea nō possit denominari fieri trāsmutatio. Hinc dicit̄ in ea gn̄atione manere calidū. xiiij. Vt ex igne & aqua possūt generari aer & terra. Hoc subiecta descriptiōe fit aptius.

Q d' i symbolicis q̄ non symbolicis sit facilior trāsmutatio.

Ignis	Aqua	Aer	Terra
C S	F H	C H	F S
C H	F S	C S	F H
Aer	Terra	Ighis	Aqua

In hac figura ex duobus elementis nõ symbolicis superne locatis fiunt cætera elemẽta inferius cõstituta. Primum quidẽ, & ad manum læuam vergens, si qualitates puncto signatæ suas corrũpant cõtrarias. Contra vero, si cæteræ duæ agunt, & suas corrumpunt contrarias, secundũ gignitur, & ad dexterũ collocatum elementũ, vt exemplo liquidissime constat. xv. Itidem igne & terra, quæ se ordine non consequuntur. Consequentia elementa sunt, quæ ordine naturæ sibi proxima sunt, vt ignis aer, aer aqua, aqua terra. Non consequẽtia vero, inter quæ secundũ naturæ seriem aliqđ intercipitur elemẽtum, vt ignis & terra, & elementa nõ symbolica. Omnia igitur consequẽtia elementa, symbolica sunt. at non omnia symbolica, sunt consequentia, vt ignis & terra. Quod ergo secundo loco proponit hæc conclusio, ostendit hæc figura.

Ignis	Aer	Aer	Aqua	Aqua	Terra	Terra	Ignis
.C S	.C H	.CH	.FH	.FH	.FS	FS	.CS
C	SH	CF	H	F	H S	F C	S

ℂQuinti capitis annotat.

ℂSecundum rectitudinẽ, secundum speciei varietatem. ℂSecundum circulum, secundum specierum similitudinem. ℂF, dulce. ℂG, amarum.

Vintum caput cõtinet duas cõclusiones, tres rationes, & duo corol=
laria ad primam. ℂPrima cõclusio. Elemẽta nõ sunt rerũ natura
17 lium materia, neque elementũ elemento. ℂPrimo. Nõ vnũ: quia
oĩa vnũ faceres, aut ignẽ, aut aerẽ, aut aquã, aut terrã. hoc autẽ im=
possibile. sed transmutatio de cõtrario in contrariũ. neque duo aut
tria: quia omnia illa essent. ℂSecundo. Quia cum ex aere fieret
aqua, illic non generatio, sed sola alteratio esset. nam aer maneret vt prius. ponitur
enim totus materia. & aqua esset aer. Neque valet dixeris tunc aquam aerẽ esse frigi
dũ: & cũ ex aere fiat ignis, ignem esse aerẽ calidũ, quia tũc solã confiteberis alteratio
nẽ, & nõ generationẽ. ℂTertio. Si est aer ex igne calido, cũ generatio sit in contra=
rium, aliquis aer erit frigidus, & idẽ simul calidũ & frigidũ. imo & cũ ex igne fieret
18 aqua, ignis esset frigidus: maneret enĩ ignis: q̃ sunt impossibilia. ℂPrimũ corolla=
riũ. Vnde fit vt cũ ex duobus fiat alterũ, materia altera sit vtriusq; cõmunis. ℂNã
19 vnũ ex quo fiãt omnia, & ex quo fiat reliquũ materia esse nõ potest. ℂSecundum.
Fit etiã vt horũ mediũ quoddam, vt mediũ aeris & aquæ; ignis & aeris, his densius,
illis rarius (vt inquiunt) infinitũ, aliorum materia esse nõ possit: quia ipsum & igni
& aeri, & reliquis cõtrarietatẽ habere oporteret, cũ ex eo generarẽtur omnia: & sic
contraria simul essent in eodẽ: & cũ priuatio sit alterũ contrariorũ, iterũ nõ mane=
ret materia: & illud ens cõsimiliter vnũquodq; esset, aut nihil esset. Sed dictum est
elementa adinuicem transmutari, & quando facilius, & quando difficilius: et duas es=
se cõtrarietates, ex quibus collegimus plura esse oportere elementa, nõ tantũ duo, nõ
tantũ tria, sed ex quatuor illarũ cõtrarietatũ coniugationibus quatuor esse oportere
reperimus: duas vero (ꝙ cõtrariæ essent) generationi ineptas qualitatũ cõbinatiões
reiecimus, neq; quod sit in extremo, vt ignis aut terra, neq; quod in medio, vt aer aut
aqua, omnibus posse esse transmutationis principiũ, iam ostendimus. Sed plane cõ=
fitebuntur quidã media adinuicẽ transmutari posse, sed id nõ posse extrema. ℂSe
20 cũda cõclusio. Elementa non procedere in infinitũ secundũ rectitudinẽ, sed finita
esse necesse est. ℂNã oporteret idem infinitas habere cõtrarietates. qđ sic ostẽdo.
Sit a ignis. b aer. c aqua. d terra. Quia b trãsmutatur in a, contrarietas aliqua est ip=
sius b & a, quæ sit albedo et nigredo. sit itaq; b album, et a nigrum, et quia b iterũ trãs
mutatur in c (quia nõ idem a et c) ipsius b et c est vna altera cõtrarietas, quæ sit siccitas
et humiditas, ita vt b sit siccũ, et c humidũ, trãsmuteturq; b in c. si manet albedo, c
aqua erit alba et humida: quare igni nigro a cõtraria. si non maneat, erit c aqua ni=
gra. nã generatio in cõtrarium. Deinde intellige ex b generari a. si manet siccitas: a

ignis siccus aquę humidæ cõtrariat̃. si non manet, erit a ignis humidus et niger. quare si dicebas c non seruare albedinẽ, sed esse nigrum idem erit a ignis, et c aqua . nam vtrunq;, humidum et nigrum. Præterea transmutetur a in e: quia non reuoluitur, sed semper secundum noua proceditur elementa, consimili argumento probo b itidem et c (si voluero) esse contraria e. quia a trãsmutat̃ in e, est alia ipsius a et e a prædictis contrarietas, quę sit f g: ita vt a sit f, et e sit g. Cum igitur a ignis trãsmutet̃ in b: aut manet f, ita vt b sit f, et albũ: et tũc manifeste contrariatur e g. vel non manet, et tũc b aer genitus erit albus, siccus, et g. generetur igitur ex a, e. vel manet nigredo, si sic, manifeste contrariatur b aeri albo et sicco. si non maneat: cum generatio sit ex contrario, et corruptio in contrarium, e erit album. et g. ꝙ si b aer etiam g esset, non esset a ad b, et a ad e diuersa contrarietas, cuius supposuimus oppositum . Et ita semper procede de b aut quocunq; altero volueris, ostendendo semper altero superiore accepto ad sequens nouã habere contrarietatẽ, & infinitis idem, vt b, aut aliud quodcunq; retinere contrarietatem. At infinitis idem retinere contrarietatem, impossibile est: quia nõ cõtingeret generatio. oporteret em̃ omnes has transire contrarietates: & aliquorũ nunquam futura esset generatio. nam si nulla dari queant extrema. media ipsa infinita erunt: imo & neque ignis ex aere vnquam futura esset generatio. nam vtrunque infinitas contrarietates haberet: & quæ certe superiorum sunt, in inferioribus existerent: & q̃ inferiorũ, in superioribus. quare & omnia vnum essent. hæc autem impossibilia. Non igitur elementa in infinitum secundum rectitudinem procedunt, sed finita sunt oportet.

Vinti capitis scholia. xxij. Primo non vnũ, quia omnia vnũ faceres. Non potest vnũ elementũ esse omniũ rerum naturaliũ materia, ex qua manente secundũ substãtiã in re facta, res naturales oẽs cõstituerẽtur, quia si sic, omnia idipsum essent vnũ elemẽtũ, vt si ignis esset oĩm rerũ materia, oĩa essent ignis. quod est incõueniẽs, quia trãsmutatio omnis est de contrario in cõtrariũ. si autẽ taiũ vnũ esset, ipsum nõ haberet cõtrariũ, cũ nihil sibi ipsi sit contrariũ. nõ esset igitur trãsmutatio. Et quãuis ex elemẽto cõcedamus fieri elementũ vt ex termino a quo, nõ manente in re facta, nõ tamẽ tanq̃ ex materia. xxiij. Et cũ priuatio sit alterum contrariorũ, iterum nõ maneret materia. Priuatio hic sumitur pro forma substantiali, qua, adueniẽte altera, materia priuatur. Et de ea priuatione fit sermo, quæ esset forma medij illius corporis infiniti, quod oĩm rerum ponunt materiam. Illa enim in generatione rerum ex huiusmodi medio corpore, esset alterum contrariorum, vtpote idipsum quod abijcitur a forma quæ acquiritur. Non igitur maneret corpus medium secundum substantiam in rebus naturalibus, ve cuius forma deperderetur, & sic non maneret materia in rebus compositis. quod est inconueniens. Præterea huiusmodi corpus medium cũ omnia cõponeret, aut simul vnũquodq; compositorũ esset, perinde atque ligna & lapides sunt ipsa domus, aut nihil eorũ. Neque similis militat ratio de materia Aristotelica, quod debeat esse vnũquodque eorũ quæ cõponit, & de huiusmodi corpore medio atque elementis, quia antiqui posuerunt elementa atque huiusmodi mediũ corpus esse totã substantiã rei. Materiã autẽ nõ ponit Aristoteles totã rei substantiã, sed cum ea formã requiri. Sed plane confitebunt quidã media adinuicẽ transmutari. Contendere possent nõnulli ignem & terra non posse adinuicẽ transmutari propter magnã vnius ab altero distãtiam, quodque nunquam terra, ignis accedat locum, neque ignis elemẽtaris terræ. quæ autẽ transmutantur adinuicem, debent sibi inuicem propinqua fieri. Ad quod facilis est responsio, etsi ignis purus in terram simplicem nõ transmutetur, nec e diuerso, mixtus tamẽ in mixtã & nõ simplicem cui propinquus est mutatur facile, & e contrario , quemadmodum ex cespitibus terreis fit ignis. Præterea quanuis nunq̃ actu transmutetur ignis simplex in terram simplicem, nihilominus est natus transmutari, quod huic loco sufficit. Possent itidem obiectare, aerem & aquam magnam naturæ affinitatem, qualitatũque respondentiam & cognationem habere, & ergo vnum in alterum facile transmutari. Ignem vero & terram maximam naturæ repugnantiam, qualitatũque discrepãtiam seruare, & hinc adinuicẽ trãsmutari nõ posse. Id enim efficit quidem aerem facilius in aquam quam ignem in terram conuerti, aut contra. Sed non oportet si non adeo facile, idcirco nullo modo ignem in terram transmutari posse.

ℂ Sexti capitis annotatiunculæ.

ℂ Compages, coniunctio, compositio, iunctura, compago.

21 Extum cap. continet quinq; cõclusiones, & quatuor rationes
ad quartã. ¶ Prima cõclusio. Errauit Empedocles ponẽdo
elementa adinuicẽ manere intransmutabilia, sed adinuicem
cõparabilia, vt omnia omnibus sint ęqualia. ¶ Quia aut in-
telligit ea cõmensuratione vt quãto esse cõparabilia: vt ex
vno pugillo aquę sint decẽ aëris. aut secũdũ potẽtias. vt quã-
tũ aqua frigidare, tãtũ aër possit calefacere. aut secũdũ pas-
siones: vt quãtũ aër albus, tantũ aqua sit nigra: secundũ quas
nõ proprie attenditur ęqualitas, sed potius similitudo. nã in quanto est ęquale, & in
quali simile. Sic aũt faciens, videtur materiã elementis cõmunẽ facere. alioqui secũ
22 dum quę cõpararet, æquiuoca essent. ¶ Secunda. Empedocles nõ saluat augmẽta-
tionẽ. ¶ Quia ponit additione ignẽ igne augeri, aërẽ aere, aquã aqua, & vnũquodq;
23 q; sui generis appositione. sic aũt dictũ est augmẽtationẽ fieri nõ solere. ¶ Tertia.
Quæ de generatione secundũ naturã tradidit, dura atq; inepta sunt. ¶ Quia quę na
tura fiunt, aut semper aut plurimũ eueniũt: vt homo ex homine, triticũ ex tritico,
oliua ex oliua, ossium neruorũ & mẽbrorũ cõpages. hæc autem tradit casu & quã-
dã fortunę temeritate euenire. & quę casu & temere eueniũt, extra semper & pluri
mum cõtingunt. Et certe horum omnium causa est non ignis, aut aer, aut aqua, aut
terra: neq; lis, quæ solũ disiungit & segregat: neq; amicitia, quę solum counit & cõ
gregat: neq; fortuna, quæ (vt inquit) ad rerum ęqualitatẽ, & nõ ratio aduocatur: sed
horum omniũ causa est vniuscuiusq; natura, bonũ quoddã & optimũ: de qua nihil
24 meminit, laudans sua elementa, litem, & amicitiã, quæ deo facit priora. ¶ Quarta.
Empedoclis de motu exilis atq; infirma determinatio est. ¶ Primo. Quia dicit litẽ
& amicitiã mouere. sed quis motus liti, quis amicitię debeatur, & quomodo, nõ de-
terminauit. Debuit enĩ hoc determinare, cur hic motus sit litis, hic amicitię: aut sup
ponere, aut demonstrare, aut firme aut debiliter, aut aliquo alio pacto. ¶ Secundo.
Quia cum entia moueãtur nunc vi, vt ignis deorsum: nũc natura, vt ignis sursum:
lis natura potius moueret, & amicitia vniuersaliter vi quadã, & pręter naturã: & litẽ
& amicitia non mouentibus, nõ fieret motus. hoc autem inconueniens. ¶ Tertio.
Quia Empedocles ambiguas versat sententias, nunc dicẽs non lite ignem sursum
latum, sed vi latum, fortuna sursum deuenisse. crebro vero itidẽ dicens ignem na-
tũ sursum agi: vt cũ in profundas detrusus sit terræ radices. ¶ Quarto. Dicit Em-
pedocles aliquo tempore litem regnare: vt nunc mundo (vt est) existente: aliquando
amicitiã. oportet igitur esse causam priorem litẽ & amicitia, quæ huiusmodi altera
25 nationes causa existat. illius autem nõ meminit Empedocles. ¶ Quinta conclusio.
Inconuenienter Empedocles animã ex elementis constitui voluit. Nã animæ pas-
siones, quales sunt scientię, vt musica, memoria, obliuio, & cõsimiles, nequit salua-
re. Nam si anima sit ignis, passiones habebit quæcunq; sunt ignis. & si ex elemẽtis
congesta, habebit quæ plurium, & corporales. nulla aũt prædictarũ corporalis est.
Sed hæc exactius exquirere, alterius contemplationis existit.

Exti cap. scholia. xxi. Quia aut intelligit ea cõmensuratione vt quãto esse ęqualia. Non intelligit Empedocles elemẽta esse æqualia quãtitate & mole, cũ manifestũ sit superiora elementa maioris esse molis inferioribus, sed secundũ magnitudinis in eadem materia certã proportionem ea esse æqualia dicit, cum inquit ipsa cõmensuratiõe vt quãto esse ęqualia, vt sub qua materia sit inferioris elemẽti minor moles, sub eadem sit superioris maior moles. Et sic cõparando, habet concedere materiã elementis esse communem, & eiusdem speciei atq; rationis. Si enim eorũ materia esset specie diuersa, non posset materia vnius ad alterius materiã secundũ æqualitatem comparari, cum quęcunq; comparantur, debeant esse vniuoca, & eiusdẽ naturæ entia. Quod si concedit materiã elementis specie esse eandẽ, erunt elementa adinuicẽ transmutabilia. quod suæ aduersatur positioni. Aut e diuerso si nõ possunt adinuicem transmutari, quia diuersam specie habent materiã, neq; poterunt propter eandem rationem adinuicẽ cõparari. quod iterũ suis dictis repugnat. xxii. Quia ponit additione ignẽ igne augeri. Ignis adiunctione atq; continuatione alterius ad ipsum ignis fit quidẽ maior, sed nõ

augetur, quia in augmẽtatione quod additur, debet ante additionẽ esse dissimile [illegible] ditur. In huiusmodi aũt continuatione quod additur, simile est specie ante additionẽ ei cui additur. Et si ignis ligna specie diuersa in suã cõuertat substantiã, ne illic quidẽ est augmẽtatio, quãuis maioris sit molis ex dissimili secundũ speciẽ acquisitio. Nam ea molis acquisitio nõ est coniuncta nutritioni, neq; fit a virtute vegetatiua & animata, quod ad augmentationis rationẽ requiritur. xxix. Lis natura potius moueret. Quia secundũ Empedoclẽ lis deducit res ad ortũ, & propriã cuiq; naturã accõmodat, poti⁹ natura res ipsas loco moueret, & vt causa naturalis. Amicitia vero quæ res deuoluit ad interitũ, moueret violẽter, & vt causa pręter naturã in latiõe, sicut & substãtia. Et cũ lis & amicitia nõ mouerẽt, nõ fieret motus. Nã sunt prima mouẽtia, quibus nõ mouẽtibus, neq; posteriora mouebũt. Vtrunq; aũt incõueniens. Primũ quidẽ. Nam hoc est attribuere id quod bonũ est, & natura cõueniens, scilicet motũ naturalẽ, principio malo, scilicet liti, & id quod malũ est scilicet motũ violẽtũ, principio bono, amicitiæ. Et plane videtur Empedocles sensisse litẽ esse negationẽ, & principiũ mali (sicut & reuera est) cũ dixit adueniente amicitia solũ deum genitum esse. Secundũ etiam est incõueniens, quia finita rerum segregatione (vt mundo quẽadmodũ nunc est existẽte) res mouẽtur, & tamen neq; lis mouet neq; amicitia. xxx. Nã si anima sit ignis, passiones habebit. Cum vnumquodq; sit tale, ex qualibus ipsum est compositũ, & anima sit cõposita ex elementis, solas habebit elementorũ qualitates. quare neq; scientiã habebit, neq; memoriã. Rursum quod ex corpore cõponitur, corporeũ esse debet. Si itaq; anima ex elementis quæ corporalia sunt, componeretur, esset corporalis, substantiaq; per se corporea, quod falsum est.

¶ Septimi capitis annotat.

¶ Mixta, animalia, vegetabilia, mineralia.

Eptimum caput continet vnã quæstionẽ, & eius solutionẽ.
¶ Quæstio. Cũ ex igne fit aqua, & ex aqua iterũ fit ignis, 16
quia eadẽ subiecta natura vtriſq; cõmunis est, quomodo ex igne, aqua & reliquis elemẽtis fit mixtum aliquod, vt caro, os, neruus? Non enim dicere possumus vt Empedocles, qui dixisset sic fieri sicut paries ex lapidibus & laterculis: neq; ex tota carne fieret ignis, sed ex vna pte ignis, et ex altera aqua: quẽadmodũ ex hac parte ceræ sphera fieri potest, ex illa pyramis. Et ex opposito scrupus nascitur et difficultas: cum faciamus omnium vnam subiectam materiã, cum ex calido et sicco, vt igne, frigido et humido, vt aqua, generatur caro, si caro nõ sit vnum, nec alterũ, neque ipsorum saluatorũ mixtura atq; compositio: quid ipsorum ergo nisi sola materia relinquitur? ¶ Dicimus elemẽta in mixti generatione se contemperare: vt calidum, frigidum, humidum, et siccum remitti, eorum intensiones atque acumina obtundi: ita vt mixti naturę apta sint, gignaturque mixtũ. Et tunc nec elementa ipsius materia sunt, neque horum extrema contraria: sed eorum medium ad mixti naturam contemperatum, quod mixti natura et specie moderatur, dirigiturque. Hinc variæ mixtorum oriuntur species ex varia temperamẽti proportione: vt hoc proportione dupla calidum ad frigidum, illud tripla. & ita de sicco & humido. Itaque mixta sunt ex contrarijs elementis, & elementa rursum ex illis: non vt ex materia, & quæ actu sint, sed potentia, & quorum in medium redactæ & contemperatæ fuerint passiones.

Eptimi capitis scholia. xxvi. Non enĩ dicere possumus vt Empedocles. Cũ paries fit ex lapidibus & lateribus, ibi est multorũ per se & actu existentium congregatio, quæ non cõstituunt vnũ simpliciter, sed aggregatione solum artisque compactione. In generatione autem mixtorũ ex elementis fit vnum actu & potentia, & vnicã habens formã substantialem. quare non potest generatio mixti assimilari constructioni parietis. Neq; itidem generatio ignis ex carne, productioni flammę ex alio & cæra cõparari potest. Nam hic vna forma deperdita, altera in eadẽ materia acquiritur, illic vero in materia carnis non acquiritur forma ignis, sed contemperamentum ignis quod in ea fuit materia, dissoluitur, hinc mixti in elementum resolutio fieri dicitur, sicut & e diuerso mixti ex elemento cõposito. Sed eorum medium ad mixti naturam cõtemperatum. Materia mixti perfecti vocatur hoc in loco medium, quia vniuscuiusque elementorũ naturam participat, & qualitates eorum habet remissas, & medias in cõparatione ad illas in in elementis excellentes & extremas. & hæc materia per formam substantialem mixti regitur & informatur. Non tamen credendũ est cum formatur mixtum, cuiuslibet elementorum aduenire particulã, & eorum formas substãtiales deperdi, qualitatesq; excellentes remitti, sed a generante inducitur cõtemperamentum in materia ipsi formæ gignendæ

conueniens. Neque oportet sub materia mixti fuisse quatuor elementorum formas. Nã in mundi exordio summus rerum opifex omnium rerum naturalium contemperamenta determinauit, & mixtis eorumque materiæ indidit, deinde eis reliquit vim eadem contemperamenta in aliis subiectis producendi, quód fieri conspicitur.

¶ Octaui capitis annotat.

¶ Vegetes, vegetabilia. ¶ Mixta, mixta perfecta.

27 Ctauum caput continet vnam conclusionem, & duas rationes ad eam. ¶ Conclusio. Quodlibet mixtum circa mundi medium existens, ex omniũ concurrentia elementorũ nascitur. ¶ Primo, ex terra, quia in loco terræ: & vnũquodq; naturã illius in cuius loco ortum est, participare videtur. Ex aqua vero, quia terminatione eget. aqua aũt omnium optime terminabilis est, prohibens terrã decidere, & eã ligans & figens. Et si terra & aqua affuerint, & ignis et aer. Nã mixtum perfectum ex contrariorum temperamento nascitur. Ignis autem et aer, aquæ et terræ (vt contingit substantiam substantiæ) sunt contraria. Omnia igitur simplicia in tali composito erunt concurrentia. ¶ Secundo. Ex eisdem sunt et nutriuntur mixta. atqui omnia pluribus nutriuntur. nã quæ vno solo nutriri videntur, vt plantæ aqua, pluribus nutriuntur, terra scilicet et aqua. Hinc rustici hortos irrigare volentes, aquam terræ admiscent: quo vberius vegetibus alimentũ ministrent. Et quod nutritur coniunctum materiæ, est speciei et formæ, quæ calore (qui ab igne est) plurimũ eget. est enim ignis maxime formæ atque actionis: vt qui sit natus ferri ad terminũ, et forma maxime terminus sit. Ignis igitur non abest: quare neque aer: vt qui trãsmutabili vicinior atque paratior sit. Omnia igitur mixta ex omnibus simplicibus concurrentibus elementis contemperata sunt atque ordinata.

Ctaui capitis scholia. xxvii. Quodlibet mixtum circa mundi medium existẽs. Circa mundi medium existere dicitur mixtum, quod in terra aut circa terram versatur, vt animalia quæ in terra aut super terram degunt, vegetabilia quæ radicem terræ infixam habent, & mineralia quæ terra eruuntur. Et eam ob rem ex terræ contemperamento liquido constant, item & aquæ. nam humidum aqueum ad sicci terrei continuationem & colligationem admodum est necessarium, vt quo absente terrea dissipentur & dispergantur, præsente vero humido aqueo, vt pluuia, colligantur & vniuntur. Vt qui sit natus ferri ad terminum. Ignis natura fertur ad concauum cæli lunæ, qui terminus est & perfectio cæterorum locorum, & rerum naturalium locus perfectissimus. Forma autem substantialis, præcipuus est terminus, & primaria rerum sensibilium perfectio. Non ergo abest ignis contemperamentum compositioni mixti, quare neque aeris. Nam aer igni transmutabili conterminus est & proximus, similiter & ipsi mixto paratior. Magna enim est qualitatũ ignis & aeris affinitas, multũque adinuicem naturæ vicinia conspirant vtriusque contemperamenta, quam ob rem natura aerem igni (cum quo parum habet discriminis) proximum collocauit.

¶ Noni capitis annotat.

¶ Sempiterna et prima, cæli. ¶ Phædon, liber Platonis ita inscriptus, vbi Socrates lethale pharmacum hausturus, de immortalitate animæ disserit. ¶ Passiones, potentiæ, vires.

28 Onũ caput continet quinq; cõclusiones, duas rationes ad tertiã, tres ad quartã, et duas ad quintã. ¶ Prima conclusio. Expedit de causis gñabiliũ et corruptibiliũ determinatio. ¶ Nã vniuersali cognitione assecuta, quot de omi gñatione, et quæ sint principia, singula facilius pspicere poterim⁹. ¶ Secũda.

29 Tot et æqualia numero et genere eadẽ sunt, quæ in sempiternis et primis. ¶ Est enĩ illic hoc vt materia, hoc vt forma, et hoc vt efficiẽs: ita generabilium est materia, quę est ad esse et nõ esse quædã potentia. est forma, est et efficiens: nã duo ad generandũ sunt insufficientia. Quædã enim entium de necessitate semper sunt, quædam nũquam et quędam quandoq; sunt, et quandoq; nõ sunt, vt generabilia et corruptibilia. quare non

immerito materiā habent, quæ principium est ad esse, & nō esse, quod generatione & corruptione cōpletur. Quod si materiā, & causam gratia cuius habebunt, quę est forma, species, & ratio vniuscuiusq; substātię, & tertium speciei effectiuum. nā nihil efficit seipsum: neq; materia efficit quicquam: vimq; producendi habet nullā. ¶Tertia. Socrates in Phædone efficientē causam nō tetigit. ¶Alios enim increpat vt nulla loquentes, supponens esse species (quas ideas dicunt) & entia specierum participantia, fieriq; generationem suscepta spēcie, & corruptionem speciei retractione. Sed quod id nō verū sit, patet: ¶Primo, quia quęreretur a Socrate, cur nō semper generāt, cū sint ipsę species semper, & quæ ipsas participare possint. ¶Secundo. Quia videmus alia efficientia: vt medicus sanitatē efficit, doctor doctrinā, & vnumquodque secundum operantis naturā. quid igitur introducunt speciem, separatāque ideā? ¶Quarta. Neque rationabiliter dicunt materiā generare. ¶Primo, Quia alterās & transformans, generationis efficiens causa existit. hoc autē in omnibus & natura & arte factis efficientem causam dicere consueuimus. Materiæ autem est pati & moueri: mouere aūt & facere, alterius. non igitur rationabiliter dicunt materiā generare. Et id profecto dicebat Democritus, atomos seipsas mouentes, rerum materias ponens. ¶Secundo. Aqua non efficit animal a seipsa, aut aliud elementum quodcunque, neque lignū a seipso lectum: sed requiritur & producens, & ars. inconuenienter igitur ponunt materiā generare. ¶Tertio. Quia organa attribuūtur corpori, per quę generet. hoc itaq; materię adscribētes, principale, actū, speciem, quod quid erat esse, relinquunt, cuius proprietas est agere. ¶Quinta conclusio. Neque id verum est, elementorum passiones, calidum, frigidum, humidum, & siccum, & reliquas, quod secundū has adinuicem agant & patiantur, esse efficiens præcipuum, & per hæc oīa gigni & corrumpi. ¶Primo. Quia quod habet nobilissimas & maxime actiuas passiones, deberet potius semper agere. & alia corrumpere. videtur tamen ignis & motus. ¶Secundo. Quia sic dicentes, simile dicunt, atque si dicant serram principaliter effectiuam, & vnicuique instrumentorum agendi principalitatem attribuant, & vtens organo existiment deterius. Atqui hoc esse nequit. incidente enim atque serram dirigente aliquo diuidi necesse est. sed quomodo organis vtentia moueant, non vident.

30 (beside line "¶Tertia. Socrates in Phædone…")

31 (beside line "paratāque ideā? ¶Quarta…")

32 (beside line "speciem, quod quid erat esse… ¶Quinta con")

NOni capitis scholia. xxix. Tot & æqualia numero & genere eadem sunt. Proponit hæc conclusio, tot esse secundū numerum generationis rerum naturaliū principia, & in eodem genere causę, quot sunt principia in corporibus cęlestibus. Nēpe sicut in cælis vnum est principium materiæ analogum, & in genere causę materialis, vtpote cæli potentia, quæ ipsius actus substantialis cęli, & eius tum dimensionum tum motuum subiectum est, aliud est cæli principium formæ analogum, vtpote actus cæli substantialis, omnium transmutationum eius effectiuus, & in cęli potentia substantiali subsistens, aliud demum cæli principium est efficiens extrinsecum, vtpote intelligentia cælum vniformi tenore mouens, ita generabilium & corruptibilium vnum est principium materiale, scilicet eorum materia, vnum formale, vtpote forma, & tertium efficiens externum, scilicet generans. Sunt itaque in cælo & rebus naturalibus æqualia numero principia, nam tria. & in eodem genere causæ, nā materiali, formali, & efficiente. xxxij. Videtur tamen ignis & motus. Si passiones qualitatesque elementorum principaliter agerent, maiores virtute passiones magis agerent, & maximæ passiones nobilissimęque maxime agerent. ignis igitur, vt qui maxime actiuas habeat passiones, deberet maxime agere, & cætera corrumpere, nō autem pati a quopiam aut corrumpi. Atqui ignis moueri percipitur & corrumpi. non sunt igitur qualitates præcipue actiuæ sed rerum substantiales formę huiusmodi qualitatum effectrices & moderatrices. Et plane qui huius oppositum astruunt, persimile dicunt, atque si assererent quoduis instrumentum artis (vt serram) principaliter effectiuum operis, vt sectionis, vtens autem instrumento artis, & ipsum dirigens, deterius, imperfectius, atque minus principaliter operari. Id autem prorsus est falsum, cū ē diuerso vtens instrumento, principale sit agens, & instrumentum, minus principale. Consimiliter igitur in naturæ opificijs est sentiendum.

¶Decimi capitis annotat.

¶Obliquus circulus, zodiacus, signifer, & animalis circulus. ¶Periodus, tota illa, quæ natura determinata est durationis series: & circuitum interpretantur.

Ecimum caput continet quatuor cõclusiones, & vnũ corolla
rium ad tertiã. ¶ Prima. Perpetua est generationũ & corru-
33 ptionum series. Nã lationes superiores perpetuas esse mon-
stratum est. hæc aũt sempiterno gyratu adducũt aut abducũt
generans. erit itaq; perpetua huiusmodi generationũ & corru
ptionũ series. Et certe rationabiliter. nã latio illa, prima est,
generationẽ pręcedens, & semper existens. & perrationabi-
le est, primũ posterioribus esse causam, & semper ens aliquã-
34 do enti, & aliquando non enti. ¶ Secũnda. Vt sit huiusmodi perpetua generationũ
& corruptionũ subsecutio, nõ satis est primi circuli afferre lationẽ, sed & alias vario
modo incedentes ponere necesse est. ¶ Nam generatio & corruptio cõtraria sunt.
& idem inquantũ idem, & consimiliter se habẽs, semper est natũ facere idẽ. quare
existente vnico circulo solum fieret aut generatio, aut corruptio. ponẽdi sunt igitur
plures, qui vt cõtrarij cõtrarios ĩducãt effectus. Hinc fit vt supremi circuli latio nõ
videatur generationis & corruptiõis causa, sed latio ea quę sub obliquo demeat cir-
culo. nam continue duos varios motus continet, & inclinationem habet, quæ nunc
35 suæ præsentiæ causa est, nunc absentiæ, nũc vt prope sit, nunc vt longe. ¶ Tertia.
Tempus generationis est æquale tẽpori corruptionis. ¶ Nam æquali existente di-
stantia, æqualis est motus. distantia aũt accessus ad nos, æqualis est abscessui: & ac-
cedente sphæra, vt solis, omnia oriri, germinare, & pubescere videmus: abscedente
vero tabescere, atq; marcescere. Est igitur tempus generationis æquale tẽpori cor-
ruptionis. ¶ Corollarium. Fit etiã vt vniuscuiusq; vita numerũ habeat quo deter-
minatur. ¶ Nam omnium est ordo, & omniũ tempus & vita clauditur periodo. sed
non omnium eadem est periodus, sed his quidẽ minor, vt annua, illis vero maior.
Accidit tamen sæpe suæ periodi metam non attingere; sed citius occumbere pro-
pter causarum confusionem, & materiæ inæqualitatẽ, quæ non vbique eadem, eas-
36 demque virtutes habens. ¶ Quàrta. Non iterum præter rationẽ euenit continuas
esse generationes & corruptiones, vt ne vnquam quidẽ defecturæ sint. ¶ Nam in
omnibus cõpertum est, melius semper desiderare naturã: melius autem esse quã nõ
esse. esse autem in omnibus cõtinue existere, propterea ꝙ longe a principio rerum-
que origine distent impossibile est. Reliquo igitur modo vt fieri potuit compleuit
deus omne, continuam faciens generationum seriem. Et rationabiliter res hoc pa-
cto vt secundum circulũ sempiterna duratione trahũtur: vt in simplicibus licet in-
tueri ex igne generari aërẽ, ex aëre aquã, ex aqua terrã, ex terra aquã, ex aqua aërẽ,
ex quo iterum gignitur ignis. Hoc enim pacto imitantur sempiternum cęli gyrum,
& circulationem, quę ipsarũ causa existit. Dictum enim est prius quomodo est vnũ
primum cõtinue mouens, ingenerabile, incorruptibile, inalterabile, & vnus primus
motus, cuius numerus est tempus: & quomodo hoc, et quare,

Ecimi capitis scholia. xxxiij. Sed latio ea quę sub obliquo demeat circulo. Ea est latio solis, qui generans est vniuersale, rerũq; naturaliũ omnium. Et adduci dicitur, cũ ad nos accedit, propiorq; fit. abduci vero, cũ a nobis discedit, & fit semorior. Fertur aũt sol cõtinue sub zodiaco, neq; vtrãuis in partẽ vnquã ab eo deuiat. nã semper sub ecliptica (quæ linea est zodiacũ secundũ latitudinem in duas æquas partes dirimens, & sex ad partem arcticã, sex vero ad antarcticam gradus latitudinis zodiaci distinguens) nusquã ab ea exorbitando mouetur. Demũ continet sol continue duos varios motus, vnũ quo mouetur ad motum primi mobilis ab oriente per meridiẽ in occidentem, & per septentrionem rursum in orientem, & quatuor atq; viginti horarũ spatio circum terrã rapitur, eo motu diem & noctẽ efficiens. Alterum quo proprio motu circungyratur ab occidente per meridiẽ demum in occidentem, & vno anno suum absoluit motum, quo quatuor anni tẽpora distinguit. xxxv. Tẽpus generationis est æquale tẽpori corruptionis. Nõ fit hic sermo de generatiõe aut corruptione huius vel huius rei naturalis in particulari. nã cõtingit plerunq; ea quorum generatio diuturno tempore fit, breui admodũ mora corrũpi. Sed de generatione & corruptione viuentiũ vniuersi, sub ratione quadã communi & vniuersali. Et tempus generatiõis eorum est, quo a simili sibi specie ex

ſemine producuntur, vt vernũ & æſtiuũ, quo arbores & animalia vim generandi habere cernuntur. Tẽpus vero corruptionis, quo deficit huiuſmodi viuentiũ productio, vt autũnale & hybernum. Et huiuſmodi generationis tempus æquale eſſe tempori corruptionis, hinc liquet. Nam tẽpus generationis eſt ſole ad nos accedẽte, corruptionis vero, ipſo diſcedẽte. Atqui ſpatiũ acceſſus ſolaris æquale eſt ſpatio diſtantiæq; abſceſſus. Vtrunq; enim cõplectitur medietatem zodiaci, in ſex diremptam ſigna. Acceſſus quidem diſtãtia, medietatem vergentẽ ad ſeptentrionem, ariete, tauro, geminis, cancro, leone, virgine diſtinctam. Abſceſſus vero diſtãtia medietatem alterã zodiaci deuergentem ad auſtrum, ſex altera ſigna, librã, ſcorpium, ſagittarium, capricornum, aquarium, piſces, complectẽtem. Et vita clauditur periodo. Natura vt magnitudine & paruitate res determinauit, & intenſione atq; remiſſione, ita & durationis diuturnitate atq; corruptione, omnibuſq; rebus certam præſcripſit exiſtendi metam, & præſertim viuentibus. Quæ quidẽ mẽſura nõ modo in diuerſis ſpeciebus eſt diuerſa, ſed & in diuerſis eiuſdẽ ſpeciei in diuiduis, vt vnus homo altero diuturnioris aut contractioris eſt vitę. Et homo alterã ab alijs animãtibus habet periodum. Quocirca admittendum eſt maximum eſſe tempus per quod homo poteſt vitã agere, vtpote tempus interceptum inter eius generationem & conſtitutã periodum. Minimũ tamen dari nõ poſſe, ꝙ datum quodcunq; tempus per quod poſſit vitã agere, diuiſibile eſt in minores partes per quas itidem viuere poterit. Neq; itidem dabile eſt maximum tẽpus per quod non poteſt quiſpiã viuere. nam qui per minus tempus viuere non poterit, neq; per maius. Demũ non eſt dabile minimum tempus quo nõ poſſit viuere. Nam id tempus quodcũq; dederis, in infinitũ diuiſionem recipiet vltra periodũ. xxxvi. Reliquo igitur modo vt fieri potuit cõpleuit deus. Quemadmodum id octaui phyſicorũ, motum cęli eſſe perpetuũ, veritati eſt diſſonũ, ita & ea quę hoc in capite aſſerit tali nitentia fundamento, nõ ſunt recipiẽda, ꝙ ſcilicet generationũ corruptionũq; ſucceſſio ſit perpetua. Neq; ratio huius cõcluſionis id fatendũ eſſe cogit. Nã quãuis deus res naturales quæ eædem numero manere non poſſunt, voluerit identitate ſpeciei ſuam imitari exiſtentiã, hãc tamẽ imitationem, & ſecundum ſpeciei rationem permanentiã, noluit eſſe perpetuã, ſed certis præſcriptam durationis limitibus, quibus & mundus ipſe ſenſibilis diffinitus & clauſus eſt.

¶ Vndecimi capitis annotat.

¶ Cõuerſiones, ſolſtitia. ¶ Eſſentia ordinata, quorũ prius eſt de eſſentia poſterioris: aut quo non exiſtente, alterũ non eſſe cõtingat. ¶ Generationes ſecundũ rectũ perpetuarentur, ſi ſemper generatorũ fierent nouæ ſpecies, & nunquã relaberentur in priores. ¶ Secundum vero circulum, quando finitis & natura determinatis rerum ſpeciebus ſemper reparantur, in conſimiles reuoluendo ſpecies.

Ndecimum caput continet quinque quæſtiones, & earum
ſolutiones. ¶ Prima quæſtio. Cum continue generationes 37
generationibus ſuccedant, & tranſmutatio tranſmutationi,
& hoc ens generatum poſt hoc, vt nõ aliquando deficiat: an
aliquid ex neceſſitate erit, an nihil, ſed omnia non fieri contingat? ¶ Reſponſio. Aliqua de neceſſitate erunt, & aliqua
non. quemadmodũ enim inceſſurus poteſt non ambulare:
ita quod generabitur, poteſt non generari. Et generari & nõ
generari, vt erit & non erit ſe habebunt. ¶ Secunda queſtio. Cum ſicut aliquid ne- 38
ceſſe eſt eſſe, & aliquid contingit, ita aliquid fieri neceſſe ſit, vt cæli conuerſiones:
an ſi ſit prius, eius poſterius eſſe neceſſe ſit, an e diuerſo? ¶ Reſponſio. In eſſentia ordinatis poſteriore exiſtente, & prius eſſe neceſſe eſt: vt domo exiſtente, vt
fundamentum ſit neceſſe eſt. & ſi fundamentum eſt, lapides & intritum ſunt: non
tamen retro agitur, niſi poſterius de neceſſitate ſit futurum. ¶ Tertia. An genera- 39
tiones ſecundum rectum, an ne potius ſecundũ circulum perpetuentur? ¶ Reſponſio. Non perpetuantur generationes ſecundum rectum. Nam infinita non erunt
hoc modo ſpecie varia. nam ſi poſterius eſt in talibus, & prius eſſe neceſſe eſt. et ſi
prius de neceſſitate erit, et poſterius: vt licet in rerum ſpeciebus intueri. Neq; finita
erunt. nam aliquando pertranſita tota eſſent, vt caderent atque deficerent generationes. Sed perpetuantur generationes ſecundum circulum, ſic enim videmus orta
ſecundum notas ſpecies reparari, ac redire. Et cauſa huius eſt motus cæli, qui in circulum voluitur: et motus ſolis, ſimilia ſucceſſionibus ſuis reparans tempora, menſes, et horas, et genita genitis ſimilia, eius gyrum, circunque lationem imitantia.
¶ Quarta quæſtio. Quare ſi nubes eſt, oportet pluere: et ſi pluit, oportet iterũ nu- 40

bem esse: & nõ oportet homines aut animalia in seipsa reiterari? ¶ Responsio. hoc est quia hæc transmutatio, vt pluuię & nubis aquosę, & contra, magis imitatur circulum: animalium vero minus: imo quodãmodo videtur esse secundum rectum.

41 ¶ Quinta quęstio. An omnia similiter iterentur, an nõ? ¶ Responsio. Quorum substantia mota, ingenita est, et incorruptibilis, eadem numero redeunt: vt sol, vt astra. Quorum vero corruptibilis, non numero, sed specie eadem reparantur: vt cum ex aqua fit aer, ex quo iterum fit aqua: non eadem aqua numero, sed specie reparatur. corruptibilis enim aqua, et talis vt eam contigisset non esse.

Ndecimi capitis scholia. xxxvij. Aliqua de necessitate erunt, & aliqua non. De necessitate quidem naturæ erunt corpora cælestia, materia rerum naturalium, earumq; generationes atq; species, si vniuersaliter atq; generali ratione explicentur, vt ex naturę necessitate erunt elemẽta, ignis, aer, aqua, terra, quorum existentiam mundi integritas atque perfectio requirit. Erunt & homines, oliuæ & leones, atq; postea quæ nunc sunt, necessario cõsimilia secundum speciem generabuntur. Alioqui mundus suis numeris non esset perfectus. Speciali autẽ & singulari modo explicando, hic homo futurus nõ de necessitate erit, quia seruata ordinatione naturæ poterit non esse. Neque hæc oliua (quæ ad ortum ducenda est) de necessitate erit, quia potest interueniente obstaculo impediri a generatione. Ita aliquid fieri necesse est, vt cæli circũgyrationes, & rerum naturalium generationes notione communi explicatas. Aliquid vero possibile est non fieri, vt hanc vel hanc rei generationem.

xxxviij. In essentia ordinatis, posteriore existente. Id prius dicitur, quod esse altero existente est necesse, vt partẽ substancialẽ aut integralẽ esse suo toto existente, & perfectũ esse, suo imperfecto a quo dependet, existente, est necesse. Posterius vero idipsum dicitur, quo existente alterum esse oportet, vt toto existente substantiali aut integrali, consequitur eius partem esse, & imperfecto existente, & eius perfectum a quo dependet, esse debet. Est itaq; pars ad suum totum, prius, & perfectum ad suum imperfectum. Hinc liquet si posterius est, & prius esse debere. at si non est posterius, non idcirco prius non esse. neque e diuerso si prius est, protinus oportere posterius esse. si tamen prius non est, & posterius non esse consequens est. Vbi autem posterius de necessitate naturæ est, in ijs si prius est, & posterius itidem esse necesse est. & contra si non est posterius, neq; prius, vt si cælum est, mundus est, quia non potest mundus natura non esse. Et si elementa sunt, & mixta ex ipsis composita sunt, quia mixta esse necesse est. xli. Quorum vero corruptibilis, non numero, sed specie eadem reparantur. Huius ratio in promptu habetur. nam corruptum terminatiue aut completiue & secundum substantiam, idem numero natura redire non potest. Natura dico. nam diuina virtute id fieri posse, ambigere debet nemo, cum & in mortuorum resuscitatione id factum credamus, & in extrema resurrectione idem futurum expectemus. Physicus autem de sola naturæ potentia habet loqui & determinare, ne præscriptos suæ disciplinæ egrediatur limites. Non autem potest anima corpore soluta, rursum natura suo vniri corpori. Neque simile censeri debet iudicium de aqua quadrupedanea, quæ postquam distracta fuerit in quatuor pedanea, a, b, c, d, illis rursum vnitis eadem redit aqua numero. Nam in tali aqua, sola est facta separatio partium integralium, & iterata separatarum vnio, sine acquisitione aut deperditione partis substantialis, neque ibi est secundum substantiam corruptio. In morte autem hominis est dissolutio partium substantialium, & substantiæ corruptio. Neque itidem simile iudiciũ est de forma generanda & corrupta, quãuis vtraque nullo pacto sit. Nam materia ad generandam habet appetitum, q; eam nondum habuerit, & habere nata sit, ad corruptam vero non habet amplius inclinationem, quod non sit nata eam rursum habere.

¶ Paraphraseos in secundum de generatione et corruptione Aristotelis, & in eundem scholiorum, finis.

ℂPRIMI CAPITIS PARAPRASEOS IN primum librum Meteororum, annotat.

ℂMeteoros, sublimis interpretatur. ℂMeteorologia, sublimium, id est imperfe
ctorum mixtorum disciplina: quorum quædam sunt ignea, hæc aquea, hæc aerea,
illa vero terrea. ℂImpressiones ignitæ sunt, stipulæ ardentes, eges, dali, sydus vo=
lans, candelę, trabes, colūnæ, teretes lanceæ, clypei, globi, faces, ignitæ pyramides,
draco volans, & similes. ℂPhasmata siue phantasmata sunt hiatus, colores, illumi=
nationes, galaxia. adduntur etiam cometa & galaxia ignitis. ℂAstrorum lacte,
via lactea, galaxia. ℂImpressiones aqueę sunt, vapor, pluuia, ros, pruina, nix, gran=
do, fontes, flumina, mare. ℂAëreæ, venti, terræmotus, fulmina, ecnephias, typhō,
incensio. ℂQuæ radiorū apparitione fiunt, sunt, halos, iris, virgæ, parelij. ℂIm=
pressio, mixtum imperfectum.

Eteororum libri quatuor. Primus cōtinet quatuordecim ca=
pita. Primum caput vnam conclusionem, qua omnia ea de
quibus iam egit, & postea acturus est, Aristoteles cōplecti=
tur. ℂConclusio. De primis causis naturæ, de omni motu
naturali, de cælis astrorum multitudine perornatis, de elemē 1
tis, quot & quæ sint, de eorum adinuicem permutatione, &
vniuersaliter de generatione & corruptione dictum est. nūc
partem illam quam meteorologiam vocant, superest absol=
uere. ℂNam hæc sunt quæ accidunt secundum naturam quidem, inordinatiorem
tamen, magisque transmutationi peruiam, & minus sibi constantem. Et primo de=
terminabimus de impressionibus ignitis, phantasmatibus, cometis, & astrorū lacte,
de impressionibus aquę, quæ circularem habent inuicem transmutationem: deinde
aereis: vt spiritibus, terræ tremoribus, fulminibus, ecnephijs, typhonibus, incensio=
nibus, & ijs quæ radiorum apparitione fiunt. & terræ, vt quę congelatione procreen=
tur. deinde de animalibus, & plantis. His enim determinatis, fere quæ a principio
proposuimus, finem suum nacta erunt & assecuta.

Rimi capitis primi meteororum scholia. 1. Quatuor partiales libros, ignis, aqua,
aer, terra. Hęc quatuor elementorū nomina, ignis, aqua, aer, terra, in frōte huius capi
tis collocata, horū quatuor librorū materiā subiectā, ordinēq; designant. Denotant
enī in primo libro determinationē fieri de impressionibus igneis, quęq; ignis natu=
rā propius imitātur. In secundo de aqueis. In tertio de aeris, & in quarto de terreis,
cuiusq; elemēti noīe, ea mixta imperfecta quæ ei magis assimilant, intelligēdo. Nā hęc sunt quæ
accidūt secundū naturā inordinatiorē. Cōparatiuus ille nō ꝓprie exponēdus est per suū positiuū,
& aduerbiū magis, sed improprie per sui positiui oppositū, & aduerbiū minus, vt naturā inordi=
natiorē intelligamus, naturā minus ordinatā. Nā mixta imperfecta nō ita statis fiunt & determi=
natis tēporibus, vt perfecta, neq; est in eorū generatione tam certus tenor, & tam definita tēporis
pręfixio, vt in vegetabiliū & animaliū productione, sed aliquādo quidē gignūt, & aliquādo nō.
nōnulla etiā mixtorū īperfectorū raro gignunt, vt cometę & parelij. Cū tamen fiunt, semper cōsi
militer eueniunt. quare ipsa a natura euenire purāda sunt. Habēt quoq; mixta naturā magis trā=
mutationi peruiā. nam facile ex alijs gignuntur, & rursum in alia leuiter trāsmutantur, neq; adeo
diu permanent, constantēq; habent naturā, vt mixta perfecta, quemadmodū facile pluuia in va=
porem soluitur, vapor concrescit in nubem, & nubes rursum soluitur in pluuiam.

ℂSecundi capitis annotat.

ℂAquæ et terræ nomine aquea et terrea etiā complectimur. ℂTheorema, prin
cipium aut propositio in mathematicis demonstrata.

Ecundū caput continet duas cōclusiones, et quatuor de cōtinētię inter cę
lū et terrā diuersitate, opiniōes. ℂPrima cōclusio. Cęlū causa est effici= 2
ens impressionū et apparētiū de quibus intēdimus: aqua autem et terra,
materia: materiamque vnde fiant pręstant. ℂNam idcirco mundus
inferior quatuor elementis complexus, igne, aëre, aqua & terra (quorum hæc
ad medium, illa a medio feruntur, et quorum supereminens et summus cælum

tangens est ignis, terra, subsidens & infima. aqua & aer, media. aqua terræ vicinior,
aer vero igni) cælo attiguus est, vt ab eo recipiat virtutem. Est autẽ ex necessitate su-
perioribus lationibus attiguus: vt omnis ipsius virtus inde gubernetur, cælũ eni pri-
mam causam putare oportet: vt cuius motus perpetuus sit. finẽ nõ habens, sed sem-
per in fine, Et aquam & terram apparentium materiam præstare, postea fiet mani-
festius. hinc eni elementi ab elemento vt ignis & terræ distantia finita. & omnia eius-
dem materiæ similitudine conuenire oportet, quo possint subiecta elemẽta pati, ma-
teriamq; eorũ quæ in ipsis fiant, ministrare. ¶ Secunda. Terra cõparatione corpo-
3 rum circũstantium parua existimanda est. ¶ Nam theorematibus astrologicis co-
gnitum est terram multis astris esse minorem, quæ punctorũ instar ad circũambiẽ
tia corpora nobis apparent. est igitur terra ad ambientia corpora paruula mole exi-
stimanda. Et quid inter cælum & terram medium esset, fuit opinionum diuersitas.
¶ Quatuor de hac diuersitate opiniones. ¶ Prima est antiqua opinio, quod mũdus
4 circa lationes superiores sit cęlesti corpore plenus: dictus æther (vt recte voluit anti
quitas) quia sempiterne currat, & aliquid diuinitatis eius natura participet. Quod
& nos ipsi hoc nostro æuo dicimus. NON enim putare oportet, raro, neque semel,
" neq; bis ab hominibus q̃ præfuerũt iterari opiniões, sed infinities. Anaxagoras au-
" tẽ æthera vocauit, quia sempiternum ignem ipsum putauit. ¶ Secũda opinio est di
centiũ totũ a terra ad sydera aere plenũ esse, quia sic appareat. Sed hæc puerilis est
opinio, & mathematicã nõ tenentiũ rationẽ. excederet enim nimis æqualitatẽ com
munis analogiæ ad coelementaria corpora. ¶ Tertia est dicẽtium illam totã distan
tiam esse igne plenam. Sed si sic, olim destructum esset vnumquodq; elementorũ:
¶ Quarta est dicentium intercapedinẽ cæli & terræ totã aere & igne plenã. Sed id
esse nõ potest. nam cum ex terra fit aqua: & ex aqua fit aer, & ex aere fit ignis: vide-
mus excessum molium. & qualis proportio tantillæ terræ ad factam aquam, tanta
& totius terræ ad totam aquam, & qualis aquæ ad factũ aerem, talis & toti⁹ aquæ ad
totum aerem. Quare maior moles aquæ q̃ terræ, & quã oportet intercipi, & maior
aeris q̃ aquæ: & quãuis ex se inuicem secundum se tota nõ fiant, neq; ęqualibus mo-
libus se circũstent, eorum tamen ęqualis virtus: vt vnum, alterum superare, super-
uincereque non possit. Manifestum est igitur neque solum vnũ, neque duo, sed tria,
aquã, aerem, & ignem, inter cęli & terrę contineri ambitum.

SEcundi capitis scholia. ꝟ. Aqua autem & terra, materia, materiamq; vnde fiant præstant. Hic nomine aquæ, corpora aquea intelliguntur (vt admonent etiam notæ) paludes, stagna, fontes, flumina, a quibus sustolluntur vapores, & nomine terræ corpora terrea, atque in excellentia terræ naturam participantia, vt sulphur, bitumen, & cætera corpora sicca a quibus per calorem resoluuntur exhalationes. Et recte ponuntur nominanturque aqua & terra mixtorum imperfectorum materia. Nam mixta imperfecta ex ignea & aerea exhalatione fiunt. Aquea ex vapore, terrea ex exhalatione & vaporẽ. quare omnia mixta imperfecta fiunt ex exhalatione aut vapore. At exhalatio per calorem a terra & terreis sustollitur corporibus, vapor autem ab aqua & aqueis spirat. Aquam itaque & terram nominans Philosophus, et potissimum nominat corpora, a quibus omnium impressionum materia vi caloris sustollitur. Neque idcirco recte conficitur mixta imperfecta omnia debere esse aquea aut terrea. Nẽpe non dicuntur aquea aut terrea, quia ex aqua & terra tanquam materiam fiant, sed quia aquæ & terræ naturam propemodum imitantur. Constat autem nõnulla esse mixta imperfecta quæ ignis habent proprietates, & hinc ignea dicuntur, & alia quæ aeris, & dicuntur aerea. Est autem ex necessitate superioribus lationibus attiguus. Plerique loco attigui in hac propositione continum ponunt, dicuntque necesse esse mundum inferiorem lationibus superioribus esse cõtinuum, quibus sane obluctandum non est, modo sana seruetur intelligentia, qua continuum non pro eo quod cũ altero vnum idemque numero habet extremum, sumatur, cum aliud etiam specie sit ignis conuexum, & cæli concauum, sed pro illo quod alteri proximum est & immediatum atque adhærẽs, siue idem sit vtriusque extremum, siue diuersum, quidem continui ratio est superiore ratione communior. In eadem quoque propositione, necessitas, naturæ necessitatem insinuat. quod superuacuum esset admonere, nisi essent qui mallent quicquam contra pulchrum naturæ tenorem admitti petendo, cauillari atque calũniari, quam in ordinatissima eius dispositione nitide philosophari. Per lationes autem superiores, corpora cælestia quæ mouentur intelligenda sunt, non autem ipsi

co:porum motus. Nam hic lationis nomen (vt ſæpe alias) re denominantiũ eſt ad ſubſtantiam. Et quanuis cælum cognitionis atque prouidentiæ ſit expers, dicitur tamen gubernare mundi inferioris virtutem, vt gubernans inſtrumentale, non autem vt præcipuum. Id enim eſt intelligenſia, cælum ordinatiſſime intemperans.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Syncerus, purus.

Ertiũ caput cõtinet tres quęſtiones, & earũ ſolutiões. ¶ Pri 5
ma quæſtio. Quomodo ignis et aer ad cęlũ ordinẽtur? ¶ Se 6
cunda. Quare a ſuperioribus aſtris in vicinia terræ fit calor,
et valentior quidem q̃ in viciniore, et aeris media regione? 7
¶ Tertia. Cũ ex aere fiat aliqua, ꝓpter quid in ſumma aeris
regiõe nõ fiãt nubes? cũ remotior a terra exiſtat, vbi vis illa
reuerberata radiorũ ſolis attigere nequeat, & vim caloris im
primere: quare videaẽ eſſe frigidior, & nubes generari videã
tur, vbi deſinit reflecti atq; reuerberari ſolis radius. videẽ igr̃ a fortiori ibi debere
generari: aut nõ ex oĩ aëre poteſt fieri aqua. ¶ Primę ſolutio. Quia ignis purior eſt 8
ſuperior exiſtit, ſynceriorẽ locũ cælũ lunę attingẽs. & aer minus ſyncerus, inferior,
ignẽ puriorẽ attingit. ¶ Secũdæ ſolutio. Quod cęleſtia corpora medio circũferan- 9
tur, illo motu ſua aſtra mũdo inferiori applicata caliditatẽ imprimunt & cauſant.
nã tota materia q̃ illis ſubeſt corporibus, potẽtia calida eſt, frigida humida, & ſicca.
Et aer trifidus eſt, treſq; poſſidens regiones, hanc ſupremã, hanc infimam, & tertiã
his duabus ſupremæ & infimæ mediam. ¶ Suprema eſt illa quę quia continetur ab
igne, & ei contermina exiſtit, vim caloris ab ignis vicinia concipit. ¶ Infima vero
reuerberatos a terra et ſolidis corporibus Solis radios ſentit. ¶ Media vero exiſtit
vbi a parte ſuperiori vis illa ignea calorem ſuum imprimere deſinit: et ex parte infe
riori vbi radiorum reuerberata virtus deficit. Suprema ſemper calet, ſubtilis, et pu-
ra, et ignis naturam imitans: non tamen eſt ignis et ardor: et cum igne, motu cæli cir
cũferetur, agitaturq; circulo. Infima itidem calet, tum propter vapores et exhalatio
nes quas in ſe receptat omnes. eſt enim vapor calidus et humidus, vt potentia aqua:
vt halitus aquę: et exhalatio, calida et ſicca, vt potentia ignis: quẽadmodum ea quæ
a terreis et ſiccis vt ſulphure expirant, et leuitatis naturam participantia, locũ in aë-
re quærunt. Tum quia (qui a ſolidioribus reueberantur corporibus) in ſe radios reci
pit duplicatos, et quibus vis calefaciendi maior ineſt, quia replicati. reflectuntur ẽm
a ſolidis corporibus, vt quæ eorum vim longius in rectum ſe diffundendi ſuperent,
prępedimentoque ſint. colligiturque in vnum virtus, quare fortior, et ſe reflecten-
do multiplicat. Et media eſt ſemper frigida et denſa magis, quę prędictis vt incale
ſcat caret occaſionibus. ¶ Tertię. Nubes non ſolum ex aere generantur, ſed ex va-
pore eleuato, qui in cõtactu frigidiuſculę medię regionis denſatus in nubẽ aptatur, 10
vt plerũq; ſtillet pluuia. nam frigidi eſt condenſare, condenſatumq; ad grauiorũ na
turam præparare. Secundo, quia ſupremæ aereę regionis aer, calidus, ſiccus & rarus
eſt, ignis naturam imitans: in quo non poſſunt conſiſtere nubes. diſgregat enim cali-
dũ, & diſſipat. Tertio, quia ciculari motu agitatur. vnde fit vt congregari non poſ-
ſent, atq; in aquam conuerti, prohibente motu. Quarto, quia venti non videntur al-
tiſſimos montes tranſcendere: ſed circa loca terræ ſtagnare. igitur & minus nubes,
nam nubes fit ex vapore humido & calido: exhalatione ex qua procreatur ventus,
grauiore. Et quãuis ſolem & aſtra calefacere dixerimus, non tamen debemus exi-
ſtimare ea eſſe calefacta. nam calefaciunt hęc, quæ dum feruntur, medium fortiter
diuidunt, & ſecundum rectum. ita vt aliquando lata, ignita atq; liquefacta ſoluan-
tur. non autem ita de ſole exiſtit, & cęteris aſtris. Et ſol maxime calefactiuus eſt, &
velocius inferioribus vt luna in ſuo orbe fertur. & ꝙ ſol adhuc non ſit calidus, indi-
cium eſt, ꝙ appareat albus, et non igneus.

Ertij capitis scholia. vi. Quare a superioribꝰ astris in vicinia terræ fit calor. Huiꝰ causa, & recte quidē, assignatur a Philosopho, ꝙ infima regio aeris a duplici incalescit radio, directo, & reflexo, media autē ne ab vno quidē. nā īpedit eius vehemēs frigiditas radij etiā directi virtutē calefactiuam. Et quanuis agēs naturale validius agat in propinquū ꝙ̄ in distās, vbi vtrūq; est cōsimiliter dispositū ad actionis receptionē, & cū æqua est in vtrūq; agēdi virtus, id tñ haud quaq̄ vbi oportet propinquū minus est dispositū ad receptandā agentis virtutē, & remotū dispositius, vbi itidē maior est in remotū agendi vis, ꝙ̄ in propinquū, quod in proposito videmus obtingere. Ratio autē tertiæ quæstionis, quæ nititur probare in suprema aeris regione nubes fieri debere, facile diluitur, admittendo nubē fieri ex aere, nō quidē simplici atq; elemētari, sed ex corpore aereo. vt vapore. Admittitur itidem suprema aeris regio semotior esse a terra ꝙ̄ media, radijque reuerberati solis minime eī pertingūt, cū inferiori mediæ regionis parte deficiant. Verū nō idcirco efficitur supremā aeris regionem esse frigidam. nam aliam habet quam radiorum reflexionem, quia incalescat occasionem, scilicet ignis elementaris viciniā, a qua vim caloris non paruam concipit. x. Et media est semper frigida & densa magis. Aer propriam seruans naturam calidus quidem est & humidus. Atqui mediæ regionis aer nō habet proprias naturalesque qualitates, quo sit accōmodatior mixtis imperfectis aggenerādis ad animantiū vegetantiūque cōseruationē. Neque idcirco existimādus est densus esse & grauis, nā non semper grauitas & densitas frigiditatē cōsequūtur. Aqua enī quā terra frigidior est, & tñ minus est grauis & densa. Neque media regio aeris ab Aristotele densa vocatur, qui densitatē in se habeat, sed ꝙ minorem habet raritatem, quæ densitatis nomine interdum nuncupatur. Est enim ea minus rara, quā aut suprema aut infima pars aeris. Neque caliditatis mediæ regionis sufficiens sumitur argumentū, ꝙ in ea fiant impressiones ignitæ. Nam illæ nō per se fiunt eo in loco, sed per accidens, atque per repercussionē factam a corporibus densis ibi existentibus, ex qua collisione aggignitur incendiū, vt choruscatio in nube. Cæterū quia finis infimæ regionis aeris, & principiū mediæ, determinantur a desitione reflexionis radiorū calefactiuorum, & in æstate ob vehementiorem æstum longius protenditur radiorū reflexio, in hyeme vero breuius, ob becilliorem solis in ima regione vim, consequens est mediā aeris regionē æstate minorē esse, & hyeme maiorē, nō quidē ob adiectā aut detractā aeris molē, sed ob reflexionis radiorum penes lōgiorē aut breuiorē porrectionē, diuersitatē, quæ plane efficit vt aeris portio q̄ in æstate fuit infimæ regiōis pars, in hyeme sit pars mediæ, ꝙ ad eā tēpore hyberno nō pertingat reflexus radius, qui tñ ad eā pertingit tēpore æstiuo. Quare nō oportet terrā aut cælū maiore interstitio hyeme quā ęstate determinari, aut esse vacuū, aut penetrationē dimēsionū, quia quātū media aeris regio augetur hyeme, tm̄ infima diminuit, & quātū media æstate est cōtractior, tāto infimā maior. nā quod vni adimitur, alteri adijcitur, & contra quod vni accrescit, ab altera subtrahitur.

Mediā aeris regionē esse frigidam.

¶ Quarti capitis annotat.

¶ Aex, ægos, capra. ¶ Dalus, torris. ¶ Interdiu, in die.

Vartū cap. cōtinet causas flāmarū in summo aere apparētiū, ea-
11 rū generationes & quādo & vbi generētur. ¶ Flāmarū causę. Cau
12 sa efficiēs est cælū & materia est exhalatio calida & sicca. ¶ Earū
generatio. Terra a sole calefacta, duplicē emittit spirationē: vnā
calidā & siccā, & hęc exhalatio dicitur: alterā calidā & humidā, &
hæc dicitur vapor. & exhalatio quidē nata est supereminere, quia
leuior: vapor autē humidus subsidere, quia grauior. Et quia (vt diximus) ignis cæ-
a lo conuius est & cōterminus, & pars aeris suprema conuia igni, & in igne locata: quā
do illuc exhalatio pertingit, inflāmatur facile, parāturq; incendia: queadmodū fumū apud nos inflāmari videmus facile, est enī flāma, sicci spiritus ardor. Et differunt hæ flāmæ & hæc incēdia multitudine, paucitate, positione. & figura. Nam cū inflāmatio lata est, & discontinua, & longa dicitur stipulæ ardentes, & figuram illā imitatur. & quando per globos accenditur, & scintillat, æges & capræ: quando non scintillat, est dalus. Et quæ accenditur secundū longū & latū, & transcurrere videtur suo tractu aera post signans, sydus repentinū et volans nūcupatur. Et hęc aliquādo in suprema aeris parte fiunt: vt cū materia calidior, siccior et rarior, et magis ardētis naturā imitata fuerit. et aliquando in infima: vt quando densior fuerit et humidior. Hinc fit vt syderū volantiū motus proiectioni similis esse videatur, nam aliquando obuiant frigido a summa parte, a quo repelluntur: quæ si debiliter, latera sequuntur, si valide vt detrudi in imū valeant deorsum eiacula feruntur, aliquando in mare, aliquando in terrā decidentia. densum enim deorsum reuerberare natum est: et hac de causa deijciuntur fulmina. Si frigidum ex imo parte relinquunt; sursum

emicant,et natura quidem,vi autem atq; iniuria deorsum. Ad latus autem plerumq; quia sit horum medium:quo motu sursum vt euolent exitum quærũt. ❡ Sed quæres. Quomodo aliquãdo magna pars aeris mira celeritate videatur incendia concipere? ❡ Dicimus sicut supposito facile inflãmabili lucernæ,vt puluere sulphureo, cum lucernam incendis,totum tibi subito accendi videtur:ita et multa incendio parata in aere exhalatione,leui occasione accensa, videtur aer subito repenteque exardescere. Et vniuersaliter hæ flammæ et hæc incendia (quæ epicaumata vocant) a similitudine figuræ quam imitantur,nomina sumunt: vt candelę,trabes,quas docidas dicunt:columnæ,lanceæ teretes,clypei,globi faces,ignitæ pyramides,pręterea xiphę,hippei,ceratiæ,bolides(quas dicere possumus gladio,ęquinas iubas,cornua,et iacula ignita)et consimilibus appellentur nominibus. ❡ Quando et vbi fiunt? ❡ Et 13
apparent tempore sereno de nocte,et aliquando interdiu. Et omnes fiunt sub globo lunæ. cuius hoc indicium est. nam cita velocitate moueri percipiuntur:quemadmodum ea quę proijcimus:et prętergredi solem, lunam , et astra, hoc autem est, quia prope sint.

Varti capitis scholia. xij. Terra a sole calefecta duplicem emittit spirationem. Cũ igni domestico superponitur aqua caliditatem susceptura,vi caloris sustollitur vapor calidus & humidus,qui rursum facile in aqua cõuertitur. Cum idem igni admouetur lignum,ab eo subieuatur ignei caloris virtute halitus calidus & siccus, qui fumus appellatur. Quod itaque apud nos est ignis,id in maiore mundo est cælum,sol & astra,calorem rebus inferioribus inducẽtia. quod autẽ domi nostrę est aqua igni admota,id in vniuerso est pars terræ humidior,paludosa & stagnis. Quod demum apud nos lignum igni appositum,idipsum in mundo sensibili est pars terræ siccior , a qua spirant exhalationes. Et hoc pacto experientia eorum quæ nobis familiaria & domestica sunt, haud magno sane impendio eas halituum expirationes quæ in toto fiunt vniuerso, concipere possumus Et differunt hæ flammæ,& hæc incendia. Id flammarum discrimen quod penes figuram varietatẽ sumitur,diuersamq; denominationẽ,non substãtialis speciei discrimen est,sed accidentariæ dũtaxat rationis. Nam cum impressiones ignitæ ex eiusdem naturæ exhalationibus progenitæ,supponantur esse eiusdem speciei & naturæ secundum substantiam,ex diuersis autem diuersæ,cõtingit duas impressiones ignitas,vt stipulas ardentes,& sidera volantia, ex eiusdem naturæ halitu constare,& ergo specie easdem esse, id non impediente figuræ aut denominationis diuersitate: Non enim oportet ea quæ diuersæ sunt figuræ,protinus esse specie diuersa, vt in homine pes & manus,tibia & brachium. Diuersum autem nomen solum accidentariam arguit differentiam. nã id inditum est ob figuræ rationẽ,qua accidentario discrepant flammæ. Contra vero euenit duas eiusdem figuræ & nominis impressiones ex diuersis specie halitibus constitui, vt vnum sidus volans ex exhalatione sulphurea,& alterum ex bituminea,quæ quidem specie erũt diuersæ,ob materiæ earum diuersitatem,& tamen illis eadem est figura,idemque nomen asciscitur. Neque eadẽ materia,vtpote exhalatio,arguit omnes impressiones ignitas eiusdem secundum substantiam esse speciei. Nam ipsis duntaxat materia ex qua fiunt,& quæ in eas corrumpitur,est eadem genere, non autem specie. Non enim omnis exhalatio omni exhalationi eiusdem rationis est & naturæ, tametsi omnis ignis simplex omni igni sit idem specie. Neque demum eadem forma,vt flammæ, conficit impressiones ignitas omnes eiusdem esse naturæ. Nam & forma flammæ eadem quidem est genere,sed specie diuersa,vt forma herbæ aut fruticis. Et quæ accenditur secundum longum & latum. Sidus repentinum & volans,sidus non est(non enim in cælo est,vt vera sidera,sed in suprema aut infima regione aeris) nam repentinum & volans , sideris determinationis sunt distrahentes,& id denotantes quod nostris aspectibus apparet. Nempe quia subinde diuersa exhalationis pars accenditur,& cum posterior succenditur,prior consumpta disparet,idque in longum facta porrectione contingit,ea impressio volare videtur,& sese de loco in locum volatu transferre. Et quia a superiore loco in inferiorem decidere creditur,atque a cælo sui casus initium habere,interdum stella cadens atque decidua dicitur. Id autem ab eo quod nobis apparet,sumptum esse,notauit Ouidius cum ait.

Interdum de cælo stella sereno   Etsi non cecidit,potuit cecidisse videri.

❡ Quinti capitis annotat.

❡ Voragines,scrobes,fouee,quas Greci bothynos vocant. ❡ Puniceus,igneus,croceus. ❡ Purpureus,roseus,sanguineus. ❡ Crassior,densior. ❡ Caligo, exhalatio vt nubes suspensa. Cũ hiatus vt vastum dolium extiterit,pithetes nũcupant, est enim pithos,dolium.

Vuintum caput cōtinet causas phantasmatum, vt hiatum, voraginum, & colorum, et quomodo fiunt. ¶ Phātasmatum, vt hiatuum, voraginum, et colorum, causæ sunt eædē quæ flammarū. ¶ Quomodo fiant, sicut in noctis serenitate exhalatio calida & sicca (vt nuper dictum est) aliquando ardet, & fiunt stipulæ, æges, dali, & cæteræ flammæ: ita aliquando solum lumine coloratur: & tunc fiunt phantasmata. Aereæ enim exhalationes luminis refractione omnimodos colores ostendunt, & maxime puniceum & purpureum: quia hi colores ex igneo et albo apparent permixtis, sicut orientia sydera monstrant, præsertim cum eę talia specula sint, quæ non imaginem, sed colorem suscipiant. Hinc colores in aere plerumque repræsentātur diuersi, nunc punicei, nunc purpurei, nunc clariores, vt qui rariore caligine suscipiantur: nunc subobscuri, vt qui crassiore. Album enī in nigro multas facit varietates, & flamma in fumo: ita lumen in caliginis nunc densitate, nunc raritate, colorum omnimodas diuersitates. Et hi colores non ita in summa die apparent, quia illos luminis abundantia impedit. nec in summa nocte, quia hos videri īpedit noctis nigredo. Et non multo tempore perdurant, quia eorum materia euanida est, & cito segregata disparet. Sed hiatus apparet, quando lumen interueniente nigro disrumpitur: vt lumine ambiente quædam media appareat profunditas, quod bathos dicunt. quæ cum fuerit magna et concrescens, voraginem et chasma dicimus, et sæpe ex talibus dali excidere videntur.

Vinti capitis scholia. xiiij. Phantasmatum, vt hiatum, voraginū & colorum, causę. Phantasma hoc in loco impressio est ignea ex exhalatione cōstans, nō quidem incensa, sed lumine perfusa, qđ in eam incidens, diuersorū colorū apparētiā reddit. Apparētiā dico. nam in caligine neq; croceus est color, neq; sanguineus, qui in exortu solis aut occubitu circa horizōtis extremitatē videtur, sed apparet huiusmodi color ex lumine suscepto in caligine, perinde atq; diuersi colores apparēt in iride, qui tamē ibi minime existūt. Quocirca phantansmatum causæ eædem sunt re ipsa quę impressionū dictæ sunt, diuersa tamen ratione. Nam cęlum causa est efficiens phantasmatum, vt materiam eleuans, & eam lumine persundens, impressionum autem causa est etiā incēdens. Pręterea phantasmatum materia est exhalatio calida & sicca secundum substantiam manēs, & lumen in se suscipiens. Eadem autem impressionum est materia, quia proxime in flammam corrumpitur, deperdita sua forma. xv. Sed hiatus apparet quando lumen interueniēte &c. Nigrū, distātius apparere solet, & album, propinquius, q̄ hoc fortius, illud vero debilius visum moueat. Hinc pictores quod propinquius & exuberantius apparere volunt, albū efficiunt, quod vero semotius & interius, nigro colore depingunt. Cum itaq; lumen in exterminatibus nubis minus dēsis apparet, in medio autem ob desitatē non appareat lumen, sed nigredo, ibi media quędam profunditas interhiare videtur. Qđ autem ex talibus hiatibus dali excidere videātur, id in causa est, quod exhalatio quę dalorum materia est, reuerberata inceditur, & eius flamma nigro contraposita magis apparet. Siquidem album & flammeū nigro obiectū, magis cōspicuum est, quam si per se & sine huiusmodi obiectione videret. Cuius plane causa est, q̄ opposita iuxta se inuicem posita, sensibiliora sunt, magisque parescunt, quam vbi solitaria consistunt.

¶ Sexti capitis annotat.

¶ Cometa et cometes, idem. ¶ Errantes stellæ, planetæ. ¶ Canis, cęlestis imagō quę in canis similitudine pingitur, posterioribus pedibus hyemali diuisa circulo, capite occasum spectans ad ęquinoctialem circulum declinante, dextro pedi Orionis fere supposito, oritur cum cancro, in femore tres stellas habet. ¶ Canis, canis maior. ¶ Orion est cælestis imago quę vt homo depingitur, ense incinctus, dextra clauam tenēs, occasum respiciens, & cum Tauro decertans: quam ęquinoctialis circulus in zona diuidit. oritur oriente Sagittario. ¶ Zona, Orionis balteus. ¶ Medius tropicorum locus ęquinoctialis circulus. ¶ Quinque stellæ, Mercurius, Venus, Mars, Iupiter, Saturnus. ¶ Tropicus hyemalis, circulus Capricorni: qui et bruma dicitur.

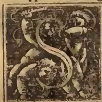
Extum cap. cōtinet tres de cometa opiniones, earū reprobationes, primæ tribus ratiōib⁹, secūdę duabus, & tertię quinq;.
¶ Tres de cometa opiniones. ¶ Prima est Anaxagoræ & Democriti credentiū cometā esse cōgregationē stellarū errantiū: q̄ quia prope sunt, lumē suū alternatim refundāt & ad se dirigant, seq; tangere videatur. Cuius signū est (inqt Democritus) quia dissoluto cometa apparuerūt stellæ quædā. ¶ Sed id nō esse verū ostēdim⁹. ¶ Primo. Quia nō modo semel apparere debuissent stellæ plures dissoluto cometa, sed semp̄ qđ nō videtur. ¶ Secđo. Quia Aegyptij dicūt errātes stellas adinuicē cōiunctū iri & alijs, & nō facere cometā. qđ nuper nobis vidētibus factū est, Ioue stellā in Geminis subeūte, & nō facto cometa se separāte. ¶ Tertio. Stellæ per seipsas paruæ & pene indiuisibiles vidētur. si igitur cōiūgātur & tangāt, nihilominus maiores nō videbuntur: vt neq; si indiuisibile tangat indiuisibile. Nō igitur ex stellarū cōuentu tā vastæ molis generatur cometes. ¶ Secūda opinio est vocatorū Pythagoricorū, dicentiū cometā vnā esse stellarū errātiū, quæ diu latuerit sub radijs solaribus: quæ modico excessu a sole digreditur, quod Mercurio accidit. & ideo cometā visibus humanis se præbere cōspiciēdū. ¶ Sed neque id verū quidē est. ¶ Primo. Quia nō modo circa errātes stellas apparent comę, sed & circa alias, quod & nosipsi vidimus circa vnā stellarū quæ sunt in femore canis. Nec solū Aegyptijs qui idem asserūt, credimus. & coma illa debilis fuit, & magis in partibus astro adiacētibus. ¶ Secūdo. Quia si esset vna stellarū errātiū, semper appareret cometa sub signifero circulo. Nā illic semper meant errantia sydera. sed omnes qui tēporibus nostris visi sunt, sine occasu super horizontē disparuerunt cōsumpti, extra signiferū ambitū existētes. Et imperāte Aristeo apparuit vastus horrēdusq; cometes rigente hyeme, & gelu, & serenitate, vesperi ante solem occumbens. & ideo prima die parū apparuit, postea magis. qui lumē suum ad tertiā cæli partē extendit: ideo nominatus est via: & ascēdit vsq; ad zonam Orionis. & illic consumptus disparuit. Et hæ itidem rationes faciunt cōtra Democritum. ¶ Tertia opinio est Hippocratis Chij, & Aeschyli eius discipuli, eorumq; sequatium dicentium corpus cometæ stellam esse errantem, & comam accipere propter locum humore a sole ad ipsum eleuato, & lumine refracto: a medio tropicorum loco non attrahere aquam, quia consumpta est a solis latione, ideoq; illic comam non gerere, & quando est in declinatione ad austrum: quia breuis est decisio circuli super terram relicta, & magna sub terra. Et quāuis copiam aquæ habeat, visus tamē nō bene pertingit: ideo illic non apparet. Cum vero ad Boream relictus fuerit, quia illic magna circuli decisio super terram relicta est, accipit comā, & apparet cometa. ¶ Sed quod non recte sentiāt, patet primo, quia omnis cometa sub signifero circulo inciperet & deficeret. multi autem extra circulum visi sunt, & plures vno simul facti sunt. ¶ Secundo. Si per refractionem humore eleuato appareret coma, deberet interdum comā relinquere, et interdum eā resumere. ¶ Tertio. Quia præter quinq; stellas nullus appareret vnq̄ cometa. id autē falsū est. sed visus est, et quinque præter ipsum super horizontem eleuatæ stellæ. ¶ Quarto. Falsum est in medio tropicorum loco et austro nō apparere cometam. Nam circa magnū terræmotum in Achaia, cum fluctus Burā & Elicen Achiæ vrbes operuerūt, ortus est in occiduæ partis æquinoctio magnus cometes tēpore ęstiuo: & iam multi facti sunt ad austrum. Etenim sub Eucle Molonis filio imperante Athenis facta est comata stella circa tropicos hyemales, & sole illic existēte, mense Gameleone, quē Ianuarium dicimus, alij Decembrum. ¶ Quinto. Tanto refractionem astri esse quantam comam visi sunt habere cometæ impossibile est. Constat igitur omni ex parte Hippocratis & Aeschyli determinationem non esse recipiendam.

Exti capitis scholia. xvij. Quod & nos ipsi vidimus circa vnam stellarũ. Quãuis cometa sit in suprema regione aeris, & magna intercapedine a stellis fixis secundum altitudinem distans, huiusmodi tamen distantiã visus nõ potest internoscere, vt neq; percipit interstitium nubium & cæli, quãuis sit perq; magnum. Hinc iudicat visus cometam esse in cælo, & propinquum aut distantẽ ab astris secundum interceptionem lateralis spatij & latitudinis, quam facile visus diiudicat. Cum enim cometa videtur adiacere ad latus stellæ, neq; magna cæli pars inter vtrãq; intercepta iacet, dicitur esse circa stellã. Quãdo vero magna cęli portio inter cometã & stellã mediat, dicit̃ esse ꝓcul a stella. xviij. Deberet interdũ comã relinquere, & interdum eam resumere, Deberet quidem cometa relinquere comam quãdo nõ esset vapor subiatus, & ad latus errantis stellæ iacens, in quo fieret luminis refractio. Deberet autem eandẽ resumere, quando in vapore ad latus iacente fieret refractio luminis. Atqui cometa semper videtur habere comam, a quã & nomen accipit. Et quod in tertia ratione contra hanc tertiam opinionem adducit, præter quinq; stellas, planetasq; minores nullũ debere apparere cometam, si cometa sit vna stellarum errantium, ex eo robur habet, ꝗ nulli antiquorum cometam posuerunt esse aut solẽ aut lunam, propter insignem vtriusq; molem, quæ maior nobis apparet quam soleat apparere cometes. Si itaque cometa esset vna stellarum errantium, esset vna earum quinque quæ nobis apparent minusculæ, ꝗ earum moles ipsius cometæ magnitudini sit admodum respondens, quare pręter quinque huiusmodi stellas nullus apparere deberet cometa. Cũ fluctus Burin & Elicen Achaiæ vrbes operuerũt. Duas illas vrbes olim aquis obrutas esse. Ouidius quoq; ex Pythagora memorat.

Si quæras Elicen & Burin Achaidas vrbes,
Inuenias sub aquis, & adhuc ostendere nautæ
Inclinata solent cum mœnibus oppida mersis.

❡Septimi capitis annotat.

❡Pogon, pogonos, barba. hinc pogonia, cometes cui inferiore ex parte in speciẽ barbæ lõge promittit̃ iuba. ❡Est & visus alijs seculis incognitus sub Augusto Cæsare cãdidus cometes, argẽteo crine, ita refulgẽs, vt refulgẽtiæ excellẽtia vix cõtueri liceret, specieq; humana dei effigiem in se ostendens, vt prodit C. Plinius. Sed quis nõ intelligit hoc domini prænũciũ fuisse astrum: cum voluit deus homo in terris videri, & cum hominibus nostram sortem miseratus conuersari? ❡Eleuantia exhalationes & vapores, sol, planetæ, & astra. ❡Hypercauma, epicauma, incendium sursum apparens. ❡Aegos, flumẽ, vrbs in Hellespõto. ❡Tropici, termini vię solis.

Eptimum caput continet causas cometæ, eius generationẽ
eius diuersitatem, signa ꝗ sit calidæ & siccæ naturæ, cur non
multi passim, cur raro, & cur frequentius extra tropicos appa
19 reãt: & pręter literam Aristotelis, significatiõnes cometę.
20 ❡Cometæ causæ efficiens, sol, planetę, astra, materia, exha
latio calida & sicca. ❡Cometæ generatio, Cum eleuatur exhalationis calidę & siccę multitudo vsque ad illam supremã aeris regionem in ignis confinio existentem, circulari motu agitatam, quæ quidem compacta sit & densa, bene inflammabilis, sic vt non multum exuratur, neque cito extinguatur, habeatque subiectam dispositam exhalationem ascendentem vt aptum & conueniens pabulum, tunc fit stella comata. Facile enim propter ignis viciniã, & loci sui dispositionem inflammatur: & ad illius summi aeris motum syderis cursum imitatur. Et hic flammam in modum crinis circũquaque dispergit, qui crinitus dicitur, hic deorsum demittit, & tunc pogonia est quẽ barbatum dicimus. hic vero in latus porrigit, & hunc dicunt caudatum. ❡Cometa
21 rum diuersitas. Horum est duplex. quidam per se apparet non in loco astri: & totus est hypercauma. Alius sub astro, nũc sub erratico, nũc sub altero: & fit in modũ halo circa solẽ, aut lunã: nunc crinẽ, nunc pogoniã, nunc flãmã in latus porriges. sidus autem comam non habet. Hoc tamen interest, quia halos fit refractione, vt postea fiet manifestum. cometa vero flamma & incendio. Hinc fit vt Hippocratis ad solem refractio parum sit probanda: quia frequentius per se fit, neque circa solem, neq;
22 astrum aliquod, quam circa astrum. ❡Signa quod cometa calidę sit & siccę naturę. Cometam igneę esse consistentię & naturę, hęc sunt indicia. Quando apparent

cometę,validi perflant venti,& ſiccitates ſunt multę.hoc enim ideo eſt, quia eleua
tur exhalationis multitudo,humidum euaporans & ſoluens:vt in aquam concreſce
re:denſari,ſoluique non poſſit. Et cum cometę pauciores,minores, & rariores:pau=
ciores erunt venti ac ſiccitates . cum vero maiores,validiores erunt venti , & anni
ſicciores. Et memoria proditum eſt aliquando ſic inualuiſſe ſpiritum,vt magnus la
pis ſublatus fuerit in aera,qui in Aegos flumen claro die decidit:& circa noctem ap
paruit cometes horrendus:ac tunc hyems ſicca fuit,& borealis : & æſtus ille maris
qui Achaiam inuaſit,propter contrarietatem ventorum factus eſt.Nam boreas in
ſinu obtinuit , faciens fluctus et inundationem:et auſter extra impetu valido per=
flabat,et arida impetebat loca. Et ſub principe Nicomacho circa circulum ęquino=
ctialem exortus eſt cometes diebus paucis perdurans,a veſpera ortum faciens : quo
tempore inſolitus ventus vexauit Corinthum. Hæc ſufficientia prębent argumen
ta cometem naturę eſſe igneę,calidę et ſiccæ. ¶ Et ſi quæras, cur non multi ſimul
paſſim? cur raro? cur frequentius extra tropicos fiant? ¶ Hoc ideo eſt, quia raro ma=
teria tanta eleuata eſt,vt ſufficiat facere cometam vnum aut multos. Et propter diſ=
gregationem et ſolutionem materiæ quæ fit nunc a ſole,nunc ab aſtris,et feruore ſo
lis,ſemper illac diſcurrentis,ſub tropicis fortius diſpergitur atque diſſoluitur mate=
ria,quam extra illum cęli ambitum. ¶ Pręter literæ Ariſtotelis ſententiam,come
tæ ſignificationes. Præſignat bonorum ſterilitatē, ventorum impetum, bella, prin 13
cipum lethum,et ſeditiones.

Tu ſteriles agros,et inania vota coloni,
  Siccus et efferuens ſeuę cometa facis
Cum crinem oſtentas,tunc ventorum impetus vrget
  Oppida ,tu bella ſanguinolenta moues.
Principibus lethum,tu ſeditioſa minaris.
  Sic varijs mundus ducitur auſpicijs

Septimi cap. ſcholia. Eſt & viſus alijs ſeculis incognitus. Cometem illum candidum ſub Auguſto Cæſare viſum(cuius meminerūt huius capitis notæ) nonnulli eā eſſe ſtellam coniectant,in qua Sibylla Tyburtina Auguſto Cæſari oſtendit(vt perhibent) imaginē cādidiſſimę virginis puerum gremio complexæ,eiq; dixit. Hic puer maior te eſt, ipſum adora. Cui Mantuanus ſatis aſtipulatur de prædicta Sibylla loquens.

Hæc(cum diuinos cultus & ſacra pararent
Auguſto cum plebe partes)cita Tyburis arcem
Liquit,& ingentes veniēs ad Cæſaris aulas,
Fulgentem nitido monſtrauit in æthere circum,
Irideq; incluſam parua cum prole parentem.
Atq; manum tendēs, vultuque ad ſydera verſo,
Ille puer deus eſt,inquit,tu deſine Cæſar
Velle coli,pueroque aras ac templa relinque.
Ille regit cælos,atque immortalis olympi
Poſſidet imperium,& fatalia temperat aſtra,
Pone precor Cæſar faſtus Auguſte ſuperbos:
Teque(licet tractes vaſtæ telluris habenas)
Eſſe ſub immenſo poſitum reminiſcere ſummi
Principis imperio,cui rerum æterna poteſtas.

xx. Et hic flammā in modū crinis,circūquaque diſpergit. Q̄d trifariā cōmeta diuerſus appareat, vt hęc habet litera,efficit diuerſitas cōſiſtētię exhalationis adiacētis cometę. Cū ei ſparſa circūquaq; exhalatio incēdit,dicit crinit⁹. Cū vero ima ex pte deorſū porrigit exhalatio ī ſpeciē barbę,& inflāmatur,dicitur barbatus. Cū denique extra cōpactā exhalationē prominet in lōgū alia exhalatio incēſa,iacens ad latus,dicitur caudatus. Ex quo liquido cōſtat ipſum cometē eſſe de natura elemētari,naturāque alicuius trahere elemēti,vapore ignia,cui⁹ caliditatē & ſiccitatē ſortit. Nec obſtat cometę lucíditatē videri,nō aūt ipſi⁹ ignis,quia hui⁹ materia rarior eſt q̄ vt ad eā cōſiſtat viſus,illi⁹ aūt dēſior & cōpactior. Neq; mot⁹ circularis cogit eū eſſe cæleſtis naturę.nā mouet cometa circulo p accidēs,ad motū aeris q̄ cōtinetur, & nō per ſe. Neq; futurorū p̄ſagia quæ ab Aſtronomis p cometā fiunt.nā nō eſt illorū pręſagiū cometa cauſa pręcipua,ſed poſterior,deſignās cauſas illorū

affectuũ adeſſe,ſicut iris pluuiæ. Apparẽs enim cometa deſignat magnã eſſe virtutẽ calefactiuã aſtrorum,per quã multæ eleuãtur exhalatioues, & terræ inducitur ſiccitas atq; ſterilitas. Illarũ autem exhalationũ plereq; repercutiũtur a corporibus denſis mediæ regiõis,& validos efficiũt ventos. Et vt in maiori mundo, ita & minori vis illa valida aſtrorũ.immutationem facit,hominibuſq; mouet cholerã, ex qua nõ refrenata, bella,ſeditiões, & principũ cædes cõſequũtur ,vt tempore belli Pharſalici,& mortis Iulij Cæſaris cometam apparuiſſe memoriæ proditum eſt.

¶ Octaui capitis annotat.

¶ Lac primo, eſt circulus albus cælum cingens(vt aiunt)per Geminos & Sagittariũ tranſiens,ſub noctis ſerenitate conſpicuus,de quo ſic meminit Ouidius.

Eſt via ſublimis cælo manifeſta ſereno. Lactea nomẽ habet cãdore notabilis ipſo. ¶ Secundo, Lac eſt exhalatio ſub ipſo aggregata cæleſti circulo, eius candoris ſimilitudinẽ repræſentans.& cauſatur candor in illis,vt colores cauſari dicti ſũt. Cæleſtis ſemper ſub nocte ſerena apparet, impreſſionis nõ ſemper. Lac,via lactea, galaxia.gala enim dicũt Græci lac. ¶ Emphaſis,demõſtratio. ¶ Sporades,diſperſæ

Ctauum caput cõtinet tres de lacte opiniones,earum improbationes,& propriam determinationẽ. ¶ Tres de lacte opi-
23 niones. ¶ Prima eſt Pythagoricorum dicentium Phaetõtẽ
ſemel hac currus traxiſſe paternos,& hanc cæli partẽ exuſtã
incãduiſſe:hincq; nobis adhuc lac apparere. ¶ Sed inconue
niens eſt nõ intelligere hac de cauſa zodiacũ circulũ iam exu
ſtum eſſe debere,& magis q̃ ſit lacteus circulus. nã ſub eo ſẽ
per ſol decurrit,& omnia errãtia ſydera. At nihil tale paſſus
cõſpicitur.nobis enim totus manifeſtus eſt circulus,& qualibet nocte videtur dimi
24 dius. niſi ea ex parte qua cõiungitur lacteo circulo. ¶ Secũda eſt Democriti & Ana
xagoræ dicẽtiũ lac eſſe proprium lumẽ aliquorũ aſtrorũ adinuicẽ cõgregatorum.
Dicebãt enim ſolis aſpectu propriũ lumẽ aſtrorũ impediri videri, ſed terra inter-
poſita non impeditũ videtur, et lac nũcupatur. ¶ Sed nõ ita eſt, Primo,quia lactis
circulus ſẽper apparet ſub eiſdẽ aſtris, At cõtinue eſſẽt alia et alia quæ a ſole nõ in-
ſpicerẽtur. trãſlato igitur ſole,oporteret et lac trãſferri. ¶ Secũdo. Quia aſtrono-
micis theorematibus cognitũ eſt ſolem eſſe multo terra maiorẽ,et aſtra multo ma
gis a terra q̃ ſol et luna diſtare,conus igitur terreſtris vmbrę deficit citra aſtra ,ad ea
25 ipſa ſolarem aſpectum non impediens. ¶ Tertia eſt dicentium lac eſſe radiorum
ſolis refractionem :vt de cometa. Sed neq; hoc verum eſt, Primo ,quia nõ ſemper
deberet apparere in eodẽ loco: vt impoſſibile eſt eãdem emphaſim continue in eadẽ
ſpeculi parte fieri, ſi ſpeculũ aut res moueatur. Mouentur autẽ cõtinue ſol et aſtra.
¶ Secũdo, Quia apparet nobis lactis circulus in aqua de nocte, vbi non poteſt eſſe
talis refractio. Non igitur fieri oportet hanc emphaſim atq; candoris manifeſtatio
36 nẽ ob radiorũ refractionẽ. ¶ Ariſtotelis determinatio. Virtute aſtrorũ quæ ſunt
in cæleſti lacteo circulo, eleuãtur exhalatiões multæ, vt fit in generatiõe cometæ, ĩ
qua quidẽ recipitur atq; refringitur lumẽ aſtrorũ illic exiſtentiũ, et illius partis cæli
fitq; hũc in modũ circulus magnus albus(vt ſub aſtri rotũditate fit circulus halos)
qui lactis circulus dicitur. Et id quidẽ rationabile eſt, Nã ſi vnũ aſtrorũ ſufficit ma
teriã eleuare vnde poſſit prodire cometa, multo quidẽ fortius magna aſtrorũ multi
tudo, quæ in via cæli lactea late effulgẽt(quas ſporadas dicunt)materiã ſuſtollere
poterit, ĩ qua hæc pars cæli formetur, repl̃etetur q;, Adde hũc lacteũ circulũ nõ fie
ri iter tropicos vt neq; cometes: ſed extra vbi exhalationũ vis maiore pdurare poſſit
ĩdiſſoluta tẽpore, et vbi eſſe poſſit maioris materiæ repl̃etationis cõmoditas. De
flãmis igitur apparẽtib⁹, de phãtaſmatibus, de cometis, et lacte, hæc dicta ſufficiãt.

Ctaui capitis ſcholia. Lac primo, eſt circulus albus cælum cingens. Hæc gemina lactis ſignificatio in notis huius capitis explicata facile ſatiſfacit ei inquiſitioni qua ſciſcitãtur an galaxia ſit de natura cæleſti, vel elementari. Siquidem adhibenda eſt reſponſio galaxiam primo, eſſe de natura cæleſti. Et enim cæleſtis circulus ſuo candore conſpi-

ctius ,& non est impressio,sed ipsius causa.Neq; oportet cælum ,quia omnes partes eiusdẽ habet naturę secundũ,substantiam,sicut in vna parte habet candorẽ,in qualbet ipsum habere, aut quia in aliqua parte non haber in nulla habere. Nam cũ sit heterogeneum,& partes dissimilis denominationis diuersorũq; officiorũ sortiũ,nihil vetat ipsũ in diuersis partibus diuersa habere accidẽtia ,perinde atq; astra,cæli partes,lucẽ habent ,cuius cæteræ partes eius sunt immunes,quẽadmodum & animalia partes omnes habent eiusdem naturæ,in diuersis tamen partibus varia habẽt accidentia & opera. Lac autẽ secundo,siue galaxia in secunda acceptione,est de natura elemẽtari ,& impressio est ignea ,ab exhalatione candorẽ cælestis illius circuli recipiente formata.Et de hac potissimũ loquitur Aristoteles,& quæ in litera dixit,de ipsa intelligi exposcit secũdum materiã subiectã. xxiiii Prima est Pythagoricorũ dicentiũ Phaethõtem,Fabulã de Phaethõte Ouidius elegantissime in secundo Metamorphoseos prosequitur .quam(licet poetis aptam) nõ debuerũt Pythagorici Philosophiæ accommodare,aut credere ex eo currus ductu partem cæli exustã.Nã cælum non est incendio obnoxium,neq; ab igne læsionem suscipere natum, quandoquidem ignis elemẽtaris cælo lunę conterminus nullã ei infert labefactationẽ.Qui autem hanc fabulã ad historiam referre malũt,dicũt per Phaethontem designari cometem ingẽtem & horrẽdum,qui quondam visus est,eiusq; tẽpore tantam fuisse siccitatem,solisq; ardorẽ, vt arbores & segetes arefactæ fuerint ,& flumia propemodũ exsiccata. xxv. Conus igitur terrestris vmbrę deficit citra astra Cum sol est sub nostro hemisphærio,terræ vmbra in modũ spæricæ pyramidis per ærem cælum versus porrigitur ex opposito corporis lucidi. At illa vmbra nõ diffunditur in sublime vsq; ad astra cum ob terræ ad solem paruitatem,tum ob nimiam astrorum a terra distantiam. Deficit igitur conus ,supremusq; vmbræ terrestris vertex,longe citra astra ,quare non impedit diffusionẽ luminis solis sub terra existentis ad astra nobis supereminentia.Nõ ẽm potest opacũ impedire lucidũ,nisi per quãtũ spatium sua vmbra diffunditur.Si igitur non possunt astra videri in die propter lumẽ solis ,eadẽ ratione nec eorum lumen nocte videbitur,quod est dictis eorũ repugnãs.

¶Noni capitis annotat.

¶Stilla, gutta.

Onum caput continet causas pluuiæ,eius generationem,& vnã caliginis & nubis differentiam, & præter literæ Aristotelis sententiã vnũ & viginti signa pluuiæ. ¶Causæ pluuię 27
sũt efficiẽs,cæli circul⁹, maxime solis,qui ꝓpe nos decurrẽs vapores eleuat ,& disgregat,quos sua absentia congregat. materia autem est vapor calidus & humidus sursum latus. ¶pluuiæ generatio. a sole & alijs astris eleuãtur vapores ab aqueis 28
locis(est enim vapor,aquæ halitus)qui diu in aere suspensus & ob mediæ rigionis frigidæ contactum densatus infrigidatur,atq; iterum per stillas deorsum erumpit,fitque pluuia. Quæ si minoribus stillis crebra descendit, imber,si maioribus,pluuia,si impetuose,subito & grossioribus totis simul labrotera dicatur, ¶Differẽtia,Inter nubem & caliginem hoc interest,quia nubes est crassior 29
ille vapor visus in aere suspensus,qui tandem soluatur in aquam. Caligo autem itidem suspensa nebula est,sed quæ non soluatur in aquam , quæ dispergitur , & dispersa vanescit.est enim caligo velut nebula sterilis .Fit hinc vt caligo magis sit serenitatis signum. Et generatio nubis ex vapore,& pluuiarum ex nube, imitatur solis circulum.nam sole existente prope, eleuantur vapores,fiuntq; nubes , quo elongato,iterum descendunt,calidum enim eleuat, & frigidum deprimit,& hoc semper, vt fluuius effluens & relabẽs secundum ordinem. Et forte hunc semper naturæ seriæ seruata indeficientem fluuium, vt diuinæ prouidẽtię flumen, priores sub ænigmate,& velata allegoria Oceanum terræ semper circumfluum vocauere.

¶Præter literæ Aristotelis sentẽtiam, vnum & viginti pluuiæ signa. Mergorum e flumine celer volatus atq; clamor. Fulicæ in sicco ludentes. Ardea super nubem euolans . Sidera cadere visa, Albescentes flammarum sub obscura nocte tractus, Paleæ & frondes eleuatæ volitantes. Plumæ in summa aqua colludentes. Ex parte Boreæ, Euri zephyriq;, tonitrus, Grues in aere fugam agitantes. Vacca in cælum suspiciens,& captans naribus auras. Hirundo lacus circumuolitans. Ranæ in limo querulæ, Formica oua extollens. Cœlestis arcus apparitio. Agmen coruorum e pastu rediens,& alis strepens. Fluuiales aues vndis relictis prata quærere,se frustra

lauare gestientes. Garrula cornix. Cornix sola dispatiata arena, caput vndis obiectans & immergens. Ignis in oleo scintillans. Et fungi crescentes, pluuias & tempestates (vt cecinit Maro) præsagiunt.

,, Iam sibi tum curuis male temperat vnda carinis,
,, Cum medio celeres reuolant ex æquore mergi,
,, Clamoremque ferunt ad littora. Cumque marinæ
,, In sicco ludunt fulicæ, Notasque paludes,
,, Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
,, Sæpe etiam stellas vento impendente videbis
,, Præcipites cælo labi, noctisque per vmbras,
,, Flammarum longos a tergo albescere tractus,
,, Sæpe leuem paleam & frondes volitare caducas,
,, Aut summa nantes in aqua colludere plumas.
,, At Boreæ de parte trucis cum fulminat, & cum
,, Eurique, zephyrique tonat domus, omnia plenis
,, Rura natant fossis atque omnis nauita ponto
,, Humida vela legit, nunquam imprudentibus imber
,, Obfuit, Aut illum surgentem vallibus imis
,, Aeriæ fugere grues. Aut bucula cælum.
,, Suspiciens, patulis captauit naribus auras,
,, Aut arguta lacus circunuolitauit hirundo
,, Et veterem in limo ranæ cecinere querelam,
,, Sæpius ex tectis penetralibus extulit oua,
,, Angustum formica terens iter. Et bibit ingens
,, Arcus. Et e pastu discendens agmine magno
,, Coruorum increpuit densis exercitus alis
,, Iam varias pelagi volucres, & quæ Asia circum
,, Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
,, Certatim largos humeris infundere rores
,, Nunc caput obiectare fretis: nunc currere in vndas,
,, Et studio incassum videas gestire lauandi
,, Tum cornix plena pluuiam vocat improba voce.
,, Et sola in sicca secum spatiatur arena,
,, Aut caput obiectat querulum venientibus vndis
,, Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ
,, Nesciuere hyemem, testa cum ardente viderent
,, Scintillare oleum, & putres concrescere fūgos.

NOni capitis scholia. xxvii. Causæ pluuiæ sūt. efficiens, cæli circulus. Sol dicitur
causa efficiēs pluuię, quia calore suo sustolli vapores, ex quibus fit pluuia. Media
itidē regio aeris pluuiam efficit, q̄ frigiditate sua vapores in nubē condēsat, nu-
besq̄ in pluuiā soluit. Neq̄ incōueniēs est eiusdē effectus diuersas & cōtrarias es-
se causas, secūdū diuersa agēdi partes atq̄ officia. Cæterū quāuis vehemētior sit
solis calor æstate q̄ hyeme, nō oportet si calor solis pluuiā efficit, crebriores plu-
uias æstate fieri q̄ hyeme. Nā calor æstiuus vapores quidē copiosos sustollit, sed ob efferuescētiā
atq̄ vehemētiā eos dispergit, neq̄ sinit in nubē cōcrescere. Calor autē hybern⁹ longe languidior
& vapores subleuat, & subleuatos in nubē cogi nō vetat. Hinc maior habetur gignēdæ pluuię oc
casio hyeme q̄ æstate. Neq̄ oportet solē cū cōgregātur vapores in nubē, sēper absētē esse a nobis
secundū substantiā, alioqui solum tempore nocturno fierent nubes & pluuiæ, sed sufficit eū esse
absentem secundum virtutem, & vim eius dissipatiuā non impedire concretionem vaporū in nu
bē, quod sæpenumero cōtingit ipso sole super horizontem nostrū existēte. xxviii. Et ob mediæ
regionis frigidæ cōtactū. Media regio aeris locus est naturalis, a naturaq̄ designatus generatiōis
pluuiæ, nō tamen est naturalis pluuiæ genitæ. nā cū grauis sit, naturæq̄ aqueæ, vbi primum ge-
nita est, delabitur, vt in suo cōseruetur loco naturali. Neq̄ idcirco oporet mediam aeris regionem

esse locum naturalem generatiōis aliarū aquarum, quia cæteræ aquæ dissimilem habent a pluuia generandi modum & rationem. Demum impressiones ignitas interdum fieri in media regiōe aeris, non impedit pluuiam ibidem natura gigni. Nam dictæ impressiones fiunt a corporibus dēsis & solidis, quæ, quāuis frigida, deorsum detrudunt exhalationes conatas sursum emicare, ex qua collisione fit illarū incensio, perinde atq; ex marmore frigido, marmori etiam frigido illiso, excutitur ignis, Pluuia autem sit aliā ob causā, vt pote frigiditatem prædictæ regionis. Iam sibi tum curuis, Vnda male temperat carinis, quando ob ingruentem tēpestatē non est apte disposita vt carinæ per eam ducantur. Pars boreæ, est pars cæli septētrionalis, nam ab ea spirat Boreas.

Ex primo georgiorū Virgilij.

Sic domus Euri eadem ratione pars est orientalis, & zephri, occidua. Imprudētibus, ignauis, quibus nūq̄ obfuit imber, quia tanta sunt futuræ pluuiæ signa, vt non possit nō percipi vētura etiā ab incautis, quare eis nō nocet, cū nunquā fit improuisa, Veterem querelam. aut ꝙ humanā amiserint formā, vt canit Ouidius, aut ꝙ Hidrum regem habuerint, vt fabulatur Aesopus, Ingēs arcus, iris, quæ bibere dicitur, cū vapores sustollit ex quibus fit pluuia. Asia prata sūt quæ adiacēt Asiæ paludi, non longe a Caystro Meoniæ fluuio. Cornix dicitur improba, ꝙ sinistri credebatur ominis in augurijs, vnde id Virgilij.

Sæpe sinistra caua prædixit ab ilice cornix.

Scintillare oleū, id est scintillas quasi iniecta aqua emittere, quod signum est vaporum in aere subleuatorum. Putres fungos, fungorū figuras ex fuligine natas, & sūmitati lucernæ hærētes.

¶ Decimi capitis annotat.

¶ Serenitas, est a nubibus aeris puritas. ¶ Tranquillitas verō, est in aere fluctuātium ventorum vacuitas.

Ecimū caput continet causas roris & pruinæ: eorū generatiōnes, tres eorum differentias, & duas conueniētias, & præter literæ sētētiam, roris & pruinæ accidentia ¶ Roris & pruinæ causæ, efficiens, sol & astra, materia, densus vapor, parūq; caloris habens. ¶ Roris generatio. Vapor qui paululū de die eleuatus fuerit, ob calidi sursum ducētis paucitatem, tēperatæ noctis frigore deorsū ducitur, atq; in aquā soluitur, qui in aquā versus ros dicitur. Fit eñ cū nō fuerit æstus sursū ducēs & exiccās, neq; frigus cōstringēs & gelās. Et quod gignatur prope signū est, quia tū nō lōge suspēditur vapor. ¶ Pruinæ generatio, Fit vt ros, sed pri⁹ q̄ vapor in aquā vers⁹ cernatur, gelatur, & fit hyeme, magisq; hyemalib⁹ locis. ¶ Tres roris et pruinæ differētiæ. ¶ Differūt primo. Quia cū fit ros, vapor nō gelatur, qđ facta pruina cōtingit. ¶ Secundo. Ros temperiem requirit, pruina autē non, sed frigoris lapsū. ¶ Tertio, Quia ros fit flante Austro, et non Borea, nisi in Ponto, vbi opposito fit modo, nā austrini flatus tēperiem parāt Boreas hyemē. Est eñ frigidus, et suo frigore exhalationis caliditatē extinguens, præterq̄ in Ponto, vbi auster distās temperiem facere nequit, Boreas autem illic propter frigiditatem antiperistasin faciens (quæ cōtrariorum circūstantia est) calidū cōgregat et magis euaporat. Hinc fit vt in exteris locis id etiam percipiatur, et putei flante Borea plus effument halētq;, quam flantibus austris, Sed Borealia extinguunt antequam constent. Austri autē congregare sinunt, Et pruina e cōtrario fit magis flante Borea. ¶ Duæ conueniētiæ. Conueniunt primo, quia ambo fiunt tempore sereno, et tranquillo. Non existente enim serenitate, vapores apti eleuari nequeunt, et flante vento, consistere non possunt. ¶ Secundo. Quia ros et pruina in altis montibus non fiunt. Primo, quia vapor ex quo gignuntur, densus est, et parum caloris habens vnde possit in præruptorum verticem montium sustolli, sed prope terram dimittitur. Secundo, Quia montiū vertices vento agitantur, non consisteret igitur vapor, vnde illic ros atque pruina fieret. ¶ Pręter literam, roris et pruinę accidentia, Ros frumenta collecta putrescere facit, sereno fit tempore, ex rore oues letalem fluxum concipiunt, Pruina plerūque fœtet, descendens, serenitatem, ascēdens, futurū indicat imbrem

Rore seges collecta perit. Sunt rorida Tempe.

Rore et oues pastę, ventre fluente cadunt.

Cana pruina olida est. descendens ipsa serenat.
Sed si conscendat, tempora pulla notet.

DEcimi capitis scholia. xxxi. Roris generatio. Vapor qui paululum de die. Rorem in infima regione aeris fieri constat, tum ob vaporis ex quo fit densitatem, tum ob caloris ipsum sustollentis paucitatem. Neq; credendum est vaporem ex quo fit ros, subtiliorem esse eo ex quo fit pluuia, quãuis ex hoc fiat nubes, ex illo aũt non. Nam nubes requirit copiosum vaporem, validumq; frigus constringens. vapor autẽ roridus oppido q̃ paucus est, & temperatum frigus exigit. Et quanuis paucus vapor altius sustolli natus sit q̃ multus, vbi æquã virtutẽ habet vtrunq; sustollens, & qui sustollitur vapor, in cęteris quam multitudine ac paucitate, conueniens est, non tamen id euenit vbi diuersæ virtutis est calor sustollens, & diuersæ dispositionis vapor qui sustollitur, quemadmodum hoc in loco. Nam calor subleuans vaporem pluuialem, copiosus est, subuehens autem roridum vaporem, perquam paucus & languidus. Insuper & vapor pluuialis, rarior est & leuior, vapor autem roscidus, densior, & minus leuitatis sortitus. Hinc non cõficitur si multus vapor a multo calore sustollitur ad mediam aeris regionem, idcirco oprtere & paucum vaporem a lento calore illuc eleuari, cũ non sit huius & illius vaporis consimilis eadẽq; ratio. xxxiij. Hinc fit vt in exteris locis id etiã percipiatur. In alijs locis (inquit) quem in Ponto percipitur idipsum, Boream scilicet propter frigiditatem calidum cõgregrare, & magis euaporare, & eam ob causam puteos flante Borea plus effumare, quam flantibus austris. Nam flante Borea calor diffugit ad imas aeris partes aquis vacuas, frigore Boreali altiorem aeris partem occupante. Et virtus caloris hoc pacto vnita, fortius vapores resoluit. Austro aũt flante non sic calor in imum detrusus cogitur, sed liberior per totum aerem diffunditur. quare debilior calor aquis proximus, minus vaporis eleuat. Cæterum Pontus (cuius meminit litera) Sythiæ cõtermina regio est, ad polum arcticũ & septentrionem sita, a qua Auster, cum ventus sit meridionalis, & diametraliter septentrionali oppositus, procul distare facile dignoscitur. xxxiiij. Rore seges collecta perit. Tempe, nemus est Hæmoniæ, arboribus frequens, placidissimam reddentibus vmbram, per quod Peneus amnis iucundissime decurrit, marginibus gramine virentibus, auiumq; concentu peramœnus, de quo Ouidius.

Rorem in ima regione aeris gigni.

Pontus.

Tempe.

Peneus.

Ouidius.

Est nemus Hæmoniæ prærupta quod vndique claudit
Sylua, vocant Tempe, per quæ Peneus ab imo
Effusus Pindo spumosis voluitur vndis.

Hinc loca quæuis amœna, placida & temperata, tempe vocamus. Tempora pulla, atra, nigra, nubila & pluuiosa.

¶Vndecimi capitis annotat.

¶Ephemerus, diarius, vnius diei.

VNdecimum caput continet causas niuis, eius generationem, et vnam conuenientiam, et præter literæ sententiam accidentia
35 niuis. ¶Causæ niuis, cũ prædictis eædẽ sunt. ¶Niuis gene-
36 ratio. Nix generatur, cũ nubes prius q̃ in humorẽ stillet, cõgelatur. & hoc est frigiditatis regionis in qua fit, signũ, & temporis. Non enim constringeretur ac gelaretur multa existente caliditate, & non superuincente frigore, debet tamen aliquid caloris esse, nubem eleuare sufficiens. ¶Conuenientia. Conueniunt pluuia, ros, pruina, & nix, nam fiunt ob infrigidationem om̃ia, Et pluuia & ros sunt idem, & pruina & nix idem, sola paucitate & multitudine distantia. Nam pluuia ex multo vapore, multis locis, & multo tempore collecto, generatur: ros ex pauco, vt ephemero vapore. Et pruina ex gelato vapore: nix vero ex gelata nube. ¶Præter literæ sententiam, quatuor niuis accidentia. Nix nimium albet, fortiter visum dispergens. per flocculos cadit, messem auget. semper in altis saluatur montibus.

Candida nix nimium, tu fundis acumina visus,
Tu cadis vt floccus. Messibus apta venis.
Hismaron, & Rhodopen, & Caucason, Othrin, & Alpes
Præruptos montes tu sine fine tegis.

VNdecimi cap. scholia. xxxvi. Et pluuia & ros sunt idẽ, Hoc quidẽ paruũ, illud vero magnũ. Vtrunq; enim fit per non cõgelationẽ, & pluuia est vt multus ros, ros autem vt parua pluuia. Similiter nix & pruina sunt idem. hoc itidem paruũ, illud vero magnũ, cum vtrunq; fiat per cõgelationẽ, & nix est vt multa pruina, pruina vero vt pauca nix. Et cõstitutis quatuor terminis hoc ordine, pluuia, ros, nix, pruina, sicut se

habet pluuia ad rorem,ita nix ad pruinã, ergo per conuersam proportionalitatem., sicut se habet ros ad pluuiam,ita pruina ad niuem.Et per trãsmutatã proportionalitatẽ, sicut pluuia ad niuem, ita ros ad pruinã.Iterumque per conuersam proportionalitatem,sicut nix ad pluuiam,ita pluuia ad rorẽ.Et cęterę proportionalitatũ rationes in hisce quatuor terminis desumi quã facillime possunt. xxxvi. Tu cadis vt floccus, messibus apta venis.Floccus,exigua est lanę portiuncula,quę hæret dumetis & spinetis cum per illa transeunt oues. Inde flocculus diminutiuum enascitur. Et in flocculorum similitudinem niuem cadere,vel experientia compertum habemus. Porro nix apta est messibus,quia cum agros quibus mandata sunt semina, tegit, constringit suo frigore terram,naturalemque terræ calorem cogit introrsum manere, qui eo fœcundius & vberius semina
Hismarus ad segetum productionem fouet. Hismarus & Rhodope montes sunt Thraciæ perpetua niue ca-
Rhodope dentes. Caucasus,mons Indiæ conterminus Scythis. Othris, mons Thessaliæ, quem Virgilius
Caucasus niualem vocat cum inquit.Descendunt Centauri Homolen Othrinque niualem.
Othris. Alpes sunt montes Italiam a Gallia disterminantes,de quibus Virgilius.
Alpes. Alpinas ah dura niues,& frigora Rheni.
Et in his editissimis montibus saluatur nix, quod calor solis etiam æstiuus non sufficit eam liquefacere,quare diuturno frigore tandem illa duratur in crystallum.

¶Duodecimi capitis annotat.

¶Antiperistasis,contrariorum circunstantia. ¶Pontus,regio ad Boream.est & id mare quod a palude Meotide vsque in Tenedum protenditur. ¶Labroteræ,impetuosiores,vehementiores.

Q Vodecimũ caput cõtinet duas quęstiones, antiquorũ respõsiones,earũ improbationes,secundæ tribus rationibus, & proprias solutiones.
¶Prima quęstio. Vbi generetur grãdo? ¶Dixerũt sursum generari:
& aquã ob stillarũ paruitatẽ suspensam manere in aere (quẽadmodũ 37
contingit aurum,& pleraq; terrea corpora ob molis paruitatẽ aquæ supernatare)& illic congelari:& postea cõgregata multa simul, cadere grãdines. Sed
hoc esse non potest,quia cõgelata copulari nequeunt: quemadmodũ humida. ¶Secunda.Quo tempore magis generetur grando? & videtur hyeme. nam grando est 38
vt crystallus.fit autem congelatio hyeme. maxime tamen vere apparet & autumno, tempore fructuum, & tranquillioribus locis. Dixerunt magis æstate fieri: &
cum nubes ad tantæ altitudinis aerem peruenerit, qui maxime fit frigus, quia solarium ratefactionem radiorum non amplius sentiat, illic aquam gelari, fierique
grandinem. & hoc maxime æstate euenire contingere, quandoquidem copiosus
sit calor, nubes eleuare & sursum pellere sufficiens. ¶Sed neque hi recte sentiunt. ¶Primo. Nam in valde altis locis non fit grando. videremus enim eam
(quemadmodum & niuem) aliquando in ipsis genitam. ¶Secundo. Quia sæpe
visę sunt grandinosę nubes cum sono nõ longe a terra delatę, qui horrorem & metum audientibus & videntibus ingerebat terribilẽ, tanq̃ aliquo alio maiore futuro.
¶Tertio.Quia aliquando miræ magnitudinis cadit grando,omnimodã gerens figuram,& non rotundã.signum igitur est ex non valde alto loco ruere, neq; in valde alto genitam esse. ¶Primæ quæstionis solutio. Antiperistasis (quæ est contra-
riorum circunstantia) ipsorum auget vehementiam: & hinc fit vt æstate inferiora 39
loca frigida sint,et hyeme calida.quare æstu valido existente,media aeris regio frigidior est,suis circundata contrarijs. Et ex nube citius aquam eliquat, et grossiores guttæ(quas labroteras dicimus) fiunt,quę impetuosę et cotę simul deciduut ob cõgelationis celeritatem.Ita circunstante cõtrario fiunt guttæ labrotere,quæ prius q̃ decidant,gelantur:quæ congelatæ,grandine dicuntur. Et quando propinquius fiũt, maiores apparent,quia paruo ferantur interuallo. quando vero remotius, minores
atque rotundæ. ¶Secundæ. Minus æstate et hyeme quã vere et autũno et fructuũ 40
maturatione: quia ver,et autũnus, et maturescentium fructuum tẽpus calidum satis est et humidum vt vapores eleuentur, et antiperistasis fiat. Adde quod quando vapor eleuari sufficit tempore calido, medius aer ex cõtrariorum circunstantia valido concepto frigore vaporem citius gelat. Multi enim cito aquam infrigidare volentes,primum eam ad solem ponunt. Et in Ponto circa calamos aquam calidam

fundunt, vt illic citius geletur. vtuntur enim in piscium captura glacie vt plumbo: vt calami quiescant. Et hac ipsa de causa circa Arabiā & Aethiopiā æstate ingra‑ uescunt imbres, & in die frequēter: & nō in hyeme. ¶Pręter literę Aristotelis sen tentiā, grandinis quinq; accidētia. Deorsum per globos ruit vt crystallus. Messem enecat. Interdum cum sono & strepitu auditur. Cum pluuia cadit. Multimodæ exi stit figuræ, aliquando hominum, aliquando ferarum effigiem retinens.

Grando globum vitrei crystalli, deorsum
  Decidit, & vitem strataq; farra necat.
Horrendoq; sono mortalia pectora terret
  Nubis: & euentu deteriora rata.
Mixta ruens imbri, varijs formata figuris:
  Et faciem visa est sæpe habuisse feræ.

DVodecimi cap. scholia. xxxviij. Quo tēpore magis generetur grando. Ratio eorū qui contenderunt grandinē hyeme fieri, diluenda est, admittendo quidem grandinē cōgelatione fieri tanq̄ causa partiali & insufficiente, nō aūt vt totali. nā pręter eā re‑ quiritur sufficiens calor ad eleuandū vaporē, qui nō habetur hyeme. Præterea grā‑ do congelatione fit, nō quacunq;, sed ea quę ob vehementiorē frigiditatē medię re‑ gionis aeris cōtingit, adauctā a calido infimę regionis circunstāte, per antiperistasim. huiusmodi aūt congelatio non fit hyeme, cum nō habeat tunc infima regio aeris sufficientem calorem, quo adaugeat frigiditatem mediæ quam circūstat. Quin potius hyeme fit congelatio a frigido (nō cō currente etiā per accidens calido) vt causa totali & omnimoda. Proinde neq; conueniens sumitur argumentum grandinem hyeme fieri, q̄ nix hyeme fiat etiam copiosissima, quæ instar grandinis congelatione fit. Altero enim modo nix per congelationē gignitur, & grando. Nix quidem per minorem mediæ regionis frigiditatem, non auctā circunstante calido, necnō per congelationem successiuam, longaq; mora cōpletam. Grando vero per asperiorē, valentioremq; frigiditatem, cō‑ trarij circunstantia auctā, & per cōgelationē celeriorē, subitariāq; & repētinā, qualē satis ostendūt globi grādinis solidiores floccis niualibus, & postq̄ in guttas pluuiales a nube soluti sunt, cōgela‑ ti, & cū impetu deorsum ruentes. Id pręterea inter niuē & grandinē interest, q̄ nubes ex aqua gi‑ gnitur nix, cōgelatͤ anteq̄ soluatur in aquā. Cōtra vero nubes ex qua gignitur grando, prius sol uitur in stillas pluuiales, quę deinde gelātͤ. Neq; oportet huiusmodi stillas (q̄uis graues sint) cū pri‑ mū a nube solutę fuerint, descēdere absq; gelatiōe. nā post solutionē a nube, detinentͤ aliquāta mo ra in media aeris regione a corporibus solidis & dēsis eo in loco subsistētibus, qua quidē detētio‑ ne, cōgelationis commoditas & mora illis natura cōceditur. Deinceps eorum qui grandinem de‑ fendere volūt magis ęstate fieri, ratio diluitur, admittēdo quidē ęstate copiosum esse calorē ad su‑ bleuādos vapores, sed is vehemētior est q̄ vt sinat eos in nubē cōsistere. Resoluit em̄ valētior ęsta tis ęstus vapores in rariora corpora, anteq̄ in nubē cōcrescāt. Hinc vt vna ex parte dat occasionē generādę grādinis, ita ex altera eiusdē prębet obstaculū. Tēpore aūt verno & autūnali sufficiēs est calor ad vaporū subleuationē, & frigoris medię regionis sui circūstātia intēsionē, neq; adeo vehe mēs, vt impedimēto sit vaporis in nubē densandi. Quocirca hoc potissimū tēpore grando gene‑ rari credēda est, & interdū ęstate, nunq̄ aūt vel raro admodū hyeme, sicut niuē nunq̄ ęstate genitā cernimus. xl. Cū pluuia cadit. Hui⁹ quarti accidēris grādinis hęc cōiectari potest esse ratio, quia interdū ima pars nubis resoluitur in aqueas guttas, quę ob debilitatē frigiditatis nō congelantur, sed sine cōstrictione per frigus, cadūt. Suprema aūt nubis pars resoluitur quidē in aqueas guttas quę cōgelātur, & grādinis more decidūt permixtę aqueis guttis primę partis. Quare ex eadē nu‑ be secundū diuersas eius partes fiūt grādo & pluuia. Interdū etiā decidit grādo quadā niue resper sa, q̄ nubis ex qua fit grando, pars vna congelatur antequā resoluitur in guttas, & ex ea fit nix, altera vero resoluitur in guttas aqueas quę post resolutionē congelantur, & ex ea fit grando quę cadit permixta niui. Cum vero sola cadit grando sine admixto imbre aut niue, signum est totam nubem prius fuisse resolutā in guttas aqueas, & illas omnes deinde congelatas decidisse.

Quid discriminis est iter niuis & grādinis generationē.

¶Decimitertij capitis annotat.

¶Meotis, Scytarum maxima palus, in Pontum defluens. ¶Parnasus, Phocidis mons biceps: in quo Castalius Musis fons sacer existit.

Ecimumtertium caput continet vnā cōclusionē, vnā de gene‑ ratione fontium et fluuiorū opinionem, et eius impugnationē,
41 fontiū & fluuiorū generationē, & duo signa. ¶Conclusio. Ex‑ pedit de fluuijs & spiritib⁹ aliqua determinare. ¶Nā de his ab antiquis nihil dignū relictum est. Dixerūt enim aliqui ventū aerem esse agitatū & fluentē: & idem esse nunc aerē, nunc nu‑ bem, nunc ventū: quia cum quiescēs fuerit, vocant aerem. cum

densus,& multæ crassitudinis,nubem.& cum motus,ventũ. & omnes ventos eundem esse ventum,sapiẽter credũt affirmare. Sed accidit multos vel sine inquisitione satius sic inquirẽtibus dicere. De ventis aũt postea exquisitã facturi sumus determinationem,quid sit,quomodo fiat,quid moueat,vtrum fluat quemadmodum ex vase,quousq; totũ fusum sit,aut sicut ex vtribus emissum,vt pictores effingunt. Et de aquis consimiles pene habuerunt determinationes. ¶ Vna de fontium & fluuiorũ generatione opinio. Dixerunt fluuios fieri multa aqua a sole eleuata,& iterũ in terrę magno aliquo vẽtre cõgregata: a quo effluũt oẽs,aut alius ex alio: colligiturq; in terrę susceptaculis hyberno tpe hęc aqua. Et hinc fit vt fluuij & fontes ęstate q̃ hyeme maiores exuberẽt. Et horũ fluuiorũ hos perpetuos asserũt,quorũ suscepta cula multã copiã colligunt,& quę nõ prius deficere possint,q̃ ex hyeme nouos imbres & nymbos recolligãt. hos vero nõ perpetuos,quorũ aluei & receptacula paruã cõtinẽt aquã,& quæ deficere possit prius q̃ ex hyeme nouos recuperẽt imbres. Sed quomodo ex susceptaculis terrę nascerent aquę,quę per annũ decurrere videnť,cũ magnitudine & mole ipsius terrę superẽt magnitudinẽ? ¶ Fluuiorũ & fontium generatio. Sicut super terrã ex aere superãte frigiditate fit aqua,ita & in terra eandẽ ob causam ex aere fit aqua,& cõtinue quidẽ,quæ facta erũpit. Et sicut super terrã ex multis paruulis stillis alijs tandẽ coeuntibus crebtior colligiť aqua,fitq; aquę multitudo: sic in terra ex paruis colligitur: & primo fiunt scaturigines in principiũ fontis aut fluminis cõuenientes. ¶ Duo signa. Primum. aquę ductus parãtes,nõ longe defossa homo aquã reperiunt,terra itidẽ a summo veluti sudãte reperta. ¶ Secundũ, 41

43

44 Quia ex magnis montibus maximi fluuij et stagna oriuntur, ꝙ libere omni ferme ex parte aerea attingãt loca: quę vt spõgiosa fistulosaque suspẽsa, multis ex locis cõcipiũt atq; producũt aquã. In planitie aũt cãpestri rari fluũt admodũ. In Asia eñ ex Parnaso ad hyemalem orientẽ mõte maximo effluunt et alij fluuij, et Bactrus, Coaspes, Indus, et Araxes: cuius pars Tanais in Meotidem effluit paludem. Et ex Caucaso maximo monte ad æstiualẽ orientem (qui ob sui prerruptã magnitudinẽ a nauigãtibus in imis stagni videtur, et cuius summitates ad tertiã noctis partem a sole illustrantur) effluunt plurimi et maximi, et Phasis. Ex pyrenæo ad occidentem æquinoctialem in Celtica effluunt Istrus et Tartessus. Istrus quidem per totã Europam in mare Euxinũ, at Tartessus extra columnas. Ex Aetiopicis mõtibus Aegon et Nyses et Chremetes. Ex Pindo Achelous et Inachus. Ex Scõbro Strymõ, Nestus, et Hebrus. Ex Argenteo monte, Nilus. Ex Rhodope, plurimi. Sed qui adducti sunt, testimonij gratia sufficiãt. Absonum igitur esset existimare vnũ terræ ventrem, ex quo omnes educãtur fluuij: et neque recipere quidẽ sufficeret: neque ipsæ nubes. Et fiunt hunc in modum fontes, et sunt sub terra vt quędam stagna ex scaturiginibus in vno loco collecta, nõ tanta vt aliquid accidat incommodi. Et esse huiusmodi subterraneos meatus, et aquarum voragines, hinc sumitur indicium, ꝙ sæpe loca absorbentur cooperiente aqua: vt circa Peloponesum et Arcadiã sæpius accidit, circa Helladem vero raro. Et sub Caucaso stagnũ est (quod illic vocant mare) quod plurimi et magni ingrediuntur fluuij, apertũ egressum non habentes: quod dehiscens deriuat sub terra circa profunda Ponti: vbi nullus qui vnquam descenderit, potuit satis profunditatis terminum rimari. et hinc distantia trecẽtorum stadiorum aquam potabilem reddunt terræ. Et circa Ligusticam fluuius nõ minor Rhodano (qui fluuius est pernauigabilis) absorbetur. Indicium igitur sufficiens, est terrã lacunas et aquarum voragines continere.

Ecimitertij cap. scholia. xlij. Et hinc fit vt fluuij & fontes æstate q̃ hyeme maiores exuberent. Si fontium causæ per se solum & intrinsece respiciantur, extrinsecis seclusis, maiores æstate quam hyeme fierent fluuij, cum tunc maior sit interioris terræ per antiperistasin frigiditas, quare maior gignendæ aquæ commoditas. Cęterũ hyeme ma-

fores sunt fontes & fluuij propter causas intrinsecas & aduenticias, vtpote incrementum ex aquis pluuialibus & niualibus, accessionéq; earum ad fluuios, quæ hyeme crebrior est, insuper & propter pauciorum aquæ fluuialis in vaporem per solis æstum resolutionem. Non tamen idcirco putandum est fontes & fluuios ex aqua pluuiali generari. siquidem non oportet aliquid ex omni eo generari, quod ipsum reddit maius. Duorum enim pedalium ignis vnum alteri adueniens reddit ipsum maius, tamen vnum non est ex altero genitum, cum sint ambo eiusdem rationis & naturę. xliij. Fluuiorum & fontium generatio. Mõtes editi & excelsi poros habent, & minutula foramina, quę subit aer ad impediendum vacuum. Cum enim aer prius contentus, in aquam minus loci occupantem conuersus fuerit, nisi continue nouus aduentaret aer, fieret inter montium latera vacuum, quare non credendum est aerem subeuntem penetrare dimentionem montium. At quemadmodum media regio aeris frigiditate sua vapores in nubem densat, soluitq; in pluuiam, ita terra quatenus frigida (eius enim siccitas ad fontium generationẽ nõ concurrit) condensat aerem mõtium lateribus interceptũ, materiæq; eius eã inducit densitatẽ, sub qua forma aeris nõ est nata consistere. Proinde illa deperditur, acquiriturque forma aquæ, quæ guttatim deorsum stillat, congregaturq; simul, quoad tanta sit ex stiliis collecta aquarũ multitudo, vt sufficiat erumpere & scaturire. Demum aqua suapte natura sursum erumpit, quia supra terrã esse nata est, haud secus ac pluuia vbi primum genita est, delabitur. Et quemadmodum pluuia generatur sursum vt loco violento, in quo neque manere neque conseruari nata est, ita & fontes atque fluuij intra terram violenter generantur, factique erumpunt. Neque natura abhorret violẽtam rerum generationem, vbi ea conducit conseruationi corporum naturalium, quemadmodum flumina & fontes conducunt animaliũ saluti quibus potum administrant (ad id enim aqua pluuialis non sufficit) præterea mercium aduectioni, & hominum negociationibus. xliiij. In Asia enim ex Parnaso mõte maximo. Vt regionum, montium & fluuiorum nomina in litera adducta clara habeantur, noscere operæpretium est Scythiam regionem esse septentrionalem, ad arctumque declinantẽ, cuius incolæ Scythæ dicuntur. Phocis, parua est Græcorũ regio in Eubœa, Delphis vrbe & Apollinis oraculo clara. Bactrus, Scytharum est fluuius, cuius incolæ Bactriani dicuntur. Coaspis, fluuius Mœdorum apud Persas, in Tigrim defluens, cuius adeo dulcis perlibetur aqua, vt ea reges in pontum vti soleant. Indus, fluuius Indiæ, a quo ipsa regio nomen accepit. Araxes, Armeniæ fluuius, de quo Lucanus, Armeniumque biber Romanus Araxem. Q d' Caucasus, altissimus sit mons, Herodotus Aristoteli astipulatur. Altitudinis autem eius in litera efficax adducitur argumentum, quod summæ eius partes ad tertiam noctis partem a sole illustrantur. Nam quanto partes terræ sunt inferiores, tanto citius occidui solis radij ab illis subtrahuntur, propter celeriorem corporum opacorum interpositionem. Ex opposito itaque quãto partes alicuius montis sublimiores sunt, tanto diutius illuminantur a sole. Et contra ab effectu ad causam procedendo, quãto diutius alicuius montis pars nocte a sole illuminatur, tanto mons ille est sublimior. Phasis, Colchorum fluuius. Colchos autem regio est iuxta Pontum, cuius indigenæ Colchi dicũtur. Pyrenæus, mons in Hyspania. Celtica, pars Galliæ, Hispaniæ contermina, cuius populi, Celtæ dicuntur. Ex quorum nomine, & Iberi Hispanię fluuij, Celtiberi dicti sunt Hispaniæ populi. Istrus vel Ister (sicut Menandrus vel Menander) maximus est fluuiorum Europæ, alio nomine Danubius vocatus. Mare Euxinum, id est mare quod alio nomine Pontum dicimus, fluens a Meotide palude Tenedum vsque famatam Phrigię insulam. Pindus, mons Thessaliæ. Achelous, fluuius Calydoniæ. Inachus, fluuius Achaię, ab Inacho Argiuorum rege nomen sortitus. Strymon, Nestus & Hebrus fluuij sunt Thraciæ. Scombrus & Rhodope, montes sunt Thraciæ. Peloponnesus, regio est inter duo maria Aegeum & Ionium intercepta, a Pelope rege nuncupata. Ligustica siue Liguria, regio est Italiæ, cuius populi Ligures dicuntur. Archadia, regio est Peloponnesi, & pars Achaiæ. Rhodanus, fluuius est Galliæ Narbonensis, apud Lugdunensem ciuitatem, & per Sabaudiam labens, tandem Arari permiscetur.

Scythia
Phocis
Bactrus
Coaspis
Indus
Araxes
Caucasus
Phasis
Colchos
Pyreneus
Celtica
Celtiberi
Ister
Mare euxinum
Pindus
Achelous
Inachus
Strymon
Nestus,
Hebrus
Scombrus
Peloponnesus
Ligustica
Acardia
Rhodanus

¶ Quartidecimi capitis annotat.

¶ Hellas. Græcia, ¶ Hellenes, Gręci. ¶ Cataclysmus, diluuium, inundatio.

Vartumdecimum cap. cõtinet vnã quęstionem, respõsionem, quõ modo cõtigant cataclysmi, cur aliqui fluuij videntur perennes, alij non, & vnum corollarium. ¶ Quæstio. Cur loca demutentur, varienturque nunc terræ, nunc flumina: vt quæ prius arentia extitere, nunc obruta sint aquis: et quę prius aqua operuit, nunc sint arida: vt vbi nunc mare, prius terra: et vbi nunc terra, prius mare fuerit?

¶ Huius rationem assignamus, quia omnia hæc naturæ seriem seruant, suaq; finiũtur periodo. Vt enim ex sole et cęlo plantę et animalia statum habent, et suę durationis rationẽ, vt adolescãt, vt iuuẽta cõstent, vt senecta tabescãt: ita eadẽ ex causa virtutẽ partes terræ accipiũt differentẽ, et incipiũt humida fieri. et ad tẽpus aquosa ma

nent:deide exficcãtur atq; fenefcũt iterũ. Et cõfimili modo fit maris permutatio. vt vbi nũc excrefcit, terrã relinquet arẽtem: & vbi nũc fluctib⁹ vndat aliquãdo ftagnatũ & exficcatũ iri neceffe eft. Et huius rei plurima funt argumẽta. Aegypt⁹ enĩ exundãte Nilo cooperta, hic ftagnat, hincq; reparatur, vt fæpe noua fieri videať. Et ora nili oĩa manufacta vidẽtur, excepto vno Canobico. Et olim Aegyptus (vt Homer⁹ refert) Thebæ fuerũt: necdũ Mẽphis erat. Et hæc rerũ viciffitudo, permutationũq; alternatio, Helladi Argiuorũ regioni, & Mycenææ Mycenæorũ, tẽpore Troię accidit. Nã Argiui ftagnãtẽ habebãt Helladẽ, & q̃ paucos alere poffet. Mycenæa vero ferax & tẽperata. Et in oppofitas verfæ naturas, Mycenæa ftagnat: illa vero ficca et vtilis nũc facta eft. ❡ Et fi quęras. Si ita fint rerũ vices terrarũ & aquarũ permutationes, quomodo nos lateãt? ❡ Dicimus. Cũ incipiãt lõgis tp̃ibus fieri, vita aũt noftra cita fugiat et labať, quãdoquidẽ nũc fame, nũc bello, nũc infirmitate cito abfumiť: et hi regiones permutãt, & emigrãt in alienas: hi aũt permanẽt, fed tẽpus factæ permutationis nõ attingũt: illi aũt cũ eos regio nõ amplius alere fufficiat, in alienas fefe trãsferũt oras: hinc oĩs interit memoria, & pofteritatẽ latet: & fi quãdo memoria facta eft, lõginqua deleuit antiquitas. Et qui has cõfiderauerũt permutationes, dixerũt nõnulli mundũ denouo generari, & mundi generationẽ harũ caufam effe. Sed hoc ridiculum eft, ob paruas fcilicet & momẽtaneas permutationes totum permutari exiftimare oportere. Terræ autem moles & magnitudo circa cuius partẽ aliquã fit permutatio, ad totũ vniuerfum nihil omnio effe videtur. Sed caufa dicta eft, q̃ R E R V M a natura determinatus fit exitus, determinataq; periodus.

❡ Quomodo cõtingant cataclyfmi? Sicut anni quatuor funt determinata tẽpora, ver, æftas, autumnus, & hyems, finem periodũq; feruato ordine retinentia: fic circa 26
partes terræ & loca cõfimilis naturæ lex obferuatur. Et cũ ad hyemẽ vfq; fuã deducta funt, ingrauefcũt vndę, fitq; illorũ cataclyfmus: quẽadmodũ fub Deucalione cataclyfmus factus eft circa antiquã Helladẽ, quæ eft circa Dodonẽ & Acheloũ, quã habitãt Græci, qui nunc Hellentes dicũtur. Et hę aquarũ magnę eleuuiões nõ femper circa eadem loca contingunt, fed euariant, & cataclyfmorum loca permutantur.

❡ Cur aliqui fluuij videãtur perpetui, & alij non? ❡ Dixerunt id effe ob terræ ampla vel ftricta receptacula: vt quorũ magna fint voraginum inftar, hi fint perpetui, 27
quorum vero paua, & quæ fuas paruo tempore eiaculentur aquas, non perennes, fed decidui fint. ❡ Hanc non dicimus caufam: fed locorum gignendis conferuandifq; aquis aptitudinem: vt loca alta, fpiffa, frigida, hæc fane multam cõtinent aquã, multam fufcipiunt, & multam fua frigiditate gignunt. Quibus vero fufpenfę funt paruę montium moles, fpongiofæ faxeę, argillofæ, hæc inepta funt vt in ipfis diu peret aquarum fluxus loca. Et ita fi plus apta atq; difpofita fuerint, perfeuerant magis. fin minus, itidem minus. Non tamẽ dixerim fluuios effe perpetuos, fed fuas feruare periodos, ad quas vfq; perdurant: & non poffe femper eadem præterlabi atque perfluere loca, fed permutare. Non enim mari & flumine eadem femper hument loca, & eadẽ manent arida. Hoc manifeftat Aegyptus, quãdoq; tota inundãs. hoc ea quę circa Rubrũ mare funt loca: quæ Sefoftris primus excogitauit fodere, vt totus fluuius pernauigabilis foret, Hinc enim magnę pendebãt vtilitates. Deinde Darius id attentauit. qui reperientes mare flumine altius, a foffione ceffauere, ne flumẽ mari mixtum corrumperetur: quod & circa Libyam Ammoniam regionem cõperitur fummiffius. Hoc Bofphorus nõ femper fluens. Vifus eft enim ab Afia limofitate fluxũ dimittere, deide ficcari, deinde iterum ftagnare, folitofq; curfus reparare.

❡ Corollariũ. Vnde fit (cum tempus nõ defecerit, fed totum fit eternum) vt neque Tanais neq; Nilus femper fluxerint: fed vnde effluunt alueí aliquãdo ficca loca fuerint. & ita de cæteris fluminibus dicere conueniet. Habent enim & vt fint, & vt certis effluant locis, determinatas periodos: & tempore permutãtur omnia. 28

Vartidecimi cap. scholia. xlv. Et consimili modo fit maris permutatio. Alternã terræ nunc aridæ nũc stagnãtis permutationẽ. Ouidius ex Pythagora sic attestaf.

Vidi ego quod fuerat quondam solidissima tellus,
Esse fretum, vidi factas ex æquore terras.
Et procul a pelago conchæ iacuere marinæ,
Et vetus inuenta est in montibus anchora summis;
Quodq; fuit campus, vallem decursus aquarum
Fecit, & eluuie mons est deductus in æquor.
Eq; paludosa siccis humus aret arenis,
Quæq; sitim tulerant, stagnata paludibus hument.

Huiusmodi autem permutatio de qua meminit Philosophus hoc in loco, intelligitur debere fieri circa minora terræ loca, vt vrbem, aut partem regionis. Diluuium vero est circa maiorem partem terræ, vt regionem, natura facta aquarum inundatio, quemadmodum ea quæ sub Deucalione in Thessalia fuisse commemoratur, & ante ipsum sub Ogygio Argiuorum rege. Et additũ est natura, quoniam vniuersale illud diluuium quod sub Noe contigisse sacræ literæ commemorant, non natura contigit, sed diuina vltione, hominum peccata adeo copiosa aquarum inũdatione puniente. Et id non circa vnam terræ partem, sed totam terram fuisse constat. quare de illo Aristoteles impræsentiarum non facit determinationem. Cæterum cum aliqua maris pars (id enim literæ dictum de permutatione alterna maris & terrę, de toto mari minime est intelligẽdum, neq; de tota terra, sed de vtriusq; parte) occupat partem terræ aliquam prius arentem, aut ventorũ violẽtia, aut aggerũ perfractione, aut virtute cęli ad eã occupationẽ est impulsa. alioqui se semper suo cõtinuisset alueo. Et cauando terram parat sibi facile nouum alueũ quo contineatur, sicut alueus qui a mari dimittitur, cito terra oppletur, complanaturq;. Neq; ex hoc conficitur natura fieri posse generale diluuium, quia quãuis quælibet regio suam habeat periodum, non tamen omnes simul eãdem habent, sed diuersæ diuersam, perinde atque vnusquisq; homo determinatam habet periodũ, sed alijs & alijs diuerso tempore constitutam, quo fit vt non omnes simul moriantur. Ita neq; omnes terræ partes simul vnquam aqua obruentur. Quod si vnaquæq; terræ pars concedatur successiue obruenda aquis (quod tamẽ admittere nõ est necessariũ, cũ sententia Aristotelis particulari sic intelligentia cõtenta & vera, vtpote aliquas terræ partes transmutari de arido in humidũ, aut de stagnatione in aridũ) nõ idcirco eredendũ est tandem totã terrã obrutũ iri aquis. Nã vt successiue aliquæ partes terræ operiuntur aquis, quæ prius fuerũt arentes, ita e diuerso aliæ partes prius aquis adopertæ, fiũt aridæ, quare semper relinquitur quicq; terræ discoopertũ. Neq; obstat Aristotelis determinationi huiusmodi permutationis circa hãc regionis Gallicanæ orã, Parisiẽseq; territoriũ factæ nullã esse memoriã, tũ q eam circa vnamquãq; terræ partem fieri nõ oporteat, sed circa plerasque cõtingat. Tũ q si qua facta est, ea literarũ monumẽtis nõ est mãdata, quo ad posteritatis perueniret notitiã. Factę autẽ præteritis tẽporibus permutationis fama ad posteros transfunditur, vbi ea memoriæ prodita fuerit, vt de diuulsione Siciliæ ab Italia p maris interceptionẽ scribunt authores, de qua Claudianus. Trinacria quondam Italiæ pars vna fuit. Et Virgilius.

Tantum æui longinqua valet mutare vetustas.

Et ora Nili manu facta videtur. Vt regionũ & vrbiũ quarũ meminit litera, apertior sit intelligẽtia, scitu non est indignum, Canobicum, ostium esse Nili, id nominis sortitum a Canobo (vt aiũt) Menelai gubernatore, qui in Aegypto mortuus, in insula Nili quę Canobus dicitur, sepultus est.

Thebe, es, aut numero multitudinis Thebæ, arum, vrbs est celeberrima in Aegypto, centũ portis inclyta. hanc Græci Heliopolim, hoc est solis vrbẽ vocauere. Inde Thebæi populi, & Thebais, Aegypti regio ab hac vrbe denominata. Memphis, vrbs Aegypti clarissima. Inde Memphitici, illius vrbis indigenæ. Argiui, populi sunt Græciæ ab Argo insigni vrbe nuncupati, qui & Argolici dicuntur. Mycenea, regio est Myceneorum, qui etiam Græciæ sunt populi, in qua Mycenæ vrbs clara olim fuisse dicitur. Troia, vrbs Phrygiæ, decennali Græcorum obsidione suique miserabili tandem excidio cantatissima. Deucalion, filius fuit Promethei, cui Epimetus patruus Pyrrham filiam suam dedit vxorem. Quorum tempore graue diluuium contigisse in Thessalia tradunt historiæ, quod late describit Ouidius in principio Metamorphoseos. Dodona, æ, vel Dodon, onis, oppidum Epiri. Sesostris, rex Aegypti, qui teste Plinio libro sexto naturalis historiæ, conatus est nauigabilem alueum ex rubro mari in Nilum deducere. Post eum Darius rex Persarum idem tentauit, & denique Ptolomæus rex Aegypti, qui omnes cœpto destiterunt (vt ait Plinius) deterriti metu inundationis, cũ rubrũ mare tribus cubitis excelsius deprehensum est q̃ terra Aegypti. Vel q immisso mari corrumperetur aqua Nili, quæ sola Aegyptijs potũ præbet. Idẽ hic refert Aristoteles. Bosphorus, fluuius est Thraciæ, a bouis transitu sic ductus, quia propter paruam eius profunditatem boues ab vno loco in alterũ cõmode tranare possunt. Lybia Ammonias pars est Aphricæ arenosa, in qua Iouem sub specie arietis Libero patri apparuisse fabulæ tradunt. Inde Iupiter dictus Ammon.

Ostiũ Canobicum.
Canobus
Thebæ
Thebæi
Thebais
Memphis
Argiui
Mycenea
Troia
Deucaliõ
Pyrrha
Dodona
Sesostris
Darius
Ptolemę⁹
Bosphor⁹
Lybia
Ammõia.

Paraphraseos in primum Meteororum Aristotelis, & in eundem scholiorum, finis.

¶PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN SECUNDUM Meteororum Aristotelis, annotat.

¶Circa theologiam versatos vocat Hesiodum & alios poetas, qui deos cecinerũt. ¶Statariæ, stationariæ, stãtes. ¶Aestũ maris (sic enim eius fluxum atq; refluxum nuncupamus) non prosequitur Aristoteles, nisi vt ex causa pendet inferiori: tum ꝙ siderum ratio a nostra contẽplatione videatur aliena. Tum ꝙ ipsa alijs & alijs reperiatur varia, & deprehensu difficillima, vt in fluctiuomis Syrtibus: in Nilo, qui sole tenente cancrũ, totam alluit Aegyptum. In Euripo, qui septies in die & nocte in Euboea reuagos refluosq; fluctus agit: in Gaditano fonte, qui nũc fluxus refluxusq; oceano cõcordes habet, nũc vero dissonos. Aestus tamẽ aquilonaris & nostri Gallici oceani, exploratum ratumq; habetur lunam in causa esse: vt quæ ipsum certis interuallis trahat, & ad suam faciem propemodum effingat. Bis enim inter duos lunę exortus effluit, remeatq;. Incipit enim vna cum luna nostrum horizõta cõscendente intumescere: quoad sidus ad meridianum perueniat, quo quidem ad occasum vergente, sensim residet. Ab occasu vero ad ima cæli meridiano cõtraria sidere vergẽte, rursus inundat. hinc autẽ donec ortum reparet, se contrahit & reuocat. Nec mireris sideris subter terram labentis ipsum mare vim sentire, neq; obest quicquam terrenæ molis crassa densitudo: vt manifesto in sole & Heliotropio cognoscitur argumẽto, quod in nocte vim solis motricem persentiens, ad oriẽtem se gyrat. Et in toto mari amplior lunæ virtus colligitur, ꝙ̃ in torrentibus & fluuijs: vt & ipsum sol amarore inficit, & nõ fontes & flumina. Quo fit vt ipsum potius ꝙ̃ fontes et flumina lunæ sidus mouere dignoscat. Et a noua luna ad septimã, maris ęstus minuũtur: a septima ad ipsam suo orbe plenã augẽtur, efferuentque maxime ipsa plena, aut prope. Vt enim fulgur prius cernitur, tonitrum fulminisque motum præueniens, ita quoque luna completa cernitur prius quam vis illa aquarum motrix, maxime inundationis effectum motumque satis imprimat. A plenilunio ad ipsam decrementa mediam decrescunt. Hinc autem ad nouilunium vna recrescunt. In plenilunio maria purgantur, limum algasque expuunt: aiũtque Aristotelem tradidisse nullũ animal nisi recente æstu expirare.

Ecundus liber Meteororum continet capita nouem. Primũ caput continet tres de maris generatione opiniones, primæ duabus rationibus reprobationem. ¶Tres de maris generatione opiniones. ¶Prima est antiquorum circa theologiam versatorum: dicentium in terra esse fontes qui sint principia ac origines maris. existimant enim forte terram esse maiorem vniuersi partem, & reliqua omnia ipsius gratia esse, et circa eam tanquam circa honorabilissimũ principium consistere. Sed fontes originẽ mari præstare nõ posse ostẽditur. ¶Primo. Quia aquarũ hę sunt fluẽtes et fontanę vt fluuiales aquæ, hę vero statariæ. Statariarũ autẽ hæ sponte stant, vt stanales: aliæ industria & arte, vt fontanæ manufactæ, & putealesquarũ fontes existũt origo. Mare autẽ neq; effluxibile est, neq; arte & industria manufactũ stans, neq; spõte apparet fontiũ esse multitudo. Fontes igitur nõ præstant mari originẽ & principiũ. ¶Secundo. Quia sunt plura maria adiuicem non commixta, vt Rubrũ mare, Hircanicum, & Caspiũ, quę adinuicẽ separata sunt & circũ habitata, circa quæ nõ apparent fontes, a quibus deriuata trahere possint originem. Non igitur fontes mari præstãt originem & principia. Mare tamen fluere videtur ob aliquas causas. Primo, quia cum in angustum locum recipiatur, refluctuat, reflectitur, regurgitatq; ad amplũ, ibique in maius se expãdere atque diffundere videtur.

Secundo, quia increbrescẽtibus fluuiorũ vndis, ad profundi⁹ decurrat, vt Meotis in
Pontum, Põtus in Aegeũ, Aegeũ in Siculũ, Siculũ autẽ mare in Sardonicum &
Tyrrhenicũ, Est eñ põtus Meotide ꝓfundior, Põto Aegeũ, Aegeũ Siculũ, Sar
donicũ aũt et Tyrrhenicum oĩm profundissima. Qꝺ autem inter herculeas colũ-
nas, totum in ꝓfunditatem fluit. Et sicut ex verticibus altis fluuij apparent fluentes,
sic ex arcto mare plurimũ fluere cõspicitur, quia illic locus altus. adeo eñ, vt aliqui
sibi persuadeãt illic axe sub Hesperio sint pascua solis equorum. et neque sub terras
1 subterlabatur et erret, altitudine ad arctum terræ eleuatæ videri prohibitus. ❡ Se-
cunda est antiquorum qui de humanis plura senserunt, dicentiũ a principio terram
fuisse totã aquis adopertã, sed ex vna parte spiritibus ipetentibus, solis versionibus
et lunę euaporatã atque exsiccatã esse. quod vero superest, esse mare: futurũque ali-
quando vt tota terra arida fiat. ❡ Tertia est dicentium terram olim sole incaluisse,
2 calefactamq; sudorẽ emisisse, qꝺ mare vocam⁹, et hinc mare salsum esse. sudor eñ
salsus est. Alij vero salsedinis causam, terram esse aiunt, et mare hunc in modũ es-
se salsum terræ admixtum, quemadmodum aqua per cineres colata.

PRimi capitis scholia. Vt in fluctiuomis Syrthibus. Ne ignoratio fluuiorũ, mariũ ac colorum cum in notis tũ in litera positorũ impediat clarã intelligẽtiã eorum quę afferũtur, annotatu, nõ est indignũ, Syrtes loca esse maris periculosa circa fines Aphricę versus Aegyptũ, propter magnã maris & terrę inęqualitatẽ. Nã in vno loco pro- *Syrtes* fundissima est aqua, in altero vero loco vadosa. Etiã vno in loco sunt voragines aquam absorbẽtes, altero vero loco arenarũ cumuli extuberãtes, extrema nauigantibus pericula. Euripus, pars est maris inter Phocidem Bœotię regionem & Eubœam insulam sita, quæ alternis *Euripus* cursibus septies in die, totiesq; in nocte refertur. Et adeo impetuose conuertitur, vt ventos & plena ventis nauigia secum rapiat. Gades, insula est in fine Bethicæ prouinciæ, in extremo nostri or- *Gades* bis ad occidentẽ. Et pluralitatis tantũ numero inflectitur. Fons autẽ Gaditanus est qui est in Ga- *Fons Gaditanus.* dibus, de quo scribit Polybius, Gadibus in tẽplo Herculis fontem esse aquę dulcissimę, cui fluxus maris cõtrarius esse videatur. Etenim quoties mare augetur, fontẽ deficere, dũ vero mare defluit, *Polypius.* fontem aqua cõpleri. Heliotropium, flos est qui ad motum solis conuertitur, vnde & nomẽ asci- *Heliotropium* scit ac vendicat. Dicitur enim ab helios, quod solem significat, & tropos, quod conuersionem designat, Latine is flos solsequiũ dicitur, ꝙ solẽ quocũq; se verterit sequatur. Oceanus gallicus, ma- *Gallicus oceanus.* re quod fluit per Galliam, quod & aquilonare, id est septẽtriõale dicitur mare Hircanicũ, qꝺ fuit per Hircaniam, quę in Asia est Scytarum regio. Caspiũ mare id est, quod inter Caspios mõtes & *Hircanicum mare* Hircanos immensum occupat spatium. Caspij autem mõtes in Asia Boreales sunt, maiori Armeniæ contermini. Aegeum mare est quod incipit ab initio Hellesponti, & vsq; ad Peloponnesum *Caspium.* occidentem versus terminatur, ab Aegeo Athenarum rege denominatum. Mare Siculum, quod *Aegeum.* fluit per Siciliã. Sardonicum, quod per Sardiniã, quæ insula est in Tyrrheno mari sita. Tyrrhenũ *Siculum* autẽ siue Tyrrhenicũ mare est, quod inter Thusciam & Siciliam fluit. Herculeæ columnæ in ex- *Sardonicũ* tremis Hispaniæ finibus sitæ sunt, vltra quas non est terra pedibus peragrabilis. Mare autem illic *Tyrrheni* fluens, id est quod inter Herculeas est columnas, quas dicitur Hercules in sui monumentum con- *Herculeæ* stituisse. 1. Et sicut ex verticibus altis fluuij apparent, Ferunt poetæ, cũ sol occidit, ipsum mergi *columnæ.* oceano, deinde equos Phœbi curru solui, & ad pastum mitti, stabulove reponi. Rursum redeunte die equos ad currum solis ducendum iungi, neq; solem sub occulto nobis hemisphęris noctu moueri tradũt, quẽadmodum interdiu super nostrum fertur horizonta. Et quia terra ad polum arcticum, eiq; directe subiecta, prætumida & altissima est, cum sol ad oppositum nostri aspectus illic est non potest videri propter nimiam terræ altitudinem, quẽadmodũ nec arbor post altum mõtem. Quare cum tunc sol occidat, credunt aliqui illic esse pascua solis equorum, quæ post occasum equi solis ingrediantur & carpant. Ex arcto, ex terra subiecta polo arctico.

❡ Secundi capitis annotat.

❡ Rheumata, stillę illę subterraneę ex qb⁹ colligũtur gignũturque fõtes et flumia.

Ecundum caput cõtinet tres de loco maris opiniões, earum reprobationes, secundæ quinque rationib⁹, et tertię quinque, quis sit locus maris, et quomodo flumina in mare habentia nõ videãtur mare reddere mai⁹. ❡ Tres de loco maris opiniones. ❡ Prima est nõnullorũ q dixerunt mare esse principium aquarum, et ex eo fluere omnes, et ad ipsum refluere, et ei⁹ locum esse locũ aquę: hac ratione vsi. Sicut de alijs elemetis comperim⁹, ita quoque et de aqua cõperiri ratioabile

est.at ignis magna moles magnaque multitudo sursum in suo loco cōgregata est,et aeris in suo loco,et terræ in suo:vt infinito.igr̄ et aquæ in suo loco.Hæc autē, mare esse videt̄,qđ præstet alijs aquis oībus originem et principium,et a quo fluuij et fontes effluant omnes,et ad quod iterum recurrāt,Et cum quæritur,quomodo igr̄ fluuij a salso mari egressum habētes,dulces sint:dicunt eos dulcescere,quia per terram sint colati.Sed quomodo hæc aqua salsa & grossa alijs subtilioribus & simplicioribus (vt quæ potabiles existant) erit principium? ¶Secunda est dicentiū mare circa terrā esse diffusum ei⁹ ambitū circūdās, & circa mare sphærā aeris, circa aerem sphærā ignis vltimū & supremū sensibiliū locū possidendē,Et solem circunferri atq; circūuagari semp,ꝙ nutriat̄ humido,& ꝙ in oriēte stans aut vno loco, nō inueniat sufficiēs pabulū,eleuetq; subtile humidum et dulce,quo se pascat,nutriat,alat: alioqui corrumperetur.sed quādiu habeat alimentum,viuere,humidumq; soli esse alimentum,vt flammæ.et solem flammæ similem esse putarūt.Sed sic dicentes, ridēdos esse patet.¶Primo.Quia illud subtilissimum et dulcissimū qđ ꝑ singulos dies sursum expirat,sursumq; ducitur,illic cōstat,et frigido cogente iterum ad terrā relabitur.idq; ita semper agit natura circulum imitās,vt superius dictum est. Non igit̄ illo subtili & rorido vapore nutritur sol.¶Secundo.Quia flāmæ similitudo soli apta nō congruit.nā propter continuum humidum & siccum non alitur flamma. neq; maneteadem,sed cōtinue fit noua.quare si de sole ita futurum esset, nō modo in die (vt dicere cōsueuit Heraclitus) non esset idem sol,sed continue fieret nouus. ¶Tertio.Quia sicut ignis aquam calefaciens euaporat, ita sol vapores extollit & eleuat. At ignis cum aquam calefacit vapores eleuās,nō alitur ignis, igitur neq; sol. ¶Quarto.Quia inconueniens est solum solem nutriri,& nō illā magnitudine & numero excellentem siderum multitudinem,imo & ipsos cælestes circulos alimento indigere,pariter & pastu,& eiusce rei gratia non facere gyros,quemadmodū solē facere aiunt.Illa autem nō aluntur,igitur neq; sol.vnde enim tantum sufficere possit alimentum? ¶Quinto,Quia quę ex humidis corporibus sursum efflantur, iterum descendere ipsis in aquam coactis cōuersisque videmus,et per singulas se reddere regiones tanq̄ nō alitis superioribus,nō igit̄ alūtur superiora.¶Tertia est scripta in Phædone,terrā esse perfossam,& in illa eximia terræ voragine ac apertura esse tartarum originem & principium aquarum omnium,& ipsius maris.Qui quidem vastæ voraginis tartarus se nunc extra diffundit,et euomit aquas:nūc resorbet emissas,& ad ꝑm (vt ad principiū) omnes recurrunt aquę,nunc sursum,nunc deorsum, nunc ad latus,nunc sub has,nunc sub illas elabens terras.Et aiunt aquas colores et sapores accipere secundum terras per quas trāseunt naturas.Sed id nō esse verum statim manifestum est.¶Primo.Quia videntur non semper ad eundem locum fluere.quod tamē oporteret secundum eorum sententiā.¶Secundo.Quia non minus effluerent supra terrā,quā sub terra,& quocunque tenderet fluctuās tartarus.¶Tertio.Quia non est cur aqua quæ mota fuerit deorsum in tartaro,iterū sursum exurgat ac eiaculetur.¶Quarto.Quia semper esset aquarum æqualitas:& semper extra aquam æqualem (ne se occuparent) esse oporteret.¶Quinto,Quia non videntur flumia alicubi in terra terminari:sed oīa fluunt in mare,ad qđ terminantur.videntur tamen vbique in terra terminari debere,quia illic euagaretur tartarus. Et si aliqui fluuiorum terraneos meatus subintrent,aliunde prodire videntur: vt Nilus & Istrus longo tramite sub terras labentes,multos alios in via colligunt fluuios & fontes,& multorum fluuiorum ac fontium rheumata:hincque in fluuios euadūt amplissimos.¶Quis maris locus? Responsio.Sicut ignis proprius est locus cæli concauum,aeris proprius concauum ignis: ita proprius est aquæ locus, vt aeris concauum. Hinc fit vt quem locum nunc mare terram ambiens occupat, natura sit aquæ,& non maris.nam quod dulce,quod sutibile est aquarum,sursum a calore ele

uatum dicitur. grossum vero, terreum et salsum suo pondere subsidet in imo. quod quidem in loco aquæ remanens, mare dicitur. manet enim deorsum, queadmodū cibo ab animali sumpto, quod dulce et quod subtile est, a calido spargitur ad vnumquodque membrorum, quod vero grossum est, terrestre et amarum, vt hypostasis (quam subsistentiam dicimus) in aluum pondere suo demittitur: et venter totius locus erat: q̄ q̄ subtilia statim dissoluta sunt. ita de aqua et mari existit. Hac de causa omnes aquæ fluunt ad mare: quia in loco sit aquæ, et locum maxime concauum possideat. ❡ Cur tot et tanta in mare labentia flumina, ipsum non videātur reddere maius? ❡ Responsio. Quia in mare recepta, ex arcto atque angusto diffunduntur in latum: et ideo in latum diffusa cito resoluūtur, vt pene vno die perdurent: quemadmodum si supra latam mensam aquæ fuderis cyathum: nobis præsentibus et respicientibus exterminabitur totum. ita quoque de fluminibus accidit.

SEcundi capitis scholia. v. Neq; manet eadem, sed continue fit noua. Si tota hora diuidatur in quatuor partes æquales, a, b, c, d, in quarū vnaquaq; acquiratur vna pars flāmæ etiā æqualis, & cōsimili quo suæ acquisitionis tempus, nomine nuncupata, & flāma partis a maneret simul cum flāma b, in fine tēporis b, flāma tota esset dupla ad flāmam a, & ita in parte c tripla, & in tēpore d quadrupla. quod experiētię repugnat. Sed cū in fine tēporis b nō percipiatur maior flāma q̄ in tēpore a, flammia parta in a est successiue deperdita, dum flamma temporis b successiue acquirebatur. Et id quidem manifeste deprehenditur extincto cereo aut candela. nam tunc liquido videtur vnus fumus continue alteri succedere, qui quidem fumus futurus erat materia flammæ. Praterea aliud inter flammā & solē est discrimē q̄ flāmæ nutrimentū atq; papulū subministrās, ipsi admouetur, & fit attiguum. Vapor autē haud quaq̄ admouet soli, cū sustollatur dūtaxat ad mediā vsq; regionē aeris, a sole perquā magno spatij interuallo distantē. Quocirca planum est vaporem nō alere solem. debet enim alimentum fieri proximum corpori quod nutritur. vi. Quarto. Quia semper esset aquarum æqualitas. Cū tartarus continens aquas semper esset idem atq; æqualis, oporteret & aquas inibi contentas esse mole æquales, itidē & extra tartarū existentes aquas, æquss esse consequeretur. Nēpe si ponatur hyberna maior, & æstiua minor, si tota æstiua aqua intra tartarū recepta nō sit plenus tartarus, illic est vacuū. Si vero sit plenus, cū hyberna aqua (quæ posita est maior) intra tartarū recipitur, erit penetratio dimēsionū, aut aliquid aquæ hybernæ manebit extra tartarū, qđ nō poterit intra ipm recipi quod ipsi putant incōmodū. Præterea si tartarus esset origo aquarum oīm, oporteret oēs aquas aliquando fuisse in tartaro. Et cum ponant tartarum esse in terra, consequens est eum esse minorem terra. igitur aquæ in tartaro se occuparunt. Nempe aquarum magnitudo longe est mole terræ maior. Hinc fit vt quē locū nunc mare terrā ambiens occupat. Concauum aeris quo mare continetur, natura locus est aquæ elementaris, eāq; cōplecteret si elemēta in suo essēt naturali sitū dispofita. Mare aūt quia nō est aqua elemētatis, imo grossius, grauius & magis terrestre, cōtineretur sub aqua elementari, & in ea vt suo continente. At quia viuentium saluti cōducibilior est maris quam aquæ elementaris vsus, quæ neq; piscibus enutriendis neq; nauigationi esset adeo accōmoda, natura, imo optimus eius opifex disposuit mare debere vicem supplere aquæ elementaris, eiusq; fungi ad vniuersi integritatem officio. & illius contineri loco, qui quidem rebus vt nunc dispositis, naturalis est mari & proprius. Neque obstat motus ipsius maris nunc fluxu nunc refluxu peractus eo in loco. Nam is ab intrinseco non fit, propriaq; maris virtute, sed ab extera vi, vtpote lunæ eam (vt prædictum est) mouentis. Res autem naturales in loco quidem naturali quiescunt, modo extraria virtus motrix nō accesserit eas agitans, & in suo loco mouens, quemadmodum ignis itidem & supremæ regionis aer in suo loco naturali circulariter aguntur ad motum cæli sua gyratione vtrunque eorum raptantis.

❡ Tertij capitis annotat.

❡ Erithea, insula Gerionis in Oceano. ❡ Scirpus, iuncus. ❡ Lyncus, vrbs Epiri. ❡ Sedimēta, expurgamēta aīaliū, hypostases. ❡ Muria, aqua solitorū. ❡ Stagnū illud circa Palestinā, Asphaltites est, gignens asphaltum, quod bitumen nominant.

TErtium caput cōtinet vnā quæstionē antiquorū, & propriam responsionē, tres de salsedine maris opiniones, quomodo generetur maris salsedo, septem signa salsedinis maris, vnde fontes & flumina diuersos sapores, colores, & effectus habeant: & præter litteræ Aristotelis sententiam, duodecim aquarum effectus, et
7 miracula. ❡ Quæstio. An semper erit mare? an aliquando deficiet? ❡ Dixerunt aliqui mare simul cum mundo incepisse, et semper cum eo perduratum ire. quare perpalam est, si mundus perpetuus est, itidem

& mare perpetuum esse voluisse. Sed Democritus dixit aliquando mare totã ope=
ruisse terrã, & paulatim desiccari, & tandẽ omnino desiccatum iri, vt ne vllũ quidẽ
sit mare. Sed id persimile est Aesopi fabulæ, qui cõfinxit Charybdim bis resorpsis
se: quæ primo sorbẽs fecit apparere mõtes, secũdo fecit apparere insulas. quæ si ite=
rũ sorbeat, residuũ epotura est, terrãq; siccã relinquet. Sed hic sermo poetis aptus,
& nõ veritatis inquisitoribus. ¶ Dicimus igitur, si semper sol suũ torqueat gyrum,
dulce, subtile, & potabile eleuans, quod iterum deorsum recidat, semper futurũ esse
mare aliquod: nõ tamen eadem semper occupabit loca: sed quę nunc arida sunt, ali=
quando illuet, rursumq; eadẽ aliquãdo siccabuntur. neq; propter hoc permutari exi=
stimare oportet vniuersum. ¶ Tres de salsedine maris opiniões. Prima est dicẽtiũ
terrã in principio fuisse aquis adopertã, & solẽ dulce, subtile, & potabile eleuasse, re= 8
siduum vero mare relictũ amarũ & salsũ. Sed id verum non esse videtur, nam ad
ipm tanta elabitur multitudo, quãta sursum sustollitur. quare si restituta ęquali dul
cis aquæ multitudine, ipsum non est dulce, sed amaricatur: neque prius ac de causa fa
ctum est salsum. ¶ Secunda est dicentium fluuios ad mare labentes, terræ trahere 9
salsedinem, & mare salsum reddere. Sed neque id verum, ¶ Primo, Quia fluuios
oporteret esse salsos: imo & magis salsos, quod non apparet. ¶ Secundo. Quia irra
tionabile esset modicam terrestreitatem cum fluuijs delatam aquæ multitudinem,
quantũ ipsum mare esse videmus, salsam efficere. ¶ Tertio. Quia nihil aliud ma
re reputant, nisi plurimorum fluuiorum collectionem. quare & fluuios ipsos salsos
esse concedant oportet. ¶ Tertia est Empedoclis terram sudasse dicentis, eiusque
sudorem esse mare. Sed hæc metaphora & fictio poetis q̃ philosophis aptior est vt 10
recipiatur. nam quę salsa esse videtur, vt aqua per cineres colata, aqua colata per cal
cem. vrina, sudor, alimẽti hypostasis, cũ prius dulcis fuisset aqua, dulce poculum, dul
cis cibus, aliquo accepto salsa fiunt, aut amaricãtur: vt cinerũ aut calcis adusta terre=
streitate: & in vrinæ vasis fundo remanet quædam salsedo, & cum sudore, corporis
abluuntur terrestria: sicut qui carnes abluendo abstergit. & terrestreitas, indigestaque
substãtia facit hypostasin amaram videri. Ita & aliquo adusto & terrestri admixto
mare salsum esse existimare oportet, & nõ eo quo ipsi arbitrantur modo. ¶ Quo=
modo maris generetur salsedo? Maris salsedo ex quodã vsto terrestri admixto gene= 11
ratur. Dicimus enim duplicem esse spirationis speciem, hãc calidam & humidam,
quæ vapor dicitur: hanc vero calidã & siccã, quæ dicitur exhalatio. & mare semper
idẽ specie permanet: vt idẽ aer, idẽ ignis, eadem flãma. Et eleuatur ab eius summo
vapor dulcis: a fundo vero, solis & astrorũ sufficiẽte calore, eleuatur exhalatio, (est
enim hæc a terra eleuari nata) aduriturq; fundũ. & per mare transiens, & cum vapo=
re in mare relabens (vt cineres per aquam sæpius trãsitum facientes) salsuginem in
ducit. Et huius rei multa sunt signa, aqua per cineres colata, vrina, sudor, & alimen=
ti (vt iam dictũ est) hypostasis: vbi aliquid cõbustũ relinquitur, aut terrestre indige
stum. Quapropter dixerũt nonnulli terram semel fuisse cõbustã, & hinc mare suã
traxisse amaritudinẽ, nõ percipientes generationũ exhalationũ possibilitatẽ, & quo
modo hac de causa maris arenæ reliquuntur vt tenuia grana dissociatæ. ¶ Septem 12
signa q̃ mare ob ambustarum terrestreitatum permixtionem salsum sit. ¶ Primũ.
Quia australes aquæ & primæ autumnales salsiores sunt, quod auster ventus sit cali
dus, & a calido efflet loco, plures secũ eleuãs exhalationes. autumnales vero, propter
præteritæ æstatis adustionem, & exhalationes eo tempore eleuatas, quæ nunc ob tẽ=
poris varietatem deorsum reducũtur, nunc admixtæ permanent, nunc nouæ sustol
luntur. de Borea autem oppositum euenit. Et hac de causa australes & autumna=
les grauiores sunt, & citius ob permixtam terrestreitatem deorsum præcipites de=
duntur. quibuscunque enim talis terræ multitudo inest, citissime deorsum tendunt.
¶ Secundũ. Quia aqua maris cæteris calidior est: vt quæ exhalationis admixtę na=

turam retineat, Omnia enim quęcũque ignita fuerint, in ſeipſis potentia caliditatẽ
retinẽt. monſtrãt hoc calx, cinis, animalium ſedimenta, vt quorũ calidiſſimi ſint
ventres, calidiſſimã habeãt hypoſtaſin, ſedimẽtaque, & ſemper maris ſurſum ele
uatur potabile. Quod ſi aliquid terrenę fecis ſecum ducitur, vapor ſalſedinẽ parti-
cipabit, & ſi magis: & magis. Et iterũ relabitur decidens, quod iterum reſumet ma
re: fluunt enim ad ipſum: & omnes aquę. Hinc fit vt non omnino deficere (quẽad
modum alij deficiũt fluuij) ſed ſolum ſecũdũ hanc vel illã partẽ cõtingat. ¶ Ter-
tiũ. Quia dimiſſo cereo vaſe bene clauſo & circunligato in mare, quod per latera
ſubitrat aquę: dulce eſt: & potabile: ꝙ ceręe tenuiſſimi pori nõ admittãt cũ ſubtili re
ſudãte aqua corpulẽtas terrę feces ſubire. ¶ Quartũ. Quia aqua maris hãc ob cau
ſam cęteris groſſior & põderoſior eſſe videtur vt in ea magnę natent triremes: quę
in fluminibus ſuo pondere ſubmergerentur: quod paſſi ſunt aliquando nonnulli
in flumine onuſtas naues ducentes in mari ſalutem facientes: ob huius rei ignoran-
tiam incauti. Hinc fit vt ſi quis aquã apprime multumq; ſalſã fecerit, ſupernatent
oua, quod & circa ſalituras (quas murias vocant) contingit, fitque ſpiſſa, & groſſa,
& limo q̃ ſimillima. ¶ Quintũ. Dicũt circa Paleſtinã eſſe ſtagnũ, in quod ſi im-
miſeris hominẽ ligatũ, aut ęquũ, ſupernatabit aquæ, & ſubmergi nõ poterit, hoc au
tẽ facit copioſa admixta terreſtreitas. ¶ Sextũ, Quia veſtimẽta in mari lota, ſor-
dida fiunt, hoc eñ ob terreſtreitatẽ accidit. ¶ Septimũ, In Chaonia eſt fons aquæ
ſalſę, in dulcẽ fluuiũ ꝓpe ſe præcipitãs, nullos piſces nutriens: obtinuerũtq; loci il-
lius incolæ ab Hercule boues ab Eritheа adducente. vt (quia piſces nõ haberẽt) in
ſuũ vſum ex fonte ſales fecerunt, Decoquũt enim aquæ partẽ, quã euaporare ſinũt
quo facto, ſales nõ groſſos, cõpactos, vt nix cãdidos, in fũdo reperiunt, qui ſũt alijs
debiliores, ſapore & colore delectabiles. Idẽ faciũt in Vmbria de quibuſdã calamis
& ſcirpis, quorũ facta cõbuſtione, cineres in aqua coquũt, qua partim euaporata ex-
ſiccataque, relinquitur ſalis multitudo. Et vniuerſaliter omnia fluuiorũ ſalſa rheu
mata calida eſſe putare oprotet. Et enim ſal vt aduſtæ terræ ſpecies, quæ frigido &
13 humido ſoluitur, calido autem & ſicco cogitur, concreſcit & duratur. Hinc loca quæ
arenoſa influunt, cinerem aut calcem imitantia cõſpiciũtur. ¶ Vnde fontes & flu
mia varios participãt ſapores, colores, & naturas. ¶ Hoc euenit ꝓpter terrarũ per
quas ſubterfluunt admixtiones. Sunt enim aliqui calidi, vt qui per terræ calidæ mea
tus vt ſulfureos tranſeunt. Et in Sicilia fons eſt aceteoſus, quo aceti loco in obſonio
rum cibariorũq; vſu vtuntur indigenæ, & ſimilis circa Lyncũ exiſtit. Et circa Scy
thiã vnus eſt amarus, qui in fluuiũ decurrẽs, totum redit amaricatũ. ¶ Præter lite
rę Ariſtotelis ſententiã, duodecim aquarũ miracula. Anigrus (qui & Anagrus di
citur) Theſſaliæ fluuius, poſt Cẽtaurorũ ob Hercule vulneratorum in eo lotionẽ,
aquas impotabiles ſeruat. Hypanis Scytharum maximus fluuius in Calliopum fi
nibus amara ſcaturigine infamis redditur. Iouis Ammonis fons interdiu friget, &
noctibus calet, In Dodone Iouis fons algidus admotas faces extinctas accẽdit, & ac
cenſas reſtinguit, & Athamãtis aquæ admota ligna accendunt. Flumen Ciconum
in Thracia res tactas rigeſcere facit in ſaxa Crathis et Sybaris Calabriæ fluuij au-
reos crines inducunt. Salmacis Cariæ fõs in ipſum deſcẽdẽtes effœminatos remit
tit, Aethiopes lacus mẽtis inſaniã et intolerabilem ſoporem parturiunt. Colopho-
ne Apollinis lacus animos ad diuinationem et oracula immutat. Clitorius Arcadię
fons ſemel hauſtus vini inducit odium, abſtemioſq;, hoc eſt a temeto abſtinentes,
bibentes reddit. Linceſtis amnis, vt vinum, bibentes temulentos et debacchãtes re-
linquit. Phenos Arcadiæ lacus interdiu innoxius, noctu potus mortifer perhibetur
vt hæc eleganti carmine ex Pythagora cecinit Ouidius.

Ante bibebatur, nunc aquas contingere nolis.
Fundit Anigrus aquas, poſtq̃ (niſi vatibus omnis.

Eripienda fides) illic lauere bimembres
Vulnera clauigeri quæ fecerat Herculis arcus.
Quid? non & Scythicis Hypanis de montibus ort⁹.
Qui fuerat dulcis, salibus vitiatur amarus?
Pauca super referã, quid? non & lympha figuras
Datq;, capitq; nouas? medio tua corniger Ammon
Vnda die gelida est, ortuque obituque calescit.
Admotis Athamantis aquis accendere lignum
Narratur, minimos cum luna recessit in orbes
Flumen habent Cicones quod potum saxea reddit
Viscera, quod tactis inducit marmora rebus,
Crathis & hinc Sybaris nostris conterminus oris
Helectro similes faciunt, auroque capillos,
Quodque magis mirum, sunt q non corpora tãtum
Verum animos etiam valeant mutare liquores
Cui non audita est obscœnæ Salmacis vnda?
Aethiopesque lacus? quos si quis faucibus hausit.
Aut furit, aut patitur mirum grauitate soporẽ.
Clitorio quicunque sitim de fonte leuarit,
Vina fugit, gaudetque meris abstemius vndis,
Seu vis est in aqua calido contraria vino.
Siue (quod indigenæ memorant) Amythaone nat⁹
Pretidas attonitas postquam per carmẽ & herbas
Eripuit furijs, purgamina mentis in illas
Misit aquas, odiumque meri permansit in vndis
Huic fluit effectu dispar Lyncestius amnis
Quem quicunque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat q̃ si mera vina bibisset.
Est lacus Arcadiæ (phenum dixere priores)
Ambiguis suspectus aquis, quem nocte timeto.
Nocte nocent potæ, sine noxa luce bibuntur

Palestina. Pẽtapolis, Asphaltites lacus. Solinus. Iopsehus. vespasian⁹. Iustinus. Asphaltus. Aesopus. Charybdis, Chaonia. Heraclea. Oetha.

Ertij capitis scholia. Stagnũ illud circa Palestinã. Palestina, prouincia est in Syria, Arabiæ contermina, sic dicta a Philistin vrbe metropolitana, & alio nomine Iudæa dicitur. In eius vna parte (quæ prius Pentapolis dicta fuit, a quinque vrbib⁹ diuina vltione flamma & sulphure cõsumptis) lacus est Asphaltites, in quo nihil viuum submergitur, inde mortuũ mare ab historicis nominatur dicẽte Solino cũ de Iudæa pertractat, Mare mortuum nihil præter bitumen gignit, animal nullũ habet, nec in eo aliquid viuum mergi potest, quare tauri & cameli impune illud trãseũt. Et Iosephus libro quinto captiuitatis Iudaicæ, Vespasianus (inquit) cũ Iudæos vicisset, quosdã iussit natandi inscios manibus post terga ligatis in eũ proijci, qui et si iacti mersique sint, tanquam a vehementi spiritu ad superiora venientes, statim repulsi euaserunt. Et teste Iustino nauigari non põtest, cum in eo protinus cuncta vitæ expertia demergantur. Interdum autem ipse lacus Asphaltus dicitur. Porrove nonnullorum nominum regiones montes aut fluuios designantium (quæ passim in litera ponũtur) non lateat quenq̃ significãtia, noscere operæpretium est Aesopum poetam esse Græcum, qui fabulas scriptitauit ad formandos hominum mores non inidoneas neque futiles. Charybdis est vorago in mari admodum periculosa inter Calabriam & Siciliam. Nam a septentrione in austrum fit fluuiorum concursus, et e diuerso, & intereeptorum quorumcunque absorptio atque collisio. Chaonia pars est alpestris Epiri, quę quidem regio est in Europa. Interdum & pro tota Epiro sumitur. Heraclea vrbs est in radicibus montis Oethę, in plano posita. Oetha vero mõs est inter Thessaliam & Macedoniam, nominatissimus morte, rogo, & sepulchro Herculis. vii. Quæstio. An semper erit mare, an aliquãdo deficiet. Cũ Aristoteles mũdũ ponat inceptionis desitionisque immunẽ, & mare itidẽ ponit semper fuisse, semperque futurum. At quia mundi credendũ est fuisse exordiũ, futurusque durationis terminus, & de mari idẽ sentiẽdum est. Cæterum quãdiu fuit hic mundus sensibilis, fuit & mare & quandiu futurus est, & mare itidem futurũ, neque totũ vnq̃ corruptum est, neque corrũpetur totum durante mundo, nã cum aquæ elemẽtaris sortiatur vices & officiũ, ad vniuersi pertinet integritatẽ, eoque desito incõple

tus esset hic mundus, & rei naturalis vna species deperdita, quod natura prorsus abhorret. Qua
re non simile est iudicium de Nilo aut alio quouis particulari fluuio, qui natura totus desinere po
test, nam quisquis is fuerit, duntaxat particulare est aquæ indiuiduum, ob cuius deperditionem
non consequitur totius speciei deperditio. per inde vt ad Socratis interitum non sequitur huma
næ speciei interitus. Mare autē, aquę speciē cōseruat, & eo corrupto, prorsus ea interiret species,
Cōcedendum est tamen, nūc hanc nunc illā maris particulam successiue corrūpi, & earū nullā esse
perpetuā, quēadmodū de igne, aere, & terra dicere & recte quidem solent. xi. Vt cineres per a
quam sæpius transitum facientes. Aristoteles assimilat confertq; exhalationes eleuatas a fūdo ma
ris, cineribus, q vtrunq; sit terrestre exustum. Aquam autem maris comparat aquæ particulari,
per quam transiens cinis inducit ei salsedinē. Ita & exhalatio sæpius aquā transiens, modo sursum
tendendo, modo deorsum relabendo, aquam marinā inficit amaritudine. Neq; maris profundi-
tas, aeris cōcauo & fundo intercepta, impedit eleuationē exhalationum ab imo. Nam vis calefa-
ctiua solis transit per aquam, sicut & illuminatiua, q aqua non eam habet quam terra soliditatē,
neq; densitatem atq; duritiem. Et quāuis maris fundum extrinsecam habeat & in conuexo humi-
ditatem, habet tamen intrinsecam naturalemq; siccitatem quæ eleuandis exhalationibus sufficit.
Neq; consimili ratione oportet paludes & flumina esse amara, q sol ab eorum summa parte sub-
tile & dulce eleuet, a fundo vero exhalationes. Tum q fluuiorum aqua minus grossa & terrestris
minus retinet exhalationum permixtū cum sursum educuntur, q aqua maris grossior, & propter
grossitiem plus exhalationū admixtum tenens. Tum q exhalationes a fluuijs eleuatæ, subtiliores
sunt & rariores. Hinc non consistunt in aere infimę regionis, neq; deorsum recidunt, sed altius at
tolluntur. Maris autē exhalationes densiores & grauiores haud procul eleuantur in aere, & facile
ob grauitatē relabuntur, relapsuq; suo amaritudinis occasionem prēstant. Tum q flumina angu-
sta sunt, in quæ sol nón tantam inducere potest eleuandarū exhalationum vim, & recedentes ex-
halationes, non in flumina sed quia paululum dimotę sunt loco, in terram relabūtur. Mare autem
amplum, vehementiorem recipit a sole in totū agente, virtutē, & recidentes exhalationes q̄uis a
gitāte vento paululū ab eo quo sublatæ sūt loco mutētur, rursū in mare relabūtur. xiii. Et similis
circa Lingones existit. Lingones Galliæ sūt populi, supra Heluetios, Heduos. & Sequanos vergē Lingones
tes, de quibus Lucanus in secundo ait, Pugnaces pictis cohibebant Lingones armis. Apud eos
ciuitas est episcopalis, vrbs Lingonensis nuncupata, in prouincia Lugdunensi & Francorum re
gno sita. Ante bibebatur. Vt hæc carmina (quæ ex decimoquinto Metamorphoseos Ouidianę
sunt desumpta) aliquanto detectiora clarioraq; habeantur, scitu nō est indignū q Centauri (qui
& Lapithæ) sunt Thessaliæ populi, geminam formam (vt aiūt) hominis scilicet & ęqui gerentes. Centauri
Hinc biformes, bimembres, & biferi dicti sunt. Hi ab Hercule & Theseo ęterisq; illustribus Græ
ciæ viris in nuptijs Pirithoi bello fusi profligatiq; sūt, vt refert Ouidius in duodecimo Metamor
phoseos. Cicones, populi sunt Thracię iuxta Hebrum fluuium. Nostris oris. Samo. Nam hæc Py
thagorę (qui in his carminibus loquens inducitur) fuit patria, dicente Ouidio de eodem. Cicones
Vir fuit hic ortu Samius, sed fugerat vna. Samos.
Et Samon & dominos. Est enim Calabria (cuius Crathis & Sybaris, de quibus loquitur, sunt flu
uij) pars Italiæ. Samos autē insula est in mari Aegeo, Thraciæ adiacēs. Helectrū ea est metalli mix- Helectrū
tura, quę ex parte quadam auri & argenti conficitur. De quo Plinius. Aurum in quo quinta ar- Plinius
gēti portio est, helectrū vocatur. Salmacis nympha fuit vna ex comitibus, Dianæ, otiosa tamen Salmacis
& ignaua, plus propriæ formę q̄ venatui studens. Cuius procacitatem & amorē in Hermaphro- Herma-
ditum Mecurij Venerisq; filium Ouidius in quarto suæ Metamorphoseos describit. Amythaone phroditus
natus, Melampus, medicus insignis, Amythaonis filius, de quo Virgilius. Amythaō
Phyllirides Chiron, Amythaoniusq; Melampus. Melāpus
Is Pretidas, id est quatuor Preti filias ab insania liberauit, immissa illis (vt fabulantur) a Iunone, Pretides.
q se illi pulchritudine præferre præsūpserint, hac autem mentis agebantur furia, q se vaccas esse
credebant, dicente Virgilio Pretides implerunt falsis mugitibus agros.
Præter miracula hic adducta refert Strabo geographus libro decimo de situ orbis. Euboici au Strabo
tem amnes sūt Cereus & Nereus. E quorum altero siqua pecus potauerit, alba efficitur, ab alte- Cereus
ro vero vellus atrum contrahit. At hoc idem & ad Crathim fluuium accidere fertur. Quod hoc Nereus.
quidem disticho exprimi potest.

Sunt & aquæ, pecudum quę candida vellera nigro,
Candidaque ex nigro potæ in contraria vertunt.

Quarti capitis annotat.

Ab Vrsa, a polo arctico.

Vartū caput cōtinet ventorū causas, ipsorū generationē, tria q ex
exhalatiōe gignātur, signa vbi ventorū incipit mot⁹. Ventorū
14 causæ, Efficiens, sol & astra, Materia, exhalatio calida & sicca.
Vētorū gñatio. Halituū (quēadmodū dictū est) duæ sūt speci
15 es, hac calida & hūida, q̄ vapor dicit̄, hæc vero calida & sicca, q̄ nū
cupat̄ exhalatio. Et sicut cælo circūlato eleuat̄ vapor q frigido dē

ſãte ac conſtringẽte iterũ recidit in aquã,quæ hãc ob cauſam crebrior hyeme atq́
nocte fit,diſtribuiturq́; in omnẽ terram, ita a ſole & cælo eleuata exhalatione gi-
gnitur ſpiritus. Et neceſſe eſt nõ modo humida & calida eleuari, ſed & calida & ſic
ca.naturæq́; igneæ,quorum copia in terra plurima eſt. Et apparet ad latus,& tranſ
uerſe nũc hac,nunc illac (quemadmodũ dicitur)agitari atq́; flare. Neq́; verũ eſt ae
rẽ,ſpiritũ,& nubem,idem ſubſtantia eſſe. vt aerem in quiete,ventũ ipſo agitato,
& ad latus fluente, nubem vero cũ denſetur,craſſiorque fiat,in pẽdulo viſibilis ap-
parẽs. Nã vapor, calidus & humidus eſt, vt potẽtia aqua, huicque ſymbolũ habẽs
eleuatus facile ſtillat in aquã. Exhalatio autẽ calida & ſicca,ex qua ſumitur ſpirit⁹.
Neque poteſt eſſe aer fluens. Nam vt de fluuijs eſſe oportet principiũ aliquod vn-
de fluere incipiãt,ita de ventris,quod minime qui diffiniunt eũ aerem motũ & fluẽ
tem,aſſignare poſſũt. ¶ Tria ꝙ ex exhalatione gignãtur, ſigna. Primũ,quia ſicut 16
multo eleuato vapore maior gignitur pluuia,& minore minor: ita multa eleuata ex
halatione fit ſpiritus maior,& minore minor. Et ſuis tẽporibus(vt fieri nati ſunt)
fiũt,hinc anni pluuioſi,hinc flatuoſi ventoſique fiũt nũc hæc pars anni,nũc hæc re
gio. Secũdũ,quia ſpiritus ceſſare facit pluuiam,itidem & pluuia ventum: quia ſũt
cõtrarij:& contingit alterũ in alterum permutari. Et eleuato vapore,exſiccata ma
net terra: ex qua exhalatio expirat,& ſurſum ducitur,vẽti materia: qua ſæpe vapor
ſuperior & infrigidatus reprimit. Tertium,quia plurimi venti fiunt ab vrſa & meri
die,quia ſol inter vtrũque meat,& multos eleuat vapores,& exhalatiões multas, vn
de nubes & venti fiant: quas nõ diſgregat,quia remotus ſit,et virtutis ab hoc inuali
dæ. neceſſario tñ vapores multos et exhalationes vt ex viridibus lignis eleuat. Et
ab ortu et occaſu et tropicorum loco naſcuntur pauciores,quod ſua illic fortitudine
materiam diſpergat et cõſumat. Neque valde frigido tẽpore, ꝙ frigus exhalationẽ
extinguat. ¶ Vbi incipit vẽtorũ motus. Vẽtorum obliquã eſſe lationẽ manifeſtũ 17
eſt,et ſurſũ illius mot⁹ eſt principiũ. nã exhalatio a terra ſecũdũ rectũ eleuať,quæ
ſurſum ne altius feratur offendẽs obſtaculum, ad latus cõuertitur,et in obliquũ me
at. Fit autẽ id manifeſtũ. cũ nubes aut caligo pẽdula fuerit,cuius motũ ſtatim ſpiri
tu vt flabello agitãte ꝑcipim⁹ valẽtiorque fit circa terrã,et materiã illi ex qua gigna
tur, habet copioſiorẽ,habet itaque deorſũ et a terra materiã: ſurſum vero ſuæ ob-
liquæ lationis initium. et ſicut flumina vbi ortus principia habent,parua ſunt, lõgi
us vero procedẽtia,ſemper noua rheumata et materias colligẽtia,increſcũt,maiora
que euadũt,ita et venti vbi ortũ habent,modici: lõge vero ꝓgrediẽtes,iſignes fiũt.

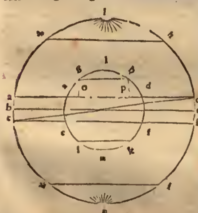
Quarti capitis ſcholia. xv. Neq́; verũ eſt, aerem,ſpiritũ,& nubem,idem eſſe. Quẽad
modũ quinto capite præcedentis libei adduxit Ariſtoteles,nonnulli antiquorum pu-
tarunt hæc tria,aerem,nubem,& ventũ,idẽ re ipſa eſſe,& ſola eatione diſcrepare,qui-
bus viſus eſt aſtipulari Seneca,diffiniens ventum eſſe aerem motum. Verũ id veritati
non eſt conſentaneũ. nam tria prædicta nõ modo eatione,ſed & reipſa, & ſpecie qui-
dem differunt. Aer enim vnum eſt elementorum, ſimplex & purũ. Nubes autem eſt vapor ꝑ fri
giditatẽ cõdẽſatus,& ventus exhalatio ad latus mota. Vapor autẽ & exhalatio,cum ſint mixta,
ab aere,& etiã inter ſe ſpecie diſſident. Igitur & nubes quæ impreſſio eſt aquea,& vẽtus qui aera,
itidem ſpecie diſcrimen habent ab aere,& inter ſe. Dicitur autẽ in litera vapor habere ſymbolum
aquæ,quia cũ ea vna qualitate,ſcilicet humiditate,conuenit,& altera vt pote caliditate diſcrepat.
Dicitur & potẽtia aqua,quia natus eſt in aquã facile cõuerti,ſicut & ex ea ſumpſit exordiũ. Quã-
uis autem exhalatio ſit ſymbola terræ,& ab ea ſumens ortum, no tamen credendũ eſt ſimiliter eã
debere in terram conuerti, & ventos cito eam ob rem ceſſare. Nam exhalatio cũ terra vna tãtũ
qualitate cõuenit , videlicet ſiccitate,cęteris autẽ omnibus,caliditate,raritate,leuitate, ſubtilita
te ꝑſpicuitate,a terra diſcrepat,vapor vero cũ aqua magis cõſpirat. Cæterum vt vapor ad aquã,
ita exhalatio ad ignẽ,cui & ſymbola eſt,& naturæ affinitate multũ ꝓpinqua, vertiturq́; in ignẽ,
ſicut vapor in aquã. Ex hoc tamẽ non trahitur argumentum exhalationẽ ex qua fit ventus, incẽ
di debere,& vento ceſſationis cauſam eſſe,quoniã ſicut non quiuis vapor in aquã ſoluitur,ſed is
duntaxat cui adhibetur ſufficiens cauſa eiuſmodi cõuerſionis, ita neq́; quæcunq́; exhalatio incen
ditur,ſed ea duntaxat cui adeſt ſufficiens inflãmationis cauſa, vt pote calor circũſtans, aut dẽſũ
vehementer & violẽter detrudens,ex qua detruſione cõſequatur incẽdium. huiuſmodi autẽ cau

sa minime adest exhalationi vētorū. xvi. Tria quæ ex exhalatione gignātur, signa. Exhalatio quæ ventis materiā præstat, cū eleuatur, est calida & sicca, facile tamē ex calido permutatur in frigidū propter loca frigida quæ transit. Hinc nosipsos vēto refrigerij causa exponimus, qui regionē habitamus frigidiusculā. Boream quoque percipimus frigidū, quod a septentrione spiret, loco algido ob solis distantiā, pertrāseatque montes niuosos & gelidos, a quibus suæ frigiditatis trahit occasionē. Est enim aeri & coporibus aereis insita pronitas, vt facile de calido in frigidū permutentur, & e diuerso, quod halitus nostri liquido cōstat argumēto. Quē eñ calidum sētimus manu prope os admota, eundē sentimus frigefactū manu aliquāto distātiore. Cōsimiliter & auster humidus est, quāuis ex sicca genitus exhalatione, quia per ea trāsit loca, in quibus multos offēdit vapores sublatos & propemodū in nubem conuersos, quos secum adducit, & pluuiæ materiam subministrat. Neque idcirco oportet æstate plures fieri vētos quam hyeme. Nā ad eorum generationē solus calor nō sufficit, sed requirūtur insuper corpora dēsa & solida in principio mediæ regionis, quæ impediāt exhalationes sursum attolli, huiusmodi autē corpora hyeme plura sunt, æstate ob æstum pauciora. Et quamuis exhalatio subtilis sit & rara, & eam ob rē diuisioni facile obnoxia, tamē interdū & ædificia subuertit, & arbores radicitus eruit, cū vētus est impetuosus, & maior eius vis atque violētia quam corporū quib⁹ occurrit, resistētia. Nullū eñ incōmodū est, minus dēsa & solida agere in ea quæ solidiora sūt, vbi illorū maior est virt⁹, quam horū reluctamē virtusque resistēs. Neque credēda est exhalatio sursū educta debere per distractas particulas (vt vapor per stillas pluuiales descēdit) ad nos deferri. Nā vapor per guttas nō descēdit, nisi primū in nubē, & deīde in pluuiā cōuers⁹, deperdita quā prius habuit forma substātiali. Nulla autē secūdū substātiā fit trāsmutatio in exhalatione, sed eadē numero quæ sursū ducta est, cōtinuata, sine distractione delabitur, lōgoque per aera tractu spirat.

Ventos ex halatione generari

ℂ Quinti capitis annotat.

ℂ Prodromi, venti octo diebus fere ante canis ortum exorientes. Oritur autem canis sole leonē subeūte. ℂ Etesiæ, venti sūt Boreales, ab Vrsa post æstiuales versiones liquatis niuibus flātes, ac die quidem spirāt, nocte vero spirare desinūt. ℂ Ornithiæ venti sunt ex opposito flātes post solis hyemales versiones, Austri vero a meridie spirāt. ℂ Aestiuales versiōes sunt sole subeūte cancrū, quæ & æstiuale solstitium dicūtur. ℂ Hyemales, sole intrāte Capricornum: quæ brumæ dicūtur solstitiū. ℂ Inhabitabile, male habitabile, ℂ A d, circul⁹ cācri. b e, circulus æquinoctialis. c f, circulus Capricorni, a f, zodiacus, g h, circul⁹ arcticus i. k, circulus antarctic⁹ l, polus arcticus nobis apparens. m, polus antarcticus occult⁹. Spatium a c d f, zona torrida. Spatium a g d h, zona media habitata. Spatium g l h, zona arctica frigore inhabitata. Spatiū c i f k, quarta zona, & mediæ habitatæ opposita i k m, zona antarctica frigore vt g h l, ihabitata minor circulus, terra est, in qua secundū proportionem consimiliter & consimilibus literis hæc quinque zonæ sunt signatæ o mare Indicum. p, mare. Gaditanum. o. p. maris Indici ad Gaditanū & Herculeas columnas distantia.

Vintum caput continet cessationis ventorū & commotionis causas, vnde, & quo tempore flent Etesiæ, ornithiæ & austri, & quinque zonarum terræ declarationem. ℂ Cessationis ventorum
18 causæ. Primo sol calore suo nimio spirituum materiam dissipans ac dissoluens, cito terram exsiccans, prius quam multam habet exhalationem, vētos cessare facit, quemadmodum siparuum combustibile in magnum ignem proieceris, sæpe prius quam fumum emittat aduritur, qua-

id mare occidẽtale est. Est ergo distãtia maris Indici ad Gaditanum (quæ in figura literæ designatur per o p) distantia oriẽtis ad occidẽtẽ. Cum autem Aethiopia sit circa meridiem & torridã zonã & Meotis extremaq; Scythiæ loca circa septẽtrionẽ & arctũ, distantia ab Aethiopia ad Meotidẽ est spatium terræ a meridie ad septentrionem. Et cũ hæc sit pars terræ habitata secundũ longitudinẽ, nõ cõplens quartã partem circuli, illa vero a mari Indico ad Hispaniam distantia (quæ per op insinuari dicta est) (sit pars terræ habitata secundum latitudinem, quæ fere complectitur semicirculum, constat q pars terræ secundũ latitudinem a nostris & huius hemisphærij terræ incolis habitata, fere est dupla ad partẽ terræ habitatam secundũ longitudinẽ. Hinc recte dicit litera, q habitatio terræ secundum latitudinem, ad seu habitationem secũdum longitudinem, est plus q̃ quinq; ad tria. Est enim vt sex ad tria, pauca admodum excepta particula. Porro cũ in litera, aliqua cæli zona aut habitata aut inhabitata dicitur, hæc denominatio a simili zona terræ illi parti cæli subiecta sumi intelligẽda est, vt zona cæli habitata sit, cui pars terræ subiecta habitata est. Contra vero zona cæli in habitata dicitur, cui zona terræ respõdens & supposita inhabitata est.

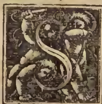
¶ Sexti capitis annotat.

¶ Oriẽs æquinoctialis, est vbi sol oritur quãdo intrat arietẽ. ¶ Aestiualis, vbi oritur quãdo intrat cancrũ. ¶ Hyemalis vero, vbi oritur quãdo intrat Aegocerotẽ. ¶ Et cõsimiliter occidẽs æquinoctialis, æstiualis, & hyemalis, vbi in illis signis occidit. ¶ Aegoceros, capricornus.

a	Subsolanus, Apeliotes.	b	Fauonius, zephyrus, Ornithias
c	Auster.	d	Boreas, Septentrio, Aparctias
e	Cæcias. Hellespontias	f	Africus, Libs, Notus
g	Eurus, Vulturnus	h	Corus, Argestes, Olympias
i	Euroauster, Phœnias.	k	Thrascias
l	Libanotus	m	Aquilo, Meses.

¶ Meses simplo s dicitur, q Boreæ & Cæciæ medius sit,

Extũ cap. cõtinet vẽtorũ situationenm & qui adinuicem sunt contrarij, eorum naturas & cõplexiones.

¶ Quomodo venti situentur, & qui adinuicem sunt contrarij. Id hoc modo deprehendimus. Intelligatur circulus horizon (est enim is circulus, qui partem cæli visam dirimit a non visa sitq; a orientis æquinoctialis punctus b. occidentis punctus ei oppositus, & intelligatur recta a b. Sit iterum c pũctus meridiei d ad vrsam punctus oppositus, & ducatur linea c d, quæ diametraliter secabit a b. Intelligo præterea e punctum orientis æstiualis, & f punctũ occidẽtis hyemalis, oppositum. eorum vero lineam e f. g punctũ oriẽtis hyemalis, h punctum occidentis æstiualis, oppositũ, eorum lineã g h. Intelligo deniq; i punctum mediũ inter g orientem hyemalẽ, & c pũctum meridiei, & K eius oppositum & eorũ lineam i k. Et l pũctum inter f occidẽtem hyemalẽ, & pũctũ meridiei, m vero pũctum oppositum, & eorum lineam l m. His itaq; duodecim punctis signatis, & eorum ductis lineis, duodecim in ipsis ventos situamus in nostro horizõte, & hemisphærio, & totidẽ & cõsimiliter sub altero hemisphærio locare decebit. Vẽtus vero quem situamus in a oriente æquinoctiali, & ab ipso flatum ducens, subso-

lanus vocatur. Flans vero a puncto b occidentis opposito. Fauonius, ei contrarius
Sumuntur enim secūdum diametrum, secundum quam plurimum distant, hos au
tem supponimus esse contrarios. Quem locamus in c, Auster, & qui est in d eius
oppositio, Boreas, ei contrarius. Qui in e oriente æstiuali insurgit. Cæcias, ei cōtra
rius in f, Africus. Qui in g oriente hyemali. Eurus, ei cōtrarius in h Corus. Qui in
i, Euroauster, ei cōtrarius ni k. Thrascias. Qui in l, Libanotus, ei vero cōtrariusī
m, Aquilo. & hi precipui sunt venti, modo quo positi sūt adinuicē contrarij. Vnde
a & c Subsolanus & Auster, et ij vniuersaliter qui secundum eandem diametrum
nō sumūtur, contrarij nō sunt, Et hi quatuor, Subsolanus. Fauonius, Auster et Bo
reas, omnium principalissimi sunt. Et Australes sunt calidi, Boreales frigidi, orien
tales minus Austris calidi, occidentales vero minus. Borealibus frigidi. Et pluresvē
ti ex parte Boreæ gigni videtur, quia illic plurima nix et aqua, quæ vbiq; liquata spi
raminum materiam præstet. ¶ Eorum naturæ et complexions. Venti contrarij se 22
cundum diametrum se simul flare non permittunt, sed valentior debiliori oblucta
tur. violentiamque infert, et ipsum cessare cogit. Venti oppositi maxime flāt circa
tēpora opposita, vt Cæcias circa æquinoctium veris. Africus circa autumnale, cir
ca æstatem Corus, circa hyemem Eurus. Oppositi venti idem aut oppositum faciūt
vt Eurus et Corus in principio siccant. Auster calet, Boreas algidus est Et seriem se
quendo, Subsolanus, Cæcias et Eurus tepidi sunt. Eurus in principio siccus, consū
mans, aquosus. Subsolanus, minus siccus. Cæcias, non serenus. trahit enim ad se
vapores & nubes. hinc exijt prouerbium. Trahit ad se malum, sicut Cæcias nubē,
et est humidus. Fauonius, Africus, et Corus, suffrigidi. Corus siccus in principio, a-
quosus in fine. Auster, Euroauster et Libanotus calidi sunt. Auster noxius. Liba-
notus magis humidus, vicini Africi et Noti naturam participans, hinc sereni sunt
Boreas, Thrascias, Aquilo, alios cessare faciunt, prope flantes et vehementes, aera
purgant, serenitatem adducunt, nisi sint vehementia frigidi, tunc enim plus coagu-
lant & cogūt quam ꝓpellāt. Boreas grādinosus. Aquilo niuosus, frigidissimi maxi
me coruscationem facientes. Et corus cum his in natura cōuenit. Boreas saluberri
mus, Et de ventis tantilla sufficiant.

Duodeci vētorū positionē ra-tionabilē esse.

Exti capitis scholia. xxii. Intelligatur circulus horizon. Aristoteles ventos ponit secundum notabilem horizontis partem vt duodecimam sumptos, & non coincidētes Possent enim alioqui tot sumi, quot sūt in nostro horizonte signabilia pūcta, nam a quouis eorum quispiam ventus ortum ducere posset. Verū huiusmodi venti nō essēt insigniter abinuicem distincti. A qualibet itidem parte terræ possunt eleuari exhalationes ex quibus fierent venti, sed ij secundum flatum aut in toto aut in parte essent coincidentes & adinuicem confunderentur, neq; adeo possēt internosci diuersi, vt ij quos Aristoteles ponit secundū partes satis abinuicem distantes sumptos. Similiter cum quatuor sint vēti pręcipui, inter quoslibet duos possent poni tres intermedij, quorum vnus ab vtroq; præcipuorum æquidistaret, secundus vni illorū propinquior esset, & tertius alteri, & hoc pacto sumpti essent sexdecim venti, quorū vnusquisq; secūdum decimam sextam horizontis partem desumeretur. Verū cum partes illæ horizōtis & minores sint, & sibi inuicē propinquiores quā cū solū in duodecim partes dirimitur horizon, illi secūdū flatū & spirationis spatium coinciderent, neq; tantā haberent distinctionis euidentiam, quantam nūc habent. Neq; ex numero quaternario qualitatum primarū, argumētum efficax sumitur quatuor duntaxat ventos esse debere. Nam tametsi naturę & ꝓprietates ventorū secūdum illas sumuntur, non tamen eorū numerus & distinctio, quin potius a ꝑtibus horizōtis a quibus sui flatus capiunt exordium. Et quāuis quatuor solū sunt partes horizōtis præcipuæ. Oriens, Occidens, Miridies, Septētrio, & secundū eas quatuor venti præcipui. Subsolanus, Fauonius, Auster, Boreas, vnaquæq; tamē illarū partiū principaliū duas habet horizontis partes circūpositas, & altrinsecus iacentes, a quibus sumuntur venti collaterales, tanta abinuicem intercapedine distincti, vt flādo non coincidāt. Hinc vnusquisq; principalium vētorū duos habet ventos minus principales, & sibi annexos, atq; proxime altrinsecos. Et hi quatuor, Subsolanus. Fauonius, Auster, & Boreas, omnium principalissimi sunt. Poetæ præcipuum ventum oriētalē, Eurū dicunt q; Subsolano sit proximus. Occidentalem autem pręcipuum. zephyrum, q; Fauonio ad latus propinque adiaceat. Meridionalem autē (vt & hic Aristoteles) Austrū vocāt, & septentrionalem, Boream Quod Manilius ita expressit.

Asper ab axe ruit Boreas, fugit Eurus ab ortu.
Auster amat medium solem, Zephyrusq; profundum. Et Ouidius in sua Metamorphosi.
Eurus ad auroram Nabathæaq; regna recessit,
Persidaq;. & radijs iuga subdita matutinis.
Vesper, & occiduo quæ litrora sole tepescunt,
Proxima sunt Zephyro. Scythiam, septemq; Triones
Horrifer inuasit Boreas. contraria tellus
Nubibus assiduis pluuioque madescit ab Austro.

xxij. Libanotus magis humidus, vicini Africi & Noti naturam participās. Africus (qui & Notus) nubifer est, & humidus, atque pluuiam gignens, teste Ouidio.

Madidis Notus euolat alis,
Terribilem picea tectus caligine vultum.
Barba grauis nymbis, canis fluit vnda capillis,
Fronte sedent nebulæ, rorant pennæq; sinusq;.

Boream itidem esse violentum & vehementem (vt paulo post hæc habet litera) ostendit Ouidius, ipsum vt ista loquentem inducens.

Apta mihi vis est, hac tristia nubila pello.
Hac freta concutio, nodosaq; robora verto.
Induroque niues, & terras grandine pulso.
Idem ego cum fratres cælo sum nactus aperto,
Nam mihi campus is est, tanto molimine luctor,
Vt medius nostris concursibus insonet æther,
Exiliantq; cauis elisi nubibus ignes.
Idem ego cum subij conuexa foramina terræ.
Supposuiq; ferox imis mea terga lacertis,
Sollicito Manes, totumque tremoribus orbem.

¶Septimi capitis annotat.

¶Ruina, casus.

Eptimū cap. cōtinet tres de terræmotu opiniones, primæ rē
probationē et tertiæ trib⁹ rationib⁹. ¶Tres de terræmotu
23 opiniones. ¶Prima est Anaxagoræ. Inquit enī Anaxago
ras Clazomenius partē sphęrę q̄ supra nos est, sursum esse:
& q̄ sub pedib⁹, esse deorsum: & aerem natū sursum ferri:
q in eius inferiora cōcaua incidēs, imovero ab inferiori par-
te totum quatiens, facit terræmotū. Sed hæc causa vsque a-
deo exilis & parua est suūque prodēs defectū, vt vix repro-
batione egeat. Stultum est ei putare ignem in altero horizonte nō similiter ad cælū
ferri, sicut in nostro habitato apparet. & illic cælum nō esse sursum, terrā vero in
medio globosam (vt hic) deorsum. Et q ab inferiori aere cōcussa tremat & moueat
hoc terræmotus nō cōuenit accidētibus. nā vbique tremeret. tremit aūt certis in lo-
24 cis, regionib⁹, atque tpībus. ¶Secunda est Democriti. Dixit ei Democritus Abde
rites terrā plenā aqua, & aquā multā ex pluuia recipere: quę (cum susceptacula plena
25 sint) exuberās facit terræmotū, & terrā in cōcaua decidere. ¶Tertia est Anaxime-
nis Milesij. Inquit ei terrā deplutam hinc siccari, & fortiter siccatā rumpi: & ab his
frustis ruinā p̄cipitiūq; faciētib⁹ cōcuti, fieriq; terræmotū. Hinc quoque fit in ma
gnis siccitatib⁹ fieri videri, & etiā in pluuiosis, q sup humectata ruinæ iā p̄parata ca
dat. Sed nō ita esse videt̄. ¶Primo. Quia oporteret terrā iā multipliciter subuersā
ruināque fecisse apparere. ¶Secundo, Quia hæc causa esse non potest circa aliqua
loca frequenter trementia, vbi talis excessus ad alia non est. ¶Tertio, Quia oporte-
ret semp minores & pauciores terræmotus futuros expectare, & tandem cessare: q
terra tm̄ deciderit, vt nō amplius sit terrę termor futurus, hoc autem esse nō potest
quare neque hæc causam esse existimandum est.

Extimi capitis scolia. xxiij. Et quæ sub pedibus, esse deorsum Falso existimat Anaxagoras quicquid pedibus nostris subsitū est, id deorsum esse. Nam quæ in nostro hemisphærio sunt deorsum, vt terra & aqua, & in altero itidem sunt deorsum. Et quæ hic sursum, vt aer & ignis, & illic. Cælū autem tam hic q̄ illic sursum est, nō vt sursum notat locum rerum naturalium ad quem ferūtur leuia, sed supereminentiā, quia vtroque

In situ corporibus naturalibus supereminet atque superfertur. Porro verum est aerem natum sursum ferri, in suo quidem hemispherio, vt aer huius horizontis ferri natus est ad locum sursum huius hemisphærij, & aer alterius ad locum sursum alterius. Ac non est aer alterius hemisphærij natus ferri ad locum sursum huius hemisphærij, vt opinatus est Anaxagoras. nam tunc prius deorsum moueretur, scilicet ad concauum huius aquæ & aeris, quod naturæ aeris prorsus repugnat. Quare non oportet inferiorem aerem detrudere terram, & eam conari suo loco dimouere, vt neque huius partis aer terrā impellit. Nam si id oporteret, cū totus aer conaretur sursum ascendere, vnaquæque pars aeris impelleret partem terræ sibi respondentem. Et id quidem vbique & semper fieret, cum semper aer natus sit sursum ferri. Tremor autem terræ non in omni fit loco, neque omni parte terræ, sed vbi & quando materia fuerit disposita. xxiiij. Secunda est Democriti. Quāuis hanc positionem inpræsentiarū non refellat Philosophus, non est tamen idcirco veritati consentanea. Nam falso ponit terram esse aqua plenam. Est enim solida, suisque partibus oppleta, & non concaua, quāuis nonnullæ sint in terra voragines & lacunæ ab aquis excesæ, perinde atque si globum intellexeris solidum in aqua, quæ rimas ligneo globo inducens, in interioribus suscipiatur partibus. Verum quota terræ portio aquis oppletur, aut intra se aquam suscipit? Insuper inficiandum est terręmotum fieri per aquam exuberantem atque effluentem. Fit enim sæpenumero terræmotus nulla ex terræ concauitatibus aqua defluente, quāuis interdum quoque fiat concussio terræ exeunte aqua, quod forte potuit Democritum inducere in hanc opinionē. Verū illius causa ex sequēti pendet capite. xxv. Tertia est Anaximenis Milesij. Potuit Anaximenes trahi in huius positionis persuasionem, ꝙ experientia cōpertum habemus quę humore cōpacta sunt, eadem siccitate dissolui, vt ostendit lutum. Hanc ob rem, terram prius depiutam, & deinde siccā, posuit per frustra abrumpi. Verum res siccitate dissolui, intelligendum est de ijs quæ naturalem propriamque non habent siccitatem, sed eam duntaxat quæ ab extrinseco est inducta. Terra vero natiuam, suæque naturæ accommodam habet siccitatem, qua partes adinuicem continuatas seruat. Quod si terræmotus fieret (vt posuit Anaximenes) ob distractionem partium terræ, illa subuersio nobis deberet esse conspicua, & frequentior fieri in ijs locis vbi frequentiores fiunt terræ concussiones, & tandem cessare terræmotus, cum omnes terræ partes (quia finita est) essent abruptæ. Horum atuem vnumquodque falsum est, & potissimum tertium, nam quādiu hæc mundi cōstabit ordinatio, futurum esse terræmotum naturā necesse est, sicut futuros ventos & fluuios.

¶ Octaui capitis annotat.

¶ Hellespontus, strictum mare, quod a Tenedo famigerata in conspectu Troię in
sula ad Propontidem protenditur. ¶ Eubœa, percelebris insula Atticæ adiacens. 26
¶ Aedepsus, vrbs Eubœæ. Circa Aedepsum erāt balneæ calidæ Herculis. ¶ Spa 17
smus, corporis contractio. ¶ Tetanus, spasmi species. ¶ Sypilus, vrbs Phrygiæ.

Ctauum cap. cōtinet causas terręmotus, eius generationem
decem ꝙ ab exhalatione proueniat signa, & septē eius acci-
dētia. ¶ Terræmotus causæ, Efficiens, sol & astra, & spiri-
tus terra inclusus. Materia, exhalatio. ¶ Eius generatio. Ter
ra naturaliter sicca est, aquæ multitudinem in se continens:
quæ a sole calefacta, & multis quę in se tenet igneis corpori
bus, multum spiritū intra se cōcipit: qui quia subtilissimus,
ocyssimus, & vehemētissimus est, huc illuc euagatus & dis-
currēs, terra vehemēter cōcussa, plerūq; eius motū & tremorē parit. quærit enī exi-
tum, & in suū locū euolare. At aliquādo totus exit, flāma plerūq; ex collisione con
cepta, aliquādo vero sine flāma. aliquādo pars exit, pars autē altera cōstricta atque 18
clausa manet. Vnde fit vt neq; aer neq; aqua faciāt terræmotū. ¶ Decem signa ꝙ
ab exhalatioue & spiritu proueniat terræmotus. ¶ Primū, Quia plurimū fit tran-
quillo tēpore, ꝙ exhalationes plurimæ in terra sint reclusæ. Et quāto plures, maior
fit: quāto vero pauciores: minor. est eñ spiritus cōtinuus, quē oportet aut intra aut
extra fluctuare. ¶ Secūdū. Quia maxime fiunt de nocte, & circa diluculū: quod so
leāt tūc incipere flatus. & in meridie, si cōtingāt in die, quia tūc sol maxīe obtineat,
& exhalationē declinet in terrā. ¶ Tertiū. Quia circa subter antrosa, subterq; ina
nia loca, in quæ defluat mare, sæpe intremiscit tellus. Hac de causa sæpe fit circa
Hellespontū, Achaiā, Siciliā, Eubœam: & thermæ circa Aedepsum factę sunt.
Fit enim illic angustia, & maris multitudo in terram spiritū iterum repellit efflare

tentē anguſtat atq; premit. ¶ Quartū. Quia maxime fiunt terræmotus vere & autūno, tēporib⁹ pluuioſis, & in ſiccitatib⁹. quia ei hęc tpa vētoſa ſūt & pluuioſa, præbent multā in terra exhalatiōis generādę occaſionē. ſic autē illā recluſam mōſtrāt, & ad ſpiritū generationē aptitudinē. ¶ Quītū. Quia ſpiritū impetū, vimq; agitādi prævalidā percipimus nō modo in aere, vbi ſolidiora robora vellūtur, ędificia funditus euertuntur, ſed & in corporib⁹ animaliū: vbi ſæpe ſpiritus clauſus facit tremorem. qd' & ſæpe accidit poſt vrinę emiſſionē, et ſępe membrorū cōtractionem & ſpaſmū inducit, et tetanū. Et aliquādo vſq; adeo membra valide agitat, mouet, & cōcutit, vt intremula et quieta teneri haudquaq̄ poſſint. Obtinere itaq; ī terra nōnunq̄ ſpiritū, veriſimile exiſtimare oportet. ¶ Sextum. Quia tpibus noſtris accidit terræmotus, qui prius nō deſtitit, q̄ ventus egreſſus fuiſſet vt ecnephias. ¶ Septimū. Quia circa Herecleā q̄ eſt in Pōto, idem accidit. Factus eni exritir terræ tumor vt collis: q̄ tandem diſtentiōe rupto, ingens & multus erupit ventus, ignem et cineres eleuās, & Liparæorū vrbem nō lōge hinc exiſtentem ambuſſit, vertitq; in fauillas: & flatū dirigēs in Italiā, vrbibus Italicis multa attulit incōmoda. Quod et prius accidit circa Sacrā inſulā, q̄ eſt vna Aeoliarū inſularum. ¶ Octauū. Quia ſępe ſoni ex exhalatione conſtricta cauſantur: queādmodū a longe ſonus maris repercuſſi exauditur, ¶ Nonum. Quia paulo ante terræmotū ſol obſcurus ſine nube videtur. hoc enim facit apparere egrediens ſpiritus, et ad auroram tranquillitas et friguſ, ob ſpiritum calidum recluſum. Et poſt occaſum ſerenitate exiſtente, nebecula ſtricta et longa porrecta videtur, vt terræmotus prænuncia: queādmodum in maris fluctibus accidit præcurrere tenuem vndā: quā gens mari finitima, aquæ filum nuncupat. ¶ Decimū. Quia ſæpe circa lunæ eclipſes cōtingunt terræmotus: qꝫ tūc marceſcat calidum, & eo tēpore flatus agitari ſoleant. ¶ Terræmotus ſeptem accidentia. ¶ Primum. Terręmotum ad quadraginta dies ſe extendere contingit: & vi-
19 ſus eſt aliquādo per duos annos circa eadem loca perduraſſe. Hoc enim facit ſpiritus multitudo, & laterum terræ cōcuſſorum ſoliditas, & præſtita reluctātia: vt ſpiritus animātium corporibus clauſus nō repente ceſſat, ſed longa mora fit marcid⁹.
¶ Secundū. Fiunt ſoni in terrę tremoribus, Nam percuſſus aer & ſpiritus omnimodos emittit ſonos: itidem & percutiens. nihil enim differt. repercutitur enim repercutiens omne. & præuenit ſonus terræmotum. nam magis ſpiritu per omne penetrat ſonus. Et ſi exhalatio nō ſufficeret agitationem inducere, ſonus ſine terræmotu audiretur. quod ſæpe iam accidiſſe viſum eſt. Offendēs enim ſpiritus ad ſolidas moles, omnimodarumq; figurarum, omnimodos edit ſonos pro varietate cauernarū, cuniculorum, atque antrorum diuerſos: vt aliqui aliquando prodigia enarrantes dixerint viſam nonnunquā mugiſſe terram. ¶ Tertium. Cū terræmotu aliquando magna aquæ multitudo erūpit, qꝫ exhalatio eam extra pepulerit, vt aquæ fluctus nōnūquam extra terminos. Et circa Achaiam cōtrarijs ſpiritibus, interiore Boreæ motū imitāte, extra vero Auſtro, factus eſt terræmotus & apertio, & tāta maris eruptio pellēte auſtro, vt cataclyſmus factus ſit. Et aquæ terræmotum non faciūt. patiūtur eni ſolū. ſpiritus autem, illius (vt dictum eſt) cauſa eſt, & principium, & ſedimentū fluctus fecit cataclyſmū. ¶ Quartum. Terræmotus ſecundū modicā terræ partē fiunt, ſpūs autē ſcd'm ipſius amplitudinē. ¶ Quintum. Interdū fit multæ exhalationis in latum (vt tremor quidā) agitatio: interdum vero in altum, vt quidā pulſus. Et qui fit in altum, plus agitat, multāq; a profundo enaſcentem manifeſtat exhalationē. Eum tamen qui alternatim in altum vibrat, & alternatim reſidet, tripudio aſſimilis, & cum cōcurrentia tecta contrario ictu arietant (qꝫ aliter motus alteri reniti videatur) minus periculoſum perhibent. ¶ Sextum. Vbi talis ſeiſmus, & ſpiritus eruptio, multi lapilli ebullire ſolent. Sic enim circa Sipylum euenit, cum ſeiſmo euerſa loca fuere, & campus quē græci Phlegræū dicūt. Idē & circa Liguſticam re-

gionem euenisse memoria proditū est. ¶ Septimum. In ponticis insulis minus contingit terræmotus quam in cæteris. nam frigiditas & maris pondus exhalationes in ipsis reprimit. De terræmotu hactenus.

Exalatione inclusā terræmotū efficere

Graui capitis scholia. xxvij. Eius generatio. Terra naturaliter sicca est. Non obstat exhalationum intra terram generationi, ipsius terræ opacitas atque soliditas. Nam quāuis illa luminis intra terram impediat diffusionem, nō tamen caloris, qui lumine penetrabilior est, & a cælo atque sole productus, penitiores interioresque terræ partes sua virtute subit, exhalationesque (adiuuātibus igneis, quæ in terra plurima sunt, corporibus) sustollit, effectrices concussionis terræ, perinde atque per laneum pannum densæ cōtexturæ ignis calorem persentiscimus, per quem tamen eius luciditatem minime percipimus. Fit autem huiuscemodi terræmotus a principio ipsi terræ extrinseco, hoc est innaturali, & disconueniente, vtpote ab exhalatione quę terrā non quidem totam, sed secundum aliquam partem violēter agitat, quāuis exhalatio sit intrinseca terræ secundum situm & collocationem, quod intra eam contineatur. Id tamen haud quaquam cōuincit motum illum terræ naturalem esse. Mouetur autem exhalatio inclusa, a sua forma substantiali, exitum quærens quo in suum feratur naturaleq̄ locum, & mouet terram, a qua valide resistente rursum deprimitur, & alternatim vicissimq̄ nunc terram agitat impetuosa, nunc repercutitur & resilit. Neque credēdum est exhalationi patere exitum per poros terræ. nam pori terræ admodum exigui sunt. angusti & stricti, neque per eos tanta exhalationis multitudo exire posset vnquam. Hinc assiduæ concussionis, violentia in parte terræ debiliore fit ruptura amplior & apertura qua exit exhalatio, & tum demū cessat terræmotus. Neque simile iudicium est de exhalationum supra terram existentium multitudine, & ea quæ intra terram. Nam quæ supra terram est, per eam nō impeditur quo minus in suum feratur locum. Quæ vero terræ inclusa est, velut arcto detenta carcere, molitur viam exeundi, & coercenti eam terræ vim infert perquam validam. Præterea non existimandum est terræmotum fieri ab igne, q̄ interdum cum terræmotu visa est erupisse flamma. Neque ab aere, quod existente terręmotu, varij in terra audiantur soni. Neque ab aqua, quod nonnunquam vi terræmotus effluxerit aqua, vt ostendit litera. Non enim hæc accidūt in terræmotu, quod sunt ipsius causæ effectrices, sed ignis eruptio ex vehementi collisiōe exhalationis ad latera terræ contingit, quæ excitat incendium & inflammationem, sicut in nube cum fit coruscatio. Soni vero audiuntur, quod non modo in aere simplici efformari nati sunt, verumetiam in corpore aereo, quale est exhalatio vehementer illisa terræ, ex qua sane illisione diuersi eduntur soni, haud secus ac in nube tonitruum. Demum cō cauitas terræ eructat & eiaculatur aquam, quod ipsa violenter expellatur ab exhalatione faciente terræmotum, & petente exitum. Offendens autem halitus ipse aquam tanquam obinuicem, atq̄ liberioris exitus impedimentum, eam eiectat, suumque dimouens obstaculum, impetuose eandē depellit. xxviij. Et Liparæorum vrbem non longe hinc existentem. Lipare, vna est ex insulis Aeolijs, sic quoque teste Plinio libro tertio naturalis historiæ cognominata a Liparo rege, qui post Aeolum regnauit. Vnde Liparæus penultima longa diphthongo, deducitur. Sacra autem insula (cuius eodem in loco meminit litera) a Græcis Hiera, id est sacra vocatur, quod ea præcipue Vulcano sacrata sit. Et ipsa itidem vna est insularum Aeoliarum. Sunt autem insulæ Aeoliæ in freto Siculo, Italiæ conterminæ, quas & Plinius & Solinus septem esse ponunt. Has Itali teste Solino Vulcanias vocant, quod ille instar Aetnæi montis soleant interdum flammas euomere, & eructare incendia. Inde quod illic multa sint corpora ignea, vt sulphurea, copiosa ventis & terræmotui materia paratur. Hinc vehementes venti & frequentes terræmotus ibidē fiunt. Quare Aeolum ventorum deum poetæ finxerunt. xxix. Interdum vero in altum vt quidam pulsus. Hunc secundum terræmotus modum, qui fit exhalatione terram in altum distendente, Ouidius ita exprimit.

Lipare

Hiera. Insulę Aeoliæ.

Vis fera ventorum cæcis inclusa cauernis,
Expirare aliqua cupiens, luctataq̄ frustra
Liberiore frui cælo, cum carcere rima
Nulla foret toto, nec peruia flatibus esset
Extentam tumefecit humidum, ceu spiritus oris
Tendere vesicam solet, aut direpta bicornis
Terga capri, tumor ille loci permansit, & instar
Collis habet speciem, longoq̄ induruit æuo.

Sextū vbi fit talis seismus & spiritus eruptio. Seismus, terræ tremor atq̄ succussio dicitur a Græcis. Campus autē Phlegræus (cuius meminit idem locus literę) locus est in Thessalia a crebris fulminum ictibus, quibus frequenter infestatur, ita cognominatus. In quo Iouem cum Gigantibus depugnasse, Gigantomachiamq̄ cōtigisse fabulantur Poetæ, vt hoc carmine Ouidius.

Sparsaq̄ Phlegræis victricia fulmina campis.

Verum id nō aliam ob causam effinxisse videtur, q̄ q̄ in Thessalia (vt & Sicilia) multa sint corpora ignea, vt bituminea & sulphurea, a quibus eleuatur exhalationum multitudo, tonitruo & coruscationi copiosam materiā prębentiū. Hinc frequētiora apud vtrāq̄ regionē tonitrua & fulminum ictus, q̄ apud cęteras plerūq̄ contingunt. Et eandem fortasse ob causam confinxerunt Poetę Vulcanum & Ciclopes in monte Aetna Iouis arma (quę fulmina sunt) fabricare.

¶ Noni capitis annotat.

¶ Coruscatio, fulgur, fulgor, fulguratio.

Onum caput cõtinet tres de tonitruo & fulguratiõe antiquorũ opiniones, earũ reprobationes, primæ duabus rationibus,
30 & secũdæ tribus. ¶ Tres de tonitruo & coruscatione opiniones. Prima est Anaxagoræ dicẽtis ignẽ a sua sphæra in nubem decidere: & eius emicationẽ, fulgurationẽ esse: eius vero extinctionem, imo extinctionis stridorem, esse tonitruũ. Sed id non esse verum, cognitu deprehendere difficile non est. ¶ Primo, Quia ignis natura est sursum conscendere: non autem descendere, Causam igitur dicturus erat quo pacto a summo æthere (vt ait) in nubem se præcipitem dedat, & illabatur. ¶ Secundo. Dicat Anaxagoras cur potius ignis ille se tempore nubilo demergit, quam sereno. videtur autem nunq̃ in temporis serenitate se in præcipitiũ demittere. neque igitur nubilo tẽpore. ¶ Secunda est Empedoclis dicentis ignem in nube ex radijs in se inuicem cõcurrentibus, & se sępe replicantibus segregari. eius emicationem, fulgurationem esse: & eius extinctionis stridorem & crepitum esse tonitruum. Sed neque id quidem verum apparet. Primo, Quia æque fieri deberet in qualibet nube: cum radij in qualibet inter se consimiliter incurrant. hoc autem falsum. ¶ Secundo, Quia eadem ratione dicere liceret, niuem, grandinem, imbrem, & consimilia, quod a nube segregarẽtur, fieri. ¶ Tertio, quia cum a sole aut igne incalet aqua, nunquam talis segregatio apparet. consimili tamen ratione id fieri oporteret. igitur neque fit in nube. ¶ Tertia est dicentium fulgur non apparere propter ignem: sed quemadmodum percussa aqua de nocte fulgere videtur, ita quoque se collidentibus nubibus fulgorem emittere. Sed hi consuetudinem non traxerant ea cognoscendi, quæ refractione fiunt. Fit enim fulguratio de die, nõ autem aquæ percussę fulgor. ea enim fulgere videtur percussa, refracto ab ea visu ad aliquod fulgidorum. Et de nocte & non de die videtur, quod diei maius lumen, minus exterminet obtundatq;.

Oni capitis scholia. xxx. Eius vero extinctionem, imo extinctionis stridorẽ esse tonitruum. Sicut ferrum candẽs aquæ immersum cum extinguitur strider, quod Ouidius apte expressit hoc modo.

Terribilem stridore sonum dedit, vt dare ferrum
Igne rubens plerũque solet, quod forcipe curua
Cum faber eduxit, lacubus demittit, at illud
Stridet, & in tepida submersum sibilat vnda.

Haud secus (inquit Anaxagoras) ignis ex sua sphæra decidens in nubẽ, ab eius humiditate & frigiditate extinguitur, stridoremq; parit, qui dicitur tonitruum. Verum non recte potest Anaxagoras defendere ignis e suo loco delapsum in nubẽ. Is em̃ nõ potest esse naturalis, cũ sit ignis natus in suo loco quiescere. Neque violentus, cũ nulla possit assignari vis extera, quæ ignem detrudat atque pręcipitet. Nõ recte itidem ponit emicationem ignis, cum in nubem cadit, esse fulgurationem. Nã ignis in sua sphæra non est oculis nostris peruius, ob suam raritatem, quam seruat eandem cum delabitur. quare cum cadit in nubem, nõ est ignis emicatio, quę fulguratio dicatur. Et de nocte & nõ de die videtur. Non exterminat maius diei lumen, ipsum minus, secundũ existentiã, nam si maius est lumen diei, oportet & minus esse, vt eius partẽ, quin potius minus augetur per maioris accessionem, sed secundum apparentiam, & perceptionem ab oculo. Adeo enim lumẽ insignius atque illustrius oculos offundit atque oplet, vt minoris rum percipiẽdi diiudicãdique nõ relinquat eis facultatem. Et hanc ob causam astra etsi diuerno tempore in nostro luceant hemisphęrio, conspicua non sunt, q̀ eorum lumẽ a maiore solis lumine hebetetur ac obtundatur, sicut & minor sonus a vehementiore ne hauriatur auribus impeditur.

¶ Decimi capitis annotat.

¶ Quãq̃ fulmen, nomẽ commune sit ad omnem exhalationẽ quæ e nube erũpit, eiaculaturq; ardens: peculiare tamen ipsum faciũt ad eam quæ nubem perrumpit, & fulgetrum nuncupant eam quæ longiore tractu nubem findit.

Ecimum caput causas tonitrui, fulgurationis, & fulminis, & illorum generationem continet. ¶ Tonitrui, coruscationis, & fulminis causæ. Efficiens, sol, astra, materia, exhalatio. 35
¶ Tonitrui, fulgurationis, & fulminis generationes. Dupli ci existente spiratione, hac humida, hac vero sicca, & vtraq; simul eleuata, & consistente in nube: illa cum sursum magis fuerit eleuata, ob loci frigiditatem densatur, & magis quidem a summa parte. exhalatio autem clausa, e denso exitum quærens, valido motu fertur in nube: & densæ nubis latera valide concutiens, sonum edit, qui dicitur tonitruum. & secundum naturam cauæ nubis, & densi & rari varietatem, varij eduntur soni. Et si licet magna componere paruis, similis est illi sono qui in flamma fit, cum hi Vulcanum, hi Vestam ridere aiunt. & in lignis siccis cũ spiritus exitum quærit, lignum rumpẽs crepitum edit: ita & nubis exhalatio. Et cũ superiori denso obuiat, valido impetu vibrata subtiliter incẽditur, & illius inflammationis apparitio, fulguratio est, & plerũq; detruditur in imum. quæ si concepta flamma, detrusa eiaculataq; fuerit fulmen est. Si vero sine flamma, ecnephiæ & typhones (de quibus statim agemus) fiunt. Et fulguratio fit post plagam, & collisionem: estq; tonitruo posterior, prius tamẽ visu percepta: quia visus anticipat auditũ. Id enim intueri licet in ferientibus a longe. Cum enim ad referiendum reducunt instrumentum, primum sonus ad nos pertingit: vt in triremium ductu remos eleuari videmus vt secundo feriant, prius q̃ primæ plagæ sonus ad nos pertingat. Et secundum substantiam idem esse (vt multa paucis complectamur) dicimus, super terram faciens ventum, in terra terræmotum, & in nube tonitruum, exhalationem scilicet siccam, fluentem, mobilem, & agitatam. Sed de his hactenus

Ex exhalatione nubi inclusa tonitruũ generari.

Ecimi cap. scholia. xxxi. Exhalatio autem causa, e denso exitũ quærens. Quãuis exhalatio subtilis sit & rara, nihilominus impulsione sui in nubem, validum edit sonum, ꝙ nubes densa sit & solida, perinde atq; in terræ motu lateribus terræ illisa, sonũ efficit. Sufficit enim ad soni productionẽ, alterius corporũ sonantiũ soliditas. Sunt autẽ exhalatio & nubes ante soni quidem productionem aliquãto interstitio distantia. cum vero sonum edunt, sese cõtingẽtia, & vehemẽter collidentia, vt cætera sonãtia corpora. Neq; censendũ est inconueniens, exhalationẽ & vaporẽ quãuis cõtraria sint, simul tẽpore eleuari, nõ quidẽ secundũ eandẽ, sed diuersas aeris partes. Cæterũ cũ Aristoteles dicit, venti, terræmotus, & tonitrui causam efficientẽ esse eandẽ, id de efficientis substantia vtpote exhalatione intelligendũ est, non autẽ de accidentaria eius ratione. nam efficiẽdi modus hic & illic alius est. Quod autẽ tonitruũ dicatur arbores radicitus eruere, & ędificia funditus euertere, qđ sono minime cõpetit, nõ eo venit, ꝙ hæc a tonitruo efficiãtur, sed quia a spiritu tonitruũ ꝑcedente cõsequẽterq; fiant. At quia spiritus ille nos latet, tonitruum autẽ facile percipitur, illius effectus huic attribuere solemus. Neq; plane repugnat huic loco ea tonitrui diffinitio quã adduxit Aristoteles in posterioribus Analyticis, ꝙ tonitruũ est sonus factus in nubibus ob extinctionẽ ignis in nube. Quãuis eñ illic eã gratia exempli adduxerit, nõ tamẽ ibi ipsam approbauit, aut asseruit, sed neq; ibidẽ eã improbauit, ꝙ ipsi⁹ reprobatio illi loco erat impertinẽs, & in hũc locũ reseruãda. Cũ hi Vulcanũ, hi Vestã ridere aiũt. Vulcanũ pro igne accipere solem⁹, dicẽte Virgilio. Iã Deiphobi dedit ampla ruinã Vulcano superãte dom⁹. Itidẽ & Vestã, dicente Ouidio. Nil aliud Vestã q̃ viuã intellige flãmã. Sic eñ hęc gẽtilitię supstitionis noĩa trãsferimus ad eas res designãdas, quibus præsidere credebãtur, qđ & in cæteris vsu venit. Itaq; ꝑ vulcani & Vestæ risum, intelligẽdus est ignis stridor, qui potissimũ efficitur cũ exhalatio ligni cõcauitatib⁹ clausa, ꝑ rimã, ligni ve strictam fissurã exit. & fertur ꝑ flãmã, cuius motu atq; agitatione flãma stridorẽ edit & crepitũ. Quia visus anticipat auditũ. Quia visus celerius percipit quicq̃, vt cõtactũ ꝑcutiẽtis, ad ꝑcussum q̃ audit⁹ ꝑcipiat sonũ qui eodẽ prorsus fit tẽpe, quo cõtactus ꝑ quẽ edit. Nec id quidẽ ab re euenit. Nã species visibilis nõ per motũ, sed subito diffunditur per totũ mediũ, vt liber de sensu & sensato ostensurus est. Hinc æquæ cito distans vt propinquior lumen solis percipit. Species vero soni vt diffundatur, motu eget, quo in propinquiorẽ medij partem prius, & deinde in remotiorem diffundatur. Hinc propinquior citius eundem sonum q̃ distantior percipit. Citius itaque ad oculum peruenit species fulgurationis, quam ad aures species tonitrui.

Vulcanus Vesta.

¶ Paraphraseos in secundum Meteororum Aristotelis, & in eundem scholiorum, finis.

¶PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS in tertium Meteororum, annotatiunculæ.

¶Typhon, turbo. ¶Angiportum, vicus inter domos haud facile peruius. ¶Arges, argetos, clarus.

1 Ertius liber Meteororum continet sex capita. ¶Primũ caput cõtinet ecnephiæ & typhonis causas, eorũ generationẽ, eorũ differentias, & species fulminũ. ¶Ecnephiæ & typhonis causæ, eædẽ quęmodo dictæ sunt, exiſtũt. ¶Eorũ generatio. Cũ multus spiritus et spissus in nube eleuatus fit (subtilior enĩ magis edit tonitrua, et incendio cõcepto fulmẽ elidit) luctatus sursum ascẽdere deorsum repellitur: & fit ecnephias, ventus quidẽ violentus, tumultuosus & procellosus: post cuius casum ingrauescere solent pluuiæ, nã ex relicta nube humida fit imber: ex spiritu vero demisso, ecnephias. Et cũ fracta nube eliditur atq; segregatur spiritus, conuoluitur et detruditur rotatus in imum, in arctis decidens locis, vt angiportis, in vijs circulos ducens et vortices, vt pars alteram pellere videatur. hic spiritus, typhon dicitur. ¶Ecnephiæ et typhonis differentiæ. Differunt, quia typhon discon-
2 tinus est, ecnephias autem magnus et continuus. Typhon rotatus deorsum excutitur, idcirco circulo vertitur: ecnephias recte. & ecnephias magis typhone colorari videtur. Typhon non fit flatibus aquilonibus, & ecnephias tempore niuali, iacentibusq; niuibus. Typhon aliquid nubis secum conuoluit simul deducens, a quo non potest se explicare, cuicũq; inciderit, vim inferens: arbores & nauigia retorta cõfringens. a quo plerũq; cum detractus & subtilior factus igniatur, incensio nominatur. Alij presterem nuncupant. ¶Fulminum species. Fulmen dicimus, cum subtilior
3 spiritus flammæ vi concepta de nube elisus eiaculatur deorsum. Cuius vna species est quã argeta dicunt: nos vero fulmen clarum dicere possumus: quod non vrit, sed vis eius stupenda atq; admirabilis. Vbi reluctamen resistentiamq; offenderit, vt in solidis corporibus, vim suam inducit: & clypei æramen liquat illæso ligno: & per vestimenta corpus afflat, & ossa cõsumit inattritis vestibus. Est enim rarissimũ, quod tenuis præuenit spiritus penetrans & transiens. Alia est quã dicunt ceraunon psoloenta: nos fulmen fumans, & ardens. & hoc adurit, non adeo vt alterum rarum. Et nos ipsi vidimus circa tẽplum in Epheso cõbustum cõtinuã flãmam ad multas partes serpere atq; ferri. & sæpe talia se præbẽt vidẽda spectacula. Et flãmam diximus spiritum siccum ardentem. hinc fulmen semper precedit spiritus, semperq; assequitur: sed nõ videtur spiritus præcedere & sequi, quia sine colore sunt. Quo fit vt omne percussum fulmine, prius moueatur q̃ percutiatur, tanq̃ præcedẽte spiritu. & fulmina non nubem frangunt & dissipant sono, sed plaga, & sonum faciente spiritu. et quod spiritus percusserit, diuidit, nõ vrit. De ecnephia igitur, typhone, incensione, & fulminis speciebus tanta sufficiant. ¶Præter literæ Aristotelis sententiã, tredecim de fulmine portenta. Dura consumit, non lædit mollia, ferrum intacto forulo liquefacit, incolumi carne ossa mollit & consumit. Dolio consumpto vinum immobile gelatum relinquit: quod reliquatum bibentem aut furere facit, aut necat. e diuerso vinum afflat illæso dolio. Martia Romanorum princeps prægnans, partu in vtero fulmine afflato, illæsa remansit. Venenata tacta purgat. Vigilans percussũ, clausos oculos moriens habet: dormiens vero percussum, apertos: ex opposito iacens cõuertitur. Omne animal ictum fulmine, homine excepto, interit. Nõ feriuntur fulmine laurus, vitulus marinus, & aquila. quercus autem vel arborum maxime feritur. Accipe miranda flammæ portenta trisulcæ.

Dura domat, damnum mollia nulla ferunt.

Intacto forulo ferrum consumitur intus
Carne quidem sana, ossa incinerata cadūt.
Vtreq; consumpto vinum sine vase gelatur
Fulmine: vel sano deperit vtre merum.
Forte die sexta mox liquitur: hocque caueto.
Aut furit epotās, aut sua fata bibit.
Martia Romanæ princeps clarissima gentis
Afflato partu in viscere, viua manet.
Et quęcūque tumēt (inflato ventre) veneno,
Purgat, et innocui corporis icta iacent.
Percussum vigilās, moriēs sua lumīa claudit.
Apperit e sōno. versum et in oppositū est.
Cætera cum feriat viuentia, morte resoluit.
Solus de tanto vulnere restat homo.
Laure manes secura. tibi est cōtraria quercus.
Bos maris intactus et Iouis ales eunt.

Rimi capitis tertij Meteororum scholia. ij. Ecnephiæ & Typhonis differentiæ. Hæ differentiæ ostendunt ecnephiam & typhonem accidentario abinuicē discrepare, non autem secundum substantiam & speciem. nam eiusdem speciei atq; naturæ esse possunt, modo ex eadem consimiliq; exhalatione gignantur. Neq; specificam diuersitatem arguit accidentium diuersitas in litera adducta. nam quæ speciæ sunt eadem sæpenumero specie diuersa sortita sunt accidentia, vt hominum vnus albedinem, & alter nigredinem. Verumtamen ecnephiæ & typhones specie diffident a fulminibus & coruscationibus. nam hæc per inflammationem fiunt, deperdita forma exhalationis, & acquisita forma flammæ, illa vero sine inflammatione. Et quāuis ex eadem cum illis fiant materia, vtpote exhalatione, & eodem moueantur motu violento, scilicet detrusionis in imum, id tamen non efficit ea eiusdem speciei, nam materiæ idētitas non sufficit ad res efficiundas easdem secundum speciem. Alioqui corpora naturalia omnia essent eiusdem naturæ, quandoquidem componuntur ex eadem materia. Et non quiuis motus ijdem conficiunt mobilia esse eadem, sed ij duntaxat qui naturales sunt, & ipsi mobilis naturæ consentanei. Typhon aliquid nubis secum conuoluit. Hanc typhonis violentiā & impetum Sypontinus, quoque comprobat, inquiens. Si vero depresso sinu arctius rotati venti effregerint nubem sine igne, vorticem faciūt, qui typhon vocatur. Defert hic secum aliquid abreptum e nube gelida, conuoluens versansq;, & ruinam suam illo pondere aggrauans, & locum ex loco mutans rapida vertigine, præcipua nauigantium pestis, non antemnas modo, verūetiam nauigia ipsa confringens. cui facile remedium est acetum (cui frigidissima natura est) in aduenientem effusum. Idem illisu ipso repercussus, quicquid corripuerit sorbet, refertque in excelsum. Quod si maiore depressæ nubis specu eruperit, sed minus lato quam procella, nec sine fragore, turbinem nominant, proxima quæque prosternentem. iij. Accipe miranda flammæ portenta trisulcæ. In hisce portentis tum ex Seneca tum ex Plinio deprōptis fulmen dicitur flamma trisulca, & ab alijs trisida, propter tres eius proprietates, scilicet quod vrat, findat, & afflet. Intacto forulo, illæsa vagina. Innocui corporis icta iacent, id est animalia innoxia & non venenata fulmine percussa, intereunt. Solus de tanto vulnere restat homo, quia non semper homo fulmine contactus interit, vt cætera animalia. Anchisen enim fulmine afflatum fuisse legimus, cum de se dicat apud Virgilium.
Me diuum pater atque hominum rex
Fulminis afflauit ventis, & contigit igni.
Tyberius Et tamen longo post tempore superstitem permansisse. Bos maris, vitulus marinus. Hinc legitur Tyberius Cæsar lauro coronari solitus, & tentoria ex vitulorum marinorum pellibus composita subire, vt illorum præsidio a discrimine tutus esset tempore tonitruorum & fulminū, quæ supra modum formidabat. Ales Iouis, aquila, quæ Iouis armiger dicitur, & eius fulmina ferre, quod fulmine non feriatur, vt cæteræ aues.

¶Secundi capitis annotat.

¶Halo nostri dicūt coronam. halos autem aream et planitiem significat. Et dicūt Græci halos, et accusatiuum halon habet, et cęteros singulares casus abiecto s termínali nominatiui et vocatiui in o. ¶Visualis radi⁹ est diffusa species qua vnaquæque res videtur, qui et nonnūquam visus dicitur.

Ecũdum caput cõtinet halo accidẽtia, eius causam, & eius generationem. ¶ Halo tria accidẽtia. ¶ Primũ. Halos semper
4 apparet integer circulus. ¶ Secũdum. Fit circa solem, circa lunam, & splendentia sidera. ¶ Tertium. Fit diluculo, fit in meridie: fit vesperi, fit in nocte. diluculo, & circa solis occa=
5 sũ, minus. ¶ Halo causa, Radiorũ refractio, & eadẽ est iris, & virgarũ, & pareliorũ causa, quæ secundũ diuersa a qui bus nascũtur & fiũt fulgida, differunt. ¶ Halo generatio. Fit
6 halos vniformi & æquali nube sub astro (vt luna) consistente. Incidens eñi in eam luminosus radius, refringitur: apparetq; sub astro magnus circulus, quẽ halon & corona dicimus. Visualis enim radius (vt ex perspectiua cognitum est) ab omnib⁹ planã superficiẽ habẽtibus, vt aere, vt aqua, refringitur, & in dẽsioris medij occursu speculorũ quædã figurã repræsẽtant: vt cõtinua & dẽsa, quædã solos colores. vt quæ ex plurimis speculis pene insẽsibilibus diuisionẽ habentibus cõstant, in talibus eñi aliquid apparere oportet, imaginem autem apparere impossibile est, coloribus itaque demonstrandis apta relinquũtur: Et clarorũ color clarus videtur. aliquãdo vero propter alteri⁹ admixtionem, vt visualis radij speculi, aut propter debilitatem, diffusus radius, alterius coloris facit apparitionem.

Ecundi cap. scholia. v. Quæ secundum diuersa a quibus nascũtur. Mixta imperfecta quæ radiorũ apparitione fiũt, specie differũt, si a diuersis fiant corporibus lucidis vt halos qui fit a luna & iris quę fit a sole. Imo halos qui fit a sole, differt specie ab halo, qui fit a luna. Non tamen quanuis ab eisdẽ fiant astris, consequens est illa esse eadem specie, vt halos qui fit a sole, nõ est eiusdem speciei cũ iride quæ fit a sole, aut cum parelio, quia vt eadem sint specie, præter id ꝙ eisdem fiant astris, requiritur ꝙ eodẽ modo fiãt, eiusdẽq; sint denominationis. Cõtingit itaq; vno tantum modo huiusmodi mixta eiusdẽ esse speciei, scilicet cum eiusdem sunt nominis, & ab eodem fiunt efficiẽte, vt halos a luna idem est alteri halo apparenti sub luna. Trifariam autem contingit ea diuersæ esse speciei. Primo, cum idem est impressionis nomẽ, sed diuersa efficientia, vt halos a sole, & halos a luna. Secũdo cũ idem est efficiens sed diuersa nomina, vt halos a sole, & iris a sole. Tertio, cum vtrunq; & nomen & efficiẽs diuersũ est vt halos a luna, & iris a sole. Et huius ratio in promptu est, quia in huiusmodi mixtis imperfectis exhalatio in quam incidit luminosus radius, est vt materia. lumen incidẽs, vt forma primaria modus vero efformationis, vt forma accidentaria, & secũdo loco attẽdenda. At qui ꝑspicuũ est, eadẽ vbiq; existente materia, vbi forma aut principatũ tenens, aut secũdum sortita locũ est altera specie, & totum itidem a toto speciei discrimen sortiri. Ergo cum radiorum apparitione efformata mixta imperfecta, aut a diuersis fiunt astris (quippe astrorum specie differentium, & lumina quoq; speciei dissidium habere dilucidum est) aut diuerso fiunt modo, & denominationẽ habent diuersam, vt vnum halo, aliud Iridis, ali d virgarum, & demum aliud pareliorum, ipsa mixta imꝑfecta inter se specie discrepate censenda sunt. Posset & a diuersitate materiæ, scilicet exhalationis ex qua constant huiusmodi impressiones aereæ, sumi diuersitas speciei earumdẽ. Verum quia hæc sumendi specierum discrepantiam ratio mixtis imperfectis omnibus communis est & nõ his peculiaris, ideo nunc prætermittitur.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Cathetus cexili in principio, t in secunda & tertia syllaba, solũ aspirato in secunda, græcũ est, ꝑpẽdiculũ. ¶ Cathetũ hic vocat rectã quãcũq; a circũferẽtia ad pũctũ directæ perpẽdicularis eductã in nubis planitie. ¶ Directa perpẽdicularis, a b.

Ertiũ cap. ostendit cur halos sit circulus: duas rationes, naturalẽ & mathematicã adhibẽs, & interseritur quid halos nũciet.
7 ¶ Cur halos circa solẽ, lunã, & astrũ appareat circulus. Diximus refractionẽ fieri aere coacto vt vapore in nubem consistẽte. Dũ regularis, & minutarum partiũ extiterit. Hinc si consistat & dẽsetur, pluuiam nũciat. fit enim pluuia vapore dẽsato, si marcescit, & euanidus disparet, serenitatẽ. Id enim facit calidum, ipsum concrescere & densari non sinens. Si distrahitur, & discerptus ex vna parte recedit: spiritum prænũciat. Facit enim hãc distractionem exhalatio: vẽtusque ea ex parte qua diripitur, orietur. Et fit refractio

nube circa solē, lunā, aut astrū cōsistēte, & nō ex opposito, quēadmodū fieri cōspicit iris. ¶ Hinc ratio deducitur cur halos circulus appareat, quia ab eodē signo ad idē signū vndiq; & cōsimiliter refracto radio, circulū esse necesse est. Vniformis autē & aequalis cōsistētiae nubis, vndiq; & cōsimiliter ab eodē ad idē aequales radij refringūtur, est itaq; halos circulus. Et idē perspectiui monstrāt, vt si sit a b visua lis radius, a quo caeteri refringātur ad nubis extrema, vltro citroq; directus, intellectisq; i circūferētia trib⁹ signis, c, d, f, rectas a c, a d, & a f, ostēdūt esse aequales, & similiter rectas c b, d b, & f b, aequales. Quare tres magni trianguli, a c b, a d b, & a f b, eadē basi a b cōmunicātes, sūt aequales. Triangulos enim aequaliū laterū, & eādem aut aequalem basim habētes, aequales esse necesse est. Ducātur praeterea cathe ti ab angulis triangulorum, c, d, f, ad e punctum rectae a b in plano constitutae nubis qui sint c e, d e, f e. quos probant aequales, nam in aequalibus triangulis in vno plano ad rectum a b omnes in signo e copulantur. Est igitur circulus, cuius centrum est e. vt pote a quo omnes rectae ad circundantem lineam eductae sint aequales. de quibus libet em̄ alijs lineis eodem patere potest iudicio. & in a ponitur oculus, in b sol. Et (vt dictum est) intelligenda sunt continua specula parua (quiā consequentia) videntur vnum facere, & in vnoquoq; videtur sol vt albus, & circa extrema magis ni gredo, quia album sit iuxta positum. Et saepius circa lunam q̄ solē fit halos, nā sol feruore suo materiā disgregat & dispergit, quā neq; diu consistere permittit. & cir ca astra eadē de causa, sed nube existēte debili & infoecūda. vnde fit vt ea nō signi ficēt quae solis & lūae coronae, sed serenitatē poti⁹ indicāt. De halo haec dicta sint.

Tertij capitis scholia. vii. Rectas a c, a d, & a f. ostēdunt esse aequales. Ostēduntur tres illae lineae ex eo esse equales, q̄ a signo a ꝑpēdiculariter sub nube cōsistēte ad eius extremitates ducātur, Eadem quoque ratiōe caeterae tres lineae c b, d b, f b, ꝓ bātur esse aequales, q̄ ab eiusdē nubis extremitatibus ad idē signū b, illi directe & ꝑpēdiculariter supereminēs, ducuntur. Tres vero magnos triāgulos ex illis li neis cōstitutos, aequales esse, hoc pacto ostēdendum est. & primo triangulum a c b esse aequalem triāgulo a d b. Nam latus a c primi triāguli aequale est lateri a d secūdi, vt ostēsū est & linea c b primi lineae d b. secundi, & basis a b primi, basi a b secundi. nā eadē numero est vtrius q; basis, igitur & toti trianguli a c b, & a d b, inter se sunt aequi. Quorum em̄ latera sunt aequalia & triāguli ipsi sunt aequales. Haud dissimili ratione ostenditur triangulus a d b aequari triangulo a f b. q̄ primum latus vnius, primo alterius aequetur, & secundum secundo, & demū basis vnius basi alterius, cū eadē sit vtriusque basis. Tūc sic nectitur argumētū. Triangulus a c b aequatur triā gulo a d b, vt primo ostensum est. Et eidem triangulo a b d aequatur triāgulus a f b, vt secūdo mōstratum est loco. igitur trianguli a c b, & a f b. eidem trigono a d b aequales, inter se itidem aequātur. Quaecūque em̄ vni & eidem sunt aequalia, illa inter se quoque sūt aequalia quod est ꝓpositū.

¶ Quarti capitis annotat.

¶ Alurgon, purpura, graecū est. hinc alurges, purpureus deducitur. ¶ Xanthos, t aspirato, flauus, itidem graecum. ¶ A color puniceus. b viridis, c purpureus.

Quartum caput continet quatuor iridis accidentia, iridis generationem, quatuor iridis, & halo differentias, iridis colores, quo pacto duae simul apparentes irides suos colores repraesentent. Et quod xanthus color nō sit a puniceo alius. ¶ Quatuor iridis accidentia. Primū nūquā iris cōpletus. & integer est circulus, neque decisio se micirculo maior, Secūdū, Sole oriente aut occidente videtur arcus maior, & quanto sol magis eleuatus fuerit, minor. Tertium. Post autumnale aequinoctium breuioribus existentibus diebus, qualibet diei hora apparere potest arcus. In longioribus autem diebus circa meridiem non apparet, Quartum. Nō contingit plures duabus in colorum positione differentes irides fieri, et earum vtraq; tricolor erit, eosdem secundum numerum colores habens, puniceum, viridem, & purpureū e diuerso tamen positione respondentes, & alterius existunt subobscuriores. ¶ Iridis generatio. In rorida nube e regione soli opposita radij solis refringūtur. et imaginem solis male exprimūt, redditurq; visibus nostris tricolor conspiciendus arc⁹.

qui iris nuncupatur. Sunt enim (vt dictum est) illa stillandi proxima rorida, vt paua specula, quæ rei colorē, & non plane figuram repræsentāt. Et quod ab ipsis radij visiui refringantur, multa sunt indicia, quia visus ab omnibus corporibus planis (qualia sunt aer & aqua) refringi videtur. Ab aere quidem, quia hanc ob causā Antiphonti semper videbatur præcedere idolum ad se conuersum, id enim faciebat refractio, & visus debilitas, vt ei aer speculū fieret. Et hanc iterum ob causam nauiū trabes, curuiores, grossioresq; in mari se monstrant. & flantibus euris, rerū maiores moles, & sol & astra orientia & occidua maiora videtur, q caligines et vapores medij visiuos fortius frāgant radios, et dispergāt. Quod si aer et aerea illa corpora refringūt, multo fortius aquam refringere permanifestum est. ¶ Quatuor irridis et halo differētiæ, Differt primo iris ab halo, q iris sēper fit ex solis aut astri opposito halos autē sub astro. Secundo, iris nigrior, halos autem fulgidior atq; albior apparet. Fulgidū enim per nigrum aut in nigro conspectum, puniceum apparet, viridia enim ligna multum fumum candidæ flammæ miscentia, ignem ostendunt rubeū & sol per fumū & calignem visus, se puniceum ostendere videtur, qualis & prima irridis refractio cōspicitur, cū a paruis roridis guttis fit refractio. ¶ Tertio. Quia circa solem halos nō tāta consistit mora, quanta arcus ex solis opposito potest, nam statim soluitur, aut pluit. ¶ Quarto, Quia iridis similitudo circa lucernas flātibus austris apparet, circa remos rorātes, aspergentes aquas, & si quis manue regione solis vmbroso loco subtiliter aquas aspergat & irroret. Et potissimum purpureū colorē habet, & non puniceum, & hoc radiorum refractione euenit, et paruulæ guttæ fiunt specula, non autem hoc pacto halon effingi contingit. ¶ Iridis colores. Tricolor iris apparet, puniceum habens colorem, q fulgidum in nigro aut per nigrum cōspectum, tale appareat. Viridem vero, quia radius protēsus, magisq; fit vmbræ particeps, et nigrum vt negatio quædam est, cuius multa sunt indicia. In deficiēdo eīm visu nigrum apparet, et hinc euenit vt omnia a longe visa, nigriora appareāt, minora, et planiora. et in speculis imagines. et nubes in aqua, se præbēt intuētibus nigriores, nec iniuria, nam propter refractionem pauco debiliq; aspiciuntur radio Et plerunq; accidit, nubem quæ prope solem existit respicienti, nullum apparere colorem sed incoloratam nubem videri, eandem autem in aqua prospiciēti, aliquē colorem iridis se putare videre. Est itaq; notum, radium fractum propter debilitatem nigriorē videri, et album minus, tādemq; perductum iri ad nigrum. Hinc qui radius fortior puniceum habebat colorem, debilior factus permutatur in viridem, qui et iterū debilior adit in purpureum, quem alurgen dicunt. Aliorum enim colorum insensibilis est permutatio. Hinc irris tricolor cōspicitur. ¶ Quo pacto duæ simul apparētes irrides, suos repræsētent colores. ¶ Cū duæ simul fiūt irrides, debilior fortioris est imago. Quo fit, quia debilior ex primæ refractōe, debilioriq; radio existat, et oppositos, et secundum positionem e diuerso locatos colores habens, vt primæ sint puniceus, viridis, purpureus. et secundæ, purpureus viridis, puniceus. Et quādo tres apparent, tertia vsq; adeo debilis est, vt vix videri queat. nam ex secunda debilitato admodum radio ea nascitur refractio, positos colores primæ cōsimiliter habēs, puniceum. viridem, purpureum. ¶ Et præter assignatos colores aliū apparere credunt quem Xanthum dicunt, nos autem flauum dicere possumus, qui color est puniceiviridisq; medius. Verū alius ab assignatis nō est, quo minus iris tricolor dicatur. Propter enim punicei & viridis iuxta positionem apparet. nam puniceū iuxta viride situm, alboris flauitieiq; est æmulum Et ex iuxta positione tales fieri repræsentationes, multa produnt indicia. Primo, quia nigerrima nube existēte factæ irridis xanthus color potius q̄ puniceus apparet, ex forti nubis obscuratione, & coloris viridis iuxta positiōe, Facit enim circunstans nigrum, quod puniceum est albescere: apparereq; flauū. Secundo, quia cum soluitur iridis puniceum, nubes alba iuxta viride

permutatur in Xanthũ. Tertio, quia hanc ob causam in irride lunæ Xãthus color
vel maxime apparet. Huius enim causa est obscura nubes, & noctis opacitas, ap=
paretq; valde alba. Quarto, quia hanc varietatem licet plane conspicere in textu=
ris. cũ varij colores iuxta se inuicẽ intexũtur, plerũq; ex situ, & iuxta positione, alte
rius coloris apparẽtiam faciũt, ita quoq; & in floribus. Hinc fit vt ad lucernã ope
rãtes, in variorum colorum lanis sæpius peccent, colorem pro colore accipiẽtes, &
in nocte legentibus flores idem accidit, vt flores pro floribus legant, decerpãtque.
Est itaq; tricolor iris, nec hoc impedit Xanthi coloris apparentia,

Varti capitis scholia. viii. Non contingit plures duabus in colorum positione diffe
rentes. Nam contingit quidem plures interdum apparere duabus, vt tres aut quatuor
verũ nunq̃ colorũ positio alia conspicitur q̃ altero duorum modorũ, scilicet vt aut su
premus puniceus sit, medius viridis, & tertius purpureus, aut supremus sit purpure⁹
medius viridis, & infimus puniceus. Nẽpe tertia iris, & quæcũq; loco impari collocatur, colores
suos vt prima habet dispositos. Quarta vero, & quæcũq; pari loco obuenit, colores suos secun-
dæ habet secundum positionem conformes, Neq; alia colorum positio haberi potest ex variatio-
ne medij, scilicet constituendo puniceum medium, & viridem supremum aut infimum, aut cõsti-
tuendo purpureum medium, & viridem aut in summo aut imo extremum. Nam in diuersa colo
rũ iridis positione necesse est viridem semper esse mediũ, & solos cõtingit extremos secundũ sitũ
variari. Cũ autem duæ apparent irides, colores alteri⁹, vt inquit litera, sũt subobscuriores vt po
te illius quæ nõ immediata est solis imago, sed quæ ex illa per reflexionem nascitur. Exempli gra-
tia, si superior proxime fit a sole, illius colores sunt clariores, & inferioris, quæ est superioris ima
go reflexa, colores sunt obscuriores. si vero inferior est immediata solis imago, tunc superioris
quæ alterius est imago, obscuriores apparẽt colores. Ab aere quidẽ, quia hãc ob causã Antiphon
ei. In aere quidẽ fit refractio, sed adeo ob medij raritatem debilis, vt a nobis non percipiatur, ne-
q; appareat oculis nostris cõspicua, quẽadmodũ in aqua aut speculo per artem facto. At quemad
modũ lynces ob visus acutiem dicuntur refractionem radiorum visualium in aere deprehendere
rerũq; species illic dignoscere, ita Antiphon (cuius meminit litera) visus est semper videre imagi-
nẽ suã se præcedentem, & ad se conuersam, & cum ipse directa ambulauit via, visa est sua imago
retrogrado passu se eũdẽ ad locũ ferre, q; refractionẽ in aere vt speculo perceperit. Nauiũ quoq;
trabes in mari spissiores apparent ob multitudinem vaporum qui a mari eleuãtur, aeri permixto
rum. Eadem de causa flantibus euris rerum maiores apparent moles, q; is vẽtus multos sustollat
vapores, qui aeri p̃mixti maiorẽ faciũt refractionẽ. Quod aũt sol & astra in exortu & occasu ma
iora appareant, q̃ cum mediũ tenent cæli fastigium, ex eo venit, q; sidera orientia & occidua p̃ va
pores & caligines aeri cõmixtos videntur, quos ob debiliorem vim dispergere nõ valent. In me
ridie autem, repurgato iã aere, & dissipatis virtute caloris vaporibus, p̃ serenũ sine refractiõe cõ
spiciũtur aera. Quod si aer, vapores, & caligines (quæ quidẽ subtiliora sũt corpora) refractiõem
faciũt, cõstat sane & aquã vim refringendi valentiore iure habere, cũ densior sit, & refractioni fa
ciendæ accõmodatior. Propter quam baculus integer & rectus partim aquæ immissus, fractus &
curuus videtur, & nũmus in fũdo aquę positus, maior q̃ extra aquã esse visu diiudicatur. ix. Iri
dis colores. Tricolor iris apparet. Cũ Aristoteles dicit iridem habere colorem puniceum, viridẽ,
& purpureũ. non id q; vere in nube est respicit, sed quod apparet, non enim dicti colores sunt in
nube, sed solum lumen, quod tum ob medij indispositionem, tum ob radij debilitationem, facit il
lorum colorum repræsentationem. Et propter huiusmodi assimilationem eius quod in nube con
spicitur ad veros colores, idipsum quod apparet, appellatur eodem nomine quo veri colores.
Quod si quis colorem communiter accipi velit pro omni qualitate per se a visu perceptibili, ad
mittendi quidem sunt illic esse colores. secus tamen quam sint apparentes. Nam illic sparsim lumẽ
solis est diffusum, quod ob diuersam partium nubis dispositionem, item & variationem eius
secundum debilitationem minorem aut maiorem, in diuersis partibus diuersorum reddit colorũ
efformationem. Si vero colorem accipi ĩtelligat proprie peculiariterq; pro qualitate visibili, quæ
in extremitate est corporis opaci, inficiãdũ est in iride colores esse. Et satius est hac physica dilutio
ne propositum discutere, quam in sophisticam incidere solutionem, quę admittat hanc, In iride
videntur veri colores. diffiteatur autem, & neget hanc, In iride veri colores videntur. quia
prorsus indignum est grauia philosophię sensa, seriaq; dicta sophisticis captionibus temerare,
captiosisq; cauillationibus prophanare. Vtraq; enim propositio si in primo significatu suma-
tur color, recipienda est, si in secundo, neganda, neq; præpositio aut postpositio verbi quicquam
hic roboris habere putanda est. Quo pacto duæ simul apparentes irides, suos colores represen-
tent. Quod secundæ irridis colores opposito collocati sunt ordine ad colores primæ, hæc est cau-
sa. Nam cum rei superioris imago efformatur inferior & subiectior, quod supremum est in exem
plari. apparet infimum in imagine, & e diuerso quod in exemplari infimũ, in imagine supremũ.
Verbi gratia, si culteri mucro versus aquam vertatur, & manubrium versus cælum, in aqua cul-
tri mucro & ferrum supereminebit, manubrium autem subsidebit. Itaq; accipiatur ligneus stirps
in tres partes intellectu diuisus, supremam puniceam quæ sit a, mediam viridem quæ sit b, &

Quo mo-
do in iride
apparẽt co
lores.

mam purpureã quæ sit c, & aquæ claræ superemineat. In aqua pars purpurea c apparebit suprema, pars viridis b media, & pars punicea a infima, eruntq; colores extremi imaginis, oppositi ad colores extremos exemplaris. Per ligneum ergo stipitem extrema aquam supereminẽtẽ intelligatur prima & fortior iris, & per illius imaginem in aqua apparentem concipiatur secunda, & debilior iris, quæ primæ est per reflexionem imago. & manifeste constabit secundam oppositos habere colores ad primam. Quod si tertia appareat iris, illa oppositos habet extremos colores ad secundam, cuius est imago. Et si quarta, oppositos habebit colores ad tertiam, cuius itidem est imago, semperq; sequentis iridis colores erunt ob reflexionem debiliores.

ℭQuinti capitis annotat.

ℭMeridianus est circulus intellectus transire per punctum verticis capitis nostri, & polos mundi. ℭPunctum verticis capitis, vertex nostri horizontis,

11 Vintum caput continet quinq; iridis proprietates. ℭPrima Iris est circuli portio nunquam semicirculo maior. Et quod semicirculus appareat: hinc liquere potest. Posito enim horizontis nostri hemisphærio c: & horizonte circulo a b, centro solis in occidente b, centrum iridis erit in orientis puncto opposito, vt a. quare sola medietas super horizontem a b, in hemisphærio c relicta est. & vbicunque fuerit alibi sol supra horizontem, erit iridis centrum sub horizonte, quare vbicunq; alibi sole existente, iris semicirculo minor apparebit. ℭSecũda. Sole existente in ortu & in occasu, maxima quæ fieri potest procreatur iris. ℭTertia, Quãto sol supra horizontem altior ascenderit, tanto minor apparebit arcus. vnde fit vt sole meridianum tenente, quam fieri potest euadat minimus. ℭQuarta. Post autumnale æquinoctium iridẽ omni hora se demonstrare contingit. ℭQuinta, Circa æstiuas versiones nõ cõtingit iridem in meridie apparere. ℭEt omnia hæc mathematicis rationibus Aristoteles ostẽdit, quæ quia difficultatẽ & laborem quã plurimum habent, neq; capi valeant nisi a plus quam mediocriter eruditis, & in elementis geometricis, & perspectiua disciplina, apponere solẽt alteram. quã quia nihil eorum quæ Aristoteles intendit sonet, neq; vitio careat, cõsulto relinquimus.

Vinti capitis scholia. xi. Et quod semicirculus appareat, hinc liquere potest. Centrũ irridis est punctum diametraliter centro solis & eius radio perpendiculari oppositum quia iris per suas proprietates apparere solet ex solis opposito. Cum itaque centrum solis erit in occidente b, centrum iridis erit in oriente, & e diuerso. quare & tum iris apparebit semicirculus, & vna eius extremitas in vna horizontis parte, altera autẽ ĩ parte opposita, sinuositas autem eius & curuitas, per totum porrecta hemisphærium. Cum autem sol alio quopiam loco hemisphærij nostri fuerit, quam in oriente aut occidente, centrum iridis erit sub horizonte, & iris apparebit semicirculo minor. Imo vero quanto cẽtrũ iridis est remotius sub horizonte, tanto contractior apparet iris. Et hanc ob causam cum sol meridianum tenet, vndiq; ab horizonte æquidistans, iris est minima, quia tunc iridis centrum est in puncto e regione constituto ad punctum meridiei.

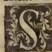
ℭSexti capitis annotat.

ℭParelius, iuxta solem interpretatur, quod sol iuxta solẽ apparere videatur, Et sub parelio paramenẽ comprehendimus, quam nonnulli solem nocturnum appellãt. Prodit enim Plinius tres lunas Cn. Domitio & L. Annio consulibus simul apparuisse. de aliorum autem astrorum apparentibus imaginibus nõ ita cõpertum est.

ℭCadmia, lapis erosus ex quo æs paratur. ℭChrysocolla ĩ metallicis venis crasso humore coacto, ac in duritiem pumicis rigente, gignitur, estque vt vena putris.

ℭQuid vernix vocetur, quam nonnulli sandaracam vocant, notum est, Sandaraca tamẽ proprie existimatur quidam cibus apum quem recondũt, durus vt cera, inueniturque sæpe in fauorum inanitatibus sepositus. ℭMinium ex fodinis argentarijs vt arena rubra eruitur: quod subinde purgatur, græci vocant milton, quidam cinnabarim. Attamen cinnabaris proprie censetur sanguis draconis elephantium morientium pondere elisi vna cum elephantino sanguine concretus, qui antidotis medicamẽtisque vtilissimus est.

Extum caput continet causas virgarum,& pareliorum,eo
rum generationem, pareliorum accidentia,& breuem eo=
rũ quæ duplici halitu in terra giguũtur,expeditionẽ ℭVir
garũ & pareliorum causæ, vt halo & iridis. ℭVirgarũ &
pareliorũ generatio. Cũ nubes fuerit irregularis,hac dẽsi=
or, illac rarior, hac magis aquosa,illac min⁹,refringitur ra= 12
dius solis,& per multas nubis partes radij porrecti vidẽtur,
speculis colorẽ & nõ figurã repræsentantibus,hincq; caden
tibus,stillis radij,virgæ dicũtur,q iridis colores nũc puniceũ,nũc xanthũ,viridẽ,
purpureũ(remissiores tamẽ quã in arcu)imitãtur atq; represẽtãt. ℭAt parelius
apparet nube dẽsa cõtinua ad latus solis existẽte, ꝓpinqua vt in aquã cõuertatur, nõ
dũ cõuersa,in qua sol fracto radio ob debitã densitatem:regularitatem & cõtinui=
tatem,suam efformat similitudinem,queadmodũ in aere polito. hæc autẽ solis ad 13
eius latus imago,parelius nũcupatur. ℭPareliorum accidentia. Parelius apparet al
bus,& hoc quidẽ ideo est,quia sol albus est. Parelius,magis q̃ virgæ,aquæ signum
est,nam pareliorũ nubẽ magis ad aquã parari oportet,&maxime quidẽ australis a=
quosus est. Circa solis ortum & occasum fiunt parelij, neq; e regione solis, vt iris,
neq; sub sole, vt halos,sed ad latus,itidem & virgæ. Neq; admodum prope solem
fiũt,nã nubis consistentiã dissolueret,neque penitus distãtes,hoc enim refractio=
nis esset impedimẽto,lõgius em̃ protensus radius a paruo speculo,fit debilis,hinc ne
que halos fit ex astri oposito. Ad latus igitur sic distãtvt sol nubis cõsistetiã dissol
uere nequeat, multusq; ad ipsos simul veniat radius. Neq; fiũt in medio cæli,quia
radius sursũ dirigitur,neque ex latere medij cæli,nã radius ad terrã fertur,& pau=
cus ad speculũ ꝑtingit, fitque reflexio debilis. ℭDe ijs itaque quæ supra terræ emi
nẽtia spectacula ꝑbent,quæ sint,& quot sint determinasse videmur. Determinare 14
reliquũ est de ijs quæ intra terrã ex duplici secretione,id est exhalatiõe,& vapore
pariuntur. Sicut enim illa duplex est,ita sub terra duas corporũ differentias efficit.
fossilia scilicet,& metallica. Fossilia autẽ sũt vt lapides illiquabiles,cadmia,chryso
colla,vernix,sulphur,pulueres colorati,& ex his cõgestum,vt minium,quod cinna
barin nõnulli vocant,& cõsimilia quibus exhalatio terrestris atque sicca ortũ præ
stat,vt vaporosus halitus metallicis corporibus,vt sunt aurum,argẽtũ,æs,stannum
& ferrum cogente atque densante frigore,vt fit in rore,gelu,grãdine,& niue. Hic
euenit vt quæcũque in metella cõstringãtur atque durescant,ductilia aut liquabilia
sint,vt æs,aurũ,atq; ferrũ ductilis sũt naturæ. Fit item vt nõnulla sint vt potentia
aqua,nec iniuria profecto,quãdoquidem eorum materia aqueus halitus fuerit. Sed
tunc neque aurũ neque æs erãt,sed in cõcretione atque gelatiõe sicca admixta ex=
halatione, vnũquodque suæ naturæ moderatricem accipit speciẽ. Quapropter o=
mnia metalla(vno auro excepto) igniũtur.nã omnia(dempto auro)igni siccũ spi=
ritum exhalabilem præstant. Sed communiter hæc dicta intelligãtur. singillatim
autem de vnoquoque exquisitam determinationem facere alius exigitur locus.

Exti cap. scho. xii. Hæc autem solis ad eius latus imago, parelius nũcupatur, Para
præposito græca, iuxta significat,& helios solem, quare parelius,iuxta solem inter
pretari debet. Tãta siquidem est parelij cum sole assimilatio atq; similitudo, vt ima
go nomen retineat exẽplaris,& sol vocetur. Cæterum q̃uis inter pareliũ in media
aeris regione consistentẽ & solem q̃ maxima sit spatij intercapedo, quia tamẽ illa se
cundũ altitudinem(quæ ab inferiori ad superiorem situm attenditur) non percipitur, dicitur pa
relius ad eius latus apparere, & iuxta solem subsistere, quemadmodum tempore natiuitatis beni
gnissimi saluatoris nostri perhibẽtur visi fuisse tres soles,tandem in vnum conueniẽtes,qui trini
& vnius dei cultum ampliorem,& toti mundo patefaciendũ,tunc exordiũ sumere,insinuare pu
tati sunt,vbi vnus erat sol, & duo parelij,qui ad solem accedentes cum sub eo constiterunt,dispa
ruerũt. Vocati tamen sunt tres soles,propter mutuam similitudinem,quia vnus ab alio internos
ci non potuit. xiiii. Exhalatio terrestris atque sicca lapidib⁹ ortũ præstat. Facile predũt lapides
se exhalationem siccam terræ naturã participãtem,materiã habere. Nam & grauitatem habent

erream atq; duritiam, pariter & ſiccitatem. Hinc in humorem non ſoluuntur, neque funduntur in liquorem, vt neque exhalatio calida, & ſicca ſurſum ſublata ſtillat in pluuiam, Vapor autē ſubterraneus metallicis corporibus materiã præſtare ex eo dignoſcitur, q̃ ſicut vapor humidus eſt, ita & metalla liquari poſſunt, & humorem foris apparentem oſtendere. Hinc metalla fere omnia fundi poſſunt & liqueſcere per calidum, haud ſecus ac nubes vapore concreta ſoluitur in pluuiã. Et metalla fuſa rurſum frigore concreſcunt, ſicut vapor aereus.

¶Paraphraſeos in Tertium librum Meteororũ Ariſtotelis, et in eundem ſcholiorum, finis.

¶PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN Quartum Meteororum Ariſtotelis, annotat.

¶Terminant, quãdiu diſſolutionem impediunt. ¶Permutãt, generãt, et corrumpunt, et alterant. ¶Humectant, vt cum calidum coagulata fundit, et frigidum a calido coadunata liquat. Quęcunque enim frigido cõcreſcunt, calido ſoluuntur, et cõtra, quæcunque calido concreta ſunt, ſoluuntur et frigido. Liquata enim et fuſa, humida eſſe videntur. coagulata autem & concreta, videntur eſſe ſicca, & multis etiã alijs modis humectant atq; ſiccant. ¶Simplex generatio dicitur, quatenus eam ex proportione qualitatum ſimplicium corporum prouenire cõſideramus. Naturalis vero, quatenus naturæ ſeriem ordinatam ſeruat. Itidem & corruptio. ¶Obtinent ſuperant, præualent, euincunt. ¶Ignis, aer, aqua, terra ignea, aerea, aquea, terrea.

1 Quartus liber Meteororum Ariſtotelis duodecim capita cõplectitur. Primum nouem cõcluſiones, duas ratiões ad primam, et quatuor corollaria ad tertiã. ¶Prima concluſio. Quatuor qualitatum quæ principia ſunt & differentiæ elementorum (vt alio loco determinatum eſt,) & ſecundum quarum coniugationes quaternarius elementorum ſumitur numerus, duæ, calidum ſcilicet, & frigidum, actiuæ ſũt duæ vero, humidum & ſiccum, paſſiuæ. ¶Quod calidum & frigidũ actiua ſint, & humidum et ſiccum paſſiua, ex his primo poteſt eſſe manifeſtum. quod calidum, & frigidũ terminant, copulant, permutant, & tam homogenea q̃ heterogenea nunc humectãt, nunc ſiccant, nunc mollificant, nunc vero cogunt et indurãt, hæc autē ſunt agere. Et humidũ et ſiccum terminantur, copulantur, permutãtur, humeſcunt, ſiccãtur, mollificantur, coguntur q; atq; durantur, hæc autē ſuſtinere, eſt pati. Sunt igitur calidum et frigidum agentia, humidũ vero, et ſiccum patientia. Secundo, hoc idem ex eorum diffinitionibus eſt manifeſtum, Nam calidũ eſt quod diſgregat heterogenea, et congregat homogenea. Diſgregare autem heterogenea, et quæ diuerſi ſũt generis, et ſimiliter congregare ea quæ ſũt eiuſdem tribus et generis, eſt agere. Et frigidum eſt quod congregat etherogenea et homogenea. ſunt igitur agentia calidum, et frigidum Et humidum eſt quod facile alieno terminabile eſt termino, ſiccum vero contra, quod alieno difficile terminatur clauditurve termino. Terminare autem pati eſt. Sunt igitur humidum et ſiccum paſſiua. Eſt itaq; manifeſtũ, harum quatuor qualitatũ, ſecundũ quas et quarum combinatiões ſumitur differentia numeruſq; elementorum, duas calidum, et
2 frigidũ actiuas eſſe, et duas humidum et ſiccum eſſe paſſiuas. ¶Secũda, Simplex et naturalis generatio, cui naturalis corruptio oppoſita eſt, harum qualitatum eſt opus. ¶Nam ita et animalia, et plantæ, et ipſorum partes generãtur. Cum enim hæ qualitates ratione contemperamentumque vniuſcuiuſque naturæ aptũ in ſubiecta materia habeant, ab hiſce virtutibus ſimplex et naturalis proficiſcitur generatio, ab

circunstantis corporis virtutes minus obtinere queunt. At in minoribus proprius calor minor est, et proprium frigus minus: et ideo illa, externa facilius obtinet caliditas. Merito igitur maiora minoribus minus putrescunt. Et hac de causa mare se-
13 cundum partē diuisum, cito putrescit, totum autem putrescit nunquam. ¶ Nona. Ex ijs quę putrescunt, vt plurimum animalia scaturiunt, gignunturque. Nam disso ciata caliditas, gignendi animalis naturæ apta, naturalis, et propria, constare facit segregata, gigniturque animal.

Rimi capitis quarti Meteororum scholia. i. Quod calidum & frigidum actiua sint, & humidum & siccum passiua. Calidum & frigidum qualitates dicuntur actiuæ, quod corpora quibus adsunt dictæ qualitates, ipsarū ministerio vt efficientium instrumentalium pleraq; agant, vt humectent, desiccent, akeeent, mollefaciant, indurent, vt ignis & aqua. Ignis enim suo calore fundit metalla, liquat glaciem, mollefacit ceram, indurat lutum, & aer hybernus suo frigoee constringit aquā in glaciem, duratq; metalla atq; teram. Humidum vero & siccum dicuntur qualitates passiuæ, quod sunt instrumenta quibus sua subiecta patiuntur, transmutationemq; sustinent, vt aqua sua humiditate congelatur, cera mollescit, metalla funduntur, quas permutationes, si humiditatis essent expertia, non persentiscerent. Sicca itidem, & quæ talia apparent, concrescunt & coguntur in duritiem, vt metalla coagulata & glacies. Et quanuis calidum & frigidum interdum patiuntur, vt humectentur & desiccentur, mollescant aut durescant, & humidum atque sicum interdum agant, vt continuent aut discontinuent, quia tamen hæc parum agunt, & multum patiūtur, illa vero contra multū agunt, & parum patiuntur, idcirco denominatiōe sumpta ab eo quod insignius eis conuenit, hæc passiua, illa veeo actiua dicuntur. ij. Cum enim hæ qualitates rationem contempeeamentumque. Qualitates corporum simplicium contemperatæ in materis, effectrices sunt generationis rei, cuius naturæ huiusmodi contemperamentum est consentaneum. E diuerso disproportio & distemperamentum earumdem qualitatum in subiecto, efficiunt corruptionem eiusre formæ, reique naturalis, cui ea qualitatum dispositio est incommoda. Oppositæ siquidem causæ, oppositorum diuersorumque effectuum sunt productiuæ. At quemadmodum eadem ec ipsa est materia, quæ est subiecta generationi & corruptioni. simul vnaque factæ, ita eędem numero qualitates sunt, quæ simul generationem & corruptionem in eodem subiecto faciūt & ex collatione facta ad diuersa, contemperatæ sunt simul & distemperatæ. Contemperatæ quidem & conuenientes foemæ quæ aequieitur, cuius generationi conducunt, & distemperatæ, discōuenientesque formæ quæ aboietur, cuius abiectioni corruptionique subseruiunt, vt qualitatum elementarium ratio conueniens formæ oliuæ acquirendæ, disconuenit formæ seminis oliuæ deperdendæ. vi. Cum humido igirue propria frigiditas, putrefactionis. Non censendum est incommodum, frigiditatem propriam & inteinsecam cum dominaiue calido, causam esse putrefactionis, extrinsecam autem frigiditatem & circundantis corporis, putrefactionem impedire. itidrm caliditatem intraneam atque naturalem cum obtinet in frigidum, esse obstaculum putrefactionis, caliditatem autem circundantis & ambientis corpoeis, putrefactionem efficere, quoniam hæc prorsus diuersa sunt cōditione atq; dispositione ad corporis conseruationem aut destructionem, sicut & ipsa interior mixti frigiditas longe est diuersa. cum dominante calido, naturæ ipsius conseruationique est conueniens, & cum superato calido, disconuenit eidem, ad putrefactionēq; disponit. Est enim mixtum omne, ex quaruoe qualitatibus adinuicem contemperatis coalitum, quare & id quod computrescit, frigiditatem materiam habet, quæ cum minoe est, caliditatique obtemperans, rem conseruat, cum vero vehementior, & caliditatem exuperans, corrumpit. Ee quanuis concederetur calidītas interna & externa circundantis corpoeis, eiusdem esse naturæ, itidem frigiditas intranea & exteea (quod tamen non sempee oportet, nam in mixtis non omnis caloe caloei est idem specie, nec omne frigus frigori) non tamen consequeretue exteenam caliditatē debere præseruare a putrefactione sicut interrnam, aut internam frigiditatrm sicut externam. Nam externa caliditas non prohibet, neque expellit internam frigiditatem causam putrefactionis, sicut interna caliditas, quæ non sinit frigiditatem interiorem obtinere. Similiter tnterna frigiditas non impedit externam caliditatem causam putrrfactionis, cum non sint simul in eodem, quam tamen non sinit obtineee externa frigiditas, putrefactionem impediens. Itaque caliditas & frigiditas a putrefactione præseruant, hæc quidem externa illa vero interna. Itidem caliditas & frigiditas putrefactionem efficiunt, sed hæc quidem interna, & illa exteena. Quocirca neque eiusdem effectus assignantue causæ prorsus oppositæ, nec oppositorum effectuum causæ eædē.

Quę caliditas & frigiditas putrefactionē efficie, & quæ impedit.

viij. Res minus in frigore q̃ æstu puterscere solent. Ex hac conclusione cognoscitur rausa quare tempore hyberno minus res putrescunt q̃ æstiuo, quare itidem res conditæ tempore æstiuo in locis subterraneis, vt caueis q̃ tū sunt frigidæ, minus puteescūt q̃ asseruatę in locis supeeioribꝰ quæ calidiora sunt. Ex sexta vero cōclusiōe dignoscitur ratio quare carnes cōdieæ speciebus calidis, vt pigeee, gingibere, aut etiā sale (qui calidę est naturę, & a calido cōcretꝰ) minus tabē putredinis sentiūt, quā si illis nō cōdiātur. At queādmodū salis amaroee aspersum, a putrefactione est alienū, ita

quod dulce est sine quapiam amaricationis permixtiõe, summopere est putrefactioni obnoxium Hic qui dulcibus vescuntur sine temperie, materiam præbent vermibus ex putrefactione in col pore agginendis, quemadmodum nona dicit cõclusio.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Digestio & indigestio, coctio & incoctio. ¶ Pepãsis, maturatio. ¶ Hepsesis, elixatio. ¶ Optesis, assatio. ¶ Omotes, cruditas, & (quæ pepãsi opponit) imaturatio. ¶ Sunt præterea duæ incoctiones, inelixatio opposita hepsesi, & inassatio q̃ opponitur optesi. ¶ Naturale, propriũ. ¶ Humidũ & siccũ naturale, vniuscuiusq; mixtorum natura materia dicũtur, q̄ natura ex elementorũ cõtẽperamẽtis secundũ materiã oĩa gignãtur mixta. Et cũ materiæ sit pati, sitq; cõpositũ ex calidorũ, frigidorũ, humidorũ, & siccorũ cõtẽperamentis pariter coalitum, quorũ duo calidũ & frigidum potissimum sunt agendum & duo humind & siccum ad patiendũ: hinc potius humidum & siccum vniuscuiusq; mixti naturã materia dicuntur, contemperamẽtaq; passiua. ¶ Apostema, collectio, græcum est. nos huiusmodi in vno loco humorum collectionem, agglobationemque, panos & vomicas nominamus.

Ecundũ caput cõtinet vnã conclusionẽ, duas definitiones, earũ declarationes, & vnũ corollariũ post primæ declarationẽ. ¶ Cõclusio, Digestionis & indigestionis species determinãdæ sunt. ¶ Nã ea determinare expedit, q̃ dictæ virtutes calidũ scilicet & frigidũ in natura cõstãtibus humidis & siccis operãtur. at digestionẽ operãtur, & indigestionem. est eni digestio, calidi: indigestio autẽ, frigidi. Digestionis igit̃ & indigestionis determinãdæ sunt species. Digestionis species sunt tres, maturatio, elixatio, assatio. & indigestionis tres oppositæ, cruditas, inelixatio, & inassatio. Cæterũ apta nõ habemus nomina quibus ipsas noĩare possimus: sed quadã similitudine trahẽda sunt hęc ad omnes digestionũ & indigestionũ species, tum in ijs quæ arte, tum quæ natura fiunt. 14

¶ Prima definitio. Digestio est a naturali calido in oppositis passiuis obtinẽdo facta perfectio. Hęc enim passiua, humidum scilicet & siccum, vniuscuiusque mixtorum propria inueniũtur, ipsorũ que natura sunt materia. cum enim quicquam digestum fuerit, perfectũ iam factũ est. Et talis perfectionis principium, naturalis & propria existit caliditas. tametsi enim ab externis, vt alimento, vt balneo, auxilium plerunque sumat & vendicet, præcipuum tamẽ est quæ interna possidetur caliditas. Et huius digestionis, natura, species, & substantia, finis est: vt vnumquodque tale sit, quale optime natura sit natum, aut maturum, coctum, aut tostũ. tunc eni vtile est, & digestum dicim᷑: queadmodũ mustum digestum dicimus cum feces resederint, et propria obtineat caliditas. et panos, apostemaq; matura, cum sanies simul cõsistat proprio cõgregãte calido, quales sunt & lachrymę cum ex oculorum lippitudine inspissantur, densanturq; vt limus. Et est, quia ꝓprium humidum obtineт a naturali calido, quæ quãdiu naturę rationem, & cõtẽperamẽtum seruãt, hoc euenit. 15

¶ Corollarium. Hinc euenit vt vrinę, alui sedimenta, egestiõesque, et omnino corporeæ superfluitates, quæ digestæ apparent, sanitatis sint signa. Apparent eni digestæ, cum proprium calorem iam in terminato humido atque sicco obtinere insinuent. tunc eni constãt, & crassiora et calidiora sunt. Tale eni efficit laudabilius calidum, siccius, crassius, meliorisque molis. superfluum eni & innaturale resoluit humidũ. Sed q̃d digestio sit, satis apprimeque dictum est. 16

¶ Scunda diffinitio. Indigestio est imperfectio ob indigentiã proprię caliditatis in oppositis passiuis proueniens. Et certe vbi propriæ caliditatis indigentia fuerit, frigidita est. Erit itaque indigestio a frigiditate in humido & sicco: quæ vniuscuiusque mixtorũ natura materia sunt. Sed quid digestio, et quid indigestio, satis dictum est, nunc autem earum species, quid vnaquęque earum sit, exequamur. 17

Secundi capitis ſcholia. xv. Ipſorumq́ natura ſunt materia. Nō dicūtur humidum & ſiccum materia mixtorum, quia ex ipſis mixta ſecundum ſubſtantiam conſtituantur. nam ſubſtantia ex accidentibus minime coaleſcit, humidum autem & ſiccum accidentia ſunt. Neq́ itidem materia dicuntur, quia mixtorū materia humiditatē & ſiccitatem habeat cōtemperatas. Eadem enī ratione calidū & frigidum deberēt dici materia mixti, quandoquidē mixtum æque & calidorum & frigidorum vt humidorum & ſiccorum conſtet cotemperamentis. Sed dicuntur qualitates materia mixti, φ ipſi materiæ analogæ ſint & perſimiles. Vt enim materia eſt ad patiendum, ita & duæ prædictæ qualitates paſſiuæ ſunt, quare hoc ipſo quod eſt paſſiuum eſſe, cum materia conueniunt, & in analogia materia dicuntur. Sic calidum & frigidum φ ad agendum ſint vt forma ſubſtantialis, vniuſcuiuſque mixtorum ſimili analogia forma dici poſſent, cum conſimilem præcipuis actibus ſeruent conditionem atque proprietatem.

Cum enim quicquam digeſtum fuerit, perfectum iam factum eſt. Res quæ digeſtione ſuam aſſequitur perfectionem, tum perfecta dicitur, cū humano vſui apta eſt & accommoda, vt ſegetes & fructus maturi. Imperfecta vero, cum nō eſt vtilis hominum officio, quanuis etiam materiam & formam ſubſtantialem habeat cōpletam, vt ſegetes & fructus necdum maturitatē aſſecuti, etſi ſubſtantialem habeāt perfectionem, & partium eſſentialiū complementum, nondum tamen habent accidētariam cōſummationem, quam nati ſunt habere, vtpote debitam qualitatum cæterarumq́ affectionum diſpoſitionem, ſecundum quam vtiles ſint humano vſui ad quem potiſſimū terręna ſcentia & arborei fructus ordinātur. Talis autem perfectionis principium, cauſaq́ efficiēs accidentalis & inſtrumētaria, eſt naturalis & propria caliditas. At forma ſubſtātiſica, cauſa eſt primaria & præcipua. Finis autē cauſaq́ finalis digeſtiōis, eſt ſpecies & ſubſtantia, hoc eſt eius quod digeritur perfectio, tum ſecūdum ſubſtantiā quæ ad ſuas operationes eſt diſpoſitior, tum ſecundū accidēs.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Groſſiora, groſſiora, compactiora, ſpiſſiora. ¶ Humida, liquores. ¶ Aulicocium, quod coquinaria arte ad eſcam aqua mollitur, digeriturq́. ¶ Serum, aqua lactis. ¶ Tineæ rotundæ, vermes qui in animalium aluo gignuntur.

Ertiū caput cōtinet ſex definitiones, earum declarationes, vnū
corollarium ad primam, quatuor ad ſecundam, vnam ad quartā,
& duas ad quintam. ¶ Prima definitio. Maturatio eſt digeſtio
18 circa fructuū alimenta, & ipſos fructus facta: quæ tunc perfe-
cta habetur, cum ſemina quę aut folliculis aut pulpa circuncluſa
tenentur, talia ſint, vt ex ipſis aliquid ſimile vegetibus ipſis gi-
gni poſſit. Eſt enim digeſtio, perfectio quædā: & alia perfecta
dicimus, quæ qualia ipſa ſunt, alia quædā efficere poſſunt. & illa circa fructus matu-
ratio, a naturali completur calido. Dicuntur & alia multa matura, quadā translatio
ne ad hāc maturationis ſpeciem, quod apta nomina nobis nō ſuccurrāt, quibus ipſa
vocemus: vt apoſtemata matura dicuntur, cum conſiſtit ſanies, & a naturali obtinē-
te calido naturalis humidi facta eſt digeſtio. Cum enim calidum obtinet, ipſum cō
ſiſtere facit, & terminat. non obtinens autem, terminare impoſſibile eſt. Et cū hoc
pacto maturātur, ex ſpirituoſis et aereis fiunt aquea, et ex aqueis terrea, moxque con
ſiſtunt. Calor enim aerea et ſubtiliora reſoluit, et humiditatem ſuperfluā: propriā
autem et terreſtria retinens, terminat: et conſiſtere facit, ducitq́ in naturam. ¶ Co-
19 rollarium. Hinc omnia maturationem ſuſtinentia, ex ſubtilioribus groſſiora facta
ſunt. ¶ Secunda. Cruditas maturationi contraria eſt, & eſt circa fructuum alimen-
ta & fructus ipſos quædam indigeſtio. ¶ Primum corollarium. Hinc fit vt imma
turi fructus ſpirituoſi, aquoſi, aut vtrunque ſimul exiſtant. ¶ Nam ipſorum inter-
mina eſt humiditas. ¶ Secundum. Fit etiam vt cruditas imperfectio ſit quædam.
¶ Nam maturatio quædam perfectio eſt. erit igitur cruditas ei oppoſita, quędam
imperfectio. Et reuera cruditatis imperfectio prouenit ex natiui caloris indigentia
& incommenſuratione, indebitaque ad humidum proportione, quorum neutro labo
rat maturum. ¶ Tertium. Fit iterum vt quæ ſicco admixta non ſunt, non mature-
ſcant. ¶ Nam quæ maturantur, ingroſſantur. Humida autem ſine ſicco ingroſſan-
tur minime. Hinc aqua humidorum ſola ingroſſationem non ſuſtinet. Et accidit
cruditas aut quia calidum paucum ſit, & frigidū multum: aut quia humidum termi-
nabile ſit multum. ¶ Quartum. Quo fit etiā vt crudorum expreſſi humores ſubti

les sint,& magis frigidi q̃ calidi:esui & potui perparũ apti & cōuenientes. ❡ Et sicut maturatio multis modis dicitur,& ad multa transfertur,ita ipsa quoque cruditas. Vrinæ enim animalium,expurgamenta,& pituitæ,crudæ dicuntur, quod caliditas non obtineat,& quod vna pariterque non constent,Et remotius minusque prope laster et lac cruda dicuntur,quod possibile sit illa a calore passa, permutari et consistere:vt industria fit et arte, Et sicut aqua maturationẽ non admittit,ita neque cruditatem. nam non ingrossatur:quanuis forte quoquo pacto elixationem (de qua nunc agemus) admittat. ❡ Tertia definitio. Elixatio est secundum totum ab humida circunstante caliditate interminati inexistentis humidi digestio. Quod enim elixorum spirituosum aqueũve fuerit,ab eo calore qui in humido existit,coquitur,mollitur,digeriturque. Quæ quidem elixa a frixis in hoc differunt,quod frixa ab extrinseco calido patiuntur,ad se humidum (in quo frixa iacent) rapiente,et ipsum siccius aridiusq; reddente:idcirco hic exterior humiditas trahitur. In elixis autẽ nō ita est; sed oppositum euenit.nã a caliditate exterioris humidi ipsorũ interius trahitur humidum. ❡ Primum corollarium. Quapropter elixa q̃ assa sicciora sunt. ❡ Nã elixa humidum in seipsa non trahunt. Præualet enim exterior caliditas,et quæ foris est,ei que interior habetur. Si tamen aliquãdo præualuerit interior,ad seipsam vtique trahet. ❡ Secundũ. Euenit etiam vt nō omne corpus sit elixabile. ❡ Nam illa in quibus pene nulla est humiditas,vt lapides,& illa in quibus quidẽ est,sed ob grossitiem obtineri nequit,vt sunt ligna,elixationem non sustinent. Eã autem sustinẽt, quæ humiditate participãt,ab igneo circũstante feruore in humido existente, bene passibili. Et elixationis nomẽ ad multa trãsferimus,quia nobis apta deficiãt nomina:vt ad aurũ,lignũ,lac,mustum,& alia humida. Aurum quidem,ꝙ in humido decoctũ agente circũstãte calido,vim quandã in ipsum regerat atq; trãsfundat humidum. Et lignum,ꝙ circunstans calidum humorẽ eius ad exteriora euocet. Et mustũ & lac,ꝙ ab exteriore calido saporem in humido existentẽ permutẽt, patiãturque aliquid quodãmodo vere elixatis simile. Et horum non idẽ finis est. nam elixorũ hęc (vt aulicocia,& proprie elixa) sunt ad escã.& eorũ quæ trãslatitie dicuntur, hęc (vt quædã humida) ad sorbitiones sunt:hęc (vt pharmaca, quas medicinas dicimus, & quæ etiã elixari dicũtur) ad salutẽ exist ũt.& alia permulta ad multas & varias commoditates & vsus. ❡ Tertium. Quapropter iterum quæcũque humorem habẽtia, grossiora, aut maiora, aut grauiora, aut partim talia,& partim diuersa circunstãte calido fiunt:aliquo pacto sunt elixabilia. ❡ Sunt enim quædã quorum pars altera segregante calido ingrossatur,& pars altera fit subtilior,quomodo lac in caseum & serum distribuitur. & ita de plerisque alijs. ❡ Quartum. Hinc oleum secundum seipsum elixabile non est. ❡ Nam si purum fuerit,non ingrossatur, minoratur, ingrauescit,aut aliorum quodcũque patitur,Et de elixatione et propria et translatitia hæc dicta sint. Et nihil refert an artificio quodam paretur,an naturæ peragatur instrumentis et opificio, ❡ Quarta diffinitio. Inelixatio est indigestio elixationi cōtraria in interminato corporis humido,ob caloris circunstantis humidi defectum proueniens. Et iam diximus vbi caloris indigentia sit et defectus, illic frigiditatem adesse oportere. et defectus ille digestionis prouenit aut propter circundantis humidi frigiditatem, aut propter elixabilis multitudinem. Tunc enim accidit circunstantis humidi caliditatem maiorem esse quã vt non moueat: minorẽ vero quã vt regulet et condigerat. ❡ Corollarium, Hinc quæ inelixationem sustinent,elixis duriora cemuntur. ❡ Nam elixorũ humida magis terminata sunt, magisque remollita. Et transfertur huiusmodi indigestio ad multa, sicut et elixatio, vt ad metalla, fluida,et animalia, Animalibus enim propter immoderatum exercitium prouenit vt calor ille resoluatur, exhaletque digerens. Sed de elixatione et eius opposita indigestiōe,quid sint, et ob quid eueniãt,hactenus. ❡ Quinta diffinitio. Assatio,dige

ſtio eſt a caliditate ſicca & aliena facta: vt ſi quis quod elixabile eſt non calido humido permutet & digerat, ſed calido ſicco vt igni perficiatur digeſtio: hoc profecto nõ elixum, ſed aſſum eſſe dicitur. Quod ſi amplius quam oporteat calidi ſicci ſuſtineat exceſſum, tunc dicitur aduſtum. & citius aſſatio elixatione cõſummatur, quod aſſatio a caliditate ſicca, quæ acutior eſt, fiat. ¶ Primum corollarium. Vnde fit vt aſſorum exteriora ſicciora ſint interioribus: elixorum autem contra, exteriora humidiora ſint interiora vero ſicciora. ¶ Nam aſſatorum partes propiquiores citius attingit & deſiccat ignis, & ita exteriores poros conſtringit, corrugat, coarctatque. hinc humidum intus exiſtens euaporare nequit, ſed interius reconditur, donec pori ipſi recluſi apertique fuerint. ¶ Secundum. Hac de cauſa, maiore induſtria ac manus artificis ope quicquam aſſari quam elixari eget. Nam difficile eſt quicquam aſſando, & exteriora & interiora regulariter incaleſcere. ſemper enim igni viciniora deſiccantur citius. Et licet elixatio & aſſatio arte liquido factæ conſpiciantur, nihilo minus conſimiles natura ſpecies habentur, ſed innominatæ quidem ſunt. ars enim naturam imitatur. Et alimenti in corpore digeſtio, elixationi ſimilis eſt. fit enim a corporis caliditate in humido. Et indigeſtio alimentaris ſimilis eſt eius oppoſitæ in digeſtioni, et exterioris calidi defectu paritur, nec animalia, vt tineæ rotundæ, generantur in ipſius digeſtionis loco (vt aliqui putauerũt) ſed ex ſecretione facta et putrefacta in inferiore aluo. illic enim ſegregatum putreſcit. ſed quam ob cauſam, alio dicendum eſt loco. deinde genitæ aſcendunt ad ſuperiorem ventrem: qui locus eſt digeſtionis. Et oſſium digeſtio, ſimilis eſt aſſationi. eorum vero indigeſtio, eius

23 oppoſitæ indigeſtioni. ¶ Sexta definitio. Inaſſatio, indigeſtio eſt aſſationi contraria, ex defectu calidi ſicci extrinſeci in aſſabili proueniens. Sic enim ſe habet inaſſatio, ad aſſationem, ſicut inelixatio ad elixationem. & huic non eſt nomen impoſitum. Et accidit hic aſſationis defectus aut propter exterioris ignis defectum, aut eius quod igni vicarium ſit, aut propter ipſius aſſabilis humoris exceſſum. Tũc enĩ calor maior erit, quã vt non moueat: minor autẽ quã vt digerere ſufficiat. Sed quid maturatio, quid cruditas, quid elixatio, quid inelixatio, quid aſſatio, quid inaſſatio, ſatis dictum eſt.

Ertij capitis ſcholia. xviij. Quę tũc perfecta habetur, cũ ſemina. Folliculi ſunt ſeminum receptacula inſtar folliũ cõcaua, quę ſuo ſinu ſemina cõplectuntur, vt fabarũ, piſarum, & viciarũ extremi cortices, qui bini cohærent, intuſque cõpluſcula grana leguminaque claudũt. Præterea paleas quibus tritici & cæterarũ ſegetũ grana adoperiũtur, folliculorũ nomine cõplecti licet. Pulpa autẽ eſt mollior fructus arborei pars, inter corticem exteriorem, & ſemen in medicullio abſtruſum, intercepta. Eſt que vt ipſius fructus caro, eiuique potiſſimũ accõmodatur. Itaque duplicia in litera tanguntur fructuũ ſemina quędã ſegetũ, & in agris humano labore excultis naſcentiũ, & illa folliculis claudũtur, quędam vero arboreorum fœtuum, & eorum fructuũ qui ex fructibus aut arboribus colligũtur. Et hęc cõtinentur pulpa, vt ſemina pomorũ, pyrorum, & cęterorum id genus fructuũ molliorís corticis. Sub his autem ſeminibus & ea comprehendi debent, quę primum pulpa, deinde lapidea teſta circundata ſunt, vt ceraſorum, prunorũ, & volemorum. item & ea quæ ſola atra teſtea, munimẽtoque duriſſimę teſtę ſunt cõcluſa, vt amygdalorum, & auellanarum, atque iuglandium. In quibus omnibus liquido cõſtat quanta ſedulitate atque cura natura fructuum ſemina aſſeruet.

xxvi. Quapropter elixa quam aſſa ſicciora ſunt. Id intelligẽdum eſt quãtum ad vtrorũque partes interiores, a quibus in elixis eductum eſt humidum a circunſtante calido humido. In aſſis vero humidũ interius manet, & ibidem a calido ſicco digeritur atque decoquitur. Nempe quãtum ad exteriores partes e diuerſo elixa humidiora ſunt, quod vndique a circũſtãte humido tangãtur & aſſa ſicciora, quod a calido ſicco deſiccẽtur. Et quãuis calidum ſiccum decoquens aſſa ſit acutius quam calidum humidum decoquens elixa, non tamen reddit aſſorum interiora ſicca, quia eorum humidum nõ educit, ſed clauſis conſtrictiſque poris cogit ipſum intus manere, & illic digeri. Qđ ſi facta digeſtione humidum internum educatur in aſſo propter vehementiorem caloris virtutem, iam ex aſſo fiet aduſtum. In elixis autem interius humidum educitur a circunſtante calido humido cui incoquũtur, & hoc pacto relinquuntur interiores partes ſicciores. xviij. Sunt enim quędam quorum pars altera ſegregante calido &c. Caſeus a lacte coacto nomen ſortiri putatur, qđ fiat ex lacte inſpiſſato, atque cõpreſſo, qua quidem compreſſiõe educto humido, quod craſſius eſt & ſiccius cogitur in vnũ, & caſeus appellitat. Hinc illud Virgilianũ de caſeo. Et preſſi copia lactis.

Butyrum vero græcũ est vocabulũ, & latine dicitur quasi bouis caseus. Nam partes ipsę ex quibus id nomẽ cõflatur. idipsum græce designant, quia plurimũ fit e bubulo lacte, quãuis ex ouino & caprino interdum fieri etiam comperiatur. Sed hyeme calefacto lacte, æstate dũtaxat expresso, crebro impulsu in longis vasis angusto foramine spiritũ accipientibus, sub ipso ore alias præligato atq; præcluso fit. Qua quidem frequenti agitatione quicquid lactis pingue est, cogitur & coagulascit, & coactũ fluit in summo. Itaq; supernatans, butyrum est, natura pingue, viscosum, & vnctuosum, cibuiq; humano haud parũ accõmodum. Laudatissimus esse barbararum gẽtium is cibus fertur, & qui diuites a plebe discernat, vt inquit Sypontinus. xxij. Et citius assatio elixatione cõsummatur. Quãuis elixatio mediate fiat a calido sicco, vt igne inducẽte caliditatẽ in calido humido circunstãte elixum, nõ tamen ab illo fit immediate, vt assatio. Nam si calidum humidum a seipso haberet caliditatem, & nõ ab extero calefaciente, haud minus elixationem compleret nullo concurrente calido sicco. Neque efficax argumentum sumi potest assationem fieri a calido humido, ꝙ fiat ab aere circunstante per quem diffunditur calor igneus. Nam elixatio fit ab humido aqueo, nõ aereo. circunstans autem assum aer, ad assationis perfectionem non alio cõducit modo, quam ꝙ mediũ est per quod calidũ siccum diffunditur. Quod autem assa interdum aspergantur humore pingui, nõ eo fit, ꝙ assatio compleri debeat calido humido, sed ad temperandum moderandumque ignis calorem, ne assum exurat. Propter quam itidem causam fit versio assi in gyrũ cũ decoquitur, vt in omnes eius partes calor regulariter & vniformiter agat. Et cũ assanda interdum prius elixãtur, idipsum nõ fit ꝙ assatio compleri debeat calido humido, sed vt per elixationem disponatur assum ad faciliorem celerioremque decoctionem.

¶ Quarti capitis annotat.

¶ Gluten, colla. ¶ Determinamus, discernimus.

QVartum caput continet quinq; conclusiones, & vnũ corollarium
ad tertiam. ¶ Prima conclusio. Passionum humidorum & siccorum determinãdæ sunt species. ¶ Nam humidum & siccum, cor- 24
porum principia sunt passiua: ex quibus mixta omnia constant. Et
quæcumque magis humido natura participant, ea magis humidi natura passiones participabunt: quæ autem sicco, magis & sicci. Et humidorũ quædã sunt actu humida, vt liquores, quędã vero potẽtia, vt liquabilia. Itidem siccorũ quędã sunt actu sicca: vt liquabilia prius ꝗ̃ sint fusa. quędã vero potentia, vt eadẽ liquata. ¶ Secũda conclusio. Corpora mixtorũ ex humido & sicco sunt 25
terminata. ¶ Nã humidũ facile terminabile est siccum vero difficile: adinuicẽ tamen bene. Inspissantur eni, partiũturq; aliquid simile pulmẽtis, & salsamentis: & humidũ sicco vt terminetur causa est: siccũ vero humido vt constet, & ne concidat & defluat, causa existit. Et vt paucis absoluamus, vtrũque alteri vt gluten habetur fitq; naturale mixtũ ex humido & sicco: quẽadmodũ, vt vult in physicis Empedocles, aquæ cõglutinatur farina. Mixtorũ igitur corpora ex humido & sicco sunt terminata. ¶ Tertia cõclusio. Terminata corpora, minime sine aqua & terra consi- 26
stunt. ¶ Nã elemẽtorum ꝓpriissime siccũ dicitur terra humidũ vero aqua. terminantur autẽ omnia humido & sicco. Nõ igitur sine aqua & terra cõsistunt corpora terminata. Et quod plus terræ secundum potentiã habuerit, magis terreum esse videbitur: & quod minus, videbitur & minus. & quod plus aquæ, magis videbitur aqueum: & quod minus, minꝰ. ¶ Corollariũ. Hinc euenit vt in aqua et terra solũ animalia reperiãtur, & nõ in aere et igne. ¶ Nã hæc præcipue suorum corporũ sunt materiæ. ¶ Quarta conclusio. Mollities et durities terminatorũ corporũ sunt pri- 27
mæ passiones. ¶ Nam quicquid ex humido et sicco terminatũ est, durum aut molle esse necesse est. durum quidem, si magis sicco terminatum est. molle autẽ, si magis terminatum est humido. Est enim durum, quod non cedit in seipsum secũdum superficiem. molle vero, quod cedit secundum superficiem in profundum, et nõ circunstat pellens. Hinc aqua ipsa nõ dicitur mollis. nam secundum superficiem non cedit in profundum, sed protinus diuisa ipsum ambit, et circunstat impellentem. Sunt igitur molle et durum, primę terminatorum corporum passiones, vt quæ immediate humidi et sicci collinimẽtum terminationemque sequantur. Et quoddam

est simpliciter durum, quod simpliciter tale est, quoddam vero durum ad alterum:
quod ad aliud tale dicitur. ita & molle diducitur. Et sunt magis vel minus talia, secū
dum quod magis aut minus humido & sicco sunt terminata. ¶ Quinta conclusio.
28 Durum & molle simpliciter, determinamus tactu. ¶ Nam omnia sensibilia deter-
minamus sensu, at tactus in quadam mediocritate, mediaq; mollis & duri proportio
ne consistit. Excedēs igitur duritie mediocritatem illam, durum dicimus: deficiēs
vero, molle. nam id mollitie medietatem excellit. Tactu igitur durū & molle sim-
pliciter discernimus.

Varti capitis scholia. xxiiij. Et humidorum quædā sunt actu humida. Actu humida sunt quæ exteriorem & fluidam habēt humiditatem, vt liquata & fusa. Potētia vero humida, quæ actu non habent sensui patentem humiditatem, sed habere possunt, vt coagulata & liquabilia. Sic actu sicca sunt, quæ exteriorem & constantem habent actu siccitatem, vt coagulata. Potentia vero sicca, quæ actu non habent siccitatem, sed habere possunt, vt liquata & coagulabilia. Porro humidum & siccum eodē modo sumpta, cōtraria sunt, neq; eidem simul competere possunt. Nihil enim simul esse potest actu humidum, & actu siccum, aut potentia humidum, & potentia siccum. Diuersis autē modis sumpta, minime repugnāt eidemq; accidere possunt, vt metallum fusum est actu humidum, & potentia siccum, coagulatū vero, actu siccum, & potentia humidum. Non tamē concesserim omne actu humidum esse potentia siccum, vt liquores, neque omne actu siccum esse potentia humidum, vt lapides, sed solum particulariter id verū est. xl. Hinc aqua ipsa non dicitur mollis. Et si aqua sit mollis, quod naturalē habeat impotentiam resistendi suæ sectioni, quodq; facile tangenti cedat, qualitatemve habeat tactu perceptibilem, hoc tamen loco minime mollis dicitur, quod neutro dictorū modorum hic molle capiatur, sed pro corpore mixto terminatoque, quod secundū profundū pellenti cedit, & eo remoto latera nō coniungit. Atqui aqua non huiusmodi est mixtum, neque in profundū cedit, vt partes superiores deprimantur a pellente, & subsint pellenti, sed cum diuiditur, vndique circundat latera pellenti, quo quidem dimoto, rursum latera continuat & counit. Et licet omne molle secundū præsentem & huic loco congruā acceptionē sit molle, vt importat naturalem impotentiā, & qualitatem tangibilem, siue elemento simplici siue mixto corpori cōuenientem, non tamen e diuerso omne molle duobus illis modis est molle vt hic sumitur. Vtroq; enim dictorum modorū & aer & ignis est mollis, non tamen eo modo qui hic definitur. Neque ex eo quod aqua non sit dura, cōsequitur eam esse mollem. nam durum & molle vt hic sumuntur, cōtraria sunt mediata, & medium habent corpus, q neque durū est, neque molle, vt aqua, aer, ignis. Cæterum cum paulo ante dicit litera tertiæ conclusionis, elementorū proprijssime humidum dici aquam, id intelligendum est secundum materiā subiectam de eo humido quod ad mixtorum terminationem conducat atque deseruiat. Nam simpliciter & maxime humidum inter elementa est aer, verum id aeris humidū, mixtorum terminationi & contemperationi non est vsquequaque accommodum.

¶ Quinti capitis annotat.

¶ Proprio, naturali. ¶ Lacticinia, cibi ex lacte facti.

Vintum caput continet quinq; cōclusiones, vnum corollarium ad
primam, & vnam diuisionem ad quartam. ¶ Prima cōclusio. Om
ne corpus proprio termino contentum, durum aut molle esse neces
29 se est. ¶ Nam omne tale aut tactum sustinet non cedens, & durū
est: aut tactum non firme sustinens cedit, fugitque: & id est mol
le. ¶ Corollarium. Quo fit vt de coagulatione post apta incum-
30 bat determinatio. ¶ Nam omne corpus terminatum & constans, durum aut molle
est. at sine coagulatione non terminatur & constat. Post igitur apta erit de coa-
gulatione determinatio. ¶ Secunda conclusio. Coagulatorum, liquatorum, ex-
siccatorum, & humectatorum, variæ sunt causæ. ¶ Nam materiam habent:
præter quam & efficientem, vt causam vnde motus: & passionem, vt vnde spe-
cies nascitur & forma, rursum habent. Et efficientes causæ (vt diximus) duæ sunt,
calidū, & frigidū: & passiones itidem duæ, humidum, & siccum. Patiuntur enim cor
pora coagulationem, liquationem, exsiccationem, humectationem, aut præsente ca
lido id quidem faciente, absente vero frigido: aut frigido præsente faciēte, & absen
te calido. Sunt igitur coagulatorum, liquatorum, exsiccatorum, humectatorumq;
variæ causæ. ¶ Tertia conclusio. Prius de exsiccatione determinandum esse vi-
31 detur. ¶ Nam coagulari, quodammodo desiccari est. ¶ Quarta conclusio. Frigi-

dum magis quam calidum passiuorum est. ℂNam passiuum, aut humidum aut sic
cum est, aut ex his coalitum atque compositum. humidum enim corpus aqua præ-
bet, siccum autem terra, & hæc humidorũ & siccorum maxime sunt passiua. At-
qui frigidum & aquæ & terræ est. hæc enim natura frigida sunt. & calidum aeris &
ignis est. sunt enim contra natura calida & actiua. Frigidum igitur quam calidum
magis passiuorum est. Agit tamen frigidum, nam corrumpit, & multas & per se &
per accidens operationes perficit. Circunstans enim frigidum, calidi virtutem con
niens & adunans, nonnunquam calefacere & vrere dicitur: non quidem vt frigidũ
est, sed per accidens. ℂDiuisio. Desiccabilium hæc sunt aqua, hæc aquæ species,
vt vinum, vrina, serum. Et aquæ species dicimus, quæ non propter viscositatem, 32
paucum aut nullum sedimentum, hypostasinq; habent. est enim quibusdam visco-
sitas causa vt hypostasi nulla aut pauca fiat, quemadmodum in oleo & pice existit.
Et hæc humiditatem habent superinductam: vt lana aqua perfusa, hęc vero natu-
ralem, vt lacticinia. Et hæc omnia desiccari dicũtur, quoties naturalis resoluitur hu
miditas remanente sicco, aut quoties ipsa alijs superfusa resoluantur. ℂQuinta con
clusio. Quæcunque desiccantur (siue calefacta sint, siue frigefacta) a calido aut exte 33
riore aut interiore desiccantur. ℂNam quæcunque desiccantur, aut calefacta aut
frigefacta desiccantur. Calefacta quidem, exteriore calore humiditatem educen-
te atque soluente, quemadmodum in elixatis cernitur, frigefacta vero, cum hu-
midum paucum fuerit, & circunstante frigido interior calor expiret, secũque humi
dum educat & rapiat, est enim calidi educere atq; resoluere. Quæcunque igitur de-
siccantur, siue calefacta, siue frigefacta, a calido aut interiore aut exteriore desic-
cantur. Et tribus modis aliqua humectari dicuntur. Primo, cum circunstans aer fri-
gore densatus, tandem cogitur, concrescitque in aquam. Secundo per coagulati li-
quationem: & tertio per humidi infusionem. Sed nunc de coagulatione & liquatio
ne agamus.

Vinti capitis scholia. xxix. Omne corpus proprio termino contẽtũ. Id intelligẽdum est de corpore naturali secundũ materiã subiectã. corpus enĩ cæleste etsi proprio termino, scilicet suo cõuexo contineatur, tamẽ neq; durũ neq; molle est. intelligendũ est pręterea de corpore mixto terminato & cõstante. quare de aqua & liquoribus aqueis nõ fertur in hanc conclusionem instantia. nã nõ cõtinetur aqua proprio termino cõstans, siquidẽ partes aquæ extra se fluunt & dilabũtur, & ipsa (vt pręcedẽs ostẽdit caput) neq; dura neq; mollis est, vt durities & mollities sunt corporũ terminatorũ passiões. Eodẽ quoq; modo de liquoribus aqua participãtibus est sentiẽdũ. xxxi. Et calidũ, aeris & ignis est. sunt enĩ cõtra natura calida & actiua. Videtur ex ratione adducta ad quartã cõclusionẽ, calidũ æque vt frigidũ passiuorũ esse. Nam calidum & igni conuenit & aeri, perinde atq; frigidum aquæ & terræ. Atqui ignis siccus est, & aer humidus, haud secus aqua humida, & terra sicca. Inueniri itaq; videtur calidum non minus coniunctum qualitatibus passiuis, q̃ frigidũ. Verũ nõ simile putandũ esse iudiciũ de calido & frigido, etsi vtrũq; humido & sicco in elementis comperiatur adiunctũ. Nam frigidum cõiungitur humido aqueo, & sicco terreo, quæ apprime conducunt ad corporum mixtorum terminationem. Calidum autem cõpactum est sicco igneo, & humido aereo, quæ sane minus conferunt ad mixtorum cõtemperationem. Hinc in superiori capite aqua dicta est inter elementa maxime humida, q; humidum aqueum ad mixtorum rationẽ multo plus conferat q̃ aereum. Et eadem quoq; ratione, frigidum quod cõiunctũ est humido & sicco lõge cõducibilioribus ad mixti consistentiã, dictũ est potius esse passiuorũ, q̃ calidum quod coniũgitur quidem humido & sicco, minus tamen valentibus ad mixtũ terminãdũ.

ℂSexti capitis annotat.

ℂChalybs, purificata massa ferri. Pyrimachus, accentu in antepenultima, lapilli nomen est ab igne expugnabilis. ℂIndissolubile, difficile solubile. ℂDissolubile, facile solubile. Nitro, proxima sali natura est, probant Macedonicum, fitque in Aegypto pene eo modo quo sal. hoc interest, quod in salinis mare fundunt, at non in nitrarijs. Spuma nitri (quam aphonitrum dicunt) maxime probari solet, nosque chinitrum nomine salis censemus.

SExtum caput continet vnam diuisionem, nouen conclusiones vnum co⸗
34 rollarium ad tertiam, & vnum ad nonam. ¶ Diuisio. Coagulabilium
35 hæc sunt aqua, aut aquæ species, hæc autem aquæ & terræ. ¶ Prima cō
clusio. Quæcūq; calido sicco coagulātur, frigido hūido soluūtur. ¶ Nā
quæcunq; coagulantur, aut calido aut frigido coagulantur, et a suis contrarijs so⸗
luuntur, calidi autem sicci contrarium est frigidum humidum, vt aqua, igitur quæ
cunque calido sicco coagulantur, frigido humido soluuntur, hinc quæ ignis coagu⸗
lat, aqua soluit, quæ frigida est et humida. Sed petes forsitan, cum mel elixum in
aqua positum concrescat, denseturq;, in hec concretio atque coagulatio ab humidi⸗
tate fiat aque? Non, sed potius a frigido humori commixto: est enim frigidi cogere
56 et coadunare. ¶ Secunda conclusio. Aqua et aquę species non coagulantur ab igne.
¶ Nā congelatę, coagulatęque, ab igne soluuntur, at idem circa idem, contrariorū
coagulationis et solutionis causa per se non erit. Per se dico, nam per accidens nihil
prohibet, quę enim adueniens calor per se soluit, eadem abscedēs et absens per acci
37 dens coagulat. ¶ Tertia cōclusio. Aqua et aquę species a frigido coagulātur. ¶ Nā
que a calido soluuntur, a suo contrario coagulantur Contrarium autem calido frigi
dum est. talia igitur a frigido coguntur, atque coagulātur ¶ Corollarium, Vnde fit
vt talia coagulata non ingrossētur. ¶ Nā ingrossatio proprie fit abeunte humido,
et constante sicco, at frigido congelante atq; coagulāte, non abit humidum, remanē
te sicco. Et adde aquā humidorum solam ingrossari non posse ¶ Quarta cōclusio
38 Quæ cōmunia sunt aquæ et terræ, & calido et frigido coagulascūt. ¶ A calido qui
dem humidum educente, humido siquidem euaporante, siccum ingrossatur, cōstat
coagulascitque. A frigido autem, ꝙ calidum expellat, quo cū simul euaporat humi
39 dum, aut totū comprimit, et velut humida coarctat & stringit. ¶ Quinta cōclusio
Quæ mollia sunt parum humida, parum coagulando ingrossātur mixta, multū au
tem humida, vt lac, ingrossantur, & multum. ¶ Nam mollia parū humida, pauco
40 exūte humido coagulantur, vt coctus later, cōmixta autem multū humida, mul⸗
to coagulascunt exeunte aut separato humido. ¶ Sexta conclusio. Multa coagulan
dorum prius humescūt, vt grossa, vt prius infrigidata, vt incoctus later. ¶ Nā pri
mū extrahitur ad exteriora humor, ipsū mollescere faciēs, humidiusq; reddēs, ita
vt in fornace cū coquantur lateres, sæpe peruertantur, vt concidāt, aut incuruentur.
41 ¶ Septima cōclusio. Quæcunq; a frigido coagulātur aquæ et terræ cōmunia plus
aquæ habentia, plus item et terræ, quoties a frigido coagulantur, calido quidem ab
eunte, & non euaporāte humido, iterum adueniēte calido soluuntur. ¶ Id enim fri
42 gido induratū lutum ostendit. ¶ Octaua cōclusio. Quæcunq; propter infrigidatio
nem toto pariter calido educto coagulata non nisi forti excellentique igne sūt solu
bilia, hæc debiliori calore sunt mollificabilia, ¶ Hoc ostēdūt ferrū et cornu, quæ
debiliori igne mollescūt, non autem soluūtur nisi facta fuerit ignis vehemētia. At
cū fit ignis vehementia, ferrū liquatur quod quidem faciūt hi qui ferrum elabo⸗
rant & humidū apparet, et iterum coagulatur, quod si sæpe fiat, rarescit, fitque cha
lybs, nā eius fex atque scoria subsidet, atque ita purificatur. Hoc autē artifices face
re non sæpius attentant, ꝙ ferrum illa purgatione plurimum et quantitate et pon⸗
dere minuatur. Et id ferrū melius est, quod liquefactum pauciorem relinquit sco⸗
riam id enim est suæ puritatis indiciū. Item valente igne lapis Pyrimachus tādē
stillat & fluescit, & consimiliter molæ, & lutea, et terrea: quæ iterum coagulata con
43 crescunt. ¶ Nona conclusio, Eorū quæ a calido coagulātur, quædā indissolubilia
sunt, quædam vero dissolubilia. ¶ Nam quorū ab igne terra cōbusta fuerit, vt la⸗
terū, & lapidum quorundam, vt molarium, hæc indissolubilia sunt, non enī humi⸗
do p eruia sūt, vt eo solui possint, soluerētur autem frigido humido, quæ autem fri
gido humido peruia sūt, hæc dissolubilia sunt, vt nitrū, & aliæ saliū species. ¶ Co

rollarium. Quo fit vt talia aqueo humido, & eorum q̃ aquæ ſunt ſpecies, liqueſcāt non autem liqueſcant in oleo. ¶ Nam calido ſicco contrarium eſt frigidum humidum quale eſt aquæ, & ſpecierum aquæ. Et ſi vnum cōtrariorum coagulauerit, ſoluit eius contrarium, ſic enim contrariorum contrariæ erunt cauſæ.

SExti capitis ſcholia. xxxv. Calidi autē ſicci contrarium eſt frigidū humidum, vt aqua. Calidi quidem ſicci etiā cōtrariū eſt calidū humidū, vt aer, ſed partim contrarium, & partim conueniens. Quatenus enim humidum, cōtrarium, & quatenus calidum conueniens. Frigidum autē humidum ipſi calido ſicco ſecundū vtranq; qualitatem aduerſatur. Hinc quæ ignis coagulat, ſoluere non poteſt aer, ꝙ ad ſolutionē vtriuſq; qualitatis requiratur contrarietas, & potiſſimum actiuæ. Quod autē aer nonnunq̃ ſoluat ea quæ per frigidum & humidū coagulata ſunt, vt congelata, id non propria ſolaq; aeris fit virtute, ſed cōcurrēte calore extrinſeco, vt ſolis per aerem diffuſo, quare ex eo nō cōficitur calidum & humidū ea ſoluere poſſe, quæ per calidum & ſiccum cōcreta ſunt, Quinimmo ſi aer ab extrinſeco frigus cōcipiat, nō valebit adhuc huiuſmodi ſolutionem facere, tametſi frigidus fuerit & humidus, quia deeſt ei ea humiditas quæ nata ſit diſſoluere coagulata per ſiccū igneū, vt pote aquea. Nempe quāuis humidū aeris magis aduerſetur ſicco ignis, q̃ humidū aquæ, in ipſis elemētis ſimplicibus (hic em̄ eſt non ſūmi ad non ſūmū, illic vero eſt ſūmi ad nō ſūmum contrarietas) humidū tamē aquæ magis cōtrariatur ſicco ignis q̃ humidū aeris, ad faciēdā coagulationē & ſolutionem. xxxviii. Quæ cōmunia ſūt aquæ & terræ. Nullū eſt incōmodū, id: a contrariis cauſis calido & frigido coagulaſcere, vt laterē & lutū a calido cogi per deſiccationē atq; decoctionent. item & a frigido per cōgelationē atq; indurationem. Nā id ipſū alio, & pene contrario modo fit a calido & frigido. A calido quidem, quicquid interius eſt humidum educente, & ſiccitatem tum interiorem tum exteriorem relinquente. Hinc fit vt ſi calido coagulata ſolui debeant, opus eſt humido aduentitio quod huiuſmodi diſſolubilia ſubeat, vt inquit nona cōcluſio. A frigido vero, nō educēte humidum, ſed interius cōſtringēte, vt in extimis partibus appareat ſiccitas, intus autē lateat clauſa humiditas. Cuius rei indiciū eſt, quia (vt ſeptima inquit concluſio) quæ a frigido ſūt coagulata, vt lutū indaratū, aduenīēte calido ſoluūtur, nullo prorſus adiūcto humido, ſed eo quod introrſū delituit, exterius apparente, ſeq; fundēte. xlii. Nam eius fex atq; ſcoria ſubſidet. Scoria tā in plumbo quā argēto, aere, ferro, & cæteris metallis, dicitur quicquid ſubſidet, & quaſi fex eſt metallorū, ſicut ſpuma quæ ex ferueſcēte materia tollitur. Et ea terreſtris magis eſt & impura, q̃ reliqua metalli materies. Hinc metallum cognoſcitur eſſe melius & purius, quod pauciorē relinquit ſcoriā, ſicut & vinū purgatius atq; meracius, quod min⁹ habet fecis ſubſidēs in imo. Id enim indiciū eſt paucæ terreſtreitatis vtriq; permixtæ. Pyrimachus autem lapis (cuius eodē in loco meminit litera) a pyr dictiōe græca ignē ſignificāte nomē ſūpſit, ꝙ intra ſe ignē cōtineat, qui facile aut clauo aut alio lapide excutitur. Nēpe is lapis eo pacto percuſſus, leuiter ſcintillas edit. quæ ſulphuratis aut foliis aridis exceptę, dicto celerius ignem gignunt. Eundē Gręci Pyritē quoq; nominant, Latini vero eum ignarium appellitaut.

¶ Septimi cap. annotat.

¶ Deſiccabile, coagulabile. ¶ Lix, cinis eſt foci, hinc lixiuium deducitur, aqua ſcilicet in qua cinis coctus eſt. ¶ Euaporantia intelligimus, quādo fumus ingroſſari poteſt, & ſtillare in aquā. ¶ Coctile, coctus later. ¶ Hebenus, arbor Indica, enodis, nigra palmæ aſſimilis, quæ aquis ſubmergitur, & inter erodentia connumeratur.

Eptimū caput cōtinet ſex cōcluſiones ¶ Prima concluſio. 44
Sales, vt nitrū, later, lapis & ſimilia, pl⁹ terrea q̃ aq̃a exiſtūt. ¶ Nā quæ pl⁹ aquæ habēt, ingroſſātur ſolū ab igne, quæ autē plus terrę, coagulātur talia autē ab igne coagulātur, & non ingroſſātur, plus igitur terræ q̃ aquæ retinēt, At oleū ancipitis ſe præbet naturæ ſi enim plus aquę haberet, deberet a frigido vt glacies gelari, ſi pl⁹ terræ, deberet vt later coagulari a calido. Hoc autē nō fit, nā a neutro coagulatur, inſpiſſatur tamē ab vtroq;. Si cauſā requiris, hæc eſſe videtur. quod oleū maxime ſit aereū, hac enim de cauſa ſupernatat aquæ, fertur enim ſurſū aer, frigus itaq; ipſū circunſtans, aerē in eo exiſtentem īgroſſat, qui ſpiſſior factus cōuertitur in aquā, ingroſſatq; oleū. Semper enim quod ex oleo et aqua cōmixtū fuerit vtroq; denſius ſpiſſiuſque habetur, calidū vero reſoluit aqueū, hinc albeſcit oleum. quod tamen temporis tractu inſpiſſatur, marceſcēte calido, aereoque rurſū in aquā coacto, Liquet itaque oleū vtroque

et calido et frigido inſpiſſari, ſed nõ eodem modo, a frigido ſiquidem per ſe inſpiſ-
ſari videtur, a calido vero p accidens. Et neq; deſiccat̃ coagulatur ve a calido, neq; a
frigido, nõ ſolum quia viſcoſum (viſcoſitas enim impedit eius humiditatẽ extra-
hi educique aut a calido humido elixando, aut calido ſicco aſſando,) ſed et quia ſit ae
reũ, aer eñ neq; aqua neque igne deſiccabilis eſt. Et ea quæ plus aquæ quã terræ ha
bent, iure aquea dici poſſũt, quæ vero contra plus terræ, dici poſſunt terrea. Quod ſi
æquam aquæ et terræ retinẽt portionem, cõmuni appellatione aquea et terrea dici
merentur, et hæc omnia (vt diximus) coagulari poſſunt, ſoluiq; coagulata. Et quæ
plus aquæ obtinẽt, elixationẽ atq; ingroſſationẽ ſuſtinẽt, vt vinum et muſtum, et
ſimilia, cum enim coquuntur elixanturq;, aq̃a reſoluitur humiditas, cuius ĩdiciũ
hoc eſſe poteſt, ꝙ ſuperpoſita manu, aut aliquo huiuſmodi, cõcreſcẽte vapore, aquã
colligere poſſis: quare quod relinquit̃, plus terreũ exiſtit, et denſius, atq; ſpiſſius.
45 ℂSecunda cõcluſio. Quę nõ ingroſſãtur a frigido, ſed coagulãtur, euaporãtia qui-
dem ab igne, magis ſunt aque: vt vinum, acetum: ſerum, lixiuium vrina. Nã hęc a
calido ingroſſãtur: et ipſa coagulat frigiditas. Et nõ ſolum coagulat vt aquea: ſed e-
tiã ingroſſat vt aerea: aerẽ enim cõuertit ĩ vaporẽ: quemadmodum de oleo dictũ
46 eſt. ℂTertia cõcluſio, Quæ a frigido ingroſſãtur nõ euaporãtia, aut terræ & aeris
aut aeris & aq̃ ſũt cõmunia. ℂHac enim de cauſa mel quod terræ & aeris eſt. & o-
leũ quod aeris & aquæ, frigido dẽſãtur. aerem enim dẽſat frigus in aquã. ℂQuar
47 ta cõcluſio. Lac & ſãguis, aquæ & terræ ſunt cõmunia: & nitrũ & ſales, & ex qui-
buſcũq; cõſtant lapides, magis terrea. ℂDe lacte enim hæc ſũt indicia, ſi nõ ſepa
ret̃ ſerũ, totum euaporat decoquẽdo, velut aqua. Et ſi ipſi tepefacto ĩponatur coa-
gulũ (vt medici facere ſolẽt) cõſtat terreſtre ſeparatũ ab hũido, paraturq; hoc pa-
cto caſeus, & ſerũ: quod quidẽ ſeparatũ non amplius ingroſſat̃, ſed vt aqua euaneſ-
cit in vaporẽ. Et ſi lac aliquod caſeũ nõ habeat, aut admodũ paucũ, ipſũ magis a-
quæ eſt, minuſq; vſui redditur aptũ, hæc itaq; mõſtrant lac aqueæ & terreſtris eſſe
naturæ. De ſãguine autem hoc idẽ manifeſtum eſt. Inſpiſſatur enim euaporatio-
nẽ faciente calido, & coagulatur frigido, ſiccaturq;. Qui autẽ prõpte non coagula-
tur, vt ceruinus. magis aqueus eſt, poros viaſq; frigori (velut aqua nõ præbens, qua
ꝓpter & fibras nõ habet, fibræ enim, & quod ſolidũ eſt, terreſtre eſt, vnde fit vt ip
ſis extractis nõ coaguletur, neq; deſiccetur humidũ vt neque ſegregato caſeo deſic
cat̃ ſerũ. Et huius rei adhuc ſignũ eſt, ꝙ morbidꝰ ſãguis (vt neque aqua, pituita, &
ſanies) coagulari nõ vul, hæc enim ĩdigeſta ſũt, & a natura inſupata. De nitro, &
ſalibꝰ & ex q̃bus cõſtẽt lapides, conſtat, nã illa potiꝰ hũido ſoluũtur, & non calido.
48 ℂQuinta concluſio, Eorũ quæ terrea ſũt, quedã ſunt ſolubilia, q̃dã indiſſolubilia
& ĩdiſſolubiliũ, q̃dã mollificabilia quædã, vero minime. ℂNã nitrum & ſales, ſo
lubilia ſunt, later coctus & ferrum, ĩdiſſolubilia, ferrum et cornu, mollificabilia, co
ctile vero et lapides, ĩmollificabilia. Et horũ omnium cauſa exiſtere videt̃ ꝙ con
trariorũ contrariæ ſunt cauſæ. Hac eñ de cauſa q̃cũque duobus frigido et ſicco co
agulãtur, hæc calido et humido ſoluũtur vt igne et aqua ſimul, et quæcunque ignis
ſolꝰ coagulat, aquã diſſoluit, et q̃cũque frigidum ſolum, diſſoluit ignis. Quęcunq;
vero a duobꝰ contrarijs; vt calido et frigido, coagulata fuerit, maxime ĩdiſſolubilia
ſunt: quod accidit quoties calidum, multum humidum expreſſerit: vt in coctilis de
coctione, cum rurſum toto expirãte calido ipſum amplius frigidum coagulat, con-
primit et coarctat, ita vt humido ampliꝰ non præſtetur aditus, tale tunc certe maxi
me indiſſolubile eſt. Non eñ ſoluetur a calido vt igne, nam ſola ſoluit, quæ a ſolo
frigido coagulata ſunt. Neq; vero a frigido vt aqua ſoluetur. nã ea ſola ſoluit, quæ
calido ſicco ſunt concreta. Et licet later poros habeat: per quos ſubtiliſſimus ſpiritus
exit: humido tamen groſſiori non præbent aditum: p quod ſolum ipſum coagula-
tum eſſet diſſoluendum. Mollificabilia quidẽ ſunt aquea et terrea, quę calidum ſol

uit,& frigus coagulat, vt ferrum,& humoris indigẽtia oppositũ pstat, vt in cõctili et lapide. ❡Sexta cõclusio. Ligna (excepta hebeno,& alijs ei⁹ generis) aeris et terræ 49
sũt cõmunia. ❡Nã hãc ob causã ligna sũt vstilia, nõ mollificabilia, nõ liquabilia et aquę supnatãtia. At hebenus aq̃ nõ supnatat, ipa enim magis terrę existit, et ex ipsa hebeno nigra exspirauit resolutus aer. Sed de coagulatiõe et liquatiõe hacten⁹.

Ol ũ non congelari
Aulus Gellius.
Taurus.

Septimi cap. scholia. xliiii. Si eñ plus aquæ haberet, deberet a frigido. Aulus Gellius libro decimoseptimo noctium Atticarum capite octauo sentit ex sententia Tauri philosophi oleum sępe & facile stare atq; congelascere vinum autem admodũ rarenter. Illiusq; causam percontatur ibidẽ. Potius tamen hac in re Aristoteli est astipulandum sentienti oleum neque a frigido gelari, neq; a calido coagulari, nã quę cõgelantur humidum debent aqueũ habere, non pingue neque viscosũ. Atqui oleum nõ habet humidũ aqueũ, sed aereũ, quod itidẽ pingue est & viscosum. Itaque impedit illa viscositas olei cõstrictionẽ. Neque causa ab Aulo Gellio superiore loco adducta satis firma videtur, oleũ scilicet ob leuitatẽ celerius coagulari. Faciliora (inquit) ad coeundum ideo videntur quæ leuaciora, leuioraque sunt Nam aer longe est oleo leuior, & tamen congelationi non est obnoxius. Pręterea lutum aqua humectatum facile gelu stringitur, & tamẽ est admodũ graue. At si leuitas cõgelationem faceret citiorem, grauitas eandem redderet tardiorem. Demũ quãta est olei leuitas supra vinum & acetũ? quorũ hoc nunq̃, illud vero raro gelari eodẽ in loco asseuerat. xlvii. De sanguine autẽ hoc idẽ manifestum est. Taurinus (vt inquit Sypõtinus) omnium celerrime coit atque durescit, ideoque pestifer est, pręsertim potu. Porro Themistocles ab ingrata patria (quã a Persarum impugnatione tutatus fuerat) exul factus, & a Xerxe rege Persarum (quẽ bello nauali in freto Salaminio deuicerat) princeps exercitus aduersus Atheniẽses magno cum honore constitutus, cũ videret patriæ suæ ingẽtis cladis periculum imminere, hausto tauri sanguine seipsum interemit, ne aut regi de se bene merito infidus esset non pugnando viriliter, aut patriæ suæ hostis videretur.

Syponti nus.
Themistocles.
Xerxes.

❡Octaui capitis annotat.

❡Perfecta mixta sunt animalia, vegetabilia, & ea quæ fossilia sunt. ❡Calidum, et frigidum. prima agentia dicuntur, q sensibilium formis prima sint agẽdi instrumenta. Siccũ vero et humidum, prima passiua, q sensibilium potentię prima sint patiendi instrumenta. ❡Soluuntur, liquantur, aut mollificentur.

Ctauum cap. cõtinet vnã conclusionem, tres rationes ad eã enumerationẽ passionẽ mixtorum perfectorum, et recollectionẽ determinationis coagulabilis et incoagulabilis, liqua-
bilis et illiquabilis. ❡Cõclusio, Calidũ, frigidũ, humidũ et 50
siccũ, omnib⁹ mixtis pfectis cõmũia sunt. ❡Primo. Quia vt dictum est calido et frigido constãt corpora, calidum eñ et frigidum ingrossãtia et coagulãtia, ipsorum opationes faciunt, et q̃to magis ipsis deficit caliditas, tãto magis abundat frigiditas, et patiunt̃ p humidum et siccum. Sunt igitur calidum, frigidum, humidum et siccum, talibus omnibus cõmunia. ❡Secundo. Perfectorum homœomera (quas similares ptes dicimus) ex aqua et terra cõstare cõspiciunt̃, vt ĩ animalibus ossa, caro, neruus, in plãtis cortex et lignum, et ĩ ipsis fossilibus aurum, argẽtum, et cætera id genus, talia autẽ sine calido pfici nõ possũt. Erunt igitur hæc ipsis cõmunia ❡Tertio. Differũt hæc omnia adinuicẽ penes sẽsibila ppria, & posse agere, vt penes colores, albũ & nigrũ, & similes, penes sonos, vt penes acute aut grauiter sonare, aut similia, penes odores & sapores, dulce & amarũ, & similes, penes tãgibilia calidũ, frigidũ, humidũ & siccũ, & penes posse aliquid agere in sẽsũ, Cõueniũt igitur ipsis calidũ et frigidũ prima actiua, sine quib⁹ nõ videntur inesse posteriora. et multo magis passiuis differũt, vt q̃ magis passiuis constent, et quib⁹ passionũ plurimæ cõueniãt, vt passiones secũdũ quas coagulabile, liquabile, mollificabile, et similes dicũt̃ q̃ et ossi et carni et neruo, cortici, ligno, metallo, lapidi, et vnicuiq; homœomerorũ cõueniunt, quæ si ipsis conueniunt, et prima passiua humidum, et siccum eisdẽ conuenire nec esse est, omnibus igitur talib⁹ calidum, frigidum humidum et siccum cõmercio veniunt, habenturq; cõmunia. Et vt passionum numerus secundum quas differunt, aliquo modo haberi possit, nominibus tum quæ potentiam im-

portāt;tum quæ importāt impotētiā,inferius deſcribimus.

Coagulabili	Incoagulabile	Capibile	Non capibile
Liquabile	Illiquabile	Trahibile	Intrahibile
Mollificabile	Immollificabile	Ductibile	Non ductibile
Intingibile	Nō intingibile	Fiſſibile	Infiſſibile
Flexibile	Inflexibile	Detruncabile	Indetruncabile
Frāgibile	Infrangibile	Viſcoſum	Fragile
Comminuibile	Incomminuibile	Commaſſabile	Incōmaſſabile
Impreſſibile	Non impreſſibile	Exhalabile	Inexhalabile
Formabile	Informablie	Vſtibile	Inuſtibile.

Et de coagulabili, incoagulabili,liquabili & illiquabili prius determinatū eſt de quibus quaſi paucis perſtringentes,eorum quæ diximus adhuc hoc repetamus. Coagulabilium quędam a calido coagulantur, quędam vero a frigido. A calido quidē humidum deſiccāte,a frigido vero calidum exprimente: Quapropter hęc induratio nem & coagulationem humidi abſentia patiuntur,vt quęcunq; ſunt terrę:hæc vero abſentia calidi,vt quęcunq; ſūt aquę. Et quęcunq; humidi abſentia coagulata ſūt. hūido ſoluūtur:niſi ita cōpreſſa ſint,& anguſti cōſtrictiq; pori relictivt aqueę mo lis introitū non admittāt: quemadmodū de coctili diximus. quæ vero eius ingreſſum admittūt,vt nitrum,ſales,exſiccatumq; lutū,humido ſoluuntur omnia. &quęcunq;calidi priuatione vt glacies,æs,plumbum,a calido ſoluuntur. Incoagulabilia autem ſunt,quęcunq; humiditate aquęa carēt,aut non ſunt aquę(vt quę plus calidi habēt)& terrę,vt mel & muſtū:ſunt eīn calida,et velut efferuēta,et quę aquę quidē ſunt,ſed plus aeris habent,vt oleum,et argentum viuū:et quicquid pingue et viſcoſum eſt,vt glutē. Sed nunc ad cętera determināda nos conuertamus.

Octaui capitis ſcholia. I. Omnib[9] mixtis perfectis cōmunia ſūt. Et ſi in quolibet mixtorum pfectorum inueniantur dictæ quatuor qualitates, non tamen idcirco putādū eſt cōtraria ſimul eſſe in eodem. Nō enim ſunt in illis dictæ qualitates ſecundū ſuam excellentiam ,& intenſionē,ſed remiſſæ & contemperatæ adinuicem, vt ſecundi de Generatiōe caput ſeptimū oſtēdit. Quocirca nō cōtrariæ ſunt ſimpliciter, ſed dūtaxat ſecundum quid, quas ſimul eidem ſubiecto adeſſe, nullum putetur inconueniens. Cum autem mixtum aliquod cuiuſpiam elementi vt aquæ habet inſignius & excellentius cōtemperamentū, & qualitates illius frigiditatem & humiditatē habet ſatis excellentes, & ſufficientes denominare ſubiectum. Verum quāto maior eſt illarum excellentia,tanto minor eſt ſuarum contrariarum caliditatis & ſiccitatis in eodem mixto virtus. Quanto enim plus adeſt vnius contrarij,tanto ſin eodem minus adeſt alterius. Non itaq; rurſum conficitur,duo cōtraria ſimpliciter ſimul eidem adeſſe. Et quanuis in nōnullis mixtis aliqua quatuor qualitatū deeſſe videtur, vt in lapidibus humiditas, nihilominus & ea adeſt,ſed admodū exiliter,neq; ieſul eſt peruia,ob ſiccitatē ſuū contrariū obtinēs & prædominās. Et vt paſſionum numerus ſecundū quas differunt. Paſſionū mixtorum perfectorum numerus deſcribitur decem & octo nominibus, naturalem potentiā & in affirmatione deſignātibus, quæ in litera primo & tertio ponuntur limite. Inſuper & alijs decem & octo nominibus quæ ex oppoſito primis reſpondent, naturalē quidē impotentiā & in negatione deſignātibus,& in litera ſecundo limite ſimul & quarto poſitis, hac quidem ſerię, vt primum ſecundi limitis opponatur primo primi,& ſecundum ſecundo. Ita primum quarti limitis opponitur primo tertij, & ſecundū ſecūdo. Quorū omniū duo prima primi limitis coagulabile & liquabile,& duo iiſdem prima ſecundi eis oppoſita incoagulabile & illiquabile,ſuperius ſatis determinata ſunt , poſſūtq; hoc pacto definiri. Coagulabilia ſunt quæ a calido humidū educēte,aut frigido humidū intus occultāte,ſunt conſtringibilia,vt lutum,& glacies. Incoagulabilia vero ſūt quæ hoc pacto neq; a calido neq; a frigido cogi,& concreſcere nata ſunt , vt oleum. Liquabilia ſunt quæ a calido ſicco latens humidum proferēte,aut frigido humido poros ſubeunte,in humorem ſolui nata ſunt, vt metalla fuſibilia,& lutū. Illiquabilia vero ſunt quæ in humorē ſolui nata nō ſunt ,vt lapis,later,vas fictile. De reliquis autē ſexdecim paſſionibus affirmatiuis & earū negatiuis ſequēs caput peractat.

¶Noni capitis annotat.

¶Formabilia,effungibilia. ¶Trāſmutata,alio trāſlata. ¶Phlegma pituita ¶Calidum igneum,ignis,aut quod eius vim obtineat. ¶Exhalabilium hęc, exhalabilium partes aliquę. ¶Halat exhalat.

llori corpore vt aere pleni,siue quidē pleni ſed corpore molliori ꝙ quod in ſeipſū
indiuiſū cedat,vt ſpōgia humectata,ſēper enim in ſuos cedūt poros,ipſo interclu
ſo aut cedēte aut expſſo corpor . ¶ Incapibilia autē ſūt quæ hoc pacto inſeipſa nō
dedūt: vt aqua,lac fluidū omne,& omne durum,ꝙ tales poros nō habeant,in quos
cedere poſſint,vt aqua, aut habēt quidē, ſed duriuſcula, durioribus ve corporibus
plena. ¶ Nona, Trahibilia ſunt quorū ad latus transferri poteſt ſuperficies,ipſa q;
59 dem ſuperficie cōtinua manente: vt pilus,coriū,neruus,paſta,& gluten. Trahi ve=
ro eſt ad mouens transferri:ipſo ſēper plano manente continuo. ¶ Non trahibilia
autē ſunt quæ ad latus hocpacto transferri non poſſūt,vt aqua & lapis. Et trahibi=
liū hæc capibilia ſūt,vt lana :hæc vero nō, vt phlegma. Itidē capibiliū hæc trahi=
60 bilia ſūt,vt lana & cera,hæc nō trahibilia,vt ſpōgia. ¶ Decima. Ductibilia ſunt
quæcūq; eadē pcuſſione ſimul & in latus & in pfundum ſecundū ſupficiem & ſe=
cundū ptem transferri poſſunt,vt æs & ferrū. ¶ Nō ductibilia vero, quæ hūc in
modū transferri non poſſunt:vt lapis atq; lignū . Et omnia ductibilia impreſſibilia
ſunt;non autē omnia impſſibilia ſunt ductibilia,nā lignū impſſibile eſt , nō autē
ductibile . fere tamē ductibile & impſſibile quo ad omnia cōuertuntur. Et ductibi
liū quædā capibilia ſunt,vt cera & lutum: quædā non,vt ferrū. Ita & capibiliū quę
dā ductibilia ſunt,veluti cera & lutū: quædā non,vt lana,& ſūt neq; capibilia neq;
61 ductibilia :vt aqua. ¶ Vndecima. Fiſſibilia ſūt quorū diuiſio pcedit diuidēs,pluſq;
diuiditur ꝙ diuidēs aſſequitur: vt lignū. ¶ Infiſſibilia autē,quæ talia non ſunt. Et
nullū ſimpliciter molle,fiſſibile eſt,dico eīn ſimpliciter,nam ad alterū,ferrū mol=
le eſt: vt ad chalybē. Neq; omne durū fiſſibile eſt,vt ferrū,ſed talia eſſe debēt,quę
neq; ſint liquida ,neq; ductibilia,neq; cōminuibilia,talia autem ſūt quæ ſecūdū lō
gitudinē poros habent,ſecūdum quos adinuicem adnaſcūtur & adhærent, non au=
tē ita ſecundū latitudinem habent. ¶ Duodecima. Detruncabilia ſūt quorū diuiſio
62 non pcedit diuidens,ſed ſolū diuiditur,& non cōminuitur quod aſſequitur diuidēs.
¶ Et indetrūcabilia ſunt quę hoc pacto diuidi nequeūt. Et detruncabilium quædā
ſunt mollia,vt cera: quædā dura,& nō fiſſibilia,vt ductibilia,quędā vero detrūca=
bilia & fiſſibilia ſimul, vt lignū quod quidē vt plurimū ſecundū longitudinē fiſſi=
bile,ſecundū autem latitudinē detruncabile,quod cū diuiſibile ſit, & in lōgum, &
in latum:qua diuiſibile ſecundū lōgum,fiſſibile eſt:qua vero ſecundum latum, di=
63 citur detruncabile. ¶ Decimatertia. Viſcoſa ſunt quę ad multū extēdi poſſunt,& be
ne cōuenire. Et hęc trahibilia aut humida & mollia ſunt, quorū ptes ptibus adhæ
rēt , pteſq; ſequuntur velut cōcatenatæ colligatæque. ¶ Quæ autem mollia talia
nō fuerint,nō viſcoſa & fragilia dicunt. ¶ Decimaquarta. Cōmaſſabilia ſunt ca=
64 pibilia quæ māſiuā habent capturā,vt cera & paſta,quę impſſionem ſeruant,& nō
reſiliunt. ¶ Incōmaſſabilia vero quę omnino capibilia non ſunt , aut quę capibilia
quidem manentē nō ſeruāt capturam: vt aqua,vt lana. ¶ Decimaquinta, Exhalabi
65 lia ſunt quę humiditatē habēt quidem,ſed quā non ſine ſicco igneo ſeorſum euapo
rēt. Et eīn vapor,calido ſeparāte igneo,quędam ab humido madefactiuo ſegrega
tio.quę nunc in aerem cedit,nunc in ventum,nunc vero ī imbriferam nubem con=
creſcit. Exhalatio vero hic nuncupatur,quę fit a calido igneo cōmunis ſicci & aerei
humidi ſegregatio,& ideo vapor madefacit,exhalatio autem nō. ſed potius colorat
Et exhalabilium hęc in aere tempore diſſoluuntur diſparentia & ſicca,hęc vero ip
ſorum remanentia fiunt terrea , differt tamen id quod ipſorum temporis tractu in
aerem ſegregatur,& halat, a vapore,ꝙ id exhalationis neq; cedit in ventum aut nu
bem , neq; madefacit,quod facit ipſe vapor. Lignoſi quoq; corporis exhalatio pro
prie fumus dicitur. Nomine autem lignoſi corporis,oſſa,pilos,et cetera id genus in
telligi volumus. Non eīn habemus nomen aliud commune quo ipſa nuncupem⁹
quāuis ſecundum analogiam ea omnia ſub eodem ſint: quod ſatis innuit Empedo=

cles,cum pilos,&auium dēsas plumas,& piscium squamas,& arborum folia,ex eis
dem & consimilibus oriri asserit At pinguis corporis exhalatio, fuligo dicitur: vn
ctuosi vero, nidor,quam κνισσαν Greci vocant. Et hinc iterum cognoscere prom=
ptum est cur oleum & aqua elixari,calidoq; ingrossari non possint ,nā oleum totū
exhalabile est,& non vaporabile·aqua vero contra,tota vaporabilis,non autem ex=
halabilis. Itidem dulce vinum,quod dulce est halat.est eñ pigue,et multa cum oleo
communia tenens:vt frigore nō coagulatur,vt neq; oleum,sed aduritur , īflamma
turq; vt oleum: vt nomine vinum dicatˀ,opera autem vini non faciat,humorēque
parum vinosum habeat,hac de causa ipsum (vt alia faciūt) nō iebriat,sed parū exha
lationis habet:ideo flammam emittit. ¶ Inexhalabilia autem dicuntˀ quæ cum sic
co humidum non resoluunt. ¶ Decima sexta. Vstibilia sunt q̄cunque poros habēt 66
ignis susceptiuos,et in poris secundum directum humiditatem,igne q̄dem debilio
rē:vt lignum,os,lana,quæ incōmassabilia sunt. ¶ Inustibilia sunt quæ huiusmodi 67
poros non habent:aut quæ fortiorē ipso igne retinent humiditatē: vt lapis, glacies
et viride lignum:quæ esse prius posita sunt incōmassabilia. Item et alio modo lati
us dicuntˀ vstibilia corpora,quæcunque ī cinerē redigibilia sunt. Et hæc sunt quæ=
cunque coagulata sunt calido solo,aut ābob⁹ simul,calido scilicet et frigido,his eñ
omnibus videtˀ ignis præualere. Carbunculum tamen pretiosā gemmā excipio,cui
ignis nō præualet. Et vstibilium hæc inflāmabilia sunt: vt quæcunque humida ex=
halabilia sunt,vt pix,oleum,cera,et cum alijs q̄ per seipsa magis sunt inflāmabilia
et quecunque fumum emittunt, hæc autem carbonalia sunt: vt quæcunque pl⁹ ter=
ræ q̄ fumi habeāt. Et inflāmabilium quoddā est illiquabile: velut lignum (quod p
totum cōtinuum sit) humidum habens aptum vt puratur,quoddam vero liquabi=
le, vt thus. At vero æs et si liquabile sit,inflāmabile tamen nō est,quod si partes p
tibus ppinquas habeat,humidum tamen sicco non satis cōtinuum et counitum ha=
bet:quod etiā minus est q̄ vt flāmam efficiat. Et thus duobus assimilatur,duorum
que tenere naturā videtur, ligni scilicet,et æris,ligni quidem,ꝙ fumum quo inflā
metur pręstet,æris vero,ꝙ humorem,quo mollificetur et liquescat. Et inflāman=
tur exhalabilia,nō liquabilia:ꝙ magis sint terræ, quæ siccum igni cōmune habet.
si itaque id siccum,calidum fiat : fiet ignis atque flāma,hinc eñ flāma existit sicci
spiritus aut fumi ardor. Et iam diximus lignorum exhalationem fumum esse : et
cerę et thuris,et picis,et piciferorum omnium,et similium exhalationib⁹ nomē fu
liginis coaptari : olei tamen et quorumcunque vnctuosorum esse nidorē: et quędā
sola paucum inflāmari,quia paucum siccum habeant: adiuncta autem alijs (vt quę
pinguia, sicca, aut vnctuosa fuerint) citissime inflammari,nam humida per se, vt
oleum,cera,pix,magis exhalant, sicca autem magis ardent. Et de his hactenus.

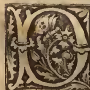

Oni capitis scholia. iiii. Impossibile est enim rectum reflexū aut deflexū esse. Nō
oporter si nomina potentiarū simul eidem conueniunt eorum actus eidē vna pa
riterq; cōuenire, vt posse sanari,& posse ægrotare,simul eidem vt Socrati cōpetūt
esse tamen sanum & ægrū,neutrū; eidē simul adesse possunt. Ita idē simul est di=
rigibile,reflexibile, & deflexibile, nihil tamen simul est directū,reflexum & defle
xū, quāuis idē successiue posset esse primo quidē directū,& deinde incuruū, aut e
diuerso. Cæterū cū aliquid secundū cōuexum incuruatur, inflectitur & secundū cōcauū, quia cū
inflexibilibus exterior supficies fit incurua,etiā & interior, vt si cuiuspiā arcus extremitates de=
flectātur versus concauum, pars extima etiam fit in curua, prætumida, & extuberās. Et e diuerso
si versus cōuexū inflectatur, pars opposita itidem sinuosa fit & obliqua. Nō tamem idcirco idē re
ipsa est reflexum aut deflexum, nā non dicitur aliquid reflexum aut deflexum, quia secundum cō
uexū incuruetur, aut concauū, sed reflexū, quia a rectitudine ad cōuexum curuatur ,deflexum ve
ro, quia a rectitudine inflectitur ad suū cōcauū, quorum vtrunq; simul eidem competere non po
test ,non enim idem simul potest a rectitudine duci ad suū cōuexum & concauum. Similiter dire=
ctū a p̄dictis etiā re ipsa discrepat, neq; idem esse potest directum & reflexum, aut directū & defle
xum. Nam illud ipsum simul rectum esset & curuum. Directum enim ab obliquitate in rectitu=
dinem tendit. Reflexum vero & deflexum, a rectitudine in sinuositatē. lviii. Et capibilia omnia

cõnaturales habẽt poros. Id discriminis habẽt impressibilia quæ sunt formabilia, & quæ capibilia. Nã formabilia cũ in profundum cedunt, masiuam habent capturã, vt remoto premente partes depressæ nõ redeant in summum, neq; resiliãt. Itidem manu pertractata, quamcũq; impressionem formatam diu seruãt, vt si quis ceram digitis versando fecerit triangulam aut quadrangulã, diutius illam seruabit efformationẽ. si quis item digito vnam eius partem in profundũ depresserit, amoto digito pars depressa manet in imo. Capibilia autem nõ formabilia sunt porosa & spõgiosa, quæ absq; superficiei diuisione facile in profundũ cedunt, & protinus sese in priorẽ dispositionẽ reuocant atq; reducunt. Cedunt quidẽ egrediente corpore subtiliori (vt aere aut aqua) prius poris illis cõtento. Resiliunt vero, corpore subtiliori iterũ poros illos subeunte, & partibus sese explicãtibus, vt spongia, lana, & panis recens. Cõpressa enim spõgia aut aerem efflat, aut aquam intus cõtentã reliquat. At vbi cessat cõpressio, rursum partes spongiæ recepto aere se dilatant. lxi. Dico enim simpliciter. Mollium hoc simpliciter est molle, illud ad alterũ. Ita & durorũ hoc simpliciter durum, illud ad alterum. Simpliciter molle est quod absolute & per se sumptum molle est, & tactui cedens, vt cera, lutum. Ad alterum molle est, quod ad alterum collatum, minorẽ eo habet duritiem, faciliusve tactui cedit, vt cera ad ferrum. Sic durum simpliciter ęst, quod ad alterum nõ comparatum, sed secundũ se sumptum, duritiem habet, vt ferrum marmor. Durum vero ad alterũ est, quod alteri comparatũ, maiorem eo habet soliditatem, vt cera ad aquam. Nullũ sane idẽ est simpliciter durũ, & simpliciter molle, q̃ ea pugnent aduersenturque ad inuicẽ. Ad idẽ est molle simpliciter, & durũ ad alterum, vt cera ad aquã collata. Sic & idem est simpliciter durum, & molle ad alterum, vt ferrũ ad calybem. Sed hæc ex quarto capitis huius manifesta sunt, & facile perspicua.

lxv. Est enim vapor calido separãte igneo. Manifestum est ex his diffinitionibus quas habet litera, vaporis & exhalationis etiam secundum speciẽ discrimen, etsi ab eodẽ edantur efficiẽte, vapo te calido igneo, & nõnullas qualitates vt qualiditatẽ & leuitatem habeant communes. Nempe vapor segregatur ab humido madefactiuo, vt aqueo, & hinc facile in aquam cõuertitur. Exhalatio autẽ ab humido aereo separatur, & a corporibus siccis atque terreis, humidi tamẽ aerei nõ expertibus. Et vapor quidẽ vbi sublat' fuerit, humiditatẽ plane retinet, ob quã & madefacere dignoscitur. Exhalatio autẽ cũ segregata fuerit, siccitatem habet igneã, magisque naturã ignis imitatur, & eam ob rem desiccandi vim habet. Consimile discrimen habent exhalabilia & euaporabilia. Nam exhalabilia humiditatẽ habẽt aereã, admodũ tamen debilẽ, & cui dominat siccitas terrea, vt ligna arida, & partes terræ sulphureæ. Euaporabilia vero habent humiditatẽ aqueã excellentem, & sensu perspectã, siccitatẽ vero aut nullam, aut exiguam & latentẽ. lxvij. Carbũculũ tamẽ preciosam gemmam excipio. Carbunculus lapis est pretiosus, diffundendi luminis miram habẽs virtutem. Si enim in loco tenebroso collocetur, totũ reddet lumine collustratũ, perinde atque si dies adesset, & a carbone, qui & in tenebris est cõspicuus, ob fulgorẽ nomẽ deducit, de quo Plinius. xxxvij. naturalis historiæ libro. Principatũ habent Carbunculi, a similitudine ignium appellati, cũ ipsi nõ sentiãt ignes. Vnde & a quibusdã dicitur apyrastæ, quasi ab ignis lesiõe & ardore innoxij. Thus vero, & arborem, & ipsum gummi quod inde emanat, designat. Hoc autem in loco (vt & frequẽtius apud latinos) pro ipso gummi sumitur, quod vbi igni impositum fuerit, resoluitur in fumũ gratissimi odoris, & teste Plinio libro duodecimo naturalis historiæ, solũ in Arabia nascitur. Iuxta quod dicit Virgilius in Georgicis. Solis est thurea virga Sabęis. & rursum. India mittit ebur, molles sua thura Sabęi. Neque tamẽ oĩs Arabia thurifera est, sed sola eius regio quę Saba dicitur.

¶Decimi capitis annota.

¶Similium partiũ corpora sunt, quæ partes similis habent denominationis. ¶Cõmunia sunt, terræ & aquæ, terræ & aeris, aquæ & aeris, terræ aquæ & aeris. & ita de igne. tametsi cõmunia ignis in animalibus, vegetãtibus, & fossilibus minus reperiãtur. ¶Electrum, nos succinũ dicimus, succus arboris est pinei generis dẽfatus rigore vel tempore aut mari ducitur & mixtura ex auro & quinta argẽti parte electrum succini colorem imitata. ¶Composita, mixta perfecta.

Ecimũ caput quindecim propositiones (quæ ex præcedentibus dictis aliquo pacto cognitæ esse possunt) recolligit. ¶Prima.
68 Similariũ partium corpora (quæ homœomera dicũt) vt in animalibus caro, os, nerui, vngues, pili, fibrę, venæ, ex quib' cõstãt ea quæ dissimiliũ sunt partiũ, quæ dicuntur anomœomera, dissimilariumq; partium tota, vt pes, manus: facies, & in plantis lignũ, cortex, foliũ, radix: & in fossilibus aurum: argẽtũ, ferrum, stannũ, lapis, & similia: assignatis differentijs abinuicem differũt, quæ potissimum tactu dinoscũtur. differũt & saporibus, odoribus, coloribus, & varietate sonorum.
69 ¶Secũda, Alia sunt ex quibus hæc cõsistant, & a quibus consistãt. ¶Nam ex qui-

bus consistūt, sunt materia, humidū scilicet & siccū, quare aqua & terra, quæ mani-
festissimes has gerunt potentias. Ea vero a quibus consistunt efficientia sunt duo: sci
licet calidum & frigidum. hęc enī constare faciunt, cogunt et coagulant, ¶ Tertia. 71
Eorū quę homœomera sunt, similariumq; partium, quædam sunt aquæ, aut aquæ
species: quædam terrę, terręve species: quædam vero communia. ¶ Quarta. Cō- 72
positorum quædam sunt liquida, quædam mollia, quædam dura. De mollibus au-
tem & duris iam dictum est: nunc de liquidis restat agendum. ¶ Quinta. Quęcūq; 73
liquidorū euaporāt, ea sunt aquę. ¶ Sexta. Quęcūq; nō euaporāt, hęc sunt terræ, 74
aut communia terrę et aquę, terræ et aeris, aut aquę et aeris: vt lac, mel, oleū. ¶ Se- 75
ptima. Quę calido ingrossantur, communia sunt. ¶ Sed dubium assurgit, cuius sit
vnum videtur enim nunc aquę esse, quia euaporat: nunc vero commune, quia no-
uum vt mustū calido ingrossatur, ¶ Dicimus duplex esse vinū: recens scilicet, et
antiquū. et recens plus habere terrę q̄ antiquum. hinc calido ingrossatur. magisque
calidum esse: ideo minus constringitur et coagulatur frigido. Et est vinum in Ar-
chadia sic terrestre et calidū, vt in vtribus ita a fumo exsiccetur, vt eductū appareat
coagulatum, Ei si omne vinum fecem habet, omne est aquę et terrę: et cuius magis
habet, eius magis est. ¶ Octaua. Quę a frigido ingrossantur, terrę sunt. ¶ Nona. 76
Quæ ab vtroq;, calido scilicet & frigido, communia: vt oleum, mel, dulce vinum. 77 78
¶ Decima. Quæcūq; solo frigido constant & coagulantur, aquæ sunt: vt glacies, 79
nix, pruina, grādo. ¶ Vndecima. Quæcunq; solo calido, terrę: vt later, caseus nitrū, 80
& sales. ¶ Duodecima. Quęcūq; ab ambobus calido & frigido coagulantur, aquæ
& terræ cōmunia sunt: & sunt hæc quæ calidi & humidi priuatione coagulascunt: vt
sanguis & genitura. nam sal, & quæ syncera cōstant terra, solius humidi priuatione
cōcrescunt: glacies autē solius calidi: sanguis vero, genitura, vtriusq;. ¶ Decimater 88
tia. Quotū totus exudauit humor, vt later, & lachrymarū genera, vt electrū, thus,
myrrha, & similia gummi, frigido coagulantur: quæ & palam & nobis cernentibus
coagulantur: quod intercepta plerūq; animalia, vt formicæ & consimilia animalia
ostendunt. destillat autem electrum in fluuium: & velut mel coctum, in aquam de-
missum cū calido humidum euaporatione amittit. Et horū hæc sunt terræ, & ma-
gis quę immollificabilia & illiquabilia sunt: vt electrum, & quidam lapides, vt spe-
læarū tophi, quos gręci poros vocant. Quæ vero mollificātur aut liquescūt ab igni,
vt ferrum & cornu, nō tota sunt terræ, sed aquosiora. thus quoq; et myrrha et his si-
milia cōsimiliter vt ligna euaporant: et quædam sunt cōmunia, vt cera. ¶ Decima 82
quarta. Quæcūq; liquescunt ab aqua, hæc sunt terræ. ¶ Decimaquinta. Quę neq; 83
igne neque aqua liquescunt, aut terræ sunt, aut vtrisque cōmunia. Ex quibus perma
nifestum esse potest, si cōposita omnia aut fluida aut coagulata esse oporteat, neque
harum passionum sit medium: q̄ ipsorū erūt terræ, quæ aquę, et q̄ pluribus cōmu-
nia: et an calido, vt igne, an frigido, an vtroque cōstare debeant. Notū item est argē
tum, stannū, ęs, plūbum, vitrum, et lapides multos innominatos, q̄ facile liquescūt
calido, esse aquæ: et vinum quoddā, acetum, vrinam, lixiuium, serum et saniem, quę
frigido coagulantur, itidem esse aquæ. Et quod ferrum, cornu, vnguis, os: neruus, pi
lus lignū, cortex, foliū, electrum, myrrha, thus, lachrymæ, tophus, omnes fruges,
vt legumina et triticum: sunt terræ. Et ipsorum quædam sunt magis terrę, quędam
minus, quędam enim sunt mollificabilia, et quędam exhalabilia, et frigido coagula
ta. Et simili modo terrę sunt nitrum, sales, et lapidum genera, que nequę infrigida-
tione fiunt, neque frigido coagulātur. et sanguis, et genitale semen, aeris, aquę et ter
rę sunt cōmunia. Attamen sanguis ille qui plures fibras habet, magis terrę est. ideo
frigore coagulatur, et humore liquescit. et qui fibras non habet, magis est aquę, qua-
re et frigido non coagulatur, Genitale autem semen frigido coagulatur, expitante
calido secum humidum tapiente, educenteque.

Ecimi capitis ſcholia. lxviij. Ex quibus conſtant ea quæ diſſimilium ſunt partiũ. Non ſemper oportet totum quãcunq; partium denomiationem ſortiri, vt ſi pars ſit pedanea, non oportet totum dici pedaneum, aut ſi pars numeri impar, totum numerum eſſe imparem. Ita ſi caput & pes ex homœomeris componantur, carne, oſſibus, & neruis, non protinus ſequitur caput & pedes eſſe homœomera. Et quãuis quælibet capitis pars integralis, alteri eiuſdem parti ſit eadem ſpecie, quando quidem materia vnius materiæ alterius, & forma formæ ſit eiuſdem ſpeciei, non tamen protinus efficitur partes eas eſſe homœomeras, & eiuſdem denominationis. Nam eadem denominatio non ſumitur a ſpeciei idẽtitate ſolum, ſed & a ſimili contemperamento, affectionibuſque & operationibus. Quale enim contemperamentum, qualemve diſpoſitionem aut officiũ habet vna pars homœomera, conſimile habet & quæuis altera eiuſdem denominationis. At vero aliud eſt contemperamentum atque officium oculi, aliud manus, & aliud linguæ. Nil mirum igitur ſi diuerſam ſortita ſint denominationẽ. lxxxi. Et lachrymarum genera, vt electrum, thus. Myrrha arbuſcula eſt in Arabia præcipue naſcens, & in eiſdem ſyluis permixta thuri, vt nonnulli ſentiunt. Ea bis inciditur iiſdem temporibus quibus thus, ſudat autẽ ſpõte priuſquam incidatur. Et is ſudor atq; humor emanans arbore, retinet idem nomen, & myrrha dicitur, vt in litera. Refert autem Plinius libro duodecimo naturalis hiſtoriæ, Sabæos ex myrrha nõ dare portionẽ deo, quoniã & apud alios naſcitur. ex thure autẽ dare, ꝙ ſolum apud eos gignatur. Porro lachrymas vocat litera humorẽ omnem qui ex arboribus & fructibus emanat. Et is cum defluxerit, cõcreſcit circa exteriorem corticis partẽ, duraturq;, cõcretus vero & duratus, gummi dicitur, quod vulgo in ceraſis, amygdalis, prunis, & id genus arboribus inuenitur omniũque oculis facile obuium eſt.

Et quidam lapides, vt ſpelçarum pori. Spelçæ, arum, aut ſpelæa, orum (quod ſecundũ frequentius eſt) Græcum vocabulum eſt, ſignificans ſpeluncas quæ fodiuntur in montibus aut locis ſubterraneis, quas & ſpecus interdum appellamus. Virgilius. Certum eſt in ſyluis inter ſpelça ferarũ Male pati. Pori ergo ſpelæarũ ſunt exiguæ illæ cõcauitates quæ ſparſim & paſſim in abruptis inueniuntur lapidibus & rupibus, quæ ſpeluncas in ſe complectuntur. Cum enim ſcopuloſa ſunt loca, & duris cautibus plena, in illis diutius ſpeluncæ permanẽt, neq; adeo facile terra obruuntur aut opplentur, ꝙ vndiq; lapidibus præduris integuntur, in quibus minutulæ concauitates ſunt quæ ſpelæarum pori hic dicuntur.

¶ Vndecimi capitis annotat.

¶ Aliena caliditas, quæ non eſt ſecundum prædominantis elementi naturã. ¶ Propria & naturalis, quæ vniuſcuiuſque perfectioni ſit accommoda.

Ndecimum caput continet quatuor concluſiones, vnum corol-
84 larium ad tertiam, et duo ad quartã. ¶ Prima concluſio. Quę
cunque aquæ ſunt, vt plurimum frigida ſunt, niſi alienam ha
beant caliditatem, quemadmodum habent lixiuium, vrina, &
vinum. nam maxime frigidum dominans habent elementum.
¶ Secunda. Quæcunq; terræ ſunt, vt plurimum calida, hęc ob
85 calidi operationem ſunt calida. ¶ Hoc oſtendunt calx & cinis,
86 nam omnibus ignitis ineſt caliditas aut amplior, aut minor. alioqui frigida ſunt. nã
terra frigida eſt. ¶ Tertia. Hæc ſecundum materiam accipienda ſunt eſſe frigida.
¶ Nam materia humidum & ſiccum eſt. ſunt enim hæc paſſiua. & humidũ et ſiccum maxime aquæ & terræ ſunt: quę terminantur frigido, & magis aqua. Sunt igitur ſecundum materiam accipiẽda eſſe frigida. ¶ Corollarium. Hinc perpalã euadit, quæcunque ſunt ſimpliciter aquæ, aut ſimpliciter terræ, frigida eſſe, modo alienam non habeant caliditatẽ. ¶ Nam aqua maxime frigido determinata eſt, deinde terra: alienam autem habent calidi operatione, vt efferuens aqua ab igni, lixiuium a cineribus quibus ipſum concoctum fuerit. In omnibus enim ignitis caliditas
87 aut maior aut minor adeſt, & ita de alijs. ¶ Quarta. Etſi ſecundum materiã frigida eſſe debeant, accidit tamen plerunque alienam caliditatẽ propriam eſſe, et ipſa terminare. ¶ Nam quæ putreſcunt, manifeſtum eſt alienam caliditatem habere: & tamen ipſa propria fit digerens, et terminans: vt inde prodeant animalia, quæ illa caliditate conſtent & terminentur: ſicut licet intueri in ijs quæ facile ex putrefactione vermibus defluunt et ſcatent. Similiter vinũ, ſanguis, medulla, genitale ſemen, lac, et ſimilia plurima quæ communia ſunt propria et naturali caliditate conſtãt, et

quæ digeſſit. ¶ Primũ corollarium. Hinc fit vt ſanguis, medulla, genitale ſemen, lac: & ſimilia (quæ propria naturali & digerente caliditate conſtant) corrupta, & a natura egredientia, non amplius videantur eſſe calida. ¶ Nam eorum materia, vt terra aut aqua (quæ frigida eſt) relinquitur. ¶ Secũdum. Hinc iterum euenit vt quidam hæc iudicent eſſe calida, quidam vero eſſe frigida. Nam qui ea reſpiciunt in propria permanentia natura, calida eſſe cenſent. qui autem a propria ſeparata natura, iudicãt eſſe frigida. eſt tamẽ vt de ipſis determinatum eſt. Et (vt paucis & quaſi ſub epilogo dicta perſtringamus) quibuſcunque eſt materia aquæ plurimum, hæc frigida ſunt. opponitur enim maxime igni calidiſſimo, quibuſcũque vero terræ aut aeris, hęc minus ſunt frigida. Frigidiſſima tamen & calidiſſima aliena caliditate & frigiditate fieri contingit: & potiſſimum quæ maxime coagulata, ſolidaque ſunt. fortiter enim caliditatis & frigiditatis impreſſionem admittunt, & impreſſam retinent, Hinc ſolidiora caliditate priuata, frigidiora apparent. itidem & calefacta apparent calidiora, fortiuſque exurunt: vt aqua calidior apparet fumo, & lapis ignitus calidior aqua, fortiuſque exurit.

Vndecimi capitis ſcholia. lxxxiiij. Quemadmodum habent lixiuium, vinum. Lixiuium caliditatem habet alienam, & extrinſeci calidi operatione inductam, vtpote cineris per quem aqua colata eſt, aut cui eſt concocta. Cinis autem terreſtre eſt exuſtum, caliditatis vim latẽtem retinens ab igne ſuo authore, quemadmodum & calx quia igni decoquitur, quãuis terrei ſit cõtemperamenti, adeo caloris ſeminaria retinet, vt ſuperfuſa ei aqua exæſtuet, fumumque emittat. Sunt enim hæc duo cinis & calx, ignita, nõ quia igneum habent contemperamentum, aut candorem vt ferrum, ſed quia igni ſunt concocta, atque exuſta. Vinum autem latentem habet & inſitam caliditatem, non quidem ab aqua & terra ſubminiſtrantibus vineæ nutrimentum, cum ambo ſint frigida, ſed a calore ſolis maturante racemos, & digerente in naturale frigidum. Hinc cum vuis exprimitur vinum, aut expreſſum cadis imponitur, efferueſcit, & ebullitionem efficit propter internum calorem, quo etiam dignoſcitur vinum hauſtum calefacere corpora, etſi re ipſa ſit frigidum, & a tactu iudicetur eſſe tale. Maturatio enĩ omnis cõpletur & perficitur a calido, potiſſimum extrinſeco, vtpote ſolari. lxxxvi. Hæc ſecundum materiam accipienda Hæc quæ ſunt aquæ, & quæ terræ, de quibus duæ data concluſiones differunt. Cum autem in approbatione ſubiungit litera. ſunt enim hæc paſſiua, per hæc, humidum & ſiccum intelligenda ſunt, quæ dicta ſunt eſſe qualitates materiales & paſſiuæ. Denique cum ſubiungit, & humidum & ſiccum maxime aquæ & terræ eſt. hic accipiendum eſt de humido apto ad mixtorum contemperationem atque terminationem, vt ſuperius dictum eſt. nam ſimpliciter & maxime humidum, aer eſt. lxxxvij. Itidem & calefacta apparent calidiora. Non dicit Ariſtoteles ſolidiora calefacta, minus ſolidis eſſe calidiora, ſed apparere duntaxat. Nam pleraq; ſolida raris & apparent & ſunt calidiora, vt ferrum candens feruentius eſt aere. Eadem aliĳ raris apparent quidem calidiora, ſed non ſunt, vt ferrum candens apparet feruẽtius igne a quo ignitum eſt, tamen minus eſt calidum, vt quod propter ignem calidum, factum ſit calidum. Neque tactus iudicans ferrum calidius igne, decipitur circa ſui proprĳ obiecti ſubſtantiam. iudicat enim tactus, & recte, tam in ferro quam in igne eſſe calorem, ſed aberrat circa ſui obiecti conſequens ſcilicet intenſionem, iudicans vehemẽtiorem in ferro quam in igne eſſe caliditatẽ, propter materiæ cui vtraq; ineſt, varietatem, diuerſamq; conditionem. Ob quam itidem contingit ferrum plus exurere quã ignem, non ob maioris caloris vehementiam, ſed ob materię denſitatem & ſoliditatem, ob quam calor inexiſtens ferro fortiter agit, & quidem acrius quam calor ignis qui eſt in materia rara, molli, cedente, & minus apta vt fortis fiat virtutis calefactiuæ in extrinſeco impreſſio.

¶ Duodecimi capitis annotat.

¶ In igne, in contemperamento igneo. ¶ In aqua, in aquæ contemperamento.

Vodecimũ caput cõtinet duas cõcluſiones, tres rationes ad ſecundam, & vnũ corollariũ. ¶ Prima concluſio. Homœomera, vt caro, os, neruus, & vnumquodq; reliquorũ, ex elemẽtis conſtant. 88
¶ Nã ex his vt materia omnia naturę opera fiũt. Et eorũ quędã ſunt ex quibus naturalia cõſtãt vt ex materia: vt paſſiua. et quędam ex quibus conſtant ſecundum eſſentiam, ſpeciem atque formam: vt actiua. Conſtant igitur homœomera ex elementis. ¶ Secunda. Poſteriora, et quorum gratia homœomera ſunt, et ipſorum 8

organa ipsis notiora sunt. ¶ Primo, Quia magis exploratũ habemus ꝙ homo mortuus nõ sit homo, nisi equiuoce, queãdmodũ fistulæ lapideæ & organa videtur fistulæ & organa esse, quę neq; fistulæ neq; organa sunt nisi æquiuoce. Id autẽ in homœomeris, vt carne & osse, minus perspectũ est: & adhuc minus in aqua, & igne. ¶ Secundo, Quia vbi plurimum materię, ibi minus formę est: vbi autem minus formę, hoc minus cognoscibile: vt si extrema constituamus, materiam scilicet, essentiã & formam, materia quidem nihil est præter ipsam formam, omnibus eadem, & qua nulla differre dignoscũtur. essentia autẽ & forma, omnibus ratio est, & qua singula a singulis differre sunt cognita. Intermedia igitur proportionabiliter sese habebunt, secundum quod prope aut longe respectu aut materiæ aut formæ cõstituta fuerint. Homœomera igitur quæ materiæ propinquiora sunt, magisque ipsius imitantia naturam, minus distingui discernique possunt, q̃ ea ipsa quorum sunt, & gratia quorũ existunt, & quæ magis formæ conditionem sequuntur. ¶ Tertio, Quorũ opera magis determinata sunt, & ipsa manifestiora erunt. Quæcunque eni suum proprium opus efficere possunt, vere sunt: vt verus est oculus, qui videre potest: & vera serra, quæ secat. At oculus qui videre nequit, nõ vere est oculus, sed homonyme oculus, vt oculus mortuus. & lignea serra, quę secare non valet, nõ vere est serra, sed imago serræ, & serra æquiuoce. At posteriorum opera magis determinata sunt: vt manus, faciei, oculi, & linguæ: quam ossis, carnis, & nerui, & carnis adhuc magis secundum naturã, q̃ ignis aut aquæ. et ita in plantis et metallis, vt ære et argento: quę et rursum minus quam animalia cognoscibilia sunt: quod propinquius materiæ, potentięque sint accidẽtia. Omnia tamen homœomera, vt caro, os, neruus, et cætera eiusmodi, in quadam aut faciendi aut patiendi potentia consistunt: formæ tamen et eorum ra=
90 tiones sunt min⁹ manifestæ. ¶ Corollariũ. Hinc fit vt nõ sit cognoscere prõptum quãdo existãt, et quãdo non: nisi longo tẽporis interstitio multũ eorũ natura euariata sit, vt sola quasi eorum remanente figura: queãdmodum circa vetusta mortuorũ corpora in sepulchris accidere conspicitur. ipsa siquidem plerunque sola manente figura, aut tacta aut mota citissime defluunt in cinerẽ. ita et fructus quandoque sola superstite figura (etsi visui non multũ videãtur inueterati) tacti tñ statim dissiliũt, dissoluunturque. ita et circa lacticinia euenit. ¶ Talia itaque homœomera, calido, frigido, et eorum motibus, coagulatione fieri contingit. Homœomeras partes intelligo, cuiusmodi sunt caro, os, pilus, et neruus. Nã supra memoratis differũt a se inuicẽ differẽtijs, ut mollitie, duritie, tensione, tractione, cõminutione, et cęteris similibus: quas calido et frigido et motibus mixtis diximus contingere. At ex his constitutorũ (q̃ anomœomera dicimus) vt faciei, manus, et pedis, et similiũ natura nõ calidum et frigidum causa est vt fiant: queãdmodum neque caliditas et frigiditas causa sunt vt fiat arca, phiala, aut serra, sed ars. nã qđ in artificialibus est ars, artisque species, hoc est in ijs q̃ constãt a natura, natura, aut quęuis alia causa. Cũ igit̃ cognouerimus cuius generis vnũquodq; homœomerorũ fuerit, accipiẽdũ erit de eorũ vnoquoque quid sit: vt quid sanguis, quid caro, quid semẽ: & ita de cęteris. Sic ei de vnoquoq; sciemus quid, & propter quid, cum materiã (vt ex hac disciplina perspectum est) aut formã ex alia deprehẽderimus, & maxime cum ambo & generationis & corruptionis, & vnde ipsis motus sit, principia cognouerimus. Quæ quidem cum cognita perspectaque fuerint, mox considerationem nostram ad ea quæ ex ipsis sunt cõstituta, cognoscenda, vt animalia, & plantas, et alia talia, conuertemus.

Vodecimi capitis scholia. lxxxix. Materia quidem nihil est pręter ipsam formam. Id de substãtia materię, & secũdum id quod est minime debet intelligi. nã materia separata a forma, nõ minus esset ens & subsistens quã formę cõiuncta, nihil enim existẽtiæ proprię deperderet per huiusmodi formę separationem. Sed idipsum de ea secundum suũ officium, suũq; cognitionem accipiendum est, vt si literę sententia, materiam nõ habere quicquã officij, nisi formam habeat. quo enim pacto quicquam in se recipiet, for

mæ expers, quæ efficiat operationes in materia recipiendas: materiam itidem nobis non usque adeo innotescere atque constare, reddique cognoscibilem nisi per formam, cum ipsa sit immunis omnis ope operationis, qua posset per se dignosci. Cum autem deinceps dicit litera quod per materiam nulla differre cognoscuntur, id intellige secundum materiam subiectam de corporibus naturalibus inter se comparatis. Nempe per materiam corpora naturalia cognoscuntur differre a supramundanis, materiæ prorsus expertibus. Dignoscuntur item sub cœlestia & sublunaria corpora per suam materiam dissidium & discrimen habere a corporibus cœlestibus, quæ alterius naturę & speciei potentiam habent susceptiuam. Intelligendum itidem est id dictum de differentia secundum speciem. nam secundum numerum Socrates a Platone per materiam dignoscitur differre, quod alia numero sit Socratis, & alia Platonis materia, sicut & forma, sed utriusque specie eadem. At vero per materiam non possunt conuinci res naturales speciei discrimen habere, cum omnium natura constantium materia sit eiusdem rationis & naturæ. Quanuis autem nonnunquam per accidens contingat per materiam cognoscere discrimen speciei vnius rei ab altera, vt quod materię huius inest contemperamentum qualitatum elementarium, illius autem materiæ solum insunt vnius elementi vt ignis qualitates, quo colligimus illa duo specie discrepare, quod huiusmodi accidentariæ affectiones non nisi specie diuersis adesse possunt, id tamen non est per se & ratione materię, quin potius ratione qualitatum ei inexistentium, aut formarum substantialium in materia subsistentium. Formæ tamē & eorum rationes sunt minus manifestæ. Huius ratio est, quod in anomœomeris diuersæ sunt & distinctæ operatiōes propriæ ac peculiares, quibus formæ substantiales sunt perspectiores. In homœomeris autem neque tanta operationum diuersitas, neque iam explorata formarum natura. Hinc in animalibus & vegetibus concedunt omnes formam substantialem esse alteram a materia, quæ proprias faciat eorum operationes. In inanimatis vero, vt minerabilibus, mixtis imperfectis, & elementis, nonnulli contendunt materiam esse totam substantiam rei, & formam illis neutiquam adesse, quod eorum nos lateant propriæ operationes. Hi tamē philosophiæ naturalis principiis penitus repugnant, quę supponunt rem naturalem omnem ex materia & forma vt substantificis partibus coalitam & conflatam esse. &c. Ita & fructus quandoque sola superstite figura. Referunt authores iuxta Mare mortuum in Palestina arbores crescere poma visu admodum pulchra & maturitatis speciem pręse ferentia producentes, quæ vbi primum quis manu contingit aut comprimit, resoluuntur in fauillam, & sub cortice nihil nisi cineres tegunt atque continent. Sed quis non intelligat hęc esse vltricis flammæ & sulphuris tristia monumenta & indicia, quę cęlitus immissa Pentapolim ac quinquurbia ob nephanda flagitia absumpserunt.

> Per materiā nō cognosci discrimina.

¶ Paraphraseos in quartum Meteororum Aristotelis; et in eundum scholiorum, finis.

¶BREVIS INTRODVCTIO IACOBI FABRI STAPVlensis in Aristotelis libros de Anima, adiectis quæ eam declarent breuiuscu lis Iudoci Clicthouei Neoportuensis annotationibus,

¶Anima
Potentia
Obiectum
Operatio
Organum
Gradus viuēdi
¶Potentia
Vegetatrix
Sentiendi
Appetēdi
Mouendi
Intelligendi
¶Vegetatrix
Alendi
Augendi
Minuendi
Generandi
¶Sentiendi
Exterior
Interior
¶Exterior
Audiendi
Videndi
Odorandi
Gustandi
Tangendi
¶Appetēdi
Cupiendi
Irascendi
Volendi
¶Mouendi
Progrediendi
Nandi
Serpendi
Volandi
¶Intelligēdi
Simplex apprehendēdi
Componendi
Diuidendi
Ratiocinandi
Contemplandi
Agens
Passibilis
¶Obiectum
Alimentum
Sensibile
Appetibile
Locus
Intelligibile
¶Sensibile
Per se
Per accidens
Commune
Proprium
¶Operatio
Vegetatio
Sensatio
Appetitio
Motio
Intellectio
¶Vegetatio
Alitio
Auctio
Diminutio
Generatio
¶Sensatio
Auditio
Visio
Olfactio
Gustatio
Tactio
Phantasia
¶Apetitio
Cupiditas
Ira
Voluntas
¶Motio
Progressio
Natatio
Serptio
Volatus
¶Intellectio
Simplex apprehentio
Compositio
Diuisio
Ratiocinatio
Contemplatio
Cōsultatio
Organum
Totum corpus organicum est
¶Gradus viuendi
Vegetans
Sentiens
Se mouens
Intelligens

ANima est actus primus, substantialis, corporis naturalis, organici, in potentia vitam habentis. ¶Vita est vegetatiuæ potentiæ operatio. Item anima est primum principium quo viuimus, sentimus, mouemur, quove intelligimus. ¶Potentia vis est animæ, qua alicuius operis est effectiua. ¶Potentia vegetandi est qua anima nutrit, auget, minuit, suumve producit simile. ¶Potentia vegetandi, vegetatiuum. ¶Potentia sentiendi, virtus organica est, qua sensibilia cognoscimus. ¶Quæ si in exteriore organo suam facit sentiendi operationem, sentiendi potentia exterior nominatur. Si vero in interiore, interior. ¶Potentia sentiendi, sensitiuum. ¶Potentia appetendi, virtus est animę qua cupimus, irascimur, volumus, aut qua quid simile facimus. ¶Potentia appetendi, appetitiuum. ¶Potē

tia mouendi est qua viuens a se de loco in locum transfertur. ¶ Potentia mouēdi, motiuum. ¶ Potētia intelligendi est qua intelligimus, vt simplex apprehēdimus, componimus, diuidimus, ratiocinamur, speculamur, cōsultamus. ¶ Intellectus agens est intellectionum efficiens. ¶ Possibilis vero, intellectiones recipiens. ¶ Potentia intelligendi, intellectiuum.

IN libris de anima quinque potissimum determinantur, quæ sunt potentia, obiectū, operatio, organum, gradus viuendi, ad perfectam animæ cognitionem habendam multum conducentia. Potentia quidem in quinque diducitur species, potentiam vegetandi, sentiendi, appetendi, mouendi, & intelligendi. Potentia vegetandi in quatuor, potentiam alendi, augendi, minuendi, generandi. Sentiendi potentia duplex est, scilicet exterior, & interior. Exterior est quintuplex, audiendi, videndi, odorandi, gustandi, tangendi. Interior non diuiditur, sed per analogiam quinque habet particulas, quinque exterioribus sensibus respondentes. Appetendi potentia, vt tam potentiam appetendi appetitu sensitiuo, quam appetitu rationali, comprehendit, diuiditur in tres species, in potentiam cupiē di & irascendi, quæ appetitum respiciunt sensitiuum, & potentiam volendi, quæ appetitum rationalē, ita se habentē ad sensitiuum appetitum, vt intellectus ad sensum. Sub his cæteræ appetendi potentiæ & secundū alias animæ sensitiuas affectiōes sumptę cōprehēdūtur, vt appetitus amādi, odiendi, sperandi, fidendi, mouendi, miserandi. Potentia mouendi in quatuor distribuitur, progrediendi, nandi, serpendi, volandi, sub quibus cæteræ se mouendi potentiæ, vt saltandi, se iactandi & volutandi, continentur. Potentia intelligendi in sex diducitur species, in potentiam simplex apprehendendi, componendi, diuidendi, ratiocinandi, contemplandi, consultandi. Præterea intellectus in duas partes diuiditur, scilicet in intellectum agentem, & intellectum possibilem. Secundo loco obiectum in quinque diuiditur species, quinque potentijs ordine respōdentes, scilicet in alimentum respondens potentiæ vegetandi, sensibile, potentiæ sentiendi, appetibile, appetendi, locum, potentiæ se mouendi, & intelligibile, intelligendi. Sensibile bifariam diuiditur. Primo in sensibile per se, & sensibile per accidens. Secūdo, in sensibile commune, & sensibile propriū. Operatio consimiliter vt potentia, in quinque generales species primum diuiditur, in vegetationem, sensationem, appetitionem, motionem, & intellectionem. Vegetatio in alitionem, auctionem, diminutionem, & generationem. Sensatio in sensationem exteriorem, auditionem, visionem, olfactionem, gustationem, tactionem, & sensationem interiorem, quæ phātasia dicitur, siue imaginatio. Appetitio diuiditur in cupiditatem, iram, & voluntatem, vt operationum & non potentiarum sunt nomina, sub quibus amatio, commiseratio, speratio, formidatio, confidentia, continentur. Motio in progressionē diuiditur, natationē, serptionē, & volationē. Intellectio in sex particulas dissecatur, simplicē apprehensionē, cōpositionē, diuisionē, ratiocinationē, contēplationem, & consultationem. Organum non diuiditur in partes. nam per totum corpus diffusum est, cum vnaquæque pars corporis apta si in qua animæ potentia saltem aliqua suas faciat operationes. Porro aliquæ potentiæ suas operationes in toto exercent corpore quod sibi habent pro organo, vt potentia nutriendi, augendi, minuendi, tangendi. Aliæ vero certa sibi determinant organa, vt potentia audiendi aures, videndi oculos, odorandi nares, gustandi linguam. Ita & potentia appetendi sensitiua. Mouendi autem vis & facultas toto corpore vt organo vtitur. Nam licet determinata habeat instrumenta ad exercendas operationes, ea tamen sua non sunt organa, imo totum corpus. Potentia volendi & intelligendi non egent organo corporeo, quod suas operationes suscipiat. Gradus viuendi sunt quatuor, primus, vegetans, solum, vt plantæ, secundus vegetans & sentiens solum, vt aīalia terræ affixa, tertius vegetans, sentiens, se mouēs, vt equus. quartus vegetans, sentiens, se mouens, & intelligens, vt homo. Deinde quæ in dicta partitione collocata sunt, ordine eodem seruato diffinienda suscipiuntur. Et in primis anima bifariam diffinitur. primo quod sit actus primus substantialis, corporis naturalis organici, in potētia vitam habentis. Et primum anima actus primus dicitur, id est principalis siue præcipuus, ad excludendos actus secundos & instrumentales, cuiusmodi sunt calor naturalis, & cætera animæ ad operandum instrumenta. Adiectum est substantialis, quo secludatur actus primus accidentalis, & inter accidentales actus primatum & primum locum tenens, vt habitus, scientia, cuius act⁹ secundus est consideratio, & actualis operatio, quæ sine primo actu esse non potest, vt neque albedinis visio sine albedine & lumine. Primus tamen actus, vt scientia, sine secundo esse potest, & est in dormiente, vt albedo vere est, quamuis non videatur, sed sit in tenebris. Est ergo scientia sine operatione, vt albedo in obscuritate, cū operatiōe vero, vt albedo in lumine cōspicua. Deinceps subiūctum est animam esse actum corporis naturalis, id est rei naturalis ex materia & forma physica cōstantis, ad secludendam animam mundi & corporum cælestium, quā astruere nonnulli conati sunt. Deinde additum est organici. id est habētis organa ad proprias operationes exercendas. quo elemēta, mixta imperfecta, & mineralia, cæteraque inanimata excluduntur, organorū opificis ad propria exequēda opera destituta. Deniqꝫ subnectitur, in potētia vitā habētis, hoc est in materia substātiali vt subiecto vegetatiōem exercētis, quoniā hæc prima est corporum animatorū operatio, per quam animatū ab inanimato discernimus, & cōmunissima, vt quæ omībus animatis & toto durationis eorū circulo cōueniat. Vita autem in dicta animæ diffinitiōe est po-

tentiæ vegetatiuæ operatio scilicet alitio, quæ communissima est, cum & omnibus & semper cõueniat, aut augmentatio, quæ in affirmatione est, & ad perfectionem, aut diminutio, quę est in negatione, & ad imperfectionem, aut generatio, quæ perfectissima est, vt postmodum Philosophus ostendet. Secundo diffinitur anima quod est primum principium quo viuimus, sentimus, mouemur, quove intelligimus. In qua & cæteris consimiliter datis intelligantur verba a numero, & persona absolui, & transferantur in tertiam personam singularem pro clariore intelligentia, sic, Anima est principium primum quo quicquam viuit, sentit, mouetur, aut intelligit. Dicitur quidem anima primum principium substantiale, & efficiens quatuor præcipuas operationes, secundum quas distinguuntur gradus viuendi. Nam particula quo viuimus, innuit gradum viuendi vegetantium, quo sentimus, sentientium, quo mouemur, se mouentium, quo intelligimus, intelligentium. Neq; additum est, quo appetimus, nam appetẽdi potentia non efficit gradum viuendi distinctum, cum semper potentiæ sentiendi annexa sit, & omnino ijsdem ambæ conueniũt, nã quicquid sentit, appetit, & quicquid, appetit, sentit. Viuendi autem gradus secundum eam solam potentiam sumitur, quæ a cæteris separatur, aut a qua cęteræ separãtur. Proinde, & viuendi gradibus, & in hac diffinitiõe, appetendi vis sub ea quę est sẽtiẽdi, ei semp ãnexa, cõprehẽditur & cõtinetur. Deinde describitur potẽtia esse vis & virtus animæ per quãquidẽ vim aĩa alicuius operis viuentis est effectiua. Quinimmo anima & potentia, aut vegetatiua, aut quæuis alia, idẽ sunt re ipsa, vt homo & pictor, sed ratione diuersa. Nam anima dicitur, quod cum materia rem naturalem animatam constituat, quare ratio eius, substantiæ est. Vegetatiua autem, quod nata sit vegetationem efficere, & sẽsitiua, quod nata efficere sensationem, appetitiua, quod appetitionẽ, motiua, quia motionem, & intellectiua, quia intellectionẽ. perinde atq; homo, substantiam nominat pictor vero, pingendi artem, scriptor, scribendi, citharœdus, citharam pulsandi, & grammaticus, latine loquẽdi. Idem tamen homo secundum diuersas rationes est pictor, scriptor, citharœdus, & grammaticus. At sicut istorum habituum operationes re ipsa differunt, ita & dictarum potentiarum. Quare cum primum anima adest materiæ rei animatæ, simul omnes potentiæ natæ illi animato conuenire, eidem assunt, vt cum primum anima plantæ adest materiæ, protinus illi inest potẽtia vegetandi, vt nutriendi, augẽdi minuẽdi, & generãdi, quanuis nõ cuiuslibet potentiarũ exerceat continuo operationem. Non enim oportet cum primum adest potentia, eam illico in materia operari, sed tempus a natura ad operationem faciendam determinatum expectandum est, quemadmodum non oportet si assit habitus, fieri secundum illum habitum operationẽ. Sic cũ primum in materia suscipitur anima animalis terrę affixi, ei adest vegetandi, sentiendi, & appetendi potentia, secundum quas operatur cum tempus operandi a natura determinatum aduenerit. Et cum in materia suscipitur anima ęqui, simul adest potentia vegetandi, sentiendi, appetendi, & mouendi, quæ successione quadam, & stato tempore suas exercent operationes. Deniq; cum in materia suscipitur anima hominis, simul in eadem est potentia vegetandi, sentiendi, appetendi & intelligendi, quarum aliquæ prius exeunt in opus, vt primo omnium vegetatiua, deinde sensitiua & appetitiua, tertio motiua, & postremo intellectiua. Propter quam executionis operum diuersitatem, & tempus varium, non debet poni in fœtu humano primo esse potentia vegetatiua sine cæteris, & deinde vegetatiua & sensitiua cũ appetitiua, sine motiua & intellectiua, deinde vegetatiua, sensitiua, appetitiua, motiua, sine intellectiua, & vltimo intellectiua, perinde atq; si quis scribat tantum, & non pingat, non existimandus est solum esse scriptor, & si ignis forma solum calefaciat, & sursum non moueat, idcirco non est putandum virtutem sursum motiuam ei deesse. Deinceps in diffinitione potentię vegetandi quatuor sub disiunctione positæ particulæ, quatuor potentiæ vegetandi species designant, earumque diffinitiones. Est enim potẽtia alendi, potentia vegetandi, qua anima nutrit, augendi, qua auget, minuendi, qua minuit, generãdi, qua suum producit simile. Sed facile est ex diffinitione generali particulares diffinitiones deducere. Potentia autem vegetandi & vegetatiuum idem sunt. Potentia sentiendi dicitur virtus organica qua sensibilia cognoscuntur, vt potentia audiendi, qua audibilia. viuendi, qua visibilia. odorandi, qua odorabilia. gustandi, qua gustabilia, & tangendi, qua tangibilia. Virtus autẽ organica ea est quæ ad exercendas suas operationes indiget organo corporeo, vt potentia videndi indiget oculo, & audiendi, aure. Non organica vero potentia ea est, quæ vt suas exequatur operationes, non indiget organo corporeo, neq; in eo suas peragit fructiones, qualis est virtus volendi, & intelligendi. Potentia sentiendi exterior est potentia sentiendi quę in exteriore organo suam facit sentiendi operationem. Organum exterius est quod visui nostro peruium est & patens, vt oculus, auris, naris, lingua, manus. Sic potentia audiendi exterior est quæ in organo audiendi exteriori, scilicet aure, suã facit audiendi operationem, & ita de cæteris per ordinem. Potentia sentiendi interior est quæ in interiore organo suam facit sentiendi operationem. Organũ interius est organum intraneum corpori, & nostris oculis imperuium, quod rerum exteriori sensu perceptarũ imagines retinet & seruat, tanquam repositorium quoddã & reconditorium. perinde atq; si in speculo intelligantur duæ partes imaginum susceptiuæ, vna quidem extrema & aeri circũdanti proxima, in qua rei præsẽtis speculo prima præsẽtaretur imago. secũda vero penitior & interior seruãs & retinẽs imagines prima parte susceptas, & nullas intra se imagines suscipiẽs, nisi prius in exteriori parte receptas, illa exterior speculi pars est vt sẽsus exterior, interior, & magis introrsum delitescẽs, vt sẽsus interior. Sic potẽtia vidẽdi exterior, & audiẽdi, per analogiã diffiniã

Quod anima, & potentia eius re ipsa idẽ sũt.

Quid virtus organica.

specie, vt dulcedo per visum, quia percepta est esse cõiuncta albedini, per accidens percipitur, per hanc primam particulam diffinitionis. Neq; inconueniens est eandem qualitatem esse per se perceptibilem, & pes accidens, gratia diuersorum. Secundo, sensibile per accidens, priuatione sensibilis per se discernitur, vt tenebræ nullam in sensu speciem imprimunt, sed sola luminis priuatione dignoscuntur, & silentium priuatione soni, sic inodoratio priuatione odoris, & insipiditas priuatione saporis. Et per hanc secundam diffinitionis partem, sensibilium per se priuationes, sunt sensibilia per accidens. Sensibile commune est quod pluribus exterioribus sensibus percipi natũ est, vt numerus numeratus visu & tactu, quibus itidem sensibus magnitudo rerum percipitur, & motus, figura, & quies, tempus autem modo visu, modo auditu horologij per accidẽs tamen diiudicatur. Et sensibilium communium quoddam est per se, quod suam in sensu imprimit speciem, vt magnitudo, motus, figura, quoddam vero per accidens, vt flos visu percipitur gratia coloris, odoratu gratia odoris, & tactu per suam qualitatem tãgibilem. Sensibile proprium est quod ab vno tantum exteriore sensu percipi natum est, vt sonus tantum ab auditu, & color a visu. Et adiectum est, exteriore, quia non repugnat rationi sensibilis proprij, quod duobus percipiatur sẽsibus, vno quidẽ exteriore, altero interiore ĩmo omne sẽsibile ꝓprium huiusmodi duobus sensibus sibi respõdentibus est perceptibile. Et sensibiliũ ꝓpriorũ quoddã est per se, vt quinque exteriorum sensuum obiecta, quæ sic ordine diffiniũtur. Sonus est sensibile propium ab auditu per se per se perceptibile. Color est sensibile proprium a visu per se perceptibile. Odor est sensibile proprium ab odoratu per se perceptibile. Sapor est sensibile proprium a gustu per se perceptibile. Qualitas tangibilis est sensibile proprium a tactu per se perceptibile. Quoddam vero per accidens, vt tenebræ solo visu, & per accidens percipiuntur, & silentium a solo auditu. Appetibile est, quod appetendi virtus concupiscit, quo innuitur obiectum potentiæ cõcupiscendi quod est conueniens, aut apparens tale, vt cibus appetibile est, & potus, pecunia, dignitates, aut cui irascitur, quo denotatur obiectum potentiæ irascendi vt vulnerans aptum est obiectum iræ apro, & paruipendens alterum, aut iniuria afficiens, est affecto iniuria iræ obiectum, aut quod vult, quo innuitur obiectum voluntatis, quod est bonum, aut apparens tale. voluntas enim suapte natura fertur in bonum, vt intellectus in verum, aliquando tamen peruerso rationis iudicio fertur in apparens bonum, tametsi bonum nõ sit. Quid vero sit locus, ex quarto physicorum requirendum est, cuius sex sunt differentię positionum, sursum. deorsum, ante, post, dextrum, sinistrũ, ad quas sine vllo discrimine animalia a se mouentur indifferenter, quo is motus differt a motu secundũ locum ab elementari grauitate aut leuitate facto, qui sane ad determinatam est loci differentiam, vt ad oppositam non nisi vt feratur. Demum intelligibile est quicquid ab intellectu percipi natum est, siue substantia siue accidens, siue singulare siue vniuersale, siue sensible siue insensibile, siue mortale siue immortale. Omnia enim intellectus caput ac notione percipi possunt, est que vt rerum omnium speculum, & oculus omnia videns tam sensibilia quam cælestia, cuius colores sũt quæcunq; toto mũdi ambitu continentur, immo ipsa supramundana entia, vt optimus rerũ cõditor, qui se quoque nostro intellectui cognoscibilem pro modulo nostro fecit, & pios animos in sui rapit contemplationem, perinde atque lucidissimus sol mortales oculos hominum ad se cõuertit. intelligibile itidem est circa quod intellectus suam facit operationem, vt simplicis apprehẽsionem, compositionem, & reliquas sibi peculiares functiones. Deinceps diffinitur tertium quod in hac introductione inter ea quę præcipue determinantur, tertio loco fuerat collocatum, scilicet opsratio, quæ est proprium cuiusque viuentis potentiæ officium & opus. Vegetatio autem est vegetatiuæ potentiæ operatio. Alitio est conuersio suscepti alimenti in eius quod alitur substãtiam. Nempe cum susceptum fuerit alimentum, forma cibi corrumpitur, & in eius materia acquiritur forma nutriti, ea igitur formæ nutriti in materia cibi acq̃sitio, nutritio siue alitio dicitur, & coniungitur particulari generationi & corruptioni, immo est particularis generatio, qua non acquiritur ens actu & totum, sed solum alterius pars. Auctio siue augmẽtatio est post alimenti susceptionem maioris in viuente molis acquisitio. Siquidem in cibo præter formam substantialem est magnitudo, quæ cum fuerit cõiuncta magnitudini corporis nutriti, tota magnitudo corporis nutriti ex præexistente eius magnitudine, & adueniente constans, est maior quam fuerit magnitudo viuentis pręexistens, & ibi facta est augmẽtatio. Diminutio vero est minoratio molis viuentis, ob defectum reparandæ substantiæ corporeæ proueniens. Fluxa quidem substantia est rerum animatarum, quia continue defluit & dilabitur. Cum autem minus reparatur quam deperditum fuerit, quod rebus ad interitum tendentibus contingit, fit quantitatis imminutio. Generatio autem in proposito non adeo communiter sumitur, vt in libro de Generatione, vbi diffinita est esse formæ substantialis in materia acquisitio, sed rationem habet magis propriam, ad quam duo requiruntur. Primo, quod sit productio viuentis similis secundum speciem ipsi generanti, vt ex oliua producitur oliua, ex tritico triticum, & non auens, quare muli ex asino & equa productio, generatio non est, etsi ex viuentis fit semine, quia mulus non est similis secundũ speciem asino aut equæ, Secundo, quod huiusmodi productio fit ex semine viuentis, quare alitio siue nutritio quæ ex alimento fit suscepto, non est generatio. Et propter vtriusque rationis defectum scaturitio vermium ex cadauere hominis, aut apum ex corpore bouis, & cæterorum quæ putrefactione nascuntur, non est generatio. Sensatio est in sensu, sentiendive organo obiecti sẽsibilis perceptio. Siquidem sensus hic nomen substantiæ est compositæ ex forma efficiente sensa-

tionem,& materia eam ſuſcipiente,ſic viſus ſubſtantiam totam nominat ex materia oculi & forma compoſitam,vt viſionis eſt ſuſceptiua,ita auditus.In ſenſu itaque vt ſubiecto obiectum ſenſibile deprehenditur, quando ipſius ſenſibilis ſpecies & ſimilitudo in organo ſenſitiuo recipitur, vt color deprehenditur in viſu, quando ſpecies coloris in oculo imprimitur,& ſonus in auditu, quando ſoni ſpecies auribus recipitur. Senſatio interior, eſt ſenſatio quæ interiori fit organo, vt dormientibus nobis coloris apparitio interior eſt viſio,& ſoni perceptio interior,auditio,odoris deprehenſio interior,odoratio,& ſaporis guſtatio.Senſatio autem interior,phantaſia & imaginatio idem ſunt,ve phantaſia nomen operationis eſt,& non potentiæ. Senſatio exterior eſt ſenſatio quæ fit in exteriore organo,vt perceptio coloris in oculo,& ſoni in aure. Auditio eſt in auditu ſoni perceptio. Viſio eſt in viſu coloris deprehenſio,ſic odoratio eſt in olfactu odoris perceptio, guſtatio eſt in guſtu ſaporis receptio,tactio vero eſt in tactu qualitatis tangibilis ſuſceptio.

APpetitio eſt appetitiuæ virtutis operatio. ¶ Cupiditas eſt conuenientis,pulchri,boni,aut tale apparentis appetitus. ¶ Appetitus,appetitio.deſideriũ ¶ Ira eſt efferuente ſanguine circa cor, vlciſcendi appetitus. ¶ Voluntas eſt cum propoſitio,rei proſequendæ aut fugiendæ appetitus. ¶ Motio eſt eius quod a ſe mouetur , de loco in locum traductio. ¶ Progreſſio eſt quæ beneficio pedum exercetur motiuæ virtutis operatio. ¶ Natatio,quæ natandi apto inſtrumento. ¶ Serptio,quæ ventre,& volumine molis. ¶ Volatio, quæ alis. ¶ Intellectio, eſt virtutis intellectiuæ operatio. ¶ Simplicis apprehenſio,eſt ſimplex rei conceptio. ¶ Cõpoſitio eſt mentis affirmatio. ¶ Diuiſio,negatio. ¶ Ratiocinatio eſt intellectus argmentatio. ¶ Speculatio eſt circa ea quæ aliter ſe habere non poſſunt mentis conſideratio. ¶ Conſultatio vero,circa contingentia, & ea quæ aliter ſe habere poſſunt. ¶ Organum eſt diſpoſita potentia in qua vis animæ ſuam facit operationem. ¶ Gradus viuendi intelligitur,cum viuens eam vim animæ participat quæ ab alijs ſeparatur, aut a qua ſeparatæ manent reliquę. ¶ Vegetans eſt quod vegetandi obtinet potentiam. ¶ Sentiens,quod tangendi. ¶ Se mouens,quod de loco in locum ſe & a ſe agitandi. ¶ Intelligens,quod vim obtinet intelligendi.

APpetitio diffinitur eſſe potentiæ appetendi operatio, vt deſideratio cibi aut potus. Cupiditas ſiue concupiſcentia eſt conueniens, aut quod apparet cõuenientis,appetitio, vt deſideratio cibi ab eſuriente, & potus a ſitiente, quæ quidem appetitiões ſunt ſpecie diuerſæ,quia diuerſorum ſunt obiectorum. Modo vt ſenſationes per obiecta differunt, vt quæ diuerſorum ſunt obiectorum ſpecie, differant ſpecie ,ita & appetitiones, vt alia eſt appetitio pecuniæ, alia voluptatis,& alia honoris. Quod autem huiuſmodi cibus & potus deſideratio ſit cupiditas , liquet , quia eſt appetitio conuenientis. Etenim cibus conueniens eſurienti ,& potus ſitienti. De eo quod apparet conueniens,exemplum,;vt appetitio voluptatum corporalium ab intẽperãte,& abũdãtiæ pecuniarum ab auaro,& honorum conſecutionis ab ambitioſo ea enim conuenientia non ſunt , ſed apparent talia. Aut cupiditas eſt pulchri, aut quod apparet pulchrum , appetitio. Sane pulchrum eſt amoris obiectum , & ſicut verum ad intellectum, ita pulchrum ad amandi vim , vt appetitio pulchri ęqui a milite , et pulchri canis a venatore , & pulchri militis a rege , etiam appetitio alicuius floris aut pomi quod videtur pulchrum , & non eſt. Pulchritudo quidem rerum corporearum fluxa ,& euanida , infimum eſt ſumme pulchri veſtigium. Virtutis autem , & doctrinæ pulchritudo animum exornans , propinquius , & perfectius , vt quæ nunquam marceſcat , quibus quidem pulchritudinibus animus pulcherrimo rerum autori , & qui ſuam per diuerſa rebus indita veſtigia inſinuauit pulchritudinem, aſſimilari debet. Cũ itaq; voluntas,propria .& ſibi peculiari reiicta pulchritudine virtutis & doctrinæ, hæret & immoratur in inferioribus pulchritudinibus, quæ ſunt appetitus ſenſitiui, degenerat & labitur ,vmbratilemque pro vera pulchritudine amplectitur ,tandemque emarceſcit more. Narciſſi, qui ſuæ imaginis amore captus,cum ea perfrui non poſſet ,tõtabuit & extinctus eſt, Aut cu-
Narciſſ⁹. piditas eſt boni,aut tale apparentis appetitio, vt appetitio boni vtilis,aut delectabilis, quale eſt deſiderium diuitiarum,aut ſanitatis. Similiter appetitio deliciarum coporis,theſauri,magiſtratus immoderata,& rationis metam tranſiliens. Nã hæc bona nõ ſũt,ſed talia apparent & videntur. Siquidem bona vtilia ,& delectabilia diuitię & opes ſunt remota admodũ ſũme boni veſtigia, vt quę caduca & ad horã labentia ſint, bona vero honeſta ,propinquiora ſũt,& voluntati peculiaria, quibus ſũme bono & optimo rerũ parenti fit conformis. Cum itaq; voluntas illis neglectis hæret in bonis momẽtaneis appetitui ſenſitiuo reſpõdẽtib⁹, degenerat ,& a ꝓpriæ ſortis cõditione labitur,& cũ auide ea vult ãplecti,fugacia, & nimium tranſeuntia , deperdit non modo

mi, sed & vera boni, quemadmodum canis (vt fabulatur Aesopus) frustum carnis ore gestans, & illius vmbrae in aqua conspectae specie deceptus, dum aperto rictu oris vmbrā (vt quae maior apparebat) rapere vellet, & vmbratilem illam speciem, & verā quam tenebat carnem ore elapsam perdidit. Ira est ob sanguinis circa cor efferuescentiam & commotionem vindictę appetitus. Cū enim quisquam laeditur & paruipenditur, ex laesione aut apparenti parui pensione sanguis circa cor commouetur, & concipitur desiderium vindicandi illatam iniuriā, quod dicitur Ira. Voluntas siue volitio est cū propositio, ratione, & electione appetitio rei prosequende, vel alicuius boni consequendi, vt agricola vult largā messem, & vinitor multum vini ex vindemia. vel est appetitio alicuius rei fugiendę, vt sanus cum proposito & intentione vult fugere aegritudinem, & vir studiosus vitiū. Motio est animalis a se de loco in locū mutatio. Et differūt eius species inter se per instrumenta quibus exercentur, nam progressio fit pedibus, natatio pinnulis expansis quibus pisces se mouent per aquam quasi quibusdam remigijs & gubernaculis adiuti. Reptio fit ventre & reuolutione molis corporeae, vt explicatione partis anterioris, & complicatione posterioris, Nam impellunt priorem partem vermes, & trahunt ad se posteriorem. Volatio autem fit alis. Et animalia quae plures habent motus, etiam plura habent instrumenta, vt anseres & cygni habent alas, pedes, & in pedibus pellem continuam coniungentem particulas pedis pro natandi instrumento. Intellectio est potentię intelligendi operatio, scilicet aut simplicis apprehensio, aut cōpositio, aut diuisio, & ita de caeteris. Simplicis apprehensio est simplex rei cōceptio. Tunc autem rei conceptio simplex est quando secundum vnius solum praedicamenti rationem est abstracta mentis cognitio, vt solius substantiae apprehensio, abstracta a caeterorum praedicamentorum notionibus, & solius magnitudinis a caeteris abstracta notio. Nempe sensus repraesentationem habet concretam, & coniunctam ex omnium praedicamentorum rationibus, apprehendit enim substantiam, vt Socratem, quantitatem, vt eius molem bicubitam, ad aliquid, vt distantiam aut propinquitatem, qualitatem, vt albedinem, actionem, vt quod aliquid moueat, passionem vt eius de loco in locum translationem, quando, vt tempus hodiernum, vt locum deorsum quo Socrates continetur, situm, vt stationem, erectionemque eius, & habitum vbi, vt tunicā. Est igitur haec sensus cognitio concreta ex decem praedicamentorum rationibus, & eam sensus offert intellectui, quare prima intellectus cognitio, & quam a sensu accipit, composita est & concreta, instar imaginis in speculo quae Socratem repraesentat, quantum, aliquo modo ad aliud se habentem, qualem, agentem, patientem, existentem in tempore, in loco, situm, & habentem habitum. Deinde intellectus (vt qui suarum notionum sit opifex & author) singulas decem rationum segregat, & vnamquamlibet ab alijs nouem abstrahit, vt substantiam ab omnibus accidentibus. & tunc est simplex substantiae apprehensio. quantitatem a substantia & caeteris separat, non quidem re ipsa, sed ratione, nam quantitatem solam intelligit, non simul alia quibus secundum rem coniuncta est magnitudo, intelligendo, & illa est simplex quantitatis apprehensio. Deinde rationem ad aliquid seponit ab aliorum rationibus, & tunc ad aliquid simpliciter apprehendit. Sic & qualitatem seiungit secundum rationem ab alijs, & tunc est simplex qualitatis apprehensio, perinde atque speculum intelligas quod solam repraesentet substantiam, alterum quod solam quantitatē, aliud quod solam qualitatem sine substantia & magnitudine, illis imaginibus abstractis per similis est simplex intellectus notio. Compositio est mentis affirmatio, hoc est in mente affirmatiua enunciatio. Et explicatur per affirmatiuam vocalem, vt, homo est animal. Diuisio est mentis negatio, siue quae in mente est negatiua enunciatio. Et explicatur per propositionem vocalem negatiuam, vt, homo non est lapis. Ratiocinatio est quae in mente est argumentatio siue syllogistica siue enthymematica siue inductiua, siue exemplaris, & explicatur per consimilem argumentationem vocalem. Speculatio est circa ea quae necessaria sunt mentis consideratio. Ea quę aliter se habere non possunt, siue necessaria, sunt necessariae propositiones, & quae non possunt esse falsae, quarum aeternas veritates intellectus contemplatur in disciplinis. Et aliquae sunt de rebus corruptibilibus, & quae possunt non esse, vt philosophia naturalis, & inferiores disciplinae. Aliquae vero de rebus aeternis & necessarijs, vt metaphysica, cuius ideirco dignissima est contemplatio, quod ea & circa ꝓpositiōes, & circa res necessarias, ꝑpetuas ingenitas, & incorruptibiles versetur. Cōsultatio est circa cōtingentia, & quae aliter se habere possunt, hoc est circa propositiōes contingentes, & quae possunt esse falsae, mentis consideratio, vt agricolae consultatio, quomodo futura messis sit copiosa & vinitoris quomodo vinea sit fœcūda, & exuberās vindemia. Et in consultatione propositiones sunt contingentes, simul, & res contingentes, vt sunt operationes humanae. Organum est potentia disposita, hoc est materia debitis qualitatibus contemperata ad suscipiendum operationes animae, in qua vt subiecto potentia animae suam facit operationem, vt materia oculi est potentia disposita debitis contemperamentis in qua vis animae auditiua suam faciat operationem, Totum autem compositum ex huiusmodi materia, & forma, dicitur pars organica, tametsi ratione potentiae & tota pars interdum organum dicatur vt oculus, organum visus, & auris, organum auditus. Gradus viuendi dupliciter sumitur, primo quādo viuēs aliquā animae habet potentiā quae ab alijs posterioribus separatur, hoc est quae in aliquo viuēte sine posterioribus potētijs inuenitur, vt arbor ꝑticipiat vim vegetandi, quae ab alijs, vt sētiēdi, mouēdi, & intelligēdi, separatur, nēpe arbor nec sentit, nec mouet se, nec intelligit, igitur habet arbor gradū viuēdi, quia est vegetāa, Sic animal terrę affixū participat vim sētiēdi

Aesopus.

Quid est cōceptio siue notio simplex.

vnumquodq; cognoscere oportebit,quis erit proprius diffini endi modus. Scientiã igitur de anima tradere,difficillimorum est. ¶ Secundo,Quia difficile est assignare genus animæ,an sit substantia,quantum,quale,aut aliquid aliorum, & si sit substãtia,dubiũ est an sit actus,an potentia. & an partibilis,an impartibilis,an omnis anima omni animæ similis sit speciei,quẽadmodũ ij putarunt qui de aĩa rationali mẽtionem facientes,crediderunt de omni anima sufficienter determinasse,an animæ specie differãt,& genere conueniant. Quod si ita fuerit,superest dubiũ,an ipsius sit vna communis ratio,quemadmodum animalis,an secũdum vnãquanq; speciẽ ei⁹ altera,et altera queãdmodũ altera propria est hominis,canis,& equi. Vniuersale enim,vt animal,& vnũquodq; quod similiter prędicetur,aut nihil est,aut posterius est. ¶ Tertio.Quia non est facile determinare,an in vno,vt in animali multæ sint animę,an potius vna,quę multas ptes ac potẽtias retineat,vtpote vegetatiuam,sensitiuã,appetitiuã,motiuam,et intellectiuam. Et si potentias habeat,an potius de toto,an de potentijs,an de potentiarum obiectis aut operationibus prima determinatio facienda sit,et a quo potissimum sit ordiendum,vt vtrum prius determinandum sit de sensitiuo,sensibili,et sentire,intellectiuo,intelligibili,et intelligere. Non enim solum quę essentiã indicãt,perquirenda sunt: vt mathematicis quid linea,quid planum,quid rectum,quid curuum.ex quibus quæ per se insũt demonstrãt,imo nobis in hac ediscenda disciplina,accidentia cõsiderare erit opportunum. Accidentia enim ad cognoscendum quod quid est,magnum nobis præstabũt adiumentum,ideo post aliquantulam accidentiũ deprehensionem nobis conducet non parum quid est accipere,est enim quid est,omnis demonstrationis principiũ.

3 ¶ Corollarium,Vnde fit vt diffinitiones quæ accidentia non complectuntur,neq; facilem de ipsis præbent coniecturã,dialecticæ & vanæ sint omnes,huic nostro operi minime accommodandæ. ¶ Quarto.Quia dubitationẽ præstant non modicã animæ passiones & accidentia,an ipsi & composito omnia sint communia,aut quædã sint ei propria. Plurima profecto sine corporis vsu omnino fieri nõ posse videtur,vt sentire,irasci,mitescere,misereri,timere,confidere,considerare,gaudere amare,odisse. Videmus enim plerosque magnis & duris incidẽtibus casibus nihil irasci,neq; timere,quia corpus nõ moueat̃,qui leui occasione corpore moto,vt irascentibus,protinus succensent et irascuntur,et nullo terribili imminẽte,aliquãdo timete. Et intelligere,animę maxime proprium videtur,si tamẽ esset phãtasia quædam,aut non sine phantasia,sine corpore esse non posset,& si animæ proprium esset intelligere,sicut recto vt rectum est,proprium est sphæram vt æneã in pũcto tangere.& multa vt huiusmodi sunt ei propria,non tamen tanget rectũ separatum quãdoquidẽ a corpore seiungi separariq; non possit. Et si intelligere animæ ꝓpriũ sit,vt nulla egeat corporis functione,ipsam quidem animam separari cõtingere,nihil apparet incõmodi. Sin autem nulla sic animæ operatio propria est,separari nõ potest,nihil enim a natura otiosum,nihil sine vsu aliquo fit vnq̃,sed de anima,& eius ꝓprijs,vt de recto dictũ est,& de ijs quæ recto,vt rectũ est,ꝓpria sunt,sentiẽdũ esset. ¶ Primũ corollariũ. Vnde fit vt cum anima plerasq; operationes,quemadmodum nunc dictum est corpori & materiæ cõiunctas habeat,ipsius physica sit determinatio,& hoc aut de omni,aut de tali. ¶ Secũdũ corollariũ. Fit etiam,vt in

4 diffiniendis animæ passionib⁹ physicus materiã adiũgere debeat. vt in diffinienda ira. Diffinit em̃ iram hoc pacto physicus,Ira,efferuentia est sanguinis circa cor vlciscendi doloris desiderio cõcepta. Dialecticus autẽ hoc pacto. Ira est vlciscẽdi doloris appetitus. Differẽter enim eadẽ diffiniunt physicus et dialecticus. Nã physicus materiam suis diffinitionibus adhibet,dialecticus autẽ solã formam,rationẽ enim,formam et speciem dicimus. Diffinitionũ autẽ hæc materiã solã adhibet, vt,domus est ligna,lapides,et intritum,hæc formã,vt,domus est a ventis,imbri-

bus,caloribus et frigore defensio,hęc vero vtrūq; connectit,vt domus munimētū est a ventis,imbribus,caloribus,& frigore,ex lignis,lapidibus,intritoque constans. Quæritur ergo quæ harum trium diffinitionū ad physicū attineat? Dicimus Physicum eam curare,quæ materiam cōtineat,formam,& opera,quęvt huiusmodi,seiungi separariq; non possint,vt formę physicæ,& opera physica,quę quidem opera & dialecticus considerat,sed materiam negligit. Sunt enim naturalia opera,hæc intrinseca,vt calor,frigiditas,humiditas,siccitas,hæc aduētitia,vt artificialia,quæ materiam exornant,vt sculpturę & intercelaturæ,& quę vitium emēdant,vt medicina. Sunt & alia quę et si a materia non separētur,non insūt tamen corpori physico vt physicum est,vt rectum,curuum,triangulare,quadratū. Ex his licet intueri qui formas contemplentur,nam naturales formas quę a materia seiugari non possunt,physici considerant,materię haud immemores,& easdem relicta materia dialectici,abstractas autē non re ipsa,sed cogitatu et intelligētia,mathematicus. At veras rerum formas omnino a materię consortio seiugatas,absolutas,& immunes,primus,vltramundanus,& diuinus contemplatur philosophus. Sed his determinatis,quid de anima senserint antiqui,nunc apperiamus,

PRimi capitis primi de anima scho. i. Qui bonorum honorabilum scientiam esse arbitrantur. Honorabile bonum dicitur,quod ob sui excellentiam honore dignum est possessoresq; suos honorabiles reddit,cuiusmodi sunt bona simpliciter.per se & suapte natura bona,scilicet bona honesta,doctrina,& virtus. Itaq; hic supponendum est scientiam esse bonum honorabile,vt quæ ob sui excellētiam honore digna sit,possessoresq; suos merito honorandos efficiat. Neq; obstat plerasque scientias esse de malis tanquam obiectis remotissimis,vt moralem philosophiam de vitijs,& medicinam de morbis,nam illarum disciplinarum scibilia propositionesq; demonstrabiles non de ijs sunt quonam pacto sint prosequenda,sed fugiēda. Ae qui cognoscere rationem,modumq; mali fugiendi,vtiq; bonum est. Quod si quis scientia perperam vtatur,vt ad inflationem,ostētationemq; sui,aut errorum pertinacem defēsionem,aut quæstum pecuniarium,neq; id quidem efficit scientiam esse malam. Nā illa scientiæ accommodatio ad quippiam obliquum,non ex scientiæ natura conditioneq; prouenit,sed praua eam habētis voluntate. Haud secus ac diuitias nullus contendere possit esse malas,quia prauis sint vitiorum instrumenta,& iritamenta malorum. Neq; tamen concesserim notitiam omnem bonā esse,tametsi id de scientia admissum sit,nam quāuis omnis,scientia,notitia,non tamen e diuerso omnis notitia,scientia. Sunt enim pleræq; notitiæ prorsus noxiæ,& ad prauum impellētes,vt prauorū quonā pacto sua perpetrēt flagitia,aut dolo quēpiā circūueniāt,quas nullus inficiabitur esse malas. ii. Scietiā igitur de anima tradere,difficillimorum est. Haud dubie magna fuit difficultas scientię de anima anteq; inuenta esset,tradēdæ,præsertim cum tantis opiniorum cōtrouersijs,& dissentientibus inter se philosophorum dictis inuoluta & impedita fuerit,vt veritatē integre & syncere deprehēdere foret difficillimū. Aristotelis autē(cui omnis vere philosophantiū turba plurimū profecto debet)cura & studio effectū est,vt omni ablata difficultate,exactissima,certissima & facillima,hęc ars nūc elucear. Nēpe ante tēpora Aristotelis diffinitionū ars nondū inuēta fuit. quare prius omnia in dubio & ācipiti apud antiquos versabātur,q vnicuiq; nomini sua nō præscribebatur ratio,neq; præcognitio quid est. At Aristoteles similis optimo & industrio artifici,non modo sciētias inuenit,verū etiā & instrumēta quibus inueniātur,vt pote diuisionē,diffinitionē & demōstrationē parauit,perinde atq; peritū artificē illū esse fatebūtur omnes,qui nō modo artē aliquā vt fabrilē primus excogitauerit,sed & instrumēta quibus ea ars & cæteræ exerceri possūt,fabricare docuerit. Ad ea igitur quæ in hac prima ratiōe ambigua agitat Aristoteles,respōdendū est diuersos esse diffiniēdi modos,& præsertim tres,quos hic nominat. Primus est per demōstrationē,quo ex prius demonstratis colligitur diffinitio secundum materiam & demōstrabilis,& hoc pacto Aristoteles vtrāq; animę diffinitionem in principio secūdi huius peruestigauit. Secūdus p diuisionē generis cōmunioris in suas differētias,quousq; per cōtinuā huiusmodi priuationē ad eā deueniatur orationē,quæ cū diffinito cōuertatur. Quo pacto in secūdo Posteriorum docet Philosophus hāc inuenire diffinitionē. Ternarius est numerus impar vtrobiq; primus. Tertius mod⁹ est per cōpositionē siue collectionē pprietatis,in qua multa singularia quibus cōuenit diffinitū,coincidūt,& cōueniri deprehēduntur. Et hoc modo docet Aristoteles in secūdo Posteriorum analyticorum inuenire diffinitionem istam magnanimi,magnanimus est qui æquo animo fert psperа & aduersa. Et quāuis hi modi diffiniēdi sint omnibus disciplinis cōmunes,in vnaquaq; tamen disciplina inuestigādæ sunt proprietates rei diffiniendæ,quæ pro diuersitate rerū q tractantur,sunt diuersę,idcirco secūdū eorum quæ tractātur varietatem,diuerso modo speciali diffinitiones inuestigare oportet. Nā(vt inquit litera)alia sūt numerorū principia,alia linearū & alia planorū,principia inquā diffinitionū,vt pote genus & differentia,aut quod huius fūgatur

officio, de quibus quidem principijs, secundum materiam subiectam, quæ hic dicunrur, accipienda sunt. Secundo quia difficile est assignare genus animæ. Vt pee ordinem adhibeatur responsio ijs quæ in hac ratione proponunrur dubia, dicendum est substantiam esse genus animæ, & non accidens, cum ex non substantijs nõ fiat substantia. Præterea animam esse actum; formamque substantialem, non materiam, neque compositum, vt eius declarat diffinitio. Deinde animam partibilem esse bifariam. Primo in partes in modo secundum potentiarum numerum sumptas, vt qđ quædam vegetatiua sit, quædam sensitiua, alia appetitiua, alia motiua, & alia intellectiua. Secundo per accidens ad diuisionem sui subiecti, vt quemadmodum albedo corporis decupedalis in decem partes diuiditur ad diuisionem subiecti, & molis eius, ita anima per accidens extensa, & diuersis materiæ partibus respondęns diuiditur, vt aliud animæ est in oculo canis, aliud in aure, aliud in lingua, & aliud in pedibus. Animam rationalem excipio, quæ magis vna & simplex, huius diuisionis est expers, cum sit tota in toto, & tota in qualibet eius parte, vt secundus ostẽdit difficilium physicalium dialogus. Præterea subijciendum est animas specie abinuicem differre, & genere conuenire, vt figuras magnitudinum, & animalia. Vnamque esse communem animæ diffinitionem, diuersarum tamen animæ specieeum diuersas esse diffinitiones, vt alia diffinirio animæ plantarum, brutalis, ac humanæ, quemadmodum eadem est diffinitio animalis secundum rationem generis, diuersarum tamen specierum animalis, diffinitiones diuersæ, & figuræ in communi diffinitio vna, specierum autem eius, vt trianguli & circuli, diffinitiones variæ. Demum quod in huius rationis calce subiungit litera, scilicet, Vniuersale enim, vt animal, & vnumquodque quod similiter prædicetur, aut nihil est, aut posterius, hoc pacto est intelligẽdum. Quod vniuersalem habet rationem, vt animal, & vnumquodq; aliorum quod consimilitee prædicetur de pluribus vno nomine, & eadem ratione, aut nihil est, aut posterius est suis singularibus, atque minus communibus. Et id sane ratione secundæ partis disiuncti verum est. Nempe vniuersalis ratio posterioe est quam singularis, quia ex multis singularibus in aliquo eodem conueniẽtibus, ratio vniuersalis consurgit, vt considerat intellectus Socratem, Platonem, & cęteros particulares homines eo ipso conuenire, quod animam rationalem sortiti sunt, & ex illis particularibus rationibus format rationem eis communẽ, quam nomine speciei homo explicamus. Sic hominẽ, equũ, asinum, & cætera animalium genera cognoscit in illo conuenire, quod sensum habent omnia. Ex particularibus itaque rationibus format rationem omnibus animalibus communem, quam nomine generis animal explicat. Et hoc pacto paulatim mens nostra ex singularibus rationib⁹ ad vniuersales progreditur, easque efformat. Quare singulares & minus communes priores quidem sunt tempore, & vniuersales eo modo posteriores, etsi natura priores sint, intellectuique proprię magis & accommodiores. Tertio. Quia nõ est facile determinare. Quæ in hac ratione dubia proponuntur, hoc pacto sunt diluenda. In corpore animaro non multæ sunt animæ, sed vna tantum, cum cuiuslibet rei naturalis vnus sit actus substãtialis & præcipuus, a quo ipsa suam sortitur vnitatem. Quocirca non sunt ponendæ tres animæ in homine, vna vegetatiua, altera sensitiua re ipsa a prima differens, & tertia intellectiua, diuersis temporibus (vt plerique arbitrantur) homini aduentantes. Esset enim homo rerum naturalium dignissimum & consummatissimũ, minus vnus terra, quam concedunt vnam tantum formam habere. Sed vna tantum homini & cuique viuenti est anima, quæ ob operationum quas efficit diuersitatem, diuersa sibi nomina vendicat. Pręterea illa vna (quæcũque ea fuerit) anima diuersas habet potentias, non re ipsa, sed ratione sola discrepantes, vt superius in introductione huic libro præfixa ostensum est. Et prius de tota anima Philosophus determinaturus est, deinde de eius operationibus, tertio loco de obiectis, & demum de potentijs, vt ex determinatione secundi libri de anima dilucidum euadet. iij. Quarto. Quia dubitationem præstant non modicam animæ passiones. Quæ in hac ratione a Philosopho addubitãda proponunrur, ita dissoluenda sunt. Aliqua sunt opera animæ communia, quæ scilicet pluribus conueniunt viuentium speciebus, & nõ nisi in organo corporeo effici possunt, vt visio, auditio, & cęterę sensationes, quę & pluribus conueniunt animalium speciebus, & sunt ipsius quidem formę vt efficientis, & materię vt subiecti. Et huiusmodi opera communia sunt vegerationes, sensationes, appetitiões sensitiuę, & motiones. Aliqua vero sunt opera animę propria, quę & soli vni conueniunt viuẽtium speciei, & ab anima sine corporis vsu atque ministerio fieri possunt, vt intellectio, & voluntatis operatio, non enim fiunt in organo corporeo vt subiecto. Deinceps non est admittendum intellectionem esse phantasiam & imaginationem sensationemq; interiorem vt neque voluntatis operationem esse sensitiuam appetitionem, sicut postea ostensurus est Philosophus. Et sane qui inter intellectionem & phanrasiam discrimen non ponunt, nec sciunt ea dijudicare atque secernere, in multos labuntur errores, quia quod imaginatio cognoscere non potest, dicunt intellectum dignoscere non posse. Hinc astruunt plerique nullas esse notiões vniuersales, nullas esse rationes mentis absoluras, aur accidentium abstractas, quia labuntur ad phantasiã, & nihil intelligunt nisi per interiectã imaginatiõem, quæ intellectũ haud secus pertrahit in errorẽ, atq; appetitus sensitiuus volũtatẽ in vitiosam operationẽ. Sicut igitur vt quis volũtate perficiatur, debet habere volũtatem principãtem, & appetitũ irrationalẽ subiectũ, ita quisquis intellectu vult perfici, debet ipsum habere subleuatũ supra phãtasiam, & potẽtem eã emẽdare. Insuper nõ est cõcedẽdum ꝙ intelligere sic sit propriũ animæ, sicut recto. hoc est planę superficiei (quã propter analogiã lineę rectę appellat rectũ, ꝙ eius mediũ nõ discrepet ab extremis) propriũ est tãgere sphęrã in puncto, qđ Theodosius tertia propositione primæ partis sui libri de sphęris, demõstrat. Nam

intellectio non fit in subiecto corporeo,& anima separata melius quã corpori cõiuncta fieri potest.Cõtactus autẽ plani ad sphæricũ fieri nõ potest nisi rectũ materię cõiunctũ sit, vt quod a materia separari,nõ possit,cũ sit magnitudo & accidens. Præterea admittẽdũ est ꝙ intellectio nulla indiget(vt fiat)corporis functione,quare cognoscitur anima ratiõalis a corpore separabilis esse, vt post separationẽ maneat,& propriã quã exerceat operationẽ habeat,neq; otiosa sit , aut sine vsu, vt in sequentibus Philosophus absolute determinabit,quod hic sub cõditione dũtaxat proponit.

¶Secundi capitis annotat.

¶Nomina philosophorũ qui de anima determinationẽ fecerunt,quorum adducit Aristoteles opiniões,Democrit⁹,qdã Pythagorici, Aaxagoras, Empedocles, Time⁹,Xenocrates,Thales Milesi⁹,Diogenes,Heraclit⁹,Alcmeõ,Hippõ,Critias.

Ecundũ caput cõtinet vnã conclusionẽ, & duodecim antiquorũ opiniones. ¶Cõclusio, Vt determinationis principiũ ab antiquorũ opiniõibus faciamus,cõsentaneũ esse videtur. ¶Nã quę ab ipsis benedicta sunt,recipiem⁹,nobisq; erũt adiumẽto,q̃ vero male,reijciemus. Et id ꝑnosse operæpretiũ est,omnes antiquos per motũ & sensum animã a cæteris maxime secreuisse,& per illa inquirere qd esset,conatos fuisse. ¶Duodecim antiquorũ de anima opiniones. 5
¶Prima est Democriti & Leucippi, existimãtiũ animã ignẽ esse,& calorẽ quẽdã ex sphæricis atomis cõflatũ:ꝙ maxime mouere & penetrare seipsas & alia possint,& animã aĩalibus motũ ꝑstare & vitã,& eã respirationẽ esse diffiniebat. Nã quãdiu respirat animal,atomi ingrediẽtes,internas q̃ animũ cõstituũt dissipari prohibẽt,& viuit animal,cũ vero nõ respirat,hoc ꝑsidio destituta dissipat̃ atq; dissoluitur anima,ipsumq; perit animal. Neq; mirũ esse si anima nõ videat̃, tametsi corporea sit:quãdoquidẽ ramenta illa q̃ in aere volitãt,nõ nisi in radio perspicere & deprehendere liceat. ¶Secunda est quorundã Pytagoricorũ pene idẽ sentientiũ. Hoc tamen interest, quod non animam atomos, sed virtutem atomorum motricem esse dixerunt,quod quantacunq; sit trãquillitas,atomi continue agitari pelliq; videãtur. 6 7
¶Tertia est Anaxagoræ,animã fontem & principiũ motus ponentis, & animã & intellectũ idem esse,non tamẽ animã,mentem & sensum cõfundebat in idẽ,quem admodũ Democritus,qui proinde quæ sensu apparebãt,vera esse omnia dicebat, authore vsus Homero,qui inquit,Hector iacet,aliud sapiens. At intellectũ omnibus animalibus & magnis & paruis, & honorabilibus & inhonorabilibus consimilem inesse,non videtur secundum prudentiã dictum. Et hę opinandi rationes ex parte motus sumptæ sunt. ¶Quarta est Empedoclis,animã ex quatuor elementis,lite et amicitia conflatã esse volentis,ex quibus omnia constent. Ideo animam omnia cognoscere,et simile in ea sua cognoscere similia,hoc testantis carmine. 8 9

Terrea vis terras,vis humida percipit vndas.
Aether ab æthera,sentitur ab ignibus ignis.
Pax pacem monstrat,litem lis aspera noscit.

¶Quinta est Timæi volẽtis animã ex elemẽtis esse conflatã,vt simile simili cognoscat̃:authore Platone in Timæo. Et in ijs q̃ de philosophia, differuit ex vnius idea longitudinẽ prodire,et latitudinẽ et profunditatẽ suo modo,et vni⁹ ideã,intellectũ præbere:ꝙ sit sciẽdi pricipiũ primã duitatẽ præbere scientiã: ꝙ ab vno ad vnũ & semper verũ procedat,opinionẽ vero a prima nasci trinitate,ꝙ ab vno probabili ad duo,nũc ad verũ,nunc ad falsum procedat,et sensum a primo quaternario, ꝙ sit solũ corporeorũ et solidorũ, numeros eĩ vocat rerũ species,prĩcipia et elemẽta. Et cũ intellectu,sciẽtia , opinione et sensu cognoscamus: ex horũ numeris conflat animã. ¶Sexta est Xenocratis, vtrunque,et motũ & sensum connectentis. Inquit enĩ eam esse numerũ sepsum mouentem,numerum quidẽ, quo faciat eam ex omnium principijs constare,& vt omnia cognoscat, mouentem addit,quia eam principiũ & 10 11

originem motus credit, creditque numeros rerum principia esse. Et vt summarie di
catur, qui cognoscere & contemplari animæ proprium crediderunt, eam ex rerum
principijs conficiunt. & vt de rerum principijs multitudine: paucitate, corporeo aut
incorporeo euariant, ita inter se de animæ natura. ¶ Septima est Thaletis Mile-
12 sij dicentis animam esse aliquid motiuum. Hinc magneticum lapidem credidit, ꝙ
13 ferrum moueret, animam habere. ¶ Octaua est Diogenis eam esse aerem volen-
14 tis, opinantis eum omnium esse subtilissimum, & rerum originem & principium.
15 ¶ Nona est Heracliti, qui omnia ex vapore calido calidoque halatu gignebat, quē
nihil aliud esse quam ignem volebat, omnium subtilissimum, & pene incorporeū,
16 & semper fluentem. Hinc animam dixit esse vaporem. ¶ Decima est Aclmeonis,
17 animam esse immortalem, & semper moueri, & quam simillimam esse soli, lunæ
et cælo (quæ sempiterno agitatu feruntur) volentis. ¶ Vndecima est Hipponis.
Inquit enim Hippon animam esse aquam, quod omnium semen humidum sit.
¶ Duodecima est Critæ, animam sanguinem esse sententis. Hoc ideo, quia senti-
re proprium esse animæ iudicabat, & nos sanguinis beneficio sentire: & quę exan-
guia sint, sanguineque priuentur, vt ossa, vt dentes, vt vngues, non sentiant. Et om-
nes ex tribus animæ diffinitionem quærunt, motu, sensu, & incorporeo aut subtilis
simo, vt id incorporei nomen sibi iure quodam vendicare posse videatur. Et simile si
mili cognosci consentiunt omnes, vno Anaxagora excepto, qui intellectus & alia-
rum rerum nullum posuit esse similitudinis commercium. Hinc omnes animā ex
omnibus conflant principijs: vt omnia cognoscat. Et qui tātum vnum ponūt princi
pium, ex vno eam constituunt: & qui plura, ex pluribus: & qui contraria ex cōtrarijs,
vt Empedocles. Vnde & nomina ducta sunt. nam qui ponunt calidum esse princi-
pium, inde asserunt & τὸ ζῆν id est ipsum viuere esse nominatum, ꝙ vita ipsa in fer-
uore & calore consistat. Qui vero frigidū, ψυχὴν id est animā vocatā esse, ꝙ euen-
tatione & respiratione egeat. Sed quid de anima senserint antiqui, hactenus satis per
cursum est.

SEcundi capitis scholia. vi. Quando quidē ramenta illa quæ in aere volitāt. Ramēta pulueres sunt minutuli exiguæꝗ molis in aere volitantes, qui propter paruitatē extra solis radium non cōspiciuntur, & ob debilitatē virtutis aerem diuidere nequeūt quo deorsum decūbant. At vero vt dignoscatur quid veri Democriti opinio contineat, quidve falsi, quo similiter in alijs quibusꝗ antiquorū opinionibus perquiratur quid vero cōsentaneū, quidve a veritate discrepās in eis positū fuerit, in primis nosse oportet falsum esse animā esse calorē, quāuis calor naturalis in omnibus viuentibus vt animæ instrumentū ad operationes exercēdas inueniatur. Falsum est & eam ex sphęricis atomi componi, cum nō sint huiusmodi corpora insectilia. Vere tamē dicunt animam animalibus motum & vitam præstare, sed nō totam animæ naturam ambiunt, cum etiam vegetibus vitam præstet. Non item recte diffiniunt animā respirationem esse, cum multa sint anima prædita, vt plantæ, pisces, vermes, quæ nō respirant. Et cōsimile peccatum admiserunt pleriꝗ eorum quos impræsentiarum recenset Aristoteles, assignātes id animæ proprium esse, vt motum, aut sensum, aut intelligere. aut immortalitatem, quod aliquibus dūtaxat anima participātibus conuenit, & aliquibus non. Neꝗ recte sentiunt Democritus & Leucippus respirationem fieri per ingressum atomorū, cum fiat suscepto introrsum aere, qui corporeus est & diuisibilis. Præterea cur animal non respirās moriatur, & respirans viuat, nec verā quidem causam assignant, quæ ex posterius determinandis est requirenda. Denique admittendum nō est animā esse corpoream (quāuis idipsum ex eorum dictis sequatur. si enim anima ex corporibus componatur, vt corporea sit necesse est) nam corporeum id dicitur, quod magnitudinē, corpoream in se vt subiectum habet. Atqui anima in se non habet magnitudinem sed solum magna est per accidens, scilicet per magnitudinem corporis. non est igitur anima corporea, nisi forte per accidens, & quia materiæ corporeæ coniuncta. Q d' itaꝗ anima non videatur, in causa est, ꝙ ipsa neque per se sensibile est, neque aliquod accidēs per se sensibile in se habet. Neꝗ simile est de pulueribus minutissimis, & de anima iudiciū, quia pulueres minutuli per se corporei sunt, & magnitudinē habēt, ob molis tamē exiguitatē vix bene pceptibilē. viij. Authore vsus Homero. Themistiꝰ aliā hoc loco videt inuere intelligētiā quā litera pręse ferat, vtpote. Democritum voluisse, sentire & sapere idē esse, cōtra Homeri sententiā, eo carmine oppositū attestātis. Inquit enim Hermolao interprete. Vnde & sentire & sapere pro eodem habebat, magno alioqui teste Homero nixꝰ, qui quodā versu de Hectore, iacet, inquit, aliď sapiēs. Verū ex archetypo

Græco & litera exemplari Aristotelis perquirenda esset exactius huius loci explanatio. ix. Et simile in ea,sua cognoscere similia. Errauit Empedocles præter cætera quæ de anima perperã sentit sexto cap. secundi de generatione a Philosopho abunde reprobata, præsertim eo ipso q posuerit in anima simile cognoscere suũ simile, vt & alij fere oẽs philosophi, quorũ hic afferũtur determinationes de anima atq; sentẽtiæ. nõ enĩ est in anima quicquã cæli quo cæliũ cognoscat, & auri quo cognoscat aurũ, & albedinis quo cognoscat albedinẽ. Id enĩ asserere, persimile est atq; astruere speculum repræsentare rerum sibi obiectarum imaginem, q in speculo quicquã simile sit secundũ substantiã rei obiectæ, vt simile lapidi si repræsentet lapidem, & simile ouis si speculum afficiatur ouis imagine, & simile lupo si referat lupum. Quod si manifeste falsum est, & primũ. At si in speculo intelligatur forma substantialis nata efformare omnium colorum magnitudinũq; species, & materia speculi nata illas suscipere, tunc speculum dicetur referre rerũ omniũ colores, q formã habeat effectiuam imaginum coloris, & materiã illarũ susceptiuam. Ita sane ponẽdus est intellectus omnia cognoscere, q actus suus substãtificus, & intellectus agens natus sit omnium rerum effingere efformareq; notiones, & sua potentia substãtialis, intellectusq; possibilis omniũ itidem rerum species suscipere. Est enim intellectus vt speculum aut oculus, cuius color est quicquid existit in rerũ natura. Neque ex eo Aristotelis dicto quod habet tertius de anima, animã intellectiuã quodãmodo esse omnia, sumi potest efficax argumentum ad probandum animã ex omnium rerum principijs componi, & omniũ in se rerũ substantias cõplecti, hincque simile in ea suũ cognoscere simile. Nam non dicitur anima esse omnia secundum substantiã, sed secundum assimilationem atque repræsentationem, q ijs rebus propemodũ assimiletur, quarũ similitudine induitur, notionẽque in se efformat. Quocirca admittendum quidem est animã habere in se rerum quas intelligit species atque similitudines accidẽtarias, haud tamẽ idcirco efficitur simile in ea suũ cognoscere simile, q id philosophi intellexerint de simili secundũ substantiã, quodque eiusdẽ esset speciei & naturæ cũ re intellecta. Id autẽ nequaquã fit. x. Quinta est Timæi, animã ex elemẽtis esse conflatã. Elementa Timæi sunt numeri, ex quibus secundũ Pythagoricorum sententiam posuit omnia componi, vt corpus ex denario magnitudinum, & animam ex denario cognitionum, hoc modo.

Punctum	1	Intellectus	1
Linea	2	Scientia	2
Superficies	3	Opinio	3
Profundum	4	Sensus	4
Corpus	10	Anima	10

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Fusile argentum, argentum viuum. ¶ Sub voluntate & intellectu appetitum & phantasiam comprehendimus.

Tertium caput contiñet duas conclusiones, septem rationes ad primam, & octo ad secundam. ¶ Prima cõclusio. Animã ignem esse, & seipsam mouere (vt vult democritus) impossibile est. 18 ¶ Primo. Quia prius demonstratum est, quicquid mouetur, ab alio moueri, nihilq; a seipso moueri. ¶ Secundo. Bifariã dicitur aliquid moueri: aut per se: vt quod in se motũ habet, aut per alterũ: vt qđ cũ nõ moueatur, in eo est quod mouetur: vt nauta sedẽs in naui. hęc siquidẽ per se mouetur, ille autẽ per accidens. Quęritur ergo an anima per se moueatur, an per alterũ? Si per se, oportet eã augmẽtatione, diminutiõe, alteratione, vno aut pluribus horũ motuũ moueri. Quicquid autẽ aliquo horũ motuũ per se mouetur, in loco est, cinctũq; corpore. Anima igitur & corporea, & in loco est: quod est impossibile. Si dederint per alterum, vt albedo & nigredo: nullus diffitebitur: vtpote quæ in eo quod mouetur existat, mouetur enim corpus. sed eam tunc accidit et cõsequitur nõ moueri: quare nec seipsã mouere. ¶ Tertio. Quia quęcũq; sensibiliũ mouentur, motum secundum naturã & motum violẽtum eisdem accidere videmus. Itaq; & animæ motus secũdum naturã & violentus acciderẽt, quare & quiesceret nũc natura, nunc vi. In quod enim aliquid natura mouetur, et in eo natura quiescit, in qđ autẽ vi, violẽter. Sed quis animæ violẽtus motus: si seipsam moueat? quę natura quies? q violẽta? hæc ipsi vel effingere volẽtes, nequeãt. ¶ Quarto. Si anima sit ignis, vt ponit Democritus: ignis aũt solũ sursũ mouetur, & anima solũ sursum mouebitur. Et cũ anima corpus moueat: et ipsum quoq;, & animal vnũquodq; na

tura sursum mouebitur. Sed quid absurdius? Et ita agimus cōtra eos qui eā ex ali= quo aliorum elementorum conflarunt. nam si terra esset, solum agitaretur deorsū; si aqua, in locum aquæ. & si aer, in aeris locū. ¶ Quinto. Si anima seipsam moue= at, rationabile est consimilibus motibus moueri corpus. nam ipsa corpus mouere vi detur. Et retroagitur, si anima seipsam moueat, & moueat corp⁹, rationabile est ani mā se talibus agitare motibus, quibus & ipsa corpora agitari videmus. Atqui corpo= ra delatione ferri videmus. delatione igitur et loci mutatione fertur anima. quare et exire continget animā: et regredi, et animalia mortua iacentia resurgere. Vnicum itaq; ipsis confugiū esse videtur, animā per alterū et per accidens moueri dicere. et cum anima aliquo violentia impellitur, et animā quoq; id per accidens pati. Nō igi tur per se mouebit. Cui enī aliquid per se conuenit, illud per accidens eidem nō cō uenit: neque e diuerso: vt quod est per se bonū, nō est per accidēs et per alterū bonū. & neq; quod per accidēs bonū est, id per se bonū est. Neq; dicere possint motus sen sibiliū peculiares & proprios esse animę, quibus seipsam moueat. nam sine exterio= ribus sensum exercitare nō potest. Et ita de appetitu & cęteris dicendum. ¶ Sexto. Quia id ipsi fatentur, animā vt animā moueri, essentiaq; esse motū. quod autē mo= uetur, videmus seorsum a motu stare. quare & si de anima ita futurū sit, stabit seor= sum a sua essentia. Sed quo pacto id fiat? satius est igitur cōfiteri ipsam secundū ac cidens moueri, & nō per se, motūve eius esse substātię. ¶ Septimo. Democrit⁹ asse rens sphęrales atomos semper agitare corpus, ꝙ nusꝙ natę sint manere, persimile di cit Philippo comoediarū scriptori, Dędalū olim ligneolā Venerē fecisse, quę fusili argento infuso se motaret. Sed quęrit̄ a Democrito, quid causa quietis animalis sit? nūquid afferre poterit semper mobiles atomos, & ꝙ sese quietare nō possint? Et cer te nō sic moueri videtur animal, sed volūtate & intellectu. Et Timæus propinqua Democrito asserebat, animā scilicet seipsam agitādo simul mouere corpus, ꝙ corpo ri sit adiecta, alligataq;. Inquit enī Timæus, cū animæ opifex deus eā cōdidisset re= ctam, circūflexit in orbē, quem in geminos secuit: quorū vnus circūdaret, & alter in terior haberet̄. Interiorem rursū cōminuit & secuit in septem quem sectū septem rursum glomerauit in orbes. quapropter, inquit, cælū torquet̄ in gyrū, ꝙ anima sit circul⁹: ꝙ in harmonicos diuisa circulos, & ex his vt elemētis cōflata, suo motu corp⁹ torquet e reuoluit. Ex harmonicis siquidem cōflata circulis, canorisq; numeris, quo perdulcem illā semper possideat harmoniā, & quo emodulatos sempiterno motu af ferat ciatq; gyros. Sed primū Timęus occurrit arguendus, ꝙ animā fecerit magni= tudinem, & maxime eā quā vult esse rationalem & intellectū. nā hæc de anima mū di intellexit, quā vt purā mentem esse intendit, et nō qualis sensitiua, qualisve appe titiua, quæ se per directum foras profundunt, suosq; exercent actus. ¶ Secunda. In= tellectus, magnitudo, siue circulus, siue globus (vt vult Timæus) esse non potest.

19 ¶ Primo, Quia oīs magnitudo cōtinua est, ꝙ eius particulæ in terminū cōmunem finiunt, in ipsoque copulantur. Intellectus autem hoc pacto continuus esse non po= test: sed (vt intelligibilia) vnus est, aut omnino impartibilis, aut non vt magnitudo, cōtinuus. ¶ Secundo. Quomodo intelliget? cum velit Timæus ipsi opus esse tactū et appropinquatione rebus quas sit percepturus. Si qualibet parte intelligat, et partes eius sint puncta: cum ipsa sint infinita, infinita transibit. Si partes ponis magnitudi nes, continget ipsum infinities idem intelligere, quod semel intelligere sufficeret. Si non qualibet parte, sed toto curuamine, totiusq; contactu, ad quid erunt partium cōtactus, Et quomodo totum tangendo intelliget, cuius nulla parte tangendo intel ligat? quomodo intelliget indiuisibile, si indiuisibili, non toto curuamine, circuloque et totius contactu intelligit? neque quidam diuisibili. nam diuisibile indiuisibili atta ctum non habet, ¶ Tertio. Quia intellectus oparatio, intellectio est circuli, circu latio. Qui fit igr̄ vt intellect⁹ circulus sit, cui⁹ intellectio circulatio sit? ¶ Quarto.

Circulatio, perpetua est. At intellectus motiones fidem habent, actiuæ quidē, quia sunt alicuius gratia. Proruere autē in infinitū non valent & contemplatrices. nam hæ aut definitione aut demōstratione cōtemplantur. finita autem omnis definitio, omnisq; demonstratio, hæq; ad principium non reflectuntur, sed potius secundū rectum procedere videntur. Circulatio autem semper ad principium reflectitur. Nō est igitur intellectus circulus, & eius intellectio circulatio. ¶ Quinto. Intellectio & mentis operatio quieti q̄ motioni similior est. nō igitur circulatio existit. ¶ Sexto Motus videtur esse ab animæ natura q̄ status magis alienus. monstrāt hoc temulenti, ægrotantes, infantes, & senes. Si igitur cōtinue & irrequiete moueretur, motus esset ei violentus, præter naturam, minusq; suæ naturæ conueniēs semper, quod esse nequit. Et si dixeris motum esse eius essentiam, relabimur in prędicta incommoda, vrgebitq; difficultas, quo intelliget immota. videretur enim motū & sola mota deprehendere debere, cuius tamen oppositum constat. ¶ Septimo. Cōsentiunt plurimi melius esse intellectui, liberari corpore, quo tanquam vinculis & carcere clausus detinetur: tāquam corpore soluto beatior feliciorque futura sit vita. Laboriosissimū igitur (vt sentit Timæus) animam mundi & perfectissimum intellectum nūquā a corporis vinculis posse absolui. neque causam assignauit cur cælestes orbes torquerantur in gyrū. Et si quærat causam, si intellect⁹ molis & magnitudinis oīs sit expers, cur voluat in circulū? Dicimus quia melius est & taliter esse. Fit enim vnūquodque q̄ fieri potest optime, sed hęc cōsideratio aliena est. ¶ Octauo. Quia dicit Timę⁹ animā se iūgere corpori, ipsam mouere corpus, & corpus moueri. Neque definit vllo pacto quale corpus, qualiterve dispositū, ipsam suscepturum sit: perinde atque sine discrimine in quodlibet migret: persimile Pythagoricorū fabulis, qui quanlibet animam quodlibet corpus ingredi fingunt, iisque dicunt similia.

" Morte carent animę: semperque priore relicta
" Sede, nouis domibus viuunt, habitantque receptæ.
" Omnia mutantur. nihil interit. errat, & illinc
" Huc venit, hinc illuc, & quoslibet occupat artus
" Spiritus: eque feris humana in corpora transit,
" Inque feras noster: nec tempore deperit vllo.

¶ Sed ita sentire nihil aliud est quā si quis artem fabrilem transire putet in fistulas. Vt enim ars proprijs vtitur instrumentis, ita quoque anima proprio vtitur corpore instrumento. videturque vniuscuiusque animantis corpus propriam sibi vendicare speciem & formam.

Ertij capitis scholia. xviij. Quæcunq; sensibiliū mouētur. Id nō de sensibilibus, id est sensui peruijs intelligitur. Cælū enim hoc modo sensibile est, & tamē ei nō competit motus naturalis & violētus, sed dūtaxat naturalis. Sed de sensibilibus accipitur, id est ijs quæ sunt in mūdo sensibili, & cōcauo orbis lunæ cōtēta. porro anima vt pars essentialis, ipsius cęli lunę ambitu (sicut & tota res naturalis) continetur. Id autē cui cōuenit motus naturalis, & nō motus violētus, neq; quies a motu naturali, oportet esse perpetuū, vt corpora cælestia. Quod si Democrit⁹ instet animā esse perpetuā, & idcirco eā solo motu naturali moueri debere, & nō motu violēto, neq; vnquā quiescere, contendit Aristoteles & corpus itidē semper moueri debere, neq; vlla interpolari quiete. Si enī anima seipsam moueat, rationabile est cōsimilibus motibus moueri & corpus. Corpus autē semper moueri est possibile, igit̄ & animā semper a seipsa moueri. Cui enī aliquid per se cōuenit. Id proloquium intelligendū est de eodē secundū numerū, & nō secundū speciē aut genus. Nam si quispiā in naui oblonga quæ defertur ad orientē, obambulauerit in occidentē, per se quidem defertur, & per accidens, sed non eadem secundum numerum delatione. Nempe per se deambulat in occidentem, & non per accidens. E diuerso per accidens & ipsius nauis motu defertur in orientem, & non per se. Et id nullū est incommodum, sicut neq; sphæras inferiores per alterum & agitatione primi mobilis rapi de oriente in occidentem, proprio autē motu simul gyrari de occidente in orientē. Persimile dicit Philippo comœdiarū scriptori. Dædalus artis fabricādi peritissimus, teste Plinio libro septimo naturalis historiæ, lignariā fabricā primus adinuenit, vt serrā, asciā, perpēdiculū, terebellū & nauibus primus malū & antennam imposuit. In Creta Labyrinthū extruxit, de quo Ouidius.

Dædalus ingenio fabræ celeberrimus artis.
Ponit opus, turbatq; notas, & limina flexu
Ducit in errorem variarum ambage viarum.

Hũc dicit Philippus comœdiarũ scriptor Græcus fecisse imaginem Veneris exiguam & ligneam, eiq; infudisse argẽtum viuum (quod sicut per se semper agitatur & fluit, ita ea quibus infunditur, reddit cõtinuo agitatu mobilia) vt cum assidue motaretur, crederetur viua. Persimilẽ dicit litera esse Democriti positionẽ, qui dixit atomos delitescentes in corpore, agitare corpus. Et sane secundum eius setẽtiam argentum fusile vt anima est, & imaginis Venereæ lignum vt corpus. Nempe vt argentum fusile & seipsum & lignũ in illa Veneris statua mouebat, ita & anima seipsam & corpus a Democrito mouere ponebatur. xix. Sed vt intelligibilia, vnus est. Intelligibilia, entiaq; supramũdana quæ solo nobis obtutu mentis adeũda sunt, vnitatẽ habẽt longe maiorem simpliciorem q; quã hæc inferiora. Nempe in partes integrãtes eiusdẽ rationis solo numero discrepãtes nõ diducuntur, sicut hæc nobis cõspicua corpora. Et hanc vltramundanorũ entium vnitatẽ simplicitatẽq; propemodũ intellectus habet humanus, qui etiã in partes eiusdẽ naturæ secundum numerum dissidentes ad materiæ sectionem haudquaquã patibilis est. in partes tamẽ substantiales, propriũ actum, propriamque potentiam, essentialem diuisionem recipit, vt præcedentia declararũt, quare hominis intellectus non debet cõcedi omnino impartibilis, sed admittẽdus est nõ esse cõtinuus, quemadmodum magnitudo est continua. Nam vt quidpiam continuũ dicatur hoc modo, aut magnitudo esse debet, aut magnitudinẽ in se habere, quorũ neutrũ animæ competit. Neq; tamen idcirco cõcedendus est intellectus esse discontinuus, quoniã inter illa duo mediũ est, vtpote id quod quãtitatis est expers. tale enim neque cõtinuũ ẽst, neque discõtinuũ. Et si quærat causam, sic intellectus Timęus sui positionẽ visus est intellexisse de anima mundi infundente se moli sphærarũ cælestium, & eam agitante, quam quidẽ ponit esse circulum, vt hac ratione cælestes orbes in gyrum torqueat. At vero negandũ est animã mundi mouere cælos, vt ponit Timęus. nam neque cæli animati sunt, neque mundus quiddam simpliciter vnum, sed aggregatione sola. Mouetur autem vnaquæque sphęra ab intelligentia eius moderatrice, non quidẽ eam informante, sed assidente ab extrinseco. Causa itaq; cur cælestes orbes in gyrum mouentur, hęc est, quia vnumquodque fit quã optime fieri potest. Corpora aũt cęlestia quia sphęrica sunt & globosa, optime circulo ferri nata sunt. Est enĩ circularis motus sphæricis corporibus vel maxime accõmodus. Mouetur igitur circulariter, vt ferri nata sunt. Sed ita sentire, nihil aliud est. Philosophus confutando dictum Pytagoricorum, assimilat animã arti fabrili, & corpus instrumento artis fabrilis. Inter quæ tamẽ id est discriminis, q anima in corpore est & suis organis, quibus vt instrumentis naturę vtitur ad sua opificia peragenda. Ars vero fabrilis non in suis est instrumẽtis, sed in anima fabri. Si igitur in arte fabrili nõ potest faber quocũque vti instrumẽto, vt fistulis, certe nec anima quouis organo aut corpore potest vti ad suas functiones exequẽdas, quinimo & minus, quãdoquidẽ anima magis propria & peculiaria (scilicet intrinseca) requirit instrumẽta, quã ars. Natura eĩ vt exẽplar est artis, instrumẽtũ autẽ artis, duntaxat est similitudo organorũ naturæ, quandoquidem ars naturę imitatrix est & æmula. Quocirca perperam posuerunt Pytagorici animam humanam transire in corpora ferarum, cum ea non sint apta in quibus anima nostra suis fungatur officijs.

¶ Quarti capitis annotat.

¶ Sensoria organa, sensuum organa, vt oculus vt auris.

20 Vartum caput continet tres conclusiones, quatuor rationes ad primam, duas ad secundam, et octo ad tertiam. ¶ Prima conclusio. Anima non est (vt senserunt antiqui) harmonia. ¶ Fuit enim antiquorum compluribus vulgata et apprime credibilis opinio, nulla dictarum inferior, animam esse harmoniam, et corporis ex contrarijs compositi compositionem, commixtionem, contemperamentumque, contraria et aduersa (ne dissoluantur) concilians. hanc enim compositionẽ, compositorumque proportionem, vocant harmoniam. Et hæc in communibus cõgressionibus communiter reprobata est opinio: quæ quod iterum vera non sit, ostendimus. ¶ Primo. Quia harmonia, proportio quædam est eorum quæ sunt mixta aut mixtorum compositio, hoc ipsi concedunt. At anima, neque proportio, neque compositio est, non est igitur harmonia. ¶ Secundo. Harmoniæ non est mouere. Id autem animæ esse præcipuum consentiunt omnes, non est igitur harmonia. ¶ Tertio, Harmonia potius afferri debet de corporeis virtutibus, vt sanitate, pulchritudine, robore, q̃ de ipsa anima, imo ipsi difficile aptari posse videtur, nõ est igitur statuenda harmonia. ¶ Quarto. Harmonię duabus potissimũ significationibus vtimur. Prima magnitudinibus accõmodata est, quæ ita connexæ sint, vt nihil in-

ter eas consimilis naturæ percipiatur ad se in se inuicē mouendū, & ad cæteras naturæ functiones exercendas, optima proportione nexæ. Secunda dicta est compositorum adinuicem ratio & proportio. Sed animam vt sensitiuum, appetitiuum, intellectiuum, nullus vocabit aptā adinuicem magnitudinum (eo qui dictus est modo) collocationem, neq; compositorum proportionem. nam varia est in eodem elementorum cōpsitorūque proportio: vt alia est carnis, alia ossis, alia nerui. Erunt igitur in quolibet animato corpore plures animæ. non est igitur anima: harmonia. Et ab Empedocle liceret inquirere (qui singulas corporis partes, carnem, os, neruum, propriam mixtionem & proportionem habere censet) an putet huiusmodi proportionem esse animā? si sic, plane fatetur eiusdē esse plures animas, & alio & alio tēpore alias. si non, an sit omnium concordia? & vtrum hæc etiam sit ratio, an a ratione & proportione aliud? Et si non est proportio singulorum, cur anima dissoluta, talis dissoluitur proportio? & contra, cur proportione dissoluta, dissoluatur anima? his dubitationibus vrgendus esset Empedocles. Sed satis dictum est animam non a se moueri, non in circulum, non esse harmoniam, sed eam eo in quo cōtinetur moto corpore, secundum alterum & per accidens simul agitari. ¶ Secūda cōclusio, Nō quia animā gaudere, tristari, confidere, timere, mitescere, irasci, sentire, & intelligere dicere cōsuetudinem traximus, animam idcirco oportet moueri. ¶ Primo. Etsi gaudere, tristari, cōfidere, timere, misereri, irasci, & sentire, quodāmodo motus cōcedātur, non tamen sunt in anima, sed ab anima in corporeis organis suscepta, in hoc ꝙ aliqua passa sint, aut mota, aut alterata. ¶ Secundo, Dicere animam irasci vel timere, perinde est atq; si quis dicat eā texere vel ædificare. Et sane melius est hominē per animā tristari, gaudere, cōfidere, timere, irasci, misereri, aut sentire: quia hi motus non in ea sint. De intellectu autem secus videtur: cū ita vt substantia quædam intus inesse videatur, & non aboleri, aut corrumpi, cuius intelligentia & contemplatio nō vanescit impediturve aliquo exteriore oblæso, sed interiore. Si enim corrumperetur, aboleretur, impedireturve: hoc maxime fieret ab inualescentia senectę, in qua omnia sensoria organa labefactari percipimus, rapiq; temporis edacitate. Id autem vitium in anima non fit. Si enī senex oculum haberet vt iuuenis, vtiq; videret vt iuuenis, videndi tamē operatio impeditur corporeo & exteriore oblæso instrumento, & corpore passo: quemadmodum temulentis & ægrotātibus accidit, quare intellectus incorruptibilis, impatibilis, & aliquid diuinius esse videtur, cuius intelligentia & contemplatio nō nisi aliquo interiore læso aut indisposito impeditur. & de hoc alius futurus est sermo. ¶ Tertia. Neq; animā numerū esse seipsum mouētem, recte a Xenocrate assertum sentiendū est. ¶ Primo. Quia ita dicentem sequūtur omnia incommoda, quæ animā a se moueri sequuntur asserentes, & alia quædā peculiaria & propria, ꝙ ipsam numerum esse asserat. ¶ Secundo. Quia cum quicquid mouetur, sectile sit, vnitates autem impartibiles, quo pacto mouebunt seipsas? ¶ Tertio. Dicunt pūctum motu suo lineam cōflare, & lineam motu suo planum. quomodo ergo vnitas motu suo nō efficiat lineā? Quod si ita sit, positionē habebit, eritque punctus, est enim punctus vt vnitas positionem habēs. ¶ Quarto. Subtracta numeri vnitate, alius relinquitur numerus. Subtracta autem parte, anima eadē consimilisque manet, decisa enim pleraque animalia, decisæque plantę viuunt. Nō igitur anima numerus est. ¶ Quinto. Nihil refert vnitates animę constituere essentiam, & vt Democritus volebat, atomos. Si enim Democriti corpuscula vt pūcta intelligas, quę tamē molem relinquant, & vnitates molem, quid prohibet atomorum Democriti partem esse mouentem, & partem motam? & vnitatum collectione aliquid quod moueat, & aliquid quod moueatur, vt in nostra ipsa magnitudine? Et id quod mouebit, nō quidem se, sed aliud, anima potius dicendum erit. quod enim in animali mouet, anima est, nō id quod mouetur: quare neque id quod mouet & mo-

uetũr. ℭ Sexto. Vnitates animam constituentes differẽtiam habent, et quam habẽ
re possunt constituendo animam, nisi positionem habeant vt puncta? et cũ non cõ
stituant, positione careãt? et si duo puncta sunt simul, quare nõ infinita simul erũt
et indiuisibile subiectum obtinebũt? Quorũ enim locus indiuisibilis, et ipsa indi-
uisibilia sunt. ℭ Septimo. Si anima sit puncta: cũ omne corpus puncta in se conti
neat infinita, cur non omne corpus habeat animam? ℭ Octauo, Dicãt quo pacto in
telligant puncta separari posse, nisi lineam intelligant ex punctis abire compositã
atq; coalitam, et in puncta diuidi. Non erit itaq; anima numerus, neq; puncta.

Varti capitis scholia. xx. Nulla dictarum inferior. Id est non minorem q̃ aliqua di-
ctarum duodecim de anima opinionum habens probabilitatem aut verisimilitudinẽ,
neq; pauciores habens assertores. Hanc autem in publicis congressionibus communi-
ter reprobatam esse opinionem dicit Aristoteles, hoc est in publicis concertationibus
literarijs & disceptationibus, quibus vnum in locum conuenientes Athenis philoso-
phiæ studio addicti, sese exercitabant. Et sane digna fuit reprobari hæc opinio. Nã anima substan
tia est, & viuentis essentiam constituens. Elementarium autem qualitatum contemperamentum
(quã harmoniam dicunt) accidens est, sine quo esti anima subsistere nequeat, vt quod ad viuẽtis
requiratur cõplementum, non tamen fatendum est ipsum esse animam, quinimmo ab ea genere,
& quidem physico discrepare. Neq; efficax sumitur ratio animam esse huiusmodi proportionem
elementorum. ex eo q̃ anima dissoluta. dissoluitur & qualitatum proportio, & cõtra dissoluta p-
portione, dissoluatur anima. Id enim non eo fit, q̃ anima sit proportio, sed quia anima huiusmo-
di contemperamentum conseruat in corpore viuentis. Deperdito autem conseruante, & id quod
conseruatur, deperdi necess est. Similiter proportio illa qualitatũ est causa necessaria formæ sub-
stantialis existentis in corpore viuentis, modo non existente causa necessaria, effectum nõ esse est
necesse, vt deperdita caliditate, deperditur & ignis forma. xxi Secundo, dicere animã irasci vel
timere. Cõueniunt irasci & timere ex vna parte, cum texere & ædificare ex altera, eo ipso q̃ fiũt
ab anima, irasci quidem & timere, ab anima appetitiua, & quatenus operationum appetendi est ef
fectiua, textura autem & ædificatio, ab eadem, quatenus consecuta est artem texendi & ædifican
di. Id tamen est discriminis, q̃ textura & ædificatio fiunt in materia extrinseca, & non in subie-
cto suæ causæ efficientis. Ira autem fit in corpore vt subiecto. Cæterum hoc loco ponuntur a Phi
losopho prædicta cõuenire, quod quemadmodũ improprie & minus accõmode dicimus animã
texere aut ædificare, quia opera artis proprie attribui debent totis efficientibus nomine causalita
tis expressis, vt proprie dicendũ esset, ædificator ædificat, textor texit, ita satis inepte atq; impro
prie dicimus animam irasci aut timere, nam verba illa affectus animi exprimẽtia, non exprimũt
neq; denotãt id a quo fiunt passiones, sed in quo & subiectum, non enim dicitur quis timere quia
timorem efficiat, sed q̃ eum in se habeat. Cum itaq; dicimus animam irasci aut timere, significam
ipsam habere in se aut timorem aut iram, quod falsum est, nempe iram anima efficit non in seipsa
sed corpore. Haud secus ac sol calorem gignit in aere, qui idcirco recte dicitur calidus, atqui non
recte sol calidus dicatur, q̃ calidum nominet subiectum caloris, & nõ effectiuum. Est itaq; anima
vt sol, ira vt calor, homo qui denominatur irasci, vt aer suscipiens solis calorem. Cuius intelligẽ
tia & contemplatio non nisi aliquo interiore læso. Id interius quo læso impeditur actus intelligẽ-
di, est intellectus possibilis, in quo intellectiones recipiuntur. Sicut enim organis corporeis com-
petunt naturales potentiæ, & eis interdum etiam assunt oppositæ impotentiæ, ita intellectui pos
sibili cõueniũt naturales potentiæ ad facile recipiẽdũ intellectiões scilicet ingeniũ, quod se habẽt
ad intellectus agẽtis operationes, vt pupilla bene disposita ad recipiẽdam visionem. Et naturalis
impotentia intellectus possibilis est obtusitas & hebetudo, quæ similis est male dispositioni pupil
læ, & sicut mala dispositio pupille natura bene deducitur in meliorem statum, & fit oculus bene
vidẽs, sic obtusitas assidua diligentia atq; exercitio facile emendatur, & in acumen perspicacitatẽ
q; permutatur. Assignat autem Aristoteles hoc loco argumentum conuincens intellectum esse a
corpore separabilem, q̃ propriam habeat operationem, scilicet intellectionem, quam sine corpo-
ris vsu atque organo peragit. Cuius id indiciũ est, quia si fieret in organo corporeo, deberet defe
ctis & debilitatis senio organis corporeis cõtabescere, vt cæterę operationes corporeæ ingraue-
cente senectute labefactantur atq; deficiunt. Atqui nõ deficit intellectio deficiẽte corpore, quin
potius syncerior, & valentior est, non igitur fit in organo corporeo, quare separato intellectu a
corpore, æque fieri potest, aut melius, atque ipso corpori cõiuncto. Est igitur intellectus a corpo
re separabilis. Verum hæc ex tertio huius euadent clariora. xxii. Subtracta autẽ parte, anima ea
dem cõsimilisq; manet. Quædã animalia reliquis imperfectiora, plantarũ naturæ satis propinqua
sunt, eo ipso q̃ sicut plantæ in diuersas partes sectæ adhuc viuunt suo modo, & non arescunt,
sic & animalia huiusmodi mutilata adhuc viuunt, & non separatur ab eis anima. quinimmo par
tes distractæ in nonnullis rursum vniuntur, vt ostendit mutilus coluber, & musca capite trunca,
& similia animalia exanguia. In animalibus autem sanguinem habentibus id non accidit, quia a
plãtarũ natura sunt remotiora, & nõ patiẽtia sectionis ob naturæ suæ nobilitatẽ, quę summę vni-

catis propinquior eſt ſimilitudo. Porro animalia ſanguine prædita vbi primum ſecarentur, emit terent ſanguinem, quo exhauſto non amplius eis ſuperſtes poſſet eſſe vita, cum ſit ipſorum alimẽ tum. Quorum enim locus indiuiſibilis. Locus, receptaculum, ſubiectum, & non ſumitur hic pro ſuperficie concaua alterum corpus continente. Illam enim diuiſibilem eſſe neceſſe eſt, cum ſit magnitudo. At ſi accidẽtium ſubiectum ſit indiuiſibile in partes extenſionis, & ipſa accidentia in huiuſmodi partes ſunt indiuiſibilia, et ſi alio quouis modo diuidi poſſint, vt numera in anima exiſtentes, in partes diſcretionis dirimuntur, & habitus animi in partes intenſionis, notiones itidẽ mentis in partes eas conſtituentes.

❡Quinti capitis annotatiunculæ,

❡Mens, intellectus. ❡Moueri, moueri a ſe de loco ad locum.

Vintum caput continet quatuor cõcluſiones, duas rationes
ad primam, octo ad ſecundã, vnam quæſtionem poſt quar
tã, Timæi reſponſionem, & eius improbationem. ❡Pri
ma cõcluſio, Anima nõ eſt incorporea eo quo exiſtimant 23
modo, ꝙ ſi ex corporeo, & quidẽ ſubtiliſſimo: quod incorpo
reũ appellent. ❡Primo. Quia pleraq; allata huic poſitioni
accidunt incõmoda, et quædã alia ſpecialiora: Nã cum aïa
in toto ſentiente corpore ſit, ſi anima ſit corpus, duo corpo
ra ſimul erunt, atq; ſe occupabũt. Sed eſto dicas eam eſſe ex numeris & punctis: ſi
mul cum vno numero multi erunt numeri, et cũ vno puncto ſimul multa puncta:
vt totum corpus animam habeat, niſi dixeris aliquẽ aliũ iterũ ſuperuenire nume
rũ. ❡Secũdo. Quia neq; hi, neq; qui animã ponunt eſſe numerũ, nõ modo animã
non ita poſſe diffinire videtur, ſed nec eius accidẽtia aſſignare. Quomodo enim ex
his cogitationes, ſenſus, voluptates, dolores, & cætera talia fieri aſſignabunt? Non
facile eſt modos commentari, & fingere. ❡Secunda. Non opus eſt animam ex ele 24
mentis conſtare, quo ſingulis ſingula cognoſcat. ❡Arbitrantur enim hi res non ni
ſi a ſimilibus rebus cognoſci: quare anima ex ipſis rebus conſtituta ſit oportet. Id ita
non eſſe oſtenditur. ❡Primo, Quia non ſolum ſunt elementa, ſed alia ꝙ plurima
& pene numero infinita. Si igitur ex ſolis ſit elementis, quonã pacto deum cogno
ſcere? quo hominem, carnem, oſſa? Non enĩ hæc ſunt elementa: ſed ex quadam ele
mentorũ adinuicem proportione (vt cecinit Empedocles) naſcuntur: vt ita de oſſe,

Sumpſit aquæ partes duplices, tot & aeris ignis
Quatuor ex octo, tellus, hinc oſſa dat alba.

❡Nihil igitur proderit elementa eſſe in anima, niſi & ipſæ compoſitiones, rerũq; proportiones aſſint, quare ſi cognoſcit os, hominem, lapidem, bonũ, nõ bonum, & os & homo & lapis & bonum et non bonum erunt in anima, quæ ꝙ ſint impoſſibilia, dicto non eſt opus. ❡Secundo. Cum ea quæ ſũt, hæc ſecundum ſubſtantiam dicantur, hæc ſecundum quantitatem, hæc ſecundum qualitatẽ, et ita de cæteris prædicamentis, an elementa ſolarũ ſint ſubſtantiarũ? ꝙ ſi ſic, quomodo cognoſcet accidẽtia, quãtitatẽ, qualitatem, et ſimilia? An ſolorum accidentium? ſed dicant tunc quomodo cognoſcet ſubſtantiã, ſubſtantiamq; compleat atq; conſtituat? An erunt elemẽta ſubſtantijs et accidentibus cõmunia? et id quidem per ſeipſum ſtatim impoſſibile videtur, anima enim ſubſtantia eſt, et ex principijs quantitatis naſcetur quantitas, et non ſubſtãtia: et ex principijs qualitatis, qualitas. ❡Tertio. Quia abſurdum eſt ſimile cognoſcere ſuum ſimile, et ſentire ſuum ſimile: et tamẽ ſimile nõ pati a ſimili, vt volũt, eſt enim ſẽtire, pati, et cognoſcere ſimiliter. ❡Quarto. Empedoclis ſentẽtia eſt, corporeis elementis animam elementorũ ſimilia deprehendere. Atqui animalium partes quæ ſimpliciter terreæ ſunt, vt oſſa, pili, nerui, nihil omnino ſẽtiunt: ſi tamen vera eſſet Empedoclis ſẽtẽtia, ſẽtire deberent. ❡Quinto. Vnicuiq; pricipio maior erit ignoratio ꝙ cognitio. Nã vnum ſolũ (vt ſimile) cognoſcet, cætera omnia ignorabit. ❡Sexto. Empedocles deũ omnium ignorãtiſſimum facit, nam ſolus diſcordiã non cognoſcet, quam cætera etiã cognoſcent, cũ

ex omnib⁹ cõstet. Inquit em̃ deum (quē Sphærũ vocat')ex quatuor elemẽtorũ cõmixtiõe sola conueniente cõcordia ꝑdijsse. ❡Septimo. Dicat Empedocles quõ oĩa, aĩata nõ sint, cũ oĩa, aut omnibus, aut vno (vt vult) constent elemento. Quod cũq; igit̃, aut oĩa aut plura, aut vnũ cognoscere necesse esset. ❡Octauo. Præclari⁹ id est qđ continet, q̃ id quod continet̃ ac ſ pgitur, elemẽta autẽ potius cõtineri videtur, & conditionẽ seq̃ materiæ. Quicq̃ igitur clarius existimare oportet aĩam quæ vt domina, vt rectrix, vt temperatrix dñetur, & potissimum ipsã mentẽ lõge diuiniorem, & natura dñatricem esse, & elemẽtis priorẽ, non autẽ ipsa elementa (vt
25 contendunt) esse omnium prima. ❡Tertia. Nullus antiquorũ adhuc de tota anima attigit. ❡Nã qui per motum eã definierunt, nõ plane attigerunt. Sunt em̃ pleraq; animalia quæ sic sunt suæ sedi affixa, atq; cohærentia, vt se nunq̃ alio trāsferant, hæc autem vim motiuam nõ habẽt, cuius quidẽ vsum nunq̃ exercent, itidem & plantæ. Neq; qui ꝑ sensum, nam plãtæ vt stirps viuere conceduntur, sensuũ tamẽ expertes sũt. Neq; qui ꝑ sensum & intellectum, nam nõ modo stirps & plãtas sed & animaliũ multa itellectus rationisq; cognoscimus ex ꝑtia. Neque ꝑpter eadẽ, qui per sensum & motũ. Falsum & id est qđ de carminib⁹ depromũt Orphei aĩam spiritalem vento ferri, anhelituq; attrahi. Nã id plantis, id animalium multis conuenire non potest, non em̃ plantæ & animalia respirãt oĩa. Et qui eam constitutam ex elementis esse volũt non ex omnibus esse compositã tenere necesse est, nã sufficeret altera cõtrarietas & ad se & ad suũ ꝑnoscẽdũ contrariũ. Et em̃ rectum, & sui & obliqui iudex & regula obliquũ vero, neque recti neque suimet iudex est.
26 ❡Quarta. Sẽtẽtia eorũ minime ꝑbanda videtur, qui animã toto ꝑfusam permixtãque vniuerso censuerunt. ❡Hac de causa Thales moueri potuit vt oĩa plena dijs assereret. Sed id nõ videt̃, nã qua ratione igni ꝑfusa & aeri, animal non efficiat: cũ simpliciorum corporũ ꝑfectiores putent animas: perfusa autem cõfusis, & mixtis corporibus animal efficiat. Vtrum voluerint concedant, ignẽ & aerem aĩata esse: id sane sine ratione dictum appebit, aut ignẽ & aerem non esse aĩata: & tunc quoque quæ animam habebũt, non erũt animata. Et falso innitebant̃ rationi: q̃ quia quælibet animalis pars eadem specie existit, pars igit̃ aeris, pars aquæ, animal constituens, animata hac ratione sit: quare et aerem et aquã eadẽ aĩa ꝑfusam et animatam esse necesse est. Ita certe dicẽtes, pluris faciunt nr̃is elementorum aĩas, vt immortales, indissolubilesque: nr̃as autem dissolubiles. ❡Quæstio. Cum animal vegetet,
27 nutriatur, indolescat, minuatur, cum sentiat, audiat, videat, olfaciat, gustet, et tangat, cum appetat, gaudeat, tristetur, mitescat, irascatur, cõfidat, metuat, amet, odiat secundũ locum se agitet, serpat, natet, obambulet, se in aera volatu sustollat. cũ contemplet̃, intelligat, cõponat, diuidat, ratiocinetur, an oĩa hæc a tota proficiscantur anima: an a diuersis: an hæc ab vna ꝑte, hæc ab altera, illa vero iterũ ab alia. ❡Responderunt aliqui plane alio vegetare, alio sentire, alio appetere, alio mouere, alio denique contẽplari ac intelligere. Sed quõ: si plures sint animæ, si sint dissectæ, eas sustineri, continerique, ne se dissocient, neve effluãt, oportet. Id enim corpus efficere nõ potest: quin potius animæ officium est, ne concidat, ne defluat, continere egebunt igitur altero continente, quod (quicquid id fuerit) verius animam dicere licebit, et de illo cõtinente iterũ licet inquirere, an sectum, an diuisum sit. Quod si sic, egebit iterum altero continente, et hoc abibit in infinitum: aut tandem dabitur vnũ, quod verius naturã imitabitur animæ. ❡Secũdo. Si tota anima totũ corpus cõtinet, si ꝑtes habeat discretas, diuisasque, et pars ꝑtem cõtinebit. Sed quam obsecro potius cõtinebit itellectus: eis non liceat fingere. ❡Tertio. Desectæ plãte ostẽdũt ꝑ totũ eandẽ animã inesse, et cõsimili vita partes viuere: simileque virtutẽ habere si surculũ, si ramũ iterũ terra obrueris, alimentũ sumit, radicem, instrumentũ attrahẽdi, aptius sibi format ac aggenerat. Ita potentię animalis ĩ animali nõ sepa-

fantur: vt sensitiuum a vegetatiuo, vegetatrix vero et plantis & animalibus sola cõmunis iuenitur: in plãtis a sensitiua seiũcta, sed in animali (vt dictum est) nũquã.

Vtrũ anima dicenda sit corporea an incorporea.

Vinti capitis scholia. xxiiii. Aĩa non est incorporea eo quo existimãt modo existimarũt antiqui animã reuera corpoream esse, vt quam ex corporeo compositam posuerint verum eam apparere incorpoream, qd corporeũ animã cõflãs adeo subtile foret vt incorporeũ esse videretur, quemadmodum vas corpore subtili vt aere repletum, plenum quidem est secundum veritatem, vacuum tamen secundum apparentiam, quod corporis ipsum opplẽtis non percepta corpulentia inane quiddam ibi videatur. Verum anima neque per se quidem corporea est, nam non habet in se trinam dimensionem, vt subiectũ suũ accidens. Per accidens tamen concedi posset esse corporea vt quæ subiecto corporeo coniungatur, eique coextendatur. Neq; identidem anima dici debet incorporea. Nam id incorporeum proprie dicitur, quod neque dimensionem habet corpoream, neque eam habenti, vt forma suo subiecto, coniungitur, vt spiritus cælestes & supramundani. Atqui anima suapte natura corpori coniungitur, a quo & si morte & obitu hominis ad tempus separetur, est tamen nata rursum corpori vniri, quocirca & a corpore separata, nec incorporei quidem nomen & rationem suscepit, cum vt quippiam incorporeum sit, requiritur ipsum non esse natum coniungi corpori. Neq; quispiam obiectet mentes supramundanas suam plenitudinem per orbes cælestes habere diffusam, quas tamen incorporeas esse fatentur omnes, & non per accidens corporeas. Nam beatæ mentes corporibus cælestibus non coniunguntur vt formę suis subiectis, quẽadmodum neque diuina plenitudo rebus corporeis, quibus tamen omnibus adest. Anima vero corpori vt subiecto atque substantiali coniungitur, cum quo vnum totum constituit. Neque ex eo quod animam negauerimus corpoream, consequitur eam protinus esse incorpoream. Nempe corporeum & incorporeum non sunt membra immediata, quorum alterum necesse sit de quolibet quod est verificari. Inueniuntur enim pleraque, quæ neque corporea sunt, neque incorporea vt accidentia, tametsi admittendum sit corporeum & non corporeum esse immediata diuisionis membra. At alia est non corporei, & alia incorporei ratio, omne enim incorporeum est non corporeum, sed non remeat atq; recurrit illa prædicatio, cum non corporeum latius se fundat, incorporeum vero contractius sit. Quod siquis cauilletur animam substantiã esse, & proinde aut corpoream, aut incorpoream, non est autem corporea, incorporea igitur. Admittimus quidem animam substantiam esse, sed non eam quæ in duo illa membra diuidi soleat. Diuiditur enim solum substantia completa in ea diuisione, & quæ per se existit. At vero anima, substantia est incompleta, & subsistens in alio. Neque obstat materiam dici corpoream solere, quæ incompleta est substãria, nam alia ratione quam animal aut planta, corporea substãtia dicitur, quemadmodum animal corpus dicitur, & materia corpus, hæc quidem incompletum, illa vero completum. sic vtrunque diuersa ratione dicitur corporeum. xxv. Nã qui per motum eam diffinierunt, non plane attigerunt. Totam animam attingere, est eam secundum totam eius rationem determinare, quæ & omnibus anima participantibus, & solis illis conueniat, vt qui animam discerneret a cæteris secũdum vitam potentiæque vegetatiuæ operationem, quemadmodum determinat Aristoteles, eã totam attingeret, nam complecteretur omnia quæ communi ipsius animæ ambitu rationeque comprehenduntur. Quibuscunque enim adest vita, eisdem adest & anima, & solis illis quibus vita, & anima. Antiqui autem qui aut per sensum, aut motum a se, aut intellectum, aut horum plura simul sumpta, vt sensum & motum, sensum & intellectum, motum & intellectum, sensum motum, & intellectum, animam determinare conati sunt, totam animæ rationem, ambitumque nõ sunt complexi. Nam tametsi ea quibus horum quoduis adest, animata sint omnia, non tamen quæcunque animam sortita sunt illorum aliquid habent, cum eorum nihil plãtis conueniat quæ tamen sunt animatæ & viuentes. Quocirca cognoscuntur & illi perperam animam determinasse, qui eam respirationem esse & ventum atque spiritum dixerunt, quoniam plãtæ omnes & pleraque animalium respirationis sunt immunia. xxvi. Vtrum voluerint concedant, ignem & aerem animata. Vtrum, non hoc loco interrogatiuum est, sed denotans optionem vnius ex duobus propositis pro arbitrio eligentis, quemadmodum propositis duobus libris eiusdem pretij, & materiæ venalibus, venditor emptori permittit optionem, vt vtrum illorum velit eligat. Ita in proposito Aristoteles proponit ijs contra quos agit, alterum horum, aut quod elementa ignis & aqua animata sunt, quẽadmodũ senserunt ij qui animam mundi posuerunt, de qua Virgilius.

Principio cælum ac terram camposq; liquentes
Lucentẽq; globum lunæ Titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Aut q elementa non sint animata, quorum vtrum uis dicatur, consequitur ĩcõueniẽs. Et cum argumentãtur, quamlibet partem animalis esse animatam, ignem autem & aerem esse partẽ animalis, cum constituãt animal, & proinde ignem & aerem animata esse, admissa quidem ꝓpositione, neganda est assumptio. nam tametsi ignis & aer animal cõstituãt accidẽtario & secundum cõtemperamentorũ rationem, non tamẽ re ipsa, & secundum suam substantiã. xxvii. Quæstio. Cũ

animal vegetet, nutriatur. Huic quæstioni succincta adhibenda est responsio, quasdam viuētis operationes per totum ipsius corpus fieri, vt nutritionem, auctionem, diminutionem, & tactionē, & illæ a tota fiunt anima. Aliæ vero eiusdem operationes non in toto fiunt corpore, sed peculiaria propriaque sibi determinant organa in quibus fiant, vt visio oculos, auditio aures. Et eæ a diuersis fiunt animæ partibus, vnaquæque ab ea parte quæ in proprio determinat oque illi functioni est subiecto. Et id quidem locum habet in ijs viuentibus, quorum animæ secundum materiæ diuisionem sunt partibiles, nam in homine (cuius anima huiusmodi diuisionem non admittit) operationes omnes a tota fiunt anima, cum ea partes non habeat.

¶Paraphraseos in Primū Aristotelis de anima, & in eūdē scholiorū, finis.

¶PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS in secundum de Anima, annotatiunculæ.

¶Totus sensus, tota sentiendi potentia. ¶Pars sensus particularis sensus: vt visus, vt auditus.

Ecundus liber de anima continet quatuordecim capita, Primum caput cōtinet sex diuisiones, tres conclusiones, animæ
1 definitionem, ei⁹ declarationem, & duo corollaria post tertiam conclusionem. ¶Prima diuisio. Eorum que sunt hoc
2 substātia ē, illud accidēs. ¶Secūda. Substātiarū, hoc materia, & hoc species & forma, illud vero tertiū ex vtrisq; cōpositū. Et materia est potētia, forma autē, actus & pfectio p quam est hoc aliquid, cōpositū vero ex his cōflatum, hoc
3 aliquid est. ¶Tertia. Duplex est actus, hic primus, ille vero secundus, quēadmo-
4 dū sciētia, & cōsiderare. ¶Quarta. ¶Substātiarū hæ sūt corpora: quæ & pcipue naturalia, vt sunt ignis, aer, aqua, terra, & ex his composita) substantias nuncupa-
5 mus, de talibus enim nostra determinatio est, hæ autem corpora non sūt. ¶Quinta. Corporum hæc sunt naturalia, & hæc artificialia, quibus naturalia principium
6 præstant. ¶Sexta. Corporum naturalium hæc vita participant, illa vero vitæ sūt expertia. ¶Dicimus enim ea vitam habere, quæ per seipsa alimentum suscipiunt, nutriuntur, augescunt, minuuntur. Vnde fit vt omne corpus naturale, vitæ particeps, substantia sit, & quidem cōposita. ¶Prima conclusio. Anima, substantialis
7 actus est corporis in potentia vitam participantis. ¶Nam anima, corpus huiusmodi vita participans non est, tale enim corpus in subiectonon est, anima autem ī subiecto est, neq; subiectum ipsum, id enim materia est. Et anima substantia est, & nullorum nisi vita participantium corporum, est igitur anima, substantialis actus corporis in potentia vitam participantis, nihil enim aliud quod ipsa esse possit, re-
8 lictum est. ¶Secunda. Anima est actus primus. ¶Nam cum duplex sit actus, hic vt scientia, hic vt consideratio, anima actus vt scientia est, quia sicut scientia se habet ad considerare, ita anima ad corporis viuentis operationes. Vt enim scientiā habens nunc considerat, nunc vero non habitum tamen habet: ita animam habens, nunc vigilat, cæteras operationes exercens. nunc vero opprimente somno cessans a sensu, & motu, animam habet vt habitum. Atqui scientia prior est. & præuenit considerare, igitur, & anima prior reliqua viuentis corporis operatione. ¶Ter-
9 tia. Corpus animæ moderamen suscipere idoneum, organicum est. ¶Nam anima actus primus est & substantialis corporis in potentia vitam habentis. Omne autem tale organicum est: quod plane in animalibus licet intueri: vt os ad accipiendum cibum, venas ad deferendum, ossa ad sustinēdum, & fulciendum corpus. Idē fruticibus & plātis euenit, radix em̄ in ipsis vt os habetur, attrahit enim vtrumque alimentum, fibræ per totum porrectæ, vt animaliū venæ, lignū, vt ossa folia sunt in testularū folliculorūq; fructuū cooperimētū, folliculi vero, in ipsius operimen

tum fructus, est igitur corpus anima moderandum, organicum. ¶ Animæ diffi-
nitio. Ex his licebit hanc communem animæ diffinitionem elicere. Anima est pri
mus substãtialis actus naturalis organici corporis in potẽtia vitam habẽtis. ¶ Ne
que quærendum est cur anima & corpus simul, vnum sint, vt neq; cur figura & ce-
ra, vnum sint, & vniuersaliter cur materia, ꝙ quæ materiæ adueniunt, & cũ vnum
& ens dicatur multipliciter, vnum & ens actu, principalissimum est. Et dictum est
actus substantialis. nam si dolabra animal esset, species & ratio a qua dolabra nomi-
natur, esseq; accipit, actus eius esset, & substantia, qua non existente, nõ amplius es-
set dolabra, nisi nomine tãtum, & æquiuoce. Est enim animal, talis actus naturalis
corporis, eã in seipso habentis, sui motus et status principium. Itidem si oculus ani-
mal esset, anima vtiq; visus esset, et visus eius actus et substantia: quo quidem absẽ
te actu, nõ amplius esset oculus, nisi æquiuoce, vt lapideus, aut pictus. Vt igitur de
parte, vt oculo conciperes, ita quoq; de toto animali concipito. vt enim pars sensus
ad partem, et totus sensus ad totum sentiens proportionem habet. Et sicut visus et
pupilla illic sunt oculus: ita hic anima et corpus, animal, et omnibus ad suas functio
nes organis vtitur anima. ¶ Primum corollarium, Ex his manifestum esse potest,
animã actum perfectionemq; non esse seminis, neq; cadaueris. ¶ Nã hoc viuere 11
desijt, illud vero nõdũ viuit, nõdũq; formatum organis, et si semen organicum sit
potentia, vitamque potens accipere, nondum tamen organicũ est, in potentia vitam
vt nutritionem, indolescentiam, diminutionem habens: quale oportet omne viuẽs
habere. Sicut enim formatæ serræ incisio est actus, et non inexcisi, et nondũ for-
mati ferri, et visio formati ocul, ita vita nõ huius est quod nondũ viuit, sed in po- 12
tentia vitã iam actu habentis. ¶ Secundũ, Ex his item non est obscurũ percipere
totam animã non esse a corpore seiunctam neque ꝑtes si eam diuiduam cõcedam*,
et cuius partes corporis partibus asciscamus, quemadmodũ visum oculo, earũ actus
perfectionesque: quãdoquidem tota corporis forma ita sese habere corpori videa-
tur, vt figura serræ, et vt visus pupillæ. Nõ tamen ita de omni parte sentire necesse
erit, nihil eñ ꝓhibere videbitur, quãdam esse absolutã separatãque, et quæ neque
toti corpori, neque parti addita sit, vt actus et perfectio: qualis mens et intellectus
esse videtur. Nõdum tamen id a nobis discussum est, an eius vis ita sit humani cor-
poris perfectio, vt sit tamen a corpore seiũctus et separatus: quemadmodũ guber-
nator a naui: cuius tamen perfectio est non adhærens. Sed hæc de anima in genera-
li, et nondum omnino exacte discussa, hic satis sint, et sufficiant.

PRimi cap. secundi de Anima scholia. iii. Tertia, duplex est actus, hic primus, ille vero secundus. Actus primus est a quo alius act us proficiscitur & efficitur, ad quẽ primatum principalioremque causalitatis rationem habet, vt anima ad suas operationes. Secundus actus est qui ab altero proficiscitur, eoque aut tempore aut natura posterior est, vt operationes animæ actus sunt secundi ad animam. Sic scientia actus est primus non quidem ad animam, quia ab ea aggignitur, & eius potius est secundus actus, sed ad considerationem, non tamẽ omnem, non eñ ad eã quæ sciendi habitũ præuenit, ex ea nanque cõsideratione scientia aggeneratur, sed ad illam quæ habitũ consequitur, & ab ipso habitu enascitur. Et quamuis huiusmodi cõsideratio scientiã cõseruet (sicut enim ex operationibus acquiritur habitus, ita & per eas cõseruatur, ipsisque intermissis elanguescit & abolétur) id tamẽ impedimẽto nõ est quo minus sciẽtia primus sit actus, nã effectiuus est & productiuus cõsiderationũ. Actus autẽ primi est, non solũ cõseruare, sed & ꝓducere actũ secũdum. Neq; censendum putetur incommodum, scientiam esse effectiuam opationum perfectarum, & operationes itidem easdem effectiuas scientię, cũ idipsum sit diuerso efficiendi modo. Scientia enim efficit operationẽ, vt producens, operationes autẽ sciẽtiam efficiunt solum vt cõseruãtes. viii. Anima actus, vt sciẽtia est. Paralogismo figuræ dictiõis decipitur, falsaq; ꝓportione, qui ex prædicta propositione cũ assumptione, sciẽtia actus est accidẽtalis, colligere tentat animã esse actum accidentalẽ. Nã non ratiocinatur in ijs in quibus proportionis extrema cõueniũt, sed in quibus discrepant. Argumentandũ vtique erat & subsumendũ, scientiam esse actum primum ad considerare, proinde animam esse actum primum ad vitales operationes. Sane quẽadmodum scientia actus primus, sine consideratione secũdo actu comperiri potest, vt in dormiẽtibus, secundus autẽ actus consideratio, sine suo primo actu, scilicet scientia, esse

necq̃ atq̃ potest. ita & anima sine visione, auditione, motione, & cæteris operationibus quæ non sūt
necessariæ ad animæ in corpore conseruationem, neq̃ semper assunt, esse potest . operatiões autem
prænominatæ sine anima neutiq̃ possūt. Et ad tales operationes sese habet anima , sicut scientia
ad cōsiderare. Ceterū aliqua est viuentis operatio quā anima tempore non præcedit, sed quandiu
durat viuens, eam continue exercet, vt pote nutritio, ad quā se habet anima, vt lux ad illumina-
tionē. Nam quēadmodū lux non tempore sed natura & causalitate illuminationem præuenit, ita
anima huiusmodi operatione, non tēpore sed natura est prior, & ad ipsam æque vt cæteras actus
primus, quare non oportet actum primum a quouis actu secundo separari posse , sed tantū ab eo
qui non est necessarius ad actus primi conseruationem. Nutritio autē necessaria est ad animæ cō-
seruationē, cum sine ea viuens protinus interiret. x. Neq̃ quærendum est cur anima , & corpus
simul Nam principiorum non est efflagitāda causa, sed ea vera esse supponenda sunt. At animam
& corpus atq̃ materiam corporea magnitudine præditā simul, esse vnum totum. principium est
ex hoc communiori principio sumptum Partes simul sumptæ, sunt ipsū totum. Id igitur non est
quærendū, vt neq̃ quærendū est cur cera & figura ceræ sunt vnum totum artificiale, scilicet ima
go cerea. Est enim cera vt corpus, figura autem ceræ vt anima. Et vniuersaliter quærendum non
est, cur materia, & formæ quæ materiæ adueniunt, vnum sunt, si formæ quidē substantiales , vnū
substātiale, vt equus, oliua, sint accidētales, vnū accidētale, vt bicubitū, album. Nā talia esse vnū
tanquam principium habēdum est. Et cum ens & vnum multipliciter dicātur, & æquiuoce, prin
cipalissima vtriusq̃ significatio est qua designant ens, & vnum actu , rēq̃ naturalem. nam cū sub-
stantia sit completa, est ens simpliciter, atq̃ eo modo vna. Nā si dolabra animal esset. Aristoteles
duplici analogia, & rerū quidem impossibilium, hic recte ostendit animam esse actum substantia
lem. Quarum prior est de dolabra, quod instrumentum est ad ligna leuiganda & complananda,
quæ si(inquit)esset animal, tunc forma dolabræ a qua accipit esse & nomen, scilicet figura ei per
artem inducta , esset vt actus eius substantialis, nam per eam dolabra haberet esse substantiale, &
existente forma dolabræ, esset dolabra, ipsa vero non existente, nō esset. Haud aliter anima dat vi
uentiesse , & eius est forma , qua existēte est viuēs, non existente vero, amplius non est si quidē
in analogia, anima vt figura dolabræ, viuens autem vt ipsa dolabra. Secunda analogia, & pro-
posito quidem propinquior , est de oculo parte corporis, qui si animal esset(quod sane simplici-
ter verū non est, nam viuens, animal, arbor, equus, homo, nomina sunt corporum cōpletorū, &
quæ sūt actu, nulliusque alterius rei partes, quare nulla pars aīalis est animal , & nulla pars homi-
nis est homo; forma substātialis oculi, visionis effectiua(quā visum vocat)esset anima, actusq̃ sub
stantificus oculi, nam daret illi esse, eumque in esse conseruaret, & ipsa præsēte esset oculus, absen Quod
te vero, non amplius diceretur oculus. Ita de toto animali & anima eius actu substantiali sētiēdū pars ho-
est. Sane in hac proportione anima est vt forma oculi, & ipsum animal vt oculus. Nec ab re quidē minis nō
Sicut enī particularis sensus, formaque visionis effectiua, ad partē sentientem, scilicet oculum ita est homo
totus sensus, totaq̃ anima sensitiua ad totum sentiens, scilicet animal se habebit , quandoquidem
vtrobique est partis substātialis ad suū totū proportio . xii Non tamē ita de omni parte sentire ne
cesse erit. Nō oportebit(inquit)de omni parte, id est potētia animæ existimare, q̃ sit cōiūcta cor-
pori quantū ad suarū operationum perfunctionem, q̃ scilicet eas exerceat in subiecto corporeo,
eoq̃ indigeat ad ipsas suscipiendas. Neq̃ etiam credere oportet omnem animam ad diuisionē cor
poris esse diuisibilē, & partes habere eiusdem speciei, numero differentes, & materiæ partibus re
spōdentes. Quædā enī est potentia animæ , scilicet intellectiua, quæ neq̃ toti corporei neq̃ parti
eius est addita, sed absoluta est & separata, non quidem secundum inexistētiam, & informationē,
sed secūdum operandi rationē, q̃ suas in corpore vt subiecto non faciat operationes. Et hæc eadē
ad materiæ partitionē non diuiditur, neq̃ particulas habet materiæ partibus ascribendas . sed to-
ta est in toto, & tota in quauis materiæ parte. Nondū tamē(inquit litera)discussum est an anima
rationalis sit humani corporis perfectio extrinseca, & ab extrinseco assistens, sicut gubernator na
ui, an potius intrinseca, & corpus informans, & cū eo vnum totum constituens. Cui quidē quæ-
stioni protinus respondendum est, animā humanā esse actum intrinsecum corpori, eiusq̃ intra-
neam perfectionem. Nam corpus vegetat atq̃ viuificat, & in eo operationes omnes animales, vt
vegetationem, sensationem, appetitionem sensualem, motionemque facit Intellectiones autem,
& voluntatis actus, non in corpore. Quare non est concedenda anima nostra se habere ad corp⁹
vt nauta ad nauem, aut auriga ad currum , quoniam nauta cum naue non facit vnum simpliciter
Cōfutanda insuper & despuēda est illa. Cōmentatoris(ne dicā cōmentitoris)Auerrois sniā atq̃ o
pinio, qui omniū hominū contendit esse vnum intellectum numero , ab extrinseco cum quisquā Auerrois
intelligit aduentantē, eiq̃ assistentē, quod perinde est atq̃ ponere omniū hominū esse vnū & eun-
dem oculum numero, quem tempellē diuersi alternatim in vsum haberēt, vt Poetæ tres Gorgo-
gonas vnius sortitas hominis vsum cōfinxerūt. Et pleraq̃ non minus impia quam falsa Christia
neq̃ religioni in primis aduersantia, idem astruere conatus est, scriptisq̃ mandauit. Cuius doctri
nam vt perniciosam, & potissimū syncerītati nostræ fidei exitialē. Ræmundus pius eremita bono Ræmun-
Christianę religionis zelo permotus inter cętera petiuit eliminādā & abolendam a tota Christia- dus.
norū schola, quod si impetrasset, melius reuera literis consultum fuisset.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Sensus, appetitus, motus, intellectus, vis sensitiua, appetitiua, motiua intellecti

6
c
d 36
4
a
9b 36

ua. ¶ Tetragonismus, cũ altera parte longius in quadratum reducitur, Et fit id, cũ longioris lateris & breuioris ipsius parallelogrãmi altera parte longioris, media line a proportionalis sumitur, vt docet Euclides. lib. vi.) ex qua cõstituitur quadratũ: vt esto a b figura altera parte longior, cuius longius latus b sit. ix. & breuius a sit. iiii. su maturq; linea c media ꝑportionalis inter b. ix. & a. iiii. quæ erit. vi. ex qua fiat qua dratum c d, ducendo eam in se. Dico c d quadratum esse tetragonismum, æquale= q; dato altera parte longiori a b. Nam vtrunque. xxxvi.

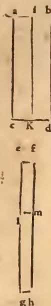

Ecundum caput continet quinque conclusiones, tres quæstiones, earum solutiones, & vnum corollarium ad tertiam conclusionẽ, vnum ad quin tam, cum secunda animæ diffinitione, & tria ad tertiam quæstionem. ¶ Prima conclusio. Ex operibus animæ ipsam perquirere, & notam fa cere, par atque rationabile est. ¶ Nam incertiora natura, notiora tamen nobis, du= cunt nos in certiora & notiora naturæ & rationi, ab illisque ordiendum est, opera= tiones autem animæ nobis certiores, & notiores sunt. Par est igitur ex talibus ani= mam inquirere. Et debemus non modo diffinitione animæ esse contenti, quæ rẽ declarat esse, sed & eam habere exploratam, qu æ & causam adhibeat: vt quid est te tragonismus, diffinitio, quod figura sit æquilatera rectangula figuræ altera parte lõ giori rectãgulæ æqualis, ꝙ sit tetragonismus ostendit. causam nõ adhibens, & de= mõstrationis conclusionẽ subiẽs, & diffinitio, ꝙ sit mediæ lineæ inuẽtio, causã ad= hibet, & qua conclusionẽ efficias & demonstres. ¶ Secũda cõclusio. Anima princi piũ est quo viuimus. ¶ Nã animatũ ab inanimato vita differt, & q̃uis anima mul tis viribus polleat, sensu, appetitu, motu, & intellectu: vna tamẽ est quæ solũ viuere ministrare dicitur, & hæc vegetabilis nũcupatur: cuius opera sunt, alere, augere mi nuere, gignere, & qua viuẽtia quodãmodo in cõtraria porrigãt loca. Vnde fit vt plã tæ manifeste viuere dignoscãt, arbores eñ, radices deorsum in terrã porrigũt, ra= mos autẽ in aperto aere in altũ extendũt, & hoc est proprium omnibus viuentibus, nã nõ modo sursum alimẽtũ mittũt, augmẽtumque suscipiunt: sed & deorsum, om nique ex parte, et viuunt quamdiu alimentum suscipiant & nutriantur Et eo pacto animan principium esse quo sentimus, quo mouemur, et quo itelligimus, ostende retur. ¶ Tertia. Vis animæ vegetandi, a cæteris animæ viribus seiugari potest, aliq̃ 15
vero ab ipsa minime. ¶ Nam plãtis vis vegetãdi et vita inest, quibus neq; sẽsus vl= lus, neq; appetitus, neq; motus, neq; intellectus adest. At animalis sẽsum, aut cæte= rarũ viriũ vllã, in rebus mortalibus nunq̃ sine altrice reperias. ¶ Corollarium. Vn 16
de fit vt viuentia omnia viuentia oĩa viuere, et principiũ habere vitæ a vi vegeta= trice nõ ab re dicatur. ¶ Quarta. Quicq̃ esse animal, ob sensũ, primũ nũcupam⁹
¶ Nã ea quę se e sede et loco trãsferre nequeunt, fruticũ more, modo sẽsum habe= 17
ant vllũ, animalia nuncupamus, tolle autẽ sẽsum, nõ ãplius dicimus aĩalia est igit, sentiẽdi vis, animalis principiũ. ¶ Quinta. primus sẽsuũ omniũ tactus est. ¶ Nã 18
sicut vis vegetatrix a cæteris separari potest, vt in stirpib⁹ a sẽsu, appetitu, et reliq̃s, ita tactus a cæteris sẽsibus seiunctus cernitur, cuius causam aliquãdo dicturi sumus est igit tactus õniũ sensuũ primus. ¶ Corollariũ. Vnde fit vt sicut vis vegetãdi vi uẽtiũ sit principiũ, ita tactus sentiẽtiũ: nullũq; animal sine tactu reperiri possit vn 19
q̃. ¶ Secũda animæ diffinitio. Ex his iterũ hanc animæ diffinitionẽ elicere poteri mus. Anima est primũ principiũ viuendi, sentiẽdi, mouẽdi, et intelligendi. ¶ Pri= 20
ma quæstio. An horum singula, vegetandi virtus, sensus, motus, et intellectus, sint 21
animę an potius animæ partes? ¶ Secunda. Si sint animæ partes, an locis, et subie= cto distinctæ sint, an ratione sola? ¶ Responsio. In aliquibus nihil difficile est vi= 22
dere eandem animam toto corpore perfusam, vt in stirpibus et plantis, quæ diuisæ in qualibet separata ꝑte eandẽ, et consimilẽ vim viuẽdi retinent, cum tamẽ di= uisæ non sunt, vnam totius actu habẽt animam, potẽtia vero plures: diuisę autem

fiũt actu plures. Ita & de insectorũ animaliũ (q̃ mutilata viuũt) animabus euenire videtur: quorum partes similẽ vitã, sensum & motum retinent. & si sensum & motum concedimus, etiã appetitum concedere oportet. vbi enim sensus adest, & voluptatem & tristitiam adesse necesse est. vbi autẽ hæc, & appetitum. Et nihil hic de intellectu, & cõtemplandi virtute intendimus, videtur enim genus alterũ, quod separabile sit, sicut icorruptibile a corruptibili. cæteræ aũt loco abinuicem seiungi non possunt, quemadmodũ nonnulli putare. Ratione tamen separari seiungiq; nõ est immanifestum. si enim aliud est sentire, & aliud appetere: sensum & appetitũ ratione duo esse necesse est. Et differentiæ animalium secundum has sumuntur. hęc enim habent omnes, hæc plures, hæc vnam. & idem circa sensum accidit. nam hæc
23 omnes sensus habent, hæc plures, hęc vero vnũ solũ. ¶ Tertia quæstio. Cũ vt duo sunt quibus scimus, vt anima, vt sciẽtia: & duo quib⁹ sanamur, vt sanitas, vt corp⁹: ita duorum quibus viuimus, quibus sentimus, quibus appetimus: vtrum duorum illorum est anima? ¶ Dicimus animam esse primum actum & pricipium viuẽdi, sentiendi, & appetendi, & ita aliorum: non quidem vt subiectum, & materia: sed vt species, & ratio quædam: quemadmodum scientia et sanitas species sunt eorum quę disciplinæ capacia sunt, et sanitatis. Actus em̃ agentium, in passo apto, idoneo, pa-
24 ratoque recipiũtur. ¶ Primum corollarium. Vnde fit vt anima, naturalis corporis et organici species, ratio, forma et actus bene posita sit. Triplici enim existente substantia, hac materia, hac specie et forma, hac vero toto et composito, neq; materia et subiectum esse cognita est, neq; corpus et totum: sed actus ipsum dispositum
25 moderans. ¶ Secundum. Fit etiam vt recte senserint nonnulli animã neque esse corpus, neq; sine corpore. ¶ Corpus enim esse, iam satis manifestum est. Sed ideo
26 non sine corpore, quia sit in corpore, eius primus et pręcipuus actus. ¶ Tertiũ. Fit iterum, vt qui animam omne corpus ingredi posse putauerunt, indigne de anima locuti sint. Nam vt dictum est, vniusque actum impotentia existentem, in propria accõmodataque materia fieri et vt fieri natus, necesse est. Sed quomodo anima sit actus, et quis, et in quo, satis abundanter dictum est.

SEcundi cap. scholia. xiiii. Vt quid est tetragonismus. Duplex tetragonismi siue quadrati in magnitudinibus hic ponitur diffinitio. Prior dicẽs quid est, scilicet tetragonismũ esse figuram ex quatuor æquis lateribus & totidem angulis rectis constitutã, altera parte longior quatuor itidem rectos angulos habẽti æqualem. Est autem altera parte longior figura quadrilatera & rectangula, cuius longitudo latitudinẽ superat, aut ab ea superatur, vt figura e f g h, cuius longitudo quæ a sursum in deorsum porrecta intelligitur secundum latera g & h, est maior latitudine quæ attenditur a sinistro in dextrum, extenta secundum latera e & f. Ex huiusmodi figura, latera oposita habet æqualia, non opposita autem, sed ad angulum concurrẽtia, inæqualia, vt latus e æquatur lateri f, & g ipsi, sed e est inæquale ipsi g. Posterior vero & secundo loco posita tetragonismi diffinitio, dicit propter quid, & causam explicat, q; scilicet tetragonismus est mediæ lineæ inuẽtio. Dicitur autem hic media linea, nõ quidẽ diuidia, quomodo tamẽ in notis huius cap. sumi debet, vbi e & f minora latera altera parte lõgioris dicuntur esse mediæ, id est medietates costarũ quadrati, & quælibet costarũ esse media, hoc est dimidia lateri g & h maioribus dati altera parte lõgioris lateribus, sed quæ iter duas lineas datas in geometrica quidem proportionalitate extremas, est media proportionalis, vt quæ sit proportio maximæ ad datã mediã, ea sit mediæ ad minimam. Et duæ illæ lineæ inæquales & extremæ, sunt latera altera parte longioris, media autem illa linea est latus quadrati, vt dati altera parte longioris e f g h latus longius, g & h, & æquale intelligatur vt viii. latus autem breuius e & f et æquuum sit vt ii. Inter illas duas lineas media linea secundum medietatẽ geometricã erit linea a, vt iiii. Nã quæ proportio ipsius g maximæ trium datarum ad a mediã, eadẽ est ipsius a medię ad e minimã. Vtraque enim est proportio dupla. Et sane inter datas lineas g a e, haud sec⁹ est proportionalitas geometrica, q̃ iter hos tres numeros quib⁹ lineę designatę sũt, viii. iiii. ii. Itaque ex linea illa mediata, inuẽta inter duo latera inęqualia altera parte longioris, in se ducta, si constituatur figura, illa erit tetragonismus, qualis est figura a b c d. Liquet ergo ex data hypothesi id verũ esse quod huius capitis notę asserunt, scilicet e itidem & f minora latera altera parte longioris, esse media dimidiaque cuiuslibet costarum quadrati, perinde atque ii medietas est ipsius iiii. & rursum costarum quamlibet, vt a, & b, c, & d, esse mediam, id est dimidiam lateri longiori g & h ipsius altera parte lõgioris, vt iiii dimidius est ipsi viii. Q̃d' aũt posterior diffinitio explicet causã ei⁹ quod

prior affert diffinitio, ex eo constat, quia per hoc quod a costa quadrati & quæuis aliarum trium æqualium sit inuenta media proportionalis inter duo latera inæqualia altera parte longioris, ostēditur tetragonismus esse æqualis altera parte longiori, quod primum per numeros ipsis lateribus annotatos facile ostenditur, vtpote per hos viii iiii ii. Sane per vnam proprietatū medietatis geometricę coniunctę, quam ostendit Iordanus xxv propositione secundi arithmetices, datis tribus numeris continue proportionalibus, quod fit ex ductu extremi in extremum, est æquū ei quod fit ex medio in se ducto, vt ex ductu ipsius viij in ij, prouenit xvi, et ex ductu ipsius iiii in seipsum, idem procreatur numerus. At quod fit ex ductu medii in seipsum, est tetragonismus, qui fit ex linea in se ducta, quod vero ex ductu extremi in extremum, est vt altera parte longior, qui fit ex minore linea in maiorem ducta. æquatur igitur tetragonismus altera parte longiori constituto ex lineis extremis, quarum media proportionalis sit costa quadrati. Secundo tetragonismum esse æqualem altera parte longiori, ostenditur per magnitudinum rationem. Esto altera parte longior e f g h, & tetragonismus a b c d, sitque latus e f, itidem & g h, ei æquale, dimidium cuiliber costarum dati quadrati, & quæuis costarum dimidia lateri e g, & etiam lateri f h, ei æquali. Dico datum tetragonismum dato altera parte longiori esse æqualem. Diuido enim assignatum quadratū in duas medietates per lineam i k æqualem costæ, & diuidentem duas costas a b & c d in duas medietates, per nonā primi Euclidis, quæ proponit datæ lineę in duo æqua diuisionē. Similiter diuido datum altera parte longiorem in duas medietates per lineam l m, æqualem lateri e f, & diuidē rem duo maiora latera e g & f h in medietates per eandem propositionem. Tunc sic. linea e f altera parte longioris est dimidia costæ a b quadrati, & linea a i eidem costæ quadrati a b est media, per hypothesin, igitur linea e f æquatur lineæ a i. Quæcunque enim vnius & eiusdem sunt dimidia, ipsa inter se sunt æqualia. Sic linea l m altera parte longioris est media costæ quadrati c d, cum sit posita ęqualis ipsi e f, & linea c k etiam est media eidem costæ c d, ex hypothesi, igitur linea l m & c K inter se æquantur. Quæcunque enim ad idem seruant proportionem, inter se sunt æqualia. Præterea linea e l est dimidia totius lateris e g per hypothesin, & costa a c eidem lateri e g est dimidia per idem, igitur linea e l, & a c eiusdem dimidia, inter se æquantur. Denique linea f m est dimidia totius lateris f h, & linea i k cum sit æqualis costæ a c per hypothesin, eidem lateri f h est dimidia, igitur lineæ f m & i K ad idem totum f h eandem seruantes proportionem, inter se æquantur. Itaque dati quadrati medietas a i c k, & dati altera parte longioris medietates e f, l m, quorum latera sunt ostensa ęqualia, inter se ęquātur. Quorum enim latera sunt ęqualia, & figurę sunt ęquales. Simili quoque ratione ostenditur dati quadrati alteram medietatem i b K d, ęquari ipsius altera parte longioris alteri medietati l m g h, quod latera vnius ęquentur lateribus respondētibus alterius vt latus i b ipsi l m, & k d ipsi g h. Insuper latus i k ipsi l g, & b d ipsi m h. Quare totus tetragonismus a b c d, ęqualis est toti altera parte lōgiori e f g h. Quorum enim dimidia sunt ęqualia, & totā itidem sunt ęqualia. Porro hisce duabus tetragonismi quadratique diffinitionibus Philosophus assimilat duas animę diffinitiones, vnam pręcedenti capit. inuestigatam, & alteram hoc loco inquisitam, quarum prior declarat animam esse, & solum dicit quid, respondetque priori diffinitioni tetragoni, posterior vero animę diffinitio causam adijcit, & propter quid exprimi, secundęque diffinitioni quadrati est persimilis. xv. At animalis sensum aut cęterarum virium vllam. Non ab re adiectum in rebus mortalibus. Nam in entibus supramundanis potentia intelligendi sine vi vegetatiua reperitur, at non in ijs quæ mortalem degunt vitam. Et quemadmodum hæc conclusio ostendit vim vegetatricem potentiarum animi esse primam, quod ab alijs animæ viribus separari posset, aliæ vero ab ipsa minime, ita & vis sentiendi potest ostendi prior vi mouendi atque intelligendi, vt a quibus separari possit in conchylibus ostreis, cæterisque animantibus terræ affixis, mouendi autem vis & intelligendi, a vi sentiendi separari non possunt, aut sine ea inueniri. Demum vis mouendi simili ratione comprobatur prior virtute intelligendi, quod mouendi vis seiugata reperitur a vi intelligendi in animalibus sese de loco in locum a se transferentibus, intelligendi autem facultas, a mouendi potentia nequaquam separata cernitur. Sūt itaque quatuor potentiarum animæ, vegetandi, sentiendi, mouendi, & intelligendi, a quibus quatuor desumuntur gradus viuendi, vis vegetandi prima. nā a cæteris omnibus separatur vis intelligendi extrema. nam ab ea cætera omnes separantur. vis autem sentiendi & mouendi vt extremis intermediæ, collocatione facta ad diuersa, priores & posteriores, nam & separantur a posterioribus, & priores ab eis manent separatæ. Nempe vis sentiendi separatur a vi mouendi & intelligendi, ab ea autem separatur vis vegetandi. Vis vero mouendi separatur a vi intelligendi, & ab ea separatæ inueniuntur vires vegetandi & sentiendi.

Animę potentias neque inter se, neq; ab anima rei discrimen habere.

xxi. Prima quæstio, an horum singula. Huic quæstioni adhibenda est responsio, dictas potentias, vegetandi, sentiendi, appetendi, mouendi, & intelligendi, non esse diuersas animas, ita vt quælibet earum in vno & eodem viuente sit anima re ipsa ab altera distincta. Nam tunc eiusdem animati tot essent animæ inter se diuersæ, quod in eo essent potentię, quod nimirum absurdum est, sed sunt ipsamet anima, ab ea sola ratione discrepantes. Sunt autem animę partes, non quidem constituentes, vt duę partes lineæ constituunt lineam, sed potentiæ particulares, & quæ proprijs atque peculiaribus animæ operationibus addictæ sunt. Quo fit vt in homine non sit ponēda anima sensitiua, dirēpta re ipsaq; distincta ab anima intellectiua, sed subiecto & essentia ei est eadē solumq; rōnis discrimē habēs. Neq; idcirco fateri oportet cōtraria, vt appetitionē sēsualē ad ꝓsequēdū

& appetitionē rationalem ad idem refugiendum, simul esse in eodem. Nam etsi ab eodem sint numero præcipuo agente, vtpore ab anima humana, minime tamē in eodem sunt primo atq; immediato subiecto. Appetitio enī sensualis in organo subiectoq; est corporeo, & ratiōalis in ipsi⁹ animæ propria potētia, quocirca deprehēdūtur illi duo actus (etsi vnus sit prosecutio, & alter eiusdē obiecti recusatio) nō esse contrarij, nam contraria habent posse esse vicissim in eodem subiecto, saltē inhæsionis. Neq; incōueniens est ab eadem anima hos actus appetendi adinuicem pugnātes & propemodū aduersantes in eodē toto simul produci, vt in cōtinētibus & incōtinētibus, in quib⁹ qđ irrationalis appetitus summopere enititur prosequi, ratiōalis appetitus abnegat & renuit. nā gignūtur hi actus, qui ī nobis pugnā colluctationēq; cient atque efficiūt, in diuersis subiectis inhęsionis, hic quidē cū ratione, ille vero sine ratione. Itaque nō pręcipui agētis diuersitas, sed subiectorū, diuersusque actuū producēdi modus hāc dictorū actuum facit diuersitatē, perīde atque eadem anima in vidēdi organo efficit iudiciū, solem esse minorē terra, in intellectu vero astronomicis theorematibus adiuto penitus diuersum, vtpote solē non esse minorē terra. Verū hęc iudicia cōtraria nō sunt, cū nō sint nata esse in eodē primo subiecto, etsi ratione diuersorū sint in eodē toto. xxij. Secunda quęstio, si sint animę partes. Huic secundæ quæstioni adhibēda est responsio, ipsas animæ potentias nō distingui locis & subiecto, imo eas omnes in eodē esse subiecto primo. eademque subiecti parte, vt vbi & in quacūque materiæ animalis qđ a se mouetur parte est potentia vegetandi, illic & sentiēdi, & appetēdi, & se mouēdi adest potētia, sicut vbicūque in igne est vis calefactiua, simul est vis rarefactiua, sursum motiua, & illuminatiua. Imo vbi vis est vegetandi, illic & vidēdi & audiendi est virtus, & quolibet sensu particulari sentiendi. Et vbi vis visiua, illic & auditiua, & olfactiua, atque gustatiua, nō minus q̄ tactiua. Et quāuis illa vis visiua & auditiua in ea materiæ parte in qua sola fit vegetatio & tactio, & pede, nō efficiat visionē, neque auditionē, aut gustationem, est tamen illic potentia atque animæ virtus ad efficiendum illa, non minus q̄ in proprio organo, vt oculo, aure, aut lingua, quia est omnino eiusdem naturæ cum ea animæ parte quæ huiusmodi efficit operationem. Modo quicquid virtutis conuenit vni eorū quæ sunt eiusdem naturæ, & alteri. Quod autem anima non ī omni parte vt pede visionem efficiat, id non prouenit ex propriæ virtutis defectu, sed quia illic organum non habeat dispositum ad talē efficiēdam operationem, & sine organo nunquā eam efficiat, quemadmodum si quis peritus scribendi non scribat defectu calami, non id ob artis absentiam prouenit, sed ob instrumenti necessarij carentiam. Itaque quæuis animæ potentia per totum corpus diffusa est, vt vbi vna est illic & quælibet alterarum communis, rum particularis, non tamen vbicunque est vnius potētiæ operatio, illic & cuiusuis operatio esse nata est, quia operatio requirit organū, quod si illi animæ parti cui non adest, adesset, & in ea operationem quam nunc facere non potest, anima faceret, vt si contemperamētum pupillæ esset in pede, anima in pede efficeret visionem, & si in toto corpore, & anima toto in corpore visionis officium perageret. Neque tamen admittendum est potentiā videndi quam habet animæ particula pedē informans, esse otiosam, q̄ illius potentiæ actum illic nunquam exerceat, nam id otiosum dicitur, quod eum ad quem ordinatur nō exercet vsum quādo & vbi exercere natum est. Atqui anima in materia pedis non est nata visionem producere, nō igitur est censenda otiosa, quod nunquam id faciat.

Qđ omnes animę potentiæ in quauis aīati parte cōsistāt.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Trigonus, triangulus. ¶ Tetragonus, quadratum. ¶ Cupedia, cupiditas.

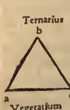
27 Ertium caput continet duas cōclusiones ¶ Prima conclusio. Potentiarum animæ (quæ sunt quinque, vegetandi virtus, sentiendi, appetendi, mouendi, & intelligendi) quibusdam insunt omnes, quibusdā multæ, quibusdam vero vna sola adest. ¶ Nam stirpibus vis vegentandi sola adest, animalibus omnibus vis sentiendi, cui semper appetitiua coniuncta est. Primo, quia appetitus sunt cupiditas, ira, & volūtas, cuilibet autē animali vel imperfectissimo inest cupedia, etsi ira & volūtas desint, vt enim tactus, sensuū obiectissimus & infimus est, ita cupiditas appetitionum abiectissima & infima: sine qua (vt sine tactu) nulla subsistunt aīalia. Secundo, cuicunq; inest sensus, illi eidē delectatio & tristitia inest, cuilibet autē animali inest sensus, habent enī tactum. oīa igit̄ cuilibet animali inest delectatio & tristitia, cur autem hæc insunt, inest appetitus. est enī delectatio, conuenientis & delectabilis cupiditas: dolor, contrarij tædium. Tertio, quia omne animal sensum habet alimenti, is autem tactus est, qui calidum, frigidū, humidum & siccum percipit, quibus aluntur animalia, animalia enim calidis, frigidis, humidis & siccis alūtur omnia. Et quicquid alimenti sensum habet interdū esu-

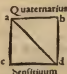
rit & sitit. quicquid autem esurit aut sitit, appetit, est enī esuries, calidi & sicci appetitus: sitis vero, frigidi & humidi. Et quæcūq; gula præter hęc expetit, ex superfluo et accidenti expetit. Quid sonus, quid color, quid odor, alimento cōducit? omne igitur animal appetit. Quibusdā præter has potentias virtus mouēdi adest, vt bipedibus & quadrupedibus oībus, quibusdā intellectus, vt homini, et si quicquā homine præstabilius est, homini enī intellectus et cæteræ animæ potētię insunt. Est igitur nostrum potentias animæ quibusdam inesse omnes, quibusdam plures, et quibusdam tā tum vnam. ¶ Secunda conclusio. Animæ ratio, figuræ rationi similitudinem ge- 28
rit, et anima figuræ. ¶ Nam sicut datur figuræ communis ratio, cunctis accommodata figuris, quæ nulli figuræ speciei propria est: itidem et animæ communis data est ratio, omnibus conueniens animis, et quæ nulli propria est. Et sicut pręter circulum, triangulū, et quæ deinde sequūtur particulares figuras, nulla figura est: ita pręter eas quę dictę sunt, nulla prorsus est anima. Et quemadmodum priores figuræ in postrioribus claudūtur, vt trigonus in tetragono, ita vegetatiuum in sensitiuo, et priores potentiæ in posterioribus, et vt figurarū priores a posterioribus absoluuntur, posteriores vero a prioribus nequaquam: ita licet intueri in animabus. Est enim vegetatiuum sine sensitiuo, vt in stirpibus, sensitiuum vero sine vegetatiuo nunquā. Tactus qui sensuum primus est, sine alijs sensibus esse potest, auditu, visu, odoris sensu, illi vero sine tactu nunq̄, sunt enim pleraq; animalia neque auditum, neque visum, neque odorandi sensum habentia. Et quæcunque se secundū locū mouent, sensum habent, nō autē contra, est enim sensus prior: et ideo multa sunt animalia sensum et nō motum habentia. Et cui intellectus inest (vt homini) omnes insunt, et intellectus, vltim⁹, minimus, atque simplicissimus est: quibuscūque mortalib⁹ adest, et cęteras adesse potētias necesse est, nō autē cōtra fit, vt cuicūque aliarū virtutū aliqua assit, huic & ratiocinandi virtus assit. Quare manifestū est animæ rationem, figuræ rationi similitudinem gerere, et animā figurę. Et de singularum potētiarū maxime que animę propria atque accommodata ratione hactenus dictum est.

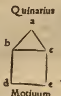

Ertij capitis scholia. xxvij. Vt enim tactus sensuum abiectissimus & infimus est. Species appetendi tres, magnum inter se perfectionis habent discrimen. Nam cupiditas omnium imperfectissima, & omnibus communis animalibus. ita aliquanto nobilior, & perfectioribus duntaxat animalibus, leoni, vrso, apro, & cæteris id genus natura indulta, conchylibus autem, ostreis & vermiculis negata. Voluntas autem omnium perfectissima soli animalium homini præstita est, vt qui animalium omnium nobilissimum sit & præstantissimum. Haud dissimiliter inter particulares sensus exteriores quidam perfectionis ordo comperiri potest. Nam tactus, simul & gustus tactui coniunctus, abiectissimus est sensuum, & infimus, omnibusq; animalibus etiam terræ affixis natura communicatus. Odoratus, & in animalibus rationibus expertibus visus, itidem & auditus, ad rerum discrimen internoscēdum paulo sunt perfectiores, & ne omnibus quidem animātibus distributi, sed ijs quæ quippiam habent perfectionis & præstabilitatis vitra affixa. Et aliquibus quidem solus odoratus, vt fortasse vermibus, aliquibus olfactus cum visu, vt apibus & muscis, quibus audiendi facultas non adest, nōnullis olfactus cum auditu, vt talpis quibus videndi abest vis. Demum plerisque brutorum visus, auditus & olfactus est datus, sed ad extera solū sensibilia dignoscenda. At vero alij sunt sensus nobilissimi & præstabilissimi propter vsum & accommodationē scilicet visus & auditus in homine, ordinati ad disciplinam capessendam ad quod sane officium nulli pręter hominem dicti sensus sunt accommodati. Et horum trium generum sensus exterioris primum respondet primo generi appetitus quantum ad imperfectionem & generalitatem, vt pote tactus cupiditati, & secundum secundo, scilicet olfactus visus & auditus in brutis iræ, & tertiū tertio, visus inquā & auditus in hoīe ad disciplinæ susceptionē, voluntati, vt hęc ostēdit figura.

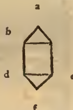
	Sensuum propietates & respondentiæ	Sensus		Appetituū proprietates & ad sensus respondentię	Appetitus
1	Imperfectissimus	Tactus & gustus	1	Imperfectissimus	Cupiditas
2	Perfectior	Visus auditus, olfactus in brutis	2	Perfectior	Ira
3	Perfectissimus	Vis⁹ audit⁹ ī hoīe	3	Perfectissimus	Voluntas

Vt homini,& si quicq̃ hoie præstabili' est.Id posterius adiecit Aristoteles propter Platonicos, qui posuerũt nõnulla animalia rationalia immortalia,Intellectu prędita,& homine præstantiora. Cæterũ eis nõ assentitur Philosophus hac in parte,sed hominẽ ponit(sicut & res se habet) animalium omnium præstantissimum & dignissimum. At vero cum in secunda huius cap. conclusione dicit litera,quibuscũq; mortalibus adest intellectus,illis & cæteras adesse potentias necesse esse, nõ ab re adiectum patetur,mortalibus,ad excludẽdas substantias cælestes angelicas, quæ tametsi intellectũ sortitæ sint,& longe quidẽ humana mente perspicaciorẽ,cæteras tamen viuentiũ potentias,vegetãdi inquam,sentiendi,appetẽdi,& de se loco in locum animalium more transferẽdi, nõ obtinent.quia immortales sunt,sempiternæ vitæ supramũdanæ sorte consecutæ. xxviij. Et quẽadmodum priores figuræ in posterioribus claudũtur.Priores figurę sunt,quæ a priore minoreq; angulorum numero denominãtur.Posteriores vero,quæ a posteriore & maiore angulorũ numero nomen sortiũtur,vt trigonus prior est tetragono,& tetragonus pentagono,perinde atq; ternarius quaternario,& is quinario prior est.Porro ea figura in alia clauditur,quæ ad alterius constitutionẽ tanquã pars concurrit,vt sine ea alia cõstitui nequeat,vt trigonus in tetragono,nõ enĩ delineari potest tetragonus quin trigonum suã partẽ contineat,nõ aliter q̃ esse nequit quaternarius quin includat ternariũ.Ea vero figura ab alia absoluitur,quæ sine alia esse potest atq; desormari, queãdmodũ trigonus a tetragono,non enĩ trigonus ĩcludit tetragonũ,vt neque ternarius quaternarium.Cõstituũtur itaq; quatuor primæ figurę rectilineę,scilicet trigonus, tetragonus, pentagonus,hexagonus,quibus intelligãtur respondere quatuor animæ potentiæ,quæ aut ab alijs separãtur.aut a quibus aliæ separantur,scilicet vegetatiuum,sensitiuum,motiuum,& intellectiuum,respondereque intelligatur trigono vegetatiuum,teragono sensitiuum,pentagono motiuũ,& hexagono intellectiuum,hoc modo.

Perspicuum est ex hac descriptione oculis subiecta,trigonũ claudi in tetragono, nam ducta diagono a d,conspicitur tetragonus cõplecti duos trigonos a b d,& a c d.Sic trigonus a b c, & tetragonus b c d e,cõtinẽtur in toto pẽtagono tãquã suę partes.Demũ trigon' a b c, tetragonus b c d e, & pẽtagonus b e d f,claudi cõspiciũtur in toto hexagono,quareo loco desormato.Haud secus vegetatiuum in sensitiuo clauditur, vegetatiuũ& sensitiuũ in motiuo, vegetatiuũ autẽ, sensitiuũ & motiuum in intellectiuo concluditur .Dilucidũ itidem est trigonũ absolui a tetragono,cum sine eo reperiatur,nõ autẽ e diuerso trigonũ & tetragonum a pentagono separari, deniq; trigonũ tetragonum & pentagonum ab hexagono semoueri,sicut numeri minores a quibus denominationem accipiunt,a maioribus absoluuntur.Haud aliter vegetatiuum a sensitiuo, vegetatiuũ & sensitiuum a motiuo,vegetatiuum sensitiuum & motiuum ab intellectiuo sciuncta inueniuntur.

¶Quarti capitis annotat.

¶Auspicari,ordiri,incipere.¶Clauus,gubernaculum nauis.

Vartum caput continet septem conclusiones,vnum corollarium ad quartam,tres rationes ad ipsum,tres alimenti proprietates,vnã dubitationem, & vnum corollarium,& tres alentis & augentis differentias ad quintam. ¶Prima conclusio. De actibus potentiarũ
29 quam de potentijs prior apta incumbit determinatio. ¶Nam considerandum est quid vnaquæque potentiarum sit,quæve passiones consequantur, et insint. At actus operationesque potentiarum ipsis potentijs nobis priores notioresque existunt, ipsorum igitur quam de potentijs prior incumbit
30 determinatio.¶Secunda.Eadem quoque ratione de actuum obiectis quam de actibus ipsis prius determinandum est.¶Nam potentiarum obiecta nobis sunt actibus priora et notiora:vt alimentum,sensibile,appetibile,locus,intelligibile.¶Tertia.
31 Inter determinanda,alimentum et generatio primum obtinẽt determinandi locũ. ¶Nam vis animæ vegetandi oim prima est,quæ in omnibus inest:sine qua nullæ

aliarum insunt:cuius officia sunt alimēto vti,augere,minuere,& generare. Et horum naturalissimum & præcipuum est sibi simile generare:omnibus viuētibus(modo sint perfecta,nō capta membris,non deprauata,neq; spontaneam generationem habentia)conueniēs:vt animal,animal simile generare,& plantæ similem plātam. Sic enim semper secundum suum simile(cū ea ipsa eadem in numero manere non possint)perseuerāt,& assimilationē cōditionemq; assequuntur diuinā,quātum eis cōceditur:quam appetūt omnia,cuiusq; gratia agūt omnia quæ sunt in natura. De alimēto igitur nutritiuæ potentiæ obiecto,& generatione potissimo eius opere,& vt aliorum fine,nō ab re primum auspicamur determinationis locū. Attamen duplex est id cuius gratia res fiant,vnū quo,vt diuina illa sempiternaq; ratio,quā appetunt omnia,vt diximus:vt quantū vnūquodq; potest,sit æternitatis sortisq; diuinæ particeps,illud magis,illud vero minus,& id summum est. Alterū est cui,vt ea ipsa quibus hæc diuinitatis imitatio acquiritur,ad quæ attinet,& pertinere videtur, & hoc infra alterū,atq; illi inferius est. ¶Quarta. Anima in viuētibus triū causarū,formæ efficiētis,atq; finis vicem obtinet. ¶Speciei quidē & formę,quia viuere viuētibus est esse,igit̄ & anima(quæ est viuēdi causa)ipsis animatis dat esse,& eorum forma existit. Item omnis actus potētiæ,species est & forma,anima autē act' est potētiæ,est igitur forma. Quod efficientis,statim notum est,nā augmētationis motum atq; decrementū pręstat. Nihil eni natura incrementum decrementumque sustinet,quod non alatur,nihil autem alitur quod non sit animæ particeps. Et multis(etsi nō omnibus)sensum & motum præbet anima,est eni sensus,alteratio quædā:quę nullis animæ expertibus accidere potest vnq̄,ita & neque progressio,& quęcūque animali mutatio a se cōueniat. Et quod finis,& causæ gratia cuius etiā vicem obtineat,cognitu facile est. Nā vt quæ mēte & ratione fiunt alicuius gratia fiunt:ita & quæ a natura fiunt,alicuius gratia fieri videntur,id eni in viuentibus est anima. ipsius enim gratia:& animalium & plantarum corpora:& corporū organa sunt omnia,sed vt cui. Dictū est enim duplex esse quod gratia cuius:vt quo,& vt cui. Triū igitur causarum,formæ,vnde motus,& cuius gratia,vices obtinet anima. ¶Corollarium. Vnde fit vt Empedocles horum motuum in animalibus causam non rite assignauerit. ¶Dicebat enim viuentia & plantas deorsum augeri,ꝙ terra suapte natura feratur deorsum,& ramos et palmites sursum extendi et augeri,hoc faciente igne sursum illos rapiente,incrementumque præstante. Sed hæc non bene dicta esse patet. ¶Primo. Quia in stirpibus et plantis male sursum et deorsum assignat. Nam quod est os et caput in animali,radix est in arbore,os autem sursum est animalis:igitur et radix arboris:cōsimilia enim ipsis correspōdēt opera,quare rami et palmites e regione radicis quæ sursum est,sunt plantæ deorsum. Neque putare oportet omnium sursum et deorsum,secundum vniuersi loca(quæ nos sursum et deorsum nuncupamus)esse deputāda. ¶Secundo. Dicat Empedocles quid terram et ignem tam diuersorum et dissonantium conatuum retinet quo minus in sua loca euolent et dissipentur viuentia? Nihil præter animam conuenienter assignare posse videbitur,quod si ita fecerit,animam præcipuum esse augmenti et decrementi efficiens assignabit. ¶Tertio. Quia inualida est ratio qua suspicati sunt cōplures ignē in viuentibus esse augmenti causam,quod elementorum ignis vel maxime solus ali nutririque videatur,hinc opinionem traxere uiuentia ab ipso igne crementi suæque nutritionis causam ducere. Sed hoc verum non est,quanuis calor augmentationi et nutritioni coadiuuet,eoque vtatur anima vt instrumento. Nam ignis augmentum in infinitum fit,quousque fuerit combustile:non autem animalis augmentatio:sed omnium natura constantium magnitudinis et augmenti terminus est et ratio,huiusce autem rei officium est animæ et speciei,potius quam ignis atque materiæ. Sed vt propositum exequamur,de virtutis nutritiuæ et generatiuæ,quæ

omniū prima eſt,alimento,nunc agēdum eſt. ¶ Tres alimenti cōditiones. Prima.
Nutritio cōtrariū eſt alimentum. Secunda. Alimentum tale debet eſſe contrariū,
ex quo nō modo ſuum contrarium generetur, ſed & incrementum ſuſcipere natum
ſit. Pleraq; eni ſunt contraria,quæ ex ſe inuicem fiunt,ſed alterum altero nō accre-
ſcit:vt ex ſano fit ægrum,& ex egro fit ſanum,ſed neutrum ex neutro ſuſcipit incre
mentum,imo nec nutrimentum. Tertia. Cōtrarium corrumpere & trāſmutare de
bet alimentum,nō autem contra,alimentum ſuum cōtrarium:quemadmodum hu-
midum alere videtur ignem,nō autem contra ignem humido alimētum eſſe : quod
ignis in ſuam ſpeciem tranſfert humidū,& nō e diuerſo. Sed huius rei extitit dubi
tatio,opinionumq; diuerſitas. Dixerūt enim hi ſimilia ſimilibus ali. nam nutritio
perinde eſt atq; augmentatio,augētur autem ſimilia ſimilibus,igitur & ſimilia ſimi
libus aluntur. Illi vero dixerūt contraria contrarijs ali. Primo,quia oportet alimen-
tum tranſmutari & concoqui,tranſmutatio autem omnis,de contrario in cōtrariū,
aut in mediū. Secundo ſimile nō patitur a ſimili,alimentum autem patitur ab alito
& non contra: vt faber ferrum excudens nihil patitur a materia : hęc autem patitur
ab illo,alitur igit̄ cōtrariū contrario. Sic,ita dicentes cōciliare poſſumus, ſi prius q̄
coctum ſit, alimentū vocent : quod & idem coctum vocent alimentum, vtroſque
quodammodo recte ſentire dicimus,& ſimilia ſimilibus ali,& contraria contrarijs.
Nam in principio,alimento incocto indigeſtoq;,contraria contrarijs alūtur, tandē
vero in exitu,ipſo alimēto cōcocto,ſimilia ſimilib⁹ ali cōcedere debemus. ¶ Quin
35 ta concluſio. Animatum vt animatū eſt nutritur. ¶ Nam nihil nutritur quod non
ſit vitæ particeps,vt alimento in viuentis naturam cōuerſo,nutritur igitur anima-
36 tum vt animatū eſt. ¶ Corollariū. Quo fit vt alimentum ad animam per ſe & nō
per accidens referatur. ¶ Nullo enim accidente ſuſcepto quicq̄ alitur,ſed verſa ali-
37 menti natura,viuentis ſpecie accepta. ¶ Tres alentis & augētis differentiæ. Hinc
deprehendi poſſunt alentis augentiſq; differentiæ. Differunt enim primo, nam etſi
ſubiecto vnū ſint,ratione tamen & cogitatione ſunt duo. Idem enim alimentum vt
ſubſtātiam miniſtrat,alens dicitur: vt vero molis amplitudinem attollit,dicitur au
gens. Secundo,viuens eouſq; nutriente eget,quouſq; perſeuerat, ſaluat enim ipſum
alimentū,non autem ſemper eget augente,ſed ſui incrementi ſtatum habet, citra
ſuum finem conſtitutū. Tertio,nutriēs,generationē & ortum facit, nō illius quod
alitur,iam eni eſt,& nihil ſeipſum generat,ſed ſaluat: ſed talis,quale eſt id quod ſu-
ſcipit alimentum. Vnde fit vt animatū alimento priuatū , perſiſtere nequeat, ani-
mę eni talis vis,taliſq; facultas adeſt,vt ipſam habentem ſaluet,fluxūq; reparet. Id
38 autē efficere nō valet,niſi alimentū patādo, aptando,coquēdoq; fluxę corporeæ ma
chinæ reparamēto. ¶ Sexta. Aequū eſt vim vegetādi a generādi falcultatę vim ge
neratiuā dici,nomēque hinc ducere. ¶ Nā eius tria præcipua ſunt opera,alere, auge
re,generare. alere quidem,vt propriā conſeruet ſubſtātiā:a quo vis altrix & nutrien-
di dicitur,augere,ad magnitudinē natura inſtitutā cōſequendā,a quo augmentatiua
virtus nomen ſortiretur,gignere,ad prolem edendā,imitādūque illā diuinitatis im
mortalitatē,quod opus vt diuinius,aliorū finis eſt. modo autē æquū eſt vnūquodq;
a fine denominari. Aequū igitur eſt vim vegentandi,ab ea gignendi facultate vim
generatiuam dici,nomenque ſortiri. ¶ Septima. Omne animatum,inſitum calorē
habere neceſſe eſt. ¶ Nam duobus alimentum ad nutriendum paratur,vno vt mo-
39 uente,& quidem immoto:altero vero vt mouente,& moto: quemadmodum nauis
duobus intemperatur:gubernatore vt primo,principali,& immoto:& clauo vt mo
uente & moto. Paratur itidem alimentū & decoquitur ab anima vt primo mouente,
& immoto:& a calido,decoctionem enim operatur calidum,vt mouens & motum,
viſque principalis inſtrumentum. Habet igitur omne animatum inſitum calorem.
Sed de alimento,alendi virtute,& operibus eius,tanta ſatis dicta ſint.

Varti capitis ſcholia.xxxi.Et horum naturaliſſimum & præcipuum eſt ſibi ſimile generare. Generare ſuum ſimile,non dicitur naturaliſſimum operum potentiæ vegetandi,quia ſit communiſſimum, omnibuſque viuentibus conueniens. vis enim nutriendi longe eſt communior, & cuius nullum viuens eſt expers, pleraque autem viuentia,generandi ſuum ſimile vim non habent, vt animalia imperfecta,conchylia,& oſtrea,inſuper & deprauata,id eſt ex diuerſarum ſpecierum animalibus genita, qualis eſt mula, demum ſpontinam generationem habentia, vt muſcæ,apes,vermes,quæ non per ſeminis propagationem, ſed per putrefactionem gignuntur.Sed naturaliſſimum dicitur,quia inter quatuor operationes virtutis vegetatiuæ, generatio eſt natura digniſſima & præſtantiſſima,quod per eam viuentia aſſequantur ſortem & aſſimilationem diuinam,imitenturque iuge & perpetuum eius eſſe,non quidem ſecundum numerum, ſed ſpeciem,vt ſecundus de generatione capite penultimo oſtendit. Attamen duplex eſt id cuius grasia res fiant. Id gratia cuius res fiunt,finis,qui duplex hic eſſe dicitur. Vnus finis vt quod,præcipuus,vltimatus & primarius,gratia cuius omnia alia ſunt,& qui alterius gratia amplius nō eſt, vt diuina illa bonitas,abſtractiſſimaque rerum forma,ad quam omnia ſuapte natura iclinantur, vt æternitatis eius pro captu ſuo participationem aſſequantur,aliqua quidem magis,vt quæ perfectiora ſunt,& primæ ſuæ origini propinquiora.alia vero minus,vt quæ ſunt ab optimo rerum principio diſtantiora. Alius eſt finis vt cui,qui & minus præcipuus, non vltimatus, & ſecundarius appellatur,& is eſt gratia cuius aliquid fieri natum eſt,& qui vlterius in aliud ordinatur, vt rerum formæ & operationes,per quas illa diuinitatis participatio acquiritur. Et is finis, minoris eſt,quam finis quod,dignitatis.nam ad eum ordinatur tanquam medium ad ipſum natura conſtitutum.Finis autem præſtantior eſt ijs quæ ſunt ad finē.xxxiii Neque putare oportet, omnium ſurſum & deorſum.Quamuis ſurſum & deorſum vt differentiæ ſunt locorum,ſumantur ſecundum loca vniuerſi, quorum vnus eſt ad quem feruntur grauia, & deorſum dicitur, alter vero ad quem feruntur leuia,& dicitur ſurſum,tamen vt ſurſum & deorſum ſunt differentiæ poſitionum,non ſumuntur ſecundum loca vniuerſi. Quanuis enim caput hominis ad terram eſſet verſum,& pedes ad cælum conuerſi,nihilo minus caput eſſet ſurſum animalis, & pedes deorſum. In viuentibus autem, vt plantis,hoc pacto ſurſum & deorſum recte deſumi debent, cum ſecundum proprias earum virtutes,& ab intrinſeco diſcernantur, quo itidem modo dictum eſt radicem eſſe ſurſum plantæ, & ramos deorſum. Perperam igitur aſſignauit Empedocles in illis, ſurſum & deorſum.nam illa determinauit vt ſunt differentiæ locorum. Nam ignis augmentum in infinitum fit.In infinitum,in indeterminatum.nam dato quantæcunque molis igne, ſi admotum fuerit combuſtibile,fiet ignis maior, modo ponatur locus in quo ignis gignendus reponatur, & non ſubuertatur ordinatiſſima mundi diſpoſitio,vt per abſurdos caſus plerique fieri petunt.

In viuentibus autem augmenti ſtatum aſſecutis,aut decrementum patientibus, quanuis appoſitum fuerit alimentum,non reddet viuens maius,ſed aut tantundem reparabit quantum eſt deperditum, ſi nondum diminuatur,aut minus molis reſtaurabit quam a viuente defluxerit,ſi decreſcat. Et quanuis ignis ſit raritate determinatus etiam maxima, vt ſub eadem materia maiorem molem habere non poſſit, non tamen eſt determinatus magnitudine ſuſcipienda per aduentum atque adiunctionem nouæ materiæ.nam cum ignis aliquantam habet molem, adueniente altera materia poteſt molem habere maiorem, modo id mundi diſpoſitioni non repugnet. hoc autem ſecundo modo viuentia ſecundum magnitudinem ſunt determinata. xxxiiii. Pleraque enim ſunt contraria quæ ex ſe inuicem fiunt.Huiuſmodi contraria ſunt, quæ per ſe magnitudinem non habent,& eorum vnum tranſmutatur in alterum ſine nouæ materiæ adiectione, magnitudiniſque appoſitione, vt aqua calida igni admota fit frigida manente eodem prorſus ſubiecto & incompleto & completo,neque adueniente materia magnitudini coniuncta. Nil mirum igitur ſi talium vnum,alteri accrementum non præſtet. At vero alia ſunt contraria quorum vnum fit ex altero,& maiorem ab eo molem ſuſcipit,quod in huiuſmodi tranſmutatione materia magnitudine prędita alteri contrario adiiciatur. & tale contrarium debet eſſe alimentum. xxxvi. Non enim accidente ſuſcepto quicquam alitur. Nutritio,motus eſt ad ſubſtantiam. eſt enim expulſa alimenti forma,in materia eius, formę viuentis acquiſitio, & generatio quędam eſt. quare acquiſito accidente, vt magnitudine aut caliditate,non dicitur quippiam nutriri,cum accidens non ſit terminus ad quem nutritio proficiſcitur. Etſi enim cum res nutritur, ſimul acquiritur accidens,vt magnitudo aut qualitas,tamen ad huiuſmodi accidens non eſt nutritio tanquam ad ſuum terminum ad quem,quemadmodum generationi aquę ex igne coniungitur & eodem tempore & in eodem ſubiecto acquiſitio frigiditatis, & generationi niuis acquiſitio albedinis, illa tamen generatio,neque caliditatis eſt, neque albedinis acquiſitio. Sane nutritio fit(vt inquit litera)forma ſubſtantiali alimenti deperdita, & in eius locum forma ſubſtantiali viuentis in eadem materia ſuſcepta.In formis quidem viuentium diuiduis alia numero forma ſuſcipitur in alimenti materia,ſicut & formę particula cum materia fuit deperdita. In homine vero non acquiritur formę pars noua,ſed eadem et impers ſine ſui auctione,aut nouę partis acceſſione incipit informare materiam quam prius non informauit,ſicut in deflexu partium materię nihil ab anima deperditur,ſed deſinit informare materiam quam prius informauit,ſine ſuę ſubſtantię detrimento.

xxxvii. Nam tametſi ſubiecto vnum ſint. Duplex eſt nutriens et augens. hoc intrinſecum, et ipſi et viuenti ſubſtantiale,ſcilicet forma ſubſtantialis animati, quę pręcipuum eſt operationum

omnium vitalium efficiens. Illud vero extrinsecum, scilicet alimentũ, quod aduẽtitiũ est, & ipsi viuenti accedit. De vtroq; autẽ verum est, nutriens & augens esse re ipsa vnum, & ratione duo. De priore quidem, nam forma substantialis viuentis vt in materia alimenti producit formam sibi specie similem, & viuenti substantiam adijcit, dicitur nutriens, vt vero alimenti magnitudinem viuenti continuat & asciscit, dicitur augens. De posteriore vero, nam alimentum, vt deperdita sua forma, & specie viuentis in eadem materia acquisita, viuenti substantiam præstat, reparatq; deperditum, dicitur nutriens, vt vero suam magnitudinem viuẽti adijciendo, maiorem ei affert molem, dicitur augens. Et de hoc loquitur isto in loco litera.

¶ Quinti capitis annotat.

¶ Sensus, nunc operationis, nunc potentiæ, hoc est ex sentiendi actu, aptaq; materia constituti, nomen est: vt sensus visus, ex actu videndi, & potentia oculi disposita: vt pupilla, & ita de auditu, odoratu, tactu, & intellectu suo modo. ¶ Sẽsum esse in actu, est ipsum actu sentire.

Vintum caput cõtinet duas cõclusiões, duas quæstiões, earũ solutionem, tria corollaria post secundam cõclusionem, & duos modos potẽtiæ post secundum corollarium. ¶ Prima
40 conclusio. De sensu incumbit determinatio. ¶ Nam sentiendi virtus vim vegetandi sequitur: post quam etiam cõmunior habetur. Et prius de sẽsu in cõmuni, deinde de vno quoq; sensu agendum est. ¶ Secunda. Fit sensus, cum mo-
41 uetur sentiens, cumq; aliquid patitur. ¶ Nam sensus, alteratio quædam esse videtur. Et an passio a simili, an a dissimili fiat, a nobis priꝰ determinatum est quodãmodo fieri ab vtroq;. Nam id quod patitur, potentia tale est, quale id quod facit, actu. in principio siquidem dissimile, finito completoq; actu, si-
42 mile. ¶ Duæ quæstiones. ¶ Prima. Cur sensus sua organa & sentiendi instrumenta nõ sentiat, cũ sint ex quatuor elementis (vt cætera quæ sentit) cõtẽperata. ¶ Secunda. Cur sine exterioribus sensibilibus nõ fiat sensatio? ¶ Responsio. Sensus nõ
43 est in actu per seipsum, sed in potentia: sicut combustibile non per seipsũ actu est, seipsum enim cõbureret, neq; extero combustiuo, vt igne cõburẽte egeret. Ideo sẽsus neque se, neque sua sensoria percipit, neque sine exteriore sensibili quicquam
44 a sensu percipitur. ¶ Primũ corollariũ. Hinc fit vt sentire dupliciter dicatur, hoc vt potentia, queãdmodũ dormiens, illud vt actu, cũ iã præsto adest rei sẽsatio. Ita audire, videre, odorare, & sensus, auditus, visus, odoratus, & cætera alia consimiliter dupliciter dicuntur, vt potẽtia, & actu. Et cum diximus sensũ fieri cũ mouetur sentiens, & cum quid patitur: id nosipsi intelligi volumus de sensu qui est actu, & non, vt potẽtia. Et nos moueri, pati, & operari hic vt eisdem vtimur, est eñ motus, proprie operatio quædã & actus, sed imperfectus, vt prius aliquando diximus. ¶ Se-
45 cundũ corollariũ. Vnde est sentiens vt a dissimili pati, & vt a simili. ¶ Nã cum in
46 principio patitur, dissimile est, cum vero iam passum est, simile. ¶ Duo modi potẽtiæ. Adhuc potẽtia (vt exactius determinemus) dupliciter dicitur. Primo eñ dicitur aliquid in potẽtia, vt sciens: quia sit tale suapte natura, vt sit scientiæ capax. Secundo, quia iam scientiã ipsam habeat, sciẽdique habitũ: vt Geometriã. Et hi modi longe inter se differũt. Nam primi exiliter atque tenuiter sciẽtes dicũtur: vt quia apti nati vt tales euadant, & vt materia: qui nõ cũ velint operẽtur, sed qui alteratione disciplinæ nonnunq̃ etiam ex contrario habitu indigeant. Secundi magis, vt qui cum velint operentur, nisi speciale superuenerit impedimẽtũ: neque tali alteratione egeant sciẽtiæ, sed sola operatione. Et in primis nõ solũ est passio sed plerunque contrarij corruptio atque abiectio. In secũdis autẽ simplex passio, & perfectio quædam, saluatur enim sciens habitu, & hoc modo potentia, cũ contempletur actu: & nõ modo saluatur, sed perficitur, & nihil corrũpitur abijciturque, neque ꝓprie est alterari: aut est alterum alterãdi genus a primo. Absurdũ eñ videbitur, sapientẽ cum contempletur, et prudentem cum, vt recte vitam instituat consideret, alterari dicere: et nõ artificem, cũ aliquid artis moliatur, vt domificator cum ædificet. Et qui

ſapientiæ aut prudentiæ habitum poſſidet,ſi ipſis vtatur,non aliam q̃ ſapientis pru dentisve denominationem ſortitur. Sed qui a docente & actu ſciente ſcientiam ca pit,denominationem cepit,quare nõ alteratur habitu conſiderans, aut duo alteratio nis erunt modi,vt dictũ eſt. Eſt & aliquid in actu,vt ſciens actu,qui maxime ſciẽs eſt cum ſciens actu conſiderat. Conſimili pene modo de ſenſibus accidit,vt aliquid dicatur bifariam potentia ſentiens. Primo vt ſemen,quod natum eſt & a natura in ſtitutum vt ex eo fiat ſentiens: vt animal. Secundo,vt iam factum animal poten- tiam ſentiendi habens,perſimilem ſciendi habitui. Et cũ ſenſibile actu apprehen- dit,maxime dicitur actu ſentiens,& actu ſẽtire,aſſimilatur contẽplari. Hoc tamẽ intereſt,quod quæ actum ſentiendi præſtant,extera ſunt, & ſentienti extrinſeca, vt audibile, viſibile, odorabile. Quæ autem contemplandi actum, interna contem- planti,nec iniuria quidem: quia quæ actum ſentiendi præſtant,ſingularia ſunt,et ex tra,quę autem ſcientiam,vniuerſalia,quæ quodammodo ſũt in anima. ¶ Tertium
corollariũ. Vnde fit vt intelligere & conſiderare cũ volumus, in noſtra ſit ſitum 47
poteſtate,nõ autem ſentire,ſed ipſum ſenſibile adeſſe neceſſe eſt,ſed de his ampli⁹ determinandis alius futur⁹ eſt locus. Et ſatis dictum ſit quomodo potentia non di- citur vno modo,ſed ſicut puer potentia militans,quia poſſit militare, natuſq; ſit ad militiam: et ſicut maturam ætatem nactus,potentia militans,ſed quia illis potentię varietatib⁹ non ſunt impoſita nomina,promiſcue vtimur in vtriſq; iiſdem nomi nibus,vt alterari,vt pati,quãuis non proprie potentia ſentiens (vt adulta ætate mi- litans (ſentiendi actum exercendo dicatur alterari et pati. Et ſentiens,tale eſt potẽ- tia,quale quod ſentitur,actu,quemadmodum dictum eſt. Patitur autem nõ ſimile, paſſum autem,ſimile euadit.

Senſatio- nem non proprie esse altera tionem.

Vintt cap. cholia. xli. Nã ſenſus,alteratio quædam eſſe videtur. Dicitur ſenſus ſiue ſẽ- ſatio (quod idẽ,eſt (eſſe alteratio,quia in ſẽſatione aduenit in ſentiente paſſio, affectio q̃ prius non exiſtens in eo,perinde atq; in propria alteratione aduenit qualitas ipſi alte rabili,non eſt tamen ſenſatio proprie alteratio, quod in propria alteratione aliquid ac tu eſſe debet,& aliquid potentia addẽdum ſuper eſſe. In ſenſatione vero interdum to- ta ſimul perfecta eſt operatio,vt in viſione totus ſimul perfectus eſt coloris aſpectus ſine ſucceſ- ſione,quemadmodum in aere totũ lumen perfecte ſimul acquiritur. Idcirco alteratio proprie di- cta ſolum fit in tempore,ſenſatio autem,vt viſio & tactio,in inſtanti,quanuis in tempore ſit atq; perfectarum operationum abinuicem numero differentium ſucceſſio,quarum tamen vna alterã non perficit. Et quia ſentiens eſt ſenſibilis qualitatis ſpeciem in ſe recipiens,ſenſibile autẽ qualitas efficiens ſenſationẽ in organo,perſpicuum eſt ſentiens eſſe patiẽs,& ſenſibile agens,& quẽadmo dum in actione proprie dicta patiens in principio & ante motũ eſt diſſimile agenti,per motũ au- tem fit ei ſimile,ita antequã ſentiens eſt affectum ſpecie ſenſibili,eſt diſſimile ſenſibili, vt cũ ocu- lus nondum eſt affectus ſimilitudine albedinis,eſt diſſimilis parieti albo. Cum vero ſentiens ha- bet in ſe ſpeciẽ ſenſibilem,eſt factum ſimile ſenſibili,non quidem per veræ qualitatis ſuſceptionẽ, ſed dũtaxat ſpeciei eius. Oculus enim nõ aſſimilatur albedini,q̃ veram intra ſe albedinẽ recipiat, ſed dũtaxat eius imaginem,& vt ſpeculũ vultui humano,& quemadmodum aer cũ illuminatur aſſimilatur luci,non per ipſius lucis in ſe ſuſceptionem,ſed imaginis eius quod eſt lumẽ. Eſt ergo aer vt ſentiens,lux vt ſenſibile,lumen vt qualitatis ſenſibilis ſpecies,& illuminatio vt ſẽſatio. In tribus quidem ſenſibus,viſu,auditu,& olfactu,ſẽtiens ſecũdũ ſpeciem ſenſibilis ei aſſimilatur, in reliquis duobus ſecũdum verã qualitatem ſenſibilem. xlvi. Sed qui alteratione diſciplinæ non- nunq̃ ex cõtrario. Qui primo modo potentia ſcientes ſunt bifariam, poſſunt ſcientię habitum cõ parare,primo ſolius priuationis abiectione, vt cum puer grãmaticæ ignarus, recte grammaticis inſtituitur præceptis,ſecũdo,cõtrarij habitus prius acquiſiti abiectione,& ſcientifici acquiſitione, vt quis tetra latinę linguæ barbarie imbutus, vt veram grãmaticẽ vndicet,debet cõparatã prauę grãmaticæ habitũ abolere,& deinde rectas latine loquendi leges ediſcere. Et hi ſecũdi generis ne ſcientes difficilius docentur q̃ primi,q̃ contrarium habitum rectam inſtitutionem impediẽtẽ ha beant,quem & animo euellere,& nouũ cõparare oportet,duplici ſane labore,perinde atq; in men brana qua perperam quicquã inſcriptum eſt,primo quod minus recte ſcriptũ eſt,eradere, ſecũdo
Timothe nouos inſcribere characteres oportet. In nuda vero mẽbrana,& quæ nihil inſcriptum cõtinet,vno
us muſic⁹ dũtaxat opus eſt labore,vtpote literarum inſcribendarum. Hinc memoriæ proditũ eſt Timotheũ muſicum admodũ inſignem ab ijs qui prorſus muſicæ erant ignari,& ab alijs prius nõ docti ſim- plex exegiſſe pro docẽdi labore pretiũ,ab ijs vero qui prius ab alijs edocti fuerãt,duplum, q̃ hos

(vt ait) duplici labore & primo dedocere, & deinde rectius docere oportuerit. Cõsimili pene modo de sensibus accidit. Sciens potencia primo, ia est qui natus est scienciam habere, necdũ tamẽ eã habet, vt puer recens editus. Et huiusmodi sciẽtẽ Aristoteles in litera materiæ assimilat, natæ quidem formam suscipere quã necdum habet, vt ceræ natæ impressionem sigilli recipere, quã nõdũ suscepit. Sciens potẽtia secũdo, qui scientiæ habitũ perfecte acquisitum habet, quo cũ vult operatur. Et potencia primo, potencia remota dicitur. Secundo vero, potẽtia ꝓpinqua. Inter quos quidem duos modos Aristoteles triplicem differentiam exacte notandã ostendit. Porro sciens actu est qui habitum habens, secundum eum operatur, & considerat. & hic maxime perfectissimeq́ sciens dicitur ꝙ habitui operationẽ supperaddat, ad quã habitus ordinatur. Cõsimili modo sentiẽs potencia primo, est quod a natura ordinatũ est vt ex eo fiat sentiens, necdum tamẽ formã substãtialem qua sentiat habet, quale est semen ex quo generandũ est animal. & hoc modo sentiens, respõdet scienti potẽtia primo. Sentiens potẽtia secundo, est quod sentiendi virtutẽ cõsecutũ est, siue ea operetur actu, siue non, & respondet scienti potencia secũdo. Demũ sentiens actu, est quod sentiendi operationẽ nunc exercet. & id maxime ꝑfectissimeq́ sentiẽs est, respõdetq́ sciẽti actu.

Hoc tamen interest, ꝙ quæ actum. Quæ sensus operationẽ vt obiecta faciunt, sunt extra sensũ, vt rerũ colores, soni, odores. Quæ vero intellectus operationẽ faciũt, & contẽplationẽ vt ꝓpinqua immediataq́ effectiua, qualia sunt vniuersales ꝓpositiones, & cõmunes (quarũ opifex animus est) rerũ notiones, sũt in anima, in qua iuges residesq́ permanent, vt accidẽtariæ affectiones in subiecto. Neq́ obstat huic loco, remota obiecta & mediata, vtpote res quę ĩtelligũtur, esse extra animam, quandoquidem de illis non fit impræsentiarũ sermo. Quocirca recte subnectit litera, colligitq́, intelligere & contemplari in nostra (qui partos iam habitus habemus) sitũ esse potestate, cũ semper præsens & internũ assit intellectui suũ obiectum, sentire vero non ita situm esse in nostra libertate, cum non semper assit externum sensibile, quo quidem absente non fit exterior sensatio. Et id, ipsius intellectus supra sensum non mediocrem arguit præstantiam atq́ nobilitatem.

¶Sexti capitis annotatiunculæ.

¶Sensus, sensus exterior.

SExtum caput cõtinet duas diuisiones, & duas sensibilium per se, & per
accidens differentias. ¶Prima diuisio. ¶Sensibilium quædam per se,
48 & quædam per accidens. ¶Secunda. Sensibilium per se, hæc sunt pro-
49 pria: hæc vero plurimus sensibus communia. Sensibile proprium est
quod ab vno, & nullo alio sensu sentiri potest, & circa quod rite sensui obiectum
non contingit sensum errare, vt circa sonum, auditum. circa colorem, visum. circa
odorem, odorandi sensum, circa saporem, gustum. circa caliditatem, frigiditatem,
humiditatem, & siccitatem, tactum. habet enim has plures sentiendi differentias
tactus, circa quas iudicat, vt cæteri circa suas, & nõ errat. Non enim errat visus iudi-
cando esse colorem, & auditus esse sonum, sed errare potest quid coloratum sit,
vbi sit: quid sonum edit, & vbi. Communia sunt, quæ nullus sensuum sibi vt pro-
pria vendicat, & sunt hæc, numerus, magnitudo, figura, tẽpus, motus, & quies quæ
50 pluribus sunt cõmunia sensibus. motus enim et tactu percipitur, et aspectu. ¶Diffe-
rentię sensibilis per se, et ꝑ accidens. Differunt sensibile per se, et per accidens. Nã
sensibile per se sentiẽdo, patitur sensus, vt colorem videndo, patitur visus. non au-
tem sensibile per accidẽs, vt huiusmodi, vt Diaris filius cum sit albus, sensibile est
per accidens, ꝙ ei albedo insit. non autem vt Diaris filius, ꝙ vt talem subeat ratio-
nem. Et sensibilia per se propria, proprie sentiuntur: et ad ea persentienda, vniuscu
iusque sensus substantia, commoda, aptaq́ maxime natura instituitur.

SExti capitis scholia. xlix. Et circa quod rite sensui obiectum. Sẽsibile per se proprium rite est obiectum sensui, quando organum sentiendi est recte dispositum, medium sentiendi conueniens, & non impeditum, obiectum debite sensui applicatum, in ea scilicet quæ requiritur aut propinquitate aut distãtia ad sensum. Quod si organum esset indispositum, vt oculus aut lingua amaritudine infecta, aut medium impeditum ob caliginẽ aut vaporum interiectionẽ, aut sensibile nimium distans, facile sensus circa proprium aberraret sensibile. His autem tribus, organo, medio, & obiecto rite dispositis, nõ cõtingit sensum errare circa esse sui obiecti, vt non errat visus iudicans colorẽ esse. neq́ auditus iudicans esse sonum. Potest tamẽ sensus hallucinari circa accidentia suis sensibilibus proprijs, & ipsa consequentia, vt visus iudicãs quid coloratum sit, quantum, & vbinam sit. Et auditus facile aberrat iudicans quidnã sonũ effi-

ciat, aut quantus est sonus, aut quo in loco. Quod autem diuersa animalia secundum consimilem
sensum diuerso modo discernant, vt homo per gustũ vino inesse dulcedinem, non autem canis,
aut asinus iudicans carduos dulci sapore præditos, & nõ homo, nequaq; arguit sensum decipi cir
ca suũ sensibile propriũ. Nam vnũquodq; eorum recte iudicat secũdũ suam naturã, & sui sensus
contẽperamẽtum, quod in diuersis animalibus longe variũ, discrepãtia efficit iudicia. Cõmunia
sunt quæ nullus sensuũ sibi ve propria vendicat. Sensibiliũ cõmuniũ nonnulla sunt sensibilis per
se, vt magnitudo, mot⁹ localis, & figura. quãuis enim species magnitudinis sẽper cõiuncta sit spe-
ciei coloris, simulq; percipiatur, sicut & magnitudo in rebus naturalibus colori semper cõiuncta
cernitur, nihilo minus magnitudo propriã habet speciem quã sensui imprimit, genere distinctã
a coloris specie, sicut & magnitudo a colore distinguitur, vt si quis clausis oculis calum tetigerit
non aliquam sensibilium qualitatum percipiet, cum nulla sit quæ tactu percipi possit in cælo, sed
Achates. solam eius magnitudinem. Etiam si quis lapidem haberet impedientem perceptionem specierum
Gyges. coloris (qualem ferunt Achatem, aut eum quo Gyges pastor inuento, factus aliorũ oculis impe-
uius, sublato rege Lydiæ, & regina in sui consortium adducta, regnum Lydiæ, vt perhibent, si
bi vendicauit) & qualitatũ tangibilium, is obuians alicui solido, facile percipiet ipsum esse magnũ
& qualitates digitales, palmales aut pedales in eo assignabit, & tamen minime iudicabit ipsum
esse coloratũ, aut qualitate tangibili affectum. Iis & motus propriam habet quã sensui imprimit
speciem, quæ aliquãdiu in oculis absente obiecto percipi solet. Aliqua vero sunt sensibilia cõmu
nia per accidens, vt quies absentia motus solũ percipienda, & tempus motus solis aut horologij
a nobis diiudicabile. Demũ aliud est sensibile cõmune partim quidem per se, & partim per acci-
dẽs, vt numerus numeratus. nam numerus numerans nequaq; sensu perceptibilis est, cum in a-
nima sit repositus. Nempe aliquis talis est sensibile commune per se, vt numerus magnitudinum
figurarum, aut motuum. Aliquis vero sensibile cõmune per accidens, vt numerus hominum, e-
quorum, quietum, temporũ. Quinimmo aliquis numerus est sensibile propriũ, vt numerus co-
lorum, sonorũ, & odorum. Aliquis vero sensibile commune, qualis est numerus magnitudinũ.
Quia enim sensibilia omnia numero metiri possumus & cõplecti, omnia numeri numerati ratio-
nem subeunt. proinde quanta sensibilium diuersitas, tanta & numerorũ rerum sensibilium.

¶ Septimi capitis annotatiunculæ.

¶ Diaphanes, siue vt quidam dicunt, Diaphanum, perspicuum, transparens, trãs
lucens.

Eptimũ caput continet nouem conclusiones, vnum corolla
riũ. diffinitionẽ perspicui & luminis ad tertiã, duas rationẽs,
& vnũ corollariũ ad quintã, & duas ad octauam. ¶ Prima 51
conclusio. Color est visibile. ¶ Nam cuius sensibilis visus
est, illud est visibile. visus autem est coloris. est igitur visibi
le. Et nõ modo color visibile est, sed & pleraq; alia quæ no-
mine carent, vt ex determinatione dilucebit. ¶ Secũda cõ 52
clusio. Color per se visibile est, non ratiõe. ¶ Per se quidem,
quia ex se speciẽ præbet qua videatur. Nõ ratiõe, quia absoluta res est, quæ ad visũ
nõ refertur. vt visibile, quæ licet nunquã cõspecta, plane tamen cõsistet, eritque co
lor. ¶ Tertia. Color sine lumine videri nõ potest. ¶ Nã colorem ita diffiniũt. Est 53
qui suapte natura mouet actu perspicuum, Actu autem perspicuum (quod dia pha-
nes vocant sine lumine non est. Non itaque contingit colorem sine lumine videri.
¶ Corollarium. Vnde fit vt de lumine & perspicuo prius determinandum sit.
¶ Perspicuum enim est quod suapte natura visibile non est, sed alieno visibili, vt
cælum, aer, aqua, & pleraque solida corpora. Aer enim vt aer, et aqua vt aqua visi-
bilis non est, sed illius ratione quod in ipsis recipitur visibile. Et lumen est actus
perspicui, vt perspicuum est. est enim lumẽ quasi perspicuorum color. ¶ Quarta, 54
Quæ potentia perspicua sunt, tenebræ aliquando sunt. quæ autem semper actu per-
lucent, nunquam. ¶ Nam quæ potentia perspicua sunt, aliquando actu perlucent
lumine collustrata, & perspicua sunt actu, aliquando autem non perlucent, lumine
carentia. sunt igitur aliquando tenebræ. tenebras enim dicimus, luminis in perspi-
cuo carentia. Quæ autem semper actu perspicua sunt semper lumen possident
collustrans. non igitur tenebræ sunt vnquam. ¶ Quinta. Etsi corpora lucida, vt
ignis, sol, et astra lumen præstant in perspicuo, suę lucis speciem, non tamen lu- 55
men, aut ignis, aut sol, aut astrum, aut ab illis corporibus defluxus esse potest.

¶Primo. Quia si quod illorum esset, aut quidam (vt aiũt defluxus ab illis, corpus
esset quod cũ sit toti perspicuo præsens, duo corpora simul erunt, atq; se simul oc-
cupabunt, quod fieri non potest. ¶Secũdo. Quia tenebræ sũt luminis priuatio, nõ
56 aurẽ ignis. solis, astri, aut corporum defluxus. ¶Corollarium. Vnde fit vt Empe-
docles absurde satis censuerit lumen inter terram & continentis cæli ambitum fer-
ri, nosq; interdum latere. ¶Nã dignaretur venia, si paruo latum spatio latere dice-
57 ret: sed in tanto quantum ortu clauditur, & occasu spatio idem sibi cõcedi, magnum
postular, & non a rationis c orpore profecto admittẽdum. ¶Sexta. Perspicuũ co
loribus vacat, & vt de se inuisibile est. ¶Nam quod sonos capit, de se sonis est va-
cuum: & quod odores, inodorum, tale autem perspicuum ad colores, cum potentia
sit, quale aer ad potentia sonum: perspicuum igitur coloribus vacabit, eritq; vt de se
inuisibile. ¶Septima. Et si proprius vniuscuiusq; rei color videatur in lumine, nõ
58 tamen omnia visibilia spectantur in lumine. ¶Nã nonnulla sunt quæ nõ in lumie
sed in tenebris cient efficiuntq; sensum: vt ignita, fungi, quorũdam animalium cor
nua, piscium capita: squamæ, oculi, putres arborũ trunci carie situq; marcidi, quo
rum non est vnum nomen, quo simul ea complecti possimus. Et quam ob causam
59 in tenebris & nõ interdiu fulgeãt, postea dicturi sum⁹. ¶Octaua. Nõ recte Demo
crit⁹ putauit, si totũ quo cernimus spatium, vacuũ esset, expediẽtius acutiusque sin
gula videri: adeo vt medio interstite vacuo, formica in cælo a nobis exactissime ac
expeditissime videret. ¶Primo. Quia id cognitũ est, quod in lumine spectatur,
colorẽ esse, natura em̃ eius est mouere actu perspicuum, vt aerem: qui cum sit ocu-
lo attiguus, mouet oculum, hoc indicio cognitum, ꝙ si colorem habens supra oculũ
posueris, non videbit oculus: sed cum fuerit medium actu perspicuum. Actus autẽ
perspicui, lumen est, existente igitur vacuo medio spatio, nullus percipietur color.
Perperam itaque opinatus est Democritus res singulas tunc expediẽtius acutiusque
videri. ¶Secundo. Fit visio, cum sensus afficitur, ipse autem, colore qui videtur, af
fici nequit, afficitur igitur a medio. Ipso igitur existente inani, non fieret visio, qua-
re nõ modo existente medio vacuo, nõ exactius videretur, sed ne omnino quidem
videretur. Et idem subit iudiciũ de sono, & odore, sapore, & tãgibili. Ea siquidẽ su
pra auditus, odoratus, gustus, & tactus sedes locata, sensum non efficiunt, sed medio
(vt sentiantur) hæc omnia egent. In sono enim mediũ est aer, in colore perspicuũ
in odore innominatũ est, & est aer & aqua, aliqua communi passione affecta. Aqua
tiles enim animantes sensum odoris obtinent, & cætera quæ in terra degunt respi-
rantia: quæ sine respiratione olfacere nequeunt. Quid in saporibus, quid in tangibi
libus sit mediũ, & eorũ quæ modo tetigimus causas posterius adijciemus. ¶Nona.
Sunt nonnulla quorum color & in lumine & in tenebris se prodit. ¶Nam flam-
mæ mouent actu perspicuum, aliorum colorum naturam imitãdo, quare interdiu
90 se produnt, & medium ipsum afficiũt, redduntque actu perspicuum: quare noctu i-
terum se manifestant. Ex his itaque notum est quod intenditur, & visibiliũ has es-
se differentias, hæc solo lumine, hæc solis tenebris, hæc vero vtrorunque naturam
imitata, & lumine & tenebris deprehendi,

Eptimi capitis scholia. liii. Nam colorem ita diffiniunt. Color interdum cõmunẽ generalemq; habet rationem, qua qualitatem omnem a visu per se perceptibilẽ cõplectitur, continetq; suo ambitu lucem, lumen, fulgorem, splendorem, opacorumq; affectiones visibiles, quo modo hic non sumitur, sed in eo loco quo Aristoteles dicit omnia corpora colore participare. Interdum vero rationẽ habet peculiarem, & propriam ad eam qualitatem qua opaca corpora affecta sunt, per lumẽ a visu perceptibilem, secũdum quam rationem lux, lumen, & fulgor, colores non sunt. Et hoc modo in præsenti capite sumitur, diffiniturq; is esse qui natus est mouere actu perspicuum. hoc est, qui natus est, suam speciem diffundere per medium lumine collustratum. Dicitur enim actu perspicuum, quod lumine est perfusum, & cui in præsentia adest lumen. potentia vero perspicuum, quod lumine quidẽ caret, natum est tamen eo oppleri, vt nocte intempesta aer domorũ tectis occlusus, & tenebrosus.

Perspicuum enim est quod suapte natura visibile non est. Hæc diffinitio de pure pspicuo intelligenda est, quod nullum habet natiuum colorem sibi congenitum, idcirco ipsum de se nõ est visibile, nam ingenitam non habet neq; a sua forma productam qualitatem qua videatur, quemadmodum tamen habent opaca corpora proprio natiuoq; colore affecta. Alieno autem visibili diaphanũ est conspicuum, nam ab extrinseco productum visibile, vt a lucido, lumen recipit, quo reddi tur spectabile. Cæterum sunt & quædam perspicua mixta, quæ lumen secundum interiores partes suscipiunt, & proprium habent colorem, vt rubeum aut croceum, qualia sunt vitra depicta, & hæc media sũt inter opacum & pure simpliciterque perspicuum, de quibus nõ intelligenda est præsens diffinitio. Lumen autem diffinitur esse actus perspicui, vt perspicuum est, actus inquam accidẽtarius. Nempe vt ab albedine paries dicitur albus, ita a lumine denominatur quicquam actu perspicuũ, quare vt albedo est actus & forma accidentalis albi vt album est, ita, & lumen est actus formaq; perspicui, quando quidem per lumen quippiam est actu perspicuum, & lumen dat corpori esse actu perspicuum, ipsumque in tali esse conseruat, siquidem præsente lumine corpus actu perspicuum est, & absente lumine desinit esse actu perspicuum. Et reuera lumen ad actũ perspicuũ se habet vt virtus ad studiosum, vtrunque enim est principale, cuius denominatiuum et si re conueniat, voce tamen a suo principali discordat. lvii. Perspicuum igitur coloribus vacabit. Dicitur perspicuum colore vacare, q nullum habeat sibi natura insitum innatumq;, & determinatum colorem, nam si talem haberet, omnia per ipsum visa consimilis apparerent coloris, pinde atque quicquid per vitrum croceũ videtur, apparet croceũ Esset igitur is a natura determinatus color impedimento rerum coloribus recte discernendis, perinde atque congenitus aeri sonus obstaculo esset sonis, & odor odoribus percipiẽdis. Quod ne fieret, natura melius rebus cõsuluit q videndi, audiendi, & olfaciendi media coloribus sonis & odoribus vacua effecerit. Proinde pspicuum suapte natura inuisibile dicitur, q de sua natura nullo aduenĩẽte extrinseco nihil in se habeat vnde videatur. lviii. Et quam ob causam in tenebris & nõ interdiu fulgeant. Causa in prõptu est, q diei maius lumen ea impediat videri, fulgoriq; apparẽtiã neget ac adimat, luminis autem absentia nocturno tempore huiusmodi fulgida visui sũt peruia, haud aliter q sidera cæli interdiu non videntur, & noctu sunt nobis conspicua. Neq; posset hinc sumi argumentum, colorẽ posse sine lumine videri, quod lumen videatur esse impedimento fulgori, astrorumque luci conspiciendæ, nam neque lux neque fulgor color est in hoc loco. Et huiusmodi impedimentum non ex luminis substantia prouenit, & quatenus lumen est, sed ex ipsius intensione & vehemẽtia, quę alia visibilia obtundit.

❡Octaui capitis annotat.

❡Gurgulio, guttur, spiritalis fistula, ac arteria vocalis.

Ctauum caput continet vnam diuisionem, vndecim conclusiones, vnũ
corollarium ad primam, duas ad septimam, vnam quæstionem, respon=
sionem, & sonorum differentias post nonam, vocis diffinitionem post
vndecimam. ❡Diuisio. Duplex est sonus, vnus actu, alter vero po=
tentia, nam sunt quæ plaga illata actu sonum edunt: vt æs, & quęcunq; plana et læ= 61
uia corpora, et hic sonus actu dicitur. Sunt vero quæ actu pulsa tamen sonare pos=
sunt: vt nominata, et eorum sonus potentia nominatur, sunt deinceps quę neq; actu
neq; potentia sonum habent: vt spongia, lana, pili. ❡Prima conclusio. Sonus actu
si percipi debeat, fit inter corpus sonans et auditum. ❡Nam fit actu sonus, alicui⁹ 62
ad aliquid attactu (percussio enim edit sonum) et in aliquo semper: exauditurq; cũ
de re quę sonat, ad aurem delatus, medium opplet spatium. ❡Corollarium. Quo 63
fit vt vno solo existente corpore, non eliciatur sonus. ❡Nã aliud est verberans, et
aliud verberatum atq; percussum. Fit enim sonus, alicuius ad aliquid attactu, & in
aliquo. ❡Secũda. Sonus non fit sine motu. ❡Nã percussio non fit sine motu, so= 64
nus autem non fit sine ictu et percussione, nõ fit igitur sonus sine motu. ❡Tertia.
Non ex quorũcunq; corporum percussione eliditur sonus. Nam vt diximus, lana 65
et pili collisa non perstrepunt, efficiuntve sonum: sed corpora dura, lęuia et cõcaua,
Lęuia quidem, q integre magis feriãtur, incolumiorq; aer, minusq; fract⁹ perdu
citur ad auditum, concaua vero, q refractione complures post primum cõgeminãt 66
ictus, cum aer motus ac agitat⁹ libere exilire nõ possit. ❡Quarta. Sonus et in aere et in aqua editur: sed in aqua subobscurius. ❡Et in aere et in aqua edi notũ est.
sunt enim hę media inter sonans et auditum. Et q subobscurior in aqua, hoc ideo

67 eſt,quia ſopitur hebeſcitq; in ea. ¶ Quinta. Et ſi aer ſonorior ſit aqua,non ſufficit
tamē ad ſoni editionē: neq; ſola aqua. ¶ Nā (vt dictū eſt) requirūtur ſolida corpo-
ra,& vt ad aerem ict⁹ fiat priuſq̄ diffundaẛ. Qua ꝓpter aer aliquo,vt virga,cito &
vehementer ꝑcuſſus,ſonat:tūc duorū & percuſſi & medij fūgēs officio,tūc eñ pla
na motioq; ꝑcutientis velocitate diffuſionem anticipat aeris: quēadmodū ſiquis
arenæ cumulū cadentē velociter cedat,eiuſdemq; caſū velocitate ꝑueniat. ¶ Sex
68 ta. Cum fit ſonus,ſemꝑ redditur echo,etſi nō ſemper audiatur. ¶ Echo eſt ſoni re-
flexio,aere ob vas aut locum ipſū circundantem,vt pila repulſa,reſiliēte. Et ꝙ ſē
per reddatur,patet. nā ita fit in ſono,ſicut in lumine. Atqui lumē ſemper repcuti-
tur:alioq nō vbiq; vt ī vmbra,fieret lumē, ſed extra locū illū ī quo ſolis radij pertī
gunt,ſūmæ eſſent tenebræ,hoc autem falſum. Fit igitur ſemꝑ & ſoni repercuſſio:
quare redditur echo,& quod non ſemꝑ audiatur,idem vt de lumīe ꝓditur indiciū:
nam non ab omnibus ſic refringitur lumē,vt ſemꝑ apꝑeat,ſed īterdum iacitur vm
bra vbi minime lumen percipitur: ſed ad eam terminatur ſenſibile lumē. Sic echo
non ſemꝑ redditur ſenſibilis,ſed cum a ſolidis,concauis, & planis exceptus refrin-
69 gitur ſonus. ¶ Septima. Non longe diſtat a vero,ꝙ antiqui audiendi facultatē va-
cuo attribuerunt. ¶ Nam ad audiendum aer maxime ꝓprius aptuſq; videtur,fa-
citq; audire percuſſo læui,cū vnus & continuus fuerit ad auditum vſq; agitatu per-
latus. Aer autem eorū opinione inane erat & vacuū,nō igitur longe diſtabant a ve
70 ro. ¶ Primum corollariū. Nimirum igitur auditui connaturalis congenituſq; aer
ineſt. ¶ Sic enim exteriore aere moto,internus aer excit⁹ meliorē p̄ſtat audiendi fa
cultatem. ¶ Secundū. Fit etiam iure,vt non oī ex ꝑte aīal audire debeat. ¶ Nā nō
71 vbiq; trāſit aer,neque talem natiuū & congeneū habet aerē,ad quem agitat⁹ exteri-
or ꝑferatur: ſicut neque vbique aīal humidū habet pupillæ. ¶ Octaua. Aer ꝑ ſe ī
72 ſonus eſt. ¶ Quia facile diſſipatur,diſijciẛ,& omni corpori vltro cedit. Si tamen
arctior fiat illiſio,diffundique ꝓhibeatur,eliciẛ (vt dictū eſt) ſonus. ¶ Nona. In-
73 tern⁹ aer auribus īſitus,immobilis eſt. ¶ Hoc eñ ideo eſt,ꝙ omnes motuū differē
tias exacte ꝑcipiat. Nō tamen oīno īmobilis eſt. ſed placide trāquilleque agitatus,
citra turbā aliquā,auriſque obſtrepitū. Hinc mēbrana cōtectus & cōuolutus eſt, &
auris iter inflexuoſū atq; anfractuoſū factū eſt,ne lædatur ne turbeẛ,a ſua ve trā
quillitate dimoueatur. Et ī aqua audim⁹,cū viarū āfract⁹ difficultare defendiẛ,ne
aurē ſubeat cum vero ſubit,organum indiſponit,& non amplius audimus. Et cum
mēbrana qua contegiẛ congenit⁹ aer,læditur,auditio īpeditur, perinde atque læſa
cuticula pupillā obuoluente,p̄peditur viſio, Et argumentū incolumis auditus eſt ſi
auri aliquo (vt manu) contra admoto,inſonit⁹ & tinnitus quidam aeris vt cornu ſo-
nātis obaudiatur. Ille tamen ſonus nō eſt inſito aeri proprius,ſed alienus. Hinc an-
tiqui nos inani & vacuo audire (ꝙ illo aere interno determinatoque egeamus) iterū
74 trahere potuerunt opinionem. ¶ Quæſtio. An verberans, an verberatum ſonet,
an vtrunque, ſed alio modo? ¶ Reſponſio. Sonus eius eſt quod illo motu agitatur,
& reſilit,cum corpora læuia feriuntur. Debet enim quod verberatur,planum eſſe,
& æquale: vt inde vniuerſis aer totus concuſſus reſiliat. Nam non omne verberans
& verberatum (vt dictum eſt) reddunt ſonum: vt ſi acum acu colliſeris, ſonum
75 non elicies. ¶ Differentiæ ſonorum actu,hæ ſunt,acutum,et graue. Sicut enim co
lores non ſine lumine percipiuntur,ita neque hæ ſonorū differentiæ ſine ſono actu
quæ a tangibilibus ad ſonos transferuntur. Nā ſicut tangibile acutum cito tactum
pungit et penetrat,ita ſonus acutus celeriter auditum mouet, quaſi pungens. Et vt
obtuſum tangibile tarde tactum vt trudens obtundit,ita grauis ſonus auditum. Nō
tamen graue & acutum idem ſunt quod tardum & velox: ſed tarditate & celeritate
pariuntur,& obtuſum,lentū efficere videtur motum: acutum vero et gracile,com-
citatiorem. Sed de ſono hactenus,nunc de voce aggrediendum eſt. ¶ Decima con
76

clusio. Vox, solius est animantis, etsi non omnium. ¶ Nam nulla inanima vocē fũ
dunt. Et si vocis nomen nonnullis attribuatur instrumentis, vt tibiæ, lyræq;, hoc ꝓ
prie non est, sed similitudine quadam ad id quod proprie vox est: quod imitentur
eiusmodi soni vocis humanæ sonoritatē, & allocutionē. Et sunt pleraq; animalia
(vt exanguia, & sanguine prædita, vt pisces) quæ vocem nõ eliciunt, & id sane non
sine ratione euenit. Nam sonus, motus aeris est, exanguibus autem nulla est pellēdi
aeris facultas, & pisces aerem non attrahunt: vt pote qui in aquis degunt. Et pisces
quos amnis Achelous nutrit, sonitum attritu brāchiarũ edunt. ¶ Vndecima. Vox
sonus est animalis, sed neque omnis, neque ab omni corporis pte. ¶ Nã manus col 77
lisæ strepitum edunt, qui non est vox: sed ad gignendam vocem hæc requirũtur, ꝑ
cutiens, percussum, & in quo. Hoc em̃ aer est, nõ omnis, sed is spiritus quem vica-
rio ordine anhelitu accipimus et reddimus. Et quemadmodum linguæ duplex est
officium. Primum est gustãdi, ad vitæ necessitatē: qua propter in omnibus hoc obti
net officium. Secundum est vt loquelæ sit vsui: ita spiritus quem anhelitu ducimus,
et alternatim emittimus, duplex est vsus. Primus est ad internum temperandum ca
lorem, necessarius quidem: cuius causa ex alio requiritur loco. Secundus est ad effin
gendam vocem, boni quidem gratia, et non ad vitæ necessitatem. Mentis em̃ inter
pretatio, nimirum boni gratia adhibita est: et ei commoda aptaque tradita sũt istru
menta, fauces, et pulmones. Nõ sine ratione igitur ea sola animalia vocem eliciunt
quæ respirant, et aerem attrahunt. Et hæc ea ex parte cæteris sũt calidiora: vt quæ
aere egeãt atracto ad præcordiorum calorem temperandum, et quoquo pacto refri
gerandum. ¶ Diffinitio. Ex his vocis diffinitionem elicere facile est. Vox est so- 78
nus aeris ab anima respirati, percussi ad vocalem arteriam, cum alicuius significatio
nis imaginatione. Nõ enim satis esset respirati aeris percussi emissio, vt tussis, sed
ad gurgulionem percussio fiat oportet, et cum quadam intentione affectione ve si-
gnificandi. Et quod necessaria sit ad gurgulionem et sonantem arteriam aeris per-
cussio, hinc sumitur indicium, quod non contingit expirantem et respirantem vocē
vnquam emittere, sed aerem continere oportet, et ita internũ concutere. Hinc itē
fit cognitum, cur pisces sint sine voce, nam gurgulionem non habent, et hoc, quia nõ
respirant: et qui eos respirare arbitrantur, peccant. Sed cur non respirent, alio disse
rendum est loco.

Sonum esse in corpore sonãte, sed medio.

OCtaui capitis scholia. lxi. Fit inter corpus sonans & auditũ. Corpus sonãs dicitur id, quod pulsum, sonum efficit, nec in eo sonus est, sicut neque caliditas in sole quã-uis calorem in aere producat, sed est sonus in aere circunstante & attiguo corpori so nanti, & idcirco aer sonorus dicitur, siue soni susceptiuus, distantior autem aer non sonũ, sed soni speciem dũtaxat suscipit, & ad aurē vsq; perfert. Itaq; sonans rationem actionis habet, & quod ab eo fiat sonus. Sonorũ vero rationē passiõis, quodq; in ipso suscipiatur sonus vt subiecto. Est ergo proximus corpori sonãti aer, vt corpus coloratum, quod vtrunq; ip-sã habeat qualitatē sensibilem. Remotior vero aer, vt perspicuum inter coloratũ corpus & visum interceptum, per quod coloris species diffunditur, sicut per aerem remotiorē species soni. Similiter corpus sonans est vt candela lumen producens, quod tamen in se non habet, aer attiguus so-nanti, vt aer candelæ proximus, per quem diffunditur lumen. Aer vero distantior a corpore so nãte est vt aer semotior a candela, in quo solum luminis suscipitur species, & oculus in hoc existēs lumē per suam speciem percipit, vt auris sonum per suã speciē ꝑcipit. Et quēadmodũ eadē nume ro lux idemque color videtur simul a diuersis, sed per diuersas numero species quæ sunt in oculis singulorum, ita idem est numero primus sonus qui a pluribus auditur, at diuersæ sunt eius spe-cies in auribus singulorum. Hinc etiam perspicuum euadit, sonum esse in corpore sonoro atque medio, & non in corpore sonante, vt campana aut lapide plerique existimant, nisi idem re ipsa es set corpus sonans, & sonorum. vt aer virga percussus aut expiratione emissus in quo vt subie-cto sonus est. Neque debet corpus sonans comparari ad coloratum, sed potius ad id quod opaco colorem inducit, vt pictorem, aut tinctorem. lxviii. Fit igitur semper & soni repercussio. Oui-dius in sua Metamorphosi elegantissime describens fabulam Narcissi, dicit Echo (quam poetico more nympham dicit, innuit autē eam esse soni reflexionem) solum vltima verba soni directi re ferre. Ita enim inquit in tertio libro

Tamen hæc in fine loquendi
Ingeminat voces, auditaq; verba reportat.

Et subiungit de eius materia.

Nec finit incipiat, sed quod finit, illa parata est
Expectare, sonos, ad quos sua verba remittat. Et rursum,
Ante ait emoriar, quam sit tibi copia nostri.
Retrulit illa nihil, nisi, sit tibi copia nostri.

Id tamen vero nō est consentaneum, tametsi auditus illud ipsum ita se habere iudicet, quinimmo quæuis soni directi pars tam prima & media quā vltima reflectitur. Eadē enī de qualibet militat ratio; quādoquidem æque ob loci concauitatem ea pars aeris in qua prima aut media recipitur soni directi pars, resiliat repercutiaturque, atque ea in qua est vltima soni particula. Quod autē vltima soni reflexi pars, & quæ fini soni directi respondet, solū audiatur, ex eo venit, quia cum sit posterior pars soni directi, simul fit prior soni reflexi, qui debilior, ob sonum directum fortionē cum eo factū nō auditur. Cum vero posterior fit soni reflexi pars, sonus directus iam finitus est, ideo illa nō impedita ab aliqua soni directi parte quæ simul fiat, facile auditur. Quod si quis singulas vocis orationisve directo sono audiendę particulas interposita tēporis mora sigillatim proferat, singularū audiet sonum reflexum, eo quidē tempore quo soni directi fit silentium, ergo & si tota dictio aut oratio continue proferatur, tota reflectitur, etsi non secundū qualibet partem reflecti percipiatur. Nam pausa & continuatio non variat soni speciem. lxxiij. Aer insonus est. Non dicitur aer inson⁹, quod nō sit natus sonū recipere, cum paulo ante dictum sit sonum & in aere & aqua fieri, & in aqua quidem subobscuriorem, sed quod non sit natus sonum efficere propter nimiā eius subtilitatem, qua facile sese diffundit, & cuiuis rei cedit. Sonantia autē corpora debent & dura esse & solida, quo cōmodius ex collisione perstrepant. Quod autē aer virga percussus sonet, & faucibus illisus in vocis efformatione, similiter lateribus tubæ aut fistulæ, sonum edat, id de se non est, neq; suapte natura ei contingit, sed propter celeriorem, qua eius prohibetur diffuso, cōstrictionē, & ad cōtinentiū latera impulsionē. Siquis enim lente aerem virga agitet, non efficiet sonū, aut siquis sine collisione ad fauces, aut absq; violenta ad latera instrumentorum concauorum aeris impactione expiret, minime vocē formabit. Itaq; cum sonat aer, id violētæ eius impulsioni, angustiori q; & arctiori eiusdem coactioni tribuendum est. Et cum aer ad solidum impulsus sonum efficit, illic idem est re ipsa corpus sonans, & quod sonum suscipit, ratione tamen diuersum, vtpote aer agitatus, cum vero vtrunq; sonās est solidum & durū, neutrū eorū soni est subiectū. lxxvi. Nam sonus, motus aeris est. Id non accipiendū est vt verba sonāt, sonū scilicet re ipsa esse motū aeris. nā sonus, qualitas est solo auditu per se perceptibilis, motus autē aeris, latio est, & secūdū locū mutatio, estque sensibile cōmune, & tactu perceptibile & visu, nisi eius obsistat subtilitas, quare non modo re ipsa sed & genere physico discrepant. Sed hoc intelligendum, vt quod inest, causam explicet eius cui inest, & ea propositiōe denotetur sonus fieri ex motu aeris, nempe aeris motus causa est efficiens, sonus, eius effectus. Et huiusmodi rationes loquendi rectam potius intelligentiā quam importunam calumniam efflagitantes, frequentes sunt in disciplinis. præsertim in ijs definitionibus quæ dicunt propter quid & causam definiti, vt lunæ deliquium nō absone definiretur interpositio terræ inter solem & lunā, quod ex huiusmodi interpositione fiat, & tonitruū haud inepte diceretur illisio exhalationis calidæ & siccæ ad latera nubis, quia ex tali concussione editur tonitruum. lxxviij. Vox est sonus aeris ab anima respirati. Hæc vocis diffinito si attentiuscule consideretur, quadruplicem vocis causam explicare comperitur. Formalem, cum dicitur esse sonus, materialem, præsertim eam in qua est, explicat particula, aeris ab anima respirati, in eo siquidem est vox vt suo subiecto. Efficientem innuit quod subiungitur, percussi ad vocalem arteriam, nempe aeris ad fauces illisio vocem efficit. Demum & finem gratia cuius designat extrema particula, cum imaginatione significandi. Nempe animalia rationis expertia, vocibus a natura concessis suos affectus, gaudium, timorem, cupiditatem, & cætera id genus significāt, quos & homo naturalibus itidem vocibus patefacit, & præterea vocibus ex instituto significantibus, mētis notiōes, & quicquid animo versat, depromit, ad ingenij cultum, virtutisq; institutionē, quod secundum cæteris animantibus negatum est, & soli homini rationis participi concessum.

Vnāquāq; soni directi partē reflecti atq; repcuti.

ℂNoni capitis annotat.

ℂSensorium, organū. ℂOlfactus, odorandi sensus, odoratus. ℂSuffitu, fumo, suffumigio. ℂBitumē ex mari mortuo lacu Syrię trahit: quod & asphaltus dicitur.

NOnum caput continet quatuor conclusiones, quatuor rationes ad primam, duas ad secundam cum corollario primæ, tres modos inodorabilis post tertiam, vnam quæstionem, eius responsionem, tres rationes quod non respirantia odorant, & vnum corollarium post quartam,
79 ℂPrima conclusio. De odore & odorabili non vsq; adeo vt de dictis, facilis & prōpta determinatio est. Primo, Quia nō est ita facile deprehendere quid sit odor, sicut quid color, quid lumen, quid perspicuū, quid sonus, hoc enī ideo eue-

nit,ꝙ olfactum perdebilem habemus.odoratur enī praue homo,& multis animali bus,vt canibus,vulturijs,hoc sensu inferior est.¶Secūdo.Quia nos non sine dele ctatione aut fastidio odorū differētias percipimus,hoc autē in visu & auditu nō ac cidit.Et ideo hic sensus homini datus esse videtur ad mēsurā,nō vt odores quales in se sint percipiamus,sed quales ad nos perueniūt.Itaq; difficilior ipsorū deprehē sio est.¶Tertio.Quia odorum sensoriū minus cognitum exploratūq; habemus. ¶Quarto.Ita homines odores ipsos cōprehendere videntur,quibus odorandi sen sorium obtectum est,vt animalia duros oculos habentia apprehendunt colores.At qui cōsentaneum videtur,huiusmodi durorum oculorum animalia nō omnes sentī re colores,sed eos qui ipsis terrorem tristitiamque ingerāt,quive voluptate afficiāt.
quare neque homines quoscunq; dijudicabunt odores.¶Secunda.Etsi odoris diffici 80
lis sit naturæ deprehensio,ex saporum tamen similitudine nobis ad hoc patebit adi tus.¶Primo.Quia certum gustum habemus,ꝙ gustus quidam sit tactus, homo autem certissimum habeat tactum:& cum homo a cæteris in reliquis superetur sen
sibus,in hoc vno euincit superatq; omnia.¶Corollarium.Hinc fit vt homo ani 81
malium prudentissimū cognoscatur.¶Attactu enim,mentis aptitudo aut inepti tudo deprehenditur,duros enī carne,mentis hebetis,& ineptos: molles vero, bene aptos esse dicimus.¶Secundo.Quia ex saporum nominibus,odoribus nomina in dimus.Vt enim saporum hunc dulcem nominamus,hunc amarum,pinguem,acrē, acutum:ita quoque odorum (tracta similitudine)hunc dulcem dicimus,atque hunc amarum,pinguem,acrem acutum.Et quãdoq; in odore & gustu similes cōueniūt denominationes,vt in melle,& croco.Mellis enim odor dulcis, & dulcis mellis sa
por,aliquãdo vero discrepant.¶Tertia. Olfactus,odorabilis est,& inodorabilis. 82
¶Nam vt de visu,auditu,& reliquis sensibus,ita & de odoratu,visus autē est visi bilis,& inuisibilis:auditus,audibilis,& inaudibilis.Eiusdem enim sensus est cogno scere sui sensibus præsentiam,et eius absentiam.præsentiam quidem per se , absen
tiam vero per accidens,est igitur olfactus,odorabilis,et inodorabilis. ¶Tres modi 83
inodorabilis.Inodorabile multis modis dicitur.¶Primo. Quod omnino odorem non habet,odorarique natum nō est:vt color.¶Secundo.Quod debilem & vix sen
sibilem habet odorem.¶Tertio,Quod prauum tetrūque habet odorem. ¶Quar 84
ta. Aer & aqua,olfaciendi sunt media.In aere,de nobis constat.In aqua vero,& san guine prædita et non prædita illud monstrant:quia eminus alimenti odorem perci
pientia,properant ad illud sumendum adnatare.¶Quæstio.An omnia quæ sunt 85
odorum capacia,consimili modo odorentur?¶Responsio. Non omnium consi milis est odorandi modus.Nam animalia respirantia spiritum trahendo odorantur cuius hæc sunt indicia.Si spiritum detinet homo,aut expirat,neque eminus neque comminus(etiam si rem olentem in ipsius nares fundas)sentit. Si enim in odoran di sede atque sensorio,id per palam est,nam omnium sensuum commune est,sensi bili sensorio suprapposito non sentire.Insecta autē animalia,et quæ sanguine carēt, vt apes:hoc pacto,cū nō respirent,odorare nō possunt. Odorantur tamen. ¶Pri mo.Quia conueniunt longe ad odoriferorum pastum,habent igitur alium præter quinque qui assignati sunt,sensum:aut olfactu odores discernunt,nō autem habent alium.habent igitur olfactum.Sensus enī tam bene quam male olētis nimirum ol factus existit.¶Secūdo.Grauium odorum suffitu,vt bituminis et sulphuris fumo corrūpuntur:sicut et homo.Odorantur igitur non respiratia et alio quam spiritus at tractione modo. ¶Tertio.Quia vt animalium oculi diuersi sunt (horum enim sunt molles:et hæc palpebras pro oculi munimento habent:quibus non apertis deue latisque,non cōtingit animal videre,horum vero duri sunt oculi : quæ hoc genere folliculorum cooperculorumque carent,et semper colores apertos et occurrentes ha bent) ita hunc in modum diuersi sunt odoratus. Nam in respirantibus adoper

tus & recõditus est. quem, cũ spiritum ducimus, aperimus, ampliatis viarũ meatibus. Nõ respirantium vero apertus: & persimilis duris animalium oculis, itaq; semper habẽt occurrentes & in aperto odores: non autẽ respirantia, nisi spiritum ducẽdo sensorium reuelent ac aperiãt. ¶ Corollariũ. Hinc fit vt respirantia in aqua nõ
86 odorentur. ¶ Nã in aqua respirare nequeunt. Et est odor sicci, sicut sapor humidi, hinc res cũ adolentur, incenduntur, calescunt, suauius fragrant. Et cum res nõ percipitur olfactu, talis est odorandi sensus potentia, qualis ipsa sit actu, cum autẽ olfactu percipiuntur actu, & talis sensus est actu. Et de odore & odorabili hactenus.

NOni capitis scholia. lxxix. Et multis animalibus, vt canibus, vulturijs hoc sensu inferior est. Inferior quidem non dignitate & perfectione, sed percipiendi acumine, non enĩ homo tam exacte rerum percipit odores, vt canes odorem ferarum dignoscentes, & olfactu hominem ab homine secernentes, aut sicut vultures, qui procul cadauerum sentiũt spiramina, & ad ea depascenda magno spacij interstitio aduolare dicuntur. Id tamen non arguit olfactum in homine minus esse perfectum, quam in canibus aut vulturibus. nam non quia sensus aliquis acutior est, protinus est perfectior. Dicitur enim aper auditum habere acutiorem homine, & lynx visum, quẽ dignitate humano visu & auditu inferiorẽ esse negabit nemo. nã dignitas vnius sensus supra aliũ, in perfectiori contẽperamento organi consistit, homo autem tale contẽperamentũ habet longe perfectissimũ & excellentissimũ, idcirco sensus exteriores omnes habet animalium irrationalium sensibus digniores. lxxx. Q'd gustus, quidam sit tactus. Id in analogia dictũ intelligatur. nã gustus tactui affinis & germanus, semper ei coniunctus est, vt ne gustatio quidẽ sine tactione fiat vnquam, tametsi sensus illi nõ minus inter se discriminis habeãt, quã visus & auditus. Proinde cũ huius libri cap. secũdo, numero xviij. dicitur tactus a cæteris sensibus seiũgi, id de tribus primis sensibus quorũ extraneũ est mediũ, debet intelligi, nõ autẽ de gustu. nã sine eo (vt qui sit ad naturæ necessitatẽ, & mediũ habet sicut & tactus intraneũ) tactus inueniri in animãtibus nõ potest. Et propter hanc naturæ affinitatem gustus interdum nomen tactus sortit, & sub eo intelligitur, vt cap. tertio huius numero xxvij. cũ dicitur, om̃e animal sensum habet alimẽti. is autẽ tactus est, cũ alimẽtũ cõueniens a disconuenienti gustu potius quã tactu secernamus, est enĩ gustus ad diiudicandum alimentũ datus. lxxxij. Olfactus, odorabilis est, & inodorabilis. Quemadmodũ color & visibile re ipsa idem esse dicta sunt, & sola ratione discrepare, ita odor & odorabile solũ rationis habẽt discrimẽ. Ratio enim odoris absoluta est, & qualitatis, q̃ scilicet secundũ eum quippiã dicitur odorum, ratio vero odorabilis, relatiua, & ad aliquid, quodq; quicq̃ natũ sit olfactu percipi, refertur enĩ odorabile ad odoratũ, haud secus ac visibile ad visum. Itaque olfactus est ipsius odorabilis atq; odoris, tãquã sui obiecti proprij & per se. Nempe vt color suã in aere speciẽ producit, quę diffunditur vsq; ad oculũ, ita & odor in re odora vt suo subiecto manẽs, diffundit suam speciẽ per aerem, & huiusmodi spiramina ad olfactũ vsque perducuntur, atque ab eo percipiuntur. Est etiam odor ipsius inodorabilis primo atque in prima suarũ acceptionũ, id est illius quod odoris est expers, per accidens tamen, & sui obiecti priuatione, quemadmodũ de visu & auditu dicit litera. lxxxvi. Hinc res cum adolentur, incendũtur, calescunt, suauius fragrãt. Id facile thus ostendit, quod cum igni imponitur, fragrantissimũ reddit odorem. Nempe spiratio & odoratio fit effumatione a re odorifera per orandi medium, sicut visio lumine, & auditio motu aeris, calidũ aũt resoluit & segregat vapores & fumos. Hinc tempore calido flores suauius spirant quam frigido, nam frigiditas obtundit & hebetat odores, prohibetque diffundi. Hinc etiã nonnulla odifera cum confricatione incalescunt, percipiuntur iucundum odorem habere, qui antequã ea motu illo calefacta essent, non percipiebatur.

¶ Decimi capitis annotat.

¶ Potulentum, quicquid in vsum potandi est præparatum.

87 Ecimum caput continet quatuor conclusiones, duas rationes, & duo corollaria ad primam: vnum corollarium ad secundam, & species saporum ad quartam. ¶ Prima cõclusio. Gustabile, quiddam tãgibile est. ¶ Primo. Quia quod nõ extrinseco medio, sed solum sentitur intraneo, tangibile est, gustabile autem non extraneo, sed solo sentitur intraneo, est igitur quiddam tangibile. ¶ Secundo. Quia illud in quo vt in materia cõsistit sapor, & sine quo sentiri nõ potest, est humor, humor autem solius tactus est, est igi-
88 tur gustabile, quiddam tangibile. ¶ Primum corollarium. Quo fit vt existentes in aqua, saporem vt dulce deprehendamus: non quia aqua gustandi sit medium, sed q̃ sapor humori permixtus sit quemadmodum in liquore quem bibimus. ¶ Neque

simile est vt de colore, sono, & odore. nō enim ideo per aerem aut aquā percipiunt,
quia immisceantur, sed quia hæc sunt media ipsis vt ad organa deferantur apta. Si
ne enim aliquo a sensu abiūcto, visus, auditus, odorat⁹, sensationē explere nequeūt:
quod facit gustus. ¶ Secundum. Fit etiam vt quicquid gustandi sensum afficit, hu-
midum sit, aut actu, aut potētia. ¶ Nam absq; humore (vt dictū est) nihil afficit sa 89
poris sensum. Et sunt quædā humida potentia, quæ statim ad actum sunt reducta,
vt sal cum primum admotus fuerit linguę, statim liquescit, liguamque humectat.
¶ Secunda. Gustus, gustabilis est & ingustabilis. ¶ Nam id ita fit in cæteris sensi- 90
bus: vt visus, visibilis est, vt coloris: & inuisibilis, vt tenebrarū: quas reputat inuisibi
les, & auditus, audibilis, vt soni: & inaudibilis, vt silētij, & odorat⁹, odorabilis, vt odo
ris: et inodorabilis, vt odore priuati. Et sicut inuisibile tribus modis dicitur, quod nō
est aptum videri, vt sonus: quod debiliter videtur, qđ praue, vt ꝙ excellentia visum
offendat, aut corrumpat: & inaudibile tribus, quod audiri nequit, vt color: quod debi
liter, quod praue: & inodorabile tribus, qui dicti sunt: ita ingustabile tribus dicitur:
quod gustari nequit: quod debilem obtinet saporē: & quod tetrum prauumq;. Vt enī
moderatū, naturæ amicū est, & gustum saluat: ita prauum & excellens ipm corrum
pit. ¶ Tertia. Omne potulentum, et tactui & gustui commune est. ¶ Tactui qui 91
dem, quia fit actu humidum, gustui vero, quod sapore præditum. ¶ Quarta. Gu-
standi natura institutū sensoriū, neq; actu debet esse humidū, neq; tale vt humido 92
dilui diffundiq; nequeat. Nam debet esse potentia tale, quale gustabile actu est, sine
humore autem nō sentitur gustabile. ¶ Corollarium. Hinc fit, vt cū lingua nimiū
arescat, nimiū ve humeat, quod in ægrotantibus persæpe accidit, gustare nequeat. 93
Aegrotantibus enim sæpe omnia accidit amara videri, ꝙ lingua amaro sit humore
infecta. ¶ Species saporū sunt, dulce, amarum, cōtrariæ, consequēs dulce, pinguis,
cōsequēs amarū, salsus, medię sunt, acre, austerū, suaue, acutū, acerbū, acidū: vt spe 94
cies colorū digestæ. Et gustandi sensoriū (vt iam dictū est) tale est potentia, quale
gustabile actu, faciēs autē ipsum tale, gustabile. Et de gustu & gustabili hactenus.

Ecimi capitis scholia. lxxxviij. Gustabile, quidā tāgibile est. Id nō de qualitate per se gustabili intelligendū, vt sapore, quoniā ea qualitas tangibilis nō est, sed de subiecto gustabili per accidens, scilicet substātia habēte in se saporē omnis enim talis etiā cali ditatem habet, frigiditatē, humiditatē aut siccitatem, ratione cuius & ipsa tangibilis est, nunquam enim sapor inuenitur abiūctus a tactilibus affectionibus. Neque id tamen efficit gustum esse tactū, etsi per idē fiāt mediū intraneū, scilicet carnē linguæ, & in eadē corporis particula, in lingua. nam idē mediū per quod fiunt sensuū operationes, non arguit sensus esse eosdem. Eodē siquidem aere cōtingit videre, audire & olfacere, nullus tamen ob id cōcesserit visum auditū & olfactū eundē esse sensum. Similiter in eadē corporis parte fit visio & tactio, vt pote in oculo, negauerint tamen omnes visum esse tactū, ꝙ diuersa habeant organa, ipsorūque contēperamenta. Ita sane gust⁹ & tactus diuersa habent suorū organorū cōtēperamenta, & ob eam rem censendi sunt sensus diuersi. Enīuero tactus contēperamentū per totū corpus diffusum est, gustus autē nō, & longe minus ex cōclusione efficitur gustationem esse tactionē, cū hæc quidē re ipsa & specie differāt, gustus autē & tactus ratione sola. Nō enī oportet si potentiæ gustabile & tangibile re ipsa sint eædē, & operationes esse easdem. Idē nāque sanabile & ægrotabile, nulla tamen sanatio est ægrotatio. lxxxix. Nā sine humore (vt dictū est) nihil afficit saporis sensum. Id est humor ad saporē percipiēdum. quod lumē ad colorē. Vt igitur sine lumine nō percipitur color, ita neque sine humore sapor. Verūtamē quædā gustabiliū sunt actu humida, habētiaque & antequā percipiātur, & cū sentiūtur, humiditatē, vt potulēta quædā potētia humida, quæ antequā gustētur, humiditatē nō produnt, linguæ aūt admota, primus in liquorē soluūtur, vt sal & zaccharū. Quędā vero neq; actu neq; potētia humida, vt piper, & alia prorsus arida, q̄ extraneo indigēt humido a natura ad sapores discernēdos determinato, scilicet saliua, q̄ humectent. xciij. Species saporū sunt, dulce, amarū. Possunt hoc ordine digeri saporū species hic noīatæ. Quarū quælibet duæ eiusdē limitis a sinistro in dextrū protēti, cōtrariæ sunt. Primæ quidē duę extremæ, vt in colore albū & nigrū, in sono acutū & graue, in odore redolens & grauiter olēs. Duę extremis proximę, propemodum earum naturam imitantur, eāque referūt plus cęteris mestijs, vt pingue cōsequitur dulce, & salsum amarum. Reliquę sex mediæ

1	Dulce	2	Amarum
3	Pingue	4	Salsum
5	Acre	6	Austerū
7	Suaue	8	Acutum
9	Acerbum	10	Acidum

une saporũ species, quæ sub dulci collocãtur, & sunt in affirmatiõe, quę vero sub amaro, in nega
tione. At quomodo hę species coloribus respõdeãt, ex libro de sensu & sensato desiderandũ est.

¶ Vndecimi capitis annotat.

¶ Plures sensus dicuntur a pluribus & diuersis organorum cõtemperamẽtis, requi
rit enim quilibet vnam moderatam modificatamq; sentiendi mediocritatem.

Ndecimũ caput continet duas quæstiones: post quas tres cõclu-
siones: duo corollaria ad secundam: vnam quęstionem: eius re-
sponsionem: tactus ad alios sensus cõparationem: & vnum co-
rollarium post tertiam. ¶ Prima quæstio. An vnus, an plures
95 sint sensus tactus? ¶ Secunda. Quid sensorium tactus? an caro
96 in carnem habentibus, & in cæteris quod carni respondet, ęmu-
lumq; est? An aliud quicquam intermedium interius latens?
97 ¶ Prima cõclusio. Plures sunt sensus tactus. Nã omnis sensus vnus, vnius est cõtra
rietatis: vt visus albi & nigri: auditus, acuti & grauis: odoratus & gustus, dulcis et a-
mari. Tactus vero, plurium, vt calidi, frigidi, humidi et sicci, grauis, leuis, mollis et
duri, sunt igitur plures tangendi sensus. Neq; sufficere videtur solutio quã adhibẽt,
visus & auditus cõsimiliter plures esse cõtrarietates: vt in voce non solum acutũ &
graue contraria sunt, sed magnitudo, paruitas, lenitudo & asperitas vocis, & ita in
colore. ¶ Sed vt de tactu, simile non est. Nam magnitudo, paruitas, lenitas, asperi-
tas trãslatitie in voce sunt vox grauis & acuta: & hæc translatitie omnibus sensibus
applicari possunt, cõtinenturque in visu & auditu sub eodem sensus obiecto, vt sub
sono, sub colore. Ita aũt de calido, frigido, humido & sicco dicere nõ possim⁹. ¶ Se
cunda conclusio. Caro non est sensorium tactus, sed sentiẽdi medium. ¶ Nam sen
98 sibile sensui suprapositum nunquam sentitur, carni autem suprapositum tangibile
sentitur. non est igitur caro tangendi sensorium. Porro sensibile omne medio quodã
sentitur. carni autem suprapositum tangibile sentitur: et non est caro sensorium, est
igitur sentiendi medium. Et nihil est id quo moliuntur efficere carnem esse senso
rium tactus, quod carne contacta illico persentiatur, ita enim fieret ipsa tenui linteo
lo aut membrana conuoluta. Nullus autem idcirco dubitauerit membranam esse
tangendi sensorium: ita neque de carne addubitandum est. sed in toto corpore vt te
gmen sensoriorum tactus potius existimanda est, quæ quidem sensoria plura sunt
(vt plures tactus) quanuis latentia sensum: quemadmodum si congenitus aer, vt au-
ris, intelligatur natura totus nostrum corpus cingens et circundans, eadem facilitate
putare possemus nos eodẽ organo sonos colores, et odores, deprehendere, quod eo-
rum delitescerent organa, essetque idem congenitus aer, audiendi, videndi, odoran-
di medium. Vt enim illic plures sensus, visus, auditus, olfactus, gustus, et plura eorũ
sensoria, ita et hic sub eodem velamine plures tactus et tangendi sedes et machina-
menta. ¶ Primum corollarium. Vnde fit vt medium tangendi aer aut aqua esse
98 non debuerit, Nam corpus animatũ solidum et firmum esse debet, et cũ tactus in-
tra corpus latitet, debet igitur esse mixtum ex ipsis quæ firmũ constans, et defluxi-
bile min⁹, efficiũt: vt terra cæteris cõmixta, qualis est caro, aut quod carnis vicẽ ob
tinet. ¶ Secundum corollarium. Quo fit iterum vt si quis ignea aut aerea statuerit
100 animalia, difficile sit quinque sensus et eorum sensoria in ipsis collocare. Tertia.
101 Argumento linguæ plures produntur esse tactus. ¶ Nam eadem in parte & intra-
neo medio omnia tangibilia et gustabilia sentit, est tamen alius sensus tangibilis,
et alius saporis. Si igitur toto corpore sic promiscue tangibilia et gustabilia percipe
remus, possent gustus et tactus vnus sensus videri: vt calidi, frigidi, humidi, et sicci,
vnus tactus, modo autem quia non ita gustus et tactus toto corpore coniuncti sunt,
102 manifestum est eos esse plures sensus, ita et tactus plures (etsi toto corpore coniun-
cti sint) intelligere oportet. ¶ Quæstio. An tactio similiter vt visio, auditio, et olfa

ctio fiat, medio scilicet interueniēte extraneo? ¶ Responsio. Mollium corporum, vt aeris, vt aquæ (quæ nullo interhiante medio carnem suis extremis attingunt) fit bene tactio nullo interueniente extraneo medio. Duorum vero corporū aliquid, cum tangūtur, interiacet medium. Nam ea aut tangimus in aere, aut in aqua, atqui videmus nos in aqua sic ea tangere non posse, quin semper medius humor percipiatur: ipsumq; tangendo excludere non possumus, quin medius inter sesq; (extremis non manentibus siccis) habeatur. Quod si in aqua ita fuerit, tanto minus subtiliorē aerem nobis licebit excludere medium, & illa in aere sine medio tangere: tametsi in aere ob ipsius insensibilitatē magis sensum lateat. ¶ Et quanuis ita sit vt nos firma & dura interueniente medio tangamus, tactus tamen in hoc a visu auditu & odoratu differt, φ hi eminus sua sensibilia suo medio apprehēdunt, ille vero cōminus, & pene nihil distāte, sic vt medium (quēadmodū de membranula diximus) lateat. Et in visu, auditu, & odoratu spatium afficitur, & species defert, tangendo autem non id necessarium est, sed intraneum medium simul cū extraneo afficitur: quod quidem quia afficiatur, & non quia huiusmodi exterum medium, tangitur: sed vtrūque simul affici contingit: quemadmodum percussus clypeus gerulum non percutit, sed vtrunque simul percuti accidit. ¶ Corollarium. Vnde fit vt quemadmodum aer et aqua sese habent ad visum, auditum, et olfactum: ita caro et lingua ad tangendi sensorium. ¶ Et in cęteris videtur tactus alios imitari sensus: vt quemadmodum in aliis sensibus sensibile suprapositum nullum parit sensum, vt album suprapositū oculo nullam visionem: ita est et in tactu. Hinc sub carne tactus sedem delitere oportet: quandoquidem res tangibiles carni superpositæ, sese præstant perceptibiles. Et res tāgibiles sunt, calidum, frigidum, humidum, et siccum: quę prius simplicium corporum differētias locauimus, et sensorium tactus, tale potētia esse debet, quale sit actu ipsum tāgibile. Hinc tactus æque calida, æque algida, æque læuia et aspera nō sentit, sed extrema, superabūdantias atque defectus. est enim mediocritas quædā et medium extremorū iudex est. Et qui omne calidū et omne frigidum percepturus sit, calidi & frigidi actu sit expers oportet, potētia futurus & calidum & frigidum, quemadmodum visus album aut nigrum percepturus, neq; actu albū neque nigrum existit. Et sicut visus est visibilis & inuisibilis: & cæteri suorum oppositorū, ita tactus tāgibilis est & intāgibilis. Et sicut inuisibilis, & aliorum insensibiliū tres sunt modi, itidem intangibile tripartitum est: quod tangi non potest, vt vox: quod debiliter tangitur, vt aer: quod praue, vt ignis tactum corrumpens. Sed de tactu & quolibet in particulari sensu, hoc pacto paucis astrictum & diffinitum sit.

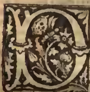

Ndecimi capitis scholia. xcvij. Plures sunt sensus tactus. Sicut vnus sensus dicitur, quia est vnum organi cōtemperamentum, quanuis sint duo eiusdem naturæ contemperamētiq; organa, vt vnus est visus, quāuis in plerisq; animaliū gemini sint oculi, vnus auditus, quāuis duę aures, ita plures dicūtur esse sensus, quia plura sunt & specie diuersa organorū contēperamēta, qualitatūq; dispositiones natura determinatæ. Itaque tactus dicuntur plures, non quidem a diuersis formis substantialibus tactionem efficientibus denominati, aut diuersis materiis eas suscipientibus. Nempe eadem numero forma est substantialis tactionem omnem efficiens, & in eadē prorsus materia suscipitur calidi & frigidi tactio, in qua humidi & sicci. sed sensentur tactus diuersi a diuersis contemperamentis qualitatum, & quia aliud est natura cōtemperamentum ad percipiendum calidum & frigidum, aliud vero ad percipiendū humidum & siccum. Neq; simili ratione poterit quispiam cōficere plures poni debere visus, quod is iisdem plurium sit contrarietatū, albi & nigri, flaui & liuidi, cæterorumq; mediorum. Nā visus solū vnius est contrarietatis extremarum qualitatum, cæteræ autem contrarietates mediarum sunt, quæ vt ad extremas reducūtur, ita cōsimili cum extremis percipiuntur cōtēperamento. Tactus vero pluriū est cōtrarietatum æque principalium, & quarum vna ad alterā nō reducitur. Et quanuis visibilium qualitatū coloris & lucis maior sit distinctio quantū ad naturæ diuersitatē quam tangibilium, non tamen quātum ad contrarietatem. Quanuis item in visione diuersæ sint medii dispositiones, φ ipsum interdū lumine offundatur, interdū vero minime, nō tamē diuersæ sunt in ea organorū dispositiōes, a quibus sensuū pluralitas desumit, & quę in tactu esse deprehendūtur. xcviij. Quę quidē sensoria plura sūt. Nō dicūtur organa tāgēdi plura a subiectorū pluralitate, & φ in vna materię particula primū sit cōtēperamētū, vt percipiendi calidi & frigidi sine scd'o & in altera materię particula secūdū cōtēperamētū, vt percipiendi humidi & sicci sine primo (non

enim pro cæteris tactilibus qualitatibus aut alia sunt ponenda contẽperamenta, aut proprij tact⁹, cũ reductitiæ sint ad quatuor illas præcipuas qualitates (vt secundi de Generatione secundo ca. est ostensum (earumque ad quas reducuntur & contemperamentis & tactu persentiuntur. id enim falsum est, cum quacunque materiæ parte precipitur caliditas & frigiditas, eadem prorsus sentiatur etiam humiditas & siccitas. sed quod in eadem materiæ parte plura sint & diuersa tangendi contemperamenta. Vt enim plures tactus dicuntur a diuersis organorũ contemperamentis, ita & plura organa a diuersis qualitatum contemperamentis, quanuis etiam eidem prorsus subiecto assint, quemadmodum in oculo plura sunt organa viuendi & tangendi, quanuis in eadem omnino parte materiæ sit visio & tactio. Ita in lingua plura sunt organa, gustandi scilicet & tangendi, ob diuersa qualitatum contemperamenta in eodem penitus subiecto subsistentia, cum quacunque parte sit gustatio, eadem fiat & tactio. c. Siquis ignea vel aerea statuerit animalia. Huiusmodi animalium assertores non tam Plato quam Platonici fuerunt, qui ad gentilitium ritum labentes, posuerunt nonnulla animalia ex igneo corpore, rationalia quidem, sed immortalia, quæ vocabant Vulcanum & Vestam, alia ex corpore aereo, vt Iouem & Iunonem, alia ex aqueo, vt Neptunum, Oceanum, Nerea, Thetin, Doryda, alia ex terreo, vt Plutonem, Persephonem, Oreadas Driadas, Hamadryadas, Faunos, Satyros, Syluanos. malarum potius potestatum & tenebricosæ regionis illusione quam naturali ratione ad ea ponenda permoti, quibus Aristoteles nusquam assentire deprehenditur. ci. Argumento linguæ plures produntur esse tactus. Nempe vt gustus & tactus in lingua, corporisque particula, ita diuersarum contrarietatum tactus in toto corpore vtrobique enim diuersa sunt in eadem parte sentiendi contemperamenta. Atqui omnium confessione, in lingua gustus & tactus diuersi sunt sensus, igitur pari ratione in toto corpore, diuersarũ contrarietatum plures sunt tactus. Rursum si gustus & tactus toto corpore essent coniuncti, vt quatũque parte tangeremus, eadem & gustaremus, non minus gustus & tactus diuersi essent sensus ob contemperamentorum diuersitatem quam nunc sunt, cum in vna solum corporis parte coniunguntur. Vt enim se habent in parte, ita & tunc in toto se haberent, quãuis tunc potius videri possent gustus & tactus ijdem sensus, cum nulla parte essent seiuncti, quam nunc cũ in cõpluribus corporis partibus abiuncti sunt, non tamen reuera essent ijdem, ergo & diuersarum contrarietatum tactus quãuis toto sint corpore coniuncti, plures censendi sunt ob organorum pluralitatem, & sicut is erraret qui gustum & tactum in lingua aut toto corpore coniunctos eundem crederet esset sensum, quia in eodem coniunguntur subiecto, & vnus ab altero nõ semouetur, ita sane erraret qui eundem in toto corpore astrueret esse tactum. cij. Durorum vero corporum aliquid cum tanguntur interiacet medium. Non hic de tactu secundum molem fit sermo, quo quidem modo definita sunt in physicis duo corpora se tangere, quorum vltima sunt simul. Nam si quicquam interstes fuerit inter corpus durum, & animal tactus operationem exercẽs, vltima corporis duri & animalis non sunt simul, quare non se tangunt secundum molem, sed hic secundum materiam subiectam fit mentio de tactu secundum sensum, & vt tactio sit in sensu qualitatum tãgibilium perceptio. Hoc enim modo animal tangit corpus durum, quia eius qualitates tangibiles percipit. Et licet cum fit tactio vt est sensus operatio, simul interdum fiat, & secundũ molẽ contactus, vt cũ corpora mollia nullo interstite tanguntur, alia tamẽ est vnius & alterius ratio, vt quæ abinuicem aliquãdo separari possunt. Nam fieri nõ potest molis cõtactus sine tactiõe sensuali, vt cũ corpora inanimata contigua se tangũt. Potest itẽ fieri qualitatis tãgibilis alicui⁹ corporis perceptio, ad quod nõ est secũdũ molẽ cõtactus, vt cũ lapis a manu percipitur calidus aere interstite. Nõ tamẽ idcirco putandũ est tactũ fieri medio extrinseco, nã licet aer interiectus mediũ sit per interpositionẽ, nõ tamẽ sentiẽdi est mediũ, quinimmo afficitur simili qualitate qua corpus durũ, & tãgitur sensu vt obiecti subiectũ, quẽadmodũ & corpus durũ, nõ autẽ percipiẽ vt tãgẽdi mediũ.

¶Duodecimi capitis annotat.

¶Esse, rationes.

104 Vodecimũ caput cõtinet duas cõclusiones, vnum corollarium, vnã quæstionẽ, eius responsionẽ ad secundam. ¶Prima conclusio. Id sensuũ cõmune est, rerũ formas sine materia suscipere. ¶Nã sicut sigillum: sigilli ve effigiẽ, formabilis cera sine ferro, ære, aut auro recipit: eo pacto patitur sensus ab eo quod colorem habet, quod sonũ, quod odorẽ, quod saporẽ: & nõ vt vnũquodq; est, sed vt tale: taleq; habẽs speciẽ. Et quãuis hæc idẽ sint, ipsorũ tamen esse diuersa sunt, quãuis etiã sensoriũ magnitudo quędã sit, esse tamẽ ma-
105 gnitudini nõ idẽ. Nõ eni sentit vt magnitudo, magnitudinẽ ve habẽs, sed vt rationẽ, potentiãq; sentiendi. ¶Secũda cõclusio. Sẽsibiliũ exuperationes & excellẽtiæ sensũ corrũpũt. ¶Nã hmõi sẽsibiliũ fortes motiones, sensoriorũ rationẽ atq; tẽperamẽtũ dissoluũt. est eñ sẽsus vt cõcẽtus quidã. Fidibus eñ vehemẽtius pulsis,
106 canora cõtunditur disperitque harmonia, temperatumq; omne ab intemperato dis

ſoluitur. ❡Corollarium. Vnde nimirum cognoſci poteſt cur plantæ (etſi quadam animæ partem obtineāt,& tangibilibus afficiantur,caleſcant,frigeſcāt,humectē-tur,areſcant) nō ſentiant. ❡Nam huiuſmodi quæ ad ſentiendum requiritur medio critatem nō habent,neq; rerū ſenſibiliū formas ſine materia apprehendūt, ſed eas cum materia obtinent. ❡Queſtio. An aliud a ſenſu pati poſſit a ſenſibili? vt aliud a viſu patiatur a colore: aliud ab auditu,a ſono: aliud ab olfactu,ab odore: & ita in cę teris? ❡Reſpōſio. A ſenſibili vt ſenſibile eſt,quemadmodū a viſibili vt viſibile,ab audibili vt audibile,odorabili vt odorabile,nihil aliud a ſenſu patitur. ❡Nō enim a colore vt viſibile eſt,quicq̄ niſi viſus patitur,eſt enim color vt viſibile,prout eſt a viſu perceptibile,itidē a ſono vt audibile eſt,ſolus auditus patitur. Quod autem to nitruo diſcinduntur ligna & lapides,hoc non facit ſonus,ſed ſpiritus cum ſono eli ſus,& ita de odore & ſapore. Patiuntur tamen plane ab ipſis,non vt ſenſibilia ſunt, ſed vt ſunt affectiones,paſſioneſve quædam: vt aer aliquid paſſus ſpirat & olet,odo ratuq; capitur. Hinc fit vt videre,audire,olfacere,guſtare,tangere, non ſit his paſ-ſionibus affici atq; pati,ſed ipſis aliquid affectum ſentire.

Vodecimi capitis ſcholia. ciiii. Rerum formas ſine materia ſuſcipere. Rerum formas,qualitatum ſenſibilium ſpecies, quas ſine materia ſubiecti qualitatum ſenſibilium recipit,tametſi eas ſpecies in materia ſui organi ſuſcipiat, vt viſus ſpeciem coloris parietis ſuſcipit ſine materia in qua, ſubiectoque illius coloris, & auditus ſpeciem ſoni ſine aere in quo eſt ſonus, perinde atque cera recipit effigiem figuræ ſigilli ſine ipſo ſigillo,& non recipiendo ſigilli materiam. Siquidem ſenſus,vt cera eſt, ſpecies in organo, vt effigies figuræ in cera, qualitas ſenſibilis,vt figura ſigillo inſculpta, & ſubiectum ſenſibilis qualitatis, vt ſigillum. Et ſenſus non percipit ſubiectum qualitatis ſenſibilis ſecundum id quod eſt,atque ſubſtantiam. non enim ſenſus ſubſtantias percipere poteſt,ſed ſentit ipſum vt tale eſt,id eſt vt qualitate aliqua affectum,aut habens qualitatem in ſe,vel colorem vel odorem, quē admodum viſus non percipit lapidem quatenus lapis eſt,ſed quatenus coloratus. Et quanuis hęc ſcilicet ſubſtantia,& ſubſtantia talis, vt lapis, & lapis coloratus, idem ſint, ipſorum tamen eſſe atque rationes diuerſæ ſunt,huiusquidem accidentaria & qualitatis, illius vero abſoluta & ſubſtantiæ. Sic licet ſentiendi organum re ipſa ſit magnum,alia tamen eſt ratio organi, & alia ratio magni. Dicitur enim organum ſenſus,quod in eo nata ſit fieri ſenſatio,magnum vero,quod magnitudine ſit præditum,neque ipſum organum ſentit,vt magnum,magnitudinemve habens, alioqui æque oculus mortuus videret atque viuus,& ęque lingua mortua guſtaret vt viua,cum eādem retineat magnitudinem,ſed organum ſentit,vt ſentiendi virtutem habens a forma nata efficere ſenſationem in materia. cv. Senſibilium exuperationes & excellentiæ ſenſum corrumpunt. Non dicitur excellens ſenſibile corrumpere ſenſum,quia formam a materia ſeparet,reique naturalis compagem ſoluat,nam oculus cæci animatus eſt,quinimmo & tagendi facultatem in ſe habet,acutumque vt acus ei admotum dolorem infert,quod ſoluto videndi organo & contemperamento,non ſimul deperditum eſt tangendi organum,& in aure ſurdi adhuc eſt anima,quæ tactionem non minus quam ſi præſens adeſſet vis auditiua, exercet. ſed idcirco vehementia ſenſibilis ſenſus corrumpi dicitur, quod ſoluto contemperamento organum redditur ad ſenſationes ſuſcipiendas idoneum. Itaque ſenſum corrumpi, eſt ipſum deperdita contemperamenti mediocritate propriam in materia ſentiēdi operationem exercere non poſſe. cvij. A ſenſibili vt ſenſibile eſt, quemadmodum a viſibili vt viſibile. Id a viſibili vt ſenſibile eſt patitur, in quo vt ſubiecto ſenſibile facit ſenſationem, vt oculus patitur a colore vt viſibile eſt, quia color in oculo natus eſt viſionem efficere. Et manifeſtum eſt hoc pacto nihil aliud a ſenſu pati a ſenſibili, cum ſenſibile ad ſenſum referatur. Id autem patitur a ſenſibili vt paſſio & affectio quædam, quod ſubiectum eſt qualitatis ſenſibilis. vt paries hoc modo patitur a colore, quod color in eo ſit tāquam accidens in ſubiecto. Et hoc modo aliud a ſenſu patitur a ſenſibili, ſcilicet ipſorum ſenſibilium ſubiecta lapides, ligna, cæteræq; res inanimæ quibus inſunt ſenſibilia, colores, odores, ſapores. Etiam ipſa ſentiendi media qualitatem ſenſibilem eiuſve ſpeciem ſuſcipientia, patiuntur ab eis non vt ſenſibilia ſunt, ſed vt ipſorum accidentia, vt aer ſuſcipiens coloris ſpeciem, aut ſpeculum. Immo in proprijs organis interdum hæ ſpecies ſunt vt affectiones ſolum, & ſenſationem nō efficiunt, vt cū quis dormit apertis oculis (quod lepores natura meticuloſi facere memorātur) color extern⁹ pręſens oculo ſuā præſente lumine efformat speciē in oculo, tanquam in ſpeculo ſuam imaginem, tamen viſionem nō efficit, q̄ huiuſmodi ſpecies ab oculo non apprehendatur neq; perſentiatur, ob ſpiritus viſiuos retractos ab oculo per ſomnū, qui ita requirunt in oculo vt colorē percipiat, ſicut lumē in aere vt extern⁹ color percipiaē. Et quēadmodū ſole nubibus obducto retrahitur a terris eius lumē, quod quidē nube diſſoluta redit, ita corde obuoluto vaporibus efficientibus ſomnum, retrahuntur ſpiritus viſiui ab oculo, & cæterorū ſenſuū organis ſpiritus ſenſitiui, quare nō fit ſenſatio. At vaporib⁹ illis diſperſis, vt fit ī experrectiōe, redeūt ad ſingulos ſenſus ſui ſpirit⁹, & rurſum fit ſenſatio. Quocirca videre nō recte diffiniretur, q̄ ſit colore affici, ſiue colorem in ſe habere, nā hoc omni

bus corporibus naturalibus conuenit. Et quanuis oculus vidẽs in ſe proprium habeat colorem, quo vt accidente afficitur, non tamen videt eo ꝙ huiuſmodi in ſe habeat colorẽ, alioqui dormiens aut in tenebris conſtitutus videret, cum æque atque vigilans & in lumine ſit coloratus, ſed dicitur videre, quia per ſpeciẽ coloris in ſe formatam, colorem perſpicit, quare oculus bifariã a colore patitur, ab intrinſeco ſcilicet, & ſibi connaturali, vt ſubiectum, a ſuo accidente, ratione cuius non magis dicitur videns quam lapis aut lignum a proprio colore. Inſuper & ab extero colore patitur oculus imprimente in eo ſuam ſpeciem, & illius ratione oculus eſt perſpiciens. Neq; etiam videre eſt coloris ſpeciem in ſe habere, cum ſic aqua & aer ſentirẽt, ſed eſt id quod colorem habet, viſu percipere. Et ita de cæteris ſenſibus.

¶Paraphraſeos in ſecundum Ariſtotelis de anima, & in eundem ſcholiorum, finis.

¶PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN TERtium Ariſtotelis de anima, annotatiunculæ.

¶Sedes, ſentiendi organum. ¶Magnitudo, res magnitudinem habens.

Ertius liber de anima continet tredecim capita. Primũ duas
concluſiones, vnum corollarium ad primam, vnã quæſtio-
1 nem, & eius reſponſionem ad ſecundam. ¶Prima conclu-
ſio. Nullus præter quinque, viſum, auditum, olfactum, gu-
ſtum, & tactũ, alius ſupeſſe exiſtimãdus eſt ſenſus. ¶Primo.
Quia omnes ſenſus habemus, & nos ſolos quinque nominatos habemus. Tametſi enĩ plures tactus poſuerimus, quia tamen omnia tangibilia vt tangibilia ſunt, tactu percipimus. illos vnius ſenſus nomine cenſemus. non eſt igitur alius a poſitis quinque ſupereſſe exiſtimandus ſenſus. ¶Secundo. Si aliquis ſenſus nobis abeſſet, et aliquod nobis ſentiendi organum abeſſe oporteret. At vero nobis nullum deficere apparet. nam organi corpus vno aut pluribus elementis conſtat. ex humore autem cõſtat pupilla & viſus. ex aere auditus, olfactus vero promiſcuus, nunc ex hoc, nunc ex altero eſt. nam aquatilium odoratus ex aqua, cæterorum ex aere. ignis nullius eſt ſed omnium communis, omnibuſque contemperatus habetur, ꝙ nihil præditum ſenſu, calore vacet. Ex terra etiam nullum eſt organum, ꝙ ineptiſſima ſit ad ſentiẽdum. maxime tamen tactui eſt immiſta. nullum igitur videtur nobis deficere ſen-
2 tiendi organum. ¶Corollarium. Hinc fit vt extra aerem & aquam nullum ſit ſentiendi organum. Aquatilibus enim ad percipiendos colores, ſonos, & odores, ſufficit aqua, & terreſtribus aer: & vtrunque vtriſq; commune eſt, & idoneum. Et non modo homines omnibus ſenſibus, & omnium ſenſuum ſedib⁹ pollẽt: ſed et animalia perfecta omnia, et non aliquo membro capta. imo et talpa oculos habere videtͬ ſub cute latentes. ſi igitur præter quatuor elementa, et quæ ex his concreta ſunt, nihil ſenſibilium exiſtat, nullus profecto ſenſus, nullaque ſentiẽdi ſedes deficere vi-
5 detͬ. ¶Quarta. Nõ exiſtimare oportet vllum deficere ſenſum cõmunibus ſenſibilibus deprehendendis aptum: eaque quolibet poſitorũ ſenſuũ per accidens deprehendi. ¶Communia ſenſibilia ſunt vnus, numerus, magnitudo, figura, motus, et quies: quæ falſum eſt a quolibet poſitorum ſenſuum ꝑ accidens deprehendi. Nam magnitudo viſui ſpeciem ſuam imprimit, oculũque mouet, quare et figura. eſt enĩ figura, magnitudo quædã. Et vnuſquiſque ſenſuũ, vnum et numerum ꝓprij ſenſibilis, continui priuatione dignoſcit. et motus, vt magnitudo cognoſcitur: et quies, motus priuatione. non itaque deeſt quo ſenſibilia communia per ſe cognoſcãtur. Nõ neceſſarius igitur quicunque alius ꝓ ipſis deprehẽdẽdis aſſignaretur ſenſus, et haud ſecus atque ab eo deprehenduntur. non igitur alius exiſtimandus eſt deficere ſenſus. Vnde quæ ꝑ accidens ſentimus: forma ſpecieque ſenſũ nõ afficiũt. Fitque

merus magnitudinis, siue plures magnitudines, sunt sensibilia cōmunia, sicut & magnitudo res numerata. Sequuntur enim vnum & numerus naturam & cōditionem rerum numeratarum, eodemq; modo sentiuntur. Imo vnum & numerus ambiunt omnia sensibilia, & adeo diuersa inueniuntur sensibilia. Vnum deniq; & numerus sensibilium per accidens, vt vnus homo, duo homines, identidem sensibilia sunt per accidens, vt res numeratæ. Cæterum in sensibilium communium enumeratione motus potissimum pro motu secundum locum capitur, alij autem accidentarijs motus etiam sensibilia sūt, eo scilicet modo quo res ad quas fiunt, vt augmentatio & diminutio sensibilia sunt communia, quia visu & tactu percipiuntur, sicut magnitudo terminus ad quē vtriusque. Alteratio ad qualitates proprias sensibiles, vt colorem, sonum, odorem sensibile est ꝓprium & per se, quemadmodum & termini ad quos proficiscitur.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Idem esse actu sonum & auditionem, de sono intellige citra materiā in auditu susceptō, & non de eo qui foris euagatur. ¶ Sensus, sensatio, visus, visio, auditus, auditio. ¶ Sensus actu, nomen actus, vt auditus actu. ¶ Sensus potentia, nomē potētiæ. ¶ Indiuisibile numero, vnum numero. ¶ Ratio, proportio.

Secundum caput continet sex conclusiones, duo corollaria ad secundam, vnum corollarium ad quartam, vnam instantiā, & ei⁹ solutionē ad sex
5 tam. ¶ Prima conclusio. Dubitatio existit, nec immerito, cum sentiamus nos videre, & audire, an id eodem sensu percipiamus, an alio.

¶ Nam si alio dixeris, eiusdem obiecti duos sensus facies, eum scilicet qui primo obiectum (vt colorem) intuetur: & eum qui primum sensum colorem intueri iudicabit, qui, vt primus, colorem apprehēdet. Fieri enim nequit vt sensus aliquis visū colorē apprehendere iudicet, qui pariter non apprehendat & colorem, & ita de auditu, & cæteris. Et si fuerit alius, vt posuisti, cur non erit iterum qui de ipso secūdo iudicet, & iterum alius qui de tertio, & hoc abeat in infinitum: aut tandem decumbatur in aliquo, qui seipsum cognoscat: quod si sic, cur prim⁹ eadē ratione seipsum non sentiebat? Sed esto dicas modo nos nō alio sensu sentire, vt videre, & percipere nos videre. Primo hoc ingeret difficultatē, ꝙ idem sensus sentiet seipsum. Secūdo, quoda visu percipitur, color est, aut colore affectū. est enim color, eius propriū obiectum. si igitur ꝑcipit se videre, & eius visionē colorā aut coloratē esse oportet. Tertio, non eodem modo semper discernit visus, nam discernit lumen, speciē suscipiendo. tenebras itidē discernit, sed nihil suscipiendo, nonne igitur sentit se sentire tenebras, cum nihil sētiat? Hæc nimirum dubitationem ingerunt, quid potissi
6 mum hac in parte sit sentiendum. ¶ Secunda. Quod sentit, vt quod colorē perspicit: aliquo pacto sensibili, vt colore, delibutum affectumq; est. ¶ Nā instrumētum omne quo sensus administratur, sensibiliū formas (vt iā dictū est) sine materia recipit: vt colorē, vt sonum, vt odorem citra materiam, est igitur quod sentit, quodāmodo sensibili delibutū, atq; affectum. ¶ Primum corollariū. Hinc euenit vt sen
7 sibilibus remotis sensationes in sensibus aliquādiu perdurare videantur. ¶ Nā huiusmodi species citra materiā susceptæ, aliquādiu absentibus suis obiectis resides permanent, fitq; his perdurantibus sensatio. Nā rei sensibilis actio, sensatioq;, vna eademq; est, esse autem non idem: vt idem actu sonus, & auditus actu. Nō autē id dico de auditu potentia (fit eñ, vt qui talem auditum habeat, non audiat) et neque de sono potentia, quod enim talem sonum habet, nō idcirco sonum elicit: cum autē aliquid sonum elicit, auditusque fit actu, alterū sonationem, et alterum auditionem dicimus. ¶ Secūdū corollariū. Fit iterum vt sonus actu et auditio in eo sint quod patitur, et quod potentia tale est. Nā motus, actio, et passio, in eo est quod patitur ac mouetur: et sonus actu siue sonatio, sonantis est actio, auditus vero actu, siue auditio eius quod audire potest, passio. sunt igitur sonus actu, & auditio, in eo quod patitur, & quod potentia tale est, agentis enim et mouentis operatio, in eo fit quod mo
8 uetur. Quo fit vt quod mouet, nō oporteat motu moueri. ¶ Tertia. Veteres naturæ interpretes haud sane asseruerunt colorem sine visu, et sonū sine auditu (et ita in

cæteris) esse non posse. ¶ Nam cũ sensus sit duplex, actu, & potẽtia: ita sensibile duplex est, actu, & potentia: & quilibet in particulari sensus, itidẽ duplex: & particulare sensibile, duplex: vt visus actu, visus potẽtia: auditus actu, audit⁹ potẽtia: olfactus actu, olfactus potẽtia. ita de gustu & tactu. Sẽsibilib⁹ vero aliquibus nõia posita sũt: vt in auditu sonus & sonatio, in olfactu odor & odoratio, invisu nõ habem⁹ quõ a colore nomen actus deriuem⁹, nec in gustu nomẽ gust⁹ a sapore. Modo q̃uis actu sensibile, sine sensu esse nõ possit: id tamen de sensibili potẽtia, vt colore, odore, sapore, ꝑperã assereretur. Nõ itaq; simpliciter eorũ sententia, sensibile sine sensu esse non posse, probãda est. ¶ Quarta. Qui sensus rationes quasdã, ꝓportiones 9
harmoniasq; asserunt, haud irrationabiliter loqui videntur. ¶ Nam cum voeũ sint harmonia & cõcentus, colorũ picturæ, odorũ pigmenta atq; fragrãtiæ, & sens⁹ vt auditus nũc sit sonus, nũc vero nõ: aliquãdo fit cõcentus & ratio: & ita de visu, odoratu, & cæteris. Et cũ ea quæ moderamen ꝓportionẽq; excellũt, sensus corrũpant vt exuperãs graue & acutũ auditum, nimium splendidũ & tenebrosum visum, vehementer, & grauiter olens siue dulce siue amarũ olfactum: non ab re dictum esse videtur, sensus rationes quasdã ꝓportionesque esse. ¶ Corollariũ. Qua ꝑpter sensibilia, syncera atque simplicia (vt simplex acutũ, graue, dulce, salsũ) cũ adinuicẽ 10
miscent̃, bonaque ꝓportione tẽperãtur, sensui iucũdiora, atque delectabiliora sũt vt auditui delectabilior cõcentus, q̃ simplex graue aut acutũ: et tactui, calido, frigido, humido, et sicco, cõtemperatũ, rationemque habens, amicum est et iucundũ, simplex autẽ calidum aut frigidũ, non. Sensus eñi in quadã ratione proportioneve cõsistit: quã exuperãtia dolorem afferens corrũpit. ¶ Quinta. Alterum sensum, qui 11
diuersorum sensuum sensibiliũ differentias diiudicet, esse oportet. ¶ Nam vnusquisq; sensuũ (de quibus hactenus egimus, est vnius sensibilis obiecti: cuius differẽtias in sua sede discernit ac iudicat: vt vis⁹, albi & nigri: auditus, acuti et grauis: olfactus et gustus, dulcis et amari. Atqui sensibilia album et dulce vi quadã sentim⁹ differre, non autẽ visu, nã dulce non appħendit, neque gustu, quia nõ apprehendit album, est igitur alter sensus, illorũ discernicu lum et differentiam apprehendens: vt sensibilia sensu (queãdmodũ rationabile est) cognosci discernique dicãtur. estque is sensus interior occultiorque q̃ tangẽdi sedes. Male itaque putaret̃ vltimã carnẽ esse tãgẽdi sedem, quæ tãgendo discerneret. ¶ Sexta. Sicut vn⁹ sensus est qui iudicat albũ differre a nigro, ita et vnum sensum, quam huiusmodi differẽtias discernit, esse oportet. ¶ Nã si diuersæ sint vires, quarũ altera hoc appħẽdat, altera vero 12
illud: nullũ discrimen iter sensibilia cõstituere poterũt: non secus ac si tu clã me aliquid ꝑceperis, ego vero clã te alterũ ꝑceperim: nõ fieri potest vt ab vtroque nostrũ neque simul neque seorsum quæ appħensa sunt cognoscantur diuersa ac cõtrãria, sed vnũ eundẽque qui vtrũque cognoscat, esse oportet. Neque igit̃ sensibilia a diuersis sensibus appħensa, sed ea discernens et iudicans esse diuersa, vnũ esse oportet. Sicut igitur vnus sensus iudicat albũ a nigro differre, ita qui iudicat albũ differre a dulci, vnus erit. Et nõ modo sensus ille vn⁹ est, sed et simul tẽpore diuersorũ affert iudicium: & duo, vt pulchrũ & amarũ, malũ & bonũ, iudicat nunc esse diuersa: et non p accidens: quia nunc dicat esse diuersa: sed dicit esse nũc diuersa. quo fit vt vnus inseparabilis, et tempore inseparabili diuersa discernat. ¶ Sed instabis. Impossibile est idem, et indiuisibile, et tempore indiuisibili, motibus agitari cõtrarijs. Dulce autem et amarũ sensum mouet motibus cõtrarijs, pariter et album et nigrũ nõ igitur simul illa iudicat. ¶ Dicimus sensum vnum esse, et numero impartibilem et tempus in quo sentit: ipsum tamen ratione esse diuersũ. et sic vno modo, vt numero, indiuisibilis est: altero vero modo, vt ratione, diuisibilis. Sed hoc nõ satis est. nam idẽ numero (etsi ratiõe multa sit, varieq; diuisibilis) simul albũ pariter et nigrũ esse nõ potest. ¶ proinde ipsum numero inseparabilem, indiuisibilem, et vnũ esse

dicimus, similemque circuli centro, ad quod vndequaque ex circumferentia lineæ diriguntur. Ita quoque is sensu quem communem, & aliorum principem nominare possumus, aliorum sensuum vt cêtrum est: & vndequaque ex vnoquoque sensu sensibiles ad ipsum diriguntur lineæ. qui vnus & idem manens, apprehendit, diiudicat, & discernit. Quo enim diuisibilis, diuersas apprehendens lineas, vt varia & diuersa apprehendit. quo vero vnus, & numero indiuisibilis, eadem plane vt vnus apprehendit, & apprehensa distinguit.

Ecundi capitis scholia. v. Nam si alio dixeris, eiusdem obiecti duos sensus facies. Cum quæstioni in litera propositæ respondendum sit. nos alios sensu quicquã sentire, & percipere id sentire, illud enim exteriori sensu, vt visu vel auditu efficimus, hoc vero sensu interiori, qui se conuertit supra sensus exterioris functiones, & de ipsis diiudicat quod quidẽ exterior sensus de proprijs operationibus efficere nõ potest. hinc diluẽdæ sunt ipsius literæ duæ rationes, assertionẽ huius partis impugnãtes. Quarũ prima quidẽ dissoluitur, admittẽdo vtrũque sensũ, & eũ qui primo sentit, & eũ qui iudicat primum sentire, eundẽ numero sentire colorẽ. Nã nõ est inconueniens, duos sensus, vnũ exteriorẽ, & alterũ interiorẽ, eundẽ percipere colorem, licet incõmodũ putãdũ esset duos sensus exteriores eundẽ percipere colorẽ, quãdoquidẽ color sensibile est proprium Præterea alio modo percipitur color a primo sensu & secundo. nam a primo immediate, & nulla præcedẽte sensus operatiõe discernitur, a secundo vero mediate, & antecedente prioris sensus operatione. Secunda vero ratio diluitur negãdo tertium quempiam sensum poni posse, qui idẽ de secundo iudicet, quod secundus de primo. Nam vis sensitiua binario completa, perfecta persistit, scilicet virtute sensitiua exteriori & interiori. quocirca nulla alia vis sensitiua a prima & secunda, de secũdo sensu quod sentiat iudicare potest, cũ nulla sit reliqua, neque secũdus sẽsus de ipso iudicare valet, quemadmodum de primo fert iudicium. nam vis cognoscendi corporea non se reflectit supra suas operationes. Vis autem sentiendi interior, virtus est corporea Veruntamen superior est cognoscendi virtus supra sensum, quæ iudicat secundum sensum sentire, vtpote vis intelligendi qua facile apprehendim⁹ nos interiore sentiẽdi facultate quicquam persentire, quod ea dignior sit & valentior quam extera aut interna sentiẽdi virtus, de quarum vtraque haud dubie diiudicat. Necq; quærenda est rursum altera quæ iudicet intelligendi virtutem intelligere. Nam ipsa virtutum cognoscendi extrema est & dignissima, non egens organo corporeo. idcirco se supra reflectit, & cõuertit supra suas operatiões, atq; per eam intelligim⁹ nos intelligere. Nẽpe intellectus seipsũ intelligens, est vt oculus seipsũ vidẽs, quare in eo fit cognoscẽdi status sine vlteriori progressu Siquidẽ sẽsus exterior est vt linea, vt pñsens, vt vnitas. Interior, vt superficies, vt præsens, & præteritum, vt binarius. Intellectus vero, vt corpus, vt præsens, præteritum & futurum, vt ternarius. Et sicut magnitudo perfecta in ternario consistit, neque vlla est magnitudo reliqua, ita quoque & cognoscendi virtus ternario completur, & intellectu absoluitur, vltra quem nulla superat cognoscendi facultas. vii. Rei sensibilis actio, sensatioq; vna, eademq; est. Quemadmodum calefactio solis vt agentis efficientisque & calefactio aeris vt patientis atque suscipiẽtis, re ipsa idem sunt, ratione tamen diuersa. cum hoc passionis. illud vero actionis rationem obtineat, quippe dicitur calefactio solis, q: fit a sole, calefactio vero aeris, q: fit I aere, sic qualitatis sensibilis actio & sensatio, vnum & idẽ sunt numero solaq; rationis habẽt discrimen. Nempe rei sensibilis actio, rationem actionis habet, & est speciei sensibilis a sua qualitate in organo sensus productio. Vbi nõ ab re adiectũ putetur, in organo sensus, quãuis idipsum ad rationem actionis nõ attineat, ad secludendum productionem speciei ab obiecto, quæ fit in ipso sentiẽdi medio ea enim cum sensatione eadem non est. Sensatio vero est speciei sensibilis in organo sensus susceptio, & rationẽ habet passionis. Sic idẽ est sonus actu & auditus actu secundũ rem diuersa tamen secundum rationem. Nam sonus actu, est speciei soni ab extero sono in auditu productio, & actionẽ signat. Auditus autẽ actu, est specie soni in organo auditus apprehẽsio, & passionẽ denotat. Imo vtrũq; re ipsa non est nisi ipsa soni species, quæ in organo auditus suscipitur, quemadmodũ motus, & mutatio aliud non est, q̃ ea ipsa forma aut affectio quæ per eam acquiritur aut deperditur. sic actu color & visio idem sunt, actu odor & olfactio, et ita in cæteris sensibus. vii. Nam cum sensus sit duplex, actu, & potentia. Sensus actu, sensatio, idem, sensus potentia, vis sensitiua, sensibile actu, ab ipso sensibili obiecto in organo sensus producta species. sensibile potentia, est præcipuum externumq; sensibile, vt color in lapide, odor in flore, sapor in lacte. Itaq; hæc quatuor huiusmodi habent inter se habitudinẽ penes id quod est vnum posse esse aut non posse esse sine altero. Primo. sensus actu non potest sine sensu potentia existere, tamen contra sensus potẽtia sine sensu actu, plerũq; existit, vt in dormiẽtibus. Secũdo. sensus actu sine sensibili actu existere nõ potest, necq; cõtra. Ostensa sunt enim ambo esse inter se eadem secundum rem, & ratione sola discrepare. Tertio, sensus actu sine sensibili potentia esse non potest, nam sine extero sensibili non fit sensatio. Contra tamen sensibile potentia sine sensu actu esse potest, vt in tenebris est color

sine visione. Quarto. Sensus potentia sine sensibili actu esse potest, vt in dormiēte. Contra tamē sensibile actu sine sensu potentia esse nequit, quia non potest esse sine sensu actu, qui etiam sine sensu potentia esse non potest, vt dictum est. Quinto. Sensus potentia sine sensibili potentia natura esse non potest. Nam sensus potentia, sine animali esse non potest. At animal omne, colore & tactilibus qualitatibus natura est praeditum. Contra tamen sensibile potentia sine sensu potentia esse potest. Nullo enim existente animali, non esset sensus potentia, & tamen adhuc essent colorata, calida, frigida, & similia, quae sunt sensibilia potentia. Sexto. Sensibile actu sine sensibili potentia esse non potest. Nam sensibile actu siue species sensibilis, a sensibili potentia in prospectu formatur in organo, vt affigies a vultu praesente in speculo. Contra tamen sensibile potentia sine sensibili actu esse potest, vt in tenebris color, & nullo prorsus audiente sonus. xii. Et non modo sensus ille vnus est. Sensus ille, diuersorum sensuum exteriorum sensibilia diiudicans, & percipiēs

Sensum i̅teriorem esse vnicum,

sensus est interior, qui reuera vnus & idem est numero, sed ratione diuersus. Vnus quidem, quia non modo eadem est forma substantialis effectiua sensationum interiorum, sed & eadem omnino materia susceptiua specierum coloris, soni, odoris, & caeterorum, & idem prorsus contemperamentum atq; organum, perinde atq; idem numero visus organum percipit albedinem & nigredinem. Vt enim sensus exterior sese habet ad percipienda eiusdem sensus sensibilia contraria, ita interior ad percipiēda quorumuis sensuum dura sensibilia. Quare dignoscitur internus iste sensus maiorem habere vnitatem quam exterior. nam licet eadem sit forma substantialis effectiua sensationum externarum, non tamen eadem est materia illarum susceptiua, neque idem omnium aut organum, aut contemperamentum. Attamen interior sensus rationis habet diuersitatem, quia, vt natus colores percipere, dicitur visus interior, vt sonos, auditus, & ita secundum sensibilium varietatem, diuersam sortitur denominationem, idem tamē re ipsa est visus interior, auditus, olfactus, & ita de reliquis. Caeterum operationes sensus interioris, quales sunt visio interior, auditio interior, & consimiles, non modo numero, sed & specie differunt. Alterius enim naturae est p̄ sensum interiorem coloris perceptio, & soni, & tantum habent discrimen, quantum species ipsae a sensu exteriore in interiori receptae. Nempe vt a circunferentiae diuersis partibus vndiq; ad cētrū conueniunt lineae, ita ab vnoquoque sensuum exteriorum ad sensum interiorem species sensibiles, quae in organo sensus interioris, vt pote cerebro fixę & permanentes sunt. Et cum ad eas se conuertit vis sentiendi interior, fit sensatio, cum vero non sese cōuertit ad eas, non fit sensatio, quemadmodum existens in camera vndique depicta, eam quam attendit picturam percipit, ad quam vero non flectit oculos, eam minime perspicit. Hinc non minus in absentia quam praesentia obiecti interior sensus suam peragit functionem, quo a sensu exteriori dissidium patitur, qui in praesentia obiecti solum sensationem facit, & non in se speciem habet, quin per eam sentiat, quia species illae quas sensus exterior recipit, non iuges sūt & permanētes, sed fluxae & euanidae. Neq; oportet si potentia sentiendi interior sit eadem numero, suas operationes esse easdem specie. Nā species sensibilium diuersorum sensuum in sensus interioris organo reconditae, specie discrepant quae etiam concurrunt vt instrumenta ad efficiendam sensationem, perinde atque non efficitur si vnus est numero hominis visus qui albedinem percipit & nigredinem, visionem albedinis, & nigredinis esse eandem specie. Sed instabis. Impossibile est idem, & indiuisibile, & tempore indiuisibili. Nonnulli respondent huic obiectioni, primas, & praecipuas qualitates sensibiles esse quidem adinuicem contrarias, sed earum species, vt albedinis, & nigredinis minime adinuicem contrariari neque repugnare. ideirco non esse inconueniens, contrariarum qualitatum species simul esse in eodem subiecto. Sed ea responsio non videtur rationi consentanea, neque Aristotelicae sententiae accommoda. Nam accidentia quae sunt imagines quaedam substantialium formarum adinuicem contrariarum, magis distant a formis substantialibus suis exemplaribus, quam species qualitatum sensibilium a primis qualitatibus sensibilibus, minorque est illorum quam horum naturae conuenientia. Siquidem substantiae & accidentia genere entis abinuicē differunt, & non solum vt exemplar & vestigium, qualitates autem sensibiles, & earū species in organis susceptae, eodem entis genere comprehenduntur, cum sint ambo accidentia. At accidentia sunt adinuicem contraria, sicut & substantiae, ergo etiam species qualitatum sensibilium contrariae sunt, sicut & ipsae qualitates sensibiles, vt si qualitates sensibiles sint simpliciter contrariae vt maxime album, & maxime nigrum, & ipsae species earum sensibiles itidem simpliciter sunt cōtrariae neque possunt simul adesse eidem. Si vero primae, & exterae qualitates sunt contrariae secundum quid, & earum species sunt secundum quid contrariae, & possunt se simul admittere in eodem secundum aliquid sui. Quae enim qualitatis ad qualitatem est repugnantiae vel conuenientiae habitudo, eadem quoq; est speciei vnius ad speciem alterius. Quocirca altera adhibēda est responsio dictae obiectioni, q̄ impossibile quidē est idē secūdū eandē eius partē moueri motibus contrarijs, nō tamē secundū diuersas partes integrales. Modo sensus & exterior & interior suscipit species contrarias, nō secundum andē organi partem, sed diuersas, vt speciem albedinis secundū lineam albedinis porrectam ab albedine ad oculū secūdū vnam oculi partem, & speciem nigredinis secundum lineam nigredinis porrectam a nigredine ad oculū secundum alteram oculi partē, quae quidem duae lineae non se confundunt, nec permiscentur, sed extra se manētes & diuersae sūt, alioqui colores a se distātes, & in diuersis subiectis, nō repraesētarēt. Quod si in aliqua medij p̄tis vt aeris simul conueniant duae species cōtrariarū qualitatū, aut valentior impedit imbecilliorē per eandē partē diffundi, aut aeque fortes se mutuo temitiūt, sicut calidū & frigidū in tepido.

Species qualitatū contrariorum adinuicem contraria.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Semper vera potentia dicitur, quæ semper suæ operationi, rei correspondentia habet. ¶ Falsa, cum rei correspondentia deest. ¶ Sensus, sensus exterior. ¶ Phos, photos, lumen. Inde deducitur phantasia.

Ertium caput cōtinet vnam quæstionem, antiquorum responsionem, tres cōclusiones, tres rationes ad primam partē primæ, & duas rationes ad secundam, quinque ad primam partem tertiæ, & duas rationes, vnum corollarium, phantasiæ definitionē, declarationē, duo corollaria, differētiā sēsus & phātasiæ, & quæ aīalia natura phātasia regātur. post quartā partē eiusdē. ¶ Quæstio. Cū aīa motu secūdū locū
13 sensu, discretiōe & intellectu maxime discernaī, an itellect⁹ a sensu discrimē patiaī? Et plane antiquorū sentētia est, ipsa nō distare: & itelligere sapere, & sentire, eidē esse. Canit em̄ Empedocles.

» Sic homini vt reliquis augescit adusq; voluntas:
» Hinc homini semper mens & sapientia crescit.
Et Homerus.
» Talem animum plane mortalibus esse necesse est,
» Qualem quotidie primo deus efficit ortu.

¶ Et hi intelligere & sapere perinde atq; sentire credunt esse corporis: & simile (vt
14 superius dictum est) suum pernoscere simile. ¶ Prima cōclusio. Nō idem est sensus, & intellectus: neque cognitionis sufficientem causam adhibuerunt. Nam cū animal plus sit in errore q̄ sciētia, dicere debuerunt vnde error, & deceptio cognoscendarū rerum nascatur. Et siue negauerint esse deceptionem vllam, dixerintque quæ apparent omnia, vera esse: siue deceptionem fateātur ex dissimilium cōtactu absonū vtrumque videbitur. Nam qui vnum contrariorū cognoscit, cognoscet & alterum: & qui circa vnū errat, errabit et circa alterū. contrariorum enim scientia eadē, idēque error habetur. Et quod alterū sit sensus, et intellectus, statim cognitū est. ¶ Primo. Quia omnibus animalibus adest sensus, intellectus vero perquam paucis. ¶ Secundo. Intelligendo, recte pcipimus, et nō recte. et eiusmodi recta pceptio, prudentia, scientia, et opinatio vera dicitur. nō recta vero, contrarijs nominibus. At proprium est sensus, vt semper sit verus, et omnibus assistens animalib⁹. ratiocinatio autem plerunq; falsa est. ¶ Tertio. Cuicūq; intellectus adest, eidem adest et ratiocinandi virtus. et cui illa non adest, neque eidē intellectus aderit. Atqui complura sūt animalia quibus ratiocinandi virtus abest. aberit igitur et intelle-
15 ctus. Non itaque idē erit sensus et intellectus, sentire et intelligere. ¶ Secunda cōclusio. Imaginatio (quā et phātasiā nūcupamus) ab existimatione altera est. ¶ Primo. Quia imaginatio in nostra potestate sita est, vt cū volumus quæ lubet effingamus: queādmodū facere solent qui pro saluanda memoria imagines simulacraque qualia volunt, et quando volunt, sibi præsentia fingunt. Existimare vero minime in nostra situm est potestate cum volumus, sed cum id aut verum aut falsū esse deprehendimus. ¶ Secundo. Cū existimamus malū aliquod aut terribile nobis futurum, conturbamur: et si e diuerso bonum aliquod aut præsidium, cōtrario motu mouemur, atque confidimus. Sed cū talia imaginamur fingimusque p̄sentia, nō hunc in modū turbamur, passionibusve afficimur, perinde vt neque nobis talia repræsentāte pictura moueremur. non est igitur phantasia, existimatio. Cuius prudentia, scientia, opinio vera, et eorū contraria, species sūt, et differentiæ, de quibus exacte dis-
16 serendi alius requiritur locus. ¶ Tertia conclusio. Imaginatio, neque sensus, scientia, intellectus, neque opinio est. ¶ Nā imaginationē, qua phātasmata simulacraq; rerū sola in nobis efformamus, et non aliqua quacūque nominis translatione sumi-

mus, quæ quod non sit sensus, ostenditur, quia sensus, aut potentia, aut operatio est vt visus, & visio. At imaginatio, neutrũ horũ est. Sensus eñ potẽtia nõ est, quia is semp̃ adest, nõ autem imaginatio. Neq; quidem sensus actu & operatio. ❡ Primo Quia in quiete & somno imaginatio adest: non autem sensus operatio. ❡ Secundo. Omnibus aĩalibus operatio sensus conuenit, nõ autẽ imaginatio: vt api, formicæ vel vermi. ❡ Tertio, Operationes sensuum semper veræ sunt: imaginatiões vero plurimũ falsæ. ❡ Quarto. Cum exacte circa p̃sentia sensibilia intendimus, atque ea p̃fectissime sentimus, nõ dicim⁹ nos imaginari, sed ipsis aut absentibus, aut emi-nus & dubie apparentibus, nõ est igitur sensus. ❡ Quinto. Quia clausis oculis iã vi-sa imaginamur, quæ tamẽ neq; videm⁹, neq; alio quoq̃ sẽsu sẽtim⁹. nõ est igit̃ ima-ginatio sensus. Et q̃ nõ sit sciẽtia aut itellectus, sic cognoscitur. Scientia nãque & i-tellectus solorũ sũt verorum. atqui imaginatio & phãtasia vt plurimũ falsorũ est. ❡ Neq; quidẽ erit opinio. ❡ Primo. Quia opinionẽ sequitur assensus & fides, non autem imaginationẽ. ❡ Secundo. Opinio p̃suasioni ãnectitur, persuasio autẽ ratio-ni. est eñ opinio, quædã cũ ratione assensio. Non autẽ de imaginatiõe ita est. feris 17 eñ quibusdã imaginatio inest, quibus nulla præsto adest ratio. ❡ Corollariũ. Vnde fit vt imaginatio non sit semper sensui coniuncta, sẽper ve coniuncta opinioni, aut vtriusq; sensus et opinionis cõnexio. Nã illa sensus & opinionis cõnexio, eiusdẽ es-set obiecti. fieri eñ neq̃ret vt esset diuersorũ: vt opinio boni et sensus albi, Sed p̃-fecto hæc cõplexio accidit. Nã eiusdẽ rei plerũq; accidit opinionẽ sẽsui discrepe-re & verã esse, sensus iudicio existẽte falso: vt videtur sol pedaneus, & opinat̃ sol ma-ior terra, & vere quidẽ, quæ igitur ex hac opinione vera & sensu falsa cõnexio erit. Si fieri debeat: aut re salua quisquã verã sui reijciet opinionem, aut opinioni nouæ assentiet sensus. quæ si prima manet, eiusdẽ non modo erit vera & falsa opinio, sed 18 eadẽ vera & falsa. ❡ Phãtasiæ & imaginationis diffinitio. Cũ imaginatio nihil eo-rum quæ dicta sunt, esse possit: talis ei aptari poterit diffinitio, Imaginatio, motus est a sensu actu in cõmuni sentiendi potestate factus. Cũ eñ sensus mouetur a sen-sibili, sensus motus mouet interiorem potestatẽ simili quo mouetur motu, atq; si-mile vestigiũ ex apta interioris potentiæ dispositione impressum relinquit. & ta- 19 lem interioris potentiæ motum, phantasiã nuncupamus. ❡ Primũ corollarium. Hinc p̃spectum est phantasiã sine sensu fieri non posse, sed eam sensum habenti-bus & sentientib⁹ accidere. ❡ Secundũ. Fit etiam vt phantasiarum vera sit aliqua & aliqua falsa. ❡ Nam pendet ex sensu, qui propriorum obiectorum semper verus est, aut vt paucissimum falsus, & qui circa proprijs sensibilibus accidẽtia, vt nume-rum, magnitudinem, & communia sensibilia plerũque fallitur, atque errat. Sensus enim iudicando esse album, nõ mentitur, sed iudicando hoc vel illud esse albũ, vnũ 20 vel plura, magnum vel paruum, lõge vel prope, etiam crebro decipitur, quare & ali-qua phãtasia vera erit, & aliqua falsa. Et accidit eam ĩ tribus esse falsam. Primo iu-dicando propria: vt album in absentia, & longe a tempore sensus. Secundo iudicã-do hoc vel illud esse album. Tertio iudicando de cõmunibus propria sensibilia cõ-sequẽtibus. ❡ Et in his tribus differt a sensu. Nam sensus illorũ solum præsentiũ, & quasi in p̃spectu est. Phantasia vero & præsentium & absentium: & magis cir-ca absentia errat, atq; fallax est. Et quia visus, p̃spicacissimus sensus est, qui sine lu-mine p̃cipere nõ potest: hæc interior potẽtia, eiusq; op̃atio, a lumine nomen phã-tasia sortita est. est enim vt latens interior oculus, et sensus. Et vt finem verbis fa-ciamus, quia imagines diu seruat, estque sicut perpetuus sensus, pleraq; aĩalia illa vi ducuntur, suasq; exercent operationes, quia superiorẽ non habeant: vt beluæ. Alia vero aĩalia, vt homines, q̃ superiorem habent virtutem, aliquando etiam ob im- 21 pedimentum, vt morbum, aut somnium, phantasia rapiuntur, imaginationẽque se-quuntur. Sed quid phantasia, quomodo animalibus accidat, satis dictum putetur,

Ertij capitis scholia. xiij. Canit enim Empedocles. Id Empedoclis dictũ non decremento quod fiat partium adiectione ad voluntatem aut mentem (si verum esse debeat) intelligendum est, cum ipsi animæ humanæ, quæ re ipsa voluntas est & intellectus, nulla fiat partium additio, nullaq; subtractio, sed decremento secundum perfectionem qua anima cum virtutes & disciplinas sibi asciscit ac vendicat, augeri, crescere & perfici dicitur. Non etiam penitus verum est cæteris animantibus voluntatem adesse, cum ea soli concessa sit homini, cæteris vero adest appetitus sensitiuus, voluntati analogus, & ideo plerunque voluntatis nomen sibi vendicans, vt imago sui exemplaris. Homeri vero sententia dicentis talem animum esse hominibus, qualem deus in hominis natiuitate producit (vt si efficit naturalibus habilitatibus bene dispositum, illic affectum esse, sin vero ad praua trahentibus propensionibus imbutum, & talem itidem esse) vera quidem est de eo tempore quo homo nondum ad rationis vsum discretionemque peruenit, & non de sequenti ætate. Nam in ea interdum prauus fit animus, a natiuitatis exordio recte dispositus, & contrà bonus fit per recte operandi consuetudinem, qui a suæ originis initio fuerat ad mala procliuis, habueratque in suas ad vitia pronitates. xiiij. Absonum vtrunque videbitur, & nullam scilicet esse deceptionem, vt omnibus exploratissimum est, & deceptionẽ fieri ex dissimilium contactu, nam qui circa vnum contrariorum non errat, neque circa reliquum, ergo si quis ex similium attactu perceptum contrarium sentiens, non errat (debent enim fateri ex oppositorũ natura, similium contactu scientiam haberi) & alterum ex dissimilium contactu contrarium percipiens, non errabit, quare non oportet quandocunque est dissimilium contactus, & errorem adesse, quod est dictis eorum repugnans. Insuper qui circa vnum contrariorum errat, & circa alterum errabit, ergo si quis errore ducatur circa vnum contrariorum, quod dissimilium contactu percipitur, hallucinabitur & circa alterum, quod similium apprehenditur attactu. quare etiam similium attactus aggignet errorem, quod iterum est dictis eorum oppositum. xv. Ab existimatione altera est. Imaginatio, sensus interioris est operatio, qua scilicet rerum exteriore sensu perceptarum imagines, in sensus interioris organo efformamus, & per eas, res sensibiles apprehendimus. Existimatio vero, intellectus est operatio, qua quicquam aut verum esse aut falsum diiudicatur, vt credulitas huius veræ, sensus non est intellectus, aut huius falsæ, sensus est intellect⁹, existimatio est, hæc quidem falsa, illa autem vera. Et solis conuenit hominibus, imaginatio vero etiã plerisque aliis. xvij. Si fieri debeat, aut re salua quisquam veram sui reiiciet opinionem. Siquis dicat sensus & opinionis, quãuis repugnantia habeat iudicia, debere fieri connexionem, tunc mente salua, re salua, & ratione eadem manente, quisquam huic veræ opinioni, sol est maior tota terra, prius habitæ dissentiet, & ea reiecta, hanc sui conformem approbabit & assumet, Sol est pedaneus, quod est impossibile. nam illa tria sunt causæ sufficientes conseruationis veræ opinionis, ipsisque permanentibus necesse est opinionem eandem permanere, aut sensus assentiet nouę opinioni, scilicet sibi conformi & cõsimili, Sol est pedaneus, cum qua secunda, si prima, Sol est maior tota terra, maneat, sequentur duo manifesta inconuenientia. Primũ, quod eiusdem obiecti ab eodem simul habebitur opinio vera & falsa. Nempe de sole tum habebitur opinio vera, q sit maior terra, & de eodem simul opinio falsa, quod sit pedaneus. Secundum, quod eadem opinio erit vera & falsa, vt opinio quod sol sit pedane⁹, cui assentit sensus, esset vera per hypothesin, & ista itidem vera, sol est maior tota terra, ex qua sequitur qđ sol nõ est pedaneus, quę cum ex vero sequatur, vera est, igitur sua opposita, sol est pedaneus, est falsa. Eadem igitur opinio, vt propositionis, sol est pedaneus, est vera & falsa. xviij. Cum enim sensus mouetur a sensibili. Operatio sensus interioris dicitur motus, quod generis locum in hac diffinitione sortitur, eodem modo quo exterioris, translatitie scilicet, & nomen motus pro operatione sumendo. Vt enim motus omnis operatio est, & ab aliquo proficiscens, & in aliquo subsistens, ita & sensus interioris operatio ab aliquo est, vtpote a sensu actu, operationeque sensus exterioris, producente similem speciem ei quam habet in sensu exteriori. Eadem in aliquo est scilicet in communi sentiendi potestate sacta, hoc est in sensu communi siue interiori, qui cum totum sit ex actu & potentia substantiali compositum, in eo vt subiecto est imaginatio gratia eius materiæ quæ primum est subiectum, sicut visio dicitur esse in oculo gratia pupillæ. Porro intelligatur præsens lapidi speculum a omnino perspicuum & diaphanum, primoque loco positum, deinde speculum b secundo positum loco, non tamen perspicuum, speculum a suscipiet in se speciem lapidis, & consimilem diffundet in speculum b, suscipiens quidem imaginem, sed vlterius nõ producens. Ita sensus exterior cum ab extero sensibili mouetur, illiusque speciẽm suscipit, mouet sẽsum interiorem, & speciem in eo producit consimilem ei quam in se recipit, ad quam anima se conuertens & intendens, interioris sensus operationem exercet, quæ imaginatio nuncupatur. Itaque exterum sensibile est vt lapis obiectus speculo sensus exterior vt speculũ a perspicuum, interior vero vt speculum b non diaphanum. Et quemadmodum in exteriore sensatione apta requiritur medij dispositio, vt in visione quod lumine collustretur, neque deesse debet recta organi affectio, per spirituũ sensitiuorũ ad cuiusque sensus organum diffusionem, qui sunt tanquam lumen animæ internum, ita quoque vt interior fiat sensatio, requiritur apta sensus interioris dispositio per intimi luminis collustrationem, spirituũ scilicet sensitiuorum ab anima ad intimi sensus transmissionem. Ad percipien

dos enim colores, requiruntur ſpiritus viſiui interiores, ad ſonos interiore ſenſu apprehendēdos neceſſarij ſunt ſpiritus auditui, & ita de cæteris. Illa tamē ſenſus interioris per huiuſmodi interna lumina diſpoſitio, nō eſt interior ſenſatio, vt neque illuminatio medij eſt exterior viſio. xix. Nā pendet ex ſenſu. Senſus interioris operatio ex ſenſu exteriori dicitur pendere, quod nihil interiore ſenſu recipitur ſpecierum, quin illud ex ſenſu exteriore habeatur, qui ſimilem ei quam in ſe recipit ſpeciem in ſenſus interioris organo efformat. Quod autem interdum dormientibus earum rerum occurrunt inſomnia, quas nunquam vigilantes ſenſu perceperunt, ob diuerſarum ſpecierū ſenſibilium in ſenſu communi cōfuſionem commixtionemque prouenit, vt vidit in vigilia quiſpiam aurum, itidem & montem, ſpeçies auri & montis in organo interiore coniunctæ, inter ſomniandum referunt repræſentantque illi dormienti montem aureum, qualem tamen nunquam vidit. Similiter qui equi ſpeciem, & inſuper volatus oculo receperit, & illæ ſpecies in ſenſorio interiori adinuicem connexę commixtæque fuerint, videbitur inter dormiēdum videre equum volantem, qualem vigilans vidit nunquam. Et quia viſus, perſpicaciſſimus ſenſus eſt. Dicitur viſus omnium perſpicaciſſimus, quod a longiore ſpatij interuallo atque interſtitio quam alij ſenſus ſua ſenſibilia percipiat. Videmus enim aſtrorum lucem, ſoliſque & lunæ ſplendores, quæ in ſubliſmi cæli faſtigio collocata ſunt. Tanta autem interiecta ſpatij intercapedine neque ſonum percipere mus, neque odorem, & longe minus ſapores & affectiones tangibiles, vt quæ medio indigeant intraneo cui proxime admoueantur. Et cum ſubiungit paulopoſt litera, phantaſiam a lumine nomē ſortitam eſſe, non id intelligēdum eſt de voce illa latina, lumine inquam, nam planum eſt ab ea dictione lumen, non formari deductione grammatica nomen phantaſia, ſed de voce græca [illegible], quæ idem quod lumen ſignificat, a qua dictum nomen phantaſia recte deducitur. Demum ſenſus interior dicitur eſſe velut perpetuus ſenſus, quod perpetuo & quādiu animal eſt ſuperſtes, ſentire poſſit, eius enim operatione ſomno quidem impeditur, vt ſenſuum exteriorum, quod quidē prouenit ob diuturnitatem imaginum in eo reſeruatarum, & per frequentem meditationis curā ſedulo conſeruatarum.

ℭQuarti capitis annotat.

ℭEſſe, ſpecies, forma, ratio, quod quid erat eſſe. ℭEa quorum rationes ſunt, ipſa concreta, tota, atque compoſita. ℭMagnitudo, res magnitudine prędita: vt caro, os, neruus. ℭSpectatiua ſcientia, intellectio. ℭScibile actu, intelligibile actu.

Vartum caput continet quinque concluſiones, vnum corollarium
ad ſecundam, duo ad tertiam, vnum corollarium, duas quæſtio-
nes, & earum ſolutiones ad quintam. ℭPrima concluſio, Con- 20
ſiderandum ſe offert de parte animæ qua contemplamur, conſul-
tamus, atque diſcernimus, an a cæteris loco & magnitudine diſ-
cluſa ſit, quomodo fiat intelligere, quove pacto ab imaginatione
differat. Nam tantillo determinato, pene vis illius animæ natura deprehenſa erit,
quam præ cæteris cognoſcere operæpretium eſt. ℭSecunda. Intellectus ab intel- 21
ligibili patitur. ℭNam vt ſenſus ad ſenſibile, & intellectus ad intelligibile pari
proportione reſpondet. Patitur autem (vt iam cognitum eſt) ſenſus a ſenſibili. Pa
titur igitur & intellectus ab intelligibili. ℭCorollarium. Quo fit vt eius id im- 22
paſſibilę exiſtat, illud vero paſſibile, ſpecierum ſuſceptiuum, & potentia tale, qua-
lia ſunt actu intelligibilia. ℭNam vt ſenſus ad ſenſibilia, ita intellectus ad intel-
ligibilia. Senſus aūt id ipatibile eſt, ſenſationis effectiuū, id vero paſſibile, ſenſatio
nis ſuſceptiuum. ℭTertia. Neque male probandum eſt Anaxagoræ dictum, in- 23
tellectum eſſe immixtum, nullamque natura ſpeciem certam, determinatam, præ-
cipuamque habere. ℭSic enim fiet, vt facillime omnia cognoſcat: qui omniū ſpe-
cies potentia retinet, nullam intus propriam retinens, quæ extraneas & aduentitias
excludat. Intus profecto apparens prohiberet extraneū, alijſq; obſtrueret aditum.
ℭPrimum corollarium. Vnde fit iterum, vt cum ante intelligere nihil eorum actu
habeat quę intelligit (eſt enim purus, immixtuſque) duplicis ſe prodat eſſe naturę
cuius hæc agens: hæc paſſibilis nuncupari poteſt. ℭEt de eo loquor, quo anima in
telligit atque comtemplatur, & non de imaginandi virtute, ad quam nonnunquā

intellectus transfertur vocabulum. ¶Secundum corollarium. Quo rursus recte eue-
25 nit, vt intellectus non admisceatur corpori. ¶Nam eius instrumentum, orga-
numque, quia corporeum, nunc calidum, nunc frigidum, vt sensuum organa, fie-
ret: essentque talia intellectionibus impedimento, perinde atque plerumque sensi-
bile sensationibus. nihil autem tale est: sed quemadmodum nonnulli probe dixe-
runt animam locum sedemque esse specierum, non totam, sed intellectiuam qua
possibilis est, & non quidem actu natura, sed potentia, vt dictum est. ¶Quarta.
26 Non est sensus & intellectus, similis passibilitas. ¶Nam sensus maiore sensibili
occupatus, vt forti colore, sono, aut odore: alia non videt, audit, aut odoratur. Intelle
ctus autem etsi excellentius quicquam contemplatus fuerit, non minus intelligit in
fima. Et id certe organorum diuersitas præstare videtur, quod sensus non sine cor
pore sentiat: intellectus vero separatus sit, suas incorporeo functiones atque opera-
tiones absoluens. Et intellectus cum factus fuerit in actu vt sciens (hoc enim tunc
est, cum per se contemplari & considerare potest) seipsum potest intelligere: qui
tametsi adhuc sit in potentia, completior tamen absolutiorque est, atque bona dispo
sitione tutus. At priusq̃ quicq̃ inuenerit aut didicerit, nō ita fieri potest. ¶Quin-
ta. Sensus & intellectus iudicandi virtus altera, et altera est. ¶Nam sensus iudicat
27 calidum, frigidum, & ea quorum ratio quædam est. intellectus autem non modo
illa, sed eorum esse atque essentias. Aliud enim est magnitudo, & aliud magnitu-
dinis esse: vt aliud aqua, & aliud aquæ esse: & caro, & carnis esse: & simus, & esse si-
mi, & ita in multis alijs. at non in omnibus, sed in quibusdā idem est. Et intellect⁹,
esse carnis, & carnem, vt alio aut aliter se habente discernit: sicut circunflexa linea
sese aliter habet ad seipsam rectam: aut vt alio esse carnis, reque ipsa a carne separa
to: & ita in alijs. Et in ijs quibus abstractione vtimur, vt in recto & curuo, du-
plici intellectione vtimur: vna vt in simo: & vt simul cum continuo & materia ap-
prehendimus, altera vero sine materia, est enī alterum, quod quid erat esse recti, &
rectum. Et cum intellectus totum concretum & compositum intelligit, intelle-
ctio vt composita & vt dualitas est: cum vero formam, simplex, & vt vnitas. et
ad primam & compositiorem intellectionem adminiculo sensus vtitur: secundam
28 vero propria virtute nixus operatur. ¶Corollarium. Vnde fit vt quo modo res
separabiles sint, eo modo eas contempletur. si enim omnino abiunctæ sint, omni-
no materiam a sua contemplatione reijcit, si non re ipsa, neque re ipsa seiunctas in-
29 telligit, sed sola ratione atque cogitatione præcidit. ¶Prima quæstio. Si intelle-
ctus simplex est & impassibilis, nullam speciem et formā (vt dixit Anaxagoras)
retinens: cum intelligere sit quoddam pati, quomodo intelliget igitur? ¶Respō-
sio. Vtrisque, et agere et pati, ipsius intellectus aliquid commune est, vt enim agēs
agit, et vt passibilis patitur. ¶Secunda quæstio. An intellectus sit intelligibilis?
30 si enim seipsum per se et sine specie intelligat: cur et de aliis non ita futurū sit, et alia
per se intelligat? Si vero mixtus, speciemque habens se intelligit: igitur aliquid ha-
bebit quod ipsum (sicut cætera) facit intelligibilem. ¶Responsio. Diximus ip-
sum prius secundum aliquid pati, et esse potentia quodammodo intelligibilia,
actu vero prius quam intelligat, nihil: quemadmodum tabula in qua nihil actu
scriptum est. hinc ipsum (vt cætera intelligibilia) intelligibilem esse dicimus. Et
in seiunctis a materia idem est intellectus, et quod intelligitur: vt idem spectatiua
scientia, et actu scibile. Non tamen semper noster intellectus intelligit. nam non
semper factus est in actu vt sciens, & per se considerandi virtutem habens. In ijs
vero formis quæ materiæ addictæ sunt & coniuges, non idem esse potest intelle-
ctus, et quod intelligitur. est enim intellectus sine materia. Talium tamen vt
intelligibilium potentia, intellectus est: et earum vnaquæque reuera erit intel-
ligibile.

præsentantur obiecta, quod scilicet & subiectum repræsentet, & accidens, eadem quoque ratione dicitur dualitas, quod per eam duo intelligantur. Posterior autem intellectio simplex est, & vt vnitas, quod vnum duntaxat per ipsam intelligamus, vtpote accidens. Præterea priorem illam & cõpositiorem intellectionem intellectus a sensu mutuatur, secũdam autem suapre virtute efformat sine sensus adminicu lo, formam a subiecto sua ipsius vi abstrahens. Quo fit vt posterior intellectio magis intellectui sit propria, perfectiorq; quam altera. Quod enim per se cuipiam conuenit, magis ei est proprium, quam quod per alterum, & quod intellectus sine alterius adminiculo sufficiens est peragere, magis id agit, quam ad quod agendum alieno indiget præsidio. Quod item ad simplicitatem & vnitatem magis accedit, perfectius est eo quod labitur ad cõpositionem & multitudinem. At posterior simplicior est, & magis vna, prior vero compositior, & multa. Præterea intellectus adhuc bifariam intelligit. Primo singulariter, & per notionem vnius tantum repræsentatiuam, vt hunc hominem, hunc equum, & huiusmodi intellectionem a sensu vendicat. Secũdo vniuersaliter, & per notionem vnam plurium repræsentatiuam, & hanc intellectionem ipsemet intellectus efficit, propriaque virtute format, postquam a sensu abstractionem facere nouerit. Et harum quidem intellectionum posterior, itidem perfectior est, & intellectui peculiarior, sunt enim singularia vt intellectui impropria, & precario a sensu accepta, vniuersalia vero, ei domestica, amica, & in primis peculiaria. has autem quatuor intelligendi rationes, concrete, abstracte, singulariter, vniuersaliter, adinuicem componendo atque connectendo, quatuor deprehendũtur modi intelligendi compositi. Primus quidem concrete & singulariter, qui explicatur per dicibilia concreta singularia, vt hoc album, hoc nigrum. Et hunc intellectus a sensu accipit, qui semper concrete & singulariter cognoscit. Sentire enim singularium est, inquit Philosophus, & hic & nunc existentium. Secundus, concrete vniuersaliter, qui explicatur per dicibilia concreta vniuersalia, vt album, nigrum, calidum. Tertius modus est intelligendi abstracte & singulariter, qui exprimitur per dicibilia abstracta singularia, vt hæc albedo, hæc nigredo. Quartus denique est abstracte vniuersaliter, qui exprimitur per abstracta vniuersalia, qualia sunt albedo, nigredo. Et tres postremos intelligendi modos intellectus a sensu non habet, cum sensus neque vniuersaliter intelligat, neque abstracte, Inter hos autem quatuor postremus perfectissimus est, a sensu quidem semotissimus, & intellectui maxime proprius. Primus vero, sensui coniunctissimus, & omnium imperfectissimus. Intermedij vero cum vtrisque extremis aliquid participant, primo quid modo perfectiores, & quarto imperfectiores. Habent enim in se vnum sensui & alterum intellectui respondens. xxix. Vtrisque, & agere & pati, ipsius, intellectus aliquid commune est. Id intellectus cui competit agere, intellectus est agens, qui intellectionum est effectiuus, id vero cui couenit pati, intellectus est possibilis, & intellectiones suscipiens. Totus autem intellectus, ex his, intellectu inquam agente, & possibili, vt partibus suis substantialibus constitutus, & agit & patitur gratia diuersarum partium. nam ratione intellectus agentis agit, & patientis patitur, perinde atq; res naturalis gratia formæ mouet, & materiæ ratiõe mouetur. Has autem duas intellectus partes, nõ modo ratione, sed & re abiuicẽ esse diuersas, ex huius capitis numero xxij, haud difficile est deprehendere, vbi dicit litera, id intellectus esse impassibile, scilicet intellectum agentem, illud vero passibile, scilicet intellectum possibilem. Idem & ex huius capitis numero xxiiij, haud obscure dignoscitur, vbi dicitur intellectus prodere se duplicis esse naturæ, duasque substantiales partes obtinere, quod cum ex sequenti cap. tum ex dialogis metaphysicis amplius diffusiusque relinquitur agnoscendum. xxx. Hinc ipsum vt cætera intelligibilia. Quemadmodum enim cætera intelligũtur per speciem ab ipsis in mente formatam, ita quoque & intellectus noster est intelligibilis per suam ipsius speciem in intellectu possibili productam, non enim potest intellectus humanus sine specie rerum intelligibilium intelligere, vt neque oculus sine specie coloris videre. Et in seiunctis a materia, mentibusque supramundanis a materiæ consortio prorsus seiugatis, cum seipsas intelligunt, idem est intellectus, [illegible]isque intellectiua, & quod intelligitur. nam ipse beatarum mentium intellectus tum est obiectum illius intellectiõis, sicut & cum intellectus noster seipsum intelligit, idem est intellectus, & obiectum quod intelligitur. Cum vero mentes supramundanæ alia a seipsis intelligũt, nõ idem est intellectus, & quod intelligitur, sicut neq; cũ noster intellectus alia a seipso apprehendit, est enim & noster intellectus a materia seiunctus. In ijs vero formis rerum sensibilium quæ materiæ coniunctæ sunt, et sine ea subsistere non possunt, cum ĩtelliguntur, non idẽ est intellectus, et quod intelligitur. nam quod intelligitur, materiæ est addictum, intellectus autẽ sine materia.

¶ Quinti capitis annotat.

¶ Intellectus potentiæ, intellectus possibilis, passibilis, patiens. ¶ Abiunctus, a materia. ¶ Impassibilis, quia nihil vnquam in se recipit. ¶ Immixtus, nullam rerum speciem in se tenẽs: hoc enim impassibilitatẽ cõsequitur. Id vere est, cuius substantia fluxa nõ est dissolubilis, atque deficiens vnquã. ¶ Intellectus qui vere est, intellectus rationalis. ¶ Intellectus quo reminiscimur, intellectus sensualis, imaginatio.

Vintum caput cõtinet vnã conclusionẽ, septem intellectus
agentis proprietates,& vnam vtrique & agenti & patiẽti cõ
munẽ, vnam quæstionem,& eius solutionem. ¶ Conclu- 31
sio. Intellectus, duas actus & potentiæ obtinet differentias.
¶ Nam quæcunque natura fiunt, eorum aliquid vt materia
est, ad omnia quæ in illo genere fiunt, potentia, aliquid vero
forma, illorum quæ fiunt, effectiuum principium. Ita igi-
tur erit in anima, atque has aptare conueniet differentias. Est
enim intellectus hic in omnia fieri,& omnium intelligibilium potentia: vt in sen-
sibilibus omnium sensibilium materia, hic vero in omnia facere, intelligibiliumq;
omnium effectiuum principium: vt omnium rerum naturalium formę,& actus,&
hunc intellectum agẽtem nuncupamus, illũ vero intellectũ potẽtię. Et intellectus
agens, rerum notiones in intellectum potentię inducit: vt habitus, & species, & vt
lumen. Quomodo enim lumen existentes colores actu facit, ita intellectus agens
susceptis materialibus et singularibus notionibus, eas distinguit, distinctasque appa-
rere facit. Et notiones vniuersales nunc has, nunc illas efformat: quæ nunquam sine
ipso (vt neq; sine lumine colorũ varietas) apparerent. ¶ Septem intellectus agẽtis 32
proprietates. Est abiunctus, impassibilis, immixtus, eius substantia est actus, intelle
ctu potẽtię honorabilior est. est enim agens honorabilius patiẽte, et species & for-
ma honorabilior materia, idem intelligens, et intelligibilis: vt scientia actu, et quod
scitur, est intellectu potẽtiæ tempore posterior: q̃ nõ q̃ primum est intellectus potẽ
tiæ. intelligat: et cũ tunc nõ intelligat, postea intelligit. nõ tamen omnino posterior
est. neq; quidem tempore. nam substãtia semper adest, actione vero nõ semper. Et
intellectus solum id separabile est, quod vere est: atq; id solum immortale atque per
petuum. ¶ Quęstio. Cur post mortem nõ reminiscimur? ¶ Respõsio. Intellectus 33
qui separatur: vere est impassibilis, nullaque dissolubilis morte, is vero quo remini-
scimur, et sine quo anima nõ reminiscitur (modo eum liceat vocare intellectũ) pas-
siuus est, morteque dissolubilis: hinc merito post mortem non reminiscimur.

Vinti capitis scholia. xxxi. Ita igitur erit in anima Plerique existimant intellectum agẽtem & possibilem re ipsa idem esse, scilicet totum intellectum, & ratione sola discre pare. nam ipsum intellectum vt efficit intellectiones, dicunt agentem vocari, eundem vero quatenus eas suscipit, possibilem. Verum non videntur ij Aristotelis determi- nationi consentanea sentire, qui cum alias, tum hoc loco ostendit intellectui (q̃ comple tum quiddam sit, & per se natum subsistere, propriamq; operationem habere quam exerceat) duas partes, nõ modo re ipsa, sed & specie distinctas, inesse. vnam quidem rerum naturalium for mæ analogam, & intellectionum effectiuam, alteram vero persimilem materiæ, & notionum su sceptiuam, quãdoquidem nihil in seipso natum est quicquam efficere, aut suarum quas efficit ope rationum esse subiectum, nihil itidem ea quæ suscipit, natum est efficere. Sunt enim efficere & su- scipere respectu eiusdem primi repugnantia, vt nulli eidem competere possint vnquam, sed hoc potentiæ, illud vero actui conueniat. Neque hæc determinatio animæ simplicitati derogat, quæ & indiuidua & simplex dicitur, quod in partes eiusdem speciei differentes, materiæque particulis responde ntes dirimi non possit, quemadmodum aliæ rerum naturalium formæ. Nihilo secius di uidua est in partes substantiales actum & potentiam, quam sane sectionem aliæ formæ non susti- nent. vt habitus & species, & vt lumen. Quemadmodũ ad internam & quæ a phantasia proficisci tur visionem peragendam requiritur intimum lumen, vt spiritus visiui qui ab anima ad commu nis sensus organum diffundantur, ita quoque ad intelligendum, spirituale quoddam lumen & in timum requiritur omni lumine corporeo longe præstantius, & diuinorum luminum subrutilus fulgor. Et hunc intellectus agens suapte natura efficit, suamque potentiam intimo splend ore per- fundit & illustrat, quo haud secus peragitur intellectio, quam visio lumine exteriori in aere diffu so. At qui in errore versantur, nõ hoc lumine præditi sunt, sed sophistico quodam falsoq; luminis nitore, quo vera iudicãt falsa, & cõtra, sicut oculus male dispositus lumen haberet quo albũ iudi- caret esse nigrũ, qui vero cõtra verum id lumẽ sortiti sunt, inter verũ & falsum haud maiore nego tio diiudicãt, q̃ oculus corporeo effusus lumine inter albũ & nigrũ. Cæterũ vt lumẽ corporeũ in terctis nebulis aut atra caligine nostris subtrahit obtutibus, ita & radidissimũ illud diuinũq; lumẽ extinguitur diffundiq; prohibetur per vitia & animi ægritudines, potissimũ aũt per intẽperãtiã obruentẽ animũ, & prorsus labefactantẽ. Hinc honeste & temperate ijs viuẽdũ est, qui hoc lumen incolume & syncerũ (vt par est) seruare volũt. xxxij. Et intellectus solũ id separabile est. Non hic vnã partẽ intellect⁹, vt agẽtẽ solũ, separabilẽ esse isinuat Aristoteles, alterã vero scilicet possibilẽ

ſeparari nõ poſſe.Nã cũ totus intellect⁹ a corpore ſeparabilis ſit,& per ſe ſubſiſtere natus,oportet vtrãq; eius partem & agentem & patientem etiã ſeparabilẽ eſſe,alioqui intellectus agens a corpore ſeparatus eſſet otioſus,vt qui nõ haberet in quo intellectiões efficeret. Sed ea partitione vtitur litera,volens deſignare intellectũ noſtrũ eſſe immortalẽ,quo excludatur intellectus ſenſualis,non nũq; intellectus nomẽ ſibi vẽdicãs.Primũ ſiquidẽ & præcipue intellectus de rationali intellectu dicitur,& ſecundo de ſenſuali,q̃ imago quędã ſit ĩtellectus rationalis.Itaq; ipſo intellectu in duas partes rationalẽ & ſenſualẽ diuiſo,ſola prior pars, rationalis inquam,immortalis eſt,poſterior vero cũ corpore diſſoluitur ac interit.Et cum idem re ipſa ſit intellectus rationalis,& anima rationalis,haud dubie Ariſtoteles hic animi noſtri ĩmortalitatẽ aſſeruit,neq; de ea re(vt nõnulli calũniãtur)Ambiguas verſat ſentẽtias.Quã quiſquis ſibi perſuaſam habet & exploratã,magnũ ſane habet ad ſui perfectionẽ per doctrinã & purgatorias animi virtutes incitamentũ.Cum enĩ tantę dignitatis anima noſtra cognoſcitur,vt fato nõ ſit obnoxia, his quaſi calcaribus & ſtimulis ĩcitatur ad ipſum animũ pro ſua dignitate excolendum, & cum diſciplinis tum virtutibus exornãdum, quo immortalis immortalibus bonis inſignis effulgeat.Quod ſane faciẽt ſedulo,qui ex ſacro philoſophię ſtudio profectũ quærunt,& præcipuũ fructũ.Is enim eſt,ſeipſum quantæ ſit dignitatis & excellẽtiæ,ex rebus ipſis cognoſcere,ad authorẽ ſuum qui adeo in hominem munificus fuit,ſe totum conuertere,enitiq; ad bonitatis illius aſſimilationẽ. xxxiij. Is vero quo reminiſcimur,& ſine quo anima nõ reminiſcitur. Quanuis idem re ipſa ſit intellectus rationalis & ſenſualis, vtpote anima humana,& intellectionẽ efficere nata,& imaginationẽ,tamẽ ratione lõge diuerſa ſunt, ob diuerſas quas peragũt functiones.Nã rationalis intellectu dicitur,quatenus efficit intellectiones nõ in materia,ſed ſubiecto incorporeo.Et is neque ſecundũ ſubſtantiã deficit,neque ſecundũ operationem,nõ minus enim corpore ſolutus intelliget,quã corpori cõiunctus. Senſualis autem intellectus dicitur,quatenus interioris ſenſus facit operationes,& in ſubiecto quidẽ corporeo. Et hic quãuis ſecundũ ſubſtantiã non deſignat,nam idem eſt ipſi animæ,tamen ſecundũ rationẽ denominationẽque deficit.Nam poſt mortẽ non amplius huiuſmodi exercebit operationes,eo q̃ deerunt organa corporis,quare amplius non dicetur ſenſualis.

Ariſtotelẽ ĩmortalitatis animę noſtrę conſcium fuiſſe;

¶Sexti capitis annotat,

¶Verum & falſum , propoſitionum paſſiones. ¶Intellectus potentia , intellectus actus. ¶Tempus indiuiſibile,atomus,indiuiſibile temporis.

Extum caput cõtinet duas operationes intellectus,tres modos indiuiſibilis,& vnũ corollariũ. ¶Duę intellectus operatiões.
34 ¶Prima. Primũ intelligit ſimplicia,q̃ decẽ prædicamentorũ generibus ſunt digeſta, circa q̃ nõ eſt verũ aut falſum. ¶Secunda eſt ſimpliciũ compoſitio: vt ex quibus fiat vnũ cõponit enĩ ſimplicia intellectus. nõ ſicut aceruũ, ſed taliter vt ex ipſis ſimplicibus notionibus diſſociatis atq; diſcollectis vnũ efficiat,ſimiliſq; eſt ei mẽbrorũ cõpoſitioni,quã Empedocles cecinit a cõcordia factã. Sicut enĩ apud Empedoclem nõ omne mẽbrorum in vnum cõgeſtum cõponit animal,ita neque oĩs notionũ cõgeries facit compoſitionem. Et hæc compoſitionum vera eſt: vt qua componitur diameter aſymmetro,hæc vero falſa: vt quã componit diametrum ſymmetro. Et iterũ cõpoſitionũ hęc pręteritorum eſt,qua intellectus res ipſas factas genitaſq; intelligit.hęc præſentium,qua res ipſas intelligit vt præſentes,& quaſi præſenti coaſſiſtẽtes atomo.hæc vero futurorum,qua res tanq̃ gignendæ & futuræ concipiuntur: vt intellectus apprehendit quod Cleon fuit albus,Cleon eſt albus, q̃ve futurus eſt albus. Et quæ hoc modo coniuncta ſunt,contingit negatione diuidere omnia,atque ita intelligere: Cleon non fuit albus,non eſt albus,non erit albus. Eſt enim negatio diuulſioni diuiſionique ſimillima , & affirmatio compoſitioni. ¶Tres indiuiſibilis modi. Primo indiuiſibile eſt,quod neque actu neque potẽtia diuidi poteſt. Secundo quod actu indiuiſibile eſt,potentia vero diuiſibile: vt linea,ſuperficies,corpus,tempus,& omne continuum.
35 ¶Tertio dicitur indiuiſibile, non ſecundum quantitatẽ,ſed ſecundum ſpeciem: vt homo. Et cum intellectus intelligit indiuiſibilia primo,vt immateriales formas vtrunque & intellectus & tempus indiuiſibilia ſunt. Et cum indiuiſibilia ſecundo, vt longitudinem: tunc actu indiuiſibilis eſt intellectus,& tempus indiuiſibile. Non enim magnitudinis hanc partem prius,& illam poſterius in-

telligit, sed totam simul. nam tunc nõ vnam, sed plures intelligeret magnitudines,
si tamen eam diuellit, pariter diuellet & tempus, & in tempore intelliget. Et indiui-
sibilia tertio, intelligit notione animæ indiuisibili, & tempore indiuisibili. Et non
intelligimus quomodo voces & vocabula diuiduè proferũtur. Per accidens tamen
intellectionem diuiduam esse, & non suapte natura, sed vocabuli culpa (quod cum
mora, vocisque protractione effertur) cõcedere, nihil apparet incommodi. Et cum in
omni magnitudine, & quod secari potest, insit aliquid impartibile, quod separari nõ
potest, & quod vnum et cõtinuum esse efficit: vt punctus longitudinẽ vnã, et nunc
tẽpus vnum: huiusmodi impartibilia vt priuationes apprehendit intellectus: quem-
admodum malum et nigrum ex suis quodammodo apprehendit cõtrarijs. ¶ Corol 36
larium. Quo fit vt intellectus noster potẽtia sit cognoscens. ¶ Nam si quis est potẽ
tiæ non nixus, suoque iunctus contrario (potentia enim actui quodammodo contra
ria est) is semper seipsum cognoscit, et eius substãtia maxime actus est, et proprie
maximeque separat⁹, rerum priuationes, cõtraria, et informia haud intelligẽs, perin
de atque si oculum fingas semper videntẽ, et auditum semper audientem: nunq̃ hic
silentium percipit, ille vero tenebras persentiet nunq̃. Est igitur intellectus qui pri
uationes apprehendit, et cõtrarium ex contrario, potentiæ nixus, suoque quodam-
modo iunctus contrario. Et sicut oculus circa proprium visibile non errat, ita neque
intellectus fallitur cũ quid simplicium tractat, vt formas sine materia, At si enun-
ciat, vt si affirmat alterum de altero sæpe ipsum falli cõtingit, falsumq; dicere: quẽ-
admodum oculum iudicando hoc vel illud esse album, persæpe falli contingit.

Exti capitis scholia. xxxiiij. Secunda, est simplicium compositio, Sub compositione diuisio, vt negatio sub affirmatione comprehenditur, quæ est simplicium notionum per negationis notam in mente connexio, vt homo non est expers rationis, quemadmodum compositio est plurium in animo coniunctio per notam affirmationis, vt homo est prædicus ratione. Et cum omnis ratiocinatio compositio sit, nam est propositio hypothetica affirmatiua, ipsa ratiocinatio sub compositione continetur, tanquam species sub genere. Cæterum cum contemplatio ratiocinatio sit ex necessarijs procedens, consultatio vero itidem ratiocinatio, sed quæ ex contingentibus sit conflata, vtrunque & contemplatio & consultatio sub compositione comprehenditur. Demum ea mentis intellectio qua plura connectuntur aut per vnionem determinationis & determinabilis, aut per coniunctionem, vt homo albus, homo & lapis, homo vel asinus, quodammodo media est inter vtranque operationum hic positarum, vtriusque aliquid participans, conuenit enim cum simplicium apprehensione, quod neque vera neque falsa est, cum compositione, quod ex diuersis constituatur notionibus, quare sub ipsis tanquam sub extremis medium continetur. Et hæc compositionum vera est. Propositio mentalis intelligenda est tanquam imago occultata & velata in speculo. Vera quidem, vt imago vere referens id cuius est, falsa vero, vt imago false referens. Propositio vero vocalis & scripta est vt nota signumque sensibile in exteriori speculi superficie oculis conspicuum, designans latentem in eo imaginem. Ita enim propositio vocalis aut scripta signum est exterius, exprimens propositionem mentalem. Et sicut huiusmodi in extrema parte speculi nota diceretur vera, quia latens imago quã denotat, est vera, & falsa, quia interna imago quam hoc sensibile signũ refert, est falsa, ita propositio vocalis dicitur vera, quia sua mẽtalis est vera, & falsa, quia sua in mẽte recõdita quã exprimit, est falsa. xxxv. Tũc actu indiuisibilis est intellectus. Intellectus, intellectus actu, intellectio quẽadmodũ & pauloante capi debet cũ dicitur, vtrũq; & intellectus & tempus indiuisibilia sunt. At vbi dicit litera, & cũ intellectus intelligit indiuisibilia primo, item & duas intellectus esse operationes, & in alijs nonnullis huius cap. locis, intellectus sumi debet pro intellectu potentia, vique intellectiua. Et hinc verũ deprehenditur id cuius notæ admonent, intellectum hoc in capite nunc pro intellectu potẽtia, nũc pro intellectu actu desumi. Neq; oportet si obiectum sit extensum & diuiduũ in partes extensionis, quemadmodum magnitudo, eius simulacrum intellectuale itidem extẽsum esse, & partitioni obnoxiũ. Sunt enim magnitudinum species intelligibiles in animo inextensæ, ac indiuiduæ. xxxvi. Nã si quis est potẽtiæ nõ nixus. Intellectus noster inducitur potentia cognoscẽs, q̃ nõ semper actu cognoscat, sed cũ interdũ sit non cognoscens, potest tamen cognoscere. Is itaq; intellectus dicitur nõ nixus potẽtię, qui semper est actu cognoscens, neq; vnq̃ est nõ intelligens, & dicitur is non esse iunctus suo contrario, vtpote potentię. nã actus est vt esse potẽtia vero vt nõ esse, esse autem & nõ esse, latam inter se habent repugnantiã & contrarietatem. Et huiusmodi intellectus semper actu intelligẽs, seipsumq; cognoscẽs, intellectus est diuinus, cui⁹ substantia maxime actus dicitur, q̃ a potentia intellectionum susceptiua, alteraq; intellectus parte lõge sit alienus, quandoquidem in se recipiat nihil, sed purissimus sit simplissimusque actus. Verũ

hæc metaphyſicus diſcutiat. Cæterum quãuis talis intellectus rerum priuationes & informia per ſe non apprehendat, vt dicit litera, non tamen ex eo conficitur intellectum illum non omnia intelligere, quia intelligere priuationes & negationes, non eſt proprie intelligere, ſicut nec videre tenebras eſt proprie videre, ſed viſione priuari, & audiri ſilentium non eſt proprie audire, ſed auditu priuari. Dicitur enim is intellectus omnia intelligere, ꝙ quæ ſuam referunt ſimilitudinem aut remotam aut propinquam, intelligat omnia, & non quia cognoſcat imꝑfecta, omnino ab eius veſtigio deficientia. Id enim poſſe, potius impotentiæ eſt.

¶ Septimi capitis annotatiunculæ.

¶ Pupilla, oculi ſphærula per quam viſio completur.

Eptimum caput continet decem ſenſus & intellectus conuenientias at
37 que comparationes. ¶ Decem ſenſus, & intellectus conuenientiæ atque comparationes. Etſi intellectus longe dignitate ſenſum antecedat multa tamen cum ſenſu commercia, multaſque conuenientias tenet. ¶ Prima. Sicut ſenſus potentia, actu ſenſu tempore prior eſt, & idem ſenſibile actu, & actu ſenſus: ita intellectus potentia, intellectum actu tempore præuenit: & idem ſcibile actuque ſcientia. ¶ Secunda. Quemadmodum ſenſus neque propriè paſſio, alteratio, motuſve eſt (nam motus, actus eſt imperfectus: actio autem ſenſus, abſoluta ſemper perfectaque habetur) ita neque intellectus, paſſio alteratio, aut motus eſt, ſed perfectio quædam. ¶ Tertia. Sicut ſenſus aliquando ſimplex vt flauũ apprehẽdit, aliquando vero alterum cum altero nectit, vt cũ flauum apprehendit pariter & dulce, ita intellectus interdum ſimplicem rei eſſentiam intelligit, interdum vero eam cum altero nectit, & dicit eam pulchram aut bonam eſſe. ¶ Quarta. Sicut ſenſus cum ſolam flauitiem apprehendit, neque appetit neque fugit, cum vero coapprehendit dulce aut amarum, protinus appetit aut fugit: hunc in modum intellectus ſolam ſanitatis eſſentiam neque proſequitur neque fugit, ſed ſimul atque ſanitatem cum bonitate iunxerit, proſequitur. Quantum enim voluptas in ſenſu, tantum bonitas operatur in intellectu: et quantum in ſenſu dolor tantum poteſt in intellectũ malitia. Vt enim ſenſus voluptate trahitur, refugitque dolorem, ita intellectus bonitate rapitur, malitiamque repellit. ¶ Quinta. Sicut in ſenſu appetitiuũ aut fugitiuum a ſenſitiuo, aut a ſe inuicem ſeiuncta non ſũt: ſed eſſe, ſolaque ratio altera eſt: itidem et in intellectiuo proſecutiuum refugitiuumq;. ¶ Sexta. Quemadmodum cum ſenſus ſenſibilia vt voluptaria apprehendit, proſequitur: cum vero triſtia atque dolorifica, fugit: ita quoque cum intellectuali animæ quædam ſimulacra (quæ phantaſmata dicuntur) aſſiſtunt, quæ cum bonitate aut malitia affirmando aut negando nectit, toties aut proſequitur aut fugit, neq; enim ſine phantaſmate intelligit anima. ¶ Septima. Sicut aer motus mouet pupillam, & pupilla interiorem & abditum ſenſum, & aer motus mouet auditum, et auditus con ſimiliter eundem introrſus ſenſum, qui ſubiecto vnus eſt, et ĩ medio cõſtitutus vt centrum, ratione tamen multa (eſt eñ ille, qui prius poſitus eſt diſcrimen albi et dulcis apprehendere, et non modo duorum, ſed et trium et quatuor et quinq; ſenſuum ſenſibilium diſcrimina diiudicat) ita ad phantaſmata intellectus ſeſe habet. Nihil enim refert iudicare non ſimilia, et iudicare contraria: vt ſi ita a album ad b nigrum, ſicut c album ad d dulce: & apprehendens a & b idem ſubiecto ſit: ita apprehendens c et d, idem ſubiecto erit, et ita tranſmutato apprehendendi modo. ¶ Octaua. Sicut ſenſus ſimulacris vtitur ſeruatis, et mouetur animal abſentibus ſenſibilibus: ita intellectus ſaluatis phantaſmatibus, inuenitque in ipſis quod proſequatur aut fugiat: et ſæpe ex præteritis aut præſentibus futura coniecta deliberatque proſequi aut fugere. Et hic intellectus qui modo proſecutionem, modo fugam molitur, practicus, actiuus, adminiſtratiuus nominatur: contemplatiuus vero nihil mouet, ipſa rei apprehẽſione cõſpectioneq; cõtentus. ¶ Nona. Sicut voluptas et dolor ad ſenſum, bonũ et malum ad intellectum actiuũ: ita ſe habet veritas et fal

sitas ad ipsum contemplatiuum. ¶ Decima. Sicut sensus non separate cognoscit, ita intellectus aliqua vt simum secundum quod simum intelligit non separate. non enim simitatem a naso præcidere potest, quandoquidem nasum in suo esse, suaque diffinitio ne claudat. est enim simitas, nasi cauitas. Mathematica tamen, et in quibus vtitur abstractione, aliter intelligit. tametsi enim reipsa mathematica separata non sint, ea tamen vt cogitatione et intelligentia separata, sine materia respicit. Et omnino intellectus qui purus actus est, absolutissima atque abstractissima intelligit. ¶ Vtrum autem intellectus qui non omnino separatus est, aliquid intelligat earum formarum quæ omnino a materiæ consortio immunes sunt et absolutæ, alius et alio loco futurus est sermo.

Eptimi capitis scholia. xxxvii. Et idem scibile actu atque scientia. Idem esse actu sensibile, & actu sensum siue sensationem, scilicet speciem sensibilem quæ ex tero sensibili formatur in organo, & mediante qua sensus percipit obiectum, dictum est ab initio de libri præcedentis capite decimotertio. Consimili quoque modo existimandum est idem re ipsa esse intelligibile actu, & intellectum actu, atque intellectionem, vtpote speciem intelligibilem ab obiecto in ipso intellectu efformatam. ratione tamen diuersa sunt. nam ea species quatenus ab obiecto potentiaque intelligibili proficiscitur, dicitur intelligibile actu, quod actionis quidem rationem obtinet, quatenus vero eadem in intellectu recipitur vt subiecto, dicitur intellectus actu atque intellectio, quæ proinde passionis rationem sortitur. Non est ergo præter intellectionem ponenda, cum intelligimus, species intelligendi in anima, ab intellectione reipsa distincta, vt nonnulli astruunt, cum intellectio nihil aliud sit, quam species intelligendi in intellectu recepta, quemadmodum in sensu ponenda non est species sentiendi a sensatione diuersa, quandoquidem sensatione nihil profecto sit aliud quam species sentiendi in organo apprehensa. Et hoc in loco scibile non contracte, speciatimque sumitur pro conclusione demonstrabili, neque scientia pro habitu conclusionum demonstratarum, sed communiter vtrunque accipitur. scibile quidem pro quouis intellectus obiecto, & scientia pro quauis intellectus notitia. Vtrunque tamen hic actus est nomen. Sicut sensus aliquando simplex vt flauum apprehendit. Dicitur sensus apprehendere simplex, cum vnius sensus duntaxat sensibile apprehendit, vt solum album, aut solum dulce, & non quia formam accidentariam sine subiecto cui inest apprehendat, vt albedinem aut nigredinem. Id enim sensus efficere non potest, sed solus intellectus. Alterum vero cum altero nectit sensus, cum diuersorum sensuum apprehendit sensibilia, vt album pariter & dulce, quod potissimum interioris est officium, exterior enim non nisi per accidens alterum sensibile percipit, vt visus per se album percipit, per accidens autem dulce, vt liber præcedens satis superque monstrauit. Sicut in sensu appetitiuum aut fugitiuum a sensitiuo. Appetitiuum. fugitiuum & sensitiuum inter se solum habent rationis discrimen, & re ipsa idem sunt, vtpote forma substantialis animalis, & anima, quæ appetitiua dicitur, quatenus efficere nata est appetitionem conuenientis prosecutionemque. fugitiua vero, quatenus refugit quippiam vt disconueniens. demum eadem dicitur sensitiua, quatenus efficit sensationes. Ita idem re ipsa est prosecutiuum & fugitiuum in intellectu atque intellectiuum, scilicet ipse intellectus actiuus. ratione tamen aliud. nam prosecutiuum dicitur, pro quanto aliquid consilio prosequitur, vt bonum, fugitiuum, vt recusat quicquam & auersatur tanquam malum. intellectum vero, quatenus consultat deliberatque quidnam sit agendum. Quo fit vt Aristoteles manifeste sentire dignoscatur, animæ potentias in se & ab anima solo rationis discrimine dirimi, quemadmodum in adiectis ad introductionem in libros de anima declaratiunculis ostensum est. Liquet etiam intellectum hominis a voluntate (cuius officium est aut prosequi aut abnuere quicquam) sola ratione discrepare, & vtrunque nihil aliud re ipsa quam animam rationalem esse. Nihil enim refert iudicare non similia. Dicuntur hoc in loco non similia, quæ genere quidem diuersa sunt, contrarietatem adinuicem non habentia, vt album & dulce. Contraria vero, quæ eiusdem sunt generis adinuicem pugnantia, vt album & nigrum. Quicquid igitur iudicat non similia, iudicat & contraria, vt sensus interior, at non contra oportet quicquid contraria iudicat, iudicare & non similia. exterior enim sensus illud quidem potest, hoc autem nequaquam.

Vtrum autem intellectus qui non omnino separatus est. Is est intellectus humanus, qui quantum ad informationem non est separatus a corpore. est enim eius actus, & forma substantialis hominis cum corpore totam eius substantiam constituens. idem etiam quantum ad aliquas operationes, vt vegetandi, sentiendi, appetendi, & mouendi, non est separatus. nam eas operationes solum in subiecto corporeo efficere potest. At vero quantum ad alias, vt intelligendi & volendi, separatus est a corpore, quia eas non producit in organo corporeo. Itaque intellectus partim est materialis, & partim immaterialis, aliarum vero rerum naturalium formæ prorsus sunt materiales.

¶ Octaui capitis annotatiunculæ.

¶ Sensibilia, quæ sensui sunt peruia. ¶ Intelligibilia, quæ capiuntur intelligentia. Actu scientia, intellectio. ¶ Res actu scitæ, quæ in anima existentes, actu sunt deprehensæ.

ℭRes actu scitæ, actu scibilia, vt actu sensus, & actu sensibilia. ℭSensū esse sen
sibilia, & animā omnia, est sensū actu sensibilia in se cōtinere, sensibiliūq; simili-
tudine indui, & animā rerū omniū notiones & simulacra continere, & vt omnium
indui informariq; similitudine: quæ res ipsas, eam quodammodo videri & appare
re facit. ℭPhantasmatis, phantasmatibus.

Octauum caput cōtinet tres cōclusiones, & vnum corollarium ad secū
38 dam. ℭPrima conclusio. Anima quodammodo omnia est. ℭNā
omnia, aut sensibilia, aut intelligibilia sunt: quæ omnia sunt scibilia, i
tellectuq; apprehēsibilia. Atqui actu scientia, nihil aliud est quam res
ipsæ actu scitæ: vt sensus actu, nihil aliud est quam ipsa actu sensibi-
lia, est igitur anima quodāmodo omnia: vt sensus sensibilia. Quod adhuc vt clari⁹
diluceat, sensus & scientia diducuntur in potentiam & actum. Potentiam quidem.
cum non in opera et functione sunt. in actum vero, cum suam exercent operationē
Et cum sensus est in potentia, res sensibiles (quæ sensibilia dicimus) est potentia: et
sensus, sensitiuum dicitur. et cum est actu, illa est actu. Ita cum anima est in poten
tia, res intelligibiles potentia est, et potens scire dicitur: et res ipsæ dicuntur scibi-
lia. cum vero est actu, est ipsa intelligibilia actu. ℭSecunda conclusio. Ani-
ma, res ipsæ cū materia non existit. ℭNā anima quodāmodo est omnia. necesse
39 igitur est aut ipsa sit cum materia, aut ipsorum citra materiam species & formæ. nō
autē est ea ipsa cum materia, vt neque sensus cū materia sensibilia. lapis enim non
est in anima, sed lapidis species. est igitur citra materiam omnia. ℭCorollarium.
40 Quo fit vt anima sicut manus habeatur. ℭVt enim manus, organum organorum
est, et qua omnibus vtimur instrumentis: ita anima species specierum est, et qua om
41 nibus vtimur speciebus et formis, itidem et sensus, species sensibiliū est. ℭTertia.
Rerum sensibilium, et quæ sine magnitudine nō percipiuntur, sensibiles species a
materia separatæ, intelligibilia sunt. ℭNā huiusmodi sensibiliū siue habitus, sine
passiones, et abstractorum atq; mathematicorum, vt lineæ, superficiei, circuli, triāgu
li: intellectu habentur, vt sensibilia sensibus. Hac de causa si defuerint sensibiliū
sensus, vt linearum et magnitudinum, neq; discet, neq; intelleget, fieri ve geome
ter poterit vnquā: et ita si defuerit sensus aliorum sensibiliū. Talia enim cum spe-
culetur intellectus, necesse est pariter phantasma aliquod speculari. Phantasmata
enim sicut sensibilia sunt: præter hoc ꝙ præter materiam existunt. Sed ab affirma
tione & negatione differunt, ꝙ affirmationes & negationes veræ aut falsæ intelle-
ctus complexiōes sunt, nō autē phantasmata. Hinc neq; phantasmata, primæ sen
sibilium intellectiones, sunt, ex quibus constant affirmationes & negationes, non ta
men hæ primæ intellectus notiones sine phantasmatis existunt.

Octaui cap. scholia. xxxviii. Est igitur anima quodāmodo omnia. Nō quidē secūdū substātiam, sed assimilationē & affirmationem, ꝙ ijs rebus assimiletur, imo res ipsæ esse videtur, quarum notiones suscipit, quēadmodum speculum omniū sibi obiecto rū informatur similitudine, quę facit vt speculū videatur esse ipsa res obiecta, vt si obijciatur lapis speculo, fit speculum lapidi conforme, & apparet esse lapis. & si ignis redditur speculū igniforme. si vero lignū, efficitur igniforme. ita sensus dicitur quodāmodo esse sensibilia, ꝙ qualitatum sensibilium species in se recipiat, quæ faciūt vt sensus appareat esse ea ipsa quæ sentiūtur. Perinde atq; quispiā in scena ludoq; theatrali veste regia indutus, videtur rex. Idē ea cōmutata amictu militari vestitus, apparet esse miles, & ritu agricolæ postea amictus, videtur agricola, & ita in cæteris personis actitandis. xl. Vt enim manus, organum organorū est. Nō quidem quātum ad dignitatem, naturęq; perfectionē, sed ad accōmodationē & adminiculationem. Nā manus plura exercet opera, vt picturam, cælaturam, modulationē citharæ, q̄ aliud quoduis corporis membrū. Nempe omnium fere artiū operationes fiunt mediante manu, atque p eā vtimur cuiusuis artis instrumētis, vt ædificatoriæ, fabrilis, nauigatoriæ, militaris. Anima vero dicitur species specierū nō secundū substantiam, & quia idem re ipsa sit anima & species, est enim hæc accidens, illud vero substantia, sed secundū receptionem, quia plures intra se rerum species suscipit, quā alia quæuis potentia, omnium eīn est susceptiua. xli. Nā huiusmodi sensibiliū siue habi⁹

Quō anima hominis est quodammodo omnia.

siue passiones. Species sensibiliū dicuntur habitus, quæ in sensu interiore fixę sunt, & diu perma-
nentes, passiones vero, quæ facile dimobiles sunt a subiecto, & cito transeuntes. Et hæ sensibiliū
species dicuntur esse intelligibilia, ꝙ intellectus sint obiecta, suāq; in intellectu efforment speciem
quemadmodum externus color, visus est obiectum, & suam in organo visus producit similitu-
dinem. Porro quemadmodum species albedinis in oculo, alterius est naturæ ab albedine cuius est
species, ita & notio speciei albedinis existens in sensu interiori, alterius est rationis ab ipsa specie
cui⁹ est notio. Est enī semꝑ imago altera specie abeo cuius est imago. Cæterum huiusmodi sen-
sualia phantasmata in abdito sensu introrsūq; recondito seruata, differunt ab affirmatione, & ne
gatione, quod affirmationes & negationes, mentis sunt enunciationes, non autem phantasmata
sensibilium, vt quæ sint extra intellectum. quare neque interioris sensus phantasmata sunt primę
sensibilium intellectiones & notiones, ex quibus quidem notionibus fiunt affirmationes & ne-
gationes, vt neque albedo est ipsa visio, non tamen hæ primæ sensibilium intellectiones sine sen-
sualibus phantasmatibus esse possunt, vt neque visio sine colore. Hinc neque phantasmata, pri
mæ sensibilium intellectiones sunt. Ad intelligendum ea quæ hic Aristoteles affert, prænotandū
videtur quod sicut albedo existens in pariete suam format similitudinem in oculo, fitque visio,
cuius albedo obiectum est, ita phantasma sensuale existens in sensu interiori, suam causat speciem

Quod obiecti extē sispecies intelligibilis est inextēsa.

in intellectu, & fit prima intellectio, singularis scilicet & concreta, cuius sensibile phantasma obie
ctum est, & eius notio recepta in intellectu, est ītellectio. Neque recte probaretur phantasma sen
suale specie differre ab eius specie in mente recepta, quia hæc in subiecto inextenso sit, illud vero
in extenso, cum id accidentium speciem non euariet, vt de albedine promptum est ostēdere, quę
eadem consimilisque naturæ in anima & pariete esse poneretur. neque extensum esse vel inexten-
sum, est de intrinseca accidētis natura aut ratione, sed prorsus extrinseca & aliena. Sed recte illa
duo specie differre comprobantur, quod vnum sit obiectum, scilicet phantasma quod sensu inti-
mo reseruatur, alterum vero sit species & similitudo prioris. obiectum autem & similitudo spe-
cie differunt, vt veritas & eius vestigium, exemplar & imago. Huius itaq; primæ intellectionis
intellectus agens est opifex intrinsecus, concurrente tamen simulacro sensibili opifice extrinseco
sicut forma oculi est efficiens intrinsecum visionis, & apprehendens speciem visibilem albedo au
tem externa quæ obijcitur oculo, est efficiens extraneum visionis. Vlterius notio illa concreta &
singularis, quæ prima ītellectio esse dicta est, obiectū est notionū vniuersaliū & abstractarū, quas
ītellectus ꝓpria virtute nixus format. Sed huiusmodi prima notio nihil ꝓducit in ītellectu ad fa
ciendam notionem abstractam. non enim suam causat speciem, quæ sit notio abstracta & vniuer
salis, quia non potest notio illa concreta & singularis causare speciem nisi sibi consimilem, scili-
licet concretam & singularem. Sed intellectus nihil a prima intellectione recipiendo, sed solum se
ad illam vt obiectum conuertendo, format suapte natura notionē abstractam, & vniuersalem,
nō modo vnam, sed etiam tot, quot prædicamentorum rationēs ei conueniunt, vt notionem, sub-
stantiæ, quantitatis, qualitatis, figuræ, & cæterorum. Et hæc secunda intellectio persimilis est vi-
sioni albedinis quæ fieret in oculo nō suscepta tamē in organo vis⁹ similitudine albedinis. Vt enī
albedo illic esset obiectum visionis, & oculus ipse vidēs, obiectum inquam non producens quic
quam in oculo ex conuersione sui ad albedinem efficiente visionem, ita prima intellectio obiectū
est nihil efficiens in intellectu, & intellectus producens notionem abstractam ex nihilo, facit eam
in se cū iuuamine notionis concretę, a qua abstrahit. Et istarum abstractarum notionum intelle
ctus solus est opifex sine quopiam cooperante, quare magis huiusmodi notionum secūdarum o-
pifex est intellectus, quam primarum. Intellectus autem noster entium supramūdanorum, vt in
telligentiarum, format notiones sine aliquo phantasmate sensibili, quod pro obiecto habeatur,
præcedente, & sine notione animi concreta præuia, quandoquidem propria eius natura est intel
ligere entia intelligibilia, & a sensu longe aliena. quare ea sine notione ex sensu profecta tanquam
propriam prolem ex se gignit. At non est propria eius natura intelligere sensibilia, sed ea infra
suam dignitatem subsidentia complectitur, vt viam prębent, & adminiculum ad propria ob-
iecta perueniendi, tanquam vestigia ad veritatem, & imagines ad exemplar. Sunt enim sensi-
bilia, intelligibilium vestigia. Nil mirum ergo si sensibilia non intelligat nisi mediante phan-

Quō mēs nostra intelligie supramūdana,

tasmate sensibili, quod quidem causat notionem primam, & concretam in intellectu. Intellectus
tamen ex notitijs sensibilium assurgit ad notitias intelligibilium tanquam ex medijs in finem or-
dinatis ad ipsum finem, & ab imperfectis ad perfectum, sic quod nisi intellectus fuerit a sensi-
bilibus excitatus, & initium sumpserit, impossibile est ipsum ad intelligibilium notitias perueni-
re, vt sine via interstitie impossibile est ad metam & constitutum terminum proficisci. Siquidem
in sensibilibus relicta sunt ipsorum intelligibilium vestigia, ex quorum quidem vestigiorū per
quisitione vt via, perueniendum est ad notitiam intelligibilium. Sed non assurgit intellectus ex
sensibilibus ad intelligibilia, formando de intelligibilibus notiones similes ijs quæ habentur de
sensibilibus. Nam siquis volens intelligibilia a materię consortio prorsus exempta comprehēde-
re, formauerit notionem alicuius sensibilis, haudquaquam intelligibilia intelliget, cum notio illa
rei sensibilis tantū distet a vera notione intelligibilis, quātū sensibilia ab ītelligibilibus, vt siquis
volēs angelū intelligere, formet notionem similem notioni hominis, & concipiet caput, manus
pedes, similiter & alas, vt aliquando aut pictū aut effigiatum angelorum conspexit, tantū abest
ea notio a propria angeli notione, quantū angelus pictus a vero angelo. Et quanuis conantib⁹ in
corporea intelligere, ꝓtinus sese offert corporea moles a phantasia obiecta, & a qua intellect⁹ se

vix bene potest eximere, tamen nisi illam exuerit, & infra se phātasmatis speciem sibi impropriā abijciens, altius euadere conatus fuerit, non potest ad intelligibiliū species peruenire. Distat enim tantum vera & propria intelligibilium notio a ratione sensibili hoc modo a phantasia profecta, quantum ipsa intelligibilia a sensibilibus noturæ discrimine & diuersitate differunt. Sed ex sensibilibus mens nostra ad intelligibilia cognoscenda eleuatur prr abstractionem & abnegationem eorum quæ in sensibilibus comperiuntur. Habēt enim sensibilia proprietates, & affectiones imperfectionem argurntes, & distantiam a natura intelligibilium, aptas tamen similitudines veriorum & perfectiorum naturarum ipsorum intelligibilium. Intellectus ergo noster paulatim & per gradus quosdam conscendens, abnegat & abstrahit huiusmodi sensibilium affectiōes, & proprietates, & ex huiusmodi abnegatione tandem peruenit ad veras intelligibiliū notiones, vt ex notione corporis format notionem incorporei, non quidem sumendo corporei notionem pro obiecto, & eius speciem concipiendo, nam ea species nil nisi corporeum referret, sed eam abnegando & ex ea aliam penitus alteram, & quodammodo oppositam efformando. Sic ex notione plenitudinis occupantis format notionem plenitudinis non occupantis, quæ tantum natura differunt, quantum plenitudo occupans, & plenitudo nō occupans. Sic intellectus ex duratione fluente notionem efformat durationis non fluentis, & ex motu rapidissimo notionem maximi, & perseuerantissimi status. Et quia intelligibilia suam speciem non causant in intellectu, sed ea apprehendit intellectus cognitione alterius, vt sensibilium, assurgendo, ideo notiōes intelligibilium quas habet intellectus pro isto in corpore incolatu, sunt solum vmbratiles & debiles. Illæ vero quas habet ex sensibilibus sibi obiectis, sunt firmiores, hinc melius sensibilia quam intelligibilia pro hac vita deprehendit. Et cum phantasmata sensualia de lineis, circulis, & triangulis in sensu interiori seruata, sint singularia & cōcreta, repræsentantia simul substantiam, quantitatem, figuram, situm & primæ intellectus notiones ab illis formatę speciebus sensibilibus, etiam singulares sint & concretæ scientia autem notionum sit communium & abstractarum, constat huiusmodi phantasmata & primas intellectiones non constituere propositiōes disciplinarum vt geometriæ, nihilo magis quam linea sensibilis in pariete descripta, aut triangulus, aut circulus, aut visio de ea formata singularis & concreta, constituat propositiones ad disciplinas pertinentes, cum singularia sint reiecta a disciplinis. Sicut enim ex visione lineæ a b in materia sensibili descriptæ, nihil aliud depr̄hendit oculus q̄ illam lineam, nec̨ vllam alteram, quantūcunq̨ sibi similem videt, ita ex phātasmate sensuali causato a sensu exteriori, & intellectio neprima causata ab huiusmodi phātasmate, nihil aliud nisi linea illa deprehenditur, aut vnicus circulus aut triangulus. Sed intellectus a primis notionibus sensibilium singularibus concretis per abstractionem efformat notiones cōmunes abstractas, quæ quidem solummodo repræsentabunt lineam sine subiecto & alijs accidētibus Et non solum lineam in pariete descriptam repræsentant, verumetiam omnem lineam, abstrahē do a tempore, loco, & cæteris proprietatibus singularia consequētibus, & ex huiusmodi communibus notionibus constituuntur propositiones geometriæ, & ita de cæteris disciplinis quæ versantur circa sensibilia, dicendum est. Hinc verum esse deprrhenditur quod dicit philoponus in primo. Posteriorum, q̨ geometria nihil demonstrat de linea in pariete descripta, sed de ea quæ per ipsam intelligitur. Iuuat tamen ad demonstrationem huiusmodi sensibilis descriptio, cum p̨ eam sensus afferat intellectui præsidium quo minus turbetur & confundatur. Est q̨ figuratio illa sensibilis vt scriptura quædam explicās notionem animi communem, perinde atque scriptura homo explicat notionrm hominis. Et sicut vocum scripturæ sunt ad animi leuamen, ne aut confundatur, aut obliuionem incidat, ita & figurationes geometricæ animum iuuant.

Quod geometria nō demōstrat quicquam de lineis sensibilibus.

a b

❡Noni capitis annotatiunculæ.

❡Cupiditas, animositas, volūtas: vis cupiendi, irascendi, & volendi. ❡Motus, motus secundum locum eius quo a se mouetur.

42

Onū caput continet sex cōclusiones, quatuor rationes ad secundā, duas ad tertiā. & tres ad secūdā partem sextæ. ❡Prima conclusio. Nunc de mouendi potentia determinādi se aptus offert loc⁹. ❡Nā aīa duabus potissimū differētijs discerni t̄ atq; diffinitur, cognitione videlicet, & motu. De ea vero quæ cognitionē explicet, quæ sensum intellectū, discretioneq; continet, iam āple diffuseq; disseruimus De motu igit̄, & de loco in locū mouēdi facultate, nūc opportun⁹ determinādi se p̄bere videtur locus. Et de ipsa quæstio est, an pars sit animæ, a cæteris animæ partibus, magnitudine, subiecto, locoque differens, atque disclusa: an ratione sola: an tota sit anima. Et si pars sit, iterum an sit vulgatarum animæ partium, quæ nuncupari solent concupiscibilis, irascibilis, & rationalis: an alia quæ-

libe:. ℭSecunda. Anima non eſt tribus partibus,cõcupiſcibili,iraſcibili & rationa
li,diſcrepta,diuiſaque:vt volunt aliqui. ℭPrimo. Quia quibus diſcriminibus cupi 43
ditas,animoſitas,atque ratio differant:liceret ob conſimilia & conſimiles differẽdi
occaſiones animam ĩ infinitas partes ſecare. ℭSecũdo. Quia videtur aliæ animæ
potentiæ amplius quam hæ tres diſtare. Nam vegetatiua virtus (quæ & plantis &
animantibus cõmunis eſt) plus videtur a tribus his differre,quam ipſæ inter ſe &
ſentiendi virtus ſimiliter,quã neque rationalẽ neque irrationalem facile putare poſ
ſis. In has autem animam nõ patiuntur : & ſecant. minus igitur & in tres prædictas
eã ipſã ſecari debere putandũ eſt. ℭTertio, Non modo ſenſus,ſed & imaginandi
virtus ab his diſtare videtur. & tamen ſi anima in has tres partes eſſet diſſecta,ima
ginariam virtutem,aut concupiſcendi facultatem,aut iraſcendi,aut volendi eſſe o-
porteret. Sed dicant quã illarũ efficiant. ℭQuarto. Appetendi virtus,altera potẽ-
tia ratione eſſe,ab omnibus concederetur. Atqui hanc ſequeſtrare,diuellere & præ
cidere,inconueniens videtur:quod tamen fieri neceſſe foret,& eius, vna partium ĩ
concupiſcibili vna in iraſcibili, & vna rationali abiret. ſunt enim concupiſcen-
tia,ira. voluntas ,appetitus. non eſt igitur hoc pacto ſecanda anima , ſed has partes
(quemadmodũ cæteras) ſola ratione diſtare,ſeiunctaſq; eſſe, putare oportet. Sed
nunc quid moueat animal , diſquirendum eſt . & alio quoque loco de ſpiratione
et reſpiratiõe,ſõno et vigilia futuram determinationem relinquemus. ℭTertia cõ
cluſio, Vegetatiua virtus animal non mouet. ℭRati enim ſunt nonnulli altricem
potentiam mouere,ob augmentũ et diminumentum quæ ab ipſa proficiſcuntur. 44
Sed id non ita eſſe oſtendimus. ℭPrimo. Quia ſemꝑ de loco ad locum motus, ali
cuius fit gratia,cũ imaginatione,proſecutione vel fuga:modo ſponte et nõ coacta
vi fiat. At nutritiua virtus et imaginatione caret ,et (qui ſenſũ et imaginationẽ ſe-
quitur) appetitu. non igitur vegetatiua virtus animal mouet. ℭSecũdo. Stirpibus
ineſt vegetatiua virtus. ſi igitur ipſa eſſet motiua,ipſis natura aliquod tribuiſſet or
ganũ ad ſe de loco in locũ trãſferendũ. nihil enim in natura ſine vſu et otioſum. Id
autẽ factitatũ non cõperitur. non mouet igitur vegetatiua virtus. ℭQuarta. Sẽſua
lis virtus aĩal nõ mouet. Nã pleraq; animalia ſenſũ habẽt,quib⁹ virtus motiua nõ 45
adeſt. Feciſſet eñ ipſis natura ad illũ exequendũ inſtrumenta,ſi nihil fruſtra facit,
et in neceſſarijs non deficit. niſi forte orbata,laceſſita,et mutila excipias. qualia nõ
ſũt hæc,vt quæ augmentũ et decrementũ ſumãt,pariter et generent. Non igitur
ſenſitiua virtus motiua eſt. ℭQuinta. Virtus appetitiua motiua non eſt. ℭEadem 46
cũ ſuperiori ratio duci poteſt. Et cõcupiſcentes et iraſcentes vt continentes, non ſe
quuntur appetitũ:et minus rationales:ſed intellectum rationẽq; ſequuntur. Intelle
ctus autem (vt modo probabitur) nõ mouet. ℭSexta. Motus a virtute intellectiua
non proficiſcitur. ℭNã duplex eſt intellectus: contẽplatiuus,et actiuus. ſed eorum 47
neuter mouet. Contẽplatiuus enim non mouet:quia de ſingularibus proſequendis
fugiendiſve nihil conſiderat. motus autem, proſequentis aut fugientis eſt. Neque
quidem actiuus,etſi proſequendis fugiendiſve vis illa cõſultatrix præſit. ℭPrimo
Quia ſæpe cũ vis illa quæ non contemplatur, aliquid horrendum et fuga dignum
intelligat,ita vt cor tremat,inhorreſcant pili: non tamen mouet. Et cum aliquid ꝓ
ſequendum videat,vt pars altera voluptate proſequendi trahatur: plerunq; tamen
non mouet. ℭSecundo. Quia frequẽti vſu euenit vt cum ratio præcipiat aliqua
fugere, non moueamur. aut aliqua proſequi,itidem non proſequamur,ſed ſpreto ra
tionis imperio,quocũq; cõcupiſcẽtia trahit ſequamur: vt incõtinẽtes facere ſolẽt.
ℭTertio. Medicus non ſemper ſanat,etſi medendi ſcientiam habeat. et eques non
ſemper equitat,etſi equeſtrem poſſideat diſciplinam. Itidem neq; prudens conſul-
tans ſemper mouebit: quaſi alterius ſit proprium mouere quam ſcientiæ et conſul-
tationis,et ſciendi conſultandive facultatis. Non igitur vis intellectiua mouet.

Oni capitis scholia. xlii. Nunc opportunus determinandi se præbere videt locus. Quāuis secūdū cōmuniorē rationē potētia mouēdi, ātece dat vim intelligēdi, ꝙ pluribus cōueniat, & idcirco in ordine nominā di potentias virtuti intellectiuæ præponatur, prius tamen de virtute intelligendi ꝙ mouēdi apte facta fuit determinatio, tū ꝙ in fine præce dētis libri de duplici virtute cognitiua, sensu ī quā exteriori, & iterio ri, fuit expleta cōsideratio, cui tertiæ virtutis cognitiuę scilicet intelle ctus, accōmodate subiūgi debuit sine interpolatiōe determinatio. Tū ꝙ intellectus magnā habeat cōuenientiā naturæꝗ affinitatē cū sensu, & ex ijs quæ de sensu pertractata sunt, facilior sit naturæ ipsius intelle ctus deprehensio. Tum deniq ꝙ intellectus causa sit efficiens motus secundum locum animalium cognitio autem causæ habēda est ad affectum cognoscendum. Non ab re igitur determinatio de ītellectu præcessit cōsideratione de vi mouēdi, qua animalia a seipsis mouētur. Et de ipsa quæstio est, an pars sit animæ. Ad ea quæ ambigua proponit litera, breuibus respondendum est, mouen di facultatem non esse totam animæ potētiam, sed partialē, nō distinctā loco, magnitudine & sub iecto a cæteris. Nam quæcūq animæ particula, & in quacūq parte materiæ habet vim mouēdi si mul habet vim vegetandi, sentiēdi, & appetendi. Et nō est determinata animę pars illam vim ha bens, sed tota anima, & quæuis eius particula. Nam cum animæ partes consimiles sint speci●, eas dem habent & consimiles virtutes. Deinceps sentiendū est mouendi potestatem nō esse aliquam trium virtutum in quas antiquorum complures animam, sed perperam diuidebant, scilicet neq concupiscibilem, neq irascibilem, neq rationalem, sed alteram ab eis. xliii. Et sentiendi virtus similiter. Subaudiēdum, plus videtur a tribus his differre, ꝗ ipsæ inter se. nā vis sentiendi, itidē & vegetandi, genere differunt a tribus illis viribus, in quas animā dirimebant. Prædictæ autē tres sola specie inter se differunt, sub eodem propinquo genere, vtpote virtute appetēdi, colloca tæ. At quæ genere differunt, plus differre dignoscuntur, quam quę sola specie. quocirca antiqui animam partiti sunt in mēmbra minus dissidentia, plus autem discriminis habentia membra omi serunt. non fuit itaq recta eorum diuisio. xlv. Non igitur sensitiua virtus, motiua est. Tanquā totalis causa motus animalium & sufficiens. Nam in sequenti capite Philosophus ostensurus est sensum potissimum interiorem cum appetitu, animal mouere, ambas quidē virtutes simul, & tā quam vnum mouens, quorum neutrum per se id efficere possit. Hic autem contendit neque sen sum per se sufficere ad mouendum animal, neque itidem appetitum, quod neque paulo post dicē dis, neque veritati repugnat.

¶Decimi capitis annotatiunculæ.

¶Recta, quæ suam naturam sequendo, prudentiæ limites non excedūt. ¶Recta & nō recta, quæ illis sua natura nō astringūtur, etsi aliquādo illos limites obseruēt. ¶Specie, ratiōe. ¶Ratiōalis imaginatio, intellectus. ¶Sēsualis vero, phātasia.

Ecimum caput cōtinet quatuor conclusiones, vnū corollariū vnam quæstionem cum altero corollario ad tertiam, & vnum
48 corollarium ad quartam. ¶Prima conclusio. Hæc duo, intelle ctus et appetitus, animal mouent. ¶Sub intellectu phantasiā et imaginationem cōprehendimus. nam homines plurima ex parte imaginatione potius quā disciplina et consilio reguntur. et cætera animalia quia prudentia carent, solius phantasiæ vsum habent. Et nos de intellectu practico intelligimus, qui a contemplatiuo, fine differt. nam contemplatiui finis, sola veritatis inspectio est: practici vero et admini stratiui, appetitio atque prosecutio. Et quod hæc duo moueant, patet. Nam omnis appetitus propter aliquid est, aut prosequendum, aut fugiendum. & cuius est appe titus, hoc principium est practici consultatiuique intellectus. vltimum enim & in quod resoluitur actionis principium. Igitur cū actiua cognoscens virtus mouet, ap petitæ rei gratia mouet. non igitur sine appetitu mouere potest. Nō immerito igi tur hæc duo, intellectus et appetitus, animal mouēt. ¶Secūda. Intellectus et appe
49 titus vt vnum mouens mouent. ¶Nam vnū est quod vt obiectū mouet, appetibi le scilicet. est enim principium, et illius gratia intellectus non sine appetitu mouet. sunt igitur vnū mouēs. Si enim vt duo mouerēt, non secūdum cōmunē vtrisq spe ciē motus mouerēt: sed hoc vna specie, illud altera, quod nō fit. cū em̄ ratio mouet.

consimiliter voluntas mouet.est enim voluntas,appetitus,Non tamē cū appetitus
mouet,rationem mouere oportet.nam cōcupiscentia & ira,appetitus sunt, qui si=
ne ratione(vt cum imaginatione(tamen mouere possunt.Hoc tamen inter rationē
& volūtatem parte ex vna,phantasiam & appetitum parte ex altera interest,quod
rationalis intellectus & voluntas semper recta sunt,phantasia vero, & appetitus re
cta,& non recta. ¶ Tertia. Non omne bonum, appetitum mouet ad animal mouē 50
dum. ¶ Nam appetibile ita mouet appetitū. Appetibile autē hic dicimus,quod bo
num est,aut bonum apparet,contingens,& in nostra potestate. Nō autem omne bo
num tale est.non igitur omne bonum appetitum ciet ad animal mouendū. ¶ Co=
rollarium,Hinc fit vt iterum non æqua fuisse dignoscatur tripartita animæ diui 51
sio in concupiscibilem,irascibilem,& rationē. ¶ Nam appetitiua,vna est, quæ cū
practico intellectu aut cum imaginatiōe animal mouet. Nō itaque hoc pacto fuit
anima secanda:sed si secanda fuisset,lōge in plures particulas(vt dictum est) secan=
da fuisset:vt vegetatiuam,sensitiuā,appetiuam,intellectiuam,cōtemplatiuam,&
actiuā.quæ plus differre adinuicē videntur,q̄ cōcupiscibilis & irascibilis. ¶ Quæ
stio. Si appetitiua virtus vna sit in nobis,quo pacto euenit nos appetitus sentire con 52
trarios? Responsio. Sicut potentia sentiendi vna est,quinq; diuersis vsa sensuū fū=
ctionibus,ita appetendi virtus vna est,in tres diffusa actus,concupiscentiam,iram
atque rationem. Et quoties ratio aduersatur,contraque it cupiditatibus, & iræ, hos
contrarios appetitus in nobis experimur. ¶ Corollariū. Quo fit vt hæc appetituū 53
dissensio iis solis animantibus accidat,quæ intellectum habēt,& temporum discre
tionem. ¶ Nam concupiscentia cum præsens delectabile & quod titillet attēdit tā=
quam summum bonum sit,sceleri manus dat victas,quia nihil de futuro præuidet.
intellectus vero futurum prospiciens exitum atq; finem, ipsam retrahit,suoq; reni
titur vitio. Et hinc illa appetituum in nobis dignoscitur pugna. ¶ Quarta. Vnū est 54
specie mouens quod non mouetur,& vnum specie quod mouet ,& mouetur. ¶ Nā
primum est appetibile,quod appetitum ciet,pellitq;,& non mouetur. Secūdum est
appetitus,qui(vt dictum est) ab appetibili mediāte intellectu aut imaginatione ex
citatur:qui & mouet animal. ¶ Corollariū. Hinc fit vt ad parādum motum qua= 55
tuor requirantur:mouens,quod & primum immobile,vt bonum, mouens,quod &
idem mouetur,vt appetitiuum:quod mouetur,vt animal:& quo mouetur,vt sensi=
bile & corporeum organum:de quo in eo loco qui de operibus corporis & animæ cō
munibus,diligentius considerandum est. huiusmodi enim corporeum organum,tu
beta,vertebra,concauaque,ad commissuras & compages tenet. Est & iunctura cō=
munis parti quiescenti & motæ,ratione diffidens,reuoluiturque vna pars in alteri*
concauo,& motus ille pulsu & tractu completur.estque aliquid circa quod reuolui=
tur (vt in circulo) quiescens. Sed hactenus satis dictum est quomodo appetitiuū,
quod non sine imaginatione est,vt tale,animal mouet. Et imaginationem intelli=
gimus aut rationalem,quæ in hominibus reperitur :aut sensualē, quæ & in homi=
nibus & in aliis conspicitur animantibus.

Tres ī homine potentias esse, cū inferiores, tū superiores.

Ecimi cap. scholia xlviii. Sub intellectu phantasiā & imaginationem comprehēdi-
mus. Imaginatio,sensusq; interior,imago est & vestigiū intellectus,vt exēplaris &
veritatis,perinde atq; appetitus sensualis ipsius volūtatis.proinde sub intellectu re
cte hoc in loco phantasia cōtinetur,tanq; imperfectū sub suo perfecto. Verū vt po
tētiarū appetēdi & cognoscendi quæ hominibus cōueniunt. aliquāto dilucidior ha
beatur cognitio,& quonā modo vna alterius sit vestigium atq; imago,annotatu nō est indignū
tres esse potētias inferiores,& hominibus & brutis animalib* cōmunes,quibus tres in homie re
spondent potētiæ superiores,vt exēplaria suis imaginibus,& immaterialia materialibus. Prima
inferiorū est imaginatio sensualis,& virtus sentiēdi interior,ī organo corporeo suas exercēs ope
rationes,cui respōdet superior virtus ītellectiua in hoīe,a corpore secundum operationem sepa-
rata,& tāto imaginatione dignior,quāto immortale mortali dignitate præstat. Et vtraq; istarū,
vis cognoscendi dicitur. Sensus autē exterior sub interiori continetur, cui est administratorius,
& defert ab extrinseco rerū species,easq; imprimit,quo interior suas functiones peragat. Secūda

inferior potentia est appetitus sensualis, suas itidem in corporeo subiecto operationes absoluens; præsens delectabile præteritumque sensus adminiculo prosequens, & nihil de futuro prospiciens; & hæc mortalis est, interitumque patitur. Cui respondet potentia superior, scilicet voluntas in homine, in subiecto incorporeo propriaque potentia sua opera exercens, & proinde a corpore separabilis, immortalis atque perpetua. Et harum vtraque, potentia appetendi dicitur, hæc quidem rationalis, illa vero sensualis. Tertia inferior potentia est memoria sensualis, per species in sensus interioris organo seruatas, rerum prius sensu perceptarum recordationem faciens. Et hæc quidẽ tam brutis quam homini communis est, vt cæteræ inferiores, & in organo corporeo suas exercet operationes, interitumque habet. Cui respondet potentia superior in homine, quæ dicitur memoria fœcunda, qua æternorum & supramundanorum per suas species in intellectu seruatas homines iugiter recordantur, ea meditantur, & recolunt. Et hæc (vt cæteræ superiores) in subiecto incorporeo propriaque potentia suas exercet operationes, ab interitu summa dei bonitate vindicata. Et harum vtraque, potentia memorandi nuncupantur. Tres itaque colliguntur potentiæ superiores, quibus anima rationalis insignita est, scilicet intellectus, voluntas, & memoria fœcunda, summæ monadis, triadisque indiuiduæ ac superbenedictæ in homine dignissimum vestigium, ob quod dictum est, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et hic diuinus est vultus, quem diuino lumine afflatus psalmographus propheta sæpius commemorat, & ad cuius considerationem quoties animum conuertit, se intimo & spirituali gaudio perfusum attestatur. Signatum est, inquit, super nos lumen vultus tui domine, dedisti lætitiam in corde meo. Et alio loco, Adimplebis me lætitia cum vultu tuo, & rursum. Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo. Et denique. Spera in deo, quoniam adhuc cõfitebor illi, salutare vultus mei & deus meus. Rogandus vtique est optimus rerum omnium pater, qui tantam dignitatem pro sua immẽsa bonitate homini conferre dignatus est, vt eum sui vultus diuina imagine insignuerit, quod illuminet vultum suum super nos, eumque perficiat dignis suæ maiestatis vestigijs, quem tanta largitate atque munificentia homini præstitit. Et qui per naturalis philosophiæ studium ad huius diuinæ in nobis relucentis imaginis cognitionem a vestigijs conscendendo perducti estis, ad eam dignis & pulchris tum disciplinis tum virtutibus exornandã, & perficiẽdam enitimini, quæ diuinæ maiestatis oculis placeãt, sua in nobis vestigia recognoscẽtibus, nec admittite aut turpe quicquam aut fœdum vestros animos contaminare aut polluere, quod diuini abhorreant oculi. Nam siquis regis imaginem aut principis luto defœdans, læsæ maiestatis reus, non effugit supplicium; ita nec eos immunes pœnarum fore credite, qui diuinam hanc imaginem vitijs & flagitijs commaculant. Cæterum sicut duplex est intellectus, actiuus scilicet, & contemplatiuus, actiuus quidem ad consideranda singularia, & contingentia in hoc vitæ statu prosequenda aut fugienda, qui artem & prudentiam habet habitus, contemplatiuus vero ad vniuersalia & necessaria speculanda; cuius habitus sunt scientia, intellectus, & sapientia, ita sane duplex est voluntas, quædam actiua; quæ cum ratione & proposito circa singularia in hac vita mortali operatur, & eius habitus sunt virtutes morales, optima ad hic recte viuendum eius præsidia. Altera est supramũdana, quæ summi rerum authoris & beatissimorum immortaliumque entium desiderio tota rapitur, eorum flagrat amore, ad ipsorumque consortium consequendum gemebunda suspirat, se carcere corporis eximi, dissoluique cum sancto Paulo efflagitat. Et hæc tanto voluntatem actiuam antecedit, quanto cælestia (circa quæ tota intenta est) terrenis dignitate præcellunt, & habitum habet, dei & diuinarum rerum ardentissimum amorem. Hac enim deum super nos diligere iubemur, inferiore vero proximum sicut nos ipsos. Consimiliter & duplex est memoria fœcũda siue intellectualis, vna quidem inferior, operationibus in hoc vitæ statu agendis subseruiens, & intellectui actiuo respõdens, altera vero superior & supramundana, deum & eius magnitudinẽ, bonitatẽ, plenitudinem, sapientiam, maiestatemq; iugi meditatione recolens, & solum rerum cęlestium diuinorumq; beneficiorum cogitationibus intenta semperque diuina recolendo sibi præsentia habens & seruãs. Et hæc itidem tanto inferiorem memoriam dignitate exuperat, quanto cælestia anteeunt sensibilia, & intellectus contemplatiuus actiuũ. Cum itaq; triplex sit in homine potentia, cognoscẽdi, appetendi, & memorandi, earum vnaquæque triplex insuper est. Cognoscendi quidem imaginandi (sub qua sensus exterior continetur) intellectus actiuus, intellectus contẽplatiuus. Appetendi, appetitus sensualis, appetitus rationalis inferior, appetitus rationalis superior. Deniq; memorandi, memoria sensualis, memoria rationalis inferior, memoria rationalis superior; quare non modo triplex in homine potẽtia, sed & tripliciter triplex, & nouenario tetragono definita, determinataq;. Intelligendæ tamen sunt hæ potentiæ sola ratione abinuicem distinctæ. nam re ipsa non sunt nisi vna eademq; anima rationalis. Porro eiusdem ordinis diuersas potentias coniungẽdo, vt tres primas, cuiusuis earum singulas. tres medias, & tres consimiliter vltimas, semper de qualibet vnã sumendo, triplex in hoĩbus inuenitur vita, secundũ potentias quas sequuntur, sumpta. Prima est infra hominem, & eorum qui sequuntur intellectũ sensualem atque imaginationẽ appetitũ sensualem, & memoriã sensualem, vt improbi et praui. Et infra hominem dicitur, quia hæc pro humana dignitate vita non est, sed bruta, cum sit secundum eas potentias quas bruta sequũtur. Imo vero vita hæc hominũ est brutorũ vita inferior. Nam animalia rationis expertia illas sequendo potentias viuunt secundum propriam naturã, quia superiores quas sequantur, nõ habeant, homo vero dignioribus potentijs neglectis, a se degenerans, abiectiores sequitur et inferiores. Et de ijs dicunt sacræ literæ. Homo cũ in honore esset, nõ intellexit, cõparatus est iumẽtis insipiẽtibus, et similis factus est

In triplici animæ humanę potentia, diuini vultus imaginem relucere.

Vnaquãq; triũ in homie potentiarum adhuc esse triplicem.

illis. Ab hac vita plane reuocat nos id Dauidicum. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Nam qui ita viuunt, similes sunt animali habenti quidem potentiam sentiendi, appetendi & mouendi, sed eius operationes non exercenti, immo solum plantarum exequenti opera, vt vegetationem, & nutritionem. Et sicut tale animal (quod quidem natura otiositatē fugiens penitus abhorret) esset monstri simile, immotum & truncum, immo verius animal arboreum, ita homo inferiorum & sensitiuarum virium operationes solum sequēs, est monstrosus animo, & homo bestialis. Et hinc omne pendet malum & lapsus in hominibus, suæ sortis dignitatem non seruantibus, & ab ea degenerantibus. Secunda est vita secundum hominem, & eorum qui sequūtur

Triplicem in hoībus vitā secundū potentiarum diuersitatē inueniri.

medias potentias, scilicet intellectum rationalem, inferiorem & actiuum, appetitum rationalem, voluntatemq́ inferiorem, & memoriam rationalem inferiorem. Et dicitur secundum hominem, quia homo ita viuens propriam sequitur naturā, & sibi proprias exercet operationes, scilicet virtutum officia per consultationem & electionem. Et hæc quantulacunq́ diuinæ bonitatis imitatio (quāuis ad superiora non fiat conscensus) grata est optimo rerum parenti, quam quidem habent piæ mentis homines illiterati, aut ad alias contemplationes non euecti, & hæc eorum vita, actiua dicitur. Tertia vero est vita supra hominem, & eorum qui supremas sequūtur potentias, earūq́ operationes exercent, scilicet intellectum contemplatiuum, voluntatem appetitumque rationalem superiorem, & memoriam rationalem superiorem. Et supra hominem dicitur, quod huiusmodi vita viuentes, hominum communem naturam excedunt, & ad diuinorum vitam propius accedunt, hominesque diuini vocandi sunt, siue heroici. Et vita hæc contemplatiua dicitur, proxima cælestium imitatrix, ad quam actiua vita ordinatur vt medium ad finem. Nō enim potest homo contemplatiuam vitam recte exercere, qui prius secundum actiuam non recte vixerit, quēadmodum eiusdem denominationis potentiarum prior ad posteriorem ordinatur, vt imaginatio est gratia intellectus actiui, & intellectus actiuus gratia contemplatiui, sic appetitus sensualis gratia voluntatis inferioris, & inferior gratia superioris. Debent itaque qui ingenuo generosoque sunt animo, primam penitus abhorrere, & a pecorum appellatione sese vendicare, secundamque amplecti homini propriam & peculiarem. Quibus autem benignior aspirauerit natura, immo vero naturæ & virtutis omnis dominus non debent secunda abire contenti, sed & ad tertiam aspirare, vt quam proxime diuinorum euadere possint æmuli. Porro hæ tres viuendi rationes secundum triplices potentias sumptæ, hac descriptione facile innotescunt.

Potentiæ	Prima vita & īfra hominē	Secūda, & secūdū hominē	Tertia, & supra hominem
Intellect⁹	Sensualis atq́ imaginatio	Rōnalis iferior & actiuus	Rōnalis supior & cōtēplatiu⁹
Memoria	Sensualis	Rationalis inferior	Rationalis superior
Voluntas	Sēsualis appetitusque brut⁹	Rationalis inferior	Rationalis superior

Et quemadmodum intellectus est omnia, quia omnium rerum notiones continet, sic & voluntas fit omnia per concupiscentiam & amorem, quia rebus omnibus se potest addicere, & ab eis nomē desumere. Aliquando quidem descendit infra se, cum diligit res momentaneas & transitorias, vt delicias, honores, pecuniam, & fit illa per coniunctionē amoris. Aliquando sine descensu in æqualitate manet, cum res sibi consimiles amore complectitur, & fit ipsæ res amatæ. Aliquando vero ascendit supra se, cum dignissima naturæ entia & supramundana amore prosequitur, & transformatur in ea per vim amoris, accipitque ab eis dignitatē, sicut a cæteris rebus ipsa sumit rei amatæ naturam & conditionem. Hinc viri doctissimi hominem cameleonta vocitant, quod sicut cameleon assimilatur cuicunque rei sit propinquus, ita homo per voluntatis libertatē rebus omnibus quas prosequitur, fit assimilis. Et maximum beneficentissimi rerum parentis munus, & quo homini aliud præstantius datum non videtur, est liberum arbitrium, quo sponte & non necessitate inductus ei præbeat obsequium, & fiat non modo humanus vel angelicus, sed & deiformis, contra

Mirādula.

vero si velit, fiat brutus vel aboreus, quemadmodum luculentissime ostendit Mirādula in ea oratione quam habuit ad Romanos. Neque destitut⁹ est homo diuina prouidētia, vt impij oblatrāt, neque idcirco labitur in deterius, sed libertate arbitrij donatus, ipsam sæpius deflectit ad sinistrū

Cuius rei motus animaliū a se ipsis est symbolū.

& se infra se abijcit, ea siquidem libertas in homine, vestigiū est ipsius summæ libertatis, qua optimus mundi conditor rebus omnibus suam bonitatem communicauit, easque libere perduxit ad ortum, quo quidem vestigio solum insigniuit hominem in hoc mundo sensibili. Cæterum motus animalium quo a se mouentur, symbolus est emanationi ipsius mundi ab optimo eius opifice vt quemadmodum animalia post summam quietudinem ab eo motu, eum sponte incipiunt, & rursum sponte dimittunt, ita optimus rerum opifex, cum sibi placitum est, mūdum produxit ad esse, & cum ei visum fuerit, rursum finiet. Quare vt animaliū motus ab intellectu & voluntate (sub intellectu imaginationem, & sub voluntate appetitum sensualem comprehendendo) procedit, ita & mundus a diuino intellectu & voluntate processit. Quod si vel in signo deprehendisset Aristoteles, posuisset mundum incepisse, & finem habiturum, nec asseruisset eum necessitate naturæ ab ipso rerum authore prodijsse, vt lumen a luce. Ad quod tamen asserendum, potissimum eū impulit otiositas in deo vitanda & torpor, quem in ipso posuisse visus fuisset, si ipsum ante mundi exordiū fuisse admisisset, idcirco nō recte in octauo Physicorū cōparauit Philosoph⁹ motū vniuersi ad nutritionē, quia nutritio necessitate naturæ fit, & q̄diu durat animal, durat & ille motus. Verū ex octauo Physicorū diffusius cognoscunt. xlviij. Et cui⁹ est appetitus hoc principiū est. Id

cuius vt obiecti est appetitus, principium est excitatiuũ & motiuum intellectus actiui. nam impellit intellectum ad consultandum de medijs conuenientibus ad finem illum acquirendum necessarijs. Et idem appetibile est vltimum in assecutiõe, & in quod terminatur desinitq́ præcedẽs actio. Exempli gratia, appetit quispiam sanitatem quam deperdidit, vt bonum. Sanitas appetibile est & finis mouetq́ intellectum consultatiuum vt inquirat conuenientia media hunc finẽ assequẽdi. Inquirens intellectus deprehẽdit haud magno impendio sanitatẽ reparari posse, si consulatur medicus, accipiaturq́ purgatiuum medicamentũ, voluntas id medium amplectitur. Ab intellectu actiuo & volũtate impellitur ægrotus ad accedendũ medicũ, fit ad illum profectio, medicamenti sumptio, & denique sanitatis instauratio. Hic sanitas primum est in intentione, sed vltimũ in assecutione. l. Non autem omne bonũ tale est. Scilicet contingens, & in nostra potestate, sunt enim bona contemplabilia necessaria, & bona supramundana, quæ pro huius vitæ conditione assequi nõ possumus, sunt & bona huiusce mundi, vt regna, imperia, quorum compotes euadere nõ possumus, quocirca manifestum est, non omne bonum in animali motum excitare. liij. Et hinc illa appetitiuũ in nobis dignoscitur pugna. Consimilis ferme dissensio est inter imaginationem virtutẽ cognoscendi inferiorem, & intellectum virtutem superiorem, qualis inter appetitum sensitiuum & rationem. Siquidem sæpenumero cui imaginatio assentit, intellectus dissentit, & contra, vt imaginatio iudicat effigiem in speculo conspectã, esse in profundo speculi. Etiã si quicquam fuerit aquę subsidendi ex superiori loco obiectum, quanto id aquæ efficitur propinquius, tanto imaginẽ eius minus esse in profundo aquæ, & propinquiorem summitati iudicat imaginatio exteriori visu innixa, quanto vero semotius & elongatius id ab aqua fuerit, tanto eius imaginem esse in aqua profundiorem. Intellectus vero elementis perspectiuis adiutus iudicat imaginem illius rei siue propinquioris siue remotioris esse solum in superficie extrema speculi aut aquæ. Sic imaginatio se cõformans exteriori sensui iudicat solem esse pedaneum, intellectus autem theorematibus astronomicis nixus, eum tota terra maiorem esse censet. Verum intellectus, vt superioris, & natura eminentioris, officium est, imaginationem inferiorem & minus dignam corrigere, quod cum facit, vera paritur & citra hallucinationem rerum cognitio. Perinde atq́ voluntatis munus est emendare appetitum irrationalem & castigare, vt pater rebellem filium, & eques indomitum equum coercet, frenisq́ compescit, quod cum fit, tandem cõparatur virtus, & recte vita instituitur. Contra vero quemadmodum appetitus sensitiuus rapiens ad suas partes voluntatem, ducit eam ad mulsa flagitia perpetranda, vt exemplo Medeæ & Scylæ liquido constat, ita imaginatio cum intellectum trahit in suam sententiam, cogitq́ sibi assentire, eum in multos pertrahit præcipitatq́ errores. Et hinc omnis fere in disciplinis lapsus ortum habuit, q̃ ad phantasiam & imaginationem labantur homines, putantes quod phantasia monstrat id scientiam esse, & nihil verum esse admittant, nisi quod phantasia verum esse censuerit, quod perinde est atq́ putare nihil esse bonum nisi quod appetitus sensitiuus bonum esse diiudicauerit. Hinc quantitatem non distingui a re quanta neq́ numerum a re numerata, motum itidem localem re ipsa non discrepare a mobili, nonnulli assumant, q̃ imaginatio ita rem sese habere iudicet, quemadmodum deuiatio omnis & exorbitatio in moribus humanis prouenit ex eo, q̃ potius cupiditati q̃ rectæ rationi morem gerãt homines. Et de hoc quoq́ in scholijs primi cap. primi huius factus est sermo.

Vnde ĩ cogitatione & morib⁹ hoim prouenit error.

¶ Vndecimi capitis annotat.

¶ Appetitus in nobis qui cum ratione & syllogismo habetur, est voluntas, quæ & appetitus rationalis nominatur. ¶ Qui vero præter opinionem & syllogismum in nobis est, concupiscibilis et irascibilis est, quem et appetitum sensualem, irrationalem, brutumq́; dicere consueuerunt.

56 Ndecimum caput continet tres quæstiones, & earum solutiones. ¶ Prima quæstio. A quo imperfecta animalia, vt muscę et vermes, (quibus diximus prius non adesse phantasiam) mouentur? ¶ Responsio. Sicut illa indeterminatum habent et vagum motũ, ita indeterminatã imaginationem habent, & appetitum. Perfectã enim phantasiã eis adesse negauimus. Videtur enim ipsis lætitia & tristitia inesse: quare & concupiscentia et appetitus quibus etiam imaginationem phantasiamque indeterminatam inesse concedimus.

57 ¶ Secunda. Cum imaginatio sensualis cæteris animãtibus quæ se mouent insit, hominibus vero et sensualis et rationalis: quæ harum, an sensualis, an rationalis mouet in homine? ¶ Responsio. Cum doceri volumus ex duabus quãtitatibus vtra earum fuerit maior, certa cõstitutaque vtimur mẽsura, vt palmo aut cubito, vt huiusce rei certitudinem expiriamur. Ita duobus propositis, cupientes cognoscere vtrum eligibilius sit, nos aliquid vnum vt delectabile aut vtile loco mẽsuræ (ad quam ea confera

mus) cōſtitue te oportet. Et in nobis appetitus vnus cum ratione & ſyllogiſmo habetur: eſt & vnus qui eſt præter opinionem & ſyllogiſmū: & vehementior & valētior debiliorem rapit et ſuperat. hinc ſæpe euenit vt rationalis moueat irrationalē, cum vehementior fuerit. Euenit item & ſæpe verſa vice irrationalem mouere rationalem, atq; ſecum rapere, cum ipſe vehementior fuerit: non quidem ꝙ debilior ſuum motum deſerat, ſed alterius, fortiore & validiore motu rapitur: quemadmodū in ſphæris cæleſtibus ſphæra quæ vltimum cæli ambitū coercet, orbes planetarū motus pernicitate & velocitate præcellēs ſecū rapit ſuos tamē in contrarium circuitus efficiūt, ita eſt et in nobis. Hoc tamen intereſt, ꝙ in mūdo ſemper is motus vincit, qui natura eminentior & nobilior eſt, et alios ſecum rapit: vt is qui primo & ſupremo attribuitur circulo. In homine vero fit plerunq; vt natura ſuperius præſtantiuſq; ab inferiore ſuperetur, vincatur, atq; rapiatur, vt incontinentium conſtat argumento: et tribus cognoſcantur agitari motibus, inferioris ſuperioris, & quodammodo tertio raptus. 58
¶ Tertia quæſtio. Cum duplex ſit exiſtimatio ſiue apprehēſio, hęc vniuerſalis, vt omne liberalitatis opus honeſte fit, & fieri debet: hæc vero particularis, vt huic philoſophiæ operam ſtudioſe nauanti et quidem indigenti erogare, liberalitatis opus eſt: quę harum: motum imperat? ¶ Reſponſio. Vtraq;: ſed vniuerſalis minus: vt quę ſtando quieſcēdoq; magis moueat. et ab actione remotior. Particularis vero magis, vt quę actioni vicinior propinquiorque immineat.

Ndecimi capitis ſcholia. lvi. Ita indeterminatam imaginationē habent & appetitum. Id muſcę & vermes liquido produnt. Nam cū muſca foramine vno locum quēpiam ingreſſa fuerit, nō facile memoriā habet per idem egrediendi, ſed vltro citroq; volitare conſpicitur egreſſum quærens, quē ſi inuenerit, indeterminato quodā motu & fortuito comperiſſe videtur. Et cum ſemel ambuſtis alis læſa fuerit, illius immemor adhuc flammā circunuolitat, quoad tota interdum exuratur. Hinc vulgatū eſt in eos qui cito rei cuiuſpiā obliuionem capiunt, quiq; fluxa ſunt memoria dictum, quod muſcarū memoriam habeant. Vermes itidem cū ad paſtum ſuo antro exierint, vix ad illud norunt reuerti, quāobrem naturæ induſtria conſtitutū eſt, quod nō procul ab antro ſuo procedant, ne lōgius repentes, ab eo aberrent. lvij Cum decerni volumus ex duabus quātitatibus. Quēadmodum in ludo quo multi contēdunt ad ſignū poſitum ꝙ̄ proxime globum, lapidem, aut ſagittam mittere, cum ea quæ a diuerſis miſſa ſunt, ab ipſo ſigno fixo æquidiſtare videntur, & cognoſcere volūt qui cōcertant, quod nam illorū cæteris ſigno ſit propinquus. communē omniū accipiunt menſuram, vt pedē aut cubitum, quam ſigillatim illis applicantes, diſtātiam ipſorum facile internoſcunt. Id autē tertiū ad qd̓ duo propoſita bona (inquit litera) cōferimus, inueſtigare volētes vtrum eorum eſt eligibilius, interdum ſubiectum eſt cui bona illa inſunt, vt virtus præſtantius bonum eſt ſanitate, nam virtus animæ ineſt, ſanitas vero corpori, anima autem corpore præſtantior. Interdum vtile, vt quod eſt vere maximeq; vtili vicinius ſimiliuſq; borū, præſtabilius. Interdum diuturnum, vt diuturnius bonū, ei quod minorē habet diuturnitatē, anteferendū, & ita de cæteris quæ tertius Topicorum latius differit. Euenit item & ſępe verſa vice. Appetitus rationalis datus eſt vt principetur ſenſitiuo, ipſumq; coerceat, quod cū facit, retrahit hominē a turpibus, vt cōtinentes facile mōſtrant, per inde atq; equus oculis captus eniteretur & ſe & ſuū ſeſſorem præcipitare in fluuiū, ſeſſor autē id præuidens, æquum freno exhibuū retraheret ab illo diſcrimine, eſt enim appetitus ſenſitiuus & brutus, vt cæcus, & futuri improuidus, rationalis autē præſidio intellectus fretus, videns & oculatus. Et tū hoīes naturam imitantur. in qua ſuperior ſphæra mouet inferiores, cum vero irrationalis appetitus præualet rationali, & eū ſuperat, quemadmodū in incontinentibus, rectus naturæ peruertitur ordo. Haud ſecus quā ſi ſpheræ inferiores ſupremā agitarēt ab occidua parte verſus oriētalē, & hinc in hoībus omnis peruerſitas & morū improbitas enaſcit. lviij. Vtraq;, ſed vniuerſalis minus. Vniuerſalis propoſitio mediate ſolū mouet, & remote. nā cū ſola offertur cuiquā per eā nō incitatur ad opus exercendum, ſed quieſcens illi aſſentitur. Particularis vero propoſitio & quæ alterius aſſumptio eſt immediate mouet, & propinque. nam oſtendens ſingulares operationis ipſius circunſtantias, præſentemq; materiam, impellit animum ad operationem ſiue bonam ſiue malam incunctanter agendam.

¶ Duodecimi capitis annotat.

¶ Incorruptibile animal addit propter eos qui cælū, imo verius mundum, animal eſſe aſſerunt cui tamē nullum ſenſum tribuunt: vt Timæus. Ait enim. Nec oculis indigebat, quia nihil extra quod cerni poſſet relictum erat. Nec auribus: cum ni-

hil superesset foris quod audiretur. Nec erāt aere circumfusa externa mundi: vt respirationem requireret. Nec membris quidem talibus opus erat, per quæ noua alimenta susciperet, aut decocti cibi excrementa emitteret.

59 Vodecimū cap. cōtinet sex cōclusiones, vnū corollariū ad quintā, & quomodo animalia a longe sentiant, post sextā. ¶ Prima conclusio. Quicquid viuit, a generationis initio ad suū vsq; obitū interitūq; vegetatricē animā retinere necesse est. ¶ Nā omne tale a suę generationis initio ad statū (modo ipedimētū tollatur) augescit, statū habet: post quē ad obitū vsq; minuitur. Id autem sine alimēto fieri nequit, inest igit̃ ipsis

60 suo toto duratiōis tp̄e vegetatrix anima. ¶ Secunda. Nō oībus viuentibus præsto adesse sensum necesse est. ¶ Nā plātis nō adest, etsi vitā possideāt, earū eni corp⁹ nimis simplex, terreū, & ad sentiēdum ineptū. Nō igit̃ habent tactum, q̄ nō habito, vt cæteri deficiāt necesse est. sine enī tactu sensum vllum habere impossibile est.

61 ¶ Tertia. Omne animal sensum habet. ¶ Nā oīa quę natura subsistunt, ꝓpter aliquid sunt, & natura nihil temere & frustra facit, habebūt igitur sensum quæ progrediūtur, & q̄ se de loco in locū trāsferunt, vt cibū a longe sibi quæritent & aquirant, alioqui fine carebūt, aliq; nō potuerunt. Et pariter sensum habebunt q̄ sedi nixa alio se transferre nequeunt, vt cōiunctū discernāt alimētū. Neq; licet dicere corruptibile aīal motu præditū, intellectū habere sufficere ad discernēdū, & sensum nō habere, neq; quidē incorruptibile, nā aut id sic meli⁹ esset corpori, aut animæ nō autē animæ: quia nō melius sine ipso intelligit, neq; itidē corpori, quod propter sensus animalibus datū esse videtur. ¶ Quarta. Animalis corpus simplex esse īpossibile est.

62 ¶ Nā si simplex esset tactū nō haberet, tactum autē, ipm habere necesse est. nō igitur corp⁹ simplex sed cōpositū mixtūq; habet. ¶ Quinta. Tactus maxime aīali ne

63 cessarius est. ¶ Nā cū aīal corporeum sit, ipsum proxima cōtingere corpora necesse est, oportuit igit̃ ipsum muniri tāgendi facultate, qua salubria ab officiētibus discernere queat, salutēq; suā efficiat: alioqui vitā nō saluat, fit enī tactus per quiddā internū. Quomodo igit̃ dignosceret animal ea q̄ prosunt, vt prosequatur, & ea q̄ officiunt nocētq;, vt fugiat, sine tactu? quo præsidio destituta aīalia vt statim depereant necesse est. De visu autē, auditu & odoratu nō ita fit, sed medio quodā hauriunt̃ extraneo. ¶ Corollariū. Hinc fit vt gustus quodāmodo animali sit necessari⁹. ¶ Nā gustus vt tactus quidam est, & alimentum tangere necesse est, est igitur (vt tactus) quodāmodo necessarius. ¶ Sexta cōclusio. Visus, auditus, & odorādi sensus, nō sunt vt tactus necessarij. ¶ Tactum eni & gustum diximus animali necessarios, q; tact⁹

64 alimenti sit sensus, sine quo non contingit animal esse posse, nō autē de visu, auditu, aut odorandi sensu ita est. Color enim, sonus, & odor, alimentū nō præstant, augmē tum, & decrementum: & natura pleraq; animaliū his sensibus nō muniuit, sed boni gratia aliquibus ipsos addidit, & potissimum progressiuis, quæ a longe victum quęritant. Nec mirum, nam hoc horum sensuū præsidio ipsa saluari necesse est, neque ad suā salutē tactus munitio sufficeret. ¶ Et si quæras: quomodo a longe sentiant, vt videant, audiant, odorentur? ¶ Dicimus sensibile medium mouere, medium vero motum, ciere mouereq; sensum: perinde atque si mouens aliquid pellat, quod pul

65 sum, alterum pellat: sicut primum mouens a nullo pellitur, & vltimū pulsum sonū pellitur, & nō pellit, media vero nunc plura nunc pauciora, & pellunt, & pelluntur: sic in sensatione: hoc excepto, quod in huiusmodi sensus alteratione vnum manens & in eodē loco alterat, pellēs autē, locum mutat: quēadmodum cum ceræ sigillum imprimis, quātum pellēdo cera cedit, sigilli vestigium ꝓfunde tenet: vbi vero non cedit vt lapis, nō retinet, ita et aqua et aer, et maxime aer vn⁹ et idē manens patitur, et sensum mouet. Et ita dicere satius videtur, quā putare dum videmus oportere radios ab oculis egredi, qui a colore & figura passi, et densitate repercussi, ad oculum

redeant. At læuis vt cõplanatus aer, vnus, infractuſq; manens, coloribus & figuris affectus, melius dicetur viſum icere, & ſenſum coloris & figuræ facere: haud ſecus q̃ ſi ſigillũ ad finẽ vſq; ingrederetur ceræ, illic ſigilli veſtigium relinquens.

Vodecimi capitis ſcholia. lix. Ineſt igitur ipſis ſuo toto durationis tempore. Nõ ſolum ſecundum virtutem, vegetandiq; facultatem, ſed & ſecundũ operationem. Nempe tota viuentium vita, augmentatione, ſtatu & diminutione abſoluitur. Cuius autẽ horum cõiuncta eſt nutritio quæ vegetatio quædam eſt, & nunq̃ viuẽtibus abeſt. Toto igitũ durationis tẽpore adeſt viuẽtibus ſine intermiſſione vegetatio. Et eo ipſo differt vis vegetãdi a cæteris potẽtijs, q ipſę ſecundum virtutẽ quidẽ & potentiã ſemper aſſunt, nulli⁹ autẽ operatio ſemper adeſt. At vero vegetatricis potẽtię neq; virtus neq; operatio vnquã abeſt. lxi. Neq; quidẽ incorruptibile, ſubaudiendũ, animal ponendũ eſt ſufficere habere intellectũ ſine ſenſu, vt poſuit Plato, aſſerẽs animam mũdi, mundũq; totũ animal eſſe. Cui reſpõdet id Virgilij.

Totamq; infuſa per artus Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Et huiuſmodi animal poſuit neq; viſum habere, neq; auditũ, neq; olfactũ, q nulla extra totũ mũdũ ſunt colore aut odore prędita, ſonũve edẽtia, quæ ſenſibus illis perciperentur, q itẽ extra mundũ nõ eſt corpus perſpicuum, vt aqua aut aer, per quod fiat horũ ſenſuum perfunctio. Inſuper & guſtum negauit illi adeſſe, q extra mundi ambitũ nullũ ſit quod ſumi poſſit alimentum, denique & tactũ itidem abeſſe dixit, q nullum eſſet corpus extra mundi extremum, cuius qualitates aut magnitudo tactu noſcãtur, quẽadmodũ verba in notis ex Timæo Platonis adducta demõſtrãt. Verum id neque veritati cõſentaneũ eſt, neq; ab Ariſtotele approbatur, nã aut id, inquit, ſcilicet aĩal illud incorruptibile habere intellectũ ſine ſenſu, melius eſſet animæ, aut corpori. Nõ animæ, quia anima ſine ſenſu nõ melius neque cõuenientius intelliget, imo nullo modo intelliget, cum vt intelligat, ſenſuũ adminiculo a quibus excitetur indigeat. Neq; id melius erit corpori, quia corpus datũ eſt animalibus ad ſenſuum operationes exercendas. Per totum enim corpus, organũ tactus diffuſum eſt, & determinatis corporis partibus, cæterorum ſenſuũ organa addicta ſunt, eſſet igitũ corpus ſine ſenſuum functione otioſum, quod natura ſummopere refugit. lxv. Et ita dicere ſati⁹ videtur, q̃ putare dũ videmus. Nõ efficax ſumitur argumentũ ad probandum viſionem fieri extra mittendo, q baſiliſcus viſu interficiat hominẽ, q ve facinatrix, aut inuidię ſuffuſa veneno, ſolo viſum aridum lãguorẽ, maciẽque adempto naturali ſucco inducat pueris in cunabulis conſpectis, vt ferunt. Hæc enĩ nõ per viſionem fiunt, ſed quod ab oculis & baſiliſci & huiuſmodi ſagarũ inuidarumque mulierũ egrediuntur venerati vapores, qui per aerẽ diffuſi, animalia ad quæ pertingunt, peſtifero afflatu enecãt, aut tenellis pueris, alijſve animantibus incõmodum inferũt. At huiuſmodi vapores oculis egredientes non amplius faciunt ad viſionẽ, quã lachrimæ ex oculis manantes, aut ſudores a manu exeuntes concurrant ad tactionem.

¶Decimitertij capitis annotat.

¶Corpus ſimplex eſt, quod vnius ſolius haberet elemẽti contemperamentum. 66

Ecimũtertium caput continet tres cõcluſiones, & vnũ corollarium ad ſecundam. ¶Prima concluſio. Animalis corpus ſimplex eſſe impoſſibile eſt. ¶Simplex intelligo, igneũ aereũ, aqueum, aut terreum. Nã ſine tactu animal eſſe nõ poteſt, neq; aliorum ſenſuum vllum habere. Atqui tactus, ſimplicis corporis eſſe nõ poteſt: etſi viſus, auditus, odoratus poſſint, vt aquei & aerei, per quæ vt media ſentire faciunt, tactus enim per intraneum, & tangendo, ipſa ignea, aerea, aquea, & terrea ſentit, hinc tactus nomen ei inditum eſt, animalis igitur corpus ſimplex eſſe nõ poteſt. At tibi forte videri poſſet terreum eſſe poſſe, ſed ſane ita eſſe nequit, nam tactus, ſuſceptiuus eſt omnium tangibilium, vt medietas quædam: & nõ ſolum differentiarum terræ, ſed calidi, frigidi, humidi & ſicci, et omnium tangi poſſibiliũ, hinc oſſa, pili, et plantę nõ ſentiũt, quia
terrea ſunt. ¶Secũda. Animalia tactu priuata mori neceſſe eſt. ¶Nã ſine eo (vt di- 97
ximus) neq; aĩal eſſe poteſt, neq; ſenſuũ vllus, immo cũ ſit ille ſenſus, animal eſſe neceſſe eſt, et cũ ſit animal, hũc ſolũ ſenſuum haberi pariter oportet. ¶Corolla-
rium. Hinc fit vt excellentiæ ſenſibilium aliorum ſenſuum non animal corrũpãt, 68
ſed ſolũ ſenſum, niſi per accidens, excellentiæ vero tangibiliũ, et tactũ & ipſum animal per ſe corrũpunt. ¶Excellẽs enĩ ſonus, vt tonitrus, animal nõ corrumpit, ſed auditum: niſi p accidẽs: vt cum ſpirit⁹ ſimul cum ſono eliſi percuſſio animal exanimet. Neq; excellẽs viſibile animal corrumpit, ſed viſum: niſi p accidẽs, vt cũ viſu

ſic terrore afficitur animal, vt e vita emigret, ſecedatq;. & ita de odore, & ſapore. At excellentiæ tangibilium, calidum, frigidum, humidũ, ſiccũ, molle & durum, tactũ per ſe corrumpunt, & animal, non enim corrupto tactu animal ſuperuiuere contingit, & omnis ſenſibilis ſuperexcellẽtia ſenſum corrũpit. ¶ Tertia. Solus tactus ani

70 mali adeſſe nec neſſarius eſt, alij vero ꝑpter bene eſſe. ¶ Nã ſolus tact⁹ aĩali vt viuat, haberi eſt neceſſari⁹, & alij corrupti nõ interimunt animal, qui ꝙ ob bene eſſe animali ſint conceſſi, ſtatim cognitum eſt. Viſus enim additus eſt, quo vitam in aere aut aqua aut aliquo perſpicuo ſibi vendicet. auditus, quo ei aliquid indicetur. odoratus, quo odore a longe percepto, ad alimentum ſe conuertat, guſtus. quo iucundum ſit ei alimentum, & triſte refugiat, poſtremo lingua adhibita eſt, vt ſapores diſcernat, voceſq; effingat. Eſt itaque notum, ſolum tactum ad eſſe animali neceſſarium eſſe tributum, cæteros vero non ad eſſe, ſed ob bene eſſe.

Decimi cap. ſcholia. lxvij. Etſi viſus auditus & odoratus poſſint. ſubaudi, eſſe ſimplicis corporis tanq; ſubiecti, nõ quod illorum ſenſuum organa duntaxat vnius habeant elemẽti cotemperamẽtum, ſed quia inſigniter vnius naturam retinent, a quo vt dominante nomen ſumunt, vt viſus aqueus dicitur, & auditus aereus. Sunt enim aer & aqua in maiori dominio in dictorum ſenſuum organis, quam terra in organo tactus, immo ſi terra in tanta eſſet excellentia in organo tactus, in quanta aer in auditu, aut aqua in viſu, organum tale eſſet ineptum tactui. Hinc tactus dici non poteſt terreus. Et tangendo, ipſa ignea, aerea, aquea & terrea ſentit. Tangendo, contactũ magnitudinis ad proximum corpus habendo, quia nunquam poteſt fieri qualitatis tangibilis perceptio, niſi tactionem efficiens animal aut proximum ſit ei corpori cuius qualitates tãgibiles ſentit, vt cum id corpus cuius ſunt qualitates, eſt molle, quale eſt aqua, aut aer, aut ſaltem ſit proximũ alteri corpori intermedio inter efficiens tactionem, & corpus cuius percipiuntur qualitates, vt cum tactu percipiuntur duorum corporum qualitates, quanuis enim tunc ad durum corpus non fit animalis contactus, fit tamen ad aquam aut aerem intermedium. Hinc nomen tactus huic ſenſui inditum eſt, a contactu magnitudinum, ꝙ qualitatum tangibilium apprehenſio ſemper coniũcta ſit contactui ſecundum magnitudinem aut illius corporis quod tactu percipitur, aut alterius tangenti propinquioris. Hinc oſſa, pili & plantæ non ſentiunt. Oſſa etſi partes ſint animalis, & augmentationem recipiant, animataq; ſint, non tamen ſentiunt vt caro, quia nimium habent terræ contemperamentum, quod ipſa reddit ad peragendam ſenſuum functionem inepta. Neq; inconueniens eſt aliquam partem animalis homœomeram (quale eſt os) nõ ſentire, cum partes anomœomeræ nullæ inueniantur quin ſentiant, vt caput, pectus, pedes. Neq; ideirco etiam oportet oſſa alterius eſſe naturæ & ratiõis a carnib⁹, nã ſentire, & nõ ſentire, ſpeciẽ naturãq; in partibus nõ variãt ſicut neque videre & non videre efficit diuerſitatem ſpeciei in oculo & pede. Nempe eiuſdem rationis eſt forma ſubſtãtialis oſſis & carnis, & vtraque quidem ſenſitiua, ſentiẽdique virtutem habens, ſed quæ carni ineſt, operationem ſenſus facit, quæ vero oſſi, minime, nõ quidem defectu proueniente ex parte formæ, ſed ſubiecti, quod non eſt aptum ſuſcipere ſenſuum functiones, & ſine ſubiecto apto diſpoſitoque non eſt nata forma eas efficere. Pili vero neque animati ſunt, neque animalium partes, ſed ex naturæ excrementis ſuperfluitatibuſque naſcuntur, ad corporis munimentum & ornatum, non itaque mirum videri cuiquam debet, ſi ſentiendi virtute deſtituti ſint.

lxviij. Animalia tactu priuata mori neceſſe eſt. Non eſt putandum adempta ipſi animali virtute tangendi, immo & ſentiendi, reliquam manere poſſe vegetandi virtutem, & proinde animal mori non oportere. Nam licet in ijs quæ potentias ſeiunctas habent, interẽptis poſterioribus potentijs non oportet priores abeſſe, vt ſi ſenſitiuum abeſt plantis, non oportet abeſſe vegetatiuum attamen in illis quæ coniunctas habent poſteriores potentias prioribus, ademptis poſterioribus & priores ademptum iri oportet, vt ſi non adeſt animali ſenſitiuum, neque eidem aderit vegetatiuum. nam idem ſunt re ipſa. Neque inconueniens putãdum eſt, ex eo ꝙ ſenſus adeſt animali, colligi tactum adeſſe, tametſi a communiori particulariter ſumpto ad minus commune fiat argumẽtatio, nam id argumentandi genus inualidum non eſt, vbi tale infertur minus commune, ſine quo cõmunius eſſe non poteſt, vt ſi numerus eſt, cõſequens eſt & binarium eſſe, numerus enim nullus eſt ſine binario, ſed omnis aut binarius eſt, aut ipſum vt ſuam partem cõplectitur. Ita ſi vegetatio eſt, & nutritio eſt, quoniã ſine nutritione vegetatio eſſe nõ poteſt. Pari modo ſi ſenſus eſt, & tactũ eſſe ſequitur at nõ ita concludi poteſt, ſi ſenſus eſt, & viſum eſſe, quoniam ſine viſu ſenſus animali adeſſe poteſt.

¶ Paraphraſeos in tertium Ariſtotelis de anima, in eundem ſcholiorum, finis.

¶PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN LIbrum de Sensu & sensato, annotatiunculæ.

¶Color, proprium et per se a visu perceptibile. ¶Symbolum, signum, significatiuum.

Liber de sensu & sensato septem capita cōplectitur. Primū tres cōclusiones, duo corollaria ad primam, & vnum ad tertiam. ¶Prima conclusio. Quoniam de anima, & virtuti- 5
bus eius, vt ab ipsa proficiscuntur, determinationem fecimus: his suppositis de reliquis, & iis quæ minus explicauimus, tam communibus quam propriis, determinationem facere expediet. ¶Nā de iis quę in animalibus sunt & corpori & animæ communia (quæ in iis qui sunt de anima, nō exacte satis determinata sunt, aut quæ illic tacta non sunt) apta post considerationem de anima incumbit determinatio. Talia autem sunt, sensus, memoria, animæ & corpori communia, & fere omnibus animalibus: quemadmodum appetitus, concupiscentia, ira, delectatio, tristitia, & hæc quatuor numero passionum coniugationes, somnus vigilia, iuuentus senectus, aspiratio respiratio, mors & vita. de quibus nihil illic tactum est. Expediet igitur de ipsis determinationem facere, & quid vnumquoque eorum sit: vt quid memoria, quid somnus, vigilia, iuuentus, senectus, aspiratio, respiratio, quid mors, quid vita, & cur vnūquodq; accidat videre. ¶Primum corollarium. Hanc ob causam, natura-
lis philosophi sanitatis & ægritudinis est principia inuenire. ¶Sunt enim hæ cō- 2
munes passiones, solis animalibus conuenientes, nam sanitatem & ægritudinem vita carentibus fieri impossibile est. ¶Secundum corollarium. Et hinc fit vt medicorum quamplurimi audiuscule physicam artē prosequantur, & quærant. ¶Nā 3
vbi naturales finiunt, ordiuntur medici: & ex iis quæ de natura sunt, sua sumit principia medicina. ¶Secunda. Omnia quæ dicta sunt, corpori & animæ communia sunt. Nā aut hæc sensus sunt habitus, vt memoria: aut passiones quæ sensibus siūt,
vt somnus & vigilia. aut animal & pariter corpus & animam saluant: vt respiratio, 4
iuuentus, vita, & sanitas. aut corruptiones sunt, & priuationes: vt respirationis ablatio, senectus, mors, ægritudo. Sunt igitur hæc omnia corpori & animæ communia. Quid enim sit sensus, propter quid accidat, quodque corporis sit (vt qui corporeo indiget sensorio) & q̄ animæ, satis apprime que superius dictum est. Dictum etiā est gustum & tactum sensuum maxime necessarios animalibus esse. tactum quidem, q̄ animal salutetur a corrumpentibus tangibilibus. gustum vero propter escam. est enim sapor, ad nutritiuam partem ordinatus. Is enim sensus iucundum amplectitur alimentum, triste autem & horridum refugit & abominatur, et alios sensus, auditum, visum, et odoratum (qui per exteriora media fiunt) ipsis animantibus cō cessos diximus: quo a longe alimentum dignoscentia, sibi melius prouideant. At visus et auditus in animalibus intellectu et prouidentia præditis (qualis est homo) altioris boni, vt disciplinæ et prudentiæ, gratia sunt. Nam plurimas differentias ostēdunt, ex quibus contemplatio consurgit, et circa agibilia humanasque actiones discretio, de quibus hæc adhuc adiiciamus. ¶Tertia conclusio. Visus ad plura per se 5
dignoscenda et ad necessaria secundum se melior promptiorque habetur, auditus autem per accidens. ¶Nam visus multimodas multiformesq; rerum differentias, et ad vitā necessarias per se mōstrat, nam omnia corpora colore participant, et sensibilia communia magis hoc sensu percipimus. Auditus autem solos sonos et vocū va-

rietates per se ostendit, quæ pauca sunt. soni enim paucis conueniunt, & voces perpauca eliciunt. Visus igitur ad plura per se dignoscenda & ad necessaria secundum se melior aptiorque habetur. Sed quod auditus ad plura per accidens valeat, hinc cognoscitur. nam auditus & disciplinæ & prudẽtiæ plurimum confert. Sermo enim solius auditus est, ex quo omniũ pariter disciplina & nõ modo sonorũ & colorũ, nõ quidẽ secundũ se, sed secundum accidens. Constat siquidem sermo ex nominibus, quorum vnũquodq; symbolum est atque signum. Vt enim vox vnicuique rei sit signũ, apte imponi cognoscitur. est igitũ auditus, per accidens plurimum. ¶ Corollariũ. Vnde fit, vt a natiuitate cæci, sapientiores euadant a natiuitate surdis atque mutis. Est enim (vt dictum est) auditus, sensus disciplinæ. Sed de his hactenus.

PRimi cap. libri de Sensu & sensato scholia. iii. Et ex ijs quę de natura sunt sua sumit principia medicina. In naturali philosophia nonulla sunt quæ ad solam valẽt speculationem, neq; ad opus accommodari facile queunt, vt quæ in octo physicæ auscultationis libris traduntur, item et ijs qui de Cælo sunt, & Meteororum. Ex huiusmodi autem medicina sua proxime non sumit principia, vt quæ operis executionem tota meditetur. Alia vero, naturali philosophia considerata, ad cognitionẽ quidem conducunt, & accõmodationi ad operationem adminiculum præbent, qualia sunt ea quæ in libris de Generatione, de Anima, & his paruorum naturalium appendicibus considerantur. & ex ijs potius propinquiusque suam determinationem desumit medicus. At hæc cognosci nõ possunt, nisi in octo libris auditionis physicæ pertractata itidem teneãtur. Quocirca philosophię naturalis sint expertes, qui ad medicinæ cognitionem aspirãt, oportet. Hæc enim illi subordinatur & subiscet, vt musica arithmeticæ. Non tamen idcirco concesserim physicam ad medicinam recte ordinari. nam hæc minus digna est, vt quę dirigat ad operandum secundum consultationem, illa vero dignior ꝙ ad cõtemplationem contendat, & in diuinorum cognitionẽ paret aditũ. Præterea philosophia naturalis, rerum naturalium omnium. & proprietatum eis competentium trahit cognitionem, medicina vero circa duas duntaxat animalis affectiones negotiatur, sanitatem, & ægritudinem, nõ sunt autem perfectiora ad minus perfecta ordinanda. Veruntamen ob necessitatem humanã aliqua philosophiæ naturalis pars præter suam dignitatem ad medicinam humanæ saluti necessariam ordinatur, & quodammodo descendit, cum potius ascẽdere nata sit. Facit enim humana necessitas, vt pleraq; contra suæ dignitatis rationem ordinentur, non tam pro suæ naturæ cõditione, quam pro humanæ indigentiæ subleuamine. iiii. Nam aut hæc, sensus sunt habitus. Supra nominate in prima conlusione passiones, quadrifidę sunt. Nam aut ipsę species sunt sensibiles in sensus interioris organo seruatę, & illic ab anima perfectę (quę habitus sensuum dicũtur, ꝙ a subiecto non sint facile dimobiles) vt memoria. Aut sunt passiones affectionesque quę sensibus insũt vt somnus, qui sensationum exteriorum priuatione fit, & vigilia, quæ functione operationeque sensuum exteriorum agitur. aut aĩal saluãt, vt hæ ꝓprietates quatuor coniugationũ ex oppositis superius positarum in affirmatione existentes, respiratio, iuuentus, vita, sanitas. aut corruptionem animali inferunt, prædictarumque proprietatum opposita & priuationes sunt, respirationis ablatio, senectus, mors, ęgritudo. quę cum suis oppositis dictas quatuor cõiugationes complẽt. Et horum vnumquodque ab anima fit, & in corpore suscipitur. hinc dicuntur corpori & animę cõmunia. vi. Vnde fit vt a natiuitate cęci, sapientiores euadant. Huius ratio subnectitur ab Aristotele, ꝙ auditus sit disciplinæ sensus, pręsertim ab altero suscipiẽdæ. Visus autem etsi ad disciplinas præcipue propria inuentione, propriove studio consequẽdas (quo libri fungantur officio præceptorum) nõ mediocriter conducat, non tamen vsq; adeo & tam efficaciter sicut auditus. nã sermo ꝗ̃ scriptura ad docẽdum est efficacior, & viua vox (vt inquit Fabius Quintilianus) magis afficit, excitat & mouet discẽtis animũ, ꝗ̃ litera. Itaq; a natiuitate cęci & audiẽtes possunt vocis adminiculo ab alijs doctrinam vendicare. quia auditu sũt præditi, non autem a natiuitate surdi & vidẽtes, sed solum propria inuentiõe atq; studio, visibilibusve signis sine vocis cõmunicatione doctrinam capessere possunt. Atqui melius atq; commodius ab altero doctrina suscipitur, ꝗ̃ ꝓpria aut indagine aut diligẽtia habeatur, cũ rari sint qui eo polleãt ingenio, vt per se discere possint, pręceptoris opera nõ indigentes. Rursum quod proprio consequitur studio quispiã, quota pars est eorũ quæ alterius ope potest in disciplinis assequi? Sane perquã pauca sunt illa quæ nostro ingenio nãciscimur in disciplinis, collatione facta ad ea quę ab alijs ꝑcipere possumus. Præterea proprio studio atq; opera scientiã adipisci fere impossibile est ei qui prima literarum fundamenta iacta nõ habet & animum primis illis literariæ disciplinę rudimentis formatum (sine quibus libros lectitandi non potest haberi industria vel peritia, cũ ad ea necessaria sit vel ipsa literarum cognitio) qualis esset is qui a natiuitate audiendi facultate destitutus esset. At prima illa literarum fundamenta ab altero docente debent haberi. & auditus beneficio. Nil mirum igitur si a natiuitate surdus, aut nũquam possit, aut admodum difficulter aliquid scientiæ sibi comparare,

In affirmatione		In negatione	
i	Respiratio	i	Respirationis ablatio
ii	Iuuentus	ii	Senectus
iii	Vita	iii	Mors
iiii	Sanitas	iiii	Aegritudo

Vtra, phisica an medicina sit dignior

A natiuitate cæcũ facilius sibi scientiam cõparare posse ꝗ̃ surdũ.

¶Secundi capitis annotat.
¶Defluxus,atomorum resolutio.

SEcundum caput continet quinque conclusiones, duas rationes ad secundam, duas rationes ad secundam partem tertiæ, & vnum corollarium ad quartam. ¶Prima conclusio. De organorum sensuum natura incũbit determinatio. ¶Nam antiqui ea aptabant elementis. Sed cum elementa sint quatuor, sensus vero quinque, hoc ipsis ingessit difficultatem, cuinam quintum sensum aptare possent. Videndum vtique expediet an æqua eorum aptatio fuerit. ¶Secunda. Non probanda est eorum sententia, qui visum, ignem esse posuerunt: vt Timæi, & Empedoclis: ꝙ constricto & moto oculo videatur oculus vt ignis fulgere. ¶Primo, Quia si ignis ille quem ponunt in oculo, visibile esset, eadem ratione videri deberet oculo quiescente, atq; oculo moto: aut causam adducant cur potius illic quã tunc. Non autem ita videtur. nam sentientem, & videntẽ non lateret, non est igitur ignis. Sed instabunt. cur ipso moto igitur apparet fulgor, & ipso quiescente non? Facilis & prõpta responsio est, causãm huius non esse ignẽ, sed ꝙ læuia corpora mota, vt aqua, nata sunt in tenebris fulgere, non quidẽ lucẽ emittere. Ita pupilla oculi quæ in medio oculo nigra apparet, quia hũc in modum læuis est, in tenebris mota & cõstricta fulget, & pars a parte deprehenditur: quemadmodum in refractione solet, & hinc duo aut plura videre apparet. ¶Secundo. Dicũt ipso igne exeunte (quemadmodũ lumine a lucerna) nos videre. Ergo videre deberemus in tenebris. Et potissimum ignis ille in tenebris deberet nobis q̃ in luce patentior & apertior fieri, quandoquidem paruus ignis se magis in tenebris ꝓdere soleat vt torris, vt flamma. Id autẽ sub tenebrarum opacitate minime adhuc cõtigisse cõspectum est. non est igitur oculus, ignis. neq; ab eo talis ignis egreditur. Neq; satis respondet Timæus, ꝙ ignis ille in tenebris extinguat: quia alios ignes ĩ tenebris extingui non videmus: sed extinguitur ignis humido & frigido. est enim calidus & siccus. Et si ignis ille tenebrarum occursu disperiret extinctus, tãto magis per diem in aqua & in glacie (in quibus alia ignita extingui maxime perspiciuntur) extingueretur, nunc autem nihil tale euenit. non igitur respõdet Timæus sufficienter. Et Empedocles fere consimiliter sentit: duplicem tamen videndi modum tangit. Primũ, ꝙ fiat visio egrediẽte lumine: quemadmodum (inquit) noctibus hybernis iter meditans, lucernam accendit, paratq; vt omnium ventorum impetus a lucerna arceat, circunducta lucernæ tenui membrana. dispergunt etenim ventorum flamina flammas. & quanto lumen hoc velamine circunseptũ se magis diffunderit, clarius illustrat. Ita natiuo lumine circunquaque pupillæ orbẽ fuso: quod se aliquãdo fortius effusum extra profert & egerit. nosq; ita videre asserit. Secundũ vero modum ponit. nos scilicet corpora quæ vidẽtur, eorum defluxibus intueri. ¶Tertia. Democritus oculum natura esse aqueum rite sensit: visionem tamen illius esse fulgorem non bene putauit. ¶Quod enim pupilla aquea sit, multa produnt indicia. ¶Primum. Quia ipsa fossa, multæ defluunt aquæ. Secundũ, quia oculi de proximo recenterq; formati, frigditate & claritate cætera mẽbra excellunt. quod aquæ naturæ maxime congruere videtur. Tertium, est circa pupilllam albugo pinguis & adiposa, animalibus sanguine præditis, & palpebris oculos obuelãtibus concessa. ingeniose factũ a natura, ne pupillæ humidũ coaguletur, geleturque. hinc rigente frigore, palpebris contentum nunq̃ frigere sentimus. & cęteris animalibus dura oculorum coopercula ad ipsius pupillæ protectionem natura tribuisse videtur. Sed ꝙ nõ bene dixerit visionẽ esse fulgorem, patet. ¶Primo. Quia visio est quædã ĩ vidẽte facta passio fulgor autẽ accidit, ꝙ oculus læuis sitque facta refractio. Non igit̃ visio est huiusmodi fulgor. Sed de ijs quæ refractione apparent, nondũ videtur naturam ab ipsis

(margin: 7 beside "bit determinatio"; 8 beside "Secunda"; 9 beside "Tertia")

fuisse depi ehẽsam. ¶ Secũdo. Si visio fulgor esset, cur circa alia corpora circa quæ
fulgor emicat, etiam non est visio? & ex cõsequenti cur illa non videant, sed solus
ocul'? Accidit itaque videre, nõ quia pupilla fulgeat, aut quia sit aqua, sed quia per
spicua, colorũ speciebus suscipiẽdis apta. Et licet perspicuum esse, commune sit &
aeri & aquæ aqua tamen durabilior, permanentiorque est: hinc potius aqueam natu
ræ benignitate possidemus pupillam. ¶ Quarta. Inconuenienter dicunt, quicquid
10 id sit quod ab oculo egreditur, visionem aliquo egrediente fieri. ¶ Nã quicquid id
fuerit, inconueniens est ipsum subito ad astra vsq; protendi. & si non ad astra vsque
protendatur, stultum etiam est alio quopiã in medio putare coniungi. coniung tur
enim lumen lumini, & non quodlibet cuilibet, sed satius est modo qui dictus est. ex
terius interiori coniungi. Est enim videndi virtus, interna, latens. & exteriore sepra
circundataque mẽbrana. ratũque id haberi debet, quod superius manifestum factũ
est, colores non sine lumine videri: & siue perspicuum visui & rei visæ medium sit
aer, siue sit aqua, a colore moueri: a quo moto moueatur oculus: sicque visionem fie
ri. ¶ Corollarium. Rationabiliter igitur euenit vt oculus factus fuerit aqueus.
11 ¶ Nam aqua perspicua est. ipso igitur existente aqueo, interius lumen suscipiet. &
fiet actu perspicuum, poteritque a sensibilibus vt coloribus moueri quam aptissi
me. quod etiã ita conspicitur. Et iterum cum illud perspicuum aereum non sit, me
rito aqueum esse dignoscitur. Et extremum oculi non est animæ videndi organum
sed vis ea interna latet, suumq; internum habet organum. hinc interius perspicuus
cõspicitur oculus. Et nonnullis in bello circa tempora vulneratis, pupillæ poris ab
scissis, accidit perpetuas subortas fuisse tenebras, sicut extincta lucerna ꝙ pupilla in
2 ternum dictum in perspicuum quasi videndi lampas recisa fuerit. ¶ Quinta. Si sen
tiendi organa quatuor elementis aptari vellemus, sensorium visus aquæ aptare con
ueniret: auditus, aeri: olfactus, igni: tactus, terræ: & quia gustus, quidam tactus est,
ipsum itidem terræ aptaremus. ¶ De visu iam dictum est, & de auditus sensorio,
in ijs qui sunt de anima. De odoratu vero, quia quale quod odoratur, actu est: talis
olfactus potentia est. quod autem odoratur, actu igneum est. nam fumalis euapo ra
tio, odorem, & suauitatis fragrantiam parit, quæ quidẽ ab igne est. sensus igitur odo
randi, potentia igneus est. hinc circa cerebrum (quod cæteris partibus corporis hu
midius & frigidius existit) situs est. Et de tactu etsi totum corpus obtinere videatur
nullus tamen aliorum circa cor calidissimũ, & cerebro oppositũ, sibi sedem delegis
se videtur. quare si ei aliquod aptandum sit elementum, cum aqua visui sit deputata
aer auditui, ignis olfactui, sola terra vt ei accommodetur relicta, esse videtur: iti
dem & gustui, cum gustus quidam sit tactus,

Secundi cap. scholia. vii. Cuinam quintum sensum aptare possent. Id difficultatis
diluit quinta huius capitis conclusio in calce literæ posita. viii. Cur potius illic, quã
tũc. Illic, oculo moto, ꝙ tũc, oculo quiescẽte Et hinc duo aut plura videre, apparet. In
cõstrictione oculi, vna eius pars super alteram complicatur, & in vtraq; parte tã supe
riore ꝙ inferiore, tã constringente ꝙ cõstricta, vt discontinuatis abinuicem, apparet
eiusdẽ rei imago. Hinc ob duas in oculo receptas imagines, vna res cuius sunt imagines, apparet
esse duæ, perinde atq; in speculo fracto diruptoque in aliquot partes suum obijciens vultum, cerne
dẽ efformabit effigies suæ faciei, quot sunt particulæ vitri discontinuatæ, atq; a cõtinui integritate
distractæ. Et conspiciens rem maiusculam per minutulos fenestrarum cancellos, qui ad arcendũ
vẽtum in transuersum ordine positis ligneolis fiunt, vnã rem iudicabit esse duas, si per diuersa cã
cellorum foramina illius imago ad oculũ feratur. Quandoquidem paruus ignis se magis in tene
bris prodere soleat. Siquidem maius diei lumen reddit paruum ignem interdiu minus conspicuũ
ꝙ minusculũ offundere exterminareq; soleat. Itaq; absente diei lumine redditur paruus ignis ma
gis spectabilis. Duplicem tamen videndi modum tangit. Neuter istorum modorum veritati est
consonus. Prior quidẽ ꝙ non adest oculo nostro lumen natiuum natura insitũ, quod extra se fũ
dat ad visionẽ peragendam, sed oculus (vt aer) potentia primum est perspicuus, suscepto vero in
tra se lumine, fit actu perspicuus. Posterior vero, ꝙ nõ defluant a corporibus atomi, quorũ intra
oculũ susceptione fiat visio, alioqui cæli, sol, astra, resq; sensibiles omnes deberẽt in dies magis ac
magis decrescere per continuum atomarum defluxum, quandoquidem omne corp' ex corpore

ſubtractione fiat minus. ix. Aut quia ſit aqua, ſed quia perſpicua. Non negat Ariſtoteles aqueum in oculo contemperamentum quicquam ad viſionem conducere, cum idipſum in toto hoc cap. aſtruat, ſed vult aqueum oculi contemperamentum non eſſe totam ſufficientẽque viſionis cauſam atq; primã, & quæ cũ viſione recurrat atq; conuertatur. Alioqui quicquid aquæ haberet contemperamentum, faceret viſionẽ. Hinc cauſam eiuſce rei magis propriam atq; propinquam in litera ſubnectit. x. Nam quicquid id fuerit. Siue ſcilicet fulgor atq; ignis, vt poſuit Timæus, ſiue lumen natiuum, vt dicit Empedocles, ſiue radij viſiui, vt aſſeruerunt plerique dicẽtes ab oculo radios ad res viſas protẽdi, eoſque inibi affici ſimilitudine ſpecieque colorum, & hoc pacto viſionẽ fieri. At hoc modo ſæpiuſcule monſtratum eſt viſionẽ non effici, quin potius eo ipſo ꝙ exterius interiori coniungatur, hoc eſt ꝙ ab extero viſibili producta ſpecies in medio, ſimilẽ in organo producat coloris ſpeciẽ, & per ſuſceptionẽ eiuſce ſpeciei in organo, fit viſio. Hinc medium ipſum a colore moueri dicitur, ꝙ ab eo quodãmodo alteretur per ſpeciei ipſius coloris ſuſceptionẽ. Et ab ipſo medio moto dicitur moueri oculus, ꝙ a medio atq; perſpicuo affecto ſpecie coloris ipſe oculus itidem alteretur, afficiaturque ſimili ſpecie.

Species colorum rerũ in medio tũ in viſu ponẽdas eſſe.

Quocirca nõ iis accedendum eſt, qui ſicut molem magnitudinẽque rerũ, numeros, & lationes deſtruũt, ita & ſpecies colorum interimũt, negãtque eas diffundi per medium perſpicuum, aut animaliũ oculis ingeri, quin potius cum Ariſtotele ſentiendum, colores ipſos (vt vnaquæq; res ſuæ ſpeciei gignendæ natura eſſe auida conſpicitur) ſuam diffundere ſpeciem per diaphanũ, & intuentium oculos hac ſua ſimilitudine afficere.

Quod ſiquis pertinacius admittere refutet, ad perſpectiuam percipiendam prorſus inidoneus, quæ hoc ex philoſophia naturali tanquã ſolidã ſuorum theorematum baſim ſupponit, hoc vrgendus eſt ratiocinio, & conſimilibus quę ex hac diſciplina facile colligi poterunt. Id omnibus commune eſt ſenſibus, ꝙ talis eſt vnuſquiſque ſenſus potentia antequam ſentiat, quale ſenſibile eſt actu, cũ vero ſit ſenſatio, tũc talis fit ſenſus actu, quale eſt ipſum ſenſibile. Itaque oculus antequã videat, potentia talis eſt, quale viſibile eſt actu, cũ vero videt, talis eſt actu. Atqui non eſt talis actu oculus per ſuſceptum colorem quẽ videt, ergo per ſuſceptam eius ſpeciem. Rurſum. Cum fit viſio coloris parietis, aut ipſe color idem numero qui adeſt parieti, etiam ineſt aeri intermedio, & oculo videntis. Et tunc idem numero accidens ſimul diuerſis aderit ſubiectis, parieti, aeri, & oculo, quo nihil abſurdius. Aut color ille parietis non ſuã ſpeciẽ, neque ſeipſũ eundem numero ꝓducit in aere interſtite, & intuentis oculo, ſed ſimilem ſpecie colorẽ, vt albedinem aut nigredinem, & tũc aer eo affectus colore, vere erit & dicetur coloratus, vt albus aut niger, deĩde atque paries Id autem ſententię Ariſtotelis repugnat, dicentis aerẽ incoloratum eſſe, quo omnibus percipiendis coloribus præſtet adminiculũ. Aut a colore parietis nihil in medio perſpicuo gigni dicẽt huiuſmodi poſitionis aſſertores, neque itidẽ in ipſo videntis oculo. Sed quid tunc nõ æque in tenebris ac lumine videmus, quãdoquidẽ neq; aer neq; oculus vllo pacto debeat affici a colore qui videndus eſt? Et quomodo etiam tunc color mouebit medium, & intermedius aer mouebit oculũ (quod toties Ariſtoteles aſſeuerat ad viſionem requiri) ſi color viſu percipiendus nihil progignat in diaphano aut in oculo videntis? Reuera tota Ariſtotelis de colore & viſu perimitur & inualida redditur determinatio, nihilq; dictorum eius cũ veritate conſtare poterit, ſi hæc recipiatur poſitio, colorem nihil prorſus efficere in aerem aut oculum. Cum itaq; dilucidum ſit colorem quippiam aggenerare in proximo ſibi perſpicuo, & videntis oculo, & non ſeipſum eundem numero, neq; conſimilem ſpecie colorem alterum, vt oſtenſum eſt, reliquum eſt vt ſuam ſpeciem ꝓducat tam in medio perſpicuo, q̃ videndi organo, perinde atque ſonus & odor ſuas & in medio & ſenſorio ſpecies edunt. Nihil enim aliud relictum eſt quod ad efficiendã viſionẽ color ipſi perſpicuo aut videndi organo inferre ac ſubminiſtrare poſſit. xi. Et extremũ oculi non eſt animæ vidẽdi organũ. Quemadmodum extrema pellis manum circũdãs non eſt tactus organũ, neque extremum auris, organum auditus, ita neque extrema oculi cuticula ipſum circundans, eſt organum viſus, ſed munimẽtum ipſius organi introrſũ latentis, quod natura circũpoſuit ad ipſius tutelam. Et quemadmodum vitrum ad oculi protectionẽ ipſum circundans in molles habentibus oculos, vim intra ſe viſiuam nõ habet, ita neque in animantibus duros oculos ſortitis id corneolum atque vitreum quod prominet, videndi habet vim, ſed ad illius tutamen eſt datum.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Senſus actu, ſenſatio. ¶ Corpora terminata, corpora opaca: quæ ſecũdum ꝓfundum, lumẽ non admittunt. Coccineus: purpureus, excellentia rubeus & roſeus.

Ertiũ cap. cõtinet vnã diuiſionẽ, quatuor cõcluſiones duas rationes. duos modos qbus ãtiqui medios aſſignabãt colores, ad primã, & duas rationes ad ſecũdã. ¶ Diuiſio. Vnũquodque ſenſibiliũ dupliciter dicitur: hoc actu, illud potẽtia: vt color actu, color potentia. ſonus actu, ſonus potentia. Et de his vniuerſaliter dictum eſt in ijs qui ſunt de anima, & cuius ſint ſenſus, & quomodo ſonus audibile actu, ſit idẽ auditiõi: & viſibile actu viſioni: & ita in cæteris. ſed quid corũ ſenſum actu faciat, nũc expe-

14 dicemus:& primo de colorē. ¶ Prima cōclusio. Color actu sensum facies, is est qui extremitas est perspicui in corpore terminato. ¶ Nam etsi esse perspicuū, aeri, & aquæ conueniat, ipsis tamen proprium non est, sed plerisq; alijs conueniēs. illis plus his vero min⁹. Et corpora terminata, secūdū extremitatē lumē recipiūt, fiūtq; pspicua. lucidū em̄ aliquod, vt ignis, luminis sui præsentia facit actu pspicuum cuius quidem absentia, tenebræ sunt. Et q̄ huiusmodi color sit perspicui extremitas aut verius in perspicui extremitate, quia pprie extremitas non est, dignoscitur. ¶ Primo, quia propter hoc Pythagorici colorem epiphaniam (quā superapparitionē dicimus) vocabant. Et si is color actu perspicuum mouens, & sensum faciens in extremitate sit perspicui, consimilis tamen naturæ interius latentem credere oportet esse colorem, quanuis actu perspicuū non moueat. ¶ Secundo. Quia interminata corpora, vt aer & aqua, sæpe colorata videntur: vt rubor rutilans in aurora: sed non q̄ illic verus sit color: verum propinquitas aut distantia, talis apparētiæ occasio est. nam neq; aer neq; aqua colorata sunt. In coloribus autē terminatorū siue eminus siue de prope perseuerat apparitio: non autem interminatorum corporum. Est igitur huiusmodi color apparens in corpore terminato. Et q̄ iunctus sit perspicuo indicium est, quia colores illos sæpe permutari videmus, secundum q̄ plus aut minus affuerit perspicui, quod quidem non ad interiora penetrat. Bene igitur dictū est colorem qui videtur, esse extremitatem perspicui, siue potius in perspicua extremitate corporis termitari. Et si quod perspicuorū colore affectum est, similiter color in eius extremitate mouet, quemadmodum in cæteris. hoc tamen iterest, q̄ etiam

5 internum, atq; in profundo residens mouet. ¶ Duo modi quibus antiqui medios assignabant colores. ¶ Primus. Vt lumen in perspicuo, & tenebræ, ita in corporib⁹ terminatis albedo & nigredo. Et medios colores inter hos fieri putarunt ex cōmixtione albi & nigri: quorum vnumquodque pp̄ter sui paruitatem insensibile est: me diū tamen oportere nasci colorē. nam neque albedinē neque nigredinem esse necesse est: erit tamen color aliquis: quare medius. Et quia iterum ipsi misceri conueniet cum albo aut nigro, ex tali commixtiōe confusioneque alia enascēt coloris species. Et cū huiusmodi valde variæ fieri possint proportiones, vt primo duorum albi, & nigri, qui sine proportione & temperantia sunt, sed in excellentia quadā & excessu deinde trium, vt albi, nigri, & duorum contemperatorū, & secundum alios numeros quoscūque: hinc valde multos contingit medios enasci colores. Et sicut in consonātijs secundum pportionatissimos numeros delectabiles enascuntur harmoniæ, ita secundum simile colorum proportiones & numeros delectabilissimi nascūtur colores: vt coccineus, puniceus. Hinc euenit vt sicut paucæ sonorum sunt consonātiæ, ita paucos delectabiles cōtingat esse colores: inordinatos autem multos: vt omnes quicūque secundū alios sumantur numeros. ¶ Secundus modus est, medios colores apparere, quia color colori sit superadditus, & colorē colore videri contingat, quemadmodum pictores apparere faciūt, colorem colori pingendo superponentes: & quemadmodum contingit medios colores in aqua apparere, vno colorato alteri superposito: & queadmodū sol per se albus apparet, & idē per caliginē aut fumum conspectus, rubicūdus apparet, & puniceus. hac de causa multos esse medios colores aiunt: quia cum album & nigrum nō sint in proportione aliqua, ex ipsis adinuicem proportionatis medius nascetur color. & consimiliter vt in primo modo ponētur in proportione: quia semper eorum qui sunt in superficie, ad eos qui sunt in profundo, erit pportio. qui si fuerint duo, tres, aut quatuor: sicut mutabūtur, & mediorū ipsorū apparentiæ. ¶ Secūda. Neque sentiendū est (vt plerique volūt) talia ap

16 parere corporū defluxibus, atque hūc in modū visionē fieri. ¶ Nā visio fieret corporum contactu. At melius fit si color moueat medium perspicuum, quod motum moueat sensū, q̄ huiusmodi corporum attactu: nullaque sequi videtur incōmo

da. Nō igitur hunc in modū visionē fieri, coloresq; apparere, probandū est. ¶ Tertia cōclusio. Primus modus medios colores statuendi, irrationabilis est. ¶ Primo Quia sicut nulla magnitudo inuisibilis est, sed quælibet aliqua distātia visibilis: ita neq; albedo & nigredo. quare earū mixtio nō faciet mediū colorē, sed potius fiet quidā aggregatus color vtriq; cōmunis: qui etsi a longe discerni nequeat, poterit forte aliqua distantia discerni. ¶ Secūdo. Quia mixtio non fit iuxtapositione minimorū ad sensum, neq; minimorū secūdum quantitatem: quia nulla sunt talia quemadmodum prius dictum est: sed diuisione, & minimorum natura iuxtapositiōe, vt est minimum semen, minimus homo, minimus equus, & eorum quæ adinuicem misceri nata sunt. & quæ ea sint, prius a nobis dictum est. nō enim homo miscibilis est equo, neque color colori. Non igitur huiusmodi commixtione medij proueniunt colores. ¶ Quarta. Neque mediorū colorum quo nobis appareāt, secundus approbādus est modus. ¶ Nam multi sunt medij colores quibus nullus superponi videtur alius color. Et ea quæ superpositione apparent, non consimiliter apparent de longe, & de prope: qualiter videmus medios colores. Non igitur apparent colorū coloribus substerniculo aut superpositione. ¶ Sed quæres, vnde igitur sunt multi & varij colores, vt hi extremi, hi vero medij? ¶ Dicimus. Sicut diuersa sunt mixta, mixtorūq; cōtēperamenta, ita multi & varij sunt colores, mixtorū & contēperamentorū naturam sequentes. Mixtorū enim hæc simpliciū superabūdantiā magis imitantur, hæc minus: illa vero secundum ipsorū minima, contemperamenta seruant. Et cur colorū, sonorum, et odorū species terminatæ & finitæ sint, alius futurus est sermo.

Ertij cap. scho. xiiii. Qui extremitas est perspicui in corpore terminato. Nō hæc coloris diffinitio est, vt plerique autumant. nā nō omni cōuenit colori, cū nequaquam cōueniat colori existēti in partibus corporis opaci interioribus, qui quāuis nō sit extremitas perspicui, vere tamē est color. Sed est explicatio atq; ostēsio quisnā sit color actu sensū faciēs, hoc est visū mouēs, & efficiēs visionē. diciturque is esse qui extremitas est, vel potius (vt inquit litera) in extremitate pspicui, sumēdo orationē intrāsitiuā (vt vocāt) p trāsitiua, quod apud authores crebriusculū est. Est enī extremitas, aut exterior pars, aut exterior superficies corporis, quare aut substantia aut quantitas. color autē neutrū horū est, sed qualitas. Porro si pro exteriori parte sumi intelligatur extremitas, in ea color est vt subiecto. sin vero p extrema superficie, nō eo inest modo, sed potius adest vt accidens suo coaccidenti, perinde atque albedo lactis eiusdem dulcedini, quod color & extima superficies in eodem sint subiecto, scilicet exteriori parte corporis. Cæterum huiusmodi corpus, in cuius extremitate color est qui oculum mouet, non omnino & simpliciter perspicuum est, vt aer aut aqua, nō enim in profundo lumē admittit, quare neque diaphanum dici debet, neque transparens, neque translucens, sed solum perspicuum secundum quid, quod secundum exteriorem partem lumine perfundatur, quod si abfuerit, non mouebit extremus color oculum, vt fit nocte intempesta.
Demum huiusmodi corpus terminatum dicitur, non quia superficiebus clauditur, cum id etiam aeri & aquæ conueniat, quæ hic vocat Aristoteles interminata, sed quia secundum profundum non admittit lumen, quod proinde ad ipsum terminatur, neque se latius fundere potest. Quia propter hoc Pythagorici colorem, epiphaniam. Id nominis attribuebant Pythagorici colori, quod appareat super ipsum corpus opacum, & in eius extremitate spectetur. Est enim epiphania, superapparitio. Hinc dies ille festus qui annua solennitate celebratur in eius mysterij commemorationem quo tres reges ab oriente venerunt ad incunabula Christi, vt regem regum trabea carnis pro nobis indutum, cū muneribus adorarēt, epiphania vocatur, quod stella super terram apparente, ad locum natiuitatis eius vt duce quodam peruenerint, gentiumq; ad ecclesiam Christi & fidem vocationem eo ipso facto insinuarint. Non autem interminatorum corporum. Intelligentia huius loci, talis est. In coloribus interminatorum corporum, non eadem perseuerat apparitio eminus, & comminus. Nobis enim a nube distantibus in qua formatur iris, varij in ea colores apparent, si autem essemus prope nubem illam, nihil in ea nisi solis lumen conspicaremur. Ita in exortu diei rubor apparet rutilans in cęlo, quod lumen per caliginem videatur. Si vero essemus in media regione aeris, non illa nobis appareret ruboris rutilatio. Secus autem est in corporibus terminatis, quæ eodem modo semper colorem ostentant. xv. Vt lumen in perspicuo, & tenebræ. Lumen habitus est, tenebræ priuatio. albedo autem & nigredo, qualitates sunt positiuæ, verum ea ex parte non hic sumeda est comparatio, si modo rite fieri debeat, sed potius eo ipso quod sicut lumen in affirmatione est & dignius, tenebræ autem in priuatione, & a perfectione alienæ, ita albedo perfectior est natura colori, & lumini respondens, nigredo vero in negatione est, & imperfectione quadam, tenebrarumq; propemodum æmula. xvi. Nulla magnitudo inuisibilis est. Aut p se, aut alteri coniuncta. Nempe magnitudo id molis habens, quod per se & ab alijs sepa

Epiphania.

ritum, mouere visum potest, per se visibilis est, vt grandis saxi aut arboris. Quæ vero adeo exiguæ est molis, vt ea ab alijs separata nō sese visui obijcere sufficiat, vt millesima pars magnitudinis grani milij, per se quidē nō est visibilis, verum alijs cōiuncta visū mouet. Et vtrouis modo visibilis est magnitudo. Aristotelis ratio suum habet robur in antiquos, qui dixerūt albedinē & nigredinē etiam commixta & coniuncta non posse a visu neq; per se neq; cum alijs conspici. Sed diuisione, & minimorum natura iuxtapositione. Minima secundum sensum sunt exiguæ molis corpuscula, quę sensus quidem percipit, verum eis minora percipere nō potest, & nulla sunt talia, q̃ datis quantuliscunq; quæ sensus percipit, adhuc minora possit percipere secundum diuisionē virtutis sensitiuæ in partes proportionales. Minima autem secundum quantitatem dicerētur corpora adeo parua, q̃ eis minora dari non possent, & nulla itidem sunt talia, ob diuisionem quantitatis sine statu & termino. At vero minima secundū naturā sunt corpora naturalia, quæ sub aliquā ta magnitudine formam substantialē seruant, quā sub minore seruare nō possent, q̃ nō est nata ea forma sub minore q̃titate subsistere. Itaq; mixtio fit diuisione eius quod miscetur, & cui miscet vt vini & aquæ. nā vinū diuidit aquā infusam in minimas (quæ natura subsistere possunt) aquæ pticulas, sic q̃ si in minores diuideretur, non posset in illis forma aquæ conseruari. E diuerso itidē aqua diuidit vinū ī huiusmodi minutissimas natura ptes, sic q̃ sub minutioribus vini forma non sit nata cōseruari, & ex huiusmodi diuisione, & particularū vnius inter alterius particulas interpositione, cōpletur mixtio, vt amplius declaratum est in vltimo capite primi de generatione. xviii. Mixtorū enim hæc simplicium superabundantiam magis imitantur. Aliqua mixtorū excellentiam simpliciū elementorum propius imitantur, vt lucem igneam, diaphanitatem aeream aut aqueam, & non habent alium colorem. Aliqua vero minus, vnius elementi sequuntur conditionem. Alia vero seruant contemperamenta elementorum secundum minima, quia in eis omnium elementorum contemperamenta adeo ad mediocritatem & æqualitatem accedunt, vt vix bene discerni possit quodnam elementum dominetur in eis.

¶ Quarti capitis annotatiunculæ.

¶ Purpureum, alurgum. ¶ Ceruleus, cyaneus, subobscurus color quasi niger, nigro viridiq; medi⁹. ¶ Acre, ponticum. ¶ Acidum, strictiuum stypticum. ¶ Colorū, & saporum mutuam habentes respondentiam dispositiones.

Album	Nigrum	Dulce	Amarum
Flauum	Liuidum	Pingue	Salsum
Puniceum	Purpureum	Acre	Austerum
Viride	Ceruleum	Acutum	Acidum

¶ Figura polygonia, figura multangula.

Vartum caput cōtinet nouem cōclusiones, quatuor ratiōēs ad quartā, definitionē saporis post quintā, species saporū, & colorū post
19 sextā, & quatuor rationes post nonā. ¶ Prima conclusio. Quia de sono & voce sufficiēter in ijs qui sunt de anima, determinatum est de odore sermonē facere videtur idoneū. ¶ Nā de ipso varia fuit antiquorū sentētia: quæ quid veri q̃d ve falsi cōtineat, hac determinatione dilucebit. Quæ tamē de ipso prius determinauimus, hic certa & explorata tenere debemus: vt fere consimiliter de odore, vt de sapore sentiendum esse: non tamen ipsorum eandem esse passionem, nam illius, olfactus est: huius vero, gustus. Et sapores nobis odoribus certiores, perfectiores q; haberi. nam odoratum prauum, & multis animalibus inferiorem habemus, gustum autem certum: quia tactus quidam est, qui nobis certissimus habetur. Idcirco a gustu & saporibus determinatio-
20 nis exordium sumere, non absonum præterq; rationem videbitur. ¶ Secūda. Nō recte putat Empedocles saporē esse de natura aquæ, q̃ in aqua quædā sint minuta corpora de saporū genere, obsuam quidem paruitatē insensibilia, quæ suo defluxu sapores efficiant. ¶ Nā fructibus aperto soli expositis, sapores mutari videm⁹, itidem & fructibus igne concoctis. tales autem sapores ab aqua trahere nō possūt. Non igitur causantur sapores ex corporeis ab aqua defluxibus, quin potius humidi resolutione tempore facta, variaq; coctione, acrē, acerbum, dulcem, amarū & omnimodum sibi assumunt saporem. ¶ Tertia. Aqua non est vniuersalis materia sa-
21 porū (quam panspermiam dicere solēt) vt aqua, vna parte vnū saporem præster, & altera alterū. ¶ Nam ex multis parari sapores videmus, & ex eodē diuersos: quæ aqua nō esse cognita sunt. Neq; id etiam verum est, omnem saporē in aqua gigni,

ipsa a calido vt igne aut sole passa.nam aqua est humidorũ subtilissimũ,&oleo sub tilior:quãuis oleum viscositate suã se plus diffundat,aqua autem vt glutino carens dissipetur.Hinc aqua difficili⁹oleo in manu seruatur.& aqua calefacta sola igrossa ri non videtur.Requiruntautem sapores omnes maiorem grossitiem,non itaq; suf ficeret calidum ĩ aqua gignere saporem.¶Quarta. Terra potius ad generandos sa pores causa esse videtur.¶Primo.Quia sapore prædita grossitiẽ seruãt,& ex ter ra nascentiã & ortũ ducunt,vt fructus.¶Secũdo.Hoc multi physiologorum asse rere videntur,dicẽtes per quãcunq; terrã transierit aqua, ab illa sibi trahere saporẽ. quod statim in aquis salsis est manifestũ.sal enim:quædã terræ species est.¶Ter tio.Quia aqua cinerib⁹ colata redditur amara,ab ipsis quidem amaritudine ducta. ¶Quarto.Quia fontiũ hi dulces sunt,hi amari,hi acres,illi austeri,& oĩmodas sa porũ differentias repræsentantes,quæ varietas non nisi a terrarum varietate ducta videtur.¶Quĩta.Rationabiliter fructuũ species maxime saporum differẽtias ob tinent.¶Nam fructus,humidi sunt,& terrei:& sapores gigni videntur,cum a ter reo sicco patitur humidũ. Indicia sunt,aqua salsa,aqua cineribus colata,& varia fõ tanarum aquarũ saporum genera.est eñ humidũ natum pati a suo cõtrario,quem admodũ & alia contraria. Et cum ignis siccus sit, natum est etiam pati ab igne,sed magis a terra.nã ignis primo siccus non est,sed calidus:vt alio dictum est loco ter ra vero primo sicca est.Quemadmodũ enim qui coloribus & saporibus affecta col luit lauatque aquis,talem in aquis colorem relinquit & saporẽ: hũc in modum ter reũ siccum (agente calido) per humidum latum,talem relinquit passionẽ.¶Diffi nitio saporis.Hinc talem sapori aptare poterimus diffinitionem. Sapor est a terreo sicco in humido facta passio,alteratiua gustus de potentia ad actum. Gustus enim priusquã saporem percipiat,est in potentia ad eum percipiendũ,sicut sciẽs ad specu lari. Est eñ sentire,vt speculari.¶Sexta.Nõ decuit sapores ĩ solo sicco cõsistere. ¶Nam sapores sunt ad nutriendũ.animalium autẽ escæ non vno constãt,sed mi xtæ sunt omnes.tãgibiles quidẽ,quo augmentum aut decrementum præstẽt. sapi dæ & gustabiles,quo nutriant.nutriuntur enim omnia dulci,aut simpliciter, aut cõ mixto:quod alio determinãdũ est loco.Et augmẽtum & nutricatio fiunt præstãte calido.nam calidum,alimentũ parat & digerit.quod leue autẽ & dulce est, attrahit amarum autem,salsum,& graue,suo põdere subsidẽs relinquit.Et id animalib⁹ & plantis,et intra nos,ratione euenit:quandoquidẽ exterior calor in exterioribus con simile operetur. maris enim leue et dulce,calore extrahitur.graui et amaro subsidẽ te relicto.Sed quæres:cũ nutriamur dulci,cur alij sapores.vt salsus,vt acut⁹,fercu lo cõdiendo misceantur?Hoc est ne celerius æquo natura trahat alimentũ,est enim dulce,nimis nutritiuum,atq; supernatatiuum.¶Species saporũ.¶Species saporũ vt species colorũ quadã similitudine et ꝓportione respõdent. Qui enim in sapori bus sunt dulce et amarum,sunt in coloribus album et nigrum.Et pinguis sapor,vt dulcis est: salsus vt amarus.Et flauus color,vt albus est,liuidus vt niger.Et reliqui qui quadam similitudine sunt medij sapores: scilicet acre,austerum,acutum,acidũ. Colores vero,puniceum purpureum,viride,ceruleum.possuntq; hoc ordine digeri

Album	Nigrum	Dulce	Amarum
Flauum	Liuidum	Pingue	Salsum
Puniceum	Purpureum	Acre	Austerum
Viride	Ceruleum	Acutum	Acidum

Et sicut in perspicuo tenebræ sunt priuatio luminis,ita nigredo vt priuatio est albe dinis,et amarum vt priuatio dulcis.Hinc cinis omniũ combustorũ amaricatissim⁹ est: quod totũ expiratum exhalatumque sit dulce.¶Septima.Democritus et alij cõplures nõ sane putant omnia sensibilia esse tangibilia,¶Nã omnes sensus opor teret quosdam tact⁹ esse:quẽadmodũ est tactus,quod quam salsum sit et irratio

nabile,non eſt cognoſcere difficile. ¶Octaua. Defficiunt item magnitudine, figu
28 ra,aſpero:leui acuto,& obtuſo,communibus ſenſibilibus vt proprijs vtentes, atque
propria eſſe putantes. ¶Nam etſi non omnium ſint ſenſuum, ſunt tamen tactus
& viſus:quare communia ſunt,& non propria. Et hinc euenit vt viſus & auditus cir
ca illa decipiantur,circa colores autē & ſonos non decipiantur,nam ſenſus circa pro-
29 pria non decipitur. ¶Nona. Democritus nō rite propria reducebat ad communia:
vt album ad leue,nigrum ad aſperum,& ſapores ad figuras. ¶Primo. Quia nullus
ſenſuum magis communia ſenſibilia viſu cognoſcit. Si igitur ſapores reducantur
ad figuras.& viſus magis figuras apprehendat:magis & guſtu apprehendet ſapores
hoc autem falſum eſt. ¶Secundo. Guſtus in nobis certiſſimus eſt,eſt enim tactus
quidam. At cum certioris ſenſus ſit,minima & minus ſenſibilia percipere:ſi figuræ
maxime ſint guſtus:& ad læue & aſperum reducantur album & nigrum, illa maxi-
me diſcerneret guſtus,& quæcunque figuras participant. ¶Tertio. Senſibilia pro-
pria contrarietatem habent:vt in viſu contraria ſunt album & nigrum,in auditu gra
ue & acutum,in odoratu & guſtu dulce & amarum. Figuris autem nihil eſt contra-
rium,quæ enim polygoniarum circulo aſſignabitur contraria? Non igitur rite ſapo
res reducunt ad figuras. ¶Quarto. Figurarum ſpecies in infinitum prodeunt, non
autem ſenſibilium propriorum & ſaporum. Cur enim aliquæ & certæ ſemper ſen-
tirentur,occurrerentque ſenſui,aliæ vero nunquam? Non itaque bene ſenſibilia pro
pria ad communia reduxere. Et hæc de ſaporibus dicta ſatis ſint,ſpecialiora, quoad
de vegetabilibus & plantis conſiderationem faciemus:relinquentes.

Varii capitis ſcholia. xxi. Neq; id etiam verum eſt,omnem ſaporē in aqua gigni. Potuerunt fortaſſe antiqui in huius credulitatem induci,omnem ſcilicet ſaporem in aqua gigni,quod viderūt nullum ſaporem ſine humido aut intraneo rei quæ guſtatur,aut extraneo percipi,vt ſaliua quam prouida natura animalibus præſtitit ad ſapores dijudicandos,aqua autem humidum. Verū ex hoc ſolum efficiunt humidum aqueum ad ſentiendos ſapores neceſſarium eſſe,non autem vt ſint ſubſiſtantve ſapores in proprio ſubiecto, aut vt in eo gignantur. Videmus enim aquoſiora,vt fructus immaturos,minus eſſe ſapida,cum vero aqueus ille humor imminutus eſt & digeſtus,paſſuſque a terreo ſicco,tūc in eis gratior eſt & iucundior ſapor,vt cū maturuerunt fructus. xxiij. Diffinitio ſaporis. Hæc diffinitio quatuor ſaporis cauſas complectitur. Formam,cum dicitur eſſe paſſio, affectioque, & qualitas. Efficientem,cum dicitur eſſe paſſio facta a terreo ſicco,eſt enim terreum ſiccum,cauſa efficiens ſaporis,vt inſtrumentum præcipuæ formæ adminicularium. Materiam,cum ea paſſio dicitur facta in humido,ſiquidem humidum præſertim aqueum, hoc eſt ſubſtantia habens humiditatem, aut patentem & copioſam,vt fructus,aut latentem & paucam neque ſufficientem denominare ſubiectum ſuum humidum,vt piper & cætera id genus,ſubiectum eſt ſaporis. Debet autem huiuſmodi humidum mixtum eſſe,& non ſimplex. hinc neque aqua neque aer ſapida ſunt. Debet item mediocre eſſe & temperatum,quare nimiam habentia humoris excellentiam,non ſunt affecta ſapore,aut admodum debili. Demum id humidum debet eſſe quicquam paſſum a terreo ſicco, vt aqua mixta liquido prodit,quæ vbi nihil a terra paſſa eſt,inſipida eſt,vbi vero per terram aut cineres tranſitum fecerit,contraxit ſaporem. Demum & finis ſaporis notatur in data deſcriptione cum dicitur eſſe paſſio alteratiua guſtus de potentia ad actum. Natura enim ordinati ſunt & inſtituti ſapores, vt guſtum moueant de potentia operandi ad actum operandi. Nempe ante ſaporis actualem perceptionem guſtus eſt ſolum in potentia ad operationem,ſicut habens ſciendi habitū, & non conſiderans,eſt in potentia ad contemplationem. Cum vero percipitur actu ſapor,& mouet guſtum,tum guſtus per ſaporis admotionem eſt in actu operandi. Perinde atque ſcientiam aſſecutus,cum per habitum operatur, actu conſiderat. Eſt enim guſtus vt habitus,guſtatio vero ſaporis,vt conſideratio,quemadmodum ſæpe dictum eſt prius. xxv. Animalium autem eſcæ nō vno cōſtant. Vno, vno contemperamento elementi,ſed pluribus,ex cibis enim ſumptis ſecernit anima quatuor humores,quibus vita conſtat,prout illic cibi huius vel illius contēperamenti plus participant. Ex puriori enī quod eſt ſimillimū contemperamēto igneo,natura facit choleram, ex eo quod eſt ſimillimum aeri,& puro quidem,facit ſanguinem,ex eo deniq; quod ſimillimum eſt contemperamento aqueo;phlegma,demum ex cōtēperamento terreo,atram bilem,quare cōſtat cibos omnes quibus veſcuntur animalia,mixtos eſſe,diuerſorumque contemperamentorum Q d' autē obijciūt nonnulli Salamandrā ſerpētē præſentiſſimi veneni,ſuoq; afflatu enecātem omnia ſolo igne viuere,& Chamæleontē ſolo aere vētoq; nutriri,innitētes illi Ouidiano de Chamæleōte,

Quatuor ſ poris cau ſæ ſecūdū quatuor cauſarū ge nera ſumptæ.

Salamandra.

Chamæleon.

Id quoque quod ventis animal nutritur & aura,
Protinus aſſimilat tetigit quoſcunque colores.

Reſpondendum eſt ignem illum quo victitat Salamandra, non purum eſſe, ſed ex quatuor elemẽtis contemperatum, ita & aerem quo (vt ferunt) alitur Chamæleon, ſicut halitus noſter quo paſcuntur muſcæ, contemperatus eſt, & aqua ſalſa qua viuunt æquorei piſces, itidem contemperata. Et ſicut in vniuerſo ſunt flumina, ita quoq; in nobis ſunt venæ repletæ ſanguine, quo maxime nutritur caro. Etiam in oculis ſunt ſubtiles venæ plenæ ſanguinis admodum puri pro alimẽto oculi, quemadmodum in arborum folijs conſpiciuntur fibræ, vt filamenta quædam. Tãgibiles quidem, quo augmentum aut decrementum præſtent. Tãgibiles inquam ſecundũ molem atq; magnitudinẽ, ſecundum quam præſtant augmentum, ſunt & tangibiles ſecundũ qualitatem eſcæ animalium, verum id non intendit litera, q̃ ſecundum qualitates neq; crementum præſtent, neq; decrementũ. xxvi. Species saporũ vt ſpecies colorũ. Duo primi limites a ſurſum in deorſum ducti, ſunt colorum, prior quidem, & ad læuam, eorum qui in affirmatione, poſterior vero in negatione. Et primus color vnius, primo alterius vt extremo aduerſatur, cæteri vero vnius, cæteris alterius ſecundum numerum ſimilem reſpondentibus, vt medij medijs. Tertius vero & quartus limes, ſaporum ſpecies cõplectitur, prior quidem perfectiores, poſterior imperfectiores, ſimilẽq; inter ſe contrarietatem ſeruant, quam & colores habere dicti ſunt. Itaque horum quatuor limitũ primus tertio reſpondet, & ſecundus quarto, hoc modo.

Colores in affirmatiõe	Colo. in negatiõe	Sapores in affirma.	Sapores in negatiõe
1 Album	1 Nigrum	1 Dulce	1 Amarum
2 Flauum	2 Liuidum	2 Pingue	2 Salſum
3 Puniceum	3 Purpureum	3 Acre	3 Auſterum
4 Viride	4 Ceruleum	4 Acutum	4 Acidum

xxix. Figurarum ſpecies in infinitum prodeunt. Id potiſſimum de figuris planis & rectilineis intelligitur, ab angulis nomen ſortitis. Nam additus angulus figurę ſpeciem variat, vt tetragonus altera figuræ ſpecies eſt a trigono, & pentagonus a tetragono. At data quotcunque angulorum figura, alter ei angulus adiungi poteſt ſecundum naturalem numerorum ſeriem, quare quotcunque datis figuræ ſpeciebus, plures adhuc dari poſſunt. Haud ſecus atque dato quocunque numero, altera numeri ſpecies adiectione vnitatis effici poteſt. At quemadmodum circa prædicamentum quantitatis in logicis diffuſius annotatum eſt, numerorum ſpecies non a rerum ſed rationum diuerſitate ſumuntur, ita ſane & in figuris ſpecierum diuerſitas non ex rerum diuerſitate prouenit, figura enim nihil aliud eſt re ipſa quam dimenſio termino aut terminis clauſa, quare re ipſa idem eſſe poteſt trigonus & pentagonus, ſed ex diuerſitate rationum, dicitur enim trigonus, quia tribus lineis rectis claudatur, pentagonus vero quod quinque, ſicut vnum & idem primo concauum eſt, deinde facta inuerſione, conuexum, tamen concauum & conuexum ſpecie diuerſa ſunt. Ita & eadem res eſt caliditas & calefactio, quæ non modo ſpecie ſed & genere diſcrepant, ob rationum diſtantiam atque diſcrimen. Cæterum quod ſaporum ſpecies determinatę ſint, hinc liquet, quod in vnoquoque ſenſibilium genere determinata ſunt extrema, determinatis autem extremis, media eſſe infinita impoſſibile eſt. Præterea ſi eſſent infinitę, deberẽt omnes a ſenſu percipi, non enim aliqua eſt ratio ob quam aliquæ & determinatæ ſemper ſentirentur & perciperentur a ſenſu, aliæ vero nũq; perciperentur. At ſolum finitæ, & certo numero determinatæ, a ſenſu percipiuntur, igitur ſolum ſunt finitæ ſenſibilium & ſaporum ſpecies.

¶Quinti capitis annotat.

¶Enchyma corpora, quæ ſapore prædita ſunt, eſt enĩ chymus, ſapor. ¶Achyma vero ſunt, quę ſapore carent. ¶Oſtracoderma ſunt, quæ teſteis pellibus vt oſtrea integuntur, eſt enim oſtracon teſta, & derma pellis. ¶Scoriæ, expurgamenta metallorum & feces. ¶Myrion, liquidũ odoriferum vnguẽtum. ¶Hyperbole, exceſſum. ¶Rheuma, fluxus, fluor. ¶Thorax, pectus, & pectoris tegmen, vt lorica.

Vintum caput continet decem concluſiones, tres rationes, et deſcriptionem odoris ad ſecundam, vnum corolarium ad tertiam, vnum corollarium ad quintam, duas rationes ad ſeptimam, duas quæſtiones ad octauam, et quinque rationes ad decimam. ¶Prima concluſio. Et aere et aqua odorari contingit. ¶Nam vt de ſapore dictum eſt, pene conſimili modo de odore ſentiendũ eſt. Quod enim terreum ſiccum ad ſapores operatur in humido,

id enchymū humidū ad odores operatur in enchymo ficco. Atqui enchyma in aere fumidā resoluūt expiratione: & cōsimiliter in aqua, si lota ablutaq; fuerint. Igiť & aere & aqua odorari cōtingit, qđ & mōstrāt pisces, & ostracoderma, q̄ i aqua odorari cōspiciūtur, illic nō existēte aere, nā aer semper aquę summa petit, superq; natare videť, nec pisces ipsi spiritū ducūt, quo valeāt ipm respiratu attrahere. Et licet esse perspicuū, aeri & aquę cōmune sit, nō tñ ipsis (quia perspicua sint) odoramur, sed secundū qđ fumalē spiratione calido resoluēte aut lotione aliqua recipiūt, quēadmodū dictū est. ¶ Secūda. Odor passio est enchymi humido siccoq; participan-
31 tis. ¶ Primo. Quia elemēta, ignis, aer, aqua, terra, odore vacāt: quia etsi ipsorū humida & sicca, enchyma essent nō tamē humidū & siccū in eis sunt cōmixta atq; cōtēperata. ¶ Secūdo. Mare odorū est qđ iam humidi & sicci permixtionē habere dignoscitur, & sal magis odorabile, quod ea magis cōtēperata habeat, vitrum vero minus, quod nimis terreū sit, qđ ab vtroq; manifestat eliquatū oleum. ¶ Tertio. Lapides & metalla quę achyma sunt, inodora cōspiciūtur omnia. Hinc aurum inodorum est, nam maxime omnium achymū est. Aes autē & ferrum odora sunt, quod sint enchyma, quorū cōsumpto humido, scoriæ, exustæq; feces, inodoræ relinquūtur: tum ꝙ achymę, tum quod humidi & sicci debita careāt cōtēperatione. Et argētum & stannum & ligna odorabilia sunt: nam sunt enchyma. Argētum autē & stānum aliquibus magis, alijs vero minus, sunt enim aquea. Et ligna aquea minus alijs olfactu percipiuntur, minus eni fumalis spiraminis habere videntur. Hinc dicebat Heraclitus, si omnia fumus essent, nares vtique omnia discernerent. ¶ Descriptio
32 odoris. Ex his talem odoris descriptionē elicere poterimus. Odor est humidi sicciq; enchymi passio, olfactus de potentia ad actum alteratiua, siue ab aquæ humido siue aereo sit facta, est enim vtrūque humidum. ¶ Tertia cōclusio. Neq; odor exha-
33 latio est, neque vapor, neque vtrūq; simul: vt varij varie opinati crediderunt. ¶ Primo. Quia exhalatio nō fit in aqua: vbi tamē odorantur, & vapor, humiditas quędā est, in aquam solui parata, non est igitur odor, aut exhalatio, aut vapor. Neque per idem, vtrunque est. nam (vt dictū est) odoratur in aqua, vbi non est exhalatio. ¶ Secundo. Quia idem est existimare odorem exhalationem, vaporem, aut vtrunque esse, ac si ipm credamus a corporibus esse deflexum. Atqui ipsum esse corporeum defluxum, incommodum reputamus, nō est igitur odor aut exhalatio, aut vapor, aut
34 vtrunque simul. ¶ Corollarium. Hinc fit vt odor percipiatur, cum humidum aut aeris aut aquæ ab enchyma patiť siccitate. ¶ Quarta, Recte odorum species, saporum speciebus quadā proportionis similitudine respondent. ¶ Nā & similibus nominibus nominantur: vt odor dulcis, amarus, pinguis, salsus, acer, austerus, acerbus, acidus. Et vt quidā sapores difficilis sunt degustationis, vt amari: ita putrium odores, grauis difficilisq; sunt odoratiōis, & quod in aqueo sapor, in aereo & aqueo odor. Et vt frigus & congelatio sapores hebetant, calidum vero mouet: ita frigus & congelatio exterminat odores, calor autem fragrantiam promouet & excitat. Nil mirum igitur si saporum speciebus cōsimili quadam proportione odorum species responde-
35 ant. ¶ Quinta. Plerique odorum, delectationem aut tristitiam per accidens afferunt. ¶ Nam cibariorum odores, sicut & sapores, esurientibus delectabiles sunt, saturis autē atque refartis neque sapores delectabiles sunt, neque odores quibuscūque enī esca delectabilis nō est, neque eisdem odores afferet delectabiles. Sunt igiť nōnulli odores per accidens & alimenti ratione delectabiles, tristabilesve. ¶ Corollarium. Quapropter hi odores animalibus sunt cōmunes. ¶ Sexta. Quidā sunt odores secundum se delectabiles. Nam quidā sunt delectabiles nihil ad escam & edendi desiderium facientes: vt odores florum: quin potius obsunt. Hinc Stratis Euripidem increpans aiebat. Cum lentem decoquis, non infundas myron. Et qui poculis bene olentes flores miscent, hoc faciunt, duobus sensibus odoratui & gustui dele-

ctationem afferre volentes. ¶Septima. Odor ſecundum ſe ſuauis & delectabilis,
hominis proprius eſt, qui vero vna cum ſaporibus ſuæ ſumit delectabilitatis occa-
ſionem, et hominibus et peccoribus communis. ¶Primo. Quia homines, frigi- 36
di ſunt cerebri, vſqueadeo vt ciborum aſcendentes fumi, ob loci frigiditatem incru
deſcant, rheumata et noxias infirmitatum læſiones hominibus inferentes, talis au
tem odor tali frigiditati obſiſtit, hiſque aduerſatur nocumētis. Eſt enim cerebrum
natura frigidum: & ſanguis iuxta illud exiſtens anguſtis venulis contentus, facile in
frigidabilis, alijs autem animalibus illa non eſt neceſſitas. ¶Secundo. Solus ho-
mo illis gaudet florum odoribus, illorumque calor frigiditatis cerebri hyperbolen
temperat & exceſſum, fitque grata commenſuratio. Eſt enim odoris virtus natu-
ra calida: & hominis cerebrum cæterorum animalium frigidius ac humidius: quod
aliorum animalium cerebra magnitudine excedat. Hinc non omnia animalia, ſed
homo, & quædam terreſtria reſpirationis vſum habent. Homo ad duos vſus. Pri
mo ad thoracis & præcordiorum refrigerium. Secundo ad ſuſcipiendos odores,
contemperandumque cerebrum. Bruta vero ad internum calorem temperādum, &
aliorum odorum ſenſum ad cibum proſequendum. Hinc merito ſecundum ſe ſua
ues odores hominibus proprij ſunt, per accidens autem delectabiles, & hominibus
& brutis communes. ¶Octaua. Quæ non reſpirant, odoris ſunt capacia. ¶Id 37.
enim manifeſtant piſces, entoma (quæ nos inſecta dicimus) apes, paruæ formicæ
(quas nonnulli σκνίπας vocant) & purpuræ marinæ, quæ longe propter odorem
properant ad eſcam. ¶Prima quæſtio. Quomodo non reſpirantia odores perci- 38
piant, ſi reſpirantia non niſi vno modo, ſpiritum ducendo, odorum ſenſum habe-
ant? ¶Huic quæſtioni in ijs quæ ſunt de anima, ſatisfactum eſt, duos ipſis eſſe
odorandi modos, vnum reſpirantibus, ſenſorium reuelando, ſimilem videndi mo
do animalium oculos palpebris contectos habentium, & alterum non reſpirantibus,
non reuelando atque detegendo ſenſorium, ſed apertum & patens odorum differen
tijs ſemper habentibus: vt animalium duri oculi, ſemper obuij ſunt & patentes oc- 39
currentibus coloribus. ¶Secunda quæſtio. An bruta indignentur odoribus ſecun
dum ſe grauibus? ¶Dicimus quod non, niſi moleſtiam & dolorem ipſis (vt carbo
num & ſulphuris fumi facere ſolent) ingerant. Facit enim carbonum fumus capitis
grauedinem, pariter & ſulphuris odor, & plerunque corrumpunt. Et neque ſecun-
dum ſe graues & male olentes odores proſequuntur aut fugiunt, niſi (vt dictum eſt)
cum ipſis ſeruiant ad guſtum & eſcam. tunc enim ipſos proſequentur. ¶Nona
concluſio. Rite videtur olfactus imparis ſenſuum numeri medium obtinuiſſe lo- 40
cum. ¶Nam aere & aqua odoratur, & per hoc cum auditu & viſu concordat: &
odorum multi nutritioni conuenientes ſunt & apti: & in hoc conuenit cum guſtu.
eſt denique humidi & ſicci, quæ paſſiones ſunt tangibiles. Eſt itaque conuenien-
ter locatus ſenſuum medius, qui cum omnibus in aliquo communis habetur. ¶De
cima concluſio. Pythagorici male aſſeuerant nonnulla animaliū odoribus nutriri. 41
¶Primo, Quia nutriens vt cibum oportet eſſe compoſitum. nam nutrita nō ſunt
ſimplicia, hinc euenit ſemper cibi ſuperfluitas aut extra, aut intra: vt arborū cor-
tices moſtrant, odor autem non eſt compoſitus, non igitur nutrit. ¶Secūdo. Quia
aqua per ſe, niſi commixta fuerit, non nutrit: igitur tanto minus odor. ¶Ter-
tio. Quod nutrit, corpus eſſe debet, odor autem corpus non eſt. ¶Quarto. Cor
pulentus aer aptus nutricationi nō fit: tanto minus igitur id fieret odor. ¶Quinto.
Locus cibi receptiuus, ſtomachus eſt, odoris autem receptiuum, in capite eſt. nam
quando cum aere aut ſpirabili ſubit fumoſitate, ad ſpiratiuum vtique vadit lo-
cum, non eſt igitur odor nutritiuus. Etſi odorabile vt odorabile eſt, nutrimen-
to non conducat: confert tamen (vt dictum eſt) ad ſanitatem. Et de odoratu ha
ctenus dictum ſit.

Vinti capitis scholia.xxx.Quod enim terreum siccum ad sapores operatur in humido.Saporis, terreum siccum effectiuum est,humidum autem susceptiuū, odoris vero, humidum aut aereū aut aqueum effectiuum est, siccum autem præsertim igneum receptiuum & subiectum. Neque illi obstat nos & aere & aqua odorare,quæ humida sunt.nam ea nō prima sunt odorum subiecta,quibusve primum inest odor,sed dunraxar odorandi media,per quę species odorum diffunditur. Odor autem in sicco est vt primo præcipuoque subiecto. Quod autē fragrantius spirant flores imbre perfusi,& tēpore pluuioso quam altero,nō eo venit quia odor sit in humido, sed quia aer imbriferis vaporibus densatus impedit florū spiramina latius per aerē diffundi,eaqꝫ in vnū cogit constrictius ꝗ̄ si esset aer serenior,at virtus vnita,fortior est seipsa dispersa. Vehemētiꝰ itaqꝫ mouet odor tū olfactū,quā tēpore sereniore. Eccū eidē rei inest(vt cōtingit)odor & sapor,illiꝰ odor quidē in sicco,& sapor cōsistit in humido, sed vtroqꝫ quidē tēperato & cōmixto.quare in mediocritatē reducta huiusmodi siccū & humidū, bene se simul patiuntur in eodē,sicut calidum remissius & frigidū simul assunt aquæ tepidæ. Nō tamen ipsis quia perspicua sint odoramur.Esse perspicuum, causa quidem est necessaria & remota vt per quicquam odoremur.quæ enim perspicua nō sunt,vt corpora opaca, per ea fieri nō valet odoratio,ꝙ per ipsa diffundi nō potest fumalis euaporatio. Verū idipsum nō est causa illius sufficiēs & propinqua.nō enim oportet si quicquam sit perspicuū, protinus per ipsū fieri odorationē. aer em̄ lumine perfusus, & nō affectus fumali euaporatione, perspicuus est etiā actu, & tamē per ipsum sic dispositū minime fit odoratio. quare requiritur in odorandi medio fumalis spirationis receptio,tāquā causa per se & propinqua. Præterea quāuis non nisi per perspicuum vel actu vel potētia odoremur,tamē eius perspicuitas atqꝫ diaphanitas causa per se non est odorationis, cū nō minus in tenebris & absente lumine odoremur, quā eo præsente, sed alia illius est causa propria quæ dicta est.xxxiii.Neqꝫ per idem vtrūqꝫ est.Quia fieri nō potest odoratio, nisi a corpore odoro fumalis emanauerit spiratio,vt experientia liquido compertū est,autumauerunt antiqui odorē,aut vaporē,aut exhalationem,aut vtrūqꝫ eorū simul esse.Sed id credere perinde est,atqꝫ si quis putaret colorē esse lumē,ꝙ nō possit fieri coloris visio sine lumine,aut sonū esse percussionē corporis sonātis.vel motū aeris,ꝙ sine iis nō fiat sonatio.Nēpe odor manet in corpore odoro,neque ab eo discedit vnquā. fumalis autē spiratio resoluēte calido, aut absoluēte humido diffunditur per aerē & aquā.neque solū numero ab odore discrepat,sed & specie,ꝙ fumalis euaporatio quiddam substātiæ sit,odoris specie affectū. Præterea cū odor sit passio,accidētaliaque affectio, quonā pacto esse poterit aut exhalatio aut vapor,quæ substātiæ sūt: xxxvi. Odor secūdū se suauis & delectabilis,homini proprius est.Odor secundū se delectabilis est,qui nō saporis gratia,sed sui dūtaxat quæritur,vt odor florū,cynamomi & thuris secūdū se voluptatē affert homini.nō em̄ propter saporē cōiūctū expetitur.Et solꝰ homo huiusmodi afficitur odoribus,quāuis em̄ bruta illis etiā odoribus imbuantur,non tamē afficiuntur voluptate aut dolore ex illorū perceptione, vt homines. Quodsi quis obiectet,apes,florū & thymi odores cū voluptate prosequi,id nō imus inficias,& odores illos florū qui homini per se delectabiles sunt,dicimus apibus per accidens delectabiles esse.expetuntur enim ab iis volatilibus saporis gratia.neque id inconueniens putandum est.Odor autē per accidēs delectabilis est,qui nō sui gratia,sed saporis vna cū eo coniuncti expetitur, vt nidor assarū carnium affert homini voluptatem propter saporem, & brutis odor alimentorū eadem ratione delectabilis est. Habet igitur homo odores bifariam delectabiles, & per se, & per accidens,bruta vero tātū vno modo,vtpote alterius gratia. xxxviii. Facit enim carbonum fumus, capitis grauedinem.Quod sulphuris odor corrumpat animal & exanimet, satis exploratum est, cū etiam modicus & exiguus illius odor grauiter olfactum lædat,Quod vero carbonū odor non nunquam mortem inferat,tradunt annales,qui referunt Iouinianū imperatorē Romanorū octa- Iouinianꝰ
uo mēse postquam imperare cœperat,odore prunarū suffocatū atque extīctū esse. author Orosiꝰ. Orosius.

ℂSexti capitis annotat.

ℂDiesis,toni diuisio:quod & semitonium minus dicitur. ℂPropinquum mouēs, sensibile actu. ℂElementa, literæ. ℂMinimus sapor, minimus sapor actu. ℂSensibile propinquum & coniunctum,sensibile actu.

Extum caput continet tres quæstiones, earum solutiones, vnam rationem improbantem, tres probantes, antiquorum responsionem, et eius
41 improbationem ad primam, tres rationes visibile prius tempore medium immutare contendentes,antiquorum responsionem, et improbationem ad secundam. ℂPrima quæstio. Cum omne corpus sit in infinitum diuisibile,an sensibiles passiones, color, sonus, odor,sapor, caliditas, frigiditas,humiditas,siccitas,grauitas,leuitas,mollities,durities,in infinitum partiantur? Quod non ita sit, videtur:quia sensum in in finitū diuidi oporteret.est em̄ earū vnaquæque acti

ua,in hoc,quod possit mouere sensum,hoc autem falsum esse videtur. Nam oporteretomnem magnitudinem sensibilem esse: cum sensus vt visus non apprehendat album & nigrum sine magnitudine. album enim & non quantum videre impossibile est. Sed oppositum etiam apparet. ¶ Primo. Quia cum omne corpus in infinitum sit partibile,si passiones illæ diuisibiles hoc modo non essent, tandem daretur corpus sensibile sine colore,caliditate,frigiditate,humore,siccitate, leuitate, & grauitate. hoc autem impossibile. ¶ Secundo. Quia sensibilia corpora essent ex non sensibilibus corporibus. At ipsa ex sensibilibus componi necesse est, non enim ex mathematicis componuntur corporibus. ¶ Tertio. Quia si aliquid esset tale sine sensibili passione,sensu non cognosceretur. a quo igitur cognosceretur, nisi ab intellectu dixeris? sed intellectus talia exteriora sine sensu non intelligit. ¶ Antiquorum solutio fuit passiones esse indiuisibiles,pariter & magnitudines indiuisibiles. Sed magnitudines impartibiles non esse,ex impartibilibusque conflatas abire non posse,satis prius monstrauimus. idcirco alteram expedit huic quæstioni aptare solutionem. Et primo dicimus sensibiles passiones non esse secundum speciem in infinitum diuisibiles. Nam quorum determinata sunt extrema, & media finita esse necesse est,sensibilium autem determinata sunt extrema, vt contraria. In visu, album & nigrum. in auditu, graue & acutum. in olfactu & gustu, dulce & amarum. in tactu,calidum, frigidum, humidum, & siccum. Sunt igitur media determinata & finita. erunt itaq; sensibilium species finitæ atque determinatæ. Adiicimus secundo,continuũ in infinitum partibile esse secundum partes inæquales,non autem in partes æquales assignatæ determinatæque quantitatis. Et quia sensibilium species continuo sunt coniunctæ,itidem vt continuum sunt diuisibiles. & iterum aliquę sunt actu,aliæ vero potentia. Et licet non omne sensibile vbi actu separatum esset, sentiret sensus, vt visus millesimum millesimi milii, nec auditus sonum in diesi, potentia tamen sensibilia sunt omnia, & visibilia & audibilia, etsi non actu: alijs enim coniuncta, vna cum ipsis pariter sensum mouent, plerunque tamen excellentia tanta: diuisa, in continens resoluuntur vt minimus & insensibilis sapor mari infusus, in naturam maris conuertitur. Non est igitur sensus huiusmodi secti superabundã
tiæ actu, vbi diuisa sunt actu sensibilia, talium tamen (vt iterum conuenire counírię continuo possint) existit. ¶ Secunda quæstio. vtrum visibile prius tempore medium immutet q̃ visum? Et videtur quod sit. ¶ Primo. Quia sonus prius tempore medium immutat, prius enim audit qui propius stat, q̃ qui remotius: priusq; percipi solet ictus quã sonus obaudiatur, & ita fit in odore. Rationabile igitur esse videtur hoc in visibili et colore cõperire. ¶ Secundo. Hoc idem asseruit Empedocles, & solis lumen prius attingere medium oportere, quam queat attingere visum. ¶ Tertio. Omnis motus ab aliquo in aliquid, in tempore est, tempus igitur medium in quo a lucido ad visum lumen in medio deferatur, esse oportet, quare prius in medio ferebatur radius, q̃ a visu perciperetur. ¶ Dixerũt nos simul sentire & sensisse: & illa esse absq; generatione & fieri, hinc nõ prius mediũ q̃ visum visibile recipere. Sed cur ergo sonus prius in medio q̃ ad auditũ pertingat? cum (vt aiunt) simul sit audire & audiuisse, prius eni elemẽtorum formationẽ videmus, q̃ aer delatus ad auditum, sonum deferat. Quare igitur non sic erit in lumine? & quare in spectando lumine nihil refert aliquos esse æqualiter distantes, aut vnum propiore, alterum vero spatio distantiore: referat autẽ in sono & odore? & cur non propter hoc quod est aut sonus aut odor, sentitur? ¶ Responsio. De sono & odore rationabiliter euenit vt prius medium quam sensum afficiant. Nam non in eo quod vnumquodque est, sentitur: sed motu quodammodo egent, vt aere lato, aut aliqua corporis expiratione: quę sine motu non fit. Ita autem in lumine non oportet. nam secundum id quod est sentitur: nec motu, nec spiramine, nec alteratione, sed sola præsentia eget, me

diumq; sua similitudine opplet, Quæ autem motu egent, rationabiliter prius medium attingunt, quæ vero motu non egent, medium prius attingere non est necesse: quãuis forte de omni alteratione id nõ oporteret. Nam idem simul totum alterari contingit: vt totam aquam simul gelari, neque prius vnum dimidium, posterius vero alterum. Si tamen multum coagulandum fuerit, quod attiguum est, ab attiguo primum patietur: totumque id simul secundum attactum alterabitur. Et conueniunt soni, odores, sapores, et tangibilia, quod vt sentiantur, quodam motu egeant, aut in medio, aut appropinquante aliquo, et in hoc dissident, quod soni et odores ad maiorem se diffundunt distantiam: sapores autem et tangibilia ad minorem, sapores tamen ad maiorem. nam si in humido essemus, quodammodo gustaremus, vt odoramur, non autem de lumine, vt quod sit ab omni distantia perceptibile, ita est. ¶ Tertia quæstio. Sed iterum quæstio incidit, an idem sit sonus quem propinquior audit, et quẽ audit distantior? Et idesse non posse videtur, nam eodem medio id fieri non potest.

¶ Responsio. Primum mouens a propiore et distãtiore idem numero sentitur: vt sentiunt tintinnabulum idem numero, thus, atque ignem, propinquum autem sensibile proprium atque coniunctum, numero alterum est: specie tamen idem. Quare multi simul idem audiunt, vident, ac odorantur: diuersis tamen non corporibus, sed passionibus susceptis: quæ sine sensibilibus corporibus non accidunt.

Exti capitis scholia. xli. Cum omne corpus sit in infinitum diuisibile. Cũ ad propositam quæstionem danda sit responsio, qualitates sensibiles bifariam diuisibiles esse, sine statu, & secundum extensionem magnitudinis subiecti cui coniunguntur, & secundum intensionem, cuius vt neque magnitudinis dandum est minimum, quarum quidem diuisionum hæc qualitati propria est, & per se conueniens, illa vero impropria, diluenda est hæc ratio contranitens dictæ responsioni, admittendumque in primis sensum in infinitum diuidi posse, non quidem secundum extensionem, quãuis & sic sectionem sine termino recipiat, gratia suæ magnitudinis, quia de tali diuisione sensus non agit ratio, sed secundum apprehensionem, sic quod si quicquam percipit sensus, potest illo minus percipere, & rursum aliud minus, vt nõ possit dari adeo paruũ quicq; aut extensiõe, aut intẽtiõe, quin eo minus possit sensus pcipere, non tamen id minus percipiat actu existens, & vt nullius sit pars, sed vt aliis partibus coniungatur, & sit potentia, alteriusque pars. Rursum concedendum est omnem magnitudinem sensibilem esse, non quidem per se & actu existentem, nulliusque alterius sensibilis partem, atque ab aliis separatam & seiunctam, sed aut actu, totamque, aut potentia existentem, id est aliis iunctam, & alterius partem, quo etiam modo admittendum est colorem omnem visibilem esse, & sonum omnem auditu perceptibilem. nam vt qualitas sensibilis, & magnitudo, & quomodo vnum nõ sentitur, nec alterum, quod sine magnitudine qualitas sensibilis apprehendi non possit. Cæterum tres aliæ rationes responsionem datam corroborantes, approbandæ sunt. Continuum in infinitum partibile esse secundum partes inæquales, id est secundum partes eiusdem rationis, atque proportionales, quæ quidem inæquales sunt, non comparando vnam partem ad alteram eiusdem diuisionis partem, nam illæ inter se sunt æquæ, vt medietas medietati, & tertiæ tertia, sed conferendo partem vnius dissectionis, ad partem alterius, vt diuidatur linea primo in duas medietates, secundo in tres tertias, & deinde in quatuor quartas, pars secundæ diuisionis est minor parte primæ, est enim tertia minor eiusdem medietate, & pars tertiæ diuisionis minor parte secundę. nam quarta est minor quam tertia, & ita deinceps. Partes autem æquales, sunt partes determinatæ quantitatis rationibus absolutis explicatæ, vt pedalia, cubitalia, in quæ non progreditur in immensum continui diuisio, quod huiusmodi partium ablatione finitum omne tandem absumatur nullaque supersit pars reliqua desumenda. Plerunque tamen excellentia tanta diuisa. Interdum adeo frequenter qualitatum sensibilium facta est diuisio, partiumque distractio, quod propter molis paruitatem, ipsum diuisum, vt quod non sit natum sub tantula quãtitate consistere, resoluitur in continens, vt minimus natura sapor, & quo non est natus esse minor, per se actuque existens, quique ob suam exiguitatem imperceptibilis est, diuisus per partium diuulsionem, in aerem conuertitur, aut mari infusus in maris naturam transmutatur, quanuis ille posset etiam in infinitum diuidi per intellectus apprehensionem, partibus diuisionis non distractis a toto, sed manentibus in eo continuatis atque coniunctis. Sensus itaque non percipit huiusmodi sensibile actu tanta abundantia tamque frequenter diuisum, vbi actu sensibilia & per se existentia partium distractione diuisa sunt, eorum tamen vt iterum continuo vniri cõgregariq; possunt, est sensus atq; sensualis perceptio. xlij. Primo, quia sonus prius tempore medium immutat. Hæ tres rationes moliuntur ostendere partem oppositam resp̃õsioni quã daturus est Aristoteles, proinde diluẽdæ sunt, prima quidẽ, admittẽdo sonum & odorẽ prius mediũ q̃ sensum mouere, neq; simile iudiciũ

esse de colore, nā sonus & odor motu locali indigēt vt diffundatur, hic fumalis expirationis, illæ vero aeris, neq; percipiuntur ob idipsum q sunt, quia præter ipsorū existentiā requiritur insuper huiusmodi motus. Lumen autem vt diffundatur, neq; motu secundum locum, neq; tēporis mora indiget, percipitur enī secundū id quod est, quia præter eius præsentiam, vt percipiatur, ex parte obiecti nihil aliud requiritur. Secunda autē ratio soluitur, negando dictum Empedoclis cum veritate constare, nam posuit Empedocles visionē fieri per defluxum atomorū a re visa, eorūq; delationē ad oculum. Lumen item dixit esse corpus, & per medium vt loco mutabile deferri, quorū vtrūque ab Aristotele improbatū est. Demum tertia dissoluitur, admittendo motum proprie dictum, quo successiue quicquā aut aquiritur aut deperditur, temporanea fieri successione, nō autē eum qui subitaneus est & momentaneus. Illuminatio autem motus est non successiuus, sed instantaneus, quia nō tēpore perficitur, sed singulo quoque momēto perfecta est. Nam idē simul totum alterari contingit. Q đ idem subiectum secundū quāque partium integralium simul codēque tēpore alterari possit, facile est perspicere in aqua reuocante se ad natiuum frigus, in qua cū agens sit intrinsecū, & omnibus æqualiter assistēs partibus, simul depellitur calor, & acquiritur frigiditas in eis omniquaque. Similiter totā aquā simul congelari possibile est, si vniformiter eius partes dispositæ sint, & producēs sit regulare. Tunc enī nō prius secundum extremas partes congelabitur aqua, quam interiores, sed simul & regulariter secundū omnes. Neque oportet omne agens semp prius agere in propinquū quā in distās, nisi eius actio motui secundū locum cōiuncta sit, & propīquæ partes ad actionē recipiendā magis dispositæ sint, remotæ vero minus. Neque itidē cōsequetur in huiusmodi alteratione nō prius fieri motū ad mediū quā ad extremū. Nam in mediū prius quam in extremum, motum fieri debere, intelligendum est de medio & extremo motus, et non subiecti. Debet enim prius acquiri caliditas quinque graduū, quam decē, sed nō oportet in media parte subiecti prius acquiri caliditatē, quā in toto subiecto. Sic cū tota aqua simul cōgelatur, media motus & qualitatis quæ motu acquiritur pars, vt cōgelatio quinque graduū, prius tēpore acquiritur, quā tota cōgelatio, nō tamē in vna parte subiecti prius quā altera, sed simul in toto subiecto, sic q nō ex parte partiū subiecti sit successio, & secundū extensiōis particulas, sed solū ex parte partium motus, & qualitatis acquisitæ, atque secundū intentionis rationē. In illuminatione vero, neque ex parte partiū subiecti, neque qualitatis quæ acquirit, successio prouenit, nō enī prius vnius luminis gradus, & deinde alter acquiritur, sed totū lumē simul. et ergo philosophus per exēplum de cōgelatione innuit locū a minori, nam si congelatio quæ tēpore perficitur, non prius in vna subiecti parte quam altera, sed in toto subiecto simul acquiritur, quanto magis illuminatio, quæ tēpore vt perficiatur nō indiget, non in vna parte medij prius, & in altera posterius acquiritur, sed simul in toto medio. xliij. Primū mouens a propiore & distātiore idem numero sentitur. Primum mouens dicitur sensibile potentia, & extraneum, quod suā speciē tum in medio tū in organo efformat. Et illud sentitur idem numero a propinquiore & distātiore, vt idē color videtur, & sonus auditur idem a multis. Et quanuis id fieri non possit omnino eodē medio, id tamē impedimēto non est quo minus idem percipiatur. Nam vt primum sensibile idem numero sentiatur, non requiritur idem numero mediū per quod deprehendatur, diuersis enim medijs vnicus sol ab omnibus cōspicitur. Et idem color, vt rei positæ in fundo aquæ lympidæ, per aquam & aerem videtur. Propinquū vero mouēs est sensibile actu, qualitasq; sensibilis species in organo suscepta. Et illud in diuersis sentiētibus est alterū numero, idem tamē specie, vt alia coloris species in oculo Socratis, & alia in oculo Platonis, siue eodē distent a re visa interuallo, siue diuerso. Imo alia numero species est rei visæ in oculo dextro Socratis, & in oculo eiusdem sinistro. Alioqui idem accidens esset diuersis subiectis, quod fieri nequit.

¶ Septimi capitis annotat.

¶ Diapente & diapason, musicalium consonantiarum nomina: quarum hæc ex duplari, illa vero ex hemiolo nascitur. ¶ Hoc & alterum, vna pars & altera. ¶ Sensus, nomen actus & potentiæ simul.

Eptimū cap. cōtinet vnā quæstionē, tres ad ipsius negatiuā partē rationes, antiquorū solutionē, eius duabus rationibus improbationē, propriā responsionē, quatuor q plura simul sentiamus rationes, & vnā cōclusionē. ¶ Quæstio. Vtrū cōtingat eundē simul pluribus sensibus sentire eodē scilicet & omnino indifferēti tēpore. Quod ita esse nō possit videt. ¶ Primo, Quia maiores motus, minores impediunt. Hoc enī manifestant multa, nam vehementer circa aliquid intēdenti, visibile ante oculos obiectū nō sentitur: itidē neq; vehementer timenti, & si magnus sonus aures instrepat, debiliores sonos nō sentimus. Et simplex, cōmixto confusoque 44

melius sentitur: vt vnus color per se, q̄ alteri cōmixtus. & vnus sonus, q̄ alteri cōso nans in diapason. & vinū melius per se, q̄ aquæ cōfusū. ex quibus enim aliquid fit vnum, se inuicem obscurant. Ex his ita nectimus argumentum: quia simplex me lius sentitur: si dicas nos plura vt duo simul sentire, vtrunq; per se magis sentiretur Et cum maior motus minorem præpediat: si æquales fuerint, se inuicē extermina bunt. sin inæquales, valentior faciet sensū. Neq; dicere possis sensum vnū esse ex vtrisq; cōmixtum cōfusūq;, nā ea cōmiscentur, quorū extrema cōtraria sunt, & ex illis fit vnū. non autem ea quæ diuersorum sunt generum. Ex acuto enim & gra ui vna nascitur consonantia. sed ex acuto & albo nihil fit vnum. ¶ Secūdo. Magis possibile esse videtur simul eodem sensu plura posse sentire, & vnius eiusdē sen sus diuersos motus percipere. Atqui hoc fieri non videtur. nā auditus duo non per cipiet, nisi cōmixta fuerint. Commixta autem si fuerint, vnum aliquid sunt. igitur et sensus vnus, et vnius erit. et ita in visu est. Si autem commixta non fuerint, erūt duo sensus secundum actum. At vnius potentiæ secundū idem temporis vnā ope rationem esse volunt omnes. est autem vnus sensus, vna potentia, quare si non cō tingat eodem sensu simul plura sentire, minus arbitrandū est cōtingere & plurib⁹. ¶ Tertio. Quia aut illa specie erūt similia, vt albū & albū: & tunc in sensu nō fa ciūt nisi vnū numero. Aut specie dissimilia sunt, vt albū & nigrum, dulce & ama rum: & tunc sensus motibus mouebitur cōtrarijs. motus enim contrariorum, con trarij esse videnť. Aut sunt dissimilium generū, vt albū & dulce. & illa (vt dictū est) cōmisceri contēperariq; nequeunt. Sed quæ contēperantur, proportionesque habent, eiusdem sunt generis & contrarietatis: vt sonorum consonantiæ quæ dia pason & diapente dicuntur. & in numeris proportionem habent par ad imparē, & impar ad parem, suntq; adinuicem multi, pauci, dupli, subdupli. At vero multa ꝓ portionem adinuicē habentia, simul sentiri non possunt, nisi vnū efficiāt commi xtum. multo igitur minus simul percipientur ea quæ genere discrepant, vt album & dulce, & quæ plus differunt, & ex quibus nullum paritur mixtum. Et hæ rationes facere videntur nos non posse simul plura sentire. ¶ Huic quidem quæstioni talē adhibebant responsionem, nos non simul plura sentire, neq; in consonantijs nos si mul plures sonos audire: quanuis hoc ob temporis insensibilitatē nos lateat. Et ita quāuis idem simul credat audire & videre, non ita fit: sed tempus medium cum sit insensibile, eū latet. Ita autem non recte dicunt. ¶ Primo. Quia nullū est insensi bile tempus quod nos lateat. nam quilibet sentit se esse aut alium aliquo toto tēpo re continuo. Si itaque aliquod esset insensibile nos latens, neq; seipsū neq; alterū es se in illo sentiret. ¶ Secūdo. Si aliquo tēpore continuo aliquid sentit, vt aliquam magnitudinem videt: nihil illius temporis, nihilq; illius magnitudinis existit, quod non percipiat. Non enim percipit in quocunq; tempore, quia in parte percipiat: aut quācunq; magnitudinem videt, quia partē eius videat: quemadmodum contigit in anno ambulare. quia i hac anni parte ambulatio fiat. Quod ostēdo sic. Si tēpus ali quod ob paruitatē insensibile sit, aut magnitudo aliqua insensibilis: sit tempus a b in quo sentit, sitq; aliquid illius vsqueadeo exiguū, vt sensibile nō sit, a c. distraho igiť a c. cū ergo sentiret c b, hoc ergo erat quia aliquid ipsius sensit. Subtraho igitur c d æquale quidē ipsi a c: quod non sentiat. eoque perducam ꝙ aliquod tempus sen tiet, in quo nihil est quod sentiat. Similis enim ratio putabitur de d e, e f, & cæteris: cūque peruētū fuerit ad k b, erit tempus sensibile, cuius nulla prorsus pars sentietur. nā neque K l, neque l b, neq; earū partium pars aliqua: quia minores sunt, ideoq; ob maiorem paruitatē magis insensibiles. Quare aut totū tempus aut tota magnitudo sentitur, aut nulla, nihilq; eius sentitur. Et certe totū tempus & tota magnitudo, & quælibet pars sensibilis est: sed non semper quāta fuerit apprehēditur: vt quadri cubita a longe conspecta, nō quadricubita videtur, sed magnitudo sola. Et indiuisū

a
c
d
e
f
g
h
i
K
l
b

videtur,quod idem diuisum non videretur.cuius causa a nobis alias cōtra Zenonis
argutias adducta est. ¶Huic igitur quæstioni hanc aptare poterimus solutionem.
Quia quod sentitur,diuisibile est:et sentiens simul sentit totū,et eius hoc et alterū
ideo plura sentit numero,specie autem eadē. Et quia sensus diuisibilis est, vnus ta-
mē continuus,ideo ipsum vnum eundem, vno vnum, et altero alterum sentire cō-
tingit:quæ tamen sentit,genere eadem sunt. Et non modo ea quæ genere sunt eadē
simul sentire contigit,sed et quæ genere diffident. ¶Primo. Quia de re visa per
vtrūque oculum non habemus nisi vnum iudiciū,q̄ in vno communi conueniūt,
cuius operatio vna est. Et si ipsorum, vnum est alterum sentiens,& aliorum sensuū
æquali facilitate idē erit.quare simul iudicabit ea quæ genere sunt diffidentia. ¶Se-
cūdo. Quia idē sensus plures esset,quemadmodū scientiæ diuersæ diuersorū sunt
obiectorum.nam non erit operatio sine virtute,nec sine hac sensus,hoc autem fal-
sum est. ¶Tertio. Vnus idemq; sensus est(quemadmodum prius dictū est) simul
albi & dulcis differentiā diiudicans,quæ genere discrepāt.magis igitur vnus & idē
erit ,eorum quæ genere sunt eadē,differentias dignoscēs. ¶Quarto. Si anima,vna
parte albū,& altera parte dulce sentit,quæ nō sunt vnum,& iudicat ex ipsis aliquid
vnum esse,aut nō esse vnum,necesse est aliud vnum esse sēsitiuum, quo sensibilia
discernit omnia , ac sentit. vnum quidem subiecto, secundum esse autem multa,
& vnum sensibilium genus per aliud sentiēs,& alterum per aliud: & vt vnum sensi-
tiuum est actu,vnum est albi & dulcis:cum vero secundum actum alterū factū est
vt exterior sensus albi,& exterior dulcis,re ipsa alterū est. Et id rationabiliter eue-
nit.nam quemadmodum in rebus ipsis contingit,ita in anima reperire consentaneū
est. In rebus autem,idem,albū & dulce & multa alia esse reperitur.ita igitur & ani-
mæ sensitiuū erit vnum. Et vt illic vnum numero existit,cuius passiones abinuicē
inseparabiles sunt.et quod quidē ratione valde multa est:ita in sensu vnum nume-
ro,commune omni sensui existit,esse tamen alterum et alterum est: horum quidē
sensibilium genere:horum vero specie. Erit igitur vnum et idem multa sentiēs ra-
tione autem non vnum. ¶Conclusio. Omne quod sentitur,diuisibile est:ipsūq; in-
diuisibile,sensibile non est. ¶Nam vnū visibile non videtur infinita distātia , sed 46
finita:neque audibile infinita,sed finita.itidē odorabile,gustabile,tangibile,distan-
tia percipiuntur finita. Est itaque aliquod vltimum distantiæ vnde non videtur, et
primum vnde videtur.et id indiuisibile esse necesse est. Et quod in vlteriori fuerit
non sentitur.quod vero fuerit in citeriori,sentietur. Si igitur sit indiuisibile sensibi-
le,ipso posito in vltimo vnde non sentitur,ipsum non sentietur . et quia erit in pri-
mo vnde sentitur,idem sentietur.quare idem simul sentietur ,et non sentietur. Sed
his de sensibus et sensibilibus expeditis , nunc ad considerationem de memoria at-
que reminiscentia nos conuertimus.

Eptimi cap.scho. xliiii. Primo,quia maiores motus minores impediunt. Cū experientia satis compertum sit nos eodem tēpore plura diuersis sensibus percipere posse, vt simul videre colorem,& audire sonum,diluidæ sunt rationes annitētes oppositam partem cōprobare,& prima quidē hoc pacto. Si maior motus & minor diuersorū sunt sensuū,maior nō impedit minorē,q̄ circa diuersa genere sint obiecta,& in diuersis subiectis,vt vehemens sonus non præpedit colorem videri.si vero eiusdem fuerint sensus,& maior non sit in magna supra minorem excellentia, neq; quidem eius percipiendi præbet impedimentum, vt sonus campanæ nō impedit vocem loquentis audiri. At si maior insignē habeat supra minorem excellētiā,impedit,vt sonus tormētorū & machinarū bellicarū vocē hominis simul audiri. Simplex autem sensibile, & per se,melius,id est fortius atq; vehementius mouet sensum,q̄ si esset cōmixtum alteri sensibili eiusdem sensus,nō tamē melius,id est gratius sensui,& iucundius. Nēpe vt secundus de Anima mōstrauit,sensibilia quæ bona proportiōe adinuicē sunt
Numero. contēperata,ipsi sensui iucūdiora sunt & delectabiliora. Cū itaq; assumit hæc ratio , si plura simul
c.xviii. sentiantur, vtrūq; p se melius sentiri,si id intelligat de pluribus eiusdē sensus obiectis, quæ simul cōmixta atq; cōfusa sentiantur,id tribuendum est,& hāc intelligentiā prætēdebat ,ppositio secundo loco supposita,& modo explicata.si vero de sensibilib⁹ diuersorū sēsuū,aut eiusdē sensus abinuicem tamē subiecto separatis,id certe refutandum est,nisi vnū alteri ne quoquo pacto pcipiatur

impedimento sit. Sonus enim æque cum colore percipitur eodem tempore, sicut per se, & sine cõiuncta auditioni coloris visione, similiter duo colores subiecto separati, æque simul ab ocul. percipiuntur, sicut vterque per se, & sine altero. Deinceps quod secũdo assumitur loco, scilicet si motus sensuum æquales fuerint, ipsos se inuicem exterminaturos esse, ita discutiendum est, si diuersorum sensuum motus fuerint, vt visio & auditio, non se exterminant & impediũt, neque si eiusdem sensus sint, & citra summam excellentiam, vt visio albi quinque graduum, & nigri totidem partium in diuersis subiectis. Si vero vtrunque sensibile eiusdem fuerit sensus, & in summa excellentia, vt albissimum & nigerrimum, se exterminant & impediunt in sensu, quia sensum corrũpunt. Quod demum tertio assumitur loco, si, inæquales fuerint motus, solum valentiorem mouere, diuidendum, distinguendumque est, vt prima huius rationis propositio atque suppositio. Si quidem diuersorum fuerint sensuum, aut vnius sensus, sed non magis vnius vltra aliud sensibile excellentia, vterque efficiet motum. Si autem vehemens & insignis fuerit vnius supra alterum eminentia, solum vehementior efficiet sensationem. Postremum vltro admittendum est, non fieri sensum vnum actu ex vtrisque commixtum, hoc est non vnam fieri sensationem commixtam ex vtriusque sensibilis specie in organo recepta, sed cum plura diuersis sensibus simul apprehenduntur, non minus distinctum & perfecte quoduis eorum cum altero apprehendi, quam si per se & separatim sentiretur. Nam vehementer circa aliquid intendenti, visibile ante oculos obiectum non sentitur. Causa huius, quare visibile obiectum ante oculos vehementer intẽti circa aliquid, non sentitur, non est quia excellens sensibile impedit id quod minus est videri, quemadmodum videntur velle qui illud adducunt ad huius comprobationem, sed quia cum quis intentius imaginatur, internique sensus facit operationem, spiritus sensitiui (mediantibus quibus fiunt sensationes vt instrumentis intrinsecis ad sensuum organa transfusis) relictis exteriorũ sensuum organis, retrahuntur ad organum imaginandi, scilicet cerebrum, & ibi spiritus visui faciũt interiorem visionem, auditui auditionem, & ita de cęteris. quare neque spiritus visiui aderunt oculo neque auditiui auribus. Illis autem absentibus non potest in organis exterioribus fieri sensatio, cum huiusmodi spiritus causæ sint sensationis necessariæ. quare visibile obiectũ nõ facit tũc visionem, neque sonus auditionẽ. Idem quoque euenit cum quis intentissimo animo curat quippiam intelligere, collectaque introrsum mente totus considerationi deditus est. Tunc enim retractis spiritus, sensus quasi obsequens a sua cessat operatione, quo integrius & melius suam intellectus peragat functionem. Hinc memoriæ proditum est Carneadem philosophum insignem cum Carneades.
ad mensam sumpturus cibum sederet, adeo contemplationibus rerum fuisse sepenumero intentum, vt neglexerit cibum ori admouere, quasi cogitationibus assiduis animi aleretur. Autho Valerius
Valerius. De vehementer autem timente, q̃ obiectum colorẽ non videat. id in causa est, q̃ sicut in ipso videmus sanguinem qui prius apparebat in vultu, retrahi ad confortandum cor, qui tamen substantia est corporea, & admodum materialis, ita spiritus omnes sensitiui (qui subtiliores sunt, substantiæ tamen corporeæ, quæ alternatim retrahuntur a sensu, & iterum ad sensus organa diffunduntur) ab organis sensuum mittuntur etiã ad cor confortandũ, & sic nulla in eo qui ingenti motu cõcutitur, fit sensatio, sicut neq; in dormientibus, propter illorũ spirituũ absentiã.

Secũdo, magis possibile esse videtur. Hæc ratio diluitur, admittendo nos etiam vno sensu posse plura simul sentire, vt visu album & nigrum, sicut & pluribus sensibus simul plura, negando tamen illud q̃ hoc videri magis possibile. nam si illud fiat, videntur cõtraria simul eidem inesse, vt species albedinis & nigredinis eidem oculo, quanuis reuera non insint, saltem secundum eandem inesse, vt species albedinis & nigredinis eidem oculo, quanuis reuera non insint, saltem secundũ eandem oculi partem, si vero hoc fiat, nulla sequitur repugnantium aut contrariorum in eodem susceptio. quare verisimilius videtur hoc q̃ illud, cuius oppositum innuit prima huius rationis propositio. Cæterum negãdum est nos eodem sensu non posse simul plura percipere. in cuius quidẽ probatione id falso assumitur. sensum vnũ nõ posse simul multa pcipere, nisi adinuicem cõmixta & cõtemperata fuerint. nam visus simul percipit albũ & nigrum in diuersis subiectis, ex quib9 non fit vnus color; & auditus simul campanam sonantem, & vocem humanam, ex quibus non fit aliquid vnum. Concedẽdum est præterea sensibilia commixta esse aliquid vnum, non quidẽ continuũ neq; intensum, sed aggregatum. quare negandum est sensationem ipsorum commixtorũ esse vnã numero. Visio enim picturæ aut colorũ in cauda pauonis, non est vna. nec, vna auditio cõsonantiæ, sed tot diuersæ sensationes, quot diuersa sunt sensibilia adinuicẽ cõmixta. Ea enim cum post mixtionem adhuc diuersa maneãt æque diuersas faciunt sensationes, atq; si in diuersis essent subiectis abinuicem separata, quare siue commixta fuerint, siue non, diuersæ sunt eorum secundum actum sensationes. Negandum preterea est illud quod principij speciem præ se fert, & tamen falsum est, vnius potentiæ scilicet simul esse vnam tantum operationem. Nam potentia vegetandi simul nutrit, & auget, & potentia sentiendi simul visionem facit, & auditionem, quinimmo potentia videndi, simul visionem albi. & nigri, & audiendi, simul auditionẽ acuti, & grauis. Tertia. Quia aut illa specie erũt similia. Hæc denique ratio hoc pacto dissoluitur. Sentimus quidem interdum ea quæ eiusdem sunt speciei, vt duo alba, sed negamus ea in sensu vnum efficere. sunt enim suæ species ita distinctæ in oculo, vt ipsa obiecta, & in diuersis oculi partibus, perinde atque si duo eiusdem speciei lapides aut manus obijciantur speculo, in diuersis apparent partibus speculi, & inter se diuersa. Interdum vero sensus apprehendit ea quę specie sunt diuersa, & genere eadẽ, vt album & nigrum. negandum tamen est idcirco ipsum moueri motibus cõtrarijs secundum eadẽ partem. nam species albi & nigri nõ in eadẽ organi par

te recipiuntur, sed in diuersis, cum apparere faciant res distinctas, & non confusas. Interdum autem non vno sensu exteriori, sed pluribus percipiuntur simul sensibilia genere discrepantia, quę conceduntur adinuicem contemperati non posse, cum id ipsum minime vt sensatio fiat requiratur. Quare negandum est multa adinuicem proportionem habentia non posse simul sentiri, nisi vnum efficiant commixtum. colores enim adinuicem proportionem habentes, & diuersis subiectis discreti, simul ab eodem percipi possunt. sic & ea quæ genere diuersa sũt, tametsi nullum effi ciãt mixtum, simul percipi possunt. nam vt aliqua simul tempore percipiatur, non requiritur quod mixtum constituant, sed si id faciant. hoc accidit. Cum ergo sentiret c b, hoc ergo erat, quia aliquid illius sensit. Subtracta parte temporis a c (quæ per hypothesin ob suam paruitatem est insensibilis) tempus c b remanens adhuc erit sensibile. Nam vt a diuisibili subtractũ indiuisibile, non relinquit diuisibile minus, ita a sensibili subtractum insensibile relinquit residuum æque
a vt prius sensibile. non enim quicquam sensibile per insensibilis subtractionẽ redditur minus sensibile. Et cum ipsius totius temporis c b residui pars c d per hypothesin sit æqualis parti a c insensibili, & pars c d erit insensibilis. nã si vnũ æqualium est insensibile, & alterum. Et ita de cæteris
c partibus dicendum. Neque earum partium pars aliqua quia minores sunt. Si K l est insensibile non poterit aliqua eius pars (vt K prima eius medietas. aut l medietas altera) sensu pcipi, Simi liter si totum l b non potest sensu deprehendi, neque eius pars aliqua. nam si quis totum ob suã
d paruitatem percipere non potest, neque eius partem, vt quæ sit minor, percipere poterit. Est enĩ totum minus resistens virtuti sensitiuæ, quia maius, pars vero magis resistens, quia minuscula, quod autem non potest in minus resistens, neque idem poterit in magis. Et si ipsorum vnũ est al-
e terum sentiens. Ambo oculi in vno communi vtrique centro cõueniunt, duorum oculorum neruos connectente, cuius operatio vna est, & si ipsorum oculorum vnum commune in quo conueniunt, sentit vnum, item & alterum specie sensibile, & aliorum oculorum quilibet diuersa iudi-
f cans, vnus erit. quare idem sensus numero, vt pote interior, simul iudicabit ea quæ genere differunt. Secundo. Quia idem sensus, plures esset. Sicut diuersa obiecta diuersas habent scientias, ita
g & diuersa sensibilia diuersas sensationes. si ergo eadem esset vtriusque sensatio, vna sensatio plures esset sensationes. non enim erit operatio sensus sine virtute sentiendi, neque sine operatione
h sensus. At falsum est vnum sensum esse plures sensus. Et vt vnum sensitiuum est actu, vnum est albi & dulcis. Virtus sentiendi interior quæ dicta est esse vna subiecto, & ratione multa, & senti
i re vnum sensibilium genus, & visibilia per aliud scilicet visum interiorem, & alterum sensibiliũ genus per aliud, scilicet gustum interiorem, si attendatur vt facultas nata sensationem efficere, &
k secundum rationem potentiæ, eadem est numero quæ albi & quæ dulcis facit sensationem. si vero eius attẽdatur operatio interior, ea quæ albi est perceptio, diuersa est numero imo specie ab ea
l quæ est perceptio dulcis. vt enim exterior albi sensatio & dulcis, re ipsa sunt aliæ, ita sane interior vtriusque apprehensio, ab altera prorsus est aliena. Et vt illic vnum numero existit. Illic, in rebus
b ipsis, vt lacte, cuius passiones albedo & dulcedo abinuicem nequeunt separari. non enim potest in lacte dulcedo sine albedine, neque albedo sine dulcedine subsistere, & illud idem, vnumque numero, ratione valde multa est, scilicet album, dulce, frigidum, humidum, graue, densum, & cetera id genus. Ita in sensu est vnũ numero, vtpote sensus interior, commune omni sensui exteriori, vt secundus liber de Anima patefecit. xlv. Est itaque aliquod vltimum distantiæ vnde non videtur. Vltimum distantiæ vnde non sentitur, est terminus distantiæ vnde non sentitur, vltra quem ad oculum diuergendo nulla est distantia, quin ab illa res sentiatur. Primum autem distantiæ vnde sentitur, est terminus distantiæ vnde sentitur, quo nullus est prior ab oculo discedendo vnde sentiatur. Et sicut idem est punctum quod est finis vnius partis lineæ, & principium alteri᾽ ita idem extremum siue vltimum distantiæ vnde non sentitur, & primum distantiæ vnde sentitur scilicet impartibile, distantiam per quam videtur, distantiæ per quam non videtur cõnectẽs.
a b c
Esto enim spatium datum a c, quod diuidatur in signo b, oculusq; in a positus videat totum spatium a b, & nihil amplius, & spatium b c sit distantia per quam non sentitur. Tunc b est vltimum distantiæ vnde non sentitur, nam est terminus partis b c vnde non sentitur, vltra quem nulla est distantia versus a, vnde non sentiatur. b etiam est primum distantiæ vnde sentitur, quia est terminus distantiæ a b per quam sentitur, quo nullus est prior vnde sentiatur, & quod fuerit in spacio vlteriori quam b, versus c tendendo, non sentietur, quod vero citra b, & versus a, bene sentitur.

¶ Paraphraseõs in librum Aristotelis de Sensu & Sensato, & in eundem scholiorum, finis.

¶PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN Librum de Memoria & Reminiſcentia, annotat.

¶Sẽſus, ſenſus exterior. ¶Spectrũ, ſimulacrũ. ¶Abũde dicit. Nonius Marcel
lus teſtẽ adducit hiſtoricũ. Siſennam: & apud Cor, Celſũ frequens vocabulũ eſt.

Iber de Memoria & Reminiſcẽtia duo capita cõtiret. Pri
mũ octo cõcluſiones, vnũ corollariũ ad quintã, duas ratio=
nes ad ſextã. vnã quæſtionẽ, eius ſolutionẽ, tres in oppoſi
tũ rationes, & earum ſolutiones, & quatuor corollaria ad
1 ſeptimam. ¶Prima cõcluſio. Determinandum eſt quid
memoria, quid memorari, propter quã cauſã fiat, cuius ani
mæ partis paſſio ſit. & eadẽ fere de Reminiſcentia deter=
minare expediet. ¶Nam de memoria & reminiſcentia,
memorari & remiſnici, prius nos determinaturos ꝓmiſi=
m⁹. ¶Secũda. Memoria & reminiſcẽtia, memorari & re
2 miniſci, nõ eadẽ ſũt. ¶Nã frequẽter memoria valẽt q̃ tardo ſũt ingenio: reminiſ
centia autem, qui celeriores acri ſolertique diſcunt ingenio. ¶Tertia. Expedit diſ=
3 cutiendũ quæ memorabilia, quæve memoriæ ſint obiecta. ¶Nam obiecta nobis
notiora ſunt, idq; cognoſcere difficultatem affert, atque dubitationem. ¶Quarta.
4 Memoria neque futurorum eſt, neque præſentium. ¶Nam futurorũ opinio quæ
dam eſt, & ſpes, & quædam ſperatiua ſcientia: quã præſagitricem diuinatiuanque
quidam dicere ſolẽt. Præſentiũ autem ſenſus eſt. ipſo enim neque futura neq; pręs
terita cognoſcimus: ſed duntaxat quod inſtat, atq; præſens eſt. ¶Quinta. Memo=
5 ria, præteritorum eſt. ¶Nam cũ quid præſens adeſt, vt cũ quis præſens aliquid in
tuetur, nullus ipſum memorari dixerit: neq; cũ quis cõſiderat et intelligit: ſed dicent
illum ſenſum habere: hunc vero habere ſcientiam. Sed qui memoratur, cum ſen=
ſum et ſcientiam ſine actibus habeat, dicit ſe memorari ſe hoc olim vidiſſe, hoc au
diuiſſe, hoc ſenſiſſe, ſe didiciſſe triãgulũ tres duobus rectis æquales angulos habere
memorariq; ſe hoc vel illud contemplatũ fuiſſe. Et quotieſcunq; memorari nos di
cimus, ſemper præteritũ adijcimus, vtimurq; his aut cõſimilibus verbis, prius vidi
prius audiui, ſenſi, intellexi. Eſt igitur memoria, præteritorũ. ¶Corollariũ. Vnde
6 fit vt memoria neque ſenſus ſit, neque opinio. ¶Senſus quidẽ nõ erit: nã ſenſus p̃=
ſentis eſt. opinio vero, quia et ipſa futuri eſt. Sed memoria (vt dictũ eſt) alicui⁹ ho
rũ eſt cũ factum fuerit tempus, aut habitus, aut paſſio. Facti enim, et cuius iam tem
pus abijt, actũque eſt: omnis memoria eſt. Senſus autẽ, præſentis: et opinio et ſpes,
7 futuri. ¶Sexta. Sola ea quæ ſenſũ habent, tẽpuſque ſenſiũt, memorãtur. et eorũ
quorũ non habuerint ſenſus, ipſa memorari nõ contingit. ¶Primo. Quia memo=
ria præteritorũ eſt, et eorũ ſpectrorũ ſimulacrorũque quæ imaginationẽ in rerum
abſentia cient atque efficiũt, quæ phãtaſmata (cũ animam ſine phantaſmate nõ in
telligere dixerimus) nũcupauimus. Sed de phantaſia, et imaginandi virtute, ſatis in
ijs qui ſũt de Anima, dictũ putamus. ¶Sed dubitatio ſuboritur. Si memoria taliũ
8 eſſet ſpectorũ, ſenſualiũque phãtaſmatũ: ipſa ĩtelligibiliũ nõ eſſet. ¶Reſpõſio.
Memoria per ſe præcipui ſenſus (quẽ abditum et interiorem dixim⁹) paſſio eſt: ad
quẽ hæc ſenſualia phantaſmata ſpectãt. Intellectus autẽ per accidens eſt: ꝙ intelle
ctũ contingat cõſimilibus afformari ſimilitudinibus. Euenitque intellectui ꝙ geo
metræ euenit deſcribẽti. Cũ eñ nulla ei ſi opus certa determinataq; quãtitate, certã
tamen determinatãque deſcribit quantitatem. Ita intellectui (q̃uis rem quantitatis
immunem intelligere ſatagat) protinus moles quantitaſque obiecta aſſurgit. et ſi=
quãtũ determinatũ ipſi obiectũ ſit, ipſũ indifferens, nullloque certo menſu diffini=
tũ atque terminatum protinus apprehendit. Sed cur ſine dimẽſione, ſineque tem=

poris tractu & successione nihil aut vix quicquam nobis occurrat intelligendum: a-
lio differendum est loco. ¶Secundo. Quia si intellectiuæ partis passio esset ali-
qua, multa animalia quæ neque opinionem neque prudentiam habent, imo nulla a-
lia ab homine memorarentur. atqui nunc multa alia memorari videmus. Est igitur
non intellectiuæ partis alicuius passio aliqua, sed, vt dictum est, primi præcipuiq;
sensus. ¶Septima. Non omnia animalia memoria prædita sunt. ¶Nam non 9
omnia temporis sensum habent, vt prius sentiant, & posterius quæ sunt in tem-
pore. Memoria autem eorum est quæ non modo tempus vt præsens sentiant, sed,
& prius, & posterius: vt quæ cognoscunt aut vidisse, audisse, didicisse, aut aliquid
talium: vbi simul prius & posterius apprehendunt. Nō igitur omnia animalia me
moria sunt prædita. ¶Quæstio. Cur simulacro præsēte, rei præteritæ & absentis 10
memoramur, speciei autem nobis præsentis non memoremur? ¶Responsio. Vt
hanc diluamus quæstionem, id operæpretium est prænoscere, exteriore sensu mo
to, simulacra quædam, vt picturæ, vt sigillorum impressiones, in corporea parte
sensui interiori famulante afformari atq; reponi. quorum memoriam diximus ha-
bitum aut passionem esse, & ad quæ vt in arca, vel in prōptuario, thesauroque recō
dita, & ad functiones illas seruata, se imaginandi virtus conuertit quoties meminis
se memorariq; volumus. ¶Sed ex his videri potest memoriam afformati simula
cri esse, & non rei absentis. Primo. Quia si memoria ita fieret, ipsa sentiēdo fieret.
Quod autem absens est, nō sentimus: sed quod sensui obiectum, præsensq; est. Se
cūdo. Quia species, simulacraq; quibus memoramur, picturis & figuris similia fe-
cimus. Horū autem est sensus: & memoriam parans hæc intuetur, & nō absentia.
Tertio. Qua ratione dicas memoriam absentis esse, vimq; illā interiorem, rem ab
sentem memorari: eadem ratione rem absentē et videre et audire confiteri licebit:
vt cum quis rei præteritæ intueatur imaginem, vt animal in tabula pictū. ¶His
hāc subnectimus responsionē. Sicut idē est quod in tabula depictū est, et aial et ima
go, non tamen amborum eadem ratio est: ita idē in nobis est quod phantasma est, et
quod alterius est imago: ratio tamen altera est. Nam vt secūdum se consideratur
spectaturq;, phantasma dicitur: quemadmodū qui solam in pariete picturā vt Co-
risci imaginem intuetur, et nūquam nouerit Coriscū: et animal pictum vt tale aní
mal. vt vero ad id cuius est, ipsum conferimus atque cōparamus, non secundum id
quod est, sed vt imaginem apprehēdimus. Itaq; cum memoramur, ipsum phantas
ma non vt spectrum et phantasma, sed vt imaginem absentis rei deprehendimus.
hinc potius rei absentis quam nobis præsentis simulacri memorari dicimur. ¶Pri
mum corollarium. Hinc fieri dignoscitur, cur debilis et infirma sit memoria ijs qui 11
ægritudinibus, aut ætatis fluxu, in motu et agitatu cōtinuo sūt, et quibus frigidi, du
riusculi, et corneoli sensus existunt. ¶Nam motus disturbatio, simulacri residem
impressionem impedit: perindeatque si sigillum in currentem amnem demerseris
effigiem non relinquis. Et nimis frigidi, vt antiqua ædificia (quibus picturæ ima-
ginesque ob vetustatem oblitæ atque deletæ sunt) simulacris seruandis sunt inep
ti. Durorum vero et corneorum sensuum impressionem ob rigorē et duritiam, vt
neq; lapis sigilli effigiem, non admittunt. ¶Secundum. Proindeetiam tam qui in
fātilem ætatem degunt, q̄ qui extremū senium, obliuiosos esse necesse est. ¶Illi 12
enim propter augmentum in cōtinuo motu agitatuque sunt: hi vero propter decre-
mentū. ¶Tertium. Qui etiam citæ velocisque apprehēsionis existunt, quive ni- 13
mium hebetes atque tardi: male memorari consueuerūt. ¶Illi quidē, q̄ plus æquo
humidi sint, phantasma non retinēt: hi vero, q̄ duriores æquo, impressionem non
recipiunt. ¶Quartū. Rursus frequenti vsu euenit, vt cum rei præteritæ nos subit
recordatio, dubij ancipitesque simus, an rei ita factæ memoremur, an alia occasiōe 14
nos sentire contingat. ¶Nam phantasma plerūque fit vt imaginabile solum: ali-

quādo vero vt imago et memorabile. Cum autem vt imaginabile solū apparet, incerti sumus an tale aliquid factum viderimus, aut audiuerimus, et discursu, ratiocinatio neque facta, plerūque nos reminisci cōtingit, et huiusce rei deprehēdere certitudinē, et ipsū vt alterius cognoscere imaginē. Contingit etiā contra plerūque, vt cū rē factam nonnulli intuiti non sint, sed phantasma, se rei ita factæ memoratos putēt: quēadmodum in Antipherōte, et ijs fere qui extasi et excessu mentis agūtur accidit, illic enim phātasma vt rem factā narrant. Et hoc est cum phantasma non, vt phantasma, et imaginabile solum considerant, sed imaginem, cum res ita facta nō fuerit. Cum vero ipsum vt imaginē capiant, factaque res ita fuerit, et credūt se memorari: pculdubio memorātur. ¶ Octaua. Meditationes reminiscendo memoriam cōfirmant, tuētur, et saluāt. ¶ Meditari enī hoc pacto nihil aliud est, q̄ crebro imagines repetere atque recurrere vt imagines, & nō vt i se spectra simulacraque sūt. id enī faciēdo, pmanētior, diuturnior, promptiorque paratur memoriæ habitus. meditationes igitur memoriā tuentur, & saluant. Sed de memoria quid sit, & cuius sit (est enim primi præcipuique in nobis sensitiui) satis abundeque diximus.

PRimi cap. libri de Memoria & Reminiscentia scholia. i. Determinandū est quid memoria, quid memorari. Hic de memoria sensuali dūtaxat ab Aristotele determinatio traditur, quæ sensus interioris est passio, in subiecto coporeo suscepta, & nō de rationali, seiūcta secūdū operationē a corpore, & suas functiones in organo incorporeo peragente. Cæterum vt per sensum natura intellectus deprehensa est, ita per conditiones memoriæ sensualis, memoria rationalis apte cognoscit. ii. Nā vt frequēter memoria valēt qui tardo sunt ingenio. Quāuis difficile ijs qui tardo sūt ingenio, quicq̄ imprimat, impressum tamen diutius asseruatur. assimilantur enim rebus duris & firmis quibus difficile admodum imprimuntur effigies, at impressæ diuturnius seruatur. Qui vero celeriore sūt & acriore ingenio, vt cito aliquid capiūt, ita & facile obliuioni tradūt, instar molliusculæ cerę, quæ haud magno impēdio imaginē suscepit, citoq̄ depdit susceptam. Ob ingenij tamen acumen celeriter ratiocinando facile perueniunt in reminiscētiā eius q̄ obliuione abolitū est, hinc reminiscentia potius q̄ memoria valēt. Aliæ quibus memoria & reminiscentia adinuicē distāt differentiæ, ex sequētibus agnoscentur. iiii. Quā pręsagitricē diuinatiuāq̄ quidam dicere solent. Non de ea loquitur hic Aristoteles futurorū coniectatione, quæ vanitati coniuncta est, fitq̄ per auium volatū, aut astrorū inspectū (quibus mendaces vaticuli quę ignorāt futura præsagire se profitētur) aut alia quæuis id genus superstitiosa, sed de ea duntaxat venturi prænunciatione hic verba facit Philosophus, quæ fit quibusdam indicis naturæ. Norūt enim pleriq̄ futurorum contingentium, effectuūq̄ naturalium, vt pluuiæ, ventorum, fertilitatis & sterilitatis terræ vel arborum rationē per naturalia indicia cōiectare. Quo quidem modo tra- Thales
ditur olim Thales Milesius post magnam oliuarum vbertatem pręcognouisse futuram sequente Milesius.
anno earundē sterilitatem, & vili pretio multum olei tū coemisse, quod adueniēte penuria caro admodū vēdidit, vt ostēderet philosophū adminiculo philosophiæ etiā sibi opes cōparare posse cū vellet, quo illorū cōfutaret ineptiā, qui philosophiam vt pauperem, inanem, sterilemq̄ calumniabātur. v. Nullus ipsū memorari dixerit. Quanuis rem cuius memoria cuiuspiam sub se animum quis aut coram videat aut consideret, vt contingit sępiuscule, de præsenti tamē illa visione aut consideratiōe memoria nō est, sed de ea quæ prius facta est, & præterijt, cuius præsens illa visio aut recordatio nos quodammodo admonet, recordarique facit. quare is qui memoratur, est sine actibus illis quorū memoratur, vt qui præterierint. Similiter quanuis ea quorum memoramur, præsentia sint, nō protinus sequitur memoriā esse præsentiū, quia nō memoramur eorum quatenus pręsentia sunt, sed quatenus fuerint, aut prius quicquā egerint Et duo priora Philosophi exēpla de memoria sunt sensitiua, posteriora vero de rationali, quę eam habet annexionē ad memoriam sensitiuam, sicut intellectus ad sensum. Sicut enim intellectus sensibilia intelligere nō potest nisi a sensu illorum species susceperit, ita neque in memoria rationali firmatur habitus principiorū aut conclusionū, nisi in memoria sensitiua vocum aut scripturarū (quibus ea prius sensui obiecta fuerant) firmatus sit & acquisitus habitus. Adde q̄ operationes intellectus, vt cōsideratiōes disciplinatiōes & talia vix vnq̄ fiunt quin eis annectātur vnaq̄ iungātur sensatiōes exteriores, circūstantięque aut loci aut tēporis aut personę. Et cū huiusmodi functionū sensus, vt visionis scripturę, aut auditionis vocū nos subit recordatio, dicimus nos itidem memoriam habere considerationis aut susceptionis disciplinę illi coniunctę. vi. Alicuius horū est cum factum fuerit tempus, aut habitus; aut passio. Memoria interdum nomē est potentiæ, & tūc vis est memoratiua, siue animę sensitiuæ virtus qua rei præteritæ per seruatā imaginem recordamur, interdum nomē est habitus, diffiniturq̄ esse habitus ptis sensitiuæ alicuius sensibiliū, cum factum fuerit tempus. Vt

cum anima ſeruatas habet imagines in parte ſenſitiua interiori, non tamen aduertit ad illas, huiuſmodi ſeruata imago eſt memoria habitus. Demum & actus nomen eſt, diffiniturque eſſe partis ſenſitiuæ paſſio, cum alicuius ſenſibilium factum fuerit tempus, vt cum eſt actualis rei prius ſenſu perceptæ apprehenſio cũ ſenſatione temporis præteriti, quando ſcilicet anima eſt in actu & opera ſe conuertens ad ſeruatas imagines. viii. Ita intellectui quãuis rem quantitatis immunem intelligere ſatagat. Id potiſſimũ euenit propter phantaſiã, ad quam intellectus non omnino ab illius ſpeciebus & imperfectiõibus liber ſæpe cadit, conturbatq; nos huiuſmodi phantaſia, impeditque non parum a perceptione diuinorum. Loquitur vtique hic Ariſtoteles de intellectu alligato ſenſui, phãtaſięq; cõiuncto. Siquidẽ intellectus labens ad phantaſiã, et ĩterdũ ad exteriores oculos, nihil ſcilicet credens niſi quod ad oculum videat, aut phanraſia ſic eſſe iudicet, aſſimilatur oculis hominum ſenio cõfectorum, qui ob viſus imbecillitatem nihil perſpicere poſſunt niſi per conſpicilla ocularia, quæ exemptilia interponuntur viſui & rei viſæ. Vt enim oculi natura perfectiores, huiuſmodi ſpecillis imperfectioribus res contuentur, idque infirmitatis oculorum indicium eſt, ita intellectus natura præſtantior, per phantaſiam natura inferiorem, vt corneam fibrã, res conſiderat, quod quidem infirmitatis intellectus indicium eſt. nam firmior & potentior intellectus phantaſiam abijcit, & ſub ſe relinquit, perinde atque acutiores oculi ſpecilla & huiuſmodi ad videndum adminicula reijciunt. Verum contingit intellectum ſæpius in principio per phãtaſiam iudicare, pfectior autẽ factus, vt in ſenectute, a phantaſia (vbi prius excultus fuerit) liber eſt, conuerſo ad corporeos oculos ordine, qui prius perfecti per ſe vident, obtuſiores autẽ facti ꝓpter ætatem indigent adminiculo extrinſeco. Nempe oculi per ætatem a perfectione ad imperfectionem rendunt, intellectus vero contra, ab imperfectione ad duraturam ſemper perfectionem quo ſane & immortalem ſe prodit, & ſe ſupra corpus quiddam præſtantius habere. x. Speciei autem nobis præſentis non memoremur. Id in cauſa eſt, quod res abſens cuius ſpecies ex præterita ſenſatione eſt aſſeruata in organo interiori, primum eſt, & principale memorię obiectum, ſpecies autem ſeruata, minus principale, & inſtrumentum per quod fit memoria. Itaque ſicut nõ dicimur videre ſpeciem coloris exiſtentem in oculo, ſed per eam vt inſtrumentum cernere externum colorem, ita neque ſpeciei præſentis dicimur memorari, ſed per eam rei abſentis. eſt enim memoria, quemadmodum & viſus, primi præcipuique obiecti, & ad illud debet referri. Quocirca diluendæ ſunt rationes quæ moliuntur probare memoriam eſſe ipſius ſimulacri in animo ſeruati, tanquam præcipui obiecti. prima quidem, admittendo memoriam ſentiendo fieri, non quidẽ in ſenſu exteriori, ſed interiori. eſt enim omnis memoratio, ſenſus interioris operatio, at non e diuerſo. Quod autem abſens eſt, etſi exteriore ſenſu non percipiatur, nihil tamen vetat ipſum interiore ſentiri. Secunda vero ratio literæ diluitur, admittendo ſpecies ſeruatas in organo memoriæ ſimiles eſſe picturis, & figuris, quantum ad id quod eſt eſſe alterius ſimilitudinem, alterumque repræſentare, non autem ad id quod eſt eodem modo ſentiri, vel obijci ſenſui. Nam picturæ & figuræ obiecta ſunt principalia & prima quæ obijciuntur viſui exteriori, ſimulacra autem ſeruata in anima, ſunt obiecta minus principalia, imo potius ſunt inſtrumẽta quibus in principalium obiectorum reuocamur memoriam. Hinc non oportet illorum eſſe memoriam. vt picturæ & figuræ eſt viſus. Demum tertia ratio ſoluitur, ab negando eadem ratione qua dicimur abſentis memorari, nos debere viuere rem abſentem, cuius imaginem coram intuemur. Nam ꝓpter ſeruatam in anima ſpeciem, & virtutis ſenſitiuæ conuerſionem ad illam, fit memoratio, & quidem ſemper. Eſtque vnum, alterius cauſa per ſe, at non propter imaginem rei abſentis obiectam oculo tanquam cauſam per ſe, neceſſariam, & ſufficientem, cognoſcimus rem cuius eſt imago, ſed quia eam prius viderimus, & eius ſpeciem in anima efformatam tenuerimus, ſi enim viſio imaginis cauſa eſſet per ſe cognitionis illius cuius eſt imago, oporteret obiecta nobis cuiuſuis imagine, etiam hominis ignoti, & nunquam ante conſpecti, protinus cognoſcere eum cuius eſſet imago, quod falſum eſſe liquido conſtat. Hinc per ſpeciem rei in anima fixam recte dicimur memorari abſentis, cuius ea eſt ſpecies, at per imaginem obiectam viſui nunquam dicimur videre rem cuius eſt imago. eſt em̃ viſus ſolũ eorum quæ ſunt in proſpectu. Sicut idem eſt quod in tabula depictum eſt. Pictura tabulæ, & imago re ipſa idem ſunt, ratione tamen longe diſſentiunt. nam ratio picturæ abſoluta eſt, & ſine collatione ad alterum, imaginis autem, relatiua ad eum cuius eſt imago. Cum enim pictor temere pingit, non curans alicuius determinati effigiẽ exprimere, ſolum pictura eſt. cum vero animum intendit ad aliquod exemplar quod ſua imagine vult deſignari, non modo pictura eſt, ſed, & imago, quod ſuam habeat veritatem, & reſpondentiam in re. Haud aliter quam ſcriptura propoſitionis, homo eſt animal, latinæ lingue experti, literas tamen cognoſcenti, ſolum ſcriptura eſt, cognoſcenti autem impoſitionem terminorum, et ſcriptura eſt, & ſignum. Et res omnes mundi ſenſibiles, ſecundum ſe conſideratæ, res ſunt, ad ea vero quæ ipſis reſpondent in mundo intelligibili collatæ, imagines exiſtunt. Et cum ſolum vt res apprehenduntur, nihilo magis proſunt, quam ſcriptura ignaro literarum, ipſiſque vt veris & præcipuis bonis inhiant cæci mortalium animi. Cum vero apprehenduntur vt imagines, magnopere animum iuuant, præſidiumq; ferunt ſe ad cæleſtia attollendi, & ex imaginib⁹ ad veritates dignoſcendas erigendi. Ad quod naturalis philoſophia non mediocre affert præſidium, quandoquidem oſtendat cuius veritatis vnaquaq; res ſenſibilis ſit imago naturalis, & naturales rerum reſpondentias edocet, perinde atque grammatica impoſitiones terminorum, quare vt grãmatica ad cęteras diſciplinas, ita quãtũ ad naturales imaginũ ĩſinuatiões, philoſophia na

turalis ad diuinorũ cõtemplationẽ. xv. Id enim faciẽdo permanẽtior, diuturnior, prõptiorq; paratur memoriæ habitus. Cũ rerum prius exteriore sensu perceptarũ crebrius in anima reuoluũtur imagines, ex vnaquaq; repetitione relinquitur nouũ in anima vestigiũ, quod prioribus adiũctũ, permanẽtẽ & diuturnũ parit memoriæ habitũ, perinde atq; sequẽs caloris gradus pcedẽtibus adiunctus, intensiorẽ efficit calorẽ. Cæterũ sicut posteriores caloris partes vt qualitatem intendãt, aduenire debẽt prioribus adhuc saluis, & cũ necdũ fuerit deperditi, nã si sequẽtes acquirerẽtur deperditis prioribus, manifestũ est eas cũ prioribus intensiorẽ qualitatem non effecturas, ita cũ saluæ sunt imagines primo animæ impressæ, debẽt frequẽtiuscule & sine longa quidẽ intermissione meditationes fieri, ex quibus noua semper acquisita vestigia, & cõsimilia prioribus addita, totã cõfirmẽt imaginẽ, donec partus fuerit habit⁹. Nẽpe si longa fuerit inter ipsas meditationes vt vni⁹ mensis interruptio, deperditis interea prioribus imaginibus succedẽtes posteriores nõ redderent firmiorẽ imaginem. Porro memoriæ rationali eorũ quæ tradũtur in disciplinis, est cõiuncta memoria sensitiua exteriorũ signorũ, eiq; subseruiens. Docemur enim vocum & scripturarũ adminiculo, quarũ memoria est sensitiua, sine qua, memoria rationalis apte & perfecte haberi nõ potest, vt neq; sensibiliũ intellectus sine sensu. Et hæc cõclusio maioris est pro arte memoriæ momenti & põderis, quã quæcũq; alia eiusce rei documẽta præceptaq; quæ dari possent. Ostẽdit enĩ quonã pacto rerum omniũ memoria apparari debeat, immo vero quomodo omnis habit⁹ acquiriri. Et hãc assiduæ meditationis curã Fabius quoque Quintilianus cum futurum oratorem instituit, quam maxime probat, vocatque eã & vnam & maximam memoriæ artem. Et facile crediderim eos qui præ cæteris memoria valuisse celebrantur, & a Quintiliano eodem in loco nominãtur, plurimũ hac arte adiutos fuisse, vt Mithridatem regem Ponti, qui duas & viginti (quot nationibus imperitauit) percaluit linguas, & Cyrum regem Persarum, qui omnium suorum militum nomina renuit. Themistoclẽ quoque Atheniẽsem, qui intra vnius anni curriculũ linguam persicã integre & expedite didicit. Demũ & Theodectum, qui coram eo pronunciata quotlibet carmina nunquam prius aut visa ei aut audita, sine errore, & eodem ordine retulisse dicitur.

Quintilianus. Mithridates. Cyrus. Themistocles. Theodectus.

¶Secundi capitis annota.

¶Meminisse, memorari. ¶Pomilio, nanus. Pomilio: latinum. Nanus, græcum.

Ecundũ cap. cõtinet decem cõclusiones, quatuor quæstiones
16 post quartã, tria corollaria ad primã quæstionẽ, vnũ ad secũ
dã, & tria signa ad decimã. ¶Prima cõclusio. De reminiscẽ
tia nũc agendũ est. ¶Nã post expletã de memoria determi-
nationẽ, suæ determinatiõis locũ requirit, & prius ea ponem⁹
17 quæ cõmunibus vẽtilatis rationibus, de ipsa vera esse cõpro-
bata sunt. ¶Secũda. Reminiscẽtia neque memoriæ resum-
ptio, neque disciplinæ assumptio est. ¶Memoriæ quidẽ re-
sumptio nõ est: nã ea optime fit semper pręsente habitu, nullaque facta obliuiõis in
teruẽtione, nõ aũt reminiscẽtia. Neque quidẽ disciplinæ assumptio est. nã cũ quis
primũ discit, disciplinãque de recẽti accipit, nõ resumit memoriã, neque vnã qui-
dẽ, neq; simul memoriã accipit, nã mẽoria, habit⁹ aut passio est, cũ fuerit factũ tps.
Atqui reminiscẽtia nõ sine memoriæ resumptiõe fit: fitque simul cũ ea, memoria,
nõ igiẽ erit reminiscẽtia, disciplinę assumptio. Et licet eorũ q̃ nũc scimus, memora
ri cõtingat p accidẽs, nõ tamẽ per se cõtingit vt nũc scita, nõ enĩ factũ est rãpus, sed
memoramur nunc aut vidisse, aut audiuisse, aut passum fuisse, aut aliquid simile.
¶Tertia. Plura ad reminiscẽdũ q̃ ad discẽdũ & memorandũ requisita sunt. ¶Nã
18 cũ fit habitus, discimus, & cũ saluo habitu, alicuius eorũ q̃ facta fuerunt, recordatio
subit, memoria pariter. Id autem reminiscentiæ non satis est: sed & memoriã pręcę
dere, & memoriã sequi oportet. Fit enĩ, cum pręteriti alicuius memoriã partim te-
nemus, partim vero memoria excidimus, oblitique sumus: et cũ ex parte illa sana ito
tum in oblitę mẽteque collapsę partis memoriæ resumptionẽ atque discentiã ve-
nimus, tunc reminiscẽtia facta est. Contingit siquidẽ eundẽ bis idem discere, ac in-
uenire, atque bene dictũ est memoriam præcedere, nõ quidem omnino, sed partim,
memoriãque sequi, nã simul resumitur, non quidem omnino, sed quod a mente col
lapsum fuerat. Differt igitur reminiscentia a memoria, & a doctrinæ perceptione:
19 q pluriũ egeat. ¶Quarta. Reminiscentia, ex rerũ natura nascitur. Nam motus
animæ ita se habent, vt alter alterum consequio trahat: vt hic motus post illum fiat.
Quod si ex necessitate id fuerit, quomodo ignem sequiẽ calor, & lumen splendor,

& illius memineris:& huius te meminisse necesse erit. Si contingenter, vt ex cōsue
tudine: vt plurimum ex primo moueb:ris in secundum, & ex secundo in tertium.
Et qui velocius cōsuescunt, consuetudinemque sibi parant, vtpote qui semel motu
facto, memorari reminiscique aptiores sunt, qui vero tardi⁹, vt qui pluribus motib⁹
factis, ineptiores habētur. Contingit enim quosdā semel vidēdo magis diutiusque
memorari, q̄ alios eisdem compluries visis. ex tali igitur rerum ordine facile memo
ria paratur. Cum enī reminisci volumus, mens ab aliquo primo excita, in alterū se-
cundum cōsuetudinem fertur, & iterum in alterum inuestigamusque meditantes,
nunc a simili, nunc a cōtrario, nunc a distante, nunc a propinquo, & cum ad motum
rei quā quęrimus, deuentum fuerit: reminiscētia parit. Et cū ab hoc inceperit, aut ab
illo: motus plerū que eosdem inuenit, quādoque diuersos, quādoque totos quādoque
partim, cum vero ab illo inuestigare occipit, reminiscētia nulla paratur, q̄ nō perdu
cit suorum consequio motuum ad id quod petitur, at cum ita nō inuestigat, sed aliū-
de orsus: consequitur quod desiderat, reminisciturque. Primo enim habito, cætera
nexu quodam & quasi vinculo colligata ad seriem confluunt. ¶ Prima quæstio. Sed 20
quæstio incidit, cur plerunque eorum quæ procul, multoque distantia sunt tempo-
re, bene reminiscimur: eorum vero quæ prope sunt, vt quę hesternus peperit dies,
reminisci nequimus? ¶ Hoc certe mirū nō est, neque a'iā q̄ diximus adducere opor
tet causam. Nā ea q̄ a nostro atomo procul absunt, & quæ multo ante didicimus,
quodā accepto motus initio in memoriā se reuocare solent. Habito igitur illorum
principio, cui cōnexa & consequentia sunt q̄ ad illa perducūt (quod ex consuetudine
diximus euenire) procul absentium reminiscimur, non habito autem eorum princi-
pio quæ prope sunt, ad quæ connexa & consequentia nos perducant, eorum haudqua
quā reminisci possumus. ¶ Primū corollarium. Hinc fit vt omnis reminiscētia, 21
principio ex quo pendet habito, citissime optimeq; absoluatur. Sicut enim res secū
dum consequentiam adinuicem sese habent, ita & motus. ¶ Secundum corollariū.
fit etiam vt quæ bona ordinatione, dispositioneque diligenti notata sunt, facile me- 22
morentur, quæ vero confuso ordine in vnum congesta & cumulata sunt, difficile:
vt mathematica, quod ordinem bonamque seriem seruent, facile sunt reminiscibi-
lia. ¶ Tertium. Ex quo etiam cognoscitur differentia inter reminisci, & iterum di-
scere. ¶ Nam qui reminiscitur, a seipso mouetur, & ex principio quodam incolumi 23
inuestigat connexa & iuncta principio. Qui vero discit, non a se mouetur, sed a pre
ceptore, docenteve, neque quidem adhuc memoratur. ¶ Secunda quæstio. Cur que
rentes reminisci, id non possint: quærentes etiam aliquando possint? ¶ Id euenit cum
multa reuoluunt, motusq; efficiunt, neque veniant ad eam motionem, ad quam re- 24
miniscētiæ motus sequatur, tunc enim reminisci nequeunt, cum vero accepto prin
cipio ad eam perueniant motionem, possunt. Reminiscuntur enim (quemadmodū
dictum est) qui talem habent facultatem, & tale auspicantur principium, cuius nexa
& consequentia ad motionem rei petitæ perducant. ¶ Corollarium. Quo fit vt 25
qui ad reminiscentiam celer esse cupit, principium tale sumere debeat, cui loci re-
spondeant. Locos dicimus, aut coniugata, similia, aut contraria. Nam id causa erit
vt cito in memoriam alterius veniamus. Exempli causa, ex lacte venimus in cando
rem, ex candore in aera, ex aere in humorem, ex humore in autumnum, ex autumno
in brumam. hoc enim tempus supponatur esse quæsitum. Et in omni genere, quod
in medio est, aptum videtur posse sumi principium, quo inuento, facillima cō
pertu sunt reliqua: vt si his literis a, b, c, d, e, f, g, certæ respondeant notiones:
inuenta media litera d, si non est quæ petitur: ad e. ad f, ad g, peruestiganda te
conuertas. quarum si nulla est quam quæris, retro facile te conuertis ad c, ad b, ad a,
vbi quod quæras inuenire possis. ¶ Tertia quæstio. Cur ab aliquo pricipio orsi etiā
apto, aliquādo reminiscamur, aliquando vero minime? ¶ Hoc ideo est, quod diuer 26

sa connexa habeat consequentia, quorum hæc ad petitum perducunt, illa vero minime: rapimurq; ad id ad quod maior nobis consuetudo facta fuerit. Vt si d principium est perducendi ad f & ad a, si maior vsus & consuetudo vt ab antiquo tibi fuerit moueri ex ipso d ad a q̄ ad f, rapieris ad memorandum a, & non f. Quod enim ab antiquo nō est, inconsuetius est: ipsaque cōsuetudo iam vt natura quædā est. & quę frequenter intelligimus, cito reminiscimur. Et sicut natura hoc post hoc est, sic & operatio huius post hoc facit consuetudinē, naturamque parit. ¶ Quarta quæstio,
27 Cur reminiscēdo oberrare cōtingit? ¶ Sicut in ijs quæ sunt a natura, oberrare cōtingit, & aliqua temere & a casu euenire, ita & in reminiscentia accidit, & natura & cōsuetudine quæsita: & magis in ijs quæ consuetudine, vbi non apte consequentiā seruant, oberramus: vt cum alicuius reminisci volum⁹, alterum pro altero (qđ similitudinis forte nomen subeat) accipimus: vt cū Protagoræ reminisci laboramus, Pythagoræ nomē subit, credimusque bonā nos reminiscētiā fecisse, fallimurq; atque erramus. ¶ Quinta conclusio. Ad memorādū & reminiscendum summopere tēpus
28 nosse oportet, aut vt certa constitutaque mensura definitū: aut vt incertum atque indeterminatum. ¶ Alioqui nos non potius memorari aut reminisci dicere possumus quam qui phantasmatibus vt phantasmata sunt, illusi falluntur. ¶ Sexta. Vis inter
29 na sensualis, latens, comprehensis spectris iudicat de tempore statuto, incerto, pluri, minori, nullo foras egresso quemadmodum credebant radijs ab oculis emissis visionem fieri. ¶ Nam de hac virtute & intelligentia idem subit iudicium. Intelligētia autem magnitudinem statutam, incertam, maiorē, minorem prospicit: nihil extra fundendo, mittendoque. Nam non minus magnitudine non existente eam prospicit, & cōsimili notione & motu mouetur, atque magnitudine præsente, & pro nutu ipsam apprehensam, aut maiorem, aut minorē, aut intra, aut extra effingit, facit igitur imaginandi virtus in sua sede de tempore iudicium. nō egrediendo aut aliquid foras profundendo. ¶ Septima. Modus qui rebus & notionibus accōmodatur, consimi
30 li proportione tempori accommodandus est. ¶ Nam vt minor res se habet ad maiorem, ita minus tempus ad maius: & vt tota res ad totum tempus, ita partes ad partes.

Trigoni rerū memorādarū & tēporū.

Vt esto a b c temporis triangulus, quem æquidistantibus lineis in signis d, e, f, g, seco. Esto deinde h i K minor triangulus rerum quarū simul cum tempore notiones coaprehēdimus Sicut enim K h & h i ad K l & l m, ita quoque c a & a b, ad c d & d e. Et qui apprehendit K l, simul apprehendit K n, & percurrit tempus c d & c f, ipsum simul sentiens. Et ita semper pro portione quadam, particulis trianguli rerum, trianguli temporis particulæ respondebunt. Modus igitur rebus notionibusque accomodatus, simili proportione & tempori accommodatur. ¶ Octaua. Contingit dupliciter labi, et a recta memoria et reminiscentia deuiare. ¶ Nam cum rei pariter et temporis fit motus et apprehensio, recta memoria est. Cum vero id putetur fieri, et nō fiat, recta excidit memoria: quemad modum si Xenocratis memorari putas, cum nō Xenocratem sed Xenophontem tenes. Itidē recta labitur memoria cum te memorari nō putas similis somnianti, cum tamen memoria fit. Et cōtin

gít rei cognitę modo certũ tempus adhibere: vt cũ memini me aut heri aut nudiuſ=
tertius exercitaſſe, modo vero indefinitum, atq; incertum, quemadmodum plurimi
rem factam memoria tenentes dicere conſueuerunt, factum memini. ſed quãdo, ne 32
ſcio, ꝗ definitam & certam temporis menſuram non cognoſcant. ¶ Nona. Remi
niſcentia a memoria differt, primo quidem differt, ꝗ bene reminiſcentes, communi
ter male memorari (vt prius diximus) conſueuerũt, & memoria reminiſcẽtiã tẽpo=
re præuenit. ¶ Secundo. Quia reminiſcẽtia ſolis hominibus conceſſa eſt. ¶ Deci= 33
ma. Reminiſcẽtia, paſſio corporalis eſt. ¶ Huius multa ſunt indicia. ¶ Primum.
Quia (ꝗ phãtaſmate egeãt) contingit quoſdã plerũq; turbari cũ reminiſci nequãt:
vt melancholicos (quos maxime phãtaſmata mouẽt) cũ diligẽtia atque attentione
reminiſci conãtes, & nõ potẽtes quidẽ, neque corporeos motus ſedare: vt neque qui
lapidẽ pepulit, ſuæ amplius poteſtatis ipſum ſedare nõ eſt. Turbantur etiã plurimũ
quibus ſenſoriũ humidũ eſt, qđ ipſo agitato nõ quieſcat, donec omnes motus vt in
rectũ procedentes abſoluantur. Facile enĩ motũ recipit, & hinc modica ira aut me=
tu tentati, ſtatim excãdeſcũt, aut accreſcit timor vltro, quod motus ſedare nequeãt
inceptos. Eſtque hęc affectio perſimilis melodijs: vt cũ cãtores emodulati ſint, ipſis
ſilentibus, & nolentibus concentum reddi, concentus iterum reditur, atque iterũ au=
ditur harmonia. ¶ Secundum. Superiora groſſa habentes, peius alijs memorari ſo
lent. Multam enim grauitatem habent, acceptoque principio, haud recte ob ſenſo=
rij diffuſionem ad id quod reminiſci laborant, procedunt. ¶ Tertium. Quod ſenes
& pueri male memorantur atque reminiſcuntur: illi ob decrementi motũ, hi ob mo
tum augmenti. Sunt enim pueri ad longam ætatẽ nanis (quos pomiliones dicimus)
perſimiles. Sed quid memoria, cuius partis animæ ſit, cuius ſit obiecti, quæ anima=
lia memorentur, & eadem de reminiſcentia, abunde dictum ſatis ſit.

Ecundi capitis ſcholia. xvij. Memoriæ quidem reſumptio non eſt. Memoriæ reſumptio dicitur, cũ quis rem cuius prius memoriam habuit, rurſum animo repetit, neq; illa requirit obliuionẽ interceſſiſſe inter priorẽ memorationẽ & poſteriorem, qualem requirit reminiſcentia. Diſciplinæ autem aſſumptio fit, cũ quis eius quod prius ignorauit, cognitionem acquirit, & ea vt fiat, non requirit rem cuius aſſumitur diſciplina, prius fuiſſe cognitam, quod tamen expetit reminiſcentia, eorum ſiquidem quæ nũquam cognouimus, haudquaquam eſt reminiſcentia. Et quanuis non poſſit fieri reminiſcentia ſine reſumptione memoriæ partis ſaluę, & nõ mẽte collapſæ, neque ſine aſſumptiõe diſciplinę alterius partis quę obliuione interciderat nõ tamẽ contra oportet quandocũque fit memoriæ reſumptio, tum eſſe reminiſcentiã. vt cum nihil animo excidit, neque itidem opus eſt quandocũque fit diſciplinæ aſſumptio, tũc eſſe reminiſcentiã, vt cum quis aliquid de nouo diſcit. Quare antiqui per illa perperam definierunt reminiſcentiam, nam definitio etiã vtraque traſcenderet definitum. Porro quẽadmodũ argumẽtationis doctrinalis duæ ſunt partes, antecedens cũ aſſumitur notum, & conſequens ignotũ, cognoſcendũ tamẽ ex antecedentis habita cognitione, ita reminiſcentiæ duæ ſunt partes, vna quidẽ ſalua, & nõ obliterata, altera vero obliuione deleta, & per ratiocinationẽ ex parte ſalua deuenimus in recordationẽ partis mente elapſæ, nõ aliter ꝙ per antecedens in conſequentis inueſtigationẽ. Quãuis ergo prior illa memoriæ pars quæ ſalua permãſit, ſit memoriæ reſumptio, & altera in cuius memoriã reuocamur, diſciplinæ aſſumptio, tota tamẽ reminiſcentia neque memoriæ reſumptio eſt, neque diſciplinæ aſſumptio, vt & tota argumentatio neq; pſe nota, neq; ignota eſt. xviij. Differt igitur reminiſcentia a memoria, & a doctrinæ perceptione, ꝗ plurium egeat. Memoria nullo indiget niſi cõuerſione animæ ad ſpeciẽ in organo interiore ſeruatã, neque debet ad faciendã memorationem pręceſſiſſe obliuio. Diſcentia autẽ rei de nouo, fit per nouã diſciplinæ ſusceptionẽ, neque requirit cognitionem aliquã præceſſiſſe. Reminiſcentia vero & ante factã cognitionem & obliuionem requirit, atque ex parte ſalua rei oblitæ in animũ reuocationem quare memoratio vnico indiget, itidem & diſciplinæ acceptio, reminiſcẽtia vero aut duobus ad minimũ, aut tribus. Neque ex hoc efficit, facilius eſſe quippiã de nouo diſcere ꝙ reminiſci, quod hoc quã illud plurium egeat, & qđ paucioribus fit, leuius faciliuſque fieri ſolere, nã id qđ diſcẽtia requirit, maiore eget opera, labore & ſtudio, quã qđ reminiſcẽtia, qui enĩ de nouo diſcit, nihil habet illius animo infixũ, & ergo magno negotio atque conamine eget vt quicquã imprimat, qui vero reminiſcit, prius habuit id fixũ animo cuius oblitus eſt, quare facilius in illius reuocatur cognitionem. Itaque leuiſſimũ eſt memorari, difficilius reminiſci, difficillimũ diſcere. xix. Primo enim habito, cætera nexu quodã & quaſi vinculo colligata. Primũ atque principiũ reminiſcẽtię id dicit, ex

quo saluo atque incolumi manente deuenimus in recordationem partis abolitæ, quando ab ipso per debita media ad huiusmodi rem cuius reminisci volumus, procedimus. Quod si id principium non fuerit natum in eam rem cognoscendam perducere, per ipsum non reminiscimur illius, sed aliud sumamus oportet. Perinde atque viator ab vna incipiens via, non peruenit interdum ad terminum propositum, quod ad illum via qua profectus erat, perducere nata nõ est, quã quidem relicta, & altera accepta, facile ad terminum constitutum peruenies. Est enim inuestigatio illa rei propositæ per reminiscentiam, analoga profectioni per viam, quod sicut in hac ab aliquo viæ principio per interiectum spatium ad terminum aliquem progredimur, & ab vna spatij parte subinde in alteram transferimur, ita in reminiscentia sumpto exordio, per diuersa media certo quodam ordine se cõsequẽtia peruenitur ad id quod animo exciderat. Et assimilatione proportioneque reminiscentiæ ad progressionem de termino in terminum, multa in hoc capite adducta possunt facilius intelligi. xxiiij. Id euenit, cum multa reuoluunt, motusque efficiunt. Eadem potest reddi causa cur alicuius reminisci volens, interdum non possit, & cum non intendit reminisci, sine negotio reminiscitur, quod sæpius viuuenire conspicitur. Id enim eo venit, quod ex eo natu reminiscendi, multi surgunt interni motus animi, impedientes animum alijs intẽcum, ad id cuius reminisci expetit, peruenire, qui vbi tranquillior redditus est, se facile conuertit ad eã imaginem, & insperato reminiscitur, vt sæpenumero quærentes rem perditam, inuenire nõ possunt, vbi vero non quærunt, vltro oblatam inueniunt. Cum enim quis non se cõuertit ad eius rei imaginem cuius reminiscentiam quærit, non reminiscitur illius. Vbi primum autem ad illam conuertitur anima, paratur reminiscẽtia. Haud aliter quam quærentes rem perditam, & totam ferme domum peruestigantes, si ad eum locum vbi res perdita iacet, non venerint, eam minime reperiũt, vbi vero ad illum perueniunt, haud cunctanter quam quærunt rem inueniũt. xxv. Vt si d principium est perducendi. Quemadmodum vna via interdum in duas dissecatur, in principio quidem conuenientes, in fine vero discrepantes, quarum vna ad optatum perducit terminum, altera vero abducit, ita interdum vnius eiusdemque ad reminiscendum principij diuersa sunt consequẽtia, & contingit nos ad vnum ferri, vbi animus fuit nos ferendi ad alterum, vt in poematis interdum duo carmina idem habent exordium, & diuersum exitum, & cum ab illo initio ferimur in exitum secundi caminis, cum volumus reminisci finis primi, aut ferimur in linem primi, vbi volumus reminisci secundi, hoc pacto decipimur. Sic & operatio huius post hoc, facit consuetudinẽ, naturamque parit. Quemadmodum ex secundo corollario huius capitis admonuit Aristoteles, ad multa ediscenda, memoriaque tenenda, operæpretium est vt ordinem nobis certum præfigamus, quo omnis tollatur confusio. nam ordo determinatus in rebus, efficit bonam ordinationem in animæ motionibus, vt recta serie vna alteram consequatur, quo nihil est ad memorandum efficatius. Et hãc ob causam (vt affert Aristoteles ibidem) mathematicæ disciplinæ quod bona serie sint digestæ, facile memoriæ mandari possunt. Præponuntur enim in illis definitiones & principia, demum secundum naturalem numerorum seriem propositiones sine aliorum permixtione & confusione collocantur. Ita sane ex hoc loco habetur documentum, quod si quis aliquorum ad disciplinas pertinentium velit habitum comparare, siue ea carmine constricta sint, siue oratione soluta decurrentia, illa studeat memoriæ mandare eo quo disponuntur ordine, & ne verbum quidem verbo aliter aut præponat aut postponat, cum sæpius illa repetere tentat. Nam si semel illa cõplectatur animo, mentique infigat eo quo ponuntur ordine secundo vero altero quam prius ordine, & tertio rursum alia serie, nunquam ex illis habitum consequetur, quãdoquidem habitus omnis fiat ex consimilibus operationibus. xxv. Nam vt minor res se habet ad maiorem, ita minus tempus ad maius. Tempus ipsum mensura est rerum, vt vlna panni, scilicet æqua, & non transcendens rem quam secundum se totum mensurat, vt tota hora ambulationem horariam, quare quemadmodum totus pannus ad suam partem, ita tota vlna ad partem vlnæ, & permutatim vt totus pannus ad totam vlnam illam mensurantem, ita & pars panni ad partem vlnæ. Ita vt maior res se habet ad minorem, sic maius tempus ad minus, & permutata proportione vt tota res ad totum tempus, ita partes rei ad partes temporis. Sicut enim K h & h i, ad K l & l m, ita c a & a b, ad c d & d e, quare transmutata proportione sicut K h & h i, ad c a & ab suum tempus & totum; ita k l & l m, ad c d & d e ei æque respondens tempus. Et quouis alio modo terminos variando, scilicet primo loco partes, & secundo tota collocando, idem subit iudicium. xxxij. Et memoria reminiscentiam tẽpore præuenit. Vt sit reminiscẽtia, opus est præcedere memoriã rei quæ mẽte nõ exciderit, quã perueniatur in recordationẽ eius quod ab animo lapsum est, quare reminiscẽtia præsupponit & prærequirit memoriã. At e diuerso nõ oportet si sit memoria, præcessisse reminiscentiam vt cũ nõ intercessit cuiuspiã rei obliuio, habetur quidẽ memoria sine reminiscẽtia. Nõnunquã tamẽ accidit reminiscẽtiã præcedere memoriã rei iam reminiscẽdo in animũ reuocatæ, dicit enim Aristoteles hoc in capite, memoriã debere præcedere reminiscẽtiã, itidẽ & sequi. Verũ id accidentariũ est, & nõ necessarium, quum memoriã reminiscentia præcedat, cum in plerisque oppositum eueniat memoriamque dari contingat, quum nulla præcedat reminiscẽtia. At reminiscentiã non dederis, quã non præcesserit memoria, cum reminiscentiam omnem memoria præcedat oportet.

Figatur oculus legenis ad figurã in litera positam.

¶ Paraphraseos in Aristotelis librum de memoria et reminiscentia, et in eundem scholiorum finis.

¶PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN Librum de Somno & Vigilia, annotat.

¶Fœditas, turpitudo. ¶Primus sensus, sensus tactus.

Iber de Somno & Vigilia continet tria capita. Primũ sex
conclusiones, duas rationes ad secundam, vnum corollariũ
ad tertiam, & duas rationes ad quartam. ¶Prima conclu-
sio. De somno & vigilia hæc se consideranda offerunt, 1
quid sint, cuius sint, an corpori, an animæ propria, an com-
munia, cur animalibus accidant, an omnibus, an aliqua solo
somno, aliqua sola vigilia, alia vero neutro potiantur: quid
insomnium, an dormientes interdum somnient, interdum
non, an potius semper somnient, sed quiete soluta non me-
minerint, an inquiete contingat futura præuidere, & id so-
li homini accidat, & id an natura, an temere & euentu aliquo eueniat, an deus aliquis
causa sit. ¶His enim determinatis, sufficiens de somno & vigilia determinatio
(quemadmodum polliciti sumus) facta esse videbitur. ¶Secunda. Ad eandem ani
malis partem somnus & vigilia pertinẽt. ¶Primo. Quia opposita circa idem sub- 2
iectum fieri videntur, eiusdemq; esse passiones. Et id verum est tam in iis quæ ar-
te, quam quæ natura constant, eiusdem enim sunt visus cæcitas, auditus surditas, pul
chritudo fœditas, sanitas ægritudo, robur debilitas. Atqui somnus & vigilia oppo-
sita sunt, est enim somnus vt priuatio quædam vigiliæ. Ad idem igitur pertinẽt
somnus & vigilia. ¶Secundo. Quia quo argumento aliquid vigilare cognoscimus,
eodem cognoscimus & dormire. At aliquem vigilare deprehendimus cum exterio-
ris sensus fungitur officio, sentitq;. dormire vero, cũ exterioris sensus vsu priuatur
& officio. Sensu igitur somnum & vigiliam discernimus, habentq; circa eandẽ ani-
malis partem (vtpote circa sensum) fieri. ¶Tertia. Somnus & vigilia neq; animæ 3
neq; corpori propria sunt, sed vtrisq; communia. ¶Nam somnus & vigilia ipsius
sensus existunt. Sensus autem & animæ & corpori cõmunis habetur. Sensus enim
actu, in corpore, animę operatio est, & quod inanime est, sentire impossibile est. Sõ 4
nus igitur & vigilia corpori & animæ sunt cõmunia. ¶Corollarium. Hinc cogno-
scitur exploratum, quæ solam vegetandi virtutẽ, vt alendi, augendi, minuendi (quẽ
admodum stirpes et plãtæ) retineant, neq; somnum neque vigiliam obtinere. ¶Nã
ipsis sentiendi particula deest, quæ longo interstitio a vegetatrice facultate distat,
etsi etiam cognitum non esset has vires subiecto et magnitudine distare. Solius au
tem sentiendi particulæ, somnus et vigilia existunt. ¶Quarta conclusio. Nullum
animal aut semper dormit, aut semper vigilat, nullumque sensu preditum contingit 5
aut nunquam dormire, aut nunquam vigilare. ¶Primo. Quia et somnus et vigi-
lia passio est nata fieri circa idem, vt primum sensum. Non igitur vna semper fiet,
altera vero nunquam. ¶Secũdo. Quorũcunq; est naturale opus, cuius si excessum
fuerit tempus, defatiscunt et remittuntur vires: ipsum necesse est aliquando defice-
re. Atqui oculi, aures, nares, manus, pedes, a natura opus habent: cuius exacto tempo
re elãguescunt vires, ipsum igitur aliquãdo deficere necesse est. At vigiliã describũt
sensuum solutionem cũ liberam suis functionibus intendere valent operã, somnũ
vero ipsorum ligamẽ, defectum et ĩpotentiã ob excessum vigilandi. Est tamẽ exces
sus vigilandi aliquando ab ægritudine, aliquãdo sine ægritudine, quare et similiter
impotentia duplex. Quicquid igitur cõtingit vigilare, contingit et dormire, nã sem
per (vt dictum est) agere nõ possunt. Et cõtra quicquid dormire contingit, cõtingit
et vigilare, nam dormitio posterior, vigilia autem prior et propria sensus operatio,

6 quicquid igitur dormit, a somno excitabile est. ❡Quinta. Animalia certe omnia,
gressilia, volatilia, natatilia, sõno participãt. ❡Nã aquatiliũ genera, vt quæ molli
crusta integũtur: & que malacia nũcupãt, sopora cernũtur, quę vero durã, siliceãque
testam habent, sensu adhuc perceptũ nõ est an sopiantur. Ratione tamẽ id persuade
re potest. nam omne animal sensum habet, animal enĩ, per sensum habere, defini-
mus. Habent igitur hæc ostracoderma, testeaque cute contecta, sensum. Præterea
quicquid sensum habet, aliquãdo sensus operationẽ exercet, & aliquando a sensus
operatione deficit. Atqui sensus solutionẽ diximus vigiliam: eius vero vinculũ, som
num. Interdum igitur vigilant, & interdum dormiunt huiusmodi animalia. Gressi
lia autem manifeste & vigilare & dormire conspiciũtur, & perfectiora volatilia. In
secta itidem, quibus molles sunt oculi, quibus vero corneoli & duri sunt oculi, itidẽ.
sed breues eorũ sunt somni. quare cũ dormiant, id sæpenumero latere contingit.
❡Sexta. Nulli plantarum. harum passionum altera attribui potest. ❡Nam som-
7 nus et vigilia solis sensu preditis conuenire possunt. Plantæ autem sensum non ha-
bent, quibus enĩ sensus adest, et delectatio et tristitia adest. Nulli autẽ plantarũ, ho-
rũ aliquid adest, igitur neque somnus neque vigilia. Et ꝙ ipsis assit nutricaria vir-
tus, hoc nihil arguit. nam hæc alendi virtus, expeditius consopitis nobis quam vi-
gilantibus opera sua peragit, quasi ad suas operationes sensuum adminiculum non
requirat, quin potius quodammodo obsint. Non igitur plantę vt alãtur, indolescãt,
minuanturve, ope sensus egent.

PRimi cap. libri de Somno & Vigilia scholia. iiij. Et si etiam cognitũ non esset has vires subiecto & magnitudine distare. Potẽtiæ animæ subiecto distant, quarum vna si ne altera inueniri potest, vt vis vegetãdi sine virtute sentiẽdi in plantis. Subiecto autem nõ distãt, quãdo vtraqꝫ alteri semper cõperitur coniuncta in eodẽ, vt virtus sentiendi & appetẽdi. Itaqꝫ ꝗuis virtus sentiẽdi & appetẽdi magnitudine nõ distẽt, lõgo tamen adinuicem interstitio dissident, sic etiã licet virtus vegetãdi & sentiendi subiecto nõ distarent, nihilo minus magnũ haberent adinuicem discriminis interuallũ. Valentiore igitur ratione nunc cum subiecto & magnitudine abinuicem discrepãt, dignoscũtur amplius inter se differre. v. Nullũ animal aut semper dormit, aut semper vigilat. Variãdo id subiectum animal penes vniuersale & particulare, & adiiciendo istis prædicatis dormire & vigilare aduerbia semper & nũquã, eorũve particularia quãdoque, & quãdoque nõ, sexdecim desumi possunt ꝓportiones. Primæ quatuor, in quibus subiectũ vniuersaliter itidem & aduerbiũ sumitur. Sequentes quatuor, in quibus subiectũ particulariter, & aduerbiũ vniuersaliter. Deinde quatuor reliquæ, in quibus subiectum vniuersaliter, & aduerbiũ particulariter. Demũ quatuor postremæ, in quibus subiectum particulariter sumitur, & temporis etiam aduerbium, vt ex hac oculari descriptione dilucebit.

i	Omne animal semper vigilat	ix	Omne animal quandoque vigilat
ij	Omne animal semper dormit	x	Omne animal quandoque dormit
iij	Omne animal nunquam vigilat	xi	Omne animal quãdoque non vigilat
iiij	Omne animal nunquam dormit	xij	Omne animal quandoque non dormit
v	Aliquod animal semper vigilat	xiij	Aliquod animal quandoque vigilat
vi	Aliquod animal semper dormit	xiiij	Aliquod animal quandoque dormit
vij	Aliquod animal nunquam vigilat	xv	Aliquod animal quãdoque non vigilat
viij	Aliquod animal nunquam dormit	xvi	Aliquod animal quãdoque nõ dormit

Et harum quidem propositionũ octo ad læuam positæ, falsæ sunt, cæteræ autem octo collocatę ad dexterã, veræ. Passio est nata fieri circa idem, vt primum sensum. Vt tactum, qui exteriorũ sensuũ primus est, ꝙ ipso nõ existente, cæteri adesse nequeant, ipso vero existente, nõ oporteat adesse cæteros. Neqꝫ per primũ sensum hic intelligendus est sensus interior, qui & cõmunis dicitur. Nã somnus & vigilia, illius passiones non sunt, non enĩ est somnus priuatio operationis sensus interioris, vt quæ melius & expeditius in somno quã vigilia fiat ob cessationẽ exteriorũ motuũ interiori sensui inpedimentũ afferentiũ. Nã semper (vt dictũ est) agere nõ possunt. Somnũ esse concessum mortalibus ad intermissionem operationũ, reparationemque virium, sic canit Ouidius.

Somne quies rerum, placidissime Somne deorum,
Pax animi, quem cura fugit, qui fessa diurnis
Membra ministeriis mulces, reparasque labori.

Hinc cognoscitur, quicquid vigilat, interdum dormire oportere, & cõtra itidẽ, quicquid dormit, interdũ & oportere vigilare, ꝙ somnꝰ vigilia sit posterior, cuicũque aũt cõuenit posteriꝰ, eidẽ &

prius conuenire neceſſe eſt. At quia ſomnus, mortis eſt imago & veſtigium, vnde id Virgilianū de moriente, occiſoque in bello.

Olli dura quies oculis, & ferreus vrget
Somnus, in æternam clauſit ſua lumina noctem.

Quinetiā & in ſacris literis, morte rebus humanis exempti, dormire dicūtur, & hæc mortalis vita vt vigilia, mors vero, & animæ a corpore ſolutio, vt ſomn⁹ dicit, per hoc ꝙ ſomno ſuccedit vigilia, vt nocti dies cōiectarūt viri doctrina præſtātiſſimi futurā hominis reſurrectionē, & iteratā animæ cū corpore vnionem, hominiſq; morti ſucceſſuram reuiuificationem eiuſdem, vt vigiliā ſomno, ſed quæ nulla deinde morte finiatur. vi. Animalia certe omnia, greſſilia, volatilia, natatilia, ſomno participāt. Q đ multa animaliū capta ſint oculis, nō obſtat quo min⁹ ſomno participēt. Nam v ad vigiliam nō requiritur oculorum operatio, cū vigilent conchylia, & oſtrea, cæteraque id genus imperfecta animalia, quę oculos nō habent, ita neque ad ſomnū neceſſaria eſt oculorum a viſione priuatio, ſed exteriorū qui aſſunt ſenſuum ligatio. Quāuis itidem pleraque animalium neque cor habeant, neque cerebrū, quæ potiſſimū ſomni effectiua ſunt, id nō arguit ea eſſe experria ſomni. habent enī illa quicq; cerebri & cordis æmulum, quod in ipſis idē operatur atque cor & cerebrū in perfectioribus, & id ſufficere putandū eſt. Neque quēpiam mouere debet peruigil ille draco, aureū (vt canūt Poetę) vellus cuſtodire dictus, aut inſomnis ſerpens aurea mala Heſperidum perdius & pernox aſſeruans. Nam hæc nō pro veritate dicta ſunt, ſed poetico more efficta ad aliud ſignificandum. Demum ſerpentes eſſe credendi non ſunt in India qui nunq; ſomno obruantur, quod tamen memorat Plinius, ſed aut breues eorum ſunt ſomni, aut in abſtruſis abditioribuſque locis cū dormiunt deliteſcunt. Hinc creditum eſt fortaſſe illos nō dormire, ꝙ nō deprehenſus neque compertus fuerit ab hominibus eorum ſomnus. vij. Nulli autem plantarum, horū aliquid adeſt. Horum, delectationis & triſtitiæ. Plinius.

ℂSecundi capitis annotat.

ℂHoloptera: totipennia, eſt enī holon, totū: & pteron, penna. ℂBombus, ſon⁹ eſt quē inſecta: vt veſpæ, apes, eiuſque generis ſimilia edere ſolent. ℂProblemata cōdidit Ariſtoteles, ex quibus librū confecit, qui nunc problematū liber inſcribitur.

Ecundū cap. cōtinet ſex cōcluſiones, tres rationes, & vnū co= 8
rollariū ad ſecundā. ℂPrima cōcluſio. Neceſſe eſt animalis
in ſomno oēs ſenſus eſſe ligatos. ℂNā aīalium hæc ſenſus
oēs poſſident, hæc aliquos ſolum, vt guſtum, & tactū. tactus
enī cūm latiſſime fuſus eſt, habētq; oīa animalia tactum: vt
in libris de anima dictum eſt. At ſomnus in oibus cōſimili
fit modo: et cum ſumma immobilitate offunduntur, ligātur
igitur quotquot habeāt ſenſus. Si enī das vnum ligari, et alte
rum ſolui: ſoluto ſentiet dormiēs. ſentiet igiť, hoc autē impoſſibile. ℂSecunda con 9
cluſio. Somnus et vigilia paſſiones ſunt tactus. ℂPrimo. Quia natura vnicuique
ſenſuū propriū aliqd deputauit: vt viſui videre, auditui audire, et nō modo hoc, ſed
quiddā cōmune, cōmunēque potentiā oībus conceſſit, qua iudicat ſe videre, audire,
olfacere, guſtare, tangere, qua diſcrimen albi et dulcis, coloris et ſoni, et diuerſorum
ſenſibilium genera diſcernit (id enī nullus particularium ſenſuum poſſit) potentia
quidē vna, et vnius ſenſorij: queadmodū in cōtēplationibus de anima latius expreſ=
ſimus. Hæc autem cum tactu maxime cōiungitur: vt a quo nunquā ſeparetur: ab a=
lijs autem ſeparari poſſit. Sōnus autem et vigilia maxime ſunt tactus, ob quem hęc
ſentiendi particula omnibus adeſt: qui et idem omnibus vel ſolus adeſt animātibus.
ℂSecundo. Si dormitio fieret ꝙ omnes ſenſus immobiles fiant, pleraque animalia
nunquā dormire neceſſe eſſet, cum non omnes ſenſus habeāt omnia, hoc autē incō
modum. ℂTertio. Si non eſt neceſſe vt omnes ſenſus ſimul ſint in opera, rationa=
bilius contrarium accidere poſſe videtur, vt vno immobili & impotente facto, alter
nō ſit impotens, principalius enim potiuſq; ſenſus ad ſentire, quam ad defectum ſe
habent. Et quanuis ita ſit, tactu tamen (qui primus eſt ſenſuum) ſopito, cōpatiūtur
poſteriores, cōſopiūturq; omnes. Cum vero poſterior aliquis impotens fieret, non
oportet eodem iure alios & hunc primum fieri impotentem. ℂCorollarium. Ex 10
his manifeſtū eſt, ſomnum non eſſe, ſenſus ſine operatione eſſe, neq; non vti ſenſi=
bus neq; omnem ſentiendi impotētiam. ℂSunt enī plerique animæ defectus vbi

ſenſus ſine operatione exiſtũt,& ſine vſu: vt in quibuſdam deliris & amentibus ac-
cidere ſolet.& diminuta, & aliquo ſenſu capta animalia, impotentiã ſentiendi ha-
bent.& apprehenſis nonnullis quæ in collo ſunt venis,collabuntur homines inſen-
ſibiles,& tamen hi omnes nõ ſomno ſoluũtur,dormiunt ve:ſed cũ primus ſenſuũ,
& quo omnia contingit ſentire animalia,impotens factus eſt:ſomnus eſt,& non a-
11 liorum vllo impotente facto. ¶Tertia. Somnus animaliũ ſalutis gratia exiſtit.
¶Nam cauſarum hæc materia,hæc ratio,hæc efficiens,hæc vero cuius gratia eſt.
& naturam alicuius gratia agere diximus:boni ſiquidem gratia. Atqui quæcunque
non ſemper continue moueri poſſunt,quies apta intercedit ad ſalutem.animalia au
tẽ non ſemp ſenſibus vti queunt. Aduenit igitur ipſis merito aptus ad ſalutẽ ſõnus.
Vnde vulgo tracta eſt metaphora, vt ſomnus requies dicatur:quaſi veritas ſomnũ
12 quietis nomine cenſeri cogeret. ¶Quarta. Vigilia maxime finẽ attingit. ¶Nam
ſentire et ſapere finis eſt omnibus quibus vnũ eorum cõpetit.nam hæc optima ſũt
Finis autem optimũ eſſe requirit. Vigilia autem horũ eſt, vtpote brutis quo ſenti-
ant,homini quo ſapiat,et prudentiæ inuigilet.maxime igitur vigilia finẽ attingit.
13 ¶Quinta. Omni animali ſomnus eſt neceſſarius:nõ quidem omnino,ſed ex ſup-
poſitione atq; adiunctione,ſi naturã ſuã ſequi,ſaluariq; debeat. ¶Nã ſi animal ſe
inſtaurare et ſaluare debeat, aliqua ponere qbus alia ſubinde ſequãtur, neceſſe eſt:
vt ſi ſe ſaluet,ipſũ ali oportet.ſi alatur,e cibo vaporẽ ſuſtolli neceſſe eſt, ex quo ne-
ceſſario conſequitur ſomnus.omni igitur animali neceſſarius eſt ſomnus:non qui-
dem omnino,ſed ex oppoſitione,ſi ſeipſum ſaluare debeat. ¶Sexta. Principium
ſomni effectiuum in ſanguine præditis eſt cor: in exanguibus vero aliquid cordis
æmulũ. ¶Nam id principiũ ſomni eſt,quod animalium principiũ eſt motus. San
14 guinem autem habentiũ cor, capitis vẽtriſq; ſitu medium, principiũ eſt motus. ha-
bent enim omnia ſanguine prædita,cor,quod,et refrigerio eget:non habentia au-
tem ſanguinẽ,aliquid æmulum cordis. Habent em̃ ſãguine carentia, vt in ſenecta
totipennia, vt veſpæ, apes, muſcæ (quæ holoptera dicũt) aliquid vice cordis, & ſpi-
ritũ interiorẽ atq; congeneũ,quem nũc attollunt,nunc vero contrahunt. reſpiran-
tibus autẽ & ſanguineis ſpiritus ille deforis eſt.ꝙ vero in ſenecta illa pẽnata volãdo
ſtrepitũ & bõbos elidant,hoc eſt attritu aeris ad circundantem membranã. Motũ
itaq; habent circa primum et ſenſus et motꝰ effectiuum omnia,aut a proprio et con
geneo ſpiritu,aut ab alieno. eſt itaq; notum,cor aut cordis æmulum eſſe ſomni prĩ
cipiũ.et non modo ſomni,ſed et vigiliæ etiam principium eſt. ¶Sed cur dormiẽ-
tes agitatiõe corporis ſe moueãt. et multa vigilãtibus perſimilia opera faciãt, cum
id ſine phantaſmate et inſomnio nõ fiat, poſtea dicturi ſumus. Cur vero experre-
cti inſomniorum meminerint,non autem meminerint operum quæ vigilantibus
ſimilia patrauerint,in problematis cauſam adduximus.

SEcũdi cap. ſcholia. viii. Omnes ſenſus eſſe ligatos. Omnes, quotquot habet. nã in tal
pa aut ſedi ſuæ nixis aquatilibus non oportet ligatum eſſe viſum, ꝙ eũ non habeãt.
Et hic de exterioribus ſolum ſenſibus fit mentio. nã interior ſõno non ligatur quin
immo expeditius & melius ſuas exercet operationes. Demũ hæc cõcluſio de pfecto
completoq; ſomno intelligenda eſt, & nõ de ſola diſpoſitione ad ſomnũ, primaq; ſo-
poris inchoatione, quæ aut ſemiſomnus dici poteſt, aut ſemiuigilia, ſecundũ diuerſas ratiões. Nã
qui ſemiſomnes ſunt & ſemiuigiles, facile auribus hauriunt ſtrepitũ qui fit iuxta eos, aut remiſſiu
ſcule lumen percipiũt diffuſum per totum perſpicuum, quod in eis ſenſus nõ ſunt omnino ligati.
ix. Hæc autẽ cũ tactu maxime coniungitur. Hæc, potentia ſentiẽdi cõmunis, virtuſque ſenſitiua
interior, quæ quidem cum tactu coniungitur, ꝙ a tactu nunquã ſeparari poſſit. neq; e diuerſo ta
ctus a ſenſu interiori. Quibuſcunq; em̃ adeſt ſenſus interior. iiſdem quoq; tactus adeſt, & e contra-
rio. Nempe & ſenſus interior omnibus ineſt animalibus, ſicut & tactus. Ab aliis autẽ ſenſibus ex-
terioribus, viſu, auditu, & olfactu ſeparatur interior ſenſus, itidẽ & tactus, quia vterq; multis cõ
uenit animalibus, quibus aliorum ſenſuum nullus cõuenire poteſt. Dicuntur autẽ ſõnus & vigi
lia maxime paſſiones tactus, ꝙ eo ſenſu potiſſimum vigiliam & ſomnum diſcernimus. ſi enim ſo
lutus fuerit, dicimus animal vigilare, ſin minus, dormire. Et quãuis dormiẽs animal ꝓximũ cor
pus ſecundũ magnitudinem contingat, vt aqua doliũ cõtinens, nõ tamen virtute ſentiendi, vi q;

tactiua, aut molẽ circunstantis corporis, aut qualitates eius tãgibiles percipit, quod etsi insint circunstanti corpori, & affectiones illæ moueant animal dormiens, vt accidentia suum subiectum, non tamen vt obiecta ipsum sentiens, nam non apprehenduntur ab anima, neq; immutant organum vt sensibilia. Tactu tamen (qui primus est sensuũ) sopito. Sicut absente tactu nullus adest posteriorem sensuum, absente autem visu aut audicu non oportet abesse tactum sensuum primũ ita cum tactus ligatus est, ligantur & omnes sensus posteriores, vt qui suas operationes, nisi tact⁹ itidem solutus sit, agere non valeant. quare ligato tactu fit somnus tanquam a causa & necessaria & sufficiente, ligato vero quopiam posteriorum sensuum, vt visu aut auditu, non oportet & tactum a sua operatione destitui. quare aliquo illorum solum impotente facto, non opus est fieri sõnum. nam tametsi alicuius posteriorum ligatio, causa sit necessaria somni, haudquaq; tamẽ est sufficiens. x. Somnum non esse, sensus sine operatione esse. Non improbat Aristoteles has ꝓpositiones tanq; falsas. Nã in eis vnũquodq; eorũ quæ dicuntur, ipsi somno vniuersaliter cõuenit. quãdocũq; enim est somnus, sensus sunt sine operatione, & dormiens animal omne non vtitur sensibus, & omnis somnus est sentiendi impotẽtia, sed easdẽ reijcit. Philosophus tanquã male assignatas diffinitiones somni, vt quæ cũ eo non cõuertantur, sed transcẽdant. nõ enim quandocũq; sensus sunt sine operatione, protinus est sõnus, & ita de cæteris. xii. Vigilia autem horum est, horũ scilicet ipsius sentire & sapere. nam vtrũq; ipsorũ in vigilia peragitur. Bruta enim in vigilia sentiunt, quæ suprema est in eis cognitio. & homines contẽplationi cõsultationiq; in vigilia intẽdũt operã, ad quod potissimũ vt proprium & peculiare opus ordinantur. Quocirca non vigilia propter somnum, sed somnus propter vigiliam ordinatus est, neq; debent homines credere se somno natos esse, sed eo moderate ad necessitatem naturæ (quo in vigilia melius suas peragant functiones) vti. Et plane somniculosos, inertiq; torpentes sopore, merito carpit Ouidius.

Ouidius.

Infœlix, tota quicunq; quiescere nocte
 Sustinet, & somnos præmia magna putat.
Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?
 Longa quiescenti tempora, fata dabunt.

xiiii. Motum itaq; habent circa primum & sensus & motus effectiuum omnia. Ex hoc loco nõnulli putant Aristotelem sensisse, cor esse organum sensus interioris, & non cerebrum, quod minime Aristoteles hic dicit. nam de sensu exteriori loquitur, vt semper his in locis. Et vbi concederetur de interiori sermonem facere, duntaxat asserit cor esse primum effectiuum, præcipuũq; efficiens ipsius sensus. Verum ex illo non recte quis intulerit cor esse ipsius organum, quemadmodum ex eo q̃ cor pręcipuum est efficiens sensationis exterioris, minime colligitur cor ipsius esse organum. Præterea id, cor inquam esse organum sensus interioris, a veritate est alienum. Nam ab organis sensum exteriorum magno distat interuallo, quod facili specierum sensibilium impressioni non parum est obstaculo. Ad hæc continuo agitatu cor mouetur. at motus, specierũ impressionem impedit. Neq; robur habet ratio cui nonnulli innituntur, cor scilicet prius quam alia animalis formari membra, & proinde ipsum informari debere anima sensitiua, alioqui ĩesse ei solum anima plantæ. & huiusmodi animam (cum nulla sint adhuc alia formata organa) in corde tanquã suo organo debere sensationẽ peragere. Nam anima informans solum cor, etsi sensitiua sit, sentiendi tamen operationem non exercet, vt neq; catulus visionem ante nonum diem. Alioqui cogentur concedere sensationem fieri interiorem in corde, quam nulla præcesserit exterior sensatio, & sine speciebus a sensu exteriore ante receptis, quod est inconueniens.

Cor non esse organum sensus ĩterioris.

❡ Tertij capitis annotat.

❡ Euripus, pars maris iter Phocidem & Eubœam, quod septies in die, & septies in nocte refluos fluctus agit: multis nouitate rei, & causa nõ satis cõperta, admirationẽ inducens. ❡ Opium ex succo papaueris in vmbra exsiccato fit. vis eius somnifica, & si amplius sumatur, mortifera. ❡ Herbæ mãdragoræ mas est & fœmia cuius radicis & pomi grauis odor somnum inducit. ❡ Temetum, vinũ. ❡ Biliosi, melãcholici. ❡ Intestinus, iterior. ❡ Bilis atra, cholera nigra. ❡ Pituita, est a cerebro humorum destillatio, atque defluxus: qui si fluat ad nares, coryzan dicũt, nos mucũ narũ. si ad fauces, dicũt brãchon, nos raucedinẽ. ad pectus, catarron. ad latus, pleuritin, & ad pulmonẽ, phthisin. ❡ Lethargus, morbus obliuionem & pene inexpugnabilem dormiendi necessitatem inducens: et celeriter. nisi succurritur, iugulans. ❡ Comitiali morbo homo subito concidit, et ex ore spumæ mouentur: et sæpius viros quam mulieres occupat, vt Cor. Celso placet.

Ertium caput continet quatuor conclusiones, duo corollaria ad primã, diffinitionem somni, vnam quæstionem, tres vulgatas respõsiones, et quartã propriã post tertiam. ❡ Prima conclusio. Non omnis sentiendi impotẽtia, censenda est somnus: sed ea quã præstat alimenti euaporatio. ❡ Nã manifestum est cũ animal sensum habeat,

subindeque & vegetādi virtutē,ipsū a pricipio nutrimentū suscipere & augmētū·
Nutrimentū autē oibus id est, qđ concretione,ꝑparationeque fuerit vltimū, vt in sanguinē habentibus,sanguis:in exanguibus vero qđ sanguinis vicē gerit locus autē & conceptaculū sanguinis sunt venæ :quarū principiū cor existit:vt ex determinatione anatomiæ(q̄ membrorumdissectionem dicunt)dilucere potest, & suscep tum alimentum iordinatum ventriculum euaporat ad venas:vbi(vt aiunt) i iecinore ꝑmutatur,tingiturque in sanguinē: a q̄ rursum fluit ad cor:vbi cōpletissimā ab solutissimāque sāguinis naturā accipit:a q̄ per venas diffundit, & vnicuique parti vt opportunum est distribuit. Sed qđ horū sit,i libro de alimēto abūde disseruim⁹.
Atq; dum hæc geruntur, ciboq; i vaporē soluto, vapor ille sustollit(omne enī tale q̄d aialibus inest calidum,natura in sublime fertur) modo cerebri frigiditate refrigerat & cōsistit,atque iterum Euripi more refluit ad cor:q̄ quidē refrigerato,obrepit sōnus. obnubilatur eñ sensus,fiuntque suarū operationum ipotentes. At cū dementia aut strāgulatione(vt cum iugularium venarum cōstrictione vt emortui,& aīa defecti,cadunt)ipotentia sentiēdi ꝑueniat,nullus(quemadmodum dixim⁹) appellabit sōnum,tametsi cōtrouersia sit,ipsis vt emortuis iacentibus insomnia phātasmataque fieri. Nam qui his grauissimorum morborum generibus tentantur, & aīæ extinctæ speciem gerunt,dicunt se multa vidisse. Sed dicim⁹. si quum morbo tententur,contingat eos dormire,nihil prohibere insomnium, & phantasma fieri, sin autem non dormire contingat,neque quidē insomnium vllum esse potest. Nō igitur omnis sentiendi impotentia ,somnus esse censenda est,sed ea quam alimenti vapor ministrat: ¶ Primum corollarium. Et hac quoque de causa maxime som

16 nus a cibis ꝑficiscitur. ¶ Nam a cibo multus vapor & corpulētus educitur sursum illicautē consistens, grauedinem parturit, sensuumque lāguorem. qui cum rursum descenderit, & se ad cor receperit, secum calorem repellens, ꝑfundū gignit somnū. Quod autem ita capitis oculorum & palpebrarum grauedinem faciat, indicia sunt somnifera omnia, siue esculenta sint, siue potulenta: vt opium, papauera, mandragoræ, temetum, fatigatio multa, morbus, vt febris & lethargus, infantia. fatigatio enī multa dissoluit, ꝑbetque dissoluta vice incocti alimenti: nisi quod liquatur, frigidū sit, sursumque non feratur. & morbus, potissimum qui ex calido nascitur & hūido: quod multa excrementa humida sursum attollat. pueri autem, ꝙ caput aliorum mēbrorum ꝑportione maximum habeant, totius, multique alimenti(ꝙ illa ætate augeantur) capax. Propter hanc causam hæc ætas comitiali morbo(q̄ epilepsiam vocant) aptissima est. Est enim epilepsia sōno persimilis. & qui ita coruunt, cessante anima & sensu dormire videnť. hac de causa huius morbi initiū in sōno est. Et sūt qui in sōno hoc morbo arripiunť, in vigilia autē nō, ꝙ mult⁹ sursum cum alimenti vapore i somno, spiritus effertur: qui reciprocās, spirituique alteri sursum alimētum attollenti obuians, venas intumescere facit, animæ & respirationis meatus occludens. Et hæc spiritus occlusio & strāgulatio, comitialis, regius, ac diuinus morbus appellatur. ¶ Secundum corollarium. Qua ꝑpter pueris & nutricibus non cō

17 ducunt epota vina. Nam spumoso spiritu abundāt. potissimum nigrum. et parum refert, nutriculæ, an puelli ipsi vinum ebibāt, nisi aqua dilutum sit, modicunque sumatur. Puerorum eñ superiora plurimum continēt cibum: quandoquidem reliqua magnitudine et incremēto(sicut dictum est) supant: adeo vt lōgo tp̄e caput continere nequeant, sed quinque mensium interuallo collum rigidum et iflexibile habeāt. Et hæc causa esse potest cur fœt⁹, quem embryon dicunt, in matrice quiescat: sunt que iterum pueri ebrijs ꝑsimiles, ꝙ vtrisque larga humoris copia supiora confun-

18 dat. ¶ Secunda cōclusio. Sōniculosi sunt, occultas habentes venas, et nani, quique capite sunt ꝑgrandi. ¶ Illi, ꝙ ipsorum āgustæ venæ, eleuatorum vaporum nō facile præbēt remeandi descensum. hi vero, quod capitis amplitudo multam recipiat

euaporationē. Grandia em̄ capita exiguo oppleri nequeūt alimēto, paruisq; exatu-
rari copijs. ❡ Tertia. E diuerso quorū venæ sunt parētes, quiq; melācholici sūt, sō
porulēti non sunt. ❡ Nā horū āplitudo venarū facilē p̄stat euaporationis relapsum
contrariaq; strictarū operatur: nisi altera intercedat causa. Biliosi vero, ꝗ natura
frigidi, paucæq; (ob paruū intestinū calorem) euaporationis existunt, hinc auidi &
edaces sunt: ꝗ cibo quo vescuntur, nō fruantur. Nā bilis atra digestiuū frigefacit lo
cū, & corporis partes vbicunq; existat, a quibus talis humor enasci debeat. ❡ Diffi 20
nitio somni. Ex his liquet somnū esse quandā sentiēdi impotentiā alimenti vapori
bus in cerebro refrigeratis. interno multo calore in corde reuocato atq; reciprocato.
Nā dormituri (vt dictū est) multus est motus, incipitq; vapor frigescere. & cū ca-
lor ad ima retūditur, frigescūt palpebræ, frigefactæ grauescentes decidūt, supiora
q; in sōno frigent, circunquaq; corporis extrema: interiora vero calent, & corpo-
ris infirma vt pedes. ❡ Quæstio. Quomodo post cibū altiores sōni ingruāt, & cur 21
soporifera sint vina? Nō em̄ id rationabile videt̄: nā sōnus a frigida nascitur causa
hæc autē sunt calida. ❡ Huic quæstioni vulgatas adhibēt solutiōes. Hāc primū, si-
cut vēter inanis calidus est: cibus autē replēs, descēsu ipsū efficit frigidū: ita capitis
pori & loca sursū lato vapore frigescūt. Deinde hāc. Sicut p̄fusus aliquo instillato
vapore calido, p̄tinus inhorrescit, tremoreq; cōcutitur: ita caliditas sursū lata infri
gidat. & quod natura calidū est, lāguescere & quasi horrescere cogit. Tertiā hāc sub
iūgūt. Queādmodū grādi lignorū strue suffocatur ignis, ita multo cibo ingesto cō
funditur & hebetescit internus calor: & nō prius sursū halat, q̄ paulatim suppedita
ta & euicta cibariorū copia. Sed vt diximus, nō ita euenit sōnus. euenit enim reditu
corpulēti humoris, quē calor in sublime p̄ venas sustulerit. Cū enim eo loci diuti⁹
immorari nequeat, cōgelascēs, aggrauāsq; de capitis arce deorsum pellitur: & pri-
mū oculi marcētes decidūt, & rectis aīalia stare nequeūt vestigijs: sed vt deuacil-
lēr corruātq; oportet. Et solus homo stratus, effusus, euictus sopore iacet: ꝗ aīaliū
solus erectus incedat. Et primū collabitur quasi cōsternato animo sensum amittēs
omnē: deinde visis & imaginationibus illuditur, tandēque obūbratur. ❡ Nos ergo
hāc quæstioni adhibere possumus solutionē, cerebrū (queādmodū prius diximus)
reliquarū corporis collatiōe partiū frigidissimū esse: & ijs quæ cerebrū nō habent
consimile esse, quod cerebri vicariū æmulūque est. Et queādmodū in imbriū ge-
neratione, cum vi solaris caloris subleuāte vapores ad mediā illam frigidissimam
aeris regionē pertingant, ingrossantur, concrescunt, iterūque frigore cogente sub-
ruūtur deorsum: ita vapor ad cerebrum viam capessens. primum frigidus cōsistit: et
qui salutaris et nō morbificus fuerit, iterum relabitur deorsum, et calorem cordis de
latus contemperat atque refrigerat: et ad seram euaporationē (queādmodum dixi
mus) facit venarū gracilitas. et hæc refrigerationis atque sōni vniuersa occasio est.
Quod vero vapore sublato densatū cōsistit, incrudatur, excrescit, cerebro sup̄fluū
vt algidum phlegma, isalubre est catarrō pituitāque faciēs. ❡ Quarta. Expergisci
tur aīal, cum cōcoctio absoluta, ad finēque deducta fuerit. ❡ Nā decoctione per-
acta, ipactus atque i angusto cōstrictus calor, circūfuso vapore emicat. eo enim ad 22
supiora reuocato (vt priusq̄ animal euictum sopore lāguesceret) expergiscitur, et
ad pristinā reuocatur vigiliā. Et id certe non prius fit (vt modo diximus) q̄ sangui
nē purissimum a feculento et turbidissimo secreuerit: qui tenuissimus, subtilissi-
mus, mundissimusque sāguis capiti cōmittit̄. crassissimus autē et corpulētissim⁹
mādatur iferioribus. Et omnis sāguinis cor est principium, tribus munitum thala-
mis, specubusque: quorū medius sanguinē recipit, vtrisque cōmunis. Extremi au-
tem specus ac ventriculi, ab vtraque vena et maiore et minore (quæ aortæ nūcupā
tur) sāguinem recipiunt, in medio autem cordis sinu et thalamo sāguinis discrimi-
natio fit. Sed de his vberius alio differendum est loco, et id nouisse satis sit, quādiu

ſanguis ex cibo indiſcretus eſt, ſoporem manere, nec ante ſolui: q̃ ſyncerus ſuperiora petesſat, turbulentus autem inferiora, & tunc quoq; expergiſci animal. Sed quæ dormiendi cauſa, quid ſomnꝰ, & ꝙ primi ſenſus nexus ſit & ligamen, ꝙ ſine paſſionibꝰ ſomno et vigilia eſſe non contingat animal, quandoquidem ipſæ ad ipſius conducunt ſalutem, abunde dictum putetur.

Ertij capitis ſcholia. xvi. Maxime ſomnus a cibis proficiſcitur. Non vult Ariſtoteles ſolos cibos eſſe ſomni cauſam, eique materiam præſtare, cum & defatigatio ratione calefactionis coniunctæ multa reſoluens, etiam ſomnum inducat ſed eos eſſe principalem præcipuamq; ſomni cauſam, ſubminiſtrareq; vaporem vnde gignatur, vel pauco poſt ſumptionem ciborum temporis interuallo, vel longiuſculo. non enim oportet quandocunq; ſumptus eſt cibus, protinus conſequi ſomnum, vt neque quoties terra eſt madida, eleuaturq; vapor, fieri e veſtigio pluuiam. ſed ſæpiuſcule ex cibo multo ante tempore ſumpto, demum proficiſcitur ſomnus., Denique id locum habet vbi non interceſſerit quippiã impedimenti quo minus fiat ſomnus. Nam interdum ex moleſtia morbi, nonnunquam ex graui perturbatione animi, vt triſtitia, cura, amore, timore, placidi nobis adimuntur ſomni. Vnde id ſcite de inuidia dictum apud Ouidium.

Hec fruitur ſomno, vigilantibus excita curis. — Et de amante
Non mihi grata dies, noctes vigilantur amaræ. — Et de Didone Virgiliana
Nec placidam membris dat cura quietam.

Et hæc ſpiritus occluſio & ſtrangulatio, comitialis, eegius. Comitia dicebantur apud Romanos populi congregationes ad miniſtratus eligẽdos. In quibus ſiquis epilepſia morboq; caduco correptus cõcidiſſet, dirimebantur comitia, nec eo die fas erat nouos magiſtratus eligere. Idcirco morbus ille comitialis dictus eſt. Vocatur & caducus, ꝙ eo tentatus repente cadat vt anima defectus & exanimis. Dicitur quoque Herculeus, ꝙ Hercules illum paſſus fuerit. demum regius & diuinus, ꝙ reges & inſignes dignitate viri frequentius alijs hoc morbi genere corripiuntur. Cuius cauſam Ariſtoteles in problematis inueſtigat. xix. Hinc auidi & edaces ſunt, ꝙ cibo quo veſcuntur, non fruantur. Cauſa edacitatis eſt, quia cibum quo veſcuntur, non omnino digerunt, nec id corporis quod defluxum eſt, quantum natura requirit reparant. quare ſemper cibi ſunt appetentes, nec vnquam ſuæ ſatiſfaciunt naturæ, ſed multo cibo calorem naturalem admodum debilem obruũt, ſicut magna lignorum mole obruitur ignis. Deberent ſiquidem potius, ſi ſuæ ſaluti conſultum vellent, modico alimento & facile digeſtibili fouere natiuum calorem, vt exiguo & facile inflammabili ligno modicus nutritur ignis. Porro cum calidum & humidum principia ſint vitæ, calidum quidem actiuũ, & humidum paſſiuũ, frigidum autem & ſiccum principia mortis atq; interitus, ſanguinei optimã habent corporis habitudinem, ꝙ vtrunq; habeant vitæ principium, ſicut aer cuius ſequuntur contemperamẽtum. Secũdo loco cholerici, ꝙ principiũ habeant actiuum vitæ, ſcilicet calorem igneum. Tertio vero phlegmatici, ꝙ principium vnum habeant vitæ, ſcilicet humidum aqueum. Et poſtremo melancholici corporis ſortiuntur habitudinem cæteris inferiorem, ꝙ neutrum vitæ habeant principium, ſed vtrunque mortis. ſcilicet frigidum, & ſiccum terreum. xx. Somnus eſt quædam ſentiendi impotentia. Impotentia ſentiendi trifariã dicitur, primo cum quid actu non ſentit, poteſt tamen ſentire, & hoc modo ſolum negat actũ ſentiẽdi, relinquens affirmatam & potẽtiam & aptitudinem, quo quidem modo ſomnus (vt qui ſit priuatiuum actu ad vigiliam) hac in diffinitione dicitur impotentia ſentiendi. Secundo cum quid neq; actu ſentit, neq; natura ſentire poteſt, tamen aptum natũ eſt ſentire, & tũc priuatiuum eſt potentiæ ad ſentiendi poteſtatem, quo modo cæcus habet impotentiam videndi. Tertio cum quid neque actu ſentit neque potentia, neque etiam natum eſt ſentire. Et ſic ſimpliciter negat ſentiendi facultatem, quo modo lapis habet impotentiam ſentiendi. Et his duobus poſtremis modis nõ ſumitur in definitione ſomni. xxi. Non enim id rationabile videtur. Diluitur hæc obiectio, admittendo ſomnum fieri a cauſa frigida tanquam cauſa partiali & propinqua, vtpote a cerebro & vapore per ipſum frigefacto. nihilominus etiam fit ſomnꝰ a calido tanquam cauſa remotiore, vt a corde eleuante vapores ab alimento, & vaporibus cum primum ſubſtolluntur calidis. Proinde a cibis & vino fieri ſomnum tribuendum eſt, etſi calidis, aut poſt ſumptionẽ a natiuo cordis calore calefactis. Cæterum qui ſolutiones illas tres adhibuerunt ſubinde poſitas, minus recte ſoluiſſe viſi ſunt. primi quidem. nam cibus ſuo deſcenſu non frige facit ſtomachum aut ventrem priꝰ calidum, quin potius e diuerſo ſtomachus calefacit cibum prius frigidum. Neque ſuperiora capitis frigeſcunt aduentu vaporis ad ipſa, ſed contra vapor frigidus fit ob frigiditatem cerebri, perinde atque media regio aeris non fit algida ob vaporum ſuſceptionem, ſed e diuerſo vapores fiũt frigidi ob mediam regionem frigidam. Secundæ autem ſolutionis aſſertores minus recte dixerunt quod non eſt prorſus ſimile de infuſo repente vapore calido, & vapore alimenti. nam calidꝰ vapor inſperato ſuperfuſus incutit timorem, quo retrahitur ſanguis ad cor, & partes deſtitutæ ſanguine frigeſcunt. quare calor huiuſce vaporis per ſe quidem per fuſas partes calefacit, & per accidens cæteras frigefacit. At alimenti vapor ad cerebrum perlatus, nõ ſic horrorem incutit aut timorem, ſed inſenſibiliter ad cerebrum fertur. quare neque per ſe neque per accidens cerebrum infrigidat, ſed contra a cerebro ſuapte natura frigido infrigidatur. Demum tertiam adhibentes

solutionem, recte quidem dicunt magna ciborum copia hebetari natiuum calorem, vt ingenti li gnorum strue obrutus igneis elanguescit. Verum illa interui caloris hebetudo non magis est sō ni causa, quam debilis calor aeris, & vapores eleuare non sufficiens, sit causa pluuiæ. Quinimmo quemadmodum vt fiat pluuia, requiritur vehemens calor infimæ, & frigiditas mediæ regionis aeris, ita vt fiat somnus, requiritur calor internus vapores resoluere potens, & frigiditas cerebri quare somnus (sicut & pluuia) & a calida fit causa, & a frigida, calida quidem, vt corde, eiusq; ca lore, frigida vero, vt cerebro. Et quēadmodū in imbriū generatione. In minori mundo, & hoīe & cæteris animalibus haud dissimimiliter fit sōnus, atque in maiori mundo pluuia, estq; magna illorum ad hunc in partibus cōuenientia atque responsus. Nempe cor & partes ei vicinæ in aīali sunt vt infirma regio aeris a sole calefacta in vniuerso. cibus in animali, vt corpus aqueū in vni uerso. cerebrum autem animalis, vt media regio aeris in mundo. Itaque vt virtute caloris cæli ab imis partibus aeris sustollitur vapor vsque ad mediam aeris partem, propter cuius frigidita tem concrescit densaturque in nubem, & demum stillat in pluuiam, ita asumpto alimento per cordis & precordiorum calorem subleuatur vapor vsque ad cerebrū, cuius frigiditate ingrossa tur & frigescit, inducitque somnum. Et sane hac analogia quam hoc loco aperit Aristoteles, quæ cunque de somno afferuntur, intellectui statim sunt peruia. xxii. Expergiscitur animal, cum con coctio absoluta ad finemque deducta fuerit. Hic de experrectiōe naturali, & quæ ab intrinseco prouenit, fit sermo. Nam ab extrinseco, vt perstrepente vehementius, aut violenter excutiente dormientem, fieri posset euigilatio nondum perfecta digestione. Sane quemadmodum sol nube obductus impeditur quo minus ad terram suos diffundat radios, at cum virtute sua nubem eui cerit atque dissipauerit, amoto quod interiectum erat obstaculo, rursum ad terram suum libere demittit radium, ita calor animalis internus vaporibus soporiferis alimētarijsq; obduct⁹, atq; in angustū coactus, sese ad supiora corporis diffūdere non potest. At vapore alimētari dissipato (qđ solum cum perfecta fuerit digestio, accidit) sursum idem calor emicat, & cum ad superiora reuo catus fuerit vt prius extiterat antequam animal somno grauaretur, ipsum animal expergiscitur & ad exteriorum sensuum peragendas functiones reuertitur.

Somnum fieri in animali vt pluuiam in aere.

¶ Paraphraseos in librum Aristotelis de somnō & vigilia, & in eundem scholiorum, finis,

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN librum de insomnijs annotatiunculæ.

¶ Insomnium, somnium. ¶ Asciscenda, attribuenda. ¶ Sentiscere, sentire. ¶ Visum, phantasma, sensuale, simulacrum.

Iber de insomnijs continet tria capita. Primum quatuor conclusiones, quatuor rationes ad tertiā, & duas ad quartā. ¶ Prima conclusio. Post hæc de insomnijs agendum est, 1
cui animæ parti insomnium sit asciscendum, an intellecti uæ partis sit passio, an passio sensus. ¶ His enim duabus vi ribus tantum cognoscimus quæcunque notione aliqua de prehendimus. ¶ Secunda. Insomnium non est passio sen 2
sus. ¶ Nam sensuum officia sunt sentiscere sua sensibilia vt visus, colorem videre. auditus, audire sonum olfactus, odorem dignoscere. gustus, saporem. & tangibilia, tactus. & communia sensibilia, numerum, magnitudinem, figuram, motum, & quietem itidem internoscere. At qui dormiunt (quibus solis insomnia contingunt) omnes sensus illos clausos compressosque habent, ita vt visus nihil cernere queat, auditus audire, neq; aliorum vllus. Non sunt igitur insomnia, passiones sensus. ¶ Tertia. Insomnia nō sunt intellectiuæ parti vt affectiones opinionesve quædā asciscen da. ¶ Primo. quia non equum solum, non hominem, aut alicuius rei esse solum 3
deprehendimus: sed & quantum, album, pulchrum, & qualia sensu deprehēsa sūt. Id autem in partis intellectiuæ opinionibus, rerum esse essentiasq; (vt alio dictū est loco) deprehendentis, non euenit, nisi forte in sensus præsentia, qui in somno li gatus est. Opinās profecto, neq; verū esse dicet, neq; falsum, hominem esse albū,

magnũ, venientem, & similia, cui⁹ nullum habet sensum. quæ omnia in somno videre videmur. Non igit intellectiuæ partis sunt insomnia. ❡Secundo. quia pter visa illa quæ obijciunt in somno, solem⁹ sæpenumero quicq̃ aliud intelligere: quẽadmodum circa ea quę in vigilia sentimus, iterum consideramus. Accidit em̃ multis aliqua præter somnium & visa intelligere: quod experiri facile est ijs quibus quoties surgunt, repetere somnium curæ est: vt cui apparet thesaurũ inuenire, priusq̃ expergiscatur, sæpe euenit ipsum intelligere id esse insomnium, & memoretur ita alias se fuisse illusũ. Nõ igitur est intellectiuæ partis ĩsomniũ: imo vero neq; quod cũq; somno dephẽdim⁹, insomniũ esse est manifestũ. ❡Tertio. quãdocũq; opinamur, nos opinari intelligimus, & scimus. non autẽ quãdocũq; somniamus, ĩsomniũ esse cognoscimus. ❡Quarto. sicut vigilãtes in ægritudinib⁹, ita in sõnis decipimur insomnio. Et sicut vigilãs san⁹ iudicat solẽ esse pedalẽ, ita in somno cũ somniam⁹. Atqui vigilãtes nõ ĩtellectu illudimur, solẽve pedalẽ esse ĩtelligẽtia iudicam⁹. sed poti⁹ virtute illa quę vsum nõ habet absq; videre, audire, olfacere, gustare, tangere (q̃ imaginariã virtutẽ pri⁹ posuim⁹) siue eadẽ sit sensariæ, siue nõ. Nõ sunt igitur ĩtellectiuæ ptis passiones, insomnia. Non itaq; verũ esse ĩtelligere oportet, simpliciter positũ fuisse, in sõno nos nihil sentire. Nã visu interiore, auditu, olfactu, & cęteris quodãmodo vt vigilãti euenit sua sensibilia sentire, & vt adiacẽtia & sibi p̃sentia intueri. Quodãmodo autẽ vt vigilanti, & exteriore sensu capessenti nõ cõtingit. Et iterũ aliquãdo q̃d insomnio appet, mens opinioq; falsũ esse dicit, iudicamus
4 que nos ludificari. aliquãdo autem mente non vsi, solũ phãtasma seqmur. ❡Quarta conclusio. Insomnia, sensualis potentiæ passiones sũt, non quaten⁹ sensualis, sed quaten⁹ imaginaria siue phãtastica est. ❡Primo. Quia exterioris sensus non sunt, neque ĩtellectiuæ ptis passiones quædã, aut opiniones: relinquitur igitur ipsa esse imaginariæ virtutis, quæ sensualis est. Diximus em̃ phantasiã atque imaginationem a sensu secũdũ actũ motum fieri: & si idem numero imaginariũ sensitiuo existat, esse tamen alterum & alterum: vt ex ijs quæ ĩ libris de aĩa dicta sunt, abunde dignosci potest. ❡Secundo, Cui⁹ somnus passio est, & ĩsomnium ad eãdem ptinere potentiam videtur idoneũ. Atqui somnus, sensitiuæ partis existit. igitur insomnium sensuali potentiæ adigere par est. Et cum insomnium imago quędam & phãtasma esse videatur, (nihil enim aliud insomnium est, quam visum quod apparet in somno, siue simpliciter, siue quodammodo factum) sensualis igitur partis existit, non quatenus sensualis, sed quatenus imaginaria siue phantastica est.

Rimi cap. libri de insomnijs scholia. i. His em̃ duabus viribus tantũ cognoscimus Habitibus quidẽ cognoscimus, vt accidẽtibus instrumẽtarijs, & anima tanq̃ prima cognitionũ effectrice secundũ rem. At non sunt habitus p̃cipua, efficiẽtia, neq; animã ratione dicit potẽtiæ virtutisve ad cognoscendũ, sed potius substãtiæ. hic autẽ cognoscendi vires nominãtur, sub quarũ prima, vtpote sensu, & exteriorẽ sensũ & interiorẽ intelligimus. In prima autem cõclusione sensus solũ p sensu exteriore sumitur, & nõ secundũ generalẽ rationẽ pro quauis sentiendi virtute. iii. Id autẽ in partis intellectiue opinionibus. Intellectus interdũ quidẽ cõiuncte intelligit & cõcrete, vt in tertij de anima principio dictũ est. At id a se nõ habet, neq; suapte natura, sed a sensu, cui⁹ adminiculo huiusmodi primas accipit intellectiones. Suapte autẽ natura intellectus nõ coniuncte, & qualia sensu deprehẽsa sunt cognoscit, sed abstracte rerũ esse rationesq; discernit, vt albedinẽ non considerato eius subiecto, aut magnitudine cui cõiungitur. Et id ipsum Aristoteles hoc in loco prætẽdit atq; innuit. imo vero neq; quodcũq; p somno deprehendimus. In sõno enim nonnunq̃ intellectionẽ exercẽt homines, qua corrigunt id quod in sõno apparet, iudicantq; id esse ludificationẽ. Intellectio autẽ non est insomniũ. est enim hoc operatio corporea, illa autem incorporea, subiectoque nixa incorporeo. Quod vero p̃xime subiũgit Aristoteles, quãdocũque opinamur, nosipsos opinari cognoscere, eo venit q̃ intellectus reflectit se supra suas operatiões, cognoscitque se eas efficere. At nõ sic virt⁹ cognoscendi corporea sese reflectere potest, vt oculus nõ iudicat se videre, neque sensus ĩterior se sẽtiẽdi opatione facere. hinc nõ semp cum somniamus, somniũ esse cognoscimus, nã apparent sensationes illæ sensuum esse exteriorũ, in vigilia factæ, & præsentibus quidem sensibilibus, cũ & sensus sint interioris, & in sensibilium absentia, sed tũc solum cognoscimus esse insomnium, cum intel

lectus se conuertit ad huiusmodi apparitionem in somno, fertq; de ea iudicium quod sit in somnium. iiii. Et si idem numero imaginarium sensitiuo existat. Virtus sentiendi interior, & sensualis potentia dicitur, & imaginaria, diuersis tamen rationibus. nam sensitiua virtus dicitur, ꝙ sentiendi operationes faciat, sensibiliaq; percipiat. imaginaria vero, ꝙ rei prius perceptæ imaginē speciemq; retineat, qua rem absentem dignoscit, interdum quidem vt absentem, quemadmodū in vigilia. interdum vero vt præsentem, quemadmodum in somno, vbi quæ apparent, videntur præsentia. Cuius somnus, passio est, & insomnium ad eandem pertinere potentiam. Id Aristotelis dictum, insomnium eiusdem partis atq; potentiæ passionem esse cuius est somnus, vtpote partis sensitiuæ, intelligendum est de generali sentiēdi virtute, communiq; ratione designata. nā non eiusdem particularis virtutis sunt somnus & insomnium. est enim somnus, primi sensus, id est tactus passio, cū priuationē opationis illius importet. nō autē sensus interioris, qui in sōno nō ligatur. E diuerso somnium non tactus est passio, sed interioris sensus, cuius est operatio, tactus autem & sensus interior sub sentiendi virtute continentur. Siue simpliciter, siue quodam modo factum. Simpliciter, integre, complete. quodammodo, lacessite, distorte, partimq; factum, nam vtroque modo cōtingit in somno apparere imagines, vt postea dicetur.

Secundi capitis annotat.

Sensuum opificia, sensoria, organa.

SEcundum caput continet quinque conclusiões, & sex signa ad secūdam
Prima conclusio. Quodlibet sensibilium genus, vnde somniare pos- 5
simus præstat. Nam eorum passiones & formæ non solum dum in
prospectu sunt, in sensorijs habentur impressæ: sed & sensibilibus ipsis
seiunctis atque absentibus. quemadmodum cum quis alterum pellit, quod pulsum
pellit alterum: & ita quousque ad vnum pertingatur, quod pellitur, & non pellit,
vt liquido conspicitur in aquæ motibus, & aeris. & sicut in alteratione calefactū
propinquū calefacit: quod quidem calefactum, alteri suū calorem inducit, quousq;
decumbatur ad vnum, quod tātum calefiat: ita fit in sensu. hoc primum pellitur, vt
medium: hoc vt fons prominens sensus: hinc interius sensuale sensoriorum: vbi
rerum quas exteriore sensu hausimus, simulacra affixa atque impressa sūt, cuius-
cūq; sensus extiterint. Quodlibet igiť sensibilium genus, vnde somniemus presta
re potest. Secūda conclusio, Non modo sensuales formæ in centrali & interiore
sensorio sensibilibus adiūctis afformatæ manent: sed & aliquandiu in exterioribus 6
sensuum opificijs etiam ipsis absentibus saluantur. Huius rei multa sunt argu-
menta. Primum, cū quid attentissime obtutus fueris, si alio visum deflexeris, rei
attētiuscule visæ species oculum comitatur. Secūdum. Si a sole ad tenebras te
cōuertis, plerunq; cæcutis, primū cernere impotens. In causa enim huiusce rei est
impressa remanens lucis imago. Tertiū. Si diutius intenta lumina præcādidæ
rei aut viridi defixa tenueris, ad quocūq; permutabere, cōcolor aspicietur. Quar
tū. Si ad aliquod præfulgidū, vt illustre solare iubar, oculos intenderis: primum te
luctantes acies lucem qualis est intuentur, mox permutatur in puniceum, deinde in
purpureum, postremo in nigrum: quousq; exolescat atq; euaneat. Quintum.
Qui in fluminibus celeri puppe inuehuntur, quiescētia moueri iudicāt: & ita qui
vertigines circosq; ducunt. Sextum. Excellens præualidusq; sonus surdastros ef
ficit: & præpotens odor, diutius olfactum impotentem reddit. Hæc itaque signa ar
gumento sunt, sensibilia abiuncta aliquandiu in sensibus sibi vendicare virtutem.
Tertia. Sensus, paruorum sensibilium differentias cito persentit: & non modo
aliquid intus operatur, verum etiam aliquid extra agit. Nam patitur vt specula 7
quæ citissime obiecta simulacra recipiuntur. Et quod extra agat, hoc satis esse pos
set argumento, ꝙ mulier menstrui tempore speculum aspiciens, protinus ipsum in
ficit, & veluti nubecula sanguinea illius nitorē obducit. ꝙ si speculum nouitiū fue
rit, nō facile abstergitur, sin vetus, eluiť facile. Et si causam hui9 requiris. hoc ideo
euenit, ꝙ tempore quo mēses patimur (patiūtur enim viri suo modo vt mulieres)
lumina vt reliquæ corporis partes afficiūtur: ꝙ maxime porulenta venulētaq; sint.
Eo quoq; genitalis pfluuij tēpore (quod inflāmatione sāguinea solet cōtingere) si

ſpeculū inuiſimus, (prius tamen cōiun cto aere infecto, qui inficit propinquū vſq; ad allinitū cōiunctūq; ſpeculo) ſpeculū inficimus. Sed in viris obſcurū diſcrimen eſt: q nō polluitur ſpeculū, qđ euidēs ſit, ſemenq; maſculi cādidum ſit, & quaſi ſpeculo cōcolor: eluuiecula tamē adumbratur, mulieris autē ſanguini concoloratius, idcirco macula euidēs & rubra ipſius extinguit nitorem. Quod ſi ſpeculi planities polita, pura & terſa ſit maculā fortiter mōſtrat, mundū eni, ſyncerū & purū, quidquid exceperit, conſpicuum facit: quemadmodum mundiſſimæ veſtes citiſſime inquinantur. Et quod planū fuerit, maxime attingitur, atteritur, aſpergitur, perfunditur. qđ purū & mundum in profundum admittit. Hinc ſpeculis nouis inductæ maculæ aboleri nequeunt, plana enim ſunt, pura, & terſa, vetuſtis autem facile delētur: q nō ita alte infigāntur, neq; permaneāt in profundum. Neq; mirādum eſt ſi dixerim ſenſum, vt viſum, non modo pati a paruis etiam ſenſibilium differentijs, quemadmodum iam notum eſt, ſed extra agere, nam viſus eſt de numero fulgidorum, agūt autem vel manifeſte extra fulgida: & non modo illa: ſed in vnguentis conſimile perſpicitur, oleum enim quod in ipſis conficiendis miſcetur, facile iniectorum capeſſit odores. Et vini mira natura eſt ad ſe alienos trahendi ſapores: non modo rerum in ipſo forte corrigendo iniectarum, ſed & earum quæ ad dolia extrinſecus aſſituatæ iaceant. ¶ Quarta. Qui affectu aliquo, perturbationeq; agūtur, facile circa ſenſibilia aberrant & decipiuntur. ¶ Hoc oſtendūt meticuloſi, qui leui ſimilitudine hoſtes formidant, & qui quæ timent, videre videntur. Hoc amātes, qui leuiter videre ſuſpicātur quod amār, & quo quis hoc affectu, perturbationeq; ſtrictius tenetur, eo minore ſimilitudine in errorē trahitur, & ita in ira, odio, & cæteris appetitus perturbationibus euenire cōringit. Hinc febrientes interdū portentoſa animalia in parietibus a modica linearū protractione videre ſe putāt. ¶ Quinta. Pro qualitate perturbationis atq; morbi hic error maior minorve eſt. ¶ Nam qui leuius premūtur, quę

8

9 videntur videre, falſa eſſe iudicant, qui vero grauiuſcule tentantur, morboque accūbunt: viſis aſſenſionē adhibent, & grauius errant. Et hoc euenit quia nō vna tantum iudicandi vis nobis ineſt, ſed inſunt geminę, mens quidē primatū tenens: & ſenſus; vnde naſcitur imaginatio, cuius rei hoc indiciū eſt, q ſenſui ſol apparet pedaneus: ſed ratio quæ intus eſt, aſpectum corrigit, maiorē eſſe ſolem quā videatur, diſtans: ſicut tactus vnū eſſe duo iudicat: viſus autem (eſt enim viſus dignior tactu) iudicat eſſe vnum. Si itaque vna tātū eſſet potentia quæ de omnibus iudiciū proferret, non poſſet ſol nō tantus putari, quantus videtur, & ſi eſſet ſolus tactus, vnū duo eſſe ſine contradictione videretur, ſed ſuperiores, optimatioreſque exquiſitius iudicant, & coarguunt cæteros. Et cauſa iterum erroris & decipuli eſt, q non ſenſibilia ſolum cū moueantur, ſed & quieſcentia quoties ipſi in nobis ſenſus mouentur, moueri videntur: quemadmodū littus nauigantibus videtur moueri & recedere, dum viſus ab alio impellitur, modo tamen mens ſana ſit, plane littus nō moueri iudicamus, errorēque ſenſus deprehēdimus, morbis tamen plerūque vſqueadeo valide afficimur, vt mēs atque ratio errorem ſenſus ſequatur, quod in deliris & mente captis accidit.

Ecundi capitis ſcholia. V. Quemadmodum cū quis alterum pellit. Ariſtoteles duplici analogia oſtendit quonam pacto ſenſus ipſi mouēt, & mouētur in ſuis functionibus agendis. Prima datur in motu ſecundum locum, pro qua ſit manus primū mouens & pellens baculū, baculus lapidem, lapis aquam, quæ vlterius ab altero nō moueatur. Ibi primum eſt mouens tantum, vltimum, quod mouetur ſolum, duo autem intermedia, & pellunt & pelluntur. Secunda in alteratione proprie dicta & ſenſibili, pro qua ponatur ignis calefaciens aerem, aer manu, manus lapidem, qui vlterius aliud non calefaciat. Ignis eſt mouens & alterans ſolum, lapis, quod alteratur ſolum, intermedia vero aer & manus mouentur a priorībus, & mouēt poſteriora. Sic primū ſenſibile, vt color parietis, mouet medium, ſuam in eo ſpeciē producens, medium mouet ſenſum exteriorem, conſimilem in eos coloris ſpeciem efficiēs, & ſenſus exterior mouet interiorem, in eo itidem cauſans ſpeciē coloris. Interior autē vlterius aliud non mouet. Et vniuſcuiuſq; horum trium, primum primo alterius reſpōdet, & ſecundum ſecundo, & ita deinceps, vt hæc oſtendit deſcriptio.

Mouentia, & mota	In motu secũdũ locũ	In alteratiõe ,pprie dicta	In sensus operatione
Primum mouens	Manus	Ignis	Primum sensibile
Quod mouet & mouet	Baculus	Aer	Medium
Quod mouet & mouet	Lapis	Manus	Sensus exterior
Quod mouetur solum	Aqua	Lapis	Sensus interior

vi. Sed & aliquandiu in exterioribus sensuum opificijs. Cum absentibus sensibilibus manent aliquantisper species in organis sensuum exteriorum, quandiu manent, fit sensus exterioris operatio circa absentia quidem, sed quæ paulo ante præsentia fuerunt obiecta, itidem & circa preterita, quæ quidem modo fuere adiacentia, quod inconueniens non est. Cum enim soni formati species ad lõgã defertur distantiã & auditum alicuius procul a corpore sonante distãtis ferit, cũ illa species mouet auditum, fit auditio, & tamen sonus ille præcipuus. cuius illa est species, tum amplius non est, vt qui sit naturæ euanidæ, & vbi primũ formatus est, disperit. Quod enim parum distat, perinde ac non distaret, habetur. Incommodum tamen esset, sensu exteriori multum absentia diuque præterita sentiri, quod tamen potest sensus interior. vii. Verum etiam aliquid extra agit. Ex hoc loco sumi non potest argumentũ, visionem fieri extra mittendo, nam id quod extra agit sensus, visio non est, aut quippiam ad visionem conferens, sed est humorum solum ex oculis emissio, alterationem medio, ipsive corpori denso inducens, quæ non minus in tenebris vbi non fit visio, cõtingit, quam in lumine. Basiliscus enim etiam in tenebris enecat hominẽ humore pestifero oculorum per aerem diffuso, & mulier sanguinis profluuia patiens, in tenebris quoque non minus q̃ in lumine inficit speculum. viij. Hoc ostendunt meticulosi, qui leui similitudine hostes formidãt. Causa huius est, quia qui vehementi aguntur animi affectione, speciem obiecti circa quod eorũ versatur affectio, tenacius habent organo interiori impressam, & assidue ad eam conuertuntur. Itaque ex continua huiusmodi conuersione animæ ad illam imaginem, sæpius videntur meticulosi quod timent videre, & amantes quod amant, & odientes quod odio prosequuntur, & decipiuntur sensus exteriores. Hinc apte Virgilius de Alphesibœo amante.

Nescio quid certe est, & Hylax in limine latrat.
Credimus? an qui amant, ipsi sibi somnia fingũt?
Et idem de Didone amante.
Hærẽt infixi pectore vultus, Verbaque.
Et sursum.
Illum absens absentem auditque videtque.

Eadẽ quoque de causa fere semper vsu venit, quod quæ in vigilia auidiuscule optauimus, in somno cum insomnia occurrunt, assecuti videmur, quod anima ex vehemẽti attentione ad eam rem in vigilia facta, etiam in somno ad illius imaginem conuertitur, remq; tanquam præsentem exhibet. Hinc vera esse deprehenditur illa Claudiani sententia.

Omnia quæ sensu voluuntur vota diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies.

Et Mantuanus de intemperantium (quorum animus dum vigilãt semper est in patinis) insomniis graphice accommodateque refert.

Pinguesunt somnia mensæ,
Atq; coronati fuso crateres Iaccho.

ix. Et causa iterum erroris atque decipuli est. Sensibilia cum mouentur, iudicat quidem sensus ea moueri, & sine errore, cum autem sensibilia quiescunt, & sensus ipsi in nobis mouentur, tum ipsa moueri iudicat sensus, sed errore tactus, hac præsertim de causa, quod in organo sensus motio variæ succedunt sensibilium species, & quæ modo præsentia erant oculis, nunc sublata sunt, & subinde assunt illa in prospectu, quæ prius non fuerant. At organum sensus non videtur neque percipitur moueri, etsi reuera moueatur. Itaque sensibilia ipsa etsi quiescant, ob succedentes tamen eorum subinde species moueri iudicãtur. Hinc Virgilius recte de nauigãtibus dixit exprimens qđ eis apparet. Terræque, vrbesque recedunt, Cum autem sensus mouentur, & consimiliter ipsa sensibilia, non iudicantur sensibilia moueri, q etsi in sensu sit species simulacrumque motus, ob tamẽ consimilem & ad eundem terminum motum idipsũ non apparet. Et hanc ob causam sedẽtes in naui non iudicant eam moueri, sed quiescere (vbi solum exterioris sensus sequuntur iudicium) illam putant, quod si in contrarium niterentur sensibilia, mouerenturq; in oppositam partem ad organum, haud magno impendio facileque moueri perciperẽtur.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Ranulæ, paruæ ranæ.

Ertium caput cõtinet quatuor cõclusiones, diffinitionem somnij, vnam questionem, & eius solutionem post quartam. ¶ Prima cõclusio. Non modo præcipua sentiendi vis simulacris in vigilia feritur, sed & impensius & quodã pacto acrius feritur in somno. ¶ Nam in luce & vigilia multa obsistũt: vt valentiores exteriorum sensuum operæ, & mens varijs obruta cogitationibus. Paruus enim ignis luce maioris offunditur, lætitiasque

& ægritu lines modicas maiores offuscãt. Nocte autem ipsis quiete solutis, hæc cessant obstacula: & particulares sensus impotẽtia sentiendi ligati, a suis desistunt officijs: & calore ad intima reuocato, & ad sentiẽdi principium, & turbatione paulisper
11 sedata, se incolumia etiam parua simulacra primati sensuum liquido promũt atque demonstrant. ¶ Secũda. Interdum in somno lympida fiunt somnia: interdũ turbulenta & distorta: interdũ vero nulla. ¶ Nam primum edita in lucẽ, vt infantes, & statim assumpto cibo nõ somniãt animalia: quod multa tum agitatio motioque fiat propter alimẽtarium vaporem. Et quemadmodum aqua velociter mota nullam reddit effigiem, aut si reddit, distortã vsque adeo, vt alia videatur esse quam sit: si vero quiescat, incolumis imago atque pura redditur: ita in somno visa & motiones aliquando omnino nõ visuntur: quod multo fluxu alimoniæ obruuntur, aliquãdo vero distortę et mõstrosæ cernuntur: quod motus nondum plene & syncere quieuerint, aliquando terribilia somnia, & quæ metu excruciãt, assurgunt: vt melancholicis, temulentis, et febrientibus: quod huius generis morbi spiritosi & vaporulẽti sint, multũ quidem facientes motũ & perturbationẽ. Simul atque vero fluxus sistitur, & sanguis discretus est, aut quod sanguinis vicariũ est: simulacra syncera & pura se sensui proferunt, & fiũt distincta digestaque somnia. Et sicut in fluuijs paruæ fiũt vertigines, & ab vna in alteram lõgo tractu decurritur: si quod autem offensaculum obuium fit, in alias scinditur, dilabitur, dissoluiturque figuras: ita ex vna imaginis motione curritur in alterã, & ex illa in aliam, donec ad vltimã illius seriei veniamus imaginẽ, quod si offensaculũ intercedit, in alias labitur imagines, atque ex vna visione vagamur in aliã: contigitque
12 hoc pacto multa variaque in somno visa decurrere. ¶ Tertia. Si nõ esset in nobis particula ea qua somniam*. superior: semper insomnio falleremur. ¶ Nã quæ a visu delata sunt, iudicat videre: & quæ ab auditu, audire, et ita de alijs sensibus, quod ab ipsis ipsi propagantur motus. Proinde portio eius quæ tactorię seruit, rem vnã iudicat esse duas: et portio visuali respõdens, vt vigilans obsistit, obtestans rem esse vnã, quæ duæ videat. Ita nisi superior virtus vt vera arbitra cõtrairet, obtestãs cõtinenter nos nõ videre, nec audire: iudiciũ interioris sensus sequẽtes semper falleremur. qualecunque enim
13 sensus apportat, tale a primo sensu iudicatur, habeturque. ¶ Quarta. Sicut vigilantes ob perturbatiões falli cõtingit, ita et nos sæpiuscule insomnio fallimur. ¶ Quia in somno calore multo reciprocato ad cor, factoque sanguine, fiunt sensualium simulacrorum circa sensum motus: quorum quidem hęc actu sunt, quæ actu se proferunt, hæc vero potentia, quæ mersa nondum sensum cient ac efficiunt, seric sua tandem sensum motura: quemadmodum ranulæ fictæ sub aqua delitentes, liquato sale se foras proferunt, emerguntque, hæc post illam: ita et ea cient sensum, quę potẽtia insunt: et amoto quod obstaculo erat, sensum mouent: et a modica similitudine somniãtes, hoc pro illo iudicamus. Nil mirũ igitur si vt vigilantes ob perturbationes fallimur, ita quoque somniantes insomnijs illudamur. Et somnia persimilia sunt nubeculæ, quam nunc ante oculos in hominem trãsformari fingis, quæ illico appareat Centaurus, seque in omnimodas consequenter transformet figuras. Et sanguine puriore facto, et residẽtibus, motibus, insomnijs non assentimus: sed inspecto simulacro, arbitra mente iudicamus, Hoc est quale Coriscus, sed non est Coriscus. Si vero mens obruta fuerit, solum vt sentiẽtes iudicamus, verumque esse quod cernitur, videri facit somni potentia. Et sicut cum quis oculo digitum admouet, res geminæ apparent: et si non præsenserit, duas esse putabit: si autem et res et digitus oculo moto admotus non lateat, duo apparent, sed non tamen duo esse putabit: itidem mentę non aduertente, sensus insomnis trahitur, et somnia esse latent. mente tamen aduertente, et se dormire cognoscente, videntur quidem esse quæ insomnia monstrant, non assentit tamen: vt apparet præsens esse Coriscus: iudicat tamen non esse Coriscũ. Et certe deprehendere insomnia motus esse, in sensitiuis nõ est difficile. nam

ſæpe nobis excuſſo ſomno e xpergefactis, motiones quæ nos quiete ſolutos laceſſe
bant, ſequũtur vigilãtes, videmurq; ſimilia ante oculos intueri ſimulacra. Et pueris
ex ſomno plane vigilãtibus: aſpectãtibusque, videntur in tenebris variæ imagines
paſſim vagari, ita vt ſæpius illi exterriti auxiliũ acclamẽt, & expaueſcẽtes in ſtrato
ſeſe occultent. ¶ Ex his facile eſt quid ſit ſomnium ratiocinatione cõcludere, taleq; 14
ei aptare diffinitionem. Somnium eſt phantaſma aliquod in ſomno apparens: ima
mo a motu exiſtẽtiũ ſeruatorumq; ſimulacrorũ, in ſomno facta apparitio. In ſom
no quidem dico, nam quæ pauloante diſcuſſis a ſomno apparere dicebamus, & terri
culamenta illa vigilantium puerorũ, ſomnia nõ ſunt, neque quidẽ omne in ſomno
phãtaſma apparẽs: vt ſemiuigilibus, ſemique ſopitis, ſoni, vt gallicantus, canũ latra
tus tenuiter auditi, quę quidẽ ſomniare putãtes, inueniunt ita eſſe: & debiliter per-
ſpectũ lucernarũ lumen, qđ oculis apertis ita eſſe vidẽt, cum dubij eſſent an ſomnio
ludificarentur, & cõtingit interrogatos reſpõdere. Et hæ profecto apparitiões. ſom
nia nõ ſunt: neq; hi plane dormiunt aut vigilant. Sed plene dormientiũ inſomniũ
eſt ab inexiſtentibus phantaſmatibus, domeſticiſque, & quæ illic ex præterito im-
manſerunt, ita in ſemiſopitis ab ipſis inſomnium naſceretur, ſi quicquam ſomniare
dicantur. Phantaſma quidem diximus, nam nõ quicquid in ſomno apparet, inſom
nium eſſe poteſt, apparent enim in ſomno veræ intelligentiæ, & abſque aliquo phã
taſmatis motu. Quæſtio, Cur ſint qui nũquam quicquam ſomnient in vita: & ſint 15
qui ad multam ętatem nunquam ſomnient? ¶ Eadem cauſa id facit, quæ & infan-
tes facit vt non ſomnient, & cęteri ſtatim ſumpto cibo. Nam qui natura tales ſunt,
vt multos alimentorum fluxus & refluxus toto ſomno & tota vita ſuſtineant, non
ſomniant, neque ipſis phantaſma vllum apparet. Qui vero ad aliquam ętatem id
ſuſtinent, id ętatis non ſomniant. Et ſi illo ętatis peracto quietiores fiant, et motibus
in ſomno ſimulacriſque prodendis nulla obſiſtant: hinc inde ſomniãt, et quibus his
contrarium accidit, et inſomnijs agi, oppoſito ſe habent modo.

Ertij capitis ſcholia. x. Nam in luce & vigilia multa obſiſtunt. Non obſi-
ſtunt ſenſuum exteriorum operationes, aut mentis cogitationes, interiori
bus ſenſationibus quoquo pacto faciendis, nam in vigilia fiunt etiam in-
terioris ſenſus operationes, vt & in ſomno, ſed obſiſtunt illis, ne tam inte-
gre & cõplete atq; perceptibiliter fiant in vigilia, ſicut in ſomno. Integrius
enim & clarius ſenſum abditũ mouent ſimulacra in ſomno, cũ exteriora ceſ-
ſant obſtacula, q̃ in vigilia, cũ diſtracta vis animæ alio cõuertitur, perinde
ac quiſpiã intenta habẽt lumina ad ea perſpiciẽda q̃ ſunt extra domũ min-
exacte poteſt ea perſpicere quæ ſunt in domo, ſimul atque vero ſe in domũ
reuocauerit, quæ intus continentur, attente videt. Et calore ad intima reuocato, & ad ſentiẽdi prin
cipium. Ad cor, quod principium eſt efficiens & ſenſationum exteriorum, & interiorum a ſenſu
cõmuni prodeuntiũ, quẽ quidem ſenſum cõmunẽ in hac cõcluſione præcipuã ſentiẽdi vim appel-
lat, ob eius primatũ & excellentiã vltra ſenſus alios. xi. Vt melãcholicis, temulẽtis, & febrientib9.
Melãcholici ſimilia ijs quorũ cõtẽperamentũ principalius habẽt, ſomno cõſpiciũt, quæ plerũq; me
tum & terrorẽ incutiũt dormiẽtibus, vt mortuos, exequias vita defunctorũ, laruas terribiles, &
dęmonas atros, ſicut cholerici de igne & incendijs ſomniant, ſanguinei de aereis, venatione, vola
tu, amœnis placidiſq; locis. Demũ phlegmatici de aqueis, natatione, nauigatione, caſu in aquam,
& cætera id genus occurrẽtiã habẽt in ſomno. Febriẽtes autẽ interdũ ſomnia habẽt terrorẽ incu-
tientia. aut vt viſorũ in vigilia apparitionẽ, quia ſimulacra vidẽt per humorẽ a calore febrili ſecre
tũ, & obducentẽ ſenſus interioris organũ. Facit enĩ humor ille alienã rei apparentiã, vt argẽtum
viuum ſpeculi vitro ſuppoſitũ, aut fumus inter rem viſam & oculũ videntem interpoſitus. Sic &
temulenti ob multitudinẽ fumorum a larga humoris copia expirantiũ, diuerſis agitantur inſom-
nijs, & admodũ turbulentis. xij. Quorũ hæc quidem actu ſunt, quę actu ſe proferũt. Simulacra nõ
dicuntur actu eſſe, quia impræſentiarũ exiſtunt, & eſſe potentia, quia nondum ſunt, eſſe tamen na
ta ſunt, ſed actu eſſe dicuntur, quia actu, præſentiq; tempore ſenſum mouent, efficiuntq; interiorẽ
ſenſationem, & eſſe potentia, quia etſi inexiſtant organo, nondum tamen ſenſum mouent, ſed de-
liteſcunt more eorum quæ demerſa ſunt, poſtea tamen ſenſum mouebunt. Et non eſt phantaſma ſer
uatum in ſenſu interiori, ſomniũ (eſt enim ſomniũ nomen operationis, quæ etiam nõ exiſtente eſt
phãtaſma) ſed inſtrumentũ accidentarium quo mediante fit ſomnus, quẽadmodũ habitus mentis
nõ ipſa eſt cõſideratio, ſed id a quo vt inſtrumentaria cauſa cõſideratio proficiſcitur. Proinde me-
lius diffinitur ſomniũ eſſe apparitio facta in ſomno a motu exiſtentiũ phantaſmatum quã phan-

tasma in somno apparens. Nil mirum igitur si vt vigilātes ob perturbationes fallimur. Molitur hic Aristoteles rationem a minori, ex eo quod si vigilātes circa exteriorum sensuum operationes decipiuntur, quod minus videtur (nam id non nisi raro, & ob organi indispositionem contingit) multo magis dormientes insomnijs eludi contingere, cum sensus interior propriam sibique naturalem facit operationem. Cum autem vigilantes ob passionem aut morbū decipiuntur, verbi causa, si febre laborans ex protractione lineæ nigræ in pariete putabit se videre æthiopē, tunc species æthiopis neque est in visu, neque medio, sicut neque ipsius pictura est in pariete, sed linea illa in pariete porrecta, suam causat speciem in medio, & in oculo ægroti. Illa tamen species non facit visionem illius lineæ ob indispositionē organi, neque iudicabit huiusmodi ægrotus se lineam videre nigram. At ea linea per accidens & ob similitudinem, concurrente simul indispositione organi facit apparitionem speciei æthiopis, quæ tamen nusquam est. Quæ illico appareat Cētaurus. Cētauri Thessaliæ populi sunt, partim quidem homines, & partim equi vt fabulantur Poetæ, fabulæque occasionem cepere ex eō, quod primi illi docuerint & tentauerint edomare equos, illosque equitatui idoneos & aptos efficere, frenoq; assuefacere. Insidentes autem equis visi sunt vnum cōtinuum cum equis constituere, biformeque quippiā efficere, cuius priora superioraque essent viri, & posteriora equi. Hinc bimembres & semiferi sæpius nominantur. Videtur in tenebris varię imagines passim vagari. Eandem ferme ob causam nonnulli in tenebris ambulare non audent, quia cum tenebræ suapte natura horrorem incutiant & timorem, quemadmodum lux iucunditatem & gratiam, cum primum densis versantur in tenebris, incidunt animis eorum cogitationes de mortuis, malisve potestatibus, timētque tale quicquam offendere, & modica occasione quod timent adesse putant. xiiij. Somnium est phantasma aliquod in somno apparens. Cum phantasma sit rei sensibilis simulacrū in sensus interioris organo seruatum, constat de solis rebus sensibilibus posse fieri somnia, nō autem de deo & intelligentijs, sed siqua de illis inter dormiēdum haberetur apparitio, illa vel illustratio vel reuelatio dicenda est, fitq; in subiecto incorporeo. Nihil tamen prohibet de picturis aut sculpturis figuralibus deum aut cęlestes spiritus (vt fit) referētibus, somniū fieri. Nam illud nō de abstractis a sensu quatenus talia sunt fit, sed de sensibilibus figuris. Præterea perspicuū est insomnium duntaxat esse eorum quæ sensu exteriori prius percepta sunt, aut simul atque cōiunctim, aut seorsum & diuisim, vt prius visum est aurū, visus est & mons horū autem vtriusque species cōiunctę sunt & cōfusę in sensu interiori, & hanc ob causam coniuncta in somnio cōspiciuntur & apparent, quæ in sensu exteriori nunquam ante hoc modo sunt percepta.

¶ Paraphraseos in librum Aristotelis de insomnijs & in eundem scholiorum, finis.

¶ LIBRI DE DIVINATIONE PER somnum, annotatiunculæ.

¶ Borysthenes, fluuius Scytharū magnus, quartus ab Istro. ¶ Gades, insula in extremo nostri orbis, ad occidentem in fine Beticæ prouinciæ sita. ¶ Deliquium, eclipsis, defectus.

Iber de diuinatione per somnum, habet vnicū caput, quod continet octo conclusiones, vnam diuisionem ad primam,
1 vnum corollarium ad secūdam, & duo ad quintam. ¶ Prima cōclusio. Diuinationē esse, quæ nobis dormientibus a somnijs contingere soleat, neque pertinaciter obsistēdum, neque temere assentiendum esse putamus. Nam omnium fere consensu firmatum est somnia aliquam significationem habere: tanquam fides ab experientia ducta sit, videntur & quidam diuinare; ipsisque in somno quædam futurorum prænuncia occurrere, cur, & alia igitur somnia significatione arbitrabuntur esse vacua? Sed ex opposito occurrit, nullam causam, nullamque rationem sufficientem videri, quæ sapientem ad id credendum inducat. Tolle enim rationem vnam, qua vel maxime id volunt firmatum videri, deum scilicet somnia futurorum prænuncia immittere: cæteræ inefficaces & infirmæ videbuntur. Atqui absurda res est deum immittere somnia non optimis & sapientissimis, sed ex legibus, pessimis, & omnium fere abiectissimis. Aliæ certæ ratio-

nes imbecilles sunt. Nam quod dicunt in Borysthene & Gadibus quosdam esse qui
hoc pacto futura vaticinentur, id adhuc manet veritatis incompertæ, maiusque id
est quam ingenij nostri vires suppetant. Sed vlterius ampliusque procedamus.
¶ Diuisio. Aut somnia causæ sunt eorum quæ præuidentur, vt luna deliquij solis 2
causa est. aut signa, quemadmodum luna solare corpus subintrans, deliquij signum
est, aut sunt accidentia, quemadmodum accidit me inambulante solis deliquium es
se. Ambulatio siquidem mea, neque causa, neque signum deliquij est, & ob id, nul-
lum accidentium aut semper aut plurimum fit. ¶ Secunda conclusio. Quędā som 3
niorum pro causa, quędam pro signo, quædam vero pro accidente habentur. ¶ Cau
sæ quidem sunt interdum nostrarum operationum, potius quam alienarum. Nam
sicut quæ dudum egimus, per somnia ad eundem modum persæpe contuemur vi-
demurque agere (diurna enim cogitata, ad talem motum viam quandam prępar͂at)
ita eorum quæ facturi sumus, plerūque nocturnis motionibus mens simulacris im-
buitur. Somno autem mox soluti, ad tales nos actiones accommodamus, quarum si
mulacris mens in somno percita fuerit. Suntque nobis visa hæc, illarum actionum
causæ. Porro signa nonnulla sunt, nam fidi medici, & qui paulo peritiores habentur,
ægrotantium somnia diligēter exquirunt: suntque artificibus ipsis ita exquirentibus
& recte philosophantibus, passionum animæ aut corporis indicia. Nam interiores
motus, nisi admodum fortes existant, in die & vigilia delitescunt, offundunt enim
maiores motus, motuum debiliores. In somno autem & tacitæ noctis silentio op-
positum euenit, tunc enim paruæ motiones, magnæ videntur: multaque in somnis
experta, huius rei argumenta præstant. Nam paruus in aure susurrus, debilisq; stre
pitus auribus acceptus, plerūq; tonitrus esse videtur, & modica stillāte pituita, mel,
suaueq; alterum delibare videmur saporē, & circa corpus modico calore facto, vide
mur, per ignem ambulare, acriterq; flāmæ persentire calorem, expergefacti autem
talium motionum ea quæ dicta sunt causas esse deprehendimus. Itaq; ægritudinū
& aliarum passionum motiones se magis produūt in somno, quare operępretium est
eas exploratas habere, vt sint signa. Demū plurima sunt accidentia, & temere fiūt:
vt quoties ardua & supra omnem hominis fidem somniamus, & cum ea quorū ori-
go in nobis haudquaquam est: vt in perside esse nauale bellum, nam & si ita fiat, in-
somnium tamen neque causa, neque signum est: haud secus quam si quem habeam
prę oculis mihi pręsentem, & cogitem ipsum protinus abiturū, quicquam ve factu-
rum: qui si abeat, idque vt cogitaui faciat, cogitatio hæc mea, neque abitionis illius,
neque ita factæ operationis signum aut causa fuit, ita quoque neq; hæc insomnia.
Sed enim quid prohibet quin quemadmodum cogitamus plerūq; verisimilia, & quę
ita eueniant interdum verisimilia: & quæ ita futura sint, in somno prospiciamus?
sed hec casu (quod symptoma dicunt) eueniunt. ¶ Corollarium. Hinc euenit vt 4
somniorum quāplurima mendacia sint. ¶ Nam quę casu fiunt, neq; semper, neque
frequenter fiunt, sunt itaque somniorū hæc causæ, hęc signa, hæc vero accidentia.
¶ Tertia. Somnia non fiunt, quod cęlitus aliquo inspirante deo missa sint. ¶ Nam 5
& bruta somniant, & indocti & gregarij homines, & vaticinari videntur futura: vt
vel sic intelligam illos deo authore nō somniare. Item vt vnusquisque natura bla
tero loquaxque est, et melācholicus, ita multiplicib insomnijs visiōibusque vtitur,
quare mirādum nō est si animus tam varijs spectris perpulsus, aliquādo incidat in
edicenda veritate aliquorum quæ futura sint: quemadmodum qui tota die iaculan-
tur, aliquādo signum attingunt, præmiumque sumunt. Nam vt vetere dicitur pro
uerbio, si multa iacias, alia dispariliter iacis. Si autem consequitur quod petit, hoc ac
cidit, ita et in somnis euenit. ¶ Quarta. Non est mirū pauca euadere facta, eorum
quæ in somno conspiciuntur. ¶ Nam cum ea fiant somnia, quæ corporearum 6
affectionum signa sint, non tamen semper fiunt: vt qui se ambulare per cœnum

aut qui se super prunas ire somniat: nō semper a putrido humore aut a febri corripie tur. Neque quocunque imbriū aut ventorū e cælo cōspecto signo, vt coronis circa lunam, quæ imbres & flatus præsagiūt, semper insecuti cōspiciunt imbres aut venti. Sed si alius valētior acciderit motus, qui quidem nihil horum indicat, neque morbus signum morbi sequetur, neque signum imbris & spiritus vllus sequetur aut imber aut spiritus. Et plerūque consilia quæ bona ratione inita fieri expediret, irrita cadunt dignioribus superuenientibus, nō enim omne fit, quod fieri debet: neque idem est quicquā fieri debere, & futurū esse. Et principia pleraque esse contingit, a quibus sua nunquam spectabuntur euenta: & signa itidē, quę nulla mōstratorū probabit se
7 quela. ¶ Quinta. Somnia quorū principia non habemus, sed ea tēporibus, locis & magnitudine a nobis seiuncta sunt, aut etiā nobis vicinitate, societateq; coniuncta; dummodo principia illa in nobis nō contineamus: siquādo nobis alicuius euētus prænūcia sint, hoc autem fortuito, & nulla ratione naturę cōmittitur, aut aliter quā Democritus asserit. Nam Democritus dormientium animos pulsari censet externis & aduentitijs imaginibus, et has sub noctis silentio in somnis accedere ad homines, et nuntiare quæ præsentiunt futura, nos vero etsi talia simulacra (quę volitare vltro citroque, & vagari per auras possint vt tenues inanesq; vmbræ) esse negemus: concedimus tamē nos in somnis imaginibus simulacrisque percelli: principijs in vigilia, sensuum foribus aditibusque, haustis. Nec mirū si nos in somno pellant. Sicut enī si quis aerem aut aquam pellat, pars pulsa subinde pellit alterā, et illa aliam, fitque hoc diutius primo autore cessante, abiunctoque: ita nihil obstat motus quosdam nos quiescētes pellere, rebus ipsis tum nō mouentibus, neque deforis (vt dicebat Democritus) accedētibus simulacris. Et hæ motiones potius noctu sentiuntur, quod ingruentibus in vigilia valentioribus motibus lacessuntur et dispereunt. Sub nocte enim aer pacatior silentiorque habetur. Proinde in somno etiā parua sensum lacessunt: et paruos interiores motus, dormientē amplius quā vigilantē sentire cōtingit, qui quidem motus, apparitiones faciunt, ex quibus plerūque futura cōniectāt. ¶ Primū corolariū. Hinc fit vt hęc passio nō modo sapientissimis, sed quibuslibet eueniat etiā
8 inertibus atq; indoctissimis, qui & sæpius futura diuināt. ¶ Si enī deus immitteret visa hæc, id sapiētibus cōcederet, & nō modo in quiete & somno, sed interdiu, & in vigilia. Sed qđ inertęs, indocti & fatui potius prudētibus futura præuidēat, hoc est quod eorū mens deserta, cogitationibusque vacua sit: prudētium autē & philosophātiū plenus illis est animus quarū agitatione nunquā solitarius & otiosus esse sinitur, hinc desertæ illę mētes visis ipsis agitātur, agitatasq; interdū futura coniectare con
9 tingit. ¶ Secundum. Hæc fere causa est cur quidam mentis excessu tentati, futura prędicāt. ¶ Nam cum eorū mens motibus proprijs non infestetur, sed longe abijciantur: idcirco alienos exterosque maxime excipiunt. ¶ Sexta. De amicis & notis
10 maxime recta somniare euenit. ¶ Hoc enim ideo est, quod amicorū & notorū præcipue maximeque simus soliciti. Et sicut noti a longe sese etiā intuētes cognoscūt, ita & eorum motus magis cognoscūtur, notiorū enim notiores sunt & motus. ¶ Se
11 ptima. Melancholici ad diuinandum et coniectandum futura propensioris sunt naturæ. ¶ Nam melancholici venatoribus persimiles sunt: qui fera a longe visa, et telo nondum vibrato, iamiam suam esse putant, et eam iam habere, prius quam manibus tollant. Ita melancholici pernicitate animi præcipites anticipant, futuraque ita cōlectant, vt iā fieri facta ve videre videātur, imaginationes enī in ipsis volucres sunt, et vno motu et leui quidē exciti, eos qui proxime sunt facile percurrūt. Sūtq; furiosorum et phanaticorū motus vt poemata Philegidæ, q̄ cōtinuata serie prodeunt, ac si quis venerē a principio diceret, et ad exitū vsque ꝑmeret. Sic enī permobiles sunt, et eos illi ꝓperātes absoluūt: et distantia ijs quę prope sunt copulāt. Hinc fit vt q̄ futura sunt, cōiectēt, et perinde præuideant, atque si iam essent præsentia fore

tes enim sunt eorum motus, vt ab alio supprimi repellique non possint. ¶ Octaua. Optimus somniorum coniectatoris est, qui acutius rerum imagines perspicere at- 12
que discernere valet. Nam apertorum & clarorum somniorum quicũque coniector esse potest: truncorũ autem & distortorũ, non sic. Sicut eñ torrens motus male rerum formas exprimit: ita motus qui in nobis fiunt, lympida, integra & pura videri præpediunt somnia. Qui itaque somniorum imagines truncas, distortas, incõditas, celeriter distinguere sciat, & veris exemplaribus restituere, vt quod sint hominis, sint equi, sint hic, sint illic, & cætera consimilia perpendere (id enim non possunt omnes) hic optimus prõptissimusq; somniorũ cõiectator erit. Sed quid sit somnus, quid insomniũ, cur accidãt, & de diuinatione in somno facta, dictũ sit hactenus.

ibri de diuinatione per somnum, scholia. i. Cur & alia igitur somnia significatione arbitrabuntur esse vacua? Hæc ratio diluitur, admittendo quidem aliqua somnia futurorum esse prænuncia, eadem tamen ratione non oportere omnia futurum quiddam præsagire. Nam sola somnia quæ aut causa per se sunt rei futuræ, aut signum, prænunciant quicquam futurum, non omnia autem somnia aut signa sunt rei venturæ, aut pro eiusdem causa habentur, sed complura sunt vt accidentia eorum quæ ventura sunt, quæ scilicet non ordinantur in eiusmodi euenta, neque vt eueniant quicquam conferunt. Et per huiusmodi tertij generis somnia coniectamus interdum futura, vt cum in somno occurrit quisquam nobis præsens, cuius aduentus a nobis iam diutius expectatus est, ex huiusmodi apparitione facta diuinamus coniectamusque illum propediem affuturum, quod si vt coniectauimus euenit, illa apparitio facta in somno nihil contulit ad illum euentum, quemadmodum si quis in manu alterius causa coniectauerit pares esse denarios aut impares, illa coniectatio facta vt res se habet, nihil facit ad paritatem vel imparitatem denariorum in manu, sed ei solum est accidentaria. iij. Ita eorum quæ facturi sumus, plerũque nocturnis motionibus. Si quis iampridem proposuerit se quicquam facturum, cuius quidem species ĩ sensus interioris sede seruata manet, eius tamen cum vult in vigilia memorari nequit, ob sensuum exteriorum diuersos motus, & varias mentis cogitationes, inter dormiẽdum autem occurrat illius rei faciendæ species, fiatque de ea insomnium, & cum is experrectus fuerit, memor præteriti somnij accingat se ad id faciendum, quod mente exciderat, tunc somnium

Valerius. Calphurnia. Iulius Cæsar. Simõides.

illius rei faciendæ causa est per se & motiua. iiij. Somniorum quamplurima mendacia sint, quãplurima inquit, non omnia, nam interdum contingit rem euenire vt ex insomnio euenturam homines coniectarunt. Prodit enim Valerius, Calphurniam Iulij Cæsaris vxorem nocte præcedente Idus Martias, quibus cædes eius in senatu perpetrata est, somniasse quod mariti corpus vulneribus confossum & sanguinolentum sinu complecteretur, ex quo coniectauit futuram eius cædẽ, rogauitque eum vt vel illo die domi se contineret, & a curia abstineret. Cui acquiescere nolens Cæsar, parricidarum manibus trucidatus est, sõniumque comp'euit. Narrat item & de Simonide quod in somno admonitus fuerit ab eo cuius corpus in littore repertum pridie sepelierat, ne sequenti die mari se committeret, futurum enim impendere vitæ eius, si id faceret, discrimen. Cui cum acquieuisset, naufragium euasit, quo socij sui in eius conspectu perierunt. Et nonnulla alia in eandem rem afferr eodem loco exempla, quibus facile comprobatur somnia interdum veracia esse. Verum ea quæ accidentaria sunt, vt plurimum a rei euentu discrepant. vij. Nam Democritus dormientium &c. Quia somniantes videntur sentire res extra se existentes ab extrinseco aduen-

Ouidius Alcyone. Ceyx.

tantes, Democritus attendẽs id quod apparet, vulgi iudicium secutus, posuit somnia fieri per aduentitias imagines quæ ad dormientes accedant. Quod & pulchre annotauit Ouidius in sua Metamorphosi, vbi describit Iunonis imperio Irim eius nũciam accessisse domum somnij, rogasseq; eum vt somnia mittat ad Alcyonem vxorem Ceycis regis, quæ nunciẽt ipsi virum suum (cuius redditum ardenter expectabat) naufragio interisse, Iuno ad irim.

Iri, meæ, dixit, fidissima nuncia vocis,
Vise soporiferam somni velociter aulam,
Extinctique iube Ceycis imagine mittat
Somnia ad Alcyonen, veros narrantia casus. Iris ad somnum.

Morpheus.

Somnia quæ veras æquent imitamine formas,
Herculeam Trachyna iube sub imagine regis
Alcyonen adeant, simulacraque naufraga fingant.

Imperat hoc iuno. Somnũ deinde ex multis somniorum speciebus delegisse Morphea, qui solus homines referre imitarique describitur, ad exequẽda Iunonis iussa. Is autem Ceycis formã indutus, & naufragi præ se ferens speciẽ, thalamum Alcyones adijt, nũciauitq; Ceycem eius maritum tẽpestate maris oborta naufragium fecisse. viii. Prudentiũ autẽ & philosophantiũ plenus est animus. Studiosorũ animũ plenum vocat Aristoteles, q disciplinas & pulchrarũ cognitionũ habitus

Plutarchus. Scipio Africanus.

animo recõditos teneãt, circa quorum cogitatus obuersantur semper, & nõ nisi digna & seria meditãtus. Hinc Plutarchus de Sciplõe Africano, Fuit autem vir nõ solũ omni bellica laude dignus,

ſed etiam domeſticis virtutibus præſtans, quę ſic animum ingeniumq́ eius alebant, vt dicere ſolitus ſit, nunquam ſe minus ociosum eſſe, q̄ cum ociosus, nec minus ſolū quā cū ſolus eſſet. Interdū eṁ multitudinem conſulto fugiens, tanquā in portū ſe in ſolitudinē recipiebat. Hinc Ariſtoteles ſtudioſorum ſomnia meliora digniorac̨ eſſe cōteſtatur, q̄ ea fere ſemper occurrunt in ſomno, quę attentius vigilantes cogitant. xi. Suntque furioſorū & phanaticorum motus, vt poemata Philegidę. Philegides poeta fuit Græcus, qui fabulam de venere ab exordio inceptam continuata ſerie (vt hic affert Ariſtoteles) ad finem vſque perduxit. Huic generi poematis aſſimilātur motiones phanaticorum, menteque captorum, quę ſuum auſpicatæ principium, ſine intermiſſione ad exitum vſque procedunt.

¶ Paraphraſeos in librum Ariſtotelis de diuinatione
per ſomnum, & in eundem ſcholiorum, finis.

¶ PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN
Librum de longitudine & breuitate vitæ, annotat.

¶ Totum generis, tota ſpecies. ¶ Hominum gen⁹, tota hominum ſpecies. ¶ Plerumque ſuſceptiuis corruptis, accidentia ſola ratione corrumpuntur. ¶ Suſceptiua denominationis ſubiecta.

Iber de longitudine & breuitate vitæ continet tria capita. Primum quatuor concluſiones, duas quæſtiones, earum ſolutiones & quinque corollaria poſt quartam. ¶ Prima cōcluſio. Cur animalium quædam ſint longæ vitæ, & quædam breuis vitæ & omnino quæ vitæ lōgitudinis, quæ ve breuitatis cauſæ ſint, expedit conſiderare. ¶ Nam de his multa dubitatio eſt. Neque quidem adhuc perſpectum ſatis eſt, an eædem ſint cauſæ cur hæc aīaliū lōgæ ſint vitę hæc breuis: & cur hæ plantarum lōge itidem ſint vitæ, hę vero breuis, modicoq; tempore durēt. Et vtrum idem ſit diuturnæ eſſe vitæ, & natura conſiſtere ſanū: an aliud quicq̄: et an idē ſit correpti eſſe, citoq; labentis æui, & eſſe natura languidum, an non. Aiunt enim hi, languorulentam naturam ad citam vitæ corruptionem accedere. hi autem contra nihil prohibere languore detentos longam protrahere vitam. Expedit igitur de his cauſas perquirere. Paulo enim ante de ſomno & vigilia determinationem exegimus. hoc in loco de vitæ longa protractione atq; eius breuitate aggrediemur: determinationem de morte & vita, ægritudine & ſanitate (quarū ad philoſophum attinet naturalem) in aliud tempus differentes. ¶ Secunda. Hæc viuendi diuerſitas in
2 totis generis, atq; in eiuſdem ſpeciei indiuiduis comperta eſt. ¶ Nam hominum genus, equorū genere viuacius eſt, longioriſq; vitæ: & vnus homo altero homine longiorem ducere vitam cognoſcitur. Et hæc diuerſitas etiam ſecundum loca comperitur. nam qui calidas incolūt regiones, durabiliorem vitam habēt. qui autē frigore obtundūtur, correptiorem vitam ſentiūt. & eiuſdem etiam regionis incolæ, hi lōgæ vitę ſunt, hi cito labentis et fluxę. ¶ Tertia. Elemēta, ignis, aer, aqua, terra, fa-
3 cile ſunt corruptibilia. ¶ Nā ſunt alijs corruptionis cauſa, tranſmutabiliaq; adinuicem. quare et quęcunque ex ipſis componuntur, trāſmutabilia atque corruptibilia ſunt. conſentaneū eṁ eſt, ex aliquibus, cōſtituta, cōſtituentium participare naturā. Et de compoſitis quę ex multis arte quadam cōpacta ſunt, alia eſt ratio: de qua ad
4 pręſens non intendimus. ¶ Quarta. Nonnullorum accidentium multiplices exiſtunt corruptiones. ¶ Nam hę ſuſceptiuis ſaluis a contrario fiunt: vt cum ſanitas ab ęgritudine corrūpitur: et ſcientia a deceptione. hę priuatione quadā, et vt abſente conſeruante: vt cum ſcientia obliuione delinitur. hę vero fiunt ſuſceptiuis corruptis. animalibus enim corruptis, et cognitionem et ſanitatem quę in ipſis ſunt cor-

rumpi necesse est. ¶Prima quæstio. An cum animalia corrumpuntur, anima hos
varios corrumpendi modos habeat? ¶Responsio. Non: sed cum corrumpitur, so= 5
lũ susceptiuo corrupto corrumpitur. ¶Secunda quæstio. An corruptibile quopiã
in loco esse possit, vbi sit incorruptibile? vt ignis sursum, vbi non habet contrariũ. 6
Plane id apparet. nam ipsi principes actus, principesq; rerum formæ, vno modo
(vt de animalium formis modo diximus) corrũpuntur, vt cum sua susceptiua cor=
rumpantur. Atqui ipsa non corrumpuntur nisi a contrarijs. non enim vt acciden=
tia corrumpũtur: quandoquidem substantiæ sint, & quæ non sunt in subiecto. vbi
igitur nullũ habebunt contrarium, incorruptibilia euasura sunt. ¶Responsio. Et
si quicquam in loco esset vbi nihil ei esset contrarium: non tamen simpliciter incor=
ruptibile esset. nam ipsum extra existens, corrumpi nihil prohiberet. Neque id ve=
rum est, ipsum in loco quopiam esse posse, vbi nihil sit ei contrarium: impossibile
enim est materiam haběti, vbicũq; sit, non existere aliquo pacto contrarium. nam
impossibile est materiam ab accidentibus esse seiunctam, & contra. Et si abũdans
aliquid semper fieri oportet, ipsum est contrarium. & permutatio omnis, ex contra
rio. Et si nullum aliud actu posueris contrarium, quam ipsum continens: siue ipsũ
continens corruptibile sit, siue non. ipsum tamen a continente tandem corrumpe=
tur, continens enim, corruptibilis corruptionem operatur, aut ipsi cooperatur. Et id
quidem vt ex dictis sufficienter cognitum accipiamus, aut si satis probatum nõ pla=
cet, supponamus. omni corruptibili aliquid actu esse contrarium, & ex prioris reli=
quijs abundans superfluumque fieri. ¶Primum corollarium. Vnde fit vt maior 7
flamma, minoris flammæ consumptionem acceleret, per accidens tamen. ¶Nam
accidit, vt queum multo tempore parua flamma fumum consumpsisset, maior ad=
ueniens flamma cito rapiat, materiamque exedat. ¶Secundum. Fit etiam vt om= 8
nia viuentia corpora in continuo motu existant, & fiant, aut corrumpantur, cõtinẽs
enim aut ea operatur, aut ad ea cooperatur. ¶Tertium. Hac de causa quæ se trans
ferunt animalia, & cætera viuentia quæ transponuntur (vt plantæ quæ transplan= 9
tantur) interdum fiunt durabiliora, interdum vero citra statutam natura duratioñe
accelerantia. ¶Quartum. Fit item vt sicut æterna nusquam contrarium sustinẽt
ex opposito quæcũque materiæ addicta sunt. protinus vbicũq; sint, contrarium ha
beat. ¶Quintum. Quare si quidem materiæ quantitas iuncta est, contrarium 10
habet, vt pote secundum quam fit augmentum atque decrementum. si qualitas, ha= 11
bet & qualitas contrarium secundum quam fit alteratio. & si secundum locum mo
tus, habet & motus contrariũ, secũdũ quem fit in alium locum permutatio.

Rimi capitis libri de longitudine & breuitate vitæ scholia. i. Neq; quidem adhuc perspectũ satis est. Ad dubitationes hoc in loco agitatas paucis respondendum est, eandẽ esse communem causam longitudinis vitę in plantis & animalibus, similiter & eandẽ esse breuitatis vitæ causam in vtrisq;, eamque posterius explicandã. Deinceps dicendum est non idem reputari debere, diuturnam ducere vitam, & sanitate potiri, quãuis vnũ alteri coadiuuet, vt pote sanitas ad vitæ longitudinẽ. quia enim eorũ causæ, & rationes longe sunt diuersæ, idcirco interdum vnum sine altero inuenitur. Vitæ enim productioris ratio in calido & humido consistit, sanitatis vero, in debita quatuor humorum proportione & contẽperamento. Sic neq; idem censendum est, breuis esse vitæ, & natura languere, esseq; valetudinariũ, quãuis hoc ad illud disponat, alia quia est vnius & alterius propria peculiarisq; causa. xx. Nã hominum genus equorũ genere viuacius est. Vt sit tota hominis species viuacior equorũ specie, non oportet quẽuis hominẽ quolibet equo diuturniorem degere vitã. nam equ⁹ adultam assecutus ætatẽ prolixiore potitur vitã, q̃ puer qui in primis ãnis vita excedit, sed sufficit ꝙ viuacissimũ vnius sit diuturnius viuacissimo alterius, vt ꝙ homo omnium diutissime viuẽs, ꝓductiorem habeat vitã q̃ equus in toto equorum genere protractissimę vitę. Et ita cum vna tota species ad alteram in aliqua ꝓprietate accidentaria confertur debet maximum vnius ad alterius maximũ rite cõpari atq; referri. Quod autẽ hoĩnibus q̃ equis diuturnior sit vita, vt hic affert litera, hinc cõstat, ꝙ viuere equi nonnulli ad summũ dicantur annis quinquagenis, fœminæ autẽ eorũ minore spatio. Eędemquoq; quinquennio crescere desinũt, mares ãno addito, vt refert Sy-

pontinus, quanuis vixisse equum septuagintaquinque annos autores prodant. Homines autem multo longiore viuunt annorum curriculo, vt experientia compertum habemus, & ex annotatis secundi capitis proxime sequentis euadet apertius. Nam qui calidas incolunt regiones. Id Aristotelis dictum intelligitur de calido extrinseco temperato, & bene proportionato ipsi intrinseco, quod nō vsque adeo exuperet & superuincat, vt ipsum expirare cogat. Huiusmodi enim vehemens calor & efferuens, induceret potius corruptionem, quemadmodum valentius calidum foris existens, in re putrefactione corrumpenda educit id caloris quod inest rei putredinem passuræ & eam labefactat atq; corrumpit. Proinde non oportet si habitantes calidas regiones sunt lōgæ vitæ, eos qui in calidioribus degunt regionibus. longioris esse vitæ, & qui in calidissimis, lōgissimę, nam vt simpliciter se habet ad simpliciter, ita magis ad magis, & maxime ad maxime se habere debere, intelligendū est, vbi crementū vnius, similiter sequitur crementū alteri⁹, vt bonitas, iustitię. At crementum caliditatis non sequitur diuturnitas vitæ, quin potius nimio caloris excessu, sicut & defectu offenditur vita, vt quę in mediocritate & quadam æqualitate nata sit cōseruari. Et quanuis Aristoteles in Politicis habeat in regionibus frigidis homines robustiores esse & audaciores, q̄ calidis, compertūq; habeamus corpora nostra hyberno tempore, quam æstiuo saniora esse, q frigus poros constringat, caloremque naturalem intus coerceat, non tamen ꝓtinus efficitur, frigiditatem regionis diuturnitati vitæ potius conducere. nam audaciā & robur non semper consequitur vitæ diuturnitas. Est enim leo elephanto audacior, & tamē correptioris vitæ. Gallus item cornice animosior, minus tamen habet vitæ curriculū. Sic & sanitatis non ꝓrsus eadem est causa quæ longæ vitæ, neq; lōgæ vitæ ea quæ sanitatis. iiii. Nam hæ susceptiuis saluis a contrario fiunt. Primo corruptiones accidentiū fiunt a suo contrario, totis subiectis manētibus, vt abijcitur adueniente calore frigiditas ab aqua permanente. Secundo fiunt accidentariarum dispositionum deperditiones saluis itidem totis subiectis, per priuationem, vt desitio luminis per absentiam lucidi. Tertio vero fiunt earum abolitiones, per totū quæ denominationis sunt subiecta corruptionē. Et hæ duplices sunt. nam aliqua accidentia corruptis suis subiectis secundum rem corrumpuntur, & esse desinunt, vt sanitas corrupto animali. Alia vero solum secūdum rationem, quemadmodum etiam admonēt notæ, vt scientia & cognitio hominis, ipso moriente. Tunc autem accidentia, sola ratione corrumpuntur, quando secundum rē manentia, amplius non denominantur illius esse subiecti, cuius prius dicebantur, vt leone mortuo, manet quidem re ipsa eadem magnitudo, colorq; fuluus qui fuerat in leone, verum non amplius dicitur magnitudo aut color fuluus leonis. Sic anima rationali soluta a corpore, manet in ea eadem scientia numero & cognitio quę prius fuerat, sed non dicitur amplius sciētia animalis aut hominis. Quocirca recte hic dicit Philosophus, animalibus corruptis cognitionem corrumpi, vt pote secundū rationem. Neq; ex hoc dicto, Philosopho impingendum est, q animam rationalem senserit mortalem, vt diligētius annotatum est in logicis circa genus ad aliquid. Demum (vt primæ quæstionis apertior habeatur solutio) forma substantialis rerum naturalium, vt anima, neq; primo horū modorum corrumpitur, neq; secundo. sed solum tertio. Cum enim totum subiectum destruitur & ipsa etiam anima desinit, aut secundum rem, vt in cęteris viuētibus ab homine, aut duntaxat secundum rationem, vt in homine, cuius anima corpore soluta superstes quidem est, sed amplius non dicitur anima hominis. vi. Plane id apparet, nam ipsi principes actus. Ratio hæc probare nitens partem rejciendam, diluenda est, admittendo formas substantiales non corrumpi, nisi sua tota corrumpantur, & tota itidem non corrumpi, nisi a contrarijs, sed negando id quod supponit conclusionis illatio, corpora scilicet naturalia in aliquo loco esse posse, vbi nullū habebunt contrarium. Nam vbi nullum eius actu esset aliud contrarium, quam continens, nunquam tamen continens naturale est suo contento non contrarium, siue incorruptibile sit, vt cælum lunæ ad ignem, ad quem non aliter se habet, quam ignis ad aerem. Ignis autem aerem secundum partem corrumpit, igitur & cælum lunæ ignem, etsi in suo loco naturali existentem: siue ipsum continēs sit corruptibile, vt elementa superiora contraria sunt inferioribus quæ complectūtur. Præterea tametsi admitteretur ens naturale in aliquo loco collocari posse, vbi nullum haberet cōtrarium. nō tamen protinus consequeretur ipsum esse simpliciter & absolute incorruptibile. nam nihil prohiberet ipsum extra illum locum existens, & in alio constitutum loco, vbi contrarium haberet, corrumpi. quare adhuc corrumpendi haberet potentiam. Permutationes enim esse non possent, vno semper existente agente. Ad transmutationem enim omnem duo requiruntur agentia, inter quæ sit contrarietas, & vnum patiens, vt primus auscultationis physicæ liber ostendit quorum quidem agentium vnum acquiratur, & alterum deperdatur. Supponit enim physicus transmutationem omnem contrarijs claudi terminis, & inter contraria fieri. Cum etiam in omni transmutatione debeat esse aliquod abundans, scilicet agens præstantioris virtutis, aut forma quæ per motum acquiritur, ipsum est contrarium deficienti, vtpote formæ quæ deperditur.

Hinc recte petit Aristoteles in fine solutionis pręsentis quæstionis supponi, omni rei naturali (ea enim & sola & omnis corruptioni est obnoxia) aliquid actu esse contrarium, & ex prioris prę cedentisq; rei naturalis reliquijs (id est materia, quæ in corruptione relinquitur) superfluum, abūdansque fieri, hoc est nouam rem gigni quæ virtute alteri præstat & excellit, vt ex ligni reliquijs fit ignis, cuius forma ad ligni formā abundans est & excedens, vt quam subiecto depulerit atq; corruperit. vii. Nam accidit, vt quem multo tempore parua flāma. Quonā pacto maior flāma quodammodo acceleret minoris flammæ consumptionem, annotauit Aristoteles sexto cap.

tertij libri de Cælo, numero. xxviii. Hic autem idem repetit, vt analogia flammæ ostendat maius calidũ interdum minoris calidi cito absumendi occasionem præstare, quod celerius humidũ exedat, quo minus calidum diutius perduraret. Nempe dato calido vt quatuor, quod sit bene proportionatum humido vt quatuor, si duplum detur calidum, scilicet vt. viii. idem humidum vt iiii. ab hoc calido citius corrumpetur. Itaque magis calidum est vt maior flamma, minus vt minor humidum vt fumus. viii. Vt omnia viuentia corpora in continuo motu existant. Non eo qui est secũdum locũ, sed secũdũ adiectionem partium nouarum, aut defluxum præexistentium a corpore: propter quem quidem fieri dicuntur per nutritionem, & corrumpi per diminutionẽ aut continuam corporis demolitionem. quæ fit a contrarijs qualitatibus intrinsecis, perinde atque intra cereum esset vis intranea ceræ liquefactiua ac dissolutiua.

¶ Secundi capitis annotatiunculæ.

¶ Epitea, annua. ¶ Cyparissus, cupressus. ¶ Palma: arbor dactylifera i Iudæa crescẽs: cuius mas proditur, & fœmina: & fœminas: sine marib⁹ gignere nõ solere ad quos pronas comas acclinant. ¶ Saura, lacerta. ¶ Pholidotus, sequamat⁹: est enim pholis, squama. His græcis vocabulis vtitur litera; loco quorum solas interpretationes subiunximus. ¶ Ostracoderma, quibus testa pro tegmine est.

Ecundum caput continet vndecim conclusiones, tres condi-
tiones humidi vitalis, & tria corollaria post sextam, & vnũ 12
ad quartam. ¶ Prima conclusio. Non oportet corpore ma-
iora diuturniorem minoribus possidere vitam: itidem neque
minora maioribus. ¶ Nam equus homine maior, bre-
uiore vita potitur, & pleraque insectorum quæ mole sunt
inferiora, solum annua sunt. ¶ Secunda. Neque vniuersa- 13
liter plantæ animalibus diuturniores sunt. Nã pleræque epi- 14
teæ sunt, durationisque annuæ. ¶ Tertia. Neque omnino sanguine prædita exangui-
bus, neque exanguia sanguine præditis sunt viuaciora. Nam melliferæ apes nonnul-
lis sanguine præditis durabiliores sunt: & quædam exanguia quæ molli cute sunt in
tecta, vitam annua morula conficiunt. ¶ Quarta. Neque ea quæ in terra degunt, a- 15
quatilibus, neque aquatilia terrestribus diutius imorari, vitamque ducere oportet.
¶ Nam quædã terrestrium plantarum, & quædã gressibilium, solum annua sunt.
Pluris autem temporis multa sunt aquatilium, & multa etiam breui fato corripiũ-
tur, tam quæ dura testa integuntur, quam quæ molli cute sunt obducta. ¶ Quita. 16
Longioris vitæ sunt nonnullæ plantarum q̃ in animalium genere vlla reperiantur:
& in animalibus diuturniora sanguine prædita nonnulla sunt, q̃ ex anguium repe-
riri possit vllum: & quædam gressilia aquatilibus. ¶ Sunt enim plantarum cypa-
rissus. & palma longissimæ vitæ: & sanguine præditorum pariter & gressiliũ, cer-
uus, elephas, & homo. Ex his itaque manifestum est durabiliorem vitã molis am-
plitudinem ipsiusve arctitudinẽ nõ præstare, quin poti⁹ id accidere. ¶ Sexta. Cau- 17
sæ propensioris atque diuturnioris vitæ sunt calidũ & humidũ. Est enim animal na-
tura calidum & humidũ, & quicquid vitam degit: senectus autẽ frigida, & sicca, &
quicquid emortuũ iacet. Corporũ enim materia hæc sunt, calidum scilicet, frigi-
dũ, humidum, & siccum. ex his enim contemperata sunt quæ viuunt omnia, itaque
cum vita calido saluetur & humido, senecta autem ad vitæ dissolutionem pducat
senescentia desiccari necesse est. erunt igitur calidum & humidum, propensioris diu
turniorisque vitę causa. Sed quale humidũ, qualeve calidum, paucis expediam⁹.
¶ Primum. Eiusmodi humidũ, pingue esse debet. nam tale humidũ viscosũ cali- 18
dũque est, ac ratione viscositatis non facile cõsumi desiccarive potest. Ratione vero
caloris imputribile est: nec immerito. est enim aereum, aer autẽ ad alia collat⁹, vice
ignis est, qui nunq̃ admittit putrefactionem. ¶ Secundum. Paucum esse nõ debet
nam quod paucum est, facile absumitur, desiccaturque. Hinc euenit vt corpulẽtiora
(modo cętera paria sint) vt maiores plantę minoribus, & maiores equi minoribus,
longioris vitę euadant. nam illius vitalis humidi plusculum retinent. ¶ Tertium.

Non modo humidum multum esse oportet, sed & calorem adijcere necesse est, ne cito infrigidari gelariq; ne possit. Aequata enim esse debent: vt humidum, calidū non excedat, ipsumque suffocet, & extinguat: & ne calidum excrescens superfluumque, humidum exedat, hunc in modum in quanto & quali contemperata. hac de causa itaque fit vt homo, grandioris molis animalia vita superet: quod illis multitudo humidi calorē subruat. Itaque sit vitale humidum, pingue, multum, bona proportione calidum, non superfluum. Cito enim siccabile, & cito gelabile (quale habent nonnulla) aqueum & superfluum, illaudabile est. nam superfluitas aut languore interimit, aut naturæ contraria corruptionem accelerat. Vim enim obtinet contrariam, corrumpitque interdum totam naturam, interdum corporis particulam.

19 ¶ Primum corollarium. Quapropter animalia plurima venere vtentia, & multi
seminis, cito senescunt. Semen enim superfluum & amplius, siccat emissum.
20 ¶ Secundum. Hac de causa multus equā & asinum (ex quibus genitus est) vita ex-
uperat: itidem & passerum fœmellæ superāt masculos. ¶ Nam mulo nulla ven⁹
21 concessa est: & passerum masculi plurimam sequuntur venerem. ¶ Tertium. Fit
item vt mares laboribus attriti, fœmellis citius senescant. Nam labor exsiccat: se-
22 necta autem sicca est. ¶ Septima conclusio. In omni fere animalium genere mas-
culi suis fœmellis natura diuturnioris sunt vitæ. ¶ Nam masculus natura calidior
fœmella est. ¶ Octaua. Eadem quoque causa euenit in regionibus calidis quam in
23 frigidis animalia durabiliora esse. Calidiora enim illic solidiora atque firmiora naſ
24 cuntur. ¶ Corollarium. Quapropter in eisdem locis notabilis excellentisque ma-
gnitudinis animantes natura frigidæ nascuntur, vt serpentes, vt lacertæ, vt squama
ta, & in mari rubro miræ magnitudinis ostracoderma. calida enim humiditas, au-
gmenti causa est, & vitæ. In frigidis autem locis (vt quæ ad arcton sita sunt) mino
ra, & terrestria, & aquatilia, quæ parum sanguinis habēt, aut prorsus sunt exanguia
quod his locis aqueum magis retineant humidum, & cito gelabile: hinc minoris
molis sunt, & breuioris vitæ. Aufert enim congelatio augmentum pariter, & nutri
mentum, quæ autem alimentum non sumant vt expedit, & plantas, & animalia, p
cito corruptum iri necesse est. ¶ Nona. Vbi calor multum excreuerit, vita minus
diuturna est. ¶ Nam propriam consumit materiam, sicut magna flamma paucam
25 corrumpit, quod eius fomentum eiusque materiam absumat. ita & naturalis ille
calor. ¶ Decima. Gressilia aquatilibus vt in pluribus longioris productionisque
26 vitæ esse solent. quod aquatilia aquosa sint: tale autem humidum facile corrumpa-
27 tur, quia frigidum & gelabile fit facile. ¶ Vndecima. Sanguine prædita, vt in pluri
bus, exāguibus sunt durabiliora. ¶ Nam sanguine prædita calidiora sunt. exāguia
vero algidiora, neque pinguis, neque dulcis grandem copiam habentia. animalium
enim pingue, dulce est. sunt igitur breuioris vitæ: nisi magnitudine, deterioris natu
ræ conditionem compensent. Apes tamen, quod dulcis plus habeant, pleraque ma-
iuscula animalia diutius viuendo superant.

Secundi capitis scholia. xvi. Sunt enim plantarum cyparissus & palma longissimæ vi
tæ. Sypontinus de Cyparisso. Durat hoc lignum ætate longissima. Valuę ex eo fue- Cyparis
runt in templo Ephesiæ Dianæ, quæ post quadringentos annos nouis similes vide- sus.
bantur, & Romæ simulacrum Iouis e cupresso visum est in arce, a condita vrbe sex- Sypontinus.
cētesimo primo anno dicatum, vsq; ad Traiani tēpora integrum durans. Vocatur ar
bor ipsa modo cyparissus, modo cupressus. Virgilius. Aeriæ quercus, aut coniferæ cyparissi. Idē
Et teneram ab radice ferens Syluane cupressum. De ceruo Sypontinus. Vita ceruis longissima. Ceruum
Capti sunt aliqui post centum annos cum torquibus aureis (quos Alexander magnus addide-
rat) cute iam ferę ob pinguedinem obductis. Plinius de ijsdem. Cum se cerui ætate grauatos cer- Plinius
nunt, serpentes requirunt, vt eos flatu ad se tractos cum cōmederint, reuertantur rursus in ætatē
priorem. hinc Vigilius. Et ramosi Michon viuacis cornua cerui. De elephantis tradit Aristote Virgilius
les, complures eorum viuere ducentis annis, quosdam etiam trecentis, iuuentāq; eorū sexagesi-
mo anno incipere. De homine, q̄ diuturnæ sit vitæ, in primis testimonio est Nestor rex Pyli, qui Nestor,
trecētesimum vitæ annum attigisse scribitur, vt ipse de se apud Ouidiū testatur, Annos Vixi bis Pylius,

Galenus medicus. centum, iam tertia viuitur. ætas. Et Iuuenalis de eodem. Rex Pylius, magno si quicquam credis Homero. Exemplar vitæ fuit a cornice secundæ. Id de cornice dixit Iuuenalis, quod ea nongentos annos viuere dicatur. Ouidius. Viuacisque iecur cerui, quibus insuper addit Ora caputq; nouem cornicis secula passæ. De Galeno medico (vt Sypotinus ait) exploratum est centum & quadraginta annos eum vixisse, tanta in cibo potuque abstinentia vsus est. Nunquam enim ad satietatem comedit aut bibit, nec crudum quicquam gustauit, odoriferum semper anhelitum spirās & sine aliquo morbo sola senectute defecit. Masinissa. Masinissa Numidarum rex centesimum vitæ suæ annum impleuit. Gorgias. Gorgias Siculus centū & octo annis vixisse traditur. Terentia. Et ex fœminis Terentia Ciceronis vxor cētum & tribus annis vixit Clodia. Clodia centum & quindecim, & nonnulli alij tum virtum fœminæ, quos idem author enumerat, grandæua fuerunt ætate. Bragmanę. De Bragmanis quoq; Indorum philosophis referunt authores q̄ centum & quinquaginta annorum plerunq; expleāt ętatem, ob saluberrimam aeris in quo diuersantur tēperiem, & summam in victu moderatissimāq; mediocritatem. Siquidem gens illa Bragmanarū (vt tradunt) pura & simplici vita viuit, nullis rerum capitur illecebris, nihil appetit amplius q̄ naturæ ratio flagitat, sola viuit alimonia quam tellus sine cultura producit. Hinc nulla apud eos morborū genera, null9 apud illos vsus medicinæ, quia parsimonia est illis medicina, sed longa diuturnaq; sanitas vsque ad mortem, quam sola Valerius senectute tabescentes demum sustinent. Sed & ex Valerio libro octauo, cap. de senectute, cōplures cula diuturnitatis humanę vitę, præter ea quæ hic adducta sunt, exēpla affatim inuenies. xvii. Sed quale humidum, qualeve calidum, paucis expediamus. Calidum quod est causa longæ vitę neq; debet esse aereum solum neque igneum solum, sed ex vtroq; cōtemperatum. Nempe huiusmodi calidum debet esse coniunctum humido contemperato tanquam suæ materię. Calidum autem quod solum est igneum, humido coniunctum non est, sed solum sicco. non potest igitur esse solū igneum. Rursum huiusmodi calidum debet augmētum & nutrimentum efficere, præcipuiq; efficientis instrumentum esse. Calidum autem solum aereum minus est sufficiens ad id efficiendum. non enim satis validam habet virtutem conuertendi alimētum in substantiam nutriti. nō potest igitur esse tale calidum, solum aereum, sed mixtum sit oportet. Neque ex eo q̄ in aere vitam degimus, efficax sumi potest argumētum, huiusmodi calidum debere esse solum aereum, vt locatum corpori locanti quo continetur, respondeat. Non enim requiritur huiusmodi responsus inter corpus locans & locatum in naturę similitudine, quia semper esse debēt diuersę speciei, alioqui vnum alteri foret cōtinuum, vt aer aeri. Neq; in qualitatum similitudine necessaria est inter vtrumque conuenientia. non enim oportet siqua in corpore locante comperitur qualitas, eam quoque & in corpore locato reperiri, sed solum debent in corpore locante naturali qualitates esse conducentes conseruationi ipsius locati, quemadmodum in aere sunt affectiones accidentarię conducentes saluti animantium in eo degentium. Et quanuis huiusmodi calidum partim (vt dictum est) igneum, contrarietur humido aqueo, non tamen arbitrandum est ipsum in piscibus extinctum iri. Nam non potest humidum aqueum in eis peruenire vsque ad intrinsecum calidū propter squamas, quarum munimento pisces obtecti sunt contra aquę iniuriam. Perinde ac si ponatur candela accensa & obducta pelle laternæ in aqua, ignis ipsius candelæ non extinguetur per circunmiacentem aquam. nam non potest illa penetrare circundantem pellem. Sic & humidum quod diuturnioris vitæ causa est, neq; simpliciter aqueum esse debet, neq; simpliciter aereum, sed contemperatum ex vtroque, plus tamen aeris quam aquæ participans, quod humidum aqueum facile sit gelabile, & non pingue, & quanuis humidum aereum simplex minus compactum sit, & firmum, magisque subtile quam aqueum, compositum tamen & mixtum compactius est, firmi9 & grossius, quam aquosum, quod propter innatum fluorem cito deperit. id herbæ liquido produnt, vt quæ cito habent ortum propterea tum fluxum humidum & aqueum, celerem quoque habent interitum. Solidiora autem, & quæ plus habent humidi aerei, propensioris sunt vitæ, nā humidum aeris mixtum permanentius est, vt liquido constat in oleo & cæteris aerei participātibus humidum. Neque ex eo quod humidis nutriamur, sumi potest argumentum id humidū solum aqueum esse debere. Nam quia corpus nostrum mixtum est, oportet, & alimentum esse mixtum, neque vnquam simplex mixto nutrimentum subministrare posset. quocirca in alimēto humidum est aereum & aqueum haud minus quam in eo quod nutritur, & in neutro ponendum est eorum alterum solum. xix. Animalia plurima venere vtētia, & multi seminis, cito senescunt. Non quidem quantum ad annorum multitudinem, grauioremve ætatem. Nam animalia veneri indulgentia non magis ætatem accelerant, neque senij constitutos attingunt annos, q̄ non indulgentia, vt homo in libidinem pronus nō celerius septuagesimum pertingit annum (qui est annus senectutis humanæ) quā is qui continentioris fuerit vitæ, sed quātum ad senectutis proprietates & conditiones, vtpote frigiditatem, siccitatem, corporis imbecillitatē, & cæteras, quas qui sæpius venerem exercēt, citius sentiunt q̄ tēperatiores & cōtinentiores, præueniet q̄ senectus corporis ætatē senilem. nam id ętatis canescunt, senioq; confecti sunt, quo alij vegetioribus adhuc sunt viribus. Et hoc pacto cętera sunt intelligenda, quę consimili sentētia in litera afferuntur. xx. Hac de causa mulus equam & asinum. Mulus itidem & mula (nā vtrunq; latinus sermo pro eodem recipit) ex asino & equa ꝓgignitur. Sterile est animal, & natura infœcūdū, quādoquidem nō generat, neque fere vllū animal quod ex duobus generibus natum, tertij generis factum sit. Legitur tamē in annalibus mulam aliquando peperisse, sed id prodigij loco habitū est.

Mulum octoginta annis vixisse Athenis memorant. Asinis autem & equis lõge correptior vi
ra est. Demũ passer(cuius etiã hæc litera facit mentionẽ)auicula est vulgo nota,sic dicta(vt per-
hibent)ꝙ ob nimiã salacitatẽ,comitialem morbum patiatur,sitq; ob id breuissimæ vitæ. Mares
vix vnq; biennium excedunt,fœminis longiusculum spatiũ est.xxvii. Apes tamẽ ꝙ dulcis plus
habeãt. Procreantur apes(vt ferũt)ex bobus,sicut crabrones ex equis,fuci ex mulis,vespæ ex asi
nis. Apibus ipsis diuturnioris vitæ causa inter cæteras hæc est præcipua,ꝙ fœtus cõcubitu nõ ꝓ
generẽt,neq; veneri indulgeãt. Quod cũ fere omnes,tũ Virgilius hisce carminibus attestatur. Virgilius
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem.
Quod nec concubitu indulgent,nec corpora segnes
In venerem soluunt,aut fœtus nixibus edunt.
Verum ipsæ e folijs natos & suauibus herbis.
Ore legunt.
Vita eis longissima, septem annorum est,alueum nunquam vltrã decennium durasse produnt.
Sunt(vt inquit Sypontinus)qui mortuas si intra tectum hyeme seruẽtur,deinde sole verno tor
reantur,ac ficulneo cinere toto die foueantur,reuiuiscere existiment. Quando vero in totum a-
missæ sunt,ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis,vel,vt Virgilius scribit iuuencorũ Virgilius
corpore exanimato reparantur. Qui sane in Georgicis hunc apium exortum explicat.
Hic vero subitum ac dictu mirabile monstrum
Aspiciunt,liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes vtero,& ruptis efferuere costis.
Immensasq; trahi nubes,atq; arbore summa
Confluere,& lentis vuam demittere ramis.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Nouellas,nouos & teneriusculos palmites.

Ertium caput continet tres conclusiones, & vnum corollari-
28 um ad secũdam. ¶ Prima cõclusio. Plantarum quædã sunt
quæ compluribus animalium longioris durationis existunt:
¶ Hoc enim primo euenit,ꝙ ipsæ minus aquosæ sunt, sed
viscosæ:non facile gelabile neq; facile siccabile habẽtes hu
midum. frigidiores tamen & ficciores sunt:ꝙ terreæ sint na
turæ. ¶ Secundo. Hoc euenit quod sibi specialem viuendi
modum vendicant,animalium viuendi modo disparem. ꝓ-
terquam insectorum,quibꝰ plantæ nonnulla similitudine habent communia. Plã-
tæ enim quotannis iuuenescunt, nam surculos & nouellas proferũt, regerminant,
& se reparare videntur. Et non totæ simul senescũt:sed vbi ramꝰ,vbi stipes aliquis
perierit,protinus iuxta corruptum repullulat alter. & ita de radice:vt cum eius ali-
quid corruptum fuerit,renascitur alterum, primi damnum reparans. Hæc autem
animalibus non cõtingunt. hac itaq; de causa plãtæ diuturniores durabilioresq; nõ
29 iniuria videntur. ¶ Secunda. Plantæ(vt iam dictum est)insectis animalibus assi
milantur. ¶ Nã vt eius generis animalia diuisa viuũt,& ex vno duo fiunt,aut mul
ta:ita quoque in plantis cõpertũ habetur vt diuisæ viuant,& ex vna duæ multeque
fiant. Hoc tamen interest,quod insecta animalia diuisa multo tempore durare ne-
queunt. organa enim non habent suarum functionum:neque ipsis noua reparare cõ
cessum est. Plantæ autem id possunt: vbique potentia radicem generantes, reger-
30 minandique virtutem. ¶ Corollarium. Ex quo iterum intelligere promptũ est cur
cum vna partium senuerit,pars relicta nouam regerminet:& id quidem lõgam ef
ficere vitam. ¶ Si enim plantę particulam humi defixeris, radicem assumit, ve-
getat, excrescitque in arborem, a qua si iterum plantulam demis,alicubi defixa tan-
dem radice hęrebit. & id quoties demere,asplantare . insererque libuerit, eueniet:
quod vbique reuirendi atque regerminandi virtus assit. Quemadmodum itaque id
vides in asplantatione hac:ita in vna et eadem manente planta videre licebit. quã-
re nil mirum si diuturnę(vt quę semper se reparant)cognoscantur esse plantę.
31 ¶ Tertia. Nonnihil etiam et alijs animalibus pariter et plantis commune reperi
tur. ¶ Nam animalia quorum superiora grossiora sunt, permanentioris sunt vi-
tę. Hinc masculi suis fœmellis(vt in pluribus) cognoscũtur diutius viuere. habẽt

enim corpulẽtiora atq; grossiora superiora, calidiora enim sunt: ferturq; calidum sursum: frigidum autem deorsum possidet. & nanus quidem magis quam fœmellę partes illas grossiores habet. Ita plantæ robustarum grossarumque summitatum (summitates enim & superiora plãtæ, voco radicem, et quę radici vicinę adiacẽt. est enim radix, plantę caput) longiore perdurãt tẽpore. Et de ijs loquor plantis quę in arbores se engunt: et non de ijs quę epiteę sunt, annuęque durationis. illę enim vt quędam herbę vnico anniculo ex semine prodeunt, increscunt, suumque seniũ nactę intereunt. Sed de his plura dicere, ad determinationem illam quam de vegetabilibus et plantis reseruamus faciendam, attinet. Et de longitudine et breuitate vitę, quę modo diximus, nunc dicta sufficiant: nouamq; paremus determinationem de iuuentute et senectute, morte et vita, et aspiratione et respiratione. quę cum determinata fuerint, finem suum assecuta erunt quę de anima nos determinaturos promisimus.

Ertij cap. scholia. xxviii. Plantæ enim quotãnis iuuenescũt. Duplex esse cõperitur pl plãtis ætas. Vna annua, & quæ tota vnius anni circulo absoluitur, in quatuor nigesta partes, anni partibus respõdentes, puecitiam veci, adolescẽtiam æstati, adultam ætatem autũno, & senectutem hyemi accommodatam. Et quemadmodũ anno succedit annus, & hyemi ver, per continuam cæli reuolutionẽ, ita & huiusmodi ætas in ipsis renouatur, senectutiq; hybernæ succedit verna iuuẽtus, in qua quotannis reuirescunt. Altera est plantaiũ ætas complectens totam earum durationem, in quatuor itidem distincta partes, infantiam, qua teneriusculæ se humo plantulę attollunt, adolescentiam, qua robur & incrementum desumunt, adultam, & (vt ita dixerim) virilem ætatem, qua cõpletum assecutæ cremẽtum, infractis adhuc viribus constant, & senectutem, quia ad sterilitatem arescentiamq; decidunt. Et vnaquæq; istarum ætatum in plantis attollentibus sese in sublime, & solido robore nixis, plures complectitur annos, pro diuturnitatis vitæ earum diuersitate. Neque istarum ætatum posteriori vnquam succedit prior, non enim recidunt plantæ ex senectute in huiusmodi iuuentutem, sed senio confectæ emoriuntur. litera autem de priore ætate, quæ annua cõpletur reuolutione, loquitur. Hæc autem animalibus non contingunt. Hæc, quotannis iuuenescere, repullulare, & vbi aliquid corruptum fuerit, loco eius alterum renasci. Nam si pars aliqua animalis fuerit resecta, vt auris, vt digitus, nunquam natura pars illa recrescit, quemadmodum loco rami excisi alter renascitur. Quod si quis obiectet vngues & crines recrescere, inualido nititur argumento. Nam partes animalis non sunt, sed ad ornatum & munimentum ipsis concessa. Siquis rursum ablatam pellem aut carnẽ in animali reparari afferat, quinnimmo per nutritionem partes quasuis deperditas restitui, non agit adhuc contra Aristotelem, qui id de plantis adductũ intelligit de partibus insignis molis per resecationem deperditis, vt ramo aut stipite amputato, & nõ de ptibus illis homogeneis, minusq; præcipuis, aut etiã p cõtinuũ defluxum deperditis, quarum vt deperditio insensibilis est, ita & reparatio. Neque ex hoc consequitur plantas maiorem sortiri perfectionem quam animalia, quod partes deperditas reparandi vim habeant, non autẽ animalia, nam id, sese inquam quotannis renouare, partesque amissas reproducere, perfectionem non arguit, cum fiat solummodo secundum vim vegetatiuam, quæ non minus in animalibus est quam plantis, tametsi alio modo his quam illis conueniat. Neque quispiam adduxerit ad id cõprobandum, id Aristotelis in Topicis, bona diuturniora, præstantiora esse, & proinde plantas, q diuturniores sint animalibus, esse natura nobiliores. Nam id commune principium de bonis moralibus, quorum est electio quæve in consultationem veniunt, intelligitur, non autem de cęteris, quæ bona non dicũtur nisi quatenus entia sũt, qualia sũt corpora naturalia oĩa. Proinde. Aristoteles nõ dicit ea præstantiora aut perfectiora esse, sed eligibiliora, q de prosequẽdis, eligendis, fugiendisq; pręcipuam inibi determinationem moliatur. xxx. Si enim plantę particulã humi. Quod succisæ plantę recrescant, intelligendum est de ijs quarum radix post succisionem adhuc permanet viuens, alimentoq; suscepto nutritur, vt graminũ, oleum, salicium, & similium id genus arborum. Nam si radix emoriatur post succisionem, regerminandi virtutẽ haudquaq; habebit, vt demessę segetes non recrescunt, quod post maturationem exarescat radix. Alioqui non opus esset quotannis seminare agros, sed vnica seminatione facta, ex manentibus radicibus noui crescerent culmi, reuirescerentque stipulę. Sic cupressum succisam negant recrescere. proinde eam funeribus adhiberi solitam ferunt. Diuque sacram haberi putauit gentilitas, quę etiam illã atram inuisamque nuncupare consueuit. Sic & balsama ferreis excisa cultris prorsus exarescunt, quod ferrum omnino horrescant, marmoreque incidi malint. Quod vero excisus ramus a tota planta, & terrę insitus, radicem producat, qua alimentum attrahat, & fiat planta actu, id ostẽdit ramum etiam toti plantę coniunctum, producendę radicis potestatem habere. Nam per abscissionem non acquiritur noua in ramo virtus, sed ea prius inerat, & non reducebatur ad actum, q non fuerit necessarium peculiarem illi ramo produci radicem, vt qui totius plantæ radici hęre

bat. Post detruncationē vero insita illa vis ad actū reducta est, q̃ a suo toto resecatus ramus; & iā actu existens, noua radice indigebat. Perinde atq; gleba terræ cōiuncta ipsi terrę existēti in suo loco, grauitatē quidē habet, sed per eā motū deorsum nō exercet, q̃ in suo naturali loco quiescat. Eadem autē distracta a terra, & existēs in loco sursum, per eandē grauitatē exercet motū deorsum, reducitur q; ea grauitas ad suā functionē tū peragendā. Neq; ex hoc q̃ ramus perpetuo manens affixus plantæ, nunq̃ producturus est radicē, arbitrandū est vim illā producēdæ radicis insitā ramo otiosam esse, aut frustra, vt quæ nunq̃ reducatur ad actū. Nam potentia illa frustra est, quæ nō reducitur ad actū eo tēpore quo nata est ad illū reduci. At ipsa vis insita ramo nō nata est reduci in actum, ramumq; producere pro eo tempore quo coniuncta est toti, neq; vt id tum faciat, vis illa ei indita est, sed solum pro eo tēpore quo a toto est semota, quo sane si non faceret otiosa censenda esset. Haud secus ac grauitas glebæ terræ otiosa censenda nō est, q̃ in suo loco naturali existēs, non faciat motū deorsum, quia non est nata facere motū pro eo tempore, sed cū extra locum suum fuerit, quo quidem tempore si nō deorsum moueret, censenda esset illa grauitas otiosa.

¶ Paraphraseos in librum Aristotelis de Longitudine & breuitate vitæ, & in eundem scholiorum finis.

¶ PROLOGVS IACOBI FABRI STAPVLensis in physices introductorios dialogus.

CHarissime Stephane, quanta sit animorum beneuolentia inter liberalium artium cultores in hoc nostro Parisio studio, vbi res cognita esset, exteri mirarentur. Certe mordaculum virum, & qui (vt aiunt) nasum rhinocerotis habet, tanquam Cerberum trifacem irrident, execranturq;: magisq; operæpretium ducunt sancta amicitiæ iura colere, tanquam a minerua (quę olim & sapientiæ & pacis dea putabatur) geniti videantur. Nec iniuria, vt aiunt, nam & philosophia & philosophus nomina ab amore sortiuntur. Quid enim philosophia, nisi sapientiæ amor? Quid philosophus, nisi verus eiusdē amator? Iure decet itaq; (vt recte sentiunt) ipsos esse amicos. Quo fit vt cum primum inuidos, maleuolos, & sese mutuis dentibus lacerātes sentiūt, nō amplius philosophos reputent, sed eos pro flagitij cōditione in Pythagoreos canes versos putēt. Et ne nos ab eorū officio decideremus, mutua nos multos annos astrinximus beneuolentia: vt tua & tui & nostri Bohuslai Tinnensis mihi semper gratissima fuerit frequentia, et mea itidē vobis gratissima. ¶ Tu curasti vt nostræ paraphrases castigatę ab ipsorū effor matorū manib⁹ prodeāt in lucem: qui sæpe ab archetypo deuiant, nisi vigilans castigator affuerit. Bonū insuper tibi visum est, nos introductorios dialogos adijcere: quod eo libentius feci, quo magis tu et amicus et pro hoc negotio vigilās optaueris, petierisq; amicissime nostrorum cōphilosophantium turbæ exponendos, qui tamē suorum laborum fructum desiderarint, primum dialogum prælegere atq; pręgustare debent: et id prenosse, Oneropolum, pręsertim in secundo dialogo, in analogia docere, et eas aliquatenus denudare: et Enantiū aliarum sectarum peritum (qui et sibi et sępe alijs obuersus, contrarius extiterat) analogijs manus victas dare.

¶ Personæ dialogorum: & earum nominum subiunctę interpretationes.

Hermeneus	Interpres
Oneropolus	Coniector
Polypragmon	Negotiator
Noerus	Intellectualis
Epiponus	Laboriosus
Enantius	Contrarius
Homophron	Concordans
Neanias	Adolescens

¶DIALOGVS IACOBI FABRI STAPVLensis in Physicam introductionem.

¶Dialogi introductionis Physicæ annotat.

¶D. liber dialogorũ. ¶Dialogus, disputatio interpretatur. Estq; dialogus, liber in quo aliqui simul de aliqua re cõferentes differẽte sq; introducũtur. ¶Obiter, interim. ¶Oppido, valde. ¶Libẽs ferulæ manũ subdo: metaphora, libẽs correctioni pareo. ¶Crœsus olim Lydorũ rex ditissimus auro: de quo meminit Ouidius. Diuitis audita est cui nõ opulẽtia Crœsi? qui tandẽ a Cyro bello superatus, tenui fato vitam exegit. ¶Cedo, dic. ¶Finis præcipuus, cuius gratia, quod. ¶Finis minus præcipuus, cuius gratia, quo. Sicarij, insidiatores viarum vtentes sica.

Crœsus
Ouidius
Cyrus

¶Hermeneus. Oneropolus. Noerus. Epiponus

Neropole, Polypragmon hospes noster filium suũ & mihi & tibi, morib⁹ & doctrina cõmisit educãdũ. Vnicus illi filius est: quem teneriuscule diligit. Affuit modo hic, tu aũt aliquo abiueras. Ipse clãculum ad parrẽ (nõ audiẽte filio) me aduocato, sic orsus inquit. O Hermenee, hoc sæpius audiui, & verũ est, philosophi fallere nõ norũt: cũ ipsi plurima norint, sed vt agricolæ steriles agros colendos feraces faciunt, ita & steriles adolescentulum animos curant, & ad fœcundam probitatẽ euehunt. Et licet harum rerum quas tractant, sim imperitus: nam mealio iuuenem flexerunt parentes: illos tamen summa beneuolẽtia prosequor, et te maxime omnium, et Oneropolũ: vitamque meam vt cæcam, meque ipsum frequenter dãno: vosque solos literas callentes, fœlices puto. Hinc singularem fiduciam in te et Oneropolo meã conieci, vt vos filij mei (dũ ætas patitur) curam suscipiatis: ne se ipsum senex, vitamque suam (vt ego nũc meã ignorantem) detestetur, damnetque. Vnicus mihi o Hermenee hæres est: modo de⁹ hunc mihi saluet. Senui: nec mihi alteri⁹ habendi spes vlla relicta est, hunc tuæ fidei commendo, & Oneropoli, vt sitis illis patres. Diligentiam eius perpẽdetis, nũq̃ destitisset me die noctuque importunis precibus quatere, donec ipsum vestris conspectibus statuissem. Hunc habetis, hunc excolite, hunc vestræ fidei mando. Hinc filium aduocat. O Epipone, inquit, hic Hermeneus piam tui curam suscipiet, hunc patrem habeto, ipsi in omnibus obsequere. hunc honora, hic te bonum & scientem facturus est. Ego has tibi diuitias relinquere nõ poteram, harum te ipse facere potest possessorẽ. Et egressus limen collachrymantibus oculis, vale inquit Hermene sem per tu, & Oneropolus: quẽ cũ venerit nomine meo salutato. Mane, inq̃ o Polypragmon vel hodie nobiscũ in conuiuio, & Oneropolo filium tuum vna mecum commendabis: rem nobis hanc q̃ gratissimam facturus. Haud possum, inquit: alia negotia me vrgent, meãque pręsentiã requirũt. Vos autem in hac literaria educatione filij, mea præsentia nõ egetis. Vt voles inquam. dũmodo id pollicearis, te ad nos aliquando redditurũ, & aliquãdiu apud nos mansurum. Polliceor, inquit: & filiũ meum vobis obsidem relinquo, & abscedit. Vis ergo puerũ accersamus: vt ipsum videas, et corã interroges? One. Volo. Her. Heus puer Noere: huc aduoca Polypragmõis filiũ, tuq; cũ eo vna nũc nobis astate. No. Epipone celer adueni. Præceptores Hermeneus et Oneropolus te accersere iubent. Epi. Vbi. No. In pomario deambulantes. Epi. Eamus ocyus. No. Eamus. One. Bone Polypragmonis fili, quod tibi nomen est? Epi. Nomẽ mihi Epiponus, obseruãdissime præceptor. One. Tu quęso dic quẽ aĩm habes? Epi. Bonũ: vobis scilicet tribuentibus literas discere. Onero. Bonum certe, et id optas? Epipo. Vel maxime. One. Malles tamen modo aliquo ioco

ſum hoc Noero,& alia adoleſcẽtum turba patris receſſum interobliuiſci. Epi. Imo diſcendo & audiendo. Nam puerilium iocorum conſuetudinem nõ habeo, neque me oblectãt quicq̃. One. Quid ergo? Epi. Liber, ac literarũ ſtudia. Her. Id ꝑfecto in iuuene laudabile multũ, ingenuãque adoleſcẽtis indolẽ demonſtrare videtur. One. Sed tu quid potiſſimũ diſcere, audireque peroptas? Edi. Philoſophiã. One. Te ergo in rationalibus diſciplinis mediocriter ſentis eruditũ. Epi. Aliquantiſper. periculũ facite: & vbi minꝰ ſane ſenſero, ego libẽs ferulę manum ſubdo. One. Haud male ais. O Noere huic coęquali tuo Phiſicam introductionẽ procura, quã ter quaterve repetitis vicibus legat, memorięque mandet: nos obiter expectãtes deambulabimus. No. Curabo. Her. Iã aliquandiu morati, nunc arbitror aduentabunt. Sed quã Oneropole ſpẽ de puero cõcipis? One. Bonã admodum. lęta frõte puer eſt, benignus, & ſimplex: & nil mirum ſi Polypragmon ipſum vehemẽter diligit, velitque ingenuã ipſius indolẽ pulchrioribus diſciplinis aliquãdo perfici, potius q̃ paternas artes ſequi, quę ſemper lucrum, & ea quorum fortuna domina dicitur, intendere videntur. Her. Verum ais. multum diues admodũ eſt Polypragmõ neque vnq̃ cõgregãdi cura ipſi defeſſa remittitur: nec opus erit hunc iuuenem vnicum eius filium negotiationem ſequi. verum ſi prudẽs & ſciens manibus noſtris euadat, recte, iuſte, & liberaliter diuitijs, tot curis, vigilijs, periculis & laboribus a Polypragmone partis, vteť. One. Recte certe: & liberaliter vtetur. Sed ęcce puer aduẽtat. Epi. Aſſum. One. Oportune quidẽ nimium. ſtuduiſti memoria tenere quę mãdaverã? Epi. Teneo. One. Diligẽtius igitur attende. Epi. Attendo. One. ℂ Figurã igitur huic noſtræ introductioni prępoſitã vides? Epi. Video. One. Figura hęc tota, mundum nobis repręſentat ſenſibilem. Mundum aũt ſenſibilẽ voco, totum cæli lunę cõcauo contẽtum: vt ſunt elementa, animalia, vegetabilia, mineralia, & mixta imperfecta, ſuaque accidentia. Et maximus iſte circulorum, cęli lunę concauũ nobis inſinuat: intra quod pulchro hoc ordine in ſe inuicẽ quatuor digeruntur elementa, ignis, aer, aqua, terra. Deinde parui ſubſequuntur circuli: quorũ primus circulus naturę eſt. Secundus cauſę. Tertius, motus. Quartus, infiniti. Quintus, loci. Sextus, vacui. Et ſeptimus, temporis. Quæ oñia in noſtro magno circulo ſunt cõperta: niſi vbi nigrum punctum inſtar ſphęrulæ perſpexeris. Priuationem em̃ eius cui apponitur, ſignificat, nuſquãque in noſtro circulo reperiri poſſe. Et de hoc ſenſibili mũdo ſunt octo phyſici libri. Neque in his perdiſcendis vſquã alio mentem tuam deflectas: ſed ſingula de ijs quę in magno circulo, & in hoc ſenſibili mundo contenta ſunt, dicta intelligas, ad eaque ſola applices: niſi interdum ex horum ſenſibilium ſimilitudine, ſimilitudiniſq; quadã ꝑportione, cæleſtia, ſupramundana, intellectualiaque rimari expediat. Tu igitur fili ſi figuram memoria teneas, eam nobis audientibus prome. Epi. Faciam. Magnus circulus, cæli lunæ concauum. elementorum ordo & ſitus. Ignis, Aer, Aqua, Terra.

Figurę introductioni phyſicę prępoſitę explanatio.

Natura	Cauſa per accidens	Motus indifferens
Cauſa	Cauſa actu	Infinitum primo
Motus	Cauſa potentia	Infinitum ſecundo ●
Infinitum	Motus	Tertio
Locus	Generatio	Quarto
Vacuum	Corruptio	Quinto
Tempus	Augmentatio	Locus
Natura	Diminutio	Locus communis
Materia	Alteratio	Locus proprius
Forma	Secundum locum mutatio	Locus naturalis
Res naturalis	Motus ſubiectiuus	Locus violentus
Cauſa	Motus terminatiuus	Vacuum primo ●
Materia	Motus totius	Vacuum ſecundo ●
Forma	Motus per ſe	Vacuum tertio ●
Efficiens	Motus per accidens	Tempus
Finis	Motus acquiſitiuus	Præſens
Cauſa propinqua	Motus deperditiuus	Præteritum

neq; quoq; forma pati, verũ formā pati, materiā esset agere. Intelligis quorsum hæc proportio? Epi. Intelligo. One. ¶ Interpretare igitur formā. Epi. Speciē, actũ pri-
8 mũ substātialēque. One. Recte quidē. naturæ interpretes his ꝓmiscue nominibus pro eodē vtunť. Sed meministi te ita naturā diffiniuisse. Natura substātiale principiũ esse, vnicuiq; transmutationi subiectũ, aut trāsmutationis effectiuũ. vbi primam particulā substantiale principiũ posueris? Epi. Memini. One. Expedit igiť quid hic substantiale principiũ vocemus, intelligere. Epi. Sũmopere. One. ¶ Dic igiť quæ
9 huiusmodi vocemus principia? Epi. Ea sunt quę cũ nō sint ex alijs, neq; ex alterutris, oīa alia fiunt ex ipsis. One. Interpretare oīa alia. Epi. Res naturales oēs. One. Recte ais, hac diffinitiōe diffiniunť prima principia physica: nō quidē disciplinę, quę digni- Quid prima principia physica.
tates, suppositionesq; aut diffinitiones sunt: sed prima principia res naturales cōstituētia, atq; stabilētia, cuius quidē diffinitiōis intellectus hic est, Prima principia physica, sunt quę ex alterius naturę physicis pricipijs minime cōstituunť (priora eīm nō habent) neq; vnũ ex altero constituitur, sed ex ipsis res naturales cōstituunť oēs. Cōstituerenť eīm ex alijs principijs, si alterius naturę principia, suę quidē essentię substātięque partē in se reciperent: perinde atq; tu tuũ corpus, tuæ quidē substātię partē in te recipis, similiter & animā. Et alterutrũ ex alterutro fieret, si eorum vnũ, alterum cōstitueret, essetq; eiusdē essentię pars. Et cũ dicimus oēs, rationē principiorũ recipimus generalem. Fiunt enim res naturales omnes ex materia atque forma: quā quidem particulā si omittas, dicasque principia physica esse quę nō fiunt ex alijs, neque ex alterutris, sed res naturales, vna quidē aut plures fiunt ex ipsis: hāc diffinitionē singulis apte applicabis. Et nihil hic referre putamus ita enunciasse, ex ipsis omnia alia fieri, aut, omnia alia fieri ex ipsis. Nā passim vbique in philosophia, dictorũ rectā sanamque intelligentiā petimus: indignũque reputamus, & a philosophiæ dignitate ꝗ plurimũ alienũ, in ea sophismata tractare, sensusque sophisticos exquirere. Epip. Indignum certe, & videor hāc mihi pulchrā declarationem plane intelligere. One.
10 ¶ Si te rogem an materia & forma ignis, rerum naturaliũ sint principia, habes quid respondens afferas? Epi. Habeo. dicam equidem ignis materiam & formam, vnius aut plurium rerum naturaliũ esse principia. One. Nihil refert, vnius sint, aut plurium. Sciscitabor causam. quare inquā? Epi. Quia cũ nō sint ex alijs, neque ex alterutris, res naturales vna quidē aut plures fiũt ex ipsis. Et sicut me docuisti, ego cautius atque ex industria oīes omisi. Nā diffinitionē haud applicare potuissem quādoquidem ex materia & forma ignis, non oēs res naturales fiant: ita saltem mihi videtur. One. Sane cōcipis. Nā ex illis neque fit aer, neque aqua, neque terra, neq; aliud quic-
11 quā, quod non sit ignis. ¶ Rursus si te interrogare pergā, vbi rerum naturaliũ forma sit? Epi. Adijciam, in eius materia. One. Nam materiam ad patiendum, recipien- Q̃d materia sit principiũ subiectiuum formæ, forma vero principiũ formale materię
12 dũque posuimus. ¶ An materia principiũ formę sit, an forma principiũ materiæ? vide ne erraueris, principio principium ponens. Epi. Hęsito. Dicā tamen, etsi incertus, materiam principium subiectiuum formę esse: sed non quod formā constituat, quodque formę essentiam, substantiamque præstet. dicam itidem formam materię principiũ formale esse, & vt quod est in subiecto: sed non quod materiam cōstituat, materięque essentiā suggerat. nam materia principiũ esse non posset. Her. De te nobis fili Epipone hac tua cauta responsione, mirũ in modũ bonā spem adauges. One.
13 ¶ Longius progredere: an materia, rei naturalis sit principium, pariter & forma? vt materia ignis, principiũ sit ignis? & forma ignis sit ignis principium? quod si ita fuerit: an consimiliter arbitreris materiā ignis, principium esse ignis: vt & principium formę? & formam ignis, hunc in modum principium esse ignis, & vt forma principium materiæ? Her. Obtũdis puerũ nimiũ ꝓpensa quęstione. One. Non obtundo. nā celer apprehendēdo puer est. dic fili, aut vis potius quęsita resumā? Epi. Tentabo. Materiā rei naturalis pricipiũ esse, pariter & formā: vt materiā ignis principiũ esse

ignis,itidē & formā ignis:paulo ante tibi interrogāti respōdi,causamq; adhibui. Cū rursum percōtaris,an materia ignis,ita principiū sit ignis,vt eā dixi principiū esse for me?Nō. Nā materia ignis,principiū ignis est,vt ipsum cōstituēs,essentiæ substā tięq; partē ministrās. Et cōsimili modo forma alterā substātiæ partē igni suggerit, quod quidē materia formę minime facit,itidē neque forma materiæ. One. Tua hęc respōsio me delectat. Et si ita dicere pergas, Polypragmonis loculos,imo vero diuitias Crœsi,pulchri animi tui cōparatione thesauri nihili pendā. ¶ Sed quod magis existimas,materiā & formā rei naturalis esse principia:an materiā principiū formę, & formā materię? Obtices. Epi. Verū. nā quid respōdeā,haud satis cōpertū habeo. One. Thesaurū illū quē loculis paternis,diuitijsq; Crœsi pręferebā, nobis forte occultare vis. Sed cedo,nōne perpēdis materiā rei naturali principiū essentia intrinsecū esse? pariter & formā? Epi. Perpendo. One. Et materiā formę principiū essentia substantiaq; extrinsecū,itidē & formā materię? Epi. Et hoc iterū. One. Et principiū substātia alicui intrinsecū,magis illius principiū est, eo ipso quod eiusdē principiū sit substantia extrinsecū. Epi. Est. One. Ne tibi ratio principij data, quæ est ex ipso aliud fieri,eius cōparatione quod cōstituit,tibi magis cōpetere videt? Epi. Videtur. One. Materia igitur rei naturalis essentia substātiaq;(vt diximus) intrinsecū principiū,magis principiū est,q̄ formę principiū: cuius essentia principiū extrinsecū est. Et ita de forma in cōparatione materię sentiendū est. Epi. Sequitur. One. Haberes ergo modo quid respōderes? Epi. Haberem materiam scilicet & formā magis proprie rei naturalis principia dici debere,q̄ materiā principium formę,atq; formā principiū materię. One. Sed procedamus. ¶ Quid res naturalis? Epi. Est quæ cōstat ex 15
naturis. One. Vt ignis cōstat ex materia & forma ignis, & aqua ex materia & forma aquæ:quēadmodū tu ex tua anima cōstas atq; tuo corpore. Quod enī in te est rationalis anima, in igne est ignis forma: & quod in te corpus est, in igne ignis materia est. Epi. Intelligere videor:sicut hęc duo habeo,animā videlicet & corpus meū quidē duas naturas,ex quibus cōsto,constituorq;: ita quoque ignis duo habet,duasq; naturas,formā scilicet,quę meæ animę respondet:& materiam,quę meo respōdet corpori:ex quibus duobus ignis constat constituiturque. One. Haud erras. Ita est. Et sicut tua anima(quæ tua forma est) omnem tuam efficit in corpore sensibilem operationem,ita & forma ignis in materia ignis omnē ignis efficit operationem, affectionemque omnem: vt caliditatem,siccitatem,luciditatem,leuitatē,raritatem, & motū sursum. Fecitque rerum omniū optimus opifex rem naturalē omnem duabus cōstare naturis:omnemque duabus naturis,materia scilicet atque forma,nexuit:hac scilicet ad agendū: illa vero ad patiedū. essetque altera sine altera,ociosa.at nihil in natura vacuū ociosūq; sit vnq̄:& oēm ex sua materia,sua forma,& vtriusq; simul vnione cōsurgere voluit. Et reuera materia linea est,forma superficies, & vnio illa,profundū. Et ex illo suo ternario res naturalis oīs perfecta cōsurgit,imitaturque quātūcunq; potest suū pricipiū,nititurque ipsi quoad potest assimilari. Her. Noli o Oneropole puerū analogijs ludere. Epi. Vis'ne ergo rē naturalē oēm ex lineis & superficiebus consurgere perfectā,cōpositāque esse: quādoquidē ex materia & forma cōflata sit? Her. Vide an ne nō recte sentirē te puerū ludere. One. Dico fili,& nō dico vt cōcipis. nūc aūt intelligere nō possis. sed tu aliquādo intellectu' reserua. ¶ Nūc 16
autem dicas,quot rerum naturaliū genera? Epi. Quinq;:elementa,animalia,vegetabilia,mineralia,& mixta imperfecta. One. Elementa sunt fili,ignis,aer,aqua,terra. Animalia:homo,& bruta. Vegetabilia:arbores & herbę. Mineralia,lapides, metalla,& cętera similia quæ effodiunt eruunturq; a terra. Mixta imperfecta:vt aeris flāme nubes,pluuia,nix,grādo,ventus,& cōsimilia. ¶ Quæ dicunt secundū naturā? 17
Epi. Rerum naturaliū cum ipsis conueniāt accidētia. One. Vt igni maxima caliditas,siccitas,luciditas,leuitas,raritas,motus sursum, sua dimensio atque figura:quemad

admodũ sanitas, pulchritudo, corporis robur, atq; firmitas, tibi secundũ naturã cõue
18 niunt. ¶ Quę prçter naturã? Epi. Rerũ naturaliũ accidentia, cum ipsis disconue-
niãt, suæq; naturæ sint aduersa. One. Vt. Epi. Ego exemplũ tuũ aduertẽs dicere: vt
igni frigiditas, humiditas, opacitas, grauitas, motus deorsum, discõueniẽs quãtitas, &
figura: mihi vero ægritudo, deformitas, corporisq; eneruatio & debilitas. One. Re-
19 cte. ¶ Interptare ergo rẽ naturalẽ. Epi. Totũ, cõpositũ, corpus sensibile, hoc aliqd.
One. Vides ergo nos primũ exegisse circulũ? Epi. Video. One. Respirãdũ igit no-
bis modicum est, modicaque interiecta quiete resumendi erunt labores. Tu ad me
redito cum primum voles, & me minus occupatũ senseris. Epi. Redibo. One.

Euerteris Epipone. et quid petas scio. Causa te huc aduexit. Epi.
Videlicet, vt causam mihi declares, ac eius modos, eiusq; species
20 aperias. One. Faciã. Attende igitur attẽtiuscule. ¶ Tu interro-
21 gatus quid causa sit, ita respõdere debebis. Causa est ad quã aliud
22 sequitur. ¶ Quid est ad eã aliquid sequi? Est ex ea, per eam, ab
ea, ipsiusque gratia aliquid esse aut fieri. ¶ Quid effectus? Id ip-
sum est quod ad causam sequit: vt quod ex aliquo, per aliquid, ab
aliquo, alicuiusve gratia sit: vt tu ad corpus sequeris, nam ex corpore subsistis. ad ani-
mã, nam subsistis per animam. ad parentes, nam ab eis ipsis ortum ducis. sequeris et
ad sapientiam: nam sapientiæ gratia (quæ dei cõtemplatrix est, amatrix, memorque
perennis) nasceris. hæc itaque quatuor, corpus, anima parentes, sapiẽtia, tuæ sunt cau
23 sæ: tu vero eorum effectus. ¶ Quid causa materialis primo, in primaque eius signi-
ficatione? Est ex qua cum aliquo fit aliquid. Et hæc scientiam omnem et artem om
nẽ ambit: vt in grãmaticis literæ, dictionis sunt materia. In logicis subiectum, prę-
dicatum et copula, enunciationis sunt materia. Et cõsimiliter rhetor, musicus, arith-
meticus. geometer, astronomus, moralis, politicus, philosophus et artifex, suam suo
modo habent materiam. Attamẽ de ea solum quę physica est, et rerum naturalium
materia, nobis, propria aptaque determinatio est. quocirca subiungitur, quid rerum
24 naturalium materialis causa. Ea eñ est, ex qua cum forma fit cõpositum. ¶ Quid
causa materialis secundo? Est in qua aliquid fit vt in subiecto. Et quia bifariam ali-
quid in aliquo esse vt in subiecto contingit, vno modo vt consubstantiale in consub-
stantiali: quemadmodum tua anima in tuo corpore, quorum vtrunque tibi substantia-
le est, et alterum alteri consubstantiale, quippe quæ simul totam concausent consti-
tuantque substantiã: altero modo vt accidens in subiecto, queadmodum calor in cor
pore tuo: idcirco subiectũ ad duo cõparatum, substantiã scilicet et accidens, materia,
et hoc secũdo modo causa materialis esse dicitur. Et materiã primo modo, materiã
ex qua dicere solent, secũdo vero modo, materiam in qua, et materiam subiectiuam.
25 ¶ Quid causa formalis? Est per quã res habet esse. Et eius hęc ponunt elemẽta. For
ma dat esse rei. rẽque cõseruat in esse. Ipsa nãque præsente, res est: et ipsa fugiente,
absenteque, res ipsa perit, atque amplius non est. Epi. Vocas ne elementa principia,
quo pacto dignitates, suppositiones et diffinitiones vocare solemus? One. Voco. Si
eñ substãtia fuerit, dat esse substantiale, et esse simpliciter: vt tua forma dat tibi esse
substãtiale, et simpliciter: et ipsa præsente corpori, vt in subiecto, et cõsubstãtiale in
cõsubstantiali: procul dubio te conseruat, atque es. ipsa vero fugiente, protinus peris:
neque amplius vsq̃ subsistis. Et si accidens fuerit, dat esse accidentale, et secundum
quid; ipsumque conseruat: vt quantitas esse quantum, et qualitas esse quale: vt calor
dat esse calidum, et cõseruat, quo quidem calore alicui presente, et sufficiente quidẽ,
ipsum calidum est. ipso aũt absente nõ amplius calidum manet. At quia hæc formę
ratio huic disciplinæ propria accõmodaque non est, sed elementũ cõmune atque va-
26 gum: idcirco causæ formalis physicæ diffinitio subnectitur hũc in modum. ¶ Cau-
sa formalis rerum naturalium, est per quã res naturales vna quidẽ aut plures existũt,

Nihil refert. Nam per vnã, vna res naturalis: & per plures, plures res naturales exi-
ſtunt. ¶ Quo pacto diducit̃ cauſa formalis? In cauſam formalẽ ſubſtantialẽ, & acci 17
dentalem. ¶ Quid cauſa formalis ſubſtantialis? eſt quæ dat eſſe ſubſtãtiale, & quæ 28
ſubſtantia eſt: vt anima. ¶ Quid accidentalis? Eſt quę dat eſſe accidentale, & quæ ac 29
cidens eſt: vt calor. ¶ Quid cauſa efficiens? Eſt a qua aliquid fit, vt cõſeruatur, ꝓdu 30
citur, aut corrũpit̃. ¶ Quo pacto diducitur? in cauſam efficientẽ, cõſeruantẽ, in pro- 31
ducentẽ, & corrũpentẽ. ¶ Quid cõſeruãs? Eſt a qua aliquid ne deficiat cõſeruatur: 32
vt calor & ſiccitas ignis, calor & humiditas aeris, frigiditas & humiditas aquæ, frigi-
ditas & ſiccitas terrę: & in nobis ſanitas. ¶ Quid ꝓducẽs? Eſt a qua alterũ producit̃: 33
vt ignis ignẽ ꝓducens, aer aerẽ, aqua aquã, terra terrã, & homo hominẽ. ¶ Quid cor 34
rũpens? Eſt a qua alterũ corrũpit̃: vt corrũpens ignẽ, aerẽ, aquã, terrã aut hominẽ.
¶ Quid cauſa finalis? Eſt cauſa gratia cuius aliquid fit: vt in noſtro circulo elemẽ- 35
ta gratia mixtorum, & omnino minus perfecta, perfectiorũ gratia fiunt. ¶ Quo pa 36
cto partitur cauſa finalis? in finem pręcipuũ, & cuius gratia: & finem minus pręci-
puũ. ¶ Quid finis pręcipuus, & cuius gratia? Eſt cauſa cuius gratia aliquid fit, cũ ip- 37
ſa vlterius alterius gratia non ſit. Et hanc eandẽ, finẽ prima intẽtione nõnulli vocãt:
vt in noſtro ſenſibiliũ circulo elemẽta ſunt gratia mixtorũ, & imperfecta mixta gra
tia perfectorum, mineralia gratia vegetabilium & animaliũ. Elementa vero, imper-
fecta mixta, mineralia, vegetabilia, & cętera animalia mẽtis rationiſq; expertia, ho
minis ſunt gratia. Sic enim natura, immo naturę ac omniũ optimus ſator atque effe

Pulchra rerũ naturalium ordinatio.

ctor, ſemper imperfectiora, perfectiorũ ordinauit gratia: quẽ ſi imitari deſideramus,
nos ſemper opera noſtra ad meliora dirigere oportet: vt opera corporis ad opera ani
mæ, & opera animæ ad vnum optimum ipſius animę actum. ¶ Quem ipſum ais? 38
One. An quicq̃ melius eſſe putas, q̃ deum vniuerſorũ & maximũ bonum cogno-
ſcere, cognitum amare, & ſemper ſibi pręſentem memoria reuocare? Epi. Nõ puto.
One. Talem igitur optimũ mentis noſtrę actum dico. homo aũt in noſtro ſenſibili
circulo amplius finem ſuũ non habet. ¶ Sed collatione ad ea quæ, in ipſo cõtinẽtur, 39
facta, homo eius finis pręcipuus eſſe videtur. Nã ipſe eſt cuius gratia omnia alia no
ſtri circuli ſint, nec vlterius alterius gratia (quod in noſtro ſit circulo(exiſtat. Epi.
Auſim te aliquid vnũ interrogare? One. Vt vis. Epi. Quod ſciſcitari cõcepi, forte

Ariſtoteles. Solon. Ouidius.

pręter propoſitum eſſe iudicabis. One. Haud cura. Epi. Vt ergo tibi placet, hęc me
audiſſe memini: fœlicitatem ſcilicet hominis eſſe finem, & Ariſtotelẽ contendiſſe
contra illud Solonis Athenienſis, poſtea a peritiſſimo poeta carminę notatum:
" Sed ſcilicet vltima ſemper
" Expectanda dies homini eſt: dicique beatus
" Ante obitum nemo ſupremaque funera debet.
¶ Et voluiſſe contra Solonis ſententiã, hominẽ in hac vita vere dici poſſe fœlicẽ.
Quare videtur & in hoc ſenſibiliũ circulo poſſe habere ſuũ finẽ. An tu in hoc Ari-
ſtotelẽ non approbes? cũ te vt Peripateticũ, & fere nusq̃ ab eius ſententia diſſentien-
tem, celebrent omnes. ad te profecto & Hermeneũ acceſſi miro deſiderio percitus,
vt Peripateticę ſectæ ſim diſcipulus. One. Approbo fili & in hoc vel maxime. Et
quanuis quod quęris, huic loco minus ſit accõmodũ: licet tamen aliquantulũ tui gra-

Inueſtigatio fœlicitatis hũanę p arboris naturã

tia digredi. ¶ Quod petis chariſſime fili, nos, vt puto, natura ipſa docebit. Vidiſti a- 40
liquãdo pulchrã arborẽ? Epi. Vidi equidem, & bonã. One. Bonũ igitur fructũ affe-
rebat. Epi. Afferebat. One. Et quã optimum quidem poterat. Epi. Quã optimum,
vt puto. One. Modo nõ eſſet impedita. & optimã eius operationẽ, videlicet quam-
optimi fructus poterat productionem, alterius'ne gratia, & ſubſtãtiæ quidẽ faciebat?
Epi. Faciebat hominis ſcilicet gratia. One. Qui mentis intellectuſque particeps ſit,
& ſolus deum in noſtro ſenſibilium circulo cognoſcens. Epi. Videlicet. One. Vides
ergo quomodo arbor illa optimã ſuæ naturę operationẽ exercet, & alterius ſuperio-

ris ſubſtantię gratia:optimũ ſcilicet quẽ poteſt fructum producens,quem quidẽ ſuũ
finem conſequendo,ſuperiori reddit ſubſtãtię? Epi. Video. One. Videtur'ne tibi ho
mo ad aliquem fructũ afferendũ factus? Epi. Arbitror in ſimilitudine. One. Et op
tima eius operatio,optimus eius erit fructus. Epi. Mihi videtur. One. Optimus igi-
tur eius fructus,operatio ſapiẽtię eſt:quæ ſola ęterna cõtẽplatur & reſpicit. Sed fru-
ctus ille optimus qui ęternorũ cõtẽplatione genitus eſt, alterius'ne ſuperioris ſubſtã
tiæ gratia erit? cum homo ſubſtantiarũ optima nõ ſit,& omnia infra hominẽ ſuas
optimas efficiant operationes alterius & ſuperioris ſubſtãtiæ gratia? Epi. Mihi qui-
dem ſic natura docere videtur. One. Et id cuius gratia aliquid fit,finis eſt. Epi. Eſt.
One. Illũ igitur ſuperioris ſubſtantię finẽ cui homo ſuum optimũ reddat fructum,
hominem in noſtro ſenſibiliũ circulo dixi nõ habere: vt reliqua omnia infra ipſum
hominẽ,ſuum habent. nam in noſtro ſenſibiliũ circulo nulla ſubſtãtia homine ſupe
rior præſtantiorque eſt. In ipſo tamen finẽ vnum habere poteſt,vt optimã eius ope
rationem:quæ in ſenſibilium circulo alterius gratia nõ eſt,ſed eo ipſo in circulo ce-
tera omnia ipſius ſunt gratia,& qui finis hominis ſecundũ accidens eſt,ab Ariſtotele
dictus huius vitæ,& in hoc ſenſibili mundo,hominis bonũ,finis,& fœlicitas. Et re
cte quidem. nam in hoc ſenſibili mundo,alterius gratia non eſt. Epi. Videor te quo-
dammodo intelligere. Ariſtoteles & Solon Athenienſis de hominis fine ſecundum
accidens ſumpto locuti ſunt: tu autem de hominis fine ſecũdum ſubſtantiã ſumpto
loquebaris. Ad quam quidem, hominis finis ſecundũ accidens ſumptus (vt arboris
41 optimus fructus ad hominẽ) ordinatur. One. Idipſum. ¶ Sed quem immortalibus Immortalitatis aiæ argumentum.
& æternis fructũ immediate debere cenſebis? quẽ mortalibus & caducis? Epi. Mor-
talibus & caducis corruptibilem,caducumq; fructum: immortalibus vero & ſempi-
ternis immediate debitum exiſtimo immortalem,& ſempiternũ. One. Sic caducũ
caduco,& ſempiternum ſempiterno rite ſine medio cohærebit. Et optimus noſter
fructus,immortalibus ſubſtãtijs & æternis immediate debitus eſt. nam ſubſtantiæ
homine ſuperiores,immortales atque ſempiternę ſunt. Epi. Ita conſentiunt omnes.
One. Optimus igitur hominis fructus, immortalis eſt, & ſempiternus. Sed qui im-
mortalis & ſempiternus eſſe poſſit, niſi mens a qua proficiſcitur, immortalis ſit,&
ſempiterna? Epi. Nullo pacto. One. Eſt igitur mẽs noſtra, noſterq; animus,immor
talis & ſempiternus. Epi. Eius & omnium laudetur parens optimus. One. LQ. Laude-
42 tur. ¶ Optas'ne illã animi tui ſempiternitatem in tuo fine poſſidere? Epi. Et tu, vt
arbitror,maxime. One. Quo modo arbor illa (quæ modo nos docuit) in homine fi-
nem ſuum attingit? Quo procedat,declara. Epi. Mihi quidem id difficile. Sed quo Quomodo hõ ad fœlicitatẽ tẽdat,per arborem manifeſtatio.
niã poſcis,meum qualecũque afferã iudicium. Primum vegetat,& ſe erigit in plan
tulã,ſolas frondes,ſolaq; folia ferens. Hinc priuſq̃ arbor perfecta ſit,ſuumque na-
cta ſit incrementum, flores profert ſpirãtes, mox flores & fructum: neque fructum
ſine floribus vnq̃. One. Fili, illa non eſt vera arbor, veri flores, verum odoris ſpira-
culum, verus fructus,ſed tu: & illa ſolum tui eſt ſimilitudo,ſi naturã ſequeris. Cum
enim primum naſceris,ad ſtatum tempus in plantulã erigeris, ſolis ſenſibus & appe
titu vtens. & hęc tua ſunt folia. Hinc priuſq̃ tu arbor adulta ſis, tuumque ſumpſeris
incrementum,rerum nomina diſcis,& quædã ad virtutes præparamenta iacis. Et hi
noſtri ſunt primuli flores: ſpirãtes quidem, ſed nondũ fructũ afferentes. mox perfe-
ctas nãciſcimur noſtrarum operationum conſilio & prudentia moderatarum virtu
tes: quæ conſequio pulchras ſcientias, pulchros intellectus, & ipſam deniq; pulcher
rimam ſapientiam trahunt. Et hæ virtutes in nobis quidem naturam ſequentibus, o
pulcherrime amice, ſpirantiſſimi & veri ſunt flores, qui naturæ ordinatione fru-
ctum præueniunt. Sapientia autem, eiuſque operatio, optimus ille & verus in nobis
fructus eſt. qui (vt neque arboris fructus non præuenientibus ſpirantibus floſculis)
ſine virtutibus nunquã acquiri poteſt. Si id igitur velis, naturã ſequere. Philoſophi

ſiquidem (vt dici ſolet) naturam ſequuntur, et veritatẽ. Stude igitur et enitere vir-
tutes tibi cõparare, quo poſſis aliquando tuũ optimũ fructũ tuo ſubſtantiali fi-
ni reddere, et animi tui ſempiternitatem in tuo ſubſtantiali fine poſſidere: vt arbor
optimum ſui fructũ pio dei cultori exhibendo, ſuũ ſubſtantialem finem aſſequitur
poſſidetque in hoĩe. Hac tua interrogatiõe nos huc neſcio quo modo adduxiſti. Epi.
℄An iſta ſenſibilia ad mentem noſtrã immediate cenſeas ordinata? One. Amice, 43

Hominẽ, mortalis naturę & ĩmortalis medium eſſe.

hæc vix ĩtelligere ſufficias. Immediate noſtro corpori adminiculũ prębẽt. Et homo
in cõfinio vtriuſq; naturę & mortalis & ĩmortalis eſt, vtriuſque nexus, & mediũ ad
vtrãque. Nã per mortale mortalibus cõiungit, & ad mortalia deſcẽdit. Per ĩmorta
le, immortalibus, ad ĩmortaliaque aſcendit. Præbent itaque hęc corruptibilia ſenſibi
lia immediate corruptibili corpori aliquẽ vſum: quo mediante menti prębent contẽ
plationẽ, & neceſſarias ęternaſque veritates: quarum mens ipſa, ipſeq; animus, cũ ę-
ternus ſit, pręcipuus author eſt & opifex: haſq; in ſe retinet veritates: vt ęternarũ ve
ritatum ęternũ ſit & ſubiectũ. Sed deſine plura rogare: ſine nos ad ꝓpoſitũ noſtrũ
reuerti. Epi. Sino. iam. Hæc tñ digreſſio ne mirũ in modũ demulſit: & eã quãtum
poſſum memorię affigo, mihi forte alias amplius valiturã. Nã cũ quid in me mor-
tale, & qd ĩmortale ſit, cognoſco: ſemper ĩmortale pręferre cogito, ipſumq; ſummo
pere excolere, modo mihi ſit adiutor optim⁹ animi pater & factor. One. Oĩb⁹ adeſt
bone fili. ℄Præcipui finis, & gratia cuius determinationẽ expleuimus. De fine igit 44
minus præcipuo, & quo, explendũ eſt. de quo ſi quis percontet quid ſit, ita responden
dum eſt. Finis eſt, qui vlterius alterius ſit gratia: vt mixta, elementorũ ſunt finis, quę
quidem iterũ alterius ſunt gratia, hominis videlicet. ℄Quid cauſa propinqua? Cau 45

Cauſa ꝓpinqua.

ſa eſt quę particulari nomine deſignatur, aut inter quã & ſuum effectũ haud multæ
interiacent cauſæ: vt huius domus hic domificator cauſa propinqua eſt: nã particu-
lari nomine deſignata. & tuus pater, tua cauſa propinqua eſt. nã inter tuũ patrẽ & te-

Cauſa remota.

ipſum non multę interiacuerunt cauſę. ℄Quid cauſa remota? Eſt quę nomine cõ- 46
muni deſignatur: aut inter quã ſuũque effectũ multę intercipiuntur cauſę: vt huius
domus domificator & artifex cauſę ſunt remotæ. nã cõmuni nomine deſignatæ. Et
tuus abauus & atauus, tuæ cauſæ remotæ. nã inter ipſos & te multæ interueniũt in-
tercipiunturque cauſę. Et quãto nomine cõmuniori deſignetur, aut inter ipſam & ef
fectum plures eiuſdẽ ſeriei cauſæ intercipiantur, tanto remotior cauſa perhibetur.
Et reuera prima harum diffinitionũ particula diffinitæ ſunt cauſa propinqua & re-
mota, vt penitus idẽ ſunt vt particularis atque vniuerſalis cauſa. Epi. Vis ergo cum
dicitur, cauſa quę particulari nomine deſignatur, propinqua eſt: idem eſſe ac ſi plane

Quid cauſa particularis.

dicatur, cauſa particularis eſt: vt quãdo indiuiduo nomine, vt hic ignis: aut indiuidua
ſpecie, vt homo, deſignatur? One. Idipſum. Et quæ ſingulari ac indiuiduo nomine,
vt hæc materia, hæc forma, hoc efficiens, hic finis, maxime propinqua, & particula-

Quid cauſa vniuerſalis.

ris eſt. Quæ vero ſpecie indiuidua, particularis quidem, ſed minus. Epi. Et cum di-
citur, cauſa quæ cõmuni nomine deſignatur, remota eſt: idem cenſes etiam (vt arbi-
tror) ac ſi plane dicatur, cauſa quę cõmuni nomine deſignatur, vniuerſalis eſt. One.
Idem prorſus. Et cum eas aut particulares aut vniuerſales nũcupamus, ad ipſarũ cau
ſarum particulares aut cõmunes rationes quibus eas efferimus, reſpicimus. Cũ vero
eas propinquas nominamus, inter quas & effectum non multę eiuſdem ordinis ac ſe-
riei interhiant cauſæ, & eas remotas, inter quas multæ interiacent, interhiant-
que, res ipſas, rerumque conditiones ſolas reſpicimus. Epi. Haud prius ſatis intelle-
xeram, mihi tamen iam pene ſatis intelligere videor. One. ℄Deinde petendum eſt 47

Cauſa per ſe.

quid cauſa per ſe? cui reſpõdemus eã cauſam eſſe, quæ cum ad aliquem effectũ ſua-
ptæ natura ordinata ſit, cauſalitatis nomine pariter eſt expreſſa: vt calidum ſuapte
natura ordinatur ad calefaciendum, lux ad illuminandum, & leuitas ad ſurſum mo-
uendum: nominaq; cauſarum ad tales effectus retinẽt. Ideo fit, vt cum dico calidum

caleſacit, lux illuminat, leuitas ſurſum pellit, cauſas per ſe nominē: quarū quidē per
ſe effectus ſunt, calefactio, lumen, & motus ſurſum. Et ſub natura artē & propoſitū
cōprēhendimus: vt ſerra ſecat: & foſſionē ad alicuius rei ſationē, aut aliq̄d tale, ꝓpo
48 ſito, intētione, ac deliberatiōe ordinamus. ¶Quid cauſa per accidēs? Eſt quę ad effe Cauſa per accidens
ctum nō ordinat, aut quę cauſalitatis nomine minime ſit expreſſa: vt agri foſſio, in=
uentionis theſauri cauſa eſt per accidens: nā neq; natura, neq; arte, neque propoſito ad
theſaurum inueniendū ordinat. Et quāuis idē ſit calidū & leue, ſi tamen dixero, leue
calefacit, cauſam talis effectus nomino per accidēs: nā cauſalitatis nomine eā nō ex=
primo. Leuitas eīm non calefactionis, ſed motus ſurſum cauſa per ſe eſt. Epi. Forte
quod dicis cōcipio. Primę harū diffinitionū particulę, res ipſas rerūq; cōditiones re=
ſpiciunt: ſecūdę vero ipſarū cauſarū ad ſuos effectus rationes. One. Probe admodū:
bono es ingenio. Nā vt cauſa per ſe hic dicatur, & rei conditio, pariter & cauſę ratio Quot requirūt ad
concordare debent. hinc etſi cum dico, leue calefacit, leue re ipſa ad calefactionē ordi cauſā p ſe.
netur, cū idem ſit leue & calidū: quia tamen ad talem effectum rationē nō nominat,
cauſam per accidens eſſe diximus: ꝙ vt cauſa ſit per ſe, & rei conditio, & ipſius cauſę
ratio requiratur. Epi. Ipſum igitur leue quodāmodo vt re ipſa cauſa per ſe calefactio
nis eſſe videtur, ratione aūt cauſa per accidens. One. Nec iniuria: quandoquidē ipſi
leui, rei conditio conueniat, cauſę autem ratio ad talem effectum eidem expreſſa nō Cauſę per accidens diuiſio.
49 competat. ¶Quo pacto diducitur cauſa per accidens? In caſum, fortunam, & neu=
50 tram. ¶Quid caſus? Cauſa eſt per accidens eorum quæ raro contingunt, & alicuius
gratia: vt ſi te tempore veris in hortulum fodiendi gratia mitterem, tu vero fodiens
theſaurum reperires, qualem neq; habet, neq; vidit Polypragmō pater tuus, tua hęc
foſſio, talis inuētionis theſauri caſus eſſet. Theſauri autem inuentio, illius caſus effe
ctus: nā tua foſſio, talis effectus cauſa eſſet per accidens, vt quę neque natura, neque
arte, neque propoſito ad talem effectum fuiſſet ordinata, & eorum quæ raro contin=
gunt, & alicuius gratia. Raro enim huiuſmodi contingit theſauri inuentio: quę qui= Quę ſunt alicuiꝰ gratia, & ꝓpter hoc.
dem alicuius eſt gratia. Dicuntur enim aliqua alicuius eſſe gratia, & propter hoc, quę
51 digna ſunt vt proſequanť fugianturve cognita. ¶Quid fortuna? Cauſa eſt per acci
dens ſecundum propoſitum, eorum quæ raro contingunt, & alicuius quidem gratia.
vt tu rationis vſu potitus, agis ſecūdum ꝓpoſitum. idcirco talis inuentionis theſau=
ri fortuna diceretis, & anima tua, pariter & voluntas. ¶Quomodo diducēda ſit for=
52 tuna? In bonam fortunā, atque malam. ¶Quid bonā fortunā vocabimus? fortunā
53 bonorum ac eligendorum, vt fortunam inuenti theſauri: quę quanto proſperiorum
54 eligibiliorumque fuerit, tanto melior ac ſecundior fortuna dicitur. ¶Quid malam?
fortunam malorum, aduerſorum, ac fugiendorum: vt ſi quis multa tempora in per=
diſcendis literis longe a patria domo peregrinus fœliciter conſumpſerit, qui viſendo
rum parentum deſiderio tractus, multos quidem poſt annos iter arripiat, & in via ſi=
carios offendat, qui ipſum ſpolient, ſpoliatū enecēt, priuentque vita: pia eius viſen=
dorum parentum voluntas, ipſius mala putaretur eſſe fortuna: & bonorum ſpolia=
tio & priuatio vitę, ſiniſtræ ac aduerſæ fortunę euētus. ¶Quid propoſitum? Ratio
55 atque voluntas. ¶Quid neutra? Cauſa eſt per accidens eorum quę non ſunt alicuius
56 gratia: vt præter intentionem caſus capilli, aut offenſaculum lapilli in via. ¶Quid
cauſa actu. Ea eſt quę ſemper cum effectu exiſtit: vt domificās cum domificatione.
Fieri enim nequit vt quis domificans dicatur, ſi nihil quod ad futuram attineat do=
57 mum, extruatur. ¶Quid cauſa poteſtate? Cauſa eſt quæ non ſemper cum ſuo effe=
ctu eſt. ea ſiquidem ſine effectu eſſe poteſt: vt domificator, cauſa domus poteſtate eſt.
Epi. Etiam puto, ſiue ab eo facta domus ſtet, ſiue nō. One. Nihil refert. Et hi ſex po
ſtremi cauſarum modi, cauſa ſcilicet propinqua, remota, per ſe, per accidēs, actu, &
potentia, cuilibet quatuor pręcedentium modorum comparātur, hoc pacto. Cauſa=
rum materialium quędam eſt propinqua, quędam remota, quędam per ſe, quædam

per accidens, quædam actu, quædam vero potentia. Et formarum, & efficientium,
& finium consimiliter: cuius quidem rei talem descriptionem ponere possemus.

	Propinqua	
Materia	Remota	
Forma	Per se	
Efficiens	Per accidens	
Finis	Actu	
	Potentia	

Videmur tibi fortasse circulū causæ efficientes explanasse. ¶ Id tamen adhuc annotare licebit; eandē 58
causæ & effectus esse disciplinam. nā sunt opposita.
opponuntur enim relatiue. ideo tu effectus ita deprehēdes. effectus materię, effectus formę, effectus efficientis, effectus finis, effectus causæ propinquæ, effectus causæ remotæ, effectus per se, effectus per accidens, effectus actu, effectus potestate. Et causam ad suū effectū referre, cōparareque debebis: & ad nullum alterum, sunt enim adinuicem correlatiua: sicut pater & filius. vt causa materialis ad effectū materialem referenda est, & forma ad effectum formę. efficiēs ad suum productū, conseruatū, aut corruptū. finis ad id quod ob ipsum finē est, causa propinqua ad effectum propinqaum, & remota ad remotum. causa particularis ad suū particularē effectum, & vniuersalis itidem ad suum vniuersalem effectum. causa per se ad suū effectum per se. causa per accidens ad effectum per accidēs. causa actu ad actualem effectum. & causa potestate ad effectum potentialē. Si autem secus ipse feceris: rem ridiculam, indignamque facies: perinde atque si patrem ad seruum aut nepotem inepte compares, referasque. Sufficiunt ergo ne tibi pro huius circuli intelligentia, quæ adduximus? Epi. Sufficiunt. One. Vis ergo nos ad circulum motus explēdum transferamus? an defatisceris? Epi. Minime defatiscor. One. Transeamus igitur.

Oēm causam ad suum effectū referēdam esse.

Vum itaque sciscitabitur quid sit motus: ita respondendum est. motus 59
est alicuius in aliquo aut acquisitio aut deperditio, vt aquæ calefactio.
Est enim aquæ calefactio, caliditatis in aqua acquisitio. ¶ Quid acqui- 60
sitio aut deperditio? Ea siquidē dicitur, quandiu aliquid rei continue acquiritur, aut deperditur: vt quandiu alicuius actus (siue substātia sit, siue sit accidens) aliquid actu habetur, & aliquid continue reliquitur habendū, quod quidem cōtinue acquiratur: talis actus (quicunq; sit) acquisitio nōinatur. Et si alicuius actus (quicunque sit, aut substantia, aut accidens) aliquid continue reliquitur deperdendum: deperditurque continue: talis actus deperditio nominatur. immo & motus: cū
fiat in aliquo. Non enim actus sine subiecto vnq̄ esse potest. ¶ Quo modo acquisi 61
tio aut deperditio interpretatur? actus in potentia secundum q̄ in potentia. aut potius acquisitio, aut deperditio: actum in potentia secundum quod in potentia interpretatur. nihil refert. Sunt enim hæc eadem, sola voce discrepantia. vt actus in potentia ad esse secundum quod in potentia, acquisitio dicitur. & actus in potentia ad non esse, secundum quod in potentia: dicitur deperditio. Arbitraris modo multum differre motum ita diffinire? motus est alicuius in aliquo aut acquisitio aut deperditio. aut hoc pacto: motus est entis actus in potentia secundum quod in potentia? Epi. Cum dicis, motus est alicuius in aliquo: arbitror te intelligere, alicuius scilicet actus. On. Scilicet. Et cum dico, est actus entis in potētia: idem intelligo, ac si plane dicatur: in ente, actus in potentia. quemadmodum cum dico, parietis in albedo, intendens idem esse, ac si plane dicerem: albedo quæ est in pariete. cui quidem entis, in aliquo responderе fecimus. Epi. Ergo hæ duæ motus descriptiones, solo vocis interstitio distant. One. Nisi forte adhuc differre putes, q̄ primæ Hermenei sunt verba, secundæ vero verba sunt Aristotelis. vtriusq; tamen eadem sententia est. Intelligis ne ex his, en-
tis, & in aliquo, & in subiecto idē esse? Epi. Intelligo. One. ¶ Quo pacto interpre- 62
tatur motus? mutatio, trāsmutatio. ¶ Quid generatio? est substātialis formæ in ali- 63
quo acquisitio. vt formę ignis in materia acquisitio, ignis generatio dicitur. ¶ Quid 64
corruptio? est formæ substātialis in aliquo deperditio. vt formæ ignis in suo subie- 65
cto, suaq; materia deperditio, eius corruptio nominatur. ¶ Quid augmentatio? est

Comparatio diffinitionis motus datę ab Aristotele ad hanc diffinitionem.

maioris quantitatis in aliquo acquisitio, vt cū pedaneum fiat bipedale, motus ac mu-
66 tatio facta est: quæ augmentatio dicitur. ¶ Quid diminutio? est in aliquo a maiore
quantitate in minorē mutatio. Et his diffinitionibus eā quantitatē quę dimensio est,
intelligere debemus, & non numerū aut successionē. Sunt enim dimēsiones tres, lō-
gitudo, latitudo, & profundū, vnicuique rerū corporearū cōcessę, quo occupēt rebus
67 vero sensibilibus, quo occupent, secentur, atque distrahātur. Epi. ¶ Si operępretiū
ducis, vellē mihi planius aperires, quid sit dimensiones nobis cōcessas esse quo occu
pemus, secemur, distrahamurque. One. O fili, arduū est quod petis: & quod sibi nō
modicā philosophiæ partē vendicat. Enitar tamen vtcūq; potero, tibi illud aliquā-
tulū aperire. Si abs te sciscitarer, cur o bone fili optimus naturę opifex tibi albedinem
concesserit? arbitror te protinus responsurū: vt albus sim, atq; videar. cur iterū igni
lucem tribuit? quo sit lucidus, atque illuminet. Itane plane respōderes? Epi. Respō
derē plane. One. Cum te rursus percōtarer: cur rebus tribuit magnitudinē? respōdē-
dum tibi cōsimiliter esset: quo res ipsæ magnę sint, ac occupēt. Et cū insuper, an tu
tua essentia albus sis ac videaris? an ignis sua substātia lucidus sit & luceat? Epi. Pro-
tinus subiungerē, non, sed ego mea albedine sum albus & videor, & ignis sua luce lu
cidus, luminisq; diffusor. One. Et recte quidē. Sed quid tum si quęrerē, an tua essen-
tia sis magnus ac occupes? Epi. Forte velles me respōdere, nō, sed mea magnitudine
sum magnus, ipsaque occupo. One. Ita volo. Et ita sicut albedo, vna res in te est, a qua Q̄d quātitas d.ffiguatur a re quāta.
diceris albus & visus, ita magnitudo, vna res in te est a qua diceris magnus & occupās,
quā quidem dimensionem nuncupamus. Epi. Primū mihi clarum est: secundū vero
nō vsq; adeo. One. Ne cura, te docilē prębe, nondum (vt aiunt) nixus es collo gigan-
teo. Epi. Nō mediusfidius, nā parum distātia perpendere sufficio. One. Cur tuipse
vbi ego sum, huic scilicet sedili immediatus insidēs, vna mecū simul esse, insidereq;
immediatus non possis, ita vt tua potentia simul sit cū mea, & tuus actus simul cum
meo sit actu? Epi. Quia corpus meū nequit (vt mihi videtur) tuū corpus subintra-
re. One. Quod videlicet tua dimensio, pariter & mea, nequeūt se inuicē subire. Sed
sic dimensio suum locū occupat, vt vetet, obstaculo, impedimētoq; sit ne quęuis alia
dimensio & quoduis aliud corpus pariter vnaque cū ea eundem locum occupare ac
replere possit. Quod si contingeret, hoc philosophi dimensionū occupationem, pe
netrationēque nuncupant: quam & natura impossibilem esse ponunt. Sed si esset in
oriente vnus sol lucis aureæ, item & alius in occidente lucis rubicundę: vbi esset pri-
mi, aureique solis lumē? Epi. In toto nostro concauo. One. Et totum nostrum cōca-
uum, sensibiliūq; circulum repleret. Epi. Repleret. One. Nā totum ipsius lumine
suffusum, oppletūque esset. Et vbi secundi, rubicūdique solis lumē? Epi. In toto no
stro cōcauo. One. ipsumq; repleret? Epi. Repleret vt primū. One. Sed vnde hoc? vt
hęc duo diuersa lumina nō occupent neque se impediant quo minus idem repleant,
& tamen hæc duo nostra corpora occupant, sibique mutuo ne omnino idē repleant,
impedimēto sunt? Epi. Nescio quid respondendū sit: nisi quia nos dimensiones ha-
bemus, quæ (vt paulo ante dicebas) ad occupandū rebus concessæ sunt. One. Sane,
& vbi in manu tua color est, illic omnino & calor. Epi. Arbitror vbiq; in mea manu
colorē esse pariter & calorē. One. Verū quidē, cū nulla tuæ manus pars colore va- Quod lumen, color, & calor nō sint quantitates.
cet ac calore, illorūq; sit expers: nunquid se occupāt? Epi. Nō: vt iā fassi sumus. Nā
vbicūq; in manu color est, illic & calor. One. Quid causę huius rei tibi esse videtur?
Epi. q̄ dimensiones non sunt. One. Probe, possesne ergo lumina illa, & colorem &
calorem dicere quantitates, vel magnitudines, extēsiones ac dimensiones? Epi. Mi-
nime profecto. One. Tu fateris ergo lumina illa, dimensiones non esse. Nā dimen Q̄d lumē magis sua pre natura replet q̄ dimēsio
siones sese occuparent. quod impossibile est, & tamē fateris illa replere. Epipo. Fa-
68 teor. One. ¶ An non putas ea magis replere, quæ ita replent, vt ab altero non impe-
diantur quo minus repleant, & quæ idem cum altero replent? an ea quæ cum altero

replere nequeunt? Epi. Exiſtimo ea magis, quę vt repleant, a nullo præpediũtur, &
quę cum quouis altero replent. One. Et vna dimenſio ſimul cu m altera dimenſione
replere nõ poteſt, Epi. Non poteſt. One. Et vnũ lumen ſimul cũ altero lumine re-
plere poteſt. Epipo. Verũ. One. Magis igitur lumẽ ſuapte natura, ipſa dimenſione
repletiuũ eſt. imo vero dimẽſio potius replentiã impedit. Facit enim mea dimẽſio
& tua, vt id quod repleo, tu ſimul vna mecũ replere non poſſis. Epipo, Impedit pro-
culdubio. One. Cũ itaq; chariſſime fili dimẽſio replentiã impediat, ab ipſa dimen
ſione replentia nõ proficiſcitur. Epipo. Nõ: vt mihi videtur. One. Et ego & tu ſi-
ne dimenſione melius repleremus: quandoquidẽ mea replentia ſimul cũ tua tũc eſſe
poſſet. Epipo. Melius, vt mihi apparet. Onero. Et, vt ex conceſſis ſequitur, quãto
quicq̃ magis a natura dimenſionũ recedit, magis recedit ab eo quod plenitudinẽ &
replentiã impedit. Epi. Pręcedẽtia trahunt. One. Et tu forte magis arbitraris lumẽ
a natura dimẽſionũ recedere, eo ipſo ſenſibiliũ colore atq; calore. Epi. Nec iniuria
fortaſſe. nã luminis replentia maior magiſq; ſe diffundit. One. ¶ O beate, ſi intelli- 69
gere pergas, lumen hoc ſenſibile de quo ſermonẽ agitamus, extenſioni dimẽſioniq;
coniunctũ eſt, & per accidens longũ, latũ, & profundũ: ꝙ longitudini, latitudini atq;
profundo coniunctũ ſit, & eidẽ ſubiecto cohærẽs: cuius quidẽ ſubiecti diſtractione
diſtrahitur, & ſectione ſecatur. Sed eſt aliud verius lumen: cuius hoc ſenſibile lumẽ
veſtigiũ quoddã, & ſimilitudo eſt quod neq; dimenſioni coniunctũ eſt: neq; diſtra-
hibile, neq; deſecabile ſit vnq̃. Sed tu vtrũ horum duorũ luminum magis a natura
& conditione dimenſionũ recedere putes? Epi. Magis illud lumen verius. One. Et
confeſſi ſumus dimenſiones replentię impedimẽto obſtaculoq; eſſe. Epi. Confeſſi
ſumus. One. Magis ergo verius illud lumen replebit: quandoquidẽ magis ab impe-
dimẽto repletionis recedit. Epi. Videtur. One. Et quid ſi adhuc magis recedat? Epi.
Magis replebit. One. Et ſi magis in infinitum recedat? Epi. In infinitum replebit.
One. Fili, illa veriora lumina, cœleſtes & ſupramundanę ſunt mentes, ſpiritualiaq;
lumina: quę (ſi ſenſibile lumen, alterũ ſenſibile lumẽ nõ impedit) tãto minus vt ve
riora lumina, & magis a natura & cõditione dimenſionũ ſemota, ſeſe impedient at-
q; occupabunt quo minus ampliſſima & eadẽ repleant cœli ſpatia. & cum impertia
ſint, & partes nõ habẽtia: vbicũq; ipſa ſint, tota eſſe neceſſe eſt. quare cũ ſint in oriẽ
te, tota erũt in oriente: & cũ ſint in occidente, tota in occidẽte, & tota in qualibet cœli
parte, & in qualibet ſempiterna laude deũ collaudantia: nec vnũ alteri prępedimẽto
eſt quo minus vbi vnũ eſt, non ſit & alterũ: & vbi vnũ laudat, laudet & alterũ. quod
ſorti humanę corporea mole præpedite conceſſum non eſt. Et quia deus in infinitũ
magis quam beatæ illæ & ſupramundanę mẽtes ab omni dimenſione, omniq; dimẽ
ſionum conditione recedit: ipſe infinita plenitudo eſt. qui cum ſit maxime vnus, &
omniũ maxime ſimplex: totus vbique pręſens eſt, neq; excludi, neque a quoquã in-
cludi poteſt. cuius quidem infinitam plenitudinem hæc ſenſibilia in ea ipſa quã vi-
des parua dimenſione quoad poſſunt imitantur. & illa fœliciſſima entia ipſi quidẽ
infinitæ plenitudini ſimiliora, illã in maiori plenitudine atque replentia imitantur.
Epi. Hęc ꝓfecto gratiſſima ſunt, ſed quę infirmus (vt neque oculus ęger lumẽ, aut
e tenebris repẽte emergens) mẽtis vix perferat obtutus. One. Ad ſenſibilia noſtra
relabor: illis ſupramũdanis & fœliciſſimis vix a nobis tenuiter acceſſibilibus lumini
bus (quibus nos cõmendo) dimiſſis. ¶ Meminiſti nos cõceſſiſſe replentiam a dimẽ 70
ſionibus non prouenire? Epi. Memini. One. Finge igitur ab omnibus quæ in noſtro
concauo continentur, dimenſiones ablatum iri: quid tũc noſtrum ſenſibiliũ circulũ
replebit? Epi. Non video. One. Quid ipſum replebat cum adhuc ſuas dimenſiones
ſeruaret? Epi. Dimenſiones ipſę. One. Et res naturales, & rerũ naturalium ſubſtã-
tiæ. potẽtia, atque formę. Epi. Ita eſt. One. Et nõ habent rerum ſubſtãtiæ materia
& forma a dimẽſionibus ꝙ repleãt? Epi. Nõ habẽt. One. Remotis igitur dimẽſio-

Manuductio ab occupatiõe ad ſummã, diuinaq; plenitudinẽ.

nibus vides ne adhuc rerum sensibilium substantias remanere, & totum mestum in
concauum, rerū materia & formis plenum esse, vt prius (quandoquidem vt repleat
dimensionibus nō eget. Epi. Non videbam. O ne, Attamē materia & rerū formę
nō occupāt. neque distrahi, secariq; vllo ingenio possunt nō adueniēte noua dimen
sione. Nā ad occupandū & secandū sunt dimensiones rebus additæ: vt scilicet occu
pent, & a se inuicē discretæ & diuisæ sint. Huc te solum fili euagat⁹ adduxi, quo frē
quenti cura & meditatione intelligere studeas dimensiones esse ad occupādum et di
strahendum, et non ad replendum: vt nos aliquando ex nostra occupatione, & oc-
cupāte plenitudine ad cœlestiū pfectā plenitudinē contēplādā erigamus, & ex nr̄a
distractione et pluralitate ad illorū stabilitatē et vnitatē Hic fili nr̄æ philosophiæ
finis hic tot⁹ Aristotelis et philosophorū conatus, ex recta rerū sēsibiliū cognitiōe Quis philosophiæ finis.
(vt ex æternorum quibusdam remotissimis simulacris) mundi intelligibilis nobis
pare introitum: et hinc nos vtcūq; possunt ducere: nr̄am scilicet fœlicem regionē
cognoscere. Sed desine de his plura rogare: ne nos lōgius a proposito trahas: et sine
71 nos ad dimissa reuerti. Epi. Sino. O ne. Reuertamur igitur. ¶ Cū quæritur, quid
alteratio? hāc adhibemus respōsionem. alteratio est a qualitate aut ad qualitatē mu
72 tatio: vt tenebræ sunt a qualitate, et illuminatio ad qualitatem. ¶ Quot alteratio-
num modi? sex. de contrario in contrarium: vt cum ex albo fit nigrum. de contrario
in medium: vt cum ex albo fit rubrum. de medio in contrarium: vt cū ex rubro fit
album. de medio in medium: vt cum ex rubro fit flauum. ex habitu in priuationē
73 vt cum ex luminoso fit tenebrosum. ex priuatione in habitum: vt cū ex tenebro-
so luminosum. ¶ Quid mutatio secundum locum? est ad locum, aut circa locum
mutatio. Ad locum quidem, vt motus recti omnes: vt ignis motus sursum, et mot⁹
terræ deorsum. Circa locum vero: vt motus circulares oēs: vt orbitum cœlestium
qui circa propria loca, aut inferiorum omnium circulo agunt. et rota figuli: quæ cir
74 ca propriū locū vertigine torquet. Epi. ¶ Sed sine id plusculum intelligam, si fieri
possit. Cum enim ambulo, me lātet quid mea sit ambulatio: q̄ tamen lationem di-
cerē. O ne. Fili, cū tu generaris, tua forma tua generatio est. et cū tu aliquādo corrū
peris, tunc tua forma tua corruptio erit, et cum tu augeris, tua dimensio tua augmen
tatio est. et cū tu minueris itidē: & cū tu calefis tua caliditas, tua est calefactio. & cū
tu ābulas, tua ābulatio tua latio est. Quæ quidē aliquantulū a reliquorum motuū
conditione euariat: q nunq̄ tota actu sit, neq; factæ aliquid maneat: sed dūtaxat pa
tim est dum fit, atq; ptim nō est: & ideo cognitu difficilior. Sed tu aduertere. Audi Declaratio mot⁹ localis p sonationē
sti aliquando corpus sonans? Epi. Audiui frequēter. Onero. Vt tibiā, tubam, aut or
ganū. An sonus ille permaneat? an ipsius facti aliquid supsit? Epipo. Nihil. One.
& solum dum fit, partim est, atque partim nō est. Epipo. Sic est. Ore. Et cum quis
cōtinue tibiam inflet, a quo causat ille sonus? Epi. A motu (arbitror) aeris inflati,
illisiq; ad tibiæ latera. One. quo motu? Epi. latione. O ne. Vide igitur quo modo so
nus ille naturam mot⁹ vnde progignitur, retinet: vt scilicet non maneat factus: sed
solum partim fit dum fit, atque partim nō fit. Epi. Videre videor. One. Tu ergo
per sonum illum, motū scilicet quendam & alterationem corporis sonori, motum
localē concipe. Sicut enim sonus ille ī toto aere emisso illisoq; est, cuius facti nihil
manet, sed duntaxat partim est dum fit, atque partim non est: ita in te toto dū am-
bulas, quædam latio est: quam ambulationem dicim⁹: cuius quidē factæ nihil ma
net: sed duntaxat partim est dum fit, atque partim non est. Epi. Motus localis pul-
chram imaginem mihi obiecisti, sonū, & corporum sonantium alterationem. & mi
hi quodammodo quod quæredam sapere videor. Onero. Cum tibi itaq; ita persua
75 deas, procedamus. ¶ Quo pacto interpretatur mutatio secundum locum? motuslo-
76 calis, latio. ¶ Quo pacto diducitur? in rectā, circularem, & mixtam. Rectā quidē
vt motū sursum, aut deorsum. circularē: vt quæ fit circa medium. Centum enim

mediũ nuncupamus.mixtam vero,quæ vtriusq; aliquid ꝑticipet,vt volatus auiũ.
¶Quid subiectiue mutatur? quod mutatiõis subiectũ est. Quod si generationis 77
subiectũ est: subiectiue generari dicitur. si corruptionis: corrũpi. si augmentationis
augeri. si diminutionis: minui. si alterationis alterari. si deniq; mutationis secundũ
locũ: ferri. ¶Quid mutatur terminatiue? forma quę acquiritur, deꝑditurve, termi 78
natiue mutari dicitur. ea siquidẽ terminus est: quæ si substãtialis forma fuerit, & ac
quirat̃: terminatiue generari dicitur. & si deꝑdatur: dicitur corrũpi. Si dimẽsio ma
ior fuerit: dicitur augeri terminatiue. si minor: diminui. si fuerit qualitas: alterari. si
latio: ferri. Et reuera terminatiue generari corrũpi, augeri, minui, alterari, & termi-
natiue ferri, nihil aliud est q̃ generatio, corruptio, augmẽtatio, diminutio, alteratio
& latio: quarũ quælibet quidã terminus est, & forma. ¶Quid mutatur cõpletiue? 79
Totũ mutatione acquisitũ aut deperditũ: vt ignis qui gignitur aut corrũpitur: cõple
tiue gigni, corrũpi ve dicitur, nec iniuria. Nam ipse ignis, totũ & cõpletũ est. Iti-
dem tota & completa, cõpletiue augeri, minui, alterari, & ferri dicũtur. Ex his ma
nifestũ euadit, formam dum acquiritur, deperditurve, materiæ cõparatã, subiecti
uã mutationẽ dici debere: nam materiæ est vt subiecti. & ad seipsam relatam, mu
tationem terminatiuã. nã ipsamet, ipsa forma, atq; terminus est. & ad totũ ipsum,
mutationẽ cõpletiuam. nã totius est vt completi. Epipo. Dicitur igitur (vt arbitror)
mutatio subiectiua: hoc est mutatio subiecti. & mutatio terminatiua: mutatio ter-
mini. & mutatio cõpletiua: mutatio totius & cõpleti. One. Omnino, sicut Euãdri⁹
ensis dicitur ensis Euandri. ¶Quid mouetur per se? Quod motu qui in eo est, mo
uetur. Epi. An dicis in eo vt in subiecto? Onero. Aio, vt quod in se generationẽ ha 80
bet: ꝑ se generatur. quod corruptionẽ: ꝑ se corrũpitur. quod augmẽtationẽ: augetur
qđ diminutionẽ: diminuitur. qđ alterationẽ: alteratur. et qđ ĩ se lationẽ: per se fer
tur. Et quod etiã in se vt in toto generationẽ aut corruptionem habet: etiam per se
aut generari aut corrũpi dicitur. Epipo. Cõpletiue, vt arbitror. Onero. Recte qui-
dem, et materiã omnifariã, modisq; omnibus subiectiue. ¶Quid mouetur ꝑ ac- 81
cidens? Quod nõ a motu q̃ in eo est, sed alterius moueri dicit̃, quemadmodum cũ
tu augeris, illa augmẽtatio minime in tuo colore existit, sed ĩ materia, cuius quidem
augmentatione color ille ꝑiter augeri, maiorque fieri dicitur: ideoque accrescit, au-
get̃que, ꝑ accidens. Nam non augmentatione quæ sit in ipso, sed alterius, materiæ
videlicet. Et cũ te de loco in locum trãsfers: omnia quæ ĩ te sunt, moueri dicũt̃: vt
aĩa, vt accidentia. non motu quidẽ qui ĩ ipsis sit: sed qui ĩ tua sit materia. ideo tua ma
teria per se mouetur: cætera vero quæ in te sunt, per accidẽs. ¶Quid motus acqui- 82
sitiuus? Est quo aliquid acquiritur: vt in generatione substãtia, in augmentatione
quantitas, in acquisitiua alteratione qualitas, & in mutatione secundum locum, la
tio. ¶Quid motus deperditiuus? est quo aliquid deperditur: vt in corruptione sub 83
stantia. in diminutione quãtitas, in deperditiua alteratione qualitas, & in mutatiõe
secũdum locũ, latio. ¶Quid motus naturalis? est qui rei cui inest, cõuenire nat⁹ sit
vt condẽsatio, frigefactio, & motus deorsum, terræ. ¶Quid violẽtus? Quid rei cui 84 85
inest, discõuenire natus est, cõtraq; ei⁹ naturã est: vt rarefactio, calefactio, & mot⁹ 86
sursum, terræ. ¶Et cũ omniũ & actuũ & formarũ tã substãtialiũ quã accidẽtaliũ
materia ad suscipiendũ sit indifferens, & quantũ ex parte sui ĩdifferẽter sese habẽs
omnis cõuenientia & discõuenientia, naturale & violentũ, a forma sunt perquirẽda
ita vt ea conueniẽtia, naturalia, & secundũ naturam dicantur, quæ formæ conueni
re nata sunt, eãque saluare: & ea discõuenientia, violenta, præterque naturã. quæ
ipsi discõuenire nata sint, eãq; labefactare ac expellere. Epipo. Iudicas ergo nihil
a materia censeri debere aut naturale aut violẽtũ. One. Nihil. ¶Quid indifferẽs
Qui neque omnino cõuenire neq; discõuenire natus est: vt lateralis flatuũ motus. 87
Res enim naturales quæ recto tramite agitari natæ sunt, si obstaculum offendant,

Quod vna et eadem forma est mutatio subiectiua, terminatiua & cõpletiua.

quo se minus in rectũ agitare valeant,ad latus sese deuoluũt:vt grauia ad latus de=
orsum,& leuia altrorsum,& ad latus sursum.Et quia mot⁹ & quies opposita sunt,&
Peripatetici,oppositi naturã per suũ oppositũ perquirũt:nos quietes per suos oppo=
88 sitos motus puestigabim⁹,hoc pacto.¶Quid quies? priuatio motus in subiecto na
to,quando & vbi moueri natũ est:quæ quando est priuatio generationis,quies, gene
rationis dicitur,& quando corruptionis,quies a corruptione,quando augmentatio=
nis,quies ab augmentatione,quando diminutionis,a diminutione,quando alteratio=
nis,ab alteratione,& quando lationis,quies a latione. Quæ quando subiectum &
materia respicitur,quies subiectiua nũcupatur:quãdo forma,terminatiua:& quãdo
totũ,cõpletiua.Et sicut mutatio semper pro forma atq; actu accipitur:nũc ad sub=
iectũ,nunc ad se,nunc ad totũ relata:ita quies semper pro subiecto, nũc ad se, nunc
ad formã,nunc ad totum relato.Epi.Sentire ergo debeo idem esse,subiectũ motũ,
terminatiuũ, & cõpletiuũ: itidẽ & esse idẽ,quietẽ subiectiuã,terminatiuã,& cõple
tiuã.One.Subiecto videlicet,atq; essentia:sunt tam hæc tñ, q̃ illa, ratione tria. Et
qñ est priuatio alicuius per se,quiescit per se, quãdo vero alicuius priuatio mot⁹ per
accidẽs fuerit,quiescit per accidẽs,& quãdo est priuatio motus acquisitiui,quiescit a
motu acquisitiuo,& quãdo deperditiui,a deperditiuo atq; abiectiuo.¶Sed quies na=
89 turalis ea est,q̃ rei quiescẽti cõuenit,eãq; saluat: vt terræ quies deorsum.¶Et violẽ
90 ta dicit̃,q̃ rei quiescẽti discõuenire nata sit vt terrę quies sursũ.Indifferẽtẽ tñ haud
multũ dicere cõsueuim⁹:verũ ipa esset, q̃ neq; oĩno cõuenire,neq; discõuẽire nata
esset.Hęc ꝓ tua qualicũq; ĩ circulo mot⁹ ĩtroductiõe,satis esse puto:nisi aliud tibi
min⁹ detectũ fuisse videat̃.Epi.Nihil.One.Nos igr̃ trãsferam⁹ ad ĩfiniti circulũ.
ITa expediendus nobis erit infiniti circulus.¶Quid infinitũ primo? est
91 quicquid nõ est quantum:vt mens,punctus. Et interpretatur nõ finitũ,
92 non quantũ.¶Quid infinitum secũdo? vides notulam illã nigram in=
star sphærulę? Epi.E quidẽ.One.Nobis insinuat id cui adiũgitur,in no
stro sensibiliũ circulo reperiri nõ posse,nos itaq; quæstioni qua quæritur quid infi=
nitũ secundo,ita satisfacturi sumus.Si quæritur quid rei,nihil est,nã vt diximus es
se nõ potest:vt in paraphrasi demõstratione perspicuũ euadit.Si quid nõis,est quã=
tũ transitum habẽs,sed inconsummabilẽ:vt si aliqua linea extremis & diuisibilibus
& indiuisibilibus careret,diuisibilibus quidẽ,vt si nullum dandum esset eius primũ
pedaneum,aut vltimum,aut pars altera quæcunque determinatæ quantitatis. In di
uisibilibus vero,vt punctis, linea hæc hoc secundo modo esset infinita, & semper
transitum haberet, sed inconsummabilẽ : vt quæ nunq̃ tota posset esse ꝑtransita.
& ita de discretorum multitudine:cuius nulla vnq̃ prima dari posset vnitas aut vlti
93 ma illa,siquidẽ numerãdo esset ĩpertrãsibilis,& hoc secũdo modo infinita.¶Quo
94 pacto diducitur infinitũ secundo? in infinitũ magnitudine,& multitudine.¶Quid
infinitum magnitudine? est quod suæ magnitudinis caret extremis:vt linea quę suę
longitudinis careret extremis,diceretur infinita:& superficies infinita,quæ suæ lon
95 gitudinis & latitudinis:& corpus infinitum,quod pariter longitudinis,latitudinis &
spissitudinis extremorum esset expers. ¶Quid infinitum multitudine? est quod
suæ quidem discretæ diuisæq; multitudinis caret extremis. Discretæ quidẽ opposi
tum est,ad multitudinem partium continui adinuicem continuatarum excluden=
96 dam. Et hæc diffinitiones quid nominis sunt.¶Quomodo interpretatur infinitũ se
97 cũdo? infinitum actu.¶Quid infinitum tertio? est spatium cuius cũ pars vna ꝑtrã
sita sit,nondũ pertransitum est:vt si proficisceris Romam,& posteaquam Medio=
lanum peruenisses,aut aliquo alio,aliquis te percontaretur : fili (cum tu petas Ro=
mam) an tuum iter et susceptum spatium iam finitum sit,an infinitum? responde=
98 res,infinitum:et bene quidem hoc tertio modo.¶Quid infitum quarto? est quod
cũ transibile sit, difficilem tamen habet transitum:magnitudine,vt orientis et occi

dētis intercapedo: & multitudine, vt multitudo capillorū tuorū numerãdo. ¶ Quid infinitū quinto? est cui semper additio subtractiove fieri potest: vt cuilibet cõtinui 99 numero sem p additio fieri potest, superatq; semper aliquid addendū. Et cuilibet cõtinuo semper fieri potest subtractio, semperq; relinquit aliqd subtrahēdū. Idcirco quodlibet cõtinuum, & continui multitudo, hoc quinto modo cognoscitur infinita. 100
¶ Quo pacto diducit in infinitū additione, cui sem p aliquid superat addendū: vt multitudo cõtinui, & tēpus: & infinitū subtractione, cui semper aliqd relinquitur 101
demendū. ¶ Quomodo interpretat subtractio? diuisio. ¶ Quomodo infinitum 102
quinto? infinitū potētia. Et cū infiniti quintiq; sint modi, & significationes: duarū tñ, secundæ & quintæ, philosophorū pcipua cura est. Epi. Memini me alias audiuisse: vt infinitū categorematicum, & syncategorematicū, & infiniti syncategorematici multiplices variosque modos. One. Fili mitte sophistis suas, & philosophis suas: quas dicis, sophisticę sunt aptæ, philosophiæ parū. Et cõtra: q̄ philosophiæ sunt aptę, perparū sophisticæ prosunt. Sed sine ad circulū loci veniamus. Epi. Sino.

Vid locus? Ita respondēdum est. Locus est extrinsecus terminus corporis alterum cõtinentis. Additum est extrinsecus, non quidem corpori conti- 103
nenti, sed contento: qđ etsi contenti superficies circundans, ipsum contineat (vt te tuæ cuticulæ superficies extrema) ea tamen eius locus non est, q̄ ipsi contēto non terminus extrinsecus, sed potius intrinsecus existat. ¶ Et diduci- 104
tur locus in locum communem, et proprium. ¶ Quid locus cõmunis? est qui multa 105
continet quibus immediatus non est: vt cæli lunæ concauum, aerem, aquā terram & ex his contemperata continet: quibus immediatum non est: & eorum locus communis dicitur. ¶ Quid locus proprius? est terminus corporis continentis contento im- 106
mediatus: vt concauum lunæ, ignis locus est proprius, nam est terminus & extremum cæli, ignem continentis, & igni immediatū. Nam inter cæli lunæ cõcauū, & 107
ignis cõuexum, nullum omnino intercipitur interhiatq; medium. ¶ Quid terminū hic vocamus? corporis superficiem concauā. Corporum enim cõtinentium superficies duæ sunt, cõcaua videlicet, & conuexa. ¶ Quid cõcaua? est corporis continētis 108
interior vltima. ¶ Quid conuexa? ea est quæ est corporis omnium circundans vl- 109
tima. Vidisti, vt arbitror, rotundū vitreū pomum. Epi. Et plerumq; habui. Onero. Cum plenum est aqua, aut pigmentario aliquo liquore, illa eius interior superficies quę liquorē illū contingit, concaua est: Illa vero cui manum admoues, quamq; tangis, cõuexa. Epi. Nec hæc mihi captu difficilia sunt. One. ¶ Quid locus naturalis? est in quo res naturales natura quiescunt: vt ignis in cæli lunæ concauo, aer in conca- 110
uo ignis, aqua in concauo aeris, & terra in concauo aquæ. Et solum hic rerū naturalium naturalē locum diffinimus. Sunt enim singula secundum subiectam materiā passim expetēda. ¶ In quo loco res naturales natura quiescūt? in eo natura quiescūt in quo saluari conseruariq; natæ sunt. ¶ Quid locus violentus? est in quo res natura- 111
lis minime natura quiescit: vt locus sursum, vt cęli & ignis concauū, locus violentus esset & aquæ & terræ. Nam in eo minime natura quiescerent: verū vnaquæq; res naturalis vbi saluari conseruariq; nata est, natura quiescit. An plura de hoc loci circulo requiris? Epi. Abunde dictum esse puto. One. Vacuum igitur transigamus.

Vid vacuū primo? si quæratur quid rei, nihil est, si q̄d nominis, respō-
sionem abhibemꝰ, q̄ sit locus non repletus corpore, natus repleri. Cor- 112
pus hic corporeā substantiam dimensionibus præditam, longitudine scilicet, latitudine, & profunditate, intelligimꝰ. Si itaq; effingas omnes nostri cõcaui corporeas substantias in nõ esse redigi, aut ab ipsis dimēsiones auferri, tunc illa cæli concaua superficies inter cuius latera non interiacet corpus, dimensa ve substantia vlla vacua esse hoc primo modo ficta est: neque vacuū esse intendimus, quod omni sustantia, omniq; plenitudine vacet. Nam infinita illa

plenitudo(quā Pytag orici volunt esse infinitā plenitudīs substātię sphęrā:cui⁹ cen Pythagorici
trū sit vbiq;,& circunferentia nusq̄,excludi nunq̄ potest.Epi. Si igit̄ mea substan
tia manēte,a me subtraherētur dimēsiones,velles tunc eū qui mihi nūc locus est, es
se vacuū,tāetsi mea substātia superficiē illā repleret. On. Scilicet,dū tū aeris te cō
tinētis latera se nō cōiūgerēt.Epi. An se cōiungerēt?One,proculdubio. Nā tu am
plius nō occupares,neq; obstaculo illis aeris dimēsionibus vllo pacto esses quo min⁹
3 se cōiūgerēt,& simul vnaq; tecū replerēt.¶Quo pacto interpretat̄ vacuū primo?
4 Vacuū priuatione:nō quidē cuiuslibet oīno,sed corporis dimēsi.¶Quid vacuum
secūdo?si quęratur q̄d rei,nihil est.Si quid nōis,dimēsio est corpora intra se nō ce-
dendo recipiens: vt si intelligas vnā dimēsionē,longitudinē scilicet,latitudinem,&
spissitudinē nostrū sensibiliū concauū replentem:q̄ nō cędens corporibus,ipsa intra
se recipiat,& tantū suarū dimensionū simul cū corporū dimensionibus,quantæ ip-
sæ corporum dimensiones fuerint,semper habeat:talis dimensio, vacuū secundo
115 diceretur.¶Quomodo interpretatur vacuum secūdo?spatium separatū. ¶Quid
116 vacuū tertio?quid rei,nihil est,si quid nominis,est quod corporibus immersum,ple
117 num non est.¶Quo pacto diducitur?in vacuum tertio priuatione (quod quidem
esset quædā parua vacua,inania corpore,nata repleri)& in vacuū tertio dimensiōe.
& hoc quidem esset paruæ dimensiones corporibus immersæ,aduenientibus corpo
ribus non cedentes.An aliud quicquam de vacuo desideras?Epi. Nihil. Sed dicta
modo,mente reuoluo,quo singula rectius intelligam,& firmius teneam,O ne. Vl-
timus igitur superest labor,circulum scilicet tēporis tibi declarare. Epi. Superest.
118 O ner. Ordiamur ergo hunc in modum ipsum tibi recludere.

Vid tempus?Epi.Me interrogas?One.Interrogo,ego hūc circulū te
interrogando absoluā.E pi. Respōdeo igitur tempus numerū esse pri
mi motus secundū prius & posterius.One. Vt annus numerus est mē-
tium,& mensis numerus dierū, & dies numerus horarū priorū& po-
steriorū.Quem primū motū vocamus? E pi.Motum primi mobilis.
119 One. Verū ais.Et primū mobile,vltima,supremaq; mobilis sphæra est.¶Quo or
dine sita sunt mobilia, semper a ꝓpinquioribus nobis ad remotiora procedendo?
Epi.Hoc ordine.Terra,aqua,aer,ignis,cælum,Lunę cælum Mercurij,cælum Ve
neris, cælū Solis,cælum Martis,cælum Iouis,cælum Saturni:firmamētum,& pri
mū mobile.Oner. Vides ergo primū mobile oim mobilium esse supremum, quod
120 & tu numerando fecisti vltimum:ipsum tamen natura, perfectione, & dignitate
omnium primum est.¶Sed quo motu mutatur hoc primum mobile? nunquid gi-
gnitur,corrumpitur,augetur,minuitur, alterascitve? Epipo.Non mihi de illis vi-
detur intelligi debere:verum de eo motu qui latio est.Onero.De eo scilicet, & quē
motum circulationem nuncupamus.Sed vbi est ille motus?Epipo. In primo mobi
li,vt arbitror. Onero. Vbi nam ergo?Quandoquidem omnis motus in suo sit mo-
bili,& sicut vox in aere.E pipo.Hoc modo.Onero. Vox ne aeri cui inest coextensa
est,quemadmodum albedo parieti?E pipo. Hunc in modum.Onero. Per accidens
videlicet:quia non extensione quæ in ipsa sit,sed sui subiecti.Quanta vox,quātaq;
121 parietis albedo?Epipo, Quantus aer cui vox adest: & quantus paries cui adest ad-
hæretq; albedo.O ne. Per accidens tamē.¶Quantum ergo tempus?Epi. Respon
dendū mihi est,quantū primum mobile cui inest,sed addo,sicut & tu, per accidēs. Qđ ips est quātū per accidens.
122 One. Cautius respondisti.¶Habetne dimensio extensionem?E pipo.Suapte natu
ra.One. Et albedo intensionem?E pipo. Cōsimiliter.One. Et latio successionem?
Epi.Identidē.One. Animaduerte igitur,quod in quantitate extensio est,in qualita
te est intensio,& in latione successio. An quātitas,vt dimensio,suapte natura extē
sionem habeat?Epi. Iam diximus ita esse. Onero. An suapte natura intensionē,&
successionem?E pi. Minime. One. An qualitas,vt albedo,suapte natura intensionē

habeat. Epi. Fassi sumus. One. An suapte natura extensionē aut successionē? Epi. Nō. nisi p accidēs. One. Rationabiliter loq̄ris: diuisibilis ne albedo scd'm intēsionē? Epi. Maxie, vt mea fert opinio. One. Sane respōdes, partes ergo scd'm intēsionē habet. Sed quas eas vocas? Epi. Nescio, nisi vt tu modo. One. Et gradus & partes intensiōis eas nūcupam⁹. Cōsidera igr̄ quod diuisiones parietis albedo recipiat. Duas, vt puto, vnā videlicet scd'm ptes extensiōis, ad sui subiecti & dimēsiōis cui adiungit̄: diuisionē, ei ipropriam & accidentariā: alterā vero scd'm intensionis partes, ei quidē ppriā, per se, suæq; naturæ accōmodā. One. Peritius q̄ ipse expectebā respōdisti, Cōsidera igr̄, vt ita apte de tēpore respōdeas, quod diuisiōibus secet. Epi. Cōsimiliter duab⁹: vna, scd'm extensionis partes, ad sui subiecti & dimēsionis cui
Q̄d tp̄s bifariā diuiditur. cōiūgit̄, diuisionē, q̄ tēpori impropria, & per accidens est: altera vero secundū successionis partes ei propria, per se, eiusq; naturæ accommoda. One. Optime, & harū diuisionū prima, primæ albedinis diuisioni respondet, & secunda secūdæ. ¶ Sed age, dic mihi: duo vnius dimensionis pedalia, partesne dimēsionis vocas? Epi. Voco. 123
One. Et oēs vocāt. Sed nunqd possūt secundū extensionem simul esse? Epi. Nō. One. Nā se occuparent: qđ minime natura finit, tñ illa duo pedalia simul esse possunt secundū successionem. Epi. Possunt. One. Nunqd primæ lationis, successionis partes simul esse possunt secundum successionem? Epi. Non, vt mihi videtur, sed vna semp prius est, & altera posterius, semperq; priori succedens. One. Hinc merito successionis partes appellari videntur. Et diximus qđ in quātitate vt dimēsione extensio est, in latione successio noīatur. Epi. Dixim⁹. One. In analogia videlicet, & pportione. Ideo quāta pugnantia est duo pedalia secundū extensionem simul esse, tanta est duas successionis partes, vt duas horas, aut duo minuta, secundum successionem simul esse. Et sicut si duo pedanea simul essent secundū extensionem. nō plus cōtinerent, occuparent atq; replerent, q̄ vnū pedaneum: ita quoq; duæ horæ simul secundum successionem, non plus atq; vna hora durarent. De partibus autem extensionis secus euenit. Nam bene simul sunt secundum successionem. Epipo. Et loqueris de partibus extensionis primæ lationis? Oneropo. Loquor equidem. Sed procedamus vlterius. ¶ Quem numerū partium primi motus arbitraris esse tp̄s? an primæ diuisionis, partium videlicet scd'm dimensionem sumptarū? an poti⁹ secūdæ, & partiū succedentiū: quas successionis partes nuncupauim⁹? Epip. Secundę profecto, q̄ ipsi & ppria, & per se, secundūque ei⁹ naturā existit. One. Ideo pulchre in diffinitione adiectū est, secundum prius & posteri⁹: ad discrimen numeri partiū extensionis, & secundum dimensionem sumptarum, lationi ipropriarum, & secundum alterum cōuenientium. Epi. Pulchre adiectum est: & videor mihi plane intelligere: diffinitionisque intellectum hunc haberi, tp̄s numerus est primi motus secū
Partes tēporis secū dū successionem simul esse non posse

Quid pręsens prio. dum successionis partes sumptus. One. Sane admodum. ¶ Quid præsens primo? 124
Epi. Est ipartibile, præteritum futuro connectens. One. Quemadmodum mediū punctum in linea ptem extēsionis priorem lineę cōiungit, & posteriorem: ita id impartibile, qđ nobis adiacet, tp̄is successionis partes, priorem scilicet & posteriorem simul nectit: quarum quidem partium tp̄s prius diximus esse numerum, & id ipartibile, præsens primo nuncupamus. ¶ Quomodo interpretaberis præsens primo? 125 126
Quid pręsens scdo. Epi. Nunc, instās adiacens. One. ¶ Quid pręsens secundo? Epi. Est tp̄s a dicto impartibili vtrinque non multum distans. One. Vt hora, vt minutū. Et præsens hoc secundo modo, tp̄is nomen est, primo autem modo non. ¶ Quo modo interpreta- 127 128
Quid pręteritum. Quid futurum? tur præsens secundo? Epi. Nunc. One. Est enim nunc homonymum vt præsens: modo impartibile, modo tempus significans. ¶ Quid præteritum? Epi Est temporis præsentis pars prior. One. ¶ Quid futurum? Epi. Est tp̄is præsentis pars posterior. Oneropo. Id profecto temporis præsentis quod nunc, & impartibile nobis adiacens antecedit, præteritū dicitur, & temporis præsentis pars prior. Et qđ idem 129 130

nunc & impartibile præsentis tẽporis sequitur: futurũ dicitur, & temporis præsentis
131 pars posterior. ¶ Te id tamẽ aduertere licet, bifariam dici & præteritũ & futurum,
132 actu videlicet, & potentia. Et præteritum actu, & futurum actu, nũc diffinita sunt: &
sunt, quemadmodum præsens, cuius sunt partes. Epi. ¶ Habet'ne ergo præsens suas
successionis partes simul? quas prius simul esse posse negauimus. One. Habet simul
bone fili, vt in toto: non autem simul secundũ successionem, quemadmodum aliqua
dimensio, cuius media ipsam constituentia simul vt in toto habet: non tamen illa si-
mul habet secundum extensionem, sed extra se sunt, & se non occupantia. ita suc-
cessionis partes præsentis secundum successionem extra se sunt, & quasi se non occu-
pantes. Epi. Recte iam concipio. aperi modo quid præteritum potentia, quidve po-
133 tentia futurũ. One. ¶ Omnino præteritum potentia tempus id dicimus, quod fuit, Quid præteritũ potẽ-
134 & cuius nihil omnino est. ¶ Et id futurum potẽtia, quod erit, sed nihil eius adhuc est. tia.
Epi. Et quid si cepero totum tempus a tuo natali ad nunc vsque quod nobis adiacet? Quid futurũ po-
One. Tempus id non omnino præteritũ actu, neq; omnino præteritum potẽtia, sed tentia.
ipsum dicere deberes partim actu, & partim potentia præteritũ. Epi. Intelligere vi-
deor. Onero. Finge tibi charissime fili vnam lineam ante oculos tuos quietos & im-
mobiliter stantes directe porrectã sine termino quidem a te perceptibili, hoc modo:

Visus tuus ex vtraque parte in aliquo signo porrectæ lineæ deficit: vt in a & b. Sit-
que c in visus medio ab vtroque percepti spatij extremo æquidistans. ipsum c est vt
præsens primo. a b vt præsens secundo. c a vt præteritum actu. c b vt actu futurum.
a f præteritum potentia. & b e potentia futurum. Et si intelligas lineam moueri f
versus, quousque signum e perueniat ad punctum b lineæ oculi, tunc b e fiet actu fu-
turum, quod prius futurum erat potentia: & a d potentia præteritum, quod prius erat
actu præteritum. Epi. Descriptionem intelligere videor. One. Fili, si comprehen-
dere posses, prompta dictorum de tempore cognoscendorum analogia est: suam ta-
135 men Aristoteles assignaret in circulo. Epipo. Haud satis intelligo. Onero. Ne cura
136 modo, sed sine nos procedere. ¶ Quæ sunt in tempore? Epi. Quæ mensurantur tem
pore. One. ¶ Quæ sunt ea quæ mensurantur tempore? Epi. Ea ipsa sunt quæ inci-
piunt & desinunt in tempore: aut quorum ipsum tempus duratio est. One. Vt res sen
sibiles, & rerum sensibilium motus incipiunt ac desinunt in tempore: & orbium cæ- Quod di-
lestium suorumque motuum tempus duratio & mensura est. Idcirco hæc omnia & uerso mo
sunt in tempore, & mensurantur tempore: hæc quidem vt mensura æquante, illa ve- do res sint
ro vt mensura superante. Epi. Vis ergo omnium & cæli & terræ & sensibilium dura in tẽpore.
tionem esse tempus: quod tamen extra terram & sensibilia omnia existit. Onero. Di-
ctorum omnium, omnisque corporeæ substantiæ, soli primo mobili intrinseca dura
tio: cæteris autem omnibus extrinseca: quemadmodum tua dimensio tuæ materiæ,
137 coloris, caloris, et reliquorum tuorum sensibilium accidentium extensio est, soli tuę
materiæ intrinseca. nam soli materiæ inest: cæteris autem extrinseca est. Epi. ¶ Sed
an omnia sint in tempore? One. Multum o fili refert: sicut non omnia dimensa sunt
extensione. sed meministi nos dimensiones rebus ad occupandũ et desecandum addi
tas esse dixisse? Epi. Memini. One. Et dimensiones replentiæ impedimento esse: et
quæ a dimensionum conditione et natura recederent, magis replere, magisque plena
138 esse? Epi. Et hoc memini. One. Quia vna dimensio cum alia dimẽsione simul esse
non potest. Epi. Secundum extensionem videlicet. One. ¶ Neque vna successio si-
mul cum altera secũdum successionem: vt dies hesterna simul cum hodierna nullo

ingenio eſſe poteſt. Epi. Veriſſimum eſt. Onero. Tota igitur temporalis duratio ſi-
mul eſſe non poteſt, aut alicuius temporis duæ ſimul medietates: vt neque duę ſimul
corporis medietates. Epi. Verum. One. Corporis ſcilicet ſecundum extẽſionem, &
temporis ſecundum ſucceſſionem. Impedit igitur tempus durationem: perinde atq;
corpus replentiam. ¶ Epi. Videtur. One. Videturq; tẽpus rebus conceſſum, quo ip- 139.
ſarum vna duratio ita occupet, vt alteram ſecum nunquam admittat, vtque ſecetur
in partes, vt in annos, menſes, dies, horas, minuta: quemadmodum o͞mis dimenſio in
infinitum ſecabilis eſt. Epi. Omnino. One. Ad durandum ergo ſucceſſio & tempus
minime requiruntur, vt neque ad replendum dimenſio. Epi. Minime requiruntur.
One. Nonne ergo quorum duratio a ſucceſſionis & temporis cõditione & natura re-
cedit, magis durabunt, quandoquidem ſucceſſio & tempus durationem impediant?
Epi. Videtur, vt de luminum replentia, et dimenſione. One. Et ſi magis adhuc rece-
dunt, magis ſuapte natura durabũt. Epi. Magis. One. Et ſi in infinitum duratio illa
a ſucceſſionis et temporis natura et cõditione (quę durationi, vt diximus, impedimẽ-
to obſtaculoque ſunt) recedit, euaditque ſemota? Epi. In infinitum durabit. Onero.
Enimuero oẽm durationẽ cõtinebit: et cuilibet durationi ſemper aderit, neq; vlla du-
ratione contineri poterit: vt neq; infinita plenitudo dimenſione: neq; ab vlla excludi
vnquã. Et amice, ſi ſcire cupis (et cupis vt arbitror) quæ ea ſint entia, ſua duratione
a ſucceſſione et tẽpore recedentia, ſunt illa beata et ſupramundana entia: quorũ dura-
tio et æuum ſic ſe ad noſtrã temporaneã durationem habet, ſicut ſua plenitudo ad no-
ſtrã dimenſam et corporeã plenitudinem. Et id quod infinitum ab omni ſucceſſio-
ne, tempore, et æuo ſemotum recedit, deus ipſe eſt: omnis æui, ſucceſſionis, et tempo-
ris fons et origo, infinita durationis immenſitas, et æternitas: cui omnia et præterita
et futura præſentia ſunt, vt omni dimenſioni præſens adeſt: qui nulla duratione, aut
tempore, aut æuo contineri poteſt, neq; a quoquam excludi: cuius quidem infinitam
ſempiternitatem, res caducæ et cenſibiles in hac paucula (quam vides) tẽporalis du-
rationis functione imitantur, et cęleſtes corporeæ ſubſtantiæ in toto tempore, totaq;
temporis ſucceſſione, et entia illa beata et ſupramũdana in toto ſupertemporali ęuo,
maiore æternitatis ſimilitudine. Epi. Gratiſſima ſunt hæc: ſed quæ non facillime
infirmus (vt de plenitudine diximus) capiat mentis obtutus. Oner. Gratiſſima fili,
et ad quę, et altiora multo noſtræ philoſophiæ contendit conatus. Sed hęc nunc pro
tua mediocri introductione ſatis eſſe videtur. Tu hæc interim digere, et digeſta me-
morię manda. Et cum voles abito, niſi quicquam tibi relictum eſt quęrendum. Epi.
Nihil omnino. abeo: et quæ mones, memoriæ mandare curabo.

¶ Dialogi phyſicæ introductionis, finis.

¶ DIALOGI DIFFICILIVM PHY-ſicalium introductorij, annotat.

¶ Analogia, certa rei ad rem proportio, quæ incerta certis probat: a Platone mirifi-
Proteus ce inchoata, ab Ariſtotele completa, multis ignota, et a pleriſque philoſophorum
Ocean' occultata. ¶ proteus filius Oceani et Tethyos, vates maximus, non niſi coactus vi-
Tethys ctuſque volens ora veridica ſoluere. ¶ Milo Crotonienſis athleta fortiſſimus: qui
Milo nudæ manus ictu in certamine olympico taurum interfecit: ſtadio vno, ſpiritu re-
tento portauit: quem totum die illo comedit.

¶ DIALOGVS IACOBI FABRI STA-pulenſis difficilium Phyſicalium introductorius, adiectis Iodoci Clichthouei Neoportunenſis ſcholijs.

¶ Enantius. Homophron. Neanias. Oneropolus. Enantius.

Vam me hūane hospitio susceperis, o Homophron, deo semper æterna gratias ago, habeoque tibi. & semper habebo gratiam: maiorem quidem semper habiturus, imo vero maximam, si prius quam a tua domo recessero, & me meæ domi recepero, ope tua Oneropolum videam. Ho. Non modo videas, sed & eius familiaritate vt voles vtaris. vir enim humanissimus est, & me vt Hermeneū fratrem quidem grandiorem natu, summa beneuolentia prosequitur & amat. Enan. O opportune. sed scis cur id tantopere optarim? quia si domum concessero, vix aliquando ad vos sum rediturus. sic grandæua sum ætate, & me ad remotiora loca sæpius transferre defessa ætas non patitur. fragile mihi domicilium est, vt quod propediem mihi ruinam minetur, & quod vbi me transferendo sæpius agitarem, veluti valido perflatu vento statim illi sum correueret. Homo. Verum ais. ego & tuo Enanti fragile & vetustate caducum corpus habemus. anima autem ipsa non senescit, nosque corporis maleficio & demolitione aliquando mori oportet. quando autem, nescimus: nisi quod nos, qui multos iam viximus annos, & veluti currentes, vt spatium transegimus, multos nobis nō superesse cognoscimus quos in futurum viuamus. Enan. Ita natura vult, & recta ratio iubet. Sed audi potius quid dicturus sim. In hac tam grandæua ætate non vidi qui me maiore voluptate affecerit tuo filio, neque id assentandi gratia dictū puta. quia eius pater sis, & eius probam indolem libenter tudias. Ego propter ætatem ipsum accersens dixi, O fili Neania ad me venias, plane dic mihi quæso si pulchrarū literarum ludo indulgeas, si ipsum colis. Colo inquit. probe inq̄ facis, si hanc tuā pulchrā iuuētam virtutibus & scientijs adornare conaris. sed quā disciplinarum inq̄ profiteris? an grammaticā, rhetoricā, poeticā? Quid? quadā benignitate respōdit, in his o Enanti nō amplius versor, aliquādo sum versatus. meū siquidem nunc studiū circa philosophiam intentū est. Ipsum vlterius interrogo ad singula modo quedā mirabili et mihi insueto prōptissime respōdit, meq; suis responsionibus attonitū reddidit. Quod cum persensit puer, o, inquit, Enanti, si Oneropolū præsens audias (præceptor nempe meus est Oneropolus) te in maiorem admirationē conuersurus est. Ex illa certe hora videndi Oneropoli validū et admirabile desideriū concepi. Turpe mihi videatur, senem virum, puerū admirari. siquidē admiratio ex ignorantia nascitur, eorum etiam que pueri mihi cognoscere videntur, Sed turpius, suam ingnorantiā: d sua se pulchra seruare, mihi visum est. Puerū tamen, fateor, sum admiratus. Tu igitur cū Oneropolum cognoscas, maturemus gressum ad ipsum, vt et videamus, et pariter (vt pollicitus es) ipsum audiamus. Ho. Maturemus. Enan. Iube puerū vna nobiscū venire. Ho. Heus Neania. Ne. Presto adsum pater. Ho. I celer, precurre, cūcia. Oneropolo me vna cū amico hospite Enātio nūc ipsum visitaturos. Ne. Nunciabo. Ho. Iam puer nunciauit. Eccum Oneropolum egredientem hūc facie macilentum. One. O vos Homophron & Enāti, gaudio me afficitis multo, & multum facitis vt amici, quando ad hoc meum domiciliū vos cōuertitis: hæc mihi profecto animorū beneuolentia, nullo auro, nulloq; pretio æstimanda est. Ho. Voluit te, o Oneropole, Enantius videre. qui cum doctus sit, omnes doctos viros amat, atq; cum doctis libens conuersatur. One. Eum ipsum a multo tempore itidē videre cupiebam: & tibi debeo gratiam referre, qui hunc ipsum ad me adduxeris: qui cum doctus sit, ab ipso poterimus aliquid obtinere. Enā. Qualē te absentē Homophrō p̄dicabat, talē præsens intueor. Sed o Oneropole nequaq̄ a me quisq̄ discere possis. Homophroni nuper narrabam quo pacto puer qui te audiuerat, admiratione me pene stupidum & attonitum reddiderit: tanto magis id facturus es, o Oneropole, & me de ignorantia

multorũ liberaturus. Ho. Tu Oneropole nũc(vt putam*) alienis negotijs minime es occupatus. One. Neq; domesticis quidẽ: verum enimuero optabã aliquẽ huc aduenturum, quo cũ mutuos sermones agitarẽ. Ho. Et nos itidem tecũ conferre optamus. Obsequere igitur Enantio, & mihi: & in tuo docendi genere aperias nonnulla, quę Enantius summopere cognoscere desiderat. Neq; multũ in accessorio sermone laboremus. Enã. Nos id efflagitamus, & nos huc hac de re venimus. gratificare igitᷓ Homophroni. One. Quandoquidẽ ita vultis, nõ possum vobis nõ morẽ gerere: modo id possim, quod me rogatis. Sed eamus intro, sunt subsellia quibus insideamus, quiescamusq;. Vos modo explicetis qua in re vobis gratificari queã. Enan. Si quãtitatis naturã nobis aperueris, hinc ã puero in admirationem sum adductus. One. Vt vtriq; ergo gratificer, a quãtitatis aperienda natura hoc pacto sumamus exordiũ.

Quantitatũ hęc est cõtinua, hęc vero discreta. Enan. Discretã nũc omittamus, & cõtinuę naturã prosequere. ¶ One. Continuarũ hæc linea, hęc superficies, hęc corpus, illa vero tẽpus. Et lineam, superficiẽ, & corpus, dimensiones nuncupamus: quarũ forte naturã prius audire desideras. Enan. Idipsum. Sed interroga puerũ obsecro: in hoc vel gratificabere nõ parũ Homophroni, cognoscetq; de filio me nimis vera locutũ. Gratum'ne tibi hoc factũ putabis Homophrõ? Ho. Gratũ. One. Dicage o Neania, quãdo tuo patri & Enãtio gratũ est. ¶ Cur dimẽsiones, vt longitudo, latitudo, & pfundũ, rebus sint tributę? Ne. Quo resipsę dimensę sint lõgę, latę, atq; pfundę, quo res occupent, distrahantᷓ, atque secentᷓ: vt albedo rebus tributa est, quo res albæ sint, & visu discernantᷓ. One. Et si oẽs ad distrahendũ rebus sensibilibus cõcessæ sint, maxime omniũ corpus ad occupãdũ tributũ esse videtᷓ. nã corpora nunq̃ sese occupare & simul esse natura permittit. ¶ Sed an si vnus sol in oriente situs luceret, & alter in occidente: an inq̃ vtriusq; lumẽ, nostrũ cõcauũ offunderet? Ne. Vtriusq;. One. Etiã si lumina illa collustrãtia diuersarũ essent naturarũ? Ne. Etiã. One. Et vbicũq; in nostro cõcauo vnũ illorum luminũ adest, illic adest & alterũ. Ne. Adest certe: quẽadmodum per totã manum meã & vbique simul adest color & calor, & vbique in lacte cãdor & dulcedo. One. Quo facto id potius eueniat, q̃ de me & te, vt vbicunque nr̃m sit vnus, simul alter nunq̃ esse possit? Ne. Nõ sine ratione. Nã lumina illa, color, calor, cãdor, dulcedo, & similia, neque dimẽsiones sunt, neque in se dimẽsiones habẽt: nos aũt dimẽsiones habemus: quę cũ se occupare nequeãt, nos simul esse posse minime permittũt. One. Sed quid? replẽt lumina illa, calor, color, cãdor & similia? Ne. Replent, & quidẽ suapte natura: at nõ occupant. One. Et tua anima, tuaque potẽtia? Ne. Et hæc quidẽ: vt quantũ meę dimẽsiones replent, tm̃ & mea anima, & mea potentia, & quęcunque illis dimẽsionibus in me coniuncta sunt: neque quidẽ hęc se occupãt. nam dimensiones nõ sunt. One. Dimensionibus ergo, vt repleant, tibi nõ egere videntur. Ne. Scilicet: quin potius officiunt, nocẽtque. One. Sublatis ergo nostris dimensionibus, Homophron, Enantius, ego & tu simul idẽ repleri possemus: vt vniuscuiusque nostrum simul actus cum actu, & potẽtia cum potentia adesset. Ne. Nihil prohibet. nam nos non occuparemus, neque alter alteri impedimento esset, quo minus simul esse possemus: vt neque lumen lumini. One. Et censes (vt arbitror) quæ a natura dimensionũ & corporea mole recedũt, magis suapte natura replere. Ne. Cẽseo. nec ab re quidẽ: cũ dimensiones plenitudini & repletioni obstaculo præpedimentoque sint. One. Et quę magis a dimensionũ cõditione, q̃ lumina illa posita recederẽt, magis vtique replerent. Ne. Magis. One. At quæ neque sua natura, neque per alterũ dimensa sunt, magis a dimensionũ cõditione recedunt. Ne. Magis certe. One. Magis ergo replẽt. Ne. Fateor. One. Et si quid adhuc in infinitũ magis a dimẽsionum cõditione recederet, quę plenitudini repletioniq; officiũt. Ne. Id in infinitũ repleret, imo idipsum infinita plenitudo esset. One. Vides ergo chare Homophronis fili q̃ facile sit cælestea

supramundanasque beatas intelligētias cælos replere, quandoquidem hoc sensibile lumē tam facile nostrū concauū offundens, minus a dimensionū conditione atq; natura recedat? Vides rursum quomodo deus omniū rerum principiū, infinita sit plenitudo? omnia idcirco replens: quē neq; cæli & terra capiat, intra mundum totus existēns, tot⁹ & extra, huncq; mundū factū in atomo. Ne. Haud hoc vltimū intelligo One. Suæ plenitudinis scilicet. Hec forte & similia o Enantia puero audiuisse potuisti; si hac de re ipsum tentaueris. Enan. Audiui equidē, & alia, & sp modo mira-
5 bili, more tuo, in fine aliquid diuinū conficiebat. ¶ Sed tu age, te aliquantulū de animi nostri plenitudi e loquentē audiam. One. Vt tibi placet. Mihi siquidē videtur nostra anima magis suapte natura a dimensionū natura & conditione recedere, q̃ bouis leonis, aut cuiusq̃ alterius aīalis aīa, vt cui nihil vnquā distrahi, aut addi quicq̃ possit: coercet tamen contineturq; dimensionum finibus. Enan. Magis recedere arbitror.
6 One. ¶ Quod nō distrahitur, hoc habet qua cū superioribus mētibus cōuenit, q̄ vero dimensione coercetur cōtineturq;, qua cū inferioribus formis. Enā. Quid ais coercetur? One. Per accidens videlicet. nā nostra aīa nostris dimensionibus cōiungitur partim sicut albedo, parti vero alio modo. nā corpus dimensum informat, & sua plenitudo, suoque replentia tanta est, quātū corpus ipsum, corporisq; dimensio. Et si corpus excrescere quantūlibet intelligam⁹, ipsa nullo addito totū repletura est, & si quātūlibet minui, neq; plus minusculo corpore replebit, excrementa tñ & decremēta natura determinata sunt. Habet igitur ratione dimensionū, vt non plus quā suum corpus (siue magnū sit, siue paruum) repleat. Enā. Et diceres forte aīam quantā per accidens. One. Nihil obstat. nam dimensionibus coniungitur, eiusq; dimensionib⁹ arcetur atque continetur plenitudo, sed non desecatur, distrahiturq; (vt & cęterę formę)
7 dimēsionū distractiōe. ¶ Sed si superior supramūdanaque mētiū aliqua sit in oriēte, totā ponemus esse in oriēte. nā partes non habet. Enā. Verū ais. One. Et si in occidente, totam in occidente, & vbicunque fuerit, totam. Enan. Vbicunque fuerit, ponemus totam. Sed quid tum? One. Et cum nostra anima cæterarum inferiorum formarū sit maxie vna (vt quę partibus careat, quibus distrahi, diuellique possit) & ipsa vbique in nostro sit corpe, ipsa tota erit in toto corpore, & tota in qualibet corporis parte, queādmodum intelligētia tota in toto cælo, & tota in qualibet cæli parte. Vt enim cælum ad intelligentiam, ita corpus hoc nostrum ad animam, hoc tamen interest, q̄ supramundana mens, celi dimensionibus non cōiungitur, illis non coercetur aut continetur, quod mens nostra suis coniuncta dimensionib⁹ sustinet & patitur Enan. Videor concipere quomodo nostra anima tota sit in toto corpore, totaque rursum in qualibet corporis parte, quod ad hanc vsque ætatem elangui cognoscere, et
8 me hac ignorātiæ ægritudine (fateor) pulchre soluisti. One. ¶ Sed quid de pūcto? Enan. Tuū expecto iudicium, Onero. Perparum mihi replere videtur: sed potius esse replentiæ terminus: nam lineæ, quę longitudine tantum replet. Enan. Et mihi quidem ita videtur. One. Quod igitur horum magis plenū, magisque replet? an pūctus, linea, superficies, an corpus? Enan. Corpus. One. Nā sua plenitudo tribus perfecta consurgit, longitudine, latitudine, & profundo. replet enim secundū longum, & latum, & profundū. Deinde superficies: cuius plenitudo duobus cōtenta, tantum longitudine & latitudine replet. mox linea vno, sola longitudine replens. Et horum omnium vltimum locum obtinet punctum, minime sua natura plenū. Enan. Ita vi-
9 detur. One. ¶ Vtrum, ergo illorum, an pūctum, an corpus, superioribus mentibus & animæ nostræ similius esse putas? Enā. Ego ratiocinatione tua huc adductus, corpus similius esse puto. nam maxime dimensionum plenū, replentiaque habens conclusisti: punctum aūt omnium minime: mentes autem superiores: & anima nostra, maxime plenæ. One. Ergo tibi videtur, superiores mentes & animā melius per corpus inuestigari posse & concipi, q̃ per punctum. Qui autem id per punctum efficere

tametsi nunq̃ dimensionibus substrata subiectaq; esset materia, an id plenitudini in k
telligentię & animę cõpetat: vt si sit corpus meum g K secundum dimẽsionẽ & ma
teriam in quatuor partes g, h, i, K, diuisibile: non vobis dubium est aliud meę potẽtiæ
& materiæ esse sub g, aliud sub h, aliud sub i, & aliud sub K: quatuorq; esse potentiæ i
diuersas replentiæ partes. Enan. Non dubiũ. One. Sed vobis dubiũ est an aliud ani-
mę sit sub g, aliud sub h. aliud sub i, & aliud sub K. Enan. Id nos angit. One. Sed quid
tandem vobis videtur? Enan. Mihi quidem sic esse oportere: quid aũt Homophron h
sentiat, nescio. Homophron. Idem quoq;. One. Non igitur g animæ est sub h, neq;
h sub i. Enan. sic est. One. Euanuit igitur superior sermo, neq; id plane verum est,
nostram animã totam esse in toto corpore, totãq; in qualibet corporis parte: quem- g
admodum tamẽ supra confessi fuimus: sed tota erit in toto, & partes in partibus: imo
cum materia quędam sit partium infinitas ex quibus constat, similibus tamen natu Infinitas, ifinitudo
ra (sicut linea ex infinitis partialibus constat lineis) ita quoq; anima nostra quædam
erit partiũ infinitas, ex quibus suo modo (vt materia ex suis) subsistet, tametsi cum
dimensione (vt materię partes) distrahibiles non sint. quod si vobis absurdum videa-
tur, neuter vestrum recte sensit. Enan. Neuter, vt opinor: & nos belle ad concesso-
rum opposita deduxisti. Sed nunquid aliud & aliud replẽtiæ animæ nostrę esse opor
tet sub g, sub h, sub i, sub K? One. Nõ: si vt oportet redarguti sumus. Enan. Ostẽde
ergo nobis, si potes, quomodo id non oporteat: & nos hac ignorantia libera. Onero.
Graue onus imponitis: id tamẽ quomodocunq; efficere moliar. Enan. Sat nobis erit
Onero. Recte'ne dictum putatis, rerum omnium principium, infinitam plenitudi-
nem esse, omniaq; replere? Enan. Recte. Onero. Et idipsum, vnum, est. Enan. Imo
maxime vnum. Onero. Quod autem maxime vnum est, fieri nequit vt partes vllas
habeat. nam iam potius multa esset, & nõ ipsum maxime vnum. Enan. Esset. One.
Et tamen eius plenitudo atque replentia adest parti materię a, & c, & d, & e, & b: quã-
doquidẽ infinita est, & omnibus adest. Enan. Adest proculdubio. One. Et tamen nõ
aliud & aliud plenitudinis eius replẽtiæ. nã partes haberet. Enan. Sic est. One. Non
igitur si alicuius plenitudo & replentia alicui toti dimenso assit, oportet cuilibet dimẽ
si mediarum, tertiarum, aut quartarum, aliud & aliud plenitudinis illius respondere.
Enan. Non certe oportet. One. Et ita de intelligentia & nostra anima: quæ si secus
replerent, diuersasq; numeri plenitudinis partes haberent, quælibet esset quędã par-
tium infinitas, & potius infinita q̃ vnum. Enan. Recte dixisti nos in grauem vnius Parmenides,
15 & multorum incidisse difficultatem. One. ¶ Grauius hæc fuit (nec immerito) an- Zeno.
tiquorum philosophorum difficultas, vt Parmenidis Pythagorei, et zenonis Eleatę.
Vides ergo quomodo anima nostra sit punctum, corpus nostrum replens: & intelli-
gentia punctum replens cælum. deus autem punctũ, totum replens vniuersum: pun
ctum aũt vbique in analogia. Enan. Effecisti quod postulabamus, reddidistique nos
tua responsione cõtentos. graues quæ ex dictis emergere possent difficultates, nunc
missas faciamus, & aliquid leuius tractemus. Onero. Quidnã? Enã. Cum nobis de
dimensione inciderit sermo, quam trinam posuisti, longitudinem, latitudinẽ, & pro-
fundum: itidem lineam, superficiem, & corpus: & punctũ omnium videatur esse ter
minus: nobis gratificabere, si eius naturã explices. Onero. Summopere cuperem vo
bis obsequendo placere, & vobiscũ conferendo veritatem inquirere. Sed forte o Enã
ti, harum rerum longi tẽporis vsus te fecit peritum, aut proprij ingenij excellẽs boni
tas, aut ex aliorum libris (qui perquirendi studiosus es) iam optime didicisti: & solum
nostrum dogma examinare tentas. Enan. Non ita est, per amicitiam nostrã, o One
ropole. Verum vbi cæteris meo more cõrrarius sum, ego tecum vna & Homophron
libenter concordamus: & ego id abs te pro munere requiro, vt tuam depromas sen-
tentiam. Ho. Ego itidem requiro. One. Quandoquidem me serio requiritis, qualẽs-
cunque tamen meam depromam sententiam, hinc mihi occupans exordium.

PRimæ partis ſecundi dialogi ſcholia. iij. Et ſi omnes ad diſtrahendum rebus ſenſibilibus conceſſæ ſint. Rebus ſenſibilibus, rebus naturalibus, quibus & linea & ſuperficies & corpus accommodata ſunt, quo diſtrahantur & diuellantur abinuicem per ſeparationem partium, cæleſtibus autem ad eum finem minime, quia cælum nequaquam diuelli natum eſt, & in partes quæ ſeparentur, diſtrahi, tametſi ratione dimenſionis in partes quantitatis quæ ſemper coniunctæ manent, dirimatur. Res autem facere dimenſas, & occupantes, conuenit quantitatibus, hoc quidem corpori, illud autem omnibus, tam in comparatione ad res ſenſibiles, quam cæleſtes. iiij. Replent, & quidem ſuapte natura, at non occupant. Replere eſt alicui toti adeſſe, & ſe per totum diffundere, vt nihil ſit repleti, in quo non ſit aliquid replentis, vt lumen replet aerem, albedo autem & dulcedo lac. Occupare autem eſt aliquod ſpatiũ opplendo, alterum ſecum eiuſdem generis ſimul & ſecundum eundem ſitum non admittere, vt dimenſio pedalis in ligno occupat, quòd alteram dimenſionem in eodem ſubiecto & ſecundum eandem

Quinque grad⁹ plenitudinũ. poſitionem haudquaquam admittat. Cæterum ponũtur in litera quinque plenitudinum gradus, quibus ad ſummam conſcenditur & immenſam plenitudinem contemplandam. Primo & infimo loco ponuntur dimenſiones, quæ ſunt infimum diuinæ plenitudinis veſtigium, quod ſua occupatione veriorem replentiam præpediant. Secundo loco qualitates & lumina, quæ dimenſiones ratione replendi exuperant, quod non occupent, neque vna alteri obſtaculum præſtet quo minus idem repleant. Tertium anima rationalis plenitudinis locum ſortitur, verius quidem quam lumẽ, replens. nam lumen in diuerſas numero partes diſtrahitur ad dimenſionis partitionem, anima autem rationalis huiuſmodi diſſectionis eſt expers. Quarto loco ponuntur mentes ſupramundanæ, neque per ſe, neque per accidens dimenſionibus obnoxiæ, ſed penitus ab eis ſecretæ, & magis ab earum conditione, quam anima rationalis diſcedentes, & proinde magis replentes. Quintum autem & ſupremum plenitudinis locum obtinet ipſe deus, qui maxima & infinita eſt plenitudo, omnia & cum omnibus replens. Cuius ſane plenitudo cum mundo claudi nequeat, non eſt incluſa mundo. Et cum ſeſe per totum mundum diffundat, non eſt ab eodem excluſa. Cuius itidem plenitudinem

Pythagorici. inſinuarunt Pythagorici hac deſcriptione, quod deus eſt ſphęra, cuius centrũ eſt vbiq;, & circunferentia nuſquam. Sphæram quidem nominant deum, ad maximam eius vnitatem & perfectionem declarandam, quod, ſphæra figurarum omnium ſit perfectiſſima. per centrum autem innuũt eius indiuiduam & ſimpliciſſimam plenitudinem, ſeſe per omnia diffundentem. per circunferentiam vero, quam nuſquam eſſe ponunt, deſignant diuinæ plenitudinis immenſitatem atque infinitudinem, nullis coercitam limitibus, & quoſuis terminos effugientem. Id plane

Mãtuan⁹. Mantuanus hoc carmine eleganter annotauit.

Sicut tota per artus
Corporeos mens vna ſubit, ſic vnus in vna
Mundi mole deus, mundo tamen amplior ipſo,
Tendit in immenſum, nulloque includitur arcu.
Sphæra deus viuens, centri tumor occupat omnem,
Curuatura locum neſcit

Porro hanc diuinæ plenitudinis per omnia expanſam diffuſamque exuberantiam non ſubticuerunt ſacra eloquia, ſed ipſam multifariam & varijs teſtimonijs explicuerunt. Siquidem teſtificatur Moyſes populo Iſraelitico, quod dominus ipſe eſt deus in cælo ſurſum, & in terra deorſum. Et per prophetam proteſtatur de ſe deus, Cælum, inquit, & terram ego impleo. quod & angelici ſpiritus auguſtiſſimam dei maieſtatem aſſiduis laudibus venerantes, proclamant dicentes, Pleni ſunt cæli & terra gloria tua. Diuino quoque afflatus ſpiritu propheta, in pſalmis admirabundus exclamat. Quo ibo a ſpiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? Si aſcendero in cælum, tu illic es. ſi deſcendero in infernum, ades. Si ſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Et à ſapiente ſpiritus domini orbem terrarum replere dicitur. Attamen incomprehenſibilem diuinæ plenitudinis immenſitatem neque cælo neque terra concludi poſſe, nec toto mundi ambitu conſtringi, Salomon orans deum atteſtatur, inquiens. Cælum, & cæli cælorum te capere non poſſunt. Iob quoque eidem accedit ſententiæ dicens. Forſitan veſtigia dei comprehendes, & vſque ad perfectum, omnipotentẽ reperies. Excelſior cælo eſt, & quid facies? Profundior inferno, & vnde cognoſces? Longior terra menſura eius, & latior mari. Ex alijs itidem pleriſque locis promptum eſt de immenſa dei plenitudine teſtimonium ſumere. Huncque mundum factum in atomo. Dicitur mundus eſſe factus in atomo diuinæ plenitudinis, nam plenitudo mundi ad plenitudinem infinitam dei ſeſe habet ſicut punctum ad lineam infinitam, & plenitudo mundi imitatur ſummam & infinitam dei plenitudinem, duntaxat vt punctum lineam infinitam. Quod ſi plures eſſent mundi, omnium ipſorum plenitudines ad infinitam dei plenitudinem ſeſe haberent vt plura puncta itidem ad lineã infinitam. vi. Partim ſicut albedo, partim vero alio modo. Quemadmodum albedo coniuncta ſuperficiei tanta eſt per accidens quanta ſuperficies cui coëxtenditur, ita & anima rationalis tantundem replet, atque tanta eſt, quantum corpus cui coniungitur. Id tamen intereſt, quòd albedo non informa corpus in quo eſt, neq; cum eo totum ſubſtantiale conſtituit, anima autem rationalis informat corpus dimenſum, & cum eo totum hominem ſecundum ſubſtantiã componit. vij. Hoc ta

men intereſt, ꝙ ſupramundana mens Præter literæ differentiam, & id diſcriminis aſſignari poteſt inter intelligentiam ad cælum, & animam ad corpus, quod intelligentia non informat cælum ſed duntaxat ei aſſiſtit vt virtus extraria, anima autem rationalis non modo adeſt corpori, ſed informat ipſum, eique vnione ſubſtantiali coniungitur. Quare intelligentia ad cælum eſt vt nauta ad nauem, & auriga ad currum, anima autem rationalis eſt vt vis directiua currus, quæ ītelligatur eſſe in curru, & virtus gubernatiua nauis, quæ concipiatur intime ineſſe naui. Et cum anima rationalis ſit tota in toto corpore, & tota in qualibet eius parte, alio quodam modo in toto eſt, & alio in parte. ſiquidem in toto eſt corpore, & totaliter, quia incluſa, & tota in qualibet parte, ſed non totaliter, cum etiam tota aſſit alijs corporis partibꝰ. corpori autem ſic adeſt, quod nulli alteri, (quod non ſit corporis pars) aſſit eius plenitudo. hinc neque incluſa eſt animæ plenitudo capiti hominis, neque excluſa, & remoto quodam ſimulacro, anima rationalis in capite eſt vt ſumma dei plenitudo in mundo. x. His affinis, quod materiæ coniuncta, dimenſionibus arceatur. his, inferioribus, illis, ſuperioribus. Eſt enim anima rationalis, ſuprema formarum ſenſibilium, & infima mentium cæleſtium, & nexus vtriuſque mundi, quem quidem vtrunque mundum ſi per lineam a ſummo in imum porrectam intelligas, anima rationalis eſt medium ſiue punctum inferiora ſuperioribus connectens. hinc in ſacris literis homo omnis creaturæ nomine deſignatur, cum iuſſi ſunt apoſtoli ire in vniuerſum mundum, & prædicare euangelium omni creaturæ. Et a beato Paulo identidem homo creatura mundi nūcupatur, cum inquit. Inuiſibilia enim dei, a creatura mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta cōſpiciūtur. xiii. Nam ſimul diſtractione dimenſionis a, diſtraheretur ſeorſum a c. Si dimenſio a ſeparetur a dimenſione c per diuulſionem, ſimul materia a diſtraheretur a materia c. non enim dimenſio ſine materia ſubiecta diſtrahi poſſet, igitur materia a non eſt materia c, quandoquidem nihil a ſeipſo diſtrahi poſſit. Similiter materia c non eſt materia d. nam ſi fiat dimenſionis c ab ipſa dimēſione d diuulſio, tunc materia c etiā ſimul diſtraheretur a materia d. Eadem ratione materia d nō eſt materia e, neq; materia e materia b, cum vna ab altera per diuiſionem dimenſionis ſeparari poſſit, modo idem a ſeipſo ſeparari neutiquam poteſt. Partes igitur, diuerſæ diſcretionis erunt. Partes materiæ ſeparatæ a dimenſionibus, erunt ſecundum ſubſtantiam diuerſæ, numero vt ante differentes, & abinuicem diſcretæ, quandoquidem id quod eas coniungebat, ſemotum ſit per hypotheſin. Hinc partes diuerſæ diſcretionis dicuntur, quod res ſint numero (qui quantitas eſt diſcreta) numeratæ, & abinuicem diuiſæ, & diuiſio illa eſt ſecundum quantitatem diſcretam intellecta. In eaſdem autem partes coaſſiſtente adhuc dimenſione diuiſio ſumpta, erat ſecundum quantitatem continuam. Et quanuis illarum materiꝗ partium vna aliquid repleret, quod non altera, & ſi aeris continentis ſubſtantiam a dimenſionibus ſeparatam latera ſe coniungerent, vna pars ſubſtantiæ mole vacantis adeſſet ſecundum replētiam vni particulæ aeris, & altera alteri, quinimmo ſi ſubſtantia illa dimenſionibus prædita fuiſſet pedalis, partes materiæ a dimenſionibus ſubtractæ replerent aerem pedalem, non tamen idcirco conſequens eſſet illas materiæ partes adhuc eſſe quātas, aut magnas. Nempe non dicitur quicquam quantum, quia aſſiſtat rei quantæ, aut tantundem repleat, alioquin anima rationalis eſſet quanta, ſed quia intra ſe dimenſionem habet, tanquam ſubiectum ſuam formam accidentalem. xiiii. Quædam ſit partium infinitas, ex quibus conſtat. Infinitas, infinitudo, quia dimenſionibus coniuncta, in infinitum diuiſionem recipit, & ſe ſemper præſtat diuiſibilem. xv. Vides ergo quomodo anima noſtra ſit punctum. Dicitur anima noſtra tanquam pūctum, corpus noſtrū replens. nam vt punctum indiuiduum eſt in partes extenſionis, ita anima eiuſque plenitudo indiuiſibilis in partes diuerſas plenitudinis. Eadem ratione intelligentia dicitur punctum replens cælum, nam eius plenitudo in partes diuelli non poteſt. & deus eſt punctum replēs vniuerſum. nam omnino ſimplex, & indiuiduus in differentes numero plenitudinis partes, vt punctum indiuiduum eſt in partes extenſionis. Quanuis enim punctum plenitudinis expers, ad cognoſcendā rerum plenitudinem minime conueniat, quia tamen indiuiſibile eſt ad ſimplicitatem & indiuiduam plenitudinis vnitatem intelligendam apte conducit.

16 Ontinua ſunt quorū vltima ſunt vnum. Se tangentia vero
17 quorū vltima ſunt ſimul. ¶ Punctū eſt lineæ vltimum, cu
ius quidē pars nulla eſt. Nā ſi ꝑtes vllas punctum haberet,
18 ipm minime vltimum eſſe poſſet. ¶ Et linea eſt ſuꝑficiei
19 vltimum, latitudinis expers. ¶ Superficies vero, corporis vltimū, ſpiſſitudinis, craſſitudiniſq; expers. Pūcti ſiquidē natura eſt ad cōtinuādum, terminādum, & tāgēdum. cōtinuat eīn lineā, lineā terminat, īchoat, atq; finit Et lineæ aut ī directum ꝓtractæ, vt a c, & c b. aut angulum facientes. vt d e, & e f, ſe tangunt in puncto. nā e vnius vltimum, & e vltimum alteriꝰ, ſimul ſunt: itidē et e vniꝰ, et e alteriꝰ Lineæ vero natura eſt ad cōtinuādum, terminādnm, tāgendum, et diſtrahendum: vt que ſecundum vnum ſecādi iteruallum ſectionem recipiat. Enā. Ad cōtinuā-

dũ ſcilicet ſuꝑficiem,ſuꝑficiem terminãdũ,& ꝙ ſe(ſeu ĩ directũ ꝓtenſæ. ſeu ad
ãgulũ) ſuꝑficies tãgant. Id te velle opinor. One. Idipſũ. Et ſuperficies idẽtidẽ re
b⁹ accõmodata videt̃ quo corpus cõtinet,terminet,tãgat,quoue diſtrahatur:nã duo
ſortita eſt ſecandi ĩterualla. Corporis autẽ officium atq; natura non amplius conti-
nuare,terminare,aut eſſe tangendi medium:ſed eo opus eſt ad occupandum & diſ-
trahendum. Enan. Ita mihi cõſonum videtur .nam nihil corpore continuatur ſed
corporis media, & cæteræ partes omnes, ſuperficie cõtinuant̃: neq; corpus vllum,
corporis terminus eſt. One. Nam huiuſmodi terminus quiddam corporis vltimũ
eſſe debet,ꝙd nullum corpus eſſe poteſt. Neque corpora ad tangendum, vt puncta,
lineæ, aut ſuperficies,cõducunt:nam ſimul eſſe non poſſunt: vt quæ ſeſe occuparẽt
ꝙd natura non ſinit. Enan. Sic eſt. Onero. Ad occupandum autem conducit corp⁹,
vt ꝙd ſecum nunquam ſimul alterum corpus admittat. & ad diſtrahendum, ꝙ tri-
plex ſortitum ſit ſecãdi interuallum. Enan. ¶ Sed vtram Oneropole duarum vlti 20
marum cõditionum corpori accommodatiorem, magiſq; propriã arbitraris? One.
Ego reor occupationem. nam omne corpus occupat: non autem diſtrahitur omne,
vt cæleſte: ſed duntaxat diſtrahuntur diuelluntur q;, quæ fluxæ potẽtiæ ſimul vna
q; diſtrahibili addicta ſunt. Enã. Ita mihi conijciebã. One. Sed putas ne aliud eſſe
magis accõmodum,magiſque ꝓprium corporis officium ,quam occupare,ſimulq;
cum altero corpore eſſe non poſſe? Enã. Quidnam aliud? One. Rẽ facere eſſe cor
poreã. nam id nunꝗ a coniũcto corpore ſeparari poteſt: alterum autem poteſt,etſi 21
non naturæ ingenio, atque poteſtate. Enan. Quomodo hoc dicis? One. Mens tua
ſuapte natura non occupat. Enan. Non occupat. One. Et tuum atq; meum corpus
hoc pacto occupant. Enan. Vtrunque hoc pacto. Onero. Et mens tua & anima iti-
dem mea, per tuum & meum corpus occupant, ita vt tua anima ſimul cum mea idẽ
replere non poſſit, neque poſſit ſimul eſſe. Enan. Per accidens videlicet, ꝗ diu nr̃is
corporeis molibus coniunctæ alligatæque fuerit. One. Et mẽs nr̃a magis a dimen
ſionum conditione & natura recedit , & ad plenitudinis naturam accedit, ꝗ dimẽſio
a conditione & natura plenitudinis et replentiæ. Enã. Videt̃. Onero. Nec iniuria.
nam corpus ꝑ ſeipſum plenum. replentiãq; habet : animus autem noſter non per
ſe occupat. Enã. Haud dubium. One. Si igitur mens noſtra ad corpus ſeſe haberet
vt nunc corpus ad ipſum ſeſe habet: ſicut mens noſtra nunc corporis conditionem
ita & corp⁹ tunc mẽtis ſequeretur cõditionẽ. Enã. Conſentaneum videtur. One.
At nũc mens corporea obruta mole, ꝑ corpus occupat: datque animæ corp⁹ (vt ita
dixerim) replentiã occupantem. Enan. Conceſſum eſt. One. Daret igit̃ tunc mẽs
corpori plenitudinẽ atque replentiam haud occupantem: ita vt nihil obſtaculo fo-
ret quo minus vna cum alijs corporibus eſſe poſſet. Enan. ꝗ pulchre me deduxiſti
(quod & ego diu in hac cana ætate deductus deſideraueram) ad contemplandum
quomodo beatifica corpora haud occupent, etſi dimenſa, longa, lata, atq; profũda
ſint: & me nunc hac, tua gratia, liberaſti ignorãtia. One. Per accidẽs videlicet, alte
rius conditionem, & non ſuam quidem ſequentia. Sed vide quo euagati ſumus de
pũcto diſputaturi. Ridebit nos Homophrõ, ſi longius pergere perſeueremus. Enã 22
Fœliciter quidem. Optaret etiam Homophron te longius euagaturum: ſed quãdo
tibi placet, ad propoſitum reuertamur. ¶ Hoc tamen petito, cũ & pũcto , & lineæ,
& ſuꝑficiei terminare cõmune ſit, quod illorum perfectius , magiſque terminare
ſtatuemus? Onero. Sicut corpus magnitudinũ perfecta eſt, & omnis, ſuo ternario
completa perfectaq; cõſurgens (longitudine eñ, latitudine, & ſpiſſitudine conſur-
git, præter quæ, nulla magnitudo, nullumq; ſecãdi ĩteruallum relictũ eſt) ita ſuper
ficies, terminus perfectus eſt, & oĩs: ſuoque ternario completus, perfectuſque cõſur
gens: qui trinus eſt longi ſcilicet, lati, & profundi. At ſi ꝓſequi voles ,nos tandem
digredi coges. Enan. Haud plura hac de re amplius ſciſcitor , ad noſtrum relabor

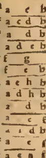
punctũ. One. Ipsum ad cõtinuãdum & terminãdum, & tangendum aptum esse posuimus. Enã. vtiq;. & tametsi ipsum ipers sit, īdiuiduũq;, diuisioni tamē aptũ est One. Nõ sui scilicet, sed linea, secundum punctum diuidua est. Enã. Hoc ipsum est qđ me angit, quõ linea videlicet secundum punctum ꝑtiatur, vt linea a b secũ dum punctum c, nam ꝓtinus diuisæ, duo puncta sese offerunt, vtputa c & d. quę si simul ī linea a b erant, proculdubio duo puncta ī eadē linea sibi inuicē proxima & īmediata fuissent. Et si duo, cur non oĩa, imo & infinita? abeatq; linea ex punctis cõflata? One. Hoc siquidē impossibile: quãdoquidē punctum puncto additum, nullã attollat magnitudinem. Qui eñ fieri possit vt quod omnino extensis expers sit et īmune, oĩno extēsionis experti additum, aliq̃ extensionē pareret? Enan. Nullo pacto Id me rursus vrget, quomodo diuersa linea iterũ cõtinuetur. Nam capere nequeo vnum punctũ ex duobus cõflari posse cõtinuando, vt neque prius ex vno duo cõflatum iri diuidendo. quæ si manent in linea, posteaq̃ recontinua facta fuerit, iterum duo puncta in eadem linea simul erunt: eadēque mihi insurgit difficultas de linea cũ superficie im diuido, et cum diuisam reunio: eadēque de superficie cum corpus diuído, diuisũque reiungo. Libera me si potes o Oneropole hac ãbiguitate. One. Non vtrinque parua est o Enã. Enimuero eam puto, ex qua vniuersa de puncto philosophia pendeat. Enã. Ea absoluta contentus abibo. One. Conabimur quocunque id efficere. Et statuamus nobis lineã a b, in qua signemus duo puncta terminãtia, et cõ continuãtia, a, b: et c medium punctum cõtinuans, quod quidē lineã a c vt finis terminet, et lineã c b vt principium: et lineas a c et c b copulet, vniat, et continuet: vt quarũ e vltima sit, re autē et subiecto vnum. Enan. Ratione scilicet multa. One. Hoc ipsum. nam rationum diuersitatem attendentes, ꝙ vni⁹ sit finis, et alterius principium, ipsum e vltima dicimus. attendentes autem rem ipsam, et id quod est, ipsũ dicimus vnum. Et si abs te sciscitor, an punctum a. terminus lineæ a c alterius lineæ nõ communicantis sit terminus? Enã. Subduco non. One. Et tale punctũ solum terminus est, & nõ cõtinuat. Enã. Planũ est. One. Tale igitur punctũ & vnũ quodq; consimile, ꝙ sic vnius lineæ, ꝙ nullius alterius nõ cõmunicantis termin⁹ sit vocemus punctũ actu, & solum terminãs. Enã. Vocemus. One. Et punctũ c, terminus est lineæ a c, & similiter terminus lineę c b, & lineæ a c, & c b, nulla parte cõmunicant, & non modo earum terminus est, sed & eas cõtinuat. Enã. Hæc rata sũt One. Tale igitur punctũ & vnũquodq; consimile ꝙ diuersarum linearũ non communicantium terminus sit, vocemus punctũ potentia, & continuãs. Enã. Id rationabile est. One. Et ita de linea & superficie actu & potentia intelligamus. Attamē bifariam dicemus punctũ in potentia. primo, eo modo qui dictus est, quod punctũ potentia et continuans nominamus, secundo punctum potentia dicemus, quod nõdum est lineæ terminus, sed esse potest, quod punctum potentia, et nondum cõtinuans appellare possumus. Enan. Possumus. One. Quod a puncto potētia primo, in hoc distat, quod ipsum punctum potentia primo, est, et continuat. Punctum autē potentia secundo, & nondum continuans, neque est, neque continuat. Et ex his forte perquiremus quæ desideras, hoc modo. Cum diuiditur linea a b in pũctoc, quo quídem c manēre, au manebit c solum versus a, aut solum versum b. Enã. Mihi sic apparet. One. Nã si vtrinq; & a versus & versus b maneret, adhuc medię illæ lineæ cõtinuę essent, quippe quarũ vltĩa essent vnũ. Enã. Proculdubio. One. Neq; aliđ c manet in parte a, & aliquid in parte b. nã c impers non esset, imo partibile. Enan. Sic oportet One. Manet ergo totũ in parte a, aut totũ in parte b. Enan. Totũ in dubie, vt in parte a. One. In qua parte, nihil refert. Intelligim⁹ ergo duas lineas a c & d b actu factas, quarũ alterius percipis c, ꝙ prius erat punctum potentia et continuans) factum esse punctum actu. Enan. Percipio equidē. One. Et d etiã factum est punctum actu. En. Est. Sed an prius erat punctum potētia? One. Nõ yt c. nã esset

& c & d in eadem linea ꝓxima fuissent, & ĩmediata, qđ' est ad tuã ãbiguitatẽ reuol
ui: sed prius erat punctũ potentia secundo. & nondũ cõtinuãs, vt qđ' esse poterat li-
neæ termin⁹: et ita cum pri⁹ non esset, non simul erat cum c, quare c et d ĩ eadem li
nea neq; erãt ꝓxima, neq; ĩmediata. Enan. Optime. Iam ambiguitatẽ egredi occi 23
pio. ¶ Sed a quo & vnde ꝓuenit ille punctus? One. An de linea loquimur separa-
ta, an materiæ cõiuncta? Enã. Cõiuncta ꝑfecto. One. Et recte quidem: nã etsi ma
thematici cogitatione & intellectu separent, re tamen ipsa oĩs distrahibilis dimen-
sio, sem p sensibiliũ materiæ cõiuncta est. Sed attendis ne quomodo quãdocunque
solidum corpus aliquod collidis, statim medius aer ꝑstrepat? & nunq̃ id efficias, quĩ
semper similis effectus sequatur? Enan. Verissimum est. One. Et si lucidum aliq̃d
in aliquem tenebrosum locum inferas, totus subito efficit̃ luminosus. Enã. Subito.
One. Et fit vnũquodq; queãdmodum fieri natum est (modo non fuerit ĩpedimen
tum) & quãoptime fieri potest. Enan. Maxime. One. Et res suapte natura termi-
nari natæ sunt, res dico sensibiles oẽs. Enan. Sunt indubie. One. Et actum & for-
mã habẽt vt tales fiãt, quales fieri natæ sunt Enã. Ad hoc ipsum act⁹ est. One. Sa
tim igitur (cum punctum, linea & superficies separata non sint) rei sensibilis actus
punctum, lineam aut superficiem suæ molis terminum efficiet: vt res ipsa sit quem
admodum ipsa esse nata est. Enan. Rationabile videtur. Onero. Et ita prõpte pro
fecto, sicut corpore percusso aer perstrepit, & luminosũ illuminat. Sed si in rarefa-
ctionis & cõdensationis sermonẽ aliquãdo inciderimus, id planius intellecturus es.

a c b
a c d b

Percipis ergo modo quo pacto c & d, priusquã linea a b secaretur, simul non erant,
nam d non erat. Enan. Equidem percipere videor. One. Et experientia cognitum
habemus, res sensibiles diuisas, iterum continuari & vniri natas esse: vt aquam aquę
& flammam flammæ. Enan. Experientia certe. One. Et res sensibiles ad hoc natu
rale desiderium habent. nam continuæ & reunitæ melius sese habent, vt sint ma-
gis vnæ, magisque saluentur. Enan. Hæc vera sunt. One. Appetit autem natura
vnumquodq; esse quam optime potest: vnum esse, et saluari. sic em̃ summo bono,
sũmeque appetibili similius euadit. Enã. Hũc ingenuũ conatũ naturæ esse fateor.
One. At cõtinuari nõ potest vtroq; puncto, vt raque linea, aut vtraque extrema su
ꝑficie simul adueniẽte, suꝑstite atque manẽte. Enã. Nõ ꝑfecto. One. Act⁹ igit̃
qui ad agendum natura ordinatus est, alterũ diluet, quod suæ officit continuationi,
vnitati, & saluti: aut vtrũque: nouumque: reparabit. Enan. Id rationabile videtur.
One. Nimirũm rationabile. nam in vnoquoque ita euenire cõpertum est, vt quod
officit, vniuscuiusque natura expellat, et quod deficit reparet, modo impedimẽtum
non sit vllum. Hinc efferuens aqua officiẽtem calorem expellit et domat, et neces-
sarium frigus inducit et repat. Nam frigida meli⁹ est, meliusque saluatur. Et ignis
eximo protinus sursum emicat, eo motu suam salutem quærẽs. Et mutilus coluber
se iterum continuare vnireque laborat: imo duriuscula corpora, nisi sua durities
suæ recontinuationi resistentiam, reluctamenque præstaret, protinus (vt aqua aquę
& flamma flammæ) diuisa iterum coirent. Enã. Ita arbitror: et id cõgeneæ naturę
metalla fusa pandunt. Onero. Non igitur in linea a b iterum facta continua simul
erunt proxima et immediata c d: vt quorum alterum non maneat. Enan. Procul 24
dubio. ¶ Et pene mea vtrinque ambiguitas tota collapsa vanescit, modo id mihi re
tegas, vbi puncta, lineas et superficies locabis. Onero. Amice Enanti, imperfecta
sunt hæc: et natura, imperfecta ꝑfectorum gratia elaborat atq; facit. Si igitur quæ
ras vbi ipsa vt in subiecto sint, respõdeo, in sui ꝑfecti subiecto: vt in quo subiecto
linea est, et punctũ: ĩ quo superficies, et linea: et in quo corpus, et superficies: sed im
perfectissime quidẽ, queãdmodũ et ipsa imperfecta sunt. Corp⁹ autẽ ꝑfectissime
subiecto adest: vt qđ' tota plenitudine et replẽtia sustẽtetur: post corp⁹ superficies
q̃ lõgitudine et latitudine solum replet. post suꝑficiẽ linea, et post lineã omnium

minime punctum : vt quod per lineam,& alterum,replentiæ atur. Si autem sciscitaris, vbi hæc sint vt termini: punctum in linea est,linea in superficie,& superficies in corpore. Corpus autem in alterum non vlterius transit. Enan. ¶Arbitror hos duos modos aut eosdem esse, aut perparum distare, nam fere terminus per idipsum cuius est terminus, subiecto adest. Onero. Imo plurimum, & quasi ex opposito distãt. Enan. Quo pacto istud? Oneropo. Hoc pacto. Nã accidens separari, seorsumq; a suo subiecto saluari nequit. Enan. Nequit indubie. Onerop. At lineæ a b nondum diuisæ. c terminus est lineæ c b. Enan. Est. Oneropo. Diuidatur igitur a b in puncto c, maneatque c versus a. Enan. Placet. Oneropo. Nam id possibile : veruntamen c prius erat in linea c b vt terminus. Enan. Erat. Oneropo. Et non amplius est: & seorsum manet. Enan. Hæc vera sunt: & intelligo quorsum hæc. Oneropo. Et accidens de subiecto cui assit, nunquam transit emigratque in alterum. Enan. Nunquam. Onero. Terminus autẽ vt terminus, de vno in alterum transit. Enant. Quo pacto? Onero. D terminus est lineæ d b, & nullo pacto est lineæ a c. Enan. Nullo pacto. One. Intelligo ergo lineas a c & d b continuari, delerique c. Enan. Esto ita. One. Facta est linea a d b, quã rursum intelligo diuidi in d: ipso quidẽ d ad partem a manente, nulla enim potior ratio, ipsum posse manere ad partem b q̃ a. Enan. Nulla prorsus. One. Trãsiuit igitur de linea in lineã, vt de linea b in lineã a. Enan. Perspicuum euasit. One. Quo fit vt promiscue punctum de linea in lineã, & linea de superficie in superficiẽ: & superficies de corpore in corpus transire queat : vt verbi causa, punctũ d transire potest in lineam b, & postea e in lineam a. Iungo enim e b lineæ f g: abeatq; g manẽte e. Deinde seco lineã f b in pũcto e, ipso quidem e manente ad partem f, reparato puncto h: & iungo lineam a d & h b, manente d, & ipso h deleto: quã quidẽ lineam a b rursum diuido in puncto d, ipso quidẽ manẽte in parte b. Iam de a trãsijt in b. Enan. Transijt. One. Copulo a i, & e f, abeũte i, fitq; linea a e f, quam diuido in puncto e, ipso quidem manente in parte a. Nonne constat e postea transijsse in partem a, & propositũ? Enan. Constat. One. Rursus accidens in diuersis subiectis nõ cõmunicantibus esse non potest? Enan. Non. One. Et idem punctũ vt e præpositæ lineę a e f, diuersarum linearum a e et e f non cõmunicãtium terminus est. Enã. Est. Sed quomodo tunc o oneropole idẽ accidẽs, vt e, diuersis subiectis nõ cõmunicantibus, vt subiecto lineæ a e, et subiecto lineæ e f, nõ aderit? quãdoquidem punctum ei subiecto adesse, cui sua linea assit, concessimus. One. Id punctum o Enanti his varijs subiectis per se non adest, sed per alterum: quod minime incommodum reputare debes: per se tamen plurium est terminus. Quod autẽ superius concessum est, idem accidens in diuersis subiectis non communicantibus esse nõ posse, arbitror te plane per se esse non posse, intelligere. Enan. Vis ergo forte si punctum per se et sine dimensione subsisteret (quod minime natura fieri potest) ipsum minime esse in subiecto. One. Quid prohibet? nam minime plenũ est: vt ab aliqua plenitudine per se fulciri substentariq; aut possit, aut natũ sit. Enan. Rationabile. Oneropo. Perpendis ergo hos duos modos plurimum inter se & quasi ex opposito distare? Enan. Perpendo. One. ¶Neq; tibi iterũ perpẽdere difficile puto, quo pacto punctũ actu, punctum potentia continuans alternatim fiat, & interdum punctũ potentia nõ continuans: & quo pacto punctus potentia cõtinuãs, nunc in punctũ actu, nunc vero in pũctum potentia secundo modo dictum, & non continuans transeat, similiter & punctum potentia nondum continuans & existens, nunc educitur in pũctum actu, nunc vero in punctum potentia cõtinuans. Neq; cognitu difficile est omnem secabilem lineam in vnoquoque extremo infinita puncta potentia secundo potestate habere: nunq̃ tamen plura vno aut puncta actu aut puncta potentia & continuantia simul habere potest. Vnde manifestum est eandem lineã infinita successiue puncta, eandem partem terminantia, & actu quidem & potentia continuãtia ha-

bere posse. Enan. Hæc facili precedentium discutione statim perspecta haberi possunt. Onero. Vtrique. Et ita de linea & superficie sentiendum. Sed non decuit, o amici, vt arbitror, de tam exigua re et pene inani (quid enim puncto inanius?) me tantũ sermonem extendisse: vereorque vos plurimo tædio affecisse. Enan. Nequaquam o oneropole: verum ea quæ nobis requirentibus adduxisti, mihi apprime necessaria visa sunt. Idem visum arbitror et Homophroni. Puncto enim, punctique neglecta natura, sicuti et dimensionum, non parua philosophiæ pars cæca redditur: idq; neglectum mathematicis disciplinis magnum affert incõmodum. One. Est vt ais: sed alio conuertamus sermonem: nisi vobis de hac re alia superant quærenda, quæ forte vobis aperire sufficiam. Enã. Nulla prorsus: nisi Homophron aliud velit. Ho. Nihil. Enan. Attamen si tibi quærendo molesti nõ fuerimus, vellem cõdensationis et rarefactionis naturam a te percipere. Nam te supra dixisse memini, id nonnihil ad aliqua quę pertracta sunt conducere. Onero. Minime molesti: verum hæc vobiscũ exercitatio mihi periucunda est, et eo maxime, quod vestrũ alter respõsionẽ alternat. Enã. Homophron sua vice alterabit, ne forte tacendo tędio afficiatur. Ho. Haud afficior. verum vt vultis, licet ad id efficiendum minus me elegeritis idoneum. Sed intelligo, enantius defessus hoc onus mihi libens impartit, quo audiens aliquantulum respiret. Onero. Recte te coniectatum fuisse arbitror, o Homophron. Homo. Aggredere igitur, o oneropole: quandoquidem Enantio placitum est, me eius vices gerendo responsionem alternare. Oneropo. Vt tibi placet.

a c b

Ecundæ partis scholia. xvi. Continua sunt, quorum vltima sunt vnum. Continuorum vltima, sunt ipsorum termini, vltra quos nullæ ipsorum partes sumendæ sunt, vt vltra punctum c nihil est accipere lineæ a c, & similiter vltra c nihil est sumere lineæ c b. Et quædam sunt ipsorum vltima terminantia solum, quæ continuorum solum principia sunt, aut fines vt punctum a, quod solum, est principium, & nullius alterius lineæ finis, & punctum b finis lineæ c b, & nullius alterius principium, de quibus non intelligitur præsens definitio. Manifestum est enim linearum a c & c b vltima a & b nõ esse vnum. Alia autem sunt medianitia siue continuantia, quæ sunt principium vnius, & finis alterius, vt punctum c finis est lineæ a c, & principium lineæ c b, de quibus hæc definitio intelligitur. In qua cum pluraliter ponitur vltima, diuersæ rationes denotantur, cum autem singulariter vnum, res ipsa vna esse numero significatur, vt punctum c est idem numero, sed duo ratione, scilicet principium & finis. At vero dicuntur vltima esse simul, vt se tangentium habet definitio, quando inter ipsa nullum est medium, vt inter superficiem concauam corporis continentis & conuexam locati nihil mediat, & hinc duæ illæ superficies extremæ dicuntur esse simul, corpus autem continens atque contentum ipsi immediatum, sunt corpora se tangentia. Et quia quæcunque vltima sunt vnum, illa sunt simul, omnia continua sunt se tangentia, non tamen e diuerso, corpus enim locans & locatũ se tangunt, & tamen continua non sunt, quia eorum vltima non sunt vnum, sed diuersa, & contiguorum corporum extrema. Enimuero contigua sunt quorum vltima diuersa sunt, & sibi inuicẽ immediata siue proxima. Verũ hæc omnia ex tertio cap. quinti physicæ auditionis explorata iam & perspecta sunt. xix. Puncti siquidem natura est ad continuandum. Punctum, linea & superficies sunt ad continuandum & terminandum, id est vt cõtinuent & terminent ea quorum sunt termini. At eo modo non sunt ad tangendum, id est vt tangant, punctum enĩ (vt cuius non sunt vltima) ad aliud contactum nõ habet, tametsi linea lineam tangat, & superficies superficiem. Sed prædictorum trium terminorum natura dicitur esse ad tangendum, id est vt mediantibus ipsis tanq̃ vltimis, ea quorum sunt vltima, se tangant, quemadmodum mediante puncto lineæ se tangunt, mediante linea superficies, & mediante superficie corpora. Cæterum linea & superficies sunt ad distrahendum, id est vt distrahantur in partes extensionis, hæc longitudinis & latitudinis, illa vero longitudinis solum, quomodo punctum non est ad distrahendum, nam partes non habet in quas dirimatur. Sed hæc tria quantitatis vltima sunt ad distrahendum, id est vt mediantibus illis ea quorum sunt vltima, distrahantur, linea enim secundum punctum diuiditur, superficies secundũ lineam, & corpus secundum superficiem, tanquam vltima, partes in quas fit dissectio, terminantia. Corpus autem est ad distrahendum, id est vt distrahatur in partes longitudinis, latitudinis & profunditatis, non autem vt secundum ipsum tanquam vltimum fiat distractio. Quocirca corpus opposito modo est ad distrahendum, & punctus. Nam corpus ad distrahendum est primo, in primaque intelligentia, non autẽ punctũ, & punctũ est ad distrahẽdũ secũdo & in secũda acceptiõe, nõ aũt corpus, linea autẽ & superficies vtroq; modo sunt ad distrahendum.

xx. Nam id nunquam a cõiuncto corpore separari potest. Id, rem facere esse corporeã, neque natura neque supra naturam potest a corpore coniuncto ipsi subiecto atque substantiæ, separari (si enim subiecto non coniungeretur, nil mirum si nihil faceret esse corporeum) sicut neque rem facere albam, separari potest ab albedine. Alterũ autẽ, scilicet occupare corpore coniuncto substantiæ separari potest per potentiã supernaturalẽ, qua duo corpora simul esse possunt, & plane fuerunt, cum dominus noster author vitæ & salutis æternæ deuicta morte surgeret de sepulchro lapide occluso, cũ ianuis clausis intrauit ad discipulos, & cum cælos sine diuulsione aut diruptione eorum penetrauit, quemadmodum rem facere esse visam, separari potest ab albedine per dei potentiam. Quare constat magis proprium esse corporis officium rem facere esse corpoream, quam occupare, quod enim a corpore neutiquam potest separari, magis ei proprium est quam alterum quod ab eodem separari potest. xxij. Ita superficies, terminus perfectus est & omnis. Videri forte cuiquã posset, punctum perfectiorem termini rationem sortiri quam superficiem. Nam omniũ magnitudinum atque interuallorum est terminus, scilicet lineæ, cui respondet longitudo, superficiei, cui latitudo, & corporis, cui profundum aptatur, quicquid enim termini terminus est, & termini terminus erit. Superficies autem solius corporis est terminus. Adde quod punctum, solum terminus est, & trino terminandi officio non minus completus quam superficies, quæ etiam terminatur. Verum hæc non conuincunt punctum magis participare rationem termini, quia ipsum immediatus & proprius est lineæ terminus, cui sola competit longitudo, vnumque secandi interuallum. Superficies autem immediatus & proprius est terminus corporis, cui tria competunt magnitudinum interualla, & cui etiam inter magnitudines perfectio præcipue ascribitur. Modo perfectior termini ratio ab eo sumenda est, cuius proprius & immediatus est terminus, & non ab eo cuius mediatus. Et si immediate terminata magnitudo perfectior est, & eius terminus immediatus perfectior erit, si vero magnitudo imperfectior, & terminus imperfectior existet. Quod diuersarum linearum non communicantum terminus sit. Lineæ communicantes dicuntur, quæ eãdem habent partem communem, vt lineæ a c & a b eandem habent partem, scilicet c d. Nam d c est pars lineæ a c, & linea a c est pars lineæ a b, ergo & d c pars lineæ a b. Quicquid enim est pars partis, est & pars totius. Quo fit vt lineæ quarum vna est alterius pars, sint necessario communicantes, cum in eadem parte vt medietate minoris conueniant. Dictum est ergo in diffinitione puncti actu, & puncti potentia, lineæ non communicantis. Nam idem punctus actu, est duarum linearum communicantium terminus, vt a terminus est lineæ a c, & a b. Idem enim est totius & partis extremũ. xxiij. Rei sensibilis actus, punctum lineã aut superficiem. Forma substantialis rei naturalis, cum eius fit distractio, producit in altera parte distracta terminum magnitudinis vt lineam, superficiem, & corpus. Nam qui præfuit terminus prius continuans, manet in altera partium distractarum. Quod si quis rationem percontetur, quare distracto corpore terminus prius existẽs potius maneat in vna parte quã altera, nulla prorsus assignari potest, nisi naturæ determinatio, quæ determinauit terminum ipsum (cum fit distractio) debere in hac parte quam terminer manere, & non in illa, quemadmodum circa consimiles naturæ effectus qui per indifferentiã fiunt, determinatio ad vnum potius quam alterum semper philosopho naturali ad naturam est referenda. Et hoc pacto neque ante diuisionem duo termini erant sibi inuicem in continuo proximi, neque post diuisionem datur pars interminata. Quanuis autem diuisio ipsi formæ substantiali sit ut & rei naturali est violenta, productio tamen termini ad partẽ distractam est ei naturalis atque conueniens. E diuerso autem cum fit diuisorum recontinuatio, a forma substantiali alter terminorum partium distractarum abijcitur atque depellitur, & per alterum partes simul vniuntur. Et hoc pacto neque ante iteratam coniunctionem erat pars aliqua intermina, neque post coniunctionem duo termini in eodem continuo proximi. xxv. Rursus accidens in diuersis subiectis nõ communicantibus esse non potest. Non ab re adiectum, non communicantibus, quia non est inconueniens, idem accidens esse in diuersis subiectis communicantibus, vt idem color est partis & totius, per synedochen. Et sit datum corpus album a d, quod intelligatur diuidi in tres partes, primam a b, secundam b c, & tertiã c d, albedo b c est in diuersis subiectis a c & b d communicantibus, & conuenientibus in parte b c. Intelligitur etiam dicta propositio de diuersis subiectis secundum vnam & eandem subiecti rationem, vt de diuersis subiectis inhęsionis, aut de diuersis denominationis. Siquidem non est inconueniens idem accidens simul esse in diuersis subiectis, vno quidem inhæsionis, scilicet materia, & altero denominationis, scilicet toto composito, quandoquidem omne accidens rei naturalis, hoc modo est in diuersis subiectis. xxvi. Neque tibi iterum perpendere difficile puto quo pacto punctũ actu. Ex prius dictis facile perpẽduntur aliquę propositiones sumptæ ex cõparatione istorũ trium adinuicẽ pũctũ actu, punctum potentia continuans, punctum potentia non continuans, conferendo singulum eorum ad vtrũque reliquorum, vt primum ad secundum, primum ad tertium, secundum ad primum, secundum ad tertium, tertium ad primum, tertium ad secundum. Prima. Punctum actu fit alternatim & vicissim punctum potentia cõtinuã. Sint datæ duæ lineæ diuisę a c, & d b, quas peto cõtinuari in puncto d, ipso c deleto. Punctum quidem b prius erat pũctum actu lineæ d b, & deinde est pũctum potentia continuans in linea a d b, igitur constat propositum. Secunda. Punctum actu alternatim fit punctum potẽtia non continuans. Posita priori hypothesi, puctum c est punctum actu lineæ a c, facta autem recontinuatione amplius pũctum c non est lineæ terminus, sed potest esse, ergo per diffinitionem

Prima ꝓpositio

Secunda.

Tertia
d b
d e b
Quarta
a d b
a e f b
Quinta
a c b
a c d b
Sexta
a c d b
a c b

est punctum potentia non continuans. Tertia. Punctum potentia continuans fit punctum actu. Sit data linea continua a d b, quæ diuidatur in duas partes, ipso quidem d manente versus, & reparato puncto e. Notum est quod punctum d prius fuit punctum potentia continuans, & facta diuisione est punctum actu. Quarta. Punctum potentia continuans fit punctum potentia non continuans. Sit data linea a d b, quæ diuidatur in duas partes deleto puncto d, & reparatis duobus aliis punctis, scilicet e versus a, & f versus b, vt possibile est, tunc punctum d prius est punctū potentia continuans, facta autem distractione est punctum potentia non continuans, cum amplius non sit. Quinta propositio. Punctum potentia non continuans fit punctum actu. Sit data linea a c b, quæ diuidatur in puncto c, ipso manente versus a, & reparato puncto d versus b. Pūctum quidem d ante diuisionem est punctum potentia non continuans, cum ipsum minime sit, & facta diuisione est punctum actu, igitur. Sexta. Punctum potentia non continuans fit punctum potentia continuans. Sint datæ duæ lineæ diuisæ ab inuicem a c, d b. quæ continuentur adinuicem deleto vtroque puncto c & d, reparatoque puncto e. Manifestum est quod punctum e ante continuationem est punctum potentia non continuans, cum nondum sit lineæ terminus, & facta continuatione est punctum potentia continuans per diffinitionem. Septima propositio. Omnis linea secabilis, in vnoquoque eius extremo habet infinita quinto & potestate, puncta potentia secūdo & non continuantia. Sit data linea a c b. Dico quod ipsa in extremo c simul habet infinita puncta potentia non continuantia. Patet, quia punctum d quod nondum est, sed potest esse solo intellectu comprehensum, non est adhuc eius terminus, sed potest esse. Nam potest linea data in puncto c diuidi, & fieri punctum eius, igitur punctum d est eius punctum potentia non continuās. Similiter signetur intellectu punctum e, ipsum non est lineæ a b terminus, & potest esse eius terminus, igitur per diffinitionem est eius punctum potentia non continuans. Scindentur itidem puncta f, g, h, i, k, & quotquot volueris, eorum quodlibet per diffinitionem est eiusdem lineæ a b pūctū potentia nō continuans, cum qua ratione vnum potest esse lineæ terminus, eadem & quodlibet cæterorum, non quod habeant potentiam vt simul sint eiusdem lineæ in eodem extremo terminus, sed quia simul eodemque tempore habent potentiam vt sint eius terminus. Neque propterea sequitur duo puncta sibi proxima esse in linea continua, quia nullum eorum est, ergo non sunt sibi in continuo immediata.

Septima
a c b

Octaua
a c b

Octaua propositio. Nulla linea simul habere potest plura vno puncta actu, aut puncta potentia continuātia in eodem extremo. Sit data linea a c b. Dico quod simul non potest habere duo puncta actu in vno eius extremo, vt in a aut b. Nā si ponatur habere duo in a, vt a & d puncta actu, cum vtrunque sit lineæ principium, duo puncta in continuo sibi inuicem erunt immediata, quod est impossibile. Similiter si ponatur habere duo vt b & e in altero eius extremo, idem sequitur inconueniens. Neque potest eadem linea habere simul duo puncta potentia & cōtinuantia in vno eius extremo vt c. Nam si ponatur ibidem habere duo, vt c & f, plura puncta in continuo sibi inuicem erunt immediata, quod est impossibile.

Nona
a c b
a d c b
a f b
a g f b
a h b

Nona propositio. Eadem linea, infinita successiue puncta eandem partem terminantia, & actu quidem & potentia continuantia habere potest. Sit data linea a c b. Dico quod ipsa potest habere successiue & in eadem parte infinita puncta actu, & etiam infinita puncta potentia continuantia. Intelligo enim eā diuidi in duas lineas a d & c b, habet ipsa versus a pūctū d, nouū pūctū inq̄ actu. Iungo illas duas vtroq; puncto abiecto, & reparato puncto f. habet eadem linea punctū f potentia continuans nunc primum reparatum. Iterum diuido lineam a f b in duas partes, scilicet a g, & f b. habet iam nouum punctum g actu. Rursum intelligo ipsas coniungi vtroque puncto deleto, & reparato pūcto h cōtinuāte potētia. Et quia quoties libet lineam continuam diuidi, & diuisam eodem extremo continuari, hancque diuisionis & recōtinuationis alternationem in infinitum protrahi petimus, cōstat eādem lineam infinita successiue pūcta eādem partem terminātia, & actu & potētia cōtinuātia habere posse, quod est propositum.

a
b
c
d
e
f
g
h
i
k
l

DIc age o Homophron, quid rarum, & quid densum esse ais? Homo. Si recte memini. id rarū esse audiui, q̄d sub pauca materia magnā quantitatē habeat. ¶ Et id dēsum, quod sub multa materia quantitatē habeat paruā. One. Apte multū ad sequentia. 27
Ho. Forte si declarādo hæc detectoria feceris. One. Vtcūq; potero. Arbitrorq; hoc modo aliquātulum recte posse concipi: 28
vt si esset aliqd corpus vt a K decupedale: cuius partes decē sint, a, b, c, d, e, f, g, h, i, K, ipsum totidem haberet materiæ partes, numero quidē & essentia distinctas, partibus illis respondentes. Ho. Haberet indubie. One. Si igitur tota materia a K & eius decem partes sint sub pedanea quantitate l, collatione facta ad corpus a K, multum dicitur esse materiæ sub l, & parua quantitas, q̄ sub pauculo corpore l tantūdem sit materiæ, quantū sub magno corpore a k. Ho. Dicitur certe. One. & si retro cōparo l ad a k, dicemus ne paucū materiæ esse sub a k, & quantitatis mul

tum? quod nō plus materię sit sub magno corpore a K, q̃ sub minusculo l, quodq; de-
cupla quātitas ad pedaneū multa sit. Hom. Mihi quidē sic recte videt̃. One. Si ergo
recte descripseris, corpus a K rarū est, et l dēsum. Ho. Corpus a K rarū ad l, et l dēsum
ad K. One. Scilicet. nā rarū & densum relatione descripsisti. sunt enī multū & pau-
29 cum, magnum & paruū, relatiua. Ho. Sunt. One. ¶ Quapropter aerem ad ignem
relatum, cōparatūque, dēsum esse te dicere oportet: ad aquā aūt collatum, esse rarū.
Quid aūt absolute rarum, & quid absolute densum, forte postea incidemus: nunc au
tem tuā responsionem sequamur. Ho. Optime, o Oneropole. ¶ Verū nunq̃ meip-
30 so nec meo studio contentus, satis plene percipere potui quo pacto decupedale vt a K
fiat pedale vt l, & omnino quomodo maius vnq̃ fiat minus, & quomodo minus ite-
rum exurgat in maius nullo subeunte corpore, quemadmodū aer aut aqua spongiā
intrat: aut egrediente, quo pacto pressa spōgia, protinus aer aut aqua egreditur & fu-
git: quod de aqua sensu, de aere aūt flatu cognoscere prōptum est. iuxta enim faciem
aut manū pressa spōgia, flabellū & vētulus quidā apparet. One. Quod ambigis, id-
ipsum est quod quęrimus. At de tali dilatione extraneo subeunte aut egrediente cor
pore, aut extēsione quę partiū distractione fieret, vt cum tēditur corium, aut molli-
cula cera, arbitror te hic non velle nos laborē terere. Homo. Non. nā parū difficul-
tatis ingerunt, pręsertim ijs qui norunt corpora corporibus cedere. One. Hāc igitur
dilatationē, & coartationē cōpressionēque missam faciamus, & quę de raro & denso
(nullo alieno subeūte corpore, aut nullo intus clauso, efflato, abeunteq;) sentias, pa-
lā effer. Ho. Nihil dignum quod in mediū afferā habeo: imo si verū fatear, mihipsi
dissentio. Enā. Neque de hac re mecū plane cōsto: moror audire quid tu Oneropole
sentias. One. ¶ Res hęc, o amici nimis difficilis & ardua quāplurimis visa est, & mi
31 hi quoq; alias. quā si atq; ego sentiatis, statim quāfacillimā iudicabitis. Ho. Quo pa-
cto o Oneropole quāfacillimā? One. Vt calidū & frigidū, aut albū & nigrū. Ho.
Horū o Oneropole magna facilitas est: sed illis rarum & densum paria non facio: ne
que (vt puto) Enātius. One. Attēdite quęso: & si dicenda vobis rationabilia videbū
tur, & magis ijs quę vos vobiscum constare non permittūt, mecum sentite. Ho. Id
rationabile est, & vterq; nostrum est (vt ait Horatius) nullius addictus iurare in ver-
ba magistri. Onero. Tales profecto facile doctrinam capessunt. Animaduerte er-
go Homophron, res albescit suscepta albedine. Homo. Certe. Onero. Et simul de-
pulsa nigredine, aut medio colore. Homo. simul depellitur. Oneropo. Ita amice res
rarescit suscepta rara dimēsione, & depulsa dimēsiōe densa aut media. Homophrō.
Quid ais o Oneropole? One. Rē facilē, vt vobis promiserā. Est enī rari dimēsio, vt
albedo: et dimensio densi, vt nigredo: et maxime rari, vt ignis, dimensio, maxima al-
bedo est. Et maxime densi, vt terrę, maxima nigredo: et mediorū rarorū et densorū,
32 vt aeris et aquę a dimēsiones, medij sunt colores, vt flauū et rubrū. ¶ Quo fit vt quā
titas quātitati vt dimēsio dimēsiōi abeat cōtraria: hę vt extremū extremo, hę vt ex-
tremū et mediū: hę porro vt mediū medio. Homo. Sentio quorsum hæc tua de co-
loribus ad dimensiones analogia. Sed altera ex parte rubore suffundor, quæ me ha-
cten⁹ ignorātia tenuerit. One. Quæ? Ho. Quātitati nihil esse cōtrariū. One. For
te categoriarū dictū occasionē præbuit, quātitati nihil esse cōtrariū. Ho. Procul du
bio id dictū. Onero, Sane quātitatis dicibilia hic nō agimus, quæ indubie logica cō
traria nō habent, sed physicarū quātitatū hic cōtemplationes exquirimus, quarum
plane fatemur esse phisica cōtraria. Homophron. Obtusus ego, id nō præsentiebā
33 sic esse vtendum. ¶ Sed vnum id requiro, an raritatis et densitatis nominibus aliud
quicq̃ quā dimensionem intelligi velis. Oneropo. Nihil raritatis nomine nisi rarā
dimensionē intelligo, et densitatis nomine nisi densam. Attamen dimēsio et raritas
ratione duo sunt, itidē dimēsio et densitas. ¶ Et quanta cōtrarietas o Homophrō et
34 Enanti in coloribus tum extremis tum medijs comperitur, tanta aut fœcundior in

rerũ ſenſibiliũ dimenſionibus exiſtimãda eſt . Nam diuerſi colores ſecundũ aliquid
ſui in eadẽ ſubiecti parte ſe ſimul tempore admittũt: queãdmodũ in tepido calidi-
tas & frigiditas cũ aqua ſe ſpõte ad natiuũ frigus reuocet. At nũq̃ diuerſæ dimẽſio-
nes, ſeu ſint extremæ, ſeu mediæ in eadem ſubiecti parte ſe ſimul tẽpore admittũt,
nã ſe occuparent, quod natura nõ permittit, ℂ Vnde nobis exploratũ eſſe poteſt om 35
nem maiorẽ raritatẽ minori, & omnẽ minorẽ maiori, itidẽ omnẽ maiorẽ dẽſitatem
minori, & omnem minorẽ maiori eſſe contrariã: vt quæ ſe ab eodẽ ſubiecto mutuo
expellãt, & eidẽ viciſſim aſſint: nõ tamen vt extremũ extremo, ſed interdũ vt albe
do & flauities nigredo & liuor: interdũ vero vt flauities & liuor. Et reuera de raro &
denſo philoſophari, perinde eſt atq; de albo, nigro, & medijs coloribus philoſopha-
ri. Ho. Mira ſunt hæc o Enã. Et me iudice vera. videor enim mihi Ariſtotelicam
ſententiã de raro & denſo per calidũ et frigidũ in zuthũ deprehendere: quod per al-
bũ et nigrum nobis pulchre confecit Oneropolus. Et diu animũ circa id deprehen-
dendũ volutauerã: et nũquã plene quid eſſet, ad hãc diẽ deprehendere poterã: at me
ſemper veri fugiebat ſententia, quã aperiente Oneropolo tãdem tenem⁹. Et plane
video philoſophandũ eſſe de raro et denſo, perinde atque de albo et nigro, calido et
frigido. Sed tu perge abſoluere Oneropole. Onero. Idipſum eſt o Enãti quod dixi-
ſti. ℂ Et queãdmodũ magna facilitate rebus conceſſum eſt, vt de minus calido per- 36
mutentur in magis calidũ, et de magis calido in minus. Halitus noſter huic rei argu-
mento eſt. nã manu proxime ad os admota, apparet calidus. ea vero paulo diſtãtius
ſemota, ꝓtinus apparet frigidus, iã de calido permutatus in frigidũ. Enan. Apparet.
One. Eadem quoq; facilitate res de minus raro permutatur in rarius, et de minus dẽ
ſo in denſius. Cõſideraſti ne aliquãdo q̃ facile noſter halitus diſpareat? Enã. Paru-
ula admodum mora. One. Quo pacto hoc, o Enãti? Enan. Quia rarior factus ſit.
One. Et ita de fumo et vapore, cũ quid caleat, efferueatque ab igni. Enã. Idẽ. One.
Nã ſi ſemper æqualẽ groſſitiẽ ſeruarẽt quã habent apparẽtes, nequaq̃ diſparerent:
queãdmodũ aqua ſub eadẽ molis denſitate manens, ſemper viſibilis apparet. Enan.
Sane. One. Et qua facilitate atque prõptitudine ea rareſcere intelligis, et de minus
raro in magis rarum permutari, eadem promptitudine (cõuenientibus adhibitis cau
ſis) minus denſa permutantur in denſius: vt modica aqua, magno etiam non conti-
nente vaſe, valido feruore rarefacta, modico iniecto frigido ſtatim reſidet, permu-
taturque in dẽſius. Enan. Perpalam eſt. One. Ita quoque multo genito fumo aer a-
liubi cito efficitur craſſior: & multo raro corpore inſpiſſato, vt cum fiũt nubes, prõ
pta raritudine fit aer extenſior. Eſt enim corporibus & potiſſimum aeri hęc inſita
pronitas, nunc vt cita condenſatione occupatio corporum vitetur, nunc vero vt cita
& facili raritudine excludatur vacuum. Enan. Et id quidem rationabile multum.
Et, tua gratia, perpendo hanc rareſcendi denſendique pronitatem ac facilitatem, cõ
uenientibus adhibitis cauſis, miram eſſe. One. Miram certe. nam aeris mira habili-
tas eſt ad calidum & frigidum, tametſi hoc illi innaturale ſit, illud vero ſecundum
naturam: ita vt nunq̃ tam cito frigidum aerem inſpiratum emittere poſſis, quin ca
lidam expires. Enan. Nunq̃. One. Talẽ coniecto aeris, nunc ad maiorem, & nunc
ad minorem rareſcentiam facilitatem. ℂ Sed quis actus, quęue forma maxime ca-
liditati gignendę aptiſſima eſt? Enan. Arbitror ignis. Onero. Sic eſt. Et quę maxi- 37.
me raritudini gignendæ? Enan. Itidem ignis. Oneropo. Profecto. nã ignis calidiſſi
mus, rariſſimuſque eſt: & quã promptum eſt igneæ formæ maximã in propria po-
tentia inducere calididatem, ita quoque & maximam raritatem. Et ſi te de maxi-
ma ſiccitate & denſitate percontarer: autumo te de terrea forma idem reſponſurum.
Enan. Idem certe reſpõderem. Oneropo. Et cum ipſi vna conſentiamus raritatem
re ipſa dimenſionem eſſe, vides quomodo ignis & ignea forma ſuam corpoream effi
cit molem. nam raritatem, & quidem maximam. Enan. Video, Oneropo. Et ſi cor-

pus efficit, superficiē efficiat necesse est, nam corpus interminatū nō faciet. Enan.
Nō, indubie. One. Et si superficiē, efficiet & lineā. nam superficiē terminatam &
cōtinuam esse oportet. & si lineam efficiet & pūctum: alioquin neq; linea continua,
neq; terminata esset. Enan. Optime certe. One. Perpendis igitur q̄ facile corpore
diuiso, superficie, & linea, noua superficies, noua linea, & nouum punctū reparetur?
Inde cum hæc iterato coire, cōtinuarique debeāt, quam facile vna superficies, vna
linea, & punctum vnū dispereat? Enan. Manifestus q̄ ante, quēadmodū hoc in lo-
co te ita facturū spoponderas. One. vtrū autē puncti, lineæ, & superficiei eductio-
nes ad ortum, abolitiōesque, motus sint, hoc in loco, si tibi placet, missum faciamus:
alias illud discussuri. Enan. Mihi quidē maxime placet. Onero. Videamus an Ho-
mophron approbat quæ diximus. Enan. Non abre certe. Nā rem eius intercepi, et
maluisset forte tecū disseruisse, respōsionesque alternasse: sed amico veniā dabis, o
Homophron. Ho. Tui gratia disputatio suscepta est, o Enāti: nihil deliqsti, et di- a
cta maxime approbo: et haud secus atq; tu (aut te deterius) respōdissem. Nondūta
men detexit Oneropolus quid rarum simpliciter, aut simpliciter dēsum vocare pos
semus. Onero. Nondū certe neque in hoc sermonis incidimus, id figuraliter expe c
38 diam. ¶ Rarum simpliciter id dicere possumus, quod subtilitate sua nostrū fugit in
tuitum, insensibileq; reputamus: vt ignis, vt aer. Et id dēsum simpliciter, quod cras
sitie sua bene sensibile est: vt terra, vt aqua. ¶ Sed q̄d vos antehac de raritate et dēsi
39 tate sentiebatis? Homo. Ego rarefactionē fieri putabā nulla abolita quantitate, sed b
priori noua adueniēte. Enan. Et ego id sæpe. Onero. Sit corpus a c b, quantitas a c b
est i materia, a c b. Si igitur rarescebat, existiābatis totā dimēsionē, & a & c & b ma
nere? Homo. Sic existimabā. Onero. Si igitur adueniat noua quātitas toti materiæ
a c b, prior quātitas & posterior se occupabūt, nam replentia quātitatis a c b æqua-
tur replentiæ materię a c b, & posterior eidem æquabitur. Sed qui hoc fiat, nisi se
occupent, aut prior dimensio quæ accidens est, suum subiectum deserat, & alteri hę
reat? Homo. Id mihi bono iure defendi non potest. Oneropo. Et si posterior priori
quantitati adueniens simul replentiam suam non haberet, cum diuelleretur, secare-
turq;, maneret sine subiecto: vtpote qua cū nihil auferretur potētiæ. Ho. Indubie.
Nam materia solum replētiam suam haberet cum dimensione a c b coniūctam, ad
cuius distractionem sectionēq; solum distrahi posse videtur. Onero. Et si quātitas
posterior solū parti materiæ a, aut parti c, aut b adueniat, nōne eadem accident incō
moda? Homo. Hæc incōmoda profecto nostram sequūtur absurditatē. One. Nā
corporea dimēsio soli illi materiæ vt subiecto adest, quæ eadē distractione distrahi-
tur, & diuisione diuiditur, & quæ simul suā plenitudinē atq; replentiā habent. Ho.
Ita est certe. Sed id me fallebat, q̄ crediderim dimēsiones materiæ esse coæternas,
& eiusdē naturæ omnes, & insuper dimensiones nihil agere posse. Oner. Attende o
Homophron quid dicas. Quomodo stat, eiusdē naturę dimensiones esse omnes? &
has materiæ coæternas esse? & tamē cū quicq̄ rarescit, nouā, & eiusdē naturæ indu-
cis. Sed cur potius prior materię coæterna sit, q̄ posterior, eiusdē cōsimilisq; natu-
ræ? Ho. Ridiculus sum. Sed me futurum respōdēdo minus idoneū, vero præsagio
prædixerā. One. Nullā rei sensibilis materiæ coęternam dimensionem et incorru
ptibilem cogitare debes, sed materiæ sensibilis inseparabile accidens: quēadmodū
color nobis inseparabile accidēs dicitur, q̄ nunq̄ sine colore esse possimus: sine ta-
men hoc, et sine illo esse possumus. Ita materia nūq̄ sine dimensione esse potest: at-
tamē sine rara, et similiter sine densa esse potest: non autem simul, sed successione
quadā. Homo. Consentaneū est. Onero. Et condensatio sola quantitate corrupta,
et nulla aduētante noua, eisdem argumentis fieri non potest. Homop. Non certe.
Nam aut se occupassent illæ dimensiones, aut maneret materia sine dimensione,
sua quidem corrupta, et nulla noua reparata: aut accidens vt reliqua dimensio im-

migraret in illam. One. Recte sentis. Homo. Excogitaui rursum aliquando rarefactionem distractione fieri, sicut mollicula cera distenditur nunc in longū, nunc in latum: nō attendens quantum in longum porrigitur, tantum eam in profundo & lato minui. Ideoque cum ex pedaneo aquæ longo, lato & profundo decem, tantūdem longi, lati & profundi generetur aeris, id partium distractione nullo pacto fieri potest. Deniq; bellissime omniū mihi excogitasse visus sum, & totus esse Pallade plenus, rarefactionem & cōdensationem fieri nulla prorsus adueniente, nullaq; abeunte quātitate: rarefactionem inquam elongatione & fuga partium a centro: & condēsationem earūdem appropinquatione & vicinia ad centrum. Onero. Si pedale e, & octo ipsi æqualia pedalia a, b, c, d, f, g, h, i, se occuparent, quātum replerent? Homo. Solum quātum e. Oneropo. Et extraherentur ab e omniquaq; pedalia a, b, c, d, f, & cōsequentia. Homo. Procul dubio. Onero. Quid igitur refert tua hæc condēsatio a dimensionū occupatione? Et quid tua hęc rarefactio a dimensionum se occupantium extractione? Homo. Id ego ambigebā. Fieriq; id mihi minime posse videbatur, vt decem pedalia (vt cum ex aere fit aqua) tantum atque vnum tandem occupent, semper suas partes extra se inuicem seruantia, quin se occuparēt, Et vnum rursum pedale ad denariam molem extēdere (vt cum ex aqua fit aer) nisi prius illa decem se occupassent: aut interiectum, interhiansque relinqueretur vacuū. Enan. Cōstāter tamen semper o Homophrō inficias ibas aut corpora se occupare, aut corpora ex corporibus extrahi, aut aliquid interceptum relinqui vacui. Ho. Constantissime o Enanti id ore negabam, tametsi forte id meæ sententiæ pugnaret, nūc autem longe verissime cum Oneropolo & suo pulchro Aristotele aliter sentiamus, rarefactionem scilicet fieri dimensione densiore abiecta, & rara acquisita· & condensationem dimēsione rariore depulsa, & densa suscepta: & hunc motum ad quantitatem esse, et de contrario in contrarium, aut medio, quemadmodum et cæteri motus. Itane tecum sentiemus o Oneropole? One. Ita maxime, si vobis recte dicta videantur. Ho. Mihi quidē recte. Enan. Et mihi: et sentio me tua gratia o Oneropole æterno problemate liberatum, et te mētem meam a lāguore (est enim ambiguitas et opinio, mentis anxietas et lāguor) eripuisse. One. Gaudeo potuisse quod vobis gratum visum sit sed nunc hæc missa faciamus. Paratæ sunt epulę: nos vna (si rem mihi gratissimam facturi estis) hodie discumbemus. Enan. Pręstare nos amico difficiles minime decet: quo minus hodie conuiuamus. cum quo nobis vel semper conuiuere fœlicissimum esset. Ho. Lepidus es o Enanti, fiat ergo vt vult Oneropolus.

a	b	c
d	e	f
g	h	i

Ertiæ partis scholia. xxviij. Et id dēsum, quod sub multa materia quātitatē habet paruā. Quāuis eadē numero substātiaq; sit materia rari & densi, tamē sub magna quātitate dicitur pauca, in cōparatione ad seipsam sub quātitate parua, cōtra vero ipsa sub parua quātitate dicitur multa, in cōparatiōe ad seipsam sub magna mole. Magna autē rari quātitas, & parua dēsi, re ipsa abinuicē differūt. Et si id analogia melius capi possit, materia dēsi est vt viginti hoīes in domo, materia vero rari vt viginti hoīes in vrbe, quātitas dēsa vt domus, quātitas rara vt vrbs. Nēpe viginti hoīes in domo sunt multi ad eosdē in vrbe, ꝙ totidē sunt in loco angustiori, quot ampliori. Cōtra vero viginti hoīes in vrbe dicūtur pauci ad eosdem in domo, ꝙ non plures sint in loco capaciori & spatiosiori ꝙ̃ arctiori. & tamē totidē imo ijdem numero sunt hoīes in domo, & in vrbe. Eodem modo intelligendum est de materia rari & densi, ꝙ diuersis rationibus est multa, & pauca. At sicut spatium vrbis & ambitus eius non est spatium domus, ita quantitas rara non est quantitas densa.

xxix. Quapropter aerem ad ignem relatū comparatūq;. Sicut idem ad diuersa collatū, & magnū est & paruū, ita idē ad diuersa, rarum & densum, secundum rationem modo explicatā, vt supponatur aer habere tantū materiæ sub quātitate pedali, quantum ignis sub quantitate decem pedū, aer, est densus ad ignem, vt l ad a k. Idem autem aer si ponatur habere tantum materiæ sub quantitate decupedali, quantum aqua sub quātitate pedali, est rarus ad aquam, & vt a k ad l. Itidem aqua ad aerem densa est superiori ratione, & ad terram rara, cum tantum habeat materiæ sub quātitate decupedali, quantū terra sub quātitate pedali. Terra autē solū densa est, imo natura dēsissima, sicut ignis solū rarus est, cū nihil sub eadē materia natū sit habere maiorē quātitatē igne. Quapropter quatuor elementorū supremum est solū rarū, infimū solum dēsum, intermedia vero, ad

superiora densa sunt, & ad inferiora rara. xxxi. Vt calidum & frigidum, aut album & nigrum. Quomodo rarefactio & condensatio fiat, hic duplici analogia aperitur, prima est calidi & frigidi quam ponit Philosophus in nono capitis quarti physicorum cõtra Xuthum, apta quidem ad intelligendum quo modo eadem numero est materia rari & densi, & quod rarefactio fit deperdita quantitate densa, sicut calefactio deperdita frigiditate, quodque condensatio fit deperdita quantitate rara; sicut frigefactio deperdita caliditate. Et plane raritas vt plurimum caliditati cõiuncta est, & densitas frigiditati. Secunda analogia est albi & nigri, conueniens admodum ad cognoscẽdum contrarietatem quantitatum extremarum & mediarum, facilius quidem intelligendam per colores, in quibus media inter se, & ab extremis specie differunt, quam per calidum & frigidum, quorum medium tepidũ, veriusq; extremi aliquid participat. xxxii. Hæ vt extremũ extremo, hæ vt extremum & mediũ. Quadrifariam quantitates per analogiã colorũ contrariari adinuicẽ comperiuntur. Aliquæ vt extremum extremo, quemadmodum maxima raritas maximæ densitati, & in coloribus albedo & nigredo. Aliæ vt extremum medio, quemadmodum maxima raritas minori raritati aut densitati, & maxima densitas minori, haud secus quam in coloribus albedo & liuor. Aliæ vt mediũ extremo, quemadmodum minor raritas maximæ raritati, & minor densitas maximæ, perinde atque in coloribus flauicies albedini, aut liuor nigredini. Demum aliç quantitates contrariantur vt medium medio, quemadmodum minor raritas minori densitati, & in coloribus flauicies liuori. Horum autem quatuor modorum secundus & tertius comprehẽduntur sub secundo modo in litera expresso. Nempe inter quantitates extrema & media non minus inueniuntur, quam inter colores. Siquidem extremum in affirmatione collocatum & digni⁹ est maxima raritas, quam natura igni accommodauit, respõdens in coloribus albedini. Medium ei proximum, minor raritas, aeri natura designata, & in coloribus assimilis flauiciei. Medium semotius, minor densitas, aquæ natura attributa, & liuori in coloribus non absurde respondens. Extremum autem in negatione, & imperfectius, maxima densitas, terræ a natura concessa, & cui nigredinem assimilare licet. Forte categoriarum dictum occasionem præbuit. Dictum Aristotelis in libro prædicamentorum, assignantis primam quantitatis proprietatem, quod quantitati nihil est contrarium, præbuit occasionem ignorantiæ ipsius Homophronis, qui propter id credidit nullam prorsus in quãtitatibus inueniri contrarietatem, sed minus accommode atque recte. Nam Aristoteles id dictum intellexit de dicibilibus quantitatis, quibus non sunt aliqua logica contraria. Hic autem sermo fit de rebus ipsis, inter quas physica comperitur contrarietas. Neque oportet si res ipsæ inter se sunt contrariæ, protinus & dicibilia eas explicantia esse contraria. Nam ipsa forte dicibilia de genere quantitatis non erunt, aut contrariorum dicibilium conditionem non obseruabunt. Rarum enim, & densum, aut ad aliquid, aut potius qualitatis rationẽ subeunt. E diuerso tamen si dicibilia sunt contraria, & res illis significatas contrarias esse operæpretium est. xxxvi. Est enim corporibus & potissimum aeri hęc insita pronitas. Ex hac aeris pronitate & facilitate constat quod cum alicuius corporis fit rarefactio, alterius corporis alibi fit condẽsatio Rarum enim productum, maiorem locum occupat, quam prius. si igitur omnia suam quam prius habebant, seruarent molem, esset penetratio dimensionum, & rarum eundem locum cum altero corpore occuparet, quod ne fiat, per condensationem conceditur locus corpori rarefacto. nẽpe condensatum corpus minorem quam prius locum occupat. Contra vero quando alicuius fit condẽsatio, alterius corporis alibi fit rarefactio. Condensatum enim corpus minorem quã pri⁹ locum occupat. Quare si cętera corpora æqualem priori quæ ante condensationem fuit, haberẽt magnitudinem, relinqueretur vacuum, ad quod euitandum, per alterius corporis rarefactionem repletur id loci quod per cõdensationem dimissum fuerat. nempe rarefactum corpus maiorem q̃ prius locum occupat. Itaque condensatione vitatur penetratio dimensionum, & rarefactione vacuum. xxxix. Sed id me fallebat, quod crediderim dimensiones materiæ esse coæternas. Id ex dictis Commentatoris (cui hac in re prius astypulatus fuerat) Homophron desumpsit, ponentis dimensiones esse coæternas materiæ, & eas quæ insunt, semper subiecto affuisse. Verum id & falsum est, & alteri eiusdem Homophronis dicto repugnans. falsum quidem. nam dimensiones quę assunt materiæ, postea abijciuntur, & nouæ inducuntur, haud secus quam in coloribus permutationes fieri conspiciuntur. Repugnans autem prius concessis, quia admissum est in rarefactione nouam quantitatem, & eiusdem naturæ cum præexistente (nam dimensiones omnes ratus est Homophron esse eiusdem naturæ) materiæ induci, modo nulla est valentior ratio qua vna potius quam altera sit materiæ coæterna, cum id quod conuenit indiuiduo vnius speciei, conueniat, reliquis omnibus eiusdem naturæ. Neque minus falsum est dimensiones omnes esse eiusdem naturæ, cum non minor sit secundum speciem dimensionum diuersitas, quam colorum. nullus autẽ dixerit colores omnes eiusdẽ esse speciei, & rationis. Demũ, & falsum est dimẽsiones adinuicem agere non posse. nam inter se (vt ostensum est) contrariæ sunt. proprium autem contrariorum est, adinuicem agere & pati, cum quicquid habet contrarium, a suo contrario corrumpi natum sit. Rarefactionem scilicet fieri dimensione densiore abiecta. Sicut in albefactione parietis decem pedum, albedo secundi pedis manet cum albedine primi, & posteriorum pedum albedo cum albedine priorum, ita in acquisitione raritatis decupedalis, secundum pedale rarum manet cum primo pedali raro. sic tertij, & quarti & consequentium pedalium raritas, cum raritate pedalium præcedentium, quantum ad continuationem eorum extra se inuicem existẽtium. Neq; adinuicem contrariãtur hæ raritates, sed sunt eiusdem rationis, & eiusdem totius par

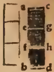
tes consimiles. Neque tota raritas decupedalis ad partem eius pedalem, est maior raritas ad mino
rem. nam maior raritas est quæ sub aliqua materia maioris est molis in cōparatione ad aliam quę
sub eadem materia minoris est molis. Et minus rarum dicitur, quod sub aliqua materia mino-
rem habet quantitatem, sub qua alterum maiorem habet. Modo in toto decupedali & in parte ei⁹
pedali non tantundem est materiæ. quare non oportet propter prius dicta, totum vt maiorem ra
ritatē cōtrariari parti tanquam minori raritati. sunt enim maior raritas, & minor raritas, alterius
rationis & naturæ sicut diuersarum specierum colores. Et quemadmodum in huiusmodi albefa-
ctione, cum in primo pede acquiritur albedo, simul in eodem deperditur nigredo, aut medius co
lor, neq; manent in eodem nigredo prior, & albedo aduenions, ita in rarefactione depellitur quā
titas densa. & simul in eodem subiecto acquiritur rara. Et sicut albedo primi pedis bene stat cum
nigredine cæterorum pedum, vt secundi & tertij, quia non sunt in eadem parte subiecti, ita rari-
tas in prima parte materiæ bene stat cum densitate in cæteris partibus. Et qualis seruatur succes
sio in huiusmodi albefactione, eadem & in rarefactione, intelligendo materiam sub qua est den-
sa quantitas, in decem partes æquas diuisam, in quarum prima depellitur primū densa, & acqui-
ritur rara dimensio, deinde in secunda, postea in tertia, & ita diuersis temporis partibus, diuersæ
motus partes respondent. Id tamen interest, q̄ in eodem pedali minor albedo, vt vnius gradus,
facile stat cum intēsiore, vt nouem graduum, quia cum non sint dimensiones, bene idem replent
etiam vnus gradus albedinis bene est in eodē subiecto cum aliqua parte nigredinis, sicut & modi
ca frigiditas cum modica caliditate. vna autem quantitas rara, neq; cum altera densa, neq; cum al-
tera rara etiam eiusdem rationis, in eadem subiecti parte esse potest. nam cum dimensiones sint, se
simul occupare nō possunt, neque simul idem replere.

Omis es o Oneropole, & nos liberaliter & laute admodum
tractasti, & non minus læta frōte q̄ liberalibus sermonib⁹.
Enan. Pro triplici cœna o Homophron gratiam Oneropo-
lo habituri sumus. Pauit enim ante hanc corpoream cœnā
superiorem intellectus partem contemplatione & doctrina.
Mox corpora nostra lauto ferculo curauit: & prudentiæ ser
mones non defuerunt, quo simul inferiorem animæ partem
pasceret. Etsi corporea cœna multi æstimāda sit, si tamē ad
eam respicimus, o Homophron, quæ cœnā illam præcessit, parui æstimabimus.
Ho. Video cur hos sermones in mediū adducis: velles nos ad priores sermones re-
labi. Enā. Id ipsum est, o amice. Et anima semper diligentiore cura, corpore, curā-
da est. Petamus igitur vterq; nostrum ab Oneropolo, vt talem cœnam iterum no-
bis præstet. One. Imo iubeatis: si quid possum, id totū vobis deuoueo. Enan. Non
est igitur cur sermonem prolixius extendamus. ¶ Dic nobis igitur an pūcti, lineæ
& superficiei sint motus, quod alio loco discutiendum prius missum feceras. One. 40
Præter senū cōditionē fœcunda o Enanti memoria polles. De puncto igitur nō ar-
bitror te ambigere absq; motu & transmutatione esse: atq; cū deletur, absque motu
& transmutatione deleri: vt quod impers sit, quodq; in sua acquisitione deletioneq;
successionē habere nō possit. Enan. Ita rationabile videtur. One. Sed cum aliquan
do non sit, & postea sit, & cum aliquando sit, & postea non sit, sine motu tamen &
mutatione: similitudinem tamen cum ijs quæ generantur & corrumpuntur gerit,
habetq; aliquid gn̄rationi & corruptioni simile. Enan. Quo pacto id sermone expli
cabimus? One. Id appellant subitā momentaneāq; mutationem. At subita et mo-
mētanea mutatio, minime mutatio est: vt neq; oculus pictus, oculus est. Enan. Ap
tum mihi vocabulū visum est. ¶ Sed hæc tua responsio amplius me in dubietatē
coniecit. Punctum ab is absque motu et transmutatione nunc ad ortum duci, nunc 41
deperdi. One. Quia sit impers. Enan. Hinc mea ambiguitas est. nam rationalis a-
nima impers est. Onero. At non vt punctū, cum plena sit. Enan. Et id volo: nihilo
min⁹ tamē in sua acquirenda plenitudine, nulla prorsus successio esse potest. One.
Nulla. Enan. Quomodo igitur homo cū prius non sit, posterius absque motu trāf
mutatione non est? et cum desinit, quomodo absque motu et trāsmutatione nō de-
sinit? One. Rem perarduam tangis o Enāti. Et generatio et corruptio hominis nō
omnino cæterarum rerum generationibus et corruptionibus similis est. Operæ pre
tiū est enim te hoc in loco meminisse, hominem omnis creaturæ vinculū esse, et

hæc superiori substantię,hæc vero īferiori similia gerentē. Qua igitur rōnalis ani
ma superioribus substantijs cōuenit,tota simul surgit ad esse:& neq; in tempore,ne
q; instanti temporis,sed in sua pulchra ęuiternitate aut ęuiternitatis momento.qua
vero inferioribus substantijs assimilatur,materiam,corpusq; ipsum sibiparatū car
cerem.pedetentim totū informat,iam tempus & successionis seriem obseruās, quē
admodum & prior forma depellitur.Ita & in hominis obitu pedetētim ab informa-
tionis officio desistit,quemadmodum forma sequēs introducitur. Nō enim formę
omnino sensibiles aut expelli aut introduci in sua potentia,nisi in tempore & succes
sione possunt. Cū enim homo tabescit morte resoluēdus,videas prius manus emor-
tuas,mortuosq; pedes,q̄ partes cordi vicinas.Enan.Id expertum est.One. Hoc ami
ce ideo est,ꝙ hominis mors inferiorum mortem imitatur.& suum claustrum relin
quendo,tempus & successionis seriem seruat,quemadmodum intrando obseruaret.
Enā.Tua ratio ita necesse esse cōcludit. Alioqui si in hominis ortu non seruaretur
successionis series,aut duo actus starent in eadem materia,aut precedens actus in nō
tēpore abijceretur,& in hominis obitu aut staret materia nuda & informis, aut for-
42 ma sequens in tempore in tota materia produceretur.One. Recte calles. ¶ Verum
tamen hoc interest,ꝙ ceterorum formę in obitu ipso in suis corporibus deficiunt,
(vt frigiditas in aqua aduentante calore)& nusquā & nunq̄ postea subsistūt. At no
stra anima nequaquam,sed hominis mors,sola est animę a corpore seiūctio atq; se-
paratio,qua facta,ipsa rationalis anima sine corporis functione & vsu subsistit, ad
corpus tamen semper,& corporis vnionem,luctamen desideriumq; gerens. Hinc o
amici cognoscere possumus futurę resurrectionis ordinationem. nam nullus naturę
conatus frustra otiosusq; esse potest.Enan. In iucundam o Oneropole nos traduxi-
sti sententiā.One.¶ Primum o amici nostrę animę ortū ad esse, creationē dicere
43 possumus.nam & ipsas supercælestes & beatas substantias,quæ in sua duratione,seu
sempiternitatem seu æuiternitatem nuncupemus,totę simul oriūtur(nā inexpertes
sunt)creatas esse asserunt. Et successiuā & temporalem nostri corporis a nostra ani
ma informationem,nostrā generationem dicere possumus,successiuā autē nostræ
animę informationis desistentiam,nostrā corruptionem. Enan. Concipio. Si quis a
me sciscitaretur quid hominis generatio sit,protinus subiūgere possem hominis ge
neratio est successiua & temporalis a rationali anima corporis informatio,quemad-
modum si interrogaret quid leonis generatio,haud male responderem successiuā &
temporalē esse a leonina forma corporis informationem. Et si quid hominis corru-
ptio sit,similiter subiungere possem,hominis corruptio est successiua & temporalis
rationalis animę ab informatione corporis desitio. One. Sane quidē. Hoc tamen in
terest,ꝙ in illa tota temporali & successiua parte post partem corporis informatio-
ne,rationalis anima tota est,non autem leonis anima,aut cuiusquā alterius rei natu
ralis forma in toto suę successiuæ & temporalis informationis tempore est. Et ratio
nalis aīa in toto successiuę & tp̄alis desistentię informationis tp̄e est,qua quidē desi-
stentia informationis facta,adhuc manet & subsistit. At leonina forma aut cuiuscū
q; alterius rei sensibilis,neq; desistētię informationis tp̄e manet,neq; ea facta vsquā
subsistit. Enan.Ita intelligo.nā leonis & cęterarū rerū sensibiliū corruptio,substan
tię & formę desitio est,hoīs aūt corruptio(vt dixisti,& vt mihi ipsi sp̄ cōscius sū)
nō substantię & formę desitio est,sed remanentis separatio.One, Pie,o Enanti, &
ea ex parte substātias superiores respicit,quarū substantię aut inceptio aut emanatio
creatio est,& quarū desitio,vnq̄ nihil est.nā deficere sua natura nō possunt. Aię igi
tur nostrę desitio nihil ē.Enā.Nihil certe.& hęc mihi recte dicta videtur.On.Vis
ergo Enāti ad dimissum ꝓpositū reuertamur? En.Volo. Attn̄ cognoscere desidera
bā cur corpus nostrę aię carcerē vocasti.sed aptior aliqn̄ forte dabitur locus. nūc aūt
44 a puncto ꝓsequere. ¶ Momēto iquis emergit pūctū. momentoq; ortum vanescit

One. Inquio. Enan. Cum ergo punctū momēto abijcitur, an punctū emergens nouum simul cū primo, eodē fit momento? One. Nō simul sunt, at se simul expediūt: ita vt eorum vnū in illo sit momento, & alterum nō sit: queadmodū motus acquisitiuus & deperditiuus se simul absoluunt: vt generatio & corruptio, rarefactio & desitatis abiectio, calefactio & frigoris pulsio. At expulsiuis, deperditiuisque quantitatis & qualitatis motibus nomina posita nō sunt. Enā. Ita oportet. Sed perge id in motibus ostēdere. One. Sint a b, & c d, duo ęqualis molis subiecta: quorū signatę partes vnius, signatis partibus alterius ęquales sint. Et a b ęqualiter secundum molē albescat, & c d a nigredine deficiat: quod denigrescere dicamus, cū nobis aptius nomen nō succurat. Fiantq; hæ mutationes (quarū vna acquisitiua est, & altera deiectiua) in tēpore h i, & partes in partibus. quid igitur albedinis in tēpore h k acquisitū est, & quid nigredinis deperditū? Enan. Albedo a e acquisita est, & deiecta nigredo c g. One. Et in tempore h l? Enan. Albedo a f acquisita est, deiectaq; nigredo c h. One. Semper æqualis molis? Enā. Semper ęqualis. One. Et in tēpore h i? Enā. Tota prorsus albedo a b cōfecta est, & tota nigredo c d depulsa, deiectaq;. One. Nōne igitur illa albatio & denigratio (denigrationē voco cōtinuā nigredinis abiectionē) se simul absoluūt? vt quātū cōtinuę fit vnius: simul, eodēque tēpore cōtinue non sit, deficiatq; tantū alterius? Enā. Sic est. One. Et si harum mutationū vtrāq; fieri intelligas in eodē subiecto vt in c d, nōne se simul absoluēt in subiecto c d? Enā. Simul: vt prius in subiectis ęqualibus. One. Ita vt quo tēpore pars c g omnino albescat, in eodē tēpore eadē pars c g omnino denigrescat. Et in quo tēpore pręcise parta sit albedo in c g, nihil amplius nigredinis sit in c g, & ita de quacunq; altera parte ęquali, & de toto. Enā. Simile certe. One. Ex hoc facile perpendete possumus quo pacto in rei successiua generatione nihil duarum substantialiū formarū eidē parti materię simul assit: vt si in tēpore h k substantialis forma acquireretur in c g, tantundū formæ substantialis oppositæ abiret, abijcereturq;. Et de singulis alijs quibuscunq; partibus, & de toto simile iudiciū est. Enan. Simile. One. Et si in tēpore h k acquiritur raritas in tota parte c g, nonne in eodem tēpore h k depellettur densitas c g? Enan. Necesse est. alioqui se occuparēt dimēsiones. One. Ingenue ergo fateris motum acquisitiuum, depulsiuūq; substantiæ, quātitatis, & qualitatis, se simul absoluere. Enā. Fateor. One. Ita est & de pūcto. Sicut enim motuum acquisitio & deperditio se simul tempore absoluunt, ita & momentanearum mutationū ortus & abolitio eodē se absoluunt momento. ¶ Et sicut punctum absq; tēporanea mutatione oritur, ita & lineā & superficiem contingeret si simul quicq̄ totum diuidi cōtingeret. Quod & forte contingit in duarū aquarum contactu (se enim bene momento contingunt) quę si tunc se cōtinuent ac vniant, in nunc & momēto orta sunt puncta, lineę & superficies, aut saltem abiecta. Enā. Ita est. One. Et quāuis in ortu, abiectiōeq; lineę & superficiei, successio esse possit: hęc mihi accidētaria videtur, neq; ab illis quicq̄ moueri dici: vt neq; a pūcti aut ortu aut deletione. vnde manifestum fieret omnē augmentationem, & diminutionem, & rarefactionem, & cōdensationem, solū fieri aut suscepto corpore, aut corpore deperdito. Nunquid enim superficies corpori addita aut ipsi ablata, efficit ipsum aut maius aut minus? Enā. Nō certe: neq; linea superficiei addita eam efficiet maiorem, vt neq; punctum additum lineę eā efficit maiorem, aut sublatum minorem. One. Attamen linea lineę addita, eā efficit maiorem: et superficies superficiei addita, superficiem. Enā. Sic est: ideo mihi iterū apparere facis, nullo adhibito corpore fieri posse augmentationem. One. Quo pacto? Enan. Nā eadem cera aliquando longior est nullo aut adiecto aut deperdito corpore, aliquando latior. Hoc autem esse non potest, nisi a linea et superficie: q̄ linea addita lineę eā efficit maiorē: et superficies addita superficiei, superficiem maiorem: quemadmodū huiusrei me admonuisti: et sicut corpus additum corpori, totum efficit maius. One. Hoc o amice partiū distractione

prouenit: sicut si digito aquam longam per planitiem extendas. partes prius secūdū latū cōtinuæ, ipsis a sua prima continuatione distractis, secundū longum cōtinuantur. Et nō modo lineæ lineis additæ sunt, sed & supficies superficiei, & corpus corpori. ideo cera hæc longior dicitur, ꝙ habeat nō modo lineas actu lōgiores q̃ prius sed & superficies & corpus. attamen non apte eam dixeris auctam, minutam, rarefactam, aut condensatam. Enan. Video iam sic esse: vt neq; si diuisero lignū secūdum longū in quatuor partes: quæ secundū longū additæ longitudinem octocubitā efficiāt, cum indiuisum lignū solū longitudine bicubitū esset: quanuis partes illæ continuæ intelligantur, nullus dicet lignum illud auctū, minutum, rarefactū aut densatum. Onero. Ita mihi videtur. Sed hanc extensionem quæ partium distractione, & locali motu ꝓuenit, ego & Homophron dudū missam feceramus. Enā. Et consulte quidem: non censeo multam operam in illa discutienda esse terendam. Sed super est, vt de contrarietate & alteratiōe nobis aperias, si cōmode id fieri queat quam rem si feceris, nunq̃ tibi hodie quicquam molesti erimus. Onero. Nihil mihi molesti estis, modo possim. Enan. Id te posse confidimus. præcedentium discussio te id posse magno nobis est argumento. Incipe dum voles. One. Quandoquidem vobis ita persuadetis, libens vobis obsequor, & quod possum (vt dixi) efficiam.

Vartæ partis scholia. xli. Corpusque ipsum sibi parat carcerē pedetentim totum informat. Anima rationalis tota informat prius vnam materiæ partem, vt materiam cordis, deinde præcordiorum, & deinceps secundum temporis successionem cęterarum partium corporis materiam. Et plane in generatione hominis est successio, non quidem partium animæ rationalis (sicut in cæteris rerū sensibilium formis acquirendis partiū formalium successionem inuenire contingit) nam illæ rationalis animæ partes nullæ sunt, sed partiū materiæ successio comperitur, sensim ab anima rationali informari incipientium. Ita & in corruptione hominis, successio nō ex parte partium animæ sensim pereuntiū (quoniam anima hominis partium est expers) attendenda est, sed ex parte partiū corporis successiue ab anima informari desinentium. In cęteris autem formis rerum sensibilium, etiam ex parte partium formalium sensim pereūtiū attenditur successio. Alioqui si in hominis ortu nō seruaretur successionis series. Quod prius dictū est de successiua animæ informatione & desitione, hoc loco monstratur, ducendo ad incōmodum, & ad principiorum physicorum oppositū. Nempe siquis dicat animam rationalem acquiri in corpore hominis in instanti, & simul in toto, cū forma prior in tempore solum deperdatur, quia est per accidens extensa ad extensionem materiæ, & esset a prima parte materiæ solum depulsa, quæ vocetur a, anima rationalis totum iam corpus informans & forma prior, essent in eadem parte materię, scilicet in b & c & d, quod est impossibile. Quod siquis dicat formam priorem cum deperdita est a prima parte materiæ, eam simul esse deperditam a materia b & c & d, consequēs esset eā esse deperditam in nō tēpore, & sine successione, quod est oppositum huius principij physici. Formæ omnino sensibiles expelli a materia nisi in tempore & successione non possunt. Similiter siquis dixerit animam rationalem simul totam deperdi, & sine successione, oporteret cū forma sequēs esset solum introducta in parte materiæ a, reliquas partes materiæ, scilicet b c & d (a quibus per hypothesin deperdita est anima rationalis) manere sine forma substantiali, quod est impossibile. Quod siquis dicat sequentem formam cum est acquisita in a prima parte materiæ, simul esse acquisitam in parte b & c & d, cogitur is concedere formam omnino sensibilem & habentem partes, materiæ partibus extensas, sine successione in materia acquiri, quod est physici principij oppositum. Sentiendū igitur est animam rationalem successiue ī materia acquiri, & ab ea deperdi, quemadmodum cæteræ formæ substantiales. xliii. Attamen cognoscere desiderabam, cur corpus nostræ animæ carcerē vocasti. Non est existimandum, corpus humanum dici carcerem animæ, quia in ipsum detrudatur anima atq; deuoluatur, vt luat pœnas malorum in altera vita anteꝗ̃ corpori cōiungeretur perpetratorum. Nēpe anima rationalis prius quā vniatur corpori, neutiquā subsistere credenda est, quare neq; admisisse scelera aut turpia in alia vita, quorum supplicia pendat in ergastulo corporis. Et plane hæc impiorum deliramenta astruentium animas humanas prius extitisse & deliquisse, quam delaberentur in corpora, iampridem a schola veritatis explosa & exibilata sunt neque cuiusquam aures detinere debent, cui curæ est synceram amplecti veritatem. Quin potius animæ carcer appellatur humanum corpus, quod coerceat eam & detineat ne libero motu feratur in suum (vnde traxit originem) principium, ad quod suapte natura aspirat, & in cuius cognitione summa ipsius consistit perfectio. Nempe anima alligata corpori, affectibus corporeis plerūq; redditur obnoxia, cupiditati, irę, voluptati, & cęteris id genus, quib⁹ tāꝗ̃ vinculis astrigitur abduciturq; a recto virtutis tramite, & per viciorū deuia misere oberrat. Nec minus ignorātię nebulis cōuoluitur aīa colligata corporis artubus, ꝙ

crasso eiusvelamine obducta nequit in lympidam veritatis synceritatem assurgere, phātasmatisque & imaginibus rerum sensibilium a corpore desumptis illuditur. Quod si qua diligētiore cultu virtutis & doctrinæ extra vitia & ignorantiam emerserit anima, & se supra corporeos omnes affectus atq; motus extulerit, quandiu tamen corpore premitur, eius mole quasi pondere aliquo prægrauata. minus expedire & libere se in altum attollit, & in cælum subleuat, cupitq; corporeis resoluta vinculis liberiorevolatu cæli celsa penetrare, & suo liberari carcere. hinc pia illa sanctorū cælesti ꝑsus amore flagrantium vota & suspiria. Heu mihi quia incolatus meus ꝓlongatus est. Sitiuit anima mea ad deum fontem viuum, quando veniam & apparebo ante faciem dei? Et illud Pauli ardentissimum desiderium, quo cupiuit dissolui, & esse cum Christo. Et sane huic sententiæ qua corpus animæ carcer recte dicitur, accedit & Sapiens cum inquit. Corpꝰ quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena habitatio deprimit sensum multa cogitantem. xliiii. At expulsiuis deperditiuisq; quantitatis, & qualitatis motibus. Non est simplex positum nomen, quo expulsionem raritatis densitatisve exprimamus, quo etiam abiectionem caliditatis aut frigiditatis denotemus. Verum solent authores huiusmodi nomina motuum deperditiuorum expressiua circunloqui per suorum motuum acquisitiuorum nomina, cum particula de præposita, quam negandi significantiam habere intelligunt, vt derarefactionem vocant raritatis deperditionem, decalefactionem caloris abiectionem, & ita de cæteris. Ita est & de puncto. q; scilicet puncti vnius deperditio, & alterius arquisitio, eodē se absoluūt momento & instanti. Si enim in priori momento pūctum nouum acquireretur, q̄ prius pūctum deperderetur, duo in continuo puncta essent sibi inuicē proxima, & si in posteriori, cum inter duo illa instantia (vnum quidem quo præexistens pūctum aboleretur, & alterum sequens quo nouum punctū acquireretur) mediat tempꝰ, linea esset intermina tempore intermedio, sicut si prius inciperet motus acquisitiuus q̄ deperditiuus, duæ formæ contrariæ simul essent in eodem. si vero prius deperditiuus inchoaretur q̄ acquisitiuus, materia maneret sine forma substantiali, si fieret ad substantiam mutatio. Sic si prius absolueretur acquisitiuus q̄ deperditiuus, duæ formę contrariæ simul essent in eodē, & si prius dep̄ditiuꝰ perficeretur quā acquisitiuus, materia esset sine forma. quod est impossibile. hinc oportet vltimū instans nō esse vnius, esse etiam vltimum alterius, & primum instans esse cōpleti vnius, esse & primū alterius. xlv. Hoc o amice partiū distractione prouenit. Cum cera prius lata efficitur lōgior & prius spissa sit exilior, hoc per partiū a sua prima continuatione distractionem prouenit. nā ꝑtes ceræ distrahuntur a primo situ & ordine, & continuantur secundum alterum situm, vt partes prius continuatæ secundū latitudinem, efficiuntur continuæ secūdū longitudinem, & prius continuæ secundū profundum, efficiuntur cōtinuæ secundum longū, & ergo ibi non solum lineæ lineis adduntur, sed & superficies superficiei. & corpus corpori. Verū illic nulla prorsus est augmētatio, sed solū motus localis, quo partes sensim distrahuntur, & rursum altero ordine cōtinuant quemadmodum analogia aquæ digito per planitiem ductæ, itidem & ligni, ostendit litera. Nēpe in augmentatione nō solum secundum vnum magnitudinis interuallum fit crementū, sed & secundū vnūquodq;, longitudinem scilicet, latitudinem, & profunditatem, præcipue tamen secūdum corporis atq; profunditatis crementū attenditur & sumitur augmentatio. In huiusmodi autem porrectione ceræ, quātum fit crementi secundū vnū extensionis interuallum, tantum fit decrementi secundū alterum, vt quātū crescit longitudio, tantū decrescit latitudo aut profunditas.

Vod in quantitate extensio est, in qualitate est intensi, & in latione successio: estque vnum alterius apta similitudo. Enan. Eum qui discit. Oneropole. credulum esse necesse est. Et idcirco nos tibi in hoc assentimur: quo a te quod reliquum est discamus. One. Nos iuuabit quod de rari, & dēsi cōtrarietate iam percipimus. Enan. Quo pacto? One. Nam sicut res quæ actu sunt, magnitudine & paruitate natura determinatæ sunt: ita duratione, & durationis propensione & breuitate. Hinc o Enāti pendent rerum periodi, & vnum alterius apta est similitudo. Itidem & res intensione & remissione natura determinatæ sunt. Et reuera philosophari de qualitatum intensione & remissione, & earum contrarietate, est phiosophari de magnitudine et paruitate, et quantitatum contrarietate. Enan. Manifestius id nobis aperi: et primum mihi expedire videtur, vt nobis manifestes an solū tota qualitas toti qualitati sit cōtraria, an et pars parti. One. Sequar quo me trahis. si sit a b corpus densum quadricubitum, quod totum fiat rarū, acquiratq; quātitatem raram c h i K d. Arbitraris ne totam dimensionē a b, toti dimensioni c d esse contrariā? Enan. Etiam. nā eidem subiecto vicissim assunt, a quo mutuo se expellant necesse est. One. Et quartam partem c h (quantacunq; sit) ꝓductā in tota materia a e, arbitraris ne etiā contrari aricubitali a e? Enan. Ego equidem arbitror:

a e f g b
c h i K d

quãdo quidẽ eidẽ subiecto a e vicissim assint,& nunq̃ simul se eidem adesse p̃mit
tant.One.Nã si occuparent.nonne ergo tota dimensio a b,contrariatur toti c,d?&
pars vt a e,parti vt c h?Enã.Sic est.One.Et si c h aduenisset materiæ e f. nõne dẽ
sam dimensionẽ e f expulisset?Enan.Nimirũ expulisset eadem ratione. One. Et
si aduenisset materiæ f g,expulisset dimẽsionẽ f g. Et si materiæ g b,expulisset cu
bitalem dimensionem g b. Enan. Indubie. One. Est igitur c h cuilibet cubitali a b
cõtrariũ.Enan.Est vtiq;.One.Et ita de h i, & i K,& K d, nectere argumẽtũ ostẽ
derẽq; vnũqdq; ipsorũ vnicuiq; cubitaliũ a b,esse cõtrariũ.Enã. Cõsimiliter cer
te.On.Ita amice tota qualitas toti qualitati quã expellit,abit cõtraria:vt tota expel
47 lens dimẽsio toti expulsæ dimẽsioni.Enã.Nihil minus,& totas adiuicẽ abire con
trarias,minus in cõtrouersiã venit,præsertim cũ intẽsæ fuerint.¶ At q̃d de parti
bus sentiendũ sit,& de ipsis cũ remissæ fuerint,ambigendũ est.Nã & pars parti,et
ipsæ remissæ in eodẽ subiecto & secũdũ eandẽ partẽ se simul admittere videtur. a e f g b
One . Attamen totã toti esse cõtrariã:& partẽ parti,nobis dimensio isinuat.Enã. c h i k d
Mihi quidẽ nõ satis.One.Dic age,cũ incipit a b rarescere a parte a,ita vt acquirat
c h:& nihil vlterius:nõne stat c h in materia a b cũ e f,f g,& g b? q̃ sua tñ concessa
sunt esse cõtraria:neq; se mutuo expellũt,imo neq; vnq̃ expelleret . Enã. Sic est.
One.Perpẽdis ne id esse,q̃ rara dimensio c h nõ aduenıat in situ e f,aut alicui⁹ alio
rum cubitaliũ?Si eni aduenisset,procul dubio q̃dcũq; illorũ abiecisset,vt abiecit a
e:alioqui se occupassent.Itane sentis,an aliter?Enã.Sic recte.One.Et nunq̃ se ex
pellũt,nisi simul adueniãt scd̃m extensionẽ:ita vt nisi alterũ expelleret, abijcere
turq;,se occuparẽt.Enã.Est vt ais.One.Et q̃d in dimensiõe extensio est,in latiõe
est successio,& in qualitate intensio.Et quemadmodũ dimensiões extensiõe sese
occupare nequeũt:ita neq; latiões successiõe,neq; qualitates intensiõe.Si ei decẽ pe
dalia sese occuparent,decem pedalia solũ tm̃ atq; vnũ occuparent:& si decem horę
se duratiõe occuparent,decem horæ solũ tantũ atq; vna durarent,ita si decem qua
litatis gradus se intensiõe interciperent,occuparentq; decem gradus solũ tm̃ inten
si atq; vn⁹ apparerent:vt decem caloris gradus se intensione penetrãtes,solũ tm̃ ca
loris vt vnicus inducerent.Enã.Gaudeo Oneropole hæc a te audire & discere. Sed
perge,moror cognoscere quid inde facturus sis. One. Omnia cubitalia & pedalia,
dimensiones sunt extra se secundũ extensionem:& oẽs horæ,& horarũ minuta,
lationes sunt extra se secundũ successionem & durationem.Quid igitur qualitati
bus accidet? Enan. Videre videor quo tua tendat interrogatio,& certe mihi quali
tatibus recte accidere videtur,omnes suos gradus extra se inuicem esse secundũ in Inspectiui
tensionem.One.Sane concepisti.Enan.Pulchrã coniecturã mihi fecisti, & haud perspecti
dubitauerim verã:quomodo duorũ lucidorũ lumina.etsi in medio se intendãt,nũ ui.
quã tamen se permisceãt,cõfundantq;,vt aiũt inspectiui,seddisticta se mõstrent. l p q m
One.Sit igitur caliditas l m,& frigiditas n o:toti caliditati l m cõtraria.Enã.Esto. n r s o
One.Intelligamus vtranq; in tres partes intensione æquas diuidi:vt l m,i l p,p q,et
q m,& n o,in n r,r s,& s o.Manifestum est totam frigiditatem n o aduenientem sub
iecto l m,expellere totã caliditatem l m.Enan.Haud dubium est.One.Et si n r ad
ueniret l p secundum eundem intensionis situm,expelleret l p,nam se intensione
occupare nequeunt,permiscere,& confundere,vt diximus:vt dimensio c h aduenı
ens secundũ eũdem extensionis sitũ dimensioni a e,ipsam expelleret.Enan.Mihi
iã quidem perspicuũ est.One.Est igitur pars frigiditatis n r contraria parti calidi
tatis l p:vt quæ eidem subiecto vicissim assint,a quo se expellãt mutuo. Enan. Sic
indubie est. One.Et cuicunq; reliquarũ partium l m,secundum suę intensiõis si
tum aduenisset,itidem ipam pepulisset:vt si aduenisset secundum situm p q, pepu
lisset p q.Enã.Eadẽ ratione vt l p.Onero.Et si secundũ sitũ partis q m,pepulisset q
m.Enan.Eadem ratione q m,Onero.Est igitur frigiditatis pars n r, cõtraria parti

caliditatis l p,& p q,& q,m̄.Enā.Eſt indubie.One.Et q̄libet gradus qualitatis,cui
libet qualitatis contrariæ gradui cōtrarius:vt de dimēſionibus & dimēſionū cubi-
talibus diximus.Enā.Eodem modo.One.Vides ergo quō philoſophari de dimen-
ſionibus,eſt de qualitatibus philoſophari.Et retroagitur:de qualitatib⁹ philoſopha
ri,eſt philoſophari de dimēſionibus.Enā.Percipio hactenus quodāmodo,ſed non
quātū cupio.❡An tu ais idē ſimul eidē ineſſe poſſe,cū ſe debeāt mutuo expellere? 48
One.Non ſimul.Enā.Age iā cōceſſimus n r,& l p,eſſe cōtraria.One.Cōceſſim⁹
Enā.Et ī eodē ſubiecto & eadē ſubiecti p̱te eſt l p,& p q.One.Verū:quia extra ſe
nō ſunt ſecundū extenſionē.Enā.Et ſi n r aduenit ſecūdum ſitum intenſionis p q:
delet p q,& non l p.One.Verum ais.Enan.Sūt igitur n r,& l p(quæ adinuicē ſūt
cōtraria)in eodē ſubiecto,& eadē ſubiecti p̱te,& ſimul.One.Acutiſſime o Enāti,
verū ſecūdū ſanā(quā ſolā ego & tu quærimus & curamus)intelligentiam plura
q̄ debueris intuliſti.Nam id tecū ſentio,n r,& l p,eidem ſubiecto & eidem ſubie-
cti parti adeſſe,at nō ſimul.nā extra ſe inuicem eſſe iam cōceſſimus,Contrariorū
enim natura eſt,nō poſſe eidem ſubiecto ſimul adeſſe.Si quantitates ſint,non poſ
l p q m — n r ſ o — ſe quidem ſimul extenſione eidem ſubiecto adeſſe:ſi qualitates,ſimul intenſione:
& ſi contrariæ lationes,ſimul duratione,ſucceſſioneq́;.ſunt ergo n r,& l p,in eodē
ſubiecto,ſed nō ſimul.nā ſe intenſione non occupant.Enā.Et rationabile id quidē
ſed dabis veniā:id me fefellit,ꝙ ſolū,adeſſe ſimul tēpore aduertebā,vt pleriq́; expo
ſitorū mihi aduertere vident̄.One.Etſi contraria ſimpliciter ſimul tempore eidē
ſubiecto & eidem ſubiecti parti adeſſe nō poſſint,qualitatis tamen cōtraria ſecū
dum quid,id non exigunt.Sed nō adeſſe poſſe ſimul intenſione eidem ſubiecto,&
ſimul extēſione,& intēſione:ſub modo ſimul tēpore et ſucceſſione a philoſophis
intelligunt̄.eſt enim vnū,aliorū apta ſimilitudo.Enan.Quæ contraria ſimplici-
ter,& quæ qualitates ſecūdū q̄d cōtrariæ,poſtea dictur⁹ es.❡Sed hāc adhuc mihi 49
a e f g h — c h i k d — excute dubietatē:quomodo ergo duo ſimilis dimēſionis cubitalia non ſūt cōtraria
cū ſe ſimul extenſione nuſq̄ admittere queāt.et duo caliditatis gradus?qui ſimul in
tenſione ſtare nequeunt:vt neq́; vnus caliditatis,et vnus frigiditatis,ne ſe intenſio
ne occupent.Onero,Forte tenes quid hic reſpōdendū ſit.Enā.Si teneo,cupio te au
dire an mecū ſentias.One.Multū refert o amice Enanti quin duo ſimilis dimēſio-
nis cubitalia cōtraria ſint,aut duo ſimilis qualitatis gradus.Nā non plurimū diſtāt,
neq́; vnū ſimul alteri aduenire,et ipſū expellere natū eſt.Contraria autē et maxi-
me diſtāt,præſertim ſimpliciter et maxime cōtraria.et eidē ſubiecto ſimul adue-
nire,et ſe mutuo expellere nata ſunt.Enan.Id ipſum mihi coniectabam.One.Vi-
des ergo quo pacto c h raritas in eodē ſubiecto ſtat cū denſitate oppoſita e f,f g,et g
b?Enā.Video equidē.One.Et id quidē maxime fieri poteſt.nā vna cū illis ſecun-
dū extēſionē nō eſt.Et quomodo n r frigiditas,in eodē ſubiecto,et eadē ſubiecti p̱
te ſit cū qualitate cōtraria l p,et q m?Enā.Et hoc idē,One.Nā ſimul ſecundū in-
tenſionē nō aduenīūt.❡Et ſi quis a te ſciſcitaret̄ cur potius c h abiecit a e,q̄ e f q̄d 50
reſpōderes?Enā.Potior ſiquidē ratio eſt.nā ſitui dimēſionis a e aduenit,et nō ſitui
e f,aut alicuius reliquarū partiū.Onero,Et recte quidē.et ſimiliter cur potius gra-
dus frigiditatis n r deleuerit gradū caliditatis p q,q̄ aliquē aliorum?Enan.Quia ſe
cūdum intenſionē p q aduenit,et non aliorum.One.Potior igitur ratio eſt cur hūc
gradum q̄ illum poti⁹ expellat.Enan.Eſt certe.nam hunc ſolum depellit,cui ſecū
dum intenſionē aduenit:quemadmodum cubitale ſolam cubitalem quantitatē,cui
ſecundū extenſionem adueniebat.One.Nunc a quantitate præſidiū ſumis.Enā.
Sic a te doctus,per quantitatem de qualitate philoſophor.❡Vnū tamen adhuc a te
doceri cupio:quo pacto eueniat duo remiſſa eidem ſubiecto et eidē ſubiecti p̱ti ad
eſſe poſſe,nō autē duo intenſa:quod tamē mihi poſſe videtur,ſi duo intenſa extra
ſe ſecundum intenſionem(vt et duo remiſſa)veniant.One.Vnūquodq́; o Enāti

eō modo quo fit, natura fieri permittit. Et vnūquodq; magnitudine, paruitate, rari tate, dēsitate, duratione, & intensione natura determinatum esse diximus. Enā. diximus. One. Et natura maximo, nullū alterū natura maius esse potest. Enā. Nullū. One. Et natura rarissimo aut densissimo, nullū natura aut rarius, aut densius. Enā. Sic est. One. Et diuturnissimo aut mora correptissimo, nihil diuturnius, aut mora correptius. Enā. Nihil. One. Et natura intensissimo. vt calidissimo aut frigidissimo, nihil natura intensius, calidius aut frigidius. Enā. Indubie. One. Alioqui daret maius maxio, qđ natura nō sustinet, neq; minus minimo. Enā. Ita oporteret. One. Age nūc, q d calidius igne. & quid igne rarius? Enā. Nihil natura aut calidius aut rarius existimo. Onero. Sic esse inter nos statuamus. Erit ergo ignis natura calidissimus. Enā. Erit sane. One. Et vbicūq; vnū contrarium est, alterū aduenire natū est, tum intensione, tum extensione, alioqui se ab eodem subiecto non expellāt. Enā. Ex superiore sermone cognitum est: vt neque dimensio dimensionē expelleret, nisi simul secundū extensionem coaduenirет, One. Et ignis a nobis cōcessus est calidissimus. Enan. Cōcessus. One. Maximā igitur ignis caliditatem in decem partes intē sione æquas a, b, c, d, e, f, g, h, i, K, cogitatione diuidamus: quarum quālibet gradū vocemus, hoc abs te requiro, an vnus frigiditatis gradus, v l, simul esse possit cū maxima caliditate a K? Enan. Quid prohibet? One. Non simul intensione cum a erit: nā duo cōtraria simul essēt. Probata sunt autem prius esse contraria. Enā, Fateor. Onero. Neq; eadem ratione cum gradu b, aut aliquo aliorum decem nominatorū. Enā. Non certe: sed nihil prohibet illum gradum extra illos decem aduenire, & eidē subiecto & eidem subiecti parti adesse, hoc enim prius intelligebā, cum admisi l simul cum maxima caliditate a K esse posse. Onero. Idipsum quęrebam: & tibi sic esse videtur, mihi vero secus. Esto attamē vt vis, si possibile est, adueniatq; gradus frigiditatis l eidem subiecto cum maxima caliditate a k: intensione tamen extra a, b, c, d, & reliquos gradus. Enan. Admitto, One. Vbicunq; vnum contrarium naturæ potentia esse valet, illic potest & reliquum. Enan. Potest. One. Alioqui nō expelleret ipsum, nisi ipsi adueniret secundum ipsius extensionis aut intensionis situm. Enan. Non expelleret. One. At l frigiditatis gradus naturæ potentia aduenit subiecto a K extra decem caliditatis gradus a, b, c, d, & reliquos. Enan. Cōcessum est. Oner. Illic igitur & secundum eius intensionis situm aduenire potest caliditas, quæ ipsum expellat. Enan. Sic oportet. One. Adueniat igitur: quādoquidem id possibile est, vt x. Enan. Mihi admittendum est. Onero. Vides igitur a x totam caliditatē, & a k eius partem? Enā. Video plane. One. Nō erit igitur a K maxima natura caliditas, aut dabis maius maximo. Enā. Id certe impossibile est: & me pulchre ad id quod desiderabam perduxisti, & gaudeo me fuisse conclusum. One. ¶ O Enanti, quo pacto diffi- *Quid gradus circuli secundū astronomos*

52 nit astronomus circuli gradum? Enan. Aliquādo tenui, mihi forte nunc e memoria lapsum est, credo ipsos circuli gradum vocare eius trecētesimā atque sexagesimam partem. Onero. Haud lapsum est: at vero hic nō ita nomine gradius vtimur. Quia tamen nomen positū aptumq; non habemus, nostrum trium, mei, tui, & Homophronis instructionis gradū diffiniamus. Enā. Quo pacto? Onero. Sine controuersia in re & nomine gradus cōcordemus, consentiamusque gradū qualitatis, esse maximæ natura qualitatis in decem intensiōe æquas partes diuisæ, quamlibet decimā aut decimæ æqualem. Enan. Maximam natura qualitatem intelligis (vt arbitror) maxime naturæ potestate intensam. Onero. Intelligo. Enā. Prosequere vt voles, ipse tecum concordo. Homo. Et ego, & eo maxime, q numerū denariū Pythagorici maximū crediderunt, & seriem numerorum haud vltra pcedere. Maximā itaque qualitatem mihi iuste videris in denarium graduum numerū soluisse. One. Tametsi, o Homophron, primæ rerum nominibus impositiones voluntatem arbitriumque nostrum sequi videatur, operæpretium tamen est eas aliqua ratione mu- *Pythagorici*

a b c d e f g h i k — l m n o p q r s t u — x

niri. Attamen id me vt ita describerem non mouit, sedq; quamplurimi in intensio ne et remissione declarāda, et qualitatū contrarietate, eo vtātur numero, nescio qua
a b c d ratione permoti. Tu vero me aliquid altius excogitasti, et ratione tua cōsentaneum
l m n o erit gradū quātitatis, vt raritatis aut dēsitatis eo numero definire. ¶ Sed de qualita te nūc agimus. Si ergo in aliquo subiecto solū essēt quatuor caliditatis gradus a, b, c, 53
d, an caliditas hæc intēsa esset, an remissa? Ho. Enantius respōsiones alternare incæ ptauit, suū est et nūc respōdere. Enā. Ego vero dicerē esse remissam. One. Et bene. Sed admitteret ne secū quatuor frigiditatis gradus? vt l, m, n, o? Enan. Admitteret: dummodo simul ipsis secundū suę intēsionis sitū non aduenirent, nam extra situm maximę caliditatis non aduenirent. Oner. Optime, maxima enim caliditas decem est graduū, cōcederes ergo ipsam et quinq; frigiditatis gradus secū admittere, et sex, nā quatuor et quinq; noue sunt, et quatuor et sex sunt decem. Enā. Concederē vtriq; enim gradus, maximæ caliditatis situm non excederent. One. Vtrū septem? Enā. Non, indubie: cū quatuor et septem, maxima natura caliditate maius efficiant, alio qui darem maius maximo. One. Ita tecum sentio.

Quintæ partis scholia. xlvi. Qđ in quātitate est, extēsio, in qualitate est intensio. Tria sunt secundum Aristotelem accidentium genera ad quæ est motus, quātitas potissimum quæ est magnitudo, qualitas, & latio, siue vbi, quibus tria simili analogia respondent, quantitati extensio, qualitati intensio, & lationi successio. Extēsio est partium eiusdem quantitatis adinuicem continuatarum vnius extra aliam porrectio. Intensio est partium eiusdem qualitatis maiorem qualitatem constituētium, in eadem subiecti parte coniunctio. Demum successio est partium lationis, priore cum posteriore non manente, acquisitio. Horū autem trium extensio sensui notissima est, & exploratissima, ideirco per eam manducendus est intellectus in cognitionem intensionis pariter & successionis. Nempe tria hæc inter se conueniunt, quod vnumquodque eorum constituitur ex partibus eiusdem speciei & naturæ, numero inter se differentibus, & adinuicem continuatis. Differunt autem, quia extensionis & intensionis partes simul secūdum durationem, & acquisitæ permanent, successionis autem neque simul sunt, neque permanēt. Extensio vero ab intensione id discriminis sustinet, quod diuersæ extensionis partes non possunt simul recipi, neque subsistere in eodem subiecto, alias fieret penetratio dimensionum. Diuersæ autem partes intensionis possunt simul eidem parti subiecti adesse, vt in qua parte primus gradus caloris, in eadem & secūdus & tertius, alioqui non redderent intensiorem qualitatem aut maiorem, si extra se subsisterēt, & diuersis subiecti partibus inhærerēt. xlvij. Omnes suos gradus extra se inuicem esse secūdum intensionem, quemadmodum secundi pedalis extensio non est extensio primi, sed diuersa ab ea, & extra eam. Ita secundi gradus caliditatis intensio non est eadem cum intensione primi, sed omnino alia, & extra eam, non quidem secundum inhærentiam, sed intensionis naturam atque conditionem. Et quemadmodum secundum pedale adueniens primo, re ipsa ab eo distinguitur, redditque quantitatem duplam ad eam quæ præexistebat, sic & in qualitatis intēsione secundus gradus aduenīes primo, re ipsa ab eo & numero quidem differt, redditque qualitatē duplam ad eā q̄ præfuit. Neque proprie dicitur intendi id qualitatis quod præfuit. quia nō sit illud intensione maius, sed tantumdem eius est post intensionem quantum ante, neque id quod aduenit, cum neque illud fiat intensius aut maius, sed totum ex præexistente & adueniente dicitur intensum, quod maius sit quam solum præexistens. Secundus autem gradus qui aduenit, neque essentialis est primo, quia eius substantiam non constituit vt pars, neque accidentalis, quia non est accidens eius, neque ei tāquā subiecto inexistēs, sed est primo coessentialis, quia cum eo vnius tertij, scilicet totius qualitatis constituit essentiam, quemadmodum & materia neq; essentialis est, neq; accidentalis formæ, sed consubstātialis, & secūdum pedale neq; essentiale est, neq; accidētale primo, sed ei coessentiale. Neq; ex eo q̄ vnus gradus est simplicior q̄ duorū graduum qualitas, cōsequitur vnum gradū duobus gradibus aut plurium graduū qualitate esse perfectiorē. Nam ea propositio quę dicit simpliciora esse perfectiora, intelligitur de ijs quæ specie diuersa sunt, & quorū vnū nō est pars alterius, quēadmodū inter substātias eæ quę simplices sunt, vt mētes supramūdanæ, cōpositis sensibilibusq; substātijs sunt prestabiliores, & inter accidētia, ea quę simplicia sunt, vt habitus animę, accidētibus cōpositioribus & corporalibus sunt digniora & perfectiora. At gradus vnius & duo graduū pluriumve qualitas, eiusdem sunt speciei, & vnum alterius pars. Et quāuis in decem graduum qualitate plures sint numero perfectiōes, quā in qualitate vnius gradus, & eā ob eā possec decem graduum qualitas dici perfectior accidentaliter, quā vnius gradus, quēadmodum decem boues dicerētur hoc modo perfectiores vno boue, & decem pedalia vno pedali, nō tamē fatendū est decē graduū qualitatē essentia esse perfectiorem, quā sit vnus eiusdē qualitatis gradus, & esse in altiori gradu perfectionis, quēadmodū homo perfectior est boue, & supramūdana sensibilibus. Nā huiusmodi perfectionū gradus debēt attēdi inter ea q̄ speciei interuallo atq; intercapedine ab

inuicem distant. Plurium autem graduum qualitas & pauciorum, huiusmodi speciei discrimen nõ sentiunt. xlviij. Etsi cõtraria simpliciter, simul tempore eidem subiecto. Cõtrariũ simpliciter, est contrarium secundum excellentiam sumptum, & suo contrario impermixtum, vt albedo decem graduum, itidem & nigredo totidem graduum. Contrarium autem secundum quid, quod citra excellentiam est, & suo contrario permiscetur, vt caliditas quinque graduum, & totidem partiũ frigiditas, quæ bene compatiuntur se simul in eodem secundum eandem subiecti partem, contraria autem simpliciter non se in eodem simul esse permittunt. Quãuis autem tanta sit repugnantia vnius gradus caliditatis ad vnum frigiditatis, quanta decem graduum vnius ad decem alterius, quo ad naturam, & qualitatis conditionem, non tamen quo ad id quod est simul in eodem existere, nam vnus caliditatis vnũ frigiditatis secum cõpatitur, decem aũt caliditatis nihil secum frigiditatis adesse permittunt. Neque vniuersaliter oportet quicquid repugnat indiuiduo vnius speciei, & cuiuis eiusdem speciei indiuiduo repugnare, præsertim in ijs rationibus quæ relatiue sunt, & in comparatione ad alterum sumuntur, quemadmodum est esse simul in eodem, aut alterum secum compati, quod non qualitatis essentiam, sed extrinsecum quiddam concernit. Nam caliditati decem graduum repugnat habere secum vel vnum frigiditatis gradum, caliditati autem vnius gradus, eiusdem speciei cum altera, id non repugnat. Sed ĩ ijs quæ absoluta sunt, & rerum substantias cõcernunt, data ꝓpositio locum habet. Quo minus ferendi sunt qui astruunt qualitates remissas se simul compati non posse secundum quoscunque gradus, vt vnum gradum caliditatis non posse simul esse in eadem subiecti parte cum vno frigiditatis gradu, qui etiam dicunt in aqua tepida non in eadem parte caliditatem esse & frigiditatem, sed in vna quidem eius particula caliditatem, & in altera frigiditatem, & has minutulas particulas sibi inuicem proximas adiacere, & vsque adeo propinquas esse, vt iudicentur a sensu esse prorsus in eadem parte. Insuper ijdem astruũt ipsam aquam cum se ad natiuum frigus reductura est, prius totam abijcere caliditatem, quam aliquid frigiditatis acquirat, e diuerso autem cum incalescit aqua, prius totam frigiditatem abijci ab ea, quam quicquam caliditatis suscipiat. Verum hi non modo experientiæ sensus recte dispositi aduersantur, sed & philosophię Aristotelicę, quę ponit motum acquisitiuum & deperditiuum eodem prorsus tempore fieri, non minus quam generationem alicuius rei, & contrarij corruptionẽ, vt quo tempore fit frigiditatis deperditio, eodem omnino caliditatis acquisitionem. At isti dicunt prius deperditiuum fieri motum, & deinde acquisitiuum, habentque confiteri motum proprie dictum, vt calefactionem, solum fieri inter terminos contradictorios, scilicet a non esse caliditatis in esse caliditatis, contra sententiam Aristotelis ponentis motum fieri inter terminos contrarios. Coguntur etiam concedere corpus quod alteratur a calido in frigidum, aut ab albo in nigrum, in instanti terminante motum deperditiuum (cum nondum inceptus est acquisitiuus) neq; calidũ esse, neq; frigidum, neq; mixtam habere qualitatem tangibilem, similiter illud corpus neq; quicquam habere albedinis, quia iam tota est deperdita, neque quicquam nigredinis, quia nihil eius est acquisitum, neque quippiam medij coloris, quare nec esse quoquo pacto coloratum, quo nihil absurdius. Omitto quamplurima alia quæ contra eos inferri possunt incommoda. xlix. Cũ se simul extensione nunquam admittere queant. Quæcunque contraria sunt, tali em simpliciter & maxime talia, id vnum habere debent, quod nõ possunt se simul admittere in eodem. Quod quidem tametsi ad contrariorum rationem requiratur, non tamen sufficit idipsum, quandoquidẽ duo pedalia eiusdem speciei non compatiuntur se simul in eodem subiecto, ea tamen nullus dixerit adinuicem contraria. Sed præter illud insuper requiritur quod maxime a se inuicem distent naturæ repugnantia, & vnum natum sit alterum expellere atq; abijcere. At vero duo eiusdem speciei pedalia, neque abinuicem naturæ & speciei distantiam habent, neq; sese ab eodem expellendi vim atq; virtutem. lij. Credo ipsos circuli gradum vocare eius trecentesimam atq; sexagesimã partẽ. Astronomi diuidũt intellectu quẽuis circulũ sphæræ in duodecim signa, & vnũquodque signũ in triginta gradus secũdũ longitudinẽ. At duodecim ducta in triginta, conficiũt trecenta & sexaginta. Sũt igitur cuiuslibet circuli, trecenti & sexaginta gradus, quocirca recte grad9 astronomicus diffinitur esse trecẽtesima & sexagesima pars circuli. Posset & diffiniri grad9 esse tricesima pars signi. Verũ hęc astronomicã poti9 quã physicã requirũt operã. liij. Nõ indubie, cũ quatuor & septem maxima natura caliditate maius efficiãt. Quatuor grad9 caliditatis possũt secũ admittere sex, aut pauciores frigiditatis gradus, quia maximũ partiũ qualitatis numerũ nõ exuperãt, sed aut eũ cõplent, vtpote denariũ, aut citra deficiũt. Nõ tamen admittere possunt in eodẽ septẽ, aut maioris numeri frigiditatis gradus, nã quatuor & septẽ cũ constituant vndecim, excedunt determinatũ maxime qualitatis numerum. Modo sicut eiusdem qualitatis nõ possunt plures decẽ gradibus eidẽ subiecto adesse, ita neque cõtrariũ qualitatũ plures decem gradibus eidem parti subiecti simul adesse possunt. Nã cũ vbicũque est vnum cõtrariorũ, illic natum sit esse & alterũ, daret maius maximo, eadem cũ superiori demonstratione. Et hinc fit ꝙ maxime qualitatis subiecto nõ possit contrarius gradus aduenire, nisi contrarium gradũ expellat. Et quemadmodum nõ potest maior denario esse numerus graduũ qualitatis, ita neque minor, vt necessariũ sit semper aut eiusdẽ qualitatis aut cõtrariarũ decẽ gradus adesse subiecto, & quotq; citra denarium deficiunt vni9 qualitatis gradus, totidẽ simul assunt cõtrariæ qualitatis partes, vt si sunt sex caliditatis gradus in aqua, simul necesse est quatuor adesse frigiditatis. Alioqui cũ acquirerentur alij gradus caliditatis quoad perueniatur ad summã & maximã natura caliditatem, acquirerentur in subiecto gradus caliditatis nõ expulsis gradibus contrariæ qualitatis, quod in qualitatibus positiuis est inconueniens.

Qualitates remissas se simul in eodem permittere.

SEd esset ne possibile vnum caliditatis gradum, duos frigiditatis pellere, 54
aut contra? Enã. Mihi certe nõ videtur. One. Quo pacto id? Enã. Cum
oẽs caliditatis gradus. intensione in ea significatione qua hic vtimur, cõ
cedamus esse æquales, tantũ intẽsione occupat vnus, quantũ vnusquisq;
reliquorũ: quẽadmodũ magnitudinũ ęqualiũ quantũ extensione occupat vna earũ,
tantum occupat & vnaquæq; reliquarum. One. Optime ais. Enan. Et idcirco iure
mihi videtur vnumquẽq; caliditatis gradum tantum depellere frigiditatis, quantũ
& quemcunq; reliquorum. One. Iure. Enan. Si igitur vnus caliditatis gradus duos
frigiditatis depellat, duo depellent quatuor, & quinq; decem. Onero. Verissimum.
Enan. Fiat ita, quinq; caliditatis gradus maximam depellent frigiditatem. Et quia
maxima caliditas decem gradus obtinet, aduenient igitur alii quinq; qui extra quinque
præcedentes erunt, ne se occupent. One. Intensione scilicet. Enã. Sic intelligo. Et cũ
primi quinque caliditatis gradus, decem graduum frigiditatis situm obtineant: si re-
parentur ergo decem frigiditatis gradus, eundem situm obtinebunt: & cum maxima
frigiditate non modo stabit vnus caliditatis gradus, verum quinque: aut dabitur ma
ius maximo, & maxima frigiditate maior, quæ sũt impossibilia. One. Plane o Enã
ti, vt res sese habet tenes. Enan. Sed gratia tua, o Oneropole. One. Vides ergo quo
pacto contrariæ qualitates remissæ, se eidem subiecto adesse eodem tempore sinũt
intensæ autem minime. Enan. Et id equidẽ beneuolentia tua percipio. One. ¶ Et 55
sunt contrariarum qualitatum nonnullæ, quarum neutra eidem subiecto & eidẽ
subiecti parti cum altera aliquid sui eodem tempore adesse permittit: quę si sint ex
tremæ, maxime in suo genere distare dicuntur, & maxime & simpliciter contraria.
Enan. Maxime & simpliciter contraria (vt puto) qualitatis. One. Recte, vt maxi-
ma caliditas. & maxima frigiditas. Aliæ vero sunt quarũ vtraquecũ altera eidem
subiecto, & eidem subiecti parti se simul tẽpore admittit: at nõ simul intensione, &
hæc secundũ quid contraria dicere possumus, nã nõ simpliciter maximeque distãt,
neque simpliciter & maxime sunt cõtraria: vt quatuor caliditatis gradus, & totidẽ fri
giditatis. Enan. Et id rationabiliter quidẽ. One. Sunt & alia qualitatis contraria, quo
rum vnum nihil alterius secum in eodem subiecto eadem subiecti parte admitte
re potest, at alterũ alterius aliquid secũ valet admittere: vt maxima caliditas et qua-
drigradualis frigiditas, quæ aliquid secum maxime caliditatis optime patitur: vt du
os, tres, quatuor, quinque, aut sex caliditatis gradus. Et hæc cõtraria maxime et sim
pliciter nõ sunt, neque maxime distãt, quadrigradualis enim frigiditas, maxima nõ
est, neque secundum quid dici merentur contraria, nam eidem subiecto se simul tẽ
pore adesse nõ permittũt. Enan. verum ais. Sed quo pacto ergo ea nominabimus?
One. Vos ipsi nomina indite. Ho. Ea cõtraria ego neutra aut mixta vocarem, neu
tra quidem quod neque simpliciter & maxime cõtraria sint, neque secundũ quid: mixta
vero, quod vnũ talis cõtrarietatis extremum, maximum sit, & ad maximã pertinens cõ
trarietatẽ: alterum autem non sit maximum, sed ad eam (quã audiuimus) secundũ
quid pertinens cõtrarietatem. One. Apte mihi, o Homophron, nomẽ indidisse vi-
deris, contrariorũ igitur qualitatis, hæc simpliciter & maxime sunt contraria, hæc 56.
secundũ quid, hæc vero neutra, aut mixta. Enan. Assentimur. ¶ Sed velẽ, o One-
ropole, nobis hanc maximam distantiã in aliis contrariis detegeres. In qualitate enĩ
nudam detectãque sat nos habere arbitror. One. O Enanti coges nos in longũ dedu
cere sermonem. Et cum de qualitate petieris, qua te dixisti futurum contentum, nos
alio impellis, minime pollicito contentus. Enã. Imo o Oneropole mihi abs te ma-
xime omniũ satisfactũ censeo. Et nõ modo contenti, verum quãcõtentissimi ego &
Homophron abs te abimus. Sed de contrarietate & intensione sermonem fieri po-
stulauimus, supplicesque rogauim*. Cõtrariorũ autẽ natura haudquaquã plene nosci
poterit, vbi quod fronti descriptionis adiectum est, ignotum nos latuerit, adiectum

em̄.eſt.maxime ab ſe inuicē diſtare. Sin minus precibus noſtris acquieſcas: vt Ari-
ſteus olim varium multiformēque, veridicū tamē Protea brachijs & vinculis impli-
cuit, cōpulitque verū fateri: ita quoq; ego & Homophron brachijs te implicabimus,
cogemuſq; quod querimus te nos docere. One. Comis es, o Enāti, & pulchre me co-
gis, emerita Milonis brachia timētē, veſtris petitionibus acquiſcere. Vos ergo vter-
que requiritis, que ſit aliorū cōtrariorū maxima diſtātia. Enan. Nos idipſum. One.
In quātitate, maxima materię extēſio, quā maximā raritatē nūcupamus, & eiuſdē
minima extenſio, quā maximā nuncupamus denſitatē, maxime a ſe inuicē diſtāt.
Suntque revera rariſſimū & denſiſſimū in quantitate, calidiſſimū & frigidiſſimū
in qualitate. Et maxima ſurſum latio natura, & maxima deorſum latio, maxime di-
ſtāt, ſuntq; cōtrarię ſimpliciter lationes, & maxime ſuceſſione diſtantes: vt calidiſſi-
mū & frigidiſſimū maxima intēſione diſtāt. Eſtque maxima ſurſum latio vt ignis,
maxime caliditati aſſimilis: & maxima deorſum latio, vt terræ, aſſimilis maxime
frigiditati: tantūque inter ſe hę duę lationes naturę diuerſitate diſcrepāt, quantū in-
ter ſe maxima caliditas, frigiditaſque maxima. Et motus qui nō ſunt maximę latio-
nes, vt aeris & aquę, medio modo naturę diuerſitate diſſident, vt medij inter ſe colo-
res. Et ad maximas lationes & ſecundū rectū ſucceſſiones ſeſe habēt vt medij colo-
res ad extremos, albedinē ſcilicet & nigredinē. Id tamē in qualitatib⁹ notū penitus
habeſ: in lationibus aūt latētius. Enan. In qualitatibus notū, nec iniuria, vt mihi vi-
detur, nā hæ, vt caliditas, frigiditas, albedo, nigredo, ſenſibilia ſunt propria: alia vero
cōtraria, vt dimēſiones & motus, cōmunia ſenſibilia ſunt. propria aūt ſenſibilia no-
bis notiora. One. Nō eſt futilis tua ratio. Sed age ſuperius dicta paucis recolligēdo
perſtringamus. vnde putas cōtrariarū qualitatū maximā diſtātiā prouenire? Enā. A
cōtrariarū qualitatū maxima intēſione. One. In quātitate? Enā. A maxima dimē-
ſionis raritate, & maxima denſitate. One. Et in latiōe? Enā. A maxima lationū ſuc
ceſſione que ſecūdū maximā diuerſorū locorū diſtātię rectitudinem ſumitur, vt ar
bitror. One. Recte vbique, o Enāti, reſpōdiſti, dūmodo extremarū qualitatū maxi
57 mā intenſionē intellexeris. ¶ Sed age, o Enāti, ſi duo cōtraria ſic ſuapte natura ma-
xime a ſe inuicem ſemper diſtarent. quod neq; per intenſionē, extenſionē, aut ſucceſſio
nē, ita vt ijs ad maxime diſtādū nihilo vnq̄ egeāt: nōne hęc cōtraria magis tibi cō-
traria eſſe videnſ qualitatibus cōtrarijs, dimēſionibus, & lationibus? Enā. Mihi qui
dē. nā ſua natura magis diſtarēt. One. Et duę extremę ſubſtātiales formę (vt ignis &
aquę) ſub eodē genere cōtētę, eidē materię & ſubiecto viciſſim aſſunt, a quo ſe mu
tuo expellūt. Enā. Hęc vera ſunt. One. Et ſemper ęqualiter a ſe inuicē diſtāt & diſ-
ſentiūt. Enā. Semper. One. Nā ipſis neq; intenſio neque extenſio cōpetūt. Sed an
quicq̄ alteri magis diſſonū & cōtrariū eſſe putas, atq; forma ignis diſſona oppoſitaq;
formę aquę? Enā. Nihil. One. Cōtrarię ergo tibi videnſ. Enā. Certe. One. Et ſem
per maxime diſtare. Enan. Etiā. One. Magis ergo proprie in ſubſtātia cōtrarietatē
reperiri arbitraris, quā in quātitate, qualitate, aut vbi. Enā. Ita arbitror, & opto tuā ip
ſius ſententiā cognoſcere. viſa eſt mihi huc tua ratio tendere. One. Tendebat indu-
bie. Et ego in cōpletis ſubſtātijs primam & veriſſimā omniū ſentio eſſe contrarieta
tem, in accidentibus aūt poſteriorē, & que ſit illius verę quędam ſimilitudo, & aqua
vt a primo ſuam totā cōtrarietatis virtutē aſſumat. Enan. Gaudeo cognoſcere tale
tuum eſſe iudiciū, & videor mihi clarius intelligere rerum principia contraria eſſe.
58 ¶ Vellem tamen cognoſcere an omīa ſubſtantialia cōtraria maxime hoc modo cō
traria ſint. One. Nō puto. o Enanti, ſed ſola illa quę extrema ſunt. hac de re addidi,
extremæ ſubſtantiales formę. nā mediæ cōtrariæ formę, vt forma aeris & aquę ſic
diſtāt, ſicut maxima flauities, & maxima rubedo. Et ideo ſicut in medijs qualitatibus
eæ maxime mediæ diſtant, quæ maximā habēt intenſionem, vt quæ nunq̄ aliquid
earum alterius ſecū admittant, aut daretur maius maximo: ita in medijs ſubſtantijs

Ariſtei & Protei fabula ex quarto Georgicorū Vergilij requirenda eſt.

One. Quo pacto ergo prouenit, vt calor qui in fine secundi minuti habetur, duplus
sit ad calorē primi? cum idem mouēs in ęquis temporibus æquos producat effectus.
Enā. Nescio certe oneropole: nisi ꝙ forte calor in primo minuto partus, maneat cū
calore secūdi, haud habeo quid aliud dicam. One. Et recte quidem dixisti, nam (vt
adduxisti) mouēte eodem, & mobili eodem, tātum caloris in primo minuto produ-
citur, atq; in secundo, & in quolibet reliquorū. Enan. An si mouētis potentia muta-
retur, aut mobilis quæuis substātia, illa manerēt? an reputas hic idē mouens, & idē
mobile manere? One. Minime: sed solū quādiu eadem agēdi virtus, et eadem patiē
di resistētia fuerint, & quādiu vnius totalis illarū virtutū ad alterā totam eadē fue-
rit proportio. Enan. Sat habeo: & sic esse oportere intelligo. One. ¶ Sed quid ais cū
61 lucidum aliquod perlucet? an putas eius lumen fixū & iuge idem permanere, quan-
diu perspicuo lucidū præsens astat? Enan. Sic existimaui. One. Nonne lucidū ali-
quāto tēpore, vt vna hora illuminans, aliquid profert luminis in primo minuto ho
ræ? Enan. Profert. One. Et eadem ratione tantūdem in secundo? Enan. Tantun-
dem. One. Et si lumē in primo minuto partū, cū tantillo maneat secūdi, nonne in
fine secundi minuti duplum lumen erit, duploq; intensius, & se mutuo intendent,
sicut duarū candelarum lumina se mutuo intendunt, intensiusq; lumen constituūt?
Enan. Haud habeo quid dicā. Ho. Imo vero. Enā. Quidnam? Ho. Te perperā re
spōdisse. Enan. Probe ais, o Homophron: ita plane respōdere debui. Non enim cer
tamus vt gymnastici sophistę, vane altercantes, & nostrā positionē siue iure siue in
iuria obseruantes. Hoc profecto nostrā grādeuam ętatē dedeceret, & nobis pulchri-
us vinci: imo nos ipsi non vincimur, sed nostra ignorātia victa manemus victores,
sed sine oneropolum inceptum prosequi. One. Ego vobiscum sentio: & in tertio mi
nuto lumē euaderet triplū, & in quarto quadruplū. Quapropter si fixum lumē ma
neret, semper posteriore cum priori manente, nulla oculi acies nō modo vnius diei,
sed ne vni' horulę quidē lumē perferre valeret. Enā. Omnino sic oporteret. One
ro. Nō igit̄ lumē, & alię qualitates, q̄ factę resides stabilesq; nō manēt, vt voces, &
specierū diffusiones (q̄ successionis fluorē imitātur) intēduntur parte posteriore cū
priori manēte. Enan. Nō sic intenduntur. One. Quo modo tamē calor intendeba-
tur. Enan. Haud dubiū. One. Id supra cōcessum est. Nō ergo qualitates omnes cō
62 similiter intendūtur. Enan. Sequitur, nā eę quæ factæ manēt, posteriore cū priori
manēte intendūtur: nō autem fluidę, & quæ dū fiunt, disparēt & vanescunt. ¶ Sed
quomodo ergo intendūtur lumē, vox, & cęterę tales euanidæ qualitates? One. Nō
ne duplus ignis in vno minuto horę duplū calorem inducit ad suū dimidiū. Enan.
Duplo intensiorem. One. Nūquid hoc est per partē priorē & posteriorē? Enā. Nō,
vt mihi videtur. One. Quid causę ergo? Enā. Nescio: nisi forte quod dupli ignis ad
suū dimidiū dupla sit moles. One. Moles proprie aut amplior aut minor nō in cau-
sa est, sed quod in dupla mole duplo maior inest calefaciēdi virtus: & duę partes cā-
delæ, duplo magis q̄ altera solum, illumināt. Enan. Indubie: & id ipsum ignauus re
spondere debuissem. One. Duæ pares candelæ seiunctę pariter acceptæ, ad vtran-
libet seorsum duplā seruāt illuminādi virtutem, nōne ergo flammę illæ coniūctę,
& in ynam conflate, eandem ad suam medietatem aut alterutrā seorsum seruabūt
virtutis proportionem? Enan. Seruabūt: haud mihi dubium vllum est. One. Vides
igitur o Enanti, quo pacto hæ euanidæ qualitates, vt lumina, vt soni, & voces, a ma-
iore producēte virtute intenduntur: a minore vero lentescunt, & remittuntur: & intē
sionem a potētia procedere, & remissionem ab impotentia: vt in lationibus velocitas
& tarditas. Enā. Video. One. Et hæc ipsis sola intendendi occasio est: illis vero quę
93 factæ manēt, hæc eadem, & partes posteriores cū prioribus manētes. ¶ Quo fit, vt
qualitates stabiles, & nō protinus occiduæ, duas habeāt suæ intensionis occasiones.
Enā. Et hoc iterū video. Et vt ex Hesiodo vsurpat Aristoteles, probū eū puto qui Hesiodus

recte docenti assentit. Te autem o oneropole optimũ, qui per teipsum plurima noris, & tibi quas possumus ego & Homophron gratias habemus, neq; te vltra hodie quicquam lacessemus. Oneropo. O Enanti, ex me nulla noui, verum ab omnibus libens disco. Quod si ab ipsis verum nõ percipiam, & diuina largitas mihi quicquã largita sit. Enan. Est. Oner. Ipsi o Enanti gratiæ sint, ego omnibus libens effundo: modo sophistæ non sint, qui philosophiæ sacramenta rident: & modo alicuius magistri sectæ pertinaciter addicti non sint, & opinionibus pertinacius obuoluti. Enant. Nec iniuria quidem, nam hi in philosophia extremo morbo laborant, ego & Homophron te, cũ primũ tibi & nobis bona facultas aderit, reuisemus, tractabimusque nõnulla alia, quæ summopere abs te perdiscere cupimus. One. Vtinam id possim. Cum voletis, hac pectus totum vestrũ est. Enã. Volumus quod intra latet. Et tu in hoc vale noster oneropole. Onero. Bene valete o Enanti & Homophron amici.

Extæ partis scholia. Iv. Quæ si sint extremæ, maxime in suo genere distare dicuntur. Nempe qualitatum contrarium primi generis, quædam aduersantur vt extremum extremo, quemadmodum in genere qualitatum tangibilium, maxima caliditas & maxima frigiditas. In saporibus, maxima dulcedo & maxima amaritudo. In odoribus, maxima fragrantia & maxima grauisolentia. In sonis, acutissimus sonus & grauissimus, deniq; in coloribus, maxima albedo & maxima nigredo. Quædam vero tanquã extremum medio, aut e diuerso, vt maxima albedo & maxima flauities. Qualitates autem contrariæ secundi generis, etiam sunt duplices, quædam se totas simul admittũt in eadem parte subiecti, vt caliditas quatuor graduum, & totidem partium frigiditas, & ita de numero quinq; graduum. Aliæ vero non se totas simul admittunt, sed aliquid sui, vt caliditas, sex graduum & frigiditas sex graduum, & ita secundum maiorem numerum vsq; ad denarium exclusum progrediendo. Et hæ magis contrariȩ sunt alijs. Nam & magis distant illis, & maxime contrarijs propinquiores sunt. Rursum qualitatum contrarium secundum quid, quædam contrariantur tanquã extremum extremo, vt albedo quatuor graduum, & nigredo quatuor graduum, quædã tanquã extremum medio, vt albedo quatuor graduum, & rubedo totidem partium, quædam vero tanquam medium medio, vt rubedo quatuor graduum, & flauities totidem partium. Denique qualitatum contrariarum tertij generis, quædam contrariantur tanquam extremum extremo, vt albedo decem graduum, & nigredo quatuor partium, quædam vt extremum medio, vt maxima albedo, & quatuor graduũ rubedo, demũ quædã tãquam mediũ medio, vt rubedo decem graduum, & flauities quatuor graduum. Ivi. Medio modo naturæ diuersitate dissident, vt medij inter se colores. Quatuor elementorum loca hanc sequuntur analogiam colorum. Concauum cæli, & sursum simpliciter, est vt maxima albedo, concauum ignis, & rursum secundum quid, vt rubedo, concauum aeris, & deorsum secundum quid, vt flauities, concauum aquæ, & deorsum simpliciter, vt intensione maxima nigredo. Et lationes ab illis locis, & ad illa factæ, sequuntur analogiã alterationum illarum qualitatũ, ex qua facile constat, quæ extremæ, & quæ mediæ lationes sunt: Nempe latio ignis sursum, & ad concauum cæli, & terræ deorsum, atque ad locum maxime decliuem, extremæ sunt contrariæ, & inter se aduersantur tanquam extremum extremo, & vt in coloribus maxima albedo & nigredo, latio ignis sursum, & aquæ ad suum locum naturalem, aduersantur tanquam extremum medio, & albedo flauitiei. Sic latio terræ deorsum, & aeris sursum, pugnant adinuicem vt nigredo & flauities. Latio autem aeris & aquæ, vtriusque ad suũ locũ naturalẽ, habẽt cõtrarietatẽ quã mediũ medio, & in coloribus rubedo & flauities. Ivij. Hac de re addidi, extremȩ substãtiales formȩ. Quȩ sint formȩ substãtiales extremȩ cõtrariæ, & quæ mediæ, dignoscẽdum est ex contrarietatibus accidentalibus, quamuis enim accidẽtia posteriorem habeãt cõtrarietatem quã substãtiæ, illorũ tamẽ repugnãtia sensui est perspectior atq; detectior, vt quæ sint notiora ad nos. Idcirco ex accidentiũ contrarietate nobis exploratiore, facile peruestigare possumus formarum substantialium cõtrarietatem minus nobis cõstãtem. Videmus siquidẽ igni maximam inesse natura caliditatem, & aquæ maximã frigiditatem, quæ extremæ sunt, & maxime natura repugnãtes qualitates. At illas rationabile est ortum habere & producta formis substãtialibus maxime cõtrarijs, vt qualis cõtrarietas effectuũ, talis sit & causarum, sũt igitur forma ignis & forma aquæ, productiuæ illarũ qualitatũ cõtrariarum, maxime inter se contrariæ. Adde quod duæ illæ formæ alterã etiam gignunt qualitatum cõtrarietatem, forma quidem ignis siccitatem, & forma aquæ humiditatẽ. At vero aeri maxima natura conuenit humiditas, igni autem siccitas nõ tamẽ maxima, forma igitur ignis & aeris mediæ sunt formæ contrariȩ, & non tantam habẽtes repugnantiã, quantã forma ignis & aquæ, quandoquidem vtraq; datarũ formarũ ignis & aeris, eãdem specie qualitatem, vtpote caliditatẽ producere nata est, eãque habet sibi naturalẽ & congeneã. Sic aquȩ maxima natura competit frigiditas, aeri vero minor, & citra summum caliditas insuper aqua & aer vna qualitate, scilicet humiditate cõueniunt, sunt igit̃ aquæ et aeris formȩ mediæ cõtrariȩ, et non extremȩ. Consimiliquoq; ratione haud difficile est ostẽdere formas aeris et terræ

extremas esse contrarias, aeris autē & aquæ, aut terræ & aquæ formas, esse medias contrarias, habita ratione qualitatum actiuarum & passiuarum eis inexistentium, & summatim elementorum non symbolicorum formas extremas esse, symbolicorum autem medias contrarias. De mixtorū autem formis, secundum elementorum participationem quam sortiuntur, diiudicandum est.

lix. Et motum cæli circa æquatorem velocissimum, & circa axem tardissimum. Aequatorē hic appellat circulum æquinoctialem, qui ab vtroque polo æquidistans, sphæram in duo æqualia partitur. At circa illum motus est velocissimus, quia in quatuor & viginti horarum interuallo maximum natura conficit spatiū, vtpote maximū qui in sphæra describi potest circulū, suo ambitu totam sphæram complectentem. Circa axem autem, & polos axē terminantes, motus est tardissimus, quia in eodem temporis circulo minimum absoluit spatium, vtpote circulum arcticū aut antarcticum, vel quemuis alium minorem qui propinquus polo quam sunt duo nominati circuli, describeretur. quod si describi posset circulus polo proximus, & minimus ipsius sphæræ, secundum illum fieret motus cæli tardissimus. Et is plane motus maxime lentus, a motu cæli velocissimo speciei discrimen non habet. velocitas enim & tarditas in lationibus, speciei distantiam & discrepātiam non efficiunt. Verum hæc in vltimo sexti physicorum capite annotata, rursum hic adducere, ferme superuacuum visum fuerit. lx. Ad alteram totam eadem fuerit proportio. Si detur mouens a vt decem, cuius motiua virtus semper eadem persistat, & mobile b vt sex, cuius virtus continue decrescat (vt in motu naturali, resistentia spatij) & sit in secundo minuto vt quinque in tertio vt quatuor, in quarto vt tria, in primo minuto, ipsius a ad b est proportio superpartiēs ternas, quemadmodum decem ad sex. In secundo autem proportio dupla, vt decem ad quinque. At hæc porportio est maior, quare virtus mouens maior est, tametsi eadem sit substantia, & virtus mota, minor. In tertio autem minuto, ipsius a ad b est proportio vt decem ad quatuor, scilicet dupla sesquialtera, denique in quarto, vt decem ad tria scilicet, tripla sesquitertia, & ita consequenter. Contra vero si virtus mouens a ponatur sensim minui, & virtus b resistens secundum substantiam manere, in primo minuto erit earum proportio vt decem ad sex, superbipartiēs ternas. In secūdo, vt nouem ad sex, sesquialtera. In tertio, vt octo ad sex, sesquitertia. In quarto vero, vt septem ad sex, sesquisexta, vbi virtus mouens continue minor efficitur, & virtus resistens maior. quanuis hæc semper substantia sit eadem. lxi. Omnino sic oporteret. Ex hoc loco constat contra Heraclitum in mundo non omnia semper fieri, sed permanentia aliqua esse. Alioquin cum in æqualibus temporibus idem agens æqualem effectum inducat, nunquam effectus in secundo minuto intensior quam in primo haberetur, cum iam fluxisset primus gradus, quemadmodum propter fluorem continuum non maior intensione est imago in speculo, aut coloris species in oculo siue in medio, posterius, quam prius. lxii. Et intensionem a potentia procedere. In huiusmodi intensione quæ procedit a maiori virtute vt luminis, partium qualitatis ordo secundum virtutis mouentis ordinem sumitur, vt primus luminis gradus est, qui a prima virtutis mouentis parte producitur, & secundus qui a secunda, & ita deinceps. Neque sumitur ordo iste a temporis successione cum sicut agente tota virtute, agit quælibet eius pars in quam intelligitur diuisa, ita cum vnus luminis gradus producitur, simul producitur secundus, tertius, & omnes. Vbi autem æqua ponitur virtus mouens, & qualitas producta permanens, sit intensio per temporis successionem, parte priore cum posteriori manente. lxiii. Et vt ex Hesiodo vsurpat Aristoteles. Philosophus quarto, capite primi Ethicorum tria ponit hominum genera, conditione bonitatis aut discessionis ab ea diuersa, in hanc sententiam. Ipse quidem optimus est, qui ex se intellexerit omnia, bonus autem rursus & ille est, qui bene docenti obedit, qui autem neque ipsemet intelligit, neque alium audiens in animo ponit, hic prorsus inutilis est. Quæ quidem sententia in Georgicis Hesiodi his carminibus continetur

52 Optimus hic, sese qui nouit cuncta magistro,
Prospiciens rerum fines, meliora secutus.
Dignū laude virum parentem recta mouēti,
Credim⁹, ille tamē sibi qui nō cōsulit, & qui
Alterius præcepta fugit, vir inutilis ille est.

¶ Difficilium Physicalium dialogi, et in eundem scholiorum, finis.

¶IACOBI FABRI STAPVLENSIS AD GERmanum de Ganay, Consiliarium regium, & Decanum Beluacensem, præfatio in commentariolos introductorios metaphysices Aristotelis.

Rithmeticum opus, consultissime Germane, tuo fratri dicatum est, Gallicanam iustitiam moderanti: quod (vt Peripatetici probant) omnis iustitia, geometrica ratione dispēsando vtitur, aut arithmetica cōmutando, etq; arithmetica tāquam quoddam iustitiæ speculum ac regula. Tibi vero theologicū opus tāquam sacerdoti diuina mysteria potissimum curāti dico: offeroque. Memoriæ enim proditum est, Aegyptios sacerdotes et Chaldæos magos olim diuina mysteria tractauisse, et ab ipsis ad philosophos vsque manasse: quorū hi per ideas, hi vero per diuinas rationes philosophati diuinam philosophiam (quam metaphysicen, theologiamque nuncupant) nobis reliquerunt. Qui ideas prædicant, Platonici sunt: qui diuinas, æternasque rationes sequuntur, Aristotelici: quorum theologia Christianæ sapientiæ magna cōcordia affinitateque consentit, atque coniuncta est. Libuit ergo periclitari in libris Aristotelicis, et introductorios commentariolos in sex primos metaphysices libros parare vt cæteris detur occasio metaphysica diuine intelligendi, et de pijs philosophis mitius cogitandi, quos suo tempore fecit deus suos sacerdotes, suos vates, et faces quæ ad tempora nostra lucent. Et licet dominus qui omnem hominem illuminat, nondum in mundo visibilis apparuisset, ipsis tamen de suo cælo lucebat, qui est lux immensa atque infinita, omnibus seculis lucens. Hos ergo cōmentariolos tibi dico: oroque supplex ipsum summum bonum, summe ens, atque summe vnum, quo de per totum agitur, vt omnibus legentibus illuceat, et ex parua occasione ad magna et digna ipso contemplanda feliciter rapiat, ac eleuet. Vale.

PRIMVS DIALOGVS HAEC SEPTEM & triginta disputat.

Vid hæc vocabula sex, sapientia, causa, disputatio, ens, distinctio, comparatio, introductionis fronti adiecta nobis prætendant. i.
Sapientiæ diffinitio ac declaratio. ii.
Dubitationis nō satis metaphysica contēplatione dignæ dilutio. iii.
Quidnam quæstioni, quid, respondendum sit. iiii.
Quæ primæ causæ, & prima princia. v.
Quo pacto interpretatur metaphysica. vi.
Quid sapiens. vii.
Quo pacto interpretatur sapiens. viii.
Quot sapientis conditionea ix.
Obiectio. x.
Quod malus sapiens esse non possit. xi.
Expertum non artificem non experto certius operari, & nos bifariam artem aliquam acquirere contingere. xii.
Vter honorabilior sit, artifex non expertus an expers non artifex. xiii.
Quis sapienti similior, expertus, an sensum habens, artifex an expertus, architectus an manuoperarius, contemplatiuus an actiuus. xiiii.
Sapientem maxime omnia scire vt contingit. xv
Sapientem difficillima cognoscere. xvi.
Sapientem scientiam possidere certissimam. xvii.
Sapientem maxime singulorum causas assignare posse xviii.
Sapientis scientiam maxime propter se esse sciendi que gratia expetibilem. xix.
Sapientem sapientiam habere principalissimam, & omnium maxime liberam xx.
Nos visum maxime sensuum diligere. xxi.
Omnem hominem maxime natura desyderare esse sapientem. xxii
Id naturę desyderium non esse concupiscibilis, irascibilis, aut rationalis particulæ, sensum, cogni

SECVNDVS DIALOGVS HAEC DECEM ET SEPTEM DISPVTAT.

TERTIVS DIALOGVS HAEC QVADRAGINTA DISPVTAT.

QVARTVS DIALOGVS HAEC SEPTEM DISPVTAT.

SEQVITVR INTRODVCTIO IN LIBROS METAPHISICOS Aristotelis, quæ etsi ad sex duntaxat se extendat, ad omnes tamen valiturā ex cōmentatione cognoscite. Neq; parui momenti erit ad eā metaphysicorum traductionē, quam nobis hoc tēpore Bessarion Card. Nicenus parauit.

¶ IACOBI FABRI STAPULENSIS IN SEX PRIMOS Metaphysicos libros Aristotelis introductio, adiecto ad literam familiari Iudoci Cichthouei Neoportuensis commetario explanata.

i	Sapientia	iiii	Ens
ii	Causa	v	Distinctio
iii	Disputatio	vi.	Comparatio. ¶ Cap. I.

Apientia est quæ maxime scibilia, primas causas, & prima principia contemplatur. ¶ Primæ causæ, & prima principia, suprema illa entia & honorabilissima in natura. Sapiētia, metaphysica. ¶ Sapiens est qui hanc possidet sapientiā Sapiens, metaphysicus, primus, supremus, diuinus, supramundanusque philosophus. ¶ Sex sapientis conditiones. Sapiens maxime scit omnia vt contingit. Difficillima cognoscit. nullus enim quod cognitu facilia teneat, sapiens esse putabitur. Scientiam habet certissimam. Circa scientiam omnem causas assignare potest. Scientiam item habet maxime propter se & sciendi gratia expetibilem habet et principalissimam, & maxime liberam.

Ex vocabula in principio posita, sex primorum librorum Metaphysicæ in quos præsens paratur introductio, materiam declarant. Nempe primus liber de sapientia disserit, secundus de causa, tertius disputat & agitat nonnullas quæstiones, quartus de ente determinat, & principio, quintus nōnulla distinguit vocabula, quorum in metaphysicis frequens est vsus, sextus autem comparat metaphysicam ad ceteras disciplinas, de ente nonnihil interserens. Et his sex vocabulis respondent in introductione præsenti sex capita præcipua, primum primo libro, secundum secundo, tertium tertio, & ita cōsequenter Deinde in fronte primi capitis ponitur sapientię diffinitio, in qua maxime scibilia non tam pro conclusionibus quę sciuntur, quam rebus quarum in sapientia traditur scientia, sumitur, ea tamen ratione qua per metaphysicæ conclusiones significantur, vt apte per primam illam diffinitionis particulam scientia metaphysica detur intelligi. Nempe non solum metaphysicæ conclusiones sunt maxime scibiles, sed & res quarum sunt illæ conclusiōes, maxime sciuntur, & per hoc secundū, sapiētia liquido ceteris scientijs supereminet. Similiter per primas causas & prima principia nō tā intelligēdæ sunt primæ causæ, & prima principia scientiarū, quā rerū quarū in sapientia traditur cognitio & intellectus, quatenus tamen illa per prima doctrinalia prīcipia causasque significantur. Et sic conuenienter per secundam particulam, intellectus metaphysicus, qui principiorum doctrinalium metaphysicæ est habitus, intelligi designatur. Siquidem non solum doctrinalia sapientiæ principia sunt primæ causa, & prima principia, verum etiam res quæ considerantur & per hoc posterius, intellectus metaphysicus, inferiorum disciplinarium intellectibus præstantior est. Quare data diffinitio, ipsius sapientiæ dignitatem explicat, ex materiæ subiectæ rerumque consideratarum præstantia & nobilitate. Et ex rerum determinatarum dignitate, facile principiorum doctrinalium metaphysicæ & conclusionum excellentia deprehenditur, quandoquidē qualia sunt signata, talia sunt & ipsa signa, & quanto res, tanto principia & conclusiones de ipsis excellentiores sunt. Quod autem primæ causæ & prima principia hic rerum intelligenda sint, cōstat ex subiuncta interpretatione, qua primæ causæ & prima principia dicūtur suprema illa entia hoc est dignissima & præstantissima honorabilissimaque in natura, at suprema illa entia, minime doctrinalia sunt principia. Deinde ponitur interpretatio quod sapientia & metaphysica sunt idē. Dicitur enim metaphysica, supernaturalis disciplina. Sapiens autem est, qui eo modo quo diffinita est sapientiam consecutus est. Et dicitur sapiens, metaphysicus, supernaturalisque philosophus præterea dicitur & primus philosophus, supremus, diuinus, supra mundanusque philosophus, qđ prima entia & suprema, diuina supramūdanaq; cōsideret. Ita sapientia recte dicitur prima philosophia, suprema, diuina, supramundanaque. Sex sapientis conditiones. Prima, sapiens maxime scit omnia vt contingit. Nam humanas res omnes ex inferioribus disciplinis quæ ad sapientiam ordinatur, & requiruntur, cognoscit, itidem & diuinas ex metaphysicis quantum homini conceditur. Secunda. Sapiens difficilima cognoscit. Nam ea quæ sensui sunt inaccessa, & impervia oculis corporeis. Et licet illa suapte natura maxime sint cognoscibilia, sunt tamen cognoscenti ex eius imbecillitate difficillima. Nullus enim sapiens esse dicitur, quod facilia intellectu vt logica aut physica cognoscat. Tertia, Sapiens habet scientiam certissimam. Nam

de rebus certiſſimis ab omni incertitudine & inſtabilitate ſeiunctis. Quarta. Sapiens circa omnem ſcientiam cauſas aſſignare poteſt. Principiorum enim inferiorum diſciplinarum cauſas ex ſuis principijs aſſignat ſapiens, quare tanto magis & concluſionum, vt ſiquis percontetur quare impoſſibile eſt eandem propoſitionem ſimul veram & falſam eſſe, reſpondet ſapiens, quia impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe. Ita ſiquis ſciſcitetur, quare quęcunque verificantur de eodem tertio, & de ſe inuicem verificantur, reſpondet, quia quęcunque ſunt eadem vni tertio, illa ſunt eadem inter ſe. Quinta. Sapiens habet ſcientiam maxime propter ſe expetibilē, & maxime itidem ſciendi gratia expetibilem. Nam ſcientiam habet propter ſe ſolum expetibilem, & ad aliā minime ordinatam, ſicut & id quod conſiderat, maxime propter ſe & non alterius gratia expetitur. Scientiæ vero inferiores etſi propter ſe expetantur, quia & animum perficiunt, & eius opus bonum reddunt, non tamen propter ſe tantum expetuntur, ſed vlterius ad ſapientiam ordinantur, ſicut virtus moralis propter ſe expetitur & propter aliud, ſcilicet fœlicitatem actiuam. Sexta ſapientis conditio. Sapiens habet ſcientiam principaliſſimam, & maxime liberam. Nam vt is maxime liber eſt qui nulli ſubeſt, ſed cunctis pręeſt, ita & ſapientia quæ ad nullas alias ordinatur diſciplinas (vt neque ſummum quod ad eo conſideratur bonum, ad alia) ſed cæteræ diſciplinæ ad ipſam ordinantur, eſt maxime libera & principaliſſima, quia cæteras moderatur, ſicut deus hunc mundum. Et ſunt iſtæ conditiones ſapientis, vt reſpicit ſcientiam, & totidem ſunt eius conditiones, vt intellectum principiorum habitum reſpicit, quia vtrunque, intellectum inquā & ſcientiam complectitur ſimul ſapientia. Nempe diffinitur ſapientia ab Ariſtotele, quod eſt intellectus ſimul & ſcientia eorum quæ honorabiliſſima ſunt in natura.

Væſtiones. Quid. quot. vter, expertus non artifex, an artifex non expertus, certius operetur: vter honorabilior: quis ſapiēti ſimilior. expertus, an ſenſum habens: artifex, an expertus: architectus, an manuoperarius: contemplatiuus, an actiuus. qualis, quem ſenſum maxime diligimus. quibus potentijs animalia reguntur. quæ diſciplinabilia. quæ prudentia. nonne ab homine ſapientia poſſideri poſſit. ¶ Elementa. Experientia, ſingularium eſt: & actus & operationes circa ſingula, verſantur. ars autem vniuerſalium. rationem quidem habens, atque vniuerſale ſine experimento cognoſcens (quod ſingulare ignoret) perſæpe cum ratiōe peccabit. ¶ Qui cauſas ſciunt, quos ſcientiores ſapientioreſque iure reputamus, qui docere queunt, qui ve non ſenſuum, ſed intellectus cognitionem ſequuntur, tales proſecto honorabiliores cenſendi ſunt. ¶ Maxime ſcit, qui ſcientiarum vniuerſaliſſimam habet. Nam qui vniuerſale cognoſcit, & particulare quoquo pacto cognoſcit· quod cōtra minime fit. Vniuerſalia quæ a ſenſib⁹ ſunt remotiſſima, ad cognoſcendum hoībus difficillima ſunt. Vniuerſalia, vniuerſales cauſæ. Certior ſcīa eſt, quæ eſt cauſarum, quæ intelligibilium, atque quæ ſimpliciorum. Qui maxime cauſas, & quæ omnium cauſæ ſunt cōtemplatur, ſinguorū cauſas aſſignare poteſt. Qui ſcire propter ſe deſiderat (eſt enim ſcire propter ſe) maxime ſcientiam, maxime propter ſe deſiderabit. Principaliſſima ſcientia, & maxime libera eſt, quæ cauſæ cauſarum contemplationi inſiſtit, & cuius gratia agenda ſunt ſingula. hæc enim eſt vniuſcuiuſq; omnino bonum, aut in vniuerſa natura optimum. ¶ Omnes homines natura ſcire deſiderant: viſus autem maxime ſenſuū nos noſcere facit. pluresque nobis rerum differentias demonſtrat. ¶ Quæ auditum & memoriam habent, diſciplinabilia ſunt: quæ vero ſenſum & memoriam poſſident, prudentia quidem ſine diſciplina ſunt. eſt enim auditus, diſciplinæ ſenſus. Diſciplinabilia ſunt, quibus aliqua ſignificare poſſumus per quæ directioni & vſui reddūtur aptiora. prudentia vero, quæ futurorum videntur eſſe prouida. ¶ Bruta plurimum imaginationibus & memorijs uiuunt: homo vero arte viuit, & ratione. ¶ Poeticum, fictitium que eſt, ſolius dei ſapientiam (quod mortalem generi iuideat) poſſeſſionem eſſe: nā diuinum numē nulli inuidum eſſe conuenit. ſed vt tritum prouerbium eſt. Mentiūtur multa poetæ. Orſi ſunt enim philoſophi primum admiratione duce philoſophari: vt admiratione conuerſionum ſolis, incommenſurationis diametri. diuina autem nobis admirabiliora ſunt: quare (vt prouerbio dicitur) hæc admiratio in melius conſummabitur: ſapientiamque tandem nacti ipſa perfruemur.

Væstionũ prima, scilicet quid, quærit omnia quæ prius diffinita fuut
1 & interpretationes quæ ad diffinitiones reducuntur, vt quid sapien-
tia, quæ primę causæ, & prima principa, quid sapiens & responden-
2 dæ sunt diffinitiones prius positæ. Secunda quæstio, quot sunt sapien
tis conditiones. Responsio. Sex, prius itidẽ numeratæ. Tertia. Vter,
expertus non artifex, an artifex non expertus, certius operetur. Re- Quid ex
3 sponsio. Expertus non artifex. Vnde expertus est qui ex frequenti o- pertus.
peratione circa singularia sensualem habet cognitionem. Artifex ve Quid ar
ro qui vniuersale principiũ causã vniuersalem intellectu cognoscit. Et tifex.
inuenitur expertus artifex qui & circa singularia operando sensus ha
bet cognitionem, pariter & vniuersale cognoscit. Inuenitur prætera
artifex non expertus, qui vniuersale intellectu cognoscit. circa singularia tamen operatus
non est, neque eorum quę noscit, sumpsit experimenum. Inuenitur, & expertus non ar-
tifex, qui circa singularia sæpius operans, sensualem assecutus est experienriam, vniuersale
tamen, & causam non cognoscit. Et quod hic artifice non experto certius operetur, patet, quia
experientia, singularium est, & actus & operationes circa singularia versantur, vt huic homini
hanc herbam hoc tempore dandam. Ars autem est vniuersalium, vt quod omnis acerosa est re-
frigeratiua, quod reubarbarum purgat choleram, circa quę non est operatio. igitur expertus nõ
artifex certius operatur artifice non experto. Nam causam cognoscens & vniuersale sine experi-
mento, ob id quod singulare ignorat, nesciens applicare hoc, huic, hoc tempore, & hoc loco, sæpe
4 cum causa quam cognoscit, in operando errabit. Quarta quęstio. Vter honorabilior, an exper-
tus non artifex, an artifex nõ exptus. Respõsio. Artifex non exptus est honorabilior. Patet qua
tuor rationib⁹. Primo, quia qui cognoscit causas, honorabiliores cẽsendi sunt nõ cognoscẽtibus.
At artifex non expertus causas cognoscit, expertus vero nõ artifex minime, igitur. Secũdo, quia
qui scientiores & sapientiores iure reputantur, honorabiliores censendi sunt. est enim scientia de
numero bonorum honorabilium. At artifex non expertus iure scientior & sapientior reputatur
quod causas cognoscat, est enim scire, causam rei cognoscere. igitur artifex non expertus est hono
rabilior. Tertio. qui docere possunt, scientiores sunt, & honorabiliores. est enim omnino sapien-
tis signum, posse docere. At artifex non expertius potest docere, non autem expertus non arti-
fex, igitur. Quarto. Qui nõ sensus sed intellectus cognitionem sequuntur, sunt honorabiliores.
At artifex non expertus cognitionem intellectus sequitur, & expertus non artifex cognitio-
nem sensus, igitur. Quinta quæstio quatuor partes complectitur. Prima. quis sapienti simi
5 lior, an sensum habens, an expertus. Responsio. Expertus. Vnde sensum habens est qui tãtum sen Quis hic
su vt visu conspicit ab altero operationem fieri, vt qui adest superponenti herbam vulneri, & vi dicitur sẽ
det ea superpositione vulnus curari. Expertus autem, qui sæpe sensu cognouit ex tali operatione sum ha
huiusmodi effectum sequi. Patet responsio, quia qui certius cognoscit, similior est sapienti certis- bens.
sime cognoscenti. At expertus certius cognoscit solum sensum habente. Nam potest sensum ha-
bens ignorare qualis est superposita herba, & an quotiescunque superponantur, sanet, & alias cir
cunstantias quas cognoscit expertus, igitur expertus solum sensum habente sapienti similior est.
Secunda pars, quis sapienti similior, artifex, an expertus. Responsio. Artifex, Patet quia qui cau
sas cognoscit, sapienti similior est maxime causas cognoscenti. At artifex cognoscit causas, non au
tem solum expertus, igitur artifex est sapienti similior quam expertus. Tertia pars. Quis sapien- Quis est
ti similior, an architectus, an manuoperarius? Respõsio. Architectus. Vnde architectus est qui ali archite
quod partis opus præcipue dirigit, iubetq; aliis ex tali materia & hoc modo opus, fieri. Manuope ctus.
rarius autem est qui architecti iussa exequitur, & vt ab eo edoctus est operatur. Est sane archite-
ctus in artificialibus vt præceptor in disciplinis, & manuoperarius vt discipulus, & in arte serui
li videntur rudes apud magistros operum habitantes artem discere, vt discipuli scientias a præ
ceptore. Patet responsio, quia qui causas cognoscunt, scientioresque reputãtur, sapienti sunt simi
liores. At architectus causas cognoscit cur ex tali materia sit extruenda domus, cur hoc loco, hoc
tempore, & hac figura, non autem manuoperarius. Nempe interrogatus cur ita faciat, responde
bit se id quidem nescire, verum vt ita faceret se ab architecto edoctum esse. Etiam architectus sa
pientior reputandus est manuoperario, perinde atque præceptor discipulo. igitur architectus est
sapienti similior quam manuoperarius. Et possent ad hanc & præcedentem partem adduci cæte
ræ partes quadrifidi elementi, quo præcedens quæstio terminata est & probata. Nam vtraque p
tium quatuor mediis in prædicto elemẽto tactis probari potest. Quarta pars quintæ quęstionis.
Vter sapienti similior, an contemplatiuus, an actiuus? Responsio. Contemplatiuus. Vnde actiu⁹
dicitur qui partis intellectus consultatiue habitum habet, artem scilicet, aut prudẽtiam. Contem
platiuus vero, qui partis contemplatiuæ mentis habet habitum, scilicet sciẽtiam, intellectum aut Quid a
sapientiam, quare omnis sapiens contemplatiuus est, & non contra. Sed quæstio & responsio po tiuus.
tissimum intelligitur de contemplatiuo qui sapiens non est. Nam de contemplatiuo sapiente nõ Quid cõ
versatur dubium, ipsum maxime (si ita dicere liceat) sibi esse similem. Patet responsio, quia qu templati-
necessaria cognoscit, & impossibilia aliter se habere, similior est sapienti cognoscenti maxime ne uus.
cessaria, perpetua & æterna. Contemplatiuus autem cognoscit necessaria, & impossibilia aliter se
habere. Actiuus autem vt artifex & prudens considerat contingentia, igitur contemplatiuus est

similior sapienti quam actiuus. Sexta quæstio. Qualis est sapiens? Respondetur primo, quod sapiens est maxime omnia sciens vt contingit. Nam maxime scit, qui scientiarum vniuersalissimã habet. nam qui vniuersale scit, quoquo pacto & particulare cognoscit. E diuerso autem non fit vt qui particulare cognoscit, protinus cognoscat & vniuersale. Vt cognoscens omnem triangulum tribus lineis contineri, etiam cognoscit æquilaterum tribus contineri lineis, sed quãuis æquilaterum tribus lineis contineri, sciat, non idcirco omnem triangulum cognoscit tribus claudi lineis. Vnde vniuersale in disciplinis dicitur propositio ex communioribus terminis constituta, particulare vero, ex minus communibus. Vniuersale autem in rebus, & metaphysicum, est causa vniuersalis, & particulare, causa particularis. Et non minus veritatis de vniuersali & particulari metaphysico habet hæc adiecta confirmatio, quam de vniuersali & particulari in disciplinis. At sapiens habet scientiarum vniuersalissimam, nam eam quæ de causa vniuersalissima differit. ergo sapiens maxime scit omnia vt contingit. Secundo sapiens est difficillima cognoscens. Nam vniuersalia quæ a sensu sunt remotissima, ad cognoscendum hominibus difficillima sunt, quãdo quidem homines a sensu cum exteriori tum interiori primam intelligendi facultatem vendicant, vtque intelligant, sensus egent præsidio. Sapiens autem vniuersalia cognoscit, & quæ a sensu sunt remotissima. nam neque per se neque accidens a sensu sunt perceptibilia, imo vt percipiãtur, omnem affectionem sensibilem ab eorum notione præcidere & seiungere oportet, quod cũ difficile admodũ sit homini, ea scilicet sine quocunque sensuali phantasmate intelligere, nil mirum si sapiens difficillima cognoscat. Et non hic agitur sermo de vniuersalibus logicis, sed secundum materiam subiectam de vniuersalibus metaphysicis, quæ sunt vniuersales causæ, & in primis de illa vniuersalissima rerum omnium causa. Tertio. Sapiens scientiã habet certissimam. Nam vt ex primo posteriorum libro constat, certior est scientia quæ causarum est, quam quæ effectuũ. certior item quæ intelligibilium quam quæ sensibilium. denique certior quæ simpliciorum quam quæ compositiorum. Ergo quæ maxime causarum est, maxime intelligibilium, & maxime simplicium, bono iure certissima est. At sapientia, maxime causarum est, maxime intelligibiliũ, & nullum cum sensu commercium habentium, & simplicissimorum. nam eorum quæ materiæ nullo pacto sunt coniuncta. Igitur sapiens scientiam habet certissimam. Quarto. Sapiens circa sciẽtiam omnem causas assignare potest. Nam qui maxime causas contemplatur, & eas quæ omnium causæ sunt, singulorum causas assignare potest. At sapiens maxime causas contemplatur, & eas quæ omnium causæ sunt, imo eam quæ cum nullam habeat sui causam, omnium est causa, quæ tã etsi maxime vna sit, in metaphysicis tamen apte pluraliter explicatur, non quidem ob rerum sed rationum varietatem. igitur sapiens circa scientiam omnem causas assignare potest. Quinto. Sapiens scientiam habet maxime propter se & sciendi gratia expetibilem. Ad cuius intelligẽdam probationem prænoscere dignum est quod id dicitur esse propter se expetibile, quod quidẽ expeteremus etsi nullum nobis aliud bonum inde proueniret, vt scientiæ & virtutes vera animi bona, ipsumque perficientia. Sed quoddam propter se expetibile est, & insuper propter aliud, & est quod quanuis aliud nobis non afferret bonum, adhuc expeteretur, nihilo minus suapte natura ad aliud ordinatur, vt virtutes morales ad felicitatem actiuam, & scientiæ inferiores ad metaphysicam, & tale non est maxime propter se expetibile. Aliud autem est propter se expetibile tãtum, & non propter aliud, & est quod alterius in eodem genere consequendi gratia vlterius nõ ordinatur vt actiua felicitas in genere agibilium, & sapientia eiusque contemplatio in genere cõtemplabilium, & tale maxime propter se est expetibile. Nunc itaque patet responsio, quia cum scientia propter se sit expetibilis, qui scientiam propter se desiderat, magis scientiam. magis propter se desiderabit. quare & maxime sciẽtiam maxime propter se itidem desiderabit. At sapiens maxime scientiam habet, igitur eam maxime propter se desiderat, quare scientiam habet maxime propter se & sciendi gratia expetibilem. Sexto. Sapiens scientiam habet principalissimam & maxime liberam. Patet. Nam scientia principalissima, & maxime libera est, quæ causæ causatum contemplationi insistit, cuiusque gratia agenda sunt singula. hæc enim causa, est vniuscuiusque omnino bonum, aut in vniuersa natura optimum, finisque rerum præcipuus. At sapiens scientiam habet quæ causæ causatum contemplationi insistit, & illius inquam causæ cuius gratia agenda sunt singula, cum in vita actiua ad imitationem eius, & assimilationem virtutum, tum in vita contemplatiua ad eius cognitionem, igitur sapiens habet scientiam principalissimam & maxime liberam. Septima quæstio. Quem sensuum maxime diligimus? Responsio. Visum. Patet, quia omnes homines scire natura desiderant, vt oculo corporeo videre. Visus autem maxime sensuum nos cognoscere & scire facit, est enim consequendæ scientiæ instrumentum, per se cognoscere faciens, auditus autem solum est instrumentum scientiæ per doctrinam ab alio percipiendæ, quare visus, accommodatius est instrumentum. Præterea plures rerum differentias visus ostendit. nam omnia corpora colore participant. Auditus autem per se paucorũ, tametsi per accidens sit plurimum. igitur sensum visus maxime diligimus. Octaua quæstio Quibus potentiis cognitiuis animalia reguntur? Responsio. Quædam animalia reguntur solo sensu, vt quæ sedi suæ mixta sũt. quædã sensu & imaginatione, vt vermes. quædã vero sensu imaginatiõe, & memoria, vt bruta perfectiora, de quibus solis elementũ huic quæstioni respondens intelligitur. Dicuntur eñ illis potentiis animalia regi, quarũ operationem exercendo suam seruant conditionẽ, & quã maximam possunt perfectionẽ assequuntur. Hominũ autem triplex est vita. Prima factiua, qua arte viuũt, vt sutoria, ædificatoria, & hæc infirma est. Altera est actiua

Quid vniuersale. Quid particulare.

Quid ppter se expetibile.

Triplex hominũ vita.

qua ratiõe viuũt practica administratiuaq́;, vt qui magistratus gerũt, & reipublicæ habẽt administrationẽ, & hęc media est. Tertia vero cõtẽplatiua, qua viuũt ratiõe theorica, speculatiuaq́;, & potissimũ supremæ supramundanæq́; philosophiæ, ad quã omnis inferiorũ cõtemplatio ordinatur, & hæc dignissima est. Viuit itaque homo aut alte aut ratione, cum actiua, tum contemplatiua.

9 Nona quæstio. Quæ animalia sunt disciplinabilia, & quæ prudẽtia? Animalia quidem disciplinabilia sunt quibus aliqua significare possumus per quæ vsui & directioni reddũtur aptiora, vt canis, equus, & cætera id genus animalia domestica. Prudentia autẽ sunt, quæ futurorũ videntur esse prouida, q̃ sibi cõtra futura nocumẽta incõmodaq́; prospiciant, vt hirũdo, formica, aranea. Et hæc vestigiũ habent humanæ prudẽtiæ, quæ diuinæ prouidentiæ est imago, sicut illa humanæ scientiæ gerunt speciẽ, quæ diuinæ itidem sapientiæ est vestigium. Respondendum est itaq́; ad quæstionẽ, q̃ animalia quæ auditum habent & memoriã, sunt disciplinabilia, nam ipsis aliquid significare possumus quo vsui & directioni reddantur aptiora. Quia enim auditũ habent, vocem percipere possunt, & quia memoriã, eius speciẽ animo seruare. Est enim auditus, disciplinæ sensus, potissimũ ab altero percipiẽdæ, quomodo bruta dirigi solum possunt, igitur illa sunt disciplinabilia Præterea animalia quæ sensum & memoriã habent, sunt futurorũ prouida, igitur per diffinitionẽ ipsa sunt prudẽtia. Et cum omnia animalia auditũ & memoriã habentia etiam habeant sensum & memoriam, manifestum est omnia animalia disciplinabilia esse prudentia, nõ tamẽ e diuerso. Quę dicũtur animalia disciplinabilia Quę prudentia

10 Decima quæstio. An ab homine sapiẽtia possideri potest? Respõsio. Ab hoĩe in hac vita sapiẽtia possideri potest, nõ quidẽ illa diuina & ęterna q̃ deus est, & quæ sola dei possessio est, sed illius veræ & exẽplaris sapiẽtię remotissima similitudo, quę dei possessio minime dici debet, vt neque lux solis in aera diffundit, sed semp in sole manẽs, suã in aere diffudit imaginẽ, scilicet lumẽ. Est itaq́; lux solis vt sapiẽtia summa dei, lumẽ autẽ eius vt sapiẽtia humana, qua deũ p̃ suo captu homo cognoscit. Quod autẽ obijciũt, deũ mortaliũ generi tantũ bonũ quãtũ est sapiẽtia inuidere, nõ modo falsum, sed & impiũ est. Nã summa bonitas nullã secũ admittit inuidiã, vt neque immẽsa lux tenebras. Sed cõsuetũ vulgatũq́; p̃uerbiũ est poetas multas mẽtiri. Patet data responsio, nã philosophi cũ rerũ humanarũ perspicerẽt effectus, vt solis lunę ve defectũ, & eorũ causas ignorẽt, in admirationẽ ducti sunt, quę quidẽ admiratio ob ignorationẽ causæ ipsis prouenit, a qua cũ se p̃ virib⁹ eximere eripereq́; tẽtauerint, vẽ mẽtis imperfectiõe, philosophãdo causas inuestigarũt prius ignotas, ipsorũq́; admiratio in meli⁹ cõsũmata est, scilicet in cognitionẽ rerũ ante ĩcognitarũ. At diuiniora cũ humanis latentiora sit & ignotiora, admirabiliora sunt, quare magis animos mouent ad eorum naturas proprietatesq́; inuestigãdas, & magis accedũtur homines desiderio diuinorũ cognoscendorum. Vt enĩ ignis cũ parumper sursum emicuerit, nunq̃ quiescit donec in locũ sursum simpliciter peruenerit, ita mens humana excitata diuinis nunq̃ quiescit, quoad diuina attigerit, quod quidẽ ostendit propriam animi quietẽ non esse cum rebus terrenis, sed sempiternis. Itaque & hæc admiratio diuinorũ in melius consummabitur, vtpote quæsitam diuinorum perfectionẽ & tandem sapientiã assecuti, secundum eam contemplantes operabimur.

Cap. II

Ausæ sunt materia, forma, efficiens, & finis. Et infinitæ secundũ speciẽ causæ dicerẽtur, si ipsarũ ĩfinitæ essent species Infinitæ autẽ secundũ directũ, si in vnaquaq; causarũ specie ab vna in aliã, & alterius quidẽ naturæ, semper sine statu procederetur: vt si hæc materia ex illa fieret: quæ iterũ (& ita sine statu) ex alia fieret: & si hęc forma per hanc existeret formã, & illa per aliã, neq; in vltimũ decũbatur vnq̃: & si hoc fit ab illo, & illud ab alio, nullo tandem extremo reperto: & si hoc huius gratia fiat qd' iterũ fiat alterius gratia, nullibique decũbat: causæ & materia, & forma, & efficiẽs, et finis, infinitę et in infinitũ procedere dicerẽtur. Quiq; a veritatis perceptione nos prępediẽtia: cõsuetudo audiẽdi falsa, eruditioq; nõ recta: recte docendi assentiri nolle, nisi quod dicitur, vt mathematicus demõstret: alicui fidem non præstare, nisi sensibile sit: sensibileve constet argumento: nulla nisi alicui⁹ vrgente autoritate recipere: non posse nisi parua degustare.

CAusæ hic esse supponũtur, causa materialis, formalis, efficiens, & finalis, vt & in cæteris disciplinis. Causæ essent infinitæ secũdũ speciẽ, si ipsarũ infinitæ secundũ multitudinẽ essent species. Dicerentur autẽ infinitæ secũdum directum, si in vnaquaq; causarũ specie, materia inq̃, forma, efficiente, & fine, ab vna in alterã alterius naturæ & sine statu fieret p̃cessus. in qua diffinitiõe tria innuũtur ad in infinitũ secundũ rectitudinẽ p̃cessum requisita. Primũ, q̃ is fieri deberet in eadẽ specie manendo, & nõ transferẽdo se de materia in formã aut forma in efficientẽ. Secundũ q̃ p̃cedatur ab vna ad alterã diuersæ naturæ. Si enim ab vna in alterã eius

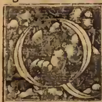
dē naturæ ꝓcedat, quāuis id sine statu fieret, nō esset huiusmodi infinitꝰ secūdū rectitudinē processus. Tertiū, ꝙ fiat talis ꝓgressio sine statu, nūꝗ ad extremā vltra quā nō sit alia, deueniēdo. Sic materię in finitū scd'm rectitudinē procedere dicerētur, quādo vna materia ex altera & alterius quidē naturę fieret, & illa iterū ex alia, & ita sine statu. formę autē rectitudine in infinitū procederēt quādo vna forma ꝑ alterā & alterius speciei subsisteret formā, & illa iterū ꝑ aliā, neq; ad vltimā formā vnquā deueniretur. Efficientes vero, si vnū ab altero diuersę ab eo naturę fieret, & illud rursum ab altero, neq; extremum vnquā inueniretur efficiēs q̄d a nullo fieret. Fines deniq; in infinitum hoc pacto progrederētur, si vnum esset alterius gratia, & illud cōsequēter alterius diuersam ab ipso naturā habentis gratia, nunquā ad finē deueniēdo qui amplius gratia alterius non esset.

Quinq; a veritatis perceptione nos prępediētia. Primum. A veritate impeditur, qui cōsuetus est falsa audire, & nō recte est eruditus, vt qui sophisticis captionibus & sophismatibus imbuti sunt, credentes in illis verā esse doctrinā, nunquā ad rectā disciplinarum perueniunt intelligentiā, qd' in animo errorē habēt impedientē veritatis perceptionē, perinde atque cōsuetus praua agere, & nō recte a prima ętate educatus, impeditur a virtutis cōsecutione. Scd'm. A veritate impeditur, qui nō recte vult docēti assentire nisi docēs quicquid dixerit demōstret, quēamdodum mathematicus certissime demōstrat. Nec mirū est eum a veritate impediri, quia & clarissima sciētiarum principia sibi petit demōstrari, persimilisque est ei qui nihil dicit se videre, & ne ip̄m quidē solē, nisi accensa cādela id ei ostēdatur. Tertium. A veritatis perceptione ꝑpeditur, qui nulli rei fidē credulitatēque adhibet, nisi ea sensibilis sit, aut sensibili indicio pateat. Et is iudicium intellectus subijcit iudicio sensus & phātasiæ, nihilque intellectu verum esse iudicat, nisi q̄d sensus ita se habere iudicauerit, persimilisque est ei qui nihil voluntate ꝓsequi vult nisi qd' sensualis appetitꝰ prosequendum esse suadet. Et quēadmodum is nunquā ad virtutē pertinget, quoniā voluntas debet regere appetituum sensitiuum, ita nec ille ad scientiā, cum intellectus sensui supereminēs debeat eum corrigere vbi deficit. Quartū. Veritati ꝑcipiēdæ obstaculū ꝑbet, qui nihil vult cōcedere nisi id alicuius autoritate firmatū sit & corroboratū. Et is veritati credit ꝓpter solā autoritatē, cum contra autoritati credendum sit ꝓpter veritatem. Si enī verum nō est q̄d dicitur, quāuis id autor quispiā dixerit, recipiendum nō est, & autoritas omnis veritati cedere debet. Et persimilis est illi qui non credit solem esse lucidum, aut parietem album, quāuis idipsum videat, nisi socius suus cui ꝓprio iudicio relicto in oībus est credulus, id ita esse iudicauerit. Et ꝑ hunc quartū modum quicunque alicuius autoris dictis adeo addicti sunt, vt nihil cōcedere velint nisi qd' is asseruerit, & nihil negare eorum q̄ asseruit, a veritate percipienda penitus īpediuntur. Quintum. Qui nō nisi parua intelligere possunt. a percipienda veritate īpediuntur, perinde atque infirmo oculo hoīes nō potentes nisi debiles colores percipere, ab excellentium visibilium obtutu īpediuntur, & qui debili stomacho existunt, & leuia solum degustare possunt cibaria, a solidi cibi esu ꝑpediuntur. Et qui primo modo & quinto a veritate prępediuntur, minus culpādi sunt, cum id eorum nō proueniat vitio sed aut præceptorum, aut ingenij. Qui vero secundo, tertio & quarto, magis ꝙ nō se (vt oportet) dociles & credulos exhibent, persimiles ijs qui oculis capti seipsos per viam dirigere non possunt neque ab alijs se duci sinunt. Et sunt de tertio genere hominum quos ex Hesiodo memorat Aristoteles in primo libro ethicorum, cap. quarto.

Væstiōes. Quid, quot, an causæ scd'm speciē in infinitum prodeāt an materię, formæ, efficiētes aut fines rectitudīe euadāt īfinitę, an veritas sit facilis, a quo entia suā veritatē sumūt. veritatē intellige, q̄ entiū cōditionē ꝑportet. a quo maxīe veriora entia cognoscēdi nobis adest difficultas q̄ veritati ꝑcipiendæ obsistunt, & q̄bus ad ip̄am ꝑcipiendā ꝑpparemur. ¶ Elemēta. Oēs causas, quatuor causarū speciebus cōplectimur. ¶ Bifariā hoc fieri ex hoc dicitˀ. Primo cū ex īperfecto fit ꝑfectū sine generatiōe: vt cum ex puero fit vir: ꝙ post puerū fiat vir: sicut ex Isthmijs fiūt Olympia. Isthmia enī ludi sunt olim Neptuno in Pelopōneso: sacrati, olympia vero in honorē iouis. Secundo, cū hoc ex hoc fit ꝑ gn̄ationem. in primo modo idem est ex quo fit, & q̄d factū est, & extrema sunt ꝑfectum & īperfectum. in secūdo aūt, esse, & nō esse, et fit ad cōsimilia reflexio: & omniū quę ex hoc generatione prodeunt, materia est eadē, q̄ generabiliū & corruptibilium ingenita atq; incorruptibilis est (vt alias ostenstimꝰ) et primū sempiternum. ¶ Si formæ in īfinitum sedundum rectitudinem ꝓdirēt formam diffinitione cōplecti nequiremus, et prior semper magis esset. Et si prior non esset, neq; posterior, quare si non esset prima. neq; posteriorum vlla esse videretur: et tolleretur scientia, scimus enim, cum ad indiuidua. insecabiliaq; deuenimus et hoc pacto infinita intelligere impossibile est. ¶ Et ita est de efficiente. Et si vna est omniū aliarum causa, ipsam esse primam necesse est. quæ enim in medio aut citra est, prima esse nō potest, nā suis prioribus causa non erit. ¶ Consimili modo de fi-

ne. si est aliqua quæ aliarum gratia nō sit, sed aliæ ipsius sint gratia, aliqua prima est, & non prodeunt in infinitum: et nihil optimum, imo neque bonum esset. et si esset, nullus conaretur ad ipsum, vtpote ad quod peruenire impossibile foret. neq; intellectus esset actiuus. nam semper in talibus hoc esset alterius gratia: intellectus autem practicus finem et terminum habet vbi sistatur et quiescat. ¶ Veritatem nullus syncere et omnino digne apprehendere potest, et nullus etiam omnino eius est exors. in flotibus enim (vt prouerbio dici consuetum est) quis delinquet? totum profecto facile est, pars autem captu difficultatē nobis affert. totū, principium. pars autem ex principio cognitum est. ¶ Vnumquodque ex vniuocis maxime omnium dicitur, quod alijs vt alia sint causa existit: vt ignis maxime est calidus, qui causa est cæteris sensibilibus vt sint calida. Ita maxime vera sunt, quæ alijs causa sunt vt vera sint. et maxime omnium verum est, quod verorū omnium vt vera sint causa est. Et hęc principia verissima non aliquando sunt, et aliquādo non sunt: sed semper sunt: nec ipsorum causa est vlla, sed ipsa aliorum sunt causa, etiā horum caducorum atque mortalium. Hinc cognoscere promptum est, sicut vnumquodq; se habet vt sit, ita ad veritatem se habere. ¶ Sicut oculi nycticoracum sese habent ad lucem diei, ita intellectus nostri ad manifestissima, optima et verissima naturæ entia. ¶ Quæ audire cō sueuimus, hæc eadem dici dignamur, admittimusque: et consueta nobis notiora, inconsueta vero ignotiora: et consuetudinem, maximam vim habere, ipsę leges ostendunt. Singula vt materia requirit, recipienda sunt, neque omnium mathematica certitudo quærenda est. Nulli fidem præstare, nisi sensu sensualive exēplo vincamur, parui impotentisque ingenij indicium est. Et nihil recipere velle nisi alterius firmatum fuerit autoritate, quædam iudicandi impotentia est. Qui autem sola parua degustare valent, naturæ patiuntur defectum, intellectusque paucitatem. ¶ Ex oppositis ad percipiendam veritatem instrui, apparari que licebit, vt consuetudine vera audiendi eruditione'que recta. Oportet item recte docenti acquiescere, non omnium mathematicam certitudinem expetere: sed vnumquodque vt eius natura atque materia requirit, recipere profundæ mentis ęsse, potentis iudicij, sanæ atque integræ mentis et naturæ.

Væstiones. Prima. Quid est causas in infinitum secundum specię procedere? quid eas secundum rectitudinem procedere in infinitum? quid est materiā, formam, efficientem, finē rectitudine in infinitū euadere? Respondendæ sunt diffinitiones prius positæ. Secunda. Quot nos a veritatis perceptione impediūt? Respōsio. quinq; superius enumerata.

Tertia quæstio. An causæ secundum speciem in infinitū procedunt? Responsio. Non, quia omnes causas, quatuor causarū speciebus cōplectimur, materia, forma, efficiente, & fine. igitur causæ non procedunt in infinitum secundū speciem, quādoquidē ipsarum non sunt infinitæ species. Quarta quæstio quadripartita est. Prima pars. An materiæ secundum rectitudinem in infinitum prodeunt? Responsio. Non, quia cum dupliciter vnum fiat ex altero, primo cum ex imperfecto fit perfectum sine generatione, vt ex catello fit canis, ex puero fit vir, quis post puerū temporis successione quis euadit vir, quemadmodum ex Isthmijs fiunt Olympia. Isthmia enim ludi sunt Neptuno in Peloponneso celebrati, sortiti id nominis ab Isthmo terra mari adiacente, & gemino æquore intercepta. Olympia vero sunt ludi olim in honorem Iouis celebrati apud Olympum montem Macedoniæ, a quo & nomen habent. At quia Neptunus minus apud gentiles erat numen, Iouis autem maius, primum fiebant ludi Neptuno sacri, deinde Ioui; vt in ordine illorum fieret quodammodo successio perfectioris post imperfectius. Secundo. Vnum fit ex altero per generationem, vt ex ligno fit ignis, & ex semine oliuæ fit oliua. In ijs quidem quæ primo modo fiunt ex altero, non fit processus in materijs in infinitū. Primo. Quia in ea trāsmutatione idem est ex quo fit, & quod fit, vt idem prius puer, & deinde vir, idem prius catellus, & deinde canis, non modo specie, sed & numero. igitur in eis non proceditur ab vna materia in alteram, & alterius naturæ, quare secundum directum non proceditur in infinitum. Secundo. Quia huiusce transmutationis determinata sunt extrema, scilicet imperfectum ex quo fit, & perfectum in quod proficiscitur. At determinatis extremis, media esse infinita impossibile est. igitur in his non fit progressio ab vna materia in alteram sine statu, neque huiusmodi igitur processus secundum directum infinitus est. In ijs vero quæ secundo modo & generatione fiunt ex al-

Quid Isthmia? Quid Olympia.

cero, etiam materiæ in infinitum non prodeunt. Primo, Quia in huiusmodi permutatione determinata sunt extrema, esse inquam, & non esse igitur media nō erunt infinita. quare in materijs nō sine statu proceditur. Secundo. Quia in ijs quæ generatione fiunt, ad cōsimiles species fit reflexio, & eiusdē naturæ gignūtur res, cuius prius genitę fuerunt, vt ex homine fit homo, ex equo equus. ergo & ad consimilem materiā fit regressus. igitur nō proceditur ab vna in alteram alterius naturę. Tertio. Omniū rerum naturalium quæ ex altero per generationem fiunt, materia eiusdem rationis est naturæ (vt primus de generatione ostēdit) & illa ingenita & corruptibilis esse mōstrata est, generabiliū & corruptibiliū omnium principiū. ergo non proceditur ab vna in alterā alterius naturę. quare nec in infinitū. Secunda pars. An formę secundū rectitudinem in infinitū procedunt? Responsio. Non, primo, quia si formæ in infinitū secundum rectitudinē prodirent, formā diffinitione cōplecti nō possemus. Non enim recte diffiniremus eā esse quæ dat esse rei, cum nihil daretur quod omnibus posset dare esse. prioribus enim dare esse non posset, neq; infinita darētur quę vni & eidem darent esse. At manifestū est formā diffiniri posse. igitur in formis non proceditur in infinitum secundū directum. Secundo. Cum formæ illę ęquiuoce essent, & diuersę adinuicē naturæ, prior magis perfectiusq; esset quā posterior, vt priorū, posteriorumq; recte ordinatorum est conditio. Et si non esset prior forma, neq; posterior, vt quę per eam habeat esse. quare si non esset prima (cum & ipsa esset prior) neq; posteriorū esset vlla. At si formę in infinitum procederent, nō esset prima forma, quę per nullā aliā existeret. igitur neq; vlla posteriorū. quare nullę essent formę, aut saltem inter eas tolleretur ordo. Tertio. Si formę secundū rectum in infinitum procederent, earū tolleretur scientia. Tunc enim scimus, cum ad species indiuiduas insecabilesq; deuenimus, ad quas, posito processu in infinitū, deueniremus nunq;. Et insuper intelligentē, infinita pertransire impossibile est. igitur & infinitarū huiusmodi formarū sciētiā habere. Tertia quartę quęstionis pars. An causæ efficientes secundum rectitudinem in infinitum procedunt? Responsio. Minime. Et id tribus rationibus cōsimiliter probari posset, quibus probatū est de formis, pręter quas & hæc quarta adijcitur. Si vna est omnium aliarum efficiens causa, ipsam esse primam efficientem necesse est. At vna est omnium aliorum efficiens causa, optimus rerum author, opifexq; mundi. ipsam igitur esse primam necesse est, quare nō fit in infinitum progressio. Quæ enim in medio est causa efficiens, aut citra primā, prima esse nequit. Nā illa cū sit posterior, suis prioribus causa non erit. Alioqui eiusdē & in eodem genere causæ idem esset causa & effectus, vt sint datæ causæ a b c d e, inter quas c causa est in medio & citra (dicitur enim causa esse citra. quæ aliam habet causam priorem) dico eam nō esse primam. Nam si sit prima, omnium aliarum erit causa. quare erit causa a & b. Et cum per hypothesin in medio & citra existat, habet causas priores a & b, quarum est effectus. idem igitur eiusdē erit causa & effectus, imo aliquid vt a esset prius primo, & c esset prima simul, & non esset prima. Præterea c suiipsius esset causa, quę sunt inconuenientia. Quarta eiusdem quæstionis pars. Verū in finibus fiat secundum directum sine statu progressio? Responsio. Nequaquā. Ad quod probandum tres eędē quæ de forma adductæ sunt, adduci possunt rationes, ex parte inq; diffinitionis, conditionis priorum & posteriorum, & scientię tollendæ. Pręterea & tres aliæ ad idem cōprobandum adijciuntur, prima. Si est aliqua causa quæ aliarum gratia non sit, sed omnia alia ipsius sint gratia, aliqua est prima, & non proceditur in infinitum. Sed aliqua est causa quæ aliarum causa nō est, sed omnes aliæ ipsius sunt gratia. igitur deuenitur ad vnam primam causam finalem, & non in infinitum proceditur. Secunda. Si fines in infinitū sine statu prodirent, nihil esset optimum, quandoquidem dato quocunq; fine, dabilis esset alter eo prior & pręstantior. Finis enim præstātior est ijs quæ sunt in finem. Imo neq; vllum esset in natura bonum, quia nihil bonum esse posset, nisi ab optimo suam accipiat bonitatem, quēadmodum nihil luminosum est nisi a lucido suscipiat lumen. a seipso enim suscipere non posset. At ab optimo nihil suam bonitatem accipere posset, cum non esset optimum. igitur nullum esset bonū. Et quāuis esset aliquod natura optimū, nullus conaretur ad ipsum, quia cū infiniti essent fines, & īfinita pertrāsire impossibile sit, impossibile esset ad ipsum peruenire, quēadmodū si summus esset gradus infra quē essent infiniti gradus pertranseundi, nunq; quisq; ad summū illum gradū conscendere posset, cum non valeret vnquā infinitos illos gradus permeare.

Tertia ratio. Si fines in infinitū secundū rectū procederent, nullus esset intellectus actiuus. Nam intellectus actiuus finem habet & terminum in quo stat, vtpote felicitatem actiuā, summum agibilium bonum. Si aūt in infinibus sine statu fieret progressio, vnusq; finis esset alterius gratia, & illę rursum alterius, & ita sine termino, non esset assignandus finis optimus, in quo vltimate quiesceret intellectus, cū dato quocunq;, vt felicitate, semper esset dandus vlterior. quare nullus esset intellectus actiuus. Et cum is ad contemplatiuum ordinetur, qui in optimi finis contemplatione suum constituit terminum, pari ratione neque contemplatiuus esset intellectus. Si enim non sunt media ordinata in finem, neque finis erit. quare omnis auferretur cum recta actio, tum contemplatio. Id autem inconueniens. Quinta quæstio. An veritas sit facilis? Respōsio. Veritas quodammodo captu difficilis est, & quodammodo facilis. Et id intellige de veritate in disciplinis tradita, per quam Aristoteles mentem erigit ad veritatem rerum. Patet primo, quia veritatem nullus syncere & omnino digne apprehendere potest, vt neque claritatem solis perfecte intuere mulaque oculi acie conruerit. igitur veritas quodammodo (vt sol ad videndum) intellectu difficilis est. Nullus etiā omnino est veritatis exors, hoc est a perceptione veritatis penitus exclusus & alienus, vt nulli natura negata est facultas quoquo pacto solē intuēdi, Siquidē cuiq; mētis est ocu-

lus ad veritatem percipiendam, vt corporis oculus ad colores & lucem. In foribus enim (vt trito
prouerbio dicitur) qui delinquet? hoc est, quis in scientiarum principijs oberrabit, qui disciplina-
rum sunt fores, & ostia? Igitur veritas quodammodo captu facilis est. Secundo. Totum siue prin-
cipium captu facile est, quia per se & sine alterius demonstratione notum est, sicut lux videri faci
lis est, pars autem, siue ex principio cognitū difficultatem nobis vt capiatur affert. Nam ex alio su
am debet cognitionem recipere, quemadmodum color per lumen videri, igitur veritas quodā-
modo facilis est, & quodammodo difficilis. Et principiū disciplinæ hic totum dicitur, quod, æqui
ualenter omnes contineat conclusiones, & complicet quæ per ipsum demonstrantur, perinde at-
que lux siue lumen in se diceretur omnes colores complecti, quos explicat, redditque visibiles. Et
propositio ex principio cognita dicitur pars, quod quædam videatur esse principij q̄ demonstra-
tur, particula, minor quidem principio, quod per ipsum & aliæ ostendantur conclusiones, vt albe
do diceretur pars luminis, quod particularis sit color lumine conspicuus, quo quidem lumine alij
itidem colores produntur, fiuntque visibiles. Sexta quæstio. A quo entia suam veritatem su-
munt? Responsio. A maxime vero cætera entia suam veritatem sumunt, non quidem capiendo
6 veritatem pro veritate propositionum, sed rerum. Patet. quia sicut ex vniuocis eiusdemq; natu-
ræ entibus id maxime omnium tale dicitur, quod alijs vt talia sint causa existit, (si enim id pro-
pter quod alterū est tale, est magis tale, id propter quod omnia sūt talia, est maxime tale, vt ignis
maxime est calidus, qui causa est cæteris sensibilibus vt sint calida) ita in æquiuocis, immo potius,
id dicitur maxime omnium tale, quod cæteris omnibus vt talia sint causa est, vt si sol omnium
clarorum causa sit æquiuoca, cæterisque vt clara sint præstat, merito sol omnium clarissimus dici-
tur, sic & maxime verum est, quod verorum omnium vt vera sint causa est. Tunc sic formatur ra
tio. Ab eo quod omnibus alijs vt vera sint causa est, ergo a maxime vero omnia suam accipiunt
veritatem. Et eodem modo ostendendum est a summo ente omnia suam accipere entitatē, a sum
me bono suam bonitatem, a maxime potente suam potestatem. Quare sicut primum ens, omniū
ētium pricipium est, ita ipsum, quia maxime verum, omnium verorum est principium, & vt sum-
me bonum, omnium bonorum, quare etsi idem sit re ipsa maximeque vnum, tamē est diuersa ra-
tione, ob quam quidem diuersitatem pluraliter appellantur principia. Et hęc principia non aliquā
do sūt & aliq̄ñ nō sunt, sed semp, quēadmodū scientiarū principia (quæ huiusmodi principiorum
rerum remotissima sunt vestigia) non aliquando sunt vera, & aliquando falsa, sed semper vera &
necessaria. Nec ipsorum principiorū rerum causa est vlla (vt neque principiorum in disciplinis)
cum sint primæ causæ, sed ipsa aliorum omnium sunt causa, etiam horum caducorum atque mor
talium, vt sol omnium suo lumine illustratorum causa est vt sint illuminata, non modo orbium
cælestium, sed & aeris & aquæ, rerumque sensibilium. Non tamen omnia æque veritatem ab ip-
so maxime vero suscipiunt, sed q̄ ei imediatiora sunt & propinquiora, perfectius, quæ vero me-
diatiora & semotiora, minus. Vnumquodque enim quanto magis suæ propinquat origini, tan-
to quoque puriorem suam retinet naturam atque seruat, vt lumen quanto soli vicinius est, tanto
splendet illustrius, vimque mortalium transcendit oculorum, perinde atque dispositis per distan
tiarum aliquanta interualla speculis collateraliter, quod propinquius est exemplari, perfectiorem
eius habet imaginem, minus autem perfectam, quod remotius, & euanescentem propemodum
vmbratilemque habet, quod a spectante in speculis est distantissimum. Vt etiam propositiones
in disciplinis propinquiores principijs, perfectius illis cognoscuntur & immediatius, remotiores
autem minus. Quare vt vnumquodque se habet vt sit, ita & ad veritatem. Aequaliter enī vnū
quodque distat a primo ente, & maxime vero, cum sit idem, quare quod magis, perfectiusque est
magis est verum, vt entia supramundana ipsi immediatiora & propinquiora. Et quod minus est
7 imperfectiusque subsistit, minus itidem est verum, vt hæc sensibilia a fonte omnis entita-
tis veritatisque distātiora. Septima quæstio. A quo veriora naturæ entia cognoscendi nobis ad
est difficultas? Responsio. A nostri intellectus imbecillitate, vt difficultas percipiēdi maxime vi
sibile, non ex defectu visibilis, sed debilitate visus prouenit. Patet, quia sicut oculi nycticoracum
sese habent ad lumen diei, ita intellectus nostri ad manifestissima, optima & verissima naturæ en-
tia. At quod oculi nycticoracum siue coruorum nocturnorum (quas noctuas dicunt) difficultatē
habent percipiendi lucem diei, non culpa lucis prouenit, sed infirmitate oculorum. Igitur quod in
tellectus noster diffi.ile admodum cognoscat verissima naturæ entia, non eorum occasione eue-
nit, cum sint suapte natura maxime cognoscibilia, sed infirmitate nostri intellectus, qui ad eorū
intelligentiam peruehi non potest, nisi interiectione visibilium, quemadmodum debilis oculus
solem ferre non potest nisi interposita manu aut velamine minuente vim radij. Octaua quæ-
stio. Quæ veritati percipiendæ obsistunt? Responsio. Primo obsistit cōsuetudo audiendi falsa, eru
8 ditioque non recta. Patet, quia quæ audire consueuimus, hæc eadem dici dignamur, admittimus-
que, & consueta nobis notiora, inconsueta vero ignotiora sunt. Et consuetudinem, maximā vim
habere, ipsæ leges ostendunt, quæ patriæ consuetudines, legum habere pondus & maiestatem si-
nunt. Qui ergo consuetus fuerit audire falsa, illa dici permittit, & falsa ei notiora erunt, vera au
tem ignotiora. At qui falsa dici permittit, falsaque veris notiora recipit, a veritatis perceptione
impeditur, igitur consuetudo audiendi falsa veritati percipiendæ obsistit. Secundo. Recte docen
ti assentire nolle, nisi quod dicit vt mathematicus demonstret, veritati percipiendæ obstat. Nam

Quid hic dicitur totū, & quid pars.

1 Vindecim questiones quę in tertio libro disputãtur, sunt hæ. Prima. Vtrū vnius
disciplinę sit oēs causas cōsiderare? Responsio. Est, scilicet supremæ diuinęq; philoso
phię, quæ pręcipue causam causarū considerat, & minus principaliter cæteras oēs,
2 φ ad primæ causæ cognitionē perducãt. Secunda. Si plures existãt disciplinæ con
siderantes causas, vtrū ea principalior sit quæ per vnūquodque genus causarū des
mōstrat, vel ea quę per plura causarū genera? Respōsio. Ea quę per vnūquodq; ge-
nus causarū demonstrat, principalior est. nā maiorē demonstrãdi habet certitudinē, pluribusq; me-
3 dijs vtitur. Vnaquæq; quidē disciplina, sui generis subiecti proprias considerat causas. Tertia.
Quā disciplinā liceat vocare sapientiā? Responsio. Eam quę maxime scibilia, primas causas, & pri-
4 ma principia, imo primum rerum omnium principium contemplatur. Quarta. Vtrum tam li-
cet vocare sapientia, quæ est substantiarum? Responsio. Licet. Principaliter enim metaphysica sub-
5 stantias contemplatur, & minus principaliter accidentia. Quinta. Vtrum communes conceptio
nes, & communia principia ad aliquam vnam pertineant disciplinam? Responsio. Pertinent,
6 vtpote ad sapientiam, vt post ostendetur. Sexta. Vtrum omnium substantiarum vna sit scien-
tia sola, aut plures? Responsio. Plures. Nam substantiarum corruptibiliū est naturalis philosophia,
7 cælestium astronomia, & intelligibiū metaphysica. Septima. Vtrum circa substantiam solum, an
circa substantiam & eius accidentia, eadem scientia versetur? Responsio. Circa substantiam, et eius
accidentia. Nam accidentales proprietates cōducunt ad substantiarum naturā cognoscendam, vt
naturalis philosophia circa res naturales, ipsarum motus & mutationes obuersatur, & astronomia
8 circa corpora cælestia, & ipsorum lationes. Octaua. Vtrū oēs substantiæ sensibiles sint, an præter
eas sint aliæ quędā ponendę? Responsio. Præter sensibiles substãtias ponendę sunt alię, scilicet sub-
stãtiæ solum intelligibiles, quarū sensibiles substãtię imagines sunt & vestigia, sicut pręter sensum
est intellectus, pręter accidēs est substantia, pręter mundū sensibilē est mundus intelligibilis, pręter
9 imaginē est exēplar. Nona. Vtrū prima genera sint prima principia? Responsio. Sunt secundum
materiā subiectam, vt prima genera logica sunt prima principia logica, quę sunt decē prędicamen
10 ta, & prima genera physica, scilicet materia & forma sunt prima pricipia physica. Decima. Quo-
modo suscipere oportet principia? Respōsio. si dignitates sunt, sola terminorum cognitione habita
admitti debent. Si vero positiones fuerint, declaratione dialectica, & inductione, similitudine, aut
11 alia quauis persuasione sunt manifestanda. Vndecima. Vtrum corruptibilium & incorruptibiliū
eadem sint principia? Respōio. Non, saltem cōstitutiua. Nā corruptibiliū principia sunt materia &
12 forma incorruptibiliū autē actus & potentia, longe alterius naturæ & speciei. Duodecima. Vtrū
corruptibiliū principia sunt corruptibilia? Responsio. Vnū corruptibile est scilicet forma, alterum
13 vero incorruptibile, scilicet materia. Decimatertia. Vtrū vnum & ens sint substantię, principia-
φ rerū? Responsio. Summe vnū, & summe ens, omnium rerū substantia est. & principiū effectiuū,
14 nullius constitutiuū. & non sunt vnū & ens duo re ipsa diuersa, sed ratione sola. Decimaquarta.
Vtrum puncta, superficies & corpora sint substantiæ, & principia rerū? Responsio. Non, quia acci-
15 dentia sunt. Ex accidentibus aūt nō constituitur substãtia. Decimaquinta. Vtrum pręter sensua-
lia singulariaq; sensibilia sint ponendæ species & ideæ rerum, vt homo idealis, & sic de alijs? Respon-
sio. Non. Ponunt quidem ideas Platonici, eas autem negãt Peripatetici, & recte. Et has quæstiones
Aristoteles ad vtrãq; partē discutit. Sed nō visæ sunt eius rationes hic poni debere, quare hac bre-
uiuscula ad eas responsione contenti abire debemus pro introductoria declaratione.

¶ Cap. IIII

Ns, quod subsistit. Et horum quoddā subsistit ab altero. quoddā in altero. quoddā sub altero. quoddam ab altero, ex altero & per alterum, & alterius gratia. quoddam vero subsistit neque ab altero, in altero, sub altero, ex altero, per alterum, neque alterius gratia: sed cætera omnia ab ipso sunt, & ipsius gratia. Et ipsum, entium principalissimum est, maxime ens, & vt ens maxime omnium subsistens. Et omnes entium modi ad ipsum reducuntur, sicut diuersi salubrium modi reducuntur ad sanitatem. ¶ Tres primi firmissimi principij conditiones. Notissimum esse debet, non conditionale, & quod quemlibet cognoscentem & cuicunque & disciplinarū accedētem habere oportet. ¶ Quatuor e diuerso circa ipsum errores. ¶ Primus est ipsum demonstrare volentiū. Secundus, ipsum negantiū. Tertius, contradictoria concedentiū. Quartus, ipsa negantiū.

Ns diffinitur, est quod subsistit, siue per se, vt substantia, siue in alio, vt accidēs. quod sicut ęquiuoce ens dicitur, aliaq; ratione q̃ substãtia, ita & homonyme subsistere. Multiplicia aūt sunt entia. Nā primo quędā sunt ab altero tanq̃ efficiente, vt calor ab igne. Secundo. quędā sunt in altero tanquā subiecto, vt forma & essentialis & accidentalis. essentialis tamen perfectius inest materiæ, φ & pars sit coessentialis, & cum ea totum

compositum constituens. Tertio. quædam sunt sub altero, & ea sunt quæ altero naturæ dignitate sunt inferiora, vt omnia sub primo ente sunt, hæc quidem immediatius, illa vero mediatius, sicut omnes gradus vnius scalæ sunt sub supremo gradu. Quarto. quędam sunt ab altero, ex altero, per alterum, & alterius gratia, vt homo est ab homine, ex corpore, per animam, felicitatis consequendæ gratia. Quinto. quoddam est quod neque est ab altero, neq; in altero, neq; sub altero, neque ex altero, neque per alterum, neque alterius gratia, vt summum supremumque ens, a quo, sub quo, & cuius gratia sunt omnia. Et ipsum, entium principalissimum est. nam perfectissime, sufficientissimeque subsistit sine indigentia & dependentia, & maxime est ens, cuius subsistendi modum nulla alia entia pertingunt, sed citra deficiunt. Et omnes modi entium ad ipsum reducuntur, vt salubria sanitatemq; conferentia, ad sanitatem, imo perfectius. Nam primo salubria ad sanitatem reducuntur vt efficientia ad effectum. Entia autem omnia ad primum ens, vt effectus ad efficiens reducuntur, & quidem verius. nam hic posterius reducitur ad prius, illic vero contra. Secundo salubria ad sanitatem reducuntur vt conseruantia ad conseruatum. Omnia autem entia ediuerso referuntur ad ipsum primum ens vt conseruata ad conseruans, quare perfectius. Tertio salubria in sanitatem reducuntur vt media ordinata in finem, ad ipsum finem, ita & omnia ad ipsum primum ens, hæc quidem vt finem præcipuum & vltimatum, illa vero vt ad finem nō vltimatum. Quare iterum entia perfectius in primum ens quam salubria in sanitatem reducũtur. Et quamuis istorũ modorum nonnulli re ipsa coincidant, eidemq; conueniant, vt primus & tertius, primus item & quartus, ratione tamen differunt, & ex eis quatuor colliguntur modi differentes & repugnantes. Primus. Entium quoddam est ab altero, sub altero, & alterius gratia, non tamen ex altero, in altero, in altero, & per alterum, vt materia non est ex alio, vt parte sua essentiali, neque in altero, vt subiecto, neq; per alterum, vt formam. Secundus. Entium quoddam est ab altero, sub altero, & alterius gratia, & in altero, non tamen ex altero, neque per alterum, vt forma & substantialis & accidentalis est in subiecto, non tamen ex altero vt materia, neq; per alterum tanquam formã, quia formæ non est forma, sicut neque materiæ est materia. Tertius. Entium quoddam est ab altero, sub altero, alterius gratia, ex altero, & per alterum, non tamen in altero, vt totum cõpositum ex altero est tanquam materia, & per alterum vt formam, non tamen in altero vt subiecto. Quare perspicuum est omnibus entibus præter primum hos tres conuenire subsistendi modos, scilicet ab altero, sub altero, & alterius gratia. Quartus. Entium quoddam neq; est ab altero, neque in altero, neq; sub altero, neq; ex altero, neq; per alterum, neq; alterius gratia, vt supremũ & præcipuũ ens maxime omnium & plenissime subsistens. Tres primi & firmissimi principij conditiones. Prima. Ipsum notissimum esse debet, (vt primum omnium lucidorum, debet esse clarissimum) quia debet esse per se manifestissimum, & cui intellectus naturali lumine clarius q̃ cæteris dignitatibus assentiat, perinde ac q; oculus suapte natura clarius diiudicat de maximo visibili q̃ minus visibili. Secunda. Huiusmodi principium non debet esse conditionale. Vnde conditionale principium est quod solum ex conditione verum est, sublataq; cõditione nihil prorsus habet veritatis, vt si esset lux infinita, nihil haberet tenebrarum. Siquidem sublata conditione, falsum est lucem infinitam nullas habere tenebras, cum nulla sit lux infinita. Sic si mundus esset infinitus, a nullo contineretur. Si calor esset infinitus, infinitæ esset virtutis, & cætera omnia corrumperet. Et talia magnum nonnunq̃ habent momentum ad disciplinas & analogias impossibiles. Nonnulla autem principia conditionalia videntur ob coniunctionem conditionalem eis adiunctam, non tamen sunt, quia in prædicatiuã (quam categoricam dicunt) & omnino assertiuam facile seruata eadem sententia commutantur, sublataq; conditione nihilominus sunt vera, vt si ab æqualibus demas æqualia, residua sunt æqualia, in hãc resoluitur, ab æqualibus dempta æqualia, residua relinquunt æqualia. Tertia. Necesse est quemlibet cognoscentem, & cuicunque disciplinæ accedentem, ipsum primum principium habere. hoc est, eius cognitis terminis illi naturali lumine intellectus assentire. Vnde specialium scientiarum dignitates habere debet is qui tales scientias vult consequi, non tamen necesse est eas habere ad alias scientias consequendas. At primum principium habere debet tam qui alias a metaphysica scientias vult assequi, quam qui metaphysicam. Et qui ipsum negauerit, haud minus impedietur a geometria consequenda, quam si geometriæ negasset principia. Nam sicut qui magis lucidum videre non potest, neq; minus quidem videbit vnq̃, & qui non videt solem, neq; candelam, ita qui primũ principium quod est notissimum, nõ receperit, neq; speciales scientiarum dignitates suscipiet. At qui speciales scientiarum dignitates non admittit, non potest specialem illam scientiam consequi. Ergo qui primũ principiũ non concedit, non potest speciale scientiã aliquã consequi. Quatuor circa primum principium errores. Primus est ipsum demonstrare volentium. & hi imbecilli sunt animo, non potantes diiudicare inter per se notum, & per aliud. Secundus est ipsum negantium, sed ore tantum, nam mente negare non possunt, sicut qui solem intuetur, etsi ore neget se solem videre, nihilominus tamen videt. Tertius est contradictoria concedentium, ponentiumque duo contradictoria simul esse vera, ad quem errorem sequitur oppositum primi principij, quod idem simul est, & non est. Quartus est contradictoria negantium, ponentiumque duo contradictoria simul esse falsa, ad quem sequitur etiam oppositum primi principij, q idem neque est, neq; non est, quod repugnat huic primo principio, quodlibet est, vel non est.

Væstiones. Quid. quot. nōne entis vt ens est, huius scientiæ sit cōsideratio. nōne potius sit substantiæ. nonne accidentia etiā cōsideret. vnū. multa. vnius priuationē, & negationem: imo & omnia, substātias omnes, omniaque accidentia. an vnū ab ente diuersam nominet naturā, vtrum cōmunes dignitates huius sint disciplinæ. vtrū principium hoc, impossibile est idē simul esse & nō esse, firmissimum sit & primum. ¶ Elementa. Entis quatenus ens est cōsideratio eius est disciplinæ quæ supremas causas & suprema principia rimatur. ¶ Potior consideratio eius entis merito censenda est, a quo vt principio cętera pēdent, & propter quod cætera sunt. Accidentia enim ad substantiā sese habent vt salubria ad sanitatem. Vnū & ens, eadem sunt natura, & sese vt principium & causa consequuntur: ratione tamē diuersa sunt. vnum, multa, vnius negatio, priuatio, opposita sunt: oppositorum autem eadem est disciplina. Quilibet sensus vnus, omnium sui sensibilis generis specierum atque priuationum est: & quęlibet scientia vna, sui generis specierum. entis autem vt ens est, species sunt ea quæ substantiæ, & quę accidentium. ¶ Idem est ens, & vnum ens: vt ens homo, & vnus homo, nec vnum alicuius generatione abesse potest, neq; cuiuspiam corruptione, sed simul sunt, & simul nō sunt: & sicut vnumquodque per suam substantiam ens est, ita est & vnum. ¶ Communes dignitates communissima principia sunt, & quæ vnicuique communiter vt entia sunt attribuuntur, & quibus inferiores disciplinæ ad suam materiam contractis vtuntur.

1 Væstiones. Prima, quid est ens? Respōdetur diffinitio prius data. Secunda. quot
2 sunt modi entis? quot primi principij conditiones? quot circa ipsum sunt errores?
3 Respondentur diuisiones prius datę. Tertia. Nonne entis vt ens est, huius scien-
tiæ sit consideratio? Respōsio, est. Nam entis quatenus ens est, cōsideratio eius est
disciplinæ, quæ supremas causas & suprema principia rimatur. igitur entis quate-
nus ens est, huius disciplinæ cōsideratio est. Quarta. Nonne cōsideratio huius di
4 sciplinæ potius est substantiæ? Responsio, est. Nam potior consideratio eius entis merito censen-
da est, a quo vt ī principio cætera pēdent, & propter quod cætera sunt. principalioris enim entis, prin
cipalior est considderatio. At a substantia vt principio cętera vt pote accidentia pendent, quorum
substantia est productiua. & propter substātiam sunt accidentia, vt caliditas, leuitas, raritas ignis,
ad conseruationem propriamq; operationem ignis. igitur consideratio potior huius disciplinę est
5 substantiæ. Quinta. Nonne hæc disciplina etiam accidentia considerat? Responsio. Etiam sed mi
nus principaliter, & quatenus perducunt nos ad cognitionem substantiarum. Patet. nam acciden-
tia ad substantiam se habent vt salubria ad sanitatem. sunt enim accidentia effectiua conseruatiua
q; substantiarum, & media ad substantiam ordinata, sicut salubria sanitatis. At scientia considerās
sanitatem, etiam considerat salubria, sanitatemq; conferentia, scilicet medicina. Ergo & hæc disci-
6 plina considerans substātias, etiam considerat accidentia. Sexta quæstio. Vtrum hæc disciplina Quomō
vnum consideret? Responsio. Considerat. Nam vnum & ens eadem sunt natura, & sese vt princi- vnum-
pium & causa consequuntur, quanuis ratione diuersa sint. Sicut enim omne principium est causa, quodquē
& omnis causa principium, ita omne ens est vnum, & omne vnum est ens, ergo sicut istius discipli ens dicit
næ est considerare ens, ita & vnū. Quæ enim disciplina vnum eorum quæ sunt eadem natura, & se vnum.
7 conuertibiliter consequuntur, considerat, & alterum considerabit. Septima quæstio. Nonne hęc
disciplina etiam multa, vnius negationem, vniusque priuationem considerat? Responsio. conside-
rat. Nā vni hæc tria, scilicet multa, vnius negatio, & vnius priuatio, opposita sunt. Sūme em̄ vnū,
oīno multitudinis est expers, & citra ipsum omnia ad multitudinē labuntur (vt numeri oēs a pri-
ma numerorū origine procedēs) hæc quidē minus, vt quæ summe vni propinquiora sunt. & hęc
magis, vt quæ ab eo sunt remotiora. quod in numeris cernere quamfacillimum est. Et quan-
uis omnia citra summe vnum etiam vnitatis naturam retinent, & nomen, non tamen eo mo-
do vnum dicuntur, quo primum ens. hoc enim primo & excellentissime est vnum, alia vero,
quia ipsius vestigia sunt, & imagines, illiusque vnitatem participant, sicut vnitas numeralis
non solum vna est, sed ab ea etiam omnis numerus vnus est, & ipsa omnem denominat atq; in-
formar numerū, vt vnus quaternarius, quinarius. Alio tamē modo numerus est vnus, & vnitas est
vna. ita prima vnitas est vnitas simplex, rerū vero inferiorū est vnitas multiplex, aut multitudo
vna. in summe vno similiter nulla est vnius negatio, sicut nec imperfectio. est enī ipsum eminēter
omnia, & rerum omnium vnitates in se perfectissime & exemplariter tenet, sicut vnitas numeralis
æquiualenter est omnes numeri, & omnes in se numeros intime cōplicat. At primum post ipsum,
aliquantū ad vnius negationē labitur, quia alterius extremi scilicet non vnius aliquid participat,
quandoquidem non est ipsum summe vnū. Et sic ad inferiora descendendo, quāto plus descendi-

tur & magis ad imum acceditur extremum, tanto plus de negatione vnius, & minus de natura
vnius habetur, donec ad infimum, ex oppositoque collocatum cum nō ente extremum, scilicet nō
vnum, deueniatur. quanto enim medium cuiquam extremo propius est, tāto plus illius, & minus
alterius participat. Et ita de priuatione vnius dicendum. At hic negatio & priuatio non logicam
dicibilium aut propositionum conditionem important, sed metaphysicam, & rerum, secundū ma
teriam subiectam. Igitur sicut hæc disciplina est vnius, ita & multorum, negationis vnius & priua
tionis. oppositorum enim est eadem disciplina. Octaua quæstio. Vtrum hæc disciplina omia cō 8
siderat, scilicet substantias omnes, & omnia accidentia? Responsio. Considerat. Primo, quia sicut
se habet sensus ad sua sensibilia, & eorum priuationes, ita hæc disciplina ad ens, & entis species. vt
enim sensibilia, obiecta sunt sensus, ita ens & eius species, huius disciplinę. At quilibet sensus vnus,
omnium sui generis sensibilis specierum & priuationum est. quod ex singulorum inductione faci-
le cognoscitur. Nam visus est omnium specierum coloris (quod suum est sensibile genus) & tene-
brarum. & auditus omnium specierum soni, sui quidem generis sensibilis, & silentij eius priuatio-
nis. Ita olfactus omnium specierum odoris, gustus, saporis, & tactus tangibilium. igitur & hæc di
sciplina omnium est sui generis scibilis & subiecti, scilicet entis specierū. Ad species entis sunt eæ-
dem, quæ ipsius substantiæ & accidentium sunt species. igitur hæc disciplina omnia accidentia cō
siderat. Secundo. Quælibet scientia vna est omnium sui generis subiecti specierum, vt logica o-
mnium specierum argumentationis, geometria magnitudinis, & arithmetica numeri. Metaphysica
autem est scientia vna, ergo & omnium sui generis subiecti (quod est ens) specierū. At species en-
tis sunt eædem quæ ipsius substantiæ & accidentium. Intelligentiæ enim cæli, & animalia, species
sunt substantiæ, & substantia species entis. quare intelligentiæ cæli, & animalia sunt species entis,
non quidem logicæ sed metaphysicæ, quod ratione specialiori ens nominent. Similiter quanti-
tas, qualitas, latio, sunt species accidentis, & accidens, species entis. igitur quantitas qualitas & la-
tio sunt species entis. Quicquid enim est species speciei, etiam est species generis. quare hæc disci-
plina omnia considerat, omnes scilicet substantias, & omnia accidentia. Nona quæstio. An 9
vnum ab ente diuersam nominet naturam? Respōsio, non. Vnde ea diuersam nominant naturam,
quæ significant res diuersæ naturæ, vt homo, & medicus. homo enim substantiam nominat, me-
dicus autem medendi artem. Et eorum quædam sunt re ipsa & ratione diuersa, vt homo & lapis:
quædam vero eadem re ipsa, & ratione diuersa, vt homo, & medicus. Eandem autem nominant
ea, quæ eandem penitus rem, eiusdemque naturæ designant, vt ens, vnū, verum. Et illorum quæ-
dam re ipsa sunt eadem, & ratione diuersa, vt ens & vnum, quædam vero & re ipsa & ratione ea-
dem, vt ensis & gladius. Quare quadrifida inuenitur entium ratio. Quædam enim diuersam no-
minant naturam, & sunt tam re quam ratione diuersa, vt homo & lapis. Quædam vero diuersam
nominant naturam, & sunt re quidem eadem, sed ratione diuersa, vt homo & pictor. Quædam
eandem nominant naturam, & sunt eadem re, diuersa tamen ratione, vt ens & vnum. Quædam
eandem nominant naturam, & sunt tam re quam ratione eadem, vt synonyma. Patet responsio,
quia quæcunque ita sese habent vt idem sint, nec vnum alteri cuiuspiam generatione abesse po-
test, neque alicuius corruptione, diuersam non nominant naturam, quandoquidem ea quæ diuer-
sam nominant naturam, hanc seruant conditionem, quod vnum sine altero per alicuius acquisi-
tionem deperditionemve esse possit, vt potest esse homo non existente medicandi arte, & cum ea
parta fuerit, potest rursum obliuione deperdi manente homine.

Quæ diuersam nominãt naturam, & quę eãdem.

Atqui idem est ens & vnum, vt ens homo, & vnus homo, nec vnum alteri alicuius generatiō-
ne abesse potest, aut cuiuspiam corruptione, sed simul sunt, & non sunt, vt cum primum aliquid
est ens, protinus est vnum, & cum est vnum, itidem est ens. Ita cum quid ens esse desinit, & vnum.
Et quemadmodum vnumquodque per suam substantiam ens est, ita & per suam substantiam est
vnum. non enim quicquam vnum est per affectionem quandam, dispositionemve inexistentem.
Igitur vnum & ens diuersam nominant naturam. Decima questio. An communes dignitates 10
huius sunt disciplinæ? Responsio, sunt. Communes autem dignitates hic dicuntur non quæ diuer
sis accommodantur scientiis, vt quæcumque sunt æqualia vni & eidem, ea inter se sunt æqualia,
sed quæ communissimam vniuersalissimamque entis rationem habent & explicant, quę quidem
propter latissimum rerum quas complectuntur ambitum, vniuersalemque significantiam, com-
munes dignitates dicuntur, & non quia in sua communitate manentia, vt mathematica pricipia,
diuersis scientijs applicantur. communes inquam ob rationem generalissimam entis quam ex-
primunt, speciales vero, quod proprie & peculiariter huic disciplinæ asciscuntur, qualia sunt
hæc, quodlibet est vel non est, impossibile est idem simul esse & non esse, quæcunque sunt ea-
dem vni & eidem, ea inter se sunt eadem. Et hæ tanto specialium scientiarum principijs digni-
ores sunt & perfectiores, quanto summum ipsum ens & optimum entibus inferioribus ab eo
proficiscentibus ante stat. Et sicut a primo ente emanant omnia entia inferiora, ita ab his pri-
mis principijs inferiorum disciplinarum principia nascuntur. Patet responsio, quia communes
dignitates, cōmunissima principia sunt, & quę vnicuiq; cōmuniter vtentia sunt attribuūtur, & qui-
bus inferiores disciplinę ad suam materiam cōtractis vtuntur, vt quæcunq; sunt eadem vni & ei-
dem, illa inter se sunt eadem. Illud enim ad suam materiā ita contrahit geometria, quęcunque ma-
gnitudines vni & eidem sunt eædem, illæ inter se sunt eędem. Et hoc pacto arithmetica quicūq; nu
meri vni & eidem sunt ijdem, illi inter se sunt ijdem. Idem, ęquale. Et sic logica, quęcunq; dicibilia

Quę sunt cōmunes dignitates.

vni & eidem tertio ſunt eadem, & inter ſunt eadem. Eſſe idem, verificari. Ita & hoc principiũ me
taphyſicum, totum eſt idem ſuis partibus ſimul ſumptis, ita a Geometria cõtrahitur, tota magni
tudo ſuis partibus ſmul ſumptis eſt eadem. Et ab Arithmetica, totus numerus ſuis pt̃ibus ſimul
ſumptis eſt idem. Idem, ęquale. Et a Phyſica, Tota res naturalis ſuis partibus vna cõiunctis eſt ea
dem. At cõmuniſſima principia, & quæ vnicuiq; cõmuniter vt entia ſunt attribuũtur, quibuſq;
inferiores diſciplinæ ad ſuam materiam contractis vtuntur, ſunt huius diſciplinæ, ergo cõmũes
dignitates ſunt huius diſciplinæ. Vndecima quæſtio. Vtrum hoc principiũ, impoſſibile eſt idem
11 ſimul eſſe & non eſſe, firmiſſimum ſit, & primum? Reſponſio, eſt. Nam ipſum notiſſimum eſt, nõ
conditionale, & quod quemlibet cognoſcentem, & cuicunq; diſciplinarum accedentem habere
oportet, igitur per prænumeratas conditiones firmiſſimum eſt, & primum.

Hæc duo & quadraginta diſtinguit. Cap. V.

¶ Principium	xviii.	Diſſimil	v.	Secundum ꝙ	v.
Cauſa	iiii.	Oppoſitũ	v	Secũdum ſe	v
Elementum	iiii.	Cõtrariũ	v	Habitus	iiii.
Natura	vi.	Prius	viii.	Paſſio	iiii.
Neceſſarium	v.	Poſterius	viii.	Priuatio	viii.
Vnum	viii.	Poteſtas	iiii.	Habere	iiii.
Multa	viii.	Poſſibile	iiii.	Ex quo	vi.
Ens	xiiii.	Impotẽtia	iiii.	Pars	v.
Ens ꝑ accidẽs	iii.	Impoſſibile	iiii.	Totum	iii.
Subſtãtia	iiii.	Quantũ	iiii.	Colobus	vii.
Idem	viii.	Quale	iiii.	Genus	iiii.
Diuerſum	viii.	Ad aliqd	viii.	Diuerſa gñe	ii.
Differens	ii.	Perfectũ	iiii.	Falſum	iiii.
Simile	v.	Termin᷒	ix.	Accidens.	iiii.

¶ Septem modi principij. Primo termin᷒ eſt vnde motus incipit. Secundo vnde Pricipiũ.
vnumquodq; fit optime. Tertio quod in aliquo primũ generat̃. Quarto a quo pri-
mo nõ exiſtente aliquid fit. Quinto ad cuius electionẽ & arbitriũ mutabilia mu-
tantur. Sexto vnde res primũ fit nota. Septimo cauſa. ¶ Quatuor modi cauſę. pri Cauſa
mo eſt ex quo inexiſtẽte aliquid fit. ſecũdo ſpecies. tertio primũ mutationis effe-
ctiuũ. quarto finis, & cuius gratia, ſunt & alij modi qui ad longum ĩ phyſicis dedu-
cti ſunt. ¶ Quatuor modi elementi. primo eſt ex quo inexiſtẽte ĩdiuiſibili ſpecie ĩ Elementũ
aliam ſpeciẽ, aliquid fit. ſecundo in quod dicũt corpora reſolui vt in vltimũ: quod
quidẽ in alterum ſpecie irreſolubile eſt. tertio demonſtrationis principium. quarto
qđ vnũ & ſiplex, ad multa commune atq; vtile eſt, vt vniuerſale. ¶ Sex modi na Natura
turæ. Primo generatio eſt, & primo naſcẽtis natiuitas. ſecundo pricipium primum
ĩ exiſtens, ex quo aliquid generatur. tertio primum principiũ motus & quietis ei᷒
in quo eſt. quarto ex quo prius ĩformi aliquid fit, quodq; in natura format̃. quinto Neceſſari
forma & cõpoſitio. ſexto ſubſtãtia. ¶ Quinq; modi neceſſarij. primo ſine quo res um.
eſſe aut ſaluari nequit. ſecundo ſine quo bonũ aliquod aſſequi, vel malum vitari ne
quit. tertio præter voluntatẽ violentiam inferens, eſt enim vis (quemadmodum di
xit Empedocles) neceſſitas quædam, quarto quod aliter ſeſe habere non contingit
quinto propoſito neceſſaria ¶ Octo modi vnius, quod diducitur in vnũ ſecundum
ſe, & vnum ſecundum accidens, primo quod continuum eſt, ſecũdo quod cõſimile
ſubiectum habet, atq; potentiã, tertio quæ eiuſdem ſunt generis. quarto quæ eiuſ-
dem ſunt ſpeciei. quinto quæ apud mẽtem eandem habent ĩtelligentiã. ſexto quæ Vnum.
diuiſionẽ non admittunt aut ſecundum ꝙ huiuſmodi capiuntur. ſeptimo quæ vni
attribuuntur. octauo quod vnam habet ſpeciem. Sunt & modi vni᷒ genere, ſpecie
numero: & quæ ad vnum genere & ſpecie, ꝓportione quædam dicuntur. ¶ Octo Multa
modi multorũ, ex p̃cedentibus oppoſito modo ſumũtur. ¶ Quatuordecim entis, Ens.
quod diducit̃ in ens ſecundum ſe, & ſecundum accidens. decem primi modi ſecun-
dũ decem prædicamenta ſumuntur. vndecimo verum. duodecim cum accidens de

subiecto dicitur. decimotertio cũ subiectum de accidente. decimoquarto cum acci
Ens per accidens. dens de accidente. ℭ Tres modi entis per accidens. ij sunt qui vltimo adducti sunt.
ℭ Quatuor modi substantiæ. primo ens per se subsistens, aut eius pars. Secũdo for
Idem. ma. tertio quo destructo destruitur & totum. quarto diffinitio. Et hi modi ad sub-
stantias vniuersales & particulares reducuntur. ℭ Octo modi eiusdem, quod in idẽ
secundum se, & secũdũ accidens secatur, qui quidẽ modi vt vnius modi sumendi.
vnum enim & idẽ sola ratione diffident. ℭ Octo modi diuersi ex opposito vt mul-
Diuersũ. torum sumuntur. ℭ Duo modi differentis. primo quæ eidem diuersa, inter se ali-
Differẽs. quo modo eadem sunt. secundo quicquid est diuersum ℭ Quinque modi similis.
Simile primo quæ consimili passione aliqua sunt passa. secundo quæ pluribus. consimili-
bus. tertio quæ diuersis. quarto quæ eandem secundum speciem habẽt qualitatem.
quinto quæ vnam plures vel earum habeant, secundum quas propria fiat alteratio.
Dissimile ℭ Quinque modi dissimilis ex opposito sumũtur. ℭ Quinque modi oppositorum.
Oppositũ primo relatiua. secũdo priuatiua. tertio contraria. quarto contradictoria: vt quæ sũt
inter esse & non esse, generationis extrema. quinto quæcunq; de eodem verificari
Cõtrariũ nequeunt. ℭ Quinque modi contrariorum. primo quæ eidem inesse non possunt
genere diffideentia, secundo quæ sub eodem genere maxime distãt. tertio quæ ma
xime distant in subiecto. quarto differentiæ oppositæ quas genus potestate retinet
& quæ sub illis continentur. quinto quæ maxime aut genere aut specie differunt.
Prius et hæc quædam sunt actu, quædam habitu. quædam agentia, quædam passiua, quę
dam habitus atq; priuatio. ℭ Octo modi prioris. primo quod loco est propinquius.
secundo quod secundũ tẽpus. tertio quod secundum motũ, vt quod est primo mouẽ
Posterius ti propinqui⁹. quarto quod ordine. quinto quod potestate. sexto quod cognitiõe. sep
Potestas. timo passione. octauo natura. ℭ Octo modi posterioris ex opposito sumuntur.
ℭ Quatuor modi potestatis. primo potentia actiua. secundo potentia passiua, ter-
Possibile tio quod secundum voluntatem alterum perficit. quarto naturalis potentia habitus-
Impotentia. ue, quo ne in deterius labamur, defendimur. ℭ Quatuor modi possibilis ex prædi-
ctis quatuor sumũtur. ℭ Quatuor modi impotentiæ, ex modis potestatis opposito
Impossibile. modo. ℭ Quatuor modi impossibilis, ex possibilis opposito capiuntur. item possi-
bile, et impossibile, vt ꝓpositionum sunt passiones.

Acc duo & quadraginta a Philosopho in quinto metaphysicæ libro distinguuntur, di-
uersasq; habere acceptiones declarantur. Quibus præpositus numer⁹, quo disponuntur
ordinem naturali serie indicat. Postpositus autem, quot acceptiones habeat vnunquod
que distinctorum, designat.

i.	Principium	vii.	xv.	Dissimile	v.	xxix.	Secundum ꝙ	v.
ii	Causa	iiii.	xvi.	Oppositum	v.	xxx.	Secũdum se	v.
iii.	Elemntum	iiii.	xvii.	Contrarium	v.	xxxi.	Habitus	iiii.
iiii.	Narura	vi.	xviii	Prius	viii.	xxxii.	Passio	iiii.
v	Necessarium	v.	xix.	Posterius	viii.	xxxiii.	Priuatio	viii.
vi.	Vnum	viii.	xx.	Potestas	iiii.	xxxiiii.	Habere	iiii.
vii.	Multa	viii.	xi.	Possibile	iiii.	xxxv.	Ex quo	vi.
viii.	Ens	xiiii.	xxii.	Impotentia	iiii.	xxxvi.	Pars	v
ix.	Ens per accidens	iii.	xxiii	Impossibile	iiii.	xxxvii.	Totum	iii.
x	Substantia	iiii.	xxiiii	Quantum	iiii.	xxxviii.	Colobus	vii.
xi	Idem	viii.	xxv.	Quale	iiii,	xxxix.	Genus	iiii.
xii.	Diuersum	viii.	xxvi	Ad aliquid	viii.	xl.	Diuersa genere	ii.
xiii.	Differens	ii.	xxvii.	Perfectum	iiii	xli	Falsum	iiii.
xiiii.	Simile	v	xxviii.	Terminus	ix.	xlii.	Accidens	iiii.

Principiũ Septem modi acceptionesq; principij. Primo est terminus vnde motus icipit & ꝓficiscitur, vt
locus sursum est pricipium casus lapidis ruentis e summo deorsum. Secundo. Id est vnde vnum-
quodq; fit optime, quo modo medium in finẽ ordinatũ quo conuenientissime & optime finẽ as-
sequimur, principiũ est talis finis, vt sanitatis aut pacis. Tertio est quod i aliquo primum genera
tur, vt forma substãtialis quæ primũ i materia vt subiecto generatur. Quarto. A quo primo nõ
existẽte aliquid fit, vt homo proijcens lapidẽ. nã ab ipso vt primo efficiẽte nõ existente i ꝓiecto
fit ipsa proiectio. Quinto. Secũdum cuius voluntatem & nutũ mutabilia mutãtur, vt rex hoc mo
do pricipium est subditorum, ꝙ pro regis arbitrio subditi mutentur, & præceptor discipulorũ.

Sexto. Vnde res primū fit nota, vt dignitates in disciplinis, & suppositiones ex quibus demōstrantur conclusiones. Septimo. Principium est causa, quo modo dictum est principium & causam se vniuersaliter & conuersim consequi.

Causa

Quatuor modi causæ. Primo est ex quo existēte aliquid fit, vt materia rerum naturalium, & aurum annuli aurei. Secundo est species, siue forma, siue substantialis, vt anima viuentium, siue accidentalis, vt magnitudo, albedo. Tertio. Causa est primum mutationis effectiuum, vt res naturalis efficiens, aut artifex. Quarto est finis & gratia cuius fit aliquid, vt conseruatio rei causa est loci naturalis, habitatio causa domus. Sunt & alij modi causæ, vt causa vniuersalis, particularis, per se, per accidens, actualis, potentialis, qui ad longum in physicis sunt declarati.

Elemētū

Quatuor modi elementi. Primo, est quod cum sit indiuisibile in aliam speciem, ex ipso inexistente aliquid fit, vt materia & forma rerum naturalium. Non enim in partes essentiales alterius speciei diuiduntur, & ex ipsis inexistentibus fit res naturalis. Secundo, elementum est in quod corpora resolui dicuntur, vt in vltimum, & quod in alterum specie est irresolubile, vt ignis, aer, aqua, terra. Nam corpora mixta ignea, aerea, aquea, terrea, in ipsa resoluuntur, & ipsa amplius in alterius speciei corpora composita minime resoluuntur. Tertio, est demonstrationis principium, vt dignitas, aut suppositio in disciplinis. Quarto, elementum est quod vnum & simplex ad multa commune atq; vtile est, vt vniuersale, siue in prædicando, vt animal, siue causando, vt prima causa.

Natura

Sex modi naturæ. Primo, est generatio, & primo nascentis natiuitas, & hoc modo inesse a natura, est a principio natiuitatis inesse. Secundo, est principium primū inexistens, ex quo aliquid generatur, vt materia est natura rerum naturalium. Tertio, est primū principium motus & quietis eius in quo est, vt forma substantialis rerum naturalium. Quarto, est id ex quo prius informi aliquid fit, quodq; in naturam formatur, vt æs est natura statuæ, & aurum annuli. Quinto, est forma & cōpositio, vt vnio partium domus per colligantiam artificialem est natura domus. Sexto, natura est substantia, vt in tota naturæ ordinatione est vnum supremum, id est in coordinatione substantiarū.

Necessarium

Quinq; modi necessarij. Primo sine quo res esse aut saluari nequit, vt deus respectu mundi, & forma respectu totius compositi. Secundo sine quo aliquod bonum assequi, aut malum vitari nequit, vt studium ad scientiam, & operatio ad virtutem necessaria est. Sic projicere merces in mare ad euasionem periculi, & resecare membrum ad euitationem contagij, est necessarium. Tertio est, præter voluntatem violentiā inferens. Est enim violentia (vt dixit Empedocles) quædam necessitas, vt si quis vinctus ab hostibus duceretur ad carcerem necessitate cogeretur, & lapis cum a projiciente sursum propellitur, necessitate quadam mouetur. Quarto necessarium est quod aliter se habere non potest, siue quod non potest non esse, vt supramundana. Quinto est propositio necessaria, quæ scilicet vera est, & falsa esse non potest.

Vnum

Octo modi vnius, quod diuiditur in vnum secundum se, & vnum secundum accidens. Vnum secundum se, vna substantia, idem. Vnum secundum accidens, vnū accidens, idem. Primo, vnū est quod continuum est, vt quantitas, qualitas, motus localis. Secundo, quod consimile subiectū habet, potentiamque subiectiuam, vt res naturales omnes. Tertio, quæ sunt eiusdem generis, vt homo & equus sunt eiusdem generis, scilicet animalis. Et hæc dicūtur vnum genere. Quarto, quę sunt eiusdē speciei, vt Socrates & Plato huius speciei homo. Et hęc dicūt vnū speciei. Quinto, quæ apud mentē eandem habent intelligentiā, vt synonyma, ensis, gladius, merū, vinū. Sexto. Vnum est quod diuisionem non admittit, aut secundum quod huiusmodi capitur, hoc est, aut quod vt indiuisibile cōcipit, intelligiturve, vt intelligētia, cælū, quod natura distrahi diuelliq; nō potest. Septimo, quę vni attribuūtur, vt sciētię partiales dicūtur vna sciētia, quia vni generi subiecto attribuūtur, & totus exercitus vnus, quia vni attribuitur duci. Octauo, quod vnā habet speciem formamq; substantialē, vt res naturalis omnis vna dicitur a forma substantiali. Sunt præterea modi vnius genere, scilicet vnum genere generalissimo, & vnū genere subalterno. Et vnius specie, q aliquid est vnū specie specialissima, aliud specie subalterna, & vni⁹ nūero, q aliqua sunt vnū nomine, alia diffinitione, alia proprio, & alia accidente, sicut idē diuersis dicitur modis. Sed modi vnius genere, ad vnū genere proportione quadam reducuntur. Et modi vnius specie, etiā ad vnū specie reducūtur.

Multa.

Octo modi multorū, ex prædictis modis vnius per analogiā oppositi dicūtur.

Ens.

Quatuordecim modi entis, quod diuiditur in ens secundū se, & ens secundum accidens. Ens secundū se, substātia, idem. Ens secundū accidens, & accidens, idem. Itaque decem primi modi entis secundum decem prędicamenta sumūtur, substantiā, quantitatem, ad aliquid, qualitatem. Primo enim substātia est, secūdo quantitas, tertio ad aliquid, quarto qualitas, & ita de alijs. Vndecimo Ens significat verū, quo modo dicimus, non entium, hoc est falsorum, non esse scientiam. Duodecimo ens dicitur, cū accidens de subiecto dicitur, vt homo est albus. Decimotertio, cum subiectum de accidente dicitur, vt albū est homo. Decimoquarto, cum accidens de accidente prędicatur, vt albū est dulce.

Ens per accidens.

Tres modi entis per accidēs, sunt duodecimus, decimustertius, & decimusquartus modi entis vltimo adducti.

Substātia

Quatuor modi substātię. Primo, ens p se subsistēs, aut eius pars, vt homo, anima, corpus, caput, pes. Secundo, forma, vt anima est substātia rei viuētis. Tertio, quo destructo destruitur totū, vt forma substātialis, & pars integralis præcipua. Quarto, diffinitio, vt genus & differētia sunt de substātia speciei. Et hi modi reducūtur ad substātias vniuersales, & quę vniuersali generaliq; ratione explicātur, & ad particulares particularis; notione designatas, vt corpus, homo.

Idem

Octo modi eiusdē (quod diuiditur in idem secundum se, & idem secūdum accidens. Idem secundū se substātia. Idem secundū accidens, accidens) sumendi sunt vt modi

vnius vnam vnum & idem sola ratione differunt. Nempe ens & vnum sola ratione differunt, iti
dem ens & idem sola discrepant ratione, idemque subiecto sunt, ergo vnũ & idem vni tertio, scili-
Diuersũ cet enti subiecto eadem, inter se sunt eadem. Quæcunque enim vni & eidem sunt eadem, illa inter
se sunt eadem. Octo modi diuersi ex opposito modorum eiusdem sumuntur, sicut modi multo-
Differẽs rum ex opposito modorum vnius. Sicut enim vnum & idem subiecto idem sunt, ita multa & di-
uersa. Si enim aliqua duo inter se sunt eadem, & eorum opposita erunt eadem. Duo modi diffe-
rentis. Primo, quæ eidem tertio diuersa, inter se aliquo modo sunt eadem, vt socrates & Plato di-
Similes uersi specie ab equo, inter se sunt ijdem specie. Secundo, differens est quicquid ab aliquo est diuer
sum. quare tot sunt modi differentis secundo, quot sunt modi diuersorum. Quinque modi simi-
lis. Primo, quæ consimili aliqua passione sunt passa, vt duo calida, aut duo alba. Secundo quæ
pluribus consimilibus passionibus sunt passa, vt duo quorum vtrunque album est & calidum.
Tertio, quæ diuersis specie passionibus sunt affecta, ijdem tamen genere, vt duo quorum vnũ
album est, & alterum, dulce. Quarto, quæ eandem secundum speciem habẽt qualitatem, vt duo
habentes logicam. Quinto, quæ vnam pluresve habent qualitates, secundum quas propria
fiat alteratio, vt ignis & aer similem habent caliditatem secundum quam fit propria & proprie
dicta alteratio. Maxime enim propria alteratio fit secundum has qualitates, calidũ, frigidum, hu-
Dissimile midum, & siccum. Quinque modi dissimilis ex opposito sumendi sunt. Quinque modi oppo
Oppositũ sitorum. Primo relatiua, vt pater & filius. Secundo priuatiua, vt videns & cæcum. Tertio cõ-
traria, vt album & nigrum. Quarto contradictoria, vt quæ sunt inter esse & non esse genera-
tionis extrema. hoc est quæ sunt inter terminum finitum & infinitum, quibus terminis a quo inci-
pit generatio, & in quod tendit, exprimuntur. Nam ex igne fit non ignis, aut contra ex non igne
fit ignis. Quinto, quæcunque de eodem verificari nequeunt, vt disparata, homo, equus. Nam
per diffinitionem de seipsis verificari non possunt, quandoquidem vniuersaliter de se inuicem
negantur, ergo neque de eodem tertio possunt verificari. Nam quæcunque de eodem tertio ve-
Cõtrariũ rificantur, & de se inuicem verificabuntur. Quinque modi contrariorum. Primo quæ eidem
inesse non possunt, genere differentia, vt linea & sciẽtia. linea enim in corporeo est subiecto, scien
tia autem in subiecto incorporeo, & linea de genere quantitatis est, scientia autem de genere qua-
litatis. Secundo quæ sub eodem genere maxime distant, vt albissimum & nigerrimum. Tertio
quæ maxime distant in subiecto, vt album quinque graduum, nigrum totidem graduum, eidem
existentia. Quarto differẽtiæ oppositæ quas genus potestate retinet, & quę sub illis cõtinentur,
vt rationale & irrationabile. Eas enim genus animal potestate retinet. nam eas habet de se parti-
culariter verificabiles, vt animal est rationale, animal est irrationale. Et species sub illis differentijs
contentæ, vt homo & equus itidem sunt contrariæ. Quinto quæ maxime genere aut specie dif-
ferunt, vt virtus, vitium, temperantia, intemperantia. Sunt enim hæc diuersæ species, illa vero
diuersa genera. Et contrariorum quædam actu sunt, scilicet quæ actum important, vt calefaciens
& frigefaciens. Quædam habitu, quæ habitum denotant, vt virtus, vitium. Quædam agentia,
quæ rationem habent actionis, vt calefactiuum, frigefactiuum. Quædam patientia, quæ passionis
habent rationem, vt calefactũ, frigefactum. Quædã vt habitus & priuatio, cum vnum in affirma
tione est, alterum vero in negatione, vt calidum frigidum, album nigrum, lumen tenebræ. Octo
Prius modi prioris. Primo quod loco est propinquius, vt ignis est prior cælo quam aer, & secundus est
prior ad primum quam tertius. Secundo quod secundum tempus est alteri vicinius, vt octoge
narius est prior centenario q̃ vigenarius. Tertio quod secundum motum, vt quod est primo mo-
uenti propinquius, vt si quis moueat baculum, & baculus lapidem, qui deinde pellat aerem, bacu-
lus est prius mouens quam lapis, quia primo mouenti propinquius. Quarto quod ordine, vt
ordine naturæ qui est ab imperfectis ad perfecta, elementa sunt priora mineralibus, & hæc vege-
tabilibus, hæc vero animalibus. Sic ordine doctrinæ, literæ sunt priores syllabis. Quinto po-
testate, vt rex est prior milite, & magistratus homine priuato, quod maiorem habeat authorita-
tem. Sexto quod cognitione alterum præcedit. hoc est sine quo aliud cognosci non potest, ip-
sum tamen sine alio bene potest cognosci, vt principia scientiarum Septimo passione, vt genera-
tio est prior corruptione, & augmentatio diminutione. Octauo quod natura, & est quod ad al-
terum in subsistendi consequentia sequitur, quæ non conuertitur, vt animal est prius homine.
Posterius Octo modi posterioris ex oppsito sumuntur. Quatuor modi potestatis. Primo, potentia acti-
Potestas ua, vt virtus motiua aut calefactiua. Secundo, potentia passiua, vt materia susceptiua transmu-
tationum. Tertio, quod secundum voluntatem alterum perficit, vt qui alijs præsunt, eorum o-
pera & studio ad vitæ honestatem dirigendis, qui & magistratus, & optimates dicuntur. Quar-
to est naturalis potentia, vel habitus, quo ne in deterius labamur defendimur, vt naturales poten-
tiæ ad virtutem scientiamq; inclinantes, similiter & habitus virtutum, scientiarumque. Qua-
Possibile tuor modi possibilis ex prædictis quatuor modis sumuntur. Nam possibile est denominatiuum
potentiæ, & id dicitur possibile quod habet potentiam. Modo quot modis dicitur principa-
Impotentia le, tot modis dicitur & denominatiuum. Quatuor modi impotentiæ, ex modis potestatis
opposito modo sumuntur. Nam quot modis dicitur vnum oppositorum, tot modis & reliquum.
Impossibile Quatuor modi impossibilis, ex opposito modorum possibilis sumuntur. Capiuntur præterea
possibile & impossibile vt passiones sunt propositionũ. Estq; possibile, propositio quæ potest esse
vera, vt homo est sedẽs. Et impossibile, propositio falsa quæ vera esse nõ potest, vt homo est lapis.

Vatuor modi quanti. Primo per ſequantū. Secūdo per accidens ſecūdū alia prædicamēta ſumptū Tertio pluralitas. Quarto magniiudo, vt linea ſuperficies, corpus. ¶ Quatuor modi qualitatis. Primo ſubſtantialis differētia. Secūdo formæ & figuræ: vt abſtracta mathematica. Tertio ſenſibiles paſſiones. Quarto affectio quæcūq; ad bonū aut malū. ¶ Octo modi ad aliquid. Primo ſecūdū rei eſſentiam: vt idē. diuerſum. Secundo ſecundū numerū & magnitudinē: vt duplū & dimidiū, æquale & inæquale. Tertio ſecundū menſurās & mēſuratū: vt ſcientia, ſcibile. Quarto ſecundū potentias, vt calefactiuū & calefactibile. Quinto ſecundū qualitatē: vt ſimile & diſſimile. Sunt eñ eadē, quorū vna ſubſtātia eſt: æqualia, quorū quātitas eſt vna: ſimilia, quorū vna eſt qualitas. Sexto quorū genera dicūtur ad aliquid: vt grāmatica. Septimo quorū cōcreta: vt æqualitas & ſimilitudo. Octauo quod aliquod p̄dictorū denominare cōtingit: vt homo, ꝙ ei accidat poſſe eſſe duplum. ¶ Quatuor modi ꝑfecti. Primo extra qđ nihil eſt deficiēs accipere, qđ ſuæ ſit attinēs eſſētiæ. Secūdo cui nihil deeſt ſecūdū ſuū genꝰ atq; naturā. Tertio cui nulla ꝑfectio deeſt quæ ipſum ꝑficere nata ſit. Quarto qđ ad finē ordinatur honeſtū. ¶ Nouē modi termini. Primo eſt quātitatis vltimum. Secundo extra qđ nihil eſt accipere rei. Tertio infra qđ oīa ſunt. rei. Quarto forma ſenſibilis. Quinto ad qđ tendit motus. Sexto vnde ꝓficiſcitur motus, aut ad qđ euadit cōpletus. Septimo finis. Octauo vniuſcuiuſq; actus & forma. Nono diffinitio. ¶ Quinq; modi ſecundū qđ. Primo ſpeciē īportat. Secūdo prioritatē Tertio finē. Quarto cauſam. Quinto locū & poſitionē. ¶ Quinq; modi ſecūdū ſe. primo ſpeciē nominat. ſecundo eſſe ī aliquo. tertio eſſe primo. quarto nō eſſe alterā cauſam. quinto ſoli ineſſe. ¶ Quatuor modi habitus. Primo quidā eſt ꝑtium ordo & ad ſe, & ad locum. ſecundo habere indumentum. tertio quædā ꝑmanens affectio ad bonū vel malū. quarto talis affectiōis pars. ¶ Quatuor modi paſſionis. primo eſt qualitas ſecudum quā eſt alteratio. ſecundo talium qualitatum alteratio. tertio eiuſmodi qualitatum nocumētum atq; detrimētum afferētes alteratiōes. quarto vehemētes aut gaudiorum aut triſtitiarum appetitus. ¶ Octo modi priuatiōis. primo ſi qđ natum eſt habere, quippiā non habet, & ſi ipſum natum habere non ſit. ſecundo quādo nō habet id quod ſecundum ſe, aut ſuum ꝓpinquum genus habere natum eſt. tertio qđ quid non habet, quando natum eſt ipſum habere. quarto per vim ablatio. quīto quod omnino aliquid nō habet. ſexto quod praue habet. ſeptimo quod parum habet. octauo quod non facile aut non bene babet. ¶ Quatuor modi habere primo eſt aliquid ſecundum ſuā naturam ad ſuum impetum quicq̄ deducere. ſecundo eſt habere diſpotionem. tertio continens habere cōtentum. quarto alterius impetum cohibere. ¶ Sex modi ex aliquo. primo ex materia aut ſecundum genꝰ, aut ī diuiduā ſpeciem. ſecundo ex primo mouente. tertio ex compoſito & toto. quarto ex ꝑte. quinto ex aliquo mouēte ſecundum partē. ſexto ex priore tēpore. ¶ Quinq; modi partis. primo quod in toto eſt, ſecundo quod aliquoties ſumptum totum cōmenſurat. tertio ꝑtes ſubiectiuæ, aut eſſentiales. quarto in quod reſoluitur totum, et ex quo totum cōponitur. quinto quod in alicuius diffinitiōe ponitur. ¶ Tres modi totius, primo cui nulla partium ex quibus natum eſt conſtare, deficit, abeſtq;. ſecundo natura multa cōtinēs, vt genꝰ, et vt integrale totum. tertio quod aliunde q̄ natura multa cōplectitur, et quicquid totnm dicitur. quicquid autem tranſpoſitione facta non manet idem, omne et nō totum dicitur: vt omnis aqua. ¶ Septem proprietates colobi. eſt enim colobum atq; mutilum, cui aliqua ſecundū quātitatē abeſt ꝑticula, Prima ꝓprietas, continuum eſſe debet. Secunda, quod ablatum fuerit remanēte minus eſſe debet. Tertia, manere debet ſpecie conſimile. Quarta. diſſimilium denominationū partium eſſe debet. Quinta, partes illæ diuerſæ, nō eſſentiales, ſed ſecundum quantitatem ſumptæ eſſe debēt. Sexta, pars propria & ſubſtā-

Quātum · Qualitas. · Ad aliqd · Perfectū. · Terminꝰ · Secūdū q̄ · Secūdū ſe · Habitus. · Paſſio. · Priuatio · Habere. · Ex aliquo · Pars. · Totum · Colobus

tiæ præcipua ablata esse non debet. Septima, non debet item interior & latens esse
Genus. neq; noua generatiōe reparari posse. ¶ Quatuor modi generis. primo collectio ge
neratorū consimilem speciem habentium. Secundo talium generatorū primū pri
cipium. Tertio passionū subiectū. Quarto quod in diffinitionibus primū obtinet
Diuersa genere locum. ¶ Duo modi diuersorum genere. Primo quæ idem subiectum primū non
habent. Secundo quæ diuersorum sunt prædicamentorū. ¶ Quatuor modi falsi.
Falsum Primo eorum quæ componi nō possunt, mentis affirmatio: & quæ dissolui neque-
unt, negatio. Secūdo quę videri nata sunt nō qualia sunt. Tertio q̄ intētione fallē
di rationes adducit falsas. Quarto qui rationes apparētes facit, & nō intentione fal-
Accidens lendi. ¶ Quatuor modi accidentis. Primo quod alicui inhæret. Secūdo quod extra
semper & frequenter, & non ex intentione euenit. Tertio quod accidentaliter præ
dicatur. Quarto quod de alicuius substantiali diffinitione non est.

Quātum Vatuor modi quanti. Primo, per se quantum, quodq; in se quantitatē
habet, vt ignis, arbor. Secūdo per accidens secundū alia prædicamen-
ta sumptum, vt forma substantialis, caliditas, motus localis. Tertio plu
Qualitas ralitas, vt numerus & tempus. Quarto magnitudo, vt linea, superfi-
cies, corpus. Quatuor modi qualitatis. Primo substantialis differentia
vt rationale, sensibile. Secundo formæ & figuræ, vt circulus, triangul⁹
Ad aliqd par, impar. Tertio sensibiles passiones, vt albedo, dulcedo. Quarto af
fectio quæcunq; ad bonum aut malum, siue in nata, vt naturalis potē
tia vel impotentia, siue acquisita, vt habitus virtutis aut vitij. Octo mo
di ad aliquid. Primo, secundum rei essentiam, substantiamq;, vt idem
& diuersū. Secūdo dicitur ad aliquid secundū numerum & magnitudinem, vt duplum, dimidiū
æquale inæquale. Tertio, secundum mensuram & mensuratum, vt locus locatum, continens con
tentum, scientia scibile. Quarto secundum potentias, vt cum vnum est actiuum, & alterum passi
uū, vt calefactiuū & calefactibile. Quinto, secūdū qualitatē, vt simile & dissimile. Sexto quorū ge
nera sunt ad aliquid, vt grāmatica, cuius genus scientia siue disciplina, ad aliquid dicitur. Septimo
Perfectū. Ad aliquid dicuntur quorum concreta sunt ad aliquid, vt æqualitas, similitudo. Octauo, ad ali-
quid dicit quod ab aliquo prædictorū denominatur, vt hō dicit aliquid quia dicit idem, æqualis
aut similis. Quatuor modi perfecti. Primo, extra qd nihil deficiens potest accipi, qd suæ sit per-
tinens essentię, vt homo omnia habens organa corporis. Secundo cui nihil deest secundum suum
Teminus genus, atque naturam, vt equus cui nihil deest ad equi naturam requisitum. Tertio, cui nulla p-
fectio deest quæ ipsum perficere nata sit, vt fœlix. Quarto, quod ad finem ordinatur honestum,
vt operatio studiosa ad virtutem consequendā. Nouem modi termini. Primo, est quātitatis vlti
mum siue extremum, vt punctus. Secundo est extra quod nihil rei illis terminis conclusæ accipi
potest, vt punctus inchoans & finiens primum pedale ligni, & vltimum. Tertio id est termin⁹ in
tra quod omnia sunt rei, vt circunferētia est circuli terminus. Quarto, forma sensibilis, siue act⁹
substantialis rei naturalis, vt anima corporis animati. Quinto, ad quod tendit motus, vt termi-
nus ad quem motus proficiscitur. Sexto. Terminus est vnde proficiscitur mot⁹, aut ad quod eua
dit completus, vt terminus a quo motus, aut terminus ad quem procedit. Septimo, est finis, vt sa
nitas est terminus medicatiōis, & ambulatiōis. Octauo. Vniuscuiusq; actus & forma substātialis
Secūdū q̄ siue accidētalis. Nono. Diffinitio, quo modo dicit Porphyri⁹, quorū termini sūt differētes, & ip
sa esse differentia. Quinq; modi secundum quod. Primo speciem importat, vt res visibilis im
mutat visum secundum quod colorata, hoc est secundū speciem coloris. Secundo importat prio-
ritatem, vt lux lumine est prior secundum quod causa eius, & ignis calore. Tertio finē importat,
vt homo perfectissime viuit secundū q̄ deū cognoscit, amat, & memoratur. Quarto causam, vt
Secūdū se ignis calefacit secundum q̄ est calidus. Quinto importat locum & positionem, vt homo in pedes
erectus est secundū q̄ stat. Quinq; modi secundum se. Primo speciem nominat, vt id secundū
se est album, quod habet albedinem. Secundo, esse in aliquo, vt id secundum se magnū est, quod
est magnum magnitudine quæ est in ipso. Tertio importat esse primo, vt exterum sensibile secū
dum se videtur, hoc est primo. Quarto significat non esse alteram causam, vt deus est secundum
se bonus. Quinto significat soli inesse, vt homo secundum se grammaticus est. Quatuor modi
Habitus habitus. Primo est quidam partium ordo & ad se, & ad locum. vt situs, positioque rei. Secundo
est quod corpori ad munimentum aut ornamentum adiacet, vt tunica, calceus. Tertio est quędā
permanens affectio ad bonum vel malum, vt virtus, aut vitium. Quarto est talis affectionis ad
bonum vel malum pars, vt dispositio facile transiens, ad bonum vel malum acquisita. Ea ēm pars
Passio est habitus tertio modo, vt albedo vnius gradus, pars est albedinis decem graduum. Quatuor
modi passionis. primo est qualitas secundum quam est alteratio, vt albedo, caliditas. Secundo
est talium qualitatum sensibilium alteratio, vt calefactio, frigefactio. Tertio eiusmodi qualitatū
nocumentum atque detrimentum afferentes alterationes, vt calefactio in aqua affert nocumen
tū aquæ, & febricitatio homini febre laborāti. Quarto vehemētes aut gaudiorum aut tristitiarū

appetitua, vt volupeas, dolor, amor, odium, cupiditas, spes, timor. Octo modi priuationis. Pri- Priuatio.
mo si quippiã non habet id quod natũ est ab aliquo haberi, quanuis idipsum illud habere natũ nõ
sit, vt canis est priuatua intellectu. Secundo, id priuatũ est quod nõ habet id quod secundũ se aut
suũ propinquũ genus habere natũ est, vt homo captus oculis, aut talpa carens visu, quem secundũ
propinquũ suum genus, quod est animal, nata est habere. Tertio, quod quid nõ habet quando na
tũ est habere ipsum, vt cæcus aut surdus tẽpore determinato a natura. Quarto per vim ablatio,
vt priuatio bonorum externorum, liberorũ, aut membri. Quinto, quod omnino aliquid nõ ha-
bet, vt sonus est inuisibilis, & color inaudibilis. Sexto, quod praue habet, vt tetro odore affectũ
dicitur odore priuatũ. Septimo, quod parum habet, vt quæ debilem habent sonũ, dicuntur sono
priuari. Octauo, quod nõ facile, aut nõ bene habet, vt dura priuãtur sectione, quia nõ facile secent.
Quatuor modi habere. Primo, est aliquid secundũ suam naturã ad suum imperiũ quicquid deduce- Habere.
re, vt febris habet patientẽ, & tyrannus vrbẽ. Secũdo est habere dispositionem, vt quantitatem
aut qualitatẽ. Tertio est cõtinens habere contentũ, vt lagena vinum, & fluuius piscem. Quarto
est alterius imperiũ cohibere, vt magistratus habet multitudinẽ, & præceptor scholasticũ. Sex mo- Ex aliquo
di ex aliquo. Primo ex materia secundũ genus aut indiuiduã speciem, vt statua est ex ære, aut ex
metallo. Secundo est aliquid esse ex primo mouente, vt pugna est ex cõuitijs, quia conuitia sint pri-
mũ mouens pugnę. Tertio ex cõposito & toto, vt carmẽ Virgilianũ, Quid nõ mortalia pecto-
ra cogis Auri sacra fames? est ex tertio Aeneidos Virgilij. Quarto est esse ex pte, vt homo ex ca
pite. Quinto, est esse ex aliquo mouẽte secundũ partẽ, vt alitio est ex animali mouente secundũ
partem, vtpote animã. Sexto, ex priori tẽpore, vt ex nocte fit dies, & ex tẽpore diei matutino fit
meridies. Quinque modi ptis. Primo quod in toto est, vt anima in homine, similiter caput & cor. Pars.
Secundo, quod aliquotiẽs sumptũ, totũ cõmensurat, vt duo sunt partes duodenarij, ita & tria &
quatuor. Tertio, partes subiectiuæ, aut essentiales, vt homo & equus, animalis ptes sunt, similiter
anima & corpus sunt partes hominis. Quarto, in quod resoluitur totũ, & ex quo totũ cõstituit,
quo pacto materia & forma partes sunt cõpositi, & elemẽta mixtorũ. Quinto, quod in alicuius
diffinitiõe ponitur, pars diffiniti dicit, vt genus & differẽtia sunt hoc modo partes speciei. Tres
modi totius. Primo, cui nulla partiũ ex quibus natũ est cõstare deficit & abest, vt homo omnibus Totum.
organis corporeis integre præditus. Secũdo est natura multa sub se cõtinẽs, vt genus & totũ in-
tegrale, vt color totũ est hoc modo. nã multas continet species. totũ inquã vniuersale. Et arbor ad
suas partes est totũ integrale. Tertio, quod aliunde quam natura multa cõplectitur & continet, vt to
tum arte cõpositũ multas cõtinet partes suas aliunde quam natura. nam ab arte. Et quicquid totũ
dicitur, transpositione artis facta manet idẽ, vt totũ æs, totum aurũ, totũ metallum. Quicquid au
tem transpositione facta non manet idem, omne & non totũ dicitur, vt omnis aqua. Nam cũ trãs-
ponitur aqua, & farinę commiscetur pro pane conficiendo, non manet eadem secundũ substantiam
ante & post. Septem proprietates colobi. Est enim colobum siue mutilum illud, cui aliqua secun Colobũ.
dum quantitatem deest pars, vt coluber cui abscissa est caudæ pars, est mutilus. pars autem decisa
minime mutila dicitur. Prima, Mutilum debet esse cõtinuũ per magnitudinẽ. quare numerus, mu
tilus non est. Secunda, quod ablatũ fuerit, remanente minus esse debet. quare cauda colubri abscissa
non est mutila, sed totius colubri residuũ, mutilum dicitur & colobum. Tertia. Manere debet spe-
cie consimile. quare amoto capite animalis residuũ non dicitur colobum, quia nõ manet eiusdẽ spe
ciei ante ablationẽ & post. Prius enim dicebatur animal, & postea cadauer. Quarta, Dissimiliũ de-
nominationum partiũ esse debet, & heterogeneũ. quare elementa nõ sunt dicẽda mutila. Quinta,
Partes illæ diuersæ non essentiales, sed secundũ quantitatẽ sumptæ esse debẽt, vt manus, caput, bra
chiũ. Sexta, Pars propria & substãtię pręcipua (sine qua scilicet totũ esse nõ potest) ablata esse non
debet, vt cor, caput. alioqui nõ maneret ablatione facta specie consimile. Septima, Nõ debet item
pars ablata interior esse, neque noua generatione reparari posse. hinc per ablationem hepatis aut
pulmonis nõ dicitur homo colobus, neque per ablationẽ carnis. nã reparatur cõsimilis caro in specie. Genus.
Quatuor modi generis. Primo est collectio generatorũ consimilẽ speciẽ habentiũ, vt collectio
Romanorũ a Romulo. Et hęc est prima Porphyrij acceptio. Secũdo est taliũ generatorũ primũ prin
cipiũ, vt Romulus Romanorũ. Et hæc est secũda acceptio Porphyrij. Tertio est passionũ subiectũ,
siue genus scibile in disciplinis. Quarto quod in diffinitionibus primũ pręcipuũque habet locũ, &
est magis cõmune diffinito, aut genus tertio modo Porphyrij, aut illius loco positũ. Duo modi Diuersa
diuersorũ genere. Primo, quæ idem subiectum primũ non habent, siue disciplinæ, vt logica, & na- genere.
ralis philosophia, siue cõpositionis, vt res naturalis, & corpus cęleste. Secundo, quę diuersorũ sunt Falsum.
prædicamẽtorũ, vt homo & albedo. Quatuor modi falsi. Primo est eorũ quę cõponi nõ possunt,
mentis affirmatio, & quę dissolui vereque negari nequeunt, negatio, vt ista mẽtalis, homo est lapis,
homo non est animal. Secundo quę videtur esse talia qualia non sunt, vt cupriũ felle tinctũ vide-
tur aurum, & argumentatio sophistica videtur bona. Tertio, qui intentione fallendi rationes ad-
ducit falsas, vt sophistici & fallaces homines. Quarto, qui rationes apparẽtes facit, & nõ intẽtio-
ne fallendi, vt multi philosophorũ veritatẽ inquirẽtes. Quatuor modi accidentis. Primo, quod
alicui inhęret, vt ipsa albedo. Secũdo, quod extra semper & frequẽter, & nõ ex intentione euenit, Accidens
vt effectus casualis & fortuitus, qualis est inuentio thesauri inter fodiendũ. Tertio, quod accidẽs
taliter prædicatur, vt album, nigrum. Quarto, quod de alicuius substantiali diffinitione nõ est,
vt propriæ passiones sunt hoc modo accidentia suorum subiectorum.

¶Caput. VI.

Væstiones. Quo a cæteris hęc disciplina differat: quo a naturali philosophia: quo a mathematica. an entis per accidens sit sciētia. scientiæ autem nomine, artem & prudentiam complectimur. qui modi entis. ¶Elementa. Hæc disciplina, principia & causas entium vt entia sunt considerat, aliæ aūt non. hæc simpliciter quid & substantiam contemplatur, non autem aliarum vlla, sed vnaquæque circa aliquid vnum speciale intra ens aut substantiam versatur. hæc disciplina quodammodo vniuersalis est, aliæ vero particulares. hinc vt illæ suum genus esse nō demonstrant, quod earum finis existat: ita hic neque ens aut substantiam esse demonstrandum est. ¶Naturalis philosophia circa quoddam genus entis versatur. id enim substantia est, principium motus & quietis in se habens: & solum circa mobilia & inseparata, eius consideratio existit: omnisque eius consideratio, vt cōsideratio simi est. prima autem philosophia, circa ens ipsum, immobilia, & separata: & eius consideratio, vt consideratio caui existit. Conuenit tamen naturalis philosophia cum hac supramundana, quod contemplatiua sit. Etenim omnis scientia omnisq; disciplina aut cōtemplatiua est, quam theoricam vocant: aut actiua, quam practicam: aut factiua, quam dicunt poeticam. At vero non actiua est. nam hęc secundum electionem est, et earū quę intra nos sunt actionū. neq; factiua. nam et hæc secundum electionē est, & earum effectionum quæ in opus extrinsecum transeunt. relinquitur itaque ipsam contemplatiuam esse. Mathematica circa vnum genus itidem entis versatur: neue vt entia sunt considerat, sed potius vt commensurabilia, atque incommensurabilia, aut aliquid huiusmodi. Conuenit tamen cum prima philosophia: q̄ ipsa identidem contemplatiua sit, & immobilia & tanquā separata consideret: non tamen re ipsa separabilia sunt, quemadmodum diuina illa, quæ sapientia, ideo iure theologia nominata, contemplatur. Ex his itaq; liquet tres theoricas esse disciplinas, physicam, mathematicam, & sapientiam, quam theologiā nominauimus: quæ alias disciplinas & actiuas & factiuas longe antecedunt, desiderabiliores: & longe sapientia ipsa omnes antecellit, vt quæ sit circa diuinum & honorabilissimum genus. ¶De ijs quæ accidunt, nulla scientia aut contemplatiua aut actiua aut effectiua studium curamque adhibet. Quæ accidunt, infinita esse possunt, neq; causam determinatam habent. Ea siquidem sophistæ curant, qui nulla disciplinis accommoda tractāt. Et cum entium quędam semper sint, quædam plurimū, quædam neque semper, neque plurimum: sola ea quæ semper sunt, aut plurimum, disciplinæ curant. accidentia autem neque semper neque plurimum existunt. ¶Entium quoddam quod quid est, & substantia est. quoddam quantum. ad aliquid. quale. agens. patiens. quando. vbi. situm & habitum. quoddam secundum se. quoddam secundum accidens. quoddam actu. & quoddam potentia. Item ens vno modo verum, & non ens falsum dicitur: quo pacto semper contradictoriorum alterum ens est, alterum vero non ens: suntq; ens & non ens, hoc pacto circa intellectus complexiones, & non in rebus exteris, & quæ sint extra mentem & intellectum sitæ. Sed hęc amplius determinare, alter exigitur locus. nunc autem ad ens quod quid est & substantia, aperiendum, nos conuertamus.

N sextum librum introductio a quæstionibus auspicatur exordium. Quātū prima est Quo a cæteris disciplinis hæc disciplina differt. Respōsio. Differt primo, quia hæc disciplina principia & causas entium vt entia sunt, & sub entium ratione considerat. Non autem aliæ considerāt res quatenus entia sunt, sed vt transmutabilia, commēsurabilia. proportionabilia, aut alia quauis speciali ratione. Secundo, hæc disciplina simpliciter quid & substantiam contemplatur. Non autem aliarum vlla, sed vnaquæq; circa aliquod vnum speciale intra ens aut substantiam versatur, vt logica circa verū & falsum, Geometria circa magnitudinem, Arithmetica numerum, astronomia corpora cælestia. Tertio, quia hæc disciplina quodāmodo vniuersalis est, ob vniuersalem generis subiecti rationē, a quo vt sciētia omnis suam

ſumit vnitatem, ita vniuerſalitatem aut particularitatẽ. Aliæ vero diſciplinę ad hanc collatę quo-
dammodo particulares ſunt, quod particularem habent eorum genera ſubiecta rationem, & ratio-
ne entis inferiorem. Conuenit tamen iſta diſciplina cum alijs, quia ſicut aliæ ſuum genus ſubie-
ctum eſſe non demonſtrant, ſed ſupponunt, ex eo ꝙ genus ſubiectum eſt finis ipſarum diſciplina-
rum, & cuius cognoſcendi gratia ipſæ diſciplinæ ordinantur, finis autem non probatur demon-
ſtratione, nec inquiritur, ſed ſupponitur, ita hic neque ens neque ſubſtãtiam eſſe demonſtrandum
2 eſt, ſed ſupponendum, quod ens huius diſciplinæ genus ſit ſubiectum. Secunda quæſtio. Quo
hæc diſciplina a naturali philoſophia differt? Reſponſio. Primo differt, quia naturalis philoſophia
circa quoddam genus entis verſatur, quod quidem eſt ſubſtantia principium ſui motus & quietis
in ſe habens, metaphyſica vero circa ens ipſum. Secundo. Quia ſolũ circa mobilia & inſeparata,
id eſt tum re tum ratione materiæ coniuncta, ipſius philoſophię naturalis conſideratio exiſtit. Pri-
ma autem philoſophia, circa omnino immobilia, & per ſe & per accidens, omninoque ſeparata &
re & ratione, exiſtit. Tertio. Omnis philoſophiæ naturalis conſideratio eſt vt conſideratio ſimi,
quod materiam dicit, ſcilicet naſum, & formam, ſcilicet cauum, quod philoſophia naturalis de for-
mis conſiderat quatenus materiæ coniunctæ ſunt. Primæ aũt philoſophiæ conſideratio eſt, vt con-
ſideratio caui, quod formam importat ratione a materia ſenſibili abſtractam. Nempe metaphyſicę
conſideratio de abſtractis eſt non modo ratione ſola, vt cauum, verum etiam re ipſa. Conuenit ta-
men naturalis philoſophia cum hac ſupramundana, quia vt ſupramundana philoſophia contẽpla-
tiua eſt, ita & naturalis philoſophia. Quod hac ratione conſtabit. Omnis ſcientia, omniſque diſci-
plina (nomẽ ſcientiæ ad omnem virtutem intellectualem, tum contemplatiuam, tum actiuam cum
factiuã extendendo) aut eſt contemplatiua, quam Græci theoricam nominant, aut actiua, quam di-
cunt practicam, aut factiua, quam dicũt poeticam, vt ſextus Ethicorum liber planius oſtendit. At
vero philoſophia naturalis, actiua non eſt. Nam ſcientia omnis actiua, ſecundum electionem eſt,
& earum quæ intra nos ſunt actionum. naturalis autem philoſophia, ſecundum electionem nõ eſt,
neque earum actionum quæ ſunt intra nos. non eſt igitur naturalis philoſophia, actiua. Neque iti-
dem eſt factiua. nam omnis ſcientia factiua, etiam ſecundum electionem eſt, & earum effectionum
quæ in opus extrinſecum trãſeunt. Atqui naturalis philoſophia, neque ſecundum electionem eſt,
neque earum eſt effectionum quæ in opus extrinſecum tranſeunt. non eſt igitur factiua. Et maniſe-
ſtum eſt philoſophiam naturalem, ſcientiã eſſe & diſciplinã. Relinquitur igitur a ſufficienti diuiſio-
3 ne ipſam eſſe contemplatiuam. Tertia quæſtio. Quo hæc diſciplina a mathematica differt? Re-
ſponſio. Differt Primo, quia mathematica circa vnum genus entis verſatur, quod eſt quantitas,
metaphyſica vero circa ens ipſum. Secũdo, quia mathematica, ea quæ determinat, nõ vt entia ſunt
conſiderat, ſed potius vt commenſurabilia atq; incommenſurabilia, aut aliquid huiuſmodi. Meta-
phyſica vero, entia vt entia ſunt conſiderat. Conuenit tamen primo mathematica cum ſapientia,
ꝙ ſicut ipſa metaphyſica contemplatiua eſt, ita & mathematica, quod eadem ratione, vt de philoſo-
phia naturali modo deductũ eſt, oſtendi poſſet. Secundo, quia vt metaphyſica mobilia & ſepara-
ta conſiderat, ita & mathematica, hæc quidem ratione ſola ſeparata, illa vero & re & ratione ſeiun-
cta. Siquidẽ ea quæ conſiderat mathematica, re ipſa ſeparabilia nõ ſunt, ſed materiæ ſenſibili addi-
cta. Ea vero quæ diuina ſapientia (& idcirco Greco nomine recte theologia nominata) conſiderat,
re ipſa prorſus ſeparata ſunt, & penitus immobilia. Magnitudines enim vt a mathematico conſide-
rantur, ratione quidem a motu abſtrahuntur, circa eas tamẽ, motus, augmentatio, diminutio, ra-
refactio, & condenſatio fieri poſſunt. Ex his itaque conſtat tres theoricas contemplatiuaſque de
rebus eſſe diſciplinas, phyſicam, mathematicam, & metaphyſicam, quam & ſapaientiam & theolo-
giam ante nominauimus. Quæ quidem tres cæteris multo deſiderabiliores, & magis experti di-
gnæ, alias diſciplinas & actiuas & factiuas longe dignitate antecedunt. Et longe ſapientia ipſa om-
nes etiam contemplatiuas antecellit, vt quæ ſit circa primum & honorabiliſſimum genus ſcibile.
Nempe ea primum ſupremumque ens, ſuperextellens & ſuper perfectum conſiderat. Scientiæ au-
tem ob materiæ ſubſectæ præſtantiam & nobilitatem, vna quam altera honorabiliores ſunt.

Quarta quæſtio. An entis per accidens ſit ſcientia, ſcientiæ nomine artem ſimul & pruden-
4 tiam intellihendo? Reſponſio, non. Primo, quia de ijs quæ accidunt, quæque raro, ſed neque a natu-
ra, neque intentione determinata eueniunt, nulla ſcientia contemplatiua ſtudium curãq; adhibet,
neq; actiua, nec deniq; factiua. ergo de eis nulla ſciẽtia ſtudiũ curãq; adhibet. Entis igiť per accidẽs
non eſt ſcientia. Secundo. Quæ accidunt, infinita, numeroq; indeterminata eſſe poſſunt. Nam ex
vna cauſa per accidẽs infiniti & incerti numero effectus poſſunt euenire, vt ex ambulatione ad fo-
rum, inuentio debitoris, inuentio pecuniæ perditæ, inuẽtio patris, vulneratio a lapide decidente,
& ita de alijs. Neq; cauſas habent determinatas. nam vnus caſualis aut fortuitus effectus ex infini-
tis & numero quidẽ indeterminatis cauſis accidere poteſt, vt inuentio debitoris ex profectione ad
forũ cõparandi victus gratia, ex deambulatione animi laxandi gratia, ex fuga aduerſarij perſequẽ-
tis, ex perſecutione inimici fugientis, ex motu ad videnda ſpectacula. Infinitorũ aũt, & quæ cauſas
indeterminatas habent, non eſt ſcientia. igitur entis per accidens nõ eſt ſcientia. Tertio. Entia per
accidens ſophiſtę curant, quæ propria, & quæ per ſe ſunt, reijciũt. At ſophiſtæ nulla diſciplinis accõ-
moda cõuenientiaq; tractãt, ſed ea ſolũ quæ a diſciplinis reiecta ſunt, nulluq; ad doctrinã habẽt mo-
mentũ. Igitur entis per accidens nõ eſt ſcientia. Quarto. Entiũ quædã ſemper ſunt, vt ſupramun-
dana, & orbiũ cæleſtiũ lationes. Quædã plurimũ ſunt, & frequenter eueniũt, vt pluuia in hyeme,

tonitruum in æstate. Quædam denicꝙ neque semper neque frequẽter eueniunt, sed raro admodũ, vt quæ a casu aut fortuna contingunt. Hac suposita diuisione, sic formatur ratio. Sola ea quæ semper sunt aut plurimum, disciplinæ curant. Accidentia autem (capiendo secundo modo supe eius posito accidens) neque semper, neque plurimum existunt, sed raro. Igitur eorum non est scientia.

Quinta quæstio. Qui modi entis? Responsio. Entium quoddam quod quid est, & substantia vt homo. quoddam quantum, vt bicubitum. quoddam ad aliquid, vt duplum. quoddam qualitas, vt albedo. quoddam actio, vt calefacere. quoddã passio, vt calefieri. aliquod est quãdo, vt esse in die. aliquod vbi, vt esse in aere. quoddam situm, vt sedens, iacens. quoddam habitum, vt tunicatum, calceatum. Præterea quoddam ens est secundum se siue substantia, quoddam secundum accidens siue accidens, quoddam actu, vt equus nunc viuens, quoddam potentia, vt equus cras nasciturus. Præterea ens vno modo verum est, & propositio vera, & non ens falsum, siue propositio falsa, quo pacto dicitur vnum contradictoriorum semper ens, & alterum non ens, hoc est, vna contradictoriarum semper vera est, & altera falsa. Et ens & nõ ens, hoc modo circa intellectus complexiones, affirmationem scilicet & negationem consistunt, siquidem circa cõpositionem & diuisionem intellectus consistit veritas & falsitas. Neꝙ ponendum est hoc modo verũ & falsum in rebus externis, & quæ sunt extra mentem. Vera quidem propositio mentis dicitur, quę in re habet respõdentiam, & ita enunciat sicut sese res habet, & falsa quæ non habet respondentiam in re, & secus ac res est enunciat, perinde atꝙ imago vera dicitur, quæ suo respondet extero exemplari, & falsa, quę non respondet. Vocalis autẽ & scripta propositio vera dicitur ex eo quod exprimit mentalem veram, & falsa, quod explicat exteriusꝙ profert mentalem falsam. Perinde atꝙ vrina sana dicitur, quę sanitatis signa præ se fert, & ægra, quæ indicat ægritudinem. Sed ad hæc amplius determinanda, alter exigitur locus, nunc ad substantiæ naturam aperiendam nos conuertamus oportet.

¶ In sex primos metaphysicos Aristotelis libros introductionis, finis.

¶ IN DIALOGOS INTRODVCTIONIS METAPHYSICÆ DECLARATORIOS, IACOBI FABRI STAPULENSIS PRÆFATIO.

Nterrogasti me, doctissime Germane, cur per dialogos, & non potius oratione perpetuo discurrente, commentariolos tibi dicatos cõposuerim. Hanc rationem accipe. Ad hoc faciendum, honestus adolescens Guillermus Gonterius qui me per Italicã oram comitatus multa officia præstitit, facile induxit. Si ita feceris, inquit, admonebis qui docturi erunt, quo pacto interrogare debeant, interrogataꝗ docere: & simul vtiliter discipulo cõsules, & docenti. Admonuit me præterea legentes monefacere, fronti præfixã isagogen, quo facile memoriæ mãdetur, in artificio esse constitutam: et quęstiones, ordinem seriemꝗ prædicamentorum sequi: et affirmatiuas quæstiones per an et nunquid, responsionem exigere negatiuam: et contra negatiuas, affirmatiuam: et earum dilutiones proprijs elementis suo ordine paragraphis distinctis, esse quærendas. Atque vos ita estote moniti: et quicunque docendi munus prouinciamque assumet, se putet Theoreticum: quicunque vero probus adolescens docebitur, se Neaniam putet, aut putet Eutycherum.

¶ Dialogorum Metaphysicæ introductionis, notæ.

¶ Acroamatica, auscultatoria, ꝗ non passim omnes, sed selecti pauci ad Metaphysicorũ auditionem admittebantur. ¶ Antichthona, terra terræ cõtraposita. ¶ Singula, singularia. ¶ Architectus, qui ædificandi scientiam habet, qua cæteros ad artis opera dirigit. ¶ Nos scientię nomen ad habitus tum actiuos, tum factiuos (qui sunt prudentia et ars) hoc in loco extendimus. ¶ Archetypus, exemplaris.

¶ IACOBI FABRI STAPVLENSIS IN introductionem Metaphysicorum Aristotelis, commentarij per dialogos digesti. Quorum primi interlocutores sunt

Theoreticus metaphysicus, Neanias adolescens.

Theoreticus.

Vid libri, o dulcis Neania, nũc in manibus tenes? ne. Est nescio quid, o Theoretice forte (vt aiũt) minus minimo: tolle hunc ipsum, si placet, atq; introspice: hũc mihi nũc vnus meorum æqualium e literarũ ludo reuertenti obuiã factus obtulit, neque satis sententiã teneo. The. Introductio quędã esse videtur in acroamaticã Aristotelis philosophi sapiẽtiã. Ne. Ita certe (recordor) qui mihi ipsum obtulit, titulũ pronunciabat. The. Sed o præclarę indolis Neania, tam pręclarũ nomẽ (dico sapientiã) minime abs te excidere debuisset. Sed quid etiã si ipsius aliquid intelligeres, optares ne? Ne. Maxime & opportune nunc quidẽ. nam hac ipsa hora ludus vacat, cęterique mei coęquales alicui nũc honesto otio indulgent. Si aũt minus tibi molestũ esset, o sapiẽtissime Theoretice (talem enim te fama autumat) ruditatem meam informare, me dedo ad quæcunque voles paratissimũ. The. Probe adolescens, qui possim? libellum haudquaquã euolui. Ego vero si vel in cursu transegissem, & me id posse sentirẽ, mihi tecũ gratissimus suscipiendus esset iste labor. Ne. Equidẽ credo, etsi nõdum totũ euolueris, tę id vel q̃maxime posse. The. Quia igit̃ te sic affectũ video, teq; id vehemẽter exoptare, quid possim experiemur. Attende igitur, aliquãdo pręclarius a tuo pręceptore auditurus: & quę minus in otio, & pro hac nostra (cum alterius negotij vacui simus) cõmuni recreatione expediuerimus, hęc omnia plenius qui te curãt sapientes
1 tui pręceptores te alias informabunt. ¶ Nunc abs te sciscitor: quid existimas hęc vocabula sex, sapientia, causa, disputatio, ens, distinctio, cõparatio, fronti adiecta, sibi pretendere velle? Ne. Etiã id a te doceri cupio. The. Nihil, o Neania, nisi materiam, qua sex primos suæ auscultatorię sapientię libros Aristoteles digessit. primus siquidẽ est de sapientia. Secũdus de causis, q̃ in infinitum nõ prodeat, sed ipsarũ omniũ vna sit prima. Tertius disputat. Quartus entis naturã edocet, q̃q; oĩa ad vnũ maxime ens, perinde atque omnes causę ad vnã primã & maxime causam sint reducenda. Quintus quoties cõplura illic cõtenta vocabula dicãtur, distinguit. Sextus sapientiã ad inferiores disciplinas, tum naturalem philosophiã tum mathematicã cõparat.
2 Ne. Satis mihi videor sex præpositorũ vocabulorũ rationẽ tenere. ¶ The. Mox sapientiã ipsam finit q̃ sit quæ maxime scibilia, primas causas, & prima principia contẽplatur: cuius hunc intellectũ esse putes. Sapiẽtia est eorũ quę in natura sunt honorabilissima entia, intellectus pariter & scientia. Nea. Hanc ego dignissime vir quã subiungis interpretationẽ me audiuisse recordor ab Agatho & Aristo viris admodũ bonis, & in morũ disciplina eruditis. Arbitror ergo in hac finitione, maxime scibilia, propter scientiam metaphysicã appositũ fuisse: & deinde subiunctũ primas causas, & prima principia, propter intellectum metaphysicũ. The. Recte sentis. deinde finit, vt vides, quæ prima principia & primas causas hic vocet, quid sapiens, & sapientiã, & sapiens interpretatur, sexq; sapientis adiungit conditiones. ¶ Ne. Sed cum
3 dicis, qui hanc sapientiã possidet: an aliquid singulare denotes, indiuidue ve demonstres quicq̃? The. Parua sunt quæ petis, o dulcis Neania. Audisti ne quæ in diffinitionibus vniuiuersalia signa videntur, non esse vniuersalia: & quæ singularia videntur, itidem neq; esse singularia: quandoquidẽ omnis diffinitio sit vniuersaliũ: maximaq; circa diffinitiones cura, sanaq; intelligentia adhibenda sit. Ne. Audiuerã equidẽ: sed ita sum fluxabilique memoria, vt iã e mente lapsum excidisset. The. Hanc itaq; possidere sapientiã, est possidere sapientiã in ea ipsa significatione qua nũc diffinitã audiuisti, alias quascunque significatiões ne cura, nec te deturbẽt. Deinde quæstiones format: quarũ quidẽ quarundã pręcedunt elementa, quarundã etiã subsequũtur.
4 tur. Elementa voco principia. Sed te iã interrogo. ¶ Quid. Ne. Nescio quid huic tuę

quęſtioni reſpōdere debeā. The. Nō iniuria ꝑfecto. nā quęſtio quęrit quęcūq; prius
diffinita fuerunt: diffinitioneſq; pręmiſſę hāc abſoluunt quęſtionē, ſuntq; nobis ele
mēta. Sed nūc ſerio te percōtor. Quid ſapiētia? Ne. Haud dubito eſſe reſpōdendū,
eā ipſam eſſe quæ maxime ſcibilia, primas cauſas, & prima principia cōtemplet ur.
Quod ſi mihi peteres hāc explicare, protinus ſubiungerē, ſapientiā intellectū eſſe
& ſcientiā eorum quę in natura ſunt honorabiliſſima. The. Docte quidē. ❡ Quæ 5
primę cauſę, & prima pricipia? Ne. Suprema illa & honorabiliſſima i natura entia.

Qualis ſit cæleſtis regionis pulchritudo.

The. Probe iterū. Sunt eñ illa venerādiſſima mundi intelligibilis entia, & illius fe
liciſſimæ lucidę regionis: cuius terrā oculis mortaliū intueri cōceſſum eſt. Eorū eñ
terra, cælum ipſum eſt oīm eorum quæ ipſum inhabitant, infimū: & ita ad illa bea-
tiſſima & optima entia ſeſe habens, vt terra hæc noſtra & noſtris pedibus ſubdita ad
nos ſeſe habet. Ad quā diuinā antichthonā cum mortales oculos cōuertimus. nos in
ſuſpiria trahit huius tā lucidæ tāque felicis regiōis deſiderio: quę aliquando o amice
Neania ſi recte in hac turbulenta & inferiori regiōe viuimus, noſtra regio futura eſt.
Cuius ſi terra tā lucida, mirique decoris inſpicit̃: quales arbitraris, o amice, illi⁹ regio
nis incolas? Ne. Arbitror mirę, haud dicibilis, incogitabiliſque pulchritudinis. The.
Et bonitatis quidē & ſapientiæ. ❡ Sed tu modo dic, quomodo ſapientiā ipſam iter- 6
pretabere? Ne. Metaphyſicā primam ſupremā, diuinam, ſupramundanamque phi-
loſophiam. The. Potius metaphyſicam inteꝛꝑtare, ſupranaturalē, ſupramundanāq;
philoſophiā. ❡ Quid ſapiēs? Ne. Is eſt q vt paulo ante diffinita eſt poſſidet ſapien- 7
tiam. The. Sane. ❡ Sed quo pacto interꝑtaris ſapiens? Ne. Metaphyſicū, primū, ſu 8
premū, diuinum, ſupramundanūque philoſophū: aut poti⁹, vt tibi placet, metaphy
ſicum interpretor, ſupranaturalē, ſupramundanumque philoſophum. The. Erudi-
te q̃dem: eorum quodlibet ſapiēs interpretat̃. Sed vellē aliqđ eorum quæ diximus,
mihi demōſtrares. Ne. Nō audeo dicere te, me fallere velle, cum id opus officiumque
minime ſapientis ſit: ſed me potius ꝓbas, an cum male tenaci ſim memoria, vt dice-
bam, id a me iam exciderit qđ a te dictū audiui, hæc eſſe principia. Theo. Non abs re
reſpōdes. Nam cum principiorū alia nō ſint principia, videt̃ nihil eorum quæ tracta
uimus, demōſtrari poſſe: & interpretationes ipſæ ad diffinitiones quę principia ſunt,
reduci vident̃. Tibi ne ita eſſe videtur.? Ne. Videtur oīno. ❡ The. Dic quot ſapiētis 9
cōditiones? Ne. Ita ne reſpōdendum eſſe cenſes, ſex eſſe? Sapientē ſcilicet maxime
oīa ſcire vt cōtingit: difficillima cognoſcere. Sciētiam nactū eſſe certiſſimam. Cir-
ca ſcientiam oēm cauſas aſſignare poſſe. Scientiam maxime ꝓpter ſe ſciendique gra
tia expetibilem habere itē & ſcientiam principaliſſimam, & maxīe liberam. Theo.
Ita reſpōdendum? Ne. Certe. ❡ Sed mihi cōplures relictæ eſſe videntur: vt cæteris 10
præeſſe & principari, ad cōmune bonum dirigere, leges cōdere, & cōditas exequi cu-
rare: tales ego audiui maxīe ſapientes vocari. The. Haud ſatis attendiſti dictum fuiſ-
ſe eam ſolam ſapientiæ ſignificantiā nos curare oportere, qua diffinita eſt intellectū
& ſcientiam earum rerum eſſe quæ honorabiliſſimæ ſunt in natura. imo vero nihil
aliud iterum eſſe dico, niſi ſummorum rerum principiorum, & æternarum rerum o-
mnium rationum cognitionem: & illius ſapientiæ, aut potius hac ſapientia præditi
ſapientis conditiones ſex adduxiſti. Et quas vlterius aſſignaſti, nō ipſius vere ſapien-
tis, ſed ciuilis facultatis periti exiſtunt. Qui ſi dicatur ſapiens. & ſtatuarius Polycletus
ſapiens, nihil hic talem ſapientiam curamus. ❡ Sed forte tibi non abs re obrepit diffi 11
cultas: ſi hæc ipſa non ſint ſapientis officia, & fortiter. & temperate, & magnifice, &
magnanime agere. alioſque ad ita viuendum dirigere: dubitas forte, an ergo malus ſa

Quod mal⁹ nō poteſt eſſe ſapiēs

piens eſſe poſſit? Ne. Dubito plane. The. Hæc profecto officia, non a ſapiētia, ſed
fortitudine, temperantia, magnificentia, magnanimitate, atque iuſtitia proficiſcun
tur: verūtamē nō immerito dubitas: dic age. putas ne corpus ægrū optimas eius ope-
rationes habere, ipſaſq; efficere poſſe? Ne. Non puto. The. Putas malitiā omnem,

vt timiditatē,intemperantiā,pusillitatem,pusillanimitatē, & iniustitiā,quandā esse animi ægritudinē?Ne. Puto. The. Si itaq; ita mentis ægritudo ad mentē,vt corporis ęgritudo ad corpus sese habeat:malus,vt timidus,intēperatus,paruificus,pusillanimus,& iniustus,minime optimā mētis operationē faciet, nā mente ęgrotat. Ne. Ita est. The. Si te percontor,quis optimus oculi sit habitus, quid respondebis? Ne. Optima oculi sanitas. The. Quid si te rogo,quę eius optima sit operatio?Ne. Visio optimi visibilis,arbitror id esse. The. Verū dicis:vt solis. Sed quē dicesoptimū mentis habitū?Ne. Sapientiā. The. Quā optimā mentis operationē?Ne. Contemplationē. The. Verū dicis,optimi cōtēplabilis.malus igiť haudquaq̄ contēplari poterit optimū maximūq; contēplabile:vt neq; oculus ęger optimū maximūq; visibile sustinere. Ne. Ita videť. The. Vide igiť quo me tua quęstiōe perduxeris, quove a proposito sim digressus. Ex hac tamē digressione vtilitatē tibi cape. Enitere igiť quātācūq; potes mentis valitudinē tibi parare,vt sapiens efficiaris. Oēs certe citra sapientiā ipsam bonæ mentis affectiones,vt cęterę scientię cęterę q; virtutes oēs,ad ipsam quædā preparamenta dispositionesq; esse debent:& haud secus ad ipsam tēdere,atq; omnis corporis harmonia tēperamentūq; in sanitatē, optimūq; corporis habitū. Sed Exhortatio ad virtutem.

12 cętera eo quo cœpimus modo discurramus. ¶ Vter,expertus nō artifex , an artifex nō expertus certius opereť?Ne. Ne. Expertus nō artifex artifice nō experto certius operať. The. Id pāde. Ne. Verū id mihi potius pādas.sic forte prōptiorē ad reliquorū perquirēda applicādaq; elemēta me reddideris. The. Haud male sentis:huius rei elemēta sunt hęc,experientiā singulariū esse,actus & operationes circa singula versari:artē vero esse vniuersaliū. Respōde ergo nūc. Experientia singulariū est. Nea. Cōcedo. The. Et actus operationesq; circa singularia sunt. Ne. Et id cōcedo. The. Ars aūt est vniuersaliū. Ne. Est. The . Rursus expertus nō artifex experimētū habet:nā expertus est. Ne. Habet. The. Artifex aūt nō expertus minime habet experimētū(nā esset expert⁹)sed solā circa vniuersalia cognitionē. Ne. Ita est. The. Expertus igiť nō artifex experientiā habēs quę est ad operandū circa singularia,certius operabiť ipso artifice nō experto nō habente huiusmodi presidiū ad operandū circa singularia. Ne. Ita esse oportet. The. Percipis'ne hinc fieri,vt q̄ rationē habēt vniuersaleq; sine experimento cognoscūt,circa opus sępius oberrare cōtingere,cū singularia ignorent?Ne. Ego quidē nō satis. The. Quomodo?Ne. Nā didici ex singularibus sensus,nobis memoriā aggenerari,ex memorijs experimentū: experimētū aūt, mentis vniuersale sequi,quod artis futurum sit principiū. Qui igitur fiet vt quis artem habeat,& si artem,vniuersale eius principiū,& tamen non habeat experimentum?Itaq; modo non mihi videtur quispiā vniuersale cognoscens sine experimēto: imo neque artē omnino sine experimento haberi posse. The . falsum ergo arbitraris pręsuppositū,aliquem scilicet artificē,esse,& nō expertū. Ne. Idipsum. The. O amice Neania bifariā artem aliquā nos acquirere cōtingit. Vno modo per propriā inuentionem:vt si quem aspis percusserit,qui protinus epoto aceto se inde effectum sanū cognouerit:deinde cōpluribus alijs simili periculo detentis,semper & sæpius eodem medicamine succurrit,talis pfecto vniuersalis cognitionem habet,q̄ oīs aspide percussus,aceto sumpto leueť. Et qui hoc pacto in vniuersalis artisq; cognitionē deuenerit,ipsum experimentū habere necesse est. Altero aūt modo vniuersalis & artis cognitionem alio docente nanciscimur:quemadmodū tu modo si meis verbis fidē pręberis quę nuper dixi,vniuersalis habes cognitionem,q̄ oēm aspide percussum,acetū bibitū leuet:cuius tamen tu minime experimentū habes . Ita fit amice vt qui sola doctrina artem sibi cōparāt,primū artifices sint,& vniuersale sine experimento cognoscāt,ignorentq;& artis & vniuersalis illius singularia,quod tu ignorare videbare. Nea. Non aduertebā profecto,sed iam intelligo : id totum quod pertractauimus,de arte & artis cognitione quæ doctrina alteroq; docente paratur, intelligere debemus. Duplex artis acquirendæ ratio.

¶ The. Sapis modo. vlterius pergamus. vtrū ipſorū honorabiliorē putas? Ne. Arti 13
ficē non expertū. ſine id ego oſtendā. Qui cauſas cognoſcunt, iJ ꝑfecto neſcientibus
cauſas honorabiliores ſunt. artifices aūt etſi nō experti, cauſas norunt. experti aūt nō
artifices, minime. erit itaq; artifex nō expert⁹, exꝑto nō artifice honorabilior. The.
Recte putas. nā cuius ſolū expertus quia cognoſcit: artifex cognoſcit ꝑpter quid. in-
telligo ſolū expertū, qui expertus ſit, & nō artifex. Et hinc euenit vt ipſos architectos
magni pēdamus, pluriſq; faciamus, & magis honorem⁹ manuoperarijs. nā ſcientio-
res, ſapientioreſque reputamus. Ne. Ita eſt. ſed ſine perficiā. Quos ergo (vt dicis) me
rito ſcientiores, ſapientioreſque reputam⁹, honorabiliores ſunt. Faciunt etem̄ ſcien-
tia & ſapientia (vt ſępius me audiuiſſe memini) ſuos poſſeſſores honorabiliſſimos.
At ſolum artifices, ſcientiores ſapiētioreſque nō īmerito reputamus ipſis ſolū exper
tis intelligo tñ ſcientiores ſapientioreſque, ſcienti atq; ſapienti ſimiliores. fit igiť ite-
rū, vt artifex nō expertus experto nō artifice honorabilior euadat. Rurſum. Nōne
qui docere poſſunt circa aliquid, honorabiliores cenſenť ijs qui circa idipſum docere
nequeunt? The. Vt ais. eſt em̄ omnino ſcientis ſignū, poſſe docere. Ne. At ſolum ar
tifex docere poteſt, non aūt ſolum expertus. fit igiť vt artifex non expertus, experto
nō artifice honorabilior habeať. Præterea, honorabiliores ſunt qui intellectū ſequū
tur, ijs qui ſequunť ſenſum. Atqui ſolum artifices intellctū ſequuntur, q̄ & cauſas
ſolus cognoſcere facit. ſolū aūt experti, ſenſum. nō īmerito ergo dictum eſt artificē
nō expertum experto nō artifice honorabiliorē eſſe. Theo. Satis oſtendiſti. ſed cur
tot rationibus hāc argumentationē deſecaſti? quatuor em̄ effeciſti, cum vnicum ha-
beas elementum. Ne. Ob idipſum. nā elementum hoc, qui cauſas ſciunt: quos ſcien
tiores, ſapientioreſque iure reputamus: qui docere queunt, quive nō ſenſus, ſed intelle
ctus cognitionē ſequuntur, honorabiliores cenſendi ſunt: mihi quadrifidum eſſe vi-
ſum eſt, & a qualibet eius quatuor particularum, particulare ſumi poſſe elementum.
The. Nec imperite quidē ita perpendiſſe videris. ¶ Sed perge ſemper. Quis ſapien 14
ti ſimilior, expertus, an ſenſum habens, artifex an expertus, architectus an manuope
rarius. cōtemplatiuus an actiuus? Ne. Quæſtio hęc tota multas mihi partiales impli-
care videtur: quæ ſuo ſunt ordine digerendæ, hoc modo. expertus ſapienti ſimilior
eſt ſolum ſenſum habente, & artifex experto, & architectus manuoperario, & con-
tēplatiuus deniq; actiuo. Expertus ſiquidem, ſenſum habente ſapienti ſimilior eſſe
videtur propter hoc, quod artifici propinquior, ſimiliorque euadit. Artifex aūt vt di
ximus) ſcienti ſapientique ſimilis habetur: vt ſi me cernente expertus aliquis cancrū
ſuperpoſito medicamine ſanet, medicamenque illud diligentius obſeruem, idipſum
cognoſcens ego ſenſum habeo, nō expirimentū: ipſe vero & ſenſum & experimen
tū habet, eſtq; artifici & ſcienti ſimilior, qui ob experimentū ſanādi habet certitudi
nem. ego vero ſolum ſenſum habens, minus ſimilis minuſq; certus euado. Et quod
artifex experto ſapienti ſimilior ſit, & architectus manuoperario, cauſam iam te-
tigimus: quia quos iure ſcientiores ſapientioreſque reputamus, ſapienti ſunt ſimilio-
res. At conceſſum eſt artifices expertis, & architectos manuoperarijs iure ſcientio-
res ſapientioreſque reputari. ſit igitur vt artifex experto, & architectus manuopera-
rio, ſapienti ſimilior ſit. Sunt & aliæ cauſę: quas ad oſtendendū artificē nop expertū
experto nō artifice honorabiliorē eſſe, adduximus. Verū q̄ contēplatiuus actiuo, ſa
pienti ſit ſimilior, nō vſq; adeo mihi cōſtat, niſi forte dixeris contēplatiuū & ipſum
ſapientē idem eſſe. Theo. Idē certe, ſed nō omnino. Nam omnis ſapiens, contēpla-
tiuus eſt: imo maxime cōtemplatiuus. ſed cōtra non procedit omnē contemplatiuū
eſſe ſapientē. Quod quo modo fiat, intellige. intellectus duæ ſunt vires, ſcilicet vis
cōtēplatiua, cuius habitus ſunt ſciētia, intellectus, & ſapiētia. & vis cōſultatiua: cuius
habitus ſunt ars & prudentia. ars quidem ad faciendum, & prudentia ad agendum.
Et hęc, & quo pacto ſcientia, intellectus, ſapientia, ars & prudentia abinuicem diffe-

rant,ex hoc loco intelligere nō poſſis,ſed morali philoſophia. Ne. Hæc ego omnia
ſuperiore anno vna cum Didacto & Eutychero meis coæqualibus ab Eudæmone,
aliqua etiam ab Ariſto audiui. The. Tanto promptius quæ dicere ſtatui, deprehen-
des. Omnem ſcientem ergo & intelligentē dicere poſſumus contemplatiuum vtpo-
te qui partis contemplatiuæ habitum habeat. Nean. Apparet. Theore. Non autem
omnem ſcientem aut intelligentem dicere poſſumus ſapientem. Nea. Ita eſt. The.
Non igitur omnis cōtemplatiuus eſt ſapiens. Nean. Neceſſe eſt. Theore. Sed nunc
agamus. An talis contemplatiuus qui idem ſapiens non eſt,& actiuo,& factiuo,hoc
eſt & prudente & artifice,ſapienti ſit ſimilior? Nea. Mihi reſpondēdum eſt ita eſſe,
ſed tu cauſas adhibe. Theo. Qui magis cauſas cognoſcit,arbitraris'ne ſapienti ſimi
liorem? Nea. Imo. Theor. Et qui cauſas neceſſarias, & vt aliter ſeſe habeāt impoſ-
ſibiles, & neceſſariorum,& aliter ſeſe habere impoſſibiliū cognoſcūt,an cauſas ma-
gis iis cognoſcant qui cauſas contingentes, & aliter ſeſe habere poſſibiles,& contin-
gentiū,& aliter ſeſe habere poſſibilium cognoſcunt? Nean. Magis cognoſcunt cau-
ſas,qui neceſſarias & neceſſariorum cognoſcunt. The. Et omnis ſciens (quē & con
tēplatiuum eſſe faſſi ſumus) neceſſarias cauſas & neceſſariorum cognoſcit. eſt enim
ſcientia,neceſſariorū,& impoſſibiliū aliter ſe habere. Et actiuus & factiuus cauſas
contingentes & contingentiū cognoſcunt: quippe cum ars & prudentia circa contin-
gentia & aliter ſeſe habere poſſibilia ſint habitus. Ne. Ita eſt. The. Omnis igiť con
tēplatiuus,qui & idem ſapiens non ſit,& actiuo & factiuo ſapienti ſimilior eſt. Ne.
Recte ſequitur. The. Docte adoleſcēs,ſi totum elementū percurrere vis,videre po
tes quo ad ſingula,contēplatiuum ipſum, qui idem etiam ſapiens nō fuerit,& actiuo
& factiuo omnino ſapienti ſimiliorem. Nam vt diximus,magis cauſas cognoſcit. ſa
pientior iure reputari debet. verſatur enim circa æterna, vt & ipſe ſapiens. magis
docet,nā per cauſas certiſſimas,impoſſibileſq; vt aliter ſeſe habeant. magiſque intel
lectum ſequēs. ſequitur enim primam, ſtantem & ſupremam intellectus portionē,
in qua ipſa Pallas & ipſa ſapientia arcem ſuam locauit: ex qua vt ex altiſſima ſpe-
cula cæleſtia contemplatur. ars vero & prudentia ſequuntur inferiorem, quæ oculos
a mortalibus nunq̄ deflectunt. Ne. Mirum in modū hęc audiens oblector,& clariſ-
ſime intueri videor quæ loqueris,trahiſque me deſiderio illius altiſſimorum contē-
platricis ſapientię. The. Iterum vter ſapienti ſimilior eſt,qui magis propter ſe habi-
tū habet,an qui minus prepter ſe? Nea. Qui habitū habet qui magis ſit propter ſe.
nā ex quinta ſapiētis conditione admiſimus ꝙ ſapientia habitus ſit maxime propter
ſe. The. Recte iudicas. At ſcientię ipſę omnes magis propter ſe ſunt arte et paudenn-
tia,quæ immediate ad vitam,vſum et neceſſitatē ordinatæ ſunt humanā. Inuentis
enim olim omnibus quę ſui ſunt,et neceſſitati ſuccurrunt humanæ, Aegyptii ſacer
dotes perquirendis diſciplinis vacare cœperunt,omni vitę ſemota ſolicitudine: pri-
mūq; ferunt tunc mathematicas diſciplinas inuentas fuiſſe. Oportet igitur contem
platiuum eum qui inferiores habet ſcientias,et actiuo et factiuo,ipſi ſapienti ſimilio-
15 rem eſſe. Ne. Oportet. ¶ The. Dic age rurſum,qualē dicis ſapiētē? Ne. Maxime
omnia ſcientem vt contingit. Et tametſi elemētum percipere videar quo id efficere
poſſim,te tamē o Theoretice monſtrante videor quoquo pacto mihi clarius intelli-
gere. The. Cū tibi ita perſuadeas,ego id libēs efficiā. Qui ſcientiā habet vniuerſa-
liſſimam,omnia maxime ſcit vt contingit. nā qui vniuerſale cognoſcit,quoquo pa-
cto cognoſcit et particulare: quod cōtra nō oportet. Ne. Ita eſt. The. Sapiens autem
ſcientiā poſſidet vniuerſaliſſimā. Nam quid vniuerſalius ipſo maxime ente,a quo
vniuerſa pendent entia? Quæ deniq; ratio notione entis vniuerſalior,cuius appella-
tionē nulla effugiunt? Ne. Nihil certe maxime ente vniuerſalius mihi eſſe videtur,
vtpote quod exiſtimē vniuerſorum cauſam eſſe. entiſq; notione nihil iterum mihi
occurrit communius. The. Sapiēs igitur eam ipſam ſcientiam habens quæ maxime

entis,atque entis notionum est,scientiā habebit vniuersalissimā.Ne.Liquido con-
stat.The.Constat igitur etiā ipsum maxime omīa scire vt contingit.Ne. Constat
ex ijs quę diximus.The.Scit certe maxime omnia,in applicatione ad ea ipsa, & ra
tiones ipsas quibus cōsiderat,vt ad ens,vnū,verū,bonum,potens,necessariū,& simi-
lia.¶Qualem iterū eum dicis?Ne.Difficillima cognoscentē. nullus enī ꝙ scitu fa 16
cilia cognoscat,sapiens esse censebitur.The.Verū:sed ad propositū adduco, vniuer
salia,& quę a sensu sunt remotissima,nobis cognitu difficillima sunt.Ne.Nil mirū.
The.At sapiens talia vniuersalia contēplatur·nā suprema illa atq; honorabilissima
naturę entia,quæ sola mente adeunda sunt.Ne.Ea ipsa contemplatur. The.Vt enī
naturalis philosophia mundum sensibilem contēplatur,& a rebus variabilibus nunq̄
oculū detorquet,ita hęc diuina sapientia mundū intellectualem & archetypū nunq̄
admirari desinit.Putas ergo nos vane dixisse,sapiētē difficillima cognoscere? Nea.
Non temere,sed bona ratione id effectum est. ¶The. Qualem iterū ipsum putas? 17

Tres certiorū sciētiarum modi.

Ne.Scientiā habere certissimā.The.Habet proculdubio,quod hac rationę cogno-
scimus. Tres Peripatetici modos ponunt quibus scientiarum altera alteram certio-
rem esse contingit:vt quę causarum est,certior ea est quā præbet effectus, & quę in-
telligibiliū,ea quam sensibilia ministrant.& quę simpliciorum,ea iterum quæ com
positorū existit.Nea.Ita certum est.The.Quid igitur de ea sentis scientia,vbi hęc
tria conueniunt,vt quæ est causarum,intelligibilium,& simpliciorum?Nea. Certa
est admodum.The.Et ea quę maxime causarum, maxime intelligibilium, & sim-
plicissimorū omniū est.Nea.Hęc cæteras certitudine antecedit, omniūque certissi
ma est.The.Age nunc,sapientia maxime causarū est·nā earum quę causę causarū
sunt,& quibus nullæ vlterius sunt causæ,& maxime intelligibilium,& quę solo in-
tellectus in se recepti acumine vix tenuiter adeunda sunt,& simplicissimorū omniū,
vt quæ prorsus cōpositionis omnis,& actus & potentię sint expertia. Sapiens itaque
hanc sapientiam obtinēs,scientiā habet(vt diximus)certissimā.Ne.Habet vt di-
ximus,The. Dic quæso bone fili Neania si quis te adeat sapientiā traditurus,& o-
piniones narret,hanc confutet, vt vnam quancunq; alteram defendat, hanc & hanc
quomodocunque concordet,arbitraris'ne talem idoneum sapientię preceptorē?Ne.

Opiniões a metaphysica reiciēdas esse.

Indignum hoc o Theoretice mihi esse videtur: quandoquidē fassi sumus hanc om-
nium esse certissimam,& opinio maxime sit incerta,quę animum huc atq; illuc eua-
gatum impellit:a qua se suapte natura explicare cupit: vt oculus lucem quærens,a te-
nebris,& puppis naufragiū timens,a turbine.The.Non est dissona tua hæc de oculo
comparatio.Vis ergo,ꝙ hęc scientiarum sit certissima,hinc fieri vt minime omniū
opiniones admittat,hasque summopere vitet tenebras? Ne.Ita volo.The.Nec iniu
ria ita sentis.Sed talem offendere præceptorem,haud facillimum est.

Rara auis in terra est,nigroque simillima cygno.
Rara auis,& fuluo longe pretiosior auro.

Longo tēpore a Socrate quæsita,sed nunq̄ inuenta.Quę nos pertractamus o amice,
non sunt nisi quædā tenuia præludia ad ipsam sapientiam,& quæ speciem tenebra
rum ad ipsam lucem referunt.¶Sed proficiscamur.Qualis iterum est sapiens?Ne. 18

Q͛d sapiēs singulorū causas assignat.

Maxime singulorum causas assignare potens.nam vniuersalissimas causas, et quæ
omnium sunt causæ,ipsum considerare iam concessimus.The.Verum quidem con
cessum est.et quanuis hac ratione contentus esse possis. addere etiam possumus,sa-
pientē omnia scire vt cōtingit,concessum esse.Ne.Concessum.The.Ex quo iterū
efficitur,vt sapiens maxime singulorū causas cognoscat. Maxime enī scire arbitra
mur,cū causas ipsas cognoscimus.Nea.Verū.The.Sic maxime singulorū sapiens 19
causas assignabit.Ne.Ita est.¶The.Qualis itē sapiens?Ne.Scientiā habens maxi
me propter se,sciendique gratia expetibilem.The.Nec immerito, si scire propter
se esse putas.Nea. Puto.The.Et magis scire,magis propter se.Ne.Magis.Theo.

Maxime itaq; ſcire, maxime erit propter ſe. & maxime ſcientia, maxime propter ſe;
ſcientia. Ne. Sequit. The. Sapientē aūt conceſſimus maxime omniū habere ſcien
tiam. nā maxime ſit. Ne. Conceſſimus. The. Habet igitur ſapiens maxime propter
20 ſe ſcientiā, ſciendique gratia expetibilem. Ne. Habet haud dubie. ¶ The. Deniq;
qualem dicis eſſe ſapientē? Ne. Sciētiā habere principaliſſimā, & omniū maxime
liberā. The. An ne putas maxime ſciētiā diuiniſſimā, certiſſimā, maxime omniū
cauſas adducere potentē? & quę cauſæ cauſarum contēplationi inſiſtit, cuius gratia
agenda ſunt ſingula (hæc enī eſt vniuſcuiuſq; omnino bonum, imo vero in vniuerſa
natura optimū) principaliſſimā eſſe? Ne. Quid ergo ni putem? The. Et hāc eandē,
& quę maxime omniū propter ſe ſit maxime liberā: quēadmodū eū hominē liberū
diximus, qui ſuimet & nō alterius cauſa ſit. Ne. Ita ſentio. The. Sapiens aūt talem
habet ſcientiā, quę ſcilicet maxime ſcientia eſt, diuiniſſima, illorū diuiniſſimorū,
cognitúque difficillimorū (vt diximus) entiū contēplatrix, certiſſima, maxime ſin-
gulorū cauſas aſſignare ſufficiens, cauſæ cauſarū cōtēplationi inſiſtens, & maxime
omniū propter ſe. Ne. Hęc omnia vera, modo ſit aliquis ſapiens: ſed rarā auem eſſe
dicis. The. Nihil ad rē, ſit, an nō ſit, modo eſſe poſſit. Fit itaque ex ijs quę conceſſi-
mus, ſapientē ſcientiam habere principaliſſimā, & maxime liberam. Ne. Fit certe.
21 ¶ The. Quē ſenſuū maxime diligimus? Ne. Viſum: quod ſatis cognitu prōptum
eſſe puto. nā omnes homines natura ſcire deſiderāt: viſus aūt maxime ſenſuū plura
nos cognoſcere facit, pluresq; rerū differentias oſtendit. nā omnia corpora quodam
modo colore participant: noſque maxime ſenſuum, ſenſibiliū cōmunium is ſenſus
certos efficit. Et reuera quoties ad lucidam illam beatiſſimorum entium regionem
viſum atollo, oculos ipſos diligo, agoque gratias optimo naturæ parenti, ꝙ me lumi-
nibus ad illam felicem regionem intuendam ornauerit. Theore. Hæc profecto pie- Grata in
tas probanda eſt: verum etiā tu cum cælum ipſum intuebare, potius dicere debuiſſes. deum pie
O vos beatiſſimi & optimi huius lucidiſſimę regionis ciues & incolæ, qui his mori- tas.
bundis oculis aditi non poteſtis, gratias ago veſtro, totiuſque naturæ, omniumque ſu
pra cogitatum omnem optimo parenti, vobiſque ipſis, qui mihi alterū oculum im-
partiti eſtis, quo vos cæcutiens adeo, ad quos aſpiro: hunc mihi (tenſis brachijs, mani
buſque comploſis vos oro) illuminate, quo vos feliciter videā, contempler, laudem,
& amem. Ne. Verum certe prius ad illum internum oculum cogitare debuiſſem, ob-
q; illum eſſe pium, a quo etiam ipſa naſcitur pietas: ſed dico vt mihi parum pruden-
ti euenit, minus bonū cognoſcēti, & melioris ignaro: ex quo coniecto nō abs re nos
maxime ſenſuū viſum diligere, cognoſcendi ſcilicet gratia, & per ſe. The. Recte ac-
peris. nam propter eſſendi neceſſitatem forte putas tactum magis diligendum. pari-
ter & guſtum: & ad plura tum maxime per accidens cognoſcēdum, auditum. Ne. Ita
22 ex Ariſtotelica philoſophia ſentio. ¶ The. Sed tu aſſumpſiſti, oēs homines natura
ſcire deſiderare: vbi mihi aliquātiſper inſiſtēdū eſſe videt, an viſus faciat ſcire? niſi
forte viſionem ſcientiā eſſe putes. Ne. Neq; viſionē, neque auditionē, neque omni-
no ſenſum vllum ſcientiam eſſe puto: viſus tamen, ſicut & auditus, facere ſcire cōce
di poteſt, vt inſtrumentum machinamentūque quoddā ob noſtræ intelligēdi condi-
tionis infirmitatem requiſitum, qui nihil intelligimus vnq̄ niſi mens noſtra ſenſibi-
libus ſit excita: viſus autem inuētioni q̄ accommodatiſſimus eſt: auditus vero, vt ab
altero ſuſcipiatur doctrina. Ad hoc tamē illud aſſumpſeram, ꝙ vnūquodq; ad opti
mam eius operationem ſuapte natura inclinatur: vt fertilis arbor ad optimum quē Pulcherri
efficere poſſit fructum, & ſuauis redolenſq; plantula ad ſuauiſſimū redolētiſſimūq; m⁹ naturę
(quem ſua afferat natura) floſculum: & ſi ſuauiorem pulchrioreq; efficere poſſet, nō conatus.
impedita arbitror efficeret. The. Efficeret indubie: nec iniuria. Nititur enim vnū-
quodque, vt ipſi ſummo pulchro, ipſique bono optimo (quātū fieri poteſt) ſimilius
euadat. Ne. Scite autē & intelligere, optimā exiſtimaui hominū operationem: ho-

mines igitur natura & ſcire & intelligere inclinantur : quare & ea natura deſiderant.
Nihil enī aliud mihi coniecto natura deſiderare, q̄ ad aliqua natura inclinari. Modo
homo illas optimas ſuæ naturę operatiōes niſi ſenſus adminiculo cōſequi nō poteſt,
& maxime viſus. nihil mirū igit̄ ſi illā mihi ꝓpoſitionē (quēadmodū etiā in libello
notatā viderā) aſſumpſerim. The. Scite loqui videris. Nā ſcire & intelligere ſecun

Hominis finis.

dū ſapiētiā (quę vtrūq; cōplectit̄) optimę ſunt hominis operationes, optimaq; eius
officia. Et vnūquodq; natura ſuā perfectionē deſiderare videt̄, nō modo ſummā, ſed
& eas oēs quę iferiores, infraq; ſummā exiſtūt: meliores magis, & optimā maxime.
Ne maxime igit̄ omis homo deſiderat eſſe ſapiēs. The. Natura videlicet: & oīs ho-
mo ad hoc naſcit̄, vt ſapiēs ſiat, ſuūque cōtēpletur, imo oīm factorē: ſicut vnaqueq;
arbor, vt ſuo tempore optimū quē natura poteſt, afferat fructū. ſed neq; oīs homo id
aſſequit̄, neq; oīs arbor optimū ſuę naturę ſemper affert fructū. Ne. Gratię, o The-
oretice, optimo rerum oīm parenti, qui omnē hominē ad tā altū bonūque finē crea-
uerit, ad ipſum ſcilicet cōtēplandū & amandū: & cum ego de numero hominū eius
pietate ſim vnus, me ad eundem finē creauit. The. Creauit Neania & te, & me: &
gratię ſint illi. Stude igitur ne ſimilis fias infructiferę virgulæ, quæ ad optimū fru-
ctū inſita feſellit hortulanū. Fructus quē tu & ego toti⁹ naturę hortulano debemus,
ſapiētia eſt, eiuſq; ſecundū ſapientiā cognitio. ¶ Sed adhuc o Neania intactum reli 23
ctum eſt, cum nos vna ipſi conueniamus, te & me, cæteroſque hominum ea quæ nos
perficiant, natura deſiderare, an tale deſideriū, taliſque naturæ appetitus ad concupi-
ſcibilem, iraſcibilem, an ad rationalem partem attineat? hæc enim tria, concupiſci-
bilis, iraſcibilis, & volūtas, appetūt. quod ſorte indagine dignū reputas. Ne. Dignū
equidem. The. Quid ergo ais? cū tu natura ſcire deſideres: an id deſideres parte con-
cupiſcibili, an iraſcibili, an voluntate ipſa, & rationali? Ne. Nō certe mihi videt̄. nā
hæ deſiderandi affectiones apprehenſionē aliquā ſequunt̄: vt apprehenſo delectabi-
li cupimus, apprehēſo paruipēdēte iraſcimur: & volūtas ipſa cōſilio deliberationeq;
freta, rem vult aut renuit. The. Bene ſentis de ijs accidentarijs appetitibus qui in no-
bis ſenſum cognitionē ve ſequunt̄: ſed de ijs quęro, q̄ nobis natura aſſunt, quo pacto
etiam res inanimę appetere cōcedūtur, vt (quēadmodū dicebas) qui ſit quędā in bonū
natura inclinatio. natura enim ſemper ad optimū tendit, ad bonūque eius omnis co-
natus. Et ea quæ nos ad imperfecta trahunt, præter naturā ſunt, & quædā naturæ in
ſua genitura impeditæ inualitudines, impotentięque: quēadmodū ſi morbidus homo
filium generet ad paternā corporis inualitudinem pronum, talis pronitas inclinatio-
que haud deſideriū naturæ eſt, ſed ex naturæ impedimento proficiſcitur, præterque
naturam euenire videtur. ¶ Ne. Ita videtur: & ſic forte concupiſcibilis, iraſcibilis & 24
voluntas in eo appetitus ſignificationis vſu, natura ſcire deſiderāt & appetūt. The.
Cupiditas cupiēdique facultas deſiderat ea quæ ipſam perficere nata ſunt, ad illaque
inclinatur. Ne. Sane. The. Num etiā appetit ea a quibus nullo pacto perfici poſſit?
Ne. Minime. The. Nā talis naturæ conatus irritus vacuuſque eſſet. Ne. Prorſus.
The. Num ſcientia, intellectu, ſapientia, cupiēdi particula perfici poteſt? Ne. Nō
videtur. The. Neque itē animoſa, iraſcēdique virtus. Ne. neque animoſa. The. nō
igitur concupiſcibilis iraſcibiliſque aut ſcire aut intelligere natura deſiderāt, vt aie-
bas. Ne. Dubitaui. ¶ Theo. Age videamus nunc an ad rationalem appetitū & vo- 25
luntatem ipſa forte attineant. Ne. Ita eſſe opinor. The. Hoc cōſideremus, cuius ſci-
re, intelligere, & ſapere, ſcientia, intellectus & ſapientia perfectiones ſint. Ne. In-
tellectus indubie. The. Sunt ne in voluntate? Ne. Minime, vt mihi videtur. The.
Sunt ergo intellectus perfectiones. Ne. Sūt. The. Et modo cōceſſimus vnūquodq;
ſuā perfectionem natura deſiderare, ad eāq; natura inclinari. Ne. Cōceſſimus. The.
Eſt igitur naturę tale deſideriū, pulchrūque ad bonū conamē, ipſius intellectus. Ne.
Oportet. ¶ The. An ſcientia, intellectus, & ſapiētia, in intellectu agente, an poſſi- 26

Quomō aīata & quo inanimata appetunt.

bili perfectiões ſint? Ne. Poſſibili certe. The. Appetit igit̃ natura intellectus poſſi-
bilis & ſcientiã & intellectũ & ſapientiã, quandoquidẽ vnũquodque ſuã perfectio-
nẽ natura appetat. Ne. Neceſſe eſt. The. Intellectus aũt agẽs quid? Ne. Inſcius ſum
quid dicã. The. Oculus'ne ſuapte natura ad videndũ inclinatur, & intellectus ad in-
telligendũ? Ne. Sic eſt. The. Vbi & ipſa eſt viſio, quę oculi perfectio eſt? Ne. In o-
culi potentia. The. Perite. appetit ne ergo oculi potentia viſionẽ quę ipſam perficit?
Ne. Appetit. The. Et perficit̃ ab ipſa viſione vt potentia. Ne. Vt potẽtia. The. Et
anima quę actus in oculo eſt, appetit ne etiã viſionẽ ipſam efficere in ſua potentia? an
potius appetit eſſe vacua, otioſaq;? Ne. Minime appeteret ſe eſſe otioſam: ſed appetit
viſionẽ efficere. The. Et viſionẽ efficere nũquid nõ ipſius illic inexiſtentis animæ
perfectio eſt? Ne. Eſt. The. Et magis quidem, q̃ viſionẽ in ſe vt potentia recipere?
quãdoquidem aliquid magis agendo aſſimilet̃ bono optimo ſummo rerũ omniũ au-
thori, q̃ patiendo. magis igit̃ anima oculi viſionem appetit, q̃ eius potentia: quia vi-
ſio ipſa magis ſit ipſius animę perfectio, ſi vera ſunt quę ſupra cõceſſimus. Ne. O-
portet. The. An intellectus poſſibilis ſcientiã, intellectũ, aut ſapientiã efficiat? Ne.
Nõ, ſed recipit, vt potẽtia oculi viſionẽ. The. Quid ergo? Ne. Intellectus agẽs. The.
Vt anima in oculi potentia efficit viſionẽ. Ne. Itidẽ. The. Appetit ne intellectus a-
gens in poſſibili eſſe vacuus, otioſuſq;? Ne. Minime, vt mihi videtur, quãto bono o-
ptimo ſumme pleno lõge ſimilior euadit. The. Rationẽ habes. appetit igit̃ ſcientiã,
intellectũ & ſapientiã in ſua potentia efficere, taleſq; ſibi pulchras parare perfectio-
nes. Ne. Profecto. The. Taleſq; admodũ pulchras & bonas operatiões facere, eſt ne
ſua perfectio? quãdoquidem ſimilior eſt per id ipſum ſummo ex ſe ſempet ſummã
gignenti ſapientiã: & magis quidem q̃ pati. Nea. Proculdubio. The. Cũ itaq; ſcire,
intelligere, & ſapere, intellectus agentis ſint perfectiones, & magis (vt mecũ cõcordi
ter ſentis) q̃ ipſius paſſibilis, intellectus agens etiã illa appetit, & vel magis q̃ ipſe paſ
ſibilis. Ne. Ita certe eſt. The. Appetit igitur ſcientiã, intellectũ & ſapientiã intelle-
27 ctus poſſibilis vt potentia, & intellectus agens vt efficiens. ¶ Sed quãdo tam longe
digreſſi ſumus, paululũ adhuc longius progrediendum eſt. Si quis te percõtetur, cu-
pide literarũ adoleſcens, cum omnes homines & ſcire & intelligere & ſapere natu-
ra cupiant, & tale naturæ pulchrũ deſiderium, ipſius intellectus ſit & agentis & po-
tentię: an appetitus talis intellectus potentiæ, ſit ipſemet potentię intellectus, an af-
fectio quædã illi natura inhærens? quid reſponderes? Ne. Me huius quæſtionis eno-
dandæ ineptũ, meq; huius rei inſcium eſſe. The. Age dic, quando oculus ad viden-
dũ natus ſit, anima quę in oculo eſt, natura viſionem appetit. Ne. Conceſſum. The.
An ſeipſa, an affectione quadã quę ipſi inſit? Nea. Seipſa, vt mihi videtur. The. Et
intellectus agens, ſcire, intelligere & ſapere appetens? Ne. Seipſo etiã. nã actus ſunt
quorum non eſt pati & recipere, ſed agere. Theore. Probe. paterentur em̃. non igitur
ad natura appetendum, affectio quædã requiritur. Ne. Non in actibus. Theo. Et po-
tentiæ ſeipſis ſe habent ad patiendũ & recipiendũ, vt actus ipſi ſeipſis ad agendum.
Ne. Apparet. The. Sicut igitur actus ad naturalem agendi appetitionẽ, affectionem
non requirit, ſed anima in oculo, & ſuus natura videndi appetitus ſubiecto ſunt vnũ,
ſola vero ratione duo, & intellectus agens, & ſuus ſciendi, intelligendi & ſapiendi na
turalis appetitus conſimiliter: ita potentia ad naturale patiendi deſiderium haud affe-
ctionem requirit, quæ quidem ille ipſe ſit appetitus, ſed potentia, taleque deſiderium
ſubiecto ſunt vnũ, & ſola ratione diſſona. Ne. Bona ratiõe videt̃ ita eſſe ſentiendũ.
ſic enim ſuapte natura, & non per alterũ, ſuam perfectionem appetere cognoſcetur.
28 ¶ Theo. Sed modo an appetitus ille ſciendi, rationalis appetitus exiſtat, nondũ diſ-
cuſſum eſt: dixiſti tamen ſcientiam, intellectũ & ſapientiam non eſſe in voluntate,
ex quo non conficitur voluntatem illa natura non appetere, cum etiam illa eadem in
intellectu non ſint agente, quem tamen probauimus illa natura appetere. Nean. Non

plane sentio quo se sit vertendū. The. An voluntas sciētiam amat, intellectū, & sapientiā? Ne. Amat. The. Nonne natura illa amat, & magis forte virtutibus ipsis, quę in ipsa existētes ipsam perficiāt? Ne. Videt. nā magis bonū magis natura amat. The. Et illa natura amare, est ne ipsius voluntatis perfectio? Ne. Est. The. Quāto similior hoc ipso euadit ipsi summo bono, quod est infinitus amor, infinitaq; amādi ratio. Ne. Certe. The. appetit igitur volūtas rationalisq; appetitus natura scientiā, intellectū, & sapientiā scire, intelligere, & sapere: imo volūtatē ea natura amare, est illa eadem natura appetere. Ne. Mihi certe videtur. The. Vt scilicet amice sunt amabilia, voluntateq; affectabilia. Ne. Hęc ita sese habere mihi pulchre videre videor.

¶ Sed o Theoretice, cū hęc quę diximus, intellectus agēs, intellectus possibilis, & voluntas natura desideret, an tria sunt re ipsa distincta desideria, an reuera subiecto essentiaq; sint vnū, cui esse & ratiōes diuersę sint: vel quomodo aliter? The. Chare Neania, an intelligis animā (quę vt separetur facta est, separataq; operetur) propriū actū propriāq; potentiā habere? Potentiā dico ab hac sensibili corporea & desecabili potentia alterā, quę quidē vere in se constet, nō fluxa, nō marcessibilis, distrahibilisq;, virtutibus, scientia, ipsaq; denique sapientia adornabilis: & illū actū, illā non esse potentiā? Ne. Ex philosophia didici. The. Intellectū agentē dicis ne illū actum esse? Ne. Dico. The. Et appetit: dicis'ne suū esse appetitū? Ne. Probatū est. The. Et intellectum possibilē dicis etiā esse potentiam illam quæ in se vere constet, indefluxa semper, semperque substantia eadē? Ne. Dico. Theo. Et cū appetat, dictum ne est esse appetitū? Ne. Dictum. The. Et iam consensisti animę nostræ actum propriā eius non esse potentiā. Ne. Consensi. The. Non est igitur ipsius intellectus agentis desideriū ipsi scilicet actui idē, intellectus potētię desideriū, quod quidē potentię idē est. Ne. Certe. The. Sunt igitur subiecto, essentia, req; ipsa intellectus agentis & intellectus potētię, duo distincta diuersaq; desideria. Ne. Oportet. ¶ The. An putas 29

animę nostrę vnicū vere actum vnicāque vere esse potentiā? qui quidē animę actus in propria potētia rationales intelligēdi, memorandi & volēdi facit operationes, quas potētia ipsa recipit: & actum illum vna simulq; cū potētia cōstituere intellectū, memoriam rationalē, & voluntatē, vultum scilicet diuini luminis supra nos dei pietate signatum queadmodum anima simul cum oculi potētia constituit oculum, & illa easdē cum simili potētia auditum & odoratum. Ne. Audiui. Sed hęc eadē a te repetita fuisse, mihi q̄ gratissimū est. The. Intellectus igitur, memoria & volūtas hac ratione subiecto essentiaq; sunt vnū, & ratiōe tria: queadmodū gustus, tactus & appetitus in lingua. Nea. Sit ita. Theo. Non igitur appetitus voluntatis & appetitus intellectus subiecto essentiaque discrepant, sed ratione sola: sed omnibus subiectū essentiaq; est eadē, vt agens agenti, & potētię possibili, & totius toti. Ne. Apparet. The. Et vt de voluntate prælocuti sumus, ita de illa rationali fœcūdaque memoria sentiēdum est. 30

¶ Ne. Sed tu nū ponis plures intellectus, voluntates & rationales memorias, cum ipsorum cuiuslibet ponas agens, possibile, & totū? The. Non fili: sed cum dico intellectum agentem, perinde est ac si vocē animam in oculo oculum agentem: & cum voco intellectum possibilem, perinde est atque si vocarē oculi potētiam oculum possibilem. non tamen dico simpliciter animam quæ in oculo est, esse oculum, neque potētiam oculi esse oculum, sed oculus nomen totius est, & actus, & potentiæ. Ita neque simpliciter dico intellectum agentem esse intellectum, sed intellectum agentē: neque intellectum potētię esse intellectum, sed intellectum possibilem. Et ita de memoria agente & possibili, volūtate agēte & possibili. Sed intellectus, nomē totius & actus & potētię simul est: & rationalis memoria, et volūtas. Ne. Sic ergo intellectus agēs et actus intellectus idem sunt, et intellectus possibilis et potētia ipsius intellectus idem, et voluntas agens, et actus voluntatis. Theo. Prorsus vt ais omnino in his et reliquis consimiliter. Nean. Quam pulchre mihi confirmare videris quæcunque de anima 31

32 maxie scitu digna putaui. ¶ Sed o Theoretice, nō sim tibi molestus si de hac re vnū quiddam scisciter. Theore. Sciscitare. Nea. An sicut intellectus agens & possibilis pariter vnum constituunt intellectum, ita appetitus agens & appetitus potētiæ vnū cōstituant appetitū? The. Prorsus. Ne. Totus ergo animæ actus vna cū tota animæ potentia, vnum constituunt appetitum. Theo. Vt ais, qui vnus est pariter & trinus. Nea. Ratione scilicet: intellectus, memoriæ, & voluntatis. Theo. Sic est: & iterum eorum quilibet cum vnus sit, pariter est trinus. Nea. Re tamen puto: actus scilicet, & potentiæ, & totius. Sed quem existimas perfectiorem, et magis vnum, an actus, potentiæ, an totius? Theore. Quod existimas perfectius, magisque vnum, lineam, superficiem, an corpus? Nea. Corpus profecto, quod pulchro ternario perfectum est. Id ipsum, vt qui longe videre sim ineptus, haud percipiebam, totum totiusque appetitum suo pulchro ternario consurgere perfectum: itaque naturam, imo vero ipsum naturæ opificem, perfectum omne suo ternario complere. Et adhuc ternarium intellectus, memoriæ et voluntatis perfectiorem esse, quandoquidem sit magis vnus. The. Diuinum ingenium mihi habere videris: ipsum excole, vt ipsum in suo (quod vides) perpulchro perfectoq; ternario, et tribus perfectis sine quacūque ipsorum adinuicem cōpositione subsistente (cū omnino substātia sint idem) ad illud perfectissime vnū et trinum sese erigat, et digno cōtemplationis officio, vbere memoria, pio perfectoque amore prosequatur. Superant ne tibi alia quę quęras? Ne. Nulla. The. Vis ergo ea quæ diximus paucis recolligamus, vt firmiori memoriæ mandes? Nea. Maxime. The. Quasi a proposito per otium ludentes longius euagati diximus,

1 ¶ Omnem hominem maxime natura desiderare esse sapientem. Breuis eorū quæ dicta sunt epilogus.

2 ¶ Id naturæ desiderium non esse concupiscibilis, irascibilis, aut rationalis particulæ, sensum cognitionem ve sequens.

3 ¶ Quod nō sit cōcupiscibilis partis aut animosæ, vt et quędā naturę inclinatio est.

4 ¶ Quod talis naturæ appetitus quo scire, intelligere et sapere natura desideramus, ipsius sit intellectus.

5 ¶ Intellectum possibilem vt potentiam scire, intelligere, et sapere natura desiderare, agentem vero magis, et vt efficientem.

6 ¶ Tale pulchrum naturæ desiderium nō esse affectionem quandam intellectui aut agenti aut possibili natura inhærentem.

7 ¶ Quod voluntas rationalisque appetitus, scientiam, intellectum, et sapientiam natura desideret, vt scilicet amabilia, voluntateque affectabilia sunt, et rationalis memoria, eadem vt memorabilia sunt appetat.

8 ¶ Intellectus agētis appetitū re ipsa ab intellectus possibilis appetitu esse distinctū.

6 ¶ Naturalem volūtatis appetitū et intellectus, omībus cōformibus modis subiecto idē esse, sola ratione plura: vt agens idē est agenti, et patiens possibili, et totus toti.

10 ¶ Quod nō plures sint intellectus, nō plures rationales fœcūdęq; memorię, aut voluntates: etsi in vnoquoq; eorū agēs, possibile; et ex his totum subsistens reperiatur;

11 ¶ Quod appetitus agens et potentiæ, vnum constituant appetitum.

12 ¶ Item totum nostræ animæ actum cum tota eius potentia vnum constituere appetitum, qui vnus est pariter et trinus. Nean. Subiecto scilicet vnus, et ratione trinus. Theoreti. Scilicet.

13 ¶ Denique quemlibet illorum trium, vnum esse, et re ipsa esse trinum.

¶ Hęc omnia breuiter perstrinximus. Curemus modo vt reliqua absoluamus. Ne.

33 Curemus. ¶ The. Quibus potentijs reguntur animalia? Ne. Bruta plurimū imaginationibus et memoria viuunt, homo vero prudētia et arte. Theo. Imo vero o Neania bruta his tribus, sensu, sensuali memoria, et appetitu viuunt, in suaque diriguntur vita, et homo intellectu, rationali memoria, et voluntate. Nam vnumquodq; natura viuit, vt quā optimas sua affert natura operationes efficiat. Sic enim illi maxime

bono ad quod omnia respiciũt,& ad quod oĩa tendunt, similius euadit. Optimæ aũt
operationes ab optimis proficiscunť potẽtijs. viuit igitur vnũquodq; secundũ opti=
mas suas potẽtias. atqui meliores potentias sensu, sensuali memoria, sensualiq; appe
titu bruta nullas habent: & homo diuiniore sorte potitus, intellectu, rationali fœcũ
daq; memoria, & volũtate. Ne. Verũ. The. Viuũt igiť bruta sensu, sensibiliq; me=
moria, & appetitu: & homo diuiniorẽ suę naturę sortẽ sequens; intellectu, tationali
memoria, & volũtate. Ne. Nẽpe. sic eñ vtraq; in suo ternario pulcherrime illã sum

Solum hominẽ iter animalia a suæ cõditiõis sorte aberrare.

mã q̃ optime possunt imitanť vitã. The. Ita est amice: solus homo est qui suæ diui=
nioris naturę cõditione neglecta, sponte deuiat, quiq; mauult bruto viuere similior,
sensum, sensualisque memoriæ & appetitus sequẽs perturbationes, q̃ in diuina vul=
tus diuini sorte suo perfectissimo assimilari principio: vt hinc intelligas bonũ pẽde=
re & malũ, præmiũ atque pœnã. Sed vide ne te feceris bruto inferiorẽ, quod nunq̃
sponte deuiat a sui principij quãtũcunq; potest assimilatione. itidẽ & cęterę res sen=
sus rationisque immunes. Ne. Ipsum oro oĩm principiũ, vt me, semper ex me quidẽ
fragilẽ & infirmũ, erigat ad ipsum, & ad ei sapientia, fœcunditate & amore (quãtũ=
cunque ipse me capacẽ fecerit) assimilãdũ. The. Piũ tuũ desideriũ. Sed ꝓcedamus.
¶ Quæ animalia disciplinabilia sunt? Ne. Quę auditũ & memoriã habent. nã tali 34
bus aliqua significare possumus, per quę vsui directionique reddanť aptiora. The. Et
maxime omniũ homo: cui nõ modo terrena, caduca, ad horãque labẽtia significanť,
sed etiã cęlestia & æterna. Nea. Ita est. ¶ The. Quę prudẽtia? Ne. Sensum & me= 35
moriã habẽtia. nã hęc futurorũ videntur esse prouida. The. Quę etiã parũ memo
riæ participãt: vt apes sibi hexangulas domos fabricãtes: phalangius in cibi venatio=
nem subtiliter telam texẽs: & formicæ quæ sibi cibum in æstate aggerãt, ne hyemis
asperitate aduentante domentur, deficiantque: ad quarũ prudentiã contemplandam
Sapiens imprudentẽ & pigrum mittit. Ne. Ita est. The. Et si auditum non partici=
pent, sed quemlibet sensum alterum, quid tum? Nea. prudentia quidẽ erunt, sed non
disciplinabilia. nã sensu disciplinę carent. The. Cognoscunt ne talia rationis exper=
tia futurum, cuius tamen gratia agere vidẽtur? Ne. Minime. nã ipsorum virtus co=
gnoscendi suprema, imaginatio est, quæ solum præsens & pręteritũ attingit. The.
Probe admodũ. non igitur prudentia sunt, quia præterita futuris connectãt ac com=
parent. Ne. Ita dicendũ. nam ipsa vtrũque extremum & præteritum & futurum co
gnoscere oportet. Iam autẽ ea cõcessimus nõ cognoscere futurum. The. Memoria
igitur in ipsis parum facit ad prudentiã. Ne. Scilicet. The. Imo etiã & sensus & me=
moriæ expertia, vestigium prudentiæ in se gerere videntur: vt arbores cum folia in
cooperimentum fructus, & pulpam & duriorem testam in seminis defensionẽ pre=
ferunt. ¶ Sed quæro, si quodnam animalium præsentia, præterita & futura discer= 36
nat, adinuicem conferat, & ex præsentibus & præteritis futurorum facile sibi conie=
cturã sumat, ipsum ne prudentius cæteris tibi esse videretur? Ne. Videretur. Et su=
spicor te velle hominem dicete. The. Sine. Nonne tibi videtur illud (quodcũque fue

Quod hõ animaliũ prudẽtissimũ est.

rit) propriam habere posse prudentiam, modo rationem haberet ad consultandum de
prouidentia futurorum, quæ prudentia ipsa respicit? Ne. Imo etiã eius sola prudentia
propria esset, vt quę esset actiua recta cũ ratione circa eius totius vitæ bona, quæ non
sine futurorum consilio est. Et aliorum inferiorũ prudentię omnes improprię sunt,
& quæ longo interstitio & tenui quadam similitudine illius imitãtur imaginẽ. The.
Nonne tibi mirum videtur, si hanc similitudinariã habentia prudentiam, in suo ipso
tenui admodum prudentiæ vestigio semper imitantur summã prudẽtiam, nec vnq̃
nec vsquã deuiant: hoc vero in propria, & (vt ita dixerim) aliorum comparatione ve=
ra, minus ipsam imitatur? Ne. Id mõstrũ est, pręterq; naturã cõtingere videť. The.
Ita tamen, amice, est. O nostram miserandam sortem: haud male suspicabaris me
hominẽ intelligere voluisse. Cõstat enim ipsum omniũ mortaliũ disciplinabilissi=

mum,prudentissimũ,& optimũ,qui solus oĩm suã naturã nõ sequit̃, suæq; naturæ benignitatẽ negligens,ea abutit̃.cuius mali causam esse reor, q̃ seipsum non cognoscit. Magna ꝓfecto sapientia est(vt vel id oraculo concedamus(seipsum cognoscere. Tu te ipsum o fili Neania cognoscere stude, & te aialiũ natura mãsuetissimum & prudentissimũ esse momento (talis eñ natura quilibet homo est) & tuæ naturæ benignitatẽ semper sequere, admoneq; cæteros æquales tuos vt seipsos cognoscãt,&
37 quales sint natura videãt,ad sapiẽtiãq; pariter(vt tu)aspirẽt. ¶Sed videamus an ipsum summe sapiẽs,qđ oĩa largit̃ abunde,nobis etiã ipsam sapientiã cõcesserit possidendã.Ne.Supra cõcessimus in eius operatione hoĩs finẽ consistere.The. Dictũ quidẽ est,& verum.Quod nõ oĩbus tamen ita esse visum est:tum quia maxime sapientia libera est.hoĩs aũt natura,multis modis,ipsis serua visa est.Ne.Si hoĩs naturam respiciamus(ita ex ijs quę me modo docuisti,coniecto)oĩm mortaliũ vel maxime liber est,& suimet causa:ita vt totius naturæ opifex opus suum inter mortalia in homine perfectissimũ consummasse videatur. Si aũt ex accidenti seruus fiat, parũ firmum est argumentũ.nã & talẽ natura existimamus sapientiã, & nõ ex accidẽti. The. Aiunt præterea deũ,solũ hũc sibi vendicasse honorẽ.& reuera deꝰ summe sapiens est.sed de illa summa sapientia,qua deus solus vt est seipsum cognoscit, sermonem non agitamꝰ,sed de illius summæ & verissimę sapientiæ remotissima similitudine,qua ipsum,quantũ nobis concessit esse felices, mente adimus. Ne. De similitudine scilicet agimus,cuius deũ solum non possint dicere possessorẽ,qui eã ipsã oĩs sapientie possidet veritatẽ, vt modo dicebas. The. Mitto q̃ nonnulli dicant deũ in uidere tm̃ bonum a mortalibus possideri:q̃nquidem oĩm rerum optimo parenti ipsi q; sũmæ beneuolentiæ inuidiã ascribere,maximũ sit nefas. Estq; id poetæ dictum, euenitq; hoc in loco vt vetus prouerbiũ docet,q̃ multa mentiantur poetæ. dicebant præterea sapientiã,q̃ maxime diuina,maximeq; honoranda sit,soli maxime diuino & honorando(qualis solus deus est)cõuenire,ipsumq; sũme diuinũ & honorãdũ deum esse,& ipsam summe diuinã & honorandã sapientiã,esse deã,quæ de ipsa sũma sapientia,imo omnis sapientiæ veritate & æterno exemplari verissime dicuntur,non autem de nostra hac similitudinaria,quæ nos in ipsius veræ contemplationem rapit & aduocat.quam solam cæterarum scientiarum a nobis in hac caduca vita possideri possibilium probauimus diuinissimam, maximeque venerandam. Sed tu dicito. nonne homines auspicati sunt philosophari quando apparuerunt aliqua quæ ipsorum animos in admirationem traxerunt? vt solis ad nos conuersio & diuersio, nunc solis & lunæ terrifici defectus,ostenta in aere visa? Nea. Ita inceperunt, vt opinor. Theore. Et admiratio nunquid sine ignorantia est? Nea. Non. The. Et naturaliter cupiunt illo ignorantiæ vinculo solui. Ne. Scilicet. Theo. Quando vnumquodque natura suum bonum appetat, illo autem solui bonum sit,& non minus diuina admirari cæperunt, vt an hæc sensibilis machina temeritate quadã facta sit,sempiternosq; ea ipsa perciat motus,an intelligentia sapientiaque aliqua gubernetur,& an huius pulchri rerum ordinis vnus author,vnus gubernator,an plures.arbitraris ne ipsos hæc & similia cognoscere fuisse accẽsos? Ne. Lõge magis q̃ sensibilia ipsa imo vero maxime, vt mihi videtur. nam ego,quem ipsorum comparatione cæcutiẽtem talpam reputo,horum sempiternorum desiderio magis quã dici queat accendor The. Sic accendũtur amice qui mentem puriorem habent, minusque corpe, corporeisque perturbationibus occupatã.hæc autem sine sapientia cognosci nõ possunt. Ne. Haud aliter. The. Putas appetitũ illũ,& naturale illud desideriũ, irritũ vacuũq; esse posse? Nea. Minime. The. Nã summa illa plenitudo oĩbus in rebꝰ otiositatem vitat, vt rebus sensibilibus corporum magnitudinumque vacuum. Possessores igitur sapientiæ esse possumus: & hic nobis ad nostrum principium, ad vniuersorũ omnino bonum relictus est aditus. Nea. Hæc proculdubio admiratio, admiratio

Quatuor rõnũ sapientiam ab hoĩe possi deri non posse cõtẽdentiũ dilutio.

neq; suscitatus appetitus, in melius decumbit. gratiæ sint illius largitori. The. Gratię, nosque naturam (quam nobis vsqueadeo bonam munificus concessit) omni ex parte perficere iuuet. Nea. Iuuet. Theo. Sed sunt ne alia, quæ nunc tibi occurrant expedienda? Nea. Nulla. The. Quæ supersunt, reliquorum sunt librorum, & quæ maius otium requirunt, tibi autem nunc forte paruum est, & mihi itidem. sol (non longa mora futura est) a nobis suum subtrahet aspectum. Nea. Verum ais o Theoretice. sed aliquando alias cum se temporis opportunitas vltro dabit, non te mihi difficilem præstabis quo minus ea quæ superant, mihi manifestes. Theoretic. Me semper, modo sit temporis occasio, non modo facilem, sed quam facillimum habebis. Vale. Nea. Et tu o optime Theoretice nunc vale, in futurum'que rursus tu semper optime valeto.

¶Primi dialogi finis.

¶SECVNDVS DIALOGVS METAphysicæ introductionis.

Theoreticus. Neanias.

Erus aduenis o Neania. Ne. Serus o Theoretice. nam pater meus hac ex vrbe modo rus cōcessit, qui me etiam plus q̄ velim remoratus detinuit. attamen si quid otij tibi suppetat (codicem attuli) a quæstionibus ordire, & qua velocitate voles transige. The. Ita optime fili & decet & oportet: nam nostēporis angustia premit. ne ergo multa prælocutōie tēpus vane absumamus. ¶Dic age, quid est causas esse secundū speciē infinitas? Nea. Si petas quid rei, nihil est. at si quid nominis, infinitæ secundum speciem dicerētur, si ipsarum infinitæ essent species. The. Quo pacto? Nea. Vt si esset materia, forma, efficiens, finis, exemplar, species a prędictis altera, a b c d e f, semper nouæ a prioribus & sine statu causæ species. The. Probe. ¶Quid est eas ipsas infinitas esse secundum directum? Nea. Quid rei nihil est. nā neque sunt, neque esse possunt. at quid nominis respondeo infinitas esse secundum directum, si in vnaquaque causarum specie ab vna in aliam alterius naturæ semper sine statu procederetur. The. Quo pacto intelligis in vnaquaque causarum specie? Ne. In quolibet quatuor causarum genere, vt in materia, in forma, in efficiente, atq; fine. The. Id ergo in materia pande. Ne. Materiæ secundum directum infinitæ dicerentur, si vna fieret ex alia, quę iterum fieret ex alia, neq; vnq̄ vllum assequi valeremus terminū: vt si hoc, vt terra, fiat ex aere vt materia, & aer ex igne, & ignis ex a vt ex materia varię diuersęq; naturę, & a ex b, & b ex c, & ita sine statu, materię illę secundū directū abirent infinitę. The. Pande in forma. Ne. Formę secundū directū in infinitū prodirent, si aliqua forma per aliā & alterius naturę formam subsisteret, quæ iterum esset per aliam, neque vnq̄ in vltimam decumberetur. Theo. Id in efficiente. Nea. Causæ efficientes secundū directum infinitæ dicerentur, si effectus fieret enascereturque ab aliquo, quod iterum ab alio, nullo tandem termino reperto. The. In fine. Ne. In fine conformiter: vt si hoc gratia huius fiat, quod iterū alterius gratia fiat, nusquāque decūbat, series finium secundū directum probaretur infinita. essent enim fines secundum directum infiniti, si effectus alicuius gratia fieret, quod iterum alterius gratia fieret, neq; vnquā vbi stemus, terminum finemq; habeamus, qui alterius non sit gratia. The. Facis o Neania vt ingenui iuuenes facere solent, qui nunquā nisi præmeditati præceptorem adeunt. hinc fit vt ad singula quæq; quæsita egregie sciteque respondeant, in graues tandem & scientificos viros euasuri. ita ne est? Ne. Ita, prēmeditatus aliquantulū me tibi obtuli. Theo. Tanto. expeditus singula transigemus. ¶Dic ergo, quot nos a veritatis perceptione disturbant & præpediunt? Nea. Quinq;. Cōsuetudo audiendi falsa, eruditioque non recta. recte docenti

3 aſſentire nolle,niſi quod dixerit,vt mathematicus monſtret. nulli fidem præſtare,
niſi ſenſibile ſit,ſenſibilive conſtet argumento. nulla recipere, niſi alicuius vrgēte au
4 thoritate. non poſſe niſi parua deguſtare. ¶The. Age nunc,an cauſæ ſecundum ſpe
ciem infinitæ eſſe poſſint? Nea. Non poſſunt . nā omnes cauſas quatuor cauſarum
ſpeciebus,materia,forma,efficiēte,& fine cōplectimur. nō itaq; hoc pacto ſunt infi-
nitæ. The. Satis de ſpecie diuidua reſpondiſti,de indiuidua aūt non ſatis. Ne. Non-
5 dum teneo quid reſpondendū ſit. ¶The. Proficiſcamur igitur:& cedo,an materiæ
rectitudine prodeant infinitæ? Ne. Minime. nam bifariā dicimus ex aliquo aliquid
fieri. Primo ſicut ex imperfecto fit perfectū : quemadmodū ex puero dicimus fieri
virum,& ex Iſthmijs olim ludis Neptuno dedicatis fiebant Olympia. & ex,& poſt,
hoc in loco eandem ſignificantiam retinere videntur. Secundo,ex aliquo fit aliquid
per generationem. At neutro dictorum modorum proceditur rectitudine in infini-
tum. In primo quidem cum ex imperfecto fit perfectum, vt cū ex puero fit vir,nā
idē eſt ex quo fit,& quod poſtea perfectū eſt. nō itaque hoc modo proceditur in infi-
nitū. nā ſemper ad aliud alterius diuerſæque naturæ procedere oporteret . & ſi quod
fit,& ex quo fit,eadē non ſint,extrema determinata habent imperfectum & perfe-
ctū. at determinatis extremis, media quibus ab vno in aliud proceditur , infinita eſſe
impoſſibile eſt,quippe quæ nunquam tranſiri poſſent. cū igitur fiat hoc ex hoc pri-
mo,ſeriei proceſſus non abit infinitus. Theo. Recte ais. Ne. Neque quidē cum hoc
fiat ex hoc,generatione,& ſecundo. Primo,quia illic extrema,eſſe,& nō eſſe,deter-
minata ſunt. Vbi autem extrema determinata ſunt,media in infinitum prodire ne-
queunt. Secundo,quia cum hoc ex hoc generatione prodeat, ad conſimilia tādem fit
reflexio. Atqui ſi hoc pacto materiæ procederent infinitæ,ſemper ad alterius natu-
ræ materiā ſine reſilitione aliqua proficiſcerentur & irent . nō itaq; materiæ ſecun-
dum directum procedunt infinitæ. Tertio, quia cum hoc ex hoc generatione ſurgit,
materia eadem numero eſt:& quod in vnius generatione ſumitur,ab altero in corru-
ptione dimittitur. The. Naturalis inſtitutio huius rei fidē fecit. Ne. Et materia inge
nita eſt atq; incorruptibilis,et primum rerū ſenſibilium ſempiternū,nō igitur poſ-
ſunt materiæ in infinitum ſecundum directū procedere. ¶The. Hoc pacto de for-
ma,an rectitudine in infinitū prodire queat,expedi. Nea. Hęc mihi hactenus facilia
6 viſa ſunt,ſed timeo ſequentia me maiore difficultate premere. ſentio tamen reſpon
dendum eſſe,formas ſecundū directū haudquaq̄ infinitas euadere poſſe. primo,quia
ſi hoc pacto infinitæ euaderent formæ; diffinitione complecti non poſſent . hoc au-
tem irrationabile eſt. non igitur hoc pacto euadunt infinitę. attamen haud plane in-
tueor quo pacto forma propterea diffinitione cōplecti nequeat. The. Nec hoc qui-
dem facile. Sed an putas aliam deberi formę applicari diffinitionem,præter eam qua
ſignificamus formā dare eſſe rei,remq; conſeruare in eſſe? Ne. Nullā aliam. The.
Albedo,quę quædā forma eſt,quale dat eſſe? Nea. Album:& ipſa præſens,album
cōſeruat. The, Nunquid dat aliud eſſe? Ne. Nullū. The. Et dulcedo dat eſſe. Nea.
Accidētale ſcilicet,eſſe dulce. The. Et nullū aliud? Nea. nullū,quod norim. The.
Si albedo eſſet per dulcedinē,& per nullū aliud, quid ais tum? nūquid poſſet albedo
dare eſſe quod non haberet? Nea. non,mihi videtur. Theo. Et habet ſolum eſſe dul
ce:nam eſt per dulcedinem. Nea. Eſt. Theor. Non dabit igitur eſſe niſi dulce. Nea.
Mihi quidem ita eſſe videtur. Theo. Age nunc,forma ſubſtātialis qua de nunc agi-
mus,dat eſſe,& verius quidē,veriusque conſeruat. Nea. Verū id eſt. The. Sed id,&
quæ hactenus dicta ſunt,intelligo vbi formę finitę ſunt . nūc autem ponamus earū
ſeriē in infinitū excedere. vt ſit a per b,& b per c,& c per d , & ita ſine termino. Nea.
Admitto. The. A non habet eſſe niſi per b , ſicut album non habet eſſe niſi per al-
bedinem . atqui b non habet eſſe niſi per c , non igitur b dabit ipſi a aut alicui alio-
rum eſſe b. nam nihil dat alicui eſſe, quod non habet, neque dabit eſſe c. nam c non

habet esse nisi per d.d enim ipsi dare esse, admittendo processum formarum infini-
tum, concessum est: et nihil dat ipsum esse quod non est. cum igitur c non potest ali-
cui dare esse c, tanto minus b dare esse c potest. et ita de d, et quolibet aliorū argumē
tabor. Nea. Ita omnino. sed quid tum inuenimus? Theo. Nullam dare esse. ꝙ si nō
dant esse, neque rem saluant, conseruātque in esse. Ne indubie. Theo. Si igiꝫ formę
infinitę euadant, diffinitione haud complectentur: quandoquidem illa quæ maxi-
me omnium ipsis conuenire videtur, ipsis nullo pacto aptari applicariq; queat. nea.
Mihi sic esse oportere, iam ratione satisfactum esse videtur. Theore. Et eodem pa-
cto intellige rationes quibus diffinitio completur, infinitas euadere non posse. est
enim ratio, forma quędam. Nea. Perpendo hoc modo intelligentem infinita transi-
re non posse. The. Perge igitur reliquas rationes absoluere. nea. Vt vis: Secundo, for
mæ infinita interminataque serie non prodeunt, nam in illis formis semper magis
esse deberet quæ prior esset, et quæ ante, ea quæ deinceps: et prior posteriori dare
esse. at vbi non est primum, neq; hoc pacto prius et posterius est. Theo. Et in ratio-
nibus? Nea. Consimiliter. nam prior, ea quæ subsequitur, magis est: vt quæ sit vni-
uersalior, et ex qua pendere debeat posterioris cognitio. Atqui si infinitę essent, cum
primum et vltimum non darentur, neq; medium itidē, neque priores et posteriores
atq; deinceps. Tertio, quia si in infinitum prodirent, rerum scientia tolleretur. nam
res ipsas contēplando, formæ per quas constarent, sciri non possent. nam infinitę es-
sent: infinita autem hoc pacto transigere intelligētem, impossibile est. quare neque
res ipsæ compositæ scientur. The. Probe. nam totum suis ignotis partibus cognosci
non potest: sed tunc ipsum cognoscimus, quando ex quot et qualibus compositum
sit cognoscimus. Et si rationes ipsas respicimus? Nea. Itidem tollitur scientia. nam
scire impossibile est nunquam ad indiuiduas species venire potentē. at si huiusmodi
rationes formæ in infinitum prodirent, nunq̄ ad indiuiduas species decumberetur.
nam in infinito vltimum locum non habet. si autem vllæ darentur, essent vltimæ.
Tolleretur igitur itidem scientia. ¶ Et efficiēties causas infinitum secundum dire- 7
ctum progressum nō sustinere, pene consimilibus constare potest rationibus. Item
& hac. si sunt causæ efficiētes mediæ, & postremas esse necesse est. At efficientium
causarum sunt mediæ, vt quæ sint ab alijs, & a quibus aliæ sint. sunt igitur extremæ.
non enim aliqua mediarum, extrema esse potest. Theo. Quid hoc? Ne. Nam esset
ab alia superioriq; efficiente, quæ ideo potius, valentioreq; iure extrema & suprema
dici mereretur. Quod si datur prima, in ipsis non euaditur in infinitum. itidē si da-
tur vltima. Theo. Indubie. nam si essent infinitæ, omnes medię essent, si medias vo
care liceret (vt tu) quæ ab alijs efficientibus sunt, & a quibus aliæ efficientes ortum
sumūt. ¶ Sed quomodo, o Neania, si temporum sempiternus ordo, infinitaq; pro- 8
cesserit series, vt plane sensisset Aristoteles, efficientes causę secundum rectitudinē
non exeant infinitæ? nam tu ab homophrone genitus es. Nea. Sum. Theo. Hemo-
phron autem a tuo auo, auus ab abauo, qui iterum ab atauo, & atauus a tritauo: & ita
sine statu vllo proceditur, vt nunquam sit dabile efficiens primum a quo tu ipse pro-
cesseris. Nea. Verum ais o Theoretice. attamen propter hoc efficientes causæ non
Obiectionis dilutio. prodeant rectitudine infinitæ. nam non procedis ad eas efficientes quæ euariantis
dissimilisque sint naturæ, cum a me ad patrem, a patre ad auum, abauum, atauum
& tritauum procedis. Si tamen infinitæ secundum directum prodire deberent, sem-
per ab vna ad alterius naturæ alteram (vt diffiniuimus) progressio euaderet. Ob id
etiam, ꝙ de infinitis efficiētibus actu, mihi superior sermo haberi visus est. Theo.
Et recte quidem. Nea. Nunc autem non de infinitis efficientibus actu, sed potentia
obiectio procedit. non enim sunt aut fuerunt infiniti homines actu, a quibus ego
processerim, sed potestate & appositione sola, quemadmodum posteriora tempora
prioribus, sed non manētibus quidem, adduntur. Theo. Non obtuse dictum o Nea-

ania:& reuera infinita hoc modo esse efficiētia, est infinitas esse lineæ partes,& in-
finitas partiales & in potentia materias sub dimensiōe secabiles.at ꝓpterea materiæ
secundū directū nō prodeant infinitæ. Nea. Ita plane Oneropolus, cuius ego discipu
lus & auditor sum, diceret. The. Adde fili, hypothesin, mundū perpetua serie (vt ne
vnquā quidē inceperit) perdurasse, falsum esse. quare & id quoque falsum infinitos
9 præcessisse ex quibus tu pēdeas homines. ¶Nunc aūt expedi, fines ne infiniti secun
dū directū excedāt, an aliter? Nea. Minime ꝑfecto excedunt: nā causæ iā addi ctę
inhibent. Primo. nā finē diffinire difficillimū esset. The. Difficillimū, fili. nā quo
pacto illius gratia esset, quę ab ipsa infinito interuallo, infinitisq; medijs distaret, vt
quā per ea procedendo nunquā assequi valeat? Et si nō est illius gratia (quā tamē solā
putare oporteret optimā) certe nullius alterius gratia esse videbitur. In ijs em̄ quę re-
ctitudinis seriem seruāt, quod gratia prioris meliorisq; nō fuerit, neq; ꝑfecto poste
rioris minusq; boni gratia erit. Sed perge. Ne. Secūdo, quia neq; prioris & posterio-
ris integra seruaretur cōditio, vtpote quę in infinitis locū nō habeāt vllū. Tertio, tol
leretur scientia finis. Quarto, quia si vnus finiū est gratia cuius oēs alij fines sunt, &
non sit alterius gratia, vnus est oīm vltimus finis, & nō extrahuntur fines in infinitū.
Atqui vnus finiū est qui omniū aliorū finis est, & qui amplius nō est alterius gratia.
alioquin in rerū vniuersitate nihil optimū. non igitur fines rectitudine extrahuntur
in infinitum. Quinto, quia nihil esset optimum. imo neque bonum: & si quicq̄ opti
mum esset, nihil conaretur ad ipsum, quippe ad quod peruenire impossibile esset.
The. Sic fili ipsius boni optimi natura tolleretur. nā ipsius natura esse videtur, ab ip-
so omnium pendere bonitatem, ad ipsum omnia tendere, & ipsius gratia esse omnia.
modo nihil tēderet conareturq; ad ipsum: vt quod attingi (quemadmodum aiebas)
haudquaq̄ valeret vnquā: conatusque ad id rei vacuus irritusque haberetur. Nihil
itaque esset optimum, eiusque sublata esset natura: quo quidem non existente opti-
mo, omnis alterius bonitatis fonte & principio, vt nullum alterum & posterius bonū
sit vllum, necesse est. Tibi ne ita videtur, an secus? Ne. Ita plane. Theor. Absolue
igitur. Nea. Sexto, neq; intellectus vllus esset actiuus, quādoquidē intellectum acti-
uum finem habere vbi quiescat, necesse est: nullum autem haberet. The. nam in in-
finitum prodirēt: neq; manifestum est, intellectum actiuum, administratiuumque,
ipsius contemplatiui gratia esse: & ipsam actionem, et prudentię administrationem,
contemplationum et sapientię gratia. Contemplationem autem et sapientiam opti-
morum iam posuimus. Tolle igitur optimum: contemplationem tollis, et contem-
plantem intellectum: quare et actionē, actiuumq; intellectum. Et certe intellectus
noster, oculus quidem suo sole carēs (modo aliunde impeditus non sit) non cessat in
pulchrorum sensibilium pulchritudine summam cogitare pulchritudinem, in ipso-
rum bonitate summam bonitatem, in ipsorum duratione eternitatis immensitatem:
vt quæ nobis specula sint, illa summa pulchritudine, bonitate, et æternitatis im-
mensitate effigiata, impressaq;: et nobis in speculo et ænigmate immensa dei pieta-
te relictum est, quandiu crasso hoc corpore tanquam carcere cingimur, illa beatissi-
ma adire entia: illis vero superioribus mētibus secus, sinę velamine scilicet illā rerū
summam pulchritudinem, bonitatem, immensitatēq; contueri, vt oculis semper vigi
10 libus, quibus sol maximūque visibile vsq; quaq; illuceat. ¶Si te percōter dulcis Nea
nia, quas naturalis philosophus causas potissimum inuenire gestit, protinus subdes
naturales: vt materiam, vt rerum sensibilium formas, vt naturales efficientes, atque
naturales fines. quas igitur metaphysicus, diuinusque philosophus potissimū deside-
ret? protinus quid respondēdum sit, in promptu obuiūque est, primas et supramun-
danas causas, et maxime omnium primā, rerum exēplar et formam, omniū effectri
cē causam, et omnium felicissimum atque optimum finem: quam hoc ipso ꝙ causæ
in infinitum non protrahant, iam sua bonitate exploratam compertamque habemus.

Quod perfectiori modo superiora q̄ homo intelligant.

nunc quod reliquũ eſt, abſoluere tẽtemus. ℂ An veritas ſit facilis, aut difficilis? Ne. 11
Quodãmodo facilis, & quodãmodo ardua atque difficilis. nã nullus vnq̃ ſyncere &
oĩno digne veritatẽ apprehẽdere valuit: & hinc ipſius difficultatis ſumit̃ indiciũ. nul
lus etiã vnq̃ veritatis oĩno eſt exors: qđ rurſum aliq̃d ipſius facilitatis arguit. Quis
eñ (vt vetere prouerbio cõſuetudine dici tractũ eſt) in foribus delinquet? Totũ ꝑ-
fecto facile eſt, pars aũt captu nobis difficultatẽ affert. The. Sane ita eſt: fores, ſcien
tiarũq; valuę ꝓloquia dignitatesq; ſunt (quę hic tota nũcupamus) & quę talia ſunt vt
ea vnuſquiſque cõprobet audita, quibus neque reniti, neq; mente diſſentire queat: &
ea in diſciplinis capere facillimũ eſt. Cõtra vero quę ex ipſis pendent & quę hic par
tiũ noĩe cenſemus, cognoſcere difficile: & quãto a principiorũ luce diſtãtiora ſunt,
tãto captu cognituque ĩperuiora. Et certe veritas videt̃ ad noſtrũ ita ſeſe habere ĩtel
lectũ, vt illuſtre ſolis iubar ad oculum: cuius eximiã claritatẽ nunq̃ ꝑfecte & digne
ſatis noſter apprehendere valet oculus: nullus etiã oculus tãti iubaris expers oĩno eua
dit. ℂ Cedo inſuper, a quo entia ſuã veritatẽ ſumãt? Ne. A maxĩe vero. Nã in vni- 12
uocis vnũquodq; maxime oĩm tale dicit̃, quod alijs vt talia ſint cauſa exiſtit: vt ignis
maxime calidus exiſtit: qui cęteris ſenſibilibus vt calida ſint, cauſa eſſe dignorat̃. ita
& maxime vera ſunt quæ alijs vt vera ſint cauſa exiſtunt. Et maxime oĩm id verũ
eſt, quod oĩm verorũ vt vera ſint cauſa eſt. oĩa itaq; entia a maxime vero ſuã verita
tẽ ſumunt. The. Et id recte quidẽ. ſi eñ in vniuocis cõformis aſſimiliſque naturæ,
oĩa a maxime tali ſuũ ſumant exordiũ, vt om̃ia calida ab igne maxime natura calido
calida eſſe dicãtur, multo igit̃ fortiuus in homonymis: in quibus ſemper quod prius
fuerit, natura pręſtãtius et perfectius euadit: et cõditionem illã quã cęteris tribuit, et
quã cætera ab eo ſibi vendicãt et aſſumunt, altiorẽ natura retinẽs. Nil mirũ igit̃, po
ſterius, et quod imbecillioris infirmioriſq; naturę eſt, a maxime perfectiſſimeq; ve-
ro ſuã veritatẽ vendicare, atque tale dici. Sicut ſi ſol oĩm clarorũ homonyma cauſa
eſſet, et omnia clara alia ſole poſteriora eſſent, illorũque claritates ſolis claritudine
inferiores, imperfectioreſque, ſol omnium iure diceret̃ clariſſimus: quippe qui per-
fectiſſimã omnium claritatem haberet, et quæ omnibus claris vt clara eſſent cauſa

Quod nõ oia ęque ſuã veritatẽ a maxime vero ſortiũtur.

eſſet: et quanto vicinius quicq̃ a ſole ſuã claritatem ſibi vendicaret, et illius maxime
magis æmulam, tanto ipſum clarius non ab re cenſendum eſſet: et quanto eminus,
diſtanrius atque remotius, et minus illius æmulã, tanto minus clarum bono iure cen-
ſeretur. Ita fili quæ a maxime vero vicinius ſuam ſortiuntur veritatem, et magis il-
lius veriſſimæ imitatricem, vt ſupramundanæ beatæ mentes, veriora ſunt: quæ ve-
ro e longinquo, et minus illius veriſſimæ affinem et æmulam, minus vera. Et vt de
veritate dictum audiſti: ita quoque et de entitate, vnitate, bonitate, plenitudine pote-
ſtate, neceſſitate, ſapientia, vita, et cæteris trãſcendentibus, intelligendum puta. En-
tia ſiquidem a maxime ente ſuam ſumunt entitatem, vt dictum eſt a maxime vero
ſuam ſumere veritatem: et a maxime vno ſuam ſibi vendicant vnitatem, a maxime
bono ſuam bonitatem, a pleniſſimo ſuam plenitudinem, a maxime potente ſuã po-
tentiã, a maxime neceſſario, ſummaque eſſendi neceſſitate, ſuã ſumunt neceſſitatẽ,
ab omnium ſapientiſſimo ſuã ſapientiam, et a maxime viuente ſuã vitã: ita vt vni-
uerſa (quantum vnicuiq; cõceſſum eſt) ſua entitate ſummam imitẽtur entitatẽ, ſua
vnitate ſummam vnitatem, ſua plenitudine maximam plenitudinem, ſua bonitate
ſummam bonitatem, ſua veritate ſummam et per ſe veritatem, ſua potientia agen-
dique facultate, ipſam quoad poteſt omnipotentiã, ſua neceſſitate ſummam neceſſi-
tatem, & ſuo qualicunque ſapientiæ & prouidentiæ veſtigio ſummam ſapientiam,
omnibus rebus ſuauiter prouidentẽ: & ſua vita vitęve veſtigio illam ſupremam vi-
tam & immortalitatẽ. Et reuera vnaqueq; res eſt ipſius ſumme entis, ſumme vnius,
ſumme boni, ſumme veri, ſumme pleni, ſumme potẽtis, ſumme neceſſarij, ſumme
ſapientis & immortalis, ſpeculum & ſcriptura, ab illo ſummo & maximo rerum

omnium opifice nobis ante oculos obiecta, stataque, quo ipsum in illo naturę libro ab ipso quidē efformato signatoque legamus, cognoscamus, cognitū amemus, cognitum & amatū frequenter meditemur. ¶ Attamen non omnibus æque inuestigandus est, sed ipsum pulcherrimū rerū potius in pulchris, perfectissimū in perfectis, optimum in melioribus & omnino naturę dignioribus entibus a nobis cognitis, ipsa summa maiestas & dignitas peruestigāda est. In his enim verius dilucet ipsa summa entitas, vnitas, bonitas, veritas, ipsa summa plenitudo, perfectio, summa maiestas, summaq; dignitas, quæ tantopere nostra hæc transmundana philosophia desiderat.

Quō ipsū maxie ens digne est inuestigandum.

14

15 ¶ Sed age dic, o Neania: nōne omniū existentium principia (dico summā entitatē, summam vnitatem, summā bonitatem, veritatem, entium, vnorum, bonorū, & verorum) maxime vera sunt principia? Ne. Maxime, o Theoretice: & hoc nō modo opinor, sed sine aliqua hæsitatione credo. The. Nec iniuria. nā nō quādoq; sunt vera, & quādoq; nō, sed sempiterna, sempiternęq; veritati semper cōiūcta: quibus nullū principiū, & nulla causa est, sed oībus ipsa causæ sunt & principia. Et certe has o Neania felix qui potuit rerū cognoscere causas. Nea. Has scilicet: sed o Theoretice, aut nō sane satis cōcipio, aut hallucinor. Existimaui em oīa ad vnū principiū reuocāda atq; reducēda esse, tu vero mihi videris plura ponere, & quidē simpliciter prima, vt quibus nullū principiū & causa sit. The. Maxime prima, o fili, plura quidē, nō, vt cōcipis, re atq; substātia, sed ratione sola, cum ea ipsa essentia & subiecto sint vnū, imo maxime vnū, sintq; illa summa vnitas qua nihil aut esse aut excogitari potest magis vnū: & cognoscere quo pacto res subiecto sit vna, ratione vero multa, ad sapientiā pandit introitū. Et tui meministi ne prius a nobis dictū fuisse, sapiētiā nihil aliud esse q̄ æternarū rationū intellectū & scientiā? Ne. In memoriā reuocas. The. Attamē nō est nisi vnū primum ens entiū, &, si cōmode dici potest, vnissimū, optimum, verissimū, plenissimū, potentissimū, summe necessarium, sapiētissimū, & immortale: in omni re in cælo sursum, in terra & in abysso deorsum signatū, si nobis sanus legendi relictus esset oculus. Sit ipsius pietas nobis o Neania oculū recludere, quo ipsum cognoscamus. Ne. Sit oro. The. Huic (vt fuerūt) enti entiū se Aristoteles cōmēdare solebat, eius misericordiā implorabat, quod cōfitebat, quod prædicabat, pro quo tandem exul damnatusque inter gentes exteras degebat, tandem in Chalcide peregrinus, hoc munere mortalis vitæ functus traditur. Quid nos o Neania? nos'ne debemus ipsi supplices cōmēdare? Nea. Debemus supplices. The. Et ex nunc cōmendamus. O ens entium, vnum, optimum, verissimum, plenissimum, potentissimum, summe necessarium, sapientissimum, immortale, atque sempiternū, pande nobis ad te viam & accessum, & adiuua quod nobis indidisti naturale desiderium. Sed proficiscamur: Percipis ne hinc fieri, vt sicut res ad esse se habeant, ita quoque ad veritatem? Nea. Mihi percipere videor. nam quę prestantius sunt, vt naturæ entia beata, vicinius ab ipso maximo ente prodeunt & manant: quare & vicinius, indistantiusq; ab ipso maxime vero. non em̄ aliud & aliud, maxime ens, & maxime verum ipsum est. The. Et illa eadem consimiliq; ratione magis vna sunt, magis bona, pleniora, potētiora, necessariora, sapiētiora, magisque immortalitatis forte participātia his ipsis inferioribus & caducis, quanto his ad horam labentibus præstantiora sunt entia. Ne. Certe. Theo. Quod igitur in sensibilibus est motus, & entitatis instabilitas, est illic iugissima, stabilissimaque entitas. Et quod in sensibilibus quædam est pluralitas, est in cælestibus vnitas. quod in sensibilibus bonitatis & veritatis exile vestigium, illic nostræ bonitatis & veritatis exemplar & veritas. attamen & in cælo & in terra non est nisi vna summa veritas. Ne. Et vna entitas, vt puto. The. Vna summa entitas: & ita in reliquis: & pro libera illic plenitudine, nos hic locum & plenitudinem sortimur occupantem. & pro vniuersali potentia, particularem potentiam, resistentiam, & reluctamen: pro necessitate contingentiam: pro sa-

Aristoteles cōmendatio.

Quō inferiora a superiorū pfectiōe deficiunt.

pientia ignorantiā : & pro immortalitate deficientem vitam. Vide fili quid eſt pro-
cul eſſe a maximo ente: hæc mala a natura, imbecillēque omni ex parte naturæ con
ditionem ideo patimuur, ꝙ longe a primo ente diſtamus, longeque ab eius verita
tis imitatione. ¶ Hinc cognoſcere prōptum eſt felicitatem & ſu.nmum bonum ijs 15
rebus (quę huius ſint capacia) ex ipſius ſummi boni quoad fieri poteſt aſſimilatione
pendere. Et cōtra, ſummā miſeriā ex ipſius quoad fieri poteſt diſſimilitudine, & ab
eo diſceſſione. Fit itē vt vnum ſolū ſit abſolutum ens, vnū, bonum, verū, plenū, po-
tens, neceſſarium, ſapiens & abſolutū, viuens, & ſempiternum, quod ab alio non ha
beat ſuā entitatem, bonitatē, vnitatem, veritatē, plenitudinē, potentiā, neceſſitatē, ſa
pientiā & vitā: ſed per ſe ſit ens, & vnū, & ita in cęteris. Cętera autem omnia nō ab-
ſolute entia, vna, bona, aut vera dicuntur, ſed ab altero & alterum talia: quia ab ipſo
ſint vero & per ſe ente, vno: & ipſius abſoluti entis, vnius, boni, veri imagines, ſimili
tudines & ſimulacra quędā. Et certe o amice Neania ſi nobis illius ſummi abſoluti-
que entis, ſumme vnius, ſummi boni & veri vnū punctū attingere cōceſſum eſſet,

Quod hō in puncto diuinę cognitionis eſt felix.

illa ipſa cōtemplatione, quantū corpus trahentibus caducum & mortale fas eſt, feli-
ces eſſemus. Et certe illa dei entitas, vnitas, bonitas, & veritas, linea eſt infinita: & quic
quid aliud in cælo & in terra felix eſt, oculus eſt finitus, punctū ſolum illius ſummæ
& abſolutæ bonitatis apprehendēs: aut quod perinde ſe habet ad apprehēſum, vt ad
infinitā indimenſibilēque lineā ſeſe habet punctum. Et deus ipſe ſolus ſeipſum vt
eſt pleniſſime apprehēdit, et ſeipſo ſolus maxime felix eſt. Quo fit iterū vt ſicut o-
mnia vera a maxime vero ſuā trahunt veritatem, ita felicia a feliciſſimo ſuā felicita
tem: qui proinde feliciſſimus eſt, ꝙ ſeipſum maxime poſſidet, et ſeipſum maxime
cognoſcit, diligit, et ſibiipſi maxime cōplacet. ſunt igitur cætera felicia, quod ipſum
quoad fieri poteſt poſſident, cōtēplant, amant: et ea ſola voluptate trahuntur, quod-
que in hoc ipſo ipſi ſumme felici aſſimilantur. Ne. Recte igitur audiuerim Ariſto-
telem aſſeueraſſe, noſtrum ſummum bonum, et noſtrā felicitatem, in veritatis con
tēplatione conſiſtere. The. Recte admodum, et maxime veritatis. ſed nos ad propo
ſitū reuocemus. ¶ Vnde nobis veriora hęc naturæ entia cognoſcendi adoritur diffi 16
cultas? Nea. A noſtri intellectus imbecillitate. nam ſicut oculi nycticoracū ſeſe ha-
bent ad lucem diei, ita et noſter intellectus ad manifeſtiſſima, optima et veriſſima na
turę entia. Atqui ꝙ nycticoracum oculi difficultate diurnę lucis hebeteſcunt ac ob-
tunduntur, maxime quidem viſibilis, hoc ex nycticoracum infirmitate debilitateque
paritur. igitur ꝙ noſter intellectus circa manifeſtiſſima et optima et veriſſima natu
rę entia cognoſcendi difficultate laborat, hoc eius infirmitas debilitaſque parit. Th.
Ita eſt vt ais o Neania. Sicut enim ſenſibile ad ſenſum ſeſe habet, ita intelligibile ad
intellectum: et ſicut maxime ſenſibile ad ſenſum, ita et maxime intelligibile ad in-
tellectum. Atqui ſi maxime ſenſibile a ſenſu non percipiatur, id maxime ſenſibilis
iniuria culpaq; nō prouenit, ſed potius ipſius ſenſus imbecillitate atq; infirmitate. igi
tur etſi maxime intelligibile ab intellectu nō percipiatur, hoc maxime intelligibilis
culpa nō fuerit, ſed potius ipſius intellectus infirmitas debilitaſq;. ¶ Quæ veritati 17
percipiendę obluctantur ac reſiſtunt? Ne. Illa quinq; quę prius adducta fuerūt. Pri-
mo, conſuetudo audiendi falſa, eruditioque nō recta: tum ꝙ quę audire conſueuimus,
hæc eadem dici dignamur, atque admittimus: tum ꝙ cōſueta nobis notiora ſunt, in-
conſueta vero contra ignotiora. qui itaque conſuetudinem traxerunt audiendi falſa,
falſa dici dignabuntur. falſis aſſentirent, quæ et pro notioribus receptabunt: veritas
aūt tanq̄ ignotior illos effugiet. Diſtorquet igitur, diſturbat, impedimentoque perci
piendæ veritatis huiuſmodi educatio eſt. The. Et leges ipſę conſuetudinem plurimi
momenti et efficaciæ ad hoc eſſe oſtendunt: quæ fabulas puerileſque ineptias ob con-
ſuetudinē recipiunt, et ipſas veritati anteponunt. Ne. Secundo. Recte docenti aſſen
tire nolle, nos a veritatis perceptione retrahit. Nam ſingula vt materia requirit res

cipienda sunt: neq; omnium mathematica certitudo expetenda est. Quí autem recte docenti assentire renititur, non singula recipit vt vniuscuiusq; natura postulat ac requirit. disturbatur igitur talis a veritatis perceptione. The. Ita est o fili: eorum quę demonstrationem patiuntur, & sustinent, demonstratio expetenda est, & demonstranti credere oportet: & quæ analogiæ similitudinem desiderant, ea vt decet adducta, contenti abire debemus. Quæ persuasionem qualēcunq; aliā, ea siquidem sufficiente adducta, nos faciles præstemus oportet: neq; demonstrationem, neque analogiam efflagitemus. Sic enim omnis veritatis facile cōpotes euademus, & vnūquodque pro dignitate recipiemus. His tamen tribus pro dignitate rite vti, quā difficillimum puto, viriq; esse in omnis disciplinę professione consummati. Sed iam perge. Quō ī disciplinis vnūqdq̄ p̄ dignitate recipiendum est.

Ne. Tertio, nulli fidem præstare nisi sensibile sit, sensibilive constet argumēto, percipiendæ veritatis obluctamentum præstat. Nam nulli fidem præstare velle, nisi sensu sensualive exemplo vincamur, parui impotentisque ingenij argumentum est. At ingenij paruitas & impotētia nobis nimirum percipiendæ veritatis obex & obluctamentum est. nulli igitur fidem pręstare nisi sensibile sit, sensibilive constet argumento, veritati percipiendæ obluctatur, obstatque. Quarto, nulla recipere velle nisi alicuius confirmet autoritas, veritatis perceptionem item impedit. Nam nihil recipere velle nisi alicuius authoritate firmatum fuerit, quædā iudicandi impotētia est. Iudicandi autem ipotētia, percipiendæ veritatis impedimento est: vt visus circa sensibile iudicandi impotentia, bonam profecto sensibilis impedit perceptionem. nulla igitur percipere velle nisi quæ aliena firmata autoritate fuerint, veritatis perceptionem impedit. Quinto. Itidem & non posse nisi parua degustare. nam qui sola parua degustare sufficiūt: naturæ defectum, oblesimentūque patiuntur, & intellectus paucitatem. quí autem hæc patiuntur, a veritatis perceptione pręprediuntur: perinde atq; qui pupillæ oblæsimentum, visusq; paucitatem patitur, qua a visibilis perceptione præpeditur. non posse igitur nisi parua degustare, nos a veritatis impedit perceptione.

18 The. Haud inconuenientes similitudines adduxisti. ¶ Quibus ergo ad pulchræ veritatis perceptionem apparamur, atq; bene afficimur? Nea. Horum quinq; quę iā adducta sunt, oppositis, ad ipsam percipiendam instruimur, apparamurque: vt consuetudine vera audiendi, & perceptione recta. recte docenti assensione, & obediētia. vniuscuiusq; vt materia ipsa requirit & postulat, receptione. alta mente, & potente iudicio. sana, integra, illabefactaq; mentis natura. The. Rectissime sic o fili. sic enī contraria contrarijs medicamur, & aduersus contraria contrarijs reluctamur: & cui deus hæc quinque prioribus obicibus aduersa beneficia contulerit, percipiendæ veritatis præ alijs potens efficietur. Det igitur tibi o fili, qui iuuenta flores, sanum pręceptorem, quí veris & pulchris te instituat præceptis. det tibi docilitatem, qua recte docenti beneuole acquiescas. det vnumquodq; pro dignitate recipere. det altam mētē, & acre iudicium. det integrum, inoffensum, illabefactumq; ad ipsum cōteplandum mētis acumen. Et non modo tibi hæc, sed & omnibus qui desiderio pulchrarūm sciētiarum bene vtendi gratia rapiuntur, non quidē vana suí ostētatione, non fastu, non ambitione, non rerum caducarum opulentæ congestionis auiditate. hæc profecto vilia sunt, & futuro philosopho indigna, & a nostris quoque prioribus tātopere dānata. Sed nos eo laboremus igenio, vt pulchris admodum veritatibus illi veritatum reginæ, summæ, absolutæ (quoad nobis conceditur) similes efformemur. Tale conamē, ingenuusque animus, philosophorum sit. Et tantula tibi o fili Neania, crepusculo iam nos separante, dicta sufficiant. Et ad me cum voles alias redito, & nunc abi prospera fortuna comite. Et vale. Ne. Vale semper, o Theoretice.

¶ Secundi dialogi finis.

ℭ TERTIVS DIALOGVS.

ℭ Homophron. Neanias. Theoreticus. Eutycherus.

Eus Neania nobis assiste. Ne. Pater. Ho. Huius diei amœni
tas, & auræ tẽperies, & gratia, exercitamẽtũ queũt. Est rus,
est locus, est proxima luco colonia: illuc me solãdi gratia trãs=
fero, & virẽtia loca lustro. Tu mihi comes assiste. nulli dubiũ
est spirantem florentiũ locorum halitum, nostrum suauiter
refouere spiritum. Nea. Optarem pater: sed alio solãdi gene
re ego plurimũ vti soleo. Ho. Quid illud est? Ne. Ego Theo
reticum nostrũ vicinum viso, cum primum vacua datur occa
sio: qui multa liberalitate mihi aperit quodcunq; cognoscere operæpretiũ duco. Ego
vero eum ipsum (nisi me strictius tibi assidere iubes) modo visurus erã. Ho. Nõ iu=
beo fili, imo gratias Theoretico ago, referãque si possim vnq̃ gratiã hãc, si tibi do=
ctrinarũ aliquid liberaliter impartit. Ne. Impartit indubie. Ho. Abi igitur o fili, &
ipsum meo nomine saluere iubeto. alterum autem qui mihi assideat comitem cura=
bo. Ne. Faciã. The. Diligens iuuentus, & honestorum cupida, felicem senectã ex=
pectat. Video te, o Homophronis fili, quadã diligentia & honesto desiderio ad erudi
tã vitã properare. Nea. O vtinã eruditã, o Theoretice: hoc optat pater Homophrõ:
qui cum primum rescivit te interdum visendi me consuetudinẽ traxisse, mirũ in
modũ gauisus est: & præ cõcepto gaudio collachrymatus, abi, inquit, o fili, & Theo
reticum meo nomine saluere iubeto, cui gratias ago, ipsiq; gratiã hanc si possim ali=
quãdo vnq̃ referam. Me rus vna secum ducturus erat in vicinos lucos, vicinosq; vi=
culos. The. Patres qui ita filijs afficiuntur, proborum parentum cõmendãtur officio,
nunq̃ sua prole dolituri. Et cum multa parentibus debeamus, illis summopere debe=
mus quãplurima. Sed hæc comittamus, & saluus sit Homophrõ: nos vero ea quorũ
gratia huc conuenimus, pariter contractemus: hæc, puto, colloquio prætulisti pater=
no, hæc ruri, hæc vicinorum lucorum, et venantium locorum amœnitatibus. Nea.
Prætuli equidem. The. Vis ergo quindecim illas (quas tertio libro respondere dixi=
mus) quæstiones discutiamus? Ne. Nosti quid expediat. The. Noui equidẽ: et ideo il
las nos cõsulto nunc relinquamus, ipsas aliquãdo opportunius vtrinque disputaturi.
Et nunc satis sit illarum quæstionũ formationẽ memoria tenere, et hoc ex loco me=
minisse, quæstiones illas vtrinq; Aristotelẽ disputasse. Ne. Nuper suo ordine ipsas
mecum ipse didici. The. Oopportune. Trãseamus igitur ad naturã entis dignoscen
dã. Nea. Trãseamus. ℭ Theo. Et nos a quæstionibus auspicia nostra sumamus. Et 1
primum si tenes quid sit ens, effer in mediũ. Ne. Ens est quod subsistit. The. Sanę.
ℭ Quot sunt subsistendi modi? Ne. Arbitror me respõdere debere, quinq;. Primus 2
Diuersi entium modi.
est cum quicq̃ subsistit ab altero. Secũdus, cum subsistit sub altero. Tertius, cum in
altero. Quartus cum per alterum, et alterius gratia. Quintus cum subsistit quidem,
sed neq; ab altero, sub altero, in altero, per alterum, alteriusve gratia. sed reliqua om=
nia ab ipso subsistunt, et ipsius gratia. The. Idipsum debebas, o fili: sed multa se offer
rent hic diligentius pensiculanda. Et quia tempestiue aduenisti, nec nos temporis in=
digẽtia premit, nos fidentius (etsi longiusculi futuri sumus) aliqua exequemur, hinc
orsi. Omnia alia a primo et maxime ente, ab altero subsistunt. Et rerum substantia
les potentię subsistunt sub altero: substantiales actus, et accidentariæ affectiones pas
sionesque omnes in altero: referenter tamen. nam substantiales actus in altero supe
riori præstantiorique modo subsistunt, vt scilicet consubstantiale in consubstantia=
li, quo cum simpliciter vnum vnamq; completam substantiam cõstituit. Accidenta
ria autem affectio in altero est, sed non vt consubstantiale in consubstantiali, et cum
quo aliquid vnum simpliciter cõstituere possit. Et cõpletæ ipsæ substãtiæ per alter

rum,& alterius gratia subsistunt:& non modo hoc,sed ab altero,& ex altero. Ab altero quidē:nā omnia pręter primū ab ipso subsistunt.ex altero:nā ex potētia. per alterum:quia per actū,qui nunq̄ sub primo sine potentia,neq; potētia sine ipso subsistit.& alterius quidē gratia:nā omia summi boni gratia sunt. Et subsistere sub altero,in altero,ex altero,per alterū,nunq̄ sine subsistentia ab altero & alterius gratia reperias.

3 ¶ Ipsum aūt primū quod summe ens, summe vnū, optimū & verissimum dudū nuncupauimus:ens ipsum est quod subsistit,nō ab altero quidē,sub altero,in altero,per alterū,aut alterius gratia:maxime ens, maximę omniū & vere subsistens, ens entiū,& omniū entiū entitas,quiditas,& veritas omniū maxime subsistēs,& ad quod omnes entiū modi reducendi sunt:vt omes salubriū modi ad sanitatē: & longe profecto verius.quod vt paulo planius tibi constet,cōstituamus salubriū modos. Salubriū enim hæc sunt sanitatis effectiua,hęc conseruātia, hęc in sanitatē ordinata. quo pacto ergo salubria parātia sanitatē,in ipsam reducunt̄? Ne. Vt causę (nisi ego ipse fallor) in suū effectū. The. Haud falleris. & quomodo omia entia ad maximę ens,& omniū primū? Ne. Potius vt effectus in suā causam. The, Et omniū maxime causam. Vtra ergo harū reductionum tibi verior videtur? Nean. Ea certe, qua effectus in suam causam restituuntur. Theo. Et eo verior, quo in omnium verissimam & maximā causam. Dic rursum,quo pacto salubria quę sanitatem retinent & saluant,in ipsam reducuntur? Ne. Vt conseruans in ipsum suum conseruatū. The. Idipsum. Quomodo omnia entia ad maxime ens,& omniū primū? Ne. Vt cōseruata in conseruans ipsum. The. Et omniū maxime conseruans,vt quod omnia saluet,conseruetque. Vter ergo horū tibi reductionis modus verior apparet? Ne. Quo conseruata in suū conseruans restituuntur. The. Et tanto verior, quanto in suū summū & maximum. Ne. Tanto verior. The. Rursum ordinata in sanitatē,quo pacto in ipsam reducunt̄? Ne. Vt in finē. The. Sed an ipsius sint maxime gratia? Ne. Minime. nā sanitas summum bonum non est. The. Et nonne omnia entia eodem modo in primum reducuntur? Ne. Vt in finē scilicet. The. Sed an sic vt in finem: vt & illius maxime gratia sint? Ne. Maxime. o Theoretice, nā idipsum summum bonū est. The. Probe coniectasti. Ipsum summe ens, summū bonum ęst, omniū vltimus & optimus finis,& qui in alium finem minime vnquam est ordinatus. Apprehendis igitur omnes modos entis verius & longe quidē in primum & maxime ens restitui, quā salubrium modos in sanitatem. Ne. Apprehendo: & id quidem mihi indubiū est.

4 ¶ The. Sed age, vtrum sanum quod multifariā dicitur,nunc in se suscipiens sanitatem,nunc sanitatē efficere,nunc saluare, nunc designare atque representare vniuocum sit,vnicaque ratione dictū,necne? Ne. Haud vnica ratione dictū est. Theo. Aequiuocum igitur atque homonymū est. Nea. Est. Theore. Et salubre? Nea. Itidē vt sanum. Theo. Et ens cū dicitur nunc de primo & maxīe ente,nunc de ijs quæ ab ipso sunt,propter ipsum, & quæ vtcunque possunt ipsum monstrant repræsentantque, vtrū vniuocū sit,& eadē ratione dictū? Ne. Minime, vt mihi videtur: quin potius homonymū. Theor. Et recte quidē. sic eñ hoc in loco eo vtimur,& certe ipsum primū ens,& ea quæ ab ipso, & propter ipsum sunt,nunc substantiæ, nunc accidentia: nulla etiā proportione, magis abinuicem naturæ affinitate recedunt,quam quæcunque inter se salubria aut sana. Quæ eñ primi, maxime entis & infiniti, & cæterorū entium finitorū proportio? Ne. Nulla prorsus videtur. The. Quæ substantiæ & accidentis naturæ vicinitas, vt ipsis eadē ratio apta tribuatur? Ne. Nullā video. Theor. Nunquid cū præsens fueris speculo,& ipsi tuā similitudinē afformas: tibi & tuæ similitudini idem nomen,& nominis eadē ratio est,quanuis illa tua imago tibi q̄ simillima videatur? Ne. Nomen idem: sed non ratio eadē. nomen quidē Neanias,aut homo. The. Homonymum igitur nomen Neanias ad te,& tuam similitudinem. Ne. Homonymum. Theo. et omnia primi similitudines et simulacra sunt,

Q͞d ens æquoce dicitur de primo ente & cęteris, itē & de substātia & accidente.

magis quidē a suo afformante exēplari distantia, q̃ tu a tua similitudine, & accidētia substantiarū quędam sunt vestigia, & velut quędam vmbrę. Videtur ergo tibi iure, si omniū primū, & cætera post ipsum substātias & accidētia eodē entis nomine cōplectimur, id nos æquiuoce facere? Ne. Iure ęquiuoce. The. Attamē omnia ad vnā naturā & vniuocā reuocamus atq; reducimus. nea. Quā? The. Es iā pręcedētiū immemor factus? ad ipsum oīm primū & maxime ens. quo fit vt nomine entis vt homonymo, analogo tamē, perinde ac medicis salubri & sano, nobis vtendū sit. & cū vocabuli significatio ad prenotionē (quā quid est nuncupant) attineat, & æquiuocatio, homonymitasque, significationis positionem sequatur: id potius nobis vel sine probatione recipiēdū est, quā persuaderi adnitendū. Dictū satis sit hoc in loco sic eo esse vtendū. & vtrū aliquis talis significatus quo eadē ratione omnia significet, ipsi cōmode aptari quaet, nunc missum faciamus: qui siquidē vbi effingi apte valeret, nobis ad hoc quod conamur minime necessarius esset: & ijs relinquamus exquirendū, qui sibi aptū fore putāt. sed de hoc abundātius quā par sit: nunc aūt nos ad alia cōuertamus. ¶ Nosti ne o Neania in rebus caducis & in hoc nostro inferiori mundo, rerū 5

Pulcherrimus rerū inferiorum ordo.

esse ordinē? Ne. noui equidē. The. Quē? Ne. Hominē primū locū obtinere. post quē animalia rationis immunia. post quæ, arbusta & plantas, & cętera id genus vegetum. post vegetantia, lapides, metalla, & ea quę ex terrę profunditate eruuntur. post quæ vapores, halitus, pluuiā, niuē, grandinē, spiritū, & cætera quæ imperfecta cōposita nūcupāt. vltima aūt naturę loca: elementa, ignis, aer, aqua, terra, sibi vendicāt. & in hac pulchra naturæ serie semper imperfectiora, præstātiora respiciunt, & illorū sunt gratia. The. Aptus nobis est iste inferiorū ordo. sed lōge intellige in superioribus entibus veriorem, quē iste rerū inferiorū ortu occasuque laborātiū, exiliter admodum & quasi vmbratiliter imitatur. ¶ Sed habent ne res sensibiles actū & potentiam? Ne. Habent. The. Optime: & potentię multum: ideo multarum passionum obnoxię sunt. possuntque multa pati. & parū actus: ideo parū agere sufficiūt: & hinc particulares agentes dictæ sunt. & hi nostri actus, & nostræ potentiæ, veri actus, & veræ potentiæ non sunt: sed verorū actuum & potentiarum vestigia, simulacra, & vmbræ. Tu ne plane ita esse cōsentis? Ne. Consentio plane. sed o Theoretice siste paulisper. Audio foris Eutycherum loquentē. vis ipsum intro accersamus? totus eī gaudio soluitur, quoties de deo pij incidūt sermones. sin impij indigniq; tristis mœret & lamētatur. & vidi ipsum præ concepto gaudio, Eudæmone patruele meo nonnulla religione nostra digna loquente, plorantem. The. Aduoca igitur ipsum. Nea. Eutychere potes intro venire, Theoreticum auditurus vna mecū, nōnulla tibi grata (vt arbitror) differentem. Eu. Ego vero libēs. Theo. Aside nobis o Eutychere, & te nobiscum exerce. Eu. Fœlicē me hac vestra collocutione reputabo. The. Ego vt aliquid deprehendas, cœptā materiam vna cum Neania prosequar: & cum quicquam deprehenderis aut minus examinatum, aut perperam assertum, nobiscum disputationis particeps agita. ¶ Dic age o fili Neania, nonne quæ plus potentiæ habēt, minus agūt? Ne. Minus. The. Et quę plusculū actus, magis? Ne. Magis. The. 7

Primi & absoluti actus inuestigatio.

Et quæ iterū plus actus, & minus potentię? Ne. Iterū magis. Theo. Potentia igitur agendi impedit facultatem. Nea. Impedit. Theo. Quid igitur actus ille qui in infinitum a potentia semotus euadet, quæ agendi reluctamentum, impedimentumque præstat? Ne. In infinitum aget, eritq; infinita agendi virtus & potentia. The. Recte coniectasti. fili, actus ille primus, purissimus & absolutus actus, est summe ens, summe vnus, simplicissimus, summe bonus, verus, plenus, & potēs. ¶ Sed an aliquid post ipsum sit summe potēs? Nea. Nihil, vt arbitror. nā vnum solum est maxime ens, summe vnū & bonū, vt diximus. Theo. Probe. Videtur ergo tibi nullus alter actus esse omnino purus, & omnino a potentiæ consortio seiugatus. Nea. Mihi quidem id rationabile nimium. The. Attamen in rebus sensibilibus potentia peculiare nomē 8

materiam sibi vendicat,& actus formam. Nea. Vēdicant. The. At in supramūda-
nis potētię et actus nomē retinemus, quę nos Platonico et Peripatetico more interdū
essentiā & esse vocemus: potētiā scilicet essentiā, atque actū ipsum esse. Nea. Voce-
9 mus: & his nominibus promiscue vtcunq; voles vtare. ¶ The. Proficiscamur igit.
rerum inferiorū ordo vt vestigiū quoddā superiorē cœlestiū ordinē nobis insinuat.
Nea. Dictū est. The. nos ergo in eorū numero quę sub primo subsistunt, quę ab ip-
so primū emanandi locū obtinet, primā mentē, & primi ordinis nuncupemus. nea.
Nuncupemus. The. Et quæ secundum emanādi locum, secundā, & secūdi ordinis:
quēadmodum homo, mortaliū primum locū sibi vēdicat, & animantes rationis ex-
pertes secundum. Neo. Esto. The. Et hunc in modū digere, si tibi placet, nouē ordi-
nibus ipsas superiores beatasq; mētes: quēadmodū nonnulli olim non sine diuinitatis
multo præsidio discreuerunt dignissime. Quęro ergo id vnum, an ipsæ supernę mē-
tes magis sint vnæ, an potius sua essentia magis sit vna, an suum esse? non enim ip-
sas solos actus esse pones. Nam vnicus solus & purus actus, & vnicum purum, imo
purissimum esse. & tanto minus solas essentias atque potentias, cū maxime post pri-
mum actiuæ sint: vt nō ab re contra quā nos, vniuersaliū efficiētiū nomina sint sor-
titæ, quod potius ipsi esse, & nō essentię cōpetit. nihil vicarię responsionis alternas.
Neo. Quod nihil habeā. The. Eutycherus forte habet quid potissimū pro te respō-
deat, qui diuinæ lectionis aliorū sua cōsuetudine studiosus est auditor. Eu. nihil om-
nino, o Theoretice. forte quicq̄ haberē si affuissem ab ipso disputationis initio. por-
ro cum neanias respondendo vicissitudinē alternat, haud minus ipse me atq; tu edo-
cet. Theo. Sermonē igitur ad ipsum rursus conuerto. dic o neania, an nostro ordine
mentes illæ digestæ suis potentijs & suis actibus magis sint vnæ, præstantiores, atq;
meliores? Ne. Quandoquidē vis vt respondendo aliquid afferā, ipsæ potentiæ ma- Q͞d tota
gis vnæ, & ipsi actus magis vni mihi esse videntur. The. tibi videntur. sit a, prima sit verius
mentium, sub primo primū locum sortita. Ne. Sit. Theo. Et b essentia: c vero eius ens & ma
esse. Nea. Esto. The. Ais essentiā b esse magis vnā ipsa mēte a: itidē ipsum esse c, gis vnum
mente a magis vnum. Nea. Aio. The. Sed nonne quanto quicquā vt subsistat pluri- q̄ sua po-
bus eget, minus ens tibi esse videtur? nā indigentia ex discessu ab ipso primo & per tentia.
se sufficientissimo ente est. Nea. Videtur certe. The. At essentia b, plurium vt sub-
sistat quām a egena est. Nea. Quo pacto? The. nā primo eget esse ab altero. a se em̄
nequaq̄ subsistere potest. secundo sub altero, nā sub esse: sine quo & vacua & otiosa &
sine vsu aliquo subsisteret. tertio ipsius esse gratia: nā melius esse, vt quod absoluto
esse & simplicissimo omniū rerum authori, quā sua essentia similius euadat, quarto
est totius mentis a, gratia. quinto est optimi summiq; boni gratia. tibi ne hęc vera es-
se videntur? nea. Videnē omnino. The. Quinq; igitur vt subsistat essentia b indigē-
tias sustinet. nea. Quinq; scilicet. Theo. nunc a, totum scilicet ipsum, rimemur, ex-
ploremusq;. primo ipsum ab altero est, a quo eget vt subsistat. secundo ex altero est,
nam ex sua essentia. tertio est per alterū, nam per suum esse. quarto est alterius, op-
timi scilicet summiq; boni, gratia, & ipsius quidē solius gratia. assentis hęc ita se ha-
bere? nea. Assentior. The. neq; em̄ a, suæ essentiæ aut sui esse gratia est: vt neque in
rebus caducis elemētum aut plantam suæ materiæ aut suæ formę gratia esse digno-
scis. Nean. Simile. Theoreti. Sustinet igitur a vt subsistat, solum dependentias in-
digentiasque quatuor. nea. Solū quatuor. Theo. Et essentia b, quinque sustinet. nea.
Concessum iam est. The. A igitur mēs tota pauciorum quam b sua essentia vt sub-
sistat egena, magis ens est, magisq; subsistit. Nea. Mihi concedēdum est. The. Et si
magis ens est: & magis vna, bona, vera, & potens: quandoquidem primo & maxime
enti, maxime vni, bono, vero & potenti similior est. Nea. Oportet. The. Diximus
enim. vt vnūquodque sese habet ad esse: & ad vnum, bonū, verū & reliqua sese ha-
bere. Nea. Dictum. The. Et fassus es essentiam b, totius esse gratia. Nea. Verū cer-

te: ſicut materia in ſenſibilibus, ipſorũ ſenſibiliũ gratia eſt. Theor. Et eſſe c, etiã to-
tius a eſſe gratia forte fateberis. Nea. Fatebor equidẽ, ſicut ſenſibiliũ formæ, ipſorũ
ſenſibiliũ & totorum etſi caducorũ gratia ſunt. nec mihi videbor errare. The. Inge
nue. & tãto verius illorũ eſſe ſunt gratia, quãto illa tota, bona ſunt æterna, & omniũ
optimo q̃ ſimillima. hęc vero tota, bona ſunt caduca, & verorũ bonorũ vmbræ. &
ſub primo imperfectiora, perfectiorũ & meliorũ ſunt gratia, nõ aũt cõtra perfectio
ra gratia imperfectiorũ. Ne. Semper natura. The. Recte addidiſti natura. de iјs ſi-
Q d totũ ſuo actu pfecti⁹ eſt ens, & magis vnũ.
quidẽ quę noſtra inordinatione peruerteremus, non loquor. naturę em̃ tenor ab opti
mo & ordinatiſſimo rerũ opifice tributus, pulcherrime ordinatus perſeuerat, dũ ali-
unde inordinatio nõ pẽdeat. Eſt igitur iterũ intelligentia a, nõ modo ſua eſſentia b,
ſed & ſuo eſſe c, perfectior & melior. quare & magis ens, magis vna, & magis vera.
Ne. Ita cõſentaneũ videtur. The. Vides ergo quo pacto mentes illę ſuperiores ſuis
ordinibus digeſtę, ſuis potentiјs & actibus magis ſunt vnę. præſtantiores, & meliores
Ne. Video, & me prius perperã reſpondẽdo cõiectaſſe. The. Et æque facile vnum
quodq; totũ ſua potentia & ſuo actu pręſtare, & magis vnũ eſſe, oſtẽdere poſſes. Ne.
Aeque. ¶ Sed an c eſſe & actus, ſuo toto ad ſubſiſtendũ pluriũ egebat? The. Quo- 10
dãmodo. nã eget eſſe ab altero, in altero vt in ſubiecto, vt in eſſentia, & in altero vt
in toto, vt in intelligentia, & totius a gratia, & optimi ſupremiq; boni gratia, & ipſũ
magis egere vt ſubſiſtat, q̃ totũ, manifeſtũ eſt. Nã a fine quæ cauſa cauſarũ eſt. ma
gis vnũquodq; pendet. Eſt aũt eſſe c, ab ipſo toto a vt fine dependens, & non contra a
ab ipſo c vt fine. Nea. Percipio certe, & vnũquodq; totũ ſuo actu eadẽ ratione mi-
Q d actus ſua potentia pfecti⁹ ſubſiſtat.
nus depẽdere atq; egere, & vniuſcuiuſq; actũ magis. ¶ Theo. Et pene ſuperiore ar 11
gumento conſtat ipſum eſſe, perfectius eſſe eſſentia, magis ens, magis vnũ, bonũ, &
verum. nã eſſentia eſt ipſius eſſe gratia, & ab ipſo vt fine pendet, & non contra. adde
mobile magis pẽdere a motore, vt qui ſit ſummo enti a quo oĩa pẽdent, ſimilior. vni
Q d materia eſt ppe nihil.
uſcuiuſq; aũt rei eſſe vt motor eſt, eſſentia vero vt mobile. ¶ Quo fit vt ſubſtãtia 12
rum maxĩe materia, minus ens, & minus vna cenſenda ſit: vt quæ in cõfinio nõ eſſe
& probe nihil exiſtat. Ne. Quo pacto? The. Quia ſi conſtituamus primũ & ſũmũ
ens & non ens extrema, & oẽs ſubſtantias tũ cõpletas tum incõpletas materiam for
mam, eſſentias omnes & eſſe vt media, & harum omnium ſubſtantiarum dependen
tias indigentiaſq; numeraueris, nullam prorſus earũ remotiorem a primo & maxĩo
ente, & plurium indigentiorem ipſa materia videbis. quare nulla non enti vicinior,
vt quæ & rite dicta videatur in confinio non eſſe conſtituta, & admodũ prope nihil.
¶ Hinc fit iterũ, vt quęcũq; materiã ſortita ſunt, magis nõ eſſe quã eſſe videantur, 13
omni incõſtantię, inſtabilitati & variabilitati obnoxia, & magis ad non eſſe q̃ ad eſſe
prona, & quę a materia et materię cõditione (que eſſe impedit) recedunt, verius ſub-
ſiſtunt, vt quorũ eſſe ſemper et ſtabile ſolum appareat. nea. Omnino. The. Et om
nis eſſentia, quędam materia eſt, eſt em̃ omnis, ipſius eſſe et actus ſubſterniculum
quoddã. nea. In proportione ſcilicet. The. Mens igitur a ſub primo, mentiũ prima,
merito plus eſſe q̃ non eſſe dicenda eſt, et ad ſemper eſſe procliua, conſtantiſſima et
ſtabiliſſima. nea. Merito. The. ¶ Vis ergo nunc vt ſecundę ſeriei mentium ſubſti- 14
ſtendi dependentias peruestigemus ne. Sequor te quocũque voles trahentem. The.
Concipe igitur ipſum primũ, quod eſt ſuper omnia fons et origo rerum omnium, vt
ſolem. et primam mentium ſub illo, et lucem. ſecundam, vt lumen. et tertiam vt
ſplendorẽ. nea. Ita luctor concipere. The. Sol ille, o neania, ęternus et inuiſibilis no-
ſtri viſibilis ſolis veritas et exẽplar, ſub ſe veram lucem non quidem accidentariam
(qualis lux eſt ſenſibilis ſolis) ſed ſubſtantialem producit, primam ſcilicet creata-
rum mẽtium, et perfectiſſimam, et maxime omnium infra ipſum primũ efficacẽ,
cui ſtatim coagendi communicatur facultas, vt ſol ſenſibilis ſenſibili luci pro ſuo
modulo communicat. et ſol ille ſupremus coagente luce lumẽ producit, veram et

substantialē lucis similitudinem,& secundā intelligentiā. Neque hoc mireris de illa sub primo efficacissima luce: quandoquidē vides non modo sensibilē lucem minus efficacem, sed & omnē rei naturalis vel infimā naturā, suæ similitudinis progignēdæ auidā. & hinc multa naturæ miracula (quanuis vulgo ignota) pendere coiecta. & primū ens, vna coproducentibus luce & lumine, cœlestes progignit splēdores, q ter tiæ dignitatis mentes: proceditque in tantū ista diuinorum splendorū series, dum in aliquam vmbrā decumbat, quæ,nō sit omnino diuini luminis expers, quod in deum suā originem verū rerum omniū solem reflectitur, recurrit, resilitq;, sed tenuiter admodum: vt sensibilis vmbræ flaccidū & pene deficiens lumen, in sensibilem solem resilire solet. Euty. O Theoretice hanc vmbrā vocas etiā mentē? Theo. Etiā, infimā scilicet, & nostrā animā, quæ illo quoad potest vmbratili radio (modo impedita non sit) in summā resilit recurritq; contemplandā entitatem, vnitatē, summā veritatem, bonitatem, plenitudinē, & omniū potentissimū authorem. Euty. Concipio. tu ergo nostram animā intelligebas. Theo. Et post nostrā animā sunt brutorū animę: quæ iam diuinorū luminum omnino sunt exortes, & vt tenebræ, sola lucis illius priuatione & absentia in corporum opacitate mersæ, nunq recurrentes reflectentesq; se in deū. Eu. Non indubie: & ideo iure, diuino lumine & spiritali captę, cæcæ, & tenebræ censentur: nō tamen sensibili & corporeo lumine priuantur. Et nūc tecum o Theoretice (si tibi gratū est) aliquātisper Neaniæ partes agā: neq; Neanię molestū sit, qui me vobiscū vna adesse voluit, me etiā secum nonnihil impartiri laboris ac studij. & vbi propter pręcedentia minus audita insufficiens videbor, supponat manū, & præsidiū ferat amico, idq; mihi pręstet quod Hercules quondā Atlāti pręstitisse fertur, cū ei assidua (vt aiunt) cœli sustētatione defesso suppetias tulit, cœloq; subiecit humeros. Ita mihi minus rectè respōdēti Neanias auxilio erit. Interea aliquātisper a cōtinuo quē pertulit disputationis labore respirabit. Theo. Vt vis Eutychere. interim Neanias attētione proficiet, poteritq; interdū, si necessariū videbit tibi, vt requiris, suppetias ferre. Vis ergo vt reuertamur, & secundę mentis dependentias recludamus? Eu. Id cupio. Theo. Quot prima mentiū sub primo depēdentias sustinere cognita est? Eu. Quatuor. nā ab alio est, per aliud, & alterius gratia. Th. Et secunda mentiū etiam nea primo est? Eut. Est. nam ab ipso sunt omnia. Theor. Et etiā a prima assignata mente. Eut. Dictum est: quemadmodū lumē a luce. The. Duas ergo vt ab altero subsistat, sustinet indigētias. Eut. Duas, vt quæ a duobus pēdeat. Theo. Et quanq a primo absq; prima mente manare potest, nunquā tamen (vt neq; lumen a sole sine lucis medio) emanabit. & est ex altero. Eut. Est. Theo. Et per alterū. Eu. Et hoc. The. Et bruta luminis diuini expertia, & tenebræ, hominis sunt gratia, qui nōnihil diuinę illuminationis vt in vmbra participat. Eu. Sunt. The. Et quę infra bruta les tenebras sunt, ipsius hominis gratia sunt omia: & imperfecta, perfectiorū præstātiorūque gratia. Eu. Ordo naturæ est. The. Et beatissima illa entia, nostræ sensibilis & continuo labentis machinę ordinis continent veritatē. Eut. Indubi. Theo. Erit ne ergo secunda mentiū, primæ superioris mentis & perfectissimæ gratia? quandoquidē in his caducis & ad horā labentibus tenebræ (vt ita dicam) ipsius vmbræ sunt gratia. Eu. Est certe, & multo quidē magis. Theore. Est etiam & primi gratia. Eu. Nimirū. nā eius ipsius gratia sunt omnia. The. Collige ergo nunc o Eutychere dependentias, indigentiasq; numera. Eu. Sex sustinet. ab altero duas, ex altero & per alterum singulas, & alterius gratia sustinet itidem duas. Theor. Et suo modo de eius esse & essentia diceremus. Eu. Penitus. Theo. Et ita mentium tertiæ dignitatis depēdentias inuestigaremus. & quartę, & quintæ, & esse & essentias vsq; ad infimū rerū gradum. Eu. Scilicet. Theo. Et in hac inuestigatione semper posterius plurium egere suo priori cōperimus. Eu. Semper plurium. ¶ The. Quo fit vt supremæ diuinæ sortis mentes magis entia sunt, magis vnæ, bonæ, & veræ, magis

Hercules, Atlas.

plenę,efficaces,necessarię,sapientes,magisq; vitę sempiternę cōpotes.mox secūdę,
deide tertiæ,& ita deinceps vsque ad infinitū entium gradum, Eu. Oino. The. Fit
etiā vt secundarū esse & essentiæ iperfectiores sint esse & essentijs primarū, plusq;
essentiæ secūdę habeāt q̃ primę,& tertię q̃ secundę,& cōtra primę plus esse q̃ secū
dæ,& secundæ q̃ tertiæ. attamē quæcūq; sunt in regiōe lucis, plus esse q̃ essentię pti
cipāt. alioquin ad multitudinē, diuisibilitatē,& motū, cōditiones potētiæ laberētur.
¶ Sed age, q̄d vnius & indiuisibilis oppositū censes? Eut. Multa,& diuisibile. The. 16
Nos vnum & indiuisibile idē esse volum⁹, itidē diuisibile & multa, Quid eiusdē op
positum? Eu. Alterum. The. Quid oppositum similis? Eu. Dissimile. The. Quid
status oppositum? Euty. Motus, The. Tu ad singula scite & expedite r̄ndisti. Eut.
Hęc ex diuinis disputationibus (q̄bus nōnunq̃ interfui) ita accepi. The. Perge igit.
Cui maxime vnius natura cōpetit? Eu, Primo et maxime enti, et q̄d est ipsa rerum
oim summa vnitas. The. Quare et maxime eidē cōpetit indiuisibilis natura, eritq;
summa rerum indiuisibilitas. Cui maxime eiusdē natura? Eu, Primo enti, q̄d sem
per vnum et idē manēs, sibi semper maxime oim et oino idē est, et rerum identitas.
Theo. Cui maxime similis natura? Eu, Maxime, q̄d oim est exēplar, et ois simili=
tudinis veritas. Th. Cui maxime status? Eut. Itidem primo enti. nā ipsum est æter=
nitas, et rerum oim summa stabilitas. ¶ The. An cuiq̃ a primo hæc syncere cōpe= 17
tere queāt? Eu. Nulli prsus. Th. Deficiunt igit cętera oia a syncera vnitate, simpli·
citate, identitate, exēplari, et stabilitate. Eu. Oportet. The. Quapropter ad illorum
opposita aliquātulū deuergunt. Eu. Cōsentaneum est. Th. Mentes igit lucidissimę
regiōis, q̃ magis esse actūque sequunt, q̃ et magis sunt q̃ nō sunt, magis vnius et sim
plicitatis ptıcıpes sunt, multitudinis aūt et diuisibilitatis minus, Item identitatis, si=
militudinis, et status naturā magis pticipāt: et diuersi, dissimilis, et mobilitatis min⁹.
Et hō q̄ est ois naturæ vinculum, superiorum et iferiorum medium, his elementis,
vno, multis, indiuisibili, diuisibili, eodem, altero, statu, et motu, medio mō cōtem pa=
tus, ęqualitatis, quātū fieri potest, cōsonat harmonia. cętera vero infra ipum hoiem,
multitudinis, diuisibilitatis, alteritatis, dissimilitudinis et mot⁹ tenent excessum: vni
tatis aūt, indiuisibilitatis, identitatis, similitudinis et stat⁹ defectum: et oim maxime
substātiarum sensibilium potentia, vt q̃ iā quędā infinitudo sit ois diuisibilitatis ob=
noxia, oino altera, vt nihil ipsius capi iā possit q̄d sibiipsi oino sit idē, maxie infor=
mis, et formæ formarum, et rerum exemplari dissimilima, maxie motui, incōstātię
et instabilitati subiecta, ita vt iā nullum oino subterfugiat motum. Et ita dicendum
esse puta de esse et nō esse, bono et malo, vero et falso, pleno et inani, potente et im=
potente, necessario et cōtingente, sapiente et ignaro, viuente et caduco. Euty. Affeci
sti me gaudio o Theoretice, cum de vno et multis, indiuisibili et diuisibili, eodem et
altero simili, dissimili, statu et motu ita disseruisti. The. Sublimis et ardua quę ex il
lis pendet o Eutychere cōtemplatio, sed quā ocia nostra, et cum Neania susceptum
introductorię disputatiōis officium, impręsentiarum pertractare nō sinunt. ¶ Pro= 18
derit tamen Neaniæ, sæpius hæc elementa, ens, vnum, bonum, verum, plenum, po
tens, necessarium, sapiens, viuens: insuper vnum, multa, idiuisibile, diuisibile, idem,
alterū, simile, dissimile, statū et motum, mente reuoluere, et eā (q̃ diuina requirunt)
solerti indagine quæritare intelligentiā, Nos ergo, si vobis gratum est, ad aperiendā
literā animū cōuertamus. ¶ Eu. Venia tua dixerim, o Theoretice: nōnulla ex dictis 19
mihi surrepserunt dubia, q̃, si placet, attendas. The. Quæ illa sunt? Eu. Primū dixi
sti potentiā egere subsistere sub alrero, et actū egere subsistere in altero. Sed hoc mi=
hi ingerit difficultatē, q̄ nr̄a aīa destituta corpore subsistit, nihilo minus act⁹ est. sed
vbinā tunc in altero subsistit? Secundum. quo pacto euenit primā mentium pxime
sub primo constitutā, quatuor indigentias sustinere, et cum sit vicine post primum,
non sustinere pauciores? Tertium. cum dicas primam mentium vicine sub re=

In supiori b⁹ pl⁹ act⁹ esse q̃ po tētię sicut in inferio b⁹ plus est potētię q̃ actus.

A supmo ad infimū p rerū cō ditiones descēsus.

tum principe constitutam, plus esse quã nõn esse, an illud non esse, intelligamus ma
xime enti oppositum? Theo. Graues sunt o Eutychere hæ tuæ difficultates, & quæ
propensum laborem requirunt. Sed quia iam diu euagati sumus, vtcunque poteri:
20 mus quam paucissimis tui gratia ipsas absoluere annitemur. ¶ Primę igitur hunc in
modum satisfacimus. Nam etsi nostra anima nostri corporis actus est, ipsa tamen
simplex purusq; actus non est. nam in se proprium esse, propriamq; essentiam reti=
net. Sed an non meministi tantopere Aristotelem conatum fuisse ostendere nostræ
animæ intellectum esse agentem, pariter & intellectum potentiæ, & capacem? Eu.
Memini, tanquam nunc primum legissem. The. Hoc amice est nostræ animę pro=
prium esse actum, & propriã peculiaremq; essentiã ostendere. Et non modo id ex
Aristotele require: sed ex variorum tum philosophorum tum magorũ authoritate.
leguntur eñ zoroaster & Mercurius termaximus sensisse, infimã mentium supre=
mo corpori adhærere et infundi, quo tanquã medio crassioribus & dimensis corpori
bus copularetur. Spiritus enim simplex (vt sentiunt) immortalisq;, non aliter cõpo=
sito mortaliq; corpori quã per corpus simplex & immortale coalescit, coniungiturq;.
Et Plato animę attribuit nunc vehiculum, nunc currũ, quo essentiã ipsam & poten=
tiã fixam, manentem, indeficientẽque, semper actui asseclam & comitem intelligit.
Neque debemus per supremum corpus & immortale, dimẽsum cœleste corpus in=
telligere (non enim vsq; adeo pingui fuerãt ingenio, quos natura literarum primates
nobis tribuisse videtur) sed essentiã potentiãque immortalem, qualẽ suprema entia
immortaliaque sub primo possident, quã & in analogia Magi vocant supremũ cor=
pus, ꝙ perinde ad superiorum mentiũ esse se habeat, vt inferiorum crassiuscula hæc
corpora ad formas. Quæ enim inferiorum crassæ molis sunt corpora, fluxa, multipli
cia & caduca, illic essentiæ sunt stabiles, simplices, immortalesque. Et rationalis ani=
ma, qua vtraque natura ęt superior et inferior conciliatur, et quę est vtriusque media,
iure vtranque potentiã et stabilem et defluxã sibi vendicat: vt hac mortalibus coniun
gatur, et a qua deficere et solui queat: illa vero immortalibus et æternis, et qua immor
talis sempiternaque perseueret, et iugiter permaneat. sic etenim in ipsa medio modo
et proportione ęqualissima cõsonabunt vnum et multa, diuisibile et indiuisibile, idẽ
et alterum, simile et dissimile, status atque motus. Sed prolixior sum q̃ voto concepe
ram. Eu. Satis dictum o Theoretice: et hac, tua gratia, satis ambiguitate soluor.

Quod aĩa rationalis habet ꝓpriũ actũ propriãq; potentiã.

Aristoteles.

Zoroaster.

Mercurius Trimegistus.

Plato.

21 ¶ Theoret. Secunda ad altiorẽ speculationem nos vocat. Attamẽn quicquid ad al=
teritatem vergit, non paucioribus quatuor egere necesse est. Est autem essentia alte=
ritatis principium, quæ a se nequaquã subsistit, quin potius ad non esse vergit, alteri=
tatem respiciens. Eu. Indubie. The. Neque sine actu esse potest. nã nullam prorsus
agendi facultatem retineret, quam tamen proximum primo, post primum maximã
habere necesse est. Euty. Necesse. Theor. Et finitam quidem. nam si infinitam ha=
beret, iam immunis potentiæ esset, purissimus actus, atque ipsum maxime ens. Eu=
ty. Certe. Theore. Neque is actus a seipso est. finitus enim est. nullum autem fini=
tum, a seipso est. Eu. Sic est omnino. Th. At prima sub primo constituta intelligen=
tia, ad alteritatem labitur. Eu. Labitur. The. Est igitur ex essentia, alteritatis princi
pio, & eius esse atque actu, quorũ neutrum a seipso subsistit. Euty. Est. The. Neq;
igitur ipsa tota intelligentia a seipsa subsistit. quo pacto enim totum a se subsistet,
cuius nulla partium a se subsistit? Euty. Impossibile. Theo. Subsistit igitur ab alte=
ro. nam omne, aut a se, aut ab altero subsistere necesse est. Euty. Confiteor. Theore.
Et melius est quicquam propter finem, q̃ temere fieri. Euty. Melius sane. The. Et
melius propter meliorem, & optime propter optimum. Euty. Optime. Theore. Et
primum ens maxime bonum & potens, vnumquodque q̃ optime fieri potest efficit.
Eutyche. Indubie. Theo. Primam igitur mentium, summum bonum ab ipso qui=
dem vicine manentem, q̃ optime fieri potest efficit. Euty. Etiam. Theo. Eam igi=

Qđ priã mẽtiũ nõ pauciores q̃ quatuor subsistinet indigentias.

tur propter finem efficit,immo propter optimũ. Vides ergo quo pacto quicquid ad alteritatem labitur,paucioribus quatuor egere non valeat? Euty. Videre videor.

¶Sed ad altiorem contemplationem inde etiam contendebas? Theo. Longe o Eutychere.sed nos diutius immorari oporteret. Eu. Minime profecto. nam desiderantibus,& cum gaudio & gestione mentis auscultantibus , nihil diuturnum esse videtur. Quid nam ergo aliud? Theore. Quid o Eutychere , si prima mentium a nobis constituta,quatuor indigentias passa,etiam a primo quarta sit? Euty. Quo pacto id? The. Nam supra ipsam mentem est vnitas,æqualitas,& connexio. Eu. Quid hoc 22

Altissima summæ monadis triadisq; cõtẽplatio.

o Theoretice? The. Hic magi,hic prophetę desudãt, Philosophi autem citra quiescunt. Age,dic quæ sit natura boni? Eu. Se diffundere,vt arbitror , & communicare. The. Satis apte respondisti. Nonne ergo maius bonum se magis diffundit,propagat & communicat? Eut. Magis. The. Quod quidem si minime faceret? Eu. Eius esset quædam otiositas. The. Et si adhuc maius bonum? Eu. Adhuc magis. Theo. Quid igitur si infinite bonum? Eu. Infinite se communicabit. The. Alioqui esset quædã otiositas. Torporem autem omnem & otiositatem infinita plenitudo vitat. Sed nonne summa vnitas,eadem est & summa bonitas? Eutyche. Est. The. Se igitur in infinitum fundit,propagat,& communicat. Euty. Ita oportet. Theor. Sed an extra se,se in infinitum fundat? an extra se, se cuiquam infinite communicet? Euty. Non mihi videtur. Nam extra ipsam omnia sunt finita , capacitatisq; finitæ. Theoreti. Ita est. illa igitur summa bonitas,intra se seipsam infinite diffundit & propagat: et quia cui se infinite communicat,finitum esse non potest,capacitatisq; finitæ,ipsum infinitum esse necesse est. quod & ideo vocant æqualitatemr. Eu. Et merito. The. At in quocunque vno est vnitas & æqualitas, vtriusque connexionem esse oportet. Eu. Oportet. Theore. At in primo est vnitas & æqualitas . vnitas quidem infinita, immensæ & infinitæ æqualitati se infinitæ diffundens & propagans . Alioqui illa summa bonitas quodammodo vacua otiosaque esset. Euty. Esset. Theor. Est igitur vtriusque connexio. Euty. Est. Theo. At ex maxima vnitate & maxima æqualitate non subsistit maxime vnum, sine maxima connexione. Eu. Non videtur. Theo. Est igitur illa vtriusq; connexio,maxima: quare & infinita. Eu. Oportet. The. Sed nonne summa vnitas etiam summũ ens est,summe bona,vera,plena, potens,necessaria,summe sapiens,immortalis & æterna? Eu. Est indubie. Theo. Nunquid ergo se æqualitati infinitæ diffundet,communicabit, propagabit, non diffundendo, communicando,& propagando suam infinitam entitatem,bonitatem,veritatem, plenitudinem,potentiam,necessitatem,sapientiam,& vitam? Euty. Minime profecto. Theo. Aequalitas igitur est maxime ens,maxime bona,maxime vera , plenissima, omnipotens,maxime necessaria,summe sapiens,immortalis,& æterna. Eu. Ita est. Theo. Et maxima vtriusque connexio,nunquid maxima est. si maxime ens,bona, vera,plena,& potens non est? Eu. Minime ita esse potest. Theore. Est igitur maxima vtriusque connexio,maxime ens,bona,vera,plena, summe potens , summe necessaria & sapiens,vita viuens immortali & sempiterna. Eu. Necesse est. Theoreti. Quare sicut summa vnitas omnium est principium, æque & summa æqualitas,omnium principium: & ipsa summa connexio,omnium: & vnitas , æqualitas & connexio,non sunt nisi vnum,summũ ens,summe vnum,summe bonum,verum,plenũ, & potens. Eu. Vnum certe,& maxime vnum. The. Et nõnulli Magorum (qui diui-

Altissimũ magorũ dictũ.

næ sapientię radio eorum mentibus illapso, viderunt illam summam vnitatem suæ æqualitati se latissime diffundentem, & totam propagantem) diuina ora soluerunt, dixeruntque deum gignere deum. nam summam vnitatem viderunt gignentem,& summam genitam æqualitatem. Euty. Altissima viderunt o Theoretice. The. Vides ergo iterum primam mentium quatuor egenam , tria hæc,vnitatem , æqualitatem,& connexionem supra se habere. Eu , Aperiat mihi mentem o Theoretice ip-

sa beatissima vnitas,infinitæ sapiētiæ pelagus,& ad id credendū,& ad quātū mortalibus fas est,intelligēdū. Theo. Et mihi o eutychere ipsa sūma æqualitas. Neā. Et mihi ipsa summa & beatissima vtriusq; cōnexio. Theo. Immo vero nobis & oībus illā pie quærētib⁹ summa vnitas,summa ęqualitas,& summa cōnexio: vnū, idemq; principiū,summa entitas,summaque bonitas. ¶ Sed pergamus o eutyche
22 re. In primo vnitas, est in intelligētia quoddā vnitatis vestigiū,& qđ illic est ęqualitas,hic iam est quedā alteritas,& qđ rursum illic maxima & simplicissima vnitatis æqualitatis absque quacūque cōpositiōe cōnexio (vbi enī maxima vnitas,nulla
23 prorsus cōpositio esse potest) hic iam vnitatis,& alteritatis q̄dam cōpositioni adueniēs cōnexio. Et vbi in primo est sūma vnitatis ęqualitatis & nexus sine pluralitate vnitas: hic iam quedā vna multitudo,& multitudinis vnitas. ¶ Sed age o eutychere,an intelligētia vnitatis & alteritatis cōpositio magis sit ab ei⁹ vnitate,an magis ab ei⁹ alteritate? Eut. Aeque ab vtraque, vt mihi videt. Theo. Neque cur poti⁹ sit huius q̄ illius,esse videtur. Euty. Nō. Theo. Et ab vtraque, simul quidquid est,accipit. Euty. Accipit. Theor. Et in intelligentia,vnitatis & alteritatis cōpositio, in ipso summo vno cōnexio est. Eut. Est. Theo. Nō igitur summa cōnexio ab vnitate solū,aut æqualitate solum: sed æque ab vtraque & simul enascitur & procedit. Eutyc. Sic mihi certe prima intelligentia insinuare videtur. Theor. Nil mirum. nam ipsa, & vnūquodque ad ipsius summe vnius,summæ vnitatis, æqualitatis & cōnexionis similitudinem factum relucet,hoc vt propinquius simulachrum , illud
24 vero vt remotius. ¶ Ex his eutychere coniectare posses,cur nonnulli philosophantium (qui citra vnitatis,æqualitatis & cōnexionis mysterium defecerunt) vt Anaxarchus Abderites,infinitos mūdos esse statuerint. Euty. Cur hoc? Theo. Vt illa infinita bonitatis plenitudo se infinite communicaret,propagaretque,& ne vlla ex parte vacuam otiosamque confiteri cogerentur . At mundus quamoptime fieri potuit,factus est: melius autem,ipsum vnum esse,vt qui sic suo diuino opifici euadat similior,ille enim sua vnitate,sui opificis summæ vnitatis ęmulus est, & sua bonitate,summæ bonitatis. Est itaque mundus hic ens & vnus, bonus, verus , & plenus quantum eius natura, entitatis, vnitatis,bonitatis, veritatis & plenitudinis capax esse potuit. perperam ergo tibi ne videntur nonnulli plures mundos esse asseruasse? Euty. Perperam. Theore. Et longe dissonantius, qui infinitos asseruere. Euty. Dissonantius certe. nam id summæ vnitati dissimilius,atque infimæ potentiæ (quæ quædam infinitudo) est affinius. Theore. Nec defuerunt alij , qui hunc corporeum mundum, vnū tamen, sed in infitum esse defendere conati sunt. Eu. Eadem, vt opinor, de causa. Theore. Eadem, vt scilicet ipsa summa bonitas se infinite diffunderet atque propagaret. At id absone quidem. Nam cum ista corporea moles plenitudinem impediat,non vident se eam summæ plenitudini æquam facere, imo & totam infiniti mundi entitatem,infinitæ entitati æquam , & vnitatem vnitati: alioqui summa entitas, vnitas,bonitas & veritas,nō se (vt volunt) infinite diffundent & communicabunt. Et horum & priorum positionibus,allata ab Aristotele accidunt incommoda. Et nunquam inter philosophos pax firma habita est, ipsam licet quærētes veritatem, donec ipsa semper benedicta omnibus seculis quęsita veritas,& summa summæ vnitatis æqualitas, virgineis visceribus illapsa,mortalibus innotuit. hæc siquidem tanti erroris caligine ductos philosophos reconciliauit,& cum hominibus cōuersata,se viam, vitam & veritatem patefecit,& se omnia a summa parēte vnitate plenissime accepisse. Sed te his arbitror cōtentū. Eu. Maxime o Theoretice. video vt posteaquā vel tenuiter deprehensum sit summæ vnitatis,æqualitatis & connexionis mysterium: protinus vanescant omnes de hui⁹ mundi finitate et infinitate, vnitate & multitudine ambiguitates. The. Ita. et de huius mundialis machinæ nouitate et sempiternitate. Sicut enim dimensa plenitudo

Anaxarchus.

Cur aliqui philosophi mūdos infinitos, alijve ro vnum sed infinitū asseruerint.

ſeſe habet ad ſummā & infinitā plenitudinē,ita quoq; nouitas & tēpus ad ſummā
infinitāq; ſempiternitatis imenſitatē.¶Tertiæ autē queſtionis diſcutiēdæ poſtea 25
aliquādo oportunior dabitur locus.Et ſatis nūc digredi viſi ſumus:ad Neaniā(cuius
gratia diſputationē hāc ſuſcepimus)familiariora declarādo,nūc nos conuertimus.
¶Dic ergo o Neania noſtro reſumpto propoſito,quot primi & firmiſſimi princi- 26
pij cōditiones aſſignas?Nea.Tres,notiſſimū eſſe debet,nō cōditionale,et qđ quē-
libet docendū,& ſe alicui diſciplinæ mācipantē,habere neceſſe eſt.Theo.Et hę cō
ditiones de principio doctrinæ,& nō de primo ente & maximo ſubſiſtēdi principio
intelligēdæ ſunt.Primū enī rerū principiū nobis notiſſimū nō eſt,neq; neceſſe eſt
quēlibet ſuſcipiēdę diſciplinæ idoneū,ipſū habere.Adde ꝙ cōditionale eſſe aut nō 27
conditionale,principia doctrinæ & non rerum comitātur.¶Quot errores circa ip
ſum contingunt?Nea.Quatuor.Primus eſt ipſum demonſtrare conantiū.Secun-
dus,ipſum negantiū.Tertius cōtradictorias concedentiū.Et quartus,ipſas negan-
tium.The.Qui ipſum demōſtrare moliti ſunt,ſimiles euaſerūt ijs qui accēſa face
in ſerenę diei medio,ad faculæ lumē cæteros ad cōtēplandū ſolē accerſerēt.Nea.
Hi ridiculi nimiū.Th.Et illi:magis tn̄ reliquis venia digni ſunt,vt ex intelligētiæ
paucitate diſcernere nō norunt inter propter ſe notū,& notū propter alterū:ſicut
oculus ęger impotens iudicare an albedo an nigredo magis viſibilis,imo an color,
an lumen magis viſibile,qui vero ipſum negāt,& qui contradictorias cōcedunt vt
Heraclit⁹ Protagoras. olim Heraclitus & Protagoras,eorūq; aſtipulatores,quiq; eas negant,mera inſania
laborare videntur.Sed hęc omittamus,nullus enim noſtrū,huius morbi ſuſpicio-
ne tenetur.Eu.Attamē o Theoretice hac noſtra tēpeſtate vidi qui in aliquorū ſo-
phiſmatū curioſa obſeruatiōe cōtradictorias negarēt:neq; credo defuerūt tāti erro
ris duces,qui & ſcripto veſtigia reliquerūt.The.Sophiſtæ erāt,o amice.Eu.Haud
dubiū certe eſt,& quos malus abſtulit error.The.O Neania ad ſciētiarū principia
nunq̄ pertinax eſto:eorū ſaniorē intelligētiā,quantū fieri poteſt,capeſſere ſtudeto:
magiſq; ipſis vel ſine ratione credito,q̄ perſuaſionibus,quas ad inſummæ mētis vela
mē nubēq; depellēdā adducere ſolemus.Sunt enī in vnaquaq; diſciplina propter ſe,
& nō ꝓpter alia,nota:& maxime omniū ſi dignitates exiſtūt.¶Sed proficiſcamur 28
vtrū entis vt ens eſt,huius diſciplinę conſideratio ſit?Ne.Eſt indubie.Nam entis
quatenus ens eſt,eius diſciplinę cōſideratio eſſe debet,quę ſupremas cauſas,ſupre-
maque principia rimatur & conſiderat,hanc autem diſciplinam ſupremas cauſas &
ſuprema principia rimari atque inquirere cognitum iam eſt.Ad hāc igitur diſcipli-
nam nimirum hę contemplatio accommoda eſt.¶Theore.Vtrum ergo hæc diſci 29
plina potius ſit ſubſtantię?Nea.Potius.Nam huius diſciplinę potior eius entis con
ſideratio eſt,a quo vt principio cætera pendent,& cuius gratia cętera ſubſiſtunt,tale
autem ens ſubſtantia eſt.Pendent enim cętera ab ipſa,& ipſius gratia cętera ſunt.
Theore.Et maxime omnium a ſuprema illa ſubſtantia,quę eadem ſupremū & pri
mum ens eſt,omnia pendent,& eius ipſius gratia ſunt omnia,quapropter maxime
eius ſolius ſubſtantiæ,quæ & maxime ens eſt,huius diſciplinę contemplatio ſuſci-
pienda eſt.Nea.Oportet.¶Theore.An hæc etiam diſciplina accidentia conſide- 30
ret?Nea.Accidentia etiam,nam accidētia ad ſubſtantiam ſeſe habent,vt ſalubria
ad ſanitatem,Atqui eiuſdem diſciplinæ eſt ſanitatem & ſalubria conſiderare,igi
tur & eiuſdem conſiderare ſubſtantiam,& accidens.At huius diſciplinæ (vt modo
cognitum eſt) eſt ſubſtātiā conſiderare,conſiderat igitur eadem et accidētia.The.
Certe vt entia quędam ſunt:quo fit vt huic diſciplinę omnium ſubſtantiarum pa-
riter et accidentiū incumbat determinatio:quandoquidem ſubſtantię omnes et om
nia accidentia in primam et maxime ſubſiſtentem ſubſtantiam,imo in ipſum ma-
xime ens,et omnino quidem verius reducuntur reſtituunturque,quam ſalubria in 31
ſanitatem.Nea,Cōſentaneum videtur.The.Scilicet vt entia quędā ſunt.¶Vtrū

consideret vnum, multa, idem, alterum, similē, dissimile, æquale, inæquale, statum,
motū, vnius negationē atq; priuationē, & cętera talia quę prius pertractauimus? Ne.
Mihi quidē sic oportere videtur. nā vnū & ens eadē sunt natura, & sese mutuo sequū
tur, vt duo hęc princi piū, et causa: attamē ratione diuersa sunt. Entis aūt naturā hęc
disciplina contēplatur: contēplabitur igitur et vnius. Quod si vnius naturā, igitur et
multa. sunt enī vnū et multa opposita: et oppositorū eadē disciplina est. Theo. Imo
maxime ens, de quo huius disciplinę principalissima cura est, maxime vnū est, et a
quo cętera vt vna sint, suę vnitatis sumunt exordia. et de eodē et altero, simili et dissi
mili, æquali, inęquali, statu et motu, eodē cōstaret argumento. nā dictū iā est ipsum
maxime ens maxime idē esse, ipsum itē esse omīs similitudinis veritatē atq; exem=
plar, et summā ęqualitatē et stabilitatē. idē aūt et alterū, simile, dissimile, æquale, in=
ęquale, stabilitas et mot⁹, opposita sunt. et nō minus hęc disciplina, nō entis, mali, fal
si, inanis, impotētis, cōtingentis, ignorātis et caduci cōtēplatrix existit. Quo fit itetū
vt nō modo de vnius, sed et entis, et boni, et veri negatione et priuatione, suū munus
et sit officiū sit cōsiderare. Negatio enī in quadā absentia, defectuq; ab ipsa prima en
titate, vnitate et bonitate cōcipitur: et priuatio quādā subiectā naturā respicit, quę nō
habeat quod habere nata sit. Nea. Hęc igit̄ omia vt affirmatio et negatio, et habitus
et priuatio, cōditiones rerum respiciūt atq; importāt. The. Hoc in loco bone fili in
dialecticis aūt et sermocinalibus disciplinis dicibiliū et notionū conditiones. ¶ Sed
32 procedamus. Vbi primū inuenis negationē in primo ne, vbi est īfinita entitatis ple
nitudo, et pariter vnitatis, bonitatis, & cęterorū? Ne. Minime. The. Vt neq; in infi
nita luce aliquid tenebrarū reperis. Ne. Simile. Theo. Sed prima mentiū deficit ne
ab illa summa entitate? Ne. Et vnitate quidē & bonitate. The. Sicut quælibet lux
finita ab ipsa lucis infinitæ deficit plenitudine. Nea. Aeque. Theo. Est igitur circa
primā mentiū negatio. Ne. Est. The. Et nō circa ipsum maxime ens. Ne. Nō cir=
ca ipsum. The. Et affirmatio & negatio opposita sunt. Nea. Sunt. The. Et opposita
habēt fieri circa idē. Ne. Idipsum. The. Circa aūt ipsum primū nō fit negatio. Nea.
Nullo modo. The. Igit̄ neq; affirmatio: sed primū circa primā mentē. Ne. Videt̄.
The. Vides igitur quomodo ipsum primū & maximū est supra omnē affirmatio=
nē & negationē, positionē & ablationē, imo & supra omnē oppositionē. Circa enim
primū nulla cōtingere potest ablatio: quare neq; apposito. Ne. Videre videor. The.
An igit̄ nō esse oppositū sibi ipsi primo & maximo esse? Ne. Nō videtur. nā cōsen=
simus ipsum esse supra oēm affirmationē & negationē, & oppositionē omnē. Theo.
Non habet igitur affirmatio entis circa primū fieri. nā est supra entis affirmationē,
& etiā entis negatio circa ipsum fieret. Ne. Me attonitū reddis. neq; consentire neq;
refutare audeo. The. Audentior esto. Nos enī hęc parua exercitamenti gratia ludi=
mus. syncerius hæc alias & altiore ad cōtēplationis officiū modo te audituū spera.
Ne. Dicā ergo quod concessa & tua ratio efficere videntur, entis affirmationē circa
primū, locū nō habere: imo neq; negationē. The. Primū igitur neq; erit ens, neque
nō ens. Ne. Certe. vt ens, entis affirmationē: & nō ens, entis negationē insinūāt. mihi
enī occurrit entis affirmatio, vt quædā ipsius primi & maximi participatio: ita vt eā
ipsum magis participent quę magis bona & vera & ipsi similiora sunt, magisq; in af
firmatione sunt. An potius tibi ridicula dicere videor? The. Acutius q̄ ego ipse expe
ctabā respōdisti. Attamē si caperes ens atq; nō ens nō vt metaphysicā affirmationē
& negationē sed logicā potius insinuāt, auderes ne vtrūq; de primo negare? Ne. Nō
auderē indubie. nā de quolibet hoc pacto affirmationē vel negationē verā esse ne=
cesse est, de nullo aūt simul affirmatio & negatio vera esse possunt. The. Nō refel=
lo tuū iudicium. Tui gratia o Eutychete huc digressi fuimus. arbitror te intelligere
35 quorsum hæc nostra dicta vergerēt. Eu. Abunde. ¶ The. Et quo pacto multa, ma
lum, falsum, inane, debile, quę negatione designātur, non opponuntur primo, maxi=

Quid hic negatio.

Quid priuatio.

Tertiū dubiū primo ab Eutychete propositū dissoluitur.

Quod primū ens est supra omnē affirmationē & negationem.

me vni,bono,vero,pleno & potenti,& vt ab esse prouenit vnitas,bonitas & veritas: ab essentia,potentia,& maxime materia,multitudo,malũ,& falsitas.quo fit vt a materia potissimũ pendeat non ens,malũ,falsum,inane,impotentia,cõtingentia,ignorantia,rerũ mortalitas atq; interitus. Eu. Cõsentaneũ est. The. Non absone ergo su

Q̃d supio ra potiꝰ eẽ q̃ nõ eẽ po nẽda sunt inferiora vero plus nõ esse q̃ esse.

pramundana entia longe plus esse q̃ essentiã participãtia, potius esse posuimus. Eu. Nõ absone. The. Et dignũ est a maiori & digniori nos nostrã denominationẽ auspicari. Eu. Dignũ. Th. Simpliciter igitur & rite entia dicũtur.at si ad hęc inferiora despicimus,cũ materia plurimũ immersa obuolutaq; sint,parũ actus participantia,si a maiori & dominante materia ea denominare volumus, certe potius quodãmodo dicenda erunt nõ entia,multa,mala,falsa,inania,impotẽtia,cõtingentia,ignorantia,fluxa & mortalia omnia,etsi entia,vna,bona,& vera videnť. Eu. Erunt indubie. The. Sunt ne ergo amentes & insani,qui has tota cura expetentes bonorũ vmbras,quæ bona videntur cũ non sint,nunq̃ mentis aciem in ipsa vera entia & bona , et nullo vnq̃

Quid idiuiduũ substantiæ.

sine desitura erigunt? Eu. Amẽtes et cæci. ¶ The. Sed sermonẽ sequamur. Indiui 34
duũ et singulare nõne id esse dicimus,quod per se totũ subsistit? vt vnus homo,vnus leo,et vna plãta. Eu. Indiuiduũ et singulare,substãtię scilicet. Th. Esto et si accidẽs

Quid idiuiduũ accidentis.

indiuiduũ singulare et vnũ numero describeres,forsitã diceres ipsum esse id accidẽs quod totũ in altero subsistit. Eu. Et forte totũ id esse intelligis,quod vnius simpliciter pars nõ sit. The. Idipsum:et elementa plus materię sibi vendicare videnť cęteris sensibilibus omnibus,pręsertim crassiora,vt terra,et aqua. Et quãuis vnũquodq; eorũ,vnũ actu indiuiduũ esset,multa tñ potentia esset imo innumero. quis em̃ vnq̃ dicere valeat in quot stillas aqua dirimi possit,quarũ quęlibet seorsum ab altera, indiuidua,singularis & vna numero est. Eu. Ignoraret profecto ipse Democritus,vt suarũ atomorũ numerũ. The. Et lapides et metalla valde multa potentia sunt. Eu. Valde, vt nullus mortaliũ numerũ norit. The. Et plantæ vnę in multas actu desecanť plãtas indiuiduas et singulares,quę prius erãt potentia. Eu. In multas. The. Et insecta animalia in multa discerpunť animalia,vt ostendit mutilus coluber. Eu. In multa:at nõ in tot,quot et plãta. The. Neq; plãta in tot quot metallũ, neq; metallũ in tot quot et terra. Quod em̃ insectũ animal ad plantã,id plãta,ad metallũ,et metallũ ad terrã esse videť. Sed vnde hęc indiuiduorũ et differentiũ numero multitudo tibi pendere

Quod ex materia pẽdeat rerũ multitudo & diuisibilitas

videtur? Eu. Ex materia. The. Namquę magis a materia recedunt,minus huiusmodi singulorũ multitudinẽ admittunt. Eu. Certe. Th. Et quia homo magis a materia recedit,et superiorẽ actũ,et oim sensibiliũ plenissimũ obtinet , ideo rerũ sensibiliũ solus,cũ vnus actu sit , nullo pacto hoim multitudo potẽtia euadit:alioqui oporteret nostrã animã diuelli,dissecariq;. Eu. Certe. Th. Et quæ magis a materiali lege et natura q̃ homo ipse et nostra aĩa recedunt,hãc diuersitatẽ et indiuiduorũ numeroq; differentiũ multitudinẽ magis fugiunt. Eu. Rationabile. Th. Quãdoquidẽ hęc,homo scilicet,et aĩa,potentię,et magis maioris potentię naturã sequunť: et quęlibet aĩa nostra si seiuncta fuerit,et a corporeis vinculis absoluta,ĩdiuidua et vna numero est,vt nullo ingenio animarũ multitudo esse possit:inter se tamẽ multę,indiuiduę,et numero differẽtes sunt,prout diuersam sortitę sunt potentiã:quę tãetsi materia nõ sit,cõditionis tamen eius ęmula,singulorum multitudinẽ & numero differentiũ admittit,

Q̃d in supramũdanis nõ sũt plures eiusdẽ gradꝰ mẽtes, quę inter se solo numero differant.

quã Peripateticorũ more possibilitatẽ quandã nuncupare possumus: & supramundanorũ essentia magis a sensibiliũ potentia recedit,quã nostræ ab eadẽ animę possibilitas. Huiusmodi igitur multitudinẽ beata illa & supramũdana entia magis quã nostræ animę refugiũt. Eu. Indubie. The. Sed quomodo magis refugiunt,si multę solo numero dissidentes supramũdanæ mẽtes reperiunť:quẽadmodũ & nostræ animæ possibilitati annixę? Eu. Nõ video. The. Videť ergo tibi ex fuga & distantia a lege & cõditione materię,vnã solã eiusdẽ gradus supramũdanã mẽtẽ subsistere,neque vllam quancũq; alterã naturę affinitate & cõsortio sibi conciliare. Eu. Videtur.

35 ¶ The. Quod ergo in infinitum ſuperat, euaditque ſemotum non modo a materię
conditione & natura, ſed & poſſibilitatis omnis, & omnis potentiæ, nunquid ſecum
alterum ſolo numero diſſidens admittit? vt duo ſcilicet paria, aſſimiliſque per omnia
naturæ, rerum principia ſubſiſtãt? Eu. Minime omnium. The. Vna ergo ſumma,
indiuidua, & ſuper omnia entitas, & non duæ: vna ſumma & indiuidua vnitas, & nõ
duę: vna ſumma & maxima bonitas & veritas, & non duæ. Eu. Vna certe ſola. The.
Et per omnia ſe fundẽs, & ſuum ſingulis ſuæ vnitatis & ſingularitatis imprimẽs ve-
36 ſtigiũ. Sed ſatis euagati ſumus, iam reſumamus dimiſſa. ¶ Ad te reuertor o Neania:
An hæc diſciplina ſit omnium ſpecierum tum ſubſtãtiarum, tum accidentiũ, & ea-
rum priuationum atque negationũ? Nea. Omnium. nam quilibet ſenſus vnus, om-
nium ſui ſenſibilis generis ſpecierum atque priuationum eſt, igitur & quælibet di-
ſciplina vna, ſui generis ſcibilis, & omnium eius ſpecierum, priuationum & negatio-
num. at metaphyſica, diſciplina vna eſt, cuius genus ſcibile eſt ens. eſt igitur omnium
entis ſpecierum, priuationũ, atque negationum: ſpecies autem entis, ſpecies ſubſtan
tiarum ſunt, & accidentium. eſt itaque hæc diſciplina omniũ ſpecierum tum ſubſtã
tiarum, tum accidentium, earum priuationũ, atque negationum. Theo, Recte. nam
quod eſt ſenſus ad genus ſenſibile, ſcientia eſt ad genus ſcibile: & entis generis ſcibi-
lis, ſpecies (dico ſcibiles) ſunt quas adduxiſti. Ne. Hoc mihi difficultatẽ ingerebat,
an diceres ens eſſe genus. ſed ſcite adiecisti, ſcibile. nã Peripatetici ipſum eſſe genus
logicum & prædicabile negant. Theor. Et docte certe: & ideo bene eius ſpecies logi-
37 cas & prædicabiles negabunt. ¶ Et ſi te percontor, quo modo ſenſus vnus, priuatio-
num ſui generis ſenſibilis & eius ſpecierũ eſt, & quomodo viſus tenebrarũ? Ne. Di-
co per accidẽs: & luminis & aliorũ colorũ, per ſe. Theo. Recte ais. ita & intellectus
38 per ſe eſt entis, & entis ſpecierũ: per accidẽs aũt, nuſq̃ ſubſiſtentiũ. ¶ An vnũ ab en
te diuerſam nominet naturã? Ne. Minime. Primo quidẽ, quia idẽ eſt ens, & vnũ ens
vt ens homo, & vnus homo. Secũdo, quia eiuſdẽ generatiõe gignunt, aut corruptiõe
corrũpũtur. Fieri eñ nequit, vt vnũ generatione adeſſe poſſit, & alicuius corruptiõe
abeſſę, quin eiuſdẽ generatione aut corruptione ſit aut nõ ſit reliquũ, ſed ſimul ſunt,
aut ſimul non ſunt. nõ igitur diuerſam nominãt naturã. Tertio, vt vnũquodque per
ſuã ſubſtantiã ens dicitur, æque quoq; dicitur & vnũ, nõ igitur diuerſam nominant
naturã. The. Et quod in primo haud diuerſam nominãt naturã, in nullius cõtrouer-
ſiã venit: & vbi primã mentiũ ab omni aduentitia & accidentaria affectione ſeque-
ſtras, facile eã ſua ſubſtantia ens & vnã eſſe intelligis. ſed an hõ & muſicus diuerſam
nominent naturã? Ne. Scilicet nã muſicus muſicã nominat, quã nõ nominat homo.
The. Sunt tamẽ homo & muſicus idẽ, Ne. Subiecto ſcilicet, & ratiõe multa. The.
Refert ne in aliquo? Ne. Refert, ſi apte cõcipio. nã homo & muſicus ratione & na-
tura multa ſunt: natura quidẽ, ꝙ muſicus muſicã artẽ nominet: alterius rationis & na-
turę ab eo quod nominat homo. ens aũt et vnũ et ſi ratione multa ſunt, nõ tamẽ natu
ra. The. Vis ergo eorũ quę ſubiecto et ſubſtãtia ſunt idẽ, et ratiõe multa, hęc ratiõe
39 ſola multa eſſe, hęc aũt ratione et natura. Ne. Volo. ¶ The. Vtrũ cõmunes dignita
tes huius ſint diſciplinę? Ne. Sũt cõmunes eñ dignitates dicimꝰ cõmuniſſima prin
cipia, et quę vnicuiq; cõmuniter vt entia ſunt attribuimus: et quibus inferiores diſci-
plinę vtcunq; ad ſuã materiã cõtractis vtunt. Nil mirũ igitur ſi huic diſciplinę aſci-
ſcũtur. ſi eñ dixero, quęcũque ſunt ęqualia vni et eidẽ, illa inter ſe eſſe ęqualia: quid
prõptius familiariuſq; intellexero, quã quęcũq; entia vni et eidẽ ſunt ęqualia? The.
Nihil familiarius ipſo quidẽ proloquio in ſuo ambitu vniuerſimque concepto: et ſi
quiſq̃ adducat, propter quod tale, alterũ tale eſt, ipſum magis tale eſſe: quid familia-
rius intelligẽdũ occurrit, q̃ propter quod ens tale, alterũ ens tale eſt, ipſum primũ ens
40 magis tale eſſe? Ne. Nihil. ¶ The. An hoc principiũ, Impoſſibile eſt idẽ ſimul eſſe
et nõ eſſe, primũ ſit, et firmiſſimũ? Nea. Primũ eſſe nemo ambiget: nam dignitas

Q. iiij

Q̃d vnũ eſt ſumme ens, & nõ plura.

et proloquiũ eſt. firmiſſimum aũt eſt, quia notiſſimũ, non cõditionale, et quod quẽ li
libet ſuſcipiendæ diſciplinę idoneũ habere neceſſe eſt. Theo. Et probe quidẽ. circa
ipſum enĩ nullus idoneus diſciplinę auditor errabit vnq̃. Attamen circa ea quę igno
ramus, erramus, decipimurq; frequẽter. et circa vnũquodque entiũ ita eſſe, vt ipſum
ſit, aut nõ ſit, neceſſe eſt. nõ eſt ergo cõditionale: et ſi quiſq̃ percipiẽdę diſciplinę cõ
mittitur, qui vſq; adeo hebes et corneolus cõperitur, vt neſciat, an ipſe ſit an non ſit,
faſte certe arcẽdus eſt: aſſimilis nimiũ vere illi qui e regione ſolis in media luce loca-
tus, ſolẽ nõ ſentit, et ineptus pictoriã diſcere quęrit. hic corporis oculo cæcus eſt, ille
mẽtis. Et certe quãto huiuſmodi principia cõmuniſſimarum vniuerſaliſſimarũque
notionum exiſtunt, quę maxime proprie intelligendi facultati addictę ſunt, tanto mi
nus circa talia eum qui mentis oculis captus nõ fuerit, errare conueniet: vt neque ſen-
ſum circa proprium imo maxime propriũ ſenſibile. et cęteris principijs firmiora, ac-
cõmodatioraque intellectui eſſe debent. An plura deſideras? Ne. Nulla prorſus, ni-
ſi ſequentiũ (quæ mihi ſatis facilia videntur) expeditionem, ſi expeditiſſima tranſ-
curſio te non faſtidit. The. Nihil me faſtidis, tranſcurre vt voles.

¶ Tertij dialogi finis.

¶ QVARTVS DIALOGVS INTRODV-ctoriæ commentationis Metaphyſicæ.

Neanias. Theoreticus. Eutycherus.

HAec duo et quadraginta, principium, cauſa, elementum, et re-
liqua ſequentia quæ in quinto diſtinguit Ariſtoteles, pręter-
eo. The. Tanto laborẽ noſtrum minuis. Ne. Prompta hæc
mihi et captu peruia eſſe videntur: quod ſequitur proſequor,
quęſtionum ſeriem ſecutus, et reſponſiones adhibens. Theo.
Neque cura quęſtiones ipſas tãgere, modo eas ſuo ordine diſ-
ſoluas, adiungaſque reſpõſiones quę tibi aptiores videbuntur.
¶ Nea. Faciam vt iubes, hinc mihi ſumens auſpicia. Meta-
phyſica a cæteris diſciplinarum differt. Primo. Quia hæc diſciplina, principia et
cauſas entium vt entia ſunt conſiderat: non autem reliquarum aliqua. Secundo, hæc
diſciplina ſimpliciter quid et ſubſtantiam contẽplatur quod nulla reliquarum facit:
ſed vnaquęque circa aliquod vnum infra entis aut ſubſtantiæ ambitum ſuos limites
coercet et aſtringit: vt exempli cauſa, grãmatica, logica, rhetorica, circa ſermonis cõ
templationẽ, muſica et arithmetica circa numerorum facultatẽ, geometria et aſtro-
nomia circa magnitudinẽ, naturalis philoſophia circa ſubſtantiã quæ intra ſe ſui mo
tus principium tenet. Tertio. Hæc diſciplina vniuerſalis cenſenda eſt, cæteræ autẽ
particulares. quid enim notione entis vniuerſalius? quæ omnes rerum gradus ambit
et luſtrat. quid notione vnius, boni, et veri? quid denique ipſo maxime ente, vno, bo-
no, et vero cõmunius et vniuerſalius? quorum potiſſimum hæc diſciplina contẽpla-
tioni inhiat atque addicitur. nil mirum igitur hanc diſciplinam a cæteris diſciplina-
rum diſtare. ¶ The. Certe diſtat o fili: et huius diſciplinæ tota vis circa ipſius entis,
vnius, boni, veri, et reliquorum talium contemplationẽ immoratur, et ſola diſcipli-
narum, rerum quiditates ſuæ contẽplationi peculiares delegit. Cæterarum aũt nulla,
neque vnam quidẽ quiditatẽ nouit. Nea. Quo pacto id? Theo. Forte quiditatis no
mine, tenebris te obuoluo. Ne. Sane. The. Nonne dixiſti hanc diſciplinam circa en
tis contẽplationẽ, vnius, boni, et veri, et cæterorum talium perſiſtere? Ne. Dixi equi
dem. The. Hoc ipſum eſt quod dico, et tamen illud idem te fallit. Ne. Haud intelli-
go. The. Sic intelliges: ſumma entitas, omnium entium quiditas eſt: et ſumma vni-
tas, omnium vnorum quiditas: et ſumma bonitas, omnium quiditas bonorum: et ipſa

summa maximaq; veritas,omniū verorum.nec alio (audito metaphysicæ quidita=
tatis nomine) vnquā tuam mentē deflecte. Ne. Nulla me iam nube obducis. paucis
quid rerū metaphysicas quiditates vocemus,pulchre aperuisti. nec iniuria profecto
metaphysicę dicuntur,nā supramundanæ sunt,& diuina contēplatione dignissimę.
& nescio quæ monstra hactenus mihi has diuinas quiditates cōmentabat, nunc qui=
ditatiuas notiones,nunc absolutas,huiusmodi quiditates vocās. The. Et forte venia
dignus si logicas dixisses. Ne. Protinus etiā relabebar ad aliquā mihi tristem logicā,
& nullum mihi cōmodum nisi inanem garritū parturientem. Theo. Attamen au=
dieras hanc disciplinam esse diuinarum ęternarumq; rationū. Ne. illæ nostrę sunt
quiditates,attamen nihil audieram. quicquid enim hactenus hausi, peregrinis dun=
taxat disputationibus hausi,longe forte a tua & mei institutoris Oneropoli intentio
ne alienum. & nonnunquam luctatus sum mihi quasdam vniuersales naturas som=
niare, quas metaphysicas quiditates vocarem,& a quibus generis,speciei,& differen=
tiæ conceptus extorquerem. The. Omnia hæc & tibi & alijs ob platonicarum idea=
rum introductionem irrepserunt. & certe is locus ideas requireret. Ne. Quo pacto?
Theo. Nos nimium expatiari petis. propositum prosequere,ne nos inaniter tempo=
ra trahamus: & postquam expleueris,si quo modo commodum videbitur,& diei de=
cliuitas nostram non arcet disputationem,non recuso huius rei nonnihil paucis per=
stringere. Nea. Non arcebit. paucissimis nēpe quod superest absoluam,& pene iam
explesse videor,& dimissa resumo. Hæc disciplina cū cæteris conspirat atque con=
uenit. nam reliquæ disciplinæ suum genus esse non commonstrant. ita quoq; neque
hæc,quæ est ipsius quod quid est,hoc est substantiæ,imo maxime entis,maximeque
substantiæ gratia,quæ primum in hac disciplina contemplatur. ¶Et specialius ser=
3 monem deducendo,hæc disciplina a naturali philosophia altera est. Primo,ꝙ natu=
ralis philosophia circa quoddam genus entis versatur. id enim est substantia intra se
sui motus & quietis prinncipium tenēs. prima aūt philosophia circa ens ipsum totū
negotiatur. Secundo. Quia naturalis philosophiæ cōsideratio solum circa mobilia
& inseparata a materia & a corporea mole existit. Prima autem philosophia potissi
mum circa immobilia,absoluta,& abstractissima,nō modo omni materia & molis
crassitie expedita,sed & potentia omni,omniq; essentia. Tertio. Tota physica con=
templatio vt contēplatio simi est,neq; materiā sine forma, neq; formā sine materia
considerat: sicut qui simum considerat, nasum quidē qui vt materia est, & cauitatem
quæ est vt forma,consideret necesse est. est enī simus,nasus cauus. At primæ philo=
sophię præcipua contē platio vt caui est. nam illas puras & simplices formas,imo illā
simplicissimam formam & esse cōtemplatur. Attamen naturalis philosophia cum
hac prima & supramundana philosophia cōmercium aliquod obtinet, ꝙ vtraq; con
templatiua est. Est enim scientia omnis,omnisq; disciplina,aut contemplatiua,quā
theoreticā vocant. aut actiua,administratiuaq;,quam vocant practicam. aut factiua,
quam dicunt poeticam. At naturalis philosophia primum actiua nō est. nam actiua
disciplina secundum electionem est, & earum actionum quas intra nos moderante
prudentia gerimus. quarū quidem naturalis philosophia non est. Neq; quidē factiua
est. Nam effectiua peritia itidem secundū electionem est, & earum effectionū quæ
in seruile opus & extrinsecum demigrant transeuntque. Harum autē naturalis phi=
losophia non est,quippe quę neq; cōsultat,neque quicquā electioni astringitur. Re=
linquitur igitur ipsam naturalem philosophiā contemplatiuam esse: qualem & pri=
mam philosophiam esse iamdudum cōmonstratum est. & nos cum omnē scientiam
disciplinamque omnē in contemplatiuam actiuā aut factiuam partiti sumus,scien
tiæ & disciplinæ nominibus artem & prudentiam cōplectimur. ¶Hæc item disci=
4 plina a mathematica dissidiū patitur,atque differt. nā mathematica solū circa vnū
genus entis versatur,vt quantitatem: neque ipsa quanta vt entia sunt contemplatur,

Metaphysicę ad physica cōparatio.

Metaphysicę ad mathematicam cōparatio.

quin potius vt cõmensurabilia,incõmensurabilia,aut aliquid huiusmodi. hęc aũt di
sciplina omnino circa ens est,& oĩa vt entia quędã sunt explorat ac rimatur. differt
igit̃ hęc disciplina a mathematica. Attamẽ cũ ea cõmercium tenet. Primo, ꝙ earũ
vtraq; contemplatiua est. & id superiore ratione de mathematica deducere prõptum
esset. Secundo, ꝙ vtraq; & metaphysica immobilia & tanquã separata cõtẽplatur.
Refert tamen, ꝙ hęc nõ re ipsa separata, queadmodũ diuina illa sapientia, & ideo iu-
re theologia nominata, contẽplatur. Et ex his perspicuũ satis esse potest, tres ipsarũ
rerum contẽplatrices esse disciplinas: phisicã, mathematicam, & sapientiã quã theo
logiam nominamus. quæ cæteras disciplinas tum actiuas tum effectiuas lõgo inter-
uallo desiderabiliores antecedunt. & longe omnium ipsa sapientia omnes antecellit,
oẽsq; lõgo interstitio post terga relinquit. vt quæ sit circa diuinũ & honorabilissimũ
genus. Et certe ex hac disputatione collegisse videor, solã sapientiã cœlestiũ dome
sticã esse, & cũ deo ipso domiciliũ (quo ipsum liberius semper contẽpletur, admire-
turque & amet) propius quæritare. cęteræ aũt, inferiorũ cultrices mihi esse videtur.
¶ Sed ne longior sim, procedendũ est. Accidentis non est scientia. accidens enim id 5
dicimus, quod neq; semper neq; vt plurimũ verũ est, sed raro, cuius quidem nõ esse
scientiam constat. Primo, quia taliũ neq; disciplina contẽplatiua vlla est. nã omnis
talis necessariorũ est, impossibiliũq; aliter se habere. neq; quidem accidentiũ actiua
et effectiua studium curamq; adhibet. sunt enim eorum quæ semper aut frequenter
fiunt, veraq; sunt. nulla igitur accidentiũ scientia est. Secundo. quæ accidunt, infini-
ta esse possunt, neq; perspectam causam determinatam habent. omnis autem sciẽtia
et finitorũ est, et certam, exploratã, determinatãq; causam habere necesse est. Ter-
tio. de accidentibus sophistæ iurgia atque inter se altercationes suscitant, qui siquidẽ
suo more nulla disciplinis accommoda solicitant. igitur accidẽtium non est discipli-
na. Quarto. entium quædam semper sunt, quędam plurimum, quędã neque semper
neq; plurimum, sed rarenter admodũ. At disciplinæ sola ea curãt quæ semper sunt,
aut plurimũ: accidẽtia aũt (etsi sunt) neque semper neque plurimũ sunt. merito igit̃
disciplinę, vt et eorum quæ temere eueniunt, accidentium curam despiciũt. ¶ Mo- 6
dientiũ sunt, quid, & substantia, quantũ, ad aliquid, quale, agens, patiens, quando, vbi,
situm, & habitum, ens per se, ens per alterum, ens actu, ens, potentia, ens pro vero ac-
ceptum, & non ens pro falso, qua entis significantia vtimur cum dicere lokmus cõ-
tradictoriorum alterum ens esse, & alterũ esse nõ ens. The. Et quo pacto forte pri-
us vtebaris, cum adducebas entium quædã semper esse, quædam plurimum, & quæ-
dã neq; semper, neque plurimũ, sed raro: volens intelligere verorũ quædam semper
vera esse, quæ nos necessaria vocamus. quædam vt plurimũ vera, & quædã raro ve-
ra, quæ accidentia nuncupasti. Ne. Id ipsum. & ens & non ens hoc pacto circa mẽtis
complexiones fieri habent, in qua quidem subsistunt, & non in rebus ipsis. Etiam
videor exegisse quod præsentis introductionis supererat laboris, nisi in aliquo me
sentis oberrasse, aut minus præuidẽtem omisisse. The. Certe exegisti o Neania, &
tuam ingenuã indolem parentẽ fecisti, & tuos institutores non futiliter in te litera-
rum fundamenta iecisse. neq; omisisti quicq̃, sed iam huius dieculæ laborẽ (vt bene
inquis) superasti. ¶ Ne. Dummodo nobis nonnihil de ideis aperueris. id etiam te fa 7
cturum pollicitus fuisti, dũmodo diei decliuitas nostram disputationem non suppri-
meret. The. Hoc te fugisse me putabam. Ne. Me nũquam. The. Cogis ergo me nouã
subire palestrã: tibi tamen in futurum conducere potest. Dixi, tibi & reliquis se cõ-
municantium naturarũ ex Platonicis ideis opinionem irrepsisse, quas forte se com-
municantes naturas in rebus ipsis locabas. Ne. Ergo vero vbi locarem, non intellige-
bam. Theo. Et quanuis ex Platonicarum idearum introductione talis opinio menti
bus posteriorum illapsa sit, non tamẽ perinde ac plato sensere. Nea. Quo pacto, no-
bis aperi. Theo. Iam aperio. Platonici triplex vnũ ponunt, vnum supra esse, vnum

in esse, vnum posse. Vnum supra esse, deum ipsum ineffabilem, intelligibilemque ponunt, & patrem deorum. Et vnum in esse, varia apud ipsos nomina sortitur. Nominant enim ipsum ens, creatorem, imaginem patris, mundum intelligibilem, intelligentiam, rationem, verbum, filium dei, mētem diuinam, exemplar & ideam. Vnū post esse, spiritum & animam mundi nuncupant, sese per omnia late fundentem, & viuificantem omnia: cui illud poëtæ alludere puta:

Principio cœlum, ac terram, camposque liquentes, Virgili.
Lucentemque globum lunæ, Titaniaque astra
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Et vnum in esse, ipsum ens, bonū, pulchrum, omnipotens, sapientissimū, & æternū ponunt. ipsum aūt vnū supra esse, ponunt supra ens omne, & omē bonū & pulchrū, supra omnipotentiā, sapientiā, & æternitatē. tertium vero vnum post & infra ipsum ens, bonū & pulchrū, infra omnipotentiā, sapientiā ipsam & æternitatem: vt iam in confinio æternitatis existat, & vt æternitatis horizon. Cætera aūt omia infra ipsum & ipsum immēsæ sempiternitatis horizonta subsistunt. & hæc tria putāt maximos rerū principes. Et de primo nihil affirmant. nā si ipsum, ens vocas: minus dicis q̄ ipsum est. est eñ supra ens omne. Si vocas bonū, itidem, vt eorum fert opinio. nā est supra omne bonum: & ita si ipsum vocas verū, pulchrū, plenū, potens, necessarium, sapiens, aut æternū. De secundo omia affirmant. est eñ ipsum ens, imo ipsum maxime ens, bonū, verum, pulchrū, & potens, & cuiuslibet rei exemplar & idea. Et quo melius diuinę mētis hoc est ipsius vnius in esse entis ideas (eo quo ponunt modo) cōcipias, hoc pacto accipe. omnia entia a maxima entitate suam sibi vendicant & assumunt entitatem, & hanc summā entitatē vocant entium ideā. & a maxima bonitate prodeunt omnia bona, quā & vocant boni ideā. & a maxima veritate (quam & veri ideam ponunt) prodeunt omnia vera: omniaq; in vnum summumq; reducunt: vt omnes homines in vnum primum & summum hominem, quē exemplarem & idealem hominem nuncupant, & omnes leones in exēplarē leonē, & omnes equos in exemplarem, idealem et intelligibilem equum: et hunc in modum quęcunq; naturę affinitate inter se conspirant et conueniunt, in suā specialem ideā. et has diuinas et diuinæ mentis ideas, distinctas incōfusasq; et synceras esse putant. et hinc exemplaris et idealis homo, solum est homo, neque vnus, neque plures. nā si vnus esset, hoc ideę vnius participatione haberet: et si plures, ideæ multitudinis participatione: et proinde nō pura et syncera hominis idea esset. et ita de exemplari leone, et equo, et reliquis. Aiunt eñ, quicquid est in genere aliquo primū tale, nihil aliud est q̄ tale. Et si cupis concipere qualis sit mundus intelligibilis, sensibiles oculos aperi, et totam sensibilem machinam hanc oculis perlustra, omnes sonorum concentus et harmonias auribus hauri, omnia odorum spiramina naribus. mox te ad intellectum reuoca, et concipe, quæcunque oculis lustrasti corporeis, et quæcunque vna alijs sensibus hausisti, mundum esse sensibilem, et intelligibilis mundi huius quidē corporei, mundi exemplaris et ideæ imaginem. Quem quidē intelligibilem et exemplarē mundum si intellectuali oculo circunlustrare posses, hanc totam machinā, et omnes rerum species in veritatis et sua mirifica et haud dicibili pulchritudine conspiceres: illicq; verum hominem, verum leonem, verā plantā, verum cœlum deprehenderes. quę autē corporeis oculis circunlustrādo attigisti, vera nō sunt, quanquā vera videntur, et talia esse iudicamus: vt neq; tua in speculo imago, vere est quod apparet. videtur enim homo aut Neanias, cum tamen non sit. sed tu ad tuā imaginem vere es, quod ipsa tua imago insinuat atq; esse videtur. et stellantis cœli in torrente fluente effigies, nō vere ipsum cœlū est, nō sidera quę esse videtur: sed cœlū ipsum stelliferū septē errantiū siderū orbes ambiens, et sua fixa sidera, vera sunt: vera quidem ad torrentis effigiem,

Q d mundus sensibilis ē species & imago mūdi intelligibilis.

Ita fili quæ nos moribundis oculis cõtuemur, & nobis esse apparent, ignis, aer, aqua, terra, homo, leo, equus, planta, nos admonent ea non esse, sed illorum simulacra & effigies: imo vt placet Heraclito & Pythagoricis, illa sunt fluentis torrentis & continuo labentis effigies: quę (q̃ q̃ non sentimus) semper nullo remorãte fugiunt: volũtque nimium vera esse postea a Nasone cantata.

Heraclit⁹ Pythagorici.

Ouidi⁹

,, Nihil est quod toto perstet in orbe.
,, Cuncta fluunt, omnisque vagans formatur imago.

Ad hæc prima rerum genera, species, exemplaria & ideas, de supramundanis & rerũ quiditatibus Pythagorici & Platonici locuturi, sé cõuertunt: quemadmodũ Aristotelico more adentis, imo maxime entis, vnius, boni, veri & ceterorum diuinas rationes contẽplãdas & primordia rerũ optima nos ab his sensibilibus traducimus: dicũtque iis similia, quæ ab egregio nostræ tempestatis Mantuano vate sunt decantata.

,, Mundus ab hoc, qui sub rerum fluxu atque refluxu
,, Assidue fugit atque redit, cadit atque resurgit
,, Longe alius, viuunt illic hominesque, feræque,
,, Terra, fretum, venti, atque ignes, & olympus, & astra,
,, Et quæcunque deus mundi produxit ab ortu,
,, Pluraque. nam mundo diuina potentia maior.
,, Sed nihil est illic titubans, mutabile, fluxum. Et rursum.
,, Hæc deus est, sunt ista deus. deus omnia nanque.
,, Propterea deus est mundus sine corpore, viuens
,, Semper: & æternis in se hic habitauit ab annis.

Voluntque Platonici semina quædam, & omnium idearum sigilla nostris animis esse ingenita: quibus quidem a rebus sensibilibus excitis, notiones specierum & generum (quarum obiecta sunt diuinæ mentis species & ideæ) effingimus. Ex his o fili de Platonicis ideis & consimilibus dictis (quę mira & alta sunt, & philosophica contemplatione dignissima) an ita sint, an secus, posteri mille mos naturarum se communicantium commentati sunt, & postremi in inanes quasdam ineptias & in volitantia Democriti somnia (vt multis visum est) tandem decubuerunt, ita vt quæcunque quisque noctu puluino nixus somniasset, operæpretium duceret afferre in medium. Et quibus Aristoteles in Platonem agat argumentis, nostrum impræsentiarum recensere non est officium. & si procedere pergo, quo pacto eorum sententia singula entia sui generis ideam participant, nox atra quæ vicina est, nos intercipiet, & vos inauditæ disciplinæ sermones fastidient. Eu. Sat nobis o theoretice pro hac disputatione impendisti, neque nunc vltra quicquam desideramus. Nean. Nihil vltra. & de tantis gratias habemus. & nunc pater meus (vt arbitror) e rure rediit, oblectamentis corporeis exsaturatus: nos autem o Theoretice abs te abibimus, oblectaminibus animi referti. Theoreti. Cum voletis reditore, faciam vobis semper mei promptam copiam. Eu. Gratias habemus o Theoretice, reditumque & benigne & liberaliter acceptamus.

Q̃d naturarũ communiũ positio ex ideis platonicis irrepserit.

¶ Commentariorum metaphysicæ introductionis in metaphysicos libros Aristotelis, finis.

¶ Iudoci Clichthouei Neoportuēsis ad lectores exhortatorium carmen.

Quos cælestis amor, quos optima numina tangunt,
Huc vigili cura sollicitate animos.
Ecquæ Stagirites cæcis occlusa latebris
Abdiderat, clarum sunt habitura diem.
Perpete cum sitis animo, et cælestis origo:
Vos patriam, et vestrum quærite principium.
Huc huc adsitis: mundi melioris adite
Mente deos: illic vita beata sita est.
Si quid opis petitis, perparua hic mole libellus
Suppetias vobis præsidiumque feret.

¶ Marius Aequicolus Oliuetanus D. Franc. Soderino. S. R. Ecclesiæ Cardinali Vulterrano S.

NOn est effœta vsqueadeo parens natura, vt præclara ingenia in dies magis non pariat. Quis in poeticis, Io. Pontanū, et Carmelitā Baptistā Mantuanū pstātissimos neget? Quis Joan. Picū et Marsiliū Ficinū in remotioribus scientijs nō suspicit. Quis in multiplici rerū cognitiōe Hermolaū Barbarū, et Ianū Laschatim nr̄m nō laudat? Quis demū in reserandis philosophiæ latebris iacobum Fabrū Stapulēsem nō admiratur? Ecce fores nobis aperit ad rerū naturaliū cognitionē: quosq; ipsemet Aristoteles de physica auscultatione libros editos et non editos fatetur, sic cognobiles fecit, vt a materia, forma, et priuatione, per causas ipsas per motum et quietē, tēpus plenū et finitū, ad motorē, illum vnum immobilem ꝑuenire sine offensione possimus, Inde vbi quintum patuerit elemētum, ad quatuor illa simpliciter erit amœnissimus facillimusque descensus: quibus cognitis, generatio fiet palam, et corruptio. Abijs quæ proxima supra nos regione generātur, viscera perscrutabimur altricis terræ: falsasque de aīa veterū philosophantiū edocti opiniones, verā illius definitionem cū cognouerimus, per latebras et quasi inuia vtriusque intellectus Paraphraste Fabro rimabimur veritatē. Sensu et memoria quasi cōniuētibus in somno paululum quiescemus. Mox exporrecti ex longa vita, quā tibi perquā precamur, ad Metaphysicā sublimitatē introducemur. Si Aristotelē igitur veneramur, hūc admiremur. Si ad illius sensa cupimus penetrare, hunc perlegamus definit, partitur, colligit, explicat, refutat, astruit, enucleat, docet & tāquam exortus aureus sol, tenebras ab omni lectione discutit, fugat, remouet, Hunc ad te mittimus vt et legas, et nostro seculo congratuleris. Habeant iam suos qui velint Themistios Alexandros, Simplicios, Mario satis erit tantisper suus Faber: atq; vt hendecasyllabo concludam.

Paupertas mea me lare in larenti
Tuto contegat, ambitu remoto:
Contentus modicis, meoque Fabro,
Viuam absque inuida: valete curæ.
Vita in continuo labore, mors est.

FINIS.

PARISIIS APVD M. PETRVM VIDOVAEVM
AN. M.D.XXXIII.

QVOD
ISTEGRA
VABIT
NEC ME LABOR
SPES PREMII SOLA
TIVM EST·LA
IEHAN·ROIGNY: